CORPUS SCRIPTORUM HISTORIAE BYZANTINAE.

EDITIO EMENDATIOR ET COPIOSIOR,

CONSILIO

B. G. NIEBUHRII C. F.

INSTITUTA,

AUCTORITATE

ACADEMIAE LITTERARUM REGIAE BORUSSICAE

CONTINUATA.

ZOSIMUS.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCCXXXVII.

ZOSIMUS.

EX RECOGNITIONE

IMMANUELIS BEKKERI.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCCXXXVII.

IMMANUELIS BEKKERI
PRAEFATIO.

Eunapii reliquias primo huius operis volumine compositas iam pro suo iure excipit, qui Eunapium exscripsisse traditur, Zosimus: hunc enim rerum a Constantino Iuliano Theodosio gestarum scriptorem in primis luculentum cur a corpore historiae Byzantinae excluserint Labbeus et Labbeo obnoxii Veneti satis intelligimus, nos cur excludamus nihil habemus causae. absterrebat quidem librorum manuscriptorum deformitas pravitasque, Parisiensium certe, quorum specimen habemus ab amicissimo Hasio, Coisliniani **150**, Regiorum **1725** et **1817**. sed desperato tali auxilio ut tamen aliquid effecisse videamur factum est incredibili Reitemeieri inconstantia, qui ut res a Zosimo traditas docte et accurate illustravit, ita verba eius multis locis temere nec monito lectore corrupit *). itaque eiusmodi

*) Fidem facient exempla. itaque p. 9 v. 11 Sylburgiana habet *Ἀθηναῖοι*, Reitemeierana *οἱ Ἀθηναῖοι*. 13 1 *S* *Χαιρέου*, *R* *Χαιρέα*. 14 4 *S* *τε*, *R* *δὲ*. 14 16 *S* *ἀνεδείκνυτο*, *R* *ἐδείκνυτο*. 16 15 *S* *ἐπονειδίστως*, *R* *ὀνειδίστως*. 18 22 *S* *δὲ καὶ*, *R* *δὲ*. 19 4 *S* *τὸν ὁμώνυμον*, *R* *ὁμώνυμον*. 19 14 *S* *ἀπαγγελθέντων*, *R* *ἐπαγγελθέντων*. 21 1 *S* *ἤδη δὲ*, *R* *ἤδη*. 21 8 *S* *Παρθυαίοις*, *R* *τοῖς Παρθυαίοις*. 21 14 *S* *ὑπάρχον*, *R* *τοῦ ὑπάρχον*. 28 12 *S* *ὑπὲρ*, *R* *περὶ*. 32 4 *S* *λοιπὸν ἀνιόντας*, *R* *ἀνιόντας*. 33 12 *S* *πολλῷ*, *R* *πολλῷ τε*. 34 1 *S* *δὲ*, *R* *τε*. 35 21 *S* *ἀπὸ*, *R* *ὑπὸ*. 36 11 *S* *ἀποστήσεσθαι*, *R* *ἀποστήσασθαι*.

decessoris mei errores comparata editione Sylburgiana correxi, notas criticas quas non probarem sustuli, commentarium historicum insertis Heynii annotationibus usui accommodavi.

Scrib. Berolini idibus April. a. 1836.

---

36 19 *S* πράγμασιν οὖσιν, *R* οὖσιν. 37 6 *S* δὲ, *R* καὶ. 41 1 *S* Αἰγύπτιοι, *R* Αἰγύπτιοί τε. 42 16 *S* κἀκεῖθεν ἤλαυνεν, *R* κἀκεῖθεν. 43 3 *S* δὲ, *R* καὶ. 43 6 *S* καταλιπὼν, *R* ἐπιλιπὼν. 43 14 *S* ἔννοιαν, *R* εὔνοιαν. 43 19 *S* ἐθελήσαντας, *R* ἐθελήσαντες. 44 10 *S* ἐς, *R* εἰς. 45 19 *S* συνασπισαμένοις, *R* συνασπισμένοις. 51 16 *S* τῆς θεοῦ, *R* θεοῦ. 54 9 *S* τολμηροτάτους, *R* τοὺς τολμηροτάτους. 55 19 *S* τε, *R* δὲ. 56 14 *S* τῆς βασιλείας, *R* βασιλείας. 59 7 *S* μετὰ, *R* κατὰ. 59 13 *S* στρατιωτῶν, *R* τῶν στρατιωτῶν. 61 22 *S* τῷ, *R* τῶν. 65 10 *S* δὲ ὁ, *R* ὁ. 66 19 *S* ἀνενεώσατο, *R* ἀνεώσατο. 67 2 *S* Ἀτηΐου, *R* Αὐτηΐου. 67 4 *S* τᾷ Σιβύλλης, *R* τῆς Σιβύλλης. 76 4 *S* βουλευομένῳ, *R* βουλομένῳ. 77 1 *S* ἐκθυσαμένων, *R* ἐνθυσαμένων. 77 19 *S* τῶν στρατιωτῶν, *R* στρατιωτῶν. 80 1 *S* συναντᾶν πως ἀλλήλοις περόναις σιδηραῖς ἀνασπωμέναις, *R* συναντᾶν σιδηραῖς ἀνασπωμέναις πως ἀλλήλοις περόναις. 80 18 *S* ὁ Κωνσταντῖνος, *R* Κωνσταντῖνος. 81 1 *S* ἐκ τῆς, *R* ἐξ. 81 21 *S* Κωνσταντῖνος, *R* ὁ Κωνσταντῖνος. 83 3 *S* δὴ, *R* δὲ. 84 19 *S* δὲ καὶ, *R* καὶ. 90 13 *S* τὸν Ἐλαιοῦντα, *R* τὴν Ἐλαιοῦντα. 90 18 *S* ἄλλας μηχανὰς, *R* μηχανὰς. 99 16 *S* τε, *R* δὲ. 101 5 *S* δέδωκε, *R* διέδωκε. 103 14 *S* ταχέως ἐπιβήσεται, *R* ταχέως. 105 14 *S* μὲν ὁ, *R* ὁ. 106 15 *S* οὐκ ἂν, *R* οὐκ. 106 20 *S* τἀδελφῷ, *R* ἀδελφῷ. 110 19 *S* ἔχων ἔτι, *R* ἔχων. 125 20 *S* τε, *R* δὲ. 127 21 *S* ἀπογράφεσθαι, *R* ὑπογράφεσθαι. 128 22 *S* τε, *R* δὲ. 135 4 *S* δὲ καὶ, *R* καὶ. 146 22 *S* ἐνταῦθα, *R* ἐνταῦθα δὲ. 149 19 *S* ἀπεργασάμενος, *R* ἐπεργασάμενος. 154 17 *S* δὲ, *R* τε. 156 13 *S* ἦν δὲ, *R* ἦν γὰρ. 163 9 *S* πολλοὺς, *R* πολλοὺς μὲν. 173 17 *S* ἐκ μὲν, *R* μὲν ἐκ. 173 18 *S* πόλις δὲ, *R* πόλις τε. 176 13 *S* τοῦ τοιοῦδε, *R* τοιοῦδε. 185 22 *S* δὲ, *R* τε. 190 11 *S* τε, *R* δὲ. 190 16 *S* ἀπαγγελθὲν, *R* ἐπαγγελθὲν. 192 20 *S* τε, *R* δὲ, 194 16 *S* ἐπὶ, *R* εἰς. 195 2 ἐκστάντας, *R* ἐκστάντες. 199 16 *S* ἐκ περιδρομῆς, *R* ἐκ ἐπιδρομῆς. 215 18 *S* μὲν ἀπὸ, *R* ἀπὸ. 226 16 *S* διαχρήσηται, *R* διαχρήσεται. 231 4 *S* περιπεσεῖται, *R* ἐπιπεσεῖται. 236 17 *S* τοῖς τοσούτοις, *R* τοσούτοις. 237 7 *S* τε, *R* δὲ. 241 15 *S* τοῦ πότου, *R* πότου. 243 1 *S* τε, *R* δὲ. 245 18 *S* τοῦ θυηπολικοῦ, *R* θυηπολικοῦ. 256 2 *S* τε, *R* δὲ. 259 20 *S* τῇ Θράκῃ, *R* Θράκῃ. 272 9 *S* τε, *R* δὲ. 284 16 *S* Ὀλυμπιόδωρος, *R* ὁ Ὀλυμπιόδωρος. 287 10 *S* τοῦ Ῥωμαίων, *R* τῶν Ῥωμαίων. 290 17 *S* τῆς τοῦ, *R* τοῦ. 295 3 *S* ἀπεσκόπει, *R* ἀνεσκόπει. 296 6 *S* τρεῖς δὲ, *R* τρεῖς. 301 13 *S* πᾶσιν, *R* πᾶσαν. 308 9 *S* τε ὡς, *R* ὡς. 310 14 *S* καταλαβών, *R* λαβών. 319 5 *S* τοῦ λειπομένου, *R* λειπομένου. 325 19 *S* διαμαρτόντων, *R* διαμαρτανόντων. 326 16 *S* ταῖς Αἰμιλίας, *R* ταῖς Αἰμιλίαις.

IO. FRID. REITEMEIERI
PRAEFATIO.

In virtutibus et laudibus scriptorum qui rerum gestarum memo- p. III
riam literis consignant, cum princeps et prae ceteris maxime ne-
cessaria sit fides atque ab omni et studio et odio alienatus ani-
mus, sine quo rerum quas scripserint vix nobis ullus esse potest
usus, etiam iis qui in vetustis scriptoribus expoliendis et ad stu-
diorum nostrorum commodum adornandis insudant curae esse
debebat quam maxime ut auctorum, quos opera sua ad publicam
utilitatem paratos et instructos velint, severo iudicio facto fidem
curate explorarent, et quae ab iis tradita sive vera sive falsa sint,
iudicio facto discernerent, aut si res minus ferret et in neutram
partem liquido pronuntiari posset, quantum quaeque res propior
vero vel falso sit, examinarent et diiudicarent. inprimis vero si
quis eiusmodi auctori addixerit suam operam qui fidei laboret
fama et existimatione, nisi suspicione ab eo remota aut ad mo-
dum iustum revocata fidei eius atque auctoritati honos suus vin-
dicatus fuerit, cum scriptori laudis tum editori suorum in eum
meritorum quantorumcunque fama periclitandum erit. id inpri-
mis in Zosimo esse periculi, in cuius nova editione paranda no-
stra opera versatur, neminem fugere potest, cum tralaticium sit
quantopere eius a primis inde temporibus ad nostram memoriam
existimatio laboraverit, adeo ut calumniatoris Christianorum po-
tius quam historici fide digni et idonei nomine venire soleat.
habet ille tamen virtutes atque utilitates, pro aetatis qua vixit p. IV
ratione et literis, haud vulgares. nam res exponit labantis im-
perii Romani, quod non minus calamitatibus et excidio quam
magnitudine et incrementis suis clarum est ac memorabile; com-

memorat inprimis diligenter ea quae a Constantino novata et instituta sunt, rem militarem, magistratuum descriptionem, sacrorum ritus, tanquam primordia rerum inclinatarum; et mutata a Theodosio cum alia, tum regni inter filios partitionem factam, ut proximam ruentis rei publicae causam, ante oculos ponit. quarum rerum etsi nec unus neque satis disertus sit Zosimus auctor, multae tamen ad historiam saeculi quarti et quinti ineuntis pertinentes eaeque maximi momenti res in eo continentur, quae aut diversa et discrepante ratione ab aliis expositae sunt, aut ab aliis omissae adeoque uni auctori Zosimo debitae. commendatur praeterea ipsius historia non modo rerum traditarum ubertate et utilitate, verum etiam ab auctoris consilio causas rei publicae eversae aperiendi; nec spernenda orationis concinnitas, cuius laudem abesse a virtutibus scriptorum aequalium Zosimi deprehendimus. quibus ornamentis cum historia Zosimi se commendet, laudem suam haud servavit integram et illibatam, quoniam incidit in aetatem religionum studiis odiisque agitatam. iudices enim eius et veteres et recentiores cum plerumque in eum ut aversatum sacra Christianorum infensis essent animis, factum inde est ut apud eos hominis sicut religioni ipsorum, ita veritati infesti et inimici iudicium notamque subiret. quam quidem sententiam a ratione non minus quam ab aequitate abhorrentem ut condonamus iis aetatibus, in quibus religionum studia et odia in res literasque ab iis alienissimas inferebant homines, ita dedecori fore arbitramur nostris seculis, quae ad rerum naturas et argu-
p. v menta, non ad hominum professiones et opiniones respicere iubent. reddetur igitur Zosimo laus sua et auctoritas, dummodo accedant ad eius historiam lectores qui odii in eum et praeiudicatae opinionis expertes, habita rerum, non religionis ratione, de virtutibus ac fide eius iustum et aequum ferre iudicium velint. fuere iam ante me qui cognita historiae Zosimeae praestantia ab iniuriis auctorem vindicare et calumniae maculam ab ea abstergere conarentur, mitiusque et clementius de eius fide iudicium in medium proferrent: verum opera eorum nec satis inter omnes vulgata fuisse nec auctoritatis satis ad hominum animos habuisse videtur, ut adeo, si ab opprobriis indignis eum satis quidam putent defensum et vindicatum, alii obstinatis aversisque animis in pristina opinione persistant et de eius fide secus sentire pergant.

existimationi igitur huius scriptoris si quis consultum et in nova historiae eius editione paranda operam suam utiliter navatam velit, non officio suo satisfecisse videri debet, dummodo verborum et sententiarum aut emendatione, sicubi labes eis illata sit, aut interpretatione, si quid eis insideat obscuritatis et difficultatis, scriptori subvenerit: sed ad fidem explorandam stabiliendamque cura potissimum versa esse debebit, ut, quid tandem ei sit auctoritatis, tum universe tum singulis in partibus et locis anquiratur. hoc consilio hacque lege interpretis et critici et historici animo meo obversante, adiutus simul cohortatione et consilio *Heynii,* praeceptoris et fautoris nomine summa mihi semper pietate colendi, ad Zosimi historiam in melius redigendam ac poliendam me adiunxi, spe facta susceptam a me esse rem cum utilem tum specimini studii literarum humaniorum edendo satis aptam. priusquam vero instituti mei rationem ac consilium uberius explicare instituam, quantum superiorum interpretum studio ad usum fidemque Zosimi redundaverit utilitatis, ut exponam, non modo necessitas, ut, quid nobis post eorum curam sit reli- p. VI
ctum, intelligatur, sed etiam, ne quid laudibus eorum silentio nostro detractum videatur, ipsa postulat modestia. *)

Postquam historia Zosimi satis diu tenebris condita latuerat, saltem paucorum tantum manibus trita erat, sub exitum saeculi decimi sexti opera Leunclavii primum in lucem protracta et publici iuris facta est, **) et quidem in linguam Latinam versa, per quam temporibus illis literarum Graecarum opes cum nostris hominibus primum communicatas constat. non plane inauditum Zosimi et nomen et historiam in Italia antea fuisse, indicio erunt loca quaedam exinde deprompta et per Politianum ***) Panvinium et Petrum Gyllium versa. ****) integram tamen eius scriptoris versionem nec quisquam ante Leunclavium prelo sub-

*) Conf. Fabricius Bibl. Gr. t. 3 p. 605.

**) Edita versio est Basileae sine anno (1576) fol. cum Procopio, Agathia, Iornande et Leonardo Aretino, ex officina Petri Pernae. auctor bibliothecae Ios. Renati Cardinalis p. 536, deceptus fortasse anno 1537, quem epistolae Beati Rhenani subscriptum vidit in editione Procopii, Agathiae, Leonardi Aretini, Iornandis et aliorum Basileae ex officina I. Hervagii emissa, Zosimi versionem Latinam anni facit 1531, quanquam Zosimi in ea collectione scriptorum nec ullum exstat vestigium.

***) Vid. Comm. Hist. 2 4.

****) 2 37. vid. Banduri Antiqq. Cpol. lib. 4 p. 323.

misit. editioni Latinae illi, praeter notas sententiarum summam continentes et emendationes, utrasque ad oram libri appositas, nulla accesserunt ornamenta. in fronte posita est editoris pro Zosimo apologia, ut scutum praetentum adversus Nicephori et Evagrii futiles quidem, graves tamen illa aetate et Zosimi fidei infestas criminationes. alia, quamvis non totius historiae, versio, passim discrepans, exstat in Historia Augusta, quae circa annum 1600 lucem vidit.

p. vII Quae Latine studio Leunclavii prodierat historia, ea interpositis quinque annis (1581, et 1611 repetita) opera HStephani cum Herodiano Graece exiit, versione Leuncláviana et nonnullis, quamvis perpaucis, castigationibus et notulis instructa. utraque editio, dispar forma et ordine, in reliquis sibi similis, Lugduni lucem vidit: continet autem libros modo duos priores, id quod mirum videri debet, si verum est quod vulgatum est, a Leunclavio Stephanum codicem Graecum acceptum habuisse, quamvis praeter versionem Latinam nihil eius nomini ac humanitati tribuerit. ut iis qui nos legunt iudicii copia fiat, epistolam Leunclavii, quam in accusationis fidem exhibent, ex Goldasti Epistolis Philologicis (ep. 72 p. 305) huc transferre placet.

Io. Leunclavius HStephano S. (Genevam)

— — — *hunc* (Zosimum) *ego tibi manu mea descriptum diligenterque collatum et emendatum mitto, ut historiam Romanam annorum* 1200 *ab urbis origine ad excidium usque continuatam habere possimus, suppeditaturus etiam conversionem bonam et luculentam, quae dudum parata apud me est. rarum hoc crede mihi opus est, quod aliunde non facile consequare. deest parum in fine primi libri, parum in principio secundi, parum in medio quinti, parum denique in fine sexti. quae omnia exspecto ex Italia, cuiusdam amici opera, qui admodum secreto custodiri quoddam istic exemplar mihi nuntiavit, cuius ipse copiam sit habiturus. audio te Photii bibliothecam habere, de qua vellem exscriptum de Zosimo titulum mitteres. nam mea, quae in fronte posita vides, alicubi corrupta sunt.*

His literis si fides habenda sit, illiberalis sane et parum honesti animi reus erit Stephanus, quod celavit cui debebat codicem Graecum: tamen haec invidia variis poterit rationibus ab eo amoveri. discrepant lectionibus Stephani editio et codex Leun-

clavianus, quem novo postea studio Sylburgius contulit; quod p. VIII
quomodo fieri potuisset, si profectus ex eodem fonte liber uterque erat? cur Stephanus, de lectionibus, quas indigere emendatione existimaret, ad marginem annotandis sollicitus, idem adeo temere in contextu constituendo versatus est, ut ne monito quidem lectore loca, in quibus nunc codicis discrepantia notata est, sollicitaret et verba nova iis inferret? cur tandem Leunclavius aut Sylburgius, querelae opportunitate in secunda versionis editione data, de Stephani aut mala fide aut illiberalitate ne verbum quidem dixere, neque rem, quam aegre ferre debebant, saltem obscure significarunt? his argumentis etsi neque opinioni vulgatae firmamentum omne detractum neque Stephanum a criminatione omnino liberatum intelligamus, aliquam tamen ea videntur habere vim ad iudicium nostrum inhibendum.

Novem annis posteaquam Stephanus de Zosimo Graece vulgando bene meruerat, nova eius integri et absoluti ex duobus codicibus Leunclaviano et Palatino parata est a Sylburgio editio (in tomo 3 Corporis Scriptorum Historiae Romanae 1690), quae praeterquam quod libros posteriores primum exhibet et Leunclavii tum apologiam tum versionem emendatiorem repetit, his etiam prae superioribus editionibus eminebat ornamentis, quod contextum habebat subsidiis duorum codicum et ingenio critici hominis constitutum, et notas critici plurimum generis partim ad calcem positas partim per indices dispersas. in his notis variae lectiones diligenter e codicibus enotatae, et Leunclavii ac Stephani animadversiones Sylburgii notis auctae reperiuntur.

Exceperunt Sylburgianam editionem, quae et prima et una adhuc est ad rationes criticas comparata, duae aliae, Cellariana scilicet et Oxoniensis, quae, cum editoribus nullum fuerit a codicibus auxilium, vestigia Sylburgiana premunt et a re critica p. IX
minus quam ab usu commodiore, quem legentibus forma libri minor et aptior affert, commendationem habent. *Christophori Cellarii* bis vulgata editio (Cizae 1679 et 1713, 8) non modo capitum et paragraphorum distinctione et indiculis historico ac graecitatis Zosimeae ad usum potior est, sed praestat etiam notis editoris et variorum, ad historiam maxime illustrandam compositis. ceterum plurima e Sylburgiano penu sumpta, in libris quidem duobus prioribus breviter exscripta, in reliquis integra

dedit, et quasdam e Sylburgianis coniecturis, vulgata lectione depulsa, in contextum, etiam tacite passim, recepit.

Commodorum istorum in Cellariana opera insignium maxime expers est editio Oxoniensis (cura *Th. Smithii*). operis per partes distributio et paragraphorum ac capitum notatio, quamvis facilis negotii res, ab eo tamen omissa est, et notae Stephanianae ac Sylburgianae, quas repetiit, oscitanter et male sunt excerptae. ubi vero de suo quicquam dedit, ad fidem Zosimi stabiliendam avertendamque ab eo suspicionem malam, id quod sibi editionem parandi fuisse propositum dicit, suam operam et institutum parum studiose adhibuit. de verbis contextus nihil mutatum, in notis tamen quaedam loca sollicitantur. in libris duobus prioribus non Sylburgianum, sed, quod usu et comparatione facta deprehendimus, Stephanianum textum repetiit.

Perlustrata eorum quibus in Zosimo perpoliendo et illustrando studium aliquod positum fuit, Leunclavii Stephani Sylburgii Cellarii et Smithii opera, singulis quidem esse sua qualiacunque merita in historicum nostrum intelligitur, verum abesse ab iis cum alia tum potissimum rerum, quae a Zosimo exponuntur, subtilem ac diligentem explorationem et illustratio-
p. x nem; quam nec ab Franco-gallico eius interprete *L. Cousin* (qui solus Zosimum recentiori idiomate interpretatus est, cum Xiphilino et Zonara, Parisiis 1678, 4, et Amstelodami 12, obscuris tamen locis, ut usu deprehendi, non versis) institutam esse animadvertimus. ad crisin in Zosimo exercendam, etsi obscuritate et difficultate aut raro laboret aut saltem criticam medicinam raro desideret, opus esse codicum subsidio videtur, quod ex Italiae membranis, credo, si quando eorum usus factus erit, haud sane inutile arcessi poterit. nam quicquid adhuc ad Zosimum e codicibus pervenit auxilii, illud ad Leunclavianum et Palatinum redit, quorum ille apud Fr. Pithoeum asservatus, ab Aemerio Thuano exscriptus et ab Io. Opsopoeo cum archetypo collatus fuit in gratiam Sylburgii. quodsi fides stat cum epistola Goldasti, quam supra dedimus, ex Italia iste codex in manus Leunclavii venit: ceterum in margine emendationes seu, quod similius veri videtur, variantes lectiones habuit, quia marginalis lectio non ubique melior est, sed saepe vitiosa et deterior. alte-

rum codicem, Palatinum, quem e Baptistae Egnatii bibliotheca profectum bibliotheca Heidelbergensis, antequam Romam deportata fuit, servabat, Sylburgius contulit: videtur ille laxioris curae et diligentiae librarium habuisse. uterque tamen, item codex bibliothecae Coislinianae, cum in eis sint eaedem lacunae, ex uno eodemque codice profecti putandi sunt. ceterorum vero codicum, quorum aliqua in vulgus constat notitia, indicem ex Montefalconio et aliis libris confectum hic subiicere non pigebit, ut et quantam succurrendi Zosimo critica ope spem alere liceat, et quibus in locis auxilium quaerendum sit, constet.

In *Italia* reperiuntur

1. *Codex bibliothecae Vaticanae.* vid. Montfaucon Bibl. Manuscr. t. 2 p. 8 C.
2. *Codex bibl. Laurentianae Mediceae.* Pluteus 70, codex 22, p. xi membran. libri 5 cum *scholiis* quibusdam ad marginem, (quae scholia fortasse eadem cum marginalibus lectionibus Leunclaviani codicis sunt, et si res ita sit, unde Leunclavius codicem suum, qui ex Italia erat, acceptum habuerit, indicio nobis esse poterunt). Montfaucon l. c. p. 378 D.
3. *Codex bibl. Venetae S. Marci* 13 γ. Herodianus et Bosmius (Zosimus) in pergameno. Montfaucon l. c. p. 472 A. Laurentius Theupolus (in bibl. S. Marci 1740 fol. p. 193) designat codicem 390 in 4, membranaceum, foliorum 158, saeculi circiter 15.

in *Gallia*

4. *Codex bibl. Coislinianae.* P. 1 p. 214. cod. 150, olim 368, bombycinus, 15 saeculi, habet folia 651: Dionysii Halicarnassei Roman. Antiq. libri 11 et Zosimi historia fol. 523. cum hic codex ex eodem exscriptus sit codice ex quo editiones, quemadmodum ex similitudine hiatuum colligi potest, emanarunt omnes, paucas modo, ut suspicari par est, exhibet lectionum varietates. conf. Montfaucon t. 1 p. 1057.
5. *Codex alter eiusdem bibliothecae.* Montfaucon t. 1 p. 1042 D.
6. *Codex bibliothecae Regiae Parisiensis* 2078: Nicephori Gregorae historiae Rom. pars prima; Zosimi histor. libri 5. Montfaucon t. 1 p. 728 C.
7. *Codex* 525 *bibliothecae Monasterii S. Remigii Remensis,* bombycinus, 16 saeculi, libri 5. Montfaucon t. 1 p. 1289 E.

8. *Codex* 526 *eiusdem bibl.* bombycinus, saeculi 16, libri 6. Montfaucon l. c.

p. XII in *Hispania*

9. *Zosimi Historiae novae libri* 6 cum Eunapii de Vitis Sophistarum. vid. Iriarte Catalog. mscr. Graec. bibl. Matritensis, 1769, fol. p. 277.

hi sunt codices qui, quod sciam, criticorum manibus nondum versati auxilii futuri spem incertam praebent. in *Mosquensi bibliotheca S. Synodi,* ubi compertum habebam conservari *Zosimi capita,* ut commodis editionis novae augendis haud deessem, *Stritterum,* clarissimum virum ac de Byzantinorum historia meritissimum, literis appellavi, ut doceret num quid inde utilitatis meo operi arcessi possit: verum humanissimis viri doctissimi literis intellexi esse illud opus, id quod vel nomen prae se ferre videbatur, non historici nostri, sed τὰ κεφάλαια cuiusdam ascetae. itaque ad contextum Zosimi constituendum, et quae ei insideant menda tollenda, quanquam destitutum me subsidiis membranarum cernebam, aliunde tamen animadverti posse aliquid afferri ad eam rem auxilii: formam enim orationis Zosimeae studio exploratam et cognitam, linguae ipsius analogiam ac leges et rerum ipsarum naturam vicariam quandam codicum praebere opem; inprimis vero lectione scriptorum a quibus Zosimus sua deprompsit, Dexippi Eunapii et Olympiodori aliorumque, qui vel ex eodem quo Zosimus fonte hauserunt, aut qui Zosimi ipsius auctoritatem secuti sunt eumque exscripserunt, veluti Sozomeni et Suidae, comparatione multa posse restitui. atque ab his adiumentis instructus, adiutusque virorum doctorum emendationibus et coniecturis passim obviis, ubi temeritatis abesset metus, in vitiosis locis emendationes, quas probatissimas intellexissem, sive essent alienae sive de nostris sumptae, admittere et contextui inferre, etsi bene memor cuius audaciae notam apud non-
p. XIII nullos subiturus essem, tamen decrevi. quando vero minus blandirentur coniecturae, quae libidini potius animi, quae temere grassatur in verba, quam rationis ac necessitatis imperio deberi viderentur, abstinendum ab iis ratus, lectores de iis quae uni alterive viro docto melius scribi visa sunt in notis brevissime monui et iudicii de iis ferendi copiam feci. ac ratio nostra emendandi versionem Latinam, quae Leunclavii secunda est, fere

eadem fuit, ita ut Latina, ubi in Graecis quicquam mutatum esset, ad eundem sensum corrigerentur.

Quam in notis criticis ordinandis secutus sum legem, ut ab evagationibus ad res aut alienas aut parum necessarias operam meam continerem, adstringeremque eam solummodo ad ea quae Zosimi sunt, eandem in iis quae de ipsius fide et rerum ab eo traditarum veritate disceptanda erant praescriptam mihi esse volui. historici autem argumenti animadversiones a criticis seorsim positae sunt, ne cumulanda notarum mole et onerando iis contextu taedium et difficultas pareretur lectoribus. versantur eae vel in argumenti summa vel in singulis historiae partibus; quarum notarum illud genus quod ad fidem maxime Zosimi spectat, in Disquisitione libro praemissa comprehensum, alterum in quo de singulis locis quaeritur, in Commentario historico propositum est. in utroque id inprimis operam dedimus, ut non modo diluceret quanta Zosimi sit ad fidem rerum ab eo scriptarum auctoritas, sed etiam quos et quales secutus sit auctores, quae propria ei sint, quae cum aliis communia, et quae ab eo omissa aut perperam tradita; cuius rei si quid a superioribus iam editoribus occupatum cerneremus, illud adsciscere et ad nostrum accommodare consilium non magis dubitavimus quam in admittendis animadversionibus *Io. Dan. Ritteri,* ad exempli quo usus erat oram adscriptis, et humanitate domini eius libri, *Io. Aug. Wagneri,* quem schola Merseburgensis conrectorem habet, me- p. XIV
cum communicatis. in critica quidem re istae animadversiones haud versantur, possunt tamen ad historiam illustrandam, praesertim in iis locis quae e Theodosiano codice lucem accipiunt, afferre utilitatem.

Et haec quidem studio meo editioni huic adiungere allaboravi, quibus si quid ad fidem Zosimi pernoscendam accuratius atque ad intelligentiam lucemque historiae maiorem redundaverit commodi, assecutum me esse putabo id quod in votis fuit, nec rem inutilem me peregisse arbitrabor.

Gottingae die 4 Septembris 1783.

C. G. HEYNII
IN NOVAM ZOSIMI EDITIONEM
ANNOTATIONUM PRAEFATIO.

p. 622 Cum redimendi operis huius condicio imposita esset a librario haec, ut ei tanquam corollarium aliquod operae meae accederet, standum mihi nunc promissis esse video; utque hoc cum fructu aliquo ad eos qui Zosimum lecturi sunt fieret, nihil accommodatius visum est quam ut animadversiones nonnullas in Zosimum subiicerem, quae inter legendum, missis ad me plagulis e prelo recentibus, subnatae sunt.

Zosimi edendi consilium nemo, puto, damnabit, qui inde a 70 annis nullam eius editionem factam meminerit; itaque exemplaria desiderari passim a viris doctis, et posse eorum esse usum aliquem etiam in scholis ad lectionis Graecae elementa: oratio enim est plana, simplex, nuda, raro exquisitiore aliqua elegantia sermonis condita; argumentum vero eiusmodi ut nec lectio nec interpretatio multas literas desideret, et vero partim superiorum temporum recensu strictim facto, partim rerum inde a Gordianis gestarum expositione iuveniles animos facile teneat. monebit forte aliquis paulo severior non bene ad seriores scriptores detrudi iuvenum ingenia: cui et ipse assentior, atque ita statuo ut ad classicos potius scriptores veteres ea retrahenda esse censeam, quia optimis quibusque exemplaribus fingenda et, cum bonarum rerum copiis, etiam elegantiae nitoris venustatis sensu imbuenda, ad iudicii autem subtilitatem ac veritatem acuenda sunt. videor tamen mihi haud raro observasse, cum alia ingenia in ipsis literarum elementis a difficilioribus suae operae initium facere mallent, alia desiderare facillima quaeque, in quibus noviciarum virium periculum elementarium facerent, ut nec in ar-

gumento nec in oratione esset quod ut assequi aut plane perspicere possent, alias aliunde paratas doctrinae copiolas requireret. ad hos igitur seu socordiores animos seu morosiores, qui ab ipso inde limine statim aperta omnia et perspecta habere volunt, nec quod alia ingenia, fungosa interdum et tumida, faciunt, leviter omnia pervolare, quae nec intelligunt; ad hos, inquam, animos usum aliquem habere potest scriptor nulla rerum nec verborum obscuritate notabilis, qui fiduciam aliquam virium iis faciat, cum p. 623 despondeant ad ea in quibus nihil expeditum sibi esse vident, nullum locum in quo vestigium tuto ponant.

Enimvero sunt alii quoque lectores, quibus nova Zosimi editione consultum esse voluit cl. editor. ut enim omnino cum ad iudicium animi acuendum tum ad locupletis doctrinae varietatem comparandam, qua non bene carere potest ingenium rerum actui idoneum, inprimis utile est non in uno scriptorum, etsi praestantissimorum, genere haerere, sed diversorum argumentorum aetatum generum genium et morem perspexisse factaque comparatione discrepantiam observasse, ita cum in ceteris disciplinis magnam utilitatem habet diversa ab iis quae edoctus sis sentientium placita tenere, tum vero in historiarum studio nemo satis feliciter versari potest qui aut vetera aut recentiora sola animo ac memoria complexus sit. circumscripta itaque et in angustum limitem contracta videas plerumque iudicia hominum utriusque generis. inprimis tamen salubre studium est eorum temporum et imperiorum, quae partim prava summae potestatis muniumque descriptione, partim morum disciplina luxurie primo corrupta mox perdita, ad interitum properarunt, si forte aliquid inde, quod ad nostra tempora utile sit, transferri possit, ut intelligatur cum religionibus et sacris purioribus, cum literis et doctrinis exquisitissimis, cum artibus commerciis navigationibus requiri tamen aliquid ad regnorum dignitatem et felicitatem in tempus diuturnum stabiliendam, disciplinam scilicet cum publicam tum privatam, qua corpora et animi indurentur, a luxurie autem ad frugalitatem et continentiam revocentur; nec imperium sustineri posse ullum nec libertatem civium retineri, non magis ac privati hominis familiam, ubi in tabulas expensi plus infertur quam in tabulas accepti: ubicunque enim rei publicae necessitates vectigalia et reditus superant, multo magis si ex insanis in

res inutiles et perniciosas sumptibus, nonnisi cum multitudinis iniuriis corrogari pecuniae possunt. ut exercitus ali, ut aulae fastus et luxus gliscere, ut populus aut optimates corrumpi possint, nova vectigalium genera, novi rapinarum tituli sunt excogitandi. interea ex publica calamitate crescunt passim multi et ditantur, iique dominationis fautores et instrumenta; mox exhaustis per omne vexationum genus pauperum scriniis exactiones grassantur per ceteros ordines, expilantur divitum quoque arcae; saevitur per delatores exactores satellites, tandem per tortores et carnifices. ita ex his regnorum opibus, quas alias
p. 624 nunc miramur, alias concussas et labefactas videmus, dominationum per Europam incrementa et ex his regnorum decrementa, mox excidia necessario aliquo rerum ordine apta et nexa sunt. adeo a parva et exigua causa, quod publice privatimque plus expenditur quam redigitur, omnis haec vitae calamitas rerumque clades proficiscitur. quod vero multo gravius et intolerabilius est, videntes meliora intelligentesque ea tamen rerum necessitate publice privatimque undique obsepti tenemur, ut nihil ex iis quae ad interitum rapiunt aut sisti aut remitti possit. *evoe! pessum ibimus!* ut apud Satyrarum scriptorem habetur. adeo vana res est hominum sapientia, quod errorum quidem fontes et causas ea aperit, remedia quoque morborum monstrat, nec tamen potest efficere ut remedia recte adhiberi eaque quae illorum vires infringunt removeri possint. ad argutandum et declamatorie agendum affatim materiae est, ad emendandas et in meliorem locum collocandas res parum aut nihil. omnium harum fortunae vicissitudinum salutare propositum est exemplum in imperatorum Romanorum rebus, per ea maxime tempora quibus sacra Christiana publice recepta fuere; quorum si ad privatorum hominum animos emendandos et in rebus adversis erigendos et firmandos credere licet vim fuisse longe maximam, publice tamen fatendum est ea ad rem publicam melius constituendam parum aut nihil profuisse, contra alia mala intulisse nec minora ac leviora: adeo moribus continetur unice salus rei publicae et incolumitas.

Inter haec tamen sunt nonnulla quae in Zosimo displicere possunt. occurrunt enim passim aliqua a bonorum scriptorum usu aliena. sunt tamen illa pauca, eaque facile ab eo cuius interest observanda, ei autem qui in elementaria sermonis Graeci

doctrina versatur haud multum molestiae creatura. *) alterum est, quod superstitionibus suis, inprimis vaticiniorum et prodigiorum, exponendis taedium facit. si tamen hoc in Livio Xeno- p. 625
phonte Suetonio et in scriptoribus ceteris ex melioribus aetatibus ferendum esse censemus, quidni condonandum hoc esse putabimus scriptori qui ea aetate vixit qua, quicquid erat hominum, in ceteris discors, consentiebat in uno hoc, ut ad rerum ordinem hunc sapientissime et pulcherrime constitutum caecutiens nihil magnum et memorabile haberet nisi quod praeter naturam factum putaret; ut in miraculis omnes defixi haererent, et rerum in praesens agendarum ad socordiam et stultitiam usque incuriosi de rerum futurarum praedictione unice laborarent et in nugosis praestigiis acquiescerent. **) quem tandem ex illa aetate scriptorem laudare possumus ab illa peste intactum? quid vero, si nostro tempore, in tanta cum sacrae tum profanae doctrinae luce, in hac physicarum chemicarum philosophicarum disciplinarum expolitione, passim viros videmus res supra naturalem rerum ordinem positas sectari et ad occultas naturae vires, ad arcanam aliquam sapientiam, ad geniorum et daemonum ludibria, aut praesensiones rerum futurarum omni causa idonea destitutas sua studia referre? Zosimum tandem lectorum, inprimis

---

*) Desideret forte aliquis horum vocabulorum indiculum factum: monitum tamen est de iis passim in notis a cl. editore. ita in verbis compositis praeposita *πρός* solemne nostro est ut simplicia praeferat, nec tamen in omnibus verum tantum in *προσθέσθαι* et *προσποιεῖσθαι*. ita ipsi *θέσθαι* est assentiri, pactione convenire: 1 20, 2 10, ubi et not. 2 55, 4 35, 4 42, 4 55, 5 27, 6 7, 6 12. *ποιεῖσθαι* simulare, prae se ferre, 4 42, 5 47. notabilia sunt *διαφθείρειν τοὺς ὅρους τῆς βασιλείας* pro *συγχεῖν*, *ὑπερβαίνειν* 1 5, *ἐνθύσασθαι* de sacris extispicum 2 12, *πληροῦν τὸ πρόσταγμα* facere 3 9, quod tamen exemplo non caret, *τὸ σκῆνος* de corpore humano 4 21, *ἐν τούτῳ μὲν εὖ διεγένετο* pro *διῆγε* 4 45, *θέσις τοῦ ζώου* pro *ἰδέα*, species, habitus, 5 16.

**) Licet interdum studia diversarum partium agnoscere, certantium inter se, ne alterutris miraculi genus esset cuius ipsi simile haberent nullum. conspecti fuerant in proeliis aut in urbium oppugnationibus ab una parte dii, ab altera apostoli martyres et sancti. frigido commento urbem Athenarum a Gothorum impetu defendunt Minerva et Achilles 5 6. gentiles laudabant pro se oracula: ecce Christiani proferebant alia militantia pro se. servata fuerant passim statuae et simulacra sanctorum virorum in medio incendio, servati libri sacri, puniti tyranni sacrilegi et al. eodem exemplo servata videas lib. 5 24 signa Iovis et Minervae incensa curia Cpolitana, et punitum sacrilegium Stelichonis et Serenae 5 38. hominum istorum eam contentionem mutuo fuisse equidem nullus miror: sed melioribus saeculis virorum doctorum animos ad haec obstupescere et haerere potuisse miror.

p. 626 adolescentum, manibus excutient nonnulli, qui de Zosimo nihil nisi quod sacris Christianis infestus fuerit inaudierant. verum hoc ei factum opprobrium bene diluit cl. editor. nec alienum erit omnino illius aetatis mores perditos cognoscere; et tenere, imperatorum aulicorum monachorum vitam nihil fere habuisse quod Christianos a gentilibus discerneret, praeter odia diversarum partium diversa. nec vero, nisi corruptissimis hominum ingeniis moribusque, tantae rei publicae corruptelae, tam alienae a communi utilitate voluntates, tam superstitiosae de rebus divinis humanisque persuasiones obtinere potuissent.

Nihil itaque, nisi quod aut utile sit aut in utilitatem verti possit, habet nova Zosimi editio; cuius descriptionem cl. editor recte ita instituit, ut non intra verborum criticen operam suam contineret, sed rebus narratis quoque illustrandis aliquam studii partem addiceret. qua in re ipsi hoc videndum erat, ne, inprimis in priore operis parte, qua antiquiora strictim percurruntur, nimis disertus esse vellet. in extrema sane parte desiderabam interdum diligentiorem rerum illustrationem: facile tamen intellexi in multis esse Zosimum auctorem unicum, in aliis praecipuum; quae autem ab aliis memorantur, non esse locupletiora aut luculentiora; iis vero qui disputata super his historiis cognoscere volent propositos esse Tillemontii et nuper Gibboni libros; de barbaris pleraque esse diligenter tradita a Mascovio, breviores autem notitias exstare in opere Guthriano (inprimis t. 4 5 p. 1 et 4, t. 15 p. 1). ceterum de consiliis suis cl. editor ipse lectorem satis diligenter edocuit, neque eius opera et doctrina nostra commendatione indiget: specimina eruditionis suae ille, ab eo inde tempore quo seminarii philologici sodalitio adscriptus erat, proposuit cum alia, tum reportatam bis in societate antiquaria Casselana palmam, alteram qua ad victorem proximo loco accessit, *de luxu Atheniensium,* alteram victricem, *de condicione servorum inter Graecos eiusque vicissitudinibus;* quarum neutram a societate prelo excusam esse impatienter ferimus; tandem tertiam palmam principe loco super quaestione a societate Regia Gottingensi proposita *de re metallica veterum.* nuper quoque *de origine et ratione quaestionis inter Graecos et Romanos* commentatus est, cum summos in iure honores consequeretur.

FRID. SYLBURGII PRAEFATIO.

Zosimeae historiae nihil hucusque typis publicatum fuit praeter duos libros priores, quos H. Stephanus cum Herodiano novem abhinc annis in lucem edidit. in ceteris libris usi sumus duobus exemplaribus calamo exaratis, quorum unum Aemerius Thuanus pro singulari erga rem literariam studio e Leonclavii apud Fr. Pithoeum codice suis sumptibus exscriptum nobis communicavit et Ioannes Opsopoeus cum archetypo contulit, alterum amplissima Palatinorum Electorum bibliotheca suppeditavit e Baptistae Egnatii bibliotheca profectum; cum quibus etiam primi duo libri a nobis collati et aliquam multis in locis partim suppleti sunt partim emendati. quod eo nomine hic praemoneo ut doctis constet quae quibus in huius scriptoris editione debeatur gratia. in annotationibus etiam hisce suum cuique tribuetur, Stephano Leonclavio et ceteris, a quibus aliquid ante nos ad huius auctoris expolitionem est collatum.

p. xv

IO. FRID. REITEMEIERI DISQUISITIO IN ZOSIMUM EIUSQUE FIDEM.

Quae de Zosimo constant.

Etsi Zosimus non tam adversam ac quidam alii vetustatis scriptores expertus est fortunam, quorum praeter nomen ac scripta nihil aliud ad aetatis nostrae memoriam pervenit, haud meliori tamen ad vitam eius pernoscendam versamur loco quam si nomen eius prorsus olim ignoratum aut a nullo veterum commemoratum fuisset. qui enim antiquorum de Zosimo eiusque libris historicis disserunt, Euagrius Photius et Nicephorus, nomini ipsius omnes infesti exagitantesque eum ut addictum superstitiosis sacris hominem, nec quicquam afferunt quod ad vitam Zosimi illustrandam ac scripta eius rectius diiudicanda inservire possit. in tanta eorum cupiditate traducendi et exagitandi Zosimum si quid iis innotuisset quo potuissent famam nomenque eius adspergere apud posteros ac fidem elevare, non omissum id ab inimicis eius fuisset. manifestum itaque est monumentorum inopia haud plura de eo tradendi copiam fuisse quam quae ex ipsius scriptis colligere et conquirere liceret. quare cum ea nobis sit in vitam eius inquirentibus condicio, ut alieni subsidii spe abscissa acquiescendum sit in iis modo rebus quae studio ac lectione assidua ex eius historia possint erui, eo impensior in iis eliciendis cura nostra esse debet, quanto maior huius cognitionis usus esse potest cum ad scriptoris consilium sollerter examinandum, tum potissimum ad fidem eius accuratius explorandam ac diiudicandam. *)

*) De Zosimo vid. *Fabricii* Bibl. Gr. t. 3 p. 605. *Hankii* Script. Rom. p. 1 p. 180 et p. 2 p. 316.

De aetate Zosimi, de qua ut principe quaestione priore loco disceptare placet, sententiis, ut in re incerta ac dubia, variatum a viris doctis est, dum alii eam ad Honorii, alii ad Anastasii tempora referendam censerent, adeo ut eorum qui maxime inter se opinionibus discrepant tantus sit dissensus, ut per saeculi spatium aetatem nostri auctoris incertam ferri et fluctuare videamus. Lambecio *) quidem historicum nostrum Olympiodoro antiquiorem facienti collocantique intra annos 410 et 425, quippe terminos utriusque scriptoris historiarum, iccirco non adstipulamur, quod Olympiodorus, cuius nomen diserte commemoratum a Zosimo non sine vi et contextus iniuria loco moveri ac pro glossemate eiici potest, certissime Zosimo aetate superior fuit. iam Saxius **) ad aliquanto seriora descendens tempora, indicio carminis Syriani a Zosimo laudati, intra annum 431, circa quem Syrianus floruit, et 433 aetatem illius includit. ad multo sane inferiora reiicitur Zosimus tempora ab Henrico Valesio, qui duobus subnixus argumentis Anastasii imperatoris eum aequalem fuisse credit, primum quod Syriano, cuius apud Zosimum mentio, Proclus Diadochus, Anastasii aequalis, praeceptore usus sit, deinde quod Zosimum sophistam Anastasii regno florentem Suidas commemoret. quis vero sit quin intelligat argumenta adeo imbecilla fidem facere nullam ei sententiae posse? nam quod Procli Diadochi praeceptorem Zosimus laudat, non iccirco fit quod discipuli illius sit aequalis aetate habendus, quandoquidem Syriani mentio ab omnibus iis fieri potest qui post eum vixere. porro non magis certum est Zosimum sophistam, quem Suidas laudat, cum historico nostro pro eodem esse habendum: ex contrario a Suida historiographum, nisi ignoratum, saltem cum alio eiusdem nominis confusum fuisse vel inde demonstrare possumus, quod, quamvis ex Zosimi historia ad literam quaedam loca descripta suo operi inseruerit, ***) nusquam tamen mentionem eius fecit certam et luculentam. ex argumentis igitur, quibus dubiam aetatem Zosimi stabilire et ad certum tempus adstringere

Aetas Zosimi.

p. XVI

p. XVII

---

*) Biblioth. t. 6 p. 188.

**) in Onomast. t. 1 p. 498.

***) ne existimemus Eunapii, quem Suidas excerpsit et Zosimus breviavit, loca esse ea quae in utriusque operibus similia deprehendimus, cum alia tum maxime cap. 7 libri 1 Zosimi prohibet, quod eorum temporum continet res quae ab Eunapio non attingebantur.

allaboratum a viris doctis, unum tantummodo est satis validum, quod ex Syriani facta commemoratione patet Zosimum ante eius aetatem non vixisse. ceterum pro certo ponere licet vixisse ac scripsisse Zosimum medio inter annos 431 et 591 tempore, quippe quod primo anno floruit Syrianus, qui ultimus laudatorum a Zosimo scriptorum est, et scripsit postremo Euagrius, qui primus eius, quod scimus, mentionem fecit. fluctuat sic aetas historici nostri intra centum et sexaginta annorum spatium: veruntamen duo argumenta ex ipsius historia elici possunt, quibus eam ultro citroque artioribus limitibus ita includere speramus, ut sub exitum saeculi quinti collocandam esse probabile fiat, postquam res Romana in provinciis iam corruerat.

Primum Zosimus, ubi sui ipsius aevi calamitates deplorat, eam esse imperii fortunam ait ut Romanis vix quicquam pristinae supersit magnitudinis, dum provinciarum aliae barbarorum potestatis factae, aliae ad eam solitudinem redactae sint ut ne urbium quidem situs cognitus sit. *) ea esse scriptoris qui non infractam ac debilitatam imperii vim cerneret, sed iam ipsam ruinam in oculis haberet, quis est qui non perspiciat? profecto non Honorio, quo regnante vis illa Romanis adeo fatalis etiam ex Zosimi sententia primum ingruere coepit, aequalem putabimus eum qui urbium vastitie deletarum vestigia iam nulla superesse aetate sua profitetur: verum ut is longo satis intervallo vixerit post Honorii aetatem, necesse est. ne quis vero exinde, quod *plurimam* tantum *provinciarum partem* scribat a Romanis amissam, adeoque stetisse adhuc, rebus nondum prorsus exstin-
p. xviii ctis, aliquam imperii speciem, colligat inferatque in Italia servatas fuisse imperii occidentalis quasi reliquias, alius locus prohibet, in quo *prorsus interiisse* ait imperium. **) alterum argumentum, quod Zosimi potest aetatem definire, hoc est: Zosimus professus, ut Polybius rerum Romanarum incrementa narraverit, ita se earundem ruinam exponere, utriusque fere fortunae ita exaequat tempus ut ruinam similiter ac incrementa imperii haud longo temporis spatio inclusam fuisse scribat. ***) Polybio autem annos quibus creverint imperii res numerante quinquaginta fere et tres, Zosimum rebus imperii occidentibus eundem fere

---

*) 3 32, 4 59. **) 4 21. ***) 1 1 et 57.

attribuisse annorum numerum necesse est. quo posito, Zosimum ab eo tempore quo ruere res Romanae et collabi coeperunt, adeoque inde ab anno divulsi per Theodosium et inter filios Arcadium et Honorium divisi a. 395 imperii, saeculi fere dimidia parte, adeoque circa occidentalis regni excidium, vixisse credemus. quare nec mirabimur Euagrium, ad centum annos ex computo nostro a Zosimi aetate remotum, cum obliterata iam ipsius inter homines memoria historia eius solum exstaret, num vixerit Arcadii et Honorii regno ambigere.

Quae de reliquis ad vitam Zosimi pertinentibus rebus ex ipsius scriptis eruere licet, ea non magis copiose aut citra omnem dubitationem tradi possunt quam quae de aetate eius inde sumpta docuimus. si fides habenda inscriptioni quam historia Zosimi habet (et genuinam esse, confirmare Photii eam repetentis testimonium videtur), *comitis et exadvocati fisci* dignitatem obtinuit, cui satis ingens decus ac locum illustrem adiunctum scimus. sexaginta enim viri illi quorum in numero Zosimus erat, ex advocatis centum et quinquaginta in foro praefecti praetorio, ut curam fisci haberent, aut singulis annis aut biennio quoque electi, satis magnis utebantur privilegiis, et praeterlapso quo fisco ut patroni praeerant tempore non modo dignitatem ac privilegia pristina retinebant, sed titulis insuper virorum spectabilium condecorati inter comites consistorianos referebantur. inde si infe- p. XIX
rimus Zosimum iuris rerumque fiscalium fuisse peritum, et Cpolim, nisi patriam, saltem sedem ei fuisse, a probabilitate id non abhorret. id tamen mirum videbitur, quod Zosimus, qui gentilis superstitionis cultorem se in suo opere profitetur, eo tempore quo patrii ritus ac caerimoniae iamdudum imperatorum edictis profligatae abrogataeque essent, et dignitatem illam nactus et pietatem Christianorum imperatorum exagitare ausus est, nisi credamus eum occultasse ea quae in Christianam religionem scripserit, nec nisi post eius mortem ea in vulgus prolata fuisse.

Quae de Zosimi aetate dignitate ac munere, doctrina vita et religione protulimus, ea quamvis neque multa neque satis certa sint, possunt tamen demonstrare historico nostro non modo vera percunctandi, videndique multa quae traderet, in oculis ipsius posita, facultatem fuisse, sed animum etiam eius, religionis diversitate occupatum, abhorruisse a studio palpandi imperatoris,

quod Christianorum hominum ea tempestate infecerat animos, ut falsissima quaeque traderent, alia vera occultarent. enimvero altera ex parte suspicari licet ad nimiam gentilium laudationem eum proclivem et in exponendis Christianorum rebus iniquiorem fuisse, animo quoque tum ipsa religione contactum, tum rerum in quibus exponendis versabatur atrocitate aliquam acerbitatem fuisse iniectam, ita ut reprehensionum, quibus calamitatis publicae auctores, Christianae religionis cultores, sectaretur, acrimonia in iniquitatis suspicionem incideret, et sugillatoris potius quam historici candidi munus gessisse videretur.

Consilium auctoris. Scribendi interitum rei Romanae aperiendique calamitatum causas consilium ex Polybii, qui eandem florentem et rerum incrementis auctam explicaverat, *) imitatione initum, ac pro cultu literarum aetatis Zosimeae, quae longe iam desciverat a vera et ingenua ratione historias scribendi, satis laudabile et Polybio
p. xx dignum videtur. in argumento tamen suo pertractando Zosimus non ita versatus est, ut eius ad cuius imitationem consilium et studium direxerat virtutes, sagacitatem et sollertiam inveniendi rerum causas quidque exinde sequatur videndi, et orationis ubertatem aequaret aut proxime accederet. ordine tamen rerum enarrandarum satis apto ad suum consilium usus est. antequam enim ea attingat tempora quibus res Romana in peius vergere ac labare coepit, et quae scribendo persequi ipsi maxime propositum erat, altius repetita calamitatum origine ad Augusti regnum redit, et quid rebus Romanis mutata ab eo imperii forma invectum sit incommodi, aperire et illustrare studet. cum autem orbis Romani antiquam faciem ac condicionem legentibus cognitam et perspectam esse vellet, ita commode moderatus est institutum suum, ut quo magis ad postrema tempora progrederetur, eo copiosius res exponeret. quare brevissime explicata est annorum fere trecentorum historia, libro primo comprehensa, copiosius aliquantum posteriores res, quae secundo tertio et quarto libro continentur et vix saeculi spatium complent, res Constantini et deinceps ad Theodosium usque imperatorum. quibus quasi praefaminis loco praemissis cum accessum sibi ad argumentum suum praestruxisset, oratione iam latissime fusa et impensiori

*) 1 59. cf. 3 32, 4 59.

aliquo studio, quae Arcadio et Honorio imperantibus urgere Romanos eorumque rem publicam evertere coeperunt mala, enarrare pergit. ea etsi satis praeclare et cum laude peracta sunt, id tamen reprehensione haud caret, quod Zosimus ultra imperatoris primum rei publicae impositi tempora retro exspatiatus ea quoque attingit quae gentis adeo Romanae origines anteverterunt, quodque exponit quae apud Persas Graecos et Macedones principatus vicissitudines fuerint. qua in re, etsi ad imitationem Polybii ea a Zosimo adumbrata sunt, iudicium tamen hominis desideres: nam aliena erant ab instituto, quod ad casum et excidium imperii Romani spectabat. quod autem magis ad rem faciebat, ut quemadmodum Polybius incrementorum, ita ipse occasus rerum comparationem institueret, id, quamvis monere p. XXI eum argumenti ratio potuisset, non animadvertisse videtur.

Aliam, et eam quidem omissionis, culpam sustineret Zosimus, si, ut vulgo putatur, historiae suae eo quo nunc eam terminatam videmus anno finem imposuisset, et quae praecipue ab eo erant pertractandae posteriorum temporum res, non adverso aliquo fato ab opere instituto depulsus, sed consulto et sua sponte omisisset. verum ut in aliam abeamus sententiam et statuamus aut Zosimum seu morte seu alia qua sinistra fortuna impeditum fuisse quo minus historiam ultra annum 410 continuando excidium imperii eiusque causas explicaret, aut partem operis ab auctore ad finem perducti temporis iniuria intercidisse, id pluribus certissimisque rationibus monemur. aperte profitetur Zosimus suum consilium perducendi historiam ad suam aetatem, *) quae ab anno in quo historia eius nunc subsistit plus ferme quam sexaginta annorum spatio distat. porro desiderantur causae calamitatum quibus urgebantur Romani, et oracula quibus occasus imperii praedictus, quanquam in fine historiae utramque rem se afferre et docere velle pollicitus est. **) satis rationum est ad intelligendum iacturam Zosimum in postremis libris fecisse, cuius ipsius rei vestigia adhuc in mutila periodo ultima exstant. quamobrem etsi manifestum sit Euagrium et Photium non pleniorem Zosimi historiam quam nos habuisse, non illud in aliam sententiam adducere nos potest: illud modo inde intelligitur, istam

*) 4 59. **) 1 58, 4 23.

iniquam sortem historiae Zosimeae iam ante Euagrii aetatem contigisse: nam si absolutam eam suis numeris habuisset, plura ex eo in rem suam allaturus fuisset.

Amissa autem parte quae praecipua erat operis, in qua rebus exponendis cum copia et ornatu ingenium auctoris et ars nobilitari poterat, in libris qui supersunt, quattuor prioribus, vir-
p. XXII tutes eius exigendae sunt ad epitomatoris potius quam ad historici, quem vocant, pragmatici leges, nec ultra quicquam in iis requirendum quam quae in breviariis spectantur, rerum vera et accurata expositio et perspicua ac concinna oratio; quae quidem virtutes non modo eum non deficiunt, sed aliis insuper ornamentis, rerum delectu bono et iudicio idoneo sunt auctae. neque tamen omnino vitiorum illud genus vitavit quod breviantium esse solet. sunt enim nonnulla male omissa, alia perturbate ac confuse dicta, passim aliena intermixta, id quod in iis maxime locis accidit ubi in religionis suae superstitiones inciderat; *) temporum autem ratio rarissime notata est, interdum confusa. attamen vitia illa neque tanta sunt neque tam multa, praecipue in postremis libris, in quibus et orationis copiam maiorem et diligentiam curamque impensiorem deprehendere licet, ut iis virtutes eius obruantur; sed maior eius erit virtutum laus quam vitiorum reprehensio.

Cum in postremis libris, qui periere, locum, qui esse debuit historiae illustrissimus, de calamitatum et ruinae imperii Romani causis pertractaverit, non incommodum videtur istas causas ad excidium regni adeo efficaces, quantum licet, ex reliquis libris, ubi eas obiter attigit, eruere et hic subiicere, cum res sit et per se satis gravis et ad recentiorum hominum, qui iisdem causis investigandis vacarunt, iudicia comparanda utilis. **)

---

*) e. g. 4 6 et 18, 5 41.

**) Recte monuit v. cl. totam fere eam historiae partem, e qua maxime censenda erat Zosimi fides et auctoritas, sub finem libri interiisse. tradiderat in ea cum modum rationemque tum causas excidii imperii Romani, idque ita persecutus erat ut ad Polybii exemplum se componeret; quod quidem ipse Zosimus testatur lib. 1 c 1. cf. 1 57. iis tamen locis quae adhuc exstant, quoties causas excidii commemorat, non satis sibi constare videtur: nam illo loco id maxime sibi propositum habere videri vult, ut declaret fato omnes rerum humanarum inversiones fieri, fato quoque rem publicam Romanam ad exitium properasse; aliis locis (inpr. 2 7, 4 59, 5 38, 5 41) a contemptu sacrorum patriorum causas exitii repetit. nisi forte rem ita ex eius sensu expediendam putabimus, fatale rei publicae Romanae fuisse ut

Originem malorum a mutata civitatis liberae forma repetendam esse primo loco censet. *) commisso imperio vasto, tot tantasque provincias populos maria terras complexo, unius hominis arbitrio, non potuit ille amplius, etiamsi administrationis habere curam vellet quam maxime, rebus rite gerendis par esse. quanta enim opus erat vigilantia et alacritate, ut provinciis tanto intervallo ac longinquitate dissitis ac remotis tempestive succurreret, quanta sagacitate in exquirendis iis quos pro magistratibus mitteret, quanta prudentia, iudicii vi, divina mente in innumeris rerum ac negotiorum generibus! cum autem plerique imperatores ab hac rerum administrandarum cura ad libidines et voluptates versis essent animis, omnia ea mala succedere necesse erat, quae imperium Romanum afflixisse notius est quam ut nunc declaratione nostra opus sit.

Summa causarum quibus imperii excidium adscripsit.

p. XXIII

Novus gravium malorum auctor exstitit Constantinus, qui institutis novis ac perniciosis maximum rei publicae intulit vulnus, non quidem praetorio exstincto, ut recentiorum nonnullis visum, itaque nec ulla aut laude aut reprehensione addita eam rem commemoravit Zosimus: **) verum eo Constantinus gravissime in rei publicae salutem peccavit et iudicante Zosimo cala-

sacris patriis desertis ad interitum rueret; ad contemptum sacrorum spectare, quod praedictiones varii generis, quibus hac de re monebantur homines, fuere spretae ac neglectae. qua quidem in re etsi nihil esse potest minus optabile quam praedici res, quarum eventus nullo modo evitare potest: quis enim non maius fore beneficium intelligat eius qui aut futura, si mutari nequeunt, omnino non manifestet, aut si futura aperit, quomodo tristia et acerba avertenda sint, insuper doceat? sed in hoc non magis homines sibi constant quam in tot aliis, quae ad gravissimos vitae humanae casus spectant. fatalis quoque necessitatis notionem habet parum constitutam: *ad Parcas* enim eam refert, *seu ad sidereorum motuum revolutiones*, *seu numinis voluntatem faventem iis quae pro virium nostrarum modulo et secundum ius et aequum suscipiuntur;* †) inde *constare* subiicit, *divina providentia res humanas administrari;* ††) quod quidem ad tertiam modo causam memoratam, *numinis voluntatem*, referri posse videtur. HEYN.

†) Ita fere accipimus verba obscura et partim corrupta, 1 1: ἢ θεοῦ βούλησιν τοῖς ἐφ' ἡμῖν μετὰ τοῦ δικαίου ἀκόλουθον οὖσαν.

††) Obscura vero et hic oratio: δόξαν — τοῦ θείᾳ τινὶ προνοίᾳ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιγεγράφθαι διοίκησιν. quod esset: *attributam esse*, *creditam esse*, *divinae providentiae;* quo sensu alias esset ἐπιτετράφθαι. sed suspicor fuisse scriptum ὑπογεγράφθαι, *delineatam*, *informatam*, *constitutam* esse rerum humanarum administrationem per divinam aliquam providentiam.

*) 1 5. **) 2 17.

mitatum deinceps omnium semina iecit, quod parum de imperii securitate sollicitus milites, quibus commissa finium cura erat, avocatos per mediterranearum provinciarum urbes dissipaverat. [1]) nam ista imperatoris imprudentia non modo barbaris liberiores per limites praesidio nudos excursiones erant, sed milites etiam urbium, quas custodia nulla egentes insidebant, deliciis et luxuriis fracti a disciplinae severitate desciscebant. militum corruptelis et licentiae Constantinus alio etiam instituto accessionem attulit, cum numero praefectorum praetorii aucto et potestate rerum et civilium et militarium, quae antea copulata in unius magistratus manu fuerat, inter plures divisa et imminuta, insuper praefectis praetorio in milites ius ac potestatem ademit. nam eo factum est ut milites reformidantes antea praefectos, quod hi stipendio non dato punire eos ac coercere poterant, posito metu solute et licenter agerent. [2]) sicuti autem Constantinus afflicta re militari in summum rem publicam adduxerat periculum, ita tributis gravibus et ad omnium ordinum omnisque sexus molestiam inventis vexare provincias coepit, quae fisci licentia, exactionum acerbitate, magistratuum avaritia opibus
p. XXIV exinanitae ad extremam inopiam redactae sunt. [3]) addit his Zosimus tandem hoc quoque, quod imperator deserendo sacra maiorum, per quae, ut Zosimus ex paganorum superstitione sentit, salus et fortuna imperii per tot saecula steterat, [4]) adoptandoque Christianorum religionem, *ἄλογον συγκατάθεσιν*, [5]) deorum tutelam a Romanis abalienavit. [6]) omissa nunc aut impugnatione aut excusatione huius opinionis, id tantum monere liceat, Zosimum, etsi non omnino, quae ex religionis novae, qualis tum erat, adscitae pravis institutis ad Romanos redundasse mala recentiorum nonnullis videntur, animadversa habuerit, instituta tamen monachorum, ut rei publicae exitiosa et neque ad militiam neque ad aliam rem utilia, ad homines vero opibus pietatis specie spoliandos egregie inventa improbare et reprehendere. [7]) quod vero vulgo credunt, religionis Christianae praecepta valuisse ad debilitandos militum animos virtutemque

---

1) 2 34. 2) 2 33. 3) 2 38. 4) 2 7 et 29. 5) 4 59. 6) cf. 4 33 et 37. 7) 5 23, ubi praeclare ait Zosimus *monachos sub praetextu, quasi cum pauperibus sua omnia communicarent, omnes ad paupertatem et inopiam redigere.*

bellicam frangendam, id Zosimus diserte quidem et satis dilucide nusquam dixit, tamen obscure illud quibusdam in locis significatum ire videtur: [1]) quam vero exitiosum rei militari interdictum illud fuerit quo exclusi sacrorum cultores patriorum a militia erant, [2]) verbis ab eo minus ambiguis declaratur.

Disseminatis ita per Constantinum malorum causis, postquam bellica virtus et rei militaris cura, quae in Iuliano et Valentiniano erat, [3]) vulnus inflictum imperio aliquantum lenierant averterantque ad tempus mali clam serpentis vim et exitum, Theodosius, Romanorum primum virtute sua sospitator, pravis perniciosisque deinde in re militari institutis, luxuriosa vita et, quemadmodum Zosimus opinatur, religionis maiorum odio et Christianae studio, [4]) eversor imperii factus est. peccatum in militia, quod magistros militum creavit quinos, et ceteros qui copiis praeessent, praefectos alarum, duces turmarum et tribunos numero plus quam duplo auxit, quo factum est ut eorum avaritia magnopere vexarentur milites, fraude subtractis iis quae ex fisco praebebantur. [5]) res autem maxime rei militari exitiosa fuit barbarorum ingens multitudo, quam Theodosius longe numerosissimam alere atque legionum adscribere numeris instituit. tanta fuit eorum multitudo ut Romanis numero paucioribus iniicere metum et rei publicae tranquillitatem turbare facile possent. [6]) militantes apud Romanos barbari, aut ex captivis aut ex hostibus adsciti, corrupti insuper annona ac muneribus, quibus donabantur supra milites reliquos, solutiores insolentioresque erant; [7]) praeterea habiti sunt adeo negligenter ut, militum descriptione nulla facta, iis redeundi ad suos et, si ipsis militiam facere displiceret, alios suo loco mittendi copia fieret. [8]) barbari isti nulli disciplinae assueti, insolentissimi, seditiosi [9]) ac dissidentes a Romanis, [10]) non verebantur cum popularibus agros colentibus Romanos conspirare, [11]) et ubi nacti in regia summos honores essent, Romanis, quibus se praestare virtute cernebant, despectis tumultus ac turbas ciere. [12]) itaque huiusmodi hominibus, qui Romanis non praesidio sed detrimento erant

p. XXV

---

1) 3 3 ibi not. 2) 5 46. 3) 3 3, 6 3, 4 3. 4) 4 59. 5) 4 27. 6) 4 30. 7) 4 39 34 40 33. 8) 4 31. 9) 4 30 33 39 56. 10) cf. 5 34. 11) 4 26 et 31. 12) 4 54 et 56.

eorumque avidissime inhiabant opibus, ad copiarum, quae auspicante Theodosio regnum admodum imminutae fuerant, [1]) augendum numerum receptis, atque commissa iis imperii custodia, facile praevideri poterat ad ultimum discrimen adductum imperium iri, cum primum imperatores rem publicam capessivissent quibus ad coercendam barbarorum insolentiam virtus
p. XXVI deesset. et tales imperatores imperium nactum est filios Theodosii, eius successores. tandem idem imperator gravis in cives molesta exactione pensionum esse, et quae reliqua provinciis barbarorum praedatio fecerat, spoliare sibi coepit, [2]) ut non modo barbaris imperii custodibus stipendia praebere, [3]) sed indulgere etiam voluptatibus, quibus diffluebat, posset. sumptus enim faciebat immodicos in mensam, cui inserviebant coquorum ac pocillatorum turbae, [4]) et in theatri spectacula obscena, [5]) eademque luxuriei alios gliscente peste infecit. provinciae tributis impositis summaque severitate exactis, [6]) iure venali, [7]) magistratibusque avaris commissae, [8]) opibus virisque exhaustae tam miserabili condicione erant, ut aliis in locis solitudo facta esset, aliis homines non tam viverent quam spiritum ducerent, quibus vita intolerabilis (*βίος ἀβίωτος*) esse videretur. [9])

Succedentibus tandem parenti Arcadio et Honorio, stupidis ac stolidis hominibus, ruina imperii celerrime approperata est. ea erat hominum, quorum tutelae utriusque imperii domini commissi erant, aviditas et rapacitas, ut locupletum domus expilarentur, [10]) et provinciae oppidaque exinanita pecunia, cuius inopia et Romam ipsam tenuit maxima, [11]) destituerentur habitatoribus, qui barbaros pro liberatoribus potius quam hostibus ducebant. [12]) viribus igitur imperii ita accisis ut non suppeteret pecunia qua aut barbaros, si incursionum ab eis periculum esset, delinire, aut milites, quibus eorum impetus coerceretur, alere possent, provincias orientales primum barbari adorti sunt, cum interea intestinis odiis discordiis flagitiis conflagrarent omnia; et prope erat res ut rebellione Gainae et Tribigildi, qui duces

---

1) 4 29. 2) 4 29. 3) 4 59. 4) 4 28 et 50. 5) 4 33 et 50, 5 7 et 25. cf. 4 33. 6) 4 41 et 32. 7) 4 50 et 40 et 52. 8) 4 28 et 37 et 40. 9) 4 29. 10) 5 12 et 1. cf. 5 5 et 25. 11) 5 4. 12) 4 29, 2 38.

barbarorum erant, tanquam uno ictu omnia corruerent. [1]) sustentabat interim Stilicho, quem ultimum imperii columen habebant Romani, labantes provinciarum ad occasum res, [2]) donec eo sublato extrinsecus illata vis rem Romanam penitus pessumdedit. Alarichus enim in provincias Romanorum effusus cum ingentem multitudinem tam barbarorum quam servorum, quae ad eum confugerant, in fidem recepisset eisque suum robur firmasset, [3]) Romanos consilio prudenti destitutos, et praesidium neque in fide barbarorum [4]) neque in ducum suae gentis virtute [5]) habentes, ita afflixit ut, exstincto ferme nomine Romano, provinciae extra Italiam fere omnes aut vastitie deletae aut barbarorum dicionis factae essent.

p. XXVII

In his calamitatibus imperii Romani causisque et origine earum explicandis cum Zosimus satis sollerter et cum laude versatus sit, id tamen miramur, quod Alarichi primum in Italiam descensum plane omisit, et Alanorum Vandalorum et Suevorum in Galliam irruptionem obiter tantum attigit, [6]) cum tamen utraque calamitas ad excidium imperii efficacissima exstiterit. quae obsidionem Romae secundam seu tertiam, cuius noster in fine historiae mentionem facit, exceperunt mala et ultima Italiae clades, quamdiu ibi imperatoriae dignitatis umbra exstitit, ea in Zosimi historia fortunae iniquitate desiderantur, quo efficitur ut calamitatum imperii expositio haud ad finem perducta sit. tandem orbis Romani haec fuit Zosimi aetate facies ac fortuna. omnia a barbaris tenebantur; pleraeque ab iis provinciae erant occupatae, ceterae aut sui iuris factae aut agris oppidisque vastatis desertae, adeo ut urbes aliae ita a fundamentis excisae essent ut vestigia vix hominum oculis cognosci possent, aliae haberent incolas, sed raros egenos et ad extremam miseriam redactos. [7]) ingeniorum, quorum quasi segete olim res humanae viguerant, sterilitas invaluerat maxima, [8]) et virtus bellica [9]) ac literae, [10]) quibus florebant olim Romani, penitus eos destituerant.

p. XXVIII

1) 5 13—23. 2) 5 34. 3) 5 42. 4) 6 9. 5) 5 36. 6) 6 3. 7) 3 7, 4 59, 3 32, 2 38 et 34. 8) 1 1. 9) 5 41. 10) 5 24.

Fides Zosimi. In pervestigandis et explicandis rerum Romanarum ad ruinam vergentium causis quanta fuerit Zosimi sagacitas, cum satis ex his manifestum sit, iam fore speramus ut ad existimationem suam aequiores nanciscatur arbitros. hos quo minus inter superiorum temporum homines habuerit, partim fides eius suspecta partim religionis ratio in causa fuit; quo factum est ut criminationis potius quam laudis fama celebre nomen ipsius in ore hominum ferretur. ad fidem igitur Zosimi explorandam cum disquisitionis nostrae cursus procedat, videndum est, illa qualia sint, quae animum eius occaecare ita potuerint ut res falsas et erroneas traderet; qua quidem via intelligi poterit non modo qualis in eo sit malae fidei labes, sed etiam quibus in rebus quibusve locis potissimum falsa tradiderit; denique, probatione tanquam in trutina facta, perspici poterit quaenam sint ea in quibus auctoritas eius et utilitas integra et nulli suspicioni obnoxia maneat. laudamus et probamus scriptorem, qui quando non suae sed superioris aetatis historiam enarraturus est, auctores sequitur bonos, aetate proximos aut aequales, et in rebus explicandis copiose scite et cum fide versatos, qui porro eorum talem usum facit ut res conquisitas, iudicio subtiliter facto, accurate transferat et in suum usum vertat, ita ut praeiudicio mentis nullo, quod a veri sensu abducere possit, ad historiam conscribendam accedat, qui tandem nec studio nec odio alienatus a veritatis praeceptis recedat. quatenus in hunc censum Zosimus referendus sit, in sequentibus apparebit, ubi eum ad singulas historici diligentis ac fide digni virtutes exegerimus.

Primum a scriptorum, quos secutus est, auctoritate vix aliqua adversus eum criminationis causa arcessi potest, quandoqui-
p. XXIX dem Dexippus Eunapius et Olympiodorus, quorum auctoritatem Zosimus secutus est, partim dignitate partim doctrina conspicui et graves fuerunt scriptores. scripserunt suae quisque aetatis historiam et res quae ipsis maxime ante oculos erant; narrationis genere non compendiario et epitomatoribus solenni usi sunt, sed res diserte et accurate exposuerunt, quamvis a concinnitate parum commendata esset oratio. laudes istae etsi praecipue ad Dexippum et Olympiodorum pertinent, quorum fides nulla, ne ob religionem quidem paganam, suspicione afflicta fuit inter veteres, Eunapio tamen, qui diversum ab illis vitae genus secutus

literis operam dederat, auctoritas debetur haud minima, vel invito Photio, qui fidem ei ut sugillanti Christianos abrogat. nam iudicio suo, quo fidem eius evertere Photius studet, non modo firmamentum ullum non adiunxit, verum etiam satis dilucide prae se fert invidiam, qua istorum temporum Christiani homines incensi non verebantur, quicquid in paganis laude dignum esset, elevare, eosque, si de rebus Christianorum severius iudicare ausi essent, exagitare ut calumniatores et conviciis lacerare. ceterum Eunapius non suae modo aetatis res erat persecutus, sed ad saeculi fere spatium regressus historiae suae primordium a regno Claudii secundi fecerat, quo Dexippus, aequalis eius, suo operi finem imposuerat. fuisse Eunapio in ea operis parte, qua res suam aetatem antegressas exposuerat, auctores haud contemnendos rerumque et civilium et militarium haud imperitos, vel ex Zosimi breviario, quod ex Eunapio confectum est, intelligere licet; praeterea nonnullas res, ut vel ipse in Vitis Sophistarum innuere videtur, a philosophis Maximo et Prisco, qui ut praeceptores Iuliani summa eius familiaritate usi, eiusque expeditionibus consuetudinis habendae causa ab eo ducti interfuerant, tradita acceperat. quodsi Eunapii non eadem fides et auctoritas fuit quae Dexippi et Olympiodori, Zosimi etiam hactenus pro diversitate fontium, unde hausit, non una eademque erit auctoritas, poteritque de ea iudicium fieri inprimis in libri primi qua- p. xxx
draginta capitibus prioribus, inde ad libri quinti caput vicesimum fere sextum, et in postrema parte historiae. in priore enim loco, quod satis constat, Zosimus secutus est Dexippi Synopsin historicam, in altero, qui maiorem operis partem constituit, Eunapii Chronicon, in ultimo Olympiodori Silvam. *)

Ex scriptorum itaque, quos nominavimus, auctoritate pendet Zosimi fides. interea tamen ille etiam sua quaedam attulisse videri debet sibique propria. non enim e genere epitomatorum et breviatorum habendus est, qui, servili opera scriptoribus in compendium modo redigendis addicta, neque fidem eorum neque vestigia relinquunt. occupat quasi medium inter utrumque historicorum, qui proprie eo nomine appellantur, et abbreviatorum genus locum Zosimus, ut non modo suum consilium et propriam

*) Copiosius de ea re egi in Biblioth. Philolog. t. 2 1780 p. 225 seqq.

instituti rationem sequatur, resque ex auctoribus petitas ad eam accommodet, recisis aliis, aliis modo plus modo minus coartatis, sed ut aliis etiam scriptoribus, praeter Dexippum Eunapium et Olympiodorum, in auxilium vocatis et adhibitis eos, quos sibi maxime duces elegit, emendet aut suppleat. verum in hac opera Zosimo interdum humani aliquid accidisse negari nequit. non enim ubique satis sibi cavit quo minus narrationem obscuraret, omissis quae scitu erant necessaria; id quod in contrahendis prolixioris ac confusi stili scriptoribus, Eunapio et Olympiodoro, facile incidere potuit, inprimis si studium ac diligentiam minorem quam par erat adhiberet. nec improbabile est praematuro fato Zosimum fuisse impeditum quo minus historiam suam, iterata lectione, acutioribus perlustrare oculis et obscuris locis perspicuitatem reddere posset.

Maiorem aliquis suspicionem Zosimo iniiciat, qui revocato in mentem et consilio, quod ipsi in opere suscipiendo fuit, et opinione, quae de Christianorum religione eius animo inhaesit,
p. xxxi id eum molitum esse meminerit, ut ostenderet in maiorum spretis adscitisque Christianorum sacris positam esse calamitatum, quibus Romani vexarentur, causam. metus inde subit ne Zosimo idem acciderit, quod evenire solet illis qui student accommodare res, quas explicare cupiant, ad hypothesin aut opinionem quae ipsorum occupavit animos, ut a veritatis regula vel imprudentes et inviti recedant, utque in factis eventibusque trutinandis nullum iniuriae, quam veritati faciunt interpretando, sensum habeant. vanam autem et inanem commoveri Zosimo suspicionem demonstrant ea loca quae labe ista oporteret esse infecta, si verum quid suspicioni isti subesset. inspicienti ea facile patebit auctorem, ubi a prostratis caerimoniis profecta mala dicat, non omissa verarum causarum pervestigatione et expositione maligne ad illam causam omnia revocasse. perspicuum quoque est eum non fraude, quae consulto vera in falsum vertit, sed errore illo quo animus praeoccupatae mente opinioni inservit, abreptum, summatim modo et obiter ea interposuisse quae de malis civitati per immutata sacra invectis sentiret; qua in re communem illam et pervagatam olim inter ethnicos superstitionem secutus est, qua salutem civitatum in deorum propitio numine ac tutela positam, si spretis sacris ac contemptis diis caelestium

animi alienati essent et ad iram versi, in discrimine versari et ad ruinam rerum inclinari rem publicam existimarent. quare totum illud reprehensionum genus concidit; neque deletis et expunctis locis iis quibus istam sententiam declaravit, superstitionis, a qua ista profecta erant, ullum vestigium paulo eminentius superfuturum esse putamus. quod ut tanto magis constet, agedum dispiciamus an eo Christianorum Zosimus incensus fuerit odio, ut non modo nimius in laudatione amicorum et adversariorum reprehensione esset, verum quoque ut ea quae suis infesta et famae eorum adversa, utilia inimicis essent, silentio opprimeret, et quod maximum crimen est, mutando callide et subdole res aut fingendo mendacia et commenta scriberet, gravissi- p. XXXII
meque adeo fidem everteret.

Quomodo versatus sit aut reprehendendo aut laudando, ubi eius rei opportunitas data esset, si advertimus animum, in universum quidem intelligemus Zosimum, etsi plerumque iudicio in utramque partem abstineat, ad vitia tamen et prave facta, inprimis in imperatoribus Christianis, insectanda procliviorem esse, quam ad virtutes et praeclare facta laudibus celebranda; quae quidem eius ad acerbitatem propensitas non magis ab invidia aliqua Christianorum quam rerum narrandarum atrocitate et foeditate animique inde contracta tristitia orta videtur. Constantius enim et Theodosius, quos auctores sciebat esse malorum quae rei publicae per militiae ac morum corruptelas importata erant, etiamsi Christianae religionis cultores eiusque adsciscendae aliis auctores non exstitissent, tamen in graves reprehensiones incurrere debebant. attamen in rebus Constantini enarrandis nimis stomachosum eum esse credimus, inprimis ubi perversi eum animi et malitiosi paulo asperius inculpat; Arcadium autem ob stoliditatem indignius quam par erat exagitari. ex diverso Iulianum quot quantisque exornandi laudibus ob praeclara facinora Zosimo copia data fuit, nihilominus in eximii aut magni, quemadmodum ab ipso praedicatur, imperatoris vita enarranda exhibuit se et in laudando modestum et in iudicandis religionum causis satis aequum, si quidem, praeterquam quod obiter fere sententiam eius a Christiano cultu abhorrentem commemorat, ea quae revocanda sacra maiorum instituerat non modo non laudavit, sed ne mentionem quidem eorum fecit.

Omissionis fraudulentae culpam, cuius raro indicia esse possunt satis certa ad convincendum scriptorem, a Zosimo abesse cum aliis tum potissimum eo probatur, quod Christianorum virtutes et praeclare facta non praeterit, et quae ad repre-
p. XXXIII hensionem idonea erant, consilio nonnunquam omisisse videtur. ut autem luculentissime pateat non religione occaecatum animum Zosimi fuisse, monendi tantum sumus eum non modo cum candore referre recte ac praeclare facta, sed laudibus etiam ornare. id quamvis in qualibet historiae parte et in omni Christiani aut imperatoris aut ducis vita perspicuum sit, maxime tamen in Stilichonis iudicio elucet, quem non Eunapii, infestissimi, ut Photius testatur, in Stilichonis famam scriptoris, more dilacerat, sed relicto eo auctoritate Olympiodori vel contra vulgarem Christianorum, qui affectati regni eum arguebant, criminationem defendit, et similiter Serenam uxorem eius a crimine proditionis in eam coniecto et mortis causa facto disertis verbis vindicat, quanquam utrumque et Stilichonem et Serenam impietatis in deos cum indignatione animi incusat, et deorum ira fatum eis triste merito acceleratum arbitratur. quam Zosimus aequitatis legem cum sequatur, quid potest esse ad fidem ei conciliandam gravius? profecto miratio animum subit, cum eum, quem veritatis et aequitatis tam studiosum, ab invidia alienum certissimis indiciis cognovimus, tam iniquis hominum iudiciis premi videmus. quae tandem sunt illae res quas commentus est in fraudem Christianorum et in laudem suorum? ubinam sunt in eius historia illa verba aut facta falso et temere conficta? dicent haud haesitantes in Constantinum multa esse infesto animo excogitata, conversionis ad Christiana sacra rationem fabulae speciem prae se ferre, instituta rei militaris exitiosa imperio et tributorum exactiones graves esse improbabiles, et ut Iuliani laudes exaggerata oratione praedicatae sunt, ita in Theodosio, si alios quam Zosimum velimus audire testes, omnia alia quam ignaviam luxuriem et rerum publicarum incuriam fuisse. haec est cantilena toties in Zosimum decantata, et si quaeramus quibus rationibus istae querelae nitantur, praeter scriptorum quorundam qualiumcunque testimonia Zosimo adversantia, silentium aliorum auctorum memorant, quo convelli Zosimi narrationem posse existi-
p. XXXIV mant. ne hic de testium, ad quos provocant, levitate quicquam

moneamus, siquidem in Commentario historico loca, quae sive nulla sive aliqua iuris specie in suspicionem adducta sunt aut adduci possunt, sub examen vocavimus et de criminationum vi sententiam nostram pronuntiavimus, de silentio aliorum scriptorum, in quo haud exiguum suis rationibus firmamentum positum et ad criminationem Zosimi satis acre telum sibi datum putant, hoc tantum dicere liceat, omnino ad oppugnandum Zosimum a silentio rationem idoneam tum suppetituram fuisse, si scriptores nobis superessent ii a quibus earum rerum narratio exspectari posset; si Ammiani, hominis et peritissimi et fide dignissimi, historiam et integram et ultra Theodosii tempora perductam haberemus. cum vero tanta sit historicorum ex illis temporibus penuria, maxime eorum qui res gestas a Constantino et Theodosio cum fide ac diligenter tradiderint, qui tandem sunt ii scriptores ad quos provocare quorumque auctoritate fidem Zosimi convellere nobis liceat? ad Eutropium et Victorem, qui breviaria modo scripserunt? num ad Christianorum historicos, inprimis Eusebium, qui etsi studio vera tradendi satis essent imbuti, non modo disciplinam rei publicae et causam imperii aut parum cognoscebant aut prorsus ignorabant, ab hominumque usu et iis quae rem publicam continebant erant alieni, sed etiam historias scribebant in quibus pro instituti ratione rei ecclesiasticae potius quam militaris et civilis curam habere eos oportebat, veluti Socratem, Sozomenum, Theodoretum, Philostorgium? nonnunquam scriptores dicti non abrogant Zosimo fidem, sed confirmant vel in ipsis locis ex quibus suspectam et controversam Zosimi fidem alii faciunt.

In historia igitur Zosimi si vitia quaedam exceperis, quae vel scriptoris incuria vel librariorum socordia in eam irrepserunt (nam et ab hac repeti posse loca nonnulla turbata suspicari licet), si porro acerbitatem eius in reprehensione, quamvis iusta, condonaveris, scriptorem habebimus in quo praeter iudicii satis acuti, etiam fidei et auctoritatis eminent indicia vera et luculenta, ut p. xxxv
indignum videri possit tam diuturnam in Zosimo calumniae valuisse opinionem, nisi in propatulo esset Christianos homines ob severas eius in suarum partium homines stricturas sugillationis ei maculam inustam voluisse. ira et invidia inter diversarum religionum asseclas consopita, cum aequioribus nunc nobis esse

liceat, non ad iudicia eius vel iniquissima, sed, uti par est, ad rerum traditarum veritatem fide ipsius exacta auctoritatem ei reddemus, et egregium antiquitatis monumentum ex antiquarum literarum naufragio servatum laetabimur, quod quamvis non ad summam perfectionem elaboratum sit, rerum tamen memoriam ex eo aevo transmisit ex quo absque eo multo plura ignoraremus. bene adeo nobiscum actum putabimus, quod in epitomatorum chronographorum adulatorumque istius saeculi grege unus, etsi, si cum priscis illis scriptoribus compares, postremo loco habendus, inter aequales tamen suos facile princeps in manus nostras sospes pervenit, qui calamitates ingruentes in Romanos earumque causas recte aperuit; quo nomine Polybii secundi, quamvis in ceteris virtutibus nequaquam cum eo comparandus, vicem sustinere poterit.

ΖΩΣΙΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΕΑ.

ΖΩΣΙΜΟΥ

ΚΟΜΗΤΟΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΦΙΣΚΟΣΥΝΗΓΟΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΑΣ ΒΙΒΛΙΑ ʹΕΞ. *)

ZOSIMI

COMITIS ET EXADVOCATI FISCI

HISTORIAE

INTERPRETE LEUNCLAVIO.

REITEMEIERI ARGUMENTUM.

Libri I. *Incrementa imperii Romani intra exiguum temporis spatium facta sunt (c. 1). postquam Graeci eximia contra Persas virtute bellarant, bellis domesticis fracti, a Philippo et Alexandro subacti sunt (2—4). postea ad Romanos summa rerum pervenit, quae unius arbitrio committitur (5). succedentes in imperio Octaviano plerique nulla digni sunt memoratione (6—8). Severus, devictis Albino et Nigro, adversus Persas rem fortiter gessit (8). Antoninus filius eius Macrinum quidem vicit, sed ob infamiam morum interfectus est (9. 10). Alexander, egregie rem publicam administrans, eodem fato periit (11. 12). Maximinus crudelitate saeviens (13—15). Gordiani duo seniores et iunior, qui feliciter bellum cum Parthis gessit, imperio haud indigni (16—18). Philippus (19—21). Decius dum barbaris se opponit, fraude perit praefecti praetorio (22. 23), Galli, qui ei successit, et barbaros vidit fines Romanorum late vastantes (24—27). Aemilianus bello civili interiit (28). Valerianus, quo imperante barbarorum incursionibus ab omni parte factis et tyrannorum multorum imperiis vehementissime res publica quassata est, bello Persico captus apud hostem periit (29—36). Gallienus, iam ante patris*

---

*) *ΒΙΒΛΙΑ ʹΕΞ* om codices. apud Photium (cod. 98) ἱστορικὸν λόγοις ἕξ.

in imperio socius, non valet rebus afflictis succurrere (37—40). *Claudius, fortiter barbaris repulsis, peste maturam obit mortem* (41—46). *Quintillus frater eius sponte vita decessit, haud parem se ratus* (47) *Aureliano, qui et barbaris perdomitis et tyrannis. inprimis Zenobia, deletis, rem publicam non modo servavit sed institutis quoque utilibus recte ordinavit* (48—62). *Tacitus* (63) *et Florianus* (64) *breve tempus imperium tenent. Probus, dignior et rei publicae utilis, seditione militari interimitur.*

Lib. II. Ludorum saecularium, qui, licet rei publicae Romanae salutares, a Diocletiani tamen tempore neglecti sunt, origo et celebrationis ratio. oraculum de eis (c. 1—7). *Diocletiano et Constantio imperatoribus Constantinus a Galerio ad patrem fugit, et eo mortuo succedit in imperio. quo Maxentius commotus Romae tyrannidem occupat* (8 9), *a qua neque Severus Caesar cum copiis missus neque ipse Galerius eum deiicere possunt. hic, Licinio Augusto declarato, gravi morbo vitam finit* (10. 11). *Maxentius Libyae provincias cupiens suo adiungere imperio, Alexandrum, qui ibi purpuram sumpserat, proelio victum capit et necat* (12—14). *simultates ob Maximiniani Herculii mortem inter Maxentium filium eius et Constantinum bellum excitant, quo ille superatus imperium cum vita perdidit* (15. 16). *in bello inter Licinium et Maximinum orto hic victus paulo post mortuus est* (17). *prospere gessit Constantinus primum cum Licinio bellum* (18—20), *et post victoriam de Sarmatis* (21) *secundo bello in potestatem eum acceptum suam necavit* (22—23). *postquam omne imperium penes Constantinum erat, et mores mutat et rei publicae instituta. ritibus patriis spretis ad Christianorum accedit religionem* (29), *novam urbem, Cpolim, sedem imperantium, condit* (30—32), *praefectos praetorii instituit quattuor* (33) *et limites militum nudat praesidio* (34). *filii eius Caesaris dignitatem obtinent; urbis Cpolis magnitudo iam in oraculo quodam fuerat praedicta* (36. 37). *aerario exhausto nova et molesta tributa imponuntur* (38). *ei mortuo succedunt filii* (39).

Crudelitate et invidia auspicia regni eorum sunt insignia. in cognatos saevit Constantius (40), *Constantinus per fratrem perit* (41) *Constantem, qui, crudelis et libidinosus, a Magnentio tyranno e medio tollitur* (42). *Vetranio et Nepotianus imperium affectantes spe excidunt, ille arte Constantii, hic copiis Magnentii oppressi* (43). *bellum cum Persis male gessit Constantius, magis prospere cum Magnentio, qui in eo cum fratre Decentio perit* (44—54). *Gallus, Caesaris dignitate ornatus et Orienti praefectus, per calumnias et imperio privatur et vita* (55).

Lib. III. Germanis Galliam vastantibus Constantius Iulianum, ut his regionibus succurrat, Caesarem facit (c. 1. 2), *qui ut ante litteris, nunc armis nomen sibi comparat; proelio ad Argentoratum superior factus, ipsas barbarorum terras invadit, res Saliorum componit, et ubique, ut supplices pacem petant, barbaros cogit* (3—7). *cuius famae cum inviderei Constantius, consilia quidem de eo opprimendo inibat* (8): *verum milites, quos sibi ab eo mitti iusserat, ipsum Iulianum imperatorem salutant* (9). *pacis condicionibus frustra tentatis, properat cum copiis ex Gallia Iulianus agmine citato, ex Oriente, ubi cum Persis belligerabat, Constantius. hoc autem mortuo antequam copiae concurrerent, Iulianus pergit Cpolim* (10. 11). *rebus bene in urbe compositis expeditionem contra Persas suscipit* (12). *Antiochiae aliquod tempus commoratus, hostium fines ingressus castella urbesque capit. et Tigride traiecto classem incendit. hostibus nusquam in conspectum Romanorum venientibus exercitus commeatus inopia laborat* (13—28). *proelio tandem commisso Iulianus victor ex vulnere animam exspirat* (29).

Iovianus ab exercitu in eius locum imperator constitutus (30) *pacem cum Persis facit* (31) *condicionibus, quales nunquam antea Romani acceperant; multae provinciae hosti traduntur* (31. 32). *imperator redux Nisibim venit, quae aegre se Persis tradi patitur* (33. 34). *iam in ipso itinere Iovianus morbo perit* (35). *Valentinianus Augustus renuntiatur.*

Lib. IV. *Valentinianus Augustus Cpolim pergit et Valentem fratrem in consortium imperii vocat* (c. 1). *cum in rerum novarum suspectos animadversum esset* (2), *provinciis distributis Valentinianus Galliam petit ad motus barbarorum reprimendos* (3), *Valens autem Procopium, qui imperium affectabat, bello victum opprimit* (4—8), *et dum frater adversus Germanos strenue pugnat* (9), *ipse cum Scythis confligit* (10. 11). *Valentinianus Gratianum filium consortem regni adsciscit* (12), *et Valens. contra Persas exercitu ducto, a Theodoro affectati regni suspecto supplicium sumit* (13), *etiam a Fortunatiano quodam cum aliis* (14), *unde magna invidia imperatori conflata* (15). *in tributis exigendis admodum acerbus est Valentinianus, ob quam rem res novas in Africa Firmus molitur* (16). *Valentinianus adversus barbaros profectus suffocatione perit* (17). *sequitur horribilis terrae motus* (18). *a ducibus Valentinianus II, imperatoris mortui filius, imperator dicitur fratre absente* (19). *Valens interim, periculo cum Scythis bello intentus, clade rei publicae gravissima accepta perit* (20—24).

Theodosius a Gratiano rebus Orientis praeficitur (25), *ubi Iulius motus barbarorum oppresserat* (26). *Theodosius rei militaris instituta turbat. deliciis studet et magistratus negligenter constituit* (27. 28). *res publica ad peiora delabitur, decrescente quoque copiarum numero* (29). *Scythae quos receperat, periculosos cient tumultus; repulsos eos a Gratiano Theodosius rursus admittit, alios tamen barbaros vincit* (30—34). *Maximus in Britannia imperium occupat, et occiso Gratiano, qui togam pontificalem primum accipere sprevit, Theodosii amicitiam petit* (35—37). *in Oriente incidunt aliae turbae: Grothingorum motus frangit Promotus* (38. 39), *Tomitarum Gerontius* (40). *Antiochiae seditio oritur* (41). *Maximus Valentinianum quoque aggreditur, qui fuga Orientem petit* (42. 43), *a Theodosio vero, Maximo superato, provinciis occidentalibus imperator redditur* (44—47). *barbaris perdomitis* (48) *luxuriae se dedit Theodosius* (48. 49) *et Rufinum ad summas dignitates extollit, qui illustrissimum quemque virum e medio tollit, Promotum, Tatianum et Proculum* (50—52). *in Occidente Valentinianus Arbogasti insidiis perit. cuius opera Eugenius imperator factus legatos ad Theodosium de amicitia mittit* (53—55). *Theodosius autem, in cuius aula barbarorum duces rixantur* (56), *copiis eductis Eugenium superat* (57. 58), *et Romae cum senatum ad religionem Christianam amplectendam perducere tentasset, e vivis excedit* (59).

Lib. V. *Theodosii filii patri successerant, Arcadius quidem in Oriente, Honorius in Occidente; summa autem rerum penes Rufinum et Stelichonem re vera erat* (c. 1). *Rufinus arrogans et avarus Lucianum crudeliter interimit* (2), *in ambiendo autem filiae cum Arcadio matrimonio spe frustratur* (3). *Stelicho de rebus Orientis consiliis agitatis* (4), *Graeciam ab Alaricho hortatu Rufini vastatam exercitu adversus eum ducto recuperat* (5. 6); *ope Gainae illum e medio tollit* (7). *Eutropius plurimum apud imperatorem gratia valens, viris egregiis invidens, Timasium in exilium mittit, et Bargum. quo accusatore usus erat, paulo post evertit, Abundantiumque aula pellit* (8—10); *persuasu eius Stelicho ab Arcadio proscribitur; provincia Africa. Eutropio Gildonem ad rebellionem perliciente, imperatori Occidentis eripitur* (11). *iam manifestae sunt Eutropii et Stelichonis simultates* (12). *mox Gainas, qui ope*

Tribigildi Orientis provincias perturbabat et diripiebat, ob invidiam Eutropii mortem postulat (13 — 18). *iam ipsius Cpolis potiundae consilium inierat; a Fraiuto autem, duce strenuo, adversus eum vastantem Thraciam misso, vincitur, et cum Istrum traiecisset, ab Hunnis occiditur* (19 — 22). *Cpoli ab Iohanne episcopo tumultus excitantur, odio Augustae avarae* (23. 24). *Isauri praedantur, verum non impune* (25). *Stelicho interea de Illyrico occupando consilia agitarat, dum barbarorum ingens multitudo irruebat; quibus victis* (26) *ne consilia persequeretur, duplex intervenit nuntius, mortis Alarichi, quem in suas partes perduxerat, et rebellionis Constantini in Britannia* (27). *Stelichonis tamen filia Honorio nubit* (28). *Alarichus, cuius mors falso nuntiata erat, Epiro relicta versus Italiam movet, pecuniam poscens a Stelichone sibi promissam* (29). *Honorius Ravennam Roma relicta abit, cum nuntius de Arcadii morte affertur* (30). *contra Stelichonem, qui in Orientem ad res ibi ordinandas profectus erat, calumnias apud imperatorem serit Olympius, homo simulatae pietatis* (31). *milites eo auctore tumultuantur; Stelicho reversus corripitur et necatur, propinqui eius interficiuntur et bona publicantur* (32 — 35). *quo audito Alarichus, cui nondum satisfactum erat, Romam obsidet, persoluto autem ei auro in Tusciam abit* (35 — 42). *legatio Constantini ad Honorium* (43); *altera ad eum senatus Romani, ut promissa Alaricho praestaret, irrita* (44). *is ira incensus Ataulfum cum suis barbaris arcessit* (45). *Olympius accusatur et in Dalmatiam fugit; Generidus autem rei militari praeest* (46). *seditio orta militum Ravennae* (47). *cum Iobius de pace cum Alaricho ageret, condicionibus non acceptis hic iratus pergit ire Romam; paenitentia tamen tactus Alarichus iterum pacem petit* (48 — 51).

Lib. VI. Alarichus, cum sibi ab imperatore satisfactum non esset, cum universis copiis Romam proficiscitur. quo tempore nova Constantini tyranni legatio ad Honorium venit (c. 1). *interea copiae in Britannia rebellantes imperatorem elegerant Marcum et eo occiso Gratianum et post huius necem Constantinum: is cum copiis ad occupandam Galliam traiectis Saro instat, Honorii duci. Constantinus, Alpibus praesidio firmatis, Constantem filium Caesarem dicit et in Hispaniam mittit; ubi victis Theodosii imperatoris affinibus ducem relinquit Gerontium. is graviter ferens alium ducem esse constitutum, impellit barbaros ad defectionem; quo fit ut Britanni Gallique a Romanis desciscant* (2 — 5). *Alarichus, cuius iter iam memoratum est, Romam obsidione circumdat; senatu graves subire condiciones coacto Attalum imperatorem dicit; Ravennam pergit* (6. 7), *unde Honorius re cognita iam fugam in Orientem parat* (8). *cum autem socorde ageret Attalus, maledicta in eum apud Alarichum Iobius serit* (9). *reliquae quidem Italiae civitates Alaricho parere coguntur* (10), *verum Africam defendit Heraclianus. clausis autem portubus fame Romani urgentur* (11); *qua re indignatus Alarichus Attalo purpuram exuit* (12). *pacis novae condicionibus iam agitatis Sarus impedimento est* (13).

Α.

Πολυβίῳ τῷ Μεγαλοπολίτῃ, μνήμῃ παραδοῦναι τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀξιόλογα τῶν ἔργων προελομένῳ, καλῶς ἔχειν ἐφάνη δι' αὐτῶν ἐπιδεῖξαι τῶν πράξεων ὅπως οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὸν τῆς πόλεως οἰκισμὸν ἑξακοσίοις ἔτεσι τοῖς περιοίκοις προσπολεμήσαντες μεγάλην ἀρχὴν οὐκ ἐκτήσαντο, μέρος δέ τι τῆς Ἰταλίας ὑφ' ἑαυτοὺς ποιησάμενοι, καὶ τούτου μετὰ τὴν Ἀννίβα διάβασιν καὶ τὴν ἐν Κάνναις ἧτταν ἐκπεπτωκότες, αὐτοῖς δὲ τοῖς τείχεσι τοὺς πολεμίους ὁρῶντες ἐπικειμένους, εἰς τοσοῦτον μέγεθος ἤρθησαν τύχης ὥστε οὐδὲ ὅλοις τρισὶ καὶ πεντήκοντα ἔτεσι μὴ μόνον Ἰταλίαν ἀλλὰ καὶ Λιβύην κατακτήσασθαι πᾶσαν, ἤδη δὲ καὶ τοὺς Ἴβηρας ὑφ' ἑαυτοὺς καταστῆσαι, ἐπεὶ δὲ τοῦ πλείονος ἐφιέμενοι τὸν Ἰόνιον ἐπεραιώθησαν κόλπον, Ἑλλήνων τε ἐκράτησαν καὶ Μακεδόνας παρέλυσαν τῆς ἀρχῆς, αὐτόν τε ὃς τηνικαῦτα τούτων ἐβασίλευε ζωγρίᾳ ἑλόντες εἰς τὴν Ῥώμην ἀνήγαγον. ἀλλὰ τούτων μὲν οὐκ ἄν τις ἀνθρωπίνην ἰσχὺν αἰτιάσαιτο, Μοιρῶν δὲ ἀνάγκην ἢ ἀστρῴων κινήσεων ἀποκαταστάσεις ἢ θεοῦ βούλησιν τοῖς ἐφ'

4 *πεντακοσίοις* Casaubonus. 7 *Κάναις* LP (i. e. codices Leunclavianus et Palatinus. eos enim hae litterae indicabunt, ut Heynium *H*, Reitemeierum *R*, Sylburgium *S*). 14 usitatius *ζωγρίαν*. v. Ind.

I.

Polybius ille Megalopolitanus res sui temporis relatione dignas memoriae proditurus recte se facturum existimavit, si per ipsas res gestas ostenderet Romanos post urbem conditam sexcentis annis bella cum finitimis gerendo magnum imperium sibi non parasse. verum ubi parte quadam Italiae potiti essent, eaque post Hannibalis in illam transitum et cladem Cannensem excidissent, ac moenibus ipsis hostes imminentes conspicerent, tantam ad fortunae magnitudinem evecti sunt, ut vix totis quinquaginta et tribus annis non Italiam modo sed universam quoque Africam acquisiverint, et Hispanos in dicionem acceperint; cumque maiora peterent, sinum Ionium transiecerunt, Graecos superarunt, imperio Macedonas privarunt, regem illorum denique vivum captum Romam abduxerunt. quarum sane rerum causam nemo ad vires humanas rettulerit, sed potius ad necessitatem fatalem vel sidereorum motuum revolutiones, vel ipsius dei voluntatem, faventem iis quae a nostro

ἡμῖν μετὰ τὸ δίκαιον ἀκόλουθον οὖσαν. ταῦτα γὰρ εἱρμόν τινα αἴτιον τοῖς ἐσομένοις εἰς τὸ τοιῶσδε δοκεῖν συμβαίνειν ἐπιτιθέντα, δόξαν τοῖς ὀρθῶς τὰ πράγματα κρίνουσιν ἐμποιεῖ τοῦ θείᾳ τινὶ προνοίᾳ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιγεγράφθαι διοίκησιν, ὥστε εὐφορίας μὲν συνιούσης ψυχῶν εὐθηνεῖν, ἀφορίας δὲ ἐπιπολαζούσης ἐς τὸ νῦν ὁρώμενον σχῆμα κατενεχθῆναι. χρὴ δὲ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὃ λέγω διασαφῆσαι.

2. Μετὰ τὴν ἐν Τροίᾳ στρατείαν ἄχρι τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης ἐλλόγιμον οὐδὲν οἱ Ἕλληνες φαίνονται πεπραχότες οὔτε πρὸς ἑαυτοὺς οὔτε πρὸς ἕτερον. Δαρείου δὲ αὐτοῖς διὰ τῶν ὑπάρχων πολλαῖς μυριάσιν ἐπιστρατεύσαντος, Ἀθηναίων ὀκτακισχίλιοι θείᾳ τινὶ ῥοπῇ γενόμενοι κάτοχοι, τοῖς παρατυχοῦσιν ἐξοπλισάμενοι καὶ ὑπαντήσαντες δρόμῳ, τοσοῦτον ἐκράτησαν ὥστε ἐννέα μὲν ἀνελεῖν μυριάδας, τοὺς δὲ λειπομένους ἀποδιῶξαι τῆς χώρας. αὕτη πεποίηκεν ἡ μάχη περιφανέστερα τῶν Ἑλλήνων τὰ πράγματα. Ξέρξου δὲ μετὰ τὴν Δαρείου τελευτὴν πολλῷ μείζονι παρασκευασαμένου δυνάμει καὶ πᾶσαν τοῖς Ἕλλησι τὴν Ἀσίαν ἐπαγαγόντος, πληρώσαντός τε τὴν μὲν θάλατταν νεῶν πεζῶν δὲ τὴν γῆν, ἐπειδὴ διαβαίνειν ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ἐχρῆν, ὡς οὐκ ἀρκούντων αὐτῷ τῶν στοιχείων εἰς ὑποδοχὴν τοῦ στρατεύματος εἰ μὴ καὶ τὰς ἀλλήλων ὑφαρπάσαιεν χρείας, ἐζεύγνυτο μὲν ὁ Ἑλλήσποντος πάροδον διδοὺς τοῖς πεζῇ διαβαίνουσιν, ὠρύττετο δὲ ὁ

1 fortasse μετὰ τοῦ δικαίου aut κατὰ τὸ δίκαιον. Stephanus. 2 fort. ἐκβαίνειν. Stephanus. 4 an ἐπιτετράφθαι? 5 εὐθηνεῖν *H*: codices εὐσθενεῖν.

arbitrio dependentia secundum ius et aequum suscipiuntur. haec enim, cum seriem quandam futuris imponant, efficientem ut ita evenire videantur, opinionem recte res existimantibus indunt, divina quadam providentia rerum humanarum administrationem sic perscriptam esse, ut fertili quadam animorum veluti segete concurrente vigeant, eorundem invalescente sterilitate ad illam faciem prolapsae sint quae modo conspicitur. erit autem id quod dico rebus ipsis declarandum.

2. Post expeditionem Troianam ad pugnam usque Marathoniam nihil praedicatione dignum Graeci gessisse vel inter se vel adversus alium quemquam videntur: at cum Darius eos opera praefectorum infinitis cum copiis invasisset, octies mille Athenienses, divino quodam impetu animati et armis cuique obviis instructi, cursu contenderunt in hostem, tantaque victoria potiti sunt ut nonaginta milibus interfectis regione sua reliquos expellerent. haec pugna Graecorum res illustriores reddidit. cum vero post Darii mortem Xerxes multo maioribus copiis instructus universam Graecis invexisset Asiam, et navibus mare, terram peditibus complesset, quandoquidem ex Asia transeundum erat in Europam, quasi non ipsa sufficerent ad excipiendum exercitum elementa nisi suos in vicem usus sibi praeriperent, Hellespontus iungebatur, ut per eum pedites iter facerent, et Athos perfodiebatur, ut cum mari

Ἄθως ἅμα τῇ θαλάττῃ καὶ τὰς ναῦς εἰσδεχόμενος. ἐκπεπληγμένη δὲ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀκοὴν ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῶν ὄντων ὅμως παρεσκευάζετο, ναυμαχίας τε ἐν Ἀρτεμισίῳ καὶ πάλιν ἐν Σαλαμῖνι γενομένης τοσούτῳ λαμπροτέρᾳ τῆς προτέρας ἐχρήσατο νίκῃ ὥστε Ξέρξην μὲν ἀγαπητῶς περισωθέντα φυγεῖν, τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως ἀποβαλόντα, τοὺς δὲ περιλελειμμένους ἐν Πλαταιαῖς ἄρδην ἀπολομένους μεγάλην τοῖς Ἕλλησι δόξαν καταλιπεῖν, δι᾽ ἧς καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντας Ἕλληνας ἠλευθέρωσαν καὶ σχεδὸν πασῶν τῶν νήσων ἐκράτησαν.

3. Εἰ μὲν οὖν ἐφ᾽ ἑαυτῶν διετέλεσαν ὄντες καὶ τοῖς παροῦσιν ἀρκούμενοι, καὶ μὴ διέστησαν Ἀθηναῖοί τε καὶ Λακεδαιμόνιοι περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας ἀλλήλοις φιλονεικοῦντες, οὐκ ἂν ἕτεροί ποτε τῆς Ἑλλάδος ἐγένοντο κύριοι· τοῦ δὲ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὰς δυνάμεις τοῖς Ἕλλησιν ἐλαττώσαντος, περιστήσαντός τε εἰς χρημάτων ἀπορίαν τὰς πόλεις, γέγονε χώρα Φιλίππῳ τὴν βασιλείαν, ἣν διεδέξατο πρὸς οὐδένα τῶν πλησιοχώρων ἀξιόμαχον οὖσαν, τέχναις τισὶ καὶ περινοίαις αὐξῆσαι· χρήμασι γὰρ τὰς οὔσας αὐτῷ δυνάμεις καὶ τῶν συμμάχων ὅσοι προσεγίνοντο θεραπεύων, οὕτω τε μέγας ἐκ μικροῦ γεγονώς, τὸν ἐν Χαιρωνείᾳ πρὸς Ἀθηναίους διηγωνίσατο πόλεμον. πᾶσι δὲ μετὰ τὴν νίκην χειροήθως καὶ ἠπίως προσενεχθεὶς ἤδη καὶ τῇ Περσῶν ἐπιθέσθαι βασιλείᾳ διενοεῖτο, δύναμίν τε ἀξιόχρεων πρὸς τοῦτο συναγαγὼν ἐν παρασκευαῖς τὸν βίον ἀπέλιπεν.

naves exciperet. interim territa vel ipsa rei fama Graecia tamen, quantum poterat, semet armabat. cumque proelio navali ad Artemisium et iterum ad Salaminem pugnatum esset, tanto splendidiore potita est victoria quam prior illa fuerat, ut Xerxes aegre servatus fuga sibi consuleret, maxima parte copiarum amissa, reliqui funditus ad Plataeas deleti magnam Graecis gloriam relinquerent, qua et incolentibus Asiam Graecis libertatem restituerunt et insulis propemodum universis potiti sunt.

3. Enimvero si perpetuo suis finibus se continuissent, ac praesenti fortuna contenti, nec Athenienses et Lacedaemonii discordes inter se contendissent utri Graecorum duces esse deberent, nunquam aliorum in potestatem venisset Graecia. sed cum bellum Peloponnesiacum copias Graecorum diminuisset ipsasque civitates ad penuriam rei pecuniariae redegisset, apertae sunt fores Philippo regnum, quod nulli vicinorum par viribus per successionem adeptus erat, artibus quibusdam et astutis consiliis amplificandi. nam pecuniis suas et sociorum, quotquot se cum eo coniungebant, copias demulcens, eoque modo magnus ex parvo factus, cum Atheniensibus ad Chaeroneam manus conseruit. post hanc victoriam cum in omnes se mansuetum mitemque praebuisset, iam regnum Persicum aggredi cogitabat; et idoneis ad eam rem coactis copiis in ipso apparatu vitam reliquit.

4. Ἀλέξανδρος δὲ παραλαβὼν τὴν βασιλείαν, καὶ παραχρῆμα τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας διαθείς, τρίτῳ τῆς βασιλείας ἔτει μετὰ δυνάμεως ἀρκούσης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ἐστέλλετο. ῥᾳδίως δὲ τοὺς ἀντιστάντας αὐτῷ σατράπας νενικηκὼς ἐπ' αὐτὸν πρόῃει Δαρεῖον, ἀναριθμήτῳ στρατῷ τοὺς ἐν Ἰσσῷ τόπους κατειληφότα. συμπεσὼν δὲ τοῖς Πέρσαις εἰς χεῖρας καὶ τὸ πάσης ἐπέκεινα πίστεως τρόπαιον στήσας Δαρεῖον μὲν ἔτρεψεν εἰς φυγήν, αὐτὸς δὲ [εἴχετο] τῆς ἐπὶ Φοινίκην καὶ Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ὁδοῦ. τὰ μὲν οὖν ἐν Τύρῳ καὶ Γάζῃ πραχθέντα μαθεῖν ἔνεστιν ἐξ ὧν οἱ τὰ περὶ Ἀλεξάνδρου γράψαντες ἱστορήκασιν· αὐτὸς δὲ παρελθὼν ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, τῷ τε Ἄμμωνι προσευξάμενος καὶ τὰ περὶ τὸν Ἀλεξανδρείας οἰκισμὸν εὖ μάλα διοικησάμενος, ἐπανῄει τὰ λειπόμενα τοῦ πρὸς Πέρσας πολέμου πληρώσων. πάντας δὲ φιλίους εὑρὼν ἐπὶ τὴν μέσην διέβη τῶν ποταμῶν, καὶ πυθόμενος Δαρεῖον μείζονι πολλῷ στρατῷ παρεσκευάσθαι, μετὰ τῆς οὔσης αὐτῷ δυνάμεως ὡς εἶχεν ὁρμήσας καὶ τὴν μάχην εἰς Ἄρβηλαν πρὸς αὐτὸν ποιησάμενος τοσοῦτον ἐκράτησεν ὥστε πάντας μὲν σχεδὸν ἀνελεῖν, Δαρείου δὲ σὺν ὀλίγοις φυγόντος τὴν ἀρχὴν καταλῦσαι Περσῶν.

5. Ἐπεὶ δὲ Δαρεῖον μὲν Βῆσος ἀνεῖλεν, Ἀλέξανδρος δὲ μετὰ τὰς ἐν Ἰνδοῖς πράξεις ἐπανελθὼν εἰς Βαβυλῶνα τοῦ βίου μετέστη, τότε δὴ τῆς Μακεδόνων ἀρχῆς εἰς σατραπείας διαιρε-

8 εἴχετο add Stephanus. mox καὶ Παλαιστίνην R, non monito lectore, ubi S τὴν Παλαιστίνην. cf. c. 52 extr. et 64 in. 16 πρὸς αὐτὸν] αὐτῷ P.

4. Alexander accepto regno statimque rebus Graecorum constitutis, tertio anno quam imperare coepisset, sat magno cum exercitu in Asiam expeditionem suscepit. cumque obiectos sibi satrapas nullo negotio vicisset, in ipsum Darium progressus est, qui cum exercitu innumerabili ad Issum sita loca ceperat. ibi conserta cum Persis manu, et excitato fidem omnem superanti tropaeo, Darium terga dare coegit. ipse versus Phoenicen Syriamque Palaestinam itinere directo contendit. ad Tyrum quidem Gazamque gesta licet ex iis cognoscere quae rerum ab Alexandro gestarum scriptores memoriae prodiderunt. ipse vero cum deflexisset in Aegyptum Ammonique supplicasset et ad condendam Alexandriam necessaria recte ordinasset, reversus est, ut reliquias belli Persici conficeret. cumque repperisset omnes suis addictos partibus, ad Mesopotamiam transiit; et intellecto Darium multo maiori exercitu instructum esse, cum iis quas tum secum habebat copiis profectus, initoque ad Arbelam adversus eum proelio, usque adeo superior exstitit ut omnes propemodum ad internecionem deleverit, ac Dario fuga cum paucis elapso Persarum imperium destruxerit.

5. Inde ubi Darium necasset Besus, et Alexander post res apud Indos gestas Babylonem reversus vitam cum morte commutasset, tum vero in satrapias diviso Macedonum imperio continuisque bellis intestinis deminuto,

θείσης, οὕτω τε τοῖς πρὸς ἀλλήλους συνεχέσι πολέμοις ἐλαττωθείσης, ἡ τύχη Ῥωμαίοις τὰ λειπόμενα τῆς Εὐρώπης πεποίηκεν ὑποχείρια. καὶ διαβάντες εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῷ Πόντῳ βασιλεῖς καὶ πρὸς Ἀντίοχον πολεμήσαντες, ὕστερον δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ δυνάστας, ἕως μὲν ὅτε τὰ τῆς ἀριστοκρατίας ἐφυλάττετο, προστιθέντες ἔτους ἑκάστου τῇ ἀρχῇ διετέλουν, τῶν ὑπάτων ὑπερβαλέσθαι ταῖς ἀρεταῖς ἀλλήλους φιλονεικούντων· τῶν δὲ ἐμφυλίων πολέμων Σύλλα τε καὶ Μαρίου καὶ μετὰ ταῦτα Ἰουλίου Καίσαρος καὶ Πομπηΐου Μάγνου διαφθειράντων αὐτοῖς τὸ πολίτευμα, τῆς ἀριστοκρατίας ἀφέμενοι μόναρχον Ὀκταβιανὸν εἵλοντο, καὶ τῇ τούτου γνώμῃ τὴν πᾶσαν διοίκησιν ἐπιτρέψαντες ἔλαθον ἑαυτοὺς κύβον ἀναρρίψαντες ἐπὶ ταῖς πάντων ἀνθρώπων ἐλπίσι καὶ ἑνὸς ἀνδρὸς ὁρμῇ τε καὶ ἐξουσίᾳ τοσαύτης ἀρχῆς καταπιστεύσαντες κίνδυνον. εἴτε γὰρ ὀρθῶς καὶ δικαίως ἕλοιτο μεταχειρίσασθαι τὴν ἀρχήν, οὐκ ἂν ἀρκέσοι πᾶσι κατὰ τὸ δέον προσενεχθῆναι, τοῖς πορρωτάτω που διακειμένοις ἐπικουρῆσαι μὴ δυνάμενος ἐξ ἑτοίμου, ἀλλ᾽ οὔτε ἄρχοντας τοσούτους εὑρεῖν οἳ σφῆλαι τὴν ἐπ᾽ αὐτοῖς οὐκ αἰσχυνθήσονται ψῆφον, οὔτε ἄλλως ἠθῶν τοσούτων ἁρμόσαι διαφοραῖς. εἴτε διαφθείρων τῆς βασιλείας τοὺς ὅρους εἰς τυραννίδα ἐξενεχθείη, συνταράττων μὲν τὰς ἀρχάς, περιορῶν δὲ τὰ πλημμελήματα, χρημάτων δὲ τὸ δίκαιον ἀλλαττόμενος, οἰκέτας δὲ τοὺς ἀρχομένους ἡγούμενος, ὁποῖοι τῶν αὐτοκρατόρων οἱ πλείους, μᾶλλον δὲ πάντες σχεδὸν πλὴν ὀλίγων γεγόνασι, τότε δὴ πᾶσα ἀνάγκη

18 negationem sustulit interpres.

fortuna Romanis Europae reliquias subdidit; qui quidem in Asiam transgressi adversus Ponti reges et Antiochum et Aegypti tandem principes bella gesserunt; et quam quidem diu consiliis optimatum gerebatur res publica, semper imperio singulis annis aliquid adiiciebant, consulibus virtutum certamine mutuo superare se contendentibus. at ubi bella civilia Sullae ac Marii posteaque Iulii Caesaris et Pompeii Magni rem publicam eis labefactassent, optimatum imperio relicto dictatorem Octavianum deligebant, et administratione tota ipsius arbitrio permissa non animadvertebant aleae iactui se spes universorum hominum commisisse, uniusque viri libidini ac potestati periculum tantum credidisse imperii. nam sive recte ac iuste magistratum gerere mallet, non sufffecturus erat ad succurrendum omnibus opportune, longissimo forte spatio remotis, quibus opem expedite ferre non posset; nec ad inveniendum tot magistratus, quos iudicio de se facto non respondere puderet; nec alioquin ad congruendum tot morum diversitatibus: sive fines regni violans, ad tyrannidem deflexisset, officia magistratuum conturbans, delicta negligens, pecunia venale ius habens, subditos servorum loco ducens (quales ex imperatoribus complures vel plerique potius omnes paucis exceptis fuere), necessario consecuturum erat ut bruta potestas eius qui rerum

κοινὸν εἶναι δυστύχημα τὴν τοῦ κρατοῦντος ἄλογον ἐξουσίαν· οἵ τε γὰρ κόλακες παρὰ τούτου δωρεῶν καὶ τιμῶν ἀξιούμενοι τῶν μεγίστων ἀρχῶν ἐπιβαίνουσιν, οἵ τε ἐπιεικεῖς καὶ ἀπράγμονες μὴ τὸν αὐτὸν ἐκείνοις αἱρούμενοι βίον εἰκότως σχετλιάζουσιν οὐ τῶν αὐτῶν ἀπολαύοντες, ὥστε ἐκ τούτου τὰς μὲν πόλεις στάσεων πληροῦσθαι καὶ ταραχῶν, τὰ δὲ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ κέρδους ἥττοσιν ἄρχουσιν ἐκδιδόμενα καὶ τὸν ἐν εἰρήνῃ βίον λυπηρὸν καὶ ὀδυνηρὸν τοῖς χαριεστέροις ποιεῖν καὶ τῶν στρατιωτῶν τὴν ἐν τοῖς πολέμοις προθυμίαν ἐκλύειν.

6. Καὶ ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, αὐτὴ σαφῶς ἔδειξε τῶν ἐκβεβηκότων ἡ πεῖρα καὶ τὰ εὐθὺς συμπεσόντα κατὰ τὴν Ὀκταβιανοῦ βασιλείαν. ἥ τε γὰρ παντόμιμος ὄρχησις ἐν ἐκείνοις εἰσήχθη τοῖς χρόνοις, οὔπω πρότερον οὖσα, Πυλάδου καὶ Βαθύλλου πρώτων αὐτὴν μετελθόντων, καὶ προσέτι γε ἕτερα πολλῶν αἴτια γεγονότα μέχρι τοῦδε κακῶν. Ὀκταβιανοῦ δὲ ὅμως δόξαντος μετρίως μεταχειρίζεσθαι τὴν ἀρχήν, ἐξ οὗ μάλιστα ταῖς Ἀθηνοδώρου τοῦ Στωϊκοῦ συμβουλαῖς ἐπείσθη, Τιβέριος ὁ παρὰ τούτου διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν εἰς ἔσχατον ὠμότητος ἐκτραπεὶς ἀφόρητός τε εἶναι δόξας τοῖς ὑπηκόοις ἀπεδιώκετο καὶ ἔν τινι νήσῳ κρυπτόμενος ἐτελεύτησε. Γάϊος δὲ Καλλιγούλας πᾶσι τοῖς

1 κράτους Suidas v. Ἀθηνόδωρος. 2 τῶν om Suidas. 7 et 8 καὶ τὸν — καὶ τῶν] τὸν μὲν — τῶν δὲ idem. 14 Βαθύλου P, Βακχυλίδου Suidas v. ὄρχησις. πρῶτον Suidas. 17 συμβουλίαις Suidas v. Ἀθηνόδωρος. 18 δεξάμενος P ἐσχάτην PL: corr Stephanus invito Dorvillio Charit. p. 126. cf. Index. 19 δόξας εἶναι L ἀπεδιώκετο parum accurate: sponte enim Capreas secessit. quid? si scriberes ἀπῴχετο vel ἀπιὼν ᾤχετο. *R.* ἀπεδιώκετο puto accipiendum esse *odio habitus, invisus factus civibus. H.*

potiretur calamitas publica foret. nam assentatores a tali muneribus et honoribus affecti maximos magistratus invadunt, et modesti atque placidi, qui vitam istorum vitae consimilem non amant, haud abs re moleste ferunt iisdem se non frui. quo fit ut seditionibus ac turbis civitates compleantur, et civilia militariaque munera magistratibus lucri avidis concessa cum togatam vitam hominibus paulo elegantioribus insuavem acerbamque reddant, tum militum in bellis alacritatem frangant.

6. Quae quidem sic esse comparata tum ipsa eventorum experientia perspicue docuit, tum ea quae statim sub ipsius Octaviani acciderunt imperio. nam et pantomimorum histrionumve saltatio prius incognita temporibus iis in usu esse coepit, Pylade ac Bathyllo primis eius auctoribus; et praeterea quaedam exstiterunt alia, quae multis hucusque malis causam praebuerunt. ut tamen Octavianus imperium moderate gerere visus fuit, ex quo praesertim Athenodori Stoici consiliis paruit, ita Tiberius, qui ab eo traditum imperium accepit, cum extremam ad crudelitatem deflexisset ac subditis visus esset intolerabilis, eiectus et in insula quadam abditus vivendi finem fecit. Gaius autem Caligula cunctis hunc flagitiis superans interfectus

ἀτοπήμασι τοῦτον ὑπερβαλόμενος ἀνῃρέθη, Χαιρέου διὰ τοῦ τοιούτου τολμήματος ἐλευθερώσαντος πικρᾶς τὸ πολίτευμα τῆς τυραννίδος. Κλαυδίου δὲ τὰ καθ' ἑαυτὸν εὐνούχοις ἀπελευθέροις ἐκδόντος καὶ μετ' αἰσχύνης ἀπαλλαγέντος, Νέρων τε καὶ οἱ μετ' αὐτὸν εἰς μοναρχίαν παρῆεσαν, περὶ ὧν ἔκρινα μηδὲν παντάπασι διελθεῖν, ὡς ἂν μηδὲ ἐπ' ἐκμελέσι καὶ ἀλλοκότοις πράξεσιν αὐτῶν καταλείποιτο μνήμη. Οὐεσπασιανοῦ δὲ καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Τίτου τῇ ἀρχῇ μετριώτερον χρησαμένων, Δομετιανὸς ὠμότητι καὶ ἀσελγείᾳ καὶ πλεονεξίᾳ πάντας ὑπεράρας καὶ πεντεκαίδεκα τοὺς πάντας ἐνιαυτοὺς τῷ πολιτεύματι λυμηνάμενος, ἀναιρεθεὶς ὑπὸ Στεφάνου τῶν ἀπελευθέρων ἑνὸς ἔδοξε δίκας τῆς πονηρίας ἐκτίνειν.

7. Ἐντεῦθεν ἄνδρες ἀγαθοὶ τὴν ἡγεμονίαν παραλαβόντες, Νερούας τε καὶ Τραϊανὸς καὶ μετὰ τοῦτον Ἁδριανὸς ὅ τε εὐσεβὴς Ἀντωνῖνος καὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν συνωρὶς Βῆρος καὶ Λούκιος, πολλὰ τῶν λελωβημένων ἠξίωσαν διορθώσεως, καὶ οὐ μόνον ἅπερ εἶχον ἀπολωλεκότες οἱ πρὸ αὐτῶν ἀνεκτήσαντο, ἀλλὰ καί τινα τῶν οὐκ ὄντων προσέθεσαν. Κομμόδου δὲ τοῦ Μάρκου παιδὸς τὴν βασιλείαν παραλαβόντος, καὶ οὐ τυραννίδι μόνον ἀλλὰ καὶ πράξεσιν ἑαυτὸν ἀλλοκότοις ἐκδόντος, εἶτα ὑπὸ Μαρκίας τῆς παλλακῆς φρόνημα ἀνδρεῖον ἀνελομένης ἀναιρεθέντος, Περτίναξ ἄρχειν ᾑρέθη. τῶν δὲ περὶ τὴν αὐλὴν στρατιωτῶν οὐκ ἐνεγκόντων αὐτοῦ τὴν περὶ τὴν στρατιωτικὴν ἄσκησίν τε καὶ ἐπιστήμην ἀκρί-

1 ὑπερβαλόμενος *S*: codices ὑπερβαλλόμενος. 13 Ἐντεῦθεν οὖν ἄνδρες apud *S*.

est, Chaerea tali ausu rem publicam a tyrannide acerba vindicante. Claudius eunuchis libertis sua permittens cum foede vita decessisset, Nero cum aliis eum secutis ad rerum illud fastigium pervenit; de quibus equidem nihil omnino duxi commemorandum, ne qua memoria dissolutorum et monstrosorum facinorum ab eis perpetratorum exstet. Vespasianus et Titus, eius filius, cum imperium moderatius administrassent, Domitianus crudelitate luxuria et avaritia cunctis superior, re publica per totos quindecim annos vastata, peremptus a Stephano liberto poenas improbitatis luere visus fuit.

7. Ab hoc tempore viri boni principatum adepti, Nerva, Traianus, et post eum Hadrianus et Antoninus Pius, et par illud fratrum, Verus atque Lucius, multa vitiata correxerunt, neque tantum ea quae superioris memoriae principes amiserant recuperarunt, sed etiam non possessa prius quaedam adiecerunt. Commodo autem, Marci filio, regnum consecuto, nec tyrannidi tantum sed et prodigiosis flagitiis dedito, posteaque a Marcia concubina necato, quae virilem animum sumpserat, successor in imperio Pertinax datus est. at cum praetoriani milites huius in exercitatione disciplinaque militari rigorem non ferrent, hominemque praeter officium occidissent,

βειαν, ἀλλὰ παρὰ τὸ καθῆκον αὐτὸν ἀνελόντων, μικροῦ μὲν ἡ Ῥώμη συνεταράχθη, τοῦ περὶ τὴν φυλακὴν τῶν βασιλείων τεταγμένου στρατιωτικοῦ τὴν τοῦ καταστῆσαι μόναρχον ὑφαρπάσαντος ἐξουσίαν, παρελομένου τε βίᾳ τὴν γερουσίαν ταύτης τῆς κρίσεως· ὠνίου δὲ τῆς ἀρχῆς προτεθείσης Δίδιος Ἰουλιανὸς ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἐπαρθείς, ἀνοίᾳ μᾶλλον ἢ γνώμῃ φρενήρει, χρήματα προτείνας ὠνεῖται τὴν βασιλείαν, θέαμα δοὺς ἰδεῖν ἅπασιν οἷον οὔπω πρότερον ἐθεάσαντο· εἰσήγετο γὰρ εἰς τὰ βασίλεια μήτε γερουσίας ἡγουμένης μήτε ἄλλης ἐννόμου δορυφορίας, μόνων δὲ τῶν καταστησάντων αὐτὸν εἰς τοῦτο στρατιωτῶν σὺν βίᾳ παραδόντων αὐτῷ τὰ βασίλεια καὶ τὴν ἐν τούτοις πᾶσαν ἀποσκευήν. ἀλλ' οὗτος μὲν ἅμα τε ἀνερρήθη καὶ παρ' αὐτῶν διεφθάρη τῶν εἰς τοῦτο παραγαγόντων αὐτόν, τῶν ἐν τοῖς ὀνείροις φαντασιῶν
a. 193 οὐδὲν ἀλλοιότερον διαγεγονώς· (8) τῆς δὲ γερουσίας εἰς τὸ διασκοπῆσαι τίνι δέοι παραδοῦναι τὴν ἀρχὴν ἀναβαλομένης, Σεβῆρος ἀνεδείκνυτο βασιλεύς. παρελθόντων δὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν Ἀλβίνου καὶ Νίγρου, πόλεμοι συνέστησαν αὐτοῖς οὐκ ὀλίγοι πρὸς ἀλλήλους ἐμφύλιοι, καὶ πόλεις διέστησαν, αἱ μὲν τῷδε αἱ δὲ τῷδε προσθέμεναι. ταραχῆς δὲ οὐκ ὀλίγης κατὰ τὴν ἑῴαν καὶ τὴν Αἴγυπτον κινηθείσης, Βυζαντίων τε ὡς τὰ Νίγρου φρονούντων καὶ ὑποδεξαμένων αὐτὸν εἰς ἔσχατον ἐλθόντων κινδύνου, κρατεῖ μὲν ἡ Σεβήρου μερὶς ἀναιρεθέντος Νίγρου· καὶ μετὰ τοῦτον Ἀλβίνου μετὰ τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν βίον ἀπολιπόντος εἰς μόνον

12 ἀνερρέθη P διαφθαρεὶς LP: corr *S* 15 ἀναλαβομένης LP: corr *S* coll. 1 60.

parum abfuit a rerum conturbatione Roma, dum praetorii custodiae destinati milites unius rerum domini constituendi potestatem ad se rapiunt, idque iudicium senatui per vim extorquent. cumque ceu venale proscriptum esset imperium, Didius Iulianus, uxoris instinctu elatus, ex stoliditate potius quam sapiente consilio, porrecta pecunia regnum mercatur, eiusmodi spectaculum cunctis exhibens quale nunquam prius conspexerant. nam intra praetorium deducebatur nec senatu praeeunte nec alio legitimo satellitio, sed iis duntaxat militibus qui eum hoc in honore constituerant, per vim palatium illi cum omni eius penu tradentibus. sed hic pariter et appellatus et ab iisdem sublatus e medio, qui huc eum produxerant, non absimilis somniorum visis exstitit. (8) senatu vero ad maturiorem deliberationem, cui tradendum esset imperium, rem reiiciente, Severus imperator designatus fuit. at cum praeter hunc idem imperium Albinus atque Niger invasissent, orta sunt inter eos bella civilia non exigua, dissidentibus a se invicem civitatibus, quarum illae ad huius, ad illius aliae partes transibant. cumque non exiguus tumultus per orientem et Aegyptum concitatus esset, ac Byzantii, qui a Nigro stabant eumque susceperant, extremum periculum adiissent, interfecto Nigro victrix Severi pars exstitit; et post eum Albino quoque tam im-

Σεβήρον τὰ τῆς ἡγεμονίας περιίστατο. τρέπεται τοίνυν ἐπὶ τὴν τῶν ἐκμελῶς πεπραγμένων διόρθωσιν, καὶ πρό γε ἁπάντων τοῖς στρατιώταις τοῖς ἀνελοῦσι Περτίνακα καὶ Ἰουλιανῷ παραδοῦσι τὴν βασιλείαν πικρῶς ἐπεξῆλθεν. ἔπειτα διαθεὶς ἐπιμελῶς τὰ στρατόπεδα, Πέρσαις μὲν ἐπελθὼν ἐφόδῳ μιᾷ Κτησιφῶντα εἷλε καὶ Βαβυλῶνα, διαδραμὼν δὲ τοὺς σκηνίτας Ἄραβας καὶ πᾶσαν Ἀραβίαν καταστρεψάμενος, ἄλλα τε πολλὰ γενναίως οἰκονομήσας, ἐγένετο μὲν περὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας ἀπαραίτητος, τῶν ἐπὶ τοῖς ἀτόποις εὐθυνομένων δημοσίας ποιῶν τὰς οὐσίας, (9) πολλὰς δὲ τῶν πόλεων οἰκοδομήμασι πολυτελέσι κοσμήσας ἀνέδειξεν Ἀντωνῖνον τὸν παῖδα τὸν ἑαυτοῦ βασιλέα. καὶ ἐπειδὴ τελευτᾶν ἔμελλε, διαδόχους τῆς ἀρχῆς αὐτὸν καὶ Γέταν τὸν ἕτερον υἱὸν B. 210 καταστήσας ἐπίτροπον αὐτοῖς Παπινιανὸν καταλέλοιπεν, ἄνδρα δικαιότατον καὶ ἐπὶ νόμων γνώσει τε καὶ εἰσηγήσει πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν Ῥωμαίους νομοθέτας ὑπερβαλόμενον. τοῦτον ὕπαρχον ὄντα τῆς αὐλῆς δι' ὑποψίας εἶχεν ὁ Ἀντωνῖνος, δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ ὅτι δυσμενῶς ἔχοντα πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γέταν αἰσθανόμενος ἐπιβουλεῦσαι, καθ' ὅσον οἷός τε ἦν, διεκώλυε. τοῦτο τοίνυν ἐκ μέσου βουλόμενος ποιῆσαι τὸ κώλυμα, τῷ μὲν Παπινιανῷ τὴν διὰ τῶν στρατιωτῶν ἐπιβουλεύει σφαγήν, εὐρυχωρίαν δὲ ἔχων ἀναιρεῖ τὸν ἀδελφόν, οὐδὲ τῆς μητρὸς αὐτὸν προσδραμόντα ῥύσασθαι δυνηθείσης.

1 παρίστατο P 4 διεξῆλθε P 6 Ἄρραβας LP et 7 Ἀρραβίαν. 8 περὶ] ἐπὶ libri. 14 legere quoque queas ἐξηγήσει, interpretatione, ut Leunclavius quoque vertit. *S.* εἰσήγησις τῶν νόμων, quae vulgo νομοθεσία dicitur et Zosimo 3 3 εἰσφορὰ νόμων. *R.*

perio quam vita functo, principatus ad solum Severum pervenit. quapropter ad eorum quae ignaviter acta fuerant correctionem se convertit, et ante omnia de militibus, qui Pertinacem necaverant et Iuliano tradiderant imperium, acerba supplicia sumpsit. deinde re militari naviter constituta Persas aggressus uno impetu Ctesiphontem Babylonemque cepit, Arabes Scenitas percurrit, Arabiam universam excidio dedit, aliaque complura fortiter gessit. et erat erga delinquentes inexorabilis, eorumque bona qui flagitiorum rei peragebantur publicabat. (9) cumque multas urbes sumptuosis admodum aedificiis ornasset et Antoninum filium designasset imperatorem, moriturus et ipsi et alteri filio Getae, imperii heredibus institutis, tutorem Papinianum reliquit, virum iustissimum et qui tam cognitione quam latione legum omnes ante pariter et post se Romanos iurisconsultos superavit. hunc praefecti praetorio munere fungentem suspectum Antoninus habebat, alia nulla de causa quam quod Papinianus animadvertens eum infesto erga Getam fratrem animo esse, quo illi minus insidiaretur, pro viribus impediret. hoc igitur impedimentum e medio removere volens, Papiniano per milites necem struit, spatiumque latum nactus fratrem interficit, cum ne mater quidem accurrentem ad se potuisset eripere.

Macrinus. a. 217

10. Ἐπεὶ δὲ καὶ Ἀντωνῖνος ἔδωκε τῆς ἀδελφοκτονίας μετ' οὐ πολὺ δίκην, καὶ αὐτοῦ τοῦ παίσαντος τοῦτον ἀγνοηθέντος, τὰ μὲν ἐν Ῥώμῃ στρατόπεδα Μακρῖνον ὕπαρχον ὄντα τῆς αὐλῆς ἀναδείκνυσι βασιλέα, τὰ δὲ κατὰ τὴν ἑῴαν Ἐμεσηνόν τι μειράκιον ὡς γένει τῇ Ἀντωνίνου μητρὶ συναπτόμενον. ἑκάστου δὲ στρατεύματος τῆς οἰκείας ἀναρρήσεως ἀντεχομένου στάσις ἐμφύλιος ἦν, τῶν μὲν περὶ τὸν Ἐμεσηνὸν Ἀντωνῖνον ἀγόντων αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ῥώμην, τῶν δὲ Μακρίνου στρατιωτῶν ἐξορμησάντων ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. συμπεσόντων δὲ ἀλλήλοις τῶν στρατοπέδων ἐν τῇ κατὰ Συρίαν Ἀντιοχείᾳ, τῷ παντὶ Μακρῖνος ἐλαττωθεὶς καὶ φυγῇ τὸ στρατόπεδον καταλιπὼν εἰς τὸν μεταξὺ πορθμὸν Βυζαντίου καὶ Χαλκηδόνος ἁλίσκεται, καὶ τὸ σῶμα ξαινόμενος τελευτᾷ.

Alexander.

11. Τοῦ δὲ Ἀντωνίνου κρατήσαντος καὶ τοῖς τὰ Μακρίνου φρονήσασιν ὡς δυσμενέσιν ἐπεξελθόντος, τά τε ἄλλα αἰσχρῶς καὶ ἐπονειδίστως βεβιωκότος, μάγοις τε καὶ ἀγύρταις ἐσχολακότος, οὐκ ἐνεγκόντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν τῆς ἀσελγείας ὑπερβολήν, κατασφάξαντες καὶ τὸ σῶμα διασπάσαντες Ἀλέξανδρον ἀνέδειξαν βασιλέα, καὶ αὐτὸν ἐκ τῆς Σεβήρου γενεᾶς καταγόμενον. οὗτος νέος ὢν ἔτι καὶ φύσεως εὖ ἔχων ἀγαθὰς ἅπασιν ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ ἔδωκεν ἔχειν ἐλπίδας, ἐπιστήσας ὑπάρχους τῇ αὐλῇ Φλαβιανὸν καὶ Χρηστόν, ἄνδρας τῶν τε πολεμικῶν οὐκ ἀπείρους καὶ τὰ ἐν εἰρήνῃ διαθεῖναι καλῶς ἱκανούς. Μαμαίας δὲ τῆς τοῦ βασιλέως

20 δέδωκεν L.

10. Postquam et Antoninus fratricidii poenas interiecto non magno tempore dedit, ne cognito quidem unquam ipsius percussore, Macrinum praefectum praetorii milites, qui ad urbem erant, imperatorem dicunt; qui per Orientem, adolescentulum quendam Emisenum, veluti qui genere matri Antonini coniunctus esset. utroque exercitu appellationem suam tuente, civile discidium exstitit, Emiseni quidem Antonini copiis Romam eum deducentibus, Macrini vero militibus extra Italiam profectis. ubi manus ad Antiochiam Syriae conseruissent exercitus, victus omnino Macrinus. castris fuga desertis, ad interiectum Byzantio et Chalcedoni fretum capitur et vulneribus confectus exspirat.

11. Cum Antoninus victoria potitus de iis qui Macrini partes secuti fuerant, velut hostibus, poenas sumpsisset, et vitam ceteroqui turpem ac probrosam, magis et circulatoribus deditus, egisset, non tulere Romani effrenem hominis luxum atque libidinem; eoque interempto, et cadavere in frusta discerpto, Alexandrum imperatorem designarunt, itidem ex familia Severi prognatum. hic cum et iuvenis adhuc esset et egregia indole praeditus, fecit ut omnes de imperio spes bonas conciperent, praefectis praetorii constitutis Flaviano et Chresto, viris nec rei militaris imperitis et ad res togatas praeclare disponendas idoneis. verum ubi Mamaea, mater imperatoris, Ulpia-

μητρὸς ἐπιστησάσης αὐτοῖς Οὐλπιανὸν ἐπιγνώμονα καὶ ὥσπερ κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς, ἐπειδὴ καὶ νομοθέτης ἦν ἄριστος καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθεῖναι καὶ τὸ μέλλον εὐστόχως συνιδεῖν δυνατός, ἐπὶ τούτῳ δυσχεράναντες ἀναίρεσιν αὐτῷ μηχανῶνται λαθραίαν οἱ στρατιῶται. αἰσθομένης δὲ τούτου Μαμαίας, καὶ ἅμα τῷ φθάσαι τὴν ἐπίθεσιν τοὺς ταῦτα βουλεύσαντας ἀνελούσης, κύριος τῆς τῶν ὑπάρχων ἀρχῆς Οὐλπιανὸς καθίσταται μόνος. ἐν ὑποψίᾳ δὲ τοῖς στρατοπέδοις γενόμενος (τὰς δὲ αἰτίας ἀκριβῶς οὐκ ἔχω διεξελθεῖν· διάφορα γὰρ ἱστορήκασι περὶ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως) ἀναιρεῖται στάσεως κινηθείσης, οὐδὲ τοῦ βασιλέως ἀρκέσαντος αὐτῷ πρὸς βοήθειαν. (12) *ἐντεῦθεν οἱ στρατιῶται κατὰ βραχὺ τῆς πρὸς Ἀλέξανδρον εὐνοίας ἀποστατοῦντες ἀπρόθυμοι περὶ τὰς τούτου προστάξεις ἐφαίνοντο, καὶ δέει τοῦ μὴ παθεῖν τι διὰ τὴν ῥᾳθυμίαν εἰς στάσεις ἐχώρουν, συστραφέντες τε παρήγαγον Ἀντωνῖνον εἰς βασιλείαν. ἐπεὶ δὲ τὸν ὄγκον οὐκ ἐνεγκὼν τῆς ἀρχῆς φυγῇ κατέστησεν ἑαυτὸν ἀφανῆ, καὶ Οὐράνιος δέ τις ἐκ δουλείου γένους ἀναρρηθεὶς παραχρῆμα μετὰ τῆς ἁλουργίδος Ἀλεξάνδρῳ προσήχθη, τὸ μὲν κατὰ τοῦ βασιλέως ηὐξάνετο μῖσος, ὁ δὲ ἐπὶ τοῖς πανταχόθεν περιεστῶσιν ἀπορούμενος τῷ τε σώματι καὶ τοῖς κατὰ φύσιν λογισμοῖς ἀλλοιότερος ἦν, ὥστε καὶ φιλαργυρίας αὐτῷ νόσον ἐνσκῆψαι καὶ χρημάτων ἐγκεῖσθαι συλλογῇ, ταῦτά τε παρὰ τῇ μητρὶ θησαυρίζειν.* (13) *ἐχόντων δὲ αὐτῷ τῶν πραγμάτων οὐχ ὑγιῶς, τὰ περὶ Παιονίαν καὶ Μυσίαν στρατεύματα*

num eis arbitrum quasique consortem officii praefecisset, quod et iurisconsultus esset praestantissimus et recte res disponere praesentes ac futura prospicere posset, offensi milites mortem homini clandestinam moliuntur. id cum animadvertisset Mamaea, statimque detectis insidiis horum consiliorum auctores e medio sustulisset, Ulpiano soli praefectorum praetorii munus committitur. sed quod exercitibus in suspicionem venisset de causis quas equidem accurate dicere non habeo, quando de ipsius instituto diversa litteris prodita sunt, seditione mota trucidatur, cum ne ipse quidem imperator ei opem ferre potuisset. (12) secundum haec paulatim milites a pristina in Alexandrum benevolentia recedentes ad obeunda ipsius imperia segnes se praebere; veritique ne quid ob ignaviam eis accideret mali, ad seditiones tendere; secutoque concursu quendam Antoninum ad imperium producere. sed cum is recusata imperii mole fuga se hominum ex oculis subduxisset, et praeterea Uranius quidam ex servili genere designatus confestim vna cum purpura deductus ad Alexandrum fuisset, conceptum quidem adversus imperatorem crescebat odium; ipse vero quid in circumstantibus undique periculis faceret haesitans, et corpore mutatus erat et inditis a natura dotibus animi, adeo quidem ut eum avaritiae morbus invaderet, totusque colligendis pecuniis incumbens apud matrem eas reconderet. (13) hoc modo male affectis rebus, qui erant in Pannonia Moesiaque exercitus, alienis ab ipso iam pridem ani-

Maximinus. a. 235

καὶ πρότερον ἀλλοτρίως πρὸς αὐτὸν διακείμενα, τότε δὴ μᾶλλον πρὸς ἀπόστασιν ἐξηρέθιστο. τραπέντα δὲ εἰς νεωτερισμὸν ἄγει Μαξιμῖνον εἰς βασιλείαν, τότε τῆς Παιονικῆς ἴλης ἐξηγούμενον. καὶ Μαξιμῖνος μὲν τὰς περὶ αὐτὸν δυνάμεις ἀγείρας ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐξώρμησεν, ἀπαρασκεύῳ τῷ βασιλεῖ ῥᾷον οἰόμενος ἐπιθήσεσθαι· Ἀλέξανδρος δὲ ἐν τοῖς περὶ τὸν Ῥῆνον ἔθνεσι διατρίβων, κἀκεῖσε τὰ νεωτερισθέντα μαθών, τῆς ἐπὶ τὴν Ῥώμην εἴχετο πορείας. ἐπαγγελλόμενος δὲ τοῖς στρατιώταις καὶ αὐτῷ Μαξιμίνῳ συγγνώμην εἰ τοῖς ἐγχειρηθεῖσιν ἐνδοῖεν, ὡς οὐχ οἷός τε γέγονε τούτους ὑπαγαγέσθαι, πάσαις ἀπογνοὺς ταῖς ἐλπίσιν ἑαυτὸν ἐπιδέδωκε τρόπον τινὰ τῇ σφαγῇ. Μαμαία δὲ προελθοῦσα μετὰ τῶν ὑπάρχων ἐκ τῆς αὐλῆς ὡς δὴ τὴν ταραχὴν καταπαύσουσα αὐτή τε κατασφάττεται καὶ οἱ ὕπαρχοι σὺν αὐτῇ.

Τῆς δὲ βασιλείας ἤδη βεβαίως παρὰ Μαξιμίνου κατεχομένης, ἐν μεταμελείᾳ πάντες ἦσαν ὡς τυραννίδα πικρὰν μετρίας ἀλλαξάμενοι βασιλείας. γένους γὰρ ὢν ἀφανοῦς, ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχήν, ὅσα φύσει προσῆν αὐτῷ πλεονεκτήματα, τῇ τῆς ἐξουσίας ἐξηφάνιζε παρρησίᾳ καὶ πᾶσιν ἀφόρητος ἦν, οὐχ ὑβρίζων εἰς τοὺς ἐν τέλει μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πάσης ὠμότητος τοῖς πράγμασι προσιών, μόνους δὲ θεραπεύων τοὺς συκοφάντας, ὅσοι μάλιστα τοὺς ἀπράγμονας κατεμήνυον ὡς ὀφείλοντάς τι τοῖς βασιλικοῖς ταμιείοις. ἤδη δὲ καὶ εἰς φόνους ἀκρίτους ἐχώρει χρημάτων ἐπιθυμίᾳ, καὶ ὅσα τῶν πόλεων ἦν οἰκεῖα ἐποίει, μετὰ τοῦ

2 ἐξερέθιστο LP. 18 ἐξέφανε *R* ex LP.

mis, tunc magis ad defectionem irritabantur. ideoque ad studium rerum novarum conversi Maximinum ad imperium efferunt, id temporis alae Pannonicae ducem. Maximinus omnibus copiis praesentibus coactis in Italiam profectus est, arbitratus se facilius imperatorem adhuc imparatum adgressurum. Alexander autem apud sitas ad Rhenum gentes commorabatur, ibique rerum novatarum accepto nuntio Romam continuis itineribus contendebat; cumque tam militibus quam ipsi Maximino veniam polliceretur, si a coeptis desisterent, posteaquam dicto parentes efficere non poterat, spe omni abiecta se ipsum quodam modo caedi obtulit. Mamaea vero cum praefectis egressa praetorio, quasi tumultum sedatura, cum praefectis et ipsa necatur.

Maximino iam stabilitum detinente imperium, neminem non paenitebat quod acerbam tyrannidem moderato cum imperio commutassent. nam obscuro natus genere Maximinus, cum primum accepisset imperium, quibus a natura praeditus esset vitiis, ipsa potestatis licentia prodidit; adeoque cunctis erat intolerabilis, non tantum iniuriis afficiens in dignitate constitutos, verum etiam cum omni crudelitate negotia tractans, solosque calumniatores colens, qui praesertim cupidos quietis homines deferebant velut imperatorii fisci debitores. avaritia denique motus ad caedes inaudita causa progrediebatur; et quae municipiorum erant, sibi vindicabat, facultates praeterea

Gordiani. a. 237

καὶ τοὺς οἰκήτορας τῶν οὐσιῶν ἀφαιρεῖσθαι. (14) βαρυνομένων δὲ τῶν ὑπὸ Ῥωμαίους ἐθνῶν ἐπὶ τῇ λίαν ὠμότητι καὶ συνταραττομένων ἐπὶ ταῖς προφανέσι πλεονεξίαις, οἱ τὴν Λιβύην οἰκοῦντες Γορδιανὸν καὶ τὸν ὁμώνυμον τούτῳ παῖδα βασιλέας ἀναδείξαντες, ἔστειλαν ἐν Ῥώμῃ πρέσβεις ἄλλους τε καὶ Οὐαλεριανόν, ὃς τοῦ ὑπατικοῦ τάγματος ὢν ἐβασίλευσεν ὕστερον. ἡ δὲ σύγκλητος τὸ πραχθὲν ἀσμενίσασα παρεσκευάσατο πρὸς τὴν τοῦ τυράννου καθαίρεσιν, τούς τε στρατιώτας εἰς ἐπανάστασιν ἐρεθίζουσα καὶ τὸν δῆμον ἀναμιμνήσκουσα τῶν εἰς ἕκαστον ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πάντων ἀδικημάτων. ἐπεὶ δὲ πᾶσι ταῦτα ἐδόκει, προχειρίζονται τῆς βουλῆς ἄνδρας εἴκοσι στρατηγίας ἐμπείρους, ἐκ τούτων αὐτοκράτορας ἑλόμενοι δύο, Βαλβῖνον καὶ Μάξιμον· καὶ προκαταλαβόντες τὰς ἐπὶ τὴν Ῥώμην φερούσας ὁδοὺς ἕτοιμοι πρὸς τὴν ἐπανάστασιν ἦσαν. (15) τοῦ δὲ Μαξιμίνου τούτων ἀπαγγελθέντων ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὁρμήσαντος ἅμα τοῖς Μαυρουσίοις καὶ Κελτικοῖς τέλεσιν, οἱ μὲν τὴν Ἀκυληΐαν τεταγμένοι φυλάττειν ἀποκλείσαντες αὐτῷ τὰς πύλας ἐς πολιορκίαν καθίσταντο, τῶν δὲ συναραμένων αὐτῷ μόλις τὸ κοινῇ λυσιτελοῦν ἑλομένων συμφρονησάντων τε τοῖς καθελεῖν τὸν Μαξιμῖνον ἐσπουδακόσιν, εἰς ἔσχατον ἐληλακὼς κινδύνου προσάγει τὸν παῖδα τοῖς στρατιώταις ἱκέτην, ὡς ἀρκέσοντα διὰ τὴν ἡλικίαν εἰς οἶκτον ἐκ τῆς ὀργῆς αὐτοὺς μεταστῆσαι. τῶν δὲ θυμῷ μείζονι τόν τε νέον οἰκτρῶς ἀνελόντων καὶ αὐτὸν παραχρῆμα κατασφαξάντων, ἐπελθών τις

7 παρεσκευάζετο P.

suas municipibus ipsis eripiens. (14) quare cum subiectae Romanis gentes crudelitatem nimiam graviter molesteque ferrent, et ob manifestas rapacitates tumultuarentur, Afri Gordiano eique cognomine filio designatis imperatoribus, cum alios Romam legatos misere, tum Valerianum virum consularem, qui deinceps imperio potitus est. senatus eo quod actum fuerat cupide probato, ad deiiciendum imperio tyrannum se comparat, milites ad rebellionem concitans, et in memoriam populo revocans iniurias tum privatis tum reipublicae illatas. cum universis haec probarentur, e senatu XX viros deligunt artis imperatoriae peritos. ex his summa cum potestate constitutis duobus, Balbino atque Maximo, praeceptisque Romam ducentibus itineribus, parati ad resistendum erant. (15) Maximino autem post allatos harum rerum nuntios Romam movente cum Maurusiis et Celticis ordinibus, Aquileiae praesidiarii propter occlusas ei portas obsidione cincti fuerunt: ipse vero, suarum partium hominibus vix tandem boni publici causam amplexis, et eorum voluntati adsensis, qui Maximinum imperio deiicere cupiebant, ad extremum periculum redactus filium militibus supplicem obtulit, veluti propter aetatem suffecturum ad eos ab ira ad commiserationem revocandos. at cum illi maiore iracundia fervidi iuvenem miserabiliter interfecissent, et ipsum

καὶ τὴν κεφαλὴν χωρίσας τοῦ σώματος ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπήγαγε, σημεῖον ἐμφανὲς τοῦτο τῆς νίκης ποιούμενος. ταύτῃ τοίνυν ἀπαλλαγέντες τοῦ δέους τὴν ἐκ Λιβύης τῶν βασιλέων ἀνέμενον ἄφιξιν.

Gordianus iun. a. 238

16. Τῶν δὲ βίᾳ χειμῶνος ἐν τῷ πλεῖν ἀπολομένων, Γορδιανῷ θατέρου τούτων ὄντι παιδὶ τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν ἡ γερουσία παρέδωκεν, ἀφ᾽ οὗ τῆς προλαβούσης κατηφείας ὁ Ῥωμαίων ἀνίετο δῆμος, τοῦ βασιλέως σκηνικοῖς τε καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσι τοὺς πολίτας ἀπαγαγόντος. πάντων δὲ ὥσπερ ἐκ κάρου βαθέος ἀνασφηλάντων, ἐπιβουλὴ κατὰ τοῦ βασιλέως λαθραία συνίσταται, Μαξίμου καὶ Βαλβίνου στρατιώτας αὐτῷ τινὰς ἐπαναστησάντων· ἧς φωραθείσης αὐτοί τε οἱ τῆς σκευωρίας ἄρξαντες ἀναιροῦνται καὶ τῶν κοινωνησάντων αὐτοῖς οἱ πολλοί. (17) μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ Καρχηδόνιοι τῆς τοῦ βασιλέως εὐνοίας ἀλλοτριωθέντες Σαβιανὸν εἰς βασιλείαν παράγουσι· Γορδιανοῦ δὲ κινήσαντος τὰς ἐν Λιβύῃ δυνάμεις, ἐπανελθόντες πρὸς αὐτὸν τῇ γνώμῃ τὸν μὲν ἐπιθέμενον τῇ τυραννίδι παραδιδόασι, συγγνώμης δὲ τυχόντες τῶν περισχόντων αὐτοὺς κινδύνων ἠλευθερώθησαν. ἐν τούτῳ δὴ πρὸς γάμον ἄγεται Γορδιανὸς Τιμησικλέους θυγατέρα, τῶν ἐπὶ παιδεύσει διαβοήτων ἀνδρός, ὃν ὕπαρχον τῆς αὐλῆς ἀναδείξας ἔδοξε τὸ διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας τῇ κηδεμονίᾳ τῶν πραγμάτων ἐλλεῖπον ἀναπληροῦν.

1 ἐπήγαγε LP. 8 Casaubonus (ad Capitol. p. 194) haec deesse credit: *ἀπὸ τῆς ἐννοίας τῶν προγεγονότων δυσχερῶν αὐτοὺς ἀπ.* uti Capitolin. c. 3: *ut ea quae fuerant aspere gesta, mitigaret.* Stephanus inserendum censet *ἀπ᾽ αὐτῆς ἀπ. R.* usitatius *διαγαγόντος.*

quoque confestim trucidassent, accedens quidam caput a corpore recisum Romam tulit, idque signum victoriae manifestum exhibuit. quapropter omni metu liberati adventum imperatorum ex Africa praestolabantur.

16. Sed iisdem vi tempestatis inter navigandum exstinctis, Gordiano alterius filio senatus summam rerum tradidit; a quo tempore populus Romanus de superiori maestitia remisit, imperatore per scenicos gymnicosque ludos ab ea cives avocante. cunctis autem velut ex profundo sopore iam recreatis, adversus imperatorem clandestinae quaedam insidiae parantur, Maximi et Balbini opera quibusdam in eum militibus concitatis; quibus insidiis detectis tam ipsi sceleris auctores quam alii participes non pauci caeduntur. (17) non multo post et Carthaginienses a benevolentia principis alienati Sabianum ad imperium efferunt. sed cum Gordianus copias Africanas excivisset, animis cum eo reconciliatis affectatorem tyrannidis dedunt, et impetrata delictorum venia periculis imminentibus erepti sunt. dum haec geruntur, Gordianus uxorem ducit Timesiclis filiam, nobilis ex doctrina viri; quem ubi praefectum praetorii creasset, visus est id quod curationi rerum propter aetatem ipsius sane teneram deesset supplere.

18. Ἤδη δὲ τῆς βασιλείας οὔσης ἐν ὀχυρῷ, Πέρσαι τοῖς κατὰ τὴν ἑῴαν ἔθνεσιν ἐπιέναι προσεδοκῶντο, τὴν ἀρχὴν Σαπώρου παραλαβόντος μετὰ Ἀρταξέρξην τὸν ἀπὸ Παρθυαίων αὖθις εἰς Πέρσας τὴν ἀρχὴν μεταστήσαντα· μετὰ γὰρ Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου καὶ τοὺς διαδεξαμένους τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν Ἀντιόχου τῶν ἄνω σατραπειῶν ἄρχοντος, Ἀρσάκης ὁ Παρθυαῖος διὰ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν Τηριδάτην ὕβριν ἀγανακτήσας, πόλεμον πρὸς τὸν Ἀντιόχου σατράπην ἀράμενος, αἰτίαν δέδωκε Παρθυαίοις ἐκβαλοῦσι Μακεδόνας εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἀρχὴν περιστῆσαι. τότε τοίνυν ἐπὶ Πέρσας ὁ βασιλεὺς ᾔει παρασκευῇ τῇ πάσῃ. τοῦ δὲ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ δόξαντος ἐν τῇ πρώτῃ μάχῃ κεκρατηκέναι, Τιμησικλῆς ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος τελευτήσας ἠλάττωσε πολὺ τῷ βασιλεῖ τὴν ἐπὶ τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς ἡγεμονίας πεποίθησιν. Φιλίππου γὰρ ὑπάρχου προχειρισθέντος, κατὰ βραχὺ τὰ τῆς εἰς τὸν βασιλέα τῶν στρατιωτῶν εὐνοίας ὑπέρρει. ὁρμώμενος γὰρ ἐξ Ἀραβίας, ἔθνους χειρίστου, καὶ οὐδὲ ἐκ τοῦ βελτίονος εἰς τύχης ἐπίδοσιν προελθών, ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν εἰς ἐπιθυμίαν βασιλείας ἐτράπη· καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς εἰς τὸ νεωτερίζειν ἐπιρρεπεῖς οἰκειούμενος, ἐπειδὴ τὴν τῶν στρατιωτικῶν σιτήσεων συγκομιδὴν ἅλις ἔχουσαν εἶδεν, ἔτι τοῦ βασιλέως περὶ Κάρρας καὶ Νίσιβιν σὺν τῷ στρατῷ διατρίβοντος αὐτὸς ἐνδοτέρω τὰς ναῦς, αἳ τὴν στρατιωτικὴν τροφὴν εἶχον, εἰσιέναι διέταττεν, ὡς ἂν ἡ στρατιὰ λιμῷ πιεζομένη καὶ ἀπορίᾳ τῶν ἐπιτηδείων ἀνασταίη

4 γὰρ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν L. 21 Capitolin. Gord. 29: *artibus Philippi primum naves frumentariae sunt aversae: deinde in loca deducti sunt milites, in quibus annona haberi non posset. R.*

18. Iam confirmato imperio, Persae aggressuri provincias orientales exspectabantur, cum regnum eorum Sapor accepisset post Artaxerxem, qui Parthis illud ereptum rursus ad Persas transtulerat. nam post Alexandrum Philippi filium, et huius in imperio Macedonum successores, Antiocho superioribus illis satrapiis imperante Arsaces Parthus, propter illatam fratri Tiridati contumeliam bello adversus Antiochi satrapam suscepto, Parthis auctor fuit ut eiectis Macedonibus regnum sibi vindicarent. imperator igitur universo cum apparatu contra Persas movet. cumque Romanus exercitus primo proelio superior exstitisse visus esset, Timesicles praefectus praetorio vita functus non parum imperatoris de securitate regni fiduciam imminuit. nam Philippo in eius locum suffecto paulatim benevolentia militum erga imperatorem exstincta est. ortus enim Philippus ex Arabia, gente nequissima, nec a meliori loco ad ampliorem fortunam progressus, ut primum hunc magistratum accepit, ad imperii se convertit affectationem; concilians que sibi milites ad res novas propensos, quod militares annonas abunde convehi cerneret, imperatore propter Carras et Nisibin adhuc cum exercitu haerente, naves, quae commeatum militarem continebant, ad interiora penetrare iussit, ut fame pressus et inopia rerum necessariarum exercitus ad seditionem com-

πρὸς στάσιν. (19) ἐκβάσης δὲ εἰς ἔργον αὐτῷ τῆς σκέψεως, οἱ στρατιῶται πρόφασιν τὴν τῶν ἀναγκαίων ἔνδειαν ποιησάμενοι, σὺν οὐδενὶ κόσμῳ τὸν Γορδιανὸν περιστάντες ὡς αἴτιον τῆς τοῦ
Philippus. a. 244 στρατοπέδου φθορᾶς ἀναιροῦσι, Φιλίππῳ τὴν ἁλουργίδα κατὰ τὸ συγκείμενον περιθέντες. ὁ δὲ πρὸς μὲν Σαπώρην ἔθετο φιλίαν ἐνώμοτον, λύσας δὲ τὸν πόλεμον ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐξορμᾷ, τοὺς μὲν στρατιώτας ἁδραῖς διαδόσεσι θεραπεύων, εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἐκπέμπων τοὺς ὅτι νόσῳ τετελεύτηκε Γορδιανὸς ἀγγελοῦντας. ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο, τοὺς ἐν τέλει τῆς βουλῆς λόγοις ἐπιεικέσιν ὑπαγαγόμενος ᾠήθη δεῖν τὰς μεγίστας τῶν ἀρχῶν τοῖς οἰκειότατα πρὸς αὐτὸν ἔχουσι παραδοῦναι, καὶ Πρίσκον μὲν ἀδελφὸν ὄντα τῶν κατὰ Συρίαν προεστήσατο στρατοπέδων, Σεβηριανῷ δὲ τῷ κηδεστῇ τὰς ἐν Μυσίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ δυνάμεις ἐπίστευσε. (20) τούτῳ δὲ βεβαίως ἕξειν τὴν ἀρχὴν οἰηθεὶς αὐτὸς ἐπὶ Κάρπους ἐστράτευεν ἤδη τὰ περὶ τὸν Ἴστρον ληϊσαμένους. μάχης δὲ γενομένης οὐκ ἐνεγκόντες οἱ βάρβαροι τὴν προσβολήν, εἴς τι φρούριον συμφυγόντες ἐν πολιορκίᾳ καθίσταντο. θεασάμενοι δὲ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἄλλους ἄλλῃ διασπαρέντας αὖθις συνειλεγμένους, ἅμα τε ἀνεθάρρησαν καὶ ὑπεξελθόντες τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ συνέπιπτον. οὐχ ὑποστάντες δὲ τὴν τῶν Μαυρουσίων ὁρμὴν λόγους περὶ σπονδῶν ἐποιήσαντο, οἷς ὁ Φίλιππος ῥᾷον θέμενος ἀνεχώρει. πολλῶν δὲ κατὰ ταὐτὸν ἐμπεσουσῶν ταραχῶν τοῖς πράγμασι, τὰ μὲν κατὰ τὴν ἑῴαν ταῖς τῶν φόρων εἰσπράξεσι καὶ

1 ἐκβάσης Heumannus: libri ἔκβασις. 21 ῥᾷον pro ῥαδίως. sic β. 23 10. et 30 6. *R.* 23 ταῖς τε τῶν *S.*

moveretur. (19) eventu consilio respondente, milites arrepta de penuria commeatus occasione Gordianum tumultuose adorti veluti cuius culpa periret exercitus, interficiunt, et Philippum ex composito purpura vestiunt. is sacramentis intervenientibus, amicitia cum Sapore constituta belloque sopito, Romam proficiscitur, militum animos amplis largitionibus demulcens, Romamque nuntios mittens, qui Gordianum morbo exstinctum dicerent. ubi Romam venisset, ordinis senatorii viris oratione benigna sibi conciliatis, magistratus amplissimos hominibus sibi coniunctissimis tradendos statuit. itaque Priscum fratrem Syriacis exercitibus praefecit, Severiano genero Moesiae Macedoniaeque copiis creditis. (20) hoc modo stabili se potiturum imperio arbitratus, ipse contra Carpos expeditionem suscepit, qui iam Istro vicina loca populabantur. proelio conserto, cum impressionem barbari non sustinerent, fuga quoddam ad castellum facta obsidebantur. ubi suos hinc inde dispersos rursus colligi cernerent, receptis animis egressi Romanum in exercitum irruebant. sed quod impetum Maurorum ferre non possent, mentionem pangendi foederis iniecerunt; quibuscum Philippus eo non difficulter inito discessit. cum autem rerum perturbationes eodem tempore plures incidissent, orientales quidem partes tum exactionibus tributorum gravatae,

τῷ Πρίσκον, ἄρχειν τῶν ἐκεῖσε καθεσταμένον ἐθνῶν, ἀφόρητον ἅπασιν εἶναι βαρυνόμενα, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ νεωτερίζειν τραπέντα, τὸν Ἰωταπιανὸν παρήγαγον εἰς τὴν τῶν ὅλων ἀρχήν, τὰ δὲ Μυσῶν τάγματα καὶ Παιόνων Μαρῖνον. (21) συνταραχθέντος δὲ ἐπὶ τούτοις Φιλίππου, καὶ δεομένου τῆς γερουσίας ἢ συλλαβέσθαι οἱ πρὸς τὰ καθεστῶτα ἤ γοῦν, εἰ τῇ αὐτοῦ δυσαρεστοῖεν ἀρχῇ, ταύτης ἀφεῖναι, μηδενὸς δὲ τὸ παράπαν ἀποκρινομένου, Δέκιος καὶ γένει προέχων καὶ ἀξιώματι, προσέτι δὲ καὶ πάσαις διαπρέπων ταῖς ἀρεταῖς, μάτην ἔλεγεν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις ἀγωνιᾶν· ῥᾷον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ταῦτα διαφθαρήσεσθαι, τὸ βέβαιον ἔχειν οὐδαμόθεν δυνάμενα. ἐκβάντων δὲ εἰς ἔργον ὧν ὁ Δέκιος ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἐτεκμήρατο πείρας, τοῦ Ἰωταπιανοῦ τε καὶ Μαρίνου σὺν οὐ πολλῷ πόνῳ καθαιρεθέντων, οὐδὲν ἧττον ἐν φόβοις ὁ Φίλιππος ἦν, τὸ τῶν στρατιωτῶν μῖσος περὶ τοὺς ἐκεῖσε ταξιάρχους καὶ ἡγεμόνας εἰδώς. παρεκάλει τοίνυν τὸν Δέκιον τῶν ἐν Μυσίᾳ καὶ Παιονίᾳ ταγμάτων ἀναδέξασθαι τὴν ἀρχήν. τοῦ δὲ διὰ τὸ καὶ ἑαυτῷ καὶ Φιλίππῳ ταῦτα ἀξύμφορα ἡγεῖσθαι παραιτουμένου, τῇ Θετταλικῇ λεγομένῃ πειθανάγκῃ χρησάμενος ἐκπέμπει κατὰ τὴν Παιονίαν αὐτόν, σωφρονιοῦντα τοὺς ἐκεῖσε τὰ Μαρίνου φρονήσαντας. οἱ δὲ ταύτῃ στρατιῶται τὸν Δέκιον ὁρῶντες τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἐπεξιόντα, κάλλιον εἶναι σφίσιν ἡγήσαντο

3 In nummis nomen Iotapiani non occurrere docet Spanhemius (diss. de p. et u. n. t. II p. 261), quamobrem *Pacatianum*, quod nomen in nummis vidit, verius esse existimat. *R.* 4 *πράγματα* LP: corr. *S.* 12 *Ταπιανοῦ* LP. *τοῦ* expunxerim.

tum quod Priscus iis provinciis cum imperio praeesse iussus intolerabilis omnibus esset, ideoque novas ad res conversae Iotapianum ad summam rerum provexerunt, itidemque Moesorum Pannoniorumque legiones Marinum. (21) ob has res conturbato Philippo, senatumque rogante, vel opem ad rerum praesentem statum sibi ferrent, vel si suum eis displiceret imperium, hoc ipsum abdicarent, nemine prorsus quicquam respondente, Decius familia dignitateque praestans et omni praeterea virtutum genere ornatus frustra dixit ob haec eum trepidare. quippe levi momento futurum ut per se ipsa haec evanescerent, quod nulla possent ex parte stabilitatem aliquam habere. his Decii coniecturis, quas ex ipso rerum usu sumpserat, licet eventus reapse respondisset, Iotapiano Marinoque non magno labore deturbatis, nihilo tamen minus in metu Philippus versabatur, qui odium militum erga tribunos et duces in iis locis perspectum haberet. itaque Decium obsecrabat ut earum legionum, quae essent in Moesia Pannoniaque, imperium susciperet. illo recusante, quod istuc neque sibi neque Philippo expedire duceret, Thessalica, quam vocant, persuasione Philippus usus, quae esset cum coactione coniuncta, hominem ablegat in Pannoniam, castigaturum ibi Marini factionis complices. at illorum locorum milites cum Decium viderent ad eos multandos venire qui deliquerant, consultius sibi fore putabant, si et periculum,

καὶ τὸν παρὰ πόδας ἀποσείσασθαι κίνδυνον καὶ ἅμα προστήσασθαι μόναρχον, ὃς καὶ τῶν κοινῶν ἂν ἐπιμεληθείη κρεῖσσον καὶ οὐ σὺν πόνῳ περιέσται Φιλίππου, πολιτικῇ τε ἀρετῇ καὶ πολεμικῇ πείρᾳ προήκων. (22) περιθέντες οὖν αὐτῷ τὴν ἁλουργίδα, καὶ ἐφ' ἑαυτῷ λοιπὸν ὀρρωδοῦντα πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων καὶ ἄκοντα συνωθοῦσι κηδεμονίαν. Φίλιππος τοίνυν, τῆς τοῦ Δεκίου προσαγγελθείσης ἀναρρήσεως αὐτῷ, τὰ στρατόπεδα συναγαγὼν ἤλαυνεν ὡς ἐπιθησόμενος. οἱ δὲ σὺν τῷ Δεκίῳ, καίπερ πολλῷ πλείους εἶναι τοὺς ἐναντίους εἰδότες, ὅμως ἐθάρρουν, τῇ Δεκίου πεποιθότες ἐπιστήμῃ καὶ περὶ πάντα προνοίᾳ. συμπεσόντων δὲ τῶν στρατοπέδων ἀλλήλοις, καὶ τοῦ μὲν τῷ πλήθει τοῦ δὲ τῇ στρατηγίᾳ πλεονεκτοῦντος, ἔπεσον μὲν ἐκ τῆς Φιλίππου μερίδος πολλοί, καὶ αὐτὸς δὲ σὺν αὐτοῖς ἀναιρεῖται, καὶ τοῦ παιδός, ὃν ἔτυχε τῇ τοῦ Καίσαρος ἀξίᾳ τιμήσας, ἀποσφαγέντος. οὕτω μὲν οὖν Δέκιος τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς ἐγένετο κύριος.

Decius. a. 249

23. Τῶν δὲ πραγμάτων διὰ τὴν Φιλίππου περὶ πάντα ἐκμέλειαν ταραχῆς πληρωθέντων, Σκύθαι τὸν Τάναϊν διαβάντες ἐλῄζοντο τὰ περὶ τὴν Θρᾴκην χωρία· οἷς ἐπεξελθὼν Δέκιος καὶ ἐν πάσαις κρατήσας ταῖς μάχαις, παρελόμενος δὲ καὶ τῆς λείας ἣν ἔτυχον εἰληφότες, ἀποκλείειν αὐτοῖς ἐπειρᾶτο τὴν οἴκαδε ἀναχώρησιν, διαφθεῖραι πανωλεθρίᾳ διανοούμενος, ὡς ἂν μὴ καὶ αὖθις ἑαυτοὺς συναγαγόντες ἐπέλθοιεν. Γάλλον δὴ ἐπιστήσας τῇ τοῦ Ταναΐδος ὄχθῃ μετὰ δυνάμεως ἀρκούσης αὐτὸς τοῖς λειπομένοις

12 στρατείᾳ LP. 22 δὲ P.

quod ante pedes esset, amolirentur, et simul principem summae rei publicae praeficerent, qui eam melius gereret et absque labore superior futurus esset, ut qui civili virtute pariter et usu militari Philippum anteiret. (22) igitur amictum purpura Decium, et sibi iam metuentem, ad procurationem rerum vel invitum compellunt. Philippus, accepto de appellatione Decii nuntio, coactis exercitibus, velut hostem aggressurus, in eum movit. qui vero stabant a Decio milites, licet ab adversariis numero se vinci nossent, tamen Decii tam peritia quam in omnibus rebus providentia freti fidentibus animis erant. ubi concurrissent exercitus, altero nomine multitudinis, altero ducis superiore, complures a Philippi partibus ceciderunt; inter quos et ipse cum filio, quem Caesaris dignitate cohonestaverat, caesus fuit. hoc modo Decius summo potitus est imperio.

23. Quia vero plenae perturbationis res erant ob inertem Philippi socordiam in omnibus, Scythae Tanaim transgressi vicina Thraciae loca praedis agendis infestabant; quos aggressus Decius, et omnibus proeliis superior, praeda quoque recepta qua potiti fuerant, quo minus domum reverterentur, iter eis occludere conabatur, et universos ad internecionem delere cogitabat, ne denuo coactis copiis irruerent. cumque Gallum ad Tanaidis ripam satis

ἐπῄει. χωρούντων δὲ τῶν πραγμάτων αὐτῷ κατὰ νοῦν, εἰς τὸ νεωτερίζειν ὁ Γάλλος τραπεὶς ἐπικηρυκεύεται πρὸς τοὺς βαρβάρους, κοινωνῆσαι τῆς ἐπιβουλῆς τῆς κατὰ Δεκίου παρακαλῶν. ἀσμενέστατα δὲ τὸ προσταχθὲν δεξαμένων, ὁ Γάλλος μὲν τῆς ἐπὶ τῇ τοῦ Ταναΐδος ὄχθῃ φυλακῆς εἴχετο, οἱ δὲ βάρβαροι διελόντες αὑτοὺς τριχῇ διέταξαν ἔν τινι τόπῳ τὴν πρώτην μοῖραν, οὗ προβέβλητο τέλμα. τοῦ Δεκίου δὲ τοὺς πολλοὺς αὐτῶν διαφθείραντος, τὸ δεύτερον ἐπεγένετο τάγμα· τραπέντος δὲ καὶ τούτου, ἐκ τοῦ τρίτου τάγματος ὀλίγοι πλησίον τοῦ τέλματος ἐπεφάνησαν. τοῦ δὲ Γάλλου διὰ τοῦ τέλματος ἐπ' αὐτοὺς ὁρμῆσαι τῷ Δεκίῳ σημήναντος, ἀγνοίᾳ τῶν τόπων ἀπερισκέπτως ἐπελθών, ἐμπαγείς τε ἅμα τῇ σὺν αὐτῷ δυνάμει τῷ πηλῷ καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀκοντιζόμενος μετὰ τῶν συνόντων αὐτῷ διεφθάρη, διαφυγεῖν οὐδενὸς δυνηθέντος. Δεκίῳ μὲν οὖν ἄριστα βεβασιλευκότι τέλος τοιόνδε συνέβη· (24) παρελθόντος δὲ εἰς Gallus. τὴν ἀρχὴν τοῦ Γάλλου, καὶ συναναδείξαντος ἑαυτῷ τὸν παῖδα a. 251 Οὐολουσιανὸν βασιλέα, μόνον τε οὐχὶ βοῶντος ὡς ἐξ ἐπιβουλῆς αὐτοῦ Δέκιος μετὰ τοῦ στρατεύματος διεφθάρη, τὰ τῆς εὐημερίας τῶν βαρβάρων αὔξην ἐλάμβανεν· οὐ γὰρ μόνον ἐπανελθεῖν αὐτοῖς εἰς τὰ οἰκεῖα ξυνεχώρει μετὰ τῆς λείας ὁ Γάλλος, ἀλλὰ καὶ χρημάτων τι μέτρον ἔτους ἑκάστου χορηγεῖν ὑπέσχετο, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οἳ μάλιστα τῶν εὐπατριδῶν ἦσαν, ἐνεδίδου

5 τῇ add *S*.

magnis cum copiis collocasset, ipse cum reliquis ad hostem propius accedebat. rebus ex animi sententia succedentibus, Gallus ad moliendum res novas conversus, ablegatis ad barbaros suis, ut in societatem insidiarum adversus Decium venirent hortabatur. illis cupidissime quod imperatum erat accipientibus, Gallus quidem custodiendae ripae Tanaidis intentus erat, barbari vero trifariam divisi quodam in loco primam aciem instructam collocabant, quem locum palus quaedam a fronte muniebat. ubi multos ex eis Decius interemisset, legio secunda supervenit; qua ipsa quoque in fugam acta, pauci quidam ex acie tertia propter paludem conspecti sunt. ibi cum Gallus Decio significasset ut eos per ipsam paludem invaderet, imprudenter ob locorum ignorationem progressus, et cum copiis quas secum ducebat in luto defixus, et a barbaris undique telis petitus, cum iis quos propter se habebat, nemine prorsus evadendi facultatem nacto, periit. ac Decius quidem optime administrato regno huiusmodi finem habuit. (24) Gallus vero cum ad imperium pervenisset, ac Volusianum filium Augustum appellasset, tantumque non clamaret Decium cum exercitu suis insidiis perditum, prosperae barbarorum res incrementum ceperunt. non enim cum praeda tantum Gallum eis ut suos intra fines redirent permisit, verum etiam quotannis certam pecuniae summam dare promisit, et ex captivis nobilissimum quemque pro libidine abduci

κατ' ἐξουσίαν ἀπάγειν, ὧν οἱ πλείους ἐκ τῆς ἐν Θρᾴκῃ Φιλιπποπόλεως ἁλούσης ἔτυχον εἰλημμένοι.

25. Ταῦτα οὖν οὕτως ὁ Γάλλος διῳκηκὼς εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο, μέγα φρονῶν ἐπὶ τεθείσῃ πρὸς τοὺς βαρβάρους εἰρήνῃ. καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν εὐφήμως τῆς Δεκίου βασιλείας ἐμέμνητο, καὶ τὸν ἔτι περιόντα τῶν αὐτοῦ παίδων ἐποιεῖτο· χρόνου δὲ προϊόντος εἰς δέος καταστὰς μή ποτέ τινες τῶν εἰς τὰ πράγματα νεωτερίζειν εἰωθότων εἰς μνήμην τῶν Δεκίου βασιλικῶν ἀρετῶν ἀνατρέχοντες τῷ τούτου παιδὶ τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν παραδοῖεν, ἐπιβουλεύει θάνατον αὐτῷ, οὔτε τῆς ποιήσεως οὔτε τοῦ καλῶς ἔχοντος λόγον τινὰ ποιησάμενος. (26) ἐκμελῶς δὲ τοῦ Γάλλου τὴν ἀρχὴν μεταχειριζομένου, Σκύθαι πρῶτον μὲν τὰ πλησιόχωρα σφίσι συνετάραττον ἔθνη, προϊόντες δὲ ὁδῷ καὶ τὰ μέχρι θαλάττης αὐτῆς ἐληΐζοντο, ὥστε μηδὲ ἓν ἔθνος Ῥωμαίοις ὑπήκοον ἀπόρθητον ὑπὸ τούτων καταλειφθῆναι, πᾶσαν δὲ ὡς εἰπεῖν ἀτείχιστον πόλιν καὶ τῶν ὠχυρωμένων τείχεσι τὰς πλείους ἁλῶναι. οὐχ ἧττον δὲ τοῦ πανταχόθεν ἐπιβρίσαντος πολέμου καὶ ὁ λοιμὸς πόλεσί τε καὶ κώμαις ἐπιγενόμενος, εἴ τι λελειμμένον ἦν ἀνθρώπειον γένος, διέφθειρεν, οὔπω πρότερον ἐν τοῖς φθάσασι χρόνοις τοσαύτην ἀνθρώπων ἀπώλειαν ἐργασάμενος.

27. Ἐν τούτοις δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων, καὶ τῶν κρατούντων οὐδαμῶς οἵων τε ὄντων ἀμῦναι τῷ πολιτεύματι, πάντα δὲ τὰ τῆς Ῥώμης ἔξω περιορώντων, αὖθις Γότθοι καὶ Βορανοὶ καὶ Οὐρου-

6 ἐπαιδοποιεῖτο in ora L.

passus est; quorum plerique capta Thraciae Philippopoli hostium in potestatem venerant.

25. His rebus in hunc modum gestis Romam Gallus venit, magnos ob constitutam cum barbaris pacem spiritus gerens. ac initio quidem imperii Deciani memoriam cum honore ac benevolentia usurpabat, et alterum ex filiis eius superstitem adoptabat: sed progressu temporis veritus ne qui rerum novarum studiis assueti, regiarum in Decio virtutum memoriam aliquando suis cum animis repetentes eius filio summam rerum traderent, mortem homini per insidias parat, nec adoptionis ulla nec honesti ratione habita. (26) cum autem negligenter imperium Gallus administraret, primum quidem Scythae provinciis sibi finitimis turbas dabant, deinde paulatim progressi ad ipsum usque mare sita rapinis exhauriebant, adeo quidem ut nulla Romanae dicionis gens ab eis non vastata manserit, sed omnia, prope dixerim, oppida destituta moenibus, et iisdem munitorum magna pars, capta fuerint. nec minus bello, quod undique scaturiendo velut emerserat, lues etiam pestilens in oppidis atque vicis subsecuta, quicquid erat humani generis reliquum, absumpsit; ac nunquam sane superioribus ea saeculis tantam hominum stragem ediderat.

27. Hoc rerum statu cum imperatores rem publicam tueri non possent et omnia extra Romam posita negligerent, rursus Gothi et Borani et Uru-

γοῦνδοι καὶ Κάρποι τὰς κατὰ τὴν Εὐρώπην ἐληΐζοντο πόλεις, εἴ τι περιλελειμμένον ἦν οἰκειούμενοι. Πέρσαι δὲ τὴν Ἀσίαν ἐπῄεσαν, τήν τε μέσην καταστρεφόμενοι τῶν ποταμῶν καὶ ἐπὶ Συρίαν προϊόντες ἄχρι καὶ Ἀντιοχείας αὐτῆς, ἕως εἷλον καὶ ταύτην τῆς ἑῴας πάσης μητρόπολιν οὖσαν, καὶ τοὺς μὲν κατασφάξαντες τῶν οἰκητόρων τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀπαγαγόντες ἅμα λείας ἀναριθμήτῳ πλήθει οἴκαδε ἀπῄεσαν, πᾶν ὁτιοῦν ἴδιον ἢ δημόσιον τῆς πόλεως οἰκοδόμημα διαφθείραντες, οὐδενὸς παντάπασιν ἀντιστάντος. Πέρσαις μὲν οὖν ἐξεγένετο ῥᾳδίως τὴν Ἀσίαν κατακτήσασθαι πᾶσαν, εἰ μὴ τῇ τῶν λαφύρων ὑπερβολῇ περιχαρεῖς γεγονότες ἀσμένως ταῦτα περισῶσαι καὶ ἀπαγαγεῖν οἴκοι διενοήθησαν· (28) τῶν δὲ Σκυθῶν ὅσον ἦν τῆς Εὐρώπης ἐν ἀδείᾳ πολλῇ νεμομένων, ἤδη δὲ καὶ διαβάντων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰ μέχρι Καππαδοκίας καὶ Πεσινοῦντος καὶ Ἐφέσου ληϊσαμένων, Αἰμιλιανὸς Παιονικῶν ἡγούμενος τάξεων, ἀτόλμους ὄντας τοὺς ἐφ᾽ ἑαυτὸν στρατιώτας ἀντιστῆναι τῇ τῶν βαρβάρων εὐημερίᾳ παραθαρσύνας ὡς οἷός τε ἦν, καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἀξιώματος ἀναμνήσας, ἐπῄει τοῖς εὑρεθεῖσιν ἐκεῖσε βαρβάροις ἀπροσδοκήτως, καὶ τοὺς πολλοὺς ἀνελών, ἤδη δὲ καὶ ἐπὶ τὴν ἐκείνων γῆν τοὺς στρατιώτας διαβιβάσας καὶ παραδόξως πᾶν τὸ προσπεσὸν διαφθείρας, παρὰ πᾶσάν τε ἐλπίδα τὰ Ῥωμαίοις ὑπήκοα τῆς ἐκείνων μανίας ἐλευθερώσας, αἱρεῖται παρὰ τῶν τῇδε στρατιωτῶν αὐ- Aemilianus. a. 253

9 fort. ἐξεγένετο ἂν Steph. 14 Πισινοῦντος P. 17 τοῦ] τοῦ τῶν L.

gundi et Carpi civitates in Europa diripiebant, quicquid eis superabat, sibi auferentes. Persae vero in Asiam pedem intulerunt, tum Mesopotamiam excidio dantes, tum in Syriam progredientes ad ipsam usque Antiochiam, donec et illam cepere totius orientis metropolim, et incolis eius partim caesis partim in servitutem abductis infinita cum praedae copia domum discesserunt, omnibus tam privatis quam publicis civitatis aedificiis, nullo penitus resistente, dirutis. ac Persis quidem in proclivi fuisset tota potiri Asia, si non ob immensam vim spoliorum laetabundi libenter ea servare domumque deportare maluissent. (28) Scythae vero cum, quicquid occuparant in Europa, securi plane possiderent, et iam in Asiam quoque transgressi essent, omniaque ad Cappadociam et Pesinuntem et Ephesum usque diripuissent, Aemilianus legionum Pannoniae dux, militibus suis, qui parum animi ad resistendum prosperae barbarorum fortunae habebant, quanto poterat opere confirmatis et dignitate populi Romani eis in memoriam revocata, praeter exspectationem barbaros in iis locis repertos aggressus est. cumque magna eorum parte occisa militibusque in barbaricum transductis, quicquid habuisset obvium, nec opinanter exitio dedisset, praeter omnem denique spem imperio Romano subiectos ipsorum furore liberasset, a militibus illis imperator

τοκράτωρ. συναγαγὼν δὲ τὰς αὐτόθι δυνάμεις ἐκ τῆς κατὰ τῶν βαρβάρων νίκης ἐρρωμενεστέρας γεγενημένας ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἤλαυνεν, ἀπαρασκεύῳ τῷ Γάλλῳ βουλόμενος εἰς μάχην ἐλθεῖν. ὁ δὲ τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν πεπραγμένων ἀνήκοος ὢν αὐτὸς μὲν τοῖς παρατυχοῦσι παρεσκευάζετο, Οὐαλεριανὸν δὲ ἔστελλε τὰ ἐν Κελτοῖς καὶ Γερμανοῖς τάγματα οἴσοντα. μετὰ πολλοῦ δὲ τάχους Αἰμιλιανοῦ τῇ Ἰταλίᾳ προσαγαγόντος, ἐπειδὴ πλησίον ἀλλήλων γέγονε τὰ στρατεύματα, πολλῷ τὸν Γάλλον ἐλαττούμενον ταῖς δυνάμεσιν ὁρῶντες οἱ σὺν αὐτῷ, καὶ ἅμα πρὸς τὸ ἐκμελὲς καὶ ἀνειμένον τοῦ ἀνδρὸς ἀποβλέποντες, ἀναιροῦσιν αὐτὸν μετὰ τοῦ παιδός, καὶ προσχωρήσαντες Αἰμιλιανῷ κρατύνειν ἔδοξαν αὐτῷ τὴν ἀρχήν. (29) Οὐαλεριανοῦ δὲ μετὰ τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις δυνάμεων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐλαύνοντος καὶ σὺν πολλῷ πλήθει τὸν Αἰμιλιανὸν καταπολεμῆσαι προθυμουμένου, θεωροῦντες οἱ σὺν αὐτῷ στρατιωτικῶς μᾶλλον αὐτὸν ἢ ἀρχικῶς προσιόντα τοῖς πράγμασιν, ὡς πρὸς βασιλείαν ἀνάρμόδιον ἀναιροῦσι.

Valerianus. a. 253 Παρελθὼν δὲ Οὐαλεριανὸς κοινῇ γνώμῃ πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν σπουδὴν ἐποιεῖτο τὰ πράγματα εὖ διαθεῖναι. Σκυθῶν δὲ ἐξ ἠθῶν ἀναστάντων καὶ Μαρκομαννῶν πρὸς τούτοις ἐξ ἐφόδου τὰ πρόσοικα τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ χωρία λεηλατούντων, εἰς ἔσχατον μὲν ἡ Θεσσαλονίκη περιέστη κινδύνου, μόλις δὲ καὶ σὺν πόνῳ πολλῷ τῆς πολιορκίας λυθείσης τῶν ἔνδον καρτερῶς ἀντι-

4 ἐνήκοος *R* auctore *S*.

eligitur. itaque coactis eorum locorum copiis, quae iam ex parte contra barbaros victoria confirmatiores animis erant factae, Italiam versus movet, cum imperatore Gallo manum conserturus; qui per Orientem gesta cum inaudisset, iis ipse copiis quas habebat ad manum semet armabat, et Valerianum Celticas et Germanicas legiones allaturum ablegabat. cum magna celeritate suos Aemilianus in Italiam adduxisset, propeque se constitissent exercitus, qui cum Gallo milites erant, amplitudine copiarum hunc longe inferiorem esse videntes, et simul ad hominis ignaviam negligentiamque respicientes, eum cum filio necant; quorum quidem in partes Aemiliani transitione stabilitum eius imperium videbatur. (29) Sed Valeriano cum transalpinis viribus in Italiam pergente, magnaque cum hominum multitudine alacriter Aemilianum debellare cogitante, cum hunc sui potius rei militaris peritum quam imperatoriae cognitionis, veluti non idoneum regno cernerent, de medio tollunt.

Valerianus de communi omnium sententia summum imperium adeptus, magno studio rebus recte constituendis incumbebat. Scythis autem suis ex sedibus egressis, et praeter hos Marcomannis quoque per irruptiones finitima Romano imperio loca depraedantibus, ad extremum redacta periculum Thessalonica fuit; cuius obsidione vix magno labore soluta, fortiter hosti resisten-

σχόντων, ταραχαῖς ἡ Ἑλλὰς ἐξητάζετο πᾶσα. καὶ Ἀθηναῖοι μὲν τοῦ τείχους ἐπεμελοῦντο μηδεμιᾶς, ἐξότε Σύλλας τοῦτο διέφθειρεν, ἀξιωθέντος φροντίδος, Πελοποννήσιοι δὲ τὸν Ἰσθμὸν διετείχιζον, κοινὴ δὲ παρὰ πάσης φυλακὴ τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἀσφαλείᾳ τῆς χώρας ἐγίνετο. (30) συνιδὼν δὲ ὁ Οὐαλεριανὸς τὸν πανταχόθεν ἐπικείμενον τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ κίνδυνον, αἱρεῖται Γαλλιηνὸν τὸν παῖδα τῆς ἀρχῆς κοινωνόν. ἐνοχλουμένων δὲ τῶν πραγμάτων ἁπανταχόθεν, αὐτὸς μὲν ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἤλαυνε Πέρσαις ἀντιστησόμενος, τῷ δὲ παιδὶ τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ στρατόπεδα παρεδίδου, τοῖς πανταχόθεν ἐπιοῦσι βαρβάροις μετὰ τῶν ἐκεῖσε δυνάμεων ἀντιστῆναι παρεγγυήσας. ὁρῶν δὲ ὁ Γαλλιηνὸς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὄντα τὰ Γερμανικὰ χαλεπώτερα σφοδρότερόν τε τοῖς περὶ τὸν Ῥῆνον οἰκοῦσι Κελτικοῖς ἔθνεσιν ἐνοχλοῦντα, τοῖς μὲν τῇδε πολεμίοις αὐτὸς ἀντετάττετο, τοῖς δὲ τὰ περὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰ ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ τὴν Ἑλλάδα προθυμουμένοις λῄσασθαι τοὺς στρατηγοὺς ἅμα τοῖς ἐκεῖσε στρατεύμασιν ἔταξε διαπολεμεῖν. αὐτὸς μὲν οὖν τὰς τοῦ Ῥήνου διαβάσεις φυλάττων ὡς οἷόν τε ἦν, πῇ μὲν ἐκώλυε περαιοῦσθαι, πῇ δὲ καὶ διαβαίνουσιν ἀντετάττετο. πλήθει δὲ παμπόλλῳ μετὰ δυνάμεως ἐλάττονος πολεμῶν, ἐν ἀπόροις τε ὤν, ἔδοξεν ἐν μέρει τὸν κίνδυνον ἐλαττοῦν τῷ σπονδὰς πρός τινα τῶν ἡγουμένων ἔθνους Γερμανικοῦ πεποιῆσθαι· τούς τε γὰρ ἄλλους βαρβάρους ἐκώλυεν οὗτος συνεχεῖς διὰ τοῦ Ῥήνου ποιεῖσθαι τὰς διαβάσεις, καὶ τοῖς ἐπιοῦσιν ἀνθ-

Valerianus et Gallienus.

7 Γαλῆνος L.

tibus iis qui in urbe erant, universa turbis Graecia torquebatur. Athenienses reficiendo muro studebant, cui ab eo tempore, quo dirutus a Sulla fuerat, nulla erat adhibita cura: Peloponnesii muro Isthmum obstruebant. publicae vero ab omni Graecia, tutandae causa regionis, excubiae habebantur. (30) Valerianus, animadverso periculo quod imperio Romano cunctis ex partibus immineret, Gallienum filium imperii consortem deligit; et quod undique publicae res infestarentur, ipse versus Orientem movet, ut Persis resisteret, Europaeos exercitus filio tradit, cohortatus eum cum iis ut copiis semet irruentibus undique barbaris opponeret. Gallienus videns Germanicas gentes ceteris infestiores esse, quae accolas Rheni Celticas nationes acrius vexarent, hanc partem sibi propugnandam ab hostibus sumit; aliis, qui per Italiam Illyricum Graeciamque praedis agendis intenti essent, duces cum eorum locorum exercitibus bellum facere iussit. ac ipse quidem Rheni transiectus custodiens, quantum praestare poterat, interdum transitu hostes arcet, interdum transeuntibus suos instructos obiicit. sed quod ingenti cum multitudine perexiguas ipse copias habens bellum gereret, in angustum iam coactae res ipsius erant, cum inito foedere cum quodam de gentis Germanicae principibus ex aliqua parte periculum minuisse visus fuit. nam ceteros ille barbaros arcebat, quo minus continenter Rhenum trans-

ἵστατο. καὶ τὰ μὲν παροικοῦντα τὸν Ῥῆνον ἐν τούτοις ἦν, (31) *Βορανοὶ δὲ καὶ Γότθοι καὶ Κάρποι καὶ Οὐρουγοῦνδοι (γένη δὲ ταῦτα περὶ τὸν Ἴστρον οἰκοῦντα) μέρος οὐδὲν τῆς Ἰταλίας ἢ τῆς Ἰλλυρίδος καταλιπόντες ἀδῄωτον διετέλουν, οὐδενὸς ἀνθισταμένου, πάντα ἐπινεμόμενοι. Βορανοὶ δὲ καὶ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν διαβάσεως ἐπειρῶντο, καὶ ῥᾷόν γε κατεπράξαντο ταύτην διὰ τῶν οἰκούντων τὸν Βόσπορον, δέει μᾶλλον ἢ γνώμῃ πλοῖά τε δεδωκότων καὶ ἡγησαμένων τῆς διαβάσεως. ἕως μὲν γὰρ βασιλεῖς αὐτοῖς ἦσαν παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδεχόμενοι τὴν ἀρχήν, διά τε τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν καὶ τὸ τῶν ἐμποριῶν εὐσύμβολον καὶ τὰ παρὰ τῶν βασιλέων αὐτοῖς ἔτους ἑκάστου πεμπόμενα δῶρα διετέλουν εἴργοντες ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβῆναι βουλομένους τοὺς Σκύθας· ἐπεὶ δὲ τοῦ βασιλικοῦ γένους διαφθαρέντος ἀνάξιοί τινες καὶ ἀπερριμμένοι τῆς ἡγεμονίας κατέστησαν κύριοι, δεδιότες ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν διὰ τοῦ Βοσπόρου τοῖς Σκύθαις ἐπὶ τὴν Ἀσίαν δεδώκασι πάροδον, πλοίοις αὐτοὺς οἰκείοις διαβιβάσαντες, ἃ πάλιν ἀναλαβόντες ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου.* (32) *τῶν δὲ Σκυθῶν τὰ ἐν ποσὶ πάντα ληϊζομένων, οἱ μὲν τὴν παραλίαν οἰκοῦντες τοῦ Πόντου πρὸς τὰ μεσόγεια καὶ ὀχυρώτατα ἀνεχώρουν, οἱ δὲ βάρβαροι τῷ Πιτυοῦντι πρώτῳ προσέβαλλον, τείχει τε μεγίστῳ περιβεβλημένῳ καὶ λιμένα εὐορμότατον ἔχοντι. Σουκεσσιανοῦ δὲ τῶν ἐκεῖσε στρατιωτῶν ἡγεμόνος καθεσταμένου μετὰ τῆς οὔσης αὐτόθι δυνάμεως ἀντιστάντος καὶ τοὺς βαρβάρους ἀποδιώξαντος,*

21 *Συκεανου* P.

irent, et irruentibus obstabat. ac Rheni quidem accolarum haec erat condicio. (31) Borani vero et Gothi et Carpi et Urugundi (nationum haec nomina propter Istrum sedes habentium) nullam nec Italiae nec Illyrici partem a continuis vastationibus immunem relinquebant, omnia nemine resistente diripientes. et quidem Borani in Asiam quoque transiicere conabantur; idque per incolas Bospori sane quam facile obtinuerunt, qui metu potius quam animi voluntate adducti naves eis dederunt et in transiiciendo duces fuerunt. quam enim diu reges illi habebant, filiis in regnum paternum succedentibus, partim propter amicitiam cum populo Romano et commerciorum opportunitatem, partim propter ea munera quae ab imperatoribus quotannis eis mittebantur, Scythas in Asiam transiicere volentes arcere non desinebant. verum posteaquam exstincto genere regio quidam viles et abiecti principatum obtinuissent, sibimet ipsi metuentes, Scythis adeundae per Bosporum Asiae facultatem concesserunt et suis eos navibus transvexerunt; quibus deinde receptis domum remearunt. (32) ceterum Scythis obvia quaeque depraedantibus, qui maritima Ponti loca incolebant, ad mediterranea maximeque munita migrabant. barbari vero Pityuntem primam adorti sunt, muro maximo circumdatam et portum commodissimum habentem. sed cum dux militum eius loci Successianus cum iis copiis qui istic aderant semet ob-

δεδιότες οἱ Σκύθαι μή ποτε καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις φρουρίοις πυθόμενοι καὶ συστάντες τοῖς ἐν τῷ Πιτυοῦντι στρατιώταις ἄρδην αὐτοὺς ἀπολέσωσιν, ὅσων δεδύνηντο πλοίων ἐπιλαβόμενοι, σὺν κινδύνῳ μεγίστῳ τὰ οἰκεῖα κατέλαβον, ἐν τῷ κατὰ Πιτυοῦντα πολέμῳ πολλοὺς τῶν σφετέρων ἀποβαλόντες. οἱ μὲν οὖν τὸν Εὔξεινον πόντον οἰκοῦντες τῇ Σουκεσσιανοῦ στρατηγίᾳ περισωθέντες, ὡς διεξήλθομεν, οὐδεπώποτε τοὺς Σκύθας ἤλπισαν αὖθις περαιωθήσεσθαι, τὸν εἰρημένον μοι τρόπον ἀποκρουσθέντας· Οὐαλεριανοῦ δὲ Σουκεσσιανὸν μετάπεμπτον ποιησαμένου καὶ ὕπαρχον τῆς αὐλῆς ἀναδείξαντος καὶ σὺν αὐτῷ τὰ περὶ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὸν ταύτης οἰκισμὸν οἰκονομοῦντος, αὖθις οἱ Σκύθαι πλοῖα παρὰ τῶν Βοσπορανῶν λαβόντες ἐπεραιώθησαν. κατασχόντες δὲ τὰ πλοῖα, καὶ οὐχ ὥσπερ πρότερον τοῖς Βοσπορανοῖς ἐνδόντες μετὰ τούτων ἐπανελθεῖν οἴκαδε, πλησίον τοῦ Φάσιδος ὡρμίσθησαν, ἔνθα καὶ τὸ τῆς Φασιανῆς Ἀρτέμιδος ἱδρύσθαι λέγουσιν ἱερὸν καὶ τὰ τοῦ Αἰήτου βασίλεια. πειραθέντες δὲ τὸ ἱερὸν ἑλεῖν καὶ οὐ δυνηθέντες εὐθὺ Πιτυοῦντος ἐχώρουν. (33) ἑλόντες δὲ ῥᾷστα τὸ φρούριον καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φυλακῆς ἐρημώσαντες ἐχώρουν εἰς τὸ πρόσω. πλοίων δὲ πολλῶν εὐπορήσαντες καὶ τῶν αἰχμαλώτων τοῖς ἐρέττειν ἐπισταμένοις εἰς ναυτιλίαν χρησάμενοι, γαλήνης παρὰ πάντα σχεδὸν τὸν τοῦ θέρους καιρὸν γενομένης τῷ Τραπεζοῦντι προσέπλευσαν, πόλει μεγάλῃ καὶ πολυανθρώπῳ καὶ πρὸς τοῖς ἐθάσι στρατιώταις μυρίων ἑτέρων δύναμιν προσλαβούσῃ.

1 καὶ οἱ ἐν Stephanus. 14 ὡρμίσθησαν S: ὡρμήθησαν LP.

iecisset, et reiectos inde barbaros abegisset, veriti Scythae ne huius rei fama per cetera quoque castella didita eorum praesidiarii militibus Pityunteis aggregati funditus ipsos delerent, quantam maximam poterant navigiorum nacti copiam, summo cum periculo domum reverterunt, in hoc ad Pityuntem bello compluribus suorum amissis. enimvero qui ad Pontum Euxinum habitabant, Successiani ductu servati, quemadmodum exposuimus, nunquam fore sperabant ut rursum Scythae transiicerent, qui iam indicato modo repulsi fuissent. sed ubi Valerianus arcessitum ad se Successianum praefectum praetorii dixisset, et cum eo res Antiochenae civitatis et instaurationem eius ordinaret, denuo Scythae sumptis a Bosporanis navibus transmiserunt. retentis autem navigiis, nec (ut factitatum prius erat) concessa potestate Bosporanis ut eis in patriam reverterentur, propter Phasidem profecti sunt, ubi fanum Dianae Phasianae cum Aeetae regia collocatum perhibent. hoc fanum occupare conati, sed frustra, Pityuntem recta contendunt. (33) castello perfacile capto suoque praesidio denudato, pergunt ulterius. cumque magna copia navigiorum abundarent, et captivis remigandi peritis ad navigationem usi tempestatem commodam toto propemodum aestivo tempore habuissent, Trapezuntem petierunt, urbem amplam et populosam, quaeque praeter consuetos milites aliorum infinitum prope numerum receperat. obsidione coepta,

καταστάντες δὲ εἰς πολιορκίαν κρατήσειν μὲν ἤλπιζον οὐδὲ ὄναρ τῆς πόλεως δύο τείχεσι περιειλημμένης· αἰσθανόμενοι δὲ τοὺς στρατιώτας ῥαθυμίᾳ καὶ μέθῃ κατειλημμένους, καὶ οὔτε εἰς τὸ τεῖχος λοιπὸν ἀνιόντας, οὐδένα δὲ καιρὸν τὴν τρυφὴν καὶ τὰ συμπόσια παριέντας, δένδρα πάλαι πρὸς τοῦτο εὐτρεπισθέντα προσθέντες τῷ τείχει καθ' ὃ βάσιμον ἦν, κατ' ὀλίγους τε διὰ τούτων νυκτὸς οὔσης ἀναβάντες, αἱροῦσι τὴν πόλιν, τῶν μὲν στρατιωτῶν τῷ αἰφνιδίῳ καὶ ἀπροσδοκήτῳ τῆς ἐφόδου καταπλαγέντων καὶ τοῦ ἄστεος ὑποδραμόντων δι' ἑτέρας πύλης, τῶν δὲ ἄλλων παρὰ τῶν πολεμίων ἀναιρεθέντων. τῆς δὲ πόλεως τοῦτον τὸν τρόπον ἁλούσης, γεγόνασι πλήθους ἀφάτου χρημάτων καὶ αἰχμαλώτων οἱ βάρβαροι κύριοι· πάντας γὰρ σχεδὸν τοὺς πέριξ οἰκοῦντας συνέβη κατ' αὐτὴν ὡς εἰς ὀχυρὸν χωρίον συναλισθῆναι. διαφθείραντες δὲ τά τε ἱερὰ καὶ τὰ οἰκοδομήματα καὶ πᾶν ὅ τι πρὸς κάλλος ἢ μέγεθος ἤσκητο, καὶ προσέτι τὴν ἄλλην χώραν καταδραμόντες, ἅμα πλήθει παμπόλλων νεῶν ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκον.

34. Τῶν δὲ ὁμορούντων Σκυθῶν θεασαμένων τὸν πλοῦτον ὃν ἐπηγάγοντο, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν ἐλθόντων τοῦ δρᾶσαι τὰ παραπλήσια, πλοῖα μὲν κατεσκευάζετο, τῶν συνόντων αὐτοῖς αἰχμαλώτων ἢ ἄλλως κατ' ἐμπορίαν ἐπιμιγνυμένων ὑπουργησάντων εἰς τὴν τούτων δημιουργίαν, τὸν αὐτὸν δὲ τοῖς Βορανοῖς τρόπον ποιήσασθαι τὸν ἔκπλουν οὐκ ἔγνωσαν ὡς μακρὸν ὄντα καὶ δύσκο-

2 περιειμένης P. 6 ὅ] ὃ μὲν P, ὃ μέρος S. 7 ἀναβάντες] ἀνάγοντες libri. 9 ὑπεκδραμόντων? πύλας L. 21 ἀπορίαν libri scripti et impressi.

ne per somnium quidem urbe se potituros sperabant, quod esset ea duobus muris circumdata. sed cum ignavia temulentiaque occupatos animadverterent milites ne murum quidem amplius conscendere, nec ullo tempore luxum et compotationes suas intermittere, arboribus, quas dudum ad hoc praeparaverant, admotis muro, qua perveniri ad eum poterat, et noctu per has, aliis alios exiguo numero subsequentibus, ascendentes, urbem capiunt, ob repentinam et improvisam hostis irruptionem metu perculsis praesidiariis et per aliam portam ex urbe fuga dilapsis, ceteris ab hostibus interemptis. urbe hoc modo capta, ineffabilem barbari opum captivorumque copiam adepti sunt: nam forte finitimi propemodum omnes in eum veluti locum munitum confluxerant. templis et aedificiis dirutis, aliisque rebus ad elegantiam magnitudinemque comparatis, et excursionibus tota regione vexata, compluribus cum navigiis domum discessere.

34. Cum horum finitimi Scythae allatas ab eis opes conspexissent, et simile facinus audendi cupiditas eos incessisset, navigia quidem ab eis parabantur, utentibus ad eorum structuram mancipiorum opera, quae secum habebant, vel ceteroquin ipsis mercaturae causa semet adiungentium, sed ea ratione qua Borani fuissent usi minime navigationem instituendam esse tam

λον καὶ διὰ τόπων ἤδη πεπορθημένων. ἀναμείναντες δὲ τὸν χειμῶνα, τὸν Εὔξεινον πόντον ἐν ἀριστερᾷ καταλιπόντες, τῆς πεζῆς δυνάμεως αὐτοῖς διὰ τῶν ἠϊόνων κατὰ τὸ παρεῖκον συμπαραθεούσης, Ἴστρον καὶ Τομέα καὶ Ἀγχίαλον κατὰ τὸ δεξιὸν παραμείψαντες μέρος ἐπὶ τὴν Φιλεατίναν ἔβησαν λίμνην, ἣ κατὰ δυτικὰς τροπὰς Βυζαντίου πρὸς τῷ Πόντῳ διάκειται. γνόντες δὲ τοὺς ταύτης ἁλιέας ἐν τοῖς ἕλεσι τοῖς ἐπικειμένοις τῇ λίμνῃ μετὰ τῶν ὄντων αὐτοῖς πλοίων ἀποκρυβέντας, ὁμολογίᾳ παραστησάμενοι καὶ τὴν πεζὴν δύναμιν ἐμβιβάσαντες ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Χαλκηδόνος ἐχώρουν διάβασιν. οὔσης δὲ φυλακῆς ἔν τε αὐτῇ Χαλκηδόνι καὶ μέχρι τοῦ ἱεροῦ τοῦ πρὸς τῷ στόματι τοῦ Πόντου πολλῷ τοὺς ἐπιόντας ὑπεραιρούσης, οἱ μὲν τῶν στρατιωτῶν ἀνεχώρησαν ὑπαντῆσαι δῆθεν τῷ πεμφθέντι παρὰ βασιλέως ἡγεμόνι βουλόμενοι, οἱ δὲ εἰς τοσοῦτον κατέστησαν δέος ὥστε ἅμα τῇ ἀκοῇ προτροπάδην φυγεῖν. οὗ δὴ γενομένου ἅμα τε ἐπεραιώθησαν οἱ βάρβαροι, καὶ Χαλκηδόνα μηδενὸς ἀντιστάντος ἑλόντες χρημάτων καὶ ὅπλων καὶ ἄλλης ὅτι πλείστης ἀποσκευῆς γεγόνασιν ἐγκρατεῖς. (35) ἐπὶ δὲ τὴν Νικομήδειαν ἐχώρουν, μεγίστην οὖσαν καὶ εὐδαίμονα, διά τε πλοῦτον καὶ τὴν εἰς ἅπαντα εὐπορίαν ὀνομαστοτάτην. ἐπεὶ δὲ τῆς φήμης προκαταλαβούσης ἔφθασαν οἱ ταύτης οἰκήτορες ἀποδρᾶναι μετὰ τῶν χρημάτων, ὅσα περ οἷοί τε γεγόνασιν ἐπικομισάμενοι, τῶν μὲν εὑρεθέντων οἱ βάρβαροι τὸ πλῆθος ἐθαύμασαν, διὰ

22 ὑπεκκομισάμενοι *H*, frustra: cf. Index.

longam, tam difficilem perque vastata iam ante loca, decreverunt: sed hiemis exspectato tempore, Ponto Euxino ad sinistram relicto, pedestribus copiis per ipsa littora, prout fieri poterat, cursim comitantibus, Istrum Tomos Anchialum ad dextram praetergressi Phileatinam venere paludem, quae versus occidentem plagam Byzantii Ponto adiacet. cognito eius lacus piscatores in adiacentibus lacui paludibus cum iis quas haberent navibus abditos delitescere, interposita cautione perfecerunt ut sese sisterent; cumque naves eorum copiis pedestribus suis onerassent, transire per id fretum nitebantur quod Byzantio Chalcedonique interiacet. erat non in ipsa modo Chalcedone praesidium, verum etiam ad fanum usque dispositum, quod est ad ostium Ponti; longeque barbaros illud adventantes viribus superabat. sed milites ipsi partim discessere, quasi qui occurrere duci ab imperatore misso vellent, partim tanta trepidatione correpti fuerunt ut ad primam rei famam citato cursu diffugerent. quo facto simul et transiere barbari, et Chalcedone nullo resistente capta opibus et armis alioque rerum apparatu copiosissimo potiti sunt. (35) hinc Nicomediam contenderunt, urbem maximam et fortunatam, opibusque ac rerum omnium copia celeberrimam. sed licet praecepta fama cives iam ante diffugissent cum opibus suis, quas auferre secum poterant, nihilo minus barbari repertorum ab se copiam mirati omni honore ac obser-

δὲ τιμῆς πάσης καὶ θεραπείας Χρυσόγονον ἦγον τὸν ἐπὶ τὴν Νικομήδειαν αὐτοὺς ἐλθεῖν ἐκ πολλοῦ παρορμήσαντα. ἐπιδραμόντες δὲ Νικαίᾳ καὶ Κίῳ καὶ Ἀπαμείᾳ καὶ Προύσῃ, τὰ παραπλήσιά τε καὶ ἐν ταύταις πεποιηκότες, ἐπὶ τὴν Κύζικον ὥρμησαν. τοῦ Ῥυνδάκου δὲ ποταμοῦ πολλοῦ ῥεύσαντος ἐκ τῶν γενομένων ὄμβρων, περαιωθῆναι τοῦτον ἀδυνατήσαντες ἀνεχώρησαν ὀπίσω, καὶ τὴν μὲν Νικομήδειαν ἐνέπρησαν καὶ τὴν Νίκαιαν, ἁμάξαις δὲ καὶ πλοίοις ἐμβαλόντες τὰ λάφυρα περὶ τῆς οἴκαδε ἐπανόδου διενοοῦντο, τοῦτο τῆς δευτέρας ἐφόδου ποιησάμενοι τέλος.

36. Οὐαλεριανὸς δὲ πυθόμενος τὰ κατὰ τὴν Βιθυνίαν, στρατηγῶν μὲν οὐδενὶ τὴν κατὰ τῶν βαρβάρων ἄμυναν ὑπὸ ἀπιστίας ἐθάρρει καταπιστεῦσαι, Φήλικα δὲ φυλάξοντα τὸ Βυζάντιον στείλας αὐτὸς ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας ἄχρι Καππαδοκίας ἐχώρει, καὶ τῇ παρόδῳ μόνον ἐπιτρίψας τὰς πόλεις ὑπέστρεψεν εἰς τοὐπίσω. λοιμοῦ δὲ τοῖς στρατοπέδοις ἐμπεσόντος καὶ τὴν πλείω μοῖραν αὐτῶν διαφθείραντος, Σαπώρης ἐπιὼν τὴν ἑῴαν ἅπαντα κατεστρέφετο. Οὐαλεριανοῦ δὲ διά τε μαλακίαν καὶ βίου χαυνότητα βοηθῆσαι μὲν εἰς ἔσχατον ἐλθοῦσι τοῖς πράγμασιν ἀπογνόντος, χρημάτων δὲ δόσει καταλῦσαι τὸν πόλεμον βουλομένου, τοὺς μὲν ἐπὶ τούτῳ σταλέντας πρέσβεις ἀπράκτους ὁ Σαπώρης ἀπέπεμψεν, αὐτὸν δὲ ᾔτει τὸν βασιλέα περὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτῷ νομιζομένων εἰς λόγους ἐλθεῖν. ὁ δὲ σὺν οὐδεμιᾷ φρονήσει κατανεύσας τοῖς αἰτουμένοις, ἀπερισκέπτως μετ' ὀλίγων ὁρμήσας ἐπὶ Σαπώρην ὡς δὴ

11 *στρατιωτῶν* LP. 16 *Σάπωρ* Eutropius et Paeanius *R*.

vantia Chrysogonum prosequebantur, qui iamdudum eis auctor fuerat ut Nicomediam proficiscerentur. cumque Nicaeam ac Cium et Apameam et Prusam iisdem incursionibus vexassent, et in illis paria designassent, Cyzicum petiere. verum quod Rhyndacus fluvius ex imbribus auctus ingentem aquarum vim volveret, transiectione frustra tentata retro cesserunt; ac Nicomediam quidem et Nicaeam iniectis ignibus succenderunt; spoliis vero in plaustra navesque coniectis domum cogitabant, hoc impressioni secundae fine imposito.

36. Valerianus, intellectis iis quae in Bithynia gererentur, ex diffidentia nemini ducum credere defensionem illius contra barbaros audebat; ac Felice misso, qui Byzantium tueretur, ipse ab Antiochia ad Cappadociam usque progrediebatur, et transitu duntaxat attritis oppidis pedem referebat. cumque pestis invasisset exercitus eorumque maiorem partem absumpsisset, Sapores Orientem aggressus exitio dabat omnia. Valerianus autem, qui propter mollitiem vitamque remissiorem de sublevandis ad extremum prolapsis rebus desperasset, cum data pecunia bello finem imponere vellet, missos hoc nomine legatos Sapores ab se rebus infectis dimisit, et ut imperator ipse de iis quae sibi duceret necessaria secum in colloquium veniret postulabat. ille nulla prudentia postulatis assensus et inconsulto cum paucis ad Saporem pro-

περὶ σπονδῶν αὐτῷ διαλεξόμενος, ἄφνω συλλαμβάνεται παρὰ τῶν πολεμίων. καὶ ἐν αἰχμαλώτου τάξει καταστὰς παρὰ Πέρ- a. 260 σαις τὸν βίον ἀπέλιπε, μεγίστην αἰσχύνην ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τῷ Ῥωμαίων ὀνόματι καταλελοιπώς.

37. Ὄντων δὲ τῶν ἀμφὶ τὴν ἑῴαν ἐν τούτοις, πάντα μὲν Gallienus. ἦν ἄναρχά τε καὶ ἀβοήθητα, Σκύθαι δὲ ὁμογνωμονήσαντες καὶ ἐκ παντὸς ἔθνους τε καὶ γένους εἰς ἓν συνελθόντες τήν τε Ἰλλυρίδα μοίρᾳ τινὶ σφῶν ἐληΐζοντο καὶ τὰς ἐν ταύτῃ πόλεις ἐπόρθουν, μοίρᾳ δὲ ἄλλῃ τὴν Ἰταλίαν καταλαβόντες καὶ ἄχρι τῆς Ῥώμης ἐπῄεσαν. Γαλλιηνοῦ δὲ τοῖς ἐπέκεινα τῶν Ἄλπεων τόποις ἐγκαρτεροῦντος καὶ Γερμανικοῖς ἐνασχολουμένου πολέμοις, ἡ γερουσία τὴν Ῥώμην εἰς ἔσχατον ἐληλακυῖαν ὁρῶσα κακοῦ, τοὺς κατὰ ταύτην στρατιώτας ὁπλίσασα, δοῦσα δὲ ὅπλα καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου τοῖς ἐρρωμενεστέροις, στράτευμα πλήθει τοὺς βαρβάρους ὑπεραῖρον συνήγαγεν. ὅπερ ὀρρωδήσαντες οἱ πολέμιοι τὴν μὲν Ῥώμην ἀπέλιπον, τὴν δὲ Ἰταλίαν πᾶσαν ὡς εἰπεῖν ἐπελθόντες ἐκάκωσαν. ἐν ἐσχάτῳ δὲ καὶ τῶν ἐν Ἰλλυριοῖς πραγμάτων ἐκ τῆς τῶν Σκυθῶν ἐφόδου διακειμένων καὶ πάσης τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους ἀρχῆς ἐς τὸ μηκέτι λοιπὸν εἶναι σαλευομένης, λοιμὸς ἐπιβρίσας ταῖς πόλεσιν, οἷος οὔπω πρότερον ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ συνέβη, τὰς μὲν ἀπὸ τῶν βαρβάρων συμφορὰς μετριωτέρας ἀπέφηνε, τοῖς δὲ τῇ νόσῳ κατειλημμένοις εὐδαιμονίζειν ἑαυτοὺς ἐδίδου καὶ τὰς ἑαλωκυίας ἤδη πόλεις, ἀνδρῶν παντάπασι γενομένας ἐρήμους.

fectus, quasi de ineunda pace cum eo collocuturus, ab hostibus subito comprehenditur, et ad mancipii fortunam redactus in eadem condicione apud Persas vivendi finem fecit, maximo dedecore nomini Romano apud posteros relicto.

37. Cum hic rerum per Orientem status esset, omnia velut destituta principe, confusa pariter et indefensa iacebant. et Scythae coniunctis animis ex qualibet gente nationeque sua in unum congressi, parte quadam copiarum suarum Illyricum depopulabantur et civitates eiusdem vastabant, cum alia vero parte Italiam ingressi ad ipsam usque Romam perrexerunt. at Gallieno transalpinis in locis haerente Germanicisque bellis intento, senatus urbem Romam in summum discrimen adductam videns, et milites, quotquot erant ad urbem, instruxit, et arma valentioribus plebei dedit, et hoc modo maiorem barbarico coegit exercitum; quem hostes veriti, Romam illi quidem reliquere, sed universam prope dixerim pervagando afflixerunt Italiam. itidem cum per Illyricum res, ob Scytharum irruptionem, in extremo versarentur, et totum Romanis subiectum sic quassaretur imperium ut ab interitu prope iam abesset, tanta pestis in civitatibus exorta quanta nunquam prius ullo tempore exstiterat, calamitates a barbaris illatas leviores reddidit, lue vero correptis hoc attulit commodi, beatos uti se ducerent et captas iam urbes, ad solitudinem plane redactas.

38. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ Γαλλιηνὸς συνταραχθεὶς εἰς τὴν Ῥώμην ἐπανήει, τὸν ὑπὸ Σκυθῶν ἐπαχθέντα τῇ Ἰταλίᾳ πόλεμον διαθήσων. ἐν τούτῳ δὲ ἐπαναστάντων αὐτῷ Κέκροπός τε τοῦ Μαυρουσίου καὶ Αὐριόλου καὶ Ἀντωνίνου καὶ ἑτέρων πλειόνων, οἱ μὲν ἄλλοι σχεδὸν ἅπαντες ὑπήχθησαν δίκῃ, Αὐρίολος δὲ ἀλλοτρίως πρὸς τὸν βασιλέα διετέλεσεν ἔχων. ἐπεὶ δὲ καὶ Ποστοῦμος ἀρχὴν ἐν Κελτοῖς στρατιωτῶν ἐμπεπιστευμένος ἐς τὸ νεωτερίσαι προήχθη, τοὺς συναποστάντας αὐτῷ στρατιώτας ἀναλαβὼν ἐπὶ τὴν Ἀγριππῖναν ἤλαυνε, πόλιν ἐπικειμένην τῷ Ῥήνῳ μεγίστην, κἀνταῦθα Σαλωνῖνον τὸν Γαλλιηνοῦ παῖδα ἐπολιόρκει, καὶ εἰ μὴ παραδοθείη, τῆς πολιορκίας οὐκ ἔφασκεν ἀποστήσεσθαι. τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀνάγκῃ τῆς πολιορκίας αὐτόν τε καὶ τὸν παραλαβόντα τὴν τούτου φυλακὴν ἐκ τοῦ πατρὸς Σιλβανὸν παραδόντων, ἀμφοτέρους ὁ Ποστοῦμος ἀνελὼν αὐτὸς τὴν ἐν Κελτοῖς ἐπικράτειαν εἶχε.

39. Τῶν δὲ Σκυθῶν τὴν Ἑλλάδα κάκιστα διαθέντων καὶ τὰς Ἀθήνας αὐτὰς ἐκπολιορκησάντων, Γαλλιηνὸς μὲν ἐπὶ τὴν πρὸς τούτους μετῄει μάχην ἤδη τὴν Θρᾴκην καταλαβόντας, τοῖς δὲ περὶ τὴν ἑῴαν πράγμασιν οὖσιν ἐν ἀπογνώσει βοηθεῖν Ὀδάναθον ἔταξεν, ἄνδρα Παλμυρηνὸν καὶ ἐκ προγόνων τῆς παρὰ τῶν βασιλέων ἀξιωθέντα τιμῆς. ὁ δὲ τοῖς αὐτόθι λελειμμένοις στρατοπέδοις δύναμιν ἀναμίξας ὅτι πλείστην οἰκείαν ἐπεξῄει τῷ Σα-

3 *Κέρος* LP. vitiosa contractione. *S.* 6 in nummis *C. Cassius Postumius R.* 19 varia est huius nominis scriptura, *Ὀδάναθος*, *Ὀδονάθης*, *Ὀδονάθος*, *Ὀδαίναθος*; latine *Odenatus. R.*

38. His rebus omnibus conturbatus Gallienus Romam reversus est, ut illato ab Scythis Italiae bello remedium afferret. quo tempore insurgentibus in eum Cecrope Mauro et Aureolo et Antonino et aliis pluribus, ceteri propemodum omnes poenas dederunt, solus Aureolus infesto erga imperatorem animo esse perrexit. secundum haec Postumus quoque, cui magisterium militum apud Celtas commissum fuerat, animum ad res novas adiecit; sumptisque secum militibus qui cum ipso defecerant, Agrippinam contendit, urbem maximam ad Rhenum sitam; ubi Saloninum Gallieni filium obsedit, minatus obsidionem se minime soluturum, nisi deditus ille sibi fuisset. militibus obsidionis necessitate compulsis ut et ipsum et ipsius custodiae praefectum a patre Silvanum traderent, utroque Postumus interfecto rerum apud Celtas potitus est.

39. Cum autem Scythae Graeciam gravissimis damnis affecissent, ipsis etiam Athenis expugnatis, Gallienus manum cum eis, ad Thraciam usque iam progressis, conserturus accessit; desperatisque rebus Orientis opem ferre iussit Odanathum, municipem Palmyrenum, qui uti iam maiores sui, in magno apud imperatores honore habitus fuerat. is ubi reliquis istic exercitibus copias suas quam poterat maximas admiscuisset, strenue Saporem adortus

πώρῃ κατὰ τὸ καρτερόν, καὶ τάς τε πόλεις ἀνεκτήσατο τὰς ἤδη παρὰ Περσῶν ἐχομένας, καὶ Νίσιβιν εἰλημμένην μὲν ὑπὸ Σαπώρου τὰ Περσῶν δὲ φρονοῦσαν ἑλὼν ἐξ ἐφόδου κατέσκαψεν. ἐπεξελθὼν δὲ μέχρι Κτησιφῶντος αὐτῆς οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δεύτερον, Πέρσας μὲν τοῖς οἰκείοις ἐναπέκλεισεν, ἀγαπῶντας εἰ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ ἑαυτοὺς περισώσαιεν, αὐτὸς δὲ τὰ περὶ τὴν ἤδη πεπορθημένην χώραν, ὡς οἷός τε ἦν, εὖ διετίθει. ἐπεὶ δὲ διατρίβων κατὰ τὴν Ἔμεσαν καί τινα γενέθλιον ἄγων ἑορτὴν ἐξ ἐπιβουλῆς ἀνῃρέθη, τῶν ἐκεῖσε πραγμάτων ἀντιλαμβάνεται Ζηνοβία, συνοικοῦσα μὲν Ὀδανάθῳ, φρονήματι δὲ ἀνδρείῳ χρωμένη καὶ διὰ τῶν ἐκείνῳ συνόντων τὴν ἴσην εἰσφέρουσα τοῖς πράγμασιν ἐπιμέλειαν.

40. Οὔσης δὴ τοιαύτης τῆς ἀμφὶ τὴν ἀνατολὴν καταστάσεως, ἀγγέλλεται Γαλλιηνῷ τῷ πρὸς Σκύθας ἐγκαρτεροῦντι πολέμῳ τὸν τῆς ἵππου πάσης ἡγούμενον Αὐρίολον, ἐν Μεδιολάνῳ τῇ πόλει τὴν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν πάροδον Ποστούμου τεταγμένον παραφυλάττειν, εἰς τὸ νεωτερίζειν τετράφθαι καὶ μνᾶσθαι τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν ἑαυτῷ. συνταραχθεὶς δὲ πρὸς τοῦτο παραχρῆμα τῆς ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ὁδοιπορίας εἴχετο, τὴν στρατηγίαν τοῦ πρὸς Σκύθας πολέμου Μαρκιανῷ παραδούς, ἀνδρὶ τὰ πολέμια σφόδρα ἐξησκημένῳ. τούτου δὲ τὸν πόλεμον εὖ διαθέντος, Γαλλιηνὸς ἐχόμενος τῆς ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ὁδοῦ εἰς τοιάνδε ἐπιβουλὴν ἐμπίπτει. Ἡρακλειανὸς ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος, κοινωνὸν τῆς σκέψεως λα-

1 *ἀνεκτήσατο H*: legebatur *ἀνεκτοτάτας*. *τὰς* ego addidi. 15 *Αὐρίολον S*, *Αὐρηλιανὸν* LP.

est, et cum alias urbes imperio Persarum assuetas, tum Nisibin ab Sapore captam Persarumque rebus addictam impetu in eam facto recepit et evertit; cumque non semel sed iterum Ctesiphontem usque processisset, Persas intra munitiones suas compulsos occlusit, contentos si liberorum et uxorum et suam salutem tueri possent: ipse res vastatas iam regionis pro viribus ex usu suo constituit. posteaquam hic Emesae tum degens, et nataliciam quandam celebritatem peragens, ex insidiis interemptus est, rerum istic in se curam Zenobia suscepit, Odanathi quidem illa coniux, sed animo virili praedita; quae opera familiarium mariti parem diligentiam rebus gerendis adhibebat.

40. Cum hic status Orientis esset, Gallieno bellum Scythicum naviter urgenti nuntius affertur, Aureolum ducem omnium copiarum equestrium, qui ad urbem Mediolanum Postumi transitum in Italiam observare iussus fuerat, res novas moliri et imperii summam sibi polliceri. ad eius rei famam conturbatus statim ad iter Italicum semet accingit, tradito praeturae imperio belli Scythici conficiendi causa Marciano, viro bellicis rebus exercitatissimo; quo bellum hoc feliciter administrante, Gallienus iter Italicum persequens in huiusmodi insidias incidit. Heraclianus praefectus praetorio, socium con-

βὼν Κλαύδιον ὃς μετὰ βασιλέα τῶν ὅλων ἐπιτροπεύειν ἐδόκει, θάνατον ἐπιβουλεύει Γαλλιηνῷ. ἄνδρα δὲ εὑρὼν εἰς τὰ τοιαῦτα προχειρότατον ὃς τῆς τῶν Δαλματῶν ἦρχεν ἴλης, ἐγχειρίζει τούτῳ τὴν πρᾶξιν. ὁ δὲ ἐπιστὰς τῷ Γαλλιηνῷ δειπνοποιουμένῳ, καὶ φήσας ἀγγεῖλαί τινα τῶν κατασκόπων ὡς Αὐρίολος ἅμα τῇ σὺν αὐτῷ δυνάμει προσάγει, τοῖς τοιούτοις ἐπτόησε λόγοις. ὅπλα τε οὖν ᾔτει καὶ ἅμα θορὼν ἐς τὸν ἵππον σύνθημα τοῖς στρατιώταις ἐδίδου μετὰ τῶν ὅπλων ἀκολουθεῖν, καὶ οὐδὲ τοὺς δορυφοροῦντας ἐκδεξάμενος ἤλαυνε. γυμνὸν οὖν ὁ ἰλάρχης θεασάμενος ἀποσφάττει. (41) τῶν δὲ στρατιωτῶν κελεύσει τῶν ἡγουμένων

Claudius II. a. 268 ἡσυχασάντων, Κλαύδιος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν παραλαμβάνει, καὶ πρότερον τῆς κοινῆς ψήφου ταύτην δούσης αὐτῷ. Αὐρίολος ἐπὶ χρόνον συχνὸν ἔξω τῆς Γαλλιηνοῦ καταστήσας ἑαυτὸν ἐξουσίας ἐπεκηρυκεύετό τε παραχρῆμα πρὸς Κλαύδιον, καὶ παραδοὺς ἑαυτὸν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν βασιλέα στρατιωτῶν ἀναιρεῖται, τῇ διὰ τὴν ἀπόστασιν ἐχομένων ὀργῇ.

42. Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν χρόνον Σκυθῶν οἱ περιλειφθέντες, ἐκ τῶν προλαβουσῶν ἐπαρθέντες ἐφόδων, Ἑρούλους καὶ Πεύκας καὶ Γότθους παραλαβόντες καὶ περὶ τὸν Τύραν ποταμὸν ἀθροισθέντες, ὃς εἰς τὸν Πόντον εἰσβάλλει, ναυπηγησάμενοι πλοῖα

3 ὃς τῆς] libri ὅστις. 12 Αὐρήλιος LP. adde δέ. 15 sollennius est τῆς ὀργῆς ἔχεσθαι *in ira persistere. H.* 19 Suidas (v. Σκύθαι) Πευκέστας, Casaubonus Πευκίνους; ita enim Ptolemaeo, Iulio Capitolino, Trebellio Pollioni vocantur, Iornandi *Peuceni.* 20 Suidas: ἀθροισθέντες εἰσέβαλον εἰς τὸν Πόντον, ναυπηγησάμενοι δὲ πλοῖα ἐννακόσια.

silii Claudium nactus, qui secundum imperatorem administrationi rerum praeesse videbatur, necem Gallieno molitur. cumque repperisset hominem ad perpetranda eiusmodi expeditissimum, qui alae Dalmatarum praefectus erat, rem ei perficiendam committit. adstans ille cenanti Gallieno, cum exploratorem quendam nuntiasse dixisset Aureolum cum copiis suis accedere, hominem verbis huiusmodi terruit. quapropter arma poscens, et in equum insiliens, signum militibus dabat ut se cum armis sequerentur; ac ne corporis quidem stipatoribus exspectatis abequitabat. itaque praefectus alae nudum conspicatus interficit. (41) cum milites ducum iussu tranquilli essent, Claudius imperium consequitur, quod antea quoque communi calculo datum ei fuerat. Aureolus, qui satis longo tempore se fuerat tutatus quo minus in Gallieni potestatem veniret, statim de pace legatos ad Claudium ablegat. cumque se dedidisset, a militibus qui propter imperatorem erant interficitur, quod conceptam in illum ex causa defectionis iram necdum deposuissent.

42. Hoc tempore quotquot erant Scythae superstites animis propter expeditiones hactenus susceptas elati, adiunctis sibi Herulis Peucis et Gothis, collectique propter Tyrum fluvium in Pontum semet exonerantem, sex

ἑξακισχίλια καὶ τούτοις ἐμβιβάσαντες δύο καὶ τριάκοντα μυριάδας, ἄραντες διὰ τοῦ Πόντου, Τομεῖ μὲν τειχήρει πόλει προσβαλόντες ἀπεκρούσθησαν, προελθόντες δὲ καὶ ἐπὶ Μαρκιανούπολιν, ἣ Μυσίας ἐστίν, ἀναβάντες καὶ ταύτης διαμαρτόντες ἔπλεον ἐπὶ τὸ πρόσω, κατὰ πρύμναν τὸν ἄνεμον ἔχοντες. ἐπεὶ δὲ τὰ στενὰ τῆς Προποντίδος κατέλαβον, τότε δὴ τῶν νεῶν τὸ πλῆθος ἐνεγκεῖν τὴν τοῦ ῥοῦ ταχυτῆτα μὴ δυνάμενον ἀλλήλοις τὰ πλοῖα προσήραττε, καὶ ἐφέρετο τὰ σκάφη σὺν οὐδενὶ κόσμῳ, τῶν κυβερνητῶν μεθιέντων τοὺς οἴακας, ὥστε τὰς μὲν καταδῦναι αὐτάνδρους, τινὰς δὲ καὶ ἀνδρῶν ἐρήμους ὀκεῖλαι, πλήθους πολλοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ πλοίων ἀπολομένου. (43) διά τοι τοῦτο τοῦ μὲν στενοῦ τῆς Προποντίδος ὑπανεχώρουν οἱ βάρβαροι, τὴν δὲ ἐπὶ Κύζικον ἔπλεον. ἄπρακτοι δὲ διεκπεσόντες καὶ παραπλεύσαντες τὸν Ἑλλήσποντον, ἄχρι τε τοῦ Ἄθω παρενεχθέντες, κἀκεῖσε τῶν πλοίων ἐπιμέλειαν ποιησάμενοι, Κασάνδρειαν καὶ Θεσσαλονίκην ἐπολιόρκουν. μηχανὰς δὲ τοῖς τείχεσι προσαγαγόντες καὶ παρὰ βραχὺ τοῦ ταύτας ἑλεῖν ἐλθόντες, ἐπειδὴ τὸν βασιλέα προσάγειν ἐπύθοντο, εἰς τὴν μεσόγειαν ἀναβάντες τὰ περὶ Δοβῆρον καὶ Πελαγονίαν ἐλῄζοντο πάντα χωρία. ἐς ἃ δὴ τρισχιλίους ἀποβαλόντες εἰς τὴν τῶν Δαλματῶν ἵππον ἐμπεπτωκότες, τοῖς λειπο-

2 Τομεῖ μὲν] τὸ μὲν ἐν LP, πόλει Τόμῃ Suidas. 3 Ammiano Marc. XXVII 9 *Martianopolis*. 7 δυναμένων L. 8 ἐπεφέρετο Suidas. 9 αὐτάνδρους] τὰς δὲ αὐτάνδρους LP. expunxit τὰς δὲ *R* cum Suida, invito *H*, qui confert quae infra leguntur, 2 24, τὰς μὲν ὀκέλλειν — κατέδυε. 14 περιενεχθέντες Suidas. 17 ἐπεὶ δὲ LP. 18 Τόπηρον LP. 19 ἐς ἃ] ἕως?

milibus navium constructis ac trecentis ac viginti milibus hominum in eas impositis, navigatione per Pontum instituta, Tomis, munito moenibus oppido tentato, reiecti sunt. progressi vero et Marcianopolim delati, quae Moesiae civitas est, ac ne illa quidem potiti, navigabant ulterius, cum quidem in puppi ventum haberent. ubi Propontidis angustias attigissent, quod ea multitudo navium celeritatem fluxus ferre non posset, naves inter se collidebantur et nullo ferebantur ordine lembi, cum gubernatores ipsi clavos e manibus dimisissent, adeo quidem ut partim cum hominibus ipsis demergerentur, partim vacuae littoribus appellerent, magna tum hominum tum navigiorum multitudine pereunte. (43) propter hanc causam a Propontidis angustiis barbari recedebant, Cyzicum versus navigando, cumque rebus infectis illinc dilapsi fuissent, Hellespontum navigiis praeteriissent, et ad montem Atho delati naves ibi suas refecissent, Casandriam et Thessalonicam obsidebant, machinisque moenibus admotis parum aberat quin eas caperent, sed quod imperatorem adventare cum copiis inaudierant, petitis superioribus locis mediterraneis omnem propter Doberum et Pelagoniam agrum praedis agendis infestabant; quo in agro tribus hominum milibus amissis, cum in equitatum Dalmatarum incidissent, cum reliquis adversus imperatoris copias

μένοις πρὸς τὴν οὖσαν ἅμα τῷ βασιλεῖ διηγωνίζοντο δύναμιν. μάχης δὲ γενομένης, ἐξ ἑκατέρου τε μέρους πεσόντων, ἐτρέποντο μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, διὰ δὲ ἀτρίπτων αὐτοῖς ὁδῶν ἀπροσδοκήτοις ἐπιπεσόντες πέντε τῶν βαρβάρων μυριάδας διέφθειραν. μοῖρα δὲ τῶν Σκυθῶν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα περιπλεύσασα τοὺς ταύτῃ τόπους ἐληΐζετο, πόλεσι μὲν ἐπιέναι μὴ δυναμένη τῷ φθῆναι ταύτας τειχῶν τε καὶ τῆς ἄλλης ἀσφαλείας φροντίδα ποιήσασθαι, τοὺς δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς εὑρισκομένους ἀπάγουσα.

44. Τῶν Σκυθῶν τοίνυν, ὡς διεξῆλθον, ἐσκεδασμένων καὶ τὸ πολὺ μέρος ἀποβαλόντων, μειζόνων ἐφιεμένη ἡ Ζηνοβία πραγμάτων Ζάβδαν ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἐκπέμπει, Τιμαγένους ἀνδρὸς Αἰγυπτίου τὴν ἀρχὴν τῆς Αἰγύπτου Παλμυρηνοῖς καταπραττομένου. συναχθέντος δὲ τοῦ στρατεύματος ἐκ Παλμυρηνῶν καὶ Σύρων καὶ βαρβάρων ἐς ἑπτὰ μυριάδας, καὶ Αἰγυπτίων τε πέντε μυριάσιν ἀντιπαραταξαμένων, μάχης καρτερᾶς γενομένης περιῆσαν οἱ Παλμυρηνοὶ παρὰ πολὺ τῷ πολέμῳ, καὶ φρουρὰν ἐγκαταστήσαντες πεντακισχιλίων ἀνδρῶν ἀνεχώρησαν. Πρόβος δὲ καθῆραι τῶν καταποντιστῶν τὴν θάλατταν ἐκ βασιλέως ταχθείς, ἐπειδὴ τὴν Αἴγυπτον ἔγνω παρὰ Παλμυρηνῶν ἐχομένην, ἅμα τῇ σὺν αὐτῷ δυνάμει καὶ Αἰγυπτίων ὅσοι μὴ τὰ Παλμυρηνῶν φρονοῦντες ἔτυχον ἐπιθέμενος τὴν μὲν φρουρὰν ἐξέβαλεν· αὖθις δὲ Παλμυρηνῶν ἐπιστρατευσάντων, συναγαγόντος δὲ καὶ Πρόβου στρα-

2 πεσόντων] πολλῶν πεσόντων *Steph.* 3 αὐτοῖς om P. 11 *Zabas* Vopiscus, *Sabas* Pollio. 14 τε] δὲ? 17 Πρόβος etiam Zonarae; sed Trebellio Pollioni in Claudio *Probatus*.

dimicarunt. occepto proelio cum ab utraque parte multi cecidissent, Romani quidem in fugam se coniiciebant: sed per itinera nullis hominum trita vestigiis eosdem ex improviso adorti quinquaginta millia barbarorum ceciderunt. quaedam Scytharum pars, Thessaliam Graeciamque circumvecta, passim ea loca populabatur; quae cum aggredi oppida propterea non posset quod ea muris alioque necessario praesidio se iam antea diligenter communivissent, homines in agris repertos abducebat.

44. Itaque dum Scythae dispersi vagantur in hunc quem diximus modum, magno suorum amisso numero, maiora quaedam appetens Zenobia Zabdam in Aegyptum mittit, quod Aegyptius quidam Timagenes Palmyrenis Aegypti dominatum tradere conaretur. coacto de Palmyrenis et Syris et barbaris exercitu, ad septuaginta usque milia, prodierunt in aciem adversus hos Aegyptiorum ad quinquaginta milia; quos inter utrinque acri commisso proelio, Palmyreni longe hoc bello superiores exstiterunt, et imposito quinque milium praesidio pedem rettulerunt. Probus, cui datum erat ab imperatore negotium maris a piratis repurgandi, posteaquam teneri a Palmyrenis Aegyptum cognovisset, cum copiis suis et Aegyptiorum, quotquot alieni a Palmyrenorum partibus erant, hostes aggressus praesidium eiecit. sed cum Palmyreni denuo cum exercitu venissent, itidemque Probus Aegyptias Afri-

τόπεδον Αἰγυπτίων τε καὶ Λιβύων, ὑπέρτεροι μὲν ἦσαν Αἰγύπτιοι καὶ τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου Παλμυρηνοὺς ἤλαυνον, Πρόβου δὲ τὸ πρὸς τῇ Βαβυλῶνι καταλαβόντος ὄρος καὶ ταύτῃ τὴν ἐπὶ Συρίαν τῶν πολεμίων πάροδον ἀποκλείοντος, Τιμαγένης ἅτε δὴ ἴδρις τῶν τόπων, ἅμα δισχιλίοις Παλμυρηνῶν τὴν ἄκραν τοῦ ὄρους κατασχών, ἀδοκήτοις ἐπιστὰς τοῖς Αἰγυπτίοις διέφθειρεν· ἐν οἷς καὶ ὁ Πρόβος ἁλοὺς ἑαυτὸν ἀποσφάττει.

45. Τῆς Αἰγύπτου τοίνυν ὑπὸ Παλμυρηνοῖς γενομένης, οἱ ἐκ τῆς ἐν Ναΐσσῳ Κλαυδίου καὶ Σκυθῶν μάχης περιλειφθέντες, προβαλλόμενοι τὰς ἁμάξας, ὡς ἐπὶ Μακεδονίαν ἐχώρουν, σπάνει δὲ τῶν ἐπιτηδείων λιμῷ πιεζόμενοι διεφθείροντο αὐτοί τε καὶ τὰ ὑποζύγια. προάγουσι δὲ αὐτοῖς ἡ Ῥωμαίων ἵππος ὑπαντιάσασα, πολλούς τε ἀνελοῦσα, τοὺς λοιποὺς ἐπὶ τὸν Αἷμον ἀπέστρεψε. κυκλωθέντες δὲ τοῖς Ῥωμαίων στρατοπέδοις οὐκ ὀλίγους ἀπέβαλον. ἐπεὶ δὲ διαστάντων πρὸς ἑαυτοὺς πεζῶν τε καὶ ἱππέων ἐδόκει βασιλεῖ τοὺς πεζοὺς τοῖς βαρβάροις διαμαχέσασθαι, καρτερᾶς γενομένης μάχης ἐτρέποντο Ῥωμαῖοι· καὶ ἀναιρεθέντων οὐκ ὀλίγων, ἡ ἵππος ἐπιφανεῖσα μετρίαν αὐτοῖς τὴν τοῦ πταίσματος πεποίηκεν αἴσθησιν. (46) πρόσω δὲ τῶν Σκυθῶν ἐλασάντων καὶ Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐπακολουθούντων, οἱ Κρήτην καὶ Ῥόδον περιπλεύσαντες βάρβαροι πράξαντες οὐδὲν ἀφηγήσεως ἄξιον ἀνεχώρησαν. λοιμοῦ δὲ κατασχόντος ἅπαντας αὐτούς, οἱ μὲν κατὰ Θρᾴκην οἱ δὲ κατὰ Μακεδονίαν ἐφθάρησαν. ὅσοι δὲ διεσώθησαν, ἢ τάγ-

5 ἅτε δι' ἀνύδρων τόπων P. 11 τὰ add *S*.

canasque copias coegisset, victoria quidem Aegyptii potiebantur et Aegypti finibus Palmyrenos exigebant: verum quod Probus montem Babyloni vicinum occupasset et hostes ibidem a transitu in Syriam excluderet, Timagenes, velut eorum locorum peritus, cum duobus Palmyrenorum milibus eius montis occupato vertice, nihil tale cogitantes Aegyptios adortus cecidit; quos inter et Probus interceptus ipse sibi manus attulit.

45. Aegypto Palmyrenorum in potestatem redacta, quotquot ex pugna Claudii et Scytharum ad Naisum pugnata superstites erant barbari, curribus se munientes in Macedoniam contendebant. sed quod ob inopiam commeatus fame premerentur, tam ipsi quam eorum iumenta peribant. progredientibus autem eis Romanorum equestres occurrere copiae, caesisque pluribus reliquos ad Haemum se convertere coegerunt. ibi Romanis ab exercitibus circumdati non paucos ex suis amiserunt. posteaquam vero dissentientibus inter se peditibus et equitibus imperatori visum fuit ut pedites adversus barbaros dimicarent, acri exorto proelio terga Romani dabant; quorum iam non paucis interemptis equitatus, adventu factum est, ut modicum ex admisso delicto detrimentum sentiretur. (46) Scythis longius digressis et Romanis eos persequentibus, qui Cretam et Rhodum circumvecti navibus erant barbari, nulla re memorabili gesta recesserunt. cumque pestilens lues cunctos invasisset, partim in Thracia partim Macedonia perierunt. quotquot autem

μασι Ῥωμαίων συνηριθμήθησαν ἢ γῆν λαβόντες εἰς γεωργίαν ταύτῃ προσεκαρτέρησαν. ἁψαμένου δὲ τοῦ λοιμοῦ καὶ Ῥωμαίων, ἀπέθανον μὲν πολλοὶ τοῦ στρατεύματος, τελευτᾷ δὲ καὶ Κλαύδιος, ἐν πάσαις διαπρέψας ταῖς ἀρεταῖς καὶ πολὺν ἑαυτοῦ πόθον τοῖς ὑπηκόοις ἐναποθέμενος.

Quintillus. 47. Κυντίλλου δέ, ὃς ἀδελφὸς ἦν Κλαυδίου, βασιλέως ἀναρρηθέντος ὀλίγους τε βιώσαντος μῆνας καὶ μνήμης οὐδὲν Aurelianus. a. 270 ἄξιον πεπραχότος, Αὐρηλιανὸς εἰς τὸν βασίλειον ἀναβιβάζεται θρόνον, Κυντίλλου κατά τινας τῶν λογοποιῶν ὑπὸ τῶν ἐπιτηδείων συμβουλευθέντος, ἅμα τῷ γνῶναι τὴν βασιλείαν Αὐρηλιανῷ παραδεδομένην, ἑαυτὸν ὑπεξαγαγεῖν καὶ ἑκόντα τῆς ἀρχῆς ἀποστῆναι τῷ πολλῷ κρείττονι. ὃ δὴ καὶ πεποιηκέναι λέγεται, τῶν ἰατρῶν τινὸς φλέβα τεμόντος αὐτῷ καὶ ἐνδόντος ῥεῦσαι τὸ αἷμα, μέχρις αὗος ἐγένετο. (48) Αὐρηλιανὸς δὲ κρατυνάμενος τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκ τῆς Ῥώμης ἐλάσας ἐπὶ τὴν Ἀκυλήΐαν ἐχώρει κἀκεῖθεν ἤλαυνεν ἐπὶ τὰ Παιόνων ἔθνη, τούτοις τοὺς Σκύθας μαθὼν ἐπιθέσθαι. πέμψας δὲ σκόπους ἀπαγγέλλοντας εἰσαγαγεῖν εἰς τὰς πόλεις σιτία καὶ ζῷα καὶ πᾶν ὅ τι οὖν τοὺς ἐναντίους ἔμελλεν ὠφελήσειν, ταύτῃ τὸν ἐπικείμενον αὐτοῖς λιμὸν αὔξειν διενοεῖτο. περαιωθέντων δὲ τῶν βαρβάρων καὶ μάχης ἐν τῇ Παιονίᾳ γενομένης ἰσοπαλοῦς, νὺξ ἐπιγενομένη τὴν νίκην ἀμφήριστον ἀμφο-

1 συνηρίθμησαν LP. 7 Casaubonus mavult ὀλίγας — ἡμέρας; non inepte. Nam Zonaras habet ἑπτακαίδεκα ἡμέρας; idem Treb. Pollio in Claud. 12 *R.*

incolumes evasere vel legionibus Romanis adscripti sunt, vel terram colendam nacti totos agriculturae se dediderunt. sed quod in Romanos quoque pestis saevire coepisset, cum alii complures in exercitu mortui sunt, tum etiam Claudius vivendi finem fecit, vir omni genere virtutum ornatus, et qui magnum sui desiderium subditorum animis inditum reliquit.

47. Quintillus inde, Claudii frater, dictus est imperator; qui ubi perpaucos menses vixisset et nihil memoria dignum gessisset, Aurelianus ad regium solium evehitur, cum quidem, veluti scriptores historiarum aliqui tradunt, Quintillo necessarii sui fuissent auctores, simulatque cognitum esset Aureliano delatum imperium, ut mortem sibi conscisceret ac multo se potiori sponte sua de imperio cederet; quod et fecisse perhibetur, a medico quodam vena secta continuatoque fluxu sanguinis, donec exaruisset. (48) Aurelianus autem, confirmato imperio, cum Romam movisset, Aquileiam contendit, et deinde Pannonicas ad nationes accessit, quas a Scythis invadi cognoverat. cumque misisset ad eos exploratores, qui nuntiarent ut annonas et iumenta et quicquid aliud hostibus usui futurum esset in oppida conveherent, hac ratione famem, quae hostes urgebat, augere cogitabat. posteaquam barbari flumen transiecissent, et in Pannonia proelio ancipiti dimicatum esset,

τέρυις πεποίηκεν. ἐν δὲ τῇ νυκτὶ τὸν ποταμὸν οἱ βάρβαροι διαβάντες ἅμα ἡμέρᾳ περὶ σπονδῶν ἐπεκηρυκεύοντο.

49. Πυθόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς ὡς Ἀλαμανοὶ καὶ τὰ πρόσοικα τούτοις ἔθνη γνώμην ποιοῦνται τὴν Ἰταλίαν ἐπιδραμεῖν, ἐπὶ τῇ Ῥώμῃ καὶ τοῖς περὶ ταύτην τόποις εἰκότως πλέον πεφροντικώς, ἱκανὴν τῇ Παιονίᾳ καταλιπὼν ἐπικουρίαν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐτράπη, καὶ καταστὰς ἐς μάχην ἐν ταῖς περὶ τὸν Ἴστρον ἐσχατιαῖς πολλὰς τῶν βαρβάρων ἀπώλεσε μυριάδας. ἐν τούτῳ δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν Ῥώμην ἐπράχθη, τινῶν ἀπὸ τῆς γερουσίας, ὡς ἐπιβουλῇ κατὰ τοῦ βασιλέως κοινωνησάντων, εἰς εὐθύνας ἠγμένων καὶ θανάτῳ ζημιωθέντων. ἐτειχίσθη δὲ τότε ἡ Ῥώμη πρότερον ἀτείχιστος οὖσα· καὶ λαβὸν τὴν ἀρχὴν ἐξ Αὐρηλιανοῦ συνεπληρώθη βασιλεύοντος Πρόβου τὸ τεῖχος. κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον εἰς ἔννοιαν ἦλθε νεωτερισμοῦ Ἐπιτίμιός τε καὶ Οὐρβανὸς καὶ Δομετιανός, καὶ παραχρῆμα τιμωρίαν ὑπέσχον ἁλόντες.

50. Διῳκημένων δὲ ὧδε τῶν περὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ Παιονίαν, ὁ βασιλεὺς στρατείαν ἐπὶ Παλμυρηνοὺς ἄγειν διενοεῖτο, κρατοῦντας ἤδη τῶν τε Αἰγυπτιακῶν ἐθνῶν καὶ τῆς ἑῴας ἁπάσης καὶ μέχρις Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας, ἐθελήσαντας δὲ καὶ Βιθυνίας μέχρι Χαλκηδόνος ἀντιλαβέσθαι, εἰ μὴ βεβασιλευκέναι γνόντες Αὐρηλιανὸν τὴν Παλμυρηνῶν ἀπεσείσαντο προστασίαν. ἐλάσαν-

3 Ἀλαμάννοι P. 8 δὲ om Steph. 9 an ἐταράχθη? ἐπιβουλῆς? v. Ind. v. κοινωνεῖν. 14 Victor ep. *Septimus*. 15 ἑαλωκότες P. 17 στρατιὰν?

nox interveniens victoriam utrisque dubiam reddidit. eadem nocte barbari transmisso flumine, simulac illuxisset, de pace legatis missis agebant.

49. Imperator, intellecto Alamannos cum finitimis sibi nationibus Italiam incursionibus vexare decrevisse, non abs re de Roma vicinisque urbi locis magis sollicitus, satis magno Pannoniae relicto praesidio, versus Italiam perrexit, et in extremis ad Istrum partibus conserto proelio multa barbarorum milia delevit. interim et Romae quaedam gesta sunt, ubi de senatu nonnulli velut insidiarum imperatori structarum participes accusati fuerunt et morte multati. tunc et moenibus cincta fuit Roma, quibus antea carebat; et coeptus ab Aureliano murus Probo imperante perfectus fuit. eodem tempore venerunt in suspicionem rerum novarum Epitimius et Urbanus et Domitianus. statimque deprehensi poenas dederunt.

50. Rebus per Italiam et Pannoniam in hunc modum gestis et ordinatis expeditionem contra Palmyrenos imperator suscipere cogitabat, qui iam in potestate sua nationes Aegyptias et universum orientem usque ad Ancyram Galatiae tenebant, ipsamque porro Bithyniam Chalcedonem usque sibi vindicare volebant, nisi gentes illae, fama traditi Aureliano imperii ad se perlata, Palmyrenorum patrocinium reiecissent. itaque cum exercitu progresso

τος τοίνυν ἅμα στρατῷ τοῦ βασιλέως, Ἄγκυρα τε προσετίθετο τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ καὶ Τύανα μετὰ ταύτην καὶ ἑξῆς ἅπασαι μέχρις Ἀντιοχείας, ἐν ᾗ Ζηνοβίαν εὑρὼν ἅμα στρατῷ πολλῷ παρεσκευασμένην εἰκότως εἰς μάχην ἀπήντα καὶ αὐτὸς εὐτρεπής. ὁρῶν δὲ τοὺς Παλμυρηνῶν ἱππέας ὁπλίσει βαρείᾳ καὶ ἀσφαλεῖ τεθαρρηκότας καὶ ἅμα πείρᾳ τῇ περὶ τὴν ἱππασίαν πολὺ τῶν σφετέρων προέχοντας, τοὺς μὲν πεζοὺς πέραν που τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ διεχώρισε, σύνθημα δὲ τοῖς Ῥωμαίων ἱππεῦσι δέδωκε μὴ ἐκ τοῦ εὐθέος ἀκμῆτι τῇ Παλμυρηνῶν ἵππῳ συνάψαι, δεξαμένους δὲ τὴν αὐτῶν ἔφοδον ἐς φυγὴν δοκεῖν τρέπεσθαι, καὶ τοῦτο ποιεῖν ἄχρις ἂν ἴδωσιν αὐτούς τε καὶ τοὺς ἵππους ὑπὸ τοῦ καύματος ἅμα καὶ τῆς τῶν ὅπλων βαρύτητος πρὸς τὴν δίωξιν ἀπειπόντας. οὗ δὴ γενομένου καὶ τῶν βασιλέως ἱππέων τὸ παράγγελμα φυλαξάντων, ἐπειδὴ τοὺς ἐναντίους ἐθεάσαντο παρειμένους ἤδη καὶ τοῖς ἵπποις κεκμηκόσιν ἀκινήτους τοὺς ἐπικειμένους, ἀναλαβόντες τοὺς ἵππους ἐπῄεσαν καὶ αὐτομάτους τῶν ἵππων ἐκπίπτοντας συνεπάτουν. φόνος οὖν ἦν συμμιγής, τῶν μὲν ξίφεσι τῶν δὲ ὑπὸ τῶν ἵππων οἰκείων τε καὶ πολεμίων ἀναιρουμένων. (51) εἰσελθόντων δὲ τῶν ὅσοι διαφυγεῖν οἷοί τε γεγόνασιν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, Ζάβδας ὁ Ζηνοβίας στρατηγὸς ὀρρωδῶν μή ποτε μαθόντες οἱ τῆς Ἀντιοχείας οἰκήτορες τὸ περὶ τὴν μάχην πταῖσμα σφίσιν ἐπίθοιντο, ἄνδρα μεσαιπόλιον ἐμφέρειάν τινα πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως ἰδέαν δοκοῦντά πως ἔχειν εὑρών, καὶ σχῆμα περιθεὶς οἷον εἰκὸς ἦν Αὐρη-

15 κεκληκόσι LP: corr S.

imperatore, Ancyra Romanorum in dicionem venit, et Tyana post eam, et urbes deinceps omnes Antiochiam usque; in qua urbe reperta Zenobia magnis instructa copiis, et ipse paratus ad pugnam, cui par erat, occurrit. videns autem Palmyrenos equites, armatura gravi eademque tuta fretos, equitandi quoque peritia longe suos excellere, pedites trans Orontem fluvium alicubi separatim constituit, et Romanis equitibus ex composito praecepit ne recta cum recenti et viribus integro Palmyrenorum equitatu manum consererent, sed exspectata illius impressione fugam se capessere simularent, idque tantisper facerent, donec et ipsos et equos ob aestum pariter et gravitatem armorum a persequendo desistere cernerent. hoc cum factum esset, ac imperatoris equites id observassent quod imperatum fuerat, ubi primum fatigatos hostes et hactenus incumbentes lassis equis immobiles conspexerunt, equis a cursu revocatis eos adorti sunt, et sponte sua delabentes ex equis obtriverunt. itaque promiscua caedes erat, cum alii gladiis, alii partim a suis partim hostium equis interimerentur. (51) Antiochiam vero ingressis, quotquot fuga evadere potuerant, metuens Zenobiae dux Zabdas ne forte Antiocheni cives adversi proelii fama percepta suos invaderent, repertum hominem semicanum, qui vultum speciemque imperatoris quodam modo referre videretur, et tali amictum habitu quali proeliantem Aurelianum usum

λιανὸν ἔχειν μαχόμενον, διὰ μέσης ἄγει τῆς πόλεως ὡς δὴ τὸν βασιλέα ζωγρίαν ἑλών. καὶ τούτῳ τῷ σοφίσματι τοὺς Ἀντιοχεῖς ἀπατήσας αὐτός τε ὑπεξέδυ τῆς πόλεως οὔσης τῆς νυκτὸς ἅμα τῷ λελειμμένῳ στρατεύματι, καὶ τὴν Ζηνοβίαν ἑαυτῷ συνεξαγαγὼν ἐπὶ τὴν Ἔμεσαν ἀνεχώρησεν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἔχων ἐν νῷ γενομένης ἡμέρας ἀναλαβεῖν τὴν πεζὴν δύναμιν καὶ ἑκατέρωθεν ἐπιθέσθαι τραπεῖσιν ἤδη τοῖς πολεμίοις, ἐπειδὴ τὴν Ζηνοβίας ἔγνω φυγήν, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν εἰσήει, δεξαμένων αὐτὸν ἀσμένως τῶν πολιτῶν. εὑρὼν δὲ τοὺς πολλοὺς τὴν πόλιν ἀπολιπόντας δέει τοῦ μὴ κακοῦ τινὸς ὡς τὰ Ζηνοβίας φρονήσαντας πειραθῆναι, προγράμματα πανταχοῦ πέμψας τοὺς πεφευγότας ἐκάλει, τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαστῷ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς. (52) *συνδραμόντων δὲ ἅμα τῷ θεάσασθαι τὰ προγράμματα τῶν πεφευγότων καὶ τῆς τοῦ βασιλέως μετασχόντων φιλοφροσύνης, διαθεὶς τὰ περὶ τὴν πόλιν ἐπὶ τὴν Ἔμεσαν ἤλαυνε. μοῖραν δέ τινα Παλμυρηνῶν λόφον καταλαβοῦσαν εὑρὼν ὑπερκείμενον Δάφνης τοῦ προαστείου, τῷ ὑπερδεξίῳ τοῦ τόπου τὴν τῶν ἐναντίων πάροδον εἴργειν οἰομένην, τοῖς στρατιώταις ἐνεκελεύσατο συνασπισαμένοις καὶ πυκνῇ τῇ φάλαγγι τὴν πρὸς τὸ ὄρθιον ἀνάβασιν ποιουμένοις τά τε βέλη καὶ τοὺς ὁλοιτρόχους, εἰ καὶ τούτους τυχὸν ἐπαφεῖεν, τῇ πυκνότητι τῆς φάλαγγος ἀποσείσασθαι. καὶ πρὸς τὸ παράγγελμα εἶχε προθύμους. ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ προσταχθὲν τὴν πρὸς τὸ ἄναντες ἄνοδον ἐποιήσαντο, καταστάντες*

3 rectius fortasse *οὔσης ἔτι νυκτός* **S. 20** *ὀλιτρίχους* **LP.**

fuisse vero esset simile, per urbem mediam ducit, quasi qui vivum imperatorem cepisset. atque hoc commento deceptis Antiochenis, et ipse noctu cum exercitu reliquo ex urbe clam egressus est, et Zenobia secum educta Emesam discessit. imperator autem, qui habebat in animo, cum primum illuxisset, receptis ad se pedestribus copiis utrinque fusos et fugatos hostes aggredi, cognita Zenobiae fuga Antiochiam ingressus est, civibus eum perlubenter excipientibus. cumque comperisset urbem complures deseruisse metu, ne quid eis accideret mali, quod Zenobiae partibus adhaesissent, edictis ad quaevis loca missis profugos revocabat, potius ad coactionem et necessitatem quam voluntatem et arbitrium animi relatis iis quae accidissent. (52) ea vero edicta conspicati exsules, concursu ad urbem facto, comiter ab imperatore tractati sunt; qui constitutis urbanis rebus Emesam copias duxit. cumque partem quandam Palmyrenorum collem occupasse deprehendisset imminentem suburbio Daphnes, ubi se propter idoneum altioris loci situm impedituros hostium transitum putabant, milites hortatus est ut consertis clipeis et densa phalange locum in arduum adscendentes tela lapidesque, si qui forte coniicerentur, ipsa densitate phalangis repellerent; quos quidem ad id quod imperaverat alacres habuit. ubi, ceu iussi fuerant, ac-

τοῖς ἐναντίοις ἰσοπαλεῖς ἔτρεψαν εὐθὺ εἰς φυγήν· καὶ οἱ μὲν κατὰ τῶν κρημνῶν φερόμενοι διερρήγνυντο, τοὺς δὲ οἱ διώκοντες ἀπέσφαττον, οὗτοί τε καὶ οἱ μετασχόντες τῆς ἐπὶ τὸν λόφον ἀνόδου. μετὰ δὲ τὴν νίκην ἐπ' ἀδείας τὴν διάβασιν ποιουμένοις ... χαίροντας κύριον κατὰ ταῦτα τῇ ὁδοιπορίᾳ τοῦ βασιλέως χρωμένου. δέχεται μὲν οὖν αὐτὸν Ἀπάμεια καὶ Λάρισσα καὶ Ἀρέθουσα· τὸ δὲ τῶν Παλμυρηνῶν στρατόπεδον ἰδὼν ἐν τῷ πρὸ τῆς Ἐμέσης πεδίῳ συνειλεγμένον εἰς πλῆθος ἑπτὰ μυριάδων ἔκ τε αὐτῶν Παλμυρηνῶν καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι τῆς στρατείας αὐτοῖς εἵλοντο μετασχεῖν, ἀντεστρατοπεδεύετο τῇ τε Δαλματῶν ἵππῳ καὶ Μυσοῖς καὶ Παίοσι καὶ ἔτι γε Νωρικοῖς καὶ Ῥαίτοις, ἅπερ ἐστὶ Κελτικὰ τάγματα. ἦσαν δὲ πρὸς τούτοις οἱ τοῦ βασιλικοῦ τέλους, ἐκ πάντων ἀριστίνδην συνειλεγμένοι καὶ πάντων διαπρεπέστατοι. συνετέτακτο δὲ καὶ ἡ Μαυρουσία ἵππος αὐτοῖς, καὶ ἀπὸ τῆς Ἀσίας αἵ τε ἀπὸ Τυάνων δυνάμεις καὶ ἐκ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν καὶ Συρίας καὶ Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης τέλη τινὰ τῶν ἀνδρειοτάτων. οἱ δὲ ἀπὸ Παλαιστίνης πρὸς τῇ ἄλλῃ ὁπλίσει κορύνας καὶ ῥόπαλα ἐπεφέροντο. (53) συμπεσόντων δὲ τῶν στρατοπέδων ἀλλήλοις, ἔδοξεν ἡ τῶν Ῥωμαίων ἵππος κατά τι μέρος ἐκκλίνειν, ὡς ἂν μὴ πλήθει τῶν Παλμυρηνῶν ἱππέων πλεονεκτούντων καὶ περιιππαζομένων πως τὸ Ῥωμαίων στρατόπεδον ἐμπεσὸν εἰς κύκλωσιν λάθῃ. τῶν τοίνυν Παλμυρηνῶν ἱππέων τοὺς ἐκκλίναντας διωκόντων καὶ ταύτῃ τὴν τάξιν τὴν οἰκείαν παρ-

4 ποιούμενοι ἔχαιρον καίριον Leunclavius. 5 τῆς ὁδοιπορίας L.

clivem locum subiissent, iamque rebus omnibus ad pugnam factis pares adversariis essent, mox in fugam eos egerunt; et alii quidem per praecipitia lapsi discerpebantur, alii caedebantur ab insequentibus, tam his quam reliquis, quotquot itidem in collem istum evaserant. post partam victoriam secure transeuntes gaudebant, imperatore hoc iter suum opportune tenente; quem Apamea et Larissa et Arethusa excipiebant. ubi Palmyrenorum exercitum ante Emesam in campo collectum vidisset, cuius esset numerus hominum ad septuaginta milia ex ipsis Palmyrenis et aliis, quotquot hac in expeditione cum eis se coniunxerant, castra et ipse metabatur adversus hostes cum equitatu Dalmatico et Moesis et Pannoniis et praeterea Noricis atque Rhaetis, quae legiones Celticae sunt. praeter hos erant et praetoriae cohortis omnium selectissimi ex fama virtutis omniumque splendidissimi viri. cum his et Maurorum in acie dispositus erat equitatus, et ex Asia copiae Tyanenses et Mesopotamicae et Syriae et Phoenices et Palaestinae, fortissimi dubio procul ordines. et qui venerant e Palaestina, praeter arma cetera, clavas atque fustes secum afferebant. (53) exercitibus inter se congressis, visus est equitatus Romanus quadam ex parte deflectere, ne multitudine Palmyrenis equitibus nostros superantibus ac velut obequitantibus imprudens ab eis Romanus exercitus undique cingeretur. Palmyrenis igitur equitibus hos persequentibus, qui pedem retro tulerant, et hunc in modum ordines suos

ἐξελθόντων, εἰς τοὐναντίον ἀπέβη τοῖς Ῥωμαίων ἱππεῦσι τὸ βουλευθέν· ἐδιώκοντο γὰρ τῷ ὄντι πολὺ τῶν πολεμίων ἐλασσωθέντες. ὡς δὲ καὶ ἔπιπτον πλεῖστοι, τότε δὴ τῶν πεζῶν τὸ πᾶν ἔργον γενέσθαι συνέβη· τὴν γὰρ τάξιν τοῖς Παλμυρηνοῖς διαρραγεῖσαν ἰδόντες ἐκ τοῦ τοὺς ἱππέας τῇ διώξει σχολάσαι, συστραφέντες ἀτάκτοις αὐτοῖς καὶ ἐσκεδασμένοις ἐπέθεντο. καὶ φόνος ἦν ἐπὶ τούτῳ πολύς, τῶν μὲν τοῖς συνήθεσιν ἐπιόντων ὅπλοις, τῶν δὲ ἀπὸ Παλαιστίνης τὰς κορύνας καὶ τὰ ῥόπαλα τοῖς σιδήρῳ καὶ χαλκῷ τεθωρακισμένοις ἐπιφερόντων, ὅπερ μάλιστα τῆς νίκης ἐν μέρει γέγονεν αἴτιον, τῷ ξένῳ τῆς τῶν ῥοπάλων ἐπιφορᾶς τῶν πολεμίων καταπλαγέντων. φευγόντων δὲ ἤδη τῶν Παλμυρηνῶν προτροπάδην, καὶ ἐν τῷ φεύγειν ἑαυτούς τε συμπατούντων καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναιρουμένων, τὸ πεδίον ἐπληροῦτο νεκρῶν ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων, ὅσοι διαδρᾶναι δεδύνηνται τὴν πόλιν καταλαβόντων.

54. Ἀθυμίας δὲ πολλῆς εἰκότως ἐπὶ τῇ ἥττῃ Ζηνοβίαν ἐχούσης, βουλὴ προέκειτο περὶ τοῦ πρακτέου, καὶ κοινῇ γνώμῃ πᾶσιν ἐδόκει τοῖς μὲν περὶ τὴν Ἔμεσαν πράγμασιν ἀπογνῶναι διὰ τὸ καὶ τοὺς Ἐμεσηνοὺς ἀλλοτρίως πρὸς αὐτὴν ἔχοντας τὰ Ῥωμαίων αἱρεῖσθαι, Παλμύραν δὲ καταλαβεῖν καὶ τῷ τῆς πόλεως ὀχυρῷ τὴν ἀσφάλειαν ἐπιτρέψαντας σχολαίτερον σκοπῆσαι τὰ κατὰ σφᾶς. οὐδὲν ἦν ἔργου καὶ λόγου τὸ μέσον, ἀλλὰ συνέθεον ἐφ'

14 ὅσοι] τῶν ὅσοι? Leunclavius supplet τῶν ἑτέρων seu τῶν ἄλλων. 16 βουλῇ προσέκειτο LP: corr *S*. 21 οὐδὲ ἦν ἔργου καὶ λόγου τι μέσον *H*.

deserentibus, contrariam in partem Romanis equitibus id consilium quod ceperant cessit. hostes enim, quibus longe numero inferiores erant, eos reapse persequebantur; cumque plurimi etiam caderent. tandem accidit ut peditum virtute res tota conficeretur. etenim cum illi Palmyrenorum aciem ruptam solutamque conspexissent ex eo quod equites illorum in persequendo essent occupati, conversis ordinibus confusos ac dispersos adorti sunt. secundum haec ingens hominum caedes subsequi, Palmyrenis hostes consuetis armis petentibus, Palaestinis vero clavarum et fustium ictus iis inferentibus qui ferreis et aereis loricis se muniverant; id quod ex aliqua parte non exiguam victoriae causam praebuit, hostibus ad insolitos clavarum ictus attonitis. cum autem Palmyreni iam citato cursu fugerent ac inter fugiendum se ipsos obtererent et ab hostibus interficerentur, tum vero campus omnis hominumque equorumque cadaveribus compleri, et alii, quotquot effugere poterant, in urbem sese recipere.

54. Zenobia non abs re, quod victa fuisset, ingenti maerore affecta, quid agendum esset, sedulo deliberabat. de communi denique sententia visum est omnibus spem quidem rerum Emesenarum abiiciendam esse propterea, quod ipsi Emeseni alienis in eam animis Romanorum partes sequerentur, occupandam vero Palmyram, et illius civitatis munitioni salute securitateque credita, de summa rerum in otio maiore dispiciendum. dictum, factum:

ὅπερ ἐδόκει. πυθόμενος δὲ τὴν Ζηνοβίας φυγὴν ὁ Αὐρηλιανὸς εἰς μὲν τὴν Ἔμεσαν εἰσῄει, προθύμως αὐτὸν τῶν πολιτῶν δεχομένων, εὑρὼν δὲ πλοῦτον ὃν οὐχ οἵα τε ἐγεγόνει Ζηνοβία μετακομίσαι, παραχρῆμα σὺν τῷ στρατῷ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ Παλμύραν εἴχετο. καὶ ἐπιστὰς τῇ πόλει, κύκλῳ περιλαβὼν τὸ τεῖχος ἐπολιόρκει, τῆς τροφῆς ἐκ τῶν πλησιαζόντων ἐθνῶν τῷ στρατοπέδῳ χορηγουμένης. τῶν δὲ Παλμυρηνῶν ἐπιτωθαζόντων ὡς ἀδυνάτου τῆς ἁλώσεως οὔσης, ἤδη δέ τινος καὶ εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα λόγους αἰσχροὺς ἀφιέντος, παρεστώς τις τῷ βασιλεῖ Πέρσης ἀνὴρ "εἰ κελεύεις" ἔφη, "τὸν ὑβριστὴν τοῦτον ὄψει νεκρόν." ἐγκελευσαμένου δὲ τοῦ βασιλέως, προστησάμενος ἑαυτοῦ τινὰς ὁ Πέρσης τοὺς ἀποκρύπτοντας, ἐντείνας τὸ τόξον καὶ βέλος ἁρμόσας ἀφίησιν, ὃ δὴ προκεκυφότι τῆς ἐπάλξεως τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἔτι τὰς ὕβρεις ἐπαφιέντι προσπαγὲν κατάγει τε τοῦ τείχους αὐτὸν καὶ νεκρὸν τῷ στρατοπέδῳ καὶ τῷ βασιλεῖ δείκνυσιν. (55) ἐπεὶ δὲ ἀντείχοντο πολιορκούμενοι, σπάνει τῶν ἐπιτηδείων ἀπαγορεύσειν τοὺς πολεμίους ἐλπίσαντες, καὶ ἐγκαρτεροῦντας θεώμενοι καὶ αὐτοὶ τροφῆς ἐνδείᾳ πιεζόμενοι γνώμην ποιοῦνται ἐπὶ τὸν Εὐφράτην δραμεῖν, κἀκεῖσε παρὰ Περσῶν βοήθειαν εὑρέσθαι, πράγματά τε Ῥωμαίοις νεώτερα μηχανήσασθαι. ταῦτα βουλευσάμενοι καὶ καμήλῳ τὴν Ζηνοβίαν ἀναβιβάσαντες, αἳ δὴ καμήλων εἰσὶ τάχισται

12 ἐκτείνας P. 17 καὶ om P. 21 ἀναβιβάσαντες] addit Leunclavius θηλείᾳ, forsan aptius δρομάδι. et Vopisc. in Aureliano c. 28. diserte scribit Zenobiam fugisse *camelis, quas* (alii *quos*) *dromadas vocitant R.*

concurrebant omnes in id quod decretum fuerat. Aurelianus autem, fuga Zenobiae cognita, Emesam ingressus est, civibus eum magno studio excipientibus. repertis opibus quas Zenobia secum auferre nequiverat, statim cum exercitu Palmyram contendit. cum eo venisset et oppidi moenia castris undique cinxisset, obsidionem instituit, vicinis gentibus exercitui commeatum suppeditantibus. interim Palmyreni principem dicteriis insectabantur, quasi fieri non posset ut oppidum caperetur. cumque verba foeda quidam in ipsum quoque iactaret imperatorem, adstans imperatori quidam natione Persa "si iubes" inquit, "hominem maledicum iam mortuum conspicies." cum annuisset imperator, Persa, quibusdam ante se constitutis per quos ipse tegeretur, arcum tendit et aptatum ei telum emittit; quod in hominem defixum extra muri pinnam prospectantem et istas adhuc contumelias effutientem, ab ipsis eum moenibus deiecit, et tam exercitui quam imperatori mortuum spectandum exhibuit. (55) cum obsessi resisterent, et qui hostes ob inopiam commeatus obsidionem soluturos speraverant, iam eos proposito suo constanter inhaerentes conspicerent, ipsi alimentorum penuria premerentur, ad Euphratem profugiendum statuunt, atque istic a Persis inveniendum auxilium novaque Romanis facessenda negotia. his cautis consiliis, Zenobiam camelo feminae

καὶ ἵππους ὑπεραίρουσαι τάχει, τῆς πόλεως ὑπεξάγουσιν. Αὐρηλιανὸς δὲ ἀχθόμενος ἐπὶ τῇ τῆς Ζηνοβίας φυγῇ, τῷ κατὰ φύσιν οὐκ ἐνδοὺς δραστηρίῳ, πέμπει παραχρῆμα τοὺς διώξοντας ταύτην ἱππέας. οἱ δὲ καταλαβόντες ἤδη τὸν Εὐφράτην αὐτὴν μέλλουσαν περαιοῦσθαι, καταγαγόντες τε ἐκ τοῦ πλοίου, πρὸς τὸν Αὐρηλιανὸν ἄγουσιν. ὁ δὲ τῷ μὲν ἀπροσδοκήτῳ τῆς θέας περιχαρὴς ἐγεγόνει, φιλότιμος δὲ ὢν φύσει, λαβὼν κατὰ νοῦν ὡς γυναικὸς κρατήσας οὐκ ἔσται τοῖς ἐσομένοις ἐπίδοξος, ἐδυσχέραινεν. (56) τῶν δὲ ἐναποκεκλεισμένων τῇ πόλει Παλμυρηνῶν αἱ γνῶμαι, τῶν μὲν προκινδυνεύειν τῆς πόλεως ἐθελόντων καὶ διαπολεμεῖν παντὶ σθένει Ῥωμαίοις, τῶν δὲ ἱκετηρίας ἀπὸ τοῦ τείχους προτεινομένων αἰτούντων τε συγγνώμην ἐπὶ τοῖς προλαβοῦσι. δεξαμένου δὲ τοῦ βασιλέως τὴν ἱκετείαν καὶ θαρρεῖν παρακελευσαμένου, πρὸ τῆς πόλεως ἐξεχέοντο, δῶρα καὶ ἱερεῖα προσάγοντες. Αὐρηλιανὸς δὲ τὰ μὲν ἱερεῖα τιμήσας τὰ δὲ δῶρα δεξάμενος ἀθῴους ἠφίει. τῆς δὲ πόλεως γενόμενος κύριος καὶ τοῦ κατὰ ταύτην πλούτου καὶ τῆς ἄλλης ἀποσκευῆς καὶ ἀναθημάτων κρατήσας, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἔμεσαν εἰς κρίσιν ἤγαγε Ζηνοβίαν τε καὶ τοὺς ταύτῃ συναραμένους. ἐπεὶ δὲ αἰτίας ἔλεγεν ἑαυτὴν ἐξαιροῦσα, πολλούς τε ἄλλους ἦγεν εἰς μέσον ὡς παραγαγόντας οἷα γυναῖκα, ἐν οἷς καὶ Λογγῖνος ἦν, οὗ συγγράμματα ἔστι μέγα τοῖς παιδείας μεταποιουμένοις ὄφελος φέροντα· ᾧπερ ἐφ᾽ οἷς κατηγο-

9 αἱ] διέστησαν αἱ? cf. 4 56. 19 ἐπεὶ] ἡ? ἐξαίρουσα LP.

impositam (sunt autem illae velocissimae et ipsos equos celeritate superant) ex urbe subducunt. Aurelianus Zenobiae fugam permoleste ferens, cum nihil de industria, qua praeditus in rebus agendis erat a natura, remitteret, extemplo persecuturos eam mittit equites. hi cum iam Euphratem transiecturam assecuti fuissent, e navi abreptam ad Aurelianum ducunt. is autem, licet inopinato spectaculo laetus admodum, tamen, quod ambitioso a natura homini ad animum accidisset, futurum ut ob victam feminam non magnam apud posteros gloriam inveniret, quandam animi molestiam sentiebat. (56) Palmyrenorum vero, qui oppido inclusi obsidebantur, partim hi erant animi ut oppidum periculo suo propugnare vellent omnibusque viribus bellum Romanum sustinere, partim de muro preces porrigebant supplices et praeteritorum veniam poscebant. cum imperator hanc supplicationem accepisset eosque bono animo esse iussisset, extra oppidum effusi dona cum hostiis adducebant. Aurelianus, honore hostiis habito donisque susceptis, illaesos dimisit. civitate in suam potestatem redacta, cum opibus eius et reliquo rerum apparatu donariisque potitus esset, Emesam rediit et Zenobiam cum suis complicibus pro tribunali stitit. illa causas exponens, et culpa semet eximens, multos alios in medium protulit, qui eam veluti feminam seduxissent; quorum in numero et Longinus erat, cuius extant scripta magnam afferentia doctrinae studiosis utilitatem. huic convicto de iis quorum nomine accusabatur, statim

ρεῖτο ἐλεγχομένῳ παραχρῆμα ὁ βασιλεὺς θανάτου ζημίαν ἐπέθηκεν, ἣν οὕτω γενναίως ἤνεγκεν ὁ Λογγῖνος ὥστε καὶ τοὺς σχετλιάζοντας ἐπὶ τῷ πάθει παραμυθεῖσθαι, καὶ ἄλλων δὲ Ζηνοβίας κατειπούσης κολάσεσιν ὑπαχθέντων.

57. Ἄξιον δὲ τὰ συνενεχθέντα πρὸ τῆς Παλμυρηνῶν καθαιρέσεως ἀφηγήσασθαι, εἰ καὶ τὴν ἱστορίαν ἐν ἐπιδρομῇ φαίνομαι ποιησάμενος διὰ τὴν εἰρημένην ἐν προοιμίῳ μοι πρόθεσιν· Πολυβίου γὰρ ὅπως ἐκτήσαντο Ῥωμαῖοι τὴν ἀρχὴν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ διεξελθόντος, ὅπως ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν αὐτὴν διέφθειραν ἔρχομαι λέξων. ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἐπειδὰν ἐν ἐκείνῳ γένωμαι τῆς ἱστορίας τῷ μέρει· Παλμυρηνοῖς δὲ μέρους οὐκ ὀλίγου τῆς Ῥωμαίων ἐπικρατείας ἤδη κεκρατηκόσιν, ὡς διεξῆλθον, ἐκ τοῦ θείου πολλὰ προεμηνύθη τὴν συμβᾶσαν αὐτοῖς δηλοῦντα καθαίρεσιν. τίνα δὲ ταῦτα, ἐρῶ. ἐν Σελευκείᾳ τῇ κατὰ Κιλικίαν Ἀπόλλωνος ἱερὸν ἵδρυτο καλουμένου Σαρπηδονίου, καὶ ἐν τούτῳ χρηστήριον. τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ θεοῦ τούτου λεγόμενα, καὶ ὡς ἅπασι τοῖς ὑπὸ λύμης ἀκρίδων ἐνοχλουμένοις Σελευκιάδας παραδιδοὺς (ὄρνεα δὲ ταῦτα ἐνδιαιτώμενα τοῖς περὶ τὸ ἱερὸν τόποις) συνεξέπεμπε τοῖς αἰτοῦσιν, αἱ δὲ ταῖς ἀκρίσι συμπεριπτάμεναι καὶ τοῖς στόμασι ταύτας δεχόμεναι παραχρῆμα πλῆθός τε ἄπειρον ἐν ἀκαριαίῳ διέφθειρον. καὶ τῆς ἐκ τούτων βλάβης τοὺς ἀνθρώπους ἀπήλλαττον, ταῦτα μὲν τῇ τηνικαῦτα τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονίᾳ παρίημι, τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς γένους ἀποσεισαμένου θείαν

5 δὲ add Leunclavius. 20 δεχόμεναι καὶ παραχρῆμα LP.

poenam mortis imperator statuit; quam adeo fortiter Longinus pertulit, ut illos etiam qui hanc calamitatem eius indigno ferebant animo consolaretur. itidem alii, quos Zenobia detulerat, suppliciis afficiebantur.

57. Fuerit autem pretium operae, quae ante Palmyrenorum eversionem accidere, narrari, licet hanc historiam velut in transcursu texere videar, propter institutum operis nostri, quod in prooemio declaravimus. cum enim Polybius exposuerit quo pacto imperium exiguo tempore Romani adquisiverint, ego, quo pacto temporis non magno spatio suis sceleribus idem everterint, indicaturus sum. sed haec, ubi ad eam historiae partem accessero. Palmyrenis ergo potitis imperii Romani non exigua parte, sicuti recensuimus, multa divinitus denuntiata sunt quae postea secutam eversionem eis portendebant. et quaenam illa fuerint dicam. Seleuciae, quod est oppidum Ciliciae, templum Apollinis quem Sarpedonium vocant, et in templo erat oraculum. de hoc quidem deo quae perhibentur, et quod omnibus a locustarum lue vexatis Seleuciadas dare solitus fuerit (eae sunt aves quae in locis propter fanum hoc sitis degunt) et cum petentibus eas dimittere, quae circum locustas una volitantes, et rostris eas capientes, infinitam earum multitudinem statim momento quasi temporis absumebant et homines ab illarum damno liberabant, haec igitur eius temporis mortalium felicitati relinquo, cum genus hoc hominum aetatis nostrae divinum illud beneficium repudiaverit. ceterum

εὐεργεσίαν. τοῖς Παλμυρηνοῖς δὲ χρωμένοις εἰ καθέξουσι τὴν τῆς ἑῴας ἡγεμονίαν, ἔχρησεν ὁ θεὸς οὕτως,

ἔξιτέ μοι μεγάρων, ἀπατήμονες οὔλιοι ἄνδρες,
φύτλης ἀθανάτων ἐρικυδέος ἀλγυντῆρες.

πυνθανομένοις δέ τισι περὶ τῆς Αὐρηλιανοῦ κατὰ Παλμυρηνῶν στρατείας ὁ θεὸς ἀνεῖλε

κίρκος τρήρωσιν ἱερὸν γόον ἠγηλάζων,
οἷος πολλῇσιν· ταὶ δὲ φρίσσουσι φονῆα.

58. Καὶ ἕτερον δὲ Παλμυρηνοῖς συνηνέχθη τοιοῦτον. Ἄφακα χωρίον ἐστὶ μέσον Ἡλιουπόλεώς τε καὶ Βίβλου, καθ' ὃ ναὸς Ἀφροδίτης Ἀφακίτιδος ἵδρυται. τούτου πλησίον λίμνη τις ἔστιν ἐοικυῖα χειροποιήτῳ δεξαμενῇ. κατὰ μὲν οὖν τὸ ἱερὸν καὶ τοὺς πλησιάζοντας τόπους πῦρ ἐπὶ τοῦ ἀέρος λαμπάδος ἢ σφαίρας φαίνεται δίκην, συνόδων ἐν τῷ τόπῳ χρόνοις τακτοῖς γινομένων, ὅπερ καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐφαίνετο χρόνων. ἐν δὲ τῇ λίμνῃ εἰς τιμὴν τῆς θεοῦ δῶρα προσέφερον οἱ συνιόντες ἔκ τε χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένα, καὶ ὑφάσματα μέντοι λίνου τε καὶ βύσσου καὶ ἄλλης ὕλης τιμιωτέρας· καὶ εἰ μὲν δεκτὰ ἐφάνη, παραπλησίως τοῖς βάρεσι καὶ τὰ ὑφάσματα κατεδύετο, εἰ δὲ ἄδεκτα καὶ ἀπόβλητα, αὐτά τε ἦν ἰδεῖν ἐπιπλέοντα τῷ ὕδατι τὰ ὑφάσματα καὶ εἴ τί περ ἦν ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ ἄλλαις ὕλαις, αἷς φύσις οὐκ αἰωρεῖσθαι ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἀλλὰ καταδύεσθαι.

3 ἔξιτε μεοῦ Steph., ἔξιτ' ἐμεῦ *S*: correctum apud *R*. 7 pro ἱερὸν non minus apte legeris κρυερὸν aut λυγρόν, *S*. 21 non minus apte ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἄλλης ὕλης, ἧς *S*.

Palmyrenis oraculum consulentibns an Orientis imperium obtenturi essent, in haec verba deus ille respondit:

fallaces, hac aede mea discedite, divum,
a quibus inclyta progenies offenditur usque.

consulentibus etiam nonnullis de Aureliani adversus Palmyrenos expeditione, deus idem oraculum hoc edidit:

falco praeit sacro gemitu compluribus unus,
quae iugulatorem haud cessant horrere, columbis.

58. Praeterea quid aliud tale Palmyrenis accidit. Aphaca locus est medio inter Heliopolim et Biblum itinere, ubi fanum est Veneris Aphacitidis. propter fanum istud lacus quidam est, piscinae manu factae similis. iuxta fanum et vicina loca ignis instar lampadis aut globi conspicitur, quoties statis temporibus ibi conventus habentur; qui quidem ignis ad nostram usque aetatem conspectus fuit. ad lacum dona, quotquot ibi conveniebant, in honorem deae ferebant ex auro et argento facta, itemque telas lineas et byssinas alteriusque materiae pretiosioris. ac si quidem illa viderentur accepta, non aliter ac ponderosa, telae quoque summergebantur, sin essent inaccepta et reiicula, tum ipsas telas aquae videre erat innatantes, tum etiam quicquid ex auro et argento et aliis factum erat materiis, quarum est ea natura ut supra aquam

τῶν Παλμυρηνῶν τοίνυν ἐν τῷ πρὸ τῆς καθαιρέσεως ἔτει συνελθόντων ἐν τῷ τῆς ἑορτῆς καιρῷ καὶ εἰς τιμὴν τῆς θεοῦ δῶρα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ὑφασμάτων κατὰ τῆς λίμνης ἀφέντων, πάντων τε τοῦ βάθους καταδυόντων, κατὰ τὸ ἐχόμενον ἔτος ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἑορτῆς ὤφθησαν αἰωρούμενα πάντα, τῆς θεοῦ διὰ τούτου τὰ ἐσόμενα δηλωσάσης.

Ἡ μὲν οὖν εἰς Ῥωμαίους εὐμένεια τοῦ θείου τῆς ἱερᾶς ἁγιστείας φυλαττομένης τοιαύτη· ἐπειδὰν δὲ εἰς ἐκείνους ἀφίκωμαι τοὺς χρόνους ἐν οἷς ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ κατὰ βραχὺ βαρβαρωθεῖσα εἰς ὀλίγον τι, καὶ αὐτὸ διαφθαρέν, περιέστη, τηνικαῦτα καὶ τὰς αἰτίας παραστήσω τοῦ δυστυχήματος, καὶ τοὺς χρησμοὺς ὡς ἂν οἷός τε ὦ παραθήσομαι τοὺς τὰ συνενεχθέντα μηνύσαντας. (59) ἐπανελθεῖν δὲ τέως καιρὸς ὅθεν ἐξέβην, ἵνα μὴ τὴν τάξιν τῆς ἱστορίας ἀτελῆ δόξω καταλιμπάνειν.

Αὐρηλιανοῦ τοίνυν ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ἐλαύνοντος, καὶ συνεπάγοντός οἱ Ζηνοβίαν τε καὶ τὸν παῖδα τὸν ταύτης καὶ πάντας ὅσοι τῆς ἐπαναστάσεως αὐτοῖς ἐκοινώνησαν, αὐτὴν μὲν Ζηνοβίαν φασὶν ἢ νόσῳ ληφθεῖσαν ἢ τροφῆς μεταλαβεῖν οὐκ ἀνασχομένην ἀποθανεῖν, τοὺς δὲ ἄλλους πλὴν τοῦ Ζηνοβίας παιδὸς ἐν μέσῳ τοῦ μεταξὺ Χαλκηδόνος καὶ Βυζαντίου πορθμοῦ καταποντωθῆναι. (60) ἐχομένου δὲ Αὐρηλιανοῦ τῆς ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ὁδοῦ, κατέλαβεν ἀγγελία τοιαύτη, ὡς τῶν ἐν Παλμύρᾳ καταλειφθέντων τινὲς Ἀψαῖον παραλαβόντες, ὃς καὶ τῶν προλαβόντων αὐτοῖς γέ-

se non attollant sed demergantur. Palmyreni ergo, cum tempore celebritatis anno ante suum interitum proximo cum aliis huc convenissent, et in honorem deae dona partim aurea partim argentea partim textilia coniecissent in lacum, eaque omnia demergerentur in profundum, anno proximo, celebritatis eiusdem tempore, conspecta fuerunt omnia in superficie fluitantia; qua quidem re dea, quae futura essent, significavit.

Ac numinis quidem Romanis propitii benevolentia, quamdiu sacrorum ritus servabatur, huiusmodi fuit. verum postea, cum ad ea tempora pervenero quibus temporibus Romanum imperium paulatim barbariam quandam induit, ad exiguum quid redactum, quod ipsum quoque corruptum est, etiam causas infelicitatis eius exponam et oracula pro viribus adiiciam, quibus oraculis ea quae contigere fuerunt indicata. (59) nunc vero tempus fuerit ut eo revertar unde digressus sum, ne historiae seriem imperfectam relinquere videar.

Igitur Aureliano versus Europam movente, Zenobiamque cum filio et ceteris omnibus qui rebellionis participes fuerant secum ducente, Zenobiam quidem ipsam aiunt, vel morbo correptam vel a cibis abstinentem, decessisse, reliquos autem, excepto Zenobiae filio, in medio interiecti Chalcedoni Byzantioque freti submersos. (60) eidem Aureliano iter in Europam suum persequenti nuntius allatus est eiusmodi, quosdam relictos apud Palmyram, nactos Apsaeum, qui et praeteritorum auctor eis exstiterat, tentare Marcelli-

γονεν αἴτιος, ἀποπειρῶνται Μαρκελλίνου τοῦ καθεσταμένου τῆς μέσης τῶν ποταμῶν παρὰ βασιλέως ὑπάρχου καὶ τὴν τῆς ἑῴας ἐγκεχειρισμένου διοίκησιν, εἴ πως ἀνέχεται σχῆμα βασίλειον ἑαυτῷ περιθεῖναι. τοῦ δὲ εἰς τὸ διασκέπτεσθαι τὸ πρακτέον ἀναβαλλομένου, τὰ παραπλήσια καὶ αὖθις καὶ πολλάκις ἠνώχλουν. ὁ δὲ ἀποκρίσεσι χρώμενος ἀμφιβόλοις αὐτὸς μὲν Αὐρηλιανῷ τὸ σκεφθὲν κατεμήνυσε, Παλμυρηνοὶ δὲ Ἀντιόχῳ περιθέντες ἁλουργὲς ἱμάτιον κατὰ τὴν Πάλμυραν εἶχον. (61) Αὐρηλιανὸς δὲ ταῦτα ἀκηκοὼς αὐτόθεν, ὡς εἶχεν, ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐστέλλετο, καταλαβὼν δὲ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἵππων ἁμίλλης ἐπιτελουμένης τῷ δήμῳ φανεὶς καὶ τῷ ἀδοκήτῳ πάντας ἐκπλήξας ἐπὶ τὴν Πάλμυραν ἤλαυνεν. ἀμαχητὶ δὲ τὴν πόλιν ἑλὼν καὶ κατασκάψας, οὐδὲ τιμωρίας Ἀντίοχον ἄξιον διὰ τὴν εὐτέλειαν εἶναι νομίσας ἀφίησι. σὺν τάχει δὲ καὶ Ἀλεξανδρέας στασιάσαντας καὶ πρὸς ἀπόστασιν ἰδόντας παραστησάμενος, θρίαμβον εἰς τὴν Ῥώμην εἰσαγαγὼν μεγίστης ἀποδοχῆς ἐκ τοῦ δήμου καὶ τῆς γερουσίας ἐτύγχανεν. ἐν τούτῳ καὶ τὸ τοῦ Ἡλίου δειμάμενος ἱερὸν μεγαλοπρεπῶς τοῖς ἀπὸ Παλμύρας ἐκόσμησεν ἀναθήμασιν, Ἡλίου τε καὶ Βήλου καθιδρύσας ἀγάλματα. τούτων οὕτω διῳκημένων, Τέτρικον καὶ ἄλλους ἐπαναστάντας οὐ σὺν πόνῳ καθελὼν κατὰ τὴν ἀξίαν μετῆλθεν. ἤδη δὲ καὶ ἀργύριον νέον δημοσίᾳ διέδωκε, τὸ κίβδηλον

1 *Μαρκελλίνου*] Vopiscus *Sandarionem* vocat. 7 *Ἀντιόχῳ*] Vopiscus *Achilleo*. 18 Sol et Belus idem fuisse dicitur; quare Salmasius ad Vopisc. Aurel. 35 aliam lectionem proponit: *Ἡλίου τοῦ καὶ Βήλου*. Scaliger de binis Palmyrenorum diis patriis, Malachbelo et Aglibelo, in inscriptione memoratis, interpretatur; quod plurali numero, *ἀγάλματα*, magis convenit. *R.*

num Mesopotamiae ab imperatore praefectum, cui et Orientis administratio tradita fuerat, ut imperatoria veste se circumdari pateretur. illo deliberandi causa, quid esset agendum, rem protrabente, consimili modo rursus ac saepius quidem ei molesti erant. verum ipse responsis ambiguis utens, quid illi facere deliberassent Aureliano significabat. Palmyreni autem, cum Antiocho vestem purpuream iniecissent, Palmyrae se continebant. (61) his auditis mox Aurelianus, ut erat instructus, Orientem versus proficiscitur. ubi Antiochiam venisset ac populo peragendis ludis equestribus intento semet exhibuisset, omnibus ob inopinatum eius adventum perterritis, Palmyram copias duxit. cumque sine proelio cepisset oppidum et evertisset, Antiochum propter condicionis humilitatem ne supplicio quidem dignum arbitratus dimisit. Alexandrinis etiam, qui seditiones excitaverant et ad defectionem spectaverant, celeriter in ordinem redactis, cum triumpho Romam ingressus maximo populi senatusque studio exceptus fuit. tunc et templum Solis magnifice constructum donariis, quae Palmyra secum advexerat, ornavit, collocatis in eodem Solis et Beli simulacris. his rebus gestis Tetricum et alios perduelles, nullo labore victos, pro dignitate punivit. itidem novam monetam publice

ἀποδόσθαι τοὺς ἀπὸ τοῦ δήμου παρασκευάσας, τούτῳ τε τὰ συμβόλαια συγχύσεως ἀπαλλάξας. ἐπὶ τούτοις καὶ ἄρτων δωρεᾷ τὸν Ῥωμαίων ἐτίμησε δῆμον. διαθέμενος δὲ ἅπαντα τῆς Ῥώμης ἐξώρμησε. (62) διατρίβοντι δὲ αὐτῷ κατὰ τὴν Πέρινθον, ἣ νῦν Ἡράκλεια μετωνόμασται, συνίσταταί τις ἐπιβουλὴ τοιάδε. ἦν τις ἐν τοῖς βασιλείοις Ἔρως ὄνομα, τῶν ἔξωθεν φερομένων ἀποκρίσεων μηνυτὴς τεταγμένος. τούτῳ πταίσματός τινος ἕνεκεν ὁ βασιλεὺς ἀπειλήσας ἐς φόβον κατέστησε. καὶ δεδιὼς μὴ ταῖς ἀπειλαῖς ἔργον ἐπιτεθείη, τῶν δορυφόρων τισίν, οὓς μάλιστα τολμηροτάτους ᾔδει, κοινολογεῖται, καὶ γράμματα δείξας ἅπερ ἦν εἰς τύπον τῶν βασιλέως γραμμάτων αὐτὸς μιμησάμενος (ἐκ πολλοῦ γάρ οἱ τὰ τῆς μιμήσεως ἐμεμελέτητο) πείθει θάνατον ὑφορωμένους (τοῦτο γὰρ ἦν ἐκ τῶν γραμμάτων τεκμήρασθαι) πρὸς τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως ὁρμῆσαι σφαγήν. ἐπιτηρήσαντες οὖν αὐτὸν ἐξιόντα τῆς πόλεως δίχα τῆς ἀρκούσης φυλακῆς ἐπελαύνουσι, καὶ πάντες ἐπαγαγόντες τὰ ξίφη διώλεσαν. αὐτὸς μὲν οὖν ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς αὐτόθι παρὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν ἔργων ἕνεκα καὶ τῶν κινδύνων, οὓς ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἀπεδείξατο πραγμάτων.

Tacitus. a. 275

63. Τακίτου δὲ τὴν Ῥώμης ἀναδησαμένου βασιλείαν καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχοντος, Σκύθαι διὰ τῆς Μαιώτιδος λίμνης περαιωθέντες διὰ τοῦ Πόντου τὰ μέχρι Κιλικίας ἐπέδραμον. οἷς ἐπεξελθὼν

6 Ἔρως] Vopiscus *Mnestheus.* 12 θανάτου P. 20 τὴν Ῥώμης] libri τῆς. ἀναδεξαμένου L. βασιλείας apud Stephanum, βασίλεια apud S.

distribuit, cum plebem, quicquid haberet adulterinae monetae, tradere iussisset, commerciis hoc modo ab omni confusione vindicatis. praeter haec et panum honorario munere populum Romanum donavit, omnibusque rebus constitutis Roma digressus est. (62) cum apud Perinthum haereret, quae mutato nomine iam Heraclea dicitur, huiusmodi adversus eum structae sunt insidiae. erat quidam in aula cui nomen Eros, ab imperatore ad efferenda foras responsa sua destinatus. huic delicti cuiusdam causa minatus imperator metum iniecit; quo perculsus ne forte minas hasce res ipsa comitaretur, cum satellitibus quibusdam, quos cognoverat audacissimos, rem communicat, monstratisque litteris quas ad formam litterarum imperatoris effinxerat (quippe iam dudum ad hanc imitationem se studiose condocefecerat), mortem imminere sibi suspicantibus (id enim de litteris colligi certis argumentis poterat) persuadet ut imperatori caedem intentarent. itaque cum egredientem observassent ex urbe sine satis magna custodia corporis, in eum irruunt et omnes strictis gladiis hominem interficiunt. sepultus est ibidem ab exercitu magnifice, rerum gestarum periculorumque causa, quae pro re publica susceperat.

63. Tacito autem Romanum imperium consecuto, Scythae transiecta palude Maeotide per Pontum ad Ciliciam usque sita incursionibus vexarunt;

Τάκιτος τοὺς μὲν αὐτὸς καταπολεμήσας ἐξεῖλε, τοὺς δὲ Φλωριανῷ προβεβλημένῳ τῆς αὐλῆς ὑπάρχῳ παραδοὺς ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ἐξώρμησεν. ἔνθα δὴ καὶ εἰς ἐπιβουλὴν ἐμπεσὼν ἐξ αἰτίας ἀναιρεῖται τοιᾶσδε. Μαξιμίνῳ γένει προσήκοντι τὴν Συρίας ἀρχὴν παραδέδωκεν. οὗτος τοῖς ἐν τέλει τραχύτατα προσφερόμενος εἰς φθόνον ἅμα καὶ φόβον κατέστησε. τεκόντων δὲ τούτων μῖσος, τὸ λειπόμενον εἰς ἐπιβουλὴν ἐτελεύτησεν, ἧς κοινωνοὺς ποιησάμενοι τοὺς Αὐρηλιανὸν ἀνελόντας αὐτῷ μὲν ἐπιθέμενοι Μαξιμίνῳ κατέσφαξαν, διώξαντες δὲ ἀναζευγνύντα Τάκιτον ἀναιροῦσιν.

64. Ἐντεῦθεν εἰς ἐμφύλιον κατέστη τὰ πράγματα ταραχήν, τῶν μὲν κατὰ τὴν ἑῴαν βασιλέα Πρόβον ἑλομένων, τῶν δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην Φλωριανόν. καὶ Πρόβος μὲν εἶχε Συρίαν καὶ Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν, τὰ δὲ ἀπὸ Κιλικίας μέχρις Ἰταλίας Φλωριανός· ὑπήκουον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνη, Γαλάται καὶ Ἴβηρες ἅμα τῇ Βρεττανικῇ νήσῳ, καὶ προσέτι γε ἅπασα Λιβύη καὶ τὰ Μαυρούσια φῦλα. παρεσκευασμένων δὲ εἰς πόλεμον ἀμφοτέρων, εἰς τὴν Ταρσὸν ὁ Φλωριανὸς ἀφικόμενος αὐτῇ στρατοπεδεύειν ἐγνώκει, τὴν κατὰ τῶν ἐν τῷ Βοσπόρῳ Σκυθῶν νίκην ἡμιτελῆ καταλελοιπώς, ταύτῃ τε καὶ τοῖς ἐγκεκλεισμένοις ἐνδοὺς ἀδεῶς τὰ οἰκεῖα καταλαβεῖν. τρίβοντος δὲ Πρόβου τὸν πόλεμον οἷα καὶ ἐξ ἐλάττονος πολλῷ δυνάμεως αὐτὸν ἀναδεξαμένου, κατὰ τὴν Ταρσὸν ἐν τῷ θέρει γινομένου καύ-

Probus et Florianus. a. 276

18 Stephanus mavult αὐτῇ ἐνστρατοπεδεύειν vel ἐν αὐτῇ στρατοπεδεύειν· potest tamen αὐτῇ etiam adverbialiter accipi pro *istic*. S. praestat ταύτῃ. 20 ἐνδοὺς ἀδεῶς S, ἐνδοῦσα δὲ ὡς LP.

quos aggressus Tacitus partim ipse debellatos ad internecionem delevit, partim Floriano designato praetorii praefecto debellandos tradidit, et in Europam contendit; ubi lapsus in insidias ex huiusmodi causa necatur. Maximinum propinquum suum Syriae cum potestate praefecerat. is erga principes in re publica viros asperrime se gerens invidiam pariter et metum in eis excitavit; quae cum odium peperissent, in insidias, quod reliquum erat, desiit; quarum in societatem admissis illis qui Aurelianum necaverant, Maximinum aggressi trucidant, et persecuti moventem castra Tacitum interficiunt.

64. Hinc ad tumultum civilem res redierunt, aliis in Oriente Probum imperatorem deligentibus, aliis Romae constitutis Florianum. ac Probus quidem obtinebat Syriam et Phoenicen et Palaestinam et Aegyptum universam; sitas vero a Cilicia regiones ad Italiam usque Florianus. eidem et transalpinae nationes parebant, Galli et Hispani cum insula Britannica, praetereaque omnis Africa cum Mauritanis gentibus. ambobus ad bellum instructis, Tarsum Florianus veniens ibidem castra locanda statuit, victoria contra Scythas in Bosporo semiperfecta relicta; quo factum ut iam circumsessis libere ad sua redeundi copiam concesserit. Probo autem bellum terente, veluti qui longe minoribus illud viribus susceperat, cum in aestate ad

ματος, ἀηθήσαντες οἱ Φλωριανῷ συντεταγμένοι διὰ τὸ ἐκ τῆς Εὐρώπης τὸ πλέον τοῦ στρατεύματος εἶναι, νόσῳ δεινῇ περιπίπτουσιν. ὅπερ μαθὼν ὁ Πρόβος εἰς καιρὸν ἐπιθέσθαι διέγνω. τῶν δὲ Φλωριανοῦ στρατιωτῶν καὶ παρὰ δύναμιν ἐπεξελθόντων ἐγένοντο μὲν ἀκροβολισμοὶ πρὸ τῆς πόλεως, ἔργου δὲ οὐδενὸς ἀφηγήσεως ἀξίου πραχθέντος ἀλλ' ἀποστάντων ἀλλήλων τῶν στρατοπέδων ἐλθόντες μετὰ ταῦτά τινες τῶν ἅμα Πρόβῳ στρατευομένων παραλύουσι Φλωριανὸν τῆς ἀρχῆς. οὗ γενομένου χρόνον μὲν ἐφυλάχθη τινά, τῶν δὲ περὶ αὐτὸν οὐ κατὰ τὴν Πρόβου προαίρεσιν τοῦτο γεγενῆσθαι λεγόντων, ἀναλαβεῖν τὴν ἁλουργίδα Φλωριανὸς αὖθις ἠνέσχετο, μέχρις ἐπανελθόντες οἱ τὰ Πρόβῳ σὺν ἀληθείᾳ περὶ τούτου δοκοῦντα μηνύοντες ἀναιρεθῆναι παρὰ τῶν οἰκείων Φλωριανὸν πεποιήκασι.

Probus. 65. Περιστάσης δὲ τῆς βασιλείας εἰς Πρόβον, ἐλαύνων ἐπὶ τὰ πρόσω προοίμιον ἐποιήσατο τῶν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ πράξεων ἔργον ἐπαινετόν· παρὰ γὰρ τῶν ἀνελόντων Αὐρηλιανὸν καὶ ἐπιθεμένων Τακίτῳ δίκην ἔγνω λαβεῖν. ἀλλὰ προφανῶς μὲν οὐ πράττει τὸ βουλευθὲν δέει τοῦ μή τινα ταραχὴν ἐκ τούτου συμβῆναι, λόχον δὲ στήσας ἀνδρῶν οἷς τοῦτο τεθαρρηκὼς ἔτυχεν, ἐφ' ἑστίασιν τοὺς φονέας ἐκάλει. τῶν δὲ συνελθόντων ἐλπίδι τοῦ βασιλικῇ κοινωνῆσαι τραπέζῃ, πρός τι τῶν ὑπερῴων ἀναχωρήσας ὁ Πρόβος, ἐξ οὗ τὸ γενησόμενον ἄποπτον ἦν, σύνθημα τοῖς ἐπιτεταγμένοις τὸ δρᾶμα ἐδίδου. τῶν δὲ τοῖς συνεληλυθόσιν ἀφράκτοις οὖσιν ἐπι-

10 ταῦτα P. 18 τινα om P.

Tarsum aestus existeret, qui erant a partibus Floriani milites, caloris insueti, quod maior esset illius exercitus pars ex Europa, gravem in morbum incidebant. quo cognito in tempore Probus tentandum hostem statuit. Floriani vero militibus etiam ultra vires egressis velitationes quidem ante urbem fiebant; sed quod nihil dignum commemoratione gestum fuisset, diremptis a se in vicem exercitibus, accessere deinceps quidam qui Probo militabant, et imperium Floriano abrogarunt. quo facto ad tempus aliquod custoditus fuit. sed cum sui dicerent non hoc de Probi factum sententia, purpuram Florianus iterum sumpsit, donec reversi, qui significarent quid reapse Probus de ipso statueret, a suis Florianum interfici curarunt.

65. Probus imperio potitus, dum movet ulterius, exordium actionum pro re publica suarum dedit facinus sane laudabile. nam de iis qui Aurelianum occiderant et Tacito manus intulerant, supplicium sumere decrevit. non tamen id palam molitur quod deliberaverat, metuens ne quid ea res turbae daret: sed quodam alicubi cuneo militum constituto, quorum fidei rem commiserat, ad epulum caedis auctores invitat. posteaquam hac illi spe convenissent ut mensae imperatoris adhiberentur, in pergulam quandam secessit Probus, de qua conspici res peragenda posset, ac signum facinori perpetrando destinatis dedit. hi vero inermes eos adorti qui convenerant, omnes,

θεμένων, ἅπαντας πλὴν ἑνὸς κατέσφαξαν, ὃν μετ' οὐ πολὺ συλλαβὼν ὡς αἴτιον σφίσι κινδύνου γεγονότα παραδέδωκε ζῶντα τῷ πυρί.

66. Ταῦτα διαπραξαμένῳ τῷ Πρόβῳ Σατουρνῖνος γένει Μαυρούσιος, ἐπιτήδειος ὢν ἐς τὰ μάλιστα τῷ βασιλεῖ διὰ τοῦτό τε καὶ τὴν Συρίας ἀρχὴν ἐπιτετραμμένος, τῆς βασιλέως ἀποστὰς πίστεως εἰς ἐπαναστάσεως ἔννοιαν ἦλθεν· ὅπερ ἀκούσαντι τῷ Πρόβῳ καὶ διανοουμένῳ τὸ ἐγχείρημα μετελθεῖν, ἔφθησαν οἱ κατὰ τὴν ἑῴαν στρατιῶται συγκατασβέσαντες τῇ τυραννίδι τὸν ἄνθρωπον. ἔπαυσε καὶ ἄλλην ἐπανάστασιν, ἐν τῇ Βρεττανίᾳ μελετηθεῖσαν, διὰ Βικτωρίνου Μαυρουσίου τὸ γένος, ᾧπερ πεισθεὶς ἔτυχε τὸν ἐπαναστάντα τῆς Βρεττανίας ἄρχοντα προστησάμενος. καλέσας γὰρ τὸν Βικτωρῖνον πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἐπὶ τῇ συμβουλῇ μεμψάμενος τὸ πταῖσμα ἐπανορθώσοντα πέμπει· ὁ δὲ ἐπὶ τὴν Βρεττανίαν εὐθὺς ἐξορμήσας περινοίᾳ οὐκ ἄφρονι τὸν τύραννον ἀναιρεῖ.

67. Ταῦτα δὲ διαθεὶς τὸν εἰρημένον μοι τρόπον καὶ κατὰ βαρβάρων ἀνεδήσατο νίκας, δύο πολέμους ἀγωνισάμενος καὶ τῷ μὲν αὐτὸς παραγεγονώς, τῷ δὲ ἑτέρῳ στρατηγὸν προστησάμενος. ἐπεὶ δὲ ταῖς ἐν Γερμανίᾳ πόλεσιν ἐνοχλουμέναις ἐκ τῶν περὶ τὸν Ῥῆνον βαρβάρων ἠναγκάζετο βοηθεῖν, αὐτὸς μὲν ὡς ἐπὶ τὸν Ῥῆνον ἤλαυνεν, ἐνισταμένου δὲ τοῦ πολέμου καὶ λιμοῦ πᾶσι τοῖς αὐτόθι τόποις ἐνσκήψαντος ἄπλετος ὄμβρος καταρραγεὶς συγκατή-

1 κατέσφαττον P. 2 παραδεδώκασι τῷ πυρὶ P. 10 post ἔπαυσε inserenda vel subaudienda saltem δέ. S.

excepto duntaxat uno, iugularunt; quem non multo post comprehensum, veluti qui periculum eis creasset, vivum igni tradidit.

66. His a Probo peractis, Saturninus natione Maurus, imperatori maxime familiaris, et cui propter hanc ipsam causam administratio Syriae credita fuerat, ab imperatoris fide discessit et de rebellione cogitare coepit. quod ubi Probus audisset, de conatu castigando cogitantem orientales avertere milites, rebellione cum ipso Saturnino exstincta. sopivit et aliam seditionem, in Britannia concitatam, per Victorinum, natione Maurum, cuius suasu perduellem istum Britanniae praesidem praefecerat. nam cum ad se Victorinum arcessivisset eumque de consilio dato reprehendisset, delictum illud correcturum ablegat. Victorinus in Britanniam statim profectus sollerti commento perduellem interficit.

67. His ita gestis ut diximus, etiam victoriis Probus adversus barbaros potitus est, duobus bellis confectis, quorum alteri ipse interfuit, alteri ducem praefecit. et quoniam civitatibus Germanicis, quae a vicinis Rheno barbaris infestabantur, necessario subveniendum erat, Rhenum versus ipse cum copiis movet. occepto bello, cum fames in omnibus iis locis ingruisset, immensus imber delapsus una cum guttis frumentum quoque detulit, adeo

γαγε ταῖς ψεκάσι καὶ σῖτον, ὥστε καὶ σωροὺς αὐτομάτως ἐν τόποις τισὶ συντεθῆναι. πάντων δὲ τῷ παραδόξῳ καταπλαγέντων, τὴν μὲν ἀρχὴν ἅψασθαι καὶ τούτῳ θεραπεῦσαι τὸν λιμὸν οὐκ ἐθάρρουν, ἐπεὶ δὲ παντὸς δέους ἡ ἀνάγκη καρτερωτέρα, πέψαντες ἄρτους καὶ μεταλαβόντες ἅμα καὶ τὸν λιμὸν ἀπεσείσαντο καὶ τοῦ πολέμου ῥᾷστα τῇ τοῦ βασιλέως περιγεγόνασι τύχῃ.

Κατώρθωσε δὲ καὶ ἄλλους πολέμους οὐ σὺν πόνῳ πολλῷ, μάχας δὲ καρτερὰς ἠγωνίσατο πρότερον μὲν πρὸς Λογίωνας, ἔθνος Γερμανικόν, οὓς καταγωνισάμενος καὶ Σέμνωνα ζωγρήσας ἅμα τῷ παιδί, τὸν τούτων ἡγούμενον, ἱκέτας ἐδέξατο, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὴν λείαν πᾶσαν, ἣν εἶχον, ἀναλαβὼν ἐπὶ ῥηταῖς ὁμολογίαις ἠφίει, καὶ αὐτὸν Σέμνωνα μετὰ τοῦ παιδὸς ἀπέδωκε. (68) καὶ δευτέρα γέγονεν αὐτῷ μάχη πρὸς Φράγκους, οὓς διὰ τῶν στρατηγῶν κατὰ κράτος νενικηκὼς αὐτὸς Βουργούνδοις καὶ Βανδίλοις ἐμάχετο. πλήθεσι δὲ τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐλαττουμένην ὁρῶν, μερίδα τινὰ παρασπάσασθαι τῶν πολεμίων διενοεῖτο καὶ ταύτῃ διαμάχεσθαι. καί πως συνέδραμε τῇ γνώμῃ τοῦ βασιλέως ἡ τύχη. τῶν γὰρ στρατοπέδων ὄντων παρ᾽ ἑκάτερα ποταμοῦ . . εἰς μάχην τοὺς πέραν βαρβάρους οἱ Ῥωμαῖοι προεκαλοῦντο· οἱ δὲ ἐπὶ τούτῳ παροξυνθέντες, ὅσοι περ οἷοί τε ἦσαν, ἐπεραιοῦντο. καὶ συμπεσόντων σφίσι τῶν στρατοπέδων οἱ μὲν ἀπεσφάττοντο τῶν βαρβάρων, οἱ δὲ καὶ ζῶντες ὑπὸ τοὺς

15 ἐμάχετο πλῆθος. ὁ δὲ LP. 19 post ποταμοῦ in utroque codice spatium est vacuum, quantum scilicet unius vocabuli est capax. *S.*

quidem ut eius acervi quibusdam in locis per se structi exstiterint. omnibus ad rem novam et incredibilem obstupefactis, initio quidem attingere frumentum eoque famis uti remedio non audebant: sed cum necessitas omni sit metu valentior, panibus inde coctis vescentes simul et famem pepulerunt, et imperatoris fortuna, nullo prope negotio, superiores eo bello discesserunt.

Alia quoque bella levi labore confecit. acres etiam pugnas commisit, primum contra Logiones, nationem Germanicam; quos cum vicisset ac ducem eorum Semnonem cum filio vivum in potestatem redegisset, supplices factos in fidem recepit, et captivis omnique praeda recuperata, quam habebant, certa quaedam stipulatos dimisit, ipso quoque cum filio Semnone reddito. (68) alterum contra Francos proelium pugnavit; quibus opera ducum strenue victis, ipse cum Burgundorum Vandilorumque copiis dimicavit. cum militum numero suum deminui videret exercitum, partem quandam ab hostibus avellere cogitabat et cum ea proelio decernere; qua in re consilio imperatoris fortuna non defuit. quippe quod exercitus ambo fluminis utramque ripam occupassent, barbaros in adversa ripa castra metatos ad pugnam Romani provocabant. hac illi re quasi per iracundiam perciti, quotquot sane poterant, transiiciebant; signisque collatis barbari partim caedebantur, par-

Ῥωμαίους γεγόνασι. τῶν δὲ λειπομένων σπονδὰς αἰτησάντων ἐφ' ᾧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι, τυχόντες τῆς αἰτήσεως οὐ πάντα ἀπέδοσαν. πρὸς ὃ βασιλεὺς ἀγανακτήσας ἀναχωροῦσιν αὐτοῖς ἐπιθέμενος ἀξίαν ἐπέθηκε δίκην, αὐτούς τε ἀποσφάξας καὶ τὸν ἡγούμενον Ἴγιλλον ζωγρίᾳ ἑλών. ὅσους δὲ ζῶντας οἷός τε γέγονεν ἑλεῖν, εἰς Βρεττανίαν παρέπεμψεν· οἳ τὴν νῆσον οἰκήσαντες ἐπαναστάντος μετὰ ταῦτά τινος γεγόνασι βασιλεῖ χρήσιμοι.

69. Τούτων οὕτω περὶ τὸν Ῥῆνον αὐτῷ διαπολεμηθέντων, ἄξιον μηδὲ τὰ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον Ἰσαύροις πραχθέντα παραδραμεῖν. Λύδιος τὸ γένος Ἴσαυρος, ἐντεθραμμένος τῇ συνήθει λῃστείᾳ, στῖφος ὅμοιον ἑαυτῷ περιποιησάμενος τὴν Παμφυλίαν ἅπασαν καὶ Λυκίαν ἐπῄει· συνελθόντων δὲ στρατιωτῶν ἐπὶ τῇ τῶν λῃστῶν καταλήψει, πρὸς Ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον οὐχ οἷός τε ὢν ἀντιτάττεσθαι Κρήμναν κατελάμβανε, πόλιν οὖσαν Λυκίας, ἐν ἀποκρήμνῳ τε κειμένην καὶ κατὰ μέρος χαράδραις βαθυτάταις ὠχυρωμένην, ἐν ταύτῃ πολλοὺς ὡς ἐν ἀσφαλεῖ καὶ τειχήρει καταφυγόντας εὑρών. ἐπεὶ δὲ τοὺς Ῥωμαίους εἶδεν ἐγκειμένους τῇ πολιορκίᾳ καὶ τὴν ἐν ταύτῃ τριβὴν γενναίως ὑφισταμένους, τὰ οἰκοδομήματα καθελὼν ἀρόσιμον ἐποίησε τὴν γῆν, σπείρων τε σῖτον παρεσκεύαζε τοῖς ἐν τῇ πόλει δαπάνην. ὁρῶν δὲ τὸ πλῆθος πολλῆς δεόμενον χορηγίας, τὴν ἄχρηστον ἡλικίαν, ἄρρενά τε καὶ

2 καὶ τὴν] τήν τε P. 5 αὐτόν τε ἀποσφάξας τὸν P. Ἰγγῖλ-
υ
λον L. 15 κριμναν P.

tim vivi Romanorum in potestatem veniebant. reliqui cum pacem ea lege petiissent ut praedam cum captivis, quos habebant, redderent, impetrato quod postulaverant, non omnia restituerunt. quamobrem indignatus imperator, discedentes adortus merito supplicio multavit, ipsis trucidatis et Igillo duce capto. quotquot autem vivos in potestatem redigere potuerat, in Britanniam misit; qui sedes ea in insula nacti, cum deinde seditionem aliquis molitus esset, utiles imperatori fuerunt.

69. His ita propter Rhenum ab eo debellatis, operae pretium fuerit ne illa quidem silentio praeteriri quae id temporis Isauri perpetrarunt. Lydius quidam, natione Isaurus, consueto latrocinio innutritus, agmine sibi simili comparato totam Pamphyliam atque Lyciam invadebat. cum autem milites ad capiendos latrones coivissent, Lydius, qui exercitui Romano se non posset opponere, Cremnam occupavit, oppidum Lyciae, situm in loco praerupto et ex parte vallibus profundissimis munitum, compluribus in ea repertis, qui huc velut ad tutum murisque clausum oppidum confugerant. posteaquam vero Romanos intentos obsidioni moram eius fortiter ferre conspexit, aedificiis dirutis solum arabile reddidit, et frumentum serens iis qui erant in oppido victum parabat. sed quod eam multitudinem suppeditatione copiosa videret egere, quicquid erat aetatis inutilis, tam mares quam feminas, eiectos

θήλεα, ἠφίει τῆς πόλεως ἐκβαλών· ἐπεὶ δὲ οἱ πολέμιοι τὸ Λυδίου βούλευμα προϊδόμενοι τοὺς ἐκβληθέντας αὖθις ἐπὶ τὴν πόλιν ἰέναι συνήλαυνον, ἐμβαλὼν εἰς τὰς περὶ τὴν πόλιν χαράδρας διέφθειρεν. ὄρυγμα δέ τι, χρῆμα θαυμάσιον, ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὰ ἐκτὸς διορύξας καὶ μέχρι τῶν ἐπέκεινα τοῦ πολεμίου στρατοπέδου τόπων ἐκτείνας, ἐξέπεμπε διὰ τούτου τινὰς ἐκ τῆς πόλεως ἐφ' ἁρπαγῇ θρεμμάτων καὶ ἄλλης τροφῆς· ἐκ τούτου τε χορηγία ἐν μέρει τοῖς πολιορκουμένοις εὐπόρει, μέχρις οἱ πολέμιοι τοῦτο γυναικὸς αὐτοῖς μηνυσάσης ἐξεῦρον. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀπεῖπεν ὁ Λύδιος, ἀλλ' οἴνου μὲν κατὰ βραχὺ τοὺς αὐτῷ συνόντας ἀπέστησε καὶ σῖτον ἐμέτρει τοῦ συνήθους ἐλάττονα, τῶν δὲ σιτίων καὶ οὕτως ἐκλιπόντων εἰς ἀνάγκην κατέστη τοῦ πάντας ἀπολέσαι ἐν τῇ πόλει πλὴν ἀνδρῶν αὐτῷ τε ἐπιτηδείων καὶ πρὸς φυλακὴν ἀρκεῖν δοκούντων. κατέσχε δὲ καὶ τὰς γυναῖκας, ἃς ἐπὶ τῇ τῆς φύσεως ἀναγκαίᾳ χρείᾳ κοινὰς εἶναι πεποίηκε πᾶσιν. (70) ἐπεὶ δὲ πρὸς πάντα κίνδυνον ἐγνώκει διαπαλαῖσαι, συμβαίνει τι μετὰ πάντα ταῦτα τοιοῦτον. συνῆν τις ἀνὴρ αὐτῷ μηχανάς τε κατασκευάζειν εἰδὼς καὶ ἐκ μηχανῶν εὐστόχως ἀφιέναι βέλη δυνάμενος, ὥστε ὁσάκις ἐνεκελεύσατο ὁ Λύδιος αὐτῷ κατά τινος τῶν πολεμίων ἀφιέναι βέλος, μὴ διαμαρτεῖν τοῦ σκοποῦ. τούτῳ τοίνυν ἐπιτάξας τρῶσαί τινα τῶν ἐναντίων, ἐπειδὴ διήμαρτε βέλος ἐκπέμψας ἢ ἐκ τύχης ἢ ἐκ προνοίας, γυμνώσας τῆς ἐσθῆτος ἐσχάτως ἐμαστίγωσε, προσαπειλήσας καὶ θάνατον. ὁ δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς βασάνοις

6 **διὰ τοῦτο LP.** 14 **τὰς om P.**

oppido dimisit. cum hostes praeviso Lydii consilio rursus eiectos in oppidum ire cogerent, in ambientes oppidum valles praecipitatos perdidit. meatu autem operis admirandi ab oppido versus exteriora ducto et perfodiendo ultra hostium castra porrecto, per eum ex oppido quosdam emittebat, qui pecora ceteraque alimenta raperent. atque hinc commeatus obsessis ex parte satis copiosus suppetebat, donec id hostes mulieris indicio deprehenderunt. verum ne sic quidem animum despondit Lydius, sed vinum paulatim suis ademit et frumenti eis solito minus admetiebatur. at hoc etiam modo deficientibus alimentis ad eam necessitatem redactus est ut omnes, quotquot erant in oppido, perderet, exceptis idoneis sibi viris et qui ad oppidi praesidium sufficere viderentur. retinuit et mulieres nonnullas, quas ad usum naturae necessarium communes omnibus esse iussit. (70) cumque luctari constanter adversus periculum quodvis constituisset, post istaec omnia tale quiddam accidit. erat cum eo quidam qui et machinas conficere noverat et machinis emittere tela singulari cum dexteritate poterat, adeo quidem ut quoties Lydius adversus aliquem ex hostibus telum emittere iuberet, a scopo non aberraret. huic ergo cum imperasset ut quendam ex adversariis vulneraret, isque telo emisso vel casu aberrasset fortuito vel data opera, veste nudatum flagris misere cecidit, mortem praeterea comminatus. ille tum propter verbera succensens,

ἀγανακτῶν καὶ ἐπὶ ταῖς ἀπειλαῖς δεδιὼς καιροῦ δοθέντος ὑπεξάγει τῆς πόλεως ἑαυτόν· ἐντυχὼν δὲ τοῖς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, καὶ ὅσα πέπραχέ τε καὶ ἔπαθε πρὸς τούτους ἐκφήνας, ἐπέδειξεν οὖσαν ἐν τῷ τείχει θυρίδα δι' ἧς εἰώθει Λύδιος κατασκοπεῖν τὰ ἐν τῷ στρατοπέδῳ γινόμενα, ταύτης τε προκύπτοντα κατὰ τὸ σύνηθες ὑπισχνεῖτο τοξεύειν. ἀποδεξαμένου δὲ αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ τοῦ τῆς στρατείας ἡγουμένου, στήσας μηχανήν, προστησάμενός τε τοὺς αὐτὸν ἀποκρύπτοντας ὡς ἂν μὴ παρὰ τῶν ἐναντίων ὁρῷτο, προκύπτοντα τῆς ὀπῆς τὸν Λύδιον θεασάμενος καὶ τὸ βέλος ἀφεὶς πλήττει καιρίαν. ὁ δὲ πράξας καὶ μετὰ τὴν πληγὴν εἴς τινας τῶν συνόντων αὐτῷ τὰ ἀνήκεστα, καὶ τοῖς λελειμμένοις ὅρκους ἐπαγαγὼν περὶ τοῦ μὴ ἐνδοῦναι τῇ πολιορκίᾳ καθάπαξ, μόλις ἐξέλιπεν. οἱ δὲ κατὰ τὴν πόλιν οὐκ ἐνεγκόντες ἔτι τὴν πολιορκίαν ἐξέδοσαν ἑαυτοὺς τῷ στρατοπέδῳ, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸ ληστικὸν τέλος ἐδέξατο.

71. Τῆς δὲ κατὰ Θηβαΐδα Πτολεμαΐδος ἀποστάσης βασιλέως, πόλεμον δὲ προκόπτοντα ἐπὶ χρόνον βραχὺν ἀραμένης, αὐτήν τε καὶ τοὺς συμμαχήσαντας αὐτῇ Βλεμμύας παρεστήσατο Πρόβος διὰ τῶν τότε στρατηγησάντων. Βαστάρνας δέ, Σκυθικὸν ἔθνος, ὑποπεσόντας αὐτῷ προσέμενος κατῴκισε Θρᾳκίοις χωρίοις· καὶ διετέλεσαν τοῖς Ῥωμαίων βιοτεύοντες νόμοις. καὶ Φράγκων τῷ βασιλεῖ προσελθόντων καὶ τυχόντων οἰκήσεως μοῖρά τις ἀποστᾶσα, πλοίων εὐπορήσασα, τὴν Ἑλλάδα συνετάραξεν

9 ἀφιεὶς libri. 13 ἔτι] ἐπὶ LP.

tum minis territus, oblata usus occasione semet ex oppido subducit. cum quosdam in milites e castris incidisset, et quicquid egisset ac perpessus esset, iis exposuisset, quandam in muro fenestram ostendit, per quam Lydius quicquid in castris gereretur speculari consueverat. per eam more suo prospectantem telo se petiturum pollicetur. ob hanc causam cum dux eius expeditionis hominem ad se recepisset, constituta machina, nonnullisque collocatis ante se per quos occultaretur, ne ab hostibus conspici posset, Lydium per foramen illud prospectantem intuitus, emisso telo, vulnere letali percutit. ille cum etiam post acceptum vulnus in quosdam ex suis crudeliter desaeviisset, ac iureiurando superstites obstrinxisset obsidioni nullo modo cessuros, vix tandem exspiravit. qui erant in oppido, non ferentes amplius obsidionem, exercitui se dediderunt. atque hunc finem latronum illud agmen habuit.

71. Cum autem et Ptolemais in Thebaide sita defecisset ab imperatore, bellumque perexiguum ad tempus durans suscepisset, tam ipsam quam socios belli Blemmyas Probus opera ducum suorum ad deditionem compulit. Bastarnas, gentem Scythicam, quae illi se subiecit, admittens in Thracia concessis agris collocavit. hi deinceps secundum leges et instituta Romanorum perpetuo vixerunt. itidem cum Franci ad imperatorem accessissent et ab eo sedes obtinuissent, pars eorum quaedam defectionem molita, magnamque navium

ἅπασαν, καὶ Σικελίᾳ προσσχοῦσα καὶ τῇ Συρακουσίων προσμίξασα πολὺν κατὰ ταύτην εἰργάσατο φόνον. ἤδη δὲ καὶ Λιβύῃ προσορμισθεῖσα, καὶ ἀποκρουσθεῖσα δυνάμεως ἐκ Καρχηδόνος ἐπενεχθείσης, οἵα τε γέγονεν ἀπαθὴς ἐπανελθεῖν οἴκαδε.

Πρόβου δὲ βασιλεύοντος καὶ τόδε συνέβη. τῶν μονομάχων ἐς ὀγδοήκοντα συστάντες, διαχρησάμενοι τοὺς φυλάττοντας, εἰς τὰ τῆς πόλεως ἐξελάσαντες τὰ ἐν ποσὶν ἐλῄζοντο, πολλῶν, οἷα συμβαίνειν φιλεῖ, συναναμιχθέντων αὐτοῖς. ἀλλὰ καὶ τούτους βασιλεὺς δύναμιν ἐκπέμψας ἐξέτριψε.

Ταῦτα διαπραξαμένῳ τῷ Πρόβῳ, καλῶς τε καὶ δικαίως οἰκονομήσαντι τὴν ἀρχήν,

*ἰστέον ὡς ἐνταῦθα λείπει τὸ τέλος τοῦ α' λόγου
καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ β'.*

5 βασιλέως P. 7 ἐξελάσαντες] nonne ἔξω ἐλάσαντες? cf. p. 26 23. 11 in P vacat una duntaxat pagina; sed plures deesse res ipsa satis indicat. *S.* in codice quem Bibliotheca Coisliniana p. 1 p. 214 indicat, octo hic paginae vacuae relinquuntur. *R.*

copiam nacta, totam Graeciam conturbavit. in Siciliam quoque delata et urbem Syracusanam adorta magnam in ea caedem edidit. tandem cum et in Africam appulisset ac reiecta fuisset, adductis Carthagine copiis, nihilominus domum redire nullum passa detrimentum potuit.

Hoc quoque Probo imperante contigit. gladiatores numero ad octoginta, conspiratione facta custodibusque suis interemptis, in urbem progressi, quicquid offerretur, diripiebant, cum multi, ceu fieri solet, eis se permiscuissent. verum et illos imperator missis copiis excidit.

His rebus a Probo gestis, qui et praeclare ac iuste administravit imperium — —

**Sciendum hic primi libri finem desiderari
et secundi principium.**

B.

ἐκ τοῦ τὸν μακρότατον ἀνθρώπου βίον τὸ μέσον διάστημα περιλαμβάνειν ταύτης τῆς ἑορτῆς· σέκουλα γὰρ τὸν αἰῶνα Ῥωμαῖοι καλοῦσι. συντελεῖ δὲ πρὸς λοιμῶν καὶ φθορῶν καὶ νόσων ἀκέσεις. ἔσχε δὲ τὴν ἀρχὴν ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Οὐαλέσιος, ἀφ' οὗ τὸ Οὐαλεριανῶν κατάγεται γένος, ἦν ἐν τῷ Σαβίνων ἔθνει περιφανής. τούτῳ πρὸ τῆς οἰκίας ἄλσος ἦν ἐκ δένδρων μεγίστων. τούτων πεσόντος κεραυνοῦ καταφλεχθέντων ἠπόρει πρὸς τὸ ἐκ τοῦ κεραυνοῦ σημαινόμενον, νόσου δὲ τοῖς αὐτοῦ παισὶν ἐνσκηψάσης ὑπὲρ τὴν τῶν ἰατρῶν τέχνην διὰ τῶν μάντεων ᾔει. τῶν δὲ διὰ τοῦ τρόπου τῆς τοῦ πυρὸς πτώσεως ὅτι θεῶν ἐστὶ μῆνις τεκμηραμένων, εἰκότως δι' ἐκθυσιῶν ὁ Οὐαλέσιος τὸ θεῖον ἐξιλεοῦτο· ὤν τε μετὰ τῆς γυναικὸς ἐν φόβῳ, καὶ τὸν τῶν παίδων θάνατον ἐλπίζων ὅσον οὐδέπω συμβήσεσθαι, προσπεσὼν τῇ Ἑστίᾳ δύο τελείας ἀντὶ τῶν παίδων αὐτῇ δώσειν ὑπισχνεῖτο ψυχάς, ἑαυ-

1 Diocletiani historia, ut ex Photio discimus, in initio libri secundi, nunc ad a. 305 desiderato, tradi coepta est. inde in fine libri primi excidisse intelligimus res quae ad Carum Carinum et Numerianum spectarent. videtur Zosimus, dum Diocletiani erga deos pietatem laudat (cf. 2 10), ad narrationem de ludis saecularibus, quos successores eius celebrare neglexerant, processisse. *R.* 3 singulari numero legendum videtur *σέκουλον* seu *σήκουλον*, vel ut doctiores malunt, *σαίκυλον*. *S.* 5 *Οὐάλεσος Οὐαλέσιος* libri ante Heumannum. 6 *Οὐαλερίων* malebat *S.* 9 *καταφλεχθέντων* post *κεραυνοῦ* a codicibus iterum ingestum expunxit Heumannus. 10 Valer. Max. *ad desperationem usque medicorum.* 13 omisi cum Heynio quae post *ἐξιλεοῦτο* perperam iterabantur *διὰ τῶν μάντεων.* 15 *τελίας* P.

II.

ex eo quod hominis vita longissima medium celebritatis huius intervallum complectitur: nam saeculum Romani vocant quod *αἰῶνα* Graeci dicunt, hoc est aetatem. conducit autem ad pestes et lues et morbos curandos. originem ex causa quadam huiusmodi habuit. Valesius, a quo Valerianorum familia deducitur, vir erat apud Sabinos illustris. is ante domum suam lucum habebat ex arboribus maxime proceris: quibus fulmine tactis et exustis, quidnam arbores hae vi fulminis absumptae portenderent ambigebat. cum autem ipsius liberi morbo correpti essent medicorum artem superante, haruspices adibat; qui cum ex ignis delapsi modo coniecissent deum hanc iram esse, non abs re caesis hostiis numen Valesius, haruspicum opera, placabat. et quoniam cum uxore in metu versabatur et liberum mortem magis quam antehac umquam alias exspectabat, ad Vestam prolapsus duas se adultas ei pue-

τοῦ τε καὶ τῆς τῶν παίδων μητρός. ἀποβλέπων δὲ εἰς τὸ κεραυνόβλητον ἄλσος ἀκούειν φωνῆς ἔδοξεν, ἀπάγειν εἰς Τάραντα ἐγκελευομένης τὰ τέκνα, κἀκεῖσε θερμήναντα τοῦ Τιβέρεως ὕδωρ ἐπὶ τῆς Ἅιδου καὶ Περσεφόνης ἐσχάρας τοῖς παισὶ δοῦναι πιεῖν. ταῦτα ἀκούσας, τότε δὴ πλέον τὴν τῶν παίδων σωτηρίαν ἀπήλπισε· Τάραντά τε γὰρ πόρρω που τῆς Ἰταλίας εἶναι, καὶ οὐκ ἂν ἐν ταύτῃ τοῦ Τιβέρεως ὕδωρ φανήσεσθαι. διδόναι δὲ αὐτῷ πονηρὰν ἐλπίδα καὶ τὸ θερμῆναι τὸ ὕδωρ ἐπὶ βωμοῦ χθονίων δαιμόνων ἀκοῦσαι. (2) *ἐπὶ τούτοις ἀπορησάντων καὶ τῶν τερατοσκόπων, αὖθις πυθόμενος ἔγνω δεῖν τῷ θεῷ πείθεσθαι, καὶ ἐμβαλὼν πλοίῳ ποταμίῳ τὰ τέκνα κατήγαγε τὸ πῦρ. ἐκθανόντων δὲ αὐτῶν ὑπὸ καύματι, τούτῳ προσέπλει τῆς ὄχθης τῷ μέρει καθ᾽ ὃ τὸ τοῦ ποταμοῦ ῥεῖθρον ἠρεμαῖον ἐδόκει. καλύβῃ δὲ ποιμένος ἐναυλισθεὶς ἅμα τοῖς παισὶν ἤκουε κατάγεσθαι δεῖν ἐν τῷ Τάραντι· ταύτην γὰρ εἶχεν ὁ τόπος προσηγορίαν, τῷ κατὰ τὴν ἄκραν Ἰαπυγίαν ὁμώνυμος ὢν Τάραντι. προσκυνήσας οὖν ἐπὶ τῇ συντυχίᾳ τὸ θεῖον ὁ Οὐαλέσιος ἐπὶ τὴν χέρσον ὀκεῖλαι τῷ κυβερνήτῃ προσέταττε, καὶ ἀποβὰς τοῖς ποιμέσιν ἐξεῖπεν. ἀρυσάμενος δὲ ἐκ τοῦ Θύμβριδος ὕδωρ, καὶ τοῦτο θερμήνας ἐπί τινος κατὰ τὸν τόπον ὑπ᾽ αὐτοῦ πεποιημένης ἐσχάρας, ἔδωκε πιεῖν τοῖς παισίν. οἱ δὲ ἅμα τῷ πιεῖν ὕπνου προσγενομένου κατέστησαν ὑγιεῖς. ὄναρ*

6 *ἐν* videtur abundare. 11 *ἐκτενόντων* P. 14 *δεῖν*] *δή?* Valerius Maximus *Terentum*; qui locus est in campo Martio, de quo agit Rutgers. Var. Lect. 4 10. *R.* 17 *Οὐάλεσος* libri ante R.

rorum loco pollicebatur oblaturum animas, suam videlicet et matris eorum. cumque respiceret ad lucum fulmine tactum, audire visus est vocem, quae iuberet ut Tarentum pueros deportaret, atque ibi calefactam aquam Tiberinam in Ditis patris et Proserpinae foco pueris bibendam daret. his auditis magis etiam de salute liberorum desperabat. Tarentum namque remoto Italiae loco situm esse, nec ibi Tiberinam aquam se reperturum; praeterea spem non bonam et illud sibi praebere, quod aquam in ara deum inferorum calefaciendam audivisset. et cum ob haec incerti etiam haruspices essent, iisdem rursus auditis deo parendum statuit. itaque coniectis in lintrem liberis, ignem secundo flumine detulit. ipsis autem aestu fere exstinctis, ad eam ripae partem adnavigabat qua parte motus fluminis tranquillior videretur. cumque pastoriciam quandam in casam cum pueris divertisset, Tarenti capiendum esse hospitium audivit: haec enim loci eius erat appellatio, Tarento propter Iapygium promontorium sito cognominis. quapropter ob eventum felicem numine Valesius adorato, gubernatori mandat ut navim ad terram appellat, et egressus rem pastoribus exposuit. cumque haustam e Tiberi aquam in quodam foco, ab se id loci facto, calefecisset, eam pueris bibendam dedit; qua illi pota, quiete sopiti, consanuerunt. cumque vidissent in

δὲ θεασάμενοι, προσαγαγεῖν ἱερεῖα μέλανα Περσεφόνῃ καὶ Ἅιδῃ καὶ τρεῖς ἐπαλλήλους ἄγειν παννυχίδας ᾠδῶν καὶ χορῶν, ἀφηγήσαντο πρὸς τὸν πατέρα τὸ ὄναρ ὡς ἀνδρὸς μεγάλου καὶ θεοπρεποῦς ταῦτα ποιεῖν ἐπισκήψαντος ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πεδίου, καθ' ὃ καὶ ἀνεῖται τόπος εἰς γυμνάσιον ἵππων. βουλομένου δὲ τοῦ Οὐαλεσίου βωμὸν αὐτόθι καθιδρῦσαι, καὶ τῶν λιθοξόων ὀρυττόντων ἐπὶ τούτῳ τὸν τόπον, βωμὸς εὑρέθη πεποιημένος, ἐν ᾧ γράμματα ἦν "Ἅιδου καὶ Περσεφόνης." τότε τοίνυν σαφέστερον διδαχθεὶς τὸ πρακτέον, τούτῳ τῷ βωμῷ τὰ μέλανα προσῆγεν ἱερεῖα καὶ τὰς παννυχίδας ἐν αὐτῷ διετέλει ποιῶν. (3) οὗτος δὲ ὁ βωμὸς καὶ ἡ τῆς ἱερουργίας κατάστασις ἀρχὴν ἔλαβεν ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Ῥωμαίοις καὶ Ἀλβανοῖς πόλεμος ἦν· ὄντων δὲ ἀμφοτέρων ἐν ὅπλοις ἐπεφάνη τις τερατώδης τὴν ὄψιν, ἠμφιεσμένος δέρματι μέλανι, καὶ βοῶν ὡς Ἅιδης καὶ Περσεφόνη, πρὶν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, θυσίαν ὑπὸ γῆν αὐτοῖς ποιῆσαι προσέταξαν. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀφανὴς γίνεται. τότε τοίνυν οἱ Ῥωμαῖοι ταραχθέντες ἐπὶ τῷ φάσματι καὶ τὸν βωμὸν ὑπὸ γῆς ἵδρυσαν, καὶ τὴν θυσίαν πεποιηκότες χώματι βάθους εἴκοσι ποδῶν κατεκάλυψαν τὸν βωμόν, ὡς ἂν πλὴν Ῥωμαίων ἅπασι τοῖς ἄλλοις ἄδηλον εἴη. τοῦτον ὁ Οὐαλέσιος εὑρὼν καὶ τὴν θυσίαν καὶ τὰς παννυχίδας ἐπιτελέσας ἐκλήθη Μάνιος Οὐαλέριος Ταραντῖνος· τούς τε γὰρ χθονίους θεοὺς μάνης καλοῦσι Ῥωμαῖοι, καὶ τὸ ὑγιαίνειν οὐαλῆρε, Τα-

1 ἱερεῖα μέλανα Valerio Maximo *hostiae nigrae, quae antiquitus furvae dicebantur*; παννυχίδες ᾠδῶν καὶ χορῶν *lectisternia et ludi nocturni.* 19 ἄδηλος? 22 μάνεις P. βαλῆρε L.

somniis Diti patri et Proserpinae nigras immolandas esse hostias continuumque trinoctium carminibus et tripudiis exigendum, patri somnium hoc indicaverunt, quasi vir magnus et divinam formam praeferens haec in campo Martio fieri iussisset, in quo locus etiam vacuus est ad equorum exercitium. cum autem Valesius aram ibi construere vellet, eaque de causa locum lapicidae foderent, reperta est ara iam facta, in qua erant hae litterae "Ditis patris ac Proserpinae." itaque tum clarius quid agendum esset edoctus, ad eam aram nigras hostias obtulit, et nocturnos ibidem ludos fecit. (3) haec autem ara et immolationis ritus tali quadam ex causa principium habuit. bellum inter Romanos et Albanos erat; et cum utrimque iam in armis essent, quidam prodigiosa specie conspectus est, amictus pelle nigra et clamans Ditem patrem atque Proserpinam eis imperasse, rem sacram sub terra prius sibi facerent quam ventum ad manus esset; atque his dictis evanuit Romani spectro territi et aram sub terra struxerunt, et facta re sacra rursus aram humo ad XX pedum altitudinem egesta, obruerant, ut praeter Romanos aliis omnibus de ea nihil constaret. hac reperta Valesius, et sacro nocturnisque ludis peractis, appellatus est Manius Valerius Tarentinus: nam deos inferos Romani manes dicunt, et sanum esse valere; Tarentini denique nomen ei datum ob

ραντῖνος δὲ ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Τάραντι θυσίας. χρόνοις δὲ ὕστερον λοιμοῦ συμβάντος τῇ πόλει τῷ πρώτῳ μετὰ τοὺς βασιλέας ἔτει, Πόπλιος Οὐαλέριος Ποπλικόλας ἐν τούτῳ τῷ βωμῷ θύσας Ἅιδῃ καὶ Περσεφόνῃ μέλανα βοῦν καὶ δάμαλιν μέλαιναν ἠλευθέρωσε τῆς νόσου τὴν πόλιν, ἐπιγράψας τῷ βωμῷ ταῦτα. "Πόπλιος Οὐαλέριος Ποπλικόλας τὸ πυροφόρον πεδίον Ἅιδῃ καὶ Περσεφόνῃ καθιέρωσα καὶ θεωρίας ἤγαγον Ἅιδῃ καὶ Περσεφόνῃ ὑπὲρ τῆς Ῥωμαίων ἐλευθερίας." (4) μετὰ δὲ ταῦτα νόσων καὶ πολέμων ἐνσκηψάντων ἔτει μετὰ τὸν τῆς πόλεως οἰκισμὸν ἐπὶ τριακοσίοις πεντηκοστῷ καὶ δευτέρῳ, λύσιν εὑρεῖν ἡ γερουσία τῶν κακῶν ἐκ τῶν Σιβύλλης βουλομένη χρησμῶν, τοῖς εἰς τοῦτο τεταγμένοις ἀνδράσι τοὺς χρησμοὺς ἀνερευνῆσαι παρεκελεύσατο. τῶν δὲ λοιπὸν παυθήσεσθαι τὸ κακόν, εἰ θύσαιεν Ἅιδῃ καὶ Περσεφόνῃ, προαγορευσάντων, ἀναζητήσαντες τὸν τόπον Ἅιδῃ καὶ Περσεφόνῃ κατὰ τὸ προσταχθὲν καθήγισαν, Μάρκου Ποτίτου τὸ τέταρτον ὑπατεύοντος. καὶ τῆς ἱερουργίας συντελεσθείσης τῶν ἐπικειμένων ἀπαλλαγέντες τὸν βωμὸν αὖθις ἐκάλυψαν, ἐν ἐσχάτῳ που κείμενον τοῦ Ἀρείου πεδίου. ταύτης ἐπὶ χρόνον τῆς θυσίας ἀμεληθείσης, αὖθίς τινων συμπεσόντων ἀποθυμίων ἀνενεώσατο τὴν ἑορτὴν Ὀκταβιανὸς ὁ σεβαστός, [προτελεσθεῖσαν μὲν] ὑπάτων ὄντων Λουκίου Κηνσωρίνου καὶ Μάρκου Μαλλίου Πουπλίου,

3 βαλέριος L. 6 τὸ πῦρ ὁ φέρον πεδίον LP: corr Panvinius. 9 ἐπὶ om LP. 10 πεντακοσίοις τῷ δευτέρῳ LP. 11 ἀνδράσι τε καὶ τοὺς LP, ἀνδράσι ιε΄ τοὺς S. 12 λοιπῶν libri: corr Leunclavius. 15 καθήγνισαν LP: corr Leunclavius. *Ποτίτου* Leunclavius, *Ποπλίου* libri. *M Popillio et Quinctio consulibus* Panvinius. 20 *προτελεσθεῖσαν μὲν* et *τότε δὲ Λουκίου Κηνσωρίνου καὶ Γαΐου Σαβίνου* om LP, habet alia manu adscripta L margo. 21 Appianus in Punic. p. 42 rectius eum vocat *Μάνιον Μανίλιον*. *R.*

rem sacram ad Tarentum factam. sequentibus inde temporibus, pestilentia in urbe orta primo post exactos reges anno, P. Valerius Poplicola, caeso apud hanc aram Diti patri et Proserpinae bove nigro nigraque bucula, peste liberavit urbem, inscriptis arae verbis hisce "P. Valerius Poplicola igniferum campum Diti patri et Proserpinae dedicavi, ludosque Diti patri et Proserpinae pro liberatione populi Romani feci." (4) secundum haec morbis et bellis exortis anno ab urbe condita supra trecentesimum quinquagesimo secundo, senatus iis se malis liberare de Sibyllinis oraculis volens eos ad quos haec cura pertinebat oracula scrutari iussit. illis mali finem fore nuntiantibus, si Diti patri et Proserpinae rem sacram fecissent, perquisito loco Diti patri et Proserpinae, ceu iussi fuerant, M. Potito quartum cos., vota nuncuparunt; et peracto sacro, malis urgentibus liberati, rursus aram terra obruerunt, in extremo campo Martio alicubi sitam. eodem sacrificio ad tempus neglecto, cum rursus adversi quidam casus accidissent, Octavianus Augustus ludos instauravit, factos illos quidem ante L. Censorino et M. Manlio Puelio

[τότε δὲ Λουκίου Κηνσωρίνου καὶ Γαΐου Σαβίνου,] τὸν θεσμὸν Ἀτηΐου Καπίτωνος ἐξηγησαμένου, τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔδει τὴν θυσίαν γενέσθαι καὶ τὴν θεωρίαν ἀχθῆναι, τῶν πεντεκαίδεκα ἀνδρῶν, οἳ τὰ Σιβύλλης θέσφατα φυλάττειν ἐτάχθησαν, ἀνερευνησάντων. μετὰ δὲ τὸν Σεβαστὸν Κλαύδιος ἤγαγε τὴν ἑορτήν, οὐ φυλάξας τὸν τῶν ὡρισμένων ἐτῶν ἀριθμόν. μεθ' ὃν Δομετιανὸς τὸν Κλαύδιον παραπεμψάμενος, καὶ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν ἀφ' οὗ τὴν ἑορτὴν ὁ Σεβαστὸς ἐπετέλεσεν ἀριθμήσας, ἔδοξε τὸν ἐξ ἀρχῆς παραδοθέντα φυλάττειν θεσμόν. ἐπὶ τούτοις ὁ Σεβῆρος τῶν δέκα καὶ ἑκατὸν ἐνστάντων ἐτῶν ἅμα τοῖς παισὶν Ἀντωνίνῳ καὶ Γέτᾳ τὴν αὐτὴν ἑορτὴν κατεστήσατο, Χίλωνος καὶ Λίβωνος ὄντων ὑπάτων.

5. Τοιοῦτος δέ τις ὁ τρόπος ἀναγέγραπται τῆς ἑορτῆς. περιιόντες οἱ κήρυκες εἰς τὴν ἑορτὴν συνιέναι πάντας ἐκέλευον ἐπὶ θέαν ἣν οὔτε πρότερον εἶδον οὔτε μετὰ ταῦτα θεάσονται. κατὰ δὲ τὴν ὥραν τοῦ θέρους, πρὸ ἡμερῶν ὀλίγων τοῦ τὴν θεωρίαν ἀχθῆναι, ἐν τῷ Καπετωλίῳ καὶ ἐν τῷ νεῷ τῷ κατὰ τὸ Παλάτιον οἱ δεκαπέντε ἄνδρες ἐπὶ βήματος καθήμενοι τῷ δήμῳ διανέμουσι τὰ καθάρσια· ταῦτα δέ ἐστι δᾷδες καὶ θεῖον καὶ ἄσφαλτος. δοῦλοι δὲ τούτων οὐ μετέχουσιν, ἀλλὰ ἐλεύθεροι μόνοι. συνελθόντος δὲ τοῦ δήμου παντὸς ἔν τε τοῖς ῥηθεῖσι τόποις καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος, ὃ ἐν τῷ Ἀουεντίνῳ λόφῳ καθίδρυται, σῖτον καὶ κρι-

1 quidni τὸν μὲν θ. — τοὺς δὲ χρ.? 3 ἀναχθῆναι libri. cf. p. 66 7, 67 17 et 68 13. 10 ἐκστάντων LP: corr S. 11 Χείλωνος LP. Χίλωνος etiam p. 71 18. 19 ἄσφαλτον libri. 22 Αὐεντίνῳ P.

coss., tunc autem L. Censorino et C. Sabino, cum Ateius Capito leges ludorum exposuisset, ac tempus quo rem sacram fieri atque edi spectacula oporteret, XV viri, ad quos oraculorum Sibyllinorum custodia pertinebat, investigassent. post Augustum Claudius ludos celebravit, numero praestitutorum annorum neglecto. post eum Domitianus, Claudio valere iusso, numeratoque ambitu annorum ex quo ludos Augustus fecisset, traditam ab initio legem servare visus est. secundum hos Severus, cum anni CX iam appetiissent, cum filiis Antonino et Geta ludos eosdem ordinavit, Chilone Liboneque coss.

5. Modus ludorum huiusmodi relatus est in litteris. circumeuntes praecones universos ludorum causa convenire iubebant ad spectaculum, quod neque vidissent antea neque visuri posthac essent. ipso autem messis tempore, perpaucis diebus antequam ludi peragerentur, in Capitolio temploque Palatino XV viri sedentes in suggestu lustralia populo distribuebant. ea sunt faces et sulphur et bitumen. nec participes horum servi sunt, sed liberi duntaxat homines. posteaquam populus universus et in locis iis quae diximus, et in templo Dianae quod est in Aventino colle, convenit, triticum et hor-

θὴν ἕκαστος φέρει καὶ κύαμον. καὶ ταῖς Μοίραις ἄγουσι παννυχίδας μετὰ σεμνότητος ἐν νυξίν. ἐνστάντος δὲ τοῦ χρόνου τῆς ἑορτῆς, ἣν ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐν τῷ τοῦ Ἄρεως ἐπιτελοῦσι πεδίῳ καὶ ταῖς ἴσαις νυξί, καθιεροῦτο τὰ τελούμενα παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Θύμβριδος ἐν τῷ Τάραντι. θύουσι δὲ θεοῖς Διὶ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀπόλλωνι καὶ Λητοῖ καὶ Ἀρτέμιδι, καὶ προσέτι γε Μοίραις καὶ Ἐλειθυίαις καὶ Δήμητρι καὶ Ἅιδῃ καὶ Περσεφόνῃ. τῇ δὲ πρώτῃ τῶν θεωριῶν νυκτὶ δευτέρας ὥρας ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τριῶν παρασκευασθέντων βωμῶν τρεῖς ἄρνας θύει μετὰ τῶν δεκαπέντε ἀνδρῶν, καὶ τοὺς βωμοὺς καθαιμάξας ὁλοκαυτοῖ τὰ θύματα. κατασκευασθείσης δὲ σκηνῆς δίκην θεάτρου, φῶτα ἀνάπτεται καὶ πυρά, καὶ ὕμνος ᾄδεται νεωστὶ πεποιημένος, θεωρίαι τε ἱεροπρεπεῖς ἄγονται. κομίζονται δὲ οἱ ταῦτα ποιοῦντες μισθὸν τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν, σίτου καὶ κριθῆς καὶ κυάμων· αὗται γάρ, ὡς εἴρηταί μοι, καὶ τῷ δήμῳ παντὶ διανέμονται. τῇ δὲ μετὰ ταύτην ἡμέρᾳ εἰς τὸ Καπετώλιον ἀναβάντες, κἀνταῦθα τὰς νενομισμένας θυσίας προσαγαγόντες, ἐντεῦθέν τε ἐπὶ τὸ κατεσκευασμένον θέατρον ἐλθόντες, τὰς θεωρίας ἐπιτελοῦσιν Ἀπόλλωνι καὶ Ἀρτέμιδι. τῇ δὲ μετὰ ταύτην ἡμέρᾳ γυναῖκες ἐπίσημοι, κατὰ τὴν ὥραν ἣν ὁ χρησμὸς ὑπηγόρευσεν, εἰς τὸ Καπετώλιον συνελθοῦσαι λιτανεύουσι τὸν θεὸν καὶ ὑμνοῦσιν ὡς θέμις. ἡμέρᾳ δὲ τρίτῃ ἐν τῷ κατὰ τὸ παλάτιον Ἀπόλλωνος ἱερῷ τρὶς ἐν-

1 *Μύραις* LP. 2 aut delendum hoc *ἐν νυξίν*, aut legendum *ἐννέα νυξίν*. *H.* 10 *ὁλοκαυτεῖ* P. 11 *δίκην* Panvinius: *δίχα* vulgo. 13 *θεωρίαι.* v. Spanh. ad Callimach. hymn. in Delum p. 369 553 et 548. *R.* 17 *προσάγοντες* LP. 22 non opus est ut cum Th. Smithio *ὥρᾳ* pro *ἡμέρᾳ* legatur, si modo verba

deum et fabas quisque aufert, ac Parcis nocturnos ludos caste pudiceque faciunt. ubi ludorum tempus appetiit, quos tribus diebus totidemque noctibus in campo Martio faciunt, hostiae propter ripam Tiberis ad Tarentum diis consecrantur. his autem diis rem sacram faciunt, videlicet Iovi Iunoni Apollini Latonae Dianae, tum praeter hos Parcis et Lucinis et Cereri et Diti patri et Proserpinae. prima nocte spectaculorum, ad horam secundam, tribus aris in ripa fluminis constructis imperator cum XV viris tres agnos caedit, et aris sanguine respersis solitas victimas adolet. scena vero instar theatri constructa, lumina cum rogis accenduntur et hymnus recens factus canitur, adeoque spectacula consentanea rebus divinis eduntur. et haec qui peragunt, pro mercede primitias fructuum, tritici hordei fabarum, accipiunt: nam illae, ceu dictum est, et universo populo distribuuntur. postridie conscenso Capitolio et consuetis ibidem immolatis hostiis, ad constructum inde theatrum progressi Apollini et Dianae ludos faciunt. insequenti die matronae nobiles ad horam ab oraculo constitutam in Capitolium convenientes deo supplicant et hymnis eum, ceu fas est, celebrant. die tertio in Apollinis aede Palatina ter novem

νέα παῖδες ἐπιφανεῖς μετὰ παρθένων τοσούτων, οἱ πάντες ἀμφιθαλεῖς, ὅπερ ἐστὶν ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς ἔχοντες περιόντας, ὕμνους ᾄδουσι τῇ τε Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων φωνῇ καὶ παιᾶνας, δι᾽ ὧν αἱ ὑπὸ Ῥωμαίους σώζονται πόλεις. ἄλλα τε κατὰ τὸν ὑφηγημένον παρὰ τοῦ θείου τρόπον ἐπράττετο, ὧν ἐπιτελουμένων διέμεινεν ἡ ἀρχὴ Ῥωμαίων ἀλώβητος. ὡς ἂν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἀληθῆ ταῦτα εἶναι πιστεύσωμεν, αὐτὸν παραθήσομαι τὸν Σιβύλλης χρησμόν, ἤδη πρὸ ἡμῶν παρ᾽ ἑτέρων ἀνενηνεγμένον.

6. Ἀλλ᾽ ὁπόταν μήκιστος ἵκῃ χρόνος ἀνθρώποισι
ζωῆς, εἰς ἐτέων ἑκατὸν δέκα κύκλον ὁδεύων,
μεμνῆσθαι, Ῥωμαῖε, καὶ οὐ μάλα λῆσαι ἑαυτούς,
μεμνῆσθαι τάδε πάντα, θεοῖσι μὲν ἀθανάτοισι
ῥέζειν ἐν πεδίῳ παρὰ Θύμβριδος ἄπλετον ὕδωρ,
ὅππῃ στεινότατον, νὺξ ἡνίκα γαῖαν ἐπέλθῃ
ἠελίου κρύψαντος ἑὸν φάος· ἔνθα σὺ ῥέζειν
ἱερὰ ποντογόνοις Μοίραις ἄρνας τε καὶ αἶγας.

recte interpretemur. prima diei festi nocte victima imperatori erat immolanda, p. 68 8 sequuntur p. 68 16 *τῇ δὲ μετὰ ταύτην* (scil. *τὴν νύκτα*) *ἡμέρᾳ*, quae de prima luce accipienda sunt; p. 68 19 verba eadem de secundo die, scil. *τῇ δὲ μετὰ ταύτην* (*τὴν ἡμέραν*) *ἡμέρᾳ*. *R.* non a die prima, sed a nocte quae antecedit, sacra initium habent; in ea nocte imperator sacrum facit p. 68 8. inde primus dies p. 68 16 alter p. 68 19 ita p. 68 22 tertius et ultimus dies recte memoratur. *H.* 8 oraculum hoc exhibet etiam Phlegon Trallianus in Mirabilibus c. 4. *R.* cf. Mitscherlich. Horat. 2 p. 646. 10 Phleg. *ὁδεύσας*. 11 οὐ] Phl. *εἰ*. *εἰ μάλα λήσει ἑαυτοῦ* Phl, *εἰ μάλα λήσεαι αὐτοῦ* Politiani codex, *οὐ μάλα λήσεαι αὐτός* Mitsch. an *οὐ μάλα λήσεαι αὐτῶν?* 13 Phl. *ῥέξειν* et *Θύβριδος*. 14 *ῥοπῇ* libri: corr Stephanus e Phl. 15 Phl. *σὺ*: vulgo *σέ*. 16 *παντογόνοις* Stephanus et Mitsch.

illustres pueri cum totidem virginibus, omnes utrimque florentes (patrimi matrimique), hoc est qui ambos parentes adhuc superstites habent, hymnos et paeanes Graeca Romanaque lingua canunt, quibus subiectae Romanis urbes servantur. itidem alia secundum traditum a numine ritum fiebant, quae sane quamdiu peracta fuerunt, nullum res publica detrimentum cepit. ut autem et reapse vera istaec esse credamus, ipsum Sibyllae oraculum apponam; quod ante nos etiam ab aliis est relatum.

6. Ast ubi mortalis longissima venerit aetas
vitae, centenis denis redeuntibus annis,
sis Romane memor, nec te ulla oblivia fallant:
sis memor, ut facias diis immortalibus illo
rem sacram in campo, quem Thybridis alluit unda,
nox brevior tenebris terras ubi texerit atris,
solque suum iubar abdiderit: tum victima Parcis
caprarum atque ovium pariter cadat Oceaninis.

κυανέας δ' ἐπὶ ταῖσδ' Εἰλειθυίας ἀρέσασθαι
παιδοτόκους θυέεσσιν, ὅπη θέμις. αὖθι δὲ γαίῃ
πληθομένῃ χοῖρός τε καὶ ὗς ἱεροῖτο μέλαινα.
ζάλευκοι ταῦροι δὲ Διὸς παρὰ βωμὸν ἀγέσθων
ἤματι, μηδ' ἐπὶ νυκτί· θεοῖσι γὰρ οὐρανίοισι
ἡμέριος πέλεται θυέων τρόπος, ὣς δὲ καὶ αὔτως
ἱρεύειν. δαμάλης τε βοὸς δέμας ἀγλαὸν Ἥρης
δεξάσθω νηὸς παρὰ σεῦ. καὶ Φοῖβος Ἀπόλλων,
ὅστε καὶ ἠέλιος κικλήσκεται, ἶσα δεδέχθω
θύματα Λητοΐδης. ἀειδόμενοί τε Λατῖνοι
παιᾶνες κούροις κούραισί τε νηὸν ἔχοιεν
ἀθανάτων. χωρὶς δὲ κόραι χορὸν αὐταὶ ἔχοιεν,
καὶ χωρὶς παίδων ἄρσην στάχυς, ἀλλὰ γονήων
πάντων ζωόντων, οἷς ἀμφιθαλὴς ἔτι φύτλη.
αἱ δὲ γάμου ζεύγλαις δεδμημέναι ἤματι κείνῳ
γνὺξ Ἥρης παρὰ βωμὸν ἀοίδιμον ἑδριόωσαι
δαίμονα λισσέσθωσαν. ἅπασι δὲ λύματα δοῦναι
ἀνδράσιν ἠδὲ γυναιξί, μάλιστα δὲ θηλυτέρῃσι.
πάντες δ' ἐξ οἴκοιο φερέσθων ὅσσα κομίζειν

1 δ' add Phl. id non recipit Mitsch. qui *αἶγας κυανέας, ἐπὶ ταῖς δ' Εἰλειθυίας.* 2 *παιδοκτόνοις* P. 3 *πληθογενῆ χώροις οἷς ἱερεύοιτο μέλαινα* Phl. 4 *πάνλευκοι* Phl. 5 *μηδὲ δέ τε νυκτὶ* et *οὐρανίδαισιν* Phl. 6 *αὔτως*] Phl. *αὐτοῖς.* 7 *δαμάλης δὲ* Mitsch, *δάμαλις δὲ* Phl, *δαμάλεις τε* vulgo. 9 *αἴσια δέχθω* Phl. 10 *Λητοΐδης καὶ ἀειδ.* Phl. 11 *παιᾶνες* Phl: vulgo *παιᾶνας.* 12 *αὗται* Phl. *ἄγοιεν* H. 15 *ζεύγλαισι* Phl. 17 *δὲ λύματα*] *θελήματα* S. 18 *θηλυτέραισιν* Phl.

postea caeruleae placantor et Ilithyiae,
Lucinae, quibus has sacris decet. inde feraci
Telluri porcus mactator cum sue nigra.
inde boves nivei Iovis adducantor ad aram,
idque die, haud noctu: nam diis caelestibus una
sacra diurna placent. similes his sunto iuvencae:
Iunonis nitidam capiant altaria vaccam.
hinc et sacra feret paria abs te Phoebus Apollo,
Latona genitus, quem Solem nomine dicunt.
paeanasque canant sublata voce Latini
aedibus in sacris pueri innuptaeque puellae,
ex alia pueri dicant sua carmina; quorum
salvus uterque parens fruitur vitalibus auris.
at quae nuptarum fuerint numeroque locoque
adsideant flexis genibus Iunonis ad aram,
divam exorantes, cunctorum ut vota secundet,
vota quidem et marium, magis at muliebria vota.
quilibet eque domo secum ferat omnia quae fas

ἐστὶ θέμις θνητοῖσιν ἀπαρχομένοις βιότοιο,
δαίμοσι μειλιχίοισιν ἱλάσματα καὶ μακάρεσσιν
Οὐρανίδαις. τὰ δὲ πάντα τεθησαυρισμένα κείσθω,
ὄφρα τε θηλυτέρῃσι καὶ ἀνδράσιν ἑδριόωσιν
ἔνθεν πορσύνῃς μεμνημένος. ἤμασι δ' ἔστω
νυξί τ' ἐπασσυτέρῃσι θεοπρέπτους κατὰ θώκους
παμπληθὴς ἄγυρις. σπουδὴ δὲ γέλωτι μεμίχθω.
ταῦτά τοι ἐν φρεσὶν ᾖσιν ἀεὶ μεμνημένος εἶναι,
καί σοι πᾶσα χθὼν Ἰταλὴ καὶ πᾶσα Λατίνη
αἰὲν ὑπὸ σκήπτροισιν ὑπαυχένιον ζυγὸν ἕξει.

7. *Ἔτι τοίνυν, ὡς τὸ θεοπρόπιόν φησι καὶ τὸ ἀληθὲς ἔχει, τούτων ἁπάντων κατὰ θεσμὸν ἐπιτελουμένων ἐφυλάττετο μὲν ἡ Ῥωμαίων ἀρχή, καὶ διετέλεσαν τὴν καθ' ἡμᾶς πᾶσαν ὡς εἰπεῖν οἰκουμένην ὑφ' ἑαυτοὺς ἔχοντες· ἀμεληθείσης δὲ τῆς ἑορτῆς ἀποθεμένου Διοκλητιανοῦ τὴν βασιλείαν, ὑπερρύη κατὰ βραχὺ καὶ ἔλαθε κατὰ τὸ πλέον βαρβαρωθεῖσα, ὡς αὐτὰ ἡμῖν τὰ πράγματα ἔδειξε. βούλομαι δὲ καὶ ἐκ τῶν χρόνων ἀληθῆ δεῖξαι τὸν λόγον. ἀπὸ γὰρ τῆς Χίλωνος καὶ Λίβωνος ὑπατείας, καθ' ἣν Σεβῆρος τὴν τῶν Σεκουλαρίων ἤγαγεν ἑορτήν, ἄχρις ὅτε Διοκλητιανὸς ἐννάκις ὀκτάκις δὲ Μαξιμιανὸς γεγόνασιν ὕπατοι, διέδραμεν εἰς*

3 *οὐρανίοις* et *κεῖσθαι* Phl. 4 *ὄφρα τελῇ θυμέλῃσι* Phl. 6 *ἐπασσυτέραισιν* Phl. *θεοπρέπτους* Politiani liber: *θεοτρέπτους* LP, *θεοπροπίους* Phl, *θεοστέπτους* S. 7 *σπουδῇ γε γέλωτι* LP, *σπουδὴ δὲ γέλως τε* S. 8 *φρεσὶ σῇσιν* Phl. 9 *Λατίνων* Phl. 11 *ἔτι τοίνυν* R, *ἔτι οὖν* Heumannus, *εὖ τοίνυν* Stephanus; vulgo *εἰ τοίνυν*.

mortales superis, ceu primitias epularum,
mitibus et divis, divis offerre beatis
caelitibus. sint haec omnes cumulata per aras,
ex his suppedites ut femellis maribusque,
qui sacris aderunt. etenim noctesque diesque
vis hominum praesens ad pulvinaria divum
ingens sit numero, ludicra et seria tractans.
haec adeo tibi sint memori bene condita mente.
Itala sic tellus omnis telusque Latina
aeternum tua sceptra colet, tua iussa capesset.

7. Cum igitur recte, sicut oraculum tradit et ipsa res exigit, haec omnia suo modo ac ritu peragerentur, salvum erat Romanorum imperium, et universum, prope dixerim, orbem nostrum perpetuo sibi subiectum habebant. iisdem vero ludis neglectis, cum imperio se Diocletianus abdicasset, paulatim quasi deliquit, taciteque redactum est ad barbariem maiori ex parte, sicut res ipsae testantur. libet autem eius quod dico veritatem de temporibus ipsis probare. nam a consulatu Chilonis et Libonis, quo Severus ludos saeculares exhibuit, usque ad Diocletiani nonum, Maximiani octavum consulatum cen-

ἐνιαυτὸς πρὸς τοῖς ἑκατόν, καὶ τότε Διοκλητιανὸς ἰδιώτης ἐκ βασιλέως ἐγένετο καὶ Μαξιμιανὸς ταὐτὸ τοῦτο πεποίηκε. τρὶς δὲ ἤδη γεγονότων ὑπάτων Κωνσταντίνου καὶ Λικιννίου τῶν δέκα καὶ ἑκατὸν ἐνιαυτῶν ὁ χρόνος συνεπληροῦτο, καθ' ὃν ἔδει τὴν ἑορτὴν κατὰ τὸ νενομισμένον ἀχθῆναι. τούτου δὲ μὴ φυλαχθέντος ἔδει εἰς τὴν νῦν συνέχουσαν ἡμᾶς ἐλθεῖν τὰ πράγματα δυσκληρίαν.

Constantius et Gallerius. a. 305

8. Διοκλητιανὸς μὲν τελευτᾷ τρισὶν ἐνιαυτοῖς ὕστερον, ἤδη δὲ καταστάντες αὐτοκράτορες Κωνστάντιος καὶ Μαξιμιανὸς ὁ Γαλλέριος ἀνέδειξαν Καίσαρας Σεβῆρον καὶ Μαξιμῖνον, ἀδελφῆς ὄντα παῖδα τοῦ Γαλλερίου, Σεβήρῳ μὲν τὴν Ἰταλίαν Μαξιμίνῳ δὲ τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον παραδόντες. τῶν δὲ πραγμάτων εὖ διακειμένων καὶ τῶν πανταχοῦ βαρβάρων ἐκ τῶν προλαβόντων κατορθωμάτων ἀσμένως ἡσυχαζόντων, Κωνσταντῖνος ἐξ ὁμιλίας γυναικὸς οὐ σεμνῆς οὐδὲ κατὰ νόμον συνελθούσης Κωνσταντίῳ τῷ βασιλεῖ γεγεννημένος, ἤδη μὲν ἔχων ἔννοιαν ἐν ἑαυτῷ βασιλείας, εἰς μείζονα δὲ καταστὰς ἐπιθυμίαν ἀφ' οὗ Σεβῆρος καὶ Μαξιμῖνος τῆς τοῦ Καίσαρος τιμῆς ἔτυχον, ἔγνω τοὺς τόπους λιπεῖν ἐν οἷς ἔτυχε διατρίβων, ἐξορμῆσαι δὲ πρὸς τὸν πατέρα Κωνστάντιον ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσιν ὄντα καὶ τῇ Βρεττανίᾳ συνεχέστερον ἐνδημοῦντα. δεδιὼς δὲ μή ποτε φεύγων καταληφθείη (περιφανὴς γὰρ ἦν ἤδη πολλοῖς ὁ κατέχων αὐτὸν ἔρως

7 ὕστερον referendum ad v. 5. mortuus est post tertium consulatum Constantini et Licinii, anno 313 p. C. cf. Tillemont. t. 4 p. 610. 9 Γαλλέριος LP passim, nonnunquam Γαλέριος. *S.* Σέβηρον LP. 10 ὄντας παῖδας P: Victor ep. Maximinum solum *Gallerii sororis filium* vocat. *R.* 15 γεγενημένος P.

tum et unus annus elapsi fuerunt. ac tum quidem privatus ex imperatore Diocletianus factus est; cuius exemplum Maximianus est secutus. verum Constantino et Licinio tertium coss. centum et decem annorum tempus integrum aderat, quo iam ludos consueto more celebratos oportuit. eo vero non observato, ad infelicitatem illam res publica prolabi necesse fuit quae hoc tempore nos urget.

8. Ac Diocletianus quidem annis tribus post mortuus est. qui vero iam facti erant imperatores, Constantius et Maximianus Gallerius, Caesares appellavere Severum et Maximinum, qui natus erat ex sorore Gallerii, et Italiam Severo, Maximino provincias ad solem orientem sitas attribuerunt. cum autem in bono res essent statu, et ubique locorum barbari perlubenter ob res superiorum temporum feliciter in eos gestas quiescerent; Constantinus natus ex consuetudine mulieris parum honestae, et quae non in manum imperatori Constantio legitime convenisset, iamdudum cum animo suo de imperio cogitans, et cupiditate maiori accensus ex quo Severus et Maximinus dignitatem Caesaream consecuti fuerant, ea loca relinquenda statuit quibus in locis agebat, et ad Constantium patrem proficiscendum, qui apud nationes transalpinas erat, et in Britannia plerumque vivebat. veritus autem ne forte fugiens apprehenderetur, quod compluribus iam notissimus esset amor imperii, quo

τῆς βασιλείας) τοὺς ἐν τοῖς σταθμοῖς ἵππους, οὓς τὸ δημόσιον ἔτρεφεν, ἅμα τῷ φθάσαι τὸν σταθμὸν κολούων καὶ ἀχρείους ἐῶν τοῖς ἑξῆς ἑστῶσιν ἐχρῆτο. καὶ ἑξῆς τοῦτο ποιῶν τοῖς μὲν διώκουσιν ἀπέκλεισε τὴν ἐπὶ τὸ πρόσω πορείαν, αὐτὸς δὲ προσήγγιζε τοῖς ἔθνεσιν ἐν οἷς ἦν ὁ πατήρ. (9) συμβὰν δὲ τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον ἐν αὐτῷ τελευτῆσαι τῷ χρόνῳ, τῶν μὲν ὄντων αὐτῷ γνησίων παίδων οὐδένα πρὸς βασιλείαν ἔκριναν ἀξιόχρεων, ὁρῶντες δὲ Κωνσταντῖνον εὖ ἔχοντα οἱ περὶ τὴν αὐλὴν στρατιῶται, καὶ ἅμα δωρεῶν μεγαλοπρεπῶν ἐπαρθέντες ἐλπίσι, τὴν τοῦ Καίσαρος ἀξίαν αὐτῷ περιέθεσαν. ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ δειχθείσης κατὰ τὸ σύνηθες, οὐκ ἀνασχετὸν εἶναι νομίσας Μαξέντιος ὁ Μαξιμιανοῦ τοῦ Ἑρκουλίου παῖς, εἰ Κωνσταντίνῳ μὲν ἐκβαίη τὸ σπουδασθὲν ἐξ ἀσέμνου μητρὸς γεγονότι, βασιλέως δὲ τοιούτου παῖς αὐτὸς γεγονὼς εἰκῇ κείμενος μείνοι τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ἑτέρων ἐχόντων, προσλαβὼν ὑπηρέτας τῆς ἐγχειρήσεως Μαρκελλιανὸν καὶ Μάρκελλον ταξιάρχους καὶ Λουκιανόν, ὃς τοῦ χοιρείου κρέως ἦν χορηγὸς ὃ τὸ δημόσιον ἐπεδίδου τῷ Ῥωμαίων δήμῳ, καὶ προσέτι γε τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν στρατιώτας, οὓς πραιτωριανοὺς καλοῦσιν, εἰς τὸν βασίλειον θρόνον παρὰ τούτων ἀνεβιβάσθη, μεγάλαις ἀμείβεσθαι δωρεαῖς τοὺς τοῦτο δόντας αὐτῷ κατεπαγγειλάμενος. ὥρμησαν δὲ ἐπὶ τὴν πρᾶξιν Ἀβελλίου

Gallerius et Constantinus. a. 306

6 τῶν μενόντων P. 16 Μακελλιανὸν P. ταξιάρχας P. 21 Ὀβελλίου P. Tillemontius rescribendum censet Ἀνουλλίνου, qui tunc praefectus urbis erat. nihil mutandum: nam ὁ τόπον ἐπέχων τοῦ ὑπάρχου τῆς πόλεως est is qui locum gerit praefecti urbis, ut propraefectus praetorii dicitur ὁ τόπον ἐπέχων τοῦ ὑπάρχου τῆς αὐλῆς. cf. 2, 12. R.

flagrabat: equos stabularios, quos alebat res publica, cum primum aliquod stabulum attigisset, mutilans et inutiles relinquens, quotquot ulterius stabant, apprehenderetur, quod compluribus iam notissimus esset amor imperii, quo iis utebatur. quod cum de loco in locum pergens faceret, exclusit ab ulteriori progressione persequentes, et ipse propius ad eos populos accessit, apud quos degebat pater. (9) cumque contingeret, ut Constantius imperator eodem tempore de vita decederet: neminem praetoriani milites ex legitimis ipsius liberis idoneum regno iudicarunt; sed Constantinum ad hoc aptum videntes, simulque spe magnificarum largitionum erecti, Caesaris ei dignitatem tribuerunt; cuius imagine Romae, pro more, exhibita: Maxentius Maximiani Herculii filius, non tolerandum ratus, Constantino quidem ex animi sententia conatum suum succedere, qui muliere non matrona genitus esset; se vero talis imperatoris filium, neglectum iacere, paternum imperium obtinentibus aliis: adiunctis sibi administris instituti Marcelliano et Marcello tribunis militum et Luciano, suillae carnis praebitore, quam fiscus populo Romano largiebatur; et aulis praeterea militibus, quos praetorianos vocant, in regium ab his solium collocatus est; magnis se vicissim muneribus affecturum pollicitus eos, a quibus hoc consecutus esset. facinus quidem auspicati

πρότερον ἀναιρεθέντος, ἐπειδὴ τοῦ τῆς πόλεως ὑπάρχου τόπον ἐπέχων ἔδοξε τοῖς ἐγχειρουμένοις ἐναντιοῦσθαι.

10. Ταῦτα μαθὼν Μαξιμιανὸς ὁ Γαλλέριος ἐκπέμπει τὸν Καίσαρα Σεβῆρον πολεμήσοντα Μαξεντίῳ. ἐξορμήσαντος δὲ
a. 307 αὐτοῦ τοῦ Μεδιολάνου καὶ διὰ τῶν Μαυρουσίων ἐλθόντος ταγμάτων, χρήμασι τὸ πολὺ μέρος τῶν σὺν αὐτῷ στρατιωτῶν διαφθείρας Μαξέντιος, ἤδη δὲ καὶ τὸν τῆς αὐλῆς ὕπαρχον προσποιησάμενος Ἀνουλλῖνον, ἐκράτησε ῥᾷστα Σεβήρου συμφυγόντος εἰς τὴν Ῥάβενναν, πόλιν ὀχυράν τε καὶ πολυάνθρωπον καὶ τροφῶν ἔχουσαν πλῆθος αὐτῷ τε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ στρατιώταις ἀρκοῦν. ταῦτα γνοὺς Μαξιμιανὸς ὁ Ἑρκούλιος, καὶ ὑπὲρ τοῦ παιδὸς εἰκότως ἀγωνιῶν Μαξεντίου, τῆς Λουκανίας, ἐν ᾗ τότε ἦν, ἐξορμήσας ἐπὶ τὴν Ῥάβενναν ᾔει. συνιδὼν δὲ ὡς οὐκ ἂν ἄκων ταύτης ἐκβληθείη Σεβῆρος ἀσφαλοῦς τε οὔσης καὶ τροφὰς ἐχούσης ἀρκούσας, ὅρκοις ἀπατήσας ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλθεῖν ἔπεισε. διιόντα τοίνυν αὐτὸν καὶ εἴς τι χωρίον ἐλθόντα ᾧ Τρία καπηλεῖα προσηγορία, λόχος ἐγκαταστὰς αὐτόθι παρὰ Μαξεντίου, συλλαβὼν καὶ βρόχῳ τὸν τράχηλον ἀρτήσας ἀνεῖλεν. οὐκ ἐνεγκὼν δὲ μετρίως τὰ ἐπὶ τῷ Καίσαρι Σεβήρῳ γενόμενα Μαξιμιανὸς ὁ Γαλλέριος ἐκ τῆς ἑῴας ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἔγνω παραγενέσθαι δίκην τε Μαξεντίῳ τῶν ἡμαρτημένων πρέπουσαν ἐπιθεῖναι· γενόμενος δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τοὺς στρατιώτας οὐ πιστῶς περὶ αὐτὸν ἔχειν αἰσθό-

4 ἐξορμήσαντα δὲ αὐτὸν L. 5 διὰ] μετὰ Th. Smithius. 9 et 13 Ῥαβαίνναν L. 9 ὀχυρωτέραν L. 14 τε om P. 17 Leunclavius Μαξιμιανοῦ.

sunt, Abellio prius interfecto, quod is praefecti urbis locum obtinens, horum molitionibus adversari visus esset.

10. His cognitis, Severum caesarem Maximianus Gallerius ablegat, bellum Maxentio facturum. eum Mediolano profectum, et cum Maurorum ordinibus accedentem, Maxentius militum animis maiori ex parte pecunia corruptis, atque etiam praefecto praetorii Anullino sibi conciliato, nullo negotio vicit. Severus fuga Ravennam se contulit, urbem munitam et populosam, quaeque copiam alimentorum tantam haberet, quanta tum ipsi tum militibus eius sufficeret. haec cum Maximianus Herculius intellexisset, ac de filio Maxentio non abs re sollicitus esset; Lucania relicta, in qua id temporis degebat, Ravennam contendit. cumque vidisset, Severum hac invitum eiici non posse, quod munita esset, et annonis idoneis abundaret: sacramentis circumvento, Romam ut veniret, persuasit. quo quidem pergens, ubi quemdam ad locum venisset, quem Tres Tabernas vocant, ab insidiis, quas eo loco Maxentius collocaverat, apprehensus necatur, inserta laqueo cervice. cum autem Maximianus Gallerius haud aequo tulisset animo, quae in Severum Caesarem designata fuerant, ab Oriente Romam eundum statuit, et admissorum nomine poenas irrogandas. ut in Italiam appulerat, parum fidos erga

μενος ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἀνέζευξε, μάχης οὐδεμιᾶς γενομένης. ἐν τούτῳ καὶ Μαξιμιανὸς ὁ Ἑρκούλιος, δυσανασχετῶν ἐπὶ ταῖς κατεχούσαις τὴν πολιτείαν ταραχαῖς, πρὸς Διοκλητιανὸν ἀφικνεῖται τηνικαῦτα ἐν Καρνούτῳ πόλει Κελτικῇ διατρίβοντα, καὶ πείθειν ἐπιχειρεῖ τὴν βασιλείαν ἀναλαβεῖν καὶ μὴ περιιδεῖν τὴν τοσούτῳ χρόνῳ καὶ πόνοις αὐτῶν περισωθεῖσαν ἐκδοθῆναι παραφρονούσῃ νεότητι καὶ παρανοίᾳ τῶν εἰσφρησάντων ἑαυτοὺς τῇ βασιλείᾳ σαλευομένην. Διοκλητιανοῦ δὲ μὴ θεμένου τοῖς αἰτουμένοις, ἀλλὰ τὴν ἡσυχίαν ἔμπροσθεν ποιησαμένου τοῦ πράγματα ἔχειν (ἴσως γὰρ καὶ προῄδει τὴν καθέξουσαν τὰ πράγματα σύγχυσιν οἷα καὶ τῇ περὶ τὸ θεῖον ἀεὶ προσκείμενος ἁγιστείᾳ), διαμαρτὼν τῆς πείρας ὁ Ἑρκούλιος καὶ μέχρι Ῥαβέννης ἐλθὼν αὖθις ἐπὶ τὰς Ἄλπεις ἤλαυνεν, ἐντευξόμενος ἐκεῖσε διατρίβοντι Κωνσταντίνῳ. φύσει δὲ ὢν φιλοπράγμων καὶ ἄπιστος, δώσειν ὑποσχόμενος τὴν θυγατέρα Φαῦσταν αὐτῷ καὶ τὴν ὑπόσχεσιν [αὐτῷ] πληρώσας, παράγειν ἐπεχείρει καὶ πείθειν ὡς ἂν διώκοι μὲν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀναχωροῦντα Γαλλέριον Μαξιμιανόν, ἐπιβουλεύοι δὲ Μαξεντίῳ. ὡς ἔχων δὲ πρὸς ταῦτα πειθήνιον, ἀνεχώρει μὲν τοῦ Κωνσταντίνου, τὴν δὲ βασιλείαν ἀναλαβεῖν αὖθις ἐσπούδαζεν, ἐλπίδι τοῦ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν κηδεστὴν καὶ τὸν υἱὸν Μαξέν-

Gallerius, Constantinus, Licinius. a. 307

4 *Καρνούτῳ*] docente Valesio ad Ammianum (30, 5) eam *Καρνοῦντα* vocant Polybius, Livius, Ptolemaeus, Ammianus. hodie *Haimberg* vocatur in ripa Danubii sita. Cluver l. 3 c. 30. *R.* *Κελτικῇ* suspecta lectio. nam Ammianus 30 17 *Carnutum Illyrium oppidum*, Aurelius Victor in Vero *urbem Pannoniae* vocat. in Illyricum sane, non in Galliam secessit Diocletianus, cum se imperio abdicasset. *Cellar.* 11 *ἁγιστείᾳ* S: libri *ἀγχιστείᾳ*. 15 *ὑπόσχ. αὐτῷ*] *ἐν αὐτῷ* P. 17 *ὡς*] *οὐκ* Tillemontius t. 4 p. 102.

se militum animos sentiens, ad Orientem, nullo commisso proelio, rediit. interim Maximianus etiam Herculius eas turbas, quae rem publicam vexarent, indigne ferens, ad Diocletianum id temporis Carnuti (oppidum hoc Celticum est) degentem venit; eique persuadere nititur, ut imperium resumeret, nec id pateretur, tam diuturno tempore, tantisque laboribus ipsorum conservatum, insanienti iuventae ac illorum dementiae, a quibus occupatum esset, expositum quassari. verum Diocletiano postulatis eius non assentiente, sed negotiorum occupationi quietem anteferente; (nam fortassis etiam rerum perturbationem secuturam prospiciebat, ut erat vir religionis observantissimus) Herculius eo conatu frustratus, et Ravennam usque progressus, rursum versus Alpes contendit, ut commorantem ibi Constantinum conveniret. cumque natura inquietus et infidus esset, promissa illi Fausta filia, eoque promisso impleto, fallere conabatur hominem et persuadere, discedentem ex Italia Gallerium Maximianum persequeretur et insidias Maxentio strueret. ad haec cum illum obsequentem nactus esset, a Constantino discedens imperium recuperare nitebatur, quod speraret se Constantinum generum et fi-

τιον κακῶς διαθήσειν. (11) ἀλλὰ τούτων ὄντων ἐν ἐγχει-
ρήσεσιν ἔτι, Μαξιμιανὸς ὁ Γαλλέριος ἐκ προλαβούσης ἑταιρείας
ἐπιτήδειον ὄντα αὐτῷ Λικίννιον βασιλέα καθίστησιν, ἐπιστρατεῦ-
Constantinus et Licinius. σαι τοῦτον Μαξεντίῳ διανοούμενος. ἐπεὶ δὲ ταῦτα βουλευομένῳ
τραῦμα δυσίατον ἐνσκῆψαν αὐτῷ τοῦ βίου μετέστησεν, εἴχετο μὲν
a. 311 καὶ Λικίννιος τῆς βασιλείας, Ἑρκούλιος δὲ Μαξιμιανὸς ἀναλαβεῖν,
ὡς εἴρηταί μοι, τὴν βασιλείαν ἐπιχειρήσας ἀλλοτριῶσαι μὲν τῆς
a. 307 πρὸς Μαξέντιον εὐνοίας τοὺς στρατιώτας ἐσπούδασε, τοῦ δὲ δω-
ρεαῖς καὶ ἐλεειναῖς ἱκεσίαις αὐτοὺς ἐπισπασαμένου καὶ τῆς κατὰ
Κωνσταντίνου διὰ τῶν σὺν αὐτῷ στρατιωτῶν ἐπιβουλῆς ἐπειρᾶτο.
προκαταλαβούσης δὲ Φαύστης τὸ ἐγχειρούμενον καὶ τῷ Κωνσταν-
τίνῳ τοῦτο μηνυσάσης, ἀπορούμενος ἐπὶ τῷ πάντων ἐκπεσεῖν ὁ
a. 310 Ἑρκούλιος νόσῳ κατὰ τὴν Ταρσὸν ἐτελεύτησε.

12. Ταύτην δὲ διαφυγὼν ὁ Μαξέντιος τὴν ἐπιβουλήν,
a. 307 ἔχειν τε ἤδη βεβαίως οἰόμενος τὴν ἀρχήν, ἐν Λιβύῃ καὶ Καρχη-
δόνι τοὺς τὴν εἰκόνα τὴν αὐτοῦ περιοίσοντας ἔπεμπεν. ὅπερ γε-
νέσθαι κωλύσαντες οἱ αὐτόθι στρατιῶται τῇ περὶ Γαλλέριον Μα-
ξιμιανὸν εὐνοίᾳ καὶ μνήμῃ, ἐπειδὴ Μαξέντιον ἐπιστρατεύσειν αὐ-
τοῖς ἔγνωσαν ταύτης ἕνεκα τῆς ἀντιστάσεως, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν
ἀνεχώρησαν. ἱκαναῖς δὲ δυνάμεσι περιπεσόντες, αἷς ἀντίσχειν
οὐχ οἷοί τε ἦσαν, ἐπὶ τὴν Καρχηδόνα πάλιν ἀπέπλευσαν. ἐφ᾽
οἷς κινηθεὶς ὁ Μαξέντιος ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Λιβύην ἐκπλεῦσαι καὶ
τῶν ταῦτα τολμησάντων ἁμαρτήματα μετελθεῖν. τῶν δὲ μάν-

2 ἑταιρίας P. 23 ἁμαρτήματα] an τὰ ἁμαρτήματα?

lium Maxentium in mutua concitaturum odia. (11) dum haec ille molitur, Maximianus Gallerius ex societate superiorum temporum familiarem sibi Licinium imperatorem creat, quod huius opera bello Maxentium persequi cogitaret. posteaquam Gallerius haec agitans consilia ex incurabili vulnere vitam cum morte commutasset, imperium Licinius quoque sibi vindicabat. eidem recuperando, ceu diximus, intentus Maximianus Herculius, ut milites a benevolentia et studiis erga Maxentium alienaret, operam dabat. at cum is largitionibus et miseris supplicationibus suas in partes eos pertraxisset, etiam Constantino struere nitebatur insidias eorum opera militum quos ille penes se habebat. verum quod Fausta conatum illius antevertisset ac rem totam Constantino indicasset, in desperationem rerum omnium adductus Herculius apud Tarsum morbo exstinguitur.

12. Maxentius insidiis hisce liberatus, seque iam constabilitum habere putans imperium, in Africam et Carthaginem mittebat qui eius imaginem circumferrent. quod cum fieri prohibuissent eorum locorum milites ob suam erga Gallerium Maximianum benevolentiam eiusque memoriam, cognito Maxentium eius adversationis causa suscepturum expeditionem, Alexandriam discessere. cumque satis magnas in copias incidissent, quibus obsistere non poterant, navigiis Carthaginem reversi sunt. quamobrem commotus Maxentius in Africam navigare constituit et auctores horum facinorum punire. sed

τεων ἐκθυσαμένων αἴσιά τε οὐκ εἶναι τὰ ἱερεῖα λεγόντων, ὀκνήσας τὸν ἔκπλουν διά τε τὸ μὴ καλὰ φανῆναι τὰ ἱερὰ καὶ διὰ τὸ δεδιέναι μή ποτε Ἀλέξανδρος ἀντισταίη, τόπον ἐπέχειν τοῦ ὑπάρχου τῆς αὐλῆς ἐν Λιβύῃ καθεσταμένος, καταπραττόμενος ἑαυτῷ τῆς αὐτῶν ὑπονοίας ἀπηλλαγμένην τὴν ἐπὶ Λιβύην ἐκ τῆς Ἰταλίας διάβασιν, ἐνετράπη πρὸς Ἀλέξανδρον, ὅμηρον αἰτῶν αὐτῷ τὸν ἐκείνου παῖδα δοθῆναι· ἦν γὰρ παῖς τῷ Ἀλεξάνδρῳ τήν τε ἡλικίαν ἀκμάζων καὶ τὴν ὄψιν ὡραῖος. ὁ δὲ ὑποπτεύσας ὡς οὐχ ὁμηρείας ἕνεκεν αἰτοίη τὸν παῖδα δοθῆναι Μαξέντιος ἀλλ' ἐπὶ πράξεσιν ἀπίστοις, ἀπωθεῖται τὴν ἐπὶ τούτῳ πρεσβείαν. ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς δόλῳ διαχρησομένους αὐτὸν ὁ Μαξέντιος ἐξαπέστειλε καὶ προδοσίᾳ τὸ σκευωρηθὲν ἐφωράθη, τότε δὴ καιρὸν εὑρόντες οἱ στρατιῶται πρὸς ἀπόστασιν ἐπιτήδειον τὴν ἁλουργίδα περιέθε- a. 308
σαν Ἀλεξάνδρῳ, Φρυγί τε ὄντι τὸ γένος καὶ δειλῷ καὶ ἀτόλμῳ καὶ πρὸς πάντα πόνον ὀκνοῦντι καὶ προσέτι γεγηρακότι.

13. *Κατὰ δὲ τὴν Ῥώμην ἐκπεσόντος πυρὸς εἴτε ἐξ ἀέρος εἴτε ἐκ γῆς (τοῦτο γὰρ ἄδηλον) ὁ τῆς Τύχης ἐφλέχθη ναός. πάντων δὲ σβέσαι τὴν πυρὰν συνδραμόντων, βλάσφημα ῥήματα κατὰ τοῦ θείου τῶν στρατιωτῶν τις ἀφείς, καὶ τοῦ πλήθους διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβειαν ἐπελθόντος ἀναιρεθείς, ἐκίνησε τοὺς στρα-*

4 τοῖς ὑπάρχοις LP, vitiose; locus similis 2, 9 lectioni textus patrocinatur. *S.* vid. Gothofred. tit. de prox. comit. disposit. ad leg. 4. *Ritter.* 5 δὲ αὐτῷ P. αὐτῶν expungit *H.* 6 ἐκτρέπει L. 10 αἰσχίσταις *R.* 12 προδοσία P. 16 legere queas etiam ἐμπεσόντος, ut 4, 18. *S.*

cum haruspices rem sacram fecissent nec perlitatum dicerent, navigare veritus, partim quod exta se non offerrent bona, partim quod metueret ne Alexander adversaretur, qui pro praefecto Africae gerebat, adeoque transiectionis in Africam ex Italia viam sibi muniens, omni suspicione liberam, ad Alexandrum se convertit, et ab eo filium sibi obsidem dari petit: habebat enim Alexander filium aetatis adultae, facie quam honesta. sed is suspicatus non ea causa filium suum a Maxentio peti, ut obses esset, verum ut perfide secum ageretur, missam hoc nomine legationem repudiat. cum autem Maxentius et alios misisset qui eum dolo de medio tollerent, idque facinus proditione cognitum esset, occasionem nacti milites ad rebellionem idoneam, Alexandro purpuram tradunt, qui et natione Phryx esset et timidus et parum audax et ad omnem laborem suscipiendum tardus et praeter haec aetate provectus.

13. Romae tunc orto igne, incertum ex aëre an a terra, templum Fortunae conflagravit. cumque restinguendi incendii causa concurrissent omnes, contumeliosis quibusdam in ipsum numen a milite quodam prolatis verbis, eoque propterea interempto a plebe, quae religionis causa hominem punivit,

τιώτας εἰς στάσιν· καὶ μικροῦ δεῖν εἰς τὴν κατὰ τῆς πόλεως ἀπώλειαν ἦλθον, εἰ μὴ ταχέως τὴν τούτων ὁ Μαξέντιος μανίαν ἐπράϋνεν.

14. Ἐντεῦθεν προφάσεις ἀναζητεῖ τοῦ πρὸς Κωνσταντῖνον πολέμου, καὶ ποιησάμενος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς ὀδύρεσθαι, Κωνσταντίνου δεδωκότος αἰτίαν αὐτῷ τῆς τελευτῆς, ἐπὶ Ῥαιτίονα ὁδὸν ἐλαύνειν διενοεῖτο ὡς τοῦ ἔθνους τούτου καὶ Γαλλίᾳ καὶ τοῖς Ἰλλυριῶν κλίμασι πλησιάζοντος· ὠνειροπόλει γὰρ καὶ Δαλματίας καὶ Ἰλλυριῶν περιέσεσθαι διὰ τῶν ἐκεῖσε στρατιωτικῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν Λικιννίου δυνάμεων. ταῦτα κατὰ νοῦν ἔχων Μαξέντιος ᾠήθη δεῖν τὰ ἐν Λιβύῃ πρότερον διαθεῖναι, καὶ συναγαγὼν δυνάμεις ἀνδρῶν, ἡγεμόνα τε ταύταις ἐπιστήσας Ῥούφιον Βουλουσιανὸν τὸν τῆς αὐλῆς ὕπαρχον, εἰς τὴν Λιβύην διαβιβάζει, συνεκπέμψας αὐτῷ Ζηνᾶν, ἄνδρα καὶ ἐπὶ πολεμικῇ πείρᾳ καὶ πραότητι διαβόητον. τῇ δὲ πρώτῃ προσβολῇ τῶν Ἀλεξάνδρου στρατιωτῶν ἐγκλινάντων ἐπὶ στρατιωτικὸν τάγμα a. 311 συνέφευγε καὶ Ἀλέξανδρος· οὗ τινὸς ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενομένου καὶ αὐτὸς συλληφθεὶς ἀπεπνίγη. τοῦτο δὲ τοῦ πολέμου δεξαμένου τὸ τέλος, εὐρυχωρία τοῖς συκοφάνταις ἐδόθη πάντας ὡς εἰπεῖν, ὅσοι κατὰ τὴν Λιβύην ἦσαν γένους ἢ περιουσίας εὖ ἔχοντες, ὡς τὰ Ἀλεξάνδρου φρονήσαντας ἐνδεικνύναι· καὶ φειδὼ παντάπασιν ἦν οὐδεμία, τῶν μὲν ἀναιρουμένων, τῶν δὲ τὰς οὐσίας ἃς

7 *ἐπὶ Ῥαιτίαν τὴν ἄνω S.* 10 Illyria et Dalmatia, uti ex c. 17 patet, erant Licinii; corrumpendo igitur duces et milites Licinii potiturum se his provinciis speravit. *R.* 12 *ἀνδρῶν*] immo *ἀδράς*, sicut 5 11. 13 aliis ***Fusius Volusianus.***

seditio militaris est concitata, qua milites parum abfuit quin ad urbis interitum progrederentur, nisi Maxentius eorum furorem propere mitigasset.

14. Secundum haec Maxentius occasiones gerendi adversus Constantinum belli quaerebat, seque dolere propter obitum patris simulans, cui mortis causam Constantinus praebuisset, via qua itur ad Raetos proficisci cogitabat, velut hac natione tam Galliae quam Illyricis regionibus proxima: somniabat enim et Dalmatia et Illyriis se potiturum opera ducum militarium in iis locis et Licinii copiarum. haec cum haberet in animo Maxentius, res Africanas prius constituendas duxit. itaque coactis hominum copiis, eisque dato duce Rufio Volusiano praetorii praefecto, in Africam illas transmittit, ablegato cum hoc et Zena, viro tam bellicarum rerum experientia quam mansuetudine celeberrimo. cum primo congressu milites Alexandri ad quendam militum globum deflexissent, fugae socium se praebebat Alexander; quo globo ab hostibus superato etiam ipse comprehensus et suffocatus est. bello in hunc modum finito, latus calumniatoribus apertus est campus omnes, prope dixerim, quotquot in Africa vel genere vel opibus praestabant, velut Alexandri partium sectatores deferendi; nec ullis omnino parcebatur, cum alii ne-

ἔτυχον ἔχοντες ἀπολλύντων. εἰσήγετο δὲ θρίαμβος εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ τῶν ἐν Καρχηδόνι κακῶν. Μαξέντιος μὲν οὖν ταῦτα διαπραξάμενος, καὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν τε καὶ τὴν Ῥώμην αὐτὴν μετὰ πάσης ὠμότητός τε καὶ ἀσελγείας προσενεχθείς, ἐν τούτοις πως ἦν.

15. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος καὶ πρότερον ὑπόπτως πρὸς αὐτὸν ἔχων, τότε μᾶλλον εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ παρεσκευάζετο μάχην· καὶ συναγαγὼν δυνάμεις ἔκ τε ὧν ἔτυχεν ἔχων δορικτήτων βαρβάρων καὶ Γερμανῶν καὶ τῶν ἄλλων Κελτικῶν ἐθνῶν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Βρεττανίας συνειλεγμένους, εἰς ἐννέα που μυριάδας πεζῶν ἅπαντας καὶ ὀκτακισχιλίους ἱππέας, ἤλαυνεν ἐκ τῶν Ἄλπεων ἐπὶ a. 312 τὴν Ἰταλίαν, τὰς μὲν προσαγούσας ἑαυτὰς ἐκεχειρίᾳ πόλεις ἀβλαβεῖς ἀφιείς, τὰς δὲ ἐς ὅπλα ἰούσας καταστρεφόμενος. παρασκευαζομένου δὲ μείζονι δυνάμει καὶ Μαξεντίου, Ῥωμαίων μὲν καὶ Ἰταλῶν εἰς ὀκτὼ μυριάδας αὐτῷ συνεμάχουν, καὶ Τυρρηνῶν ὅσοι τὴν παραλίαν ἅπασαν ᾤκουν, παρείχοντο δὲ καὶ Καρχηδόνιοι στράτευμα μυριάδων τεσσάρων, καὶ Σικελιῶται πρὸς τούτοις, ὥστε εἶναι τὸ στράτευμα πᾶν ἑπτακαίδεκα μυριάδων, ἱππέων δὲ μυρίων πρὸς τοῖς ὀκτακισχιλίοις. τοσαύτῃ παρασκευασαμένων ἀμφοτέρων στρατιᾷ, Μαξέντιος γέφυραν ἐπὶ τοῦ Θύμβριδος ἐπήγνυτο, μὴ συνάψας ἅπασαν ἀπὸ τῆς ὄχθης τῆς πρὸς τῇ πόλει μέχρι τῆς ἄλλης, ἀλλ' εἰς δύο διελόμενος μέρη, ὥστε ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τοῦ ποταμοῦ τὰ πληροῦντα μέρος τῆς γεφύρας ἑκάτερον συναν-

20 στρατείᾳ LP.

carentur, alii facultates suas amitterent. quin et Romae triumphatum est ob perpetrata Carthagine mala et Maxentii quidem rerum his ita gestis, ac omnibus per Italiam ac in ipsa urbe per summam crudelitatem libidinemque habitis, hic status erat.

15. Constantinus autem, qui hominem et antea suspectum haberet, tunc magis ad gerendum adversus eum bellum se comparat. ideoque collectis copiis ex redactis in potestatem barbaris et Germanis et aliis Celticis nationibus, itemque de Britannia coactis militibus, qui omnes erant ad nonaginta milia peditum et octo milia equitum, ex Alpibus in Italiam movet; ac oppida quidem per indutias se dedentia nullo damno multat, ad arma vero tendentia, in dicionem redigit. cum Maxentio, longe maioribus copiis semet instruente, Romanorum et Italorum octoginta milia se ad belli societatem coniunxerant, itemque Tusci, quotquot universam oram maritimam incolebant. praebebant et Carthaginienses exercitum quadraginta milium, et praeter hos Siculi, adeo quidem ut totus exercitus centum et septuaginta peditum et decem atque octo milibus equitum constaret. tantis cum ambo copiis instructi essent, Maxentius pontem supra Tiberim amnem struit, non connexum prorsus a ripa, quae urbem spectat, ad alteram usque ripam, sed duas in partes ita divisum, ut in medio flumine ea quae partem utramque pontis explebant in-

τᾶν πως ἀλλήλοις περόναις σιδηραῖς, ἀνασπωμέναις ἡνίκα ἂν τις μὴ βουληθείη ζυγῶσαι τὴν γέφυραν. ἐπέταξε δὲ τοῖς μηχανοποιοῖς, ἐπειδὰν ἴδωσι τὸν Κωνσταντίνου στρατὸν τῇ ζεύξει τῆς γεφύρας ἐφεστῶτα, ἀνασπᾶσαι τὰς περόνας καὶ διαλῦσαι τὴν γέφυραν, ὥστε εἰς τὸν ποταμὸν τοὺς ἐπὶ ταύτῃ ἑστῶτας πεσεῖν. καὶ Μαξέντιος μὲν ταῦτα ἐμηχανᾶτο, (16) Κωνσταντῖνος δὲ μέχρι τῆς Ῥώμης ἅμα τῷ στρατῷ προελθὼν ἐν τῷ πεδίῳ τῷ πρὸ τῆς πόλεως ἐστρατοπεδεύετο, ἀναπεπταμένῳ τε ὄντι καὶ ἐς ἱππασίαν ἐπιτηδείῳ. Μαξέντιος δὲ ἐναποκλείσας ἑαυτὸν τοῖς θεοῖς ἱερεῖα προσήγαγε καὶ τῶν ἱεροσκόπων περὶ τῆς τοῦ πολέμου τύχης ἀνεπυνθάνετο καὶ τὰ Σιβύλλης διηρευνᾶτο. καί τι θέσφατον εὑρὼν σημαῖνον ὡς ἀνάγκη τὸν ἐπὶ βλάβῃ πράττοντα Ῥωμαίων οἰκτρῷ θανάτῳ περιπεσεῖν, πρὸς ἑαυτοῦ τὸ λόγιον ἐλάμβανεν ὡς δὴ τοὺς ἐπελθόντας τῇ Ῥώμῃ καὶ ταύτην διανοουμένους ἑλεῖν ἀμυνόμενος. ἐξέβη δὲ ὅπερ ἦν ἀληθές. ἐξαγαγόντος γὰρ Μαξεντίου πρὸ τῆς Ῥώμης τὸ στράτευμα, καὶ τὴν γέφυραν ἣν αὐτὸς ἔζευξε διαβάντος, γλαῦκες ἀπείρῳ πλήθει καταπτᾶσαι τὸ τεῖχος ἐπλήρωσαν· ὅπερ θεασάμενος ὁ Κωνσταντῖνος ἐνεκελεύετο τάττεσθαι τοῖς οἰκείοις. στάντων δὲ κατὰ κέρατα τῶν στρατοπέδων ἀντίων ἀλλήλοις, ἐπαφῆκε τὴν ἵππον ὁ Κωνσταντῖνος, ἣ δὲ ἐπελάσασα τῶν ἐναντίων ἱππέων ἐκράτει. ἀρθέντος δὲ καὶ τοῖς πεζοῖς τοῦ σημείου, καὶ οὗτοι σὺν κόσμῳ τοῖς πολεμίοις ἐπῄεσαν. γενομένης δὲ μάχης καρτερᾶς αὐτοὶ μὲν Ῥωμαῖοι καὶ

2 *μὴ* om P. 13 *τὸ λόγιον* Leunclavius: libri *τὸ λοιπόν*.

ter se quodam modo concurrerent fibulis ferreis, quae revellebantur, quoties pontem quis iunctum nollet. simul imperat fabris, cum primum viderent exercitum Constantini iuncturae pontis insistere, fibulas revellerent ac pontem solverent, ut quotquot huic insisterent, in fluvium delaberentur. ac Maxentius quidem haec struebat, (16) Constantinus autem cum exercitu Romam usque progressus ante urbem castra metatur in campo qui et late patet et equitationi est opportunus. Maxentius inclusus diis hostias immolat, et extispices de belli eventu consulit, ipsis quoque Sibyllinis oraculis pervestigatis. cumque repperisset oraculum, quo significaretur in fatis esse ut qui ad detrimentum populi Romani spectantia designaret, miserabili morte periret, de semet ipso id oraculum accipiebat, quasi qui Romam adortos eamque capere cogitantes propulsaret. eventus autem comprobavit id quod verum erat. nam cum Maxentius ex urbe copias produxisset, iamque pontem quem ipse iunxerat transiisset, infinita quaedam multitudo noctuarum devolans muros complebat. quo conspecto suis Constantinus, ut aciem struerent, imperat. cum exercitus utrinque cornibus adversis starent, equitatum Constantinus immisit. is equitatum hostilem adortus fudit. peditibus quoque signo sublato, rite compositeque in hostem illi tendebant. acri com-

οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας σύμμαχοι πρὸς τὸ κινδυνεύειν ἀπώκνουν, ἀπαλλαγὴν εὑρεῖν πικρᾶς εὐχόμενοι τυραννίδος, τῶν δὲ ἄλλων στρατιωτῶν ἄφατον ἔπιπτε πλῆθος ὑπό τε τῶν ἱππέων συμπατούμενον καὶ ἀναιρούμενον ὑπὸ τῶν πεζῶν. μέχρι μὲν οὖν ἡ ἵππος ἀντεῖχεν, ἐδόκει πως ἐλπὶς ὑπεῖναι τῷ Μαξεντίῳ· τῶν δὲ ἱππέων ἐνδόντων, ἅμα τοῖς λειπομένοις εἰς φυγὴν τραπεὶς ἵετο διὰ τῆς τοῦ ποταμοῦ γεφύρας ἐπὶ τὴν πόλιν. οὐκ ἐνεγκόντων δὲ τῶν ξύλων τὸ βάρος ἀλλὰ ῥαγέντων, ἐφέρετο μετὰ πλήθους ἄλλου καὶ αὐτὸς Μαξέντιος κατὰ τοῦ ποταμοῦ. (17) ἀγγελθείσης δὲ τοῖς ἐν τῇ πόλει τῆς νίκης, χαίρειν μὲν οὐδεὶς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις ἐθάρρει διὰ τὸ τὴν ἀγγελίαν οἴεσθαί τινας εἶναι ψευδῆ· τῆς δὲ Μαξεντίου κεφαλῆς ἐπὶ δόρατος ἀνενεχθείσης, ἀποθέμενοι τὸν φόβον εἰς ἡδονὴν τὴν ἀθυμίαν μετήγαγον.

Ἐπὶ τούτοις οὕτως ἐκβᾶσιν ὁ Κωνσταντῖνος ὀλίγοις μέν τισι τῶν ἐπιτηδειοτάτων Μαξεντίῳ δίκην ἐπέθηκε, τοὺς δὲ πραιτωριανοὺς στρατιώτας ἐκτρίψας καὶ τὰ φρούρια τὰ τούτους ἔχοντα καθελών, διαθέμενός τε τὰ κατὰ τὴν Ῥώμην, ἐπὶ Κελτοὺς καὶ Γαλάτας ἐξώρμησε. μεταπεμψάμενος δὲ Λικίννιον ἐν τῷ Μεδιολάνῳ κατεγγυᾷ τὴν ἀδελφὴν τούτῳ Κωνσταντίαν, ἣν καὶ πρότερον αὐτῷ δώσειν ὑπέσχετο, τῆς πρὸς Μαξέντιον δυσμενείας a. 313 κοινωνὸν ἔχειν βουλόμενος. τούτου πραχθέντος Κωνσταντῖνος

11 διὰ τὸ] δέει τοῦ LP. 13 ἀθυμίαν S: ῥαθυμίαν LP.

misso proelio, Romani quidem ipsi et Itali socii segniores ad obeunda pericula se praebebant, quod acerba tyrannide se liberari optarent: reliquorum vero militum innumerabilis quaedam multitudo cecidit, tum ab equitibus obtrita tum a peditibus interempta. enimvero quamdiu resistebat equitatus, aliqua Maxentio spes esse reliqua videbatur. sed equitibus iam succumbentibus, fuga cum reliquis arrepta per pontem fluminis ad urbem contendebat. tignis autem minime sustinentibus eam vim oneris adeoque ruptis, cum cetera multitudine Maxentius etiam fluminis impetu abripiebatur. (17) victoriae fama ad eos perlata qui erant in urbe, nemo propter illa quae gesta fuerant laetitiam quandam prae se ferre audebat, quod falsum esse nuntium plerique arbitrarentur. verum ubi Maxentii caput summa hasta praefixum in urbem relatum esset, metu deposito vecordiam cum voluptate commutabant.

Hoc eventu rerum Constantinus de paucis quibusdam Maxentio familiarissimis poenas exegit, praetorianis militibus e medio sublatis et castellis dirutis, in quibus degere consueverant. cumque res urbanas constituisset, ad Celtas et Gallos profectus est. Licinio Mediolanum arcessito sororem Constantiam in matrimonium tradidit, quam et antea se daturum ei promiserat, cum eum sibi socium contra Maxentium hostem adiungere vellet. eo peracto Constantinus ad Celtas revertitur. ceterum bellis civilibus inter

μὲν ἐπὶ Κελτοὺς ἀνεχώρει, Λικιννίῳ δὲ καὶ Μαξιμίνῳ πολέμων ἐμφυλίων ὑπεκκαυθέντων καὶ μάχης ἐν Ἰλλυριοῖς καρτερᾶς γενομένης, ἔδοξε μὲν τὴν ἀρχὴν ὁ Λικίννιος ἐλαττοῦσθαι, παραχρῆμα δὲ ἀναμαχεσάμενος εἰς φυγὴν τρέπει τὸν Μαξιμῖνον, ὃς διὰ τῆς ἑῴας ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἀπιὼν ἐλπίδι τοῦ συναγαγεῖν εἰς τὸν πόλεμον δυνάμεις ἀρκούσας ἐν Ταρσῷ τελευτᾷ.

a. 314 18. Οὕτω τῆς βασιλείας εἰς Κωνσταντῖνον καὶ Λικίννιον περιστάσης, ὀλιγίστου χρόνου διαδραμόντος εἰς διαφορὰν ἦλθον ἀλλήλοις, Λικιννίου μὲν οὐ δεδωκότος αἰτίαν, Κωνσταντίνου δὲ κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ περὶ τὰ συγκείμενα φανέντος ἀπίστου καὶ τῶν ἐθνῶν τινὰ τῶν τῇ βασιλείᾳ Λικιννίου λαχόντων παρασπᾶσθαι βουληθέντος. τῆς τοίνυν ἔχθρας αὐτοῖς ἐμφανοῦς γενομένης, ἀμφότεροι τὰς περὶ σφᾶς δυνάμεις συναγαγόντες εἰς μάχην συνῄεσαν. ἀλλὰ Λικίννιος μὲν εἰς Κίβαλιν συνήθροιζε τὸν στρατόν. πόλις δὲ αὕτη Παιονίας ἐστίν, ἐπὶ λόφου κειμένη. στενὴ δὲ ὁδὸς ἣ ἐπὶ τὴν πόλιν ἀνάγει, σταδίων πέντε τὸ εὖρος ἔχουσα, ἧς τὸ πολὺ μέρος ἐπέχει λίμνη βαθεῖα, τὸ δὲ λειπόμενον ὄρος ἐστίν, ἐν ᾧ καὶ ὁ λόφος ἐφ' οὗπερ ἡ πόλις. ἐντεῦθεν πεδίον ἀναπεπταμένον ἐκδέχεται πολύ τι καὶ εἰς ἄποψιν ἄπειρον. ἐν τούτῳ Λικίννιος ἐστρατοπεδεύετο, τὴν φάλαγγα τὴν οἰκείαν εἰς μῆκος ἐκτείνων ὑπὸ τὸν λόφον, ὡς ἂν μὴ ἀσθενῆ δόξαιεν εἶναι τὰ κέρατα. τοῦ δὲ Κωνσταντίνου πρὸς τῷ ὄρει τὸν στρατὸν τάξαντος,

1 legebatur *Μαξιμιανῷ* et *Μαξιμιανόν*: corr *H*: coll. p. 72 9 10. 16 *τὸ* om P. totum hoc **σταδίων πέντε τὸ εὖρος ἔχουσα** fortasse post **λίμνη βαθεῖα** ponendum.

Licinium et Maximinum accensis, acrique facto proelio in Illyriis, ab initio quidem superari visus est Licinius, sed confestim redintegrata pugna Maximinum in fugam vertit; qui per Orientem in Aegyptum discedens, spe cogendarum copiarum quantae gerendo bello sufficerent, Tarsi diem vitae supremum obiit.

18. Hoc modo ad Constantinum et Licinium devoluto imperio, cum perexiguum temporis effluxisset, exorta sunt inter eos dissidia. non quod Licinius causam praebuisset, sed quod more suo Constantinus pacta conventa parum integra fide servasse visus esset, ac nationes quasdam ad imperium Licinii pertinentes avertere voluisset. itaque prorumpentibus in apertum inimicitiis, ambo copias suas ad dimicandum cogebant. Licinius ad Cibalim colligebat suos. id oppidum est Pannoniae in colle situm; ad quod oppidum via sursum ducit arta, cuius latitudo quinque stadiorum est. eiusdem maiori parti profunda palus imminet. reliquum mons est, quo in monte collis est ille situs in quo esse oppidum ipsum diximus. hinc aperta planities excipit, ingens ea quidem et prospectu infinita; qua in planitie castra Licinius habebat, phalangem suam sub colle porrigens in longitudinem, ne parum firma cornua viderentur. Constantinus ad montem suos instruxerat, et

ἡγεῖτο μὲν ἡ ἵππος· τοῦτο γὰρ ἔδοξεν εἶναι λυσιτελέστερον, ἵνα μὴ τοῖς πεζοῖς οἱ πολέμιοι σχολαίτερον ἐμβάλλουσιν ἐμπίπτοντες ἐπὶ τὸ πρόσω διὰ τὴν δυσχέρειαν προϊέναι κωλύοιεν. οὗ δὴ γενομένου κρατήσας ἐν τάχει τῆς ἐμβολῆς, τῶν σημείων ἀρθέντων αὐτίκα τοῖς ἐναντίοις ἐπῄει, καὶ γέγονε μάχη πάσης ὡς εἰπεῖν ἄλλης καρτερωτέρα· τῶν γὰρ βελῶν ἐκτοξευθέντων ἑκατέρῳ στρατεύματι, ταῖς αἰχμαῖς καὶ τοῖς δόρασιν ἐπὶ χρόνον συχνὸν συνεπλάκησαν. τῆς δὲ μάχης ἀρξαμένης μὲν ἐξ ἠοῦς, ἑσπέρας δὲ ἄχρι παραταθείσης ἐνίκα τὸ δεξιὸν κέρας, οὗ Κωνσταντῖνος ἡγεῖτο. τραπέντων δὲ τῶν ἐναντίων εἰς φυγήν, ἐπειδὴ καὶ Λικίννιον εἶδον ἐπὶ τὸν ἵππον ἀναπηδῶντα καὶ πρὸς δρασμὸν ἕτοιμον αἱ σὺν αὐτῷ φάλαγγες, οὐκέτι κατὰ χώραν ἠνείχοντο μένειν οὔτε δείπνου μεταλαβεῖν· ἀπολιπόντες δὲ θρέμματα καὶ ὑποζύγια καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀποσκευήν, σιτία δὲ τοσαῦτα φέροντες ὅσα πεινῆν κατ᾽ ἐκείνην οὐκ εἴα τὴν νύκτα, σπουδῇ πάσῃ καταλαμβάνουσιν ἅμα Λικιννίῳ τὸ Σίρμιον. πόλις δὲ Παιονίας τὸ Σίρμιον, ὃ παραρρέει ποταμὸς ἐπὶ θατέρας, εἰς τὸν Ἴστρον ἐμβάλλων. παραδραμὼν δὲ καὶ ταύτην καὶ λύσας τὴν τούτου τοῦ ποταμοῦ γέφυραν ἐπὶ τὰ πρόσω προῄει, δύναμιν ἐκ τῶν κατὰ Θρᾴκην χωρίων ἀγεῖραι διανοούμενος.

19. Κατασχὼν δὲ Κωνσταντῖνος τὴν Κίβαλιν καὶ τὸ Σίρμιον καὶ πάντα ὅσα φεύγων ὁ Λικίννιος ὀπίσω κατέλειπε, πέμπει πεντακισχιλίους ὁπλίτας ἐπὶ τὴν αὐτοῦ δίωξιν. ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι

3 **δυσχωρίαν?**

equitatum in fronte constituerat: hoc enim ei magis expedire visum fuit, ne hostes irruentes in pedestres copias eas ipsas segnius ad manum venientes impedirent, quo minus ob difficultatem progrederentur. id cum factum esset, celeriter impetu primo superior sublatis signis in adversos statim irruit; estque commissum proelium, quovis alio paene dixerim acrius. nam emissis utrinque telis, longo tempore cuspidibus et hastis inter eos dimicatum est. cumque proelium a prima luce coeptum ad vesperam usque durasset, cornu dextrum, cui Constantinus praeerat, vicit. itaque coniectis in fugam adversis, Licinii legiones, quod et ipsum Licinium viderent in equum insilientem et ad fugam paratum, non amplius eo loco manere nec cenare sunt ausae, sed relictis pecoribus et iumentis et omni apparatu reliquo, tantumque ciborum secum auferentes quantum ad famem ea nocte pellendam satis esset, omni adhibita festinatione cum Licinio Sirmium perveniunt. Pannoniae civitas est Sirmium; quam ab utraque parte flumen alluit, in Istrum semet exonerans. hoc oppidum cursu praetergressus ac ponte fluminis soluto pergebat ulterius, quod in Thracia militem colligere cogitaret.

19. Constantinus, occupata Cibali et Sirmio et aliis omnibus quae fugiens a tergo Licinius relinquebat quinque legionariorum milia eius perse-

μέν, ἀγνοῶντες τῆς ὁδοῦ δι' ἧς ἔφευγε Λικίννιος ὄντες, φθάσαι τοῦτον οὐκ ἠδυνήθησαν· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ζεύξας τὴν τοῦ Σάου γέφυραν, ἣν ὁ Λικίννιος ἔτυχε διαλύσας, ἅμα τῷ στρατῷ Λικιννίου κατόπιν ἐχώρει. διαβὰς δὲ ἐπὶ τὴν Θρᾴκην ἀφικνεῖται πρὸς τὸ πεδίον ἐν ᾧ Λικίννιον στρατοπεδευόμενον εὗρεν. ἐν δὲ τῇ νυκτὶ καθ' ἣν ἐπέστη, τάξας τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἐπέταττε τοῖς στρατιώταις ἅμα ἠοῖ πρὸς μάχην παρασκευάζεσθαι. γενομένης δὲ ἡμέρας θεασάμενος ὁ Λικίννιος τὸν Κωνσταντῖνον σὺν τῷ στρατεύματι καὶ αὐτὸς ἀντετάττετο, κοινωνὸν ἔχων τοῦ πολέμου Οὐάλεντα Καίσαρα παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀπὸ Κιβάλεως φυγὴν καταστάντα. συμπεσόντων δὲ τῶν στρατοπέδων ἀλλήλοις, τὰ μὲν πρῶτα διαστάντες τόξοις ἐχρῶντο, τῶν δὲ βελῶν δαπανηθέντων δόρασι καὶ ἐγχειριδίοις ἐνέπιπτον. ἔτι δὲ τῶν στρατοπέδων καρτερῶς ἐγκειμένων, οἱ παρὰ Κωνσταντίνου διῶξαι Λικίννιον προσταχθέντες ἐφίστανται τοῖς στρατεύμασι μαχομένοις ἔκ τινος ἀπόπτου χωρίου, κάμψαντες δὲ διά τινος λόφου δεῖν ἐνόμισαν ἐξ ὑπερδεξίου τόπου τοῖς οἰκείοις συμμῖξαι καὶ τοὺς ἐναντίους ἐς κύκλωσιν καταστῆσαι. φυλαξαμένων δὲ τῶν σὺν Λικιννίῳ καὶ γενναίως πρὸς ἅπαντας ἀγωνισαμένων, πολλῶν δὲ καὶ ἀναριθμήτων ἐξ ἑκατέρου πεσόντων τῆς τε μάχης ἰσοπαλοῦς γενομένης, ἐκ συνθήματος ἀλλήλων ἐχωρίσθη τὰ στρατεύματα.

20. *Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ γενομένης ἀνακωχῆς, ἀμφοτέροις ἐδόκει κοινωνίαν ἔχειν καὶ ὁμαιχμίαν ἐφ' ᾧ τὸν μὲν Κωνσταντῖνον ἄρ-*

13 ***συνέπιπτον?***

quendi causa mittit. sed illi viae, qua Licinius fugerat, ignari consequi eum minime potuerunt. Constantinus autem Savi ponte iuncto, quem Licinius resciderat, cum exercitu Licinii vestigiis inhaeret. cumque transiisset in Thraciam, pervenit ad eam planitiem in qua Licinium castra metatum repperit. eadem nocte qua venerat, instructa suorum acie, militibus imperat, prima luce parati ad pugnam essent. ubi dies illuxisset, Licinius, conspecto cum exercitu Constantino, aciem ex adverso et ipse suam instruit, cum belli socium Valentem haberet, Caesarem ab se dictum ex quo fuga Cibalim reliquerat. exercitus inter se congressi ac primum ex intervallo seiuncti sagittis utuntur. telis exhaustis cum hastis et pugionibus irruunt. dum acriter pugnam exercitus urgent, ii quos Constantinus Licinium persequi iusserat de conspicuo quodam loco pugnantibus exercitibus superveniunt, et flexo per collem quendam itinere cum suis ex acclivi et eminentiore loco iungendas vires statuunt et hostes ab omni parte cingendos. ab eo cum sibi cavissent Licinii milites, et fortiter adversus omnes dimicassent, iamque pluribus et innumerabilibus quidem utrinque caesis pari Marte pugnatum esset, signo dato a se invicem dirempti fuerunt exercitus.

20. Postridie pactis induciis, visum est inter ambos esse debere societatem et foedus mutuum, ita quidem ut Constantinus imperaret Illyriis et

*γειν Ἰλλυριῶν καὶ τῶν ἐπέκεινα πάντων ἐθνῶν, Λικίννιον δὲ
Θρᾴκην ἔχειν καὶ τὴν ἑῴαν καὶ τὰ ταύτης ἐπέκεινα, Οὐάλεντα δὲ
τὸν ὑπὸ Λικιννίου Καίσαρα καθεσταμένον ἀναιρεθῆναι, τῶν
συμβεβηκότων κακῶν αἴτιον εἶναι λεγόμενον. οὗ δὴ γενομένου,
καὶ δοθέντων ὅρκων ἦ μὴν βέβαια ταῦτα παρ' ἑκατέρου φυλάτ-
τεσθαι, πρὸς πίστιν βεβαιοτέραν τοῦ ταῖς συνθήκαις ἐμμεῖναι
Κωνσταντῖνος μὲν καθίστησι Καίσαρα Κρίσπον, ἐκ παλλακῆς
αὐτῷ γεγονότα Μινερβίνης ὄνομα, ἤδη νεανίαν ὄντα, καὶ Κων-* a. 317
*σταντῖνον οὐ πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἐν Ἀρελάτῳ τῇ πόλει τεχθέντα,
ἀναδείκνυται δὲ σὺν αὐτοῖς Καῖσαρ καὶ ὁ Λικιννίου παῖς Λικιν-
νιανός, εἰς εἰκοστὸν προελθὼν μῆνα τῆς ἡλικίας. τὸ μὲν οὖν
τέλος ἐγένετο τοῦ δευτέρου πολέμου.*

21. *Κωνσταντῖνος δὲ πυθόμενος Σαυρομάτας τῇ Μαιώ-* a. 322
*τιδι προσοικοῦντας λίμνῃ, ναυσὶ διαβάντας τὸν Ἴστρον, τὴν οὖ-
σαν ὑπ' αὐτῷ λῄζεσθαι χώραν, ἦγεν ἐπ' αὐτοὺς τὰ στρατόπεδα.
συναντησάντων δὲ καὶ τῶν βαρβάρων αὐτῷ μετὰ Ῥαυσιμόδου
τοῦ σφῶν βασιλεύοντος, τὴν ἀρχὴν οἱ Σαυρομάται προσέβαλλον
πόλει φρουρὰν ἀρκοῦσαν ἐχούσῃ, ἧς τὸ μὲν ἀπὸ γῆς ἀνατρέχον
εἰς ὕψος τοῦ τείχους ἐκ λίθων ᾠκοδόμητο, τὸ δὲ ἀνωτέρω ξύλινον
ἦν. οἰηθέντες τοίνυν οἱ Σαυρομάται ῥᾷστα τὴν πόλιν αἱρήσειν,*

4 *εἶναι* Stephanus: *οἶμαι* LP. 9 *τῇ πόλει* om Stephanus et *R.* 11 *μῆνα* Leunclavius et Scaliger: codices *μῆκος*. Victor ep. c. 41: *filiumque suum, Crispum nomine ex Minervina concubina conceptum, item Constantinum iisdem diebus natum oppido Arelatensi, Licinianumque Licinii filium, mensium fere viginti, Caesares effecit.* *τὸ*] *τοῦτο?* cf. 4 46 extr. 12 *δευτέρου πολέμου*, scil. eorum bellorum quae Constantinus gesserat, et quidem contra Maxentium et Licinium. ne de bello Liciniano secundo prave quis interpretetur. *R.*

nationibus ceteris, quotquot ulterius essent porrectae, Licinius Thraciam et Orientem et ulteriores provincias haberet; Valens appellatus a Licinio Caesar, quod perhiberetur auctor eorum esse malorum quae acciderant, dignitate privaretur. quo facto et sacramentis ultro citroque praestitis, sancte condiciones has utrimque servandas, ut artiori se fide ad standum pactis conventis adstringerent, Constantinus Crispum, natum e concubina, cui Minervinae nomen, qui iam adoleverat, et Constantinum in Arelatensi oppido ante non multos dies in lucem editum, Caesares dixit; et cum iis Licinianus quoque, Licinii filius, qui iam aetatis mensem vigesimum ingressus erat, Caesar designatus fuit. atque hunc finem bellum secundum habuit.

21. Cum autem Constantinus inaudisset ad Maeotidem paludem habitantes Sarmatas, Istro navigiis transiecto, quae dicionis suae erant infestare, copias in eos duxit. itidem barbari cum Rausimodo rege obviam ei profecti primum quoddam oppidum tentabant, satis magno praesidio munitum, cuius ea pars muri, quae a terra surgebat in altum, erat opere lapideo facta, pars superior ligneo. quamobrem arbitrati Sarmatae facillime se potituros oppido,

εἰ τοῦ τείχους ὅσον ξύλινον ἦν καταφλέξαιεν, πῦρ τε προσῆγον καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ τείχους ἐτόξευον. ἐπεὶ δὲ οἱ ἐφεστῶτες τοῖς τείχεσι βέλεσί τε καὶ λίθοις τοὺς βαρβάρους ἐξ ὑπερδεξίων βάλλοντες ἔκτεινον, ἀπαντήσας Κωνσταντῖνος καὶ κατὰ νώτου τοῖς βαρβάροις ἐπιπεσὼν πολλοὺς μὲν ἀπέκτεινε τοὺς δὲ πλείους ἐζώγρησεν, ὥστε τοὺς λειπομένους φυγεῖν. Ῥαυσίμοδος δὲ τὸ πολὺ μέρος ἀποβαλὼν τῆς δυνάμεως, ἐς τὰς ναῦς ἐμβὰς ἐπεραιοῦτο τὸν Ἴστρον, διανοούμενος καὶ αὖθις τὴν Ῥωμαίων λῄζεσθαι χώραν. ὅπερ ἀκούσας ὁ Κωνσταντῖνος ἐπηκολούθει, τὸν Ἴστρον καὶ αὐτὸς διαβάς, καὶ συμφυγοῦσι πρός τινα λόφον ὕλας ἔχοντα πυκνὰς ἐπιτίθεται, καὶ πολλοὺς μὲν ἀνεῖλεν, ἐν οἷς καὶ Ῥαυσίμοδον αὐτόν, πολλοὺς δὲ ζωγρίας ἑλὼν τὸ περιλειφθὲν πλῆθος χεῖρας ἀνατεῖναν ἐδέξατο, καὶ μετὰ πλήθους αἰχμαλώτων ἐπανῄει πρὸς τὰ βασίλεια.

22. Διανείμας δὲ τούτους ταῖς πόλεσιν ἐπὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἐχώρει, καὶ τὸν ἐν ταύτῃ λιμένα πρότερον οὐκ ὄντα κατασκευάσας ἐπὶ τὸν πρὸς Λικίννιον αὖθις παρεσκευάζετο πόλεμον.
a. 323 καὶ τριηκόντοροι μὲν εἰς διακοσίας κατεσκευάσθησαν, ναῦς δὲ φορτίδες συνήχθησαν πλέον ἢ δισχίλιαι, πεζὸς δὲ στρατὸς εἰς δώδεκα μυριάδας, ἡ ναῦς καὶ ἵππος μυρία. Λικίννιος δὲ Κωνσταντῖνον ἀκούσας ἐν παρασκευαῖς εἶναι, διέπεμπεν ἀγγέλους κατὰ τὰ ἔθνη πλοῖα πολεμικὰ καὶ δυνάμεις πεζάς τε καὶ ἱππικὰς εὐτρεπεῖς

3 ὑπερδεξιῶν LP. 6 Ῥαυσίδομος L. δὴ P. 18 τριηκόντεροι L. 19 πλήν L, ut infra 5 19 LP. πλεῖν utroque loco Boissonad. Eunap. 1 p. 588. δισχίλια LP. 22 πολεμικὰ om P.

si quicquid esset in muro ligneum exussissent, ignem admovebant et consistentes in muro telis petebant. sed cum murorum propugnatores telis ac lapidibus ex loco sublimiore deiectis barbaros interficerent, iamque Constantinus advenisset, a tergo barbaros adortus multos occidit, plures vivos cepit, reliquis fuga sibi consulentibus. Rausimodus maiori parte copiarum amissa, naves ingressus Istrum transiecit, cum haberet in animo dicionem Romanam iterum populari. quod ubi Constantinus comperisset, et ipse transiecto Istro subsequitur, ac fuga quendam ad collem silvis densum delatos adoritur, et multos interficit, quorum in numero Rausimodus erat; multisque vivis captis, residuam multitudinem, quae manus porrigebat, in fidem recepit; eoque pacto magna cum multitudine captivorum ad praetorium reversus est.

22. His in urbes distributis Thessalonicam accessit, et portu confecto, qui antehac ibi nullus erat, rursus ad gerendum bellum contra Licinium se parabat. naves enim, quae singulae triginta remis agerentur, ducentae instruebantur, et onerariae plures quam bis mille; peditum centum quoque et viginti, navalium et equestrium copiarum ad decem milia cogebantur. Licinius audito Constantini apparatu, dimissis ad nationes hinc inde nuntiis, idoneas bello naves et equitum peditumque copias instrui iubet. sine mora

ποιῆσαι κελεύων. καὶ σὺν παντὶ τάχει τριήρεις ἐξέπεμπόν οἱ Αἰγύπτιοι μὲν ὀγδοήκοντα, Φοίνικες δὲ τὰς ἴσας, Ἴωνες δὲ καὶ Δωριεῖς οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἑξήκοντα, Κύπριοι δὲ τριάκοντα καὶ Κᾶρες εἴκοσι, Βιθυνοὶ δὲ τριάκοντα, καὶ πεντήκοντα Λίβυες. ὁ δὲ πεζὸς στρατὸς ἦν πεντεκαίδεκά που μυριάδων, ἱππεῖς δὲ πεντακισχίλιοί τε καὶ μύριοι· τούτους Φρυγία καὶ Καππαδοκία παρεῖχεν. ὡρμίσθησαν δὲ αἱ νῆες ἐν τῷ Πειραιεῖ μὲν αἱ Κωνσταντίνου, κατὰ δὲ τὸν Ἑλλήσποντον ἃς Λικίννιος εἶχεν. οὕτω τῶν ναυτικῶν τε καὶ πεζῶν ἑκατέρῳ ταχθέντων, ὁ μὲν Λικίννιος ἐν Ἀδριανουπόλει τῆς Θρᾴκης τὸ στρατόπεδον εἶχε, Κωνσταντῖνος δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς τὰς ναῦς μετεπέμπετο, κατὰ τὸ πλέον ἐκ τῆς Ἑλλάδος οὔσας, ἐκ δὲ τῆς Θεσσαλονίκης ἅμα τῷ πεζῷ προελθὼν παρὰ τὴν ἠϊόνα τοῦ Ἕβρου ποταμοῦ, τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐν ἀριστερᾷ ἰόντος, ἐστρατοπέδευεν. ἐκτάξαντος δὲ καὶ τοῦ Λικιννίου τὴν δύναμιν ἀπὸ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πόλεως ὄρους ἄχρι σταδίων διακοσίων, καθ' ὃ Τῶνος εειος ποταμὸς τῷ Ἕβρῳ συμβάλλει, συχνὰς μὲν ἡμέρας ἀλλήλοις ἀνθεκαθέζετο τὰ στρατόπεδα, κατανοήσας δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ὅπῃ μάλιστα στενώτατός ἐστιν ὁ ποταμὸς ἑαυτοῦ, τοιόνδε τι μηχανᾶται. ξύλα κατάγειν ἐκ τοῦ ὄρους ἐπέταττε τῷ στρατοπέδῳ καὶ σχοίνους πλέκειν ὡς δὴ μέλλων ζευγνύναι τὸν ποταμὸν καὶ ταύτῃ διαβιβάζειν τὸ στράτευμα. τούτῳ δὲ βουκολήσας τοὺς ἐναντίους, ἀνελθὼν ἐπί τινα λόφον ὕλας

6 τούτους τε Φρυγία L. 14 καὶ om Sylburgiana. 16 τῶνος εειος L, τῶνος εκειος P, τῶνος ἑτρός L. margo. Intelligitur autem fluvius, qui hodie *Tunsa* (quod nomen simile est huic *Tonus*) et a Chalcondyla *Ταίναρος* vocatur. v. Leuncl. Pand. Turc. c. 30. *Cellar.* 18 στενότερος vulgo. 21 καὶ] libri κἂν.

missae sunt ab Aegyptiis octoginta triremes, a Phoenicibus totidem, ab Ionibus et Doriensibus Asiaticis sexaginta: Cyprii triginta, Cares viginti, Bithyni triginta, Africani quinquaginta suppeditabant. peditum habebat ad centum et quinquaginta prope milia, equitum quindecim milia, quos Phrygia Cappadociaque praebebat. et Constantini quidem classis erat in Piraeeo, Licinii naves ad Hellespontum. in hunc modum constitutis ab utroque nauticarum ac terrestrium copiarum rebus, Hadrianopoli in Thracia castra Licinius habebat; et Constantinus e Piraeeo suas naves, e Graecia maiorem partem collectas, arcessebat. simul terrestri cum exercitu Thessalonica progressus propter ripam fluminis Hebri, qui ad laevam Hadrianopolim alluit, castra faciebat. cum Licinius suos instruxisset a monte, qui oppido imminet, ad ducenta usque stadia, ubi Tonus fluvius Hebro coniungitur. compluribus diebus, adversis utrinque castris, exercitus substiterunt. sed Constantinus animadverso qua parte flumen esset artissimum, tale quiddam machinatur. tigna de monte comportare iubet exercitum funesque nectere, quasi ponte flumen iuncturus esset ac copias suas istic transportaturus. qua quidem re deceptis opinionibus hostium, et colle quodam conscenso, qui silvas habebat

συνεχεῖς ἔχοντα, καλύπτειν τοὺς ἐντὸς ὄντας αὐτῶν δυναμένας, ἐγκατέστησεν αὐτόθι πεζοὺς μὲν τοξότας πεντακισχιλίους, ἱππέας δὲ ὀγδοήκοντα. δώδεκα δὲ παραλαβὼν ἱππέας, ἅμα τούτοις διὰ τοῦ στενοῦ, καθ᾽ ὃ μάλιστα διαβατὸς ὁ ποταμὸς ἦν, ὑπερβὰς τὸν Ἕβρον ἀδόκητος ἐμπίπτει τοῖς πολεμίοις, ὥστε πεσεῖν μέν τινας, πολλοὺς δὲ φυγεῖν προτροπάδην, τοὺς δ᾽ ἄλλους πρὸς τὸ αἰφνίδιον καταπεπληγμένους ἑστάναι κεχηνότας ἐπὶ τῷ τῆς διαβάσεως ἀδοκήτῳ. ἐπ᾽ ἀδείας δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἱππέων περαιωθέντων καὶ ἑξῆς παντὸς τοῦ στρατεύματος, πολὺς μὲν ἐγένετο φόνος (ἔπεσον γὰρ μυριάδες που τρεῖς καὶ τετρακισχίλιοι), τοῦ ἡλίου δὲ πρὸς δύσιν ὄντος ὁ μὲν Κωνσταντῖνος [ὡς] ἐλάμβανε τὰ στρατόπεδα, Λικίννιος δέ, ὅσους οἷός τε γέγονε τῶν οἰκείων ἀναλαβών, ἤλαυνε διὰ τῆς Θρᾴκης, ὡς ἂν τὸ ναυτικὸν καταλάβοι. (23) ἡμέρας δὲ γενομένης, πάντες ὅσοι τοῦ Λικιννίου στρατεύματος κατὰ τὸ ὄρος ἢ εἰς φάραγγας ἔτυχον πεφευγότες, ἐξέδοσαν ἑαυτοὺς Κωνσταντίνῳ μετὰ τῶν ἀπολειφθέντων τῆς Λικιννίου φυγῆς.

Λικιννίου δὲ φυγόντος εἰς τὸ Βυζάντιον, ὁ Κωνσταντῖνος κατόπιν ἐχώρει καὶ τὸ Βυζάντιον ἐπολιόρκει. τοῦ δὲ ναυτικοῦ, καθάπερ εἴρηταί μοι, τοῦ μὲν Πειραιῶς ἐκπλεύσαντος εἰς δὲ Μακεδονίαν ὁρμιζομένου μεταπέμπεται τοὺς ναυάρχους ὁ Κωνσταντῖνος, ἐν τῷ στόματι τοῦ Ἑλλησπόντου τὰς ναῦς παραγενέσθαι κελεύσας. ἀφικομένου δὲ τοῦ στόλου κατὰ τὸ προσταχθέν, οἱ μὲν Κωνσταντίνου στρατηγοὶ μόναις ὀγδοήκοντα τριακοντόροις

3 ὀκτακοσίους *S.* δώδεκα] suspectus est iure numerus Gibbonio *R.* 4 Post ἦν P ἅμα τοῖς ἱππεῦσιν. 6 δ᾽ om libri. 23 μόνοις LP.

densas et abditis per eas tegendis idoneas, peditum ibi sagittariorum quinque milia cum equitibus octoginta collocat. deinde sumptis secum duodecim equitibus, per fluminis angustias, qua transiici facillime poterat, Hebro superato improvisus in hostes irruit. tum vero quidam caedi, quidam profuse terga dare, alii casu inopinato territi ore diducto consistere propter hostis inexspectatam hanc transiectionem. cum interim et equites ceteri, toto cum exercitu, securi ad alteram ripam evasissent, ingens hominum caedes accidit: nam ad triginta et quatuor hominum milia ceciderunt. sub occasum solis castra Constantinus cepit. Licinius autem suis, quotquot sane poterat, recollectis per Thraciam properabat, ut ad classem perveniret. (23) cum illuxisset, omnes Liciniani milites, qui arrepta fuga vel in montem forte vel in convalles se contulerant, Constantino se dediderunt, una cum iis quos Licinius fugiens a tergo reliquerat.

Eo Byzantium fuga delato, Constantinus hominem a tergo persequens Byzantium obsedit. iam Constantini classis, ut diximus, e Piraeeo solverat et in Macedonia stationem habebat. itaque navarchos arcessit, navibus ad Hellespontum adesse iussis. ubi classis praesto iam esset, velut imperatum fuerat, Constantini duces octoginta duntaxat expeditissimis navibus, quae

ταῖς ἄριστα πλεούσαις ἔγνωσαν ναυμαχεῖν οἷα τοῦ τόπου διὰ τὴν στενότητα πλήθει νεῶν οὐκ ὄντος ἐπιτηδείου, Ἄβαντος δὲ ὁ Λικιννίου ναύαρχος διακοσίαις ἐπέπλει ναυσί, σφόδρα καταφρονῶν τῆς τῶν ἀντιπάλων νεῶν ὀλιγότητος, καὶ ἐν μέσῳ ταύτας λήψεσθαι ῥᾳδίως οἰόμενος. ἀρθέντων δὲ τῶν σημείων ἐξ ἑκατέρου καὶ τῶν πρωρέων ἐπελθόντων ἀλλήλοις, οἱ μὲν Κωνσταντίνου ναύαρχοι σὺν κόσμῳ τοῖς ἐναντίοις ἐπιόντες ἔπλεον, τοῦ Ἀβάντου δὲ σὺν οὐδεμιᾷ τάξει τὸν κατὰ τῶν ἐναντίων ἐπίπλουν ποιουμένου, προσήρασσε μὲν τὰς ναῦς ἀλλήλαις τῷ πλήθει στενοχωρουμένας, καὶ παρεδίδου τρόπον τινὰ τοῖς ἐναντίοις ἐς κατάδυσίν τε καὶ παντοίαν φθοράν. πολλῶν δὲ καὶ αὐτῶν στρατιωτῶν εἰς θάλασσαν ἐκπεσόντων νὺξ ἐπιγενομένη τὴν ναυμαχίαν διέλυσε· καὶ οἱ μὲν εἰς Ἐλαιοῦντα τῆς Θρᾴκης ὡρμίσθησαν, οἱ δὲ εἰς τὸν Αἰάντιον εἰσέπλευσαν λιμένα. (24) τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τοῦ βορέου πολλοῦ πνεύσαντος, προελθὼν Ἄβαντος τοῦ Αἰαντίου λιμένος εἰς ναυμαχίαν παρεσκευάζετο. τῶν δὲ μεινάντων ἐν τῷ στόματι τοῦ Ἑλλησπόντου πεντηκοντόρων ἐκ προστάγματος τῶν στρατηγῶν ἀφικομένων εἰς Ἐλαιοῦντα, καταπλαγεὶς ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν νεῶν Ἄβαντος ἐνεδοίαζεν ἐπιπλεῦσαι τοῖς ἐναντίοις. περὶ δὲ μέσην ἡμέραν ὑπέρρει μὲν τὸ βόρειον πνεῦμα, νότος δὲ πνεύσας πολὺς καὶ τὸν Λικιννίου στόλον πρὸς τῇ τῆς Ἀσίας εὑρὼν ἠϊόνι τὰς μὲν ὀκέλλειν ἐποίει, τὰς δὲ πέτραις προσήρασσε, τὰς δὲ αὐτάνδρους

13 Ἐλεοῦντα LP. 14 ὑστέρᾳ LP. 17 τῶν στρατιωτῶν LP. 18 Ἐλεοῦντα LP.

triginta singulis remis impellerentur, dimicandum censuerunt; quod is locus propter angustias magno navium numero non esset opportunus. Abantus autem, Licinianae classis imperator, ducentis navibus invehebatur, et hostilium navium paucitatem vehementer contemnebat, quas ab omni parte se nullo negotio putaret inclusurum. sublatis utrinque signis, et proretis in adversos tendentibus, Constantini navarchi sic suas agebant naves ut hostem composite adorirentur. Abantus autem, nullo ordine in adversos impetum faciens, naves suas ob multitudinem in artum coactas inter se collidebat, et quodam modo demergendas et varie perdendas hosti praebebat. denique multis nautis et militibus in mare praecipitatis, nox superveniens navale proelium diremit; et alteri quidem ad Elaeuntem Thraciae appulerunt, alteri portum Aiacis ingressi sunt. (24) postridie eius diei, cum vehementes aquilonis flatus essent, Abantus egressus Aiacis e portu navalem ad pugnam se parabat. sed quod eae triginta remorum naves, quae ad ostium Hellesponti substiterant, iam mandato ducum Elaeuntem se contulissent, Abantus navium multitudine territus de invadendis hostibus animi dubius haerebat. circa meridiem flatus aquilonalis remittebat, et exortus auster vehemens Licinii classem ad littus Asiaticum repertam partim in ipsum littus eiecit, partim saxis impegit, partim cum vectoribus demersit, ita quidem ut hominum quin-

κατέδυεν, ὥστε ἄνδρας μὲν πεντακισχιλίους, ναῦς δὲ αὐτάνδρους διαφθαρῆναι τριάκοντα καὶ ἑκατόν, δι᾽ ὧν ἔτυχεν ὁ Λικίννιος τοῦ στρατοῦ μέρος ἐκ τῆς Θρᾴκης εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκπέμψας οἷα στενοχωρουμένων τῷ πλήθει τῶν μετὰ Λικιννίου πολιορκουμένων ἐν τῷ Βυζαντίῳ. φυγόντος δὲ Ἀβάντου μετὰ τεσσάρων νεῶν εἰς τὴν Ἀσίαν, τὰ μὲν τῆς ναυμαχίας τοῦτον διεπολεμήθη τὸν τρόπον· πλοίων δὲ παντοῖα κομιζόντων φορτία εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἀφικομένων καὶ πλείστην ἐπιτηδείων εὐπορίαν τοῖς Κωνσταντίνου στρατηγοῖς ἐμποιησάντων, ἀνήγοντο μὲν οὗτοι μετὰ τοῦ στόλου παντὸς ὡς τοῖς τὸ Βυζάντιον πολιορκοῦσι συμμίξοντες, κυκλωσόμενοι δὲ καὶ διὰ θαλάσσης τὴν πόλιν, οἱ δὲ Λικιννίου πεζοὶ μηδὲ τὴν θέαν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ὑποστάντες, ἐπιλαβόμενοι νεῶν εἰς τὸν Ἐλαιοῦντα ἀπέπλεον.

25. Ἐγκείμενος δὲ τῇ πολιορκίᾳ Κωνσταντῖνος, καὶ χῶμα ἴσον ἔχον ὕψος τῷ τείχει κατασκευάσας, πύργους τε στήσας ἐπὶ τοῦ χώματος ξυλίνους, ὑψηλοτέρους τοῦ τείχους, δι᾽ ὧν τοὺς τὸ τεῖχος φυλάττοντας κατετόξευον, ὡς ἂν ἐπ᾽ ἀδείας κριοὺς καὶ ἄλλας μηχανὰς τῷ τείχει προσάγοι, διενοεῖτο τὴν πόλιν ἑλεῖν. τούτοις ὁ Λικίννιος ἀπορούμενος ἔγνω, καταλιπὼν τὸ Βυζάντιον καὶ ἐν τούτῳ τὸ τῆς στρατιᾶς ἀσθενέστερον ἐάσας, μετὰ τῶν ἐπιτηδείων οἳ καὶ δείγματα εὐνοίας εἰς αὐτὸν ἀποδειξαμένων εἰς Χαλκηδόνα τῆς Βιθυνίας δραμεῖν· πεπιστεύκει γὰρ ὡς δυνήσεται στρατιὰν ἐκ τῆς Ἀσίας συναγαγὼν αὖθις ἀναμαχέσασθαι.

17 *κατετόξευεν?*

que milia, naves cum hominibus centum et triginta perirent; quibus e Thracia partem exercitus in Asiam Licinius propterea transmiserat, quod illis cum eo intra urbem obsessis Byzantium prae multitudine nimis artum fuisset. cum autem in Asiam navibus quattuor Abantus aufugisset, et navale proelium hoc modo pugnatum esset, iamque naves ad Hellespontum appulissent, quae onera varia maximamque commeatus copiam Constantini ducibus attulerant, universa illi cum classe solvunt, ut se cum iis qui Byzantium obsidebant coniungerent, et urbem mari quoque cingerent. Licinii pedites cum ne conspectum quidem copiarum illarum nauticarum sustinuissent, navigia nacti Elaeuntem discesserunt.

25. Constantinus obsidionem urgens cum aggerem paris cum muris altitudinis excitasset, et turres ligneas ipso muro sublimiores in aggere constituisset, de quibus muri defensores telis petebantur, ut arietes aliaeque machinae muro citra periculum admoverentur, urbem capere cogitabat. his Licinius ad inopiam consilii redactus statuit deserto Byzantio, et ibidem exercitus infirmiori parte relicta, cum maxime sibi necessariis, qui et benevolentiam ei suam probaverant, Chalcedonem Bithyniae quam primum se recipere: nam fieri posse crediderat ut ex Asia collecto exercitu dimicaret de-

διαπλεύσας τοίνυν εἰς τὴν Χαλκηδόνα, καὶ κοινωνὸν ἑλόμενος τοῦ κινδύνου Μαρτινιανόν, ἡγεμόνα τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων ὄντα (μάγιστρον τοῦτον ὀφφικίων καλοῦσι Ῥωμαῖοι), Καίσαρα καθίστησι καὶ μετὰ στρατιᾶς εἰς Λάμψακον ἐκπέμπει, κωλύσοντα τὴν ἀπὸ τῆς Θρᾴκης ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον τῶν ἐναντίων διάβασιν· αὐτὸς δὲ εἰς τοὺς λόφους καὶ τὰς περὶ τὴν Χαλκηδόνα φάραγγας τὴν οἰκείαν ἔτασσε δύναμιν. (26) τούτου δὲ ὄντος ἐν τούτοις, ὁ Κωνσταντῖνος ἔχων πλῆθος νεῶν καὶ φορτίδων καὶ πολεμιστηρίων, διὰ τούτων τε βουλόμενος τῆς ἀντιπέραν ἠϊόνος κρατῆσαι, δεδιὼς τὸ τῆς κατὰ Βιθυνίαν ἠϊόνος ναυσὶ μάλιστα φορτίσι δυσπρόσοδον, κέλητας καὶ ἀκάτια ταχύτατα κατασκευάσας ἐπὶ τὸ λεγόμενον Ἱερὸν ἄκρον, πρὸς τῷ στόματι τοῦ Πόντου κείμενον, ἀναπλέει, σταδίοις διακοσίοις Χαλκηδόνος διεστηκός, κἀνταῦθα τὴν στρατιὰν ἀποβιβάσας ἐπί τινας λόφους ἀνῄει, καὶ ἐξ αὐτῶν παρετάττετο. Λικίννιος δὲ τὴν Βιθυνίαν ἐχομένην ὑπὸ τῶν ἐναντίων ὁρῶν, ἐν πᾶσί τε κινδύνοις ἐξεταζόμενος, Μαρτινιανὸν μὲν ἐκ τῆς Λαμψάκου μετακαλεῖται, τοὺς δὲ στρατιώτας παραθαρσύνας καὶ αὐτὸς ἡγήσεσθαί σφισι καθυποσχόμενος συνέταττε τὸ στρατόπεδον ὡς ἐς μάχην, καὶ τῆς πόλεως προελθὼν ἀπήντα παρεσκευασμένοις ἤδη τοῖς ἐναντίοις. μάχης δὲ καρτερᾶς ἐν τοῖς μεταξὺ Χαλκηδόνος καὶ τοῦ Ἱεροῦ τόποις γενομένης, παρὰ πολὺ τὸ Κωνσταντίνου μέρος ἐκράτει, σὺν πολλῷ τε τόνῳ τοῖς πολεμίοις ἐπιπεσὸν τοσοῦτον εἰργάσατο φόνον ὥστε ἀπὸ τριῶν καὶ

3 τοῦτον R, τούτων LP, τῶν S cum Stephano. 5 τῶν ἐναντίων om P. 20 παρασκευασμένοις L.

nuo. quamobrem navigio Chalcedonem delatus adiunctum sibi socium periculi Martinianum, qui ordinum palatinorum dux erat (Romani magistrum officiorum vocant), Caesarem creat, et cum exercitu Lampsacum mittit, impediturum quo minus hostes e Thracia transirent ad Hellespontum: ipse copias suas in collibus et faucibus ad Chalcedonem collocat. (26) his rebus intento Licinio, Constantinus qui et onerariarum et bellicarum navium ingentem numerum haberet et per has adverso littore potiri vellet, veritus inaccessas onerariis praesertim navibus Bithynici littoris oras, celoces et cymbas quam citissime struit, et iis ad promontorium sacrum, quod dicitur ad ostium Ponti situm quodque Chalcedone ducentis stadiis abest, navigat; et expositis ibi copiis quosdam in colles ascendit, ac in iis aciei struendae locum capit. Licinius quanquam ab hoste Bithyniam teneri cerneret suamque operam omnibus probaret periculis, Lampsaco Martinianum arcessit; et milites exhortatus, quibus se praeiturum diceret, ordines ad pugnam instruit, oppidoque egressus hostibus iam paratis occurrit. acri pugna in locis Chalcedoni et fano interiectis inita, longe Constantini pars superior erat; quae hostes ingenti cum impetu adorta tantam caedem edidit, ut de centum et tri-

δέκα μυριάδων τρεῖς μόλις διαφυγεῖν. Βυζάντιοι μὲν οὖν ἅμα τῷ ταῦτα γενέσθαι τὰς πύλας ἀναπετάσαντες ἐδέχοντο Κωνσταντῖνον, ἐποίουν δὲ ταὐτὸ καὶ Χαλκηδόνιοι· Λικίννιος δὲ μετὰ τὴν ἧτταν εἰς Νικομήδειαν ἐχώρει σὺν τοῖς περιλειφθεῖσιν ἱππεῦσι καὶ πεζῶν χιλιάσιν ὀλίγαις.

27. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ πρὸς βασιλέα Κωνσταντῖνον ηὐτομόλησε Πέρσης ἀνήρ, Ὁρμίσδης ὄνομα, τοῦ βασιλείου γένους, ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. τοῦ πατρὸς αὐτῷ Περσῶν βασιλεύοντος καὶ τὴν γενέθλιον ἐπιτελοῦντος κατὰ τὸν Περσῶν νόμον ἡμέραν, Ὁρμίσδης εἰσῄει θήραν πολλὴν εἰσαγαγὼν εἰς τὰ βασίλεια. τῶν δὲ παρακληθέντων εἰς τὴν εὐωχίαν οὐ τιμησάντων αὐτὸν οὐδὲ κατὰ τὸ καθῆκον ἐπαναστάντων, ἀγανακτήσας ἠπείλησε τὸν Μαρσύου μόρον αὐτοῖς ἐπιθήσειν. οἱ μὲν οὖν πλείους ἠγνόησαν τὸν λόγον οἷα δὴ οὐκ ἐπιχώριον ὄντα, Πέρσης δέ τις ἐπιδημήσας τῇ Φρυγίᾳ καὶ τὸ κατὰ τὸν Μαρσύαν ἀκηκοὼς διήγημα τῆς ἀπειλῆς Ὁρμίσδου τὴν ἔννοιαν τοῖς παρακαθημένοις ἐξεῖπεν. οἱ δὲ κατασχόντες ἐν μνήμῃ τὴν ἀπειλήν, ἐπειδὴ τὸν πατέρα τὸν Ὁρμίσδου τελευτῆσαι συνέβη, μεμνημένοι τῶν ἀπειληθέντων τὸν μὲν ἀδελφὸν τὸν αὐτοῦ νεώτερον ὄντα βασιλέα χειροτονοῦσι, καὶ ταῦτα τοῦ νόμου τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέως παίδων διδόντος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν, Ὁρμίσδῃ δὲ πέδας ἐπιθέντες ἐφύλαττον ἔν τινι λόφῳ πρὸ τοῦ ἄστεος ὄντι. χρόνου δέ τινος διαδραμόντος ἡ τούτου γυνὴ τοιόνδε τρόπον αὐτῷ μηχανᾶται φυγήν. ἰχθὺν

19 αὐτῷ L.

ginta milium numero vix triginta milia evaderent. cum primum haec evenissent, Byzantii Constantinum portis apertis accipiunt, idem et Chalcedoniis factitantibus. Licinius victus Nicomediam cum equitibus reliquis et paucis peditum milibus contendit.

27. In hoc tempore Persa quidam, cui nomen Hormisdes, regio sanguine procreatus, ad imperatorem Constantinum ex huiusmodi causa transfugit. cum pater eius, qui rex Persarum erat, diem suum natalem more Persico celebraret, Hormisdes regiam ingressus est, magna secum allata ferinae copia. cum invitati ad convivium nullo eum honore dignati essent, nec uti decuerat assurrexissent, indignatus eis se Marsyae mortem illaturum minatus est. eam orationem complures ut peregrinam non intelligebant: sed Persa quidam, qui vixisset in Phrygia et narrationem de Marsya audivisset, minarum Hormisdae sententiam assidentibus exponebat. illi memoria minarum suis animis inscripta, quam primum patrem Hormisdae mori contigit, earum recordati fratrem ipsius natu minorem regno praeficiunt, quanquam lex maiori natu inter regios liberos rerum summam tribueret, Hormisdam vero compedibus vinctum in sito quodam ante urbem colle custodiunt postea-quam aliquid temporis intercessisset, uxor eius hoc modo molitur ut eva-

ἀγρεύσασα μέγαν ῥίνην σιδηρᾶν ἐντίθησι τῇ τούτου νηδύϊ, καὶ ἀναρράψασα δίδωσιν εὐνούχῳ τῶν πιστοτάτων, εἰπεῖν αὐτὸν Ὁρμίσδῃ κελεύσασα παρόντος οὐδενὸς φαγεῖν τὸν ἰχθὺν καὶ τῷ κατὰ τὴν τούτου νηδὺν εὑρισκομένῳ χρήσασθαι πρὸς βοήθειαν. τοῦτο βουλευσαμένη καμήλους ἐκπέμπει πλήρεις οἴνου καὶ ἀφθόνου τροφῆς, εὐωχεῖσθαι διδοῦσα τοῖς τὸν ἄνδρα φυλάττουσιν. ἔπειτα οἱ μὲν φύλακες τῇ εὐωχίᾳ προσεῖχον, Ὁρμίσδης δὲ τὸν ἰχθὺν διελὼν εὗρε τὴν ῥίνην, τὰς δ' ἐπικειμένας τοῖς ποσὶ πέδας διατεμών, ἀναλαβών τε τὴν τοῦ εὐνούχου στολήν, διὰ μέσων τῶν φυλάκων ἤδη μεθυόντων ἐξῄει, καὶ τῶν εὐνούχων ἕνα παραλαβὼν ἀφικνεῖται πρὸς Ἀρμενίων βασιλέα, φίλον ὄντα καὶ ξένον αὐτῷ. καὶ διὰ τούτου μετ' ἀσφαλείας διασωθεὶς τῷ Κωνσταντίνῳ προσέδραμε, καὶ πάσης ἠξιώθη τιμῆς τε καὶ θεραπείας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπως ἔσχεν ἀφηγησάμην.

28. Κωνσταντίνου δὲ τὸν Λικίννιον καὶ ἐν τῇ Νικομηδείᾳ πολιορκοῦντος, ἀπογνοὺς ταῖς ἐλπίσιν, ἐπιστάμενός τε ὡς οὐδεμία δύναμις ἔστιν αὐτῷ πρὸς μάχην ἀρκοῦσα, τῆς πόλεως προελθὼν ἱκέτης τῷ Κωνσταντίνῳ καθίσταται, καὶ τὴν ἁλουργίδα προσαγαγὼν βασιλέα τε καὶ δεσπότην ἐβόα, συγγνώμην ἐπὶ τοῖς προλαβοῦσιν αἰτῶν· ἐθάρρει γὰρ ὡς βιώσεται, τῆς αὐτοῦ γαμετῆς ὅρκους ἐπὶ τούτῳ παρὰ Κωνσταντίνου λαβούσης. ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Μαρτινιανὸν μὲν παρεδίδου τοῖς δορυφόροις ἐπὶ θανάτῳ, Λικίννιον δὲ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐκπέμψας ὡς βιω-

1 ῥῖνα LP: corr Stephanus e Suida et Zonara. 6 ἔπειτα] ἐπεὶ δὲ libri.

deret. magno pisce capto, limam ventri eius indit, eoque rursum consuto piscem eunucho fidelissimo tradit, cum mandato ut Hormisdae diceret, hoc pisce nemine praesente vesceretur, et ad opem eo quod in illius ventre reperiret uteretur. hoc captato consilio, camelos ablegat vino cibisque copiosis oneratos, et mariti custodibus epulum praebet. interea dum epulo custodes intenti sunt, Hormisdes pisce discerpto limam invenit; qua cum pedibus iniectas compedes dissecuisset et eunuchi amictum induisset, per medios custodes iam temulentos egressus est, sumptoque secum uno ex eunuchis ad regem Armeniorum, amicum et hospitem suum, pervenit; cuius opera tutus et incolumis ad Constantinum se contulit, qui eum omni tum honore tum respectu dignatus est. sed haec quidem, ut accidere, narrata sunto.

28. Cum autem Constantinus etiam Nicomediae Licinium obsideret, rebus ille desperatis, quod sciret nullas sibi restare iustas et satis amplas ad dimicandum copias, egressus urbe supplex Constantino factus est; et allata purpura imperatorem ac dominum clamabat, veniamque praeteritorum poscebat: nam vitam sibi certo pollicebatur, cuius nomine iusiurandum uxori eius a Constantino praestitum fuerat. Martinianum Constantinus satellitibus suis occidendum tradidit, Licinio Thessalonicam ablegato velut istic secure

σόμενον αὐτόθι σὺν ἀσφαλείᾳ, μετ' οὐ πολὺ τοὺς ὅρκους πατήσας (ἦν γὰρ τοῦτο αὐτῷ σύνηθες) ἀγχόνῃ τοῦ ζῆν αὐτὸν ἀφαιρεῖται.

Constantinus. 29. Περιστάσης δὲ τῆς πάσης εἰς μόνον Κωνσταντῖνον ἀρχῆς, οὐκέτι λοιπὸν τὴν κατὰ φύσιν ἐνοῦσαν αὐτῷ κακοήθειαν ἔκρυπτεν, ἀλλὰ ἐνεδίδου τῷ κατ' ἐξουσίαν ἅπαντα πράττειν. ἐχρῆτο δὲ ἔτι καὶ τοῖς πατρίοις ἱεροῖς, οὐ τιμῆς ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας· ᾗ καὶ μάντεσιν ἐπείθετο, πεπειραμένος ὡς ἀληθῆ προεῖπον ἐπὶ πᾶσι τοῖς κατωρθωμένοις αὐτῷ. ἐπεὶ δ' εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο μεστὸς πάσης ἀλαζονείας, ἀφ' ἑστίας ᾠήθη δεῖν ἄρξα-
a. 326 σθαι τῆς ἀσεβείας. Κρίσπον γὰρ παῖδα τῆς τοῦ Καίσαρος, ὡς εἴρηταί μοι πρότερον, ἀξιωθέντα τιμῆς, εἰς ὑποψίαν ἐλθόντα τοῦ Φαύστῃ τῇ μητρυιᾷ συνεῖναι, τοῦ τῆς φύσεως θεσμοῦ μηδένα λόγον ποιησάμενος ἀνεῖλε. τῆς δὲ Κωνσταντίνου μητρὸς Ἑλένης ἐπὶ τῷ τηλικούτῳ πάθει δυσχεραινούσης καὶ ἀσχέτως τὴν ἀναίρεσιν τοῦ νέου φερούσης, παραμυθούμενος ὥσπερ αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος κακῷ τὸ κακὸν ἰάσατο μείζονι· βαλανεῖον γὰρ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐκπυρωθῆναι κελεύσας καὶ τούτῳ τὴν Φαῦσταν ἐναποθέμενος ἐξήγαγε νεκρὰν γενομένην. ταῦτα συνεπιστάμενος ἑαυτῷ, καὶ προσέτι γε ὅρκων καταφρονήσεις, προσῄει τοῖς ἱερεῦσι καθάρσια τῶν ἡμαρτημένων αἰτῶν. εἰπόντων δὲ ὡς οὐ παραδέδοται καθαρμοῦ τρόπος δυσσεβήματα τηλικαῦτα καθῆραι δυνάμενος,

8 **προειπὼν** LP: corr *S*. 10 *ἀλαζονίας* L. 11 *Κρῖσπον* LP. *Πρίσκος* est Suidae 2 p. 377 Kust. 16 *αὐτὴν ὥσπερ* Suidas. 18 *ἐκπυρώσας τούτῳ* Suidas. 19 *γενομένην* om Suidas.

victuro. neque multo post ei, violata iurisiurandi religione, quod quidem Constantino non insolens erat, laqueo vitam ademit.

29. Posteaquam universum imperium ad unius Constantini potestatem rediisset, non iam amplius insitam a natura malitiam tegebat, sed indulgens animi libidini omnia pro imperio agebat. et patritis adhuc sacris utebatur, non tam honoris religionisve causa quam necessitatis; quo fiebat ut et hariolis fidem haberet, expertus vera eos praedixisse de rebus omnibus quas feliciter gessisset. at ubi Romam venit, omnis arrogantiae plenus, ab ipso lare sibi sumendum impietatis exordium putavit. nam Crispum filium, Caesaris, ut ante dictum est, ornatum titulo, quod in suspicionem venisset quasi cum Fausta noverca consuesceret, nulla ratione iuris naturalis habita sustulit. cumque Constantini mater Helena tantam calamitatem aegro ferret animo et intolerabilem ex caede iuvenis dolorem perciperet, quasi consolans eam Constantinus malum malo maiori sanavit: nam cum balineum supra modum accendi iussisset, eique Faustam inclusisset, mortuam inde extraxit. horum ipse sibi conscius, et praeterea contemptae sacramentorum religionis, ad flamines accedens admissorum lustrationes poscebat. illis respondentibus non esse traditum lustrationis modum, qui tam foeda piacula eluere posset,

Αἰγύπτιός τις ἐξ Ἰβηρίας εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθὼν καὶ ταῖς εἰς τα βασίλεια γυναιξὶ συνήθης γενόμενος, ἐντυχὼν τῷ Κωνσταντίνῳ πάσης ἁμαρτάδος ἀναιρετικὴν εἶναι τὴν τῶν Χριστιανῶν διεβεβαιώσατο δόξαν καὶ τοῦτο ἔχειν ἐπάγγελμα, τὸ τοὺς ἀσεβεῖς μεταλαμβάνοντας αὐτῆς πάσης ἁμαρτίας ἔξω παραχρῆμα καθίστασθαι. δεξαμένου δὲ ῥᾷστα τοῦ Κωνσταντίνου τὸν λόγον καὶ ἀφεμένου μὲν τῶν πατρίων, μετασχόντος δὲ ὧν ὁ Αἰγύπτιος αὐτῷ μετεδίδου, τῆς ἀσεβείας τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο τὴν μαντικὴν ἔχειν ἐν ὑποψίᾳ· πολλῶν γὰρ αὐτῷ διὰ ταύτης προρρηθέντων εὐτυχημάτων καὶ ἐκβάντων εἰς ἔργον, ἐδεδίει μή ποτε καὶ ἄλλοις κατ' αὐτοῦ τι πυνθανομένοις τὸ ἐσόμενον προρρηθείη, καὶ ἐκ ταύτης τῆς προαιρέσεως πρὸς τὸ ταῦτα καταλύειν ἐτράπη. τῆς δὲ πατρίου καταλαβούσης ἑορτῆς, καθ' ἣν ἀνάγκη τὸ στρατόπεδον ἦν ἰέναι εἰς τὸ Καπετώλιον, ἄνοδον ὀνειδίζων ἀναίδην, καὶ τῆς ἱερᾶς ἁγιστείας ἀποστατήσας, εἰς μῖσος τὴν γερουσίαν καὶ τὸν δῆμον ἀνέστησεν.

30. Οὐκ ἐνεγκὼν δὲ τὰς παρὰ πάντων ὡς εἰπεῖν βλασφημίας πόλιν ἀντίρροπον τῆς Ῥώμης ἐζήτει, καθ' ἣν αὐτὸν ἔδει βασίλεια καταστήσασθαι. γενόμενος δὲ μεταξὺ Τρωάδος καὶ τῆς ἀρχαίας Ἰλίου καὶ τόπον εὑρὼν εἰς πόλεως κατασκευὴν ἐπιτήδειον, θεμελίους τε ἐπήξατο καὶ τείχους τι μέρος εἰς ὕψος ἀνέστησεν,

6 τοῦ om cum Steph. *R.* 13 vid. l. 3 cod. Th. de infirmand. h. quae sub tyrann. *στρατόπεδον* est hic equitatus: nam de transvectione loquitur. *Ritter.* 14 Godofredus ἱερᾶς ἀρχιερείας, male. 15 ἀποστατήσας] ἀποπατήσας LP, καταπατήσας editi. cf. p. 17 12 init.

Aegyptius quidam, ex Hispania Romam delatus palatinisque mulierculis familiaris factus, et ad Constantini colloquium admissus, sententiam doctrinae Christianorum habere vim abolendi quodcunque peccatum confirmavit, et id ipsum adeo polliceri, nimirum acceptantes eam homines impios, mox omni delicto liberari. eam orationem cum non gravate Constantinus accepisset, ac patrita missa faceret, perceptis iis quae hic Aegyptius offerebat, principium impietatis hoc dedit ut divinationem suspectam haberet. nam quod ei multae res prosperae per hanc praedictae fuissent, quibus quidem re ipsa respondit eventus, verebatur ne itidem aliis adversus ipsum hanc consulentibus id quod futurum esset praediceretur. atque hoc consilio impulsus ad huiusmodi abolenda se convertit. cum autem dies quidam more patrio festus appetiisset, quo die in Capitolium exercitui adscendendum erat, eum adscensum verbis contumeliosis impudenter insectans, et a ritu sacrorum recedens, senatus atque populi odium incurrit.

30. Cumque profectas ab omnibus, prope dixerim, exsecrationes haud ferret, urbem quandam Romae parem quaerebat, in qua palatium ipse sibi conderet. itaque cum venisset inter Troadem et priscum illud Ilium, invento loco ad urbem condendam idoneo fundamenta iecit et muri partem ali-

ὅπερ ἄχρι νῦν ὁρᾶν ἔνεστι τοῖς ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον πλέουσιν.
a. 329 ἐλθὼν δὲ εἰς μετάμελον καὶ ἀτελὲς τὸ ἔργον καταλιπὼν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ᾔει. θαυμάσας δὲ τὴν τῆς πόλεως θέσιν ἔκρινε ταύτην ὅτι μάλιστα αὐξῆσαι καὶ ἐς βασιλέως οἴκησιν ἁρμοδίαν καταστῆσαι. κεῖται μὲν γὰρ ἡ πόλις ἐπὶ λόφου, μέρος ἐπέχουσα τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ διὰ τοῦ καλουμένου Κέρατος καὶ τῆς Προποντίδος ἐκτελουμένου. καὶ τὸ μὲν παλαιὸν εἶχε τὴν πύλην ἐν τῇ συμπληρώσει τῶν στοῶν ἃς Σεβῆρος ὁ βασιλεὺς ᾠκοδομήσατο, παυσάμενος τῆς κατὰ Βυζαντίων ὀργῆς, ὅτι Νίγρον ὑπεδέξαντο πολέμιον ὄντα· τὸ δὲ τεῖχος διὰ τοῦ λόφου καθιέμενον ἦν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ μέρους ἄχρι τοῦ τῆς Ἀφροδίτης ναοῦ καὶ θαλάσσης τῆς ἀντικρὺ Χρυσοπόλεως, ἀπὸ δὲ τοῦ βορείου λόφου κατὰ τὸν ἴσον τρόπον κατιὸν ἄχρι τοῦ λιμένος ὃ καλοῦσι νεώριον, καὶ ἐπέκεινα μέχρι θαλάσσης ἣ κατευθὺ κεῖται τοῦ στόματος δι' οὗ πρὸς τὸν Εὔξεινον ἀνάγονται Πόντον. μῆκος δὲ ἔχει τὸ στενὸν τοῦτο μέχρι τοῦ Πόντου σταδίων περί που τριακοσίων. τὸ μὲν οὖν ἀρχαῖον τῆς πόλεως μέγεθος τοῦτο ἦν· ἀγορὰν δὲ ἐν τῷ τόπῳ καθ' ὃν ἡ πύλη τὸ ἀρχαῖον ἦν οἰκοδομήσας κυκλοτερῆ, καὶ στοαῖς διστεγέσι ταύτην περιλαβών, ἁψῖδας δύο μαρμάρου Προικοννησίου μεγίστας ἀλλήλων ἀντίας ἀπετύπωσε, δι' ὧν ἔνεστιν εἰσιέναι εἰς τὰς Σεβήρου στοὰς καὶ τῆς πάλαι πόλεως ἐξιέναι. πολλῷ δὲ μείζονα τὴν πόλιν ἀποφῆναι βουλόμενος, τοῦ πάλαι τείχους ἐπέκεινα

1 νῦν om P. ἐπὶ] τὸ μὲν L. 9 ὅτε P. 11 μέχρι L. 18 διστέγεσι LP. fortasse rectius διστέγοις S. 19 προκονησίου LP.

quam in altum egit; quam adhuc videre est, si qui versus Hellespontum navigent. sed quod eum huius operis instituti paenituisset, eo relicto, ut erat imperfectum, Byzantium concessit; cuius urbis situm admiratus, eam quam maxime statuit amplificandam et efficiendam idoneam ut principis in ea domicilium esset. nam urbs in colle sita est, eius isthmi partem complexa, quem isthmum id quod Ceras sive Cornu vocant et Propontis efficiunt. et olim quidem eo loco portam habebat, quo porticus illae desinunt quas imperator Severus exstruxit, cum suas adversus Byzantios iras deposuisset, qui hostem ipsius Nigrum in urbem admiserant. murus vero per collem demissus ab occidentali parte usque ad Veneris aedem et ipsum mare pertinebat, quod est e regione Chrysopolis. eodem modo et ab aquilonali colle deorsum ductus erat usque ad portum, quod Navale dicunt, et ulterius usque ad mare, quod directo situm est ad id ostium per quod in Pontum Euxinum adverso flexu navigatur. et artum quidem hoc spatium, ad Pontum usque trecentis plus minus stadiis in longitudinem patet. haec prisca civitatis amplitudo erat. Constantinus autem eo loco quo quondam porta erat, exstructo foro rotundo, quod porticibus distegis inclusit, fornices duos e marmore Proeconesio maximos fecit, oppositos sibi; per quos ire licet in Severi porticus et urbe prisca egredi. cumque urbem longe maiorem efficere vellet, eam

σταδίοις πεντεκαίδεκα τείχει περιέβαλε τὴν πόλιν ἀπολαμβάνοντι πάντα τὸν ἰσθμὸν ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν. (31) τούτῳ τῷ τρόπῳ πολλῷ μείζονα τῆς προτέρας ἀποτελέσας, καὶ βασίλεια κατεσκεύασεν οὐ πολλῷ τῆς Ῥώμης ἐλάττονα· καὶ τὸν ἱππόδρομον εἰς ἅπαν ἐξήσκησε κάλλος, τὸ τῶν Διοσκούρων ἱερὸν μέρος αὐτοῦ ποιησάμενος, ὧν καὶ τὰ δείκηλα μέχρι νῦν ἔστιν ἐπὶ τῶν τοῦ ἱπποδρόμου στοῶν ἑστῶτα ἰδεῖν. ἔστησε δὲ κατά τι τοῦ ἱπποδρόμου μέρος καὶ τὸν τρίποδα τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἄγαλμα. οὔσης δὲ ἐν τῷ Βυζαντίῳ μεγίστης ἀγορᾶς τετραστόου, κατὰ τὰς τῆς μιᾶς στοᾶς ἄκρας, εἰς ἣν ἀνάγουσιν οὐκ ὀλίγοι βαθμοί, ναοὺς ᾠκοδομήσατο δύο, ἐγκαθιδρύσας ἀγάλματα, θατέρῳ μὲν μητρὸς θεῶν Ῥέας, ὅπερ ἔτυχον οἱ σὺν Ἰάσονι πλεύσαντες ἱδρυσάμενοι κατὰ τὸ Δίνδυμον ὄρος τὸ Κυζίκου τῆς πόλεως ὑπερκείμενον. φασὶ δὲ ὡς καὶ τοῦτο διὰ τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐλωβήσατο ῥαθυμίαν, τούς τε περὶ ἑκάτερα λέοντας περιελὼν καὶ τὸ σχῆμα τῶν χειρῶν ἐναλλάξας· κατέχειν γὰρ πάλαι δοκοῦσα τοὺς λέοντας νῦν εἰς εὐχομένης μεταβέβληται σχῆμα, τὴν πόλιν ἐφορῶσα καὶ περιέπουσα. ἐν δὲ θατέρῳ Ῥώμης ἱδρύσατο τύχην. κατασκευάσας δὲ οἰκίας τισὶ τῶν ἐκ τῆς γερουσίας ἀκολουθήσασιν αὐτῷ, διετέλεσε πόλεμον οὐδένα κατωρθωκώς. ἐπελθόντων δὲ Θαϊφάλων, Σκυθικοῦ γένους, ἱππεῦσι πεντακοσίοις, οὐ μόνον οὐκ ἀντετά-

4 τῆς] τῶν τῆς R. 16 περὶ] παρ'? cf. p. 58 18: παρ' ἑκάτερα ποταμοῦ. 21 δὲ] concinnius γοῦν. infra 4 25 Ταϊφάλων. Ammiano *Taifali.*

ultra veterem murum decem et quinque stadiis muro novo circumdedit, qui totum isthmum a mari ad mare complecteretur. (31) hoc modo cum urbem priore multo ampliorem reddidisset, regiam quoque condidit, Romana non multo minorem. itidem Hippodromum ad omnem elegantiam perpolivit; cuius partem fecit Castoris et Pollucis aedem, quorum simulacra nunc etiam in porticibus Hippodromi stantia videre licet. statuit et quadam in Hippodromi parte Apollinis Delphici tripodem, ipsius Apollinis simulacrum in se continentem. cumque Byzantii forum maximum esset, quattuor porticibus inclusum, ad extremitates unius ex his porticibus, ad quam gradus non pauci sursum ducunt, aedes duas exstruxit, collocato in harum altera matris deum Rheae simulacro, quod in monte Dindymo, qui oppido Cyzico imminet, olim illi constituerant quos Iason navigationis socios habuit. et aiunt eum hoc quadam ex vecordia, nihili faciente res divinas, mutilasse, leonibus utrinque sublatis et manuum figura mutata: nam cum olim tenere leones videretur, nunc speciem precantis exhibet, urbem inspectans et observans. in altera Fortunae Romanae simulacrum posuit. praeterea quibusdam Roma secutis eum senatoribus aedes exstruxit. nec iam bellum ullum amplius gerebat, adeo quidem ut Thaifalis, natione Scythica, cum equitibus quingentis

ξατο τούτοις, ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως ἀποβαλὼν καὶ τὰ μέχρι τοῦ χάρακος αὐτοὺς ληϊζομένους ἰδὼν ἀγαπητῶς ἀποδρὰς διεσώθη.

a. 332 32. Μεῖνας δὲ ἀπόλεμος καὶ τρυφῇ τὸν βίον ἐκδοὺς διένειμε τῷ Βυζαντίων δήμῳ σίτησιν δημοσίαν, ἣν ἄχρι τοῦδε διέμεινεν ἔχων. εἰς οἰκοδομίας δὲ πλείστας ἀνωφελεῖς τὰ δημόσια χρήματα δαπανῶν, τινὰ κατεσκεύασεν ἃ μικρὸν ὕστερον διελύετο, βέβαια διὰ τὴν ἔπειξιν οὐ γενόμενα. συνετάραξε δὲ καὶ τὰς πάλαι καθεσταμένας ἀρχάς. δύο γὰρ τῆς αὐλῆς ὄντων ὑπάρχων καὶ τὴν ἀρχὴν κοινῇ μεταχειριζομένων, οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν αὐλὴν τάγματα τῇ τούτων ᾠκονόμητο φροντίδι καὶ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἐπιτετραμμένα τὴν τῆς πόλεως φυλακὴν καὶ τὰ ταῖς ἐσχατιαῖς ἐγκαθήμενα πάσαις· ἡ γὰρ τῶν ὑπάρχων ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα νομιζομένη καὶ τῶν σιτήσεων ἐποιεῖτο τὰς ἐπιδόσεις καὶ τὰ παρὰ τὴν στρατιωτικὴν ἐπιστήμην ἁμαρτανόμενα ταῖς καθηκούσαις ἐπηνώρθου κολάσεσι. (33) Κωνσταντῖνος δὲ τὰ καλῶς καθεστῶτα κινῶν μίαν οὖσαν ἐς τέσσαρας διεῖλεν ἀρχάς. ὑπάρχῳ γὰρ ἑνὶ τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν πρὸς τῇ Πενταπόλει Λιβύης καὶ τὴν ἑῴαν ἄχρι Μεσοποταμίας καὶ προσέτι γε Κίλικας καὶ Καππαδόκας καὶ Ἀρμενίους καὶ τὴν παράλιον ἅπασαν ἀπὸ Παμφυλίας ἄχρι Τραπεζοῦντος καὶ τῶν παρὰ τὸν Φᾶσιν φρουρίων παρέδωκε, τῷ αὐτῷ καὶ Θρᾴκην ἐπιτρέψας Μυσίαν

1 καὶ τὸ] καὶ om P. 5 Βυζαντίῳ P. 8 βέβαια δὲ διὰ LP. καὶ add P. 11 γὰρ] pleonasmus est. *S*. 16 ἐπανώρθου L. cf. 4 44 extr. 18 praefecto pr. Orientis.

irruentibus non modo nullas copias adversus eos in aciem eduxerit, sed etiam parte maiori exercitus amissa, cum hostes ad ipsum vallum usque omnia diripere conspexisset, arrepta cupide fuga sibi consuluerit.

32. A bellorum curis vacuus voluptuariaeque vitae deditus plebi Byzantinae publicam annonam distribuit, quam et hactenus illa semper habuit. cumque pecuniam publicam in plurimas inutiles structuras impenderet, quaedam aedificavit non multo post diruta, quod ob festinationem durabilia non essent. conturbavit et magistratuum officia iam olim instituta. nam cum duo essent praefecti praetorii, qui hoc officium communiter gerebant, non palatini tantum ordines eorum cura potestateque gubernabantur, sed etiam ii quibus urbis erat commissa custodia, et quotquot in omnibus limitibus erant collocati. hic enim praefectorum praetorii magistratus, qui post imperatorem secundus existimabatur, et annonas erogabat et contra militarem disciplinam admissa convenientibus poenis corrigebat. (33) Constantinus autem recte constituta loco movens, unum hunc magistratum in quattuor imperia discerpsit. nam uni praefecto praetorii totam Aegyptum cum Libyae Pentapoli et Orientem ad Mesopotamiam usque, et praeterea Cilices Cappadoces Armenios oramque maritimam totam a Pamphylia Trapezuntem usque et usque ad castella propter Phasidem sita, tradidit, eidem et Thracia com-

τε μέχρις Αἵμου καὶ Ῥοδόπης καὶ μέχρι Δοβήρου πόλεως ὁριζομένην, καὶ Κύπρον μέντοι καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους δίχα Λήμνου καὶ Ἴμβρου καὶ Σαμοθρᾴκης· ἑτέρῳ δὲ Μακεδόνας καὶ Θεσσαλοὺς καὶ Κρῆτας καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ ἀμφοτέρας Ἠπείρους, καὶ πρὸς ταύταις Ἰλλυριοὺς καὶ Δάκας καὶ Τριβαλλοὺς καὶ τοὺς ἄχρι τῆς Βαλερίας Παίονας, καὶ ἐπὶ τούτοις τὴν ἄνω Μυσίαν· τῷ δὲ τρίτῳ τὴν Ἰταλίαν ἅπασαν καὶ Σικελίαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ ἔτι γε Σαρδόνα καὶ Κύρνον καὶ τὴν ἀπὸ Σύρτεων Κυρήνης ἄχρι Λιβύην, τῷ δὲ τετάρτῳ τοὺς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις Κελτούς τε καὶ Ἴβηρας πρὸς τῇ Βρεττανικῇ νήσῳ. ταύτῃ διελόμενος τὴν τῶν ὑπάρχων ἀρχὴν καὶ ἄλλοις τρόποις ἐλαττῶσαι ταύτην ἐσπούδασεν· ἐφεστώτων γὰρ τοῖς ἁπανταχοῦ στρατιώταις οὐ μόνον ἑκατοντάρχων καὶ χιλιάρχων ἀλλὰ καὶ τῶν λεγομένων δουκῶν, οἳ στρατηγῶν ἐν ἑκάστῳ τόπῳ τάξιν ἐπεῖχον, στρατηλάτας καταστήσας, τὸν μὲν τῆς ἵππου τὸν δὲ τῶν πεζῶν, εἰς τούτους τε τὴν ἐξουσίαν τοῦ τάττειν στρατιώτας καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἁμαρτάνοντας μεταθείς, παρείλετο καὶ ταύτης τοὺς ὑπάρχους τῆς αὐθεντίας. ὅ τι δὲ τοῦτο καὶ τοῖς ἐν εἰρήνῃ καὶ τοῖς κατὰ πόλεμον ἐλυμήνατο πράγμασιν, αὐ-

1 *Αἵμου S: ἀσήμου* LP. *καὶ μέχρι*] *καὶ* om P. *Τοπήρου* LP. 3 praefecto pr. Illyrici. 6 *Valeria* Pannonia est Interamnia, inter Savum et Dravum; nomen habet a Valeria Galerii Augusti uxore, qui *caesis immanibus silvis et emisso lacu agrum illum rei publicae commodantem fecerat*. Aurel. V. 40. *Cellarius*. 7 praefecto pr. Italiae. 9 praefecto pr. Galliarum. Zosimus 5 2 et 32 appellat eum praef. pr. Transalpinorum. *R*. 15 *στρατηλάται* alibi *στρατηγοί*, Eunapio *στρατοπεδάρχαι*. apud Latinos *magistri militiae*, *magistri militum*, *magistri armorum*. *comites* quoque vocabantur. vid. Vales. ad Ammian. 18 8. *R*. 19 *ἐν* add Stephanus. cf. p. 16 21.

missa et Moesia Haemi ac Rhodopes ac Doberi oppidi finibus circumscripta; praeterea Cyprum adiecit et Cycladas insulas, Lemno et Imbro et Samothracia exceptis. alteri Macedonas attribuit et Thessalos et Cretenses et Graeciam et circumiacentes insulas et Epirum utramque, et praeter has Illyrios et Dacas et Triballos et Pannonios ad Valeriam usque, et Moesiam praeterea superiorem. tertio totam Italiam et Siciliam et circumiacentes insulas, itemque Sardiniam et Corsicam et Africam a Syrtibus Cyrenen usque; quarto transalpinos Celtas et Hispanos cum insula Britannica commisit. hac ratione diviso praefectorum magistratu, studiose conatus est aliis quoque modis eorum potestatem imminuere. nam cum praeessent ubique locorum militibus, non modo centuriones et tribuni, verum etiam duces (sic enim appellabantur qui quolibet in loco praetorum vicem obtinebant), magistris militum institutis, altero equitum, peditum altero, et in hos translata potestate militum ordinandorum et coercendi delinquentes, hac etiam in parte praefectorum auctoritati detraxit. id vero tam pace quam bello detrimentum

τίκα ἐρῶ. τῶν ὑπάρχων τοὺς ἁπανταχοῦ φόρους διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῖς εἰσπραττόντων καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐκ τούτων ποιουμένων δαπάνην, ἐχόντων δὲ τοὺς στρατιώτας ὑποχειρίους εἰς τὸ δίκας ὑπέχειν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, εἰκότως οἱ στρατιῶται κατὰ νοῦν ἔχοντες ὡς ὁ χορηγῶν τὴν σίτησιν αὐτοῖς καὶ πταίουσιν ἐπεξέρχεται, πράττειν τι παρὰ τὸ καθῆκον οὐκ ἐθάρρουν δέει καὶ τῆς τῶν σιτήσεων ἀφαιρέσεως καὶ τῆς παρὰ πόδας κολάσεως. νῦν δὲ ἑτέρου μὲν ὄντος τοῦ τὰς τροφὰς ἐπιδιδόντος ἑτέρου δὲ τοῦ τῆς ἐπιστήμης κυρίου, κατ' ἐξουσίαν ἅπαντα πράττουσι, πρὸς τῷ καὶ τὸ πλέον τῶν σιτήσεων μέρος εἰς κέρδος τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν ὑπηρετουμένων τούτῳ χωρεῖν.

34. Ἔπραξε δέ τι Κωνσταντῖνος καὶ ἕτερον, ὃ τοῖς βαρβάροις ἀκώλυτον ἐποίησε τὴν ἐπὶ τὴν Ῥωμαίοις ὑποκειμένην χώραν διάβασιν. τῆς γὰρ Ῥωμαίων ἐπικρατείας ἁπανταχοῦ τῶν ἐσχατιῶν τῇ Διοκλητιανοῦ προνοίᾳ κατὰ τὸν εἰρημένον ἤδη μοι τρόπον πόλεσι καὶ φρουρίοις καὶ πύργοις διειλημμένης, καὶ παντὸς τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ ταῦτα τὴν οἴκησιν ἔχοντος, ἄπορος τοῖς βαρβάροις ἦν ἡ διάβασις, πανταχοῦ δυνάμεως ἀπαντώσης τοὺς ἐπιόντας ἀπώσασθαι. καὶ ταύτην δὴ τὴν ἀσφάλειαν διαφθείρων ὁ Κωνσταντῖνος τῶν στρατιωτῶν τὸ πολὺ μέρος τῶν ἐσχατιῶν ἀποστήσας ταῖς οὐ δεομέναις βοηθείας πόλεσιν ἐγκατέστησε, καὶ τοὺς ἐνοχλουμένους ὑπὸ βαρβάρων ἐγύμνωσε βοη-

9 δὲ om LP. 15 κατὰ τὸν εἰρημ. τρόπον] ea in libri secundi initio perierunt. *R.* 21 ἐγκατέστη LP: corr *S.*

rebus attulisse, me protinus indicante, apparebit. quippe cum praefecti praetoriis ubique terrarum tributa per apparitores suos exigerent, et militarem ex iis sumptum facerent, iidemque milites dicto audientes haberent in sustinendis ob delicta poenis, prout ipsis ea coercenda viderentur, non abs re milites cum animis suis cogitantes, eum qui annonam et stipendium praeberet delinquentes etiam punire, nihil agere praeter officium audebant, partim annonarum ademptionem partim praesentem coercitionem veriti. nunc cum alius sit qui stipendium exhibeat, alius cuius arbitrio militum coercitio sit commissa, omnia pro imperio agunt; ne dicam maiorem annonae partem ducis et apparitorum ipsius lucro cedere.

34. Fecit et aliud quiddam Constantinus, quod in dicionem populi Romani liberum barbaris aditum praebuit. nam cum imperium Romanum extremis in limitibus ubique Diocletiani providentia, quemadmodum a nobis supra dictum est, oppidis et castellis atque burgis inclusum esset, omnesque copiae militares in iis domicilium haberent: fieri non poterat, ut barbari transirent, ubique copiis hostium repellendorum causa occurrentibus. hanc praesidiorum munitionem Constantinus abolens, maiorem militum partem de limitibus submotam, in oppidis nullius opis egentibus collocavit; a barbaris

θείας, καὶ ταῖς ἀνειμέναις τῶν πόλεων τὴν ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐπέθηκε λύμην, δι' ἣν ἤδη πλεῖσται γεγόνασιν ἔρημοι, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐκδόντας ἑαυτοὺς θεάτροις καὶ τρυφαῖς ἐμαλάκισε, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν τῆς ἄχρι τοῦδε τῶν πραγμάτων ἀπωλείας αὐτὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ σπέρματα δέδωκε.

35. Καίσαρα δὲ καταστήσας ἤδη τὸν ἑαυτοῦ παῖδα Κωνσταντῖνον, ἀποδείξας δὲ σὺν αὐτῷ καὶ Κωνστάντιον καὶ Κώνσταντα a. 333 παῖδας ὄντας αὐτῷ, ηὔξησε τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς μέγεθος πόλεως σφόδρα μεγίστης, ὥστε καὶ τῶν μετ' αὐτὸν αὐτοκρατόρων τοὺς πολλοὺς τὴν οἴκησιν ἑλομένους τὴν ἐν αὐτῇ πλῆθος ὑπὲρ τὴν χρείαν συναγαγεῖν, τῶν ἁπανταχοῦ γῆς ἢ στρατείας ἢ ἐμπορείας ἕνεκεν ἢ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων εἰς ταύτην ἀγειρομένων· διὸ καὶ τείχεσιν ἑτέροις, πολλῷ μείζοσιν ὧν ὁ Κωνσταντῖνος ἐποίησεν, αὐτὴν περιέβαλον, καὶ τὰς οἰκήσεις οὕτως εἶναι συνεχώρησαν συνεχεῖς ὥστε καὶ οἰκουροῦντας καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς ὄντας στενοχωρεῖσθαι τοὺς ταύτης οἰκήτορας καὶ μετὰ κινδύνου βαδίζειν διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ ζῴων πολυπλήθειαν. ἐπεγαιώθη δὲ καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θαλάσσης οὐκ ὀλίγον, πάλων κύκλῳ παγέντων καὶ οἰκοδομημάτων αὐτοῖς ἐπιτεθέντων, ἃ καὶ καθ' ἑαυτὰ πόλιν ἀρκεῖ μεγάλην πληρῶσαι.

36. Καί μοι πολλάκις ἐπῆλθε θαυμάσαι πῶς εἰς τοσοῦτο τῆς Βυζαντίων πόλεως ηὐξημένης ὡς μηδεμίαν ἄλλην ἐς εὐδαιμονίαν ἂν ἢ μέγεθος αὐτῇ παραβάλλεσθαι, πρόρρησις ἐκ θεῶν

12 ἐμπορίας P. 16 ἀγυιαῖς in margine L. 23 ἂν om P.

vexatos praesidio nudavit, tranquillas et quietas urbes militum peste gravavit, qua iam complures ad solitudinem redactae sunt; milites ipsos theatris et voluptatibus addictos emollivit; denique, simpliciter ut dicam, rerum hactenus pereuntium internecioni principium et semina praebuit.

35. Iam Constantinum filium Caesarem appellaverat; et una cum ipso tam Constantio quam Constante filiis eodem titulo cohonestatis, Cpolim ad amplitudinem urbis longe maximae tam feliciter auxit, ut plerique post eum principes, ibidem constituto domicilio, maiorem quam usus poscat, hominum multitudinem eo pellexerint; qui undique terrarum istuc vel militiae vel mercaturae vel aliorum negotiorum causa confluunt. quapropter et muris longe capacioribus quam essent ii quos Constantinus struxit, eam circumdederunt; et aedificia tam esse contigua permiserunt ut habitatores eius, sive domi se contineant sive in compitis sint, artentur, nec sine periculo propter ingentem hominum iumentorumque copiam incedant. nec pars exigua vicini maris ad terrae formam redacta est, undique defixis palis et aedificiis in eos impositis, quae seorsum ad complendam urbem amplam sufficerent.

36. Ac mihi quidem saepe mirari subiit, qui fieret ut, cum urbs Byzantina tantopere excreverit ut alia nulla cum hac, sive felicitatem sive magnitudinem spectes, comparari possit, nullum vaticinium maioribus nostris

οὐδεμία περὶ τῆς εἰς ἀμείνονα τύχην αὐτῆς ἐπιδόσεως τοῖς πρὸ ἡμῶν ἀνθρώποις ἐδόθη. καὶ ταύτην ἐκ πολλοῦ τὴν ἔννοιαν ἔχων, πολλάς τε βίβλους ἱστορικὰς καὶ χρησμῶν συναγωγὰς ἀνελίξας, χρόνον τε ἐν τῷ περὶ τούτων ἀπορεῖν δαπανήσας, ἐνέτυχον μόλις χρησμῷ τινὶ Σιβύλλης εἶναι λεγομένῳ τῆς Ἐρυθραίας ἢ Φαεννοῦς τῆς Ἠπειρώτιδος (καὶ αὐτὴ γὰρ γενομένη κάτοχος ἐκδεδωκέναι χρησμοὺς λέγεται), ᾧ πεποιθότα Νικομήδην τὸν Προυσίου καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν λυσιτελεῖν ἑρμηνεύοντα πόλεμον ἄρασθαι πρὸς τὸν πατέρα Προυσίαν, Ἀττάλῳ πειθόμενον. ἔχει δὲ τὸ λόγιον οὕτως.

37. Ὦ βασιλεῦ Θρῃκῶν, λήψεις πόλιν ἐν προβάτοισιν,
αὐξήσεις δὲ λέοντα μέγαν, γαμψώνυχα, δεινόν,
ὅς ποτε κινήσει πατρίας κειμήλια χώρας,
γαῖαν δ᾽ αἱρήσει μόχθων ἄτερ. οὐδέ σέ φημι
σκηπτούχοις τιμαῖσιν ἀγάλλεσθαι μάλα δηρόν,
ἐκ δὲ θρόνων πεσέειν; οἷοι κύνες ἀμφὶς ἔχουσι.
κινήσεις δ᾽ εὕδοντα λύκον γαμψώνυχα, δεινόν·
οὐδ᾽ ἐθέλοντι γὰρ εἴσω ὑπὸ ζυγὸν αὐχένα θήσει.
δὴ τότε Βιθυνῶν γαῖαν λύκοι οἰκήσουσι
Ζηνὸς ἐπιφροσύναισι. ταχὺ δ᾽ ἐπιβήσεται ἀρχὴ
ἀνδράσιν οἳ Βύζαντος ἕδος καταναιετάουσι.

5 Φαελλοῦς LP. 9 huius oraculi versus aliquot allatos legimus apud Tzetzen Chil. 9 et Phlegontem Trallianum in Longaevis. in Oraculis Sibyllinis a Gallaeo editis non reperitur. *R.* 10 λείψεις? 12 πάτρια P, πατρίας γε θεμείλια *H.* 13 αἱρήσῃ LP. 15 οἷοι Tzetzes: libri οἷον. hic est versus ultimus oraculi apud Tzetzam. *R.* 19 ἐπιφροσύνῃσι· κακὸν δ᾽ ἐπιβήσεται ἄνδρας, οἳ. *Tzetzes.*

de ipsius incremento, meliorem ad fortunam evectae, datum fuerit. in qua cogitatione dum iampridem versor, multis historiarum monumentis et oraculorum collectionibus evolutis, et exacto nonnullo tempore in hac de istis dubitatione, vix tandem in oraculum quoddam incidi, quod Erythraeae Sibyllae vel Epiroticae Phaennonis esse perhiberetur. nam et isthaec afflata numine fertur edidisse quaedam oracula, quibus fretus Nicomedes Prusiae filius, qui ea suis ex commodis interpretaretur, hortatu Attali bellum patri Prusiae fecit. est autem oraculum huiusmodi.

37. Rex Thracum, capies urbem: in balantibus agnis
uncunguem pariter magnum horribilemque leonem
augebis, patriae quondam cimelia terrae
qui rapiet; citraque laborem agro potieris.
sed non aio diu te sceptris perfruiturum,
quippe canes urgent utrinque, sed his spoliandum.
sopitumque lupum uncunguem dirumque ciebis.
namque vel inviti cervices sub iuga mittet.
Bithynasque lupi regiones tunc habitabunt,
consilio Iovis; et mox regia sceptra tenebunt
magna qui veteris habitant Byzantis in urbe.

τρισμάκαρ Ἑλλήσποντε, θεόκτιτα τείχεά τ' ἀνδρῶν,
. . . . . θείαισιν ἐφετμαῖς
ἣν λύκος αἰνόλυκος πτήξει κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης.
οἵ με γὰρ εἴσασίν τε ἐμὸν ναίοντες ἔδεθλον.
οὐκέτι σιγήσω πατρὸς νόον, ἀλλ' ἀναδείξω
ἀθανάτων λογίων θνητοῖς εὔσημον ἀοιδήν.
Θρῇσσα κύει μέγα πῆμα, τόκος δέ οἱ οὐκέτι τηλοῦ,
πείρᾳ παῖδα κακὸν . . καὶ τῇδε φέρουσα·
τρηχὺ παρ' ἠπείρου πλευρὰς ἐπινείσεται ἕλκος,
καὶ μέγα οἰδήσει, ταχὺ δὲ ῥαγὲν αἱμοροήσει.

τοῦτο τὸ λόγιον πάντα μὲν ὡς εἰπεῖν ὑπεμφαῖνον ὄντως καὶ αἰνίγμασι λέγει, τά τε ἐσόμενα Βιθυνοῖς κακὰ διὰ τὴν τῶν ἐπενεχθέντων αὐτοῖς ἐς τὰ μετὰ ταῦτα φόρων βαρύτητα, καὶ ὡς ἡ ἀρχὴ ταχέως "ἐπιβήσεται ἀνδράσιν οἳ Βύζαντος ἕδος καταναιετάουσι." τὸ δὲ μετὰ χρόνον οὐκ ὀλίγον τὰ προρρηθέντα ἐκβῆναι μὴ λαμβανέτω τις εἰς τὸ περὶ ἑτέρου τινὸς λέγειν τὴν πρόρρησιν· πᾶς γὰρ χρόνος τῷ θείῳ βραχὺς ἀεί τε ὄντι καὶ ἐσομένῳ. ταῦτα δὴ οὖν ἔκ τε τῶν τοῦ χρησμοῦ ῥημάτων καὶ ἀπὸ τῶν ἐκβάντων ἐτεκμηράμην. εἰ δέ τῳ τὸ χρησθὲν ἑτέρως ἔχειν δοκεῖ, ταύτῃ νοείτω.

4 ὧ με LP. 8 φέρουσαν LP et Gyllius (Topogr. Cpol. 4 2). 10 μέγ' ἀνοιδήσει? 15 χρόνους οὐκ ὀλίγους L. 16 εἰς τὰ P.

felix Hellesponte, et moenia condita divis
imperio superum . . . . .
qua lupus ille gravis tamen invitus trepidabit.
norunt me, nostris habitant qui sedibus. haud iam
amplius ipsa animum celabo parentis, aperte
mortali generi divina oracula pandens.
Thressa malum tellus ingens parit, et prope partus:
usu nempe malam subolem pariter feret illi.
ad latera adiunctae ponto telluris et hulcus
praetumidum crescet, cito ruptum sanguine manans.

hoc oraculum omnia, prope dixerim, re vera designat, obscurisque vocibus indicat eventura Bithynis mala, propter grave tributorum onus, quae secutis temporibus eis imposita fuerunt; et quod imperium cito venturum esset ad eos, "magna qui veteris habitant Byzantis in urbe." quod autem seculis non paucis interiectis ea quae praedicta fuerant evenerint, non eo quis torqueat, ac si de re quadam alia vaticinium hoc loquatur: nam omne tempus deo breve est, qui semper et est et erit. atque haec tum de verbis oraculi tum de rerum ipsarum eventis ratiocinando collegi. quodsi cui videtur esse alia verborum oraculi sententia, per me sane sic illud accipiat licet.

38. *Κωνσταντῖνος δὲ ταῦτα διαπραξάμενος διετέλεσε δωρεαῖς οὐκ ἐν δέοντι γινομέναις, ἀλλὰ εἰς ἀναξίους καὶ ἀνωφελεῖς ἀνθρώπους, τοὺς φόρους ἐκδαπανῶν, καὶ τοῖς μὲν εἰσφέρουσι γινόμενος φορτικός, τοὺς δὲ μηδὲν ὠφελεῖν δυναμένους πλουτίζων· τὴν γὰρ ἀσωτίαν ἡγεῖτο φιλοτιμίαν. οὗτος καὶ τὴν εἰσφορὰν ἐπήγαγε χρυσίου τε καὶ ἀργύρου πᾶσι τοῖς ἁπανταχοῦ γῆς μετιοῦσι τὰς ἐμπορίας καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσι πανωνίαν προτιθεῖσι, μέχρι καὶ τῶν εὐτελεστάτων, οὐδὲ δυστυχεῖς ἑταίρας ἔξω ταύτης ἐάσας τῆς εἰσφορᾶς, ὥστε ἦν ἰδεῖν μέλλοντος τοῦ τετραετοῦς ἐνίστασθαι χρόνου, καθ' ὃν ἔδει τοῦτο τὸ τέλος εἰσφέρεσθαι, θρήνους ἀνὰ πᾶσαν πόλιν καὶ ὀδυρμούς, ἐνστάντος δὲ μάστιγας καὶ βασάνους ἐπιφερομένας τοῖς σώμασι τῶν διὰ πενίαν ἐσχάτην ζημίας ὑπενεγκεῖν μὴ δυναμένων. ἤδη δὲ καὶ μητέρες ἀπέδοντο τοὺς παῖδας, καὶ πατέρες ἐπὶ πορνείου θυγατέρας ἐστήσαντο, ἐκ τῆς τούτων ἐργασίας ἀργύριον τοῖς τοῦ χρυσαργύρου πράκτορσιν εἰσενεγκεῖν ἐπειγόμενοι. βουλόμενος δὲ καὶ τοῖς ἐν λαμπρᾷ τύχῃ περινοῆσαί τι λυπηρόν, ἕκαστον εἰς τὴν τοῦ πραίτωρος ἀξίαν ἐκάλει, καὶ τῷ προκαλύμματι τῆς τιμῆς ἀργύρου σταθμὸν ἀπῄτει πολύν. ἦν οὖν ἰδεῖν τῶν εἰς τοῦτο τεταγμένων ἐπιδημούντων ταῖς πόλεσι φυγὴν ἁπάντων καὶ ἀποδημίαν ἀλλόφυλον, δέει τοῦ μὴ σὺν ἀπωλείᾳ τῆς οὐσίας ταύτης τυχεῖν τῆς ἀξίας.*

8 Godofred ad cod. Th. t. 5 p. 4 Zosimum putat in *tabernariis* i. e. tabernas negotiatorias exercentibus lapsum esse; hi vero chrysargyrum solvebant, non meretrices. *R.* 12 *διὰ πενίας ἐσχάτης ζημίαν* LP: corr *S.*

38. Ceterum Constantinus his ita perfectis exhaurire non desinebat vectigalia largitionibus, quae non ubi par erat, sed in homines indignos ac inutiles fiebant. et collatoribus quidem tributorum gravis erat, illos autem cumulabat opibus qui nulli esse usui poterant: nam profusionem pro munificentia ducebat. idem et auri argentique collationem imposuit omnibus ubique terrarum negotiationes exercentibus et dardanariis oppidorum, ad vilissimos usque, ne miseris quidem meretriculis hac collatione liberatis. itaque videre erat, quoties quartus quisque annus appeteret, quo tributum illud pendendum erat, meras per omnes urbes lacrimas et ploratus: ubi vero iam advenisset, nonnisi flagra tormentaque corporibus eorum adhibita, qui propter paupertatem extremam sustinere iacturam hanc non possent. quin et liberos ipsae matres distrahebant, et patres filias prostituebant, ex harum quaestu chrysargyri exactoribus pecuniam offerre coacti. cumque splendidioris etiam fortunae hominibus excogitare quiddam vellet quod eis dolorem afferret, quemlibet horum ad praeturae dignitatem vocabat, et honoris praetextu magnum pecuniae pondus exigebat. iccirco quoties ad urbes venissent qui huius rei mandatum habebant, videre erat fugam omnium et profectionem ad extraneos, metuentium ne cum facultatum detrimento dignitatem hanc

ἀπεγράψατο δὲ τὰς τῶν λαμπροτάτων οὐσίας, τέλος ἐπιθεὶς ᾧ τινὶ φόλλιν αὐτὸς ἐπέθηκεν ὄνομα. καὶ ταῖς τοιαύταις εἰσφοραῖς τὰς πόλεις ἐξεδαπάνησεν· ἐπιμεινάσης γὰρ καὶ μετὰ Κωνσταντῖνον τῆς ἀπαιτήσεως ἐπὶ χρόνον συχνόν, ἐξαντλουμένου κατὰ βραχὺ τοῦ πλούτου τῶν πόλεων, ἔρημοι τῶν οἰκούντων αἱ πλεῖσται γεγόνασι.

a. 337

Constantinus, Constantius et Constans.

39. Τούτοις ἅπασι τοῖς τρόποις ὁ Κωνσταντῖνος τῷ πολιτεύματι λυμηνάμενος ἐτελεύτησε νόσῳ. διαδεξαμένων δὲ τὴν βασιλείαν τῶν αὐτοῦ παίδων ὄντων τριῶν (ἐτέχθησαν δὲ οὗτοι οὐκ ἀπὸ Φαύστης τῆς τοῦ Ἑρκουλίου Μαξιμιανοῦ θυγατρός, ἀλλ' ἐξ ἄλλης, ᾗ μοιχείας ἐπαγαγὼν μέμψιν ἀπέκτεινεν), εἴχοντο τῶν πραγμάτων, τῇ τῆς νεότητος ἐνδιδόντες ῥοπῇ μᾶλλον ἢ τῷ τῶν κοινῶν ὠφελίμῳ. πρῶτον γὰρ ἐνείμαντο τὰ ἔθνη, καὶ Κωνσταντῖνος μὲν ὁ πρεσβύτερος ἅμα τῷ νεωτάτῳ Κώνσταντι τὰ ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἅπαντα καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἰλλυρίδα πρὸς τούτοις ἔλαχεν ἔχειν, ἔτι δὲ τὰ περὶ τὸν Εὔξεινον πόντον καὶ τὴν ὑπὸ Καρχηδόνα Λιβύην, Κωνσταντίῳ δὲ τὰ περὶ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν ἑῴαν καὶ Αἴγυπτον ἐπιτέτραπτο. συνῆρχον δὲ αὐτοῖς τρόπον τινὰ Δαλμάτιος, Καῖσαρ ὑπὸ Κωνσταντίνου κατασταθείς, ἔτι δὲ καὶ Κωνστάντιος, ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ, καὶ Ἀνναβαλλιανός, ἐσθῆτι χρώμενοι κοκκοβαφεῖ καὶ περιχρύσῳ, τῆς τοῦ λεγομένου νωβελισσίμου παρ' αὐτοῦ Κωνσταντίνου τυχόντες ἀξίας αἰδοῖ τῆς συγγενείας.

10 οὐκ ἀπὸ Φαύστης] contrarium dicunt reliqui scriptores, et alio loco Zosimus ipse (p. 94 18). *R.* 20 καὶ Κωνστ.] καὶ om P.

adipiscerentur. habebat autem descripta virorum clarissimorum patrimonia, quibus et tributum imposuit, quod ipse follem nuncupavit. et huiusmodi sane collationibus urbes exhausit: nam cum etiam longo tempore post Constantinum duraret earum exactio, paulatim exhaustis oppidorum divitiis ab habitatoribus complura deserta fuerunt.

39. His omnibus modis cum rem publicam detrimento gravi Constantinus affecisset, morbo exstinctus est. eius filii successionem in imperio nacti, qui erant omnino tres, non ex Fausta Maximiani Herculii filia nati, sed ex alia quam insimulatam adulterii morte affecerat, sic rebus intenti erant, ut libidinis iuvenilis potiorem quam commodi publici rationem haberent. nam primum inter se provincias partiebantur. et Constantinus quidem, natu maximus, cum minimo natu Constante omnia trans Alpes sita et Italiam et Illyricum sortitus est, praeterea Ponto Euxino finitima, et Africae quicquid ad Carthaginem pertinet. Constantio datum est quicquid esset in Asia et Oriente et Aegypto. erant et imperii quodammodo participes, Dalmatius a Constantino Caesar dictus, et Constantius Constantini frater, et Anaballianus, qui purpurea et aureis ornata limbis utebatur, dignitatem nobilissimatus, ut vocant, ab ipso Constantino propter agnationis reverentiam consecuti.

40. *Ἀλλὰ τῆς ἀρχῆς οὕτως ἑκάστῳ νεμηθείσης, Κωνστάντιος ὥσπερ ἐξεπίτηδες μὴ κατόπιν γενέσθαι τῆς τοῦ πατρὸς ἀσεβείας ἐσπουδακώς, ἀφ' ἑστίας ἀρξάμενος αἷμα συγγενὲς ἀνδρείου τρόπου δεῖγμα παρασχεῖν ἅπασιν ἠβουλήθη. καὶ πρῶτον μὲν Κωνσταντίῳ πατρὸς ἀδελφῷ διὰ τῶν στρατιωτῶν καταπράττεται θάνατον, ἔπειτα καὶ Δαλματίῳ τῷ Καίσαρι ῥάπτει τὴν ὁμοίαν ἐπιβουλήν, συναναιρεθῆναι τούτῳ καὶ Ὀπτάτον παρασκευάσας, ὃς παρὰ Κωνσταντίνου τῆς ἀξίας τετυχήκει τοῦ πατρικίου, πρώτου ταύτην ἐπινοήσαντος τὴν τιμήν, καὶ προκαθῆσθαι τοὺς ταύτης ἠξιωμένους τῶν τῆς αὐλῆς ὑπάρχων νομοθετήσαντος. ἀνῃρέθη δὲ τότε Ἀβλάβιος ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος, τῆς δίκης ἀξίαν αὐτῷ ποινὴν ἐπιθείσης ἀνθ' ὧν ἐβούλευσε θάνατον Σωπάτρῳ τῷ φιλοσόφῳ φθόνῳ τῆς Κωνσταντίνου πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος. ὥσπερ δὲ κατὰ πάσης χωρῶν τῆς συγγενείας, καὶ Ἀνναβαλλιανὸν τούτοις ἐπέθηκεν, ὑποθέμενος ἐκβοᾶν τοῖς στρατιώταις ὡς οὐκ ἂν ἄρχοντος ἑτέρου πλὴν τῶν Κωνσταντίνου παίδων ἀνάσχοιντο. ταῦτα μὲν οὕτω Κωνσταντίῳ διεπονήθη.*

a. 340 **41.** *Κωνσταντίνῳ δὲ καὶ Κώνσταντι περὶ τῆς ὑπὸ Καρχηδόνα Λιβύης καὶ Ἰταλίας γενομένης ἀμφισβητήσεως, ἀφυλάκτῳ βουλόμενος ὁ Κώνστας ἐπιθέσθαι τἀδελφῷ ἐπὶ μὲν τριετῆ χρόνον τὴν ἔχθραν ἔμεινεν ἐπικρύπτων, καραδοκήσας δὲ χώρας ἐπιβάντα πρὸς αὐτὸν φιλίως ἐχούσης ἔστειλε στρατιώτας, τῷ μὲν*

3 post *συγγενὲς* Stephano deesse videtur *ἐκχέας* aut aliud participium simile. *S.* 11 post *τότε* fortassis inserendum *καί*. *S.* 13 *Κώνσταντι* LP.

40. Tributo in hunc modum suo cuique imperio, Constantius, quasi qui data opera in hoc incumberet ne impietate a patre superaretur, exorsus ab ipso lare, cognati sanguinis effusione virilem omnibus animum probare voluit. ac primum quidem Constantium patruum a militibus interfici curat. deinde Dalmatio Caesari similes insidias struit, Optato quoque cum hoc interfici iusso, qui patricii dignitatem adeptus a Constantino fuerat. eum honoris titulum primus Constantinus excogitaverat, lataque lege sanxerat ut qui hunc consecuti fuissent, supra ipsos praefectos praetoriorum sessitarent. tunc et Ablabius praefectus praetorii necatus est, ipsa Vindicta merita hominem poena multante, quod per insidias Sopatro philosopho mortem machinatus fuisset, cum ei Constantini familiaritatem invideret. ac veluti contra cognationem universam grassatus, etiam his Anaballianum adiecit, cum milites subornasset ut clamarent alterius neminis imperium se ferre posse quam Constantini filiorum. et haec quidem Constantii fuere facinora.

41. Ceterum controversia mota inter Constantinum et Constantem de pertinente ad Carthaginem Africa deque Italia, Constans incautum fratrem opprimere volens inimicitias toto triennio dissimulat, exspectatoque tempore quo provinciam sibi fidam et benevolam ingressus erat, ablegat milites,

φαινομένῳ Κωνσταντίῳ συμμαχήσοντας εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, ἐπιθησομένους δὲ Κωνσταντίνῳ μὴ προϊδομένῳ τι τούτων· οἳ τὰ ἐπιτάγματα πληροῦντες ἀναιροῦσι τὸν Κωνσταντῖνον.

Constantius et Constans. a. 341

(42) τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ τὸν ἀδελφὸν ὁ Κώνστας ἐκποδὼν ποιησάμενος διὰ πάσης ὠμότητος ἐχώρει κατὰ τῶν ὑπηκόων, πᾶσαν ἀφόρητον ὑπερβαλλόμενος τυραννίδα. βαρβάρους γὰρ εὐπροσώπους ὠνούμενος καὶ ἔχων ἐν ὁμήρων τάξει παρ᾽ ἑαυτῷ, πάντα τε πράττειν ἐφιεὶς κατὰ τῶν ὑπηκόων αὐτοῖς οἷα τὴν ὥραν ἐπιδιδοῦσιν αὐτῷ πρὸς διαφθοράν, εἰς ἔσχατον ἤγαγε πάντα τὰ ὑπ᾽ αὐτὸν ἔθνη κακοῦ. πρὸς ἃ δυσχεραίνοντες οἱ περὶ τὴν αὐλήν, ἐπειδὴ ταῖς περὶ θήραν τέρψεσιν αὐτὸν ἐγκείμενον εἶδον, ἡγεμόσι πρὸς τοῦτο χρησάμενοι Μαρκελλίνῳ τῷ τοῦ ταμιείου προεστηκότι καὶ Μαγνεντίῳ τῷ τὴν ἀρχὴν ἐπιτετραμμένῳ τῶν Ἰοβιανῶν καὶ Ἑρκουλιανῶν (τάγματα δὲ ταῦτα ἐπώνυμα) τρόπῳ τοιῷδε τὴν ἐπιβουλὴν τὴν κατ᾽ αὐτοῦ σκευωροῦσι. γενέθλιον ἄξειν ἡμέραν οἰκείου παιδὸς ὁ Μαρκελλῖνος εἰπὼν ἐκάλει πρὸς ἑστίασιν ἄλλους τε πολλοὺς ἐξέχοντας τοῦ στρατοπέδου καὶ Μαγνέντιον σὺν αὐτοῖς· τοῦ δὲ συμποσίου μέχρι μέσων ἐκταθέντος νυκτῶν, ὁ Μαγνέντιος διά τι δῆθεν τῶν ἀναγκαίων διαναστὰς ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ πρὸς βραχὺ τῶν δαιτυμόνων ἑαυτὸν ἀποστήσας, ἐφαίνετο τοῖς συμπόταις ὥσπερ ἐν σκηνῇ τὴν βασιλικὴν ἠμφιεσμένος στολήν. τῶν δὲ περὶ τὸ δεῖπνον ἀνειπόντων αὐτὸν βασιλέα, πάντες ὁμοίως ὅσοι

a. 350

8 τὴν ὥραν Valesius (ad Ammian. 16 42): libri τῷ ὁρᾶν. 14 ἐπώνυμα] δαίμοσιν ἐπώνυμα Boissonad. Eunap. 1 p. 491 auctore Suida. 15 ἄξειν Stephanus, ἕξειν LP. 19 ἀναστὰς P.

specie quidem tenus opem Constantio laturos in gerendo bello Persico, sed reapse Constantinum nihil tale scientem oppressuros. hi perficientes ea quae imperata fuerant, Constantinum occidunt. (42) hoc modo cum fratrem Constans e medio sustulisset, in subditos cum omni crudelitate grassabatur et omnem intolerabilem tyrannidem excedebat. emptis enim barbaris, quibus esset vultus elegans, et aliis itidem, quos obsidum loco secum haberet, quidvis adversus subditos agendi facultate concessa, veluti qui oculis ad impudicitiam ei gratificarentur, omnes imperio suo subiectas nationes in extrema mala praecipitabat. quae cum aulici moleste ferrent, et ipsum venationis voluptatibus deditum viderent, ducibus usi Marcellino fisci praefecto et Magnentio, cui creditum erat in Iovianos et Herculianos imperium (legionum ea nomina sunt), hoc quodam modo insidias ei moliuntur. Marcellinus, qui natalem filii sui se celebraturum diceret, ad epulum cum alios multos in castris dignitate praestantes tum Magnentium invitat. ea comessatione mediam ad noctem producta, Magnentius quasi rei necessariae causa de mensa surgens, cum perexiguum ad tempus a convivis secessisset, eis se rursus amictum stola regia velut in scena spectandum exhibuit. ibi cum eum convivae regem appellassent, similiter omnes incolae urbis Augustoduni,

τὴν πόλιν Αὐγουστόδουνον ᾤκουν (ἐν αὐτῇ γὰρ ταῦτα ἐπράχθη) τῆς αὐτῆς ἐγίνοντο γνώμης. ἐπεὶ δὲ ἡ φήμη καὶ περαιτέρω διέτρεχεν, ὁ ἐκ τῶν ἀγρῶν ὄχλος ἔξω συνέρρει τῆς πόλεως. ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐν Ἰλλυριοῖς ἱππέων εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐν Κελτοῖς ταγμάτων ἀποσταλέντες ἀνεμίγησαν τοῖς ἐπὶ ταύτῃ τῇ πράξει συνειλεγμένοις. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ὁμίλου στρατιωτικοῦ παντὸς οἱ προεστῶτες εἰς ἓν συνελθόντες, ἐπειδὴ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς συνωμοσίας ἐκβοήσαντας εἶδον, οὐκ εἰδότες σχεδὸν τὸ πραττόμενον, ἐπεβόων ἅπαντες, σεβαστὸν ἀνακαλοῦντες Μαγνέντιον. τούτων ὁ Κώνστας αἰσθόμενος ἀποδρᾶναι πρός τινα πολίχνην ὡρμήθη τοῦ Πυρηναίου πλησίον ᾠκισμένην· Ἑλένη δὲ τοὔνομα τῷ πολιχνίῳ. καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ Γαΐσωνος, εἰς τοῦτο μετά τινων ἐπιλέκτων σταλέντος, ἀνῃρέθη, πάσης αὐτὸν βοηθείας ἀπολιπούσης.

43. Μαγνεντίου τοίνυν τὴν ἀρχὴν ἔχοντος καὶ τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν καὶ τῆς Ἰταλίας αὐτῆς κυριεύοντος, τὴν στρατηγίαν τῶν ἐν Παιονίαις στρατοπέδων Βετρανίων ἔχειν ταχθείς, ὅτι Μαγνέντιος εἰς βασιλείαν ἤχθη πυθόμενος, εἰς τὴν αὐτὴν ἦλθεν ἐπιθυμίαν καὶ ψήφῳ τῶν αὐτόθι ταγμάτων βασιλεὺς ἀνεδείχθη, καὶ ἐν τῇ Μούρσῃ Παιονίας οὔσῃ πόλει διέτριβε. τούτων οὕτως ἐχόντων Πέρσαι μὲν τὰς τῆς ἑῴας ἐληΐζοντο πόλεις, καὶ μάλιστα τῆς μέσης τῶν ποταμῶν, Κωνστάντιος δέ, καὶ ταῦτα τῷ πρὸς αὐτοὺς ἐλαττούμενος πολέμῳ, τοῖς κατὰ Μαγνέντιον

Constantius.

5 ἐνεμίγησαν L. 17 aliis *Bretanio*.

qua haec in urbe gesta sunt, in eandem sententiam veniunt. et quoniam rei fama tendebat ulterius, extra urbem rustica quoque plebs confluebat. per idem tempus quidam Illyricanorum equitum in supplementum Celticorum ordinum missi cum iis se coniunxerunt, qui huius rei causa convenerant. ad summam in unum congressi quicunque cum imperio militibus praeerant, quod coniurationis principes iam proclamasse viderent, ignari prope quid ageretur, exclamabant omnes et Magnentium Augustum appellabant. haec Constans animadvertens quoddam ad oppidum, propter Pyrenaeum situm, cui nomen esset Helena, profugere conatus est. verum a Gaisone, qui eo nomine cum selectis quibusdam missus fuerat, apprehensus et omni destitutus ope necatus est.

43. Magnentio imperium adepto ac iam in potestate transalpinas nationes et ipsam Italiam habente, Vetranio dux exercituum in Pannoniis, audito Magnentium ad imperium evectum esse, incensus eadem libidine suarum legionum suffragio dictus est imperator, et ad Mursam, quod est oppidum Pannoniae, substitit. hoc rerum statu Persae urbes Orientis et Mesopotamiae praesertim infestis incursionibus vexabant. Constantius autem, licet hoc bello Persis inferior esset, tamen Magnentium et Vetranionem persequi

ὅμως ἐπεξελθεῖν ἐγνώκει καὶ Βετρανίωνα. ταῦτα δὲ αὐτοῦ λογιζομένου καὶ ἐν παρασκευαῖς ὄντος, Μαγνεντίου διατρίβοντος ἐν Κελτοῖς, Νεπωτιανὸς ἐξ ἀδελφῆς Κωνσταντίνου τεχθεὶς Εὐτροπίας ὄνομα, συναγαγὼν πλῆθος οὐ καθεστώτων ἀνθρώπων ἀλλὰ λῃστείᾳ καὶ ἐκδεδιῃτημένῳ βίῳ τὰ καθ' ἑαυτοὺς παραδόντων, ἔπεισι τῇ Ῥώμῃ βασιλικὸν σχῆμα δεικνύς. Ἀνικήτου δὲ τοῦ παρὰ Μαγνεντίου κατασταθέντος ὑπάρχου τῆς αὐλῆς τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου τινὰς ἐξοπλίσαντος καὶ τῆς πόλεως ἐξαγαγόντος ὡς δὴ Νεπωτιανῷ πολεμήσοντας, μάχη μὲν ἐγίνετο καρτερά, τῶν δὲ Ῥωμαίων οἷα δὴ ἀπείρων καὶ ἀσυντάκτων οὐ σὺν πολλῷ πόνῳ τραπέντων, φεύγοντας αὐτοὺς ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος θεασάμενος καὶ ἐπὶ τῇ πόλει δεδιὼς τὰς πύλας ἀπέκλεισεν· οὓς οὐ δυνηθέντας διαφυγεῖν ἐπιδιώξαντες οἱ Νεπωτιανοῦ στρατιῶται πάντας ἀπώλεσαν. ἀλλὰ Νεπωτιανὸν μὲν οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἐκπέμψας Μαγνέντιος δύναμιν, ἡγουμένου Μαρκελλίνου τοῦ τὴν ἀρχὴν ἐπιτετραμμένου τῶν περὶ τὴν αὐλὴν τάξεων, ὃν μάγιστρον ὀφφικίων καλοῦσιν, ἀνεῖλε· (44) Κωνστάντιος δὲ ἐκ τῆς ἑῴας ἐπὶ τὸν κατὰ Μαγνεντίου πόλεμον ἐξορμήσας ᾠήθη δεῖν πρότερον τέχνῃ τινὶ φίλιον ἑαυτῷ Βετρανίωνα καταστῆσαι διὰ τὸ μὴ πρὸς δύο λοιπὸν πόλεμον ἀλλὰ πρὸς ἕνα τύραννον ἔχειν. ἐγένετο δὲ καὶ Μαγνεντίῳ σπουδὴ τὴν φιλίαν ἐπισπάσασθαι Βετρανίωνος καὶ σὺν αὐτῷ τὸν πρὸς Κωνστάντιον διαγωνίσασθαι πόλεμον. ἑκα-

3 Aurelius Victor *Potentianus*. Κωνσταντίου LP: corr *S* ex Eutropio et Paeanio 10 6 6. 5 ἐκδιῃτημένῳ P. 6 τοῦ add post παρὰ P. 16 ἐπιτεταγμένου LP. 19 φίλον P. 20 πόλεμον om P.

statuit. dum haec secum cogitat et in apparatu totus est, apud Celtas adhuc haerente Magnentio, Nepotianus sorore Constantini genitus, cui nomen Eutropia, collecta multitudine non sanorum hominum, sed latrociniis et luxu perditae vitae deditorum, Romam accessit et imperatorio se habitu spectandum exhibuit. sed cum in eum Anicius, quem Magnentius praefectum praetorii constituerat, quosdam e plebe armasset, et eduxisset urbe cum Nepotiano dimicaturos, acre proelium commissum fuit. Romanis autem ut imperitis et ordinem nullum servantibus non magno labore in fugam actis, praefectus praetorii fugientes conspicatus et urbis periculum veritus portas occlusit. itaque Nepotiani milites hos omnes, ut qui nullam evadendi viam invenire potuissent, trucidarunt. sed Nepotianum Magnentius non multis post diebus exercitu misso duce Marcellino, cui commissum erat in palatinos ordines imperium (Romani magistrum officiorum vocant), interfecit. (44) Constantius autem, ex Oriente profectus ad bellum contra Magnentium gerendum, arte quadam Vetranionem prius amicitia sibi devinciendum arbitratus est, ne cum duobus ei sed uno perduelle dimicandum esset. itidem Magnentius omnem operam et studium adhibebat, ut amicitiam Vetranionis impetraret et eo socio susceptum adversus Constantium bellum conficeret.

τέρου τοίνυν κήρυκας περὶ τούτου πρὸς Βετρανίωνα στείλαντος εἵλετο Κωνσταντίῳ θέσθαι μᾶλλον ἢ Μαγνεντίῳ. τῶν οὖν Μαγνεντίου πρέσβεων ἀναχωρησάντων ἀπράκτων συνελθεῖν εἰς ταὐτὸ τὰ στρατόπεδα Κωνστάντιος παρεκάλει, καὶ σκέμμα κοινὸν περὶ τοῦ πρὸς Μαγνέντιον προτεθῆναι πολέμου. παραχθέντος δὲ Βετρανίωνος τοῖς Κωνσταντίου λόγοις, ἐπὶ βήματός τινος ἐπὶ τούτῳ κατασκευασθέντος ἀνέβησαν. Κωνστάντιος τοίνυν λαχὼν πρῶτος εἰπεῖν διὰ γένους ἀξίωσιν, πανταχοῦ τῶν λόγων τῆς τοῦ πατρὸς ἀνεμίμνησκε τοὺς στρατιώτας φιλοτιμίας καὶ τῶν ὅρκων οὓς ὀμωμόκασιν, ἦ μὴν εὔνοιαν τοῖς τούτου φυλάξειν παισίν, ἠξίου τε μὴ περιδεῖν ἀθῷον ἀναχωροῦντα Μαγνέντιον, Κωνσταντίνου παιδὸς ὄντα φονέα, μεθ' οὗ πολλοὺς πολέμους διεπόνησαν καὶ μεγίσταις ἐτιμήθησαν δωρεαῖς. τούτων ἀκηκοότες οἱ στρατιῶται, προκατειλημμένοι τε δώροις ἁδροῖς, τὰ κίβδηλα τῆς βασιλείας ἐξεβόησαν ἐκκαθαίρεσθαι, καὶ ἅμα Βετρανίωνα τῆς ἐσθῆτος ἐκδύσαντες κατήγαγον ἐκ τοῦ βήματος ἰδιώτην. Κωνστάντιος δὲ οὐδὲν ἄχαρι παθεῖν αὐτὸν συγχωρήσας ἐδίδου βίον αὐτῷ διατρίβοντι κατὰ τὴν Βιθυνίαν ἀρκοῦντα. καὶ βιοὺς ἐν ταύτῃ χρόνον οὐκ ἔχων ἔτι πράγματα τετελεύτηκε.

45. Τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς κατὰ Βετρανίωνος ἀπάτης εἰς
a. 351 ἔργον ἐκβάσης, ἐπὶ Μαγνέντιον ἐλαύνων Κωνστάντιος Γάλλον, ὄντα τοῦ θείου παῖδα, Ἰουλιανοῦ δὲ τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαν-

11. μὴ] μήτε libri.

itaque cum uterque legatos ad Vetranionem hoc nomine misisset, ille Constantio quam Magnentio maluit assentiri. ubi rebus infectis Magnentii legati discessissent, Constantius petebat ut in unum copiae cogerentur, et publicum de gerendo contra Magnentium bello consilium haberetur. Vetranione Constantii verbis decepto, quoddam in tribunal hac ipsa de causa paratum adscenderunt. Constantius, priorem dicendi locum ob generis dignitatem nactus, nulla non orationis parte militibus liberalitatem paternam ad animum revocare cum iis sacramentis, quibus sancte promisissent omni se benevolentia filios ipsius complexuros; simul petere ne committerent, ut impune Magnentius evaderet, qui Constantini filium occidisset, quocum multa bella confecissent et a quo muneribus affecti maximis essent. haec ubi milites audivissent, opimis iam ante donis occupati, adulterinos imperatores expurgandos esse clamarunt. simul exutum purpura Vetranionem tribunali detrahunt, ut privatus viveret. Constantius autem, nihil passus in illum designari gravius, in Bithynia vitam exigenti sumptum pro victu necessarium assignavit. ubi cum ad tempus aliquod superstes fuisset negotiis et curis solutus, rebus humanis excessit.

45. Hoc modo cum dolus adversus Vetranionem reipsa successisset, Constantius in Magnentium copias ducens Gallum patrui filium, germanum eius Iuliani fratrem qui secundum haec imperavit, Caesarem appellat, eidem

τος ἀδελφὸν ὁμοπάτριον, Καίσαρα καθίστησι, καὶ Κωνσταντίαν αὐτῷ κατεγγυήσας τὴν ἀδελφήν, εἴτε τοῖς Περσῶν πολέμοις ἀντιστησόμενον, εἴτε, ὅπερ ἦν ἀληθές, πρόφασιν τῆς αὐτοῦ βουλόμενος εὑρεῖν ἀναιρέσεως· μόνοι γὰρ ἔτυχον αὐτός τε καὶ ὁ ἀδελφὸς ἐκ τοῦ Κωνσταντίου γένους περιλειφθέντες, τῶν ἄλλων πρὸς αὐτοῦ πάντων ἀνῃρημένων, ὡς διεξήλθομεν ἤδη. τούτῳ μὲν οὖν τὸ τοῦ Καίσαρος ἐπιτίθησι σχῆμα, Λουκιλλιανῷ δὲ τὸν πρὸς Πέρσας ἐπιτρέψας πόλεμον αὐτὸς ἐπὶ Μαγνέντιον ἐχώρει, καὶ τὰ Βετρανίωνος στρατόπεδα τοῖς οὖσιν αὐτῷ συμπαραλαβών. καὶ Μαγνέντιος δὲ μείζοσι παρασκευαῖς ἐγνωκὼς ἀπαντῆσαι, Δεκέντιον γένει συναπτόμενον ἐπὶ φυλακῇ τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν ἀναδείκνυσι Καίσαρα. τῶν δὲ στρατοπέδων ἐν Παιονίαις συνδραμόντων καὶ περὶ Μοῦρσαν πόλιν ἀλλήλων ἐγγὺς γενομένων, ἐν τοῖς περὶ τὰ Ἄδρανα τέμπεσι καθίσας ὁ Μαγνέντιος λόχον ἐπιπέμπει τινὰ τοῖς Κωνσταντίου στρατηγοῖς ἄγγελον, τὴν πορείαν ἀναβαλλόμενον, ὅπως ἂν Σισκίαν οἱ ἐναντίοι καταλάβωσιν· ἐν ταύτῃ γὰρ αὐτόν, ὡς ἀναπεπταμένα πεδία ἐχούσῃ, μάχην συνάψειν. ταῦτα Κωνστάντιος ἀκούσας, καὶ περιχαρὴς τῇ ἀγγελίᾳ γενόμενος, εἰ μέλλοι τῇ ἵππῳ πλεονεκτῶν ἐν ἱππασίμοις πολεμήσειν χωρίοις, ἐξανέστησεν ὡς ἐπὶ Σισκίαν τὸν στρατόν. προϊοῦσι δὲ αὐτοῖς ἀνόπλοις καὶ ἀσυντάκτοις (οὐδὲ γὰρ ἤλπιζόν τι τῶν ἐσομένων) ἐπιπεσόντες οἱ κατὰ ἐνέδραν τοῖς τέμπεσι καθίσαντες λόχοι, καὶ λίθοις ἅπαντας ὡς εἰπεῖν καταχώσαντες, τῆς

1 Ammiano *Constantina*. 5 Κωνσταντείου P. 15 τινὰ add P. 16 ἂν] ἂν εἰς libri. 19 ἐν om P. 22 ἐνέδραν P. προκαθίσαντες P.

sorore Constantia desponsa, sive ut Persis resisteret, sive, quod verum erat, ut occasionem eius interficiendi reperiret: nam solus hic cum fratre de Constantini genere superabat, aliis omnibus iam adeo necatis, uti commemoravimus. hoc igitur cultu Caesaris ornato, et Lucilliano commisso bello Persico, contra Magnentium ipse pergebat, Vetranionis ad suas adiunctis copiis. Magnentius quoque maiori apparatu occurrendum ratus, Decentium propinquum suum, ut praesidio transalpinis nationibus esset, Caesarem declarat. posteaquam exercitus in Pannoniis convenissent, et iuxta Mursam oppidum ad se in vicem propius accessissent, Magnentius ad eas fauces quae Adranis adiacent collocatis insidiis ad Constantii duces nuntium mittit, qui eius itineri moram iniiceret, ut hostes Sisciam venire possent; quo loco Magnentium proelii copiam facturum aiebat, ut qui patentes campos haberet. his auditis Constantius, eoque nuntio non mediocriter laetatus, quod idoneis equitatui locis dimicaturus esset, qui copiis equestribus hostem superaret, castra Sisciam versus movet. in eius milites, qui et inermes et nullis servatis ordinibus incederent, nec id vererentur quod futurum erat, cum irruissent eae cohortes quae insidiarum causa fauces insederant, omnes prope la-

περαιτέρω διαβάσεως ἀπεκώλυσαν. (46) *πολλῶν δὲ πεσόντων Μαγνέντιος μὲν ἐπὶ τοσούτῳ πλεονεκτήματι μεγαλαυχούμενος, ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν, οὐκ ἠνείχετο τῆς ἐπὶ πλεῖον τοῦ πολέμου τριβῆς, ἀλλὰ ἐπὶ Παιονίαν ἐχώρει, καὶ παραγενόμενος ἐν τοῖς πρὸ τοῦ Πετοβίου πεδίοις, ἅτινα μέσα τέμνων Δράος ὁ ποταμός, Νωρικοὺς καὶ Παίονας παραμείψας, ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐκδίδωσιν, ἐπὶ Παίονας ἤλαυνε, Σιρμίου πλησίον συνάψαι τὴν μάχην διανοούμενος. φασὶ δὲ ὡς τῆς μητρὸς αὐτῷ ταύτην ἀπαγορευούσης τὴν ὁδὸν καὶ κελευούσης ἐπὶ Ἰλλυριοὺς διαβαίνειν ἠπείθησε, καὶ ταῦτα μάντιν ἀληθῆ ταύτην εἶναι πολλαῖς προλαβούσαις προρρήσεσι πεπεισμένος. ἀλλὰ Μαγνεντίου διανοουμένου πότερον χρὴ γεφύρᾳ περαιωθῆναι τὸν Σάον ποταμὸν ἢ ζεῦξαι πλοῖα καὶ ταύτῃ διαβιβάσαι τὸ στράτευμα, Κωνστάντιος ἐκπέμπει Φίλιππον, τῶν ἐν μεγίστοις ἀξιώμασιν ἄνδρα καὶ φρονήσει προέχοντα, τῷ μὲν προφανεῖ περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης διαλεξόμενον, τοῖς δὲ ἀληθέσι τὴν Μαγνεντίου πολυπραγμονήσοντα δύναμιν, καὶ ἣν ἔχει περὶ τὸν πόλεμον ἔννοιαν, καὶ ποίαις ὁδοῖς χρῆσθαι διανοεῖται. ὁ δὲ ἐπειδὴ πλησίον ἦν, συνήντησε Μαρκελλίνῳ μεγίστην παρὰ Μαγνεντίῳ δύναμιν ἔχοντι, καὶ σὺν αὐτῷ πρὸς Μαγνέντιον ἤει. συναγαγὼν τοίνυν εἰς ἐκκλησίαν τὸ στράτευμα, λέγειν ἐκέλευε Φιλίππῳ τὴν αἰτίαν δι' ἣν παραγέγονεν. ὁ δὲ πρὸς μὲν τὸ στρατόπεδον ἔλεγεν ὡς οὐ προσήκει Ῥωμαίοις ὄντας ὑπηκόους κατὰ*

5 *Πετοβίου* H: LP *ποτὲ κίον*, L margo *ποτεκίον*. 9 *κωλυούσης* vulgo: corr R. 10 *μάντιν*] *μέν τινα* P. 11 *χρὴ γεφύρᾳ*] libri *γεφύρῃ*.

pidibus obrutos ulterius transire prohibuerunt. (46) compluribus caesis, Magnentius ob rem tam bene gestam magnopere se iactitans, sumptis secum copiis, bellum diutius extrahi non patitur, sed in Pannoniam contendit. cumque pervenissent ad sitos ante Petobium campos, quos medios Dravus amnis intersecans, Noricos et Pannonios praeterlapsus, in Istrum semet exonerat, in Pannonios militem ducit, quod prope Sirmium manum cum hoste conserere cogitaret. aiunt autem Magnentium matri, quae illi hoc itinere interdiceret et transitum ad Illyrios iuberet, non paruisse, quanquam de multis superiorum temporum praedictionibus eam veram vatem esse persuasum haberet. interea deliberante Magnentio Savumne fluvium ponte facto transiiceret, an iunctis navigiis ita militem transportaret, Philippum Constantius ablegat, unum ex iis qui maximis in dignitatibus erant constituti, et prudentia praestantem, specie quidem tenus de foedere ac pace collocuturum, reapse vero Magnentii copias curiosius exploraturum, et quodnam ipsius de summa belli consilium esset, quibusve cogitaret itineribus uti, pervestigaturum. cum prope Philippus a castris abesset, Marcellinum obvium habuit, hominem maximae potestatis apud Magnentium, et cum hoc ad Magnentium accessit. is convocatis ad concionem militibus Philippum causam edicere iubet ob quam advenisset. tum ille ad exercitum quidem dicere non ipsos decere, Romanis

Ῥωμαίων πόλεμον ἄρασθαι, καὶ μάλιστα Κωνσταντίνου παιδὸς βασιλεύοντος, μεθ' οὗ πολλὰ κατὰ βαρβάρων ἔστησαν τρόπαια, πρὸς δὲ Μαγνέντιον ὡς δέοι μνήμην ἔχειν αὐτὸν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν περὶ αὐτόν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ γονέας εὐεργεσιῶν· δεδέχθαι γὰρ ὑπ' ἐκείνου καὶ μεγίστων ἠξιῶσθαι τιμῶν. καὶ ταῦτα διεξελθὼν παραχωρῆσαι μὲν ᾔτει Μαγνέντιον Ἰταλίας, ἔχειν δὲ τὰ ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνη καὶ τούτων ἄρχειν ἁπάντων. (47) ταῦτα ῥηθέντα παρὰ Φιλίππου μικροῦ δεῖν ἅπαν τὸ στράτευμα συνετάραξεν. ἐφ' οἷς ὀρρωδήσας ὁ Μαγνέντιος, καὶ σὺν πολλῷ πόνῳ καταστήσας τοὺς στρατιώτας εἰς τὸ λέγειν τι βουλόμενον αὐτὸν ὑπομεῖναι, τὴν μὲν εἰρήνην ἀσμενίζειν καὶ αὐτὸς ἔλεγε, λύειν δὲ τέως τὴν ἐκκλησίαν ἐκέλευεν, ἄχρις ὅτε τὸ πρακτέον σκοπήσας, ἣν ἔχει περὶ τούτων γνώμην τῇ ὑστεραίᾳ μηνύσειεν. ἐπὶ τούτῳ τῆς συνόδου λυθείσης Μαρκελλῖνος μὲν ἐδέχετο Φίλιππον ὡς ἐπιξενωθησόμενον αὐτῷ, Μαγνέντιος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἔστρεφε γνώμην, πότερον χρὴ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ, τὸν ἐπὶ τοῖς πρέσβεσι πατοῦντι θεσμόν. τέως δὲ τοὺς λοχαγοὺς καὶ δεκαδάρχας, καὶ ὅσοι ταῖς τάξεσι τῶν στρατιωτῶν ἐφεστᾶσιν, ἐδόκει δειπνίζειν αὐτῷ, καὶ παρὰ τὸ δεῖπνον ἣν εἶχε γνώμην ἐκφῆναι. πράξας δὲ τοῦτο, γενομένης ἡμέρας αὖθις τὸ στράτευμα συναγείρας, ὅσα Κώνστας εἰς αὐτοὺς ἐπαρῴνησε διεξῄει, καὶ ὅπως οὐκ ἐνεγκόντες τὸ μεγε-

12 τέως εἰς τὴν P. 20 non minus recte legeris ἔχει. S.

subiectos, adversus Romanos arma gerere, praesertim imperante Constantini filio, quocum multa de barbaris tropaea statuissent: ad Magnentium vero, par esse, Constantini memoriam coleret, et eorum beneficiorum quibus et ipsum et parentes ipsius affecisset. nam ab eo in fidem et clientelam receptum esse maximosque consecutum honores. quibus expositis postulabat ut Italia Magnentius cederet ac transalpinas nationes retineret, eisque cum imperio praeesset universis. (47) haec a Philippo dicta prope totum conturbaverunt exercitum. quapropter in metum coniectus Magnentius, multoque labore permotis militibus ut se conantem aliquid proloqui tolerarent, se quoque pacem amplecti dixit; simulque concionem dimitti iussit interea, dum ipse, considerato quid agendum esset, sententiam hac de re suam postridie indicasset. concione dimissa, Marcellinus Philippum excipit uti quocum ius hospitii constituturus esset. Magnentius autem secum ipse disputabat an Philippus infecta re dimittendus esset, an iure legatorum violato retinendus. interim cohortium praefectos et decuriones, et quotquot militum ordinibus cum imperio praeerant, visum est adhibere cenae ac inter cenandum sententiam animi declarare. quod cum fecisset, ac postridie milites iterum convocasset, quaecunque Constans in eos per temulentiam admisisset commemorabat, simul adiiciens, milites ipsos, non ferentes magnitudinem facinorum

θος ὢν εἰς τὸ πολίτευμα παρηνόμει πάντες ἐπὶ τὸ κοινῇ λυσιτελοῦν ὥρμησαν, ἐλευθερώσαντες δὲ πονηροῦ θηρίου τὰς πόλεις αὐτῷ τὴν βασιλείαν ἐπέθηκαν ἄκοντι. (48) ταῦτα λέγοντος ἐξανέστησαν ἅπαντες εἰς τὸ πολεμεῖν, καὶ παραχρῆμα τὰς ὁπλίσεις ἀναλαβόντες ὥρμησαν ἐπὶ τὸ περαιωθῆναι τὸν Σάον. ἀπαγγειλάντων δὲ τῶν κατασκόπων τὴν ἔφοδον, οἱ Σισκίαν τὴν πόλιν φυλάττοντες ἐπικειμένην τῇ ὄχθῃ τοῦ Σάου τοὺς μὲν κατηκόντιζον ἐπιβῆναι τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ βουλομένους, τοῖς δὲ ἀνθίσταντο τὴν γέφυραν διαβαίνειν ἐπιχειροῦσιν, ὥς πολλοὺς μὲν κατασφαγῆναι, πλείους δὲ ὑπὸ ἑαυτῶν ὠθουμένους καὶ τῶν ἐναντίων εἰς τὸν ποταμὸν ἐμπεσεῖν. φόνου δὲ γενομένου πολλοῦ καὶ τῶν μὲν ἐν τῷ φεύγειν τῆς τοῦ ποταμοῦ γεφύρας ἀποπιπτόντων, τῶν δὲ σὺν τόνῳ πολλῷ διωκόντων, εἰς ἔσχατον ἐλθὼν ὁ Μαγνέντιος κακοῦ τοιάδε μηχανησάμενος τὸν ἐνεστῶτα διαδρᾶναι κίνδυνον οἷός τε γέγονε. πήξας ἐν τῇ γῇ τὸ δόρυ, καὶ τῇ δεξιᾷ νεύσας τοῖς ἐναντίοις ὥς δή τι βουλόμενος εἰπεῖν εἰρηναῖον, ἐπειδὴ τὴν ἀκοὴν εἶδεν ὑπέχοντας, οὐ δίχα τῆς τοῦ βασιλέως κελεύσεως ἔφη τὸν Σάον ἐθελῆσαι περαιωθῆναι, Φιλίππου δὲ εἰπόντος χρῆναι τὴν Ἰταλίαν αὐτὸν καὶ Νωρικοὺς ἀπολιπόντα τὴν Ἰλλυρίδα καταλαβεῖν καὶ ἐν ταύτῃ τοὺς περὶ τῶν σπονδῶν ποιήσασθαι λόγους. τούτων ἀκηκοὼς τῶν λόγων Κωνστάντιος ἀπέστησε μὲν τῆς διώξεως τοὺς οἰκείους, ἐνεδίδου δὲ Μαγνεντίῳ τὴν ἑαυτοῦ στρατιὰν εἰς τὰ μεταξὺ Νωρικοῦ καὶ Παιονίας καὶ Μυσίας καὶ Δακίας πε-

10 καὶ om P. 17 ἐπέχοντας P. 20 τῶν om P.

quibus ille rem publicam per scelus et iniuriam vexasset, omnes ad id progressos fuisse quod expediret publice. civitatibus autem dira bellua liberatis, invito sibi ab eis oblatum imperium. (48) haec cum proferret, omnes ad bellum persequendum consurgere, statimque captis armis ad transiiciendum Savum progredi. quorum adventum cum speculatores nuntiassent, quotquot erant in oppidi Sisciae praesidio, quod in ripa Savi situm est, alios in ripam fluminis adscendere volentes telis configebant, aliis pontem transire conantibus resistebant, ita quidem ut multi trucidarentur, plures partim ab se ipsis partim ab hostibus impulsi in fluvium praecipitarentur. ingenti caede facta, cum inter fugiendum illi de fluminis ponte caderent, hi magno cum impetu persequerentur, Magnentius in summum discrimen adductus huiusmodi machinatione praesens evitare periculum potuit. hasta in terram defixa, cum nutu dextrae significasset hostibus se de pace quid agere velle, ubi aures sibi praeberi vidit, non imperatoris iniussu Savum se transiicere voluisse inquit, sed a Philippo monitum, Italia Noricisque relictis Illyricum peteret atque ibi de foedere ageret. his auditis Constantius suos a persequendo revocat, et Magnentio facultatem concedit ut exercitum suum ad campos inter Noricum Pannoniam Moesiam Daciamque sitos traduceret,

δία μεταστῆσαι, τῶν μὲν δυσχωρίων ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος, ὡς δὲ τῇ ἵππῳ πλεονεκτῶν ἐν ἱππασίμοις αὐτὸν καταπολεμῆσαι χωρίοις. ἐκβάσης δὲ τῆς σκέψεως εἰς ἔργον αὐτῷ, τόπον ἐπιτήδειον εἰς τὸ πληρῶσαι τὸ σπουδαζόμενον ἐνόμισεν εἶναι τὴν Κίβαλιν, ἐν ᾗ καὶ Κωνσταντῖνος μάχην Λικιννίῳ συνάψας ἐνίκησε κατὰ κράτος. θέσιν γὰρ ἐχούσης τῆς πόλεως οἵαν ἀφηγούμενος τὰ τότε πραχθέντα διεξῆλθον, μέρος μὲν τοῦ στρατεύματος εἶχεν ἐν ταύτῃ, χάρακα δὲ μεταξὺ τοῦ λόφου τοῦ τὴν πόλιν ἔχοντος καὶ τοῦ μέχρι τοῦ Σάου ποταμοῦ πεδίου κατασκευάσας, πᾶν μὲν ὅσον οὐ διέζωστο τῷ ποταμῷ τάφρῳ βαθείᾳ καὶ χάρακι πυκνῷ περιέβαλεν, ὅσον δὲ ὁ ποταμὸς περιεῖχε ναυσὶ συμπλακείσαις ἀλλήλαις ἐγεφύρωσε, διαλύων τὴν γέφυραν, ὁπότε δοκοίη, καὶ πάλιν ῥᾷστα συνάπτων. ἐν τούτῳ σκηνὰς τῷ πλήθει πηξάμενος, καὶ βασιλικὴν ἐν τῷ μεσαιτάτῳ κατασκευάσας σκηνήν, τῶν εἰς μέγεθος καὶ κάλλος ἐξησκημένων πόλεων κατ' οὐδὲν διαλλάττουσαν ἀνέδειξε. τῶν δὲ ταξιάρχων καὶ λοχαγῶν βασιλέως δειπνοποιοῦντος εὐωχουμένων, μόνοι Λατῖνος καὶ Θάλασσος, τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες, τῆς θοίνης οὐ μετεῖχον, Φιλίππου πεφροντικότες, ὃν ἐπὶ πρεσβείᾳ πρὸς αὐτὸν σταλέντα Μαγνέντιος εἶχεν.

49. Ἀλλὰ τοῦτο βουλευομένων αὐτῶν ἧκε Τιτιανός, εἷς τῶν ἀπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλήτου βουλῆς, λόγους ἀπὸ Μαγνεν-

11 περιεῖχε Stephanus: παρεῖχε LP. 16 ἀντέδειξε P. ταξιαρχῶν libri.

quod impeditis istis locis liberari cuperet, et cum hoste in agris equitatui opportunis confligere equestribus ipse copiis superior. id consilium cum ei successisset, locum peridoneum ad efficiendum id quod tanto cupiebat opere arbitratus est esse Cibalim, ubi Constantinus quoque Licinium summis viribus conserto proelio superaverat. nam cum is sit eius oppidi situs, quem id temporis gesta commemorans exposui, partem exercitus habebat in oppido; valloque inter collem qui oppidum continet et planitiem ad Savum usque fluvium pertinentem excitato, quicquid flumine cinctum non esset, profunda fossa densoque vallo communivit, quicquid autem flumine clauderetur, id ponte facto ex navigiis inter se connexis stravit, ita ut pontem pro arbitrio solveret et eundem nullo rursus negotio iungeret. hic et tabernacula militum vulgo fixit et regium loco maxime medio tentorium construxit; adeoque ut haec castra oppidis eximia magnitudine atque elegantia ornatis nulla sui parte cederent effecit. cum autem suis epulum daret imperator, et ordinum duces atque cohortium cenae adhiberentur, soli Latinus et Thalassus, qui principem locum apud imperatorem obtinebant, convivio non intererant, de Philippo solliciti, quem Magnentius legationis missum nomine secum habebat.

49. Dum illi de hoc consultant, venit Titianus, e patrum Romae conscriptorum numero, superbas a Magnentio voces perferens; ac multis con-

τίου φέρων ὑπερηφάνους, ὃς κατὰ Κωνσταντίνου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγονότων ἄτοπα πολλὰ συμφορήσας, καὶ τὴν τῶν πόλεων ἀπώλειαν τῇ περὶ τὴν ἀρχὴν ἀναθεὶς ἐκμελείᾳ, τῆς ἀρχῆς ἐκέλευεν ἐκστῆναι Μαγνεντίῳ Κωνστάντιον, εἰ ζῆν αὐτῷ μετ' ἀσφαλείας συγχωρήσειεν ἀγαπῶντα. τοῦ δὲ θεόν τε καὶ δίκην αἰτήσαντος γενέσθαι τιμωροὺς τοῦ Κώνσταντος φόνου, σὺν αὐτοῖς τε πολεμήσειν εἰπόντος, Τιτιανὸς μὲν πρὸς Μαγνέντιον ἐπανιέναι συνεχωρεῖτο, καὶ ταῦτα Φιλίππου παρ' ἐκείνῳ μεμενηκότος, Μαγνέντιος δὲ προαγαγὼν τὸν στρατόν, Σισκίαν ἑλὼν ἐξ ἐφόδου κατέσκαψεν, ἐπελθὼν δὲ πάντα τὰ περὶ τὸν Σάον χωρία καὶ λείαν πλείστην ἀπαγαγὼν ἐπὶ τὸ Σίρμιον ἤλαυνεν, ἀμαχητὶ καὶ ταύτην αἱρήσειν οἰόμενος. διαμαρτὼν δὲ τῆς ἐγχειρήσεως (ἀπεκρούσθη γὰρ ὑπό τε τοῦ πλήθους τῶν οἰκητόρων καὶ τῶν ἐπιτεταγμένων τὴν πόλιν φυλάττειν στρατιωτῶν) ἐπὶ τὴν Μοῦρσαν ἐχώρει ἅμα τῇ δυνάμει πάσῃ. τῶν δὲ κατὰ τὴν πόλιν ἀποκλεισάντων αὐτῷ τὰς πύλας καὶ εἰς τὰς ἐπάλξεις ἀναβάντων ἠπόρει περὶ τὸ πρακτέον ὁ Μαγνέντιος, οὔτε μηχανὰς ἔχων οὔτε ἄλλως πλησιάσαι τῷ τείχει δυνάμενος· κατηκοντίζετο γὰρ βέλεσί τε καὶ λίθοις ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων μαχομένων. ἐπεὶ δὲ καὶ Κωνσταντίῳ τὰ περὶ τῆς πολιορκίας ἠγγέλθη, μετὰ πάσης ἐξαναστὰς τῆς δυνάμεως παρεγένετο βοηθήσων τῇ πόλει κινδυνευούσῃ, παραμείψας Κίβαλιν καὶ γῆν ἅπασαν ὅσην ὁ Δράος παραρρεῖ ποταμός.

50. Μούρσῃ δὲ πλησιάσας ὁ Μαγνέντιος πῦρ προσῆγε

21 παραμείψας δὲ P.

tumeliosis in Constantinum et filios eius congestis, et urbium interitu ad horum in gubernatione socordiam relato, Constantium imperio cedere Magnentio iussit, et aequi bonique facere, si vel de vitae securitate ei cavisset. at ille precatus deum atque Vindictam, interempti Constantis ultores essent, iis se locis bellum gesturum ait. atque ita Titiano potestas ad Magnentium redeundi facta fuit, licet Philippus apud illum detentus haereret. Magnentius eductis copiis Sisciam primo captam impetu delevit. cumque loca propter Savum omnia invasisset, maximamque praedam egisset, Sirmium duxit, eo quoque citra pugnam potiturum semet existimans. sed hoc conatu frustratus (quippe tam ab incolarum multitudine repulsus fuit quam a militibus, quibus datum fuerat urbis negotium) Mursam universis cum copiis contendit. cum autem ii qui erant in urbe portas occlusissent, et in propugnacula successissent, Magnentius quo pacto rem aggrederetur animi dubius haerebat, qui neque machinas ullas haberet nec alia ratione murum subire posset. telis enim saxisque petebatur ab iis qui de pinnis pugnabant. itidem fama obsidionis ad Constantium perlata, universis ille cum copiis opem urbi periclitanti laturus accessit, cum et Cibalim et universam regionem, per quam Dravus amnis labitur, a tergo reliquisset.

50. Interim Magnentius, suis Mursae propius admotis, ignem portis

ταῖς πύλαις, ὡς ἂν τοῦ καλύπτοντος τὰ ξύλα σιδήρου δαπανηθέντος εἴξαντα τῷ πυρὶ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον ἀναπετάσαι τῷ στρατῷ. τοῦτο μὲν οὖν αὐτῷ πρὸς ἔργον οὐκ ἤχθη, τῶν ἐπὶ τοῦ τείχους ὕδατι πολλῷ κατασβεννύντων τὸ πῦρ· τὸν δὲ Κωνστάντιον προσαγαγόντα τῇ Μούρσῃ πυθόμενος ἕτερόν τι μηχανᾶται τοιόνδε. στάδιον ἦν τι πρὸ τῆς πόλεως τῶν ἀφορισθέντων ἄνωθεν τῇ τῶν ὁπλομάχων ἁμίλλῃ, πανταχόθεν ὕλαις ἀμφηρεφές. τούτῳ Κελτῶν φάλαγγας τέσσαρας ἐναπέκρυψεν, ἐγκελευσάμενος, ἐπειδὰν ἐφισταμένου Κωνσταντίου μέλλοι πρὸ τῆς πόλεως συνάπτεσθαι μάχη, τοῖς ἐναντίοις ἐπελθεῖν ἀδοκήτοις, ὥστε αὐτοὺς ἐν μέσῳ ληφθέντας πανωλεθρίᾳ διαφθαρῆναι. τούτου δὲ τοῖς ἐφεστῶσι τῷ τείχει γνωσθέντος εὐθὺς ὁ Κωνστάντιος Σκολιδώαν καὶ Μαναδὸν τοὺς ταξιάρχας ἐξέπεμπεν· οἱ δὲ τοὺς ὑπ' αὐτοῖς τεταγμένους ὁπλίτας τε καὶ τοξότας ἀριστίνδην ἑλόμενοι τὰς θύρας τοῦ σταδίου πάσας ἀπέκλεισαν, ἀπολαβόντες δὲ τοὺς ὑπερκειμένους τούτου βαθμοὺς πανταχόθεν τε τοὺς ἐν τῷ σταδίῳ κυκλώσαντες κατετόξευσαν. ἐπεὶ δέ τινες αὐτῶν ἐπιθέντες τὰ σάκη ταῖς κεφαλαῖς ἐπειράθησαν τοῦ σταδίου διαρρῆξαι τὰς θύρας, ὁμοῦ συμπεσόντες καὶ τούτους βέλεσί τε βάλλοντες καὶ θείνοντες ξίφεσι διέμειναν, ἄχρις ὅτε διέφθειραν ἅπαντας. τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς Μαγνεντίου διαπεσούσης ἐπιβουλῆς καὶ τῆς ἐνέδρας εἰς τοὐναντίον αὐτῷ περιστάσης, εἰς ταὐτὸν ἀμφότερα γενόμενα τὰ στρατεύματα συνέπιπτεν ἀλλήλοις ἐν τῷ πρὸ τῆς Μούρσης πεδίῳ. μάχης τε

2 τὴν post εἰς add S. ἀναπετάσαιεν L. 9 πρὸ] τοῖς πρὸ P. 19 κτείνοντες L.

intulit, ut ferro consumpto, quod ligna tegeret, exercitui aditum in urbem igni patefactum aperiret. verum hoc ei non successit, cum ii qui consistebant in moenibus ignem magna vi aquae restinguerent. at ubi Constantium propius a Mursa iam abesse comperisset, aliud quiddam huiusmodi molitur. erat ante urbem stadium quoddam, attributum superiori memoria eorum certamini qui se armati exercerent, ab omni parte silvis opacum. in eo cum quattuor Celtarum cohortes abdidisset, iussit ut posteaquam adductis a Constantio copiis ante oppidum pugna consereretur, hostes inopinatos adorirentur, ita ut intercepti ad internecionem usque delerentur. ea re ab iis cognita qui stabant in oppidi muris, statim Constantius Scolidoam et Manadum tribunos ablegavit. hi selectissimis quibusque tam gravis armaturae militibus quam sagittariis ex toto militum numero, qui sub illorum erat imperio, secum sumptis omnes stadii portas obsederunt. cumque stadii gradus superiores occupassent, et undique milites qui erant in stadio cinxissent, sagittis eos conficiebant. illorum vero nonnullis, sublatis in capita scutis, stadii portas perfringere conatis, impetu pariter in eos facto tela coniicere gladiisque ferire non desinebant, donec universos interemissent. hoc modo cum irrita cecidisset Magnentii fraus et insidiae diversum ab opinione ipsius eventum habuissent, congressi exercitus in planitie, quae ante Mursam est,

γενομένης οἵα σχεδὸν οὔπω πρότερον ἐν τούτῳ τῷ πολέμῳ φαίνεται γεγοννῖα, πίπτουσι μὲν ἐξ ἑκατέρου πλεῖστοι, (51) Κωνστάντιος δὲ θεασάμενος ὡς ἐμφυλίου τῆς μάχης οὔσης οὐδὲ τὰ τῆς νίκης ἐκβήσεται κατὰ νοῦν αὐτῷ, τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων τοσοῦτον ἐλαττουμένων καὶ τοῖς πανταχόθεν ἐπικειμένοις βαρβάροις μετὰ τοσαύτην φθορὰν ἀντέχειν οὐ δυναμένων, εἰς ἔννοιαν ἦλθε τοῦ σπονδαῖς τισὶ καὶ συμβάσεσι καταλῦσαι τὸν πόλεμον. ταῦτα δὲ αὐτοῦ τῶν στρατοπέδων ἔτι συμπεπλεγμένων ἀλλήλοις λογιζομένου, πρὸς μείζονα λύσσαν ἐπαρθέντες οἱ Μαγνεντίῳ συναγωνιζόμενοι οὐδὲ νυκτὸς μαχομένοις αὐτοῖς ἐπελθούσης ἐπαύσαντο, ἐπέμεινάν τε αὐτοί γε οἱ στρατηγοὶ στρατιωτῶν ἔργα πληροῦντες καὶ τοῖς καθ᾽ ἕκαστον στρατιώταις ἐπικεῖσθαι τοῖς ἐναντίοις ἐγκελευόμενοι. καὶ τῶν Κωνσταντίου δὲ στρατηγῶν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς Ῥωμαίων δόξης ἐπανελθόντων, νυκτός τε βαθείας οὔσης, ἔπαιον ἀλλήλους δόρασί τε καὶ ξίφεσι καὶ παντὶ τῷ προσπίπτοντι καὶ εἰς χεῖρας ἰόντι· καὶ οὔτε τὸ σκότος οὔτε ἕτερόν τι τῶν εἰωθότων ἀνακωχὴν πολέμου ποιεῖν ἔπαυσε τὰ στρατόπεδα τοῦ φονᾶν κατ᾽ ἀλλήλων καὶ ἐν εὐτυχήματι μεγίστῳ ποιεῖσθαι τὸ σὺν ἀλλήλοις ἅπαντας ἄρδην ἀποθανεῖν. τῶν δὲ στρατηγῶν ἀνδρίας καὶ ἀρετῆς ἔργα κατὰ τὴν μάχην ἐπιδειξαμένων μέγιστα, πίπτουσιν ἄλλοι τε καὶ Ἀρκάδιος ὁ τοῦ τάγματος τῶν Ἀβούλκων ἡγούμενος καὶ Μενέλαος ὁ τῶν ἐξ Ἀρμενίας ἱπποτοξοτῶν ἄρχειν τεταγμένος.

manus conserere. cumque proelium eiusmodi committeretur quale nullum fere prius hoc bello pugnatum fuisse videtur, utrinque plurimi ceciderunt. (51) Constantius autem conspicatus se, quod civile bellum hoc esset, ex animi voto ne victoria quidem potiturum, tantopere deminutis Romanis exercitibus, qui post talem et tantam stragem urgentibus undique barbaris non amplius resistere possent, cogitare de bello certis foederibus et conventionibus sopiendo coepit. quae dum ille suo cum animo volvit, exercitibus necdum a se in vicem diremptis, maiorem ad furorem elati Magnentianarum partium milites, ne ubi nox quidem pugnantes oppressisset finem dimicandi faciebant, sed ipsi etiam duces in obeundis militum muneribus et singulorum animis excitandis perseverabant, ut hostibus incumberent. itidem Constantii duces virtutem pristinam Romanumque decus ad animum sibi revocabant. alta iam nox erat, et nihilo se minus in vicem feriebant hastis, gladiis, armis ceteris, quae semet offerrent et ad manum essent. nec iam vel ipsae tenebrae, vel aliud quid earum rerum quae res laxamentum quasi quoddam belli efficere consueverunt, inhibere poterat exercitus, quo minus in se mutuis desaevirent caedibus, et in maxima felicitatis parte ponerent, si omnes funditus una perirent. ipsi duces, maximis hac pugna tam fortitudinis quam virtutis facinoribus editis, cum alii cecidere tum Arcadius, tribunus Abulcorum, et Menelaus, cui datum erat in equites ex Armenia sagittarios imperium.

52. Ἄξιον δὲ τὰ περὶ Μενελάου λεγόμενα μὴ παραδραμεῖν σιωπῇ. τοῦτόν φασι τρία κατὰ ταὐτὸν ἐναρμόζοντα τῷ τόξῳ βέλη, καὶ χρώμενον ἀφέσει μιᾷ, μὴ καθ' ἑνὸς σώματος ἀλλὰ τριῶν ἐμπηγνύναι τὰ βέλη, τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ τῆς τοξείας χρησάμενον πλῆθος μὲν οὐκ ὀλίγον κατατοξεῦσαι τῶν πολεμίων, αἴτιόν τε ὡς εἰπεῖν γενέσθαι τῆς τῶν ἐναντίων φυγῆς. ἀλλ' ἔπεσε μὲν καὶ οὗτος, τοῦ πάσης ἐξηγουμένου τῆς Μαγνεντίου στρατιᾶς αὐτὸν ἀνελόντος, ἔπεσε δὲ ἅμα τούτῳ καὶ Ῥωμύλος, βέλει μὲν πρότερον παρὰ Μενελάου πεμφθέντι βληθείς, οὐδὲ μετὰ τὴν πληγὴν δὲ τοῦ πολεμεῖν ἀποστάς, ἕως ὅτε καὶ αὐτὸν τὸν βαλόντα ἀνεῖλεν.

53. Ὑπερτέρου τοίνυν κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κωνσταντίου γενομένου καὶ τῶν Μαγνεντίου στρατευμάτων λαμπρῶς ἤδη φευγόντων, φόνος μὲν παμπληθὴς ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων καὶ τῶν ἄλλων ὑποζυγίων ἐγίνετο· πάσαις δὲ ταῖς ἐλπίσιν ἀπογνοὺς ὁ Μαγνέντιος, δεδιὼς μή ποτε παρὰ τῶν ἔτι λελειμμένων ἐκδοθείη τῷ Κωνσταντίῳ, διενοεῖτο τοὺς περὶ Παιονίαν τόπους καταλιπὼν ἐκδραμεῖν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, κἀκεῖθεν συναγαγὼν δύναμιν ἑτέραν ἀναμαχέσασθαι. ἐπεὶ δὲ τοὺς κατὰ τὴν Ῥώμην ἔγνω τὰ Κων- a. 352
σταντίου φρονοῦντας ἢ τῷ μίσει τῷ πρὸς αὐτὸν ἢ τῷ τὰ κατὰ τὴν μάχην γεγενημένα μαθεῖν, τὰς Ἄλπεις ὑπεραναβῆναι διέγνω καὶ ἐκ τῶν ἐκεῖσε βιοτευόντων ἐθνῶν ἀσφάλειαν τέως αὑτῷ περινοῆσαι. πυθόμενος δὲ ὡς καὶ τοὺς περὶ τὸν Ῥῆνον βαρβάρους χρημάτων πλήθει δυσμενεῖς αὐτῷ πεποίηκεν ὁ Κωνστάντιος καὶ

18 ἀναμάχεσθαι P. 19 τῷ τὰ] τῷ om P. 20 usitatius ὑπερβῆναι.

52. Fuerit autem pretium operae, quae de Menelao perhibentur, silentio minime praeteriri. memoriae proditum est hunc arcui tria simul aptantem eodem tempore tela, et una duntaxat utentem eiaculatione, non in unum ea corpus sed tria defixisse; quo sagittandi modo cum uteretur, nec hostium exiguum numerum telis eius confectum et eosdem propemodum ab uno in fugam actos aiunt. sed tamen et ipse cecidit, a Romulo totius exercitus Magnentiani duce interemptus; et cecidit etiam cum eo Romulus, cum telo prius a Menelao petitus ne plaga quidem accepta pugnare desiisset, donec interfecisset eum qui telum in se contorserat.

53. Itaque cum Constantius hoc proelio superior evasisset, iamque Magnentiani exercitus aperte terga darent, ingens strages et hominum et equorum et reliquorum iumentorum est edita. Magnentius omni spe destitutus, veritusque ne a reliquiis suorum Constantio dederetur, iis Pannoniae locis relictis in Italiam excurrere statuit, aliisque collectis inde copiis aleam pugnae denuo tentare. sed quod Romanos a Constantio stare cognovisset, vel odio sui, vel quod intellectum esset de proelii eventu, Alpes transcendendas decrevit, deque nationibus istic degentibus aliquid interim praesidii sibi comparandum. verum quod inaudisset Constantium maximis muneribus etiam vicinos Rheno barbaros infestos ei reddidisse, tum ad Gallicas nationes opera

τὰ τῶν Γαλατῶν ἔθνη διά τινων εὔνοιαν εἰσφερόντων αὐτῷ στρατηγῶν ἄβατα πεποίηκεν αὐτῷ, μήτε δὲ διὰ τῶν ἑσπερίων Ἰβήρων εἰς Μαυρουσίους οἷός τε γενόμενος διαβῆναι τῷ καὶ τοὺς ταύτῃ Ῥωμαίων συμμάχους εἰς εὔνοιαν τὸν Κωνστάντιον ἐπισπάσασθαι,
a 353 *πανταχόθεν ἀπορούμενος θάνατον ἐθελούσιον σωτηρίας αἰσχρᾶς ἔμπροσθεν ἐποιήσατο, μᾶλλον δὲ οἰκείαις χερσὶν ἢ ταῖς τῶν πολεμίων εἵλετο τὸν βίον ἀπολιπεῖν.*

54. *Μαγνέντιος μὲν οὖν τοῦτον ἀνῃρέθη τὸν τρόπον, ἔτη βασιλεύσας τρία καὶ μῆνας ἔτι πρὸς τούτοις ἕξ, γένος μὲν ἕλκων ἀπὸ βαρβάρων, μετοικήσας δὲ εἰς Λετούς, ἔθνος Γαλατικόν, παιδείας τε τῆς Λατίνων μετασχών, ἐν μὲν τοῖς πλεονεκτήμασι τῆς τύχης θρασύς, δειλὸς δὲ ἐν ταῖς περιστάσεσι, τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ φύσει κακοήθειαν κρύψαι δεινὸς καὶ τοῖς ἀγνοοῦσι τὸν αὐτοῦ τρόπον εὐήθης εἶναι καὶ χρηστὸς νομιζόμενος.*

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ Μαγνεντίου προήχθην εἰπεῖν, ἐπειδή τισιν ἔδοξεν ἀγαθῶν αἴτιος γεγενῆσθαι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ βασιλείας τοῖς πράγμασιν, ὥστε γνωσθῆναι περὶ αὐτοῦ τἀληθῆ, καὶ ὡς οὐδὲν ἐξ ἀγαθῆς αὐτῷ πεποίηται προαιρέσεως. Δεκέντιος δὲ παρὰ Μαγνεντίου μεταπεμφθεὶς εἰς βοήθειαν καὶ τῆς ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ὁδοιπορίας ἐχόμενος, ἅμα τῷ πυθέσθαι τὰ τούτῳ συμβάντα στρατιωτικοῖς τάγμασι καὶ ἴλαις περιπεσὼν οὐδεμίαν τε ὁρῶν σωτηρίας ἐλπίδα, βρόχῳ περιστρέψας τὸν τράχηλον ἀπηλλάγη.

55. *Ἐπὶ τούτοις τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς εἰς μόνον Κωνστάντιον περιστάσης ἀλαζονεία μὲν αὐτῷ προσεγίνετο, τὴν τύχην ἐνεγκεῖν*

quorundam Constantio favorem conciliantium ducum praeclusum esse aditum, cum nec per occidentales Hispanos ad Mauros transiicere posset, qui istis etiam in locis confoederati Romanis populi benevolentiam Constantii captassent, inops ab omni parte consilii mortem voluntariam turpi saluti praetulit, manibusque suis quam hostium vitam eripi sibi maluit.

54. Ac Magnentius quidem hoc modo periit, cum tribus annis et sex praeterea mensibus imperasset. originem generis a barbaris trahebat; cumque commigrasset ad Letos, quae Gallica natio est, literas Latinas didicerat. audax fortuna prospera, timidus adversa. occultandae natura insitae malitiae mirus artifex, qui mores et ingenium ipsius perspectum non habentibus simplex et bonus esse putaretur.

Haec de Magnentio propterea libuit adiicere, quod aliquibus visus fuerit imperii sui tempore rei publicae bono fuisse; ut vera de eo cognoscantur qui nihil instituto bono gessit. Decentius autem cum ad opem ferendam arcessitus esset a Magnentio, iamque in Italiam contendens intellexisset ea quae Magnentio acciderant, in ordines quosdam turmasque militum lapsus, ubi nullam salutis spem videret, obtorta laqueo cervice rebus humanis excessit.

55. Secundum haec cum universa rerum summa soli Constantio cessisset, arrogantior esse coepit, quod eam fortunae prosperitatem moderate ferre

μετρίως οὐ δυνηθέντι, προσεπετίθετο δὲ καὶ τὰ περὶ τοὺς τοιούτους εἰωθότα συνίστασθαι τῶν συκοφαντιῶν ἐργαστήρια, τοῖς δοκοῦσιν εὖ ἔχειν τύχης ἐπιβουλεύοντα· τῷ γὰρ κατάγειν ἐκείνους τῆς εὐπραγίας αὐτοὶ τὰς τούτων ἀξίας ἕξειν ἐλπίζοντες εἰκότως εἰς τὰς κατ᾽ αὐτῶν ἐτρέποντο διαβολάς. οὗτοι κοινωνοὺς τῆς κακοηθείας εὐνούχους τῶν περὶ τὴν αὐλήν τινας ποιησάμενοι, περιστάντες πείθουσι τὸν Κωνστάντιον ὡς Γάλλος ὢν ἀνεψιὸς αὐτοῦ, τῆς τοῦ Καίσαρος ἠξιωμένος τιμῆς, οὐκ ἀρκούμενος ταύτῃ πειρᾶται τὴν βασιλείαν ἑαυτῷ περιθεῖναι. καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθὲς ἦν πείσαντες, εἰς τὴν κατὰ τοῦ Γάλλου σφαγὴν ἐπαίρουσι τὸν Κωνστάντιον. ἦσαν δὲ οἱ ταύτην πλέξαντες τὴν ἐπιβουλὴν Δυνάμιος καὶ Πικέντιος, εὐτελεῖς ἄνδρες καὶ διὰ τῶν τοιούτων κακῶν ἐπὶ μεῖζον ἐλθεῖν τύχης σπουδάζοντες. ἐκοινώνει δὲ αὐτοῖς τῆς πράξεως καὶ Λαμπάδιος ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος, ἀνὴρ δύνασθαι παρὰ τῷ βασιλεῖ πάντων ἀεὶ πλέον ἐπιθυμῶν. τοῦ τοίνυν Κωνσταντίου ταῖς τοιαύταις θεμένου διαβολαῖς μετάπεμπτος μὲν ὁ Γάλλος ἐγίνετο, τὸ κατ᾽ αὐτοῦ σπουδαζόμενον ἀγνοῶν· ἀφικόμενον δὲ αὐτὸν ὁ Κωνστάντιος πρῶτον μὲν τῆς τοῦ Καίσαρος ἐκδύει τιμῆς, ἐπεὶ a. 354 δὲ πεποίηκεν ἰδιώτην, τοῖς δημίοις ἐκδίδωσιν εἰς σφαγήν, οὐ τοῦτο πρῶτον κατὰ συγγενοῦς αἵματος τὸ μύσος ἐξαμαρτών, ἀλλ᾽ ἑτέροις πλείοσι τοῦτο προσθείς.

4 εἰκότως add P. 5 τρέπονται Stephanus. 20 τὸ μύσος abest a P.

non posset. sumebant etiam incrementum officinae calumniarum, quae circum eiusmodi homines existere consueverunt, et iis potissimum insidiantur quorum fortunae bene constitutae videntur. quippe dum illos felicitate sua deturbando dignitates eorum se consecuturos sperabant, non abs re ad calumnias adversus eos struendas se convertebant. atque hi quibusdam sibi sociis improbitatis adiunctis, qui erant eunuchi aulici, Constantium aggressi Gallum patruelem ipsius, dignitate Caesaris ornatum, hac non contentum de occupando imperio cogitare persuadent. et eius quidem rei fide Constantio facta tanquam verae, ad struendam Gallo necem illum impellunt. qui has texuerant insidias, Dynamius et Picentius homines erant condicionis humilis, et qui per huiusmodi scelera fortunam ad ampliorem pervenire nitebantur. particeps autem facinoris et Lampadius erat, praefectus praetorii; qui vir apud imperatorem plus aliis omnibus auctoritatis et potentiae semper habere cupiebat. itaque Constantio talibus calumniis aures praebente Gallus arcessitur, ignarus eorum quae in ipsum cuderentur. eum advenientem Constantius honore Caesaris primum exuit, deinde privatam ad fortunam redactum carnificibus necandum tradidit, non illo primo contra cognatum sanguinem admisso piaculo, sed pluribus aliis adiecto.

Γ.

Ταῦτα ἐπὶ Γάλλῳ τῷ Καίσαρι πεπραχὼς ὁ Κωνστάντιος αὐτὸς μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐκ Παιονίας διέβη, θεώμενος δὲ τὰ πανταχοῦ Ῥωμαίοις ὑπήκοα βαρβαρικαῖς ἐφόδοις ἀπειλημμένα, καὶ Φράγκους μὲν καὶ Ἀλαμανοὺς καὶ Σάξονας ἤδη τεσσαράκοντα πόλεις ἐπικειμένας τῷ Ῥήνῳ κατειληφότας, καὶ αὐτὰς μὲν ἀναστάτους πεποιηκότας, τοὺς δὲ τούτων οἰκήτορας ἄπειρον ὄντας πλῆθος ληϊσαμένους μετὰ πλούτου λαφύρων ἀναριθμήτου, Κουάδους δὲ καὶ Σαυρομάτας ἐπὶ πολλῆς ἀδείας Παιονίαν κατατρέχοντας καὶ τὴν ἀνωτέρω Μυσίαν, Πέρσας δὲ τοῦ τὴν ἑῴαν παρενοχλεῖν οὐκ ἀφισταμένους, εἰ καὶ πρότερον ἡσύχαζον δέει τοῦ μὴ τὸν Καίσαρα Γάλλον αὐτοῖς ἐπελθεῖν, ταῦτα τοίνυν λαβὼν κατὰ νοῦν καὶ ἀπορῶν ὅ τι πράξειε, μόνος μὲν ἀρκέσειν οὐκ ᾤετο δυνήσεσθαι πεπονηκόσιν οὕτω τοῖς πράγμασι βοηθήσειν, ἑλέσθαι δὲ κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς οὐκ ἐθάρρει διά τε φιλαρχίας ὑπερβολὴν καὶ τὸ πάντας ἔχειν ἐν ὑποψίᾳ τοῦ μηδένα παντάπασιν εὐνοήσειν αὐτῷ. καὶ πολλὴ μὲν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις εἶχεν ἀμηχανία, τῆς δὲ Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἐν μεγίστῳ κινδύνῳ κειμένης Εὐσεβία ἡ Κωνσταντίου γαμετή, παιδείας τε εἰς ἄκρον ἥκουσα καὶ φρονήσει τὴν γυναικείαν ὑπεραίρουσα φύσιν, εἰσηγεῖται γνώμην αὐτῷ, καταστῆσαι

10 ἡσύχαζον S: libri ἡσυχάζειν.

III.

His in Gallum Caesarem perpetratis, e Pannonia Constantius in Italiam transiit cum autem videret omnes Romanis ubique subditas provincias barbaricis incursionibus interceptas, Francos et Alamanos et Saxones iam quadraginta sitas ad Rhenum urbes cepisse, prorsus easdem devastasse, cives et incolas infinitae multitudinis cum innumerabili spoliorum copia secum abduxisse. Quados cum Sarmatis magna licentia et securitate per Pannoniam perque Moesiam superiorem grassari, Persas Orienti molestos esse non desinere, licet antea quievissent, veriti ne Gallus Caesar eos adoriretur, his igitur omnibus ad animum revocatis, et quid faceret ambigens, solum quidem se minime sufficere posse putabat, ut afflictis adeo rebus et laborantibus opem ferret, imperii vero consortem deligere non audebat, cum ob imperandi libidinem nimiam, tum quod omnes suspectos haberet ac neminem prorsus sibi fidum fore duceret. has ob res admodum erat consilii inops. cumque in maximo imperium Romanum periculo positum esset, Eusebia Constantii coniux, quae summa praestabat eruditione doctrinae supraque muliebrem sexum prudens erat, consilium ei suggerit, hortata transalpinis ut populis Iulianum

Καίσαρα τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσιν Ἰουλιανὸν παραινέσασα, Γάλλου μὲν ἀδελφὸν ὁμοπάτριον ὄντα, παῖδα δὲ Κωνσταντίου παιδός, ὃς παρὰ Διοκλητιανοῦ Καῖσαρ ἔτυχε γεγονώς. ἐπεὶ δὲ ᾔδει τὸν βασιλέα Κωνστάντιον ἡ Εὐσεβία πρὸς πᾶν ὑπόπτως τὸ συγγενὲς διακείμενον, τρόπῳ τοιῷδε τὸν ἄνδρα παρήγαγε. "νέος ἐστὶ" φησί "καὶ τὸ ἦθος ἁπλοῦς καὶ λόγων ἀσκήσει τὸν ἅπαντα βίον ἐσχολακὼς καὶ πραγμάτων παντάπασιν ἄπειρος, ἀμείνων τε ἔσται παντὸς ἑτέρου περὶ ἡμᾶς· ἢ γὰρ τύχῃ δεξιᾷ περὶ τὰ πράγματα χρώμενος ἐπιγράφεσθαι τὸν βασιλέα ποιήσει τὰ αἰσίως ἐκβάντα, ἢ κατά τι πταίσας τεθνήξεται, καὶ οὐδένα ἕξει τοῦ λοιποῦ Κωνστάντιος ὡς ἐκ γένους βασιλικοῦ πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν κληθησόμενον." (2) τούτων τῶν λόγων ἀνασχόμενος ὁ Κωνστάντιος ἐκ τῶν Ἀθηνῶν Ἰουλιανὸν μεταπέμπεται, τοῖς αὐτόθι φιλοσόφοις συνόντα καὶ ἐν παντὶ παιδεύσεως εἴδει τοὺς ἑαυτοῦ καθηγεμόνας ὑπερβαλλόμενον. ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος μετάπεμπτος ἦλθεν, ἀναδείκνυσι μὲν αὐτὸν Καίσαρα, a 355
κατεγγυᾷ δὲ τὴν ἀδελφὴν Ἑλένην αὐτῷ, καὶ τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσιν ἔπεμπεν. ἄπιστος δὲ ὢν φύσει, καὶ ὡς εὔνους αὐτῷ καὶ πιστὸς ἔσται μὴ τεθαρρηκώς, συνεκπέμπει Μάρκελλον αὐτῷ καὶ Σαλούστιον, αὐτοῖς καὶ οὐ τῷ Καίσαρι τὴν αὐτόθι καταπιστεύσας διοίκησιν. ταύτῃ τὰ κατὰ Ἰουλιανὸν διαθεὶς ὁ Κωνστάντιος αὐτὸς μὲν ἐπὶ Παιονίαν καὶ Μυσίαν ἐχώρει, κἀνταῦθα τὰ περὶ

13 ἐξ Ἀθηναίων L. 14 φιλοσοφοῦσι P. 15 καθηγουμένους L. 19 μήτε LP: editi μήπω.

Caesarem praeficeret, germanum Galli fratrem, et eius Constantii nepotem e filio qui a Diocletiano Caesar fuerat appellatus. et quoniam norat Eusebia Constantium imperatorem cognatos omnes habere suspectos, maritum hoc quodam modo circumvenit. iuvenis est, inquit, et simplicis ingenii, studiisque doctrinae per omnem vitam vacavit; et rerum omnium plane rudis et imperitus quovis alio nobis aptior erit. nam sive fortuna prospera rebus gerendis utetur, faciet ut imperatori felices illi successus adscribantur; sive qua parte impegerit, morietur, nec ullum postea Constantius habebit qui velut ex imperatoria familia natus ad summam rerum administrationem vocetur. (2) has voces cum admisisset Constantius, Iulianum Athenis arcessit, cum philosophantibus ibi familiariter viventem et in omni genere doctrinae magistros suos superantem. posteaquam in Italiam arcessitus advenisset, Caesarem Constantius declarat, et Helenam ei sororem in matrimonium tradit, et ad nationes transalpinas eum dimittit. atque uti natura infidus erat, qui nullo modo sibi persuadere posset Iulianum sibi fidelem ac benevolum fore, cum eo Marcellum et Salustium ablegat, illis ipsis, non Caesari, omni istic administratione credita. rebus ad Iulianum spectantibus in hunc modum dispositis, ipse Constantius in Pannoniam Moesiamque proficiscitur, et ibi-

Κουάδους καὶ Σαυρομάτας οἰκονομήσας ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐτρέπετο, τῶν Περσικῶν ἐφόδων εἰς μάχην αὐτὸν ἑλκουσῶν· Ἰουλιανοῦ δὲ τὰς Ἄλπεις ὑπερβάντος, τοῖς τεταγμένοις Γαλατικοῖς ἔθνεσιν ἐπιστάντος, καὶ τῶν βαρβάρων οὐδὲν ἧττον μετὰ πάσης ἀδείας ἐπεισιόντων, τοῖς αὐτοῖς λόγοις ἡ Εὐσεβία χρησαμένη πείθει Κωνστάν-
a. 357 *τιον ἐπιτρέψαι τὴν διοίκησιν αὐτῷ τῶν ἐκεῖσε πραγμάτων.*

Τὰ μὲν οὖν ἐντεῦθεν ἄχρι παντὸς τοῦ βίου Ἰουλιανῷ πραχθέντα συγγραφεῦσι καὶ ποιηταῖς ἐν πολυστίχοις γέγραπται βίβλοις, εἰ καὶ μηδεὶς τῶν συγγεγραφότων τῆς ἀξίας τῶν ἔργων ἐφίκετο· πάρεστι δὲ τῷ βουλομένῳ συλλαβεῖν ἅπαντα τοῖς λόγοις ἐντυγχάνοντι τοῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀφ᾽ ὧν ἔνεστι μάλιστα τὰ κατὰ πᾶσαν αὐτῷ πεπραγμένα τὴν οἰκουμένην περιλαβεῖν. ἐπεὶ δὲ προσήκει τὴν τάξιν ἡμᾶς μὴ διασπάσαι τῆς ἱστορίας, εἰρήσεται καὶ ἡμῖν συντόμως ἕκαστα κατὰ τοὺς οἰκείους καιρούς, καὶ μάλιστα ὅσα τοῖς ἄλλοις παραλελεῖφθαι δοκεῖ.

3. *Κωνστάντιος τοίνυν ἐπιτρέψας ἅπαντα τῷ Καίσαρι πράττειν ὅσα συνοίσειν ἐδόκει τοις ὑπ᾽ αὐτὸν ἔθνεσιν, ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐχώρει, τὸν πρὸς Πέρσας πόλεμον διαθήσων. Ἰουλιανὸς δὲ τὰ μὲν ἐν Κελτοῖς στρατιωτικὰ διεφθαρμένα κατὰ τὸ πλέον εὑρών, τοὺς δὲ βαρβάρους ἀκώλυτον ἔχοντας τὴν τοῦ Ῥήνου διάβασιν καὶ μέχρι σχεδὸν τῶν πρὸς θαλάττῃ πόλεων διελθόντας,*

2 *μάτην* LP. 3 legendum fortasse *τοῖς τε ὑπ᾽ αὐτὸν τεταγμένοις ἔθνεσιν.* S. 8 *βιβλίοις* P. 14 *οἰκείους*] *ἐκείνου* P.

dem sedatis Quadorum Sarmatarumque motibus versus Orientem pergit, irruptionibus Persicis eum ad bellum pertrahentibus. Iulianus autem cum superatis Alpibus ad Gallicas nationes attributas sibi pervenisset, ac nihilo barbari minus omni cum licentia grassarentur, Eusebia, rationibus iisdem usa, Constantio persuadet ut rerum in iis locis administrationem ei committeret.

Enimvero quae ab eo tempore per omnem deinceps vitam Iulianus gessit, ab historiarum auctoribus et a poetis prolixis descripta libris leguntur, tametsi nullus eorum, qui haec memoriae prodiderunt, ipsorum facinorum dignitatem attigerit. poterit etiam, qui volet, omnia comprehendere perlegendis ipsius orationibus et epistolis, de quibus inprimis ab eo per universum orbem terrarum gesta colligere licet. sed quando par est ut ordinem historiae non interrumpamus, a nobis quoque singula, ratione quadam compendiaria, suis temporibus exponentur, ea praesertim quae ab aliis omissa videntur.

3. Cum ergo Constantius omnia permisisset Caesari agere, quaecunque subiectis ei nationibus ex usu futura putaret, in Orientem contendit bellum contra Persas gesturus. Iulianus autem cum omnem apud Celtas rem militarem maiori ex parte labefactatam et perditam repperisset, et barbaros liberum arcente nemine Rheni transmissum habentes, ac propemodum ad urbes

τὴν τοῦ περιλελειμμένου στρατιωτικοῦ δύναμιν ἀνεσκόπει. συνιδὼν δὲ ὡς οἱ μὲν κατὰ τὴν χώραν καὶ πρὸς τὴν ἀκοὴν τοῦ τῶν βαρβάρων ὀνόματος πτώσσουσιν, οἱ δὲ παρὰ Κωνσταντίου δοθέντες αὐτῷ, τριακόσιοι καὶ ἑξήκοντα τὸν ἀριθμὸν ὄντες, μόνον εὔχεσθαι, καθάπερ αὐτός πού φησιν, ᾔδεσαν, ὅσους μὲν οἷός τε γέγονε τοῖς τάγμασιν ἐγκατέλεξε, πολλοὺς δὲ καὶ ἐθελοντὰς ἐδέξατο. ποιησάμενος δὲ καὶ ὅπλων φροντίδα, παλαιὰ μὲν κατά τινα πόλιν εὑρὼν ἀποκείμενα, τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας ἀξιώσας τοῖς στρατευομένοις διένειμεν. ἀγγειλάντων δὲ τῶν κατασκόπων ὡς περὶ πόλιν Ἀργεντόρατον, πρὸς τῇ τοῦ Ῥήνου κειμένην ὄχθῃ, πλῆθος ἄπειρον ἐπεραιώθη βαρβάρων, ἅμα τῷ γνῶναι μετὰ τοῦ σχεδιασθέντος αὐτῷ στρατοπέδου προῄει, συμμίξας δὲ τοῖς πολεμίοις πάσης ὑπερβολῆς ἐπέκεινα τὸ τρόπαιον ἔστησεν, ἓξ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ μυριάδων ἀπολομένων, ἑτέρων δὲ τοσούτων ἁλαμένων κατὰ τοῦ Ῥήνου καὶ διαφθαρεισῶν ἐν τῷ ῥεύματι, ὥστε εἴ τις ἐθέλοι τῇ πρὸς Δαρεῖον Ἀλεξάνδρου μάχῃ ταύτην παραβαλεῖν τὴν νίκην, οὐκ ἂν εὕροι ταύτην ἐκείνης ἐλάττονα.

Πραχθὲν δέ τι μετὰ τὴν νίκην τῷ Καίσαρι σιωπῇ παραδραμεῖν οὐ προσήκει. ἦν ἑξακοσίων ἱππέων ἴλη τῷ Καίσαρι, σφόδρα τὰ πολέμια γεγυμνασμένων. τούτων τῇ ῥώμῃ καὶ τῇ πείρᾳ θαρρῶν μέρος οὐ μικρὸν τῆς ἐλπίδος ἐν αὐτοῖς ἐσάλευεν. ἐπεὶ δὲ ἡ μάχη συνέστη, πάντες μὲν τὴν κατὰ δύναμιν ἐπιδεικνύμενοι

10 Ἀργεντόρατον] libri ἀργέντορα τήν. 19 προσῆκεν P.

usque mari proximas grassantes, reliquiarum exercitus vires inspiciebat; et animadverso eorum quidem locorum homines etiam ad barbarici nominis famam formidine percelli, sibi vero datos a Constantio milites, qui numero trecenti et sexaginta duntaxat erant, nihil aliud scire, quemadmodum ipse alicubi dicit, quam ut votis rem gererent, quotquot sane poterat, ordinibus adscripsit, ac multos etiam volones inauctoravit. armorum quoque cura suscepta, vetera quadam in urbe condita repperit, eaque convenienti studio refecta militantibus distribuit. cum autem nuntiassent exploratores, propter urbem Argentoratum, quae ad Rheni ripam sita est, infinitam barbarorum multitudinem transiecisse, simul atque rem cognovisset, cum copiis tumultuario opere collectis progressus est, et conserta cum hoste pugna tropaeum longe amplissimum statuit, sexaginta milibus hominum in ipso proelio deletis, et aliis totidem in Rhenum praecipitatis atque in flumine exstinctis. ideoque si quis istam victoriam cum Alexandri adversus Darium pugna conferre velit, hanc illa non inferiorem fuisse reperiet.

Et quidem aliquid, post victoriam factum a Caesare, silentio praeteriri non convenit. habebat alam Caesar sexcentorum equitum, plurimum bellicis rebus exercitatorum. quod horum tam robore quam experientia niteretur, non exigua spei pars in eis posita periclitabatur. cum autem ventum ad manus esset, omnes alacritatem suam pro viribus declarantes in adversos

προθυμίαν τοῖς πολεμίοις ἐνέκειντο, ὑπερτέρου δὲ πολλῷ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ γενομένου στρατεύματος οὗτοι μόνοι πρὸς φυγὴν τραπέντες τὰς τάξεις ἀπέλιπον, ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν Καίσαρα σὺν ὀλίγοις ἐπελάσαντα καλεῖν τε αὐτοὺς καὶ κοινωνεῖν τῆς νίκης παρακελεύεσθαι, τοὺς δὲ μηδὲ οὕτω μετασχεῖν ἐθελῆσαι τῆς μάχης. εἰκότως τοίνυν ὁ Καῖσαρ ἀχθόμενος ἐφ᾽ οἷς τό γε ἧκον εἰς αὐτοὺς ἐκδεδώκασι τοῖς βαρβάροις τοὺς ὁμοφύλους, τὴν μὲν ἀπὸ τῶν νόμων ὡρισμένην τιμωρίαν αὐτοῖς οὐκ ἐπέθηκεν, ἀμφιέσας δὲ ἐσθῆτι γυναικείᾳ διὰ τοῦ στρατοπέδου περιήγαγεν ἐπ᾽ ἐξαγωγῇ, στρατιώταις ἀνδράσι χαλεπωτέραν θανάτου τὴν τοιαύτην τιμωρίαν καὶ ποινὴν ἡγησάμενος. καὶ ἀπέβη τοῦτο εἰς δέον αὐτῷ τε κἀκείνοις· ἐν γὰρ τῷ δευτέρῳ πρὸς Γερμανοὺς πολέμῳ τὴν ἐπιτεθεῖσαν αὐτοῖς αἰσχύνην ἔχοντες κατὰ νοῦν μόνοι σχεδὸν παρὰ πάντας τοὺς ἄλλους ἠρίστευσαν.

4. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διεπονήθη τῷ Καίσαρι, κατὰ σχολὴν στρατιωτῶν συναγείρας πλῆθος ἐπὶ τὸν κατὰ τοῦ Γερμανικοῦ παντὸς παρεσκευάζετο πόλεμον. ἀντιπαραταξαμένων δὲ τῶν βαρβάρων πλήθει παμπόλλῳ, τὴν τούτων ἔφοδον οὐκ ἀναμείνας ὁ Καῖσαρ αὐτὸς ἐπεραιοῦτο τὸν Ῥῆνον, ἄμεινον κρίνας οὐκ ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀλλ᾽ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων γῇ πολεμητέα εἶναι, τούτῳ τε μὴ τὰς πόλεις βαρύνεσθαι καὶ αὖθις τῇ τῶν βαρβάρων ἐπιστασίᾳ. γενομένης δὲ μάχης ἰσχυροτάτης καὶ πλήθους ἀπείρου βαρβάρων ἐν ταύτῃ πεσόντος, ἄχρι τῶν Ἑρκυνίων δρυμῶν τοὺς φεύγοντας ὁ Καῖσαρ ἐπιδιώξας,

4 τῆς τύχης L margo. 9 παρήγαγεν libri.

hostes ruebant; quibus cum Romanus exercitus longe superior evasisset, hi duntaxat in fugam acti tam foede deserebant ordines, ut cum eos ipse Caesar cum paucis adequitans et revocaret, et ut in societatem victoriae venirent hortaretur, tamen ne sic quidem proelii participes esse vellent. itaque non immerito Caesar indignatus, quod, quantum in ipsis fuisset, cives suos barbaris prodidissent, legibus ille quidem constitutam poenam eis non irrogavit, sed amictos veste muliebri per castra duxit, in aliam provinciam distrahendos, ratus militibus, qui viri essent, huiusmodi poenam et supplicium morte gravius futurum; quod quidem et ipsi et militibus commode cessit: nam secundo contra Germanos bello, suis in animis eius ignominiae, qua fuissent affecti, memoriam retinentes, soli prope, supra ceteros omnes, rem praeclarissime fortissimeque gesserunt.

4. Hoc defunctus labore Caesar per otium collectis militum copiis, ad inferendum universae Germanorum nationi bellum se parabat. cui cum numerosas opponerent acies barbari, Caesar eorum impressione non exspectata Rhenum ipse transmisit, praestare ratus ut non Romano sed barbarico bellum in solo gereretur; quo ipso fieret ut etiam rursus urbes adventu barbarorum non gravarentur. acerrimo proelio commisso, cum barbarorum innumerabilis in eo multitudo cecidisset, Caesar fugientes ad saltus Hercynios

πολύν τε ἐργασάμενος φόνον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ τῶν βαρβάρων ἡγουμένου Βαδομάριον ζωγρίαν ἑλών, ἀπήγαγε τὸν στρατὸν ἐν τῇ οἰκείᾳ παιωνίζοντα ἐπὶ ταῖς νίκαις ἀνυμνοῦντά τε τὰ τοῦ Καίσαρος στρατηγήματα. τὸν μὲν δὴ Βαδομάριον Ἰουλιανὸς ἐξέπεμπε Κωνσταντίῳ, τῇ τούτου τύχῃ τὴν νίκην ἀνατιθείς· οἱ δὲ βάρβαροι πρὸς ἔσχατον ἐληλακότες κινδύνου καὶ περὶ παίδων ἤδη καὶ γυναικῶν δεδιότες, μή ποτε καὶ μέχρι τῶν τόπων ἐκείνων ἐν οἷς ἦσαν ἐπεξελθὼν ὁ Καῖσαρ ἅπαν αὐτῶν τὸ γένος ἄρδην λήσεται, στέλλουσι πρέσβεις περὶ φιλίας διαλεξομένους καὶ περὶ τοῦ Ῥωμαίοις μηδεπώποτε πολεμήσειν. ὁ δὲ Καῖσαρ οὐκ ἄλλως ἔφη περὶ φιλίας αὐτοῖς ἐς λόγους ἰέναι, πρὶν τοὺς αἰχμαλώτους ἅπαντας, ὅσους ἐκ τῶν ἁλουσῶν πόλεων ἔτυχον ἐν τοῖς πρὸ τούτου χρόνοις ἀπαγαγόντες, ἀπολαβεῖν. τῶν δὲ καὶ τοῦτο ποιεῖν ὁμολογησάντων καὶ πάντας ὅσοι περίεισιν ἔτι διδόναι, πραγματευόμενος ὁ Καῖσαρ τὸ μηδένα τῶν αἰχμαλώτων μείναντα παρὰ τοῖς βαρβάροις λαθεῖν τοιόνδε τι μηχανᾶται. τοὺς ἀφ' ἑκάστης πόλεώς τε καὶ κώμης διαφυγόντας μεταπεμψάμενος ἀπῄτει λέγειν ὀνομαστὶ τίνας ἀπὸ τῆς ἑκάστου πόλεως ἢ κώμης ἀπήγαγον αἰχμαλώτους οἱ βάρβαροι· ἑκάστου δὲ τοὺς κατὰ συγγένειαν ἢ γειτνίασιν ἢ φιλίαν ἢ ἄλλην τινὰ συντυχίαν ἐγνωσμένους ἐξονομάσαντος, ἐκέλευε τοῖς βασιλικοῖς ὑπογραφεῦσιν ἅπαντας ἀπογράφεσθαι. τούτου δὲ γενομένου καὶ τῶν πρέσβεων ἀγνοούντων τὸ βούλευμα, διαβὰς τὸν Ῥῆνον ἐπέτρεπε τοῖς πρέσβεσι μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἐπανελθεῖν. τῶν

2 Βουδομάριον L. 14 πάρεισιν P.

usque persecutus, ingenti hostium edita caede filioque ducis barbarorum Vadomario capto, ovantem ob has victorias exercitum et imperatoria Caesaris facinora celebrantem, ad sua reduxit. ac Vadomarium quidem Iulianus Constantio misit, eius fortunae victoriam acceptam ferens. barbari vero in extremum adducti discrimen, iamque de liberis et uxoribus suis solliciti, ne forte Caesar ad illa loca progressus, quibus in locis ipsi degebant, universam gentem funditus exterminaret, legatos de pace collocuturos, qua constituta nullum adversus Romanos unquam bellum gesturi essent, mittunt. Caesar haud aliter se cum eis de pace dixit acturum, quam si captivos omnes, quotquot ex occupatis oppidis superioribus annis abduxerant, recuperasset. illis hoc quoque se facturos pollicitis, et omnes reddituros qui adhuc superstites essent, Caesar, ut efficeret ne quisquam captivorum se ignorante apud barbaros maneret, huiusmodi quiddam molitur. arcessitis ad se omnibus qui singulis ex oppidis atque vicis fuga evaserant, ab eis exigebat ut nominatim dicerent quosnam ex urbibus et vicis uniuscuiusque ipsorum barbari captivos abduxissent. cum quisque vel ex coniunctione sanguinis vel ex vicinia vel amicitia vel alio quodam casu sibi cognitos nominatim edixisset, iussit ut omnes a notariis imperatoriis describerentur; quo facto legatis hoc consilium ignorantibus Rhenum ipse transmisit, et cum captivis ut reverterentur impe-

δὲ μετ' οὐ πολὺ τὸ προσταχθὲν πληρωσάντων, φησάντων τε πάντας ἔχειν τοὺς αἰχμαλώτους, ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ καθίσας ὁ Καῖσαρ, στήσας τε τοῦ βήματος ὄπισθεν τοὺς ὑπογραφέας, παρὰ μὲν τῶν βαρβάρων κατὰ τὸ συγκείμενον παραγενέσθαι τοὺς αἰχμαλώτους ἐκέλευε, τῶν δὲ καθ' ἕνα παριόντων καὶ τὰς ἑαυτῶν λεγόντων προσηγορίας οἱ τῷ Καίσαρι παρεστῶτες ὑπογραφεῖς ἐκ τῶν ὄντων παρ' αὐτοῖς γραμμάτων ἀνεζήτουν τὰ τούτων ὀνόματα, καὶ παραβάλλοντες οὕς τε πρότερον ἀπεσημειώσαντο καὶ τοὺς φανέντας τῷ Καίσαρι, καὶ πολλῷ πλείους τοὺς παρὰ τῶν οἰκείων πολιτῶν καὶ κωμητῶν ὀνομασθέντας εὑρόντες, ὄπισθεν παρεστῶτες ἐμήνυον τοῦτο τῷ Καίσαρι. τοῦ δὲ τοῖς τῶν βαρβάρων πρέσβεσιν ἀπειλήσαντος πολεμεῖν ὡς οὐ πάντας ἀποδοῦσι τοὺς αἰχμαλώτους, εἶτα καὶ λείποντας ἐξ ἑκάστης πόλεώς τε καὶ κώμης ὑποβαλλόντων τῶν ὑπογραφέων ἐξονομάσαντος, οἰηθέντες οἱ βάρβαροι θείᾳ τινὶ ῥοπῇ καὶ τὰ σφόδρα κεκρυμμένα καὶ ἄδηλα δηλοῦσθαι τῷ Καίσαρι, πάντας ὅσους ἂν εὕρωσι ζῶντας παραδώσειν ὁμολογήσαντες, τοὺς πατρίους ὅρκους ἐπὶ τούτῳ δεδώκασιν. (5) οὗ δὴ γενομένου καὶ πλήθους αἰχμαλώτων ἀποδοθέντος ὅσον εἰκὸς ἦν ἐκ τεσσαράκοντα πόλεων κατὰ κράτος ἁλουσῶν συνειλέχθαι, ἠπόρει περὶ τὸ πρακτέον ὁ Καῖσαρ, τὰς πόλεις ἄρδην ἀπολλυμένας ὁρῶν, τὴν δὲ γῆν χρόνον οὐκ ὀλίγον μείνασαν ἀγεώργητον, τροφῆς τε οὐκ ὀλίγης δεομένους τοὺς ἐκ τῶν βαρβάρων ἀποδοθέντας, ἥτις οὐδὲ ἀπὸ τῶν πλησίον πόλεων εὐπόριστος ἦν διὰ

20 malim τὰς μὲν πόλεις.

ravit. illi cum non multo post, quod imperatum fuerat, complessent, omnesque se captivos habere dixissent, sublimi quodam in solio consedit Caesar, et constitutis post id tribunal notariis, a barbaris, uti convenerat, adesse captivos iussit. illis sigillatim ingredientibus et nomina sua significantibus, notarii, qui propter Caesarem stabant, ex libellis suis eorum nomina quaerebant, et collatis inter se tum iis quos antea consignaverant, tum Caesari repraesentatis, ac deprehenso longe plures esse qui suis a municipibus et vicanis nominatim indicati fuerant, accedentes a tergo de hoc ipso Caesarem certiorem reddebant. Caesare vero barbarorum legatis bellum comminato, qui captivos omnes non reddidissent, eorumque nomina, qui quolibet ex oppido vicoque deessent, suggerentibus notariis prolocuto, rati barbari divino quodam nutu vel abditissima et ignota quaeque Caesari significari, omnes, quoscunque vivos repperissent, tradituros se polliciti patrium eo nomine iusiurandum praestiterunt. (5) quod ubi factum fuisset, tantaque captivorum multitudo reddita quantam erat verisimile de quadraginta per vim captis urbibus fuisse coactam, Caesar quid ageret ambigebat; qui et oppida funditus deleta cerneret, et relictam non exiguo tempore terram prorsus incultam, et restitutos a barbaris egentes annonae non exiguae, quae vicinis ab urbibus sup-

τὸ μηδὲ ταύτας ἀπειράτους γενομένας τῆς τῶν βαρβάρων ἐφόδου τροφῆς ἀρκούσης οὐκ εὐπορεῖν. οὐκ ἔχων οὖν ὅ τι χρήσεται τοῖς παροῦσι, τοιόνδε τι μηχανᾶται. τοῦ Ῥήνου πρὸς ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς Γερμανίας, ὅπερ ἐστὶν ἔθνος Γαλατικόν, εἰς τὸ Ἀτλαντικὸν πέλαγος ἐκδιδόντος, οὗ τῆς ἠϊόνος ἡ Βρεττανικὴ νῆσος ἐνακοσίοις σταδίοις διέστηκεν, ἐκ τῶν περὶ τὸν ποταμὸν ὑλῶν ξύλα συναγαγὼν ὀκτακόσια κατεσκεύασε πλοῖα μείζονα λέμβων, ταῦτά τε εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐκπέμψας κομίζεσθαι σῖτον ἐποίει· καὶ a. 358
τοῦτον τοῖς ποταμίοις πλοίοις ἀνάγεσθαι διὰ τοῦ Ῥήνου παρασκευάζων, τοῦτό τε ποιῶν συνεχέστερον διὰ τὸ βραχὺν εἶναι τὸν πλοῦν, ἤρκεσε τοῖς ἀποδοθεῖσι ταῖς οἰκείαις πόλεσιν εἰς τὸ καὶ τροφῇ χρήσασθαι καὶ σπεῖραι τὴν γῆν καὶ ἄχρις ἀμητοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν.

Ταῦτα δὲ ἔπραξεν οὔπω σχεδὸν εἰς πέμπτον καὶ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας ἐνιαυτὸν προελθών. ἐχόντων δὲ τῶν στρατιωτῶν πρὸς αὐτὸν εὐμενῶς διά τε τὴν τοῦ βίου λιτότητα καὶ τὸ περὶ τοὺς πολέμους ἀνδρεῖον καὶ περὶ χρηματισμὸν ἐγκρατὲς καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς, ἐν αἷς πάντας ὡς εἰπεῖν τοὺς καθ᾽ αὐτὸν ἀνθρώπους ὑπερεβάλλετο, φθόνῳ βληθεὶς ὁ Κωνστάντιος ἐπὶ τοῖς Ἰουλιανοῦ κατορθώμασιν, οἰηθεὶς δὲ τὴν Σαλουστίου, τῶν δεδομένων αὐτῷ συμβούλων ἑνός, ἀγχίνοιαν αἰτίαν αὐτῷ τῆς τοσαύτης εἶναι περὶ τὰ πολέμια καὶ τὴν ἄλλην διοίκησιν δόξης, μεταπέμπεται τοῦτον ὡς δὴ τοῖς κατὰ τὴν ἑῴαν αὐτὸν ἐπιστήσων. ἑτοίμως δὲ τοῦ Ἰου-

4 ὅπερ — Γαλατικόν delet *H*, q. v. in Comm. 23 δὴ *R*: libri ἤδη.

peditari propterea non poterat, quod et ipsae barbarorum grassationis expertes non fuissent et annonae satis magnam copiam non haberent. itaque cum ignoraret quo pacto praesenti rerum statui consuleret, huiusmodi quiddam machinatur. ad extremos Germaniae limites, ubi Gallicae cuiusdam nationis sedes sunt, Rhenus in Atlanticum mare semet exonerat. ab eo littore nongentis insula Britannica stadiis distat. itaque collectis lignis ex iis silvis quae flumini adiacent, octingentas naves lembis maiores struxit. his in Britanniam missis frumentum afferri curat, eiusque fluvialibus navigiis adverso Rheno subvehendi rationem invenit. quo saepius iterato, quod navigatio brevis esset, abunde praebuit iis quos oppidis suis restituerat, unde partim victitarent, partim sementem facerent, partim ad messem usque commeatum haberent.

Atque has res gessit, cum prope necdum vigesimum et quintum aetatis annum attigisset. cumque milites animis in eum benevolis essent propter frugalitatem in victu et virilem in bellis animum et in captandis lucris continentiam et propter virtutes denique ceteras, quibus omnes, prope dixerim, sui saeculi homines superabat, invidia Constantius ob res praeclare gestas a Iuliano tactus, ratusque sagacitatem Salustii, qui unus ex attributis ei consiliariis erat, tantam illi bellicis in rebus et administratione reliqua gloriam conciliare, hunc ipsum arcessit velut Orientalibus praeficiendum. dimisit homi-

λιανοῦ τοῦτον ἀφέντος (ἐγνώκει γὰρ ἐν ἅπασι Κωνσταντίῳ πειθήνιος εἶναι) τὰ μὲν ἐπιτετραμμένα πάντα τῷ Καίσαρι καθ' ἑκάστην ὡς εἰπεῖν ἐλάμβανεν οὐκ ὀλίγην ἐπίδοσιν, τῶν στρατιωτῶν αὐξανομένων πλήθει καὶ πολεμικαῖς ἐμπειρίαις, τῶν πόλεων ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀπολαύσει τῶν ἀπὸ ταύτης οὐσῶν ἀγαθῶν. (6) πάντων δὲ ὡς εἰπεῖν τῶν αὐτόθι βαρβάρων ἀπογνόντων ἐλπίδι πάσῃ, καὶ ὅσον οὐδέπω τοὺς ἔτι περιλελειμμένους ἀπολεῖσθαι πανωλεθρίᾳ προσδοκησάντων, Σάξονες οἱ πάντων δὴ καρτερώτατοι τῶν ἐκεῖσε νεμομένων βαρβάρων θυμῷ καὶ ῥώμῃ καὶ καρτερίᾳ τῇ περὶ τὰς μάχας εἶναι νομίζοντες, Κουάδους μοῖραν σφῶν ὄντας εἰς τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων κατεχομένην ἐκπέμπουσι γῆν. οἱ δὲ ὑπὸ Φράγκων ὁμόρων αὐτοῖς ὄντων κωλυόμενοι διαβῆναι δέει τοῦ μὴ τῷ Καίσαρι δοῦναι δικαίαν αἰτίαν τῆς κατ' αὐτῶν αὖθις ἐφόδου, πλοῖα ναυπηγησάμενοι καὶ διὰ τοῦ Ῥήνου τὴν ὑπὸ Φράγκων ἐχομένην ὑπερβαλόμενοι γῆν ἐπὶ τὴν ὑπήκοον Ῥωμαίοις ὡρμήθησαν, καὶ τῇ Βαταβίᾳ προσσχόντες, ἣν δίχα σχιζόμενος ὁ Ῥῆνος νῆσον ποιεῖ πάσης ποταμίας μείζονα νήσου, τὸ Σαλίων ἔθνος, Φράγκων ἀπόμοιρον, ἐκ τῆς οἰκείας χώρας ὑπὸ Σαξόνων εἰς ταύτην τὴν νῆσον ἀπελαθέντας ἐξέβαλλον. αὕτη δὲ ἡ νῆσος οὖσα πρότερον πᾶσα Ῥωμαίων τότε ὑπὸ Σαλίων κατείχετο. τοῦτο μαθὼν ὁ Καῖσαρ

10 Reinesius cum Cluverio mavult *Καύχους*, qui inter Amisam et Visurgim locati Saxonibus vicini fuere. Petavius et post eum Ritterus Zosimum hallucinantem credunt posuisse *Κουάδους* pro *Χαμάβους*, id quod etiam loco Iuliani in Ep. ad Ath. confirmatur: *ὑπεδεξάμην μὲν μοῖραν τοῦ τῶν Σαλίων ἔθνους, Χαμάβους δὲ ἐξήλασα.* etiam Eunapio in Legat. *Χαμαβοὶ* dicuntur. cf. Ammian. 17 8. *R.* 15 *ὑπερβαλλόμενοι* libri. *ὡρμήθησαν* *S*: libri *ὡρμίσθησαν.* 17 *ἀπόμοιραν?*

nem non invite Iulianus, quod omnibus in rebus obsequi Constantio decrevisset; nihiloque minus omnia Caesari commissa quotidie, prope dixerim, non exiguum quoddam incrementum sumebant, cum numero milites et usu rerum bellicarum augescerent, oppidaque pace pariter ac bonis e pace provenientibus fruerentur. (6) omnes iam propemodum in iis locis barbari spem omnem abiecerant, tantumque non ad internecionem perituras existimabant suorum reliquias, cum Saxones, omnium eas regiones incolentium barbarorum et animis et corporum viribus et laborum in proeliis tolerantia fortissimi habiti, Quados, nationis suae partem, in solum ab Romanis occupatum emittunt. at finitimis Francis eos transitu prohibentibus, qui metuerent ne iustam Caesari causam praeberent se rursus invadendi, navibus constructis Rheno praetervecti parentem Francorum imperio regionem, in Romani iuris solum contenderunt; et appulsis ad Bataviam navibus, quam divisus Rhenus insulam efficit quavis insula fluminea maiorem, Saliorum nationem, Francorum a parte profectam et vi Saxonum in hanc insulam suis e sedibus reiectam, expulerunt. haec insula prius Romanis in universum parens a Saliis hoc tempore possi-

ἀντεπῄει μὲν τοῖς Κουάδοις, παρεγγυᾷ δὲ τῷ στρατῷ τούτοις μὲν κατὰ τὸ κρατερὸν διαμάχεσθαι, Σαλίων δὲ μηδένα κτείνειν ἢ κωλύειν ἐπὶ τὰ Ῥωμαίων ὅρια διαβαίνειν οἷα μὴ ὡς πολεμίους ἐφισταμένους τῇ χώρᾳ, ἀνάγκῃ δὲ τῇ παρὰ Κουάδων ἐλαύνεσθαι. ταύτης αἰσθόμενοι τοῦ Καίσαρος τῆς φιλανθρωπίας οἱ Σάλιοι οἱ μὲν ἀπὸ τῆς νήσου μετὰ τοῦ σφῶν βασιλέως εἰς τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους ἐπεραιοῦντο γῆν, οἱ δὲ συμφυγόντες εἰς τὰ ὄρη κατῄεσαν, ἱκέται τοῦ Καίσαρος ἅπαντες καθιστάμενοι καὶ ἐθελοντὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐνδιδόντες. ὁ δὲ πρὸς μὲν πόλεμον οὐδένα θαρροῦντας ἔτι τοὺς βαρβάρους ὁρῶν, ἐφόδοις δὲ λαθραίαις καὶ λῃστείαις προσέχοντας οὐ μικρά τε οὐδὲ τὰ τυχόντα ἐκ τούτου τὴν χώραν ἐργαζομένους κακά, καὶ ἀπορῶν ὅ τι πράξειεν, ἔμφρονι στρατηγήματι ταύτην μετῄει τῶν βαρβάρων τὴν τέχνην. (7) ἀνήρ τις ἦν μέγεθος σώματος ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἔχων, καὶ τὴν ἀνδρίαν ἀνάλογον τῷ σώματι. τούτῳ βαρβάρῳ τὸ γένος ὄντι καὶ λῃστεύειν σὺν αὐτοῖς εἰωθότι παρέστη τὰ οἰκεῖα ἤδη καταλιπόντι πρὸς τοὺς ὑπὸ Ῥωμαίοις Κελτοὺς μεταστῆναι. διατρίβων οὖν ἀπὸ χρόνου τινὸς ἐν Τριβέροις (ἔστι δὲ αὕτη πόλις μεγίστη τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν) ἐπειδὴ τοὺς ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον βαρβάρους ἑώρα τὰς τῇδε κατατρέχοντας πόλεις καὶ τὰ πάντων ἀκωλύτως λῃϊζομένους, ὅτε τὴν τοῦ Καίσαρος οὔπω Ἰουλιανὸς εἶχεν ἀρχήν, ἀμύνειν μὲν διενοεῖτο ταῖς πόλεσιν, οὐκ ἔχων δὲ παρρησίαν οἷα

1 ἀντεποίει vulgatum corr Leunclavius. 7 ὄρια cum Leunclavio R. qui etiam ἀπῄεσαν malebat. 9 διδόντες P. 17 Ῥωμαίους P.

debatur. Caesar ea re cognita, Quados ille quidem vicissim aggrediebatur, sed iusso prius exercitu cum Quadis acriter dimicare, Saliorum neminem occidere, nec prohibere quo minus in Romanorum fines illi transirent, quod non ut hostes Romanam regionem peterent, sed per vim et coactionem a Quadis pellerentur. hac animadversa Caesaris humanitate Salii partim ex insula cum rege suo Romanorum in solum transiiciebant, partim ad limites inita fuga se conferebant; omnes Caesari supplices facti sponte sua se cum rebus suis eius fidei permittebant. Caesar non iam ad bellum gerendum promptos et audentes amplius barbaros videns, sed clandestinis incursionibus et latrociniis intentos, haud levibus inde malis et detrimentis regionem afficere, quid ageret dubius, hanc artem barbarorum prudenti stratagemate vicissim ultus est. (7) erat quidam vasto supra ceteros omnes corpore, cui corporis magnitudini virilis animus respondebat. huic natione barbaro, ceterisque cum barbaris latrociniis assueto, visum est relictis sedibus patriis ad subiectos Romanis Celtas migrare. cumque Treviris ad aliquod tempus haereret, quae urbs transalpinarum gentium maxima est, ac transrhenanos barbaros videret urbes in adversa Rheni ripa sitas incursionibus vexare omniumque fortunas nullo prohibente rapere; quod sane tum temporis accidit, cum necdum Iulianus Caesaris potestatem nactus esset; de tuendis quidem oppidis cogitabat, sed

νόμου μηδενὸς αὐτῷ τοῦτο ποιεῖν ἐπιτρέψαντος, τὴν μὲν ἀρχὴν μόνος εἰς τὰ δασύτατα κρυπτόμενος τῶν ὑλῶν ἐκαραδόκει τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους, καὶ νυκτὸς ἐπιὼν ἤδη παρειμένοις μέθῃ καὶ ὕπνῳ κεφαλὰς ὅσων οἷός τε ἦν βαρβάρων ἀπέτεμε καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει φέρων ἐδείκνυ. συνεχῶς δὲ τοῦτο ποιῶν ὄκνον οὐκ ὀλίγον ἐποίησε τοῖς βαρβάροις, ἀγνοοῦσι μὲν τὸ γινόμενον, τῷ δὲ καθ' ἑκάστην ὡς εἰπεῖν ἐλαττοῦσθαι τοῦ κακοῦ συναισθανομένοις. ἐπεὶ δὲ καὶ ἄλλοι συνεμίγησαν τούτῳ λῃσταὶ καὶ καθ' ἕνα συνιόντες πλῆθος γεγόνασι, τότε δὴ τῷ Καίσαρι προσελθὼν ὁ Χαριέττων (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ ταύτην εὑρόντι πρώτῳ κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπιβουλὴν) ἀναφαίνει τὸ πρότερον οὔπω πολλοῖς ἐγνωσμένον. ὁ δὲ Καῖσαρ, ἐπειδὴ μὴ ῥᾴδιον ἦν αὐτῷ διὰ τοῦ στρατοπέδου ταῖς ἐν νυκτὶ τῶν βαρβάρων λαθραίαις ἐφόδοις ἐπεξιέναι (κατ' ὀλίγους γὰρ καὶ ἐν πολλοῖς ἑαυτοὺς διασπείραντες ἐλῄστευον, ἡμέρας δὲ γενομένης οὐδένα θεάσασθαι παντάπασιν ἦν· ἐν γὰρ τοῖς περὶ τοὺς ἀγροὺς δρυμοῖς ἀπεκρύπτοντο, σιτούμενοι τὰ ἐκ τῆς λῃστείας αὐτοῖς προσγινόμενα), τὸ δυσχείρωτον τῶν πολεμίων λαβὼν κατὰ νοῦν εἰς ἀνάγκην κατέστη τοῦ μὴ στρατοπέδῳ μόνον ἀλλὰ καὶ λῃστικῷ συστήματι τοὺς λῃστὰς μετελθεῖν. ἀποδεξάμενος οὖν τὸν Χαριέττωνα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, συνάψας τε αὐτοῖς τῶν Σαλίων πολλούς, νυκτὸς μὲν αὐτοὺς λῃστεύουσι τοῖς Κουάδοις οἷα μεμελετημένους λῃστείαις ἐπέπεμπεν, ἡμέρας δὲ οὔσης ἐν τοῖς ὑπαί-

6 rectius forsan ἐνεποίησε. S. 21 αὐτοῖς LP. 22 ἔπεμπεν libri.

quod eiusmodi quid ipse moliri non auderet, cui nulla lex ut id faceret permisisset, initio solus in densissimas silvas abditus barbarorum impressiones opperiebatur, eosque noctu aggressus, ubi temulentia et somno iam sopiti iacebant, capita quotquot poterat barbaris abscindebat, et in urbem allata civibus ostendebat. id institutum continuans metum et cunctationem barbaris non exiguam iniiciebat, ignorantibus quidem illis id quod fieret, sed ipsum tamen detrimentum ex eo deprehendentibus, quod in singulos prope dies eorum copiae diminuerentur. cum autem et alii latrones cum eo se coniunxissent et sigillatim collecti quandam ad multitudinem excrevissent, tum vero Charietto (nam hoc nomen erat ei qui primus insidias hasce contra barbaros excogitaverat) adito Caesare rem ei, non multis antea cognitam, aperit. Caesar, cui facile non esset cum exercitu nocturnas et clandestinas barbarorum incursiones coercere (nam exiguo numero multisque locis dispersi latrocinabantur; et ubi dies illuxisset, neminem omnino videre erat, quod in saltus agris vicinos semet abderent, ex iis victitantes quae hoc latrocinio acquirerent), cum ad animum revocasset quam difficulter hostes domiturus esset, ad eam redactus est necessitatem, ut non exercitu tantum sed etiam latronum globo quodam latrones persequendos statueret. quare Chariettone cum suis recepto, et iisdem ex Saliorum numero compluribus adiunctis, hos noctu, velut exercitos latrociniis, in latrocinantes Quados emittebat, interdiu dispositas sub dio militum stationes habebat, et omnes qui latronum ma-

θροις ἔταττε τὰ στρατόπεδα, καὶ πάντας ὅσοι τὸ ληστικὸν οἷοί τε ἐγίνοντο διαφυγεῖν ἔκτεινε. τοῦτό τε ποιῶν διετέλεσεν, ἕως ὅτε καταστάντες εἰς ἐσχάτην στενοχωρίαν οἱ Κουάδοι, καὶ ἐκ πολλῶν ὀλίγοι γενόμενοι, προσεχώρησαν ἅμα τῷ σφῶν ἡγουμένῳ τῷ Καίσαρι, πλῆθός τε αἰχμαλώτων ἤδη συλλαβόντι κατὰ τὰς προτέρας ἐφόδους καὶ τὸν τοῦ βασιλέως παῖδα παρὰ Χαριέττωνος εἰλημμένον. ἐπεὶ δὲ ἱκετηρίας αὐτοὺς ἐλεεινῶς προτεινομένους ὁμήρους ᾔτει τῶν ἐπισήμων τινὰς καὶ τούτοις ἅμα τὸν τοῦ βασιλέως υἱόν, εἰς θρῆνον οἰκτρότατον καταστὰς ὁ τῶν βαρβάρων ἡγούμενος ὤμνυε δακρύων ὡς ἀπόλοιτο μετὰ τῶν ἄλλων αὐτῷ καὶ ὁ υἱός. τότε τοίνυν ἐλεήσας ὁ Καῖσαρ δάκρυα πατρὸς τόν τε παῖδα αὐτῷ δείκνυσιν ἐν εὐπαθείᾳ τρεφόμενον, καὶ φήσας ἔχειν ἐν ὁμήρου τάξει, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν εὖ γεγονότων ἄλλους ὁμήρους λαβών, ἐφιλοτιμήσατο τὴν εἰρήνην ἐφ' ᾧ μηδέποτε κατὰ Ῥωμαίων χεῖρας ἆραι.

8. Ταῦτα οὕτω διαθεὶς ὁ Καῖσαρ Σαλίους τε καὶ Κουάδων μοῖραν καὶ τῶν ἐν τῇ Βαταβίᾳ νήσῳ τινὰς τάγμασιν ἐγκατέλεξεν, ἃ καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἔτι δοκεῖ περισώζεσθαι. κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Κωνστάντιος ὁ βασιλεὺς ἦν κατὰ τὴν ἑῴαν τὰ Περσῶν ἔχων ἐν φροντίδι μόνα καὶ τοῖς ἐκεῖσε πολέμοις ἐγκαρτερῶν· τά τε γὰρ ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνη καλῶς εἶχεν αὐτῷ τῇ τοῦ Καίσαρος κυβερνώμενα προνοίᾳ, καὶ Ἰταλία πᾶσα καὶ Ἰλλυριοὶ κίνδυνον εἶχον οὐδένα, τῶν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον βαρβάρων δέει τοῦ

17 Βαταουνίᾳ LP. 18 ἐφ' ἡμῖν libri.

nus evadere potuerant trucidabat. id facere non desinebat, donec Quadi maximas ad angustias redacti deque multis pauci facti cum duce suo Caesari se dederent; qui et magnam superioribus impressionibus captivorum multitudinem adeptus fuerat, et inter alios ipsum quoque regis filium a Chariettone captum habebat. cum miserabilem in modum supplices factos obsides dare iuberet, homines quosdam nobiles, et in his ipsum regis filium, dux barbarorum, lamentatione maxime miserabili sublata cum lacrumis deierabat inter alios et filium sibi periisse. quamobrem paternas miseratur lacrimas Caesar, filium ei commonstrat, qui delicate alebatur; simulque professus eum se obsidis habere loco, deque numero nobilium aliis quoque praeter hunc obsidibus acceptis, pacem ipsis ea largitus est lege ne contra Romanos unquam arma caperent.

8. His rebus ita constitutis, et Salios Caesar et Quadorum partem et quosdam incolentes insulam Bataviam, legionibus adscripsit; quorum ordines nostro quoque tempore superstites esse videntur. per eadem tempora Constantius imperator in Oriente, de solis rebus Persicis sollicitus, eorum locorum bellis intentus erat. nam et bene transalpinarum constitutae res erant gentium, quae providentia Caesaris administrarentur; et Italia tota cum Illyriis extra omne positum erat periculum, propterea quod trans Istrum habi-

μὴ διὰ Γαλατίας τὸν Καίσαρα διαβάντα τὸν Ἴστρον αὐτοῖς ἐπελθεῖν σωφρονούντων. Κωνσταντίου τοίνυν ἐν τούτοις ὄντος οἱ a. 359 Πέρσαι, Σαπώρην ἔχοντες βασιλέα, τὰ περὶ τὴν μέσην ἐλῄζοντο τῶν ποταμῶν, καὶ τὰ περὶ τὴν Νίσιβιν ἅπαντα καταστρεψάμενοι καὶ αὐτὴν ἤδη πάσῃ δυνάμει τὴν πόλιν ἐπολιόρκουν. τοῦ δὲ στρατηγοῦ Λουκιλλιανοῦ πρὸς τὴν πολιορκίαν ἀρκέσαντος, καὶ νῦν μὲν τοῖς ἀπὸ τῆς τύχης ὀρθῶς χρησαμένου νῦν δὲ καὶ στρατηγήμασιν, ἡ μὲν πόλις τὰ περιστάντα διέφυγεν, εἰς ἔσχατον ἐλθοῦσα κινδύνου. τὸ δὲ ὅπως περιττὸν ἡγησάμην διεξελθεῖν, αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος ἐν ἰδίᾳ συγγραφῇ πάντα ἀφηγησαμένου τὰ τότε πραχθέντα, ἅπερ ἔστιν εἰς χεῖρας λαβόντα τὴν ἐν λόγοις ἄκραν τοῦ ἀνδρὸς συνιδεῖν ἀρετήν.

Δοκούντων δὲ εἶναι τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν ἐν ἡσυχίᾳ, καὶ τῶν τοῦ Καίσαρος κατορθωμάτων ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασιν ὄντων, δεινῶς ὁ Κωνστάντιος συνεστάλη τῷ φθόνῳ. τῇ δὲ τῶν ἐν Κελτοῖς τε καὶ Ἴβηρσι πραγμάτων εὐημερίᾳ δακνόμενος ἐμηχανᾶτο προφάσεις, δι᾽ ὧν ἂν δυνηθείη κατὰ βραχὺ καὶ ἀνεπαισθήτως τὰς τοῦ Καίσαρος ἐλαττῶσαι δυνάμεις, οὕτω τε τῆς ἀξίας αὐτὸν παραλῦσαι. πέμπει τοίνυν ὡς αὐτόν, τάγματα δύο τῶν ἐν Κελτοῖς στρατιωτῶν ἐκπεμφθῆναι κελεύων ὡς δὴ τῆς ἀπὸ τούτων δεόμενος βοηθείας. Ἰουλιανοῦ δὲ ἀγνοίᾳ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, καὶ ἅμα διὰ τὸ μὴ πρόφασιν ὀργῆς αὐτῷ δοῦναι, τὸ ἐπίταγμα

14 ἐν om LP. 17 ἀνεπαισθήτως L margo: legebatur ἀνεπαισχύντως.

tantes barbari prae metu, ne per Galliam profectus Caesar Istrum transiiceret et ipsos adoriretur, intra modestiae fines se continebant. cum igitur in his occupatus esset Constantius, Persae, qui Saporem habebant regem, Mesopotamiam infestis grassationibus vexabant, et vastatis omnibus ad Nisibin sitis urbem ipsam totis viribus obsidebant. sed cum dux Lucillianus obsidioni sustinendae idoneus partim oblatis forte fortuna occasionibus partim stratagematis recte fuisset usus, urbs imminentibus malis est erepta, licet extremum in discrimen adducta fuisset. id autem quo modo factum sit, a me commemorari supervacaneum duxi, cum ipse Caesar omnia tum temporis gesta peculiari scripto quodam exposuerit. ea vero si quis in manum sumpserit, huius viri summam in dicendo vim perspiciet.

Ceterum ubi iam in tranquillo res Orientis positae viderentur et praeclara facta Caesaris in omnium ore essent, gravi quadam invidia correptus est Constantius. ideoque propter rerum omnium prosperos apud Celtas et Hispanos successus quosdam animi morsus sentiens, occasiones captabat, quibus paulatim, et animadvertente nemine, Caesaris vires imminuere posset et hoc modo dignitatem ei suam adimere. quapropter ad eum mittit, et ad se legiones duas Celticorum militum ablegari mandat, quasi eorum auxiliis ipse indigeret. huic mandato cum statim Iulianus satisfecisset, partim quod institutum ipsius ignoraret, partim ne quam occasionem ei succensendi praebe-

παραχρῆμα πληρώσαντος, τὰ μὲν ἐν Κελτοῖς ἠξιοῦτο πάσης ἐπιμελείας, τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ τὸ συνεχὲς αὐξομένου, καὶ τῶν παροικούντων ταῖς ἐσχατιαῖς βαρβάρων κατεπτηχότων καὶ πόλεμον μὲν οὐδὲ ὄναρ ἐνθυμουμένων, Κωνστάντιος δὲ καὶ ἕτερα τάγματα στρατιωτικὰ πεμφθῆναί οἱ παρὰ τοῦ Καίσαρος ᾔτει. καὶ τυχὼν τῆς αἰτήσεως ἄλλας μετ᾽ οὐ πολὺ τέσσαρας ἴλας ὡς αὐτὸν ἐκέλευεν ἐκπεμφθῆναι, καὶ παραχρῆμα παρασκευάζεσθαι πρὸς ἐκδημίαν ὁ Καῖσαρ τοῖς στρατιώταις ἐσήμαινεν.

9. *Ἰουλιανοῦ δὲ ἐν τῷ Παρισίῳ (Γερμανίας δὲ αὕτη πολίχνη) διατρίβοντος, ὡς δὴ πρὸς ἐκδημίαν εὐτρεπεῖς ὄντες οἱ στρατιῶται νυκτὸς ἄχρι βαθείας ἐδείπνουν περὶ τὰ αὐτόθι βασίλεια, τῶν βουλευομένων κατὰ τοῦ Καίσαρος οὐδὲ ἓν λογιζόμενοι. τῶν δὲ ταξιάρχων τινὲς τὸ πάλαι κατ᾽ αὐτοῦ μηχανώμενον ἐπὶ τῶν πραγμάτων εὗρον ἀληθές, καὶ ἀνώνυμα γραμματία τῶν στρατιωτῶν ἐν μέσῳ κατὰ τὸ λεληθὸς διαρρίψαντες ἐδήλουν διὰ τούτων ὡς ὁ Καῖσαρ, ὁ δοὺς ἅπασιν ὡς εἰπεῖν τὸ κατὰ βαρβάρων τρόπαια στῆσαι διὰ τῶν οἰκείων στρατηγημάτων καὶ μηδέν τι τῶν καθ᾽ ἕκαστον ἐν τῷ μάχεσθαι διαλλάττων, εἰς ἔσχατον ἥξει κινδύνου κατὰ βραχὺ τοῦ βασιλέως τὴν αὐτοῦ δύναμιν ὑποκλέπτοντος, εἰ μὴ συνδραμόντες ἅπαντες ὁμοῦ τὴν τῶν στρατιωτῶν κωλύσαιεν ἐκδημίαν. ταῦτα τὰ γραμματίδια διεσπαρμένα τινὲς τῶν στρατιωτῶν ἀναγνόντες, καὶ εἰς τὸ πλῆθος τὸ μελετώμενον ἐνεγ-* a. 360

2 αὐξουμένου LP. 17 κατὰ μηδέν τε L margo. 19 ὑπολέπτοντος L margo.

ret, nihilo minus omnem curam ac diligentiam rebus Celticis adhibebat, in dies augescentibus militum copiis et habitantibus ad extremos limites barbaris perterrefactis, deque bello inferendo ne per somnium quidem cogitantibus. Constantius autem et alios militum ordines a Caesare sibi mitti postulabat; et impetrato quod petierat, non multo post alias quattuor alas ad se transmitti iubebat. statim militibus significat Caesar ad profectionem se compararent.

9. Haerente vero Iuliano Parisii, quod oppidulum est Germaniae, cum milites ad iter instructi propter eius loci praetorium multam in noctem cenarent, nihil de iis consiliis omnino cogitantes quae adversus Caesarem inirentur, tribuni quidem, qui reapse verum comperissent id quod iam olim in eum cuderetur, libellos quosdam ab incertis profectos auctoribus inter milites clanculum hinc inde reiiciunt, iisque futurum significant ut Caesar, qui strategematis suis efficeret ut propemodum omnes ipsi tropaea de barbaris statuerent, et qui nihil a privato milite, quoties dimicandum esset, differret, extremum in periculum coniiciatur, imperatore paulatim copias eius suffurante, nisi omnes concursu facto militum profectionem impedirent. hos ita sparsos libellos ubi militum plerique legissent, et de re tota quae tractaretur

κόντες, ἐξηρέθισαν ἅπαντας εἰς ὀργήν. καὶ ἀναστάντες ἐκ τοῦ πότου σὺν θορύβῳ πολλῷ, τῶν κυλίκων ἐν ταῖς χερσὶν ἔτι κειμένων, ὥρμησαν ἐπὶ τὰ βασίλεια, διαρρήξαντές τε τὰς θύρας σὺν οὐδενὶ κόσμῳ κατάγουσι δημοσίᾳ τὸν Καίσαρα, καὶ ἐπί τινος ἀσπίδος μετέωρον ἄραντες ἀνεῖπόν τε σεβαστὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἐπέθεσαν σὺν βίᾳ τὸ διάδημα τῇ κεφαλῇ. ὁ δὲ δυσανασχετῶν μὲν ἐπὶ τῷ γεγονότι, τὸ δὲ ἀνακαλέσασθαι τὸ πραχθὲν οὐδεμίαν οἰηθεὶς ἔχειν ἀσφάλειαν Κωνσταντίου μήτε ὅρκοις ἐμμένοντος μήτε συνθήκαις ἢ ἄλλην τινὰ τῶν ἐν ἀνθρώποις πίστιν φυλάττοντος, ὅμως ἐπειρᾶτο τῆς αὐτοῦ γνώμης, καὶ πρέσβεις ἐκπέμψας παρὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσίν τε καὶ γνώμην ἔφη προβῆναι τὰ τῆς ἀναρρήσεως, οἷς εἰ παράσχοι συγγνώμην, ἕτοιμος ἔφασκεν εἶναι τὴν τοῦ Καίσαρος ἔχειν ἀξίαν, ἀποθέμενος τὸ διάδημα. Κωνστάντιος δὲ εἰς τοσοῦτον ὀργῆς τε καὶ ἀλαζονείας ἠνέχθη ὥστε πρὸς τοὺς πρέσβεις εἰπεῖν ὡς προσήκει Ἰουλιανὸν τοῦ ζῆν ἀντεχόμενον ἀποθέσθαι πρὸς τῇ βασιλείᾳ καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος σχῆμα, καταστάντα δὲ ἰδιώτην ἑαυτὸν τῇ προαιρέσει τοῦ βασιλέως ἐκδοῦναι· μηδὲ γὰρ πείσεσθαί τι δεινὸν μηδὲ ἄξιον ὧν ἐτόλμησε. ταῦτα ἀκηκοὼς Ἰουλιανὸς παρὰ τῶν πρέσβεων εἰς τὸ ἐμφανὲς ἔδειξεν ἣν εἶχε περὶ τὸ θεῖον προαίρεσιν, ἄντικρυς εἰς ἐπήκοον πάντων εἰπὼν ὡς τοῖς θεοῖς ἄμεινον ἢ τοῖς Κωνσταντίου λόγοις ἑαυτόν τε καὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐκδοῦναι.

2 πότου *R*: libri τόπον. 10 γνώσεως P margo. 12 συγγνώμην *S*: libri γνώμην. 18 ἀνάξιον L margo.

ad multitudinem rettulissent, universos ad iram concitarunt. cumque non sine magno tumultu a compotando surrexissent ipsosque calices manibus adhuc tenerent, ad praetorium contenderunt; perruptisque nullo ordine foribus Caesarem in publicum deducunt, et sublimem in scutum quoddam elatum imperatorem augustum appellant, et vi diadema capiti eius imponunt. Caesar aegre quidem, quod accidisset, ferens, revocari tamen quod actum fuerat tuto non posse ratus, quando Constantius nec sacramentis ullis nec pactis conventis staret, aut ullam aliam fidei religionem inter homines sacram servaret, nihilo minus animum eius tentandum putabat. ideoque missis legatis praeter voluntatem et sententiam animi sui se declaratum imperatorem aiebat, ac si quidem ita Constantio videretur, paratum se dicebat esse ut diademate posito Caesaris dignitatem retineret. sed Constantius tantam ad iracundiam et arrogantiam provectus est, ut legatis diceret par esse Iulianum, si vitam sibi caram duceret, una cum imperio Caesaris etiam habitum ponere, privataeque vitae restitutum imperatoris se voluntati permittere: nec enim vel grave quicquam perpessurum. vel iis dignum quae tentare fuisset ausus. cum haec Iulianus ex legatis audisset, palam animi sui de numine sententiam ostendit, aperte prolocutus, audientibus universis, potius se diis quam Constantii verbis seque vitamque suam permissurum.

Ἐντεῦθεν ἅπασι φανερὰ γέγονεν ἡ πρὸς Ἰουλιανὸν Κωνσταντίου δυσμένεια. καὶ Κωνστάντιος μὲν πρὸς ἐμφύλιον παρεσκευάζετο πόλεμον, Ἰουλιανῷ δὲ δυσχεραίνειν ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν ἐπῄει, ὡς, εἰ μέλλοι τῷ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δεδωκότι τοῦ Καίσαρος πολεμεῖν, ἀχαρίστου παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀποίσεται δόξαν. ὄντι δὲ περὶ ταῦτα καὶ πᾶσαν γνώμην ἀνακυκλοῦντι, σφόδρα τε ὀκνηρῶς ἔχοντι πρὸς ἐμφύλιον πόλεμον, ἔδειξε δι' ἐνυπνίου τὸ θεῖον αὐτῷ τὸ ἐσόμενον· ἐν Βιέννῃ γὰρ διατρίβοντι κατ' ὄναρ ὁ Ἥλιος a. 361
ἐδόκει δεικνύναι τοὺς ἀστέρας αὐτῷ, λέγειν τε ταῦτα τὰ ἔπη.

Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα πέλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέντε
εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
τέρμα φίλου βιότου στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

τούτῳ τῷ ἐνυπνίῳ θαρρήσας εἴχετο μὲν κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ τῆς τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐπιμελείας, ἐπεὶ δὲ ἦν ἔτι χειμών, τὰ μὲν ὅσα περὶ τοὺς βαρβάρους τῆς δεούσης ἠξιοῦτο προνοίας, ὥστε, εἰ δεήσει καὶ τῶν ἄλλων αὐτὸν ἀντιλαβέσθαι πραγμάτων, ἐν ἀσφαλείᾳ πάσῃ τὰ ἐν Κελτοῖς πράγματα μεῖναι, παρεσκευάζετο δέ, Κωνσταντίου κατὰ τὴν ἑῴαν ὄντος, τὴν αὐτοῦ προκαταλαβεῖν ἐπιχείρησιν. (10) ἀκμάζοντος δὲ ἤδη τοῦ θέρους διαθεὶς τὰ περὶ τοὺς ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον βαρβάρους, καὶ τοὺς μὲν πολέμῳ σωφρονεῖν ἀναγκάσας, τοὺς δὲ τῇ πείρᾳ τῶν προλαβόντων εἰρήνην

9 hi versus etiam apud Ammian. 21 4 et Zonaram 13 11 leguntur. 10 *μόλῃ* ap. Ammianum. 11 *μοίρης — πέμπτης* ap. Zonaram, *μοίρῃ — πέμπτῃ* ap. Ammianum. 12 *εἰκοστῆς* ap. Zonaram.

Hinc iam omnibus infestus Constantii erga Iulianum animus paruit. et Constantius quidem ad civile bellum se comparabat, Iuliani vero mentem, propter ea quae acciderant, hoc potissimum cruciabat, quod bellum cum eo gesturus qui Caesaris ei potestatem tribuerat, apud multos opinionem hominis ingrati de se concitaturus esset. dum haec secum expendit et animum hinc inde torquet, ac vehementer in suscipiendo civili bello cunctatur, numen ei per somnium quid futurum esset ostendit. nam dum Viennae commoratur, Sol in somniis sidera monstrare visus est et hosce versus pronuntiare:

parte Iovem feret extrema profusor ut undae,
parsque a Saturno fuerit vigesima quinta
Virginis ut iam tacta: Asiae Constantius omnis
vitam morte gravi mox finiet induperator.

hoc somnio fretus publica pro more suo negotia diligenter procurat. et quoniam adhuc hiems erat, rebus ad barbaros pertinentibus ita prospicit uti par erat, adeo quidem, ut si res ei suscipiendae essent aliae, prorsus in tuto Celticae manerent. simul, haerente per Orientem adhuc Constantio, conatum ut eius anteverteret sese parabat. (10) adulta iam aestate, compositis barbarorum trans Rhenum rebus, cum partim eos bello coegisset modeste se gerere, partim experientia prae-

ἀγαπᾶν μᾶλλον ἢ πόλεμον πείσας, ὡς ἐς μακρὰν ἀποδημίαν διέταττε τὸ στρατόπεδον, καταστήσας δὲ ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς ἐσχατιαῖς πολιτικούς τε καὶ στρατιωτικοὺς ἡγεμόνας ἅμα τῇ δυνάμει ᾔει εἰς τὰς Ἄλπεις. ἐλθὼν δὲ εἰς Ῥαιτούς, ὅθεν ὁ Ἴστρος ἀρχόμενος Νωρικούς τε καὶ Παιονίαν πᾶσαν παραμείβεται καὶ προσέτι γε Δάκας καὶ τοὺς ἐν Θρᾴκῃ Μυσοὺς καὶ Σκύθας, οὕτω τε εἰς τὸν Εὔξεινον ἐξίησι πόντον, πλοῖα ποτάμια κατασκευάσας αὐτὸς μὲν ἅμα τρισχιλίοις εἰς τὸ πρόσω διὰ τοῦ Ἴστρου παρῆγεν, δισμυρίους δὲ πεζῇ τὸ Σίρμιον καταλαμβάνειν διέταττεν. ἐπεὶ δὲ ἦν συνεχὴς εἰρεσία μετὰ τῆς τοῦ ῥοῦ φορᾶς καὶ τῶν ἐτησίων ἀνέμων αὐτῷ συντελεσάντων, ἑνδεκάτῃ μὲν ἡμέρᾳ περὶ τὸ Σίρμιον ἦλθε, φοιτησάσης δὲ ἀγγελίας ὡς ὁ βασιλεὺς παρεγένετο, πάντες μὲν ὡς εἰπεῖν Κωνστάντιον ἡγοῦντο εἶναι τὸν ἐπιστάντα, δεξάμενοι δὲ Ἰουλιανὸν ἐν ἐκπλήξει πάντες ἦσαν, φάσματι τὸ συμβὰν ἀπεικάζοντες. φθασάσης δὲ μετ' οὐ πολὺ καὶ τῆς ἀπὸ Κελτῶν αὐτῷ παρακολουθούσης δυνάμεως, τῇ Ῥωμαίων γερουσίᾳ καὶ ταῖς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ δυνάμεσιν ἔγραφεν ἔχειν ἐν ἀσφαλεῖ τὰς πόλεις ὡς αὐτοῦ βασιλεύοντος. ἐπεὶ δὲ Ταῦρος καὶ Φλωρέντιος οἱ κατ' ἐκεῖνον τὸν ἐνιαυτὸν ὕπατοι, τῆς Κωνσταντίου μερίδος ὄντες, ἅμα τῷ μαθεῖν ὅτι Ἰουλιανὸς ὑπερβὰς τὰς Ἄλπεις εἰς Παιονίαν ἀφίκετο φυγῇ τὴν Ῥωμαίων ἀπέλιπον, φυγάδας μὲν αὐτοὺς ὑπάτους ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐκέλευε γράφεσθαι, πάσας δὲ τὰς πόλεις ἃς ἔτυχεν ἤδη διαδραμὼν ἐφιλοφρονεῖτο, χρηστὰς ἐναποτιθέμενος

teritorum persuasisset ut pacem quam bellum, amplecti mallent, velut ad profectionem longinquam, omnem exercitum instruit. cumque civiles et militares duces oppidis atque limitibus praefecisset, versus Alpes cum copiis pergit. ad Raetos ubi venisset, unde fluvius Ister ortus Noricos et universam Pannoniam permeat, itidemque Dacas et Thraciae Moesos et Scythas, atque ita semet in pontum Euxinum exonerat, constructis navigiis fluvialibus ipse cum tribus milibus Istro secundo devectus, viginti milia Sirmium itinere terrestri petere iussit. et quia remigium continuum cum secundo fluminis impetu coniungebatur, iis etiam ventis adiuvantibus quos Etesias velut anniversarios vocant, undecimo die Sirmium appulit. cumque nuntiatum fuisset imperatorem adesse, propemodum omnes arbitrabantur esse Constantium qui venisset. sed ubi Iulianum excepissent, prae admiratione cuncti stupebant; et instar portenti habebant id quod evenisset. non multo post, cum et exercitus ille qui ex Celtis subsequebatur praesto esset, ad senatum populi Romani et Italicos exercitus literas dedit, quibus in literis perscriptum erat, praesidiis munitas urbes tenerent, quando iam ipse nactus esset imperium. et quia Taurus ac Florentius eius anni consules, qui a Constantio stabant, simul atque cognovissent Iulianum Alpes transgressum in Pannoniam pervenisse, fuga semet ex urbe subduxerant, consules fugitivos in perscribendis publicis instrumentis eos appellari iussit. omnes autem urbes, quas cursim iam transierat, blande demulcebat, universis spem de se bonam praebens. scripsit

πᾶσιν ἐλπίδας. ἔγραφε δὲ καὶ Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ Κορινθίοις, τὰς αἰτίας τῆς σφετέρας ἐμφαίνων ἀφίξεως.

11. Ὄντι δὲ αὐτῷ κατὰ τὸ Σίρμιον ἐξ ἁπάσης ὡς εἰπεῖν τῆς Ἑλλάδος ἐστέλλοντο πρέσβεις, οἷς ἀποκρινάμενος τὰ προσήκοντα, καὶ ὅσα ἦν δίκαια φιλοτιμησάμενος, σὺν τῷ παρὰ Κελτῶν στρατοπέδῳ καὶ ἕτερον ἔκ τε αὐτοῦ τοῦ Σιρμίου καὶ τῶν Παίοσι καὶ Μυσοῖς ἐνιδρυμένων ταγμάτων συναγαγών, ἐπὶ τὰ πρόσω παρῄει. καταλαβὼν δὲ τὴν Νάϊσον αὐτόθι μετὰ τῶν μάντεων τὸ πρακτέον ἐσκόπει. ὡς δὲ μένειν αὐτῷ τέως κατὰ χώραν ἐδήλου τὰ ἱερά, τοῦτο ἐποίει, παρατηρῶν ἅμα καὶ τὸν τῷ ἐνυπνίῳ δηλούμενον χρόνον. ὡς δὲ καὶ τὰ τῶν ἀστρῴων συντρέχειν ἐδόκει κινήσεων, ὄντι κατὰ τὴν Νάϊσον ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐτῷ πλῆθος ἱππέων ἀπήγγειλεν ὡς Κωνστάντιος μὲν ἐτελεύτησε, καλοίη δὲ Ἰουλιανὸν ἐπὶ τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν τὰ στρατόπεδα. δεξάμενος Iulianus. δὴ τὸ παρὰ τοῦ θείου δεδωρημένον εἴχετο τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω πορείας. ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ Βυζάντιον παρεγένετο, πάντες μὲν αὐτὸν σὺν εὐφημίαις ἐδέχοντο, πολίτην καὶ τρόφιμον ἑαυτῶν ὀνομάζοντες οἷα δὴ ἐν ταύτῃ τεχθέντα τε καὶ τραφέντα τῇ πόλει, καὶ τὰ ἄλλα θεραπεύοντες ὡς μεγίστων τοῖς ἀνθρώποις αἴτιον ἐσόμενον ἀγαθῶν. ἐν ταύτῃ τῆς πόλεως ἅμα καὶ τῶν στρατοπέδων ἐπιμελούμενος ἔδωκε μὲν τῇ πόλει γερουσίαν ἔχειν ὥσπερ ἐν τῇ Ῥώμῃ, λιμένα δὲ μέγιστον αὐτῇ δειμάμενος, τῶν ἀπὸ τοῦ νότου κινδυνευόν-

4 ἀποκρινόμενος libri. 10 τοῦτο δὲ ἐποίει P. 12 μαῖσον P. 15 δὲ P. 17 αὐτὸν P. 21 Ῥώμῃ] Ῥώμῃ πόλει L. 22 ὑπὸ? κινδύνων P.

et Atheniensibus et Lacedaemoniis et Corinthiis, itineris sui causas ostendens.

11. Sirmii cum esset, ex omni prope Graecia legati ad eum missi aderant; quibus ubi respondisset quae par erat, eaque fuisset largitus quae iusta viderentur, cum Celticis et aliis praeterea copiis, quas de praesidiariis cohortibus Sirmii Pannoniorum Moesorumque collegit, ulterius castra movit. ubi Naisum attigisset, ibidem cum haruspicibus quid agendum esset dispiciebat. significantibus extis ut istic aliquandiu subsisteret, parebat, observans simul indicatum somnio tempus; quod ubi cum siderum motibus concurrere videretur, adhuc apud Naisum haerenti multitudo quaedam equitum, Cpoli veniens, nuntiabat Constantium esse mortuum et ipsos exercitus Iulianum ad summam rerum deposcere. quapropter accepto quod a numine donatum esset, inceptum iter prosequitur. ubi Byzantium accessisset, universi faustis acclamationibus eum excipiebant, civem et alumnum appellantes velut ea in urbe natum et educatum, et omni praeterea cultu prosequentes quasi futurum mortalibus maximorum bonorum auctorem. hic dum et urbi et exercitui reficiendo dat operam, potestatem urbi fecit habendi senatus ut in urbe Roma. simul portum ei maximum struxit, qui naves ab austro periclitantes ab iniu-

των ἀλεξητήριον πλοίων, καὶ στοὰν σιγματοειδῆ μᾶλλον ἢ εὐθεῖαν, ἐπὶ τὸν λιμένα κατάγουσαν, ἔτι δὲ βιβλιοθήκην ἐν τῇ βασιλέως οἰκοδομήσας στοᾷ καὶ ταύτῃ βίβλους ὅσας εἶχεν ἐναποθέμενος, ἐπὶ τὸν κατὰ Περσῶν παρεσκευάζετο πόλεμον. δέκα δὲ διατρίψας ἐν τῷ Βυζαντίῳ μῆνας κατέστησε στρατηγοὺς Ὁρμίσδαν καὶ Βίκτωρα, καὶ τοὺς ταξιάρχους αὐτοῖς καὶ τὰ στρατόπεδα παρα-
a. 362 δοὺς ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἤλαυνε. μεθ᾽ ὅσης μὲν οὖν ἡσυχίας καὶ εὐλαβείας τὴν ὁδὸν ἅπασαν οἱ στρατιῶται διήνυσαν, λέγειν οὐκ ἀναγκαῖον· οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκὸς ἀπηχές τι πρᾶξαι τούτους ὑπὸ Ἰουλιανῷ βασιλεῖ τεταγμένους. ἐπιδημήσαντα δὲ αὐτὸν τῇ Ἀντιοχείᾳ δέχεται φιλοφρόνως ὁ δῆμος· φιλοθεάμων δὲ ὢν φύσει, καὶ τρυφῇ μᾶλλον ἢ πράξεσι σπουδαίαις ἐκδεδομένος, εἰκότως τὴν περὶ τὰ πάντα τοῦ βασιλέως ἐδυσχέραινε φρόνησιν καὶ σωφροσύνην, εἰργομένου τε θεάτρων ἑαυτόν, σπανίως τε καὶ οὐδὲ διὰ πάσης θεωρουμένου τῆς ἡμέρας. ἀφέντες τοίνυν φωνὰς ἀλλοκότους ἐλύπησαν. ὁ δὲ ἠμύνατο, τιμωρίαν μὲν οὐδεμίαν ἔργῳ αὐτοῖς ἐπιθείς, λόγον δὲ ἀστειότατον εἰς αὐτούς τε καὶ τὴν πόλιν συνθείς, ὃς τοσαύτην ἐν ἑαυτῷ μετ᾽ εἰρωνείας ἔχει πικρίαν ὥστε πανταχοῦ γῆς ἤρκεσε τὰ Ἀντιοχέων ὀνείδη διενεγκεῖν. ἀλλ᾽ ἐκείνοις μὲν ὑπὲρ ὧν ἔπταισαν μετεμέλησεν, ὁ δὲ βασιλεὺς βοηθήσας τὰ εἰκότα τῇ πόλει καὶ πλῆθος πολὺ παραδοὺς βουλευτῶν, ἐκ πατρὸς εἰς τοῦτο καταγομένων καὶ ἔτι ὅσους ἔτυχον τεκοῦσαι βουλευτῶν θυ-

14 εἰργόμενος P. 17 λογίων L. 19 μὲν ὡς ὑπὲρ L.

riis defenderet, una cum porticu, quae sigma litteram potius quam rectam formam refert, et ad portum deducit. itidem constructa in regia porticu bibliotheca et libris, quotquot habebat, in ea collocatis, ad gerendum bellum Persicum se parabat. ubi decem menses Byzantii commoratus Hormisdam Victoremque duces declarasset, eisque tribunos et exercitus tradidisset, Antiochiam profectus est. quanta quidem cum tranquillitate ac religione totum hoc iter confecerint milites, non est necesse dicere: nec enim consentaneum erat eos insolentius ac praeter rationem decori quicquam admittere, qui sub imperatore Iuliano militabant. Antiochiam ingressum blande populus accepit. sed quod idem natura spectandorum ludorum cupidus esset, magisque voluptatibus quam seriis negotiis deditus, non abs re prudentiam et modestiam imperatoris in rebus omnibus aegre ferebat, qui et de theatris se subduceret et raro ludos nec toto die spectaret. quapropter portentosis quibusdam vocibus emissis eum pungebant. imperator semet ulcisci, non facto poena eis ulla irrogata, sed oratione quadam urbanissima tam in ipsos quam urbem composita; quae tantam in se cum irrisione continet acerbitatem, ut ubique terrarum didendis Antiochenorum probris suffecerit. sed hos quidem delictorum suorum paenituit. imperator autem urbe sublevata, ubi quidem hoc posceret aequitas, eique magno decurionum concesso numero, qui paterna successione munus hoc consequerentur, admissis et illis quotquot decurionum

γατέρες, ὅπερ ὀλίγαις δεδομένον ἔγνωμεν πόλεσιν, ἄλλα τε πολλὰ καλῶς καὶ δικαίως οἰκονομήσας, ἐπὶ τὸν κατὰ Περσῶν παρεσκευάζετο πόλεμον.

12. Λήγοντος δὲ ἤδη τοῦ χειμῶνος τὴν στρατιὰν συναγα- a. 363
γὼν καὶ κατὰ τάξιν ἐν κόσμῳ προπέμψας ἐξώρμησε τῆς Ἀντιοχείας, οὐδὲ τῶν ἱερείων αἰσίων αὐτῷ γενομένων. τὸ δὲ ὅπως εἰδὼς ὑπερβήσομαι. πέμπτῃ δὲ τὴν Ἱεράπολιν ἡμέρᾳ καταλαβών, ἔνθα ἔδει τὰ πλοῖα πάντα συνδραμεῖν στρατιωτικά τε καὶ φορτικά, ἔκ τε Σαμοσάτων καὶ ἐξ ἄλλων τὸν Εὐφράτην καταπλέοντα τόπων, τούτοις ἐπιστήσας Ἱέρειον τῶν ἡγουμένων τινὰ στρατιωτικῶν ταγμάτων προέπεμπεν. αὐτὸς δὲ τρεῖς ἐπιμείνας τῇ Ἱεραπόλει μόνας ἡμέρας ἐπὶ Βάτνας τῆς Ὀσδροηνῆς πολίχνιόν τι προῄει, οὗ δὴ ὑπαντήσαντες Ἐδεσηνοὶ πανδημεὶ στέφανόν τε προσέφερον καὶ μετ᾽ εὐφημίας εἰς τὴν σφῶν πόλιν ἐκάλουν. ὁ δὲ ἀποδεξάμενος καὶ ἐπιστὰς τῇ πόλει, καὶ ὅσα ἔδει χρηματίσας, ἐπὶ Κάρρας ἐβάδιζε. δυοῖν τοίνυν ἐντεῦθεν ὁδοῖν προκειμέναιν, τῆς μὲν διὰ τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος καὶ πόλεως Νισίβιος ταῖς Ἀδιαβηνῆς σατραπείαις ἐμβαλλούσης, τῆς δὲ διὰ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Κιρκησίου (φρούριον δὲ τοῦτο κυκλούμενον ὑπό τε τοῦ Ἀβώρα ποταμοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐφράτου, τοῖς δὲ Ἀσσυρίων ὁρίοις συναπτόμενον), σκεπτομένου τε τοῦ βασιλέως ποτέρᾳ τούτων χρήσασθαι δέοι πρὸς τὴν διάβασιν, ἔφοδος ἀπηγγέλθη Περσῶν ὡς καταδραμόντων τόπους Ῥωμαίοις ὑποχειρίους. καὶ συνταραχθῆ-

4 στρατείαν libri. 18 ἐκβαλλούσης vulgo. 19 Κιρκισίου LP. Ammianus *Cercusium*, Rufus Festus *Circessum* vocat. τοῦ om P.

filiae progenuissent; quod sane perpaucis municipiis datum scimus; aliis denique multis praeclare iusteque constitutis, ad bellum Persicum semet accingebat.

12. Hieme iam exacta, collecto exercitu eoque decenti ordine praemisso, egressus est Antiochiam, cum ne perlitare quidem potuisset. id autem quo pacto acciderit, quamvis cognitum habeam, silentio praeterire malo. cum die quinto pervenisset Hierapolim, ubi cunctas naves, et militares et onerarias, convenire oportebat, cum e Samosatis tum ex aliis per Euphratem locis descendentes, praefectum eis Hierium quendam, cohortium militarium ducem, praemisit: ipse tres duntaxat Hierapoli dies commoratus Batnas versus, oppidulum quoddam Osdroënae, progressus est, ubi populus Edesenorum universus ei factus obviam et coronam offerebat et faustis acclamationibus in urbem suam invitabat. imperator accepto dono civitatem ingressus, et decretis ei quae par erat, Carrhas perrexit. hinc iam duobus propositis itineribus, quorum alterum per flumen Tigrim et urbem Nisibim Adiabenicas ad satrapias ducit, alterum per Euphratem et Circesium (castelli hoc nomen est, quod Aboras fluvius et Euphrates ipse circumfluit, Assyriorum finibus contiguum), et imperatore deliberante quonam horum itinerum ad transiectionem utendum esset, Persarum irruptio nuntiata fuit, qui per loca dicionis Romanae gras-

ναι μὲν ἐκ τούτου τῷ στρατοπέδῳ συνέβη· μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς λῃστὰς εἶναι μᾶλλον, οἳ διαρπάσαντες τὰ ἐν ποσὶν ἀνεχώρησαν, ἔγνω φυλακὴν ἀρκοῦσαν τοῖς ἐπὶ τὸν Τίγρητα χωρίοις καταλιπεῖν, ὡς μὴ τῆς δυνάμεως ἁπάσης σὺν αὐτῷ διὰ τῆς ἑτέρας ὁδοῦ τῇ Περσῶν ἐπιούσης ἐπικρατείᾳ λαθόντες οἱ Πέρσαι Νίσιβιν καὶ τὰ ταύτῃ προσκείμενα πάντα κακώσαιεν, εὑρόντες ἔρημα βοηθείας. ἔδοξεν οὖν ὀκτακισχιλίους καὶ μυρίους ὁπλίτας αὐτόθι καταλειφθῆναι, στρατηγεῖν δὲ τούτων Σεβαστιανὸν καὶ Προκόπιον, αὐτὸν δὲ ἅμα τῇ πάσῃ δυνάμει διὰ τοῦ Εὐφράτου χωρῆσαι, διχῇ διελόντα τὴν σὺν αὐτῷ στρατιάν, ὥστε πανταχόθεν, εἴ τινες τῶν πολεμίων ὀφθεῖεν, εἶναι αὐτοὺς τούτοις ἀνθισταμένους, καὶ μὴ ἐπ' ἀδείας τὰ προσπεσόντα καταδραμεῖν.

13. Ταῦτα ἐν Κάρραις διαθεὶς (ἡ δὲ πόλις διορίζει Ῥωμαίους καὶ Ἀσσυρίους) ἠβουλήθη τὸ στρατόπεδον ἐξ ἀπόπτου τινὸς θεωρῆσαι χωρίου, ἄγασθαι δὲ τὰ πεζικὰ τάγματα καὶ τὰς τῶν ἱππέων ἴλας· ἦσαν δὲ ἅπαντες ἄνδρες πεντακισχίλιοι καὶ ἑξακισμύριοι. ἐξορμήσας δ' ἐκ Καρρῶν καὶ τὰ ἐν μέσῳ διαδραμὼν φρούρια μέχρι Καλλινίκου, κἀκεῖθεν ἐλθὼν ἐπὶ τὸ Κιρκήσιον περὶ οὗ πρότερον εἴρηται, διαβὰς τὸν Ἀσβώραν ποταμὸν ἔπλει διὰ τοῦ Εὐφράτου, νεὼς ἐπιβάς. ἠκολούθουν δὲ καὶ οἱ στρατιῶται, τὰς σιτήσεις δὴ κεκομισμένοι, καὶ ἀνέβαινον εἰς τὰ πλοῖα, ὅσοις ἐπετέτακτο τοῦτο· ἤδη γὰρ ὁ στόλος ἀπαντήσας ἐτετυχήκει, φέρων ἀριθμὸν πλοίων ἐκ μὲν ξύλων πεποιημένων ἑξακοσίων, ἀπὸ δερ-

11 αὐτοὺς] immo τούς. 17 ἐκ om P. 19 *Abora* Leunclavius.

sari perhiberentur. ea res fecit ut perturbatio quaedam in castris exoriretur. sed imperator, cognito latrones hos potius esse, qui raptis rebus obviis abscessissent, satis magnum praesidium sitis ad Tigrim flumen agris relinquendum statuit, ne copiis universis secum per alterum illud iter Persicum territorium ingressis, clanculum Persae Nisibim et omnia Nisibi vicina loca, praesidiis et ope destituta, divexarent. itaque placuit ut decem et octo milia gravis armaturae militum ibi relinqueret, quorum duces Sebastianus et Procopius essent; ipse cum universis copiis iter per Euphratem faceret, exercitu duas in partes diviso, ut ab omni parte conspectis hostibus resisti posset, nec in quaevis obvia per summam illi licentiam excursitarent.

13. His apud Carras constitutis, quod oppidum Romanos et Assyrios disterminat, exercitum de sublimiore quodam loco spectare voluit, et iam legiones pedestres quam alas equitum admirari. erat autem numerus omnium sexaginta quinque hominum milia. Carris profectus, castellis interiectis ad Callinicum usque cursim transitis, ac delatus inde Circesium de quo supra dictum est, Asbora flumine transiecto, per Euphratem navi conscensa vehebatur. sequebantur et milites, qui annonas secum portaverant, in naves conscendentibus iis quibus hoc iniunctum erat. iam enim classis ad imperatorem venerat, in qua erat numerus navium sexcentarum, quae de lignis

μάτων δὲ πεντακοσίων. ἦσαν δὲ πρὸς τούτοις καὶ στρατιωτικαὶ νῆες πεντήκοντα, καὶ ἕτεραι πλατεῖαι συνηκολούθουν, δι' ὧν, εἴ που δεήσειεν, ἔδει γίνεσθαι ζεύγματα πεζῇ διδόντα τῷ στρατοπέδῳ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνειν. ἠκολούθει δὲ καὶ ἄλλα πάμπολλα πλοῖα, τὰ μὲν τροφὰς φέροντα τῷ στρατῷ, τὰ δὲ ξύλα πρὸς μηχανὰς ἐπιτήδεια, τὰ δὲ καὶ τὰ ἤδη κατεσκευασμένα πολιορκητικὰ μηχανήματα. κατέστησαν δὲ ναύαρχοι Λουκιανὸς καὶ Κωνστάντιος. οὔσης δὲ τοιαύτης τῆς τοῦ στρατοῦ τάξεως, ἀπό τινος βήματος ὁ βασιλεὺς πᾶσιν ὁμοῦ τὰ καθήκοντα προσφωνήσας, ἀργυρῶν τε νομισμάτων τριάκοντα καὶ ἑκατὸν τῶν στρατιωτῶν ἕκαστον δόσει τιμήσας, τὴν ἐπὶ Πέρσας εἰσβολὴν ἐποιήσατο, τοῦ μὲν πεζοῦ Βίκτορα στρατηγὸν καταστησάμενος, Ὁρμίσδαν δὲ τῆς ἵππου, καὶ Ἀρινθαῖον σὺν τούτῳ. περὶ δὲ Ὁρμίσδου καὶ πρότερον εἴρηται ὅτι Πέρσης τε ἦν καὶ βασιλέως υἱός, ὑπὸ δὲ ἀδελφοῦ ἀδικηθεὶς καὶ φυγὼν πρὸς Κωνσταντῖνόν τε ἦλθε τὸν βασιλέα καὶ εὐνοίας δοκίμια παρασχόμενος τιμῶν καὶ ἀρχῶν ἠξιώθη μεγίστων.

14. Εἰσβαλόντι τοίνυν εἰς τὰ Περσῶν ὅρια τῷ βασιλεῖ τὸ μὲν εὐώνυμον εἶχεν ἡ ἵππος, συμπαραθέουσα τῇ ἠϊόνι τοῦ ποταμοῦ, τῶν δὲ πεζῶν μοῖρα τῷ δεξιῷ ἠκολούθει, τὸ δὲ λοιπὸν ἡ στρατιά, σταδίοις διεστῶσα ἑβδομήκοντα. τοῦτο δὲ τὸ μέσον

2 ἕτεραι πλατεῖαι] codices ἕτερα πλατεῖα. Eunapius vel Dio Cassius apud Suidam v. ζεῦγμα: πλατεῖαι μέν εἰσιν αἱ νῆες δι' ὧν ὁ ποταμὸς ζεύγνυται. 7 tribunus *Constantianus* et comes *Lucillianus*. Ammian. 8 τῆς om libri. 13 Ἀρεθαῖος P; lib. 4 2 Ἀρίνθεος. 19 τὸ δεξιὸν L.

erant factae, de corio quingentarum. praeter has aderant et quinquaginta naves militares, aliaque navigia lata comitabantur; quibus, si usus ita posceret, iungendi pontes essent per quos exercitus pedes transiret flumina. sequebantur et alia complura navigia, quae partim annonam exercitui vehebant, partim ligna fabricandis machinis idonea, partim iam fabricata tormenta obsidionalia. navarchi facti sunt Lucianus et Constantius. talis cum esset exercitus ordo, de tribunali quodam imperator ad universos ea quae ex officio quaererentur prolocutus, et militibus congiario centum et triginta nummorum argenteorum viritim dato, contra Persas movere coepit, Victore pedestribus copiis duce dato, equestribus Hormisda, cui Arinthaeum adiunxit. de Hormisda prius etiam diximus, fuisse natione Persam et filium regis, qui a fratre affectus iniuria aufugerit et ad Constantinum imperatorem pervenerit, editisque fidei ac benevolentiae documentis honores et magistratus amplissimos promeruerit.

14. Cum ergo Persarum in fines irruisset imperator, laevum quidem cornu tenebat equitatus, qui propter ripam fluminis progrediebatur, pars autem peditatus ad dextrum latus comitabatur; reliquum agmine continebatur maximo, quod septuaginta stadiis aberat. hoc interiectum spatium com-

εἶχε τά τε νωτοφόρα ζῷα, τὰ βαρέα τῶν ὅπλων καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν φέροντα, καὶ ὅσον ἦν ὑπηρετικόν, ὡς ἂν ἐπ' ἀσφαλοῦς εἶεν καὶ οὗτοι, τοῦ στρατοῦ πανταχόθεν αὐτοὺς περιέχοντος. οὕτω διαθεὶς τὴν ἐπὶ τὸ πρόσω πορείαν χιλίους ἔγνω καὶ πεντακοσίους προπέμψαι, κατασκεψομένους εἴ τι πολέμιον ἢ προφανῶς ἢ δι' ἐνέδρας ἐπίῃ, Λουκιλλιανὸν αὐτοῖς ἐπιστήσας. ἑξήκοντα δὲ προελθὼν σταδίους εἴς τι χωρίον Ζαυθὰ προσαγορευόμενον ἦλθε, καὶ ἐντεῦθεν εἰς Δοῦρα, ἴχνος μὲν ὡς ἄρα ποτὲ πόλις ἦν φέρουσαν, τότε δὲ ἔρημον· οὗ Γορδιανοῦ τοῦ βασιλέως ἐδείκνυτο τάφος. ἔνθα καὶ πλῆθος ἐλάφων φανὲν οἱ στρατιῶται κατατοξεύσαντες ἅλις ἐχρήσαντο τῇ ἐκ τούτων τροφῇ. σταθμοὺς δ' ἐντεῦθεν διελθὼν τέσσαρας εἴς τι χωρίον ἀφίκετο· Φαθούσας ὄνομα τούτῳ. ἦν δὲ ἀντικρὺ ἐν τῷ ποταμῷ νῆσος, ἔχουσα φρούριον ὑπὸ πλείστων οἰκούμενον. τούτῳ Λουκιλλιανὸν ἐπιπέμψας ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτῷ κατασκόποις χιλίοις ἐπολιόρκει τὸ φρούριον. καὶ ἕως μὲν ἦν νύξ, ἐλάνθανον οἱ πολιορκοῦντες, ἡμέρας δὲ γενομένης ὑπὸ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τινὸς ὑδρείας ἕνεκα προελθόντος ὀφθέντες εἰς θόρυβον τοὺς ἔνδον κατέστησαν. πάντων τε εἰς τὸ τεῖχος ἀναβάντων, ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὴν νῆσον μηχαναῖς ἅμα καὶ ἑτέραις δυνάμεσι περαιωθεὶς παρεγγύησε τοῖς ἔνδον ἑαυτούς τε καὶ τὸ φρούριον παραδοῦσι πρόδηλον ἐκφυγεῖν ὄλεθρον. ἐπεὶ δὲ

6 rectius forsan *ἐπίοι*. *S.* 7 Ammiano *Zaitha.* 12 observat d'*Anvillius* (l'Euphrate et le Tigre p. 62) hoc castellum, cuius nomen alias non occurrat, eadem altitudine situm esse qua *Anatha* ab Ammiano memorata. *R.* 20 *παρηγγύησε?* 21 *παραδιδοῦσι* P.

plectebatur partim iumenta sarcinas gestantia, quae graviora scilicet arma cum apparatu reliquo ferebant; partim quicquid calonum erat, ut et illi tuto essent loco, undique ab exercitu conclusi. sic ulterius progrediendum ratus, mille quingentos praemittendos statuit Lucilliano duce, qui explorarent an hostile quoddam agmen vel palam vel per insidias irrueret. sexaginta progressus stadiis quendam ad locum venit cui Zautha nomen; inde Dura, cuius ut urbis quondam vestigia quaedam restabant, sed id temporis desertae; ubi sepulcrum imperatoris Gordiani ostendebatur. ibidem milites ingentem cervorum multitudinem conspicati telis conficiebant, et ad satietatem carnibus eorum vescebantur. inde stationibus quattuor emensis quendam ad vicum pervenit, Phathusas dictum. erat autem ex adverso insula in flumine, quae castellum habebat a plurimis inhabitatum. huc misso Lucilliano cum exploratoribus mille, quibus praeerat, castellum obsidione cingebat. et quam quidem diu nox erat, obsessores a nemine deprehendebantur. ubi vero dies illuxisset, a quodam incola castelli, qui aquationis causa prodierat, conspecti magnopere perturbarunt eos, qui erant in castello. cum autem in murum conscendissent omnes, imperator in insulam cum tormentis et ceteris copiis transportatus castello clausis futurum denuntiabat ut, si se ipsos cum castello dedidissent, manifesto et certo interitu liberarentur. quo quidem

τοῦτο πεποιήκασιν, ἄνδρας μὲν σὺν παισὶ καὶ γυναιξὶν εἰς τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων ἐχομένην γῆν ἅμα φυλακῇ στρατιωτῶν παρέπεμψε, Πουσαίῳ δὲ τῷ τούτων ἡγουμένῳ δοὺς ταξιάρχου φροντίδα τὸ λοιπὸν ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις εἶχε, πιστοῦ πειραθείς.

15. Ἐντεῦθεν ὁδόν τινα διαμείψας ἐνέτυχεν ἑτέρᾳ τοῦ ποταμοῦ νήσῳ, καθ' ἣν φρούριον ὀχυρώτατον ἦν. ᾧ προσβαλὼν ὁ βασιλεύς, καὶ ἄληπτον πανταχόθεν εὑρών, ἐκδοῦναι σφᾶς αὐτοὺς ἀπῄτει καὶ μὴ ἀναμεῖναι τὸν ἐκ τῆς ἁλώσεως κίνδυνον. τῶν δὲ τοῦτο ποιήσειν ὅπερ ἂν καὶ τοὺς ἄλλους δρῶντας θεάσαιντο ὑποσχομένων, ἐπὶ τὰ πρόσω διῄει. καὶ ἕτερα δὲ φρούρια κατέλιπε, ταῖς ὁμοίαις πεισθεὶς ὑποσχέσεσιν· ᾤετο γὰρ δεῖν μὴ περὶ μικρὰ διατρίβειν τὸν χρόνον, ἀλλ' εἰς τὸ κεφάλαιον ἑαυτὸν ἐμβαλεῖν τοῦ πολέμου. σταθμοὺς δέ τινας παραμείψας εἰς Δάκιρα παρεγένετο, πόλιν ἐν δεξιᾷ πλέοντι τὸν Εὐφράτην κειμένην· ἣν τινα τῶν οἰκούντων ἔρημον εὑρόντες οἱ στρατιῶται σῖτόν τε πολὺν ἐναποκείμενον ἥρπασαν καὶ ἁλῶν πλῆθος οὐ μέτριον, γυναῖκάς τε τὰς ἐγκαταλειφθείσας ἀποσφάξαντες οὕτω κατέσκαψαν ὥστε οἴεσθαι τοὺς ὁρῶντας μηδὲ γεγονέναι πόλιν αὐτόθι. ἐπὶ δὲ τῆς ἄντικρυς ἠϊόνος, δι' ἧς ὁ στρατὸς ἐποιεῖτο τὴν πορείαν, πηγή τις ἦν ἄσφαλτον ἀνιεῖσα. μεθ' ἣν εἰς Σίθα, εἶτα εἰς Μηγίαν ἀφικόμενος, μετ' ἐκείνην εἰς Ζαραγαρδίαν πόλιν ἦλθεν, ἐν ᾗ βῆ-

7 ἐνδοῦναι P. 11 δεῖν om libri. 14 Ammiano *Diacira*. 16 ἁλῶν *R* auctore Ammiano 24 2: *Diacira invaditur, civitas, habitatoribus vacua, frumento et salibus nitidis plena.* libri ἄλλων. 21 Ammiano *Ozogardana*. Sitha et Megia hic silentio praeterit. Sitha d'*Anvillio* p. 69 eadem cum *Hit* esse videtur. *R.*

ab eis facto, viros cum liberis et uxoribus in dicionem Romanam cum praesidio militari misit, ducem vero ipsorum Pusaeum tribunatus officio donatum deinceps inter familiares, fidelem expertus, habuit.

15. Secundum haec confecto quodam itinere perventum est ad aliam fluminis insulam, in qua munitissimum castellum erat; quod imperator adortus, cum ab omni parte repperisset inexpugnabile, deditionem ut facerent postulabat, neve periculum expugnationis exspectarent. id se illis facturos pollicitis quod et alios facere vidissent, ad ulteriora perrexit, itidemque castella quaedam alia post se reliquit, similibus promissis acquiescens: nam circa munita nequaquam terendum tempus existimabat, sed ipsum belli caput petendum. stationibus nonnullis emensis Dacira venit, oppidum navigantibus Euphratem ad dextram situm; quod ubi desertum ab incolis repperissent milites, tum vim frumenti magnam in eo repositam diripiebant, tum salium copiam non exiguam; et relictis ibi mulieribus trucidatis, usque adeo diruebant urbem ut locum intuentes existimarent nullum istic oppidum unquam exstitisse. in adversa ripa, qua iter faciebat exercitus, fons quidam erat bitumine scatens. hinc Sitha perveniens, inde Megiam, post ad oppidum Zaragardiam accessit, in quo sublime tribunal erat, ex lapide factum, quod inco-

μα ἣν ὑψηλὸν ἐκ λίθου πεποιημένον, ὃ Τραϊανοῦ καλεῖν εἰώθασιν οἱ ἐγχώριοι. ταύτην ῥᾷστα τὴν πόλιν οἱ στρατιῶται διαρπάσαντες καὶ ἐμπρήσαντες αὐτήν τε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὑστεραίαν ἡσυχίαν ἦγον. θαυμάσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὅτι τοσαύτην τοῦ στρατοῦ διαδραμόντος ὁδὸν οὐδεὶς ἐκ Περσῶν οὔτε λόχος ἐξ ἐνέδρας οὔτε ἐκ τοῦ προφανοῦς ἀπήντησέ τι πολέμιον, Ὁρμίσδαν εἰς κατασκοπὴν ἐκπέμπει μετὰ δυνάμεως οἷα τὰ Περσῶν διὰ πάσης ἀκριβείας εἰδότα. ὃς μικροῦ πρὸς ἔσχατον ἐληλύθει μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ κίνδυνον, εἰ μὴ τύχη τις αὐτοὺς ἐκ παραδόξου διέσωσεν. ὁ γὰρ σουρήνας (ἀρχῆς δὲ τοῦτο παρὰ Πέρσαις ὄνομα) λόχον ἔν τινι τόπῳ καθίσας Ὁρμίσδαν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ στρατιώτας ἐκαραδόκει, παριοῦσιν ἐθέλων ἐπελθεῖν, οὐδὲν τοιοῦτον προσδεχομένοις· καὶ δὴ τὰ τῆς ἐλπίδος αὐτοῖς εἰς ἔργον ἐξέβαινεν, εἰ μὴ διῶρυξ ἐν μέσῳ τοῦ Εὐφράτου, πέρα τοῦ συνήθους ῥυεῖσα, τῶν περὶ τὸν Ὁρμίσδαν ἐκώλυσε τὴν διάβασιν. καὶ διὰ τοῦτο ἀναβληθείσης τῆς παρόδου, τῇ ὑστεραίᾳ φανέντι τῷ σουρήνᾳ καὶ τοῖς κοινωνήσασιν αὐτῷ τῆς ἐνέδρας συστραφέντες ἐπέθεντο, καὶ τοὺς μὲν ἀνελόντες τοὺς δὲ τρέψαντες εἰς φυγὴν τῇ λοιπῇ στρατιᾷ συνέμιξαν.

16. Προελθόντες δὲ εἰς τὰ πρόσω εἴς τινα τοῦ Εὐφράτου διώρυχα διῆλθον, ἐκτεινομένην μὲν εἰς μῆκος ἄχρι τῆς Ἀσσυρίων, συμπαρατεινομένην δὲ πάσῃ τῇ μέχρι τοῦ Τίγρητος χώρᾳ. ἐνταῦθα πηλῷ κολλώδει καὶ τέλμασιν ἐμπεσόντες οἱ στρατιῶται, καὶ τοὺς ἵππους μάλιστα τῇ δυσχωρίᾳ θεώμενοι δυσχεραίνοντας,

lae Traiani vocare consueverunt. eo milites oppido nullo negotio direpto et exusto, diem illum cum postero corporum refectioni dederunt. imperator autem miratus quod cum tantum itineris iam confecisset exercitus, nullus adhuc nec ex insidiis nec aperte globus hostilis occurrisset, Hormisdam cum copiis speculatum emittit veluti rerum Persicarum accuratissime gnarum. is parum abfuit quin extremum cum iis quos secum habebat periculum adiret, ni casus quidam eos inopinato servasset. nam surenas (magistratus hoc apud Persas nomen est) insidiis quodam loco positis Hormisdam cum militibus suis opperiebatur, et praetereuntes ac nihil eiusmodi exspectantes aggredi cogitabat. et quidem res eis ex voto cessisset, nisi quidam interiectus utrisque alveus ex Euphrate praeter morem excrevisset, et impedimento militibus Hormisdae fuisset quo minus transiicerent. propterea transmissum dilato, postridie conspectum surenam, et eos quos ille participes insidiarum habebat, conversis agminibus adorti sunt; eisque partim interfectis partim terga dare coactis, cum exercitu reliquo se coniunxerunt.

16. Progressi ulterius ad quendam ex Euphrate derivatum alveum pervenerunt, qui pertinet in longitudinem ad Assyriam usque, simulque se per totam ad Tigridem usque regionem extendit. hic milites in lutum quoddam tenax et palustria loca delati, praesertimque videntes hac difficultate potissi-

καὶ οὐδὲ σὺν τοῖς ὅπλοις οἷοί τε ὄντες διανήξασθαι τὴν διώρυχα, τοῦ τε βάθους οὐκ ἐνδιδόντος καὶ τοῦ πηλοῦ διὰ τὸ δίυγρον ὑπερβῆναι μὴ συγχωροῦντος, ἐν ἐσχάτῃ τοῦ πρακτέου κατέστησαν ἀπορίᾳ. καθίστη δὲ αὐτοῖς τὸν κίνδυνον μείζονα τὸ τοὺς πολεμίους ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης ὁρᾶσθαι βέλεσί τε καὶ λίθων ἐκ σφενδονῶν ἀφέσει τὴν διάβασιν εἴργοντας. οὐδενὸς δὲ λύσιν εὕρασθαι δυναμένου τῶν περιεστώτων κινδύνων, ἀγχινοίᾳ τῇ περὶ πάντα καὶ ἐμπειρίᾳ πολεμικῇ προέχων ὁ βασιλεὺς ἔγνω τοῖς ἀπολειφθεῖσιν ἐπὶ κατασκοπὴν χιλίοις καὶ πεντακοσίοις ἀνδράσιν, ὑπὸ Λουκιλλιανῷ τεταγμένοις, σημῆναι κατὰ νώτου χωρῆσαι τῶν πολεμίων, ἐπισπάσασθαί τε τὴν τούτων ὁρμήν, τούτῳ τε τῷ τρόπῳ δοῦναι σφίσιν ἀκώλυτον τὸν τῆς διώρυχος ἔκπλουν. ἐκπέμπει τε πρὸς τοῦτο Βίκτωρα (τὸν) στρατηγὸν μετὰ δυνάμεως ἀρκούσης. ὁ δὲ νύκτα ἐπιτηρήσας, ὡς ἂν μὴ ὀφθείη παρὰ τῶν Περσῶν ἀποχωρῶν τοῦ στρατεύματος, καὶ οὕτω δὲ προελθὼν ὁδὸν τοσαύτην ὅση τὸ γιγνόμενον οὐδὲ ἡμέρας οὔσης ὁρᾶν ἐδίδου τοῖς ἐναντίοις, περαιωθεὶς τὴν διώρυχα τοὺς ὑπὸ Λουκιλλιανῷ τεταγμένους ἐζήτει. (17) *προελθὼν δὲ περαιτέρω, πολεμίου παντάπασιν οὐδενὸς αἰσθόμενος, ἐκβοήσεσί τε ἀνεκάλει τοὺς ὁμοφύλους καὶ σαλπίγγων ἤχοις πλησιάσαι σφίσιν ἐσήμαινεν. ἀπαντησάντων δὲ κατὰ νοῦν αὐτῷ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης συμπάντων ὁ Λουκιλλιανὸς τεκμηράμενος, τῇ μετὰ Βίκτωρος οὔσῃ δυνάμει*

2 *ὑγρὸν* P. 9 *προπεμφθεῖσιν* vel *ἀποπεμφθεῖσιν* *Reinesius.* legere etiam possimus *ἀπολυθεῖσιν*, quo verbo usus est Zosimus p. 153 22. *R.* 12 *τῆς* om libri. 16 *ὅσον* vulgo. 21 *συμβάντων* libri.

mum equos affligi, seque cum armis alveum transnare nullo modo posse, quod id fieri altitudo aquae non permitteret et per lutum propter eius uliginem transitus non pateret, ad extremam quandam inopiam consilii redacti sunt. et periculum ea quoque re maius erat, quod hostes in adversa ripa conspicabantur, telis et eiaculatione saxorum e fundis transiectionem impedituros. cum nemo reperire modum posset quomodo de periculis obiectis evaderent, imperator, qui tum sagacitate rebus in omnibus tum experientia rei militaris praestaret, statuit mille quingentis illis, qui sub Lucilliano militabant et explorabant itinera, significandum esse, hostes a tergo adorirentur et eorum impetum in se converterent, ut hoc modo exercitus alveum transmittere nemine prohibente posset. itaque Victorem ducem satis magnis copiis ad hoc ablegat. is observata nocte, ne conspiceretur a Persis ipsius ab exercitu discessio, tantumque spatio progressus quantum ad id satis esset, ut hostes ne interdiu quidem quid ageretur animadverterent, alveo transiecto Lucilliani militem quaerebat. (17) Itinere aliquanto longius facto, cum hostem omnino neminem deprehenderet, clamoribus et turbarum sonis populares suos vocabat, et ad se uti propius accederent significabat; quos ex animi sententia sibi datos obviam nactus, cum quid accidisset coniecturis Lucillianus fuisset assecutus, iunctis cum Victore copiis hostes a tergo praeter opinionem adoritur. illi

συμμίξας, ἐπῄει κατὰ νώτου τοῖς πολεμίοις ἀπροσδοκήτως. οἱ δ' ἀπαράσκευοι πρὸς τοῦτο ληφθέντες ἐκτείνοντό τε καὶ ἔφευγον ὅπῃ παρείκοι. καὶ ὁ βασιλεύς, ἐκβάντος αὐτῷ εἰς ἔργον τοῦ στρατηγήματος, ἐπεραιοῦτο τὴν διώρυχα κωλύοντος οὐδενός. καὶ τὴν μὲν ἵππον τοῖς παρατυχοῦσι πλοίοις, τὴν δὲ πεζὴν ναυσίν, ἃς ἐν πολλοῖς μέρεσι τῆς διώρυχος εὗρε, διαβιβάσας εἴχετο τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω πορείας, πολέμιον τέως οὐδὲν ὑφορώμενος.

Ἐλθὼν δὲ εἰς πόλιν ᾗ Βηρσαβῶρα ἦν ὄνομα, τὸ μέγεθος ἐσκόπει τῆς πόλεως καὶ τὸ τῆς θέσεως ὀχυρόν. δύο μὲν γὰρ κυκλοτερέσι περιείληπτο τείχεσιν, ἀκρόπολις δ' ἦν ἐν μέσῳ τεῖχος ἔχουσα καὶ αὐτή, τμήματι κύκλου τρόπον τινὰ ἐμφερές, πρὸς ἣν ὁδός τις ἦν ἀπὸ τοῦ ἐνδοτέρου τῆς πόλεως τείχους, οὐδὲ αὐτὴ ῥᾳδίαν ἔχουσα τὴν ἀνάβασιν. καὶ τὰ μὲν πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως καὶ μεσημβρίαν περιφερής τις καὶ σκολιὰ διέξοδος εἶχε, τοῦ δὲ πρὸς ἄρκτον μέρους παρασπασάμενοι τοῦ ποταμοῦ διώρυχα πλατεῖαν προυβάλοντο, δι' ἧς καὶ ὕδωρ εἰς χρῆσιν τῶν ἐνοικούντων ὠχέτευον. τὰ δὲ πρὸς ἕω τάφρῳ βαθείᾳ καὶ χάρακι διὰ σταυρωμάτων ἐκ ξύλων ὀχυρῶν ἐναπείληπτο. πύργοι δὲ εἱστήκεσαν περὶ τὴν τάφρον μεγάλοι, τὰ μὲν ἀπὸ γῆς μέχρι μέσου δι' ὀπτῆς πλίνθου δεδεμένης ἀσφάλτῳ, τὰ δὲ μετὰ τὸ μέσον πλίνθῳ τε ὁμοίᾳ καὶ γύψῳ δεδομημένα. (18) ταύτην πολιορκίᾳ τὴν πόλιν ὁ βασιλεὺς ἑλεῖν ἐγνωκὼς εἰς τὸ ἔργον παρεκάλει τοὺς στρατιώτας. τῶν δὲ τὸ κέλευμα σὺν πάσῃ προθυμίᾳ πληροῦν ὡρ-

3 παρήκοι libri. 8 Ammiano *Pirisabora.* aliud nomen affert d'*Anvillius* p. 71 *Ancobaritis.* 15 σπασάμενοι P.

vero, qui et alias obruerentur imparati, vel contrucidabantur vel quacunque liceret aufugiebant. imperator, cui feliciter hoc stratagema, alveum nemine prohibente transmittebat; et equitatu navigiis obviis, peditatu navibus aliis, quas multis in partibus alvei reperit, transportato.

Nihil amplius hostile veritus ad urbem accessit, cui Bersabora nomen erat; eiusque tum magnitudinem tum situs opportunitatem ac munitionem inspexit. nam duplici muro in orbem claudebatur, et arx medio erat in oppido, muro et ipsa munita, segmento circuli quodam modo simili; ad quam via quaedam ab interiore civitatis muro ducebat, cuius haud facilis erat adscensus. ad occidentalem oppidi partem, ac meridiem versus, tortuosus et obliquus exitus erat. pars septemtriones spectans munita erat ab eis lato quodam alveo fluminis, eo deducto; per quem et aquam ad usum incolarum derivabant. Orientem versus alta fossa et aggere lignis validis cancellato cingebatur. propter fossam turres magnae stabant, ad medium usque a terra de coctilibus laterculis, bitumine conglutinatis, supra medium de similibus laterculis et gypso fabricatae. (18) hanc urbem cum expugnare decrevisset imperator, milites ad capessendum opus exhortabatur. illis cum omni alacritate progressis, ut imperata facerent, urbis incolae

μηκότων, οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες εἰς φιλίαν ἠξίουν ἐλθεῖν τῷ βασιλεῖ, νῦν μὲν Ὁρμίσδην αὐτοῖς πεμφθῆναι διαλεχθησόμενον περὶ σπονδῶν ἐξαιτοῦντες, νῦν δὲ ὕβρεσιν αὐτὸν περιβάλλοντες ὡς αὐτόμολον καὶ φυγάδα καὶ τῆς πατρίδος προδότην. ἐφ' οἷς εἰς ὀργὴν εἰκότως ὁ βασιλεὺς ἀναστὰς ἔργου πάντας ἔχεσθαι καὶ ἐγκεῖσθαι τῇ πολιορκίᾳ προθύμως ἐκέλευε. τῶν δὲ ἐφ' ᾧ τεταγμένος ἕκαστος ἦν ὁρμησάντων, οἱ κατὰ τὴν πόλιν ὄντας οὐκ ἀξιόχρεως ἑαυτοὺς εἰς φυλακὴν τῶν τῆς πόλεως τειχῶν θεασάμενοι συνέφυγον ἅπαντες ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν. ὅπερ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἐπαφῆκε τῇ πόλει τῶν οἰκούντων ἐρημωθείσῃ τὴν δύναμιν· ἡ δὲ τὰ τείχη καθελοῦσα καὶ τὰς οἰκίας ἐμπρήσασα μηχανάς τε ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως ἵστη, καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔβαλλε βελῶν καὶ λίθων ἀφέσει. ἐπεὶ δὲ οἱ ἀπὸ τῆς πόλεως λίθοις τε καὶ βέλεσι συνεχέσιν ἠμύνοντο τοὺς πολιορκοῦντας, ἐγίνετό τε πολὺς ἑκατέρωθεν φόνος, τότε δὴ ὁ βασιλεύς, εἴτε ἐξ οἰκείας ἐννοίας τῇ τῶν τόπων ἁρμοσάμενος θέσει εἴτε καὶ τοῦτο ἐκ πολυμαθείας λαβών, μηχάνημά τι κατεσκεύασε τοιόνδε. ξύλα μέγιστα πρὸς ἄλληλα συνδήσας σιδήρῳ καὶ πύργου σχῆμα τετραγώνου διὰ τούτων ἀπεργασάμενος, ἀντιστήσας τε τῷ τῆς ἀκροπόλεως τείχει, τῇ τε κατὰ βραχὺ τοῦ ὕψους προσθήκῃ τῷ μήκει τῶν τειχῶν ἴσον ἀποτελέσας, εἰς τοῦτον ἀνεβίβασε τοξότας τε καὶ τοὺς ἀπὸ μηχανῶν ἀφιέντας λίθους καὶ βέλη. τότε τοίνυν ἔκ τε τῶν πολιορκούντων οἱ Πέρσαι καὶ ἐκ τῶν ἐφεστηκότων

15 δὴ] δὲ L.

petebant ut ab imperatore in fidem reciperentur, modo mitti ad se postulantes Hormisdam de condicionibus pacis collocuturum, modo probris et contumeliis eundem incessentes ut transfugam et exsulem et proditorem patriae. quibus rebus imperator non immerito concitatus ad iram universos operi intentos esse atque oppugnationem alacriter urgere iussit. illis, uti iussus ac dispositus quisque fuerat, cum impetu progressis, defensores urbis, nequaquam se pares tuendis moenibus esse conspicati, ad arcem universi se recipiebant. quo conspecto milites imperator in urbem habitatoribus vacuam immisit; qui muris deiectis et incensis aedificiis machinas in oppidi parietinis constituere, telorumque ac lapidum iactu eos petiere qui in arcem commigraverant. sed quod propugnatores arcis lapidibus continuis ac telis oppugnantes repellerent, et ingens utrinque clades acciperetur, imperator, sive quadam ingenii sollertia, locorum situs habita ratione, sive magna rerum edoctus experientia, tormentum quoddam tale construxit. tignis maximis inter se ferro colligatis, et per illa quadratae turris effecta forma, eaque moenibus arcis opposita, et paulatim sublimitate crescente tantam ad altitudinem excitata murorum ut altitudinem aequaret, in eam turrim sagittarios imposuit cum iis quae de machinis saxa telaque coniicerent. itaque Persae, qui tunc et ab oppugnantibus et a stantibus in

τῇ μηχανῇ πανταχόθεν καταβαλλόμενοι μέχρι μέν τινος ἀντέσχον, τελευτῶντες δὲ ὁμολογίᾳ τὴν ἀκρόπολιν ὑπέσχοντο παραδώσειν, εἰ μέτριόν τι παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτοῖς ὑπαρχθείη. καὶ συνεδόκει τῶν ἔνδον Περσῶν ἕκαστον διὰ μέσου τοῦ στρατεύματος ἀσφαλῶς διαβῆναι, ῥητὸν ἀργύριον καὶ ἱμάτιον ἔχοντα, παραδοθῆναι δὲ τῷ βασιλεῖ τὴν ἀκρόπολιν. οὗ δὴ γεγονότος ἄνδρες ἀφείθησαν πεντακισχίλιοι περί που τὸν ἀριθμόν, δίχα τῶν πλοίοις μικροῖς διὰ τῆς διώρυχος οἵων τε γενομένων διαφυγεῖν. συνεξῆλθε δὲ τῷ πλήθει καὶ Μομόσειρος τούτων ἡγούμενος. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ τῆς ἀκροπόλεως αἱρεθείσης, ἔρευναν οἱ στρατιῶται τῶν ἐναποκειμένων ποιούμενοι σῖτόν τε ἄπλετον εὗρον καὶ ὅπλα παντοῖα καὶ μηχανήματα καὶ ἐπίπλων πλῆθος οὐ μέτριον καὶ τῆς ἄλλης ἀποσκευῆς. τοῦ μὲν οὖν σίτου τὸ πλέον ἐναπετέθη τοῖς πλοίοις εἰς ἀποτροφὴν τοῦ στρατοῦ, μέρος δὲ τούτου καὶ αὐτοὶ πρὸς ἑαυτοὺς διενείμαντο, καὶ δίχα τῆς δημοσίας σιτήσεως ἧς εἶχον· τῶν δὲ ὅπλων ὅσα μὲν ἐπιτήδεια Ῥωμαίοις ἐδόκει πρὸς πόλεμον εἶναι, ταῦτα τῷ στρατοπέδῳ διεδόθη, τὰ δὲ Περσικῇ μόνον ἁρμόδια χρήσει, αὐτοῖς δὲ οὐκέτι, τὰ μὲν πυρὶ παρεδόθησαν, τὰ δὲ τῷ ποταμῷ φέρεσθαι καὶ καταδύεσθαι συνεχώρησαν. ἐντεῦθεν οὐχ ἡ τυχοῦσα τῷ Ῥωμαίων ἀξιώματι προσεγένετο δόξα, πόλεως μεγάλης καὶ τῶν ἐν Ἀσσυρίᾳ μετὰ Κτησιφῶντα μεγίστης, οὕτω τε ὠχυρωμένης, ἐν δύο μόναις ἡμέραις κατὰ κράτος ἁλούσης. ἐφ᾽

7 libri μακροῖς. corr Leunclavius ex Ammiano 24 2: *nam caetera multitudo obsidium ante suspectans, navigiis* p a r v i s *permeato amne discessit.* 9 Ammiano *Mamersides, praesidiorum praefectus.* 19 congruentius συνεχωρήθησαν. *S:* ego antea malim παρέδοσαν.

machina undique deturbarentur, aliquandiu quidem illi resistebant, sed ad extremum deditionis lege se tradituros arcem spondebant, si condiciones imperator moderatas obtulisset. conventum utrinque ut, quotquot intus erant Persae, singuli per medium exercitum Romanum tuto transirent, certa pecunia et veste accepta, et imperatori arcem traderent. quo facto virorum ad quinque milia dimissi sunt, exceptis illis qui longis navigiis per alveum e flumine derivatum evadere potuerant. inter ceteros et dux eorum Momosirus exibat. arce in hunc modum capta, milites ea perquirentes quae essent in arce condita: infinitam frumenti copiam et omnis generis arma et machinas et immensam vim supellectilis apparatusque reliqui reppererunt. maior frumenti pars ad exercitus alimenta navibus imposita fuit: partem et ipsi milites, praeter annonam publicam, quam habebant, inter se dividebant. arma, quae Romanis ad bellum idonea viderentur, exercitui distributa sunt: apta vero Persico tantum usui, non Romanis militibus, partim igni tradita partim ab amne rapi demergive permissa. hinc non exigua maiestati Romani nominis accessit gloria, quod ampla civitas et secundum Ctesiphontem omnium in Assyria maxima, tamque munita, sola biduo per vim capta fuisset. quas ob

οἷς ὁ βασιλεὺς φιλοφρονούμενος τὸ στράτευμα λόγοις τε καθήκουσιν ἐτίμα καὶ ἕκαστον ἀργυροῖς ἑκατὸν νομίσμασιν ἐδωρεῖτο.

19. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὧδε ἐπράχθη, ὁ σουρήνας δὲ μετὰ δυνάμεως οὐκ ὀλίγης ἔκ τινος τῶν ἐν Ἀσσυρίᾳ πόλεων τοῖς προηγουμένοις τοῦ Ῥωμαίων στρατοπέδου κατασκοπῆς ἕνεκεν ἐπελθών, οὐ προϊδομένοις τὸ ἐσόμενον, ἕνα μὲν τῶν ἡγουμένων τριῶν ὄντων ἀνεῖλεν ἅμα τισὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων, τρέψας δὲ τοὺς ἄλλους ἐγκρατὴς ἐγένετο στρατιωτικοῦ σημείου, δράκοντος ἐκτύπωμα φέροντος, οἷα φέρειν εἰώθασιν ἐν ταῖς μάχαις Ῥωμαῖοι. τοῦτο μαθὼν οὐκ ἤνεγκε μετρίως ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ μετὰ θυμοῦ τοῖς ἀμφὶ τὸν σουρήναν ὡς εἶχεν ἐπιπεσὼν τούτων μὲν εἰς φυγὴν ἔτρεψεν ὅσοι διαφυγεῖν ἠδυνήθησαν, τὸ δὲ σημεῖον ἀναλαβὼν τὸ παρὰ τῶν πολεμίων ἀφαιρεθὲν ἐπῆλθε παραχρῆμα τῇ πόλει καθ' ἣν ὁ σουρήνας ἀποκρύπτων τὸν λόχον τοῖς κατασκόποις ἐπῆλθεν, εἷλέ τε κατὰ κράτος καὶ ἐπυρπόλησε. τὸν δὲ τῶν κατασκόπων ἡγεμόνα, διότι τοῖς πολεμίοις τὸ σημεῖον ἀπέλιπε, τὴν σωτηρίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς μεγαλοφροσύνης ἔμπροσθεν ποιησάμενος, παρέλυσέ τε τῆς ζώνης καὶ ἐν ἀτιμίᾳ τὸ λοιπὸν εἶχεν ἅμα τοῖς κοινωνήσασιν αὐτῷ τῆς φυγῆς.

Προελθὼν δὲ ἐπέκεινα, διά τε τοῦ ποταμοῦ τὴν πορείαν ποιούμενος, ἦλθεν εἴς τι χωρίον ᾧ πόλις ἐπλησίαζε Φισσηνία προσαγορευομένη. ταύτης τῷ τείχει συμπαρέθεε τάφρος, ἣν βαθυτάτην οὖσαν ἐπλήρωσαν ὕδατος οἱ Πέρσαι, μέρος εἰς ταύτην

6 μὲν om P. 7 τοὺς] πρὸς LP. 21 φρούριον Leunclavius.

res imperator exercitum blande demulcens et oratione convenienti laudabat, et singulis centenos nummos argenteos donabat.

19. Et haec quidem ita gesta sunt. surenas autem non exiguis cum copiis ex oppido quodam in Assyria sito Romani exercitus exploratores, qui ceteros antecedebant, imprudentes aggressus, unum de tribunis tribus cum nonnullis sub eo militibus interemit, et ceteris in fugam actis vexillo militari potitus est, draconis imaginem referente, qualia in bellis Romani gestare consueverunt. eam rem ubi cognovisset imperator, non moderato tulit animo, sed ira concitus, in surenae milites, uti forte instructus erat, irruptione facta, terga dare coegit eos qui elabi fuga poterant; et signo recepto, quod hostes abstulerant, mox ad urbem accessit, in qua surenas collocatis insidiis exploratores adortus fuerat. eam vi cepit et incendit. duci vero exploratorum, propterea quod hosti vexillum reliquisset, salute magnanimitati Romanae anteposita, cingulum ademit, et deinceps una cum iis quos fugae socios habuerat pro infami duxit.

Ulterius autem progressus, cum per amnem iter faceret, ad castellum quoddam venit, cui vicinum erat oppidum: eius nomen erat Fissenia. secundum murum illius erat acta fossa, quam sane altissimam Persae repleve-

οὐκ ὀλίγον τοῦ πλησιάζοντος μετοχετεύσαντες ποταμοῦ· βασιλέως ποταμὸς ἦν ὄνομα τούτῳ. ταύτην διαδραμόντες τὴν πόλιν (οὐδὲν γὰρ ἦν ἐκ ταύτης εὐλαβεῖσθαι πολέμιον) ὁδὸν διήεσαν τέλματι χειροποιήτῳ διάβροχον· οἱ γὰρ Πέρσαι τήν τε διώρυχα τῇ χώρᾳ καὶ τὸν ποταμὸν αὐτὸν ἐπαφέντες ἀδύνατον κατά γε τὴν αὐτῶν οἴησιν πεποιήκασι τῷ στρατῷ τὴν διάβασιν. ἀλλ᾽ ὅμως τοῦ βασιλέως προθέοντος καὶ ὁ στρατὸς ἠκολούθει, βρέχων ἄχρι γονάτων τοὺς πόδας· αἰσχύνην γὰρ ἡγοῦντο μὴ ποιεῖν ἅπερ ἐθεῶντο ποιοῦντα τὸν βασιλέα. ἡλίου δὲ ἤδη δύντος ὁ μὲν στρατὸς ἐπὶ τῶν τόπων ηὐλίζετο τούτων, βασιλεὺς δὲ στρατιώτας ἑαυτῷ καὶ τεχνίτας ἀκολουθεῖν ἐπιτάξας, δένδρα ἐκτέμνων καὶ ξύλα διώρυχάς τε ἐζεύγνυε, τοῖς τέλμασί τε γῆν ἐπετίθει, καὶ τὰ βαθέα τῶν ὁδῶν ἀπεπλήρου, καὶ ταῖς στενοχωρίαις εὖρος ἐνεποίει τὸ μέτριον ἔχον. ἐπανελθών τε διῆγε τὴν στρατιὰν μετὰ ῥᾳστώνης, ἕως εἰς Βίθραν ἐληλύθει πόλιν, ἐν ᾗ βασίλεια ἦν καὶ οἰκήματα βασιλεῖ τε ὁμοῦ πρὸς ὑποδοχὴν ἀρκοῦντα καὶ στρατοπέδῳ.

20. Προελθὼν δὲ ἐντεῦθεν καὶ τῶν αὐτῶν ἐχόμενος πόνων ἡγεῖτο τοῦ πλήθους καὶ τὴν ὁδὸν εὐφορωτέραν ἐποίει. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διήνεγκεν ἅπαντας, ἕως ἦλθεν εἰς τόπον ἔχοντα μὲν οἴκησιν οὐδεμίαν, ἄλσος δὲ ἐκ φοινίκων πεποιημένον, ἐν ᾧ καὶ ἄμπελοι παραπεφύκεσαν ἄχρι τῆς τῶν φοινίκων κόμης τοῖς κλήμασιν ἀνατρέχουσαι, παρέχουσαί τε ὁρᾶν τὸν ἐκ τῶν φοινίκων καρπὸν ἀναμεμιγμένον τοῖς βότρυσιν. ἐν τούτῳ τὴν ἐπελ-

1 Ammiano 24 2 *Naarmalcha*, infra p. 159 11 *Ναρμαλάχης*. 2 *παραδραμόντες?* 9 *δύνοντος* P, *δύναντος* L margo.

rant aqua, parte non exigua proximi fluminis in eam derivata. flumen ipsum regis amnis appellatur. hoc oppido praeterito, a quo nihil hostile esset metuendum, iter fecere per locum facticia palude stagnantem. nam et alveo et ipso flumine Persae regioni immisso perfecisse se putabant ut exercitus nullo modo possit transiicere. sed cursim antegresso imperatore subsequebatur exercitus, pedibus usque ad genua madefactis: nam pudore praepediebantur quo minus id facerent quod imperatorem facere videbant. ubi iam sol occidisset, exercitus in locis iis commorabatur; et imperator militibus ac fabris se subsequi iussis, caesis arboribus et tignis alveos pontibus consternebat, palustribus locis terram iniiciebat, vias profundas explebat, angusta denique loca mediocriter aperiebat. deinde reversus exercitum facile transduxit, donec ad oppidum Bithram pervenisset, quo in oppido regia cum iis aedificiis erat quae tam imperatori quam militibus excipiendis sufficerent.

20. Inde progressus, et iisdem laboribus intentus, exercitum antecedebat et viam magis tolerabilem reddebat. atque hoc modo transvexit omnes, donec ad locum venit quo nullum erat aedificium, sed lucus palmis consitus, in quo et vites erant enatae, quae palmitibus suis sursum ad ipsas usque palmarum comas excurrebant et palmulas uvis permistas conspiciendas exhibe-

θοῦσαν νύκτα διαγαγὼν ἐπὶ τὰ πρόσω τῇ ὑστεραίᾳ προῆγεν. ἐλθὼν δὲ πλησίον φρουρίου τινὸς πληγὴν καιρίαν δέχεσθαι ἐμέλλησε· τῶν γὰρ ἀπὸ τοῦ φρουρίου τις Πέρσης ἐπελθὼν τῇ τοῦ βασιλέως κεφαλῇ τὸ ξίφος ἐπήλασεν. ὁ δὲ προϊδόμενος ἐπέθηκε τὴν ἀσπίδα τῇ κεφαλῇ, καὶ ταύτῃ τὴν πληγὴν ἀπεσείσατο. ἐκεῖνον μὲν οὖν οἱ στρατιῶται συμπεσόντες κατέσφαξαν, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πάντας, εἰ μήπω γέ τινες διαδύντες συνέφυγον εἰς τὸ φρούριον· δυσανασχετῶν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῷ τολμήματι τὸ φρούριον ἀνεσκόπει, καὶ ὅπου ἁλώσιμον εἴη περιιὼν ἐθεώρει. περὶ τοῦτο δὲ ἔχοντος αὐτοῦ, τοῖς ἐν τῷ ἄλσει τῶν φοινίκων ἐπιμείνασι στρατιώταις ὁ σουρήνας ἀπρόοπτος ἐπιφανεὶς τῶν τε ὑποζυγίων καὶ τῆς ἀποσκευῆς κρατήσειν ἤλπισε, καὶ ἅμα τὸν βασιλέα τοῦτο μαθόντα πάντως ἀποστήσειν τῆς τοῦ φρουρίου πολιορκίας. ἀλλ᾽ ἐκεῖνος μὲν ἐν νῷ ταῦτα βαλόμενος ἀμφοτέρων διήμαρτεν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν πολλῷ τὴν τοῦ φρουρίου καθαίρεσιν ἐποιεῖτο· πόλις τε γὰρ ἐπλησίαζεν αὐτῷ Βησουχὶς ὄνομα, πολυάνθρωπος, καὶ ἄλλα φρούρια πλεῖστα, ὧν συνέβαινε τοὺς οἰκήτορας ἀπολιπόντας τὰ σφέτερα ὡς οὐκ ἀρκοῦντα πρὸς σωτηρίαν εἰς τὸ παρὰ τοῦ βασιλέως πολιορκούμενον συνδραμεῖν, πλὴν τῶν εἰς Κτησιφῶντα διεκφυγόντων ἢ κατὰ τὸ δασύτατον τοῦ ἄλσους ἀποκρυβέντων. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐνίστατο τῇ πολιορκίᾳ κατὰ τὸ καρτερόν, οἱ δὲ ἀπολυθέντες ἐκ τῆς στρατιᾶς εἰς τὸ κατασκοπεῖν καὶ

4 ὁ] ἐν ᾧ LP. 14 βαλλόμενος vulgo.

bant. in hoc luco noctem insecutam cum exegisset, postridie eius diei perrexit ulterius. cumque propius ad castellum quoddam accessisset, letale vulnus accepturus erat: nam Persa quidam ex eo castello eruptione facta iam in caput imperatoris gladium adigebat, cum ille praeviso ictu capiti scutum imponeret eoque vim ictus repelleret. et hunc quidem circumfusi milites cum suis omnibus interfecerunt; nisi qui forte fuga per hostes elapsi ad castellum se contulissent. indignatus autem propter audax hoc facinus imperator castellum inspectabat, et si qua parte capi posset, circumambulans considerabat. dum huic intentus est rei, surenas eos milites qui palmarum in luco manserant adortus ex improviso, iumentis et sarcinis se potiturum sperabat, et imperatorem eadem opera, posteaquam de hoc accepisset, omnino ab oppugnatione castelli revocaturum. sed haec animo secum volvens utroque frustratus est. imperator autem magnum in expugnatione castelli momentum ponebat. nam ei proximum erat oppidum cui nomen Besuchis, sane quam populosum, cum aliis castellis plurimis, quorum incolae, relictis castellis suis veluti non satis ad tuendam salutem idoneis, in illud ipsum concurrerant, quod ab imperatore obsidebatur, exceptis iis qui Ctesiphontem evaserant, vel qua lucus esset densissimus semet abdiderant. his de causis imperator obsidionem strenue urgebat. at vero qui de reliquo exercitu di-

βοηθεῖν, εἴ πού τι φανείη πολέμιον, οὐκ ἀπεκρούσαντο μόνον τοὺς ἐπελθόντας αὐτοῖς, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀνελόντες τοὺς δὲ προτροπάδην διώξαντες ἐν ἀσφαλεῖ τῷ βασιλεῖ τὰ τῆς πολιορκίας ἐποίησαν. ἐπεὶ δὲ τῶν φευγόντων τινὲς καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ τὸ ἄλσους ἕλεσιν ἦσαν, οὐδὲ τούτους οἱ ἐπὶ κατασκοπῇ καταλειφθέντες ἀφῆκαν ἀθῴους, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἔκτειναν τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀπήγαγον. (21) οἱ δὲ ἐν τῷ φρουρίῳ πολιορκούμενοι βελῶν παντοίων ἀφέσει τοὺς ἐναντίους ἠμύναντο, λίθων δὲ οὐκ ὄντων αὐτοῖς ἔνδον ἀσφάλτῳ βώλους πεπυρωμένους ἠκόντιζον. ἐτύγχανον δὲ τῶν πεμπομένων αἱ βολαὶ ῥᾳδίως οἷα καὶ ἐξ ὑπερδεξίου καὶ κατὰ πλήθους πεμπόμεναι. ἀλλ' οὐδὲ οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατιῶται, καὶ ταῦτα ταῖς ἐξ ὕψους βοηθείαις ἐλαττούμενοι, παρῆκαν εἶδος ἀνδρίας καὶ πολεμικῆς ἐπιστήμης· λίθοις γὰρ χειροπλήθεσιν ἔβαλλον, βέλεσί τε οὐκ ἐκ τόξων μόνον ἀφιεμένοις ἀλλὰ καὶ ἐκ μηχανημάτων, ἅπερ οὐκ ἐφ' ἑνὸς μόνον ἵστατο πηγνύμενα σώματος, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρία καὶ πλείω διῄει. τοῦ δὲ φρουρίου κειμένου μὲν ἐπὶ λόφου, τείχεσι δὲ δύο καὶ πύργοις ἑκκαίδεκα μεγάλοις ὠχυρωμένου, πέριξ τε τάφρῳ περιειλημμένου βαθείᾳ, κατά τι μέρος ὕδωρ εἰσφερούσῃ τοῖς ἐν τῷ φρουρίῳ πρὸς πότον ἐπιτήδειον, χῶμα ἐπιχέειν ὁ βασιλεὺς τῇ τάφρῳ τοὺς στρατιώτας ἐκέλευσεν, ἕτερόν τε ἐπὶ τούτῳ πρὸς ὕψος ἀνιστάμενον ἐξισωθῆναι τῷ πύργῳ. κατὰ δὲ μέρος ἕτερον τὴν ὑπὸ τὰ τείχη γῆν ὀρύττειν ἐγνώκει, κατὰ

3 τῷ βασιλεῖ om L. 5 καταληφθέντας interpres. 10 ἐξ add S. 12 παρῆκον L, παρεῖκον P: corr S. 19 εἶδος LP: ὕδωρ L margo.

missi fuerant, ut explorarent omnia suisque succurrerent, si qua se vis hostilis offerret, non modo adortos se propulsarunt, sed interfectis aliis, alios effuse terga dare coactos insecuti, ab omni metu securam imperatoris obsidionem reddebant. et quoniam nonnulli fuga sibi consulentes in subiectis luco paludibus haerebant, ne illos quidem, si deprehendissent, illaesos dimittebat itinerum exploratores, sed partim interficiebant partim captivos abducebant. (21) obsessi vero telorum omnis generis iactu vim hostilem propulsabant. cumque saxa deficerent, ignitas bitumine glebas eiaculabantur. earum iactus facile contingebant eos qui petebantur, quod de sublimiore loco et in multitudinem fierent. sed nec Romani milites, quamvis adiumento loci superioris vincerentur, ullum fortitudinis et scientiae bellicae genus intermittebant. magnos enim lapides et tela coniiciebant in hostes; quae non arcubus tantum verum et machinis emittebantur. eae non ita constitutae fuerant ut unum modo corpus, sed duo, tria, plura denique ferirent. quia vero castellum in colle situm erat, duobus muris et decem ac sex magnis turribus munitum altaque cinctum fossa, quae parte quadam castelli praesidiariis aquam ad potum idoneam immittebat, egesta terra fossam imperator complanare milites iussit, aliumque praeterea tantam in altitudinem excitari aggerem ut turrim aequarent. itidem parte quadam alia terram sub moenibus

τὸ μέσον τοῦ ἐνδοτέρου τείχους, διὰ τοῦ ὀρύγματος ἐπιθήσεσθαι τοῖς πολεμίοις πραγματευόμενος. τῶν δὲ πολεμίων τοὺς ἐγείροντας τὸ χῶμα βολαῖς συνεχέσιν εἰργόντων, τὴν μὲν ἐν τῷ προφανεῖ μάχην ὁ βασιλεὺς ἀνεδέξατο, πολυειδέσιν ἀμυντηρίοις κατὰ τῶν βαλλομένων εἴτε βελῶν εἴτε πυρσῶν χρώμενος, Νευΐτᾳ δὲ καὶ Γαδαλαΐφῳ τά τε χώματα καὶ τὰς τῶν χωμάτων ἐγέρσεις ἐπέτρεψεν. Βίκτωρι δὲ παραδοὺς ὁπλίτας τε καὶ ἱππέας τὰ μέχρι Κτησιφῶντος αὐτῷ διερευνᾶσθαι προσέταξεν, ὥστ᾽ εἴ πού τι φανείη πολέμιον ἀφελκύσαι τὸν βασιλέα τῆς πολιορκίας πειρώμενον, τούτου διὰ τῶν ὑπ᾽ αὐτῷ τεταγμένων κωλυθῆναι τὴν ἐπιχείρησιν, ἅμα δὲ τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ Κτησιφῶντα, σταδίων οὖσαν ἐνενήκοντα, γεφυρῶν τε κατασκευαῖς καὶ ζευγμάτων αὐτῷ καὶ τῷ στρατῷ ῥᾷον καταστῆσαι. (22) ταύτην διελὼν τοῖς ἡγεμόσι τὴν ἐπιμέλειαν, αὐτὸς μὲν διὰ τῶν σὺν αὐτῷ κριῶν μιᾷ πύλῃ προσαγαγὼν οὐ κατέσεισε μόνον αὐτὴν ἀλλὰ καὶ ἔλυσε, τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ὀρυγμάτων τεταγμένους ἐκμελῶς ἰδὼν τῷ ἔργῳ χρωμένους ἐκείνους μὲν ἀπέστησε, ταύτην αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς ἐκμελείας τὴν ἀτιμίαν ἐπαγαγών, ἑτέρους δὲ ἀντεκατέστησεν. αὐτὸς δὲ κριὸν ἕτερον ἄλλῃ προσέφερε πύλῃ. καὶ ταύτης δὲ τὴν προσβολὴν οὐκ ἐνεγκούσης, ἧκεν ἀγγέλλων τις ὡς οἱ ταχθέντες τὰ ἀπὸ τῆς τάφρου μέχρι τῆς πόλεως αὐτῆς διορύττειν ἤδη πρὸς τέλος ἀφίκοντο τοῦ ἔργου καὶ πρὸς τὸ ἀναδῦναι γεγόνασιν εὐτρεπεῖς. ἦσαν δὲ οὗτοι τρεῖς λό-

5 Ammiano *Nevitta* et *Dagalaiphus*. 13 analogiae lex ῥᾴονα postulat, aut contracte ῥᾴω. *S.* 16 ἐκείνους *S:* libri ἐκείνης. 20 ἀγγέλων LP.

fodere decrevit, versus medium murum interiorem, quod per hosce cuniculos hostem aggredi cogitaret. hostibus autem milites aggerem excitantes continuo iactu telorum impedientibus, aperti quidem conflictus ineundi curam imperator in se recepit, variis adversus coniecta sive tela sive ignes defensionum rationibus utens; Nevitae vero et Gadalaipho cuniculos et excitationes aggerum commisit. Victori traditis gravis armaturae militibus et equitibus, ad ipsam usque Ctesiphontem explorare loca praecepit, ut si quod agmen hostile conspiceretur, quod imperatorem ab oppugnatione retrahere cogitaret, eius ille conatum opera subiectorum sibi militum reprimeret, simulque viam, quae Ctesiphontem ducit et stadiorum est nonaginta, pontibus structis tam sibi quam exercitui faciliorem redderet. (22) his inter duces distributis operis, ipse suis arietibus portae cuidam admotis, eam non modo succussit verum etiam dissolvit. cumque segniter intentos operi videret quibus commissa cura fuerat agendi cuniculos, eos inde removit, illa ipsa notatos ignominia propter oscitantiam, et eorum in locum alios substituit. alterum inde arietem alteri portae admovit; quae ipsa quoque cum non ferret impetum, venit quidam qui nuntiaret eos, quibus iniunctum fuisset ut a fossa cuniculos in ipsum usque oppidum agerent, iam ad operis sui finem pervenisse ac paratos ad prorumpendum de cuniculis esse. tres hae cohortes

χοι, ματτιάριοι καὶ λακκινάριοι καὶ βίκτωρες. ὁ βασιλεὺς δὲ ταύτην μὲν τέως ἐπέσχεν αὐτῶν τὴν ὁρμήν, πύλῃ δὲ ἑτέρᾳ θᾶττον ἐκέλευσεν εὐτρεπίζεσθαι μηχανήν, καὶ τὴν στρατιὰν αὐτῇ πᾶσαν ἐφίστη, πείθων τοὺς πολεμίους ὡς τῇ ὑστεραίᾳ ταύτην προσαγαγὼν ἐγκρατὴς τοῦ φρουρίου γενήσεται. ἐποίει δὲ τοῦτο πᾶσαν ἔννοιαν τοῖς Πέρσαις τῆς διὰ τοῦ ὀρύγματος ἀναιρῶν πολιορκίας. τῶν ἀπὸ τοῦ φρουρίου τοίνυν ἁπάντων εἰς τὸ τὴν μηχανὴν ἀποκρούσασθαι συστραφέντων, διορύξαντες τὸν ὑπόνομον οἱ ταύτῃ ταχθέντες, εἶτα τὴν ἐπικειμένην ἄχρι τῆς ἐπιφανείας γῆν διατρήσαντες, ἐφάνησαν οἰκίας ἐν μέσῳ καθ' ἣν ἔτυχέ τις ἀλετρὶς γυνὴ νυκτὸς οὔσης ἔτι βαθείας σῖτον ἄλευρα εἶναι ἐργαζομένη. ταύτην μὲν οὖν ὁ πρώτως ἀναδὺς ἐκβοᾶν μέλλουσαν παίσας ἀνεῖλεν. ἦν δὲ Σουπεράντιος, ἐν τῷ λόχῳ τῶν βικτώρων οὐκ ἄσημος, ἐπὶ τούτῳ δὲ Μάγνος, καὶ τρίτος ὁ Ἰοβιανὸς τοῦ τάγματος τῶν ὑπογραφέων προτεταγμένος, ἔπειτα δὲ πλείους. εὐρυνομένου δὲ κατὰ βραχὺ τοῦ στομίου πάντες ἦσαν ἐν μέσῳ. τότε δὴ λοιπὸν ἐπὶ τὸ τεῖχος ἐλάσαντες ἐπέστησαν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῖς Πέρσαις ᾄσματα λέγουσιν ἐπιχώρια, τὴν μὲν τοῦ σφῶν βασιλέως ἀνδρίαν ὑμνοῦντα, διαβάλλοντα δὲ τὴν τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως ἀνέφικτον ἐπιχείρησιν· ῥᾷον γὰρ ἔφασκον αὐτὸν τὴν τοῦ Διὸς αἱρήσειν αὐλὴν ἢ τὸ φρούριον. ἐπιθέμενοι δὲ τοὺς ἐν χερσὶν ἔπαιόν τε καὶ ἐκ τοῦ τείχους ὠθοῦντες διέφθειρον, τοὺς δὲ

1 λακιάριοι P. forsan *lancearii*, ut in Notitia utriusque imperii lancearii seniores, lancearii Stobenses, lancearii Augustenses. *R.* 13 Ammiano *Exsuperius*.

erant, Mattiarii Laccinarii et Victores. imperator eorum inhibito nonnihil impetu, alii portae celeriter admoveri machinam iussit, ac ibidem copias universas constituit, ut hosti persuaderet postridie se hac adhibita machina oppido potiturum. id autem propterea faciebat, ut Persis omnem cogitationem institutae per cuniculos expugnationis eximeret. quapropter oppidanis omnibus in hoc conversis ut machinam illam eliderent, peractis iam cuniculis ii quibus illorum fossiones mandatae fuerant, cum imminentem sibi terram ad superficiem usque perforassent, media quadam in domo prodierunt; in qua molendinaria mulier erat, quae alta nocte farinam e frumento conficiebat. eam exclamaturam, qui primus prodiit, interfecit. is erat Superantius, de Victorum numero non obscurus miles; quem secutus est Magnus; post quem tertius emersit Iovianus, ordinis notariorum tribunus; deinde plures. exitu paulatim dilatato medio in oppido cuncti erant. tum vero progressi ad murum praeter omnem spem irruebant in Persas, qui cantilenas more patrio factas pronuntiabant, regis sui virtutem celebrantes et imperatoris Romani conatum irritum reprehendentes: nam facilius aiebant eum Iovis aula potiturum quam oppido. hos adorti partim obvios caedebant et de muro detur-

καὶ διώκοντες παντοδαποῖς θανάτου τρόποις ἀνῄρουν, οὔτε γυναικῶν οὔτε παίδων ἀπεχόμενοι, πλὴν εἰ μή πού γέ τινας αἰχμαλώτους αὐτοῖς ἔδοξεν ἔχειν. Ἀναβδάτης δὲ ὁ ἀρχιφύλαρχος ἐν τῷ διαδρᾶναι τὸ φρούριον ἁλοὺς ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτόν, ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμὸν οὖσι, τῷ βασιλεῖ προσήχθη δεδεμένος τὰς χεῖρας. κατὰ ταῦτα τοῦ φρουρίου κατὰ κράτος ἁλόντος, ἡβηδὸν δὲ πάντων ὅσοι κατὰ τοῦτο ἦσαν ἀναιρεθέντων, ἐκ παραδόξου δὲ ὀλίγων διασωθέντων, ἐφ' ἁρπαγὴν ὁ στρατὸς τῶν ἀποκειμένων κτημάτων ἐχώρει. κομισαμένου δὲ ἑκάστου τὸ προσπεσόν, τό τε τεῖχος ἄχρις ἐδάφους προσενεχθεισῶν αὐτῷ πλείστων μηχανῶν κατηνέχθη, καὶ τὰ οἰκήματα πυρί τε καὶ ταῖς τῶν στρατιωτῶν χερσὶ κατελύθησαν, οὕτω τε εἰς τὸ μὴ γεγενῆσθαί ποτε δοκεῖν περιέστη.

23. Τῆς δὲ ἐπὶ τὸ πρόσω πορείας ἐχόμενος διῄει μὲν καὶ ἕτερα οὐκ ὀνομαστὰ φρούρια, παραγίνεται δὲ καὶ εἰς περίβολον ὃν βασιλέως θήραν ἐκάλουν. ἦν δέ τι τειχίον χωρίον ἀπειληφὸς ἔνδον πολύ, δένδρεσι πεφυτευμένον παντοδαποῖς. ἐν τούτῳ θηρίων παντοίων ἐναποκλειόμενα γένη τροφῆς τε οὐκ ἠποροῦντο διὰ τὸ καὶ ταύτην ἐπεισάγεσθαι, καὶ παρεῖχον τῷ βασιλεῖ τοῦ θηρᾶν, ἡνίκα ἂν βουληθείη, ῥᾳστώνην. τοῦτο Ἰουλιανὸς θεασάμενος διαρρήγνυσθαι κατὰ πολλὰ μέρη τὸ τεῖχος ἐπέταττεν, οὗ δὴ γενομένου φεύγοντα παρὰ τῶν στρατιωτῶν τὰ θηρία κατετοξεύετο.

3 Ammiano *Nabdates, praesidiorum magister.* ἀρχιφύλακος L margo. Lindenbrogius ἀρχιφρούραρχος. Zosimo p. 158 15 dicitur φρούραρχος. 4 διδράναι P. 6 ἡβηδὸν] Ammian. *sine sexus discrimine.* 8 ἐναποκειμένων *S.*

bantes neci dabant, partim persequentes variis modis interficiebant; nec a feminis nec pueris abstinentes, nisi si quos retinere captivos eis visum fuisset. Anabdates vero, praesidiariorum magister, cum castellum percursitaret, captus una cum satellitibus, qui erant octoginta numero, manibus ligatis ad imperatorem deductus est. hac via capto per vim oppido et omnibus puberibus in eo interemptis, perpaucis omnino praeter opinionem elapsis, ad diripiendas opes in eo repositas miles progrediebatur. cum quilibet abstulisset quicquid obvium nactus fuerat, murus ad solum usque, plurimis admotis machinis, prostratus est, et aedificia flammis militumque manibus diruta, redactaque ad eam speciem, nunquam ut exstitisse viderentur.

23. Hinc ulterius progressus oppida quaedam alia parum celebria transibat et quoddam ad septum perveniebat, quod regis venationem vocabant. erat autem murus quidam, intra se complexus ingens spatium, variis arboribus consitum. in eo clausae omnis generis ferae satis alimentorum habebant; quae quidem huc eis advehebantur, et regi venandi facultatem, quoties vellet, praebebant. id conspicatus Iulianus multis locis murum perfringi iussit, quo facto ferae fugientes a militibus configebantur. non procul

ἐνταῦθά που πλησίον γενόμενος βασίλεια εἶδεν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν μεγαλοπρεπῶς ἐξησκημένα τύπον, καὶ μαθὼν ταῦτα ὑπὸ Ῥωμαίων ᾠκοδομῆσθαι κατέλιπεν, οὐ συγχωρήσας τοῖς ταξιάρχοις λωβήσασθαί τι τῶν ἐν αὐτοῖς, αἰδοῖ τοῦ Ῥωμαίους λέγεσθαι τοὺς ταῦτα δημιουργήσαντας.

Ἐντεῦθεν ἡ στρατιὰ φρούριά τινα παραδραμοῦσα εἰς πόλιν ἀφίκετο Μείνας Σαβαθὰ καλουμένην· διέστηκε δὲ αὕτη σταδίοις τριάκοντα τῆς πρότερον μὲν Ζωχάσης νῦν δὲ Σελευκείας ὀνομαζομένης. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς πλησίον που μετὰ τῆς πολλῆς στρατιᾶς ηὐλίσθη, προηγούμενοι δὲ οἱ κατάσκοποι τὴν πόλιν κατὰ κράτος αἱροῦσι. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ τείχη ταύτης ὁ βασιλεὺς περινοστῶν ἑώρα σώματα προσηρτημένα σταυροῖς ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν· ταῦτα δὲ ἔφασκον οἱ ἐπιχώριοι συγγενῶν εἶναι διαβληθέντος τινὸς ὡς προδότου πόλεως γεγονότος, ἣν ἔτυχεν ὁ βασιλεὺς Κάρος Περσῶν οὖσαν ἑλών. ἐνταῦθα Ἀναβδάτης ὁ φρούραρχος εἰς κρίσιν ἤγετο, παραγαγὼν μὲν ἐπὶ πολὺ τὸν Ῥωμαίων στρατὸν ὡς δὴ συντελέσων αὐτῷ πρὸς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, τότε δὲ ἐξενεχθεὶς ὡς ἐλοιδορεῖτο παρὰ πλείστοις Ὁρμίσδην προδότην ἀποκαλῶν καὶ τῆς κατὰ Περσῶν αἴτιον ἐκστρατείας· καὶ ἐπὶ τούτοις ἁλοὺς ἀνῃρέθη.

24. Προϊόντος δὲ περαιτέρω τοῦ στρατοῦ, τὰ ἕλη διερευνώμενος Ἀρινθαῖος πολλούς τε ἐν τούτοις εὑρὼν αἰχμαλώτους

3 οἰκοδομεῖσθαι LP. 7 pro *μείνας* Leunclavius dubitat, *Μηδίας* an *Ἀρμενίας* sit legendum.

alicubi ab eo loco regiam vidit, more Romano magnifice structam; quam ubi cognovisset a Romanis aedificatam, reliquit, nec tribunis ut aliquid in ea corrumperent permisit, eius famae verecundia motus, quod aedificii auctores Romani perhiberentur.

Hinc ubi castella quaedam praeteriisset exercitus, ad oppidum Armeniae venit Sabatha dictum; quod triginta stadiis ab ea distat quae prius quidem Zochasa, nunc vero Seleucia nuncupatur. imperatore in vicino loco cum maiori exercitus parte commorato, exploratores antegressi vi oppidum capiunt. postridie cum muros eius circumiret imperator, corpora suffixa patibulis ante portas conspexit. ea narrabant indigenae cuiusdam esse necessariorum, qui fuisset accusatus quasi quoddam oppidum dicionis Persicae prodidisset, quod imperator Carus occupaverat. hic Anabdates praesidii magister in iudicium productus est; qui exercitum Romanum diu deceperat velut ei profuturus in gerendo contra Persas bello, et delatus id temporis quod in Hormisdam maledicus esset, in praesentia plurimorum proditorem eum vocans et susceptae contra Persas expeditionis auctorem, eoque nomine convictus capitis supplicium pertulit.

24. Ulterius profecto exercitu, paludes Arinthaeus perscrutans multos in eis repertos captivos abduxit. hic primum Persae conglobati exploratores

ἀπήγαγεν. ἐνταῦθα πρῶτον οἱ Πέρσαι συστραφέντες ἐπῆλθον τοῖς τοῦ στρατοῦ προτρέχουσι κατασκόποις, ὀξέως δὲ τραπέντες εἰς τὴν πλησίον ἀγαπητῶς συνέφυγον πόλιν. κατὰ δὲ τὴν ἀντιπέρας ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τοῖς ἐπιτεταγμένοις τὴν τῶν ὑποζυγίων φυλακὴν οἰκέταις, καὶ ὅσοι μετὰ τούτων ἦσαν, ἐπελθόντες οἱ Πέρσαι τοὺς μὲν ἀπέκτειναν τοὺς δὲ ζῶντας ἀπήγαγον, ὅπερ πρῶτον ἐλάττωμα Ῥωμαίοις συμβὰν ἀθυμίαν ἐνεποίησε τῷ στρατεύματι.

Ἐντεῦθεν ὁρμήσαντες ἦλθον εἴς τινα διώρυχα μεγίστην, ἣν ἔλεγον οἱ τῇδε παρὰ Τραϊανοῦ διωρύχθαι Πέρσαις ἐπιστρατεύσαντος· εἰς ἣν ἐμβαλὼν ὁ Ναρμαλάχης ποταμὸς εἰς τὸν Τίγριν ἐκδίδωσι. ταύτην ὁ βασιλεὺς καθῆραί τε ἅμα καὶ ἐρευνᾶν διενοήθη, πόρον τε τοῖς πλοίοις ἐπὶ τὸν Τίγρητα παρασκευάζων, καὶ εἴ πῃ παρείκοι, γεφύρας τῇ τοῦ πολλοῦ στρατοῦ διαβάσει. (25) τούτων δὲ ταύτῃ πραττομένων, ἐπὶ τῆς ἀντικρὺ ὄχθης πλῆθος Περσῶν συνδραμὸν ἱππέων τε καὶ πεζῶν, εἴ τις ἐπιχειρηθείη διάβασις, ἐπειρᾶτο κωλύειν. ταύτην ὁ βασιλεὺς τὴν παρασκευὴν τῶν πολεμίων βλέπων ἐπὶ τὸ διαπλέειν ἐπ' αὐτοὺς ἠρεθίζετο, καὶ σὺν ὀργῇ τοῖς στρατηγοῖς ἐνεκελεύετο τῶν πλοίων ἐπιβαίνειν. ἐπεὶ δὲ τὴν ἀντιπέρας ὄχθην θεωροῦντες ὑψηλοτέραν καὶ ἅμα θριγκόν τινα συμπαρατεινόμενον, εἰς ἔρυμα μὲν παραδείσου βασιλικοῦ τὴν ἀρχὴν ᾠκοδομημένον, τότε δὲ τείχους πληροῦντα χρείαν, δεδιέναι τὰς ἐξ ὕψους τῶν βελῶν τε καὶ πυρσῶν

12 ἐνδίδωσι LP. 14 κοι vulgo. 20 ἐπεὶ] οἱ?

exercitum antecedentes adorti sunt. sed confestim in fugam acti cupide vicinam ad urbem convolabant. ex adversa vero ripa fluminis Persae calones aggressi, qui iumentis praesidio relicti fuerant, itidemque ceteros, quicunque cum his erant, partim occiderunt partim vivos abduxerunt. hoc detrimentum, quod primum Romanis accidit, consternatione quadam militum animos percussit.

Inde motis castris maximum quendam ad alveum fluminis ventum est, quem eius loci homines a Traiano, bellum Persis faciente, ductum esse commemorabant, et in quem Narmalaches fluvius derivatus in Tigrim semet exonerat. hunc et repurgare pariter imperator et explorare constituit, ut aditum navigiis ad Tigrim patefaceret, ac sicubi liceret, ad transvehendam maiorem exercitus partem pontes faceret. (25) haec cum istic fierent, in adversa ripa magnus Persarum numerus, tam equitum quam peditum, concursu facto, si quis transmissus tentaretur, prohibere nitebatur. hoc hostium institutum videns imperator ad transiiciendum in eos irritabatur. ideoque cum iracundia duces hortabatur ut naves ingrederentur. sed cum illi ripam adversam cernentes altiorem, ac praeterea sepem quandam ad eam porrectam, ab initio muniendi paradisi regii causa structam, tunc usum muri

βολὰς ἔλεγον. ἐγκειμένου δὲ τοῦ βασιλέως δύο νῆες ὁπλιτῶν πλήρεις ἐπεραιώθησαν, ἃς εὐθὺς οἱ Πέρσαι πυροφόρων βελῶν πλῆθος ἀφέντες κατέφλεξαν. ἐκδειματωθέντος δὲ πλέον τοῦ στρατοῦ, τὴν συμβᾶσαν ὁ βασιλεὺς καταστρατηγήσας διαμαρτίαν "περιγεγόνασιν" ἔφη "τῆς διαβάσεως, καὶ κύριοι τῆς ὄχθης γεγόνασι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ πῦρ τὸ ἀπὸ τῶν πλοίων ἐξαφθέν, ὅπερ αὐτὸς ἐπέσκηψα τοῖς ἐπὶ τῶν νεῶν στρατιώταις σύμβολον τῆς νίκης ποιήσασθαι." τότε τοίνυν ἅπαντες, ὡς εἶχον, εἰς τὰ πλοῖα ἐμβάντες ἐπεραιώθησαν· καὶ ὅπῃ βάσιμον ἦν τὸ ὕδωρ ἐπιπηδήσαντες, εἴς τε τὸν ἐκ χειρὸς ἀγῶνα καταστάντες τοῖς Πέρσαις, οὐ μόνον ἐκράτησαν τῆς ὄχθης, ἀλλὰ καὶ τὰ πρότερον περαιωθέντα δύο πλοῖα καταλαβόντες ἡμίφλεκτα τοὺς περιλελειμμένους ἔτι τῶν ἐν αὐτοῖς ὁπλιτῶν περιέσωσαν. ἐπιπεσόντων δὲ λοιπὸν τῶν στρατοπέδων ἀλλήλοις, ἐκ μέσης νυκτὸς διέμεινε μέχρι μέσης ἡμέρας ἡ μάχη. τέλος ἐνδόντες ἔφυγον προτροπάδην οἱ Πέρσαι, τῆς φυγῆς ἡγησαμένων τῶν στρατηγῶν· ἦσαν δὲ οὗτοι Πιγράξης τε, γένει καὶ ἀξιώσει προέχων ἁπάντων μετὰ τὸν σφῶν βασιλέα, καὶ Ἀνάρεος καὶ ὁ σουρήνας αὐτός. φεύγουσι δὲ ἐπεκδραμόντες Ῥωμαῖοί τε καὶ σὺν τούτοις οἱ Γότθοι πολλοὺς μὲν ἀπώλεσαν, χρυσίου δὲ πολλοῦ καὶ ἀργύρου γεγόνασιν ἐγκρατεῖς, ἔτι δὲ κόσμου παντοίου τοῖς τε ἀνδράσι καὶ ἵπποις περικειμένου, καὶ κλινῶν ἀργυρῶν καὶ τραπεζῶν, ὅσαις ἐνέτυχον ὑπὸ τῶν στρα-

1 πλήρεις] libri πλήθει. 17 et 18 Ammianus 24 6: cum *Pigrane* (al. Tigrane) *et Surena et Narseo.*

praebentem, metuere se telorum et ignium de sublimi iactus dicerent, urgente imperatore navigia duo legionariis referta transiecere; quae Persae statim ignitorum telorum magna vi coniecta succenderunt. cum maiori trepidatione percussus esset exercitus, imperator vafro commento corrigens admissum erratum "successit" inquit "eis transiectis, ripaque potiti sunt: hoc enim ignis ille de navigiis accensus indicat; quem milites eo transmittentes excitare iusseram veluti bene rei gestae signum." tunc igitur omnes ita ut instructi erant, naves ingressi transmiserunt; et qua vado per aquam iri poterat, in eam insilientes, comminus proelio cum Persis inito, non in ripam solum evaserunt, verum etiam recuperatis duabus illis iam semiustis navibus, quae prius transmiserant, reliquos adhuc in eis legionarios salvos eripuerunt. secundum haec congressis exercitibus a media nocte proelium ad meridiem usque perduravit. tandem Persae cedentes totis viribus fugam arripiebant, facto eius ab ipsis ducibus initio. hi duces erant Pigraxes, genere dignitateque secundum regem cunctos antecellens, et Anareus et ipse surenas. fugientes insecuti Romani, et cum eis Gothi, multos deleverunt, et auri argentique magna potiti sunt copia variisque tam virorum quam equorum ornamentis, et argenteis lectis et mensis, quascunque relictas a ducibus in fos-

τηγῶν ἐν τῷ χάρακι καταλελειμμέναις. ἔπεσον δὲ καὶ ἐν τῇ μάχῃ Περσῶν μὲν πεντακόσιοι καὶ δισχίλιοι, Ῥωμαίων δὲ οὐ πλείους πέντε καὶ ἑβδομήκοντα. τὸν δὲ ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ στρατοπέδου παιᾶνα Βίκτωρ ὁ στρατηγὸς ἔδοξέ πως ἐλαττοῦν καταπέλτῃ τρωθείς.

26. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τὸν Τίγρητα ποταμὸν ὁ βασιλεὺς τὸ στράτευμα ἐπὶ πολλῆς ἀδείας διαβιβάσας, τρίτῃ μετὰ τὴν μάχην ἡμέρᾳ καὶ αὐτὸς μετὰ πάσης τῆς ἀμφ' αὐτὸν δορυφορίας ἐπεραιοῦτο, καὶ πρός τι χωρίον ἐλθὼν (Ἀβουζαθὰ τοῦτο Πέρσαι καλοῦσιν) ἡμέρας ἐν τούτῳ διέμεινε πέντε. διασκοπῶν δὲ περὶ τῆς ἐπέκεινα πορείας ἄμεινον ἔχειν ᾠήθη μηκέτι συμπαραπέμπειν τῇ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ τὸν στρατόν, ἀνιέναι δὲ ἐπὶ τὴν μεσόγειαν, ὡς οὐδενὸς ὑπολειπομένου πλοίων εἰς χρείαν αὐτοὺς καθιστάντος. ταῦτα δὴ λαβὼν κατὰ νοῦν εἰσηγεῖται βουλὴν τῷ στρατῷ, τὰ πλοῖα ἐμπρῆσαι κελεύων. καὶ πάντα, πλὴν ὀκτωκαίδεκα Ῥωμαϊκῶν Περσικῶν δὲ τεσσάρων, ἐδαπανήθη πυρί· ταῦτα γὰρ ἁμάξαις φερόμενα ἠκολούθει, ταῖς ἀνακυπτούσαις ὡς εἰκὸς ὑπηρετησόμενα χρείαις. ὀλίγον δ' ἀνωτέρω τοῦ ποταμοῦ τὸ λειπόμενον ἔδει ποιήσασθαι τῆς ὁδοῦ. Νοορδᾷ δὲ τῷ τόπῳ προσσχόντες αὐτοῦ που κατέλυον· ἔνθα πολλοὶ πανταχόθεν ἡλίσκοντο Πέρσαι καὶ κατεσφάττοντο. ἐλθόντες δὲ εἰς τὸν Δοῦρον ποταμὸν διέβησαν τοῦτον γέφυραν ζεύξαντες. ἐπεὶ δὲ τοὺς Πέρσας ἐθεάσαντο τὸν μὲν ἐν τῇ γῇ πάντα χιλὸν κατακαύσαντας, ὡς ἂν τὰ ὑποζύγια

11 ἔχειν *R*: libri ἔχων.

sato repperernnt. ceciderunt in pugna Persarum duo milia quingenti, Romanorum non plures quam septuaginta quinque. ovationem exercitus ob partam victoriam visus est quodammodo dux Victor, catapulta laesus, imminuere.

26. Postridie imperator exercitu trans Tigrim flumen magna cum securitate vecto, tertio post pugnam die cum universo satellitio suo et ipse transiiciebat cumque pervenisset ad castellum quoddam (Abuzatha Persae vocant), dies in eo quinque commoratus est. dispiciens autem de faciundo ulterius itinere rectius se facturum arbitratus est, si propter ripam fluminis exercitum non amplius duceret, sed ad mediterranea pergeret, quod nulla iam causa superesset quae usum navigiorum posceret. haec cum ei ad animum accidissent, exercitui consilium exponit, naves exuri iubens; quae quidem omnes, demptis decem et octo Romanis, Persicis quattuor, igni absumptae fuerunt. nam curribus hae vectae comitabantur exercitum, emergentibus, ceu par erat, usibus subserviturae. iam paulo supra flumen iter reliquum conficiendum erat. ubi locum qui Noorda dicitur attigissent, ibidem divertebant. complures hic Persae capti et trucidati. progressi ad Durum amnem ponte iuncto transierunt. conspicati Persas omne soli pabulum cremasse, ut iumenta Romanorum pastus inopia premerent, eosdemque

τῶν Ῥωμαίων τροφῆς ἀπορίᾳ πιέζοιτο, συστάντας δὲ αὐτοὺς κατὰ πολλοὺς λόχους ἐκδέχεσθαι τοὺς Ῥωμαίους ὡς δὴ μὴ σφόδρα πολλοὺς διανοουμένους, τότε δὴ συνειλεγμένους εἰς ταὐτὸν θεασάμενοι πρὸς τὴν ὄχθην ἐχώρησαν τοῦ ποταμοῦ. τῶν δὲ ἡγουμένων τοῦ στρατοῦ κατασκόπων εἰς χεῖρας ἐλθόντων μοίρᾳ τινὶ Περσικῇ, Μακαμαῖός τις γυμνὸς ὑπὸ προθυμίας ἐπιπεσὼν τέσσαρας ἀναιρεῖ, συστραφέντων δ' ἅμα πολλῶν ἐπ' αὐτὸν κατασφάττεται. Μαῦρος δὲ ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ, τὸ σῶμα ἰδὼν ἐν μέσοις κείμενον Πέρσαις, ἁρπάζει αὐτὸ καὶ τὸν πρῶτον παίσαντα κτείνει. καὶ οὐκ ἀπεῖπε βαλλόμενος, ἄχρις ὅτε τὸν ἀδελφὸν ἔμπνουν ἔτι τῷ στρατῷ παρέδωκεν.

27. Ἐλθόντες δὲ εἰς πόλιν Βαροφθὰς τὸν χιλὸν εὗρον ὑπὸ τῶν βαρβάρων καταπρησθέντα. μοίρας δέ τινος Περσῶν ἅμα Σαρακηνοῖς ἐπιφανείσης, καὶ οὐδὲ ἄχρι θέας τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν ὑποστάσης ἀλλ' αὐτόθεν ἀφανοῦς γενομένης, κατ' ὀλίγους εἰς ταὐτὸ συνιόντες οἱ Πέρσαι συνειλεγμένοι τε εἰς πλῆθος ἤδη παρεῖχον ὑπόνοιαν ὡς ἐπελευσόμενοι τοῖς ὑποζυγίοις. τότε δὴ πρῶτος ἐνδὺς τὸν θώρακα ὁ βασιλεὺς παντὸς μὲν αὐτὸς προέδραμε τοῦ στρατεύματος, οἱ Πέρσαι δὲ οὐχ ὑπέμειναν, ἀλλ' εἰς τοὺς αὐτοῖς ἐγνωσμένους ἀποδρᾶναι διέγνωσαν τόπους. προϊὼν δὲ εἰς κώμην ἐλήλυθε Σύμβραν, ἥτις ἐν μέσῳ δυοῖν κεῖται πόλεων, αἷς ὀνόματα Νίσβαρα καὶ Νισχανάβη. διαιρεῖ δὲ ταύτας ὁ Τί-

6 Ammiano *Machamaeus.* 12 Βαρσφθὰς P. 15 γινομένης LP: corr *S.* 16 συνιέντες LP. 21 Ammiano *Hucumbram.*

coactos in plures turmas Romanos opperiri, quos non admodum multos arbitrarentur, ubi iam collectos in unum conspexissent, ad ripam fluminis tendebant. hic cum exploratores, qui exercitum praecedebant, cum Persarum cuneo quodam manus consererent, Macamaeus quidam, prae animi alacritate inermis in hostes irruens, quattuor ex eis interficit. verum pluribus simul in eum conversis mactatur. eius frater Maurus conspectum medios inter Persas fraternum corpus arripit, et eum qui primus ictum intulerat occidit, neque telis petitus animum despondit, donec fratrem adhuc spirantem exercitui reddidisset.

27. Cum ventum ad oppidum Barophthas esset, pabulum a barbaris exustum reppererunt. posteaquam cuneus quidam Persarum cum Saracenis conspectus fuisset, ac ne facie quidem tenus exercitum Romanum sustinuisset, sed ex oculis se continuo subduceret, coëuntes alii post alios exiguo numero Persae, globo suorum collecto, Romanis eam de se praebebant opinionem quasi iumenta essent aggressuri. tum vero primus loricam induens imperator universum cursim anteibat exercitum; nec sustinuerunt impetum Persae, sed in loca sibi nota diffugiendum censuerunt. itaque progressus imperator ad vicum Symbram venit, qui duobus oppidis interiacet, quorum nomina sunt Nisbara et Nischanabe. haec oppida Tigris dividit; et pons erat,

γρις, καὶ γέφυρα ἦν, ἣ τὰς ἐπιμιξίας τοῖς ἀμφοτέρων οἰκήτορσιν ἐδίδου ῥᾳδίας καὶ συνεχεῖς, ἣν οἱ Πέρσαι κατέφλεξαν, ὡς ἂν μὴ διὰ ταύτης οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἐξουσίαν ἑκατέροις παρενοχλοῖεν. ἔνθα που λόχοι Περσῶν ἀναφανέντες ὑπὸ τῶν προνομευόντων κατασκόπων ἐτράπησαν. καὶ ἅμα τροφὴν ἄφθονον ὁ στρατὸς εὑρὼν ἐν ταύτῃ τῇ κώμῃ, καὶ ὅσα πρὸς τὴν χρείαν ἤρκει λαβών, τὸ περιττὸν ὅσον ἦν ἅπαν διέφθειρεν. ἐπεὶ δὲ μεταξὺ Δανάβης πόλεως καὶ Σύγκης ἐγένοντο, τοῖς φύλαξι τῆς οὐραγίας τοῦ στρατοπέδου συμπεσόντες οἱ Πέρσαι πολλοὺς ἀπέκτειναν, πλείους δὲ ἀποβαλόντες ἐτράπησαν, καὶ ἄλλως ἐλαττωθέντες· ἀνῃρέθη γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ σατράπης τις τῶν ἐπιφανῶν ὄνομα Δάκης, ὃς ἔτυχε πρότερον ἐπὶ πρεσβείαν πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον ἀπεσταλμένος, εἰρήνης πέρι καὶ καταλύσεως τοῦ πολέμου διαλεξόμενος.

28. Ἰδόντες δὲ αὐτοὺς οἱ πολέμιοι πλησιάζοντας Ἀκκήτῃ πόλει τοὺς ἐν τῇ γῇ καρποὺς ἐπυρπόλουν· οἷς ἐπιδραμόντες οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πῦρ κατέσβεσαν καὶ τῶν καρπῶν τοῖς λειπομένοις ἐχρήσαντο. περαιτέρω δὲ προελθόντες εἰς Μάρωνσα παρεγένοντο κώμην, ᾗ τοῖς τὴν οὐραγίαν τοῦ στρατοῦ φυλάττουσιν ἐπιθέμενοι Περσῶν λόχοι συνέπεσον, καὶ ἀπώλεσαν ἄλλους τε στρατιώτας καὶ Βρεττανίωνα τὸν ἡγεμονίαν ἔχοντα τοῦ λόχου, ἀνδρείως ἀγωνισάμενον. καὶ πλοῖα δὲ ἥλω κατόπιν πολὺ τοῦ στρατοπέδου τοῖς πολεμίοις περιπεσόντα. παραδραμόντες δὲ κώμας τινὰς εἰς Τούμ-

11 Ammiano *Adaces*. 18 Ammiano *Maranga tractus*. 21 Ammiano *Vetranio*.

qui amborum incolis expedita frequentiaque commercia suppeditabat. eum Persae cremarunt, ne Romani per illum utrosque pro lubitu vexarent. hic conspectae Persarum cohortes ab exploratoribus pabulatum egressis in fugam actae sunt; et exercitus de inventa in hoc vico annona ubere cum ea sumpsisset ad usum quae sufficerent, quicquid erat reliquum, corrupit. inde cum inter oppidum Danaben et Syncam essent, Persae cum agminis extremi praesidiariis congressi multos interfecerunt: sed amissis pluribus terga dederunt, cum ceteroquin etiam inferiores discederent. nam hoc proelio nobilis quidam satrapa trucidatus est, nomine Daces, legatus ad imperatorem Constantium missus, qui cum eo de pace componendoque bello colloqueretur.

28. Ubi Romanos ad oppidum Accetam propius accedere conspexissent hostes, fructus qui erant in agris exurebant; in quos incursione facta ignem Romani restinguebant, ac fructus reliquos usui suo reservabant. ulterius autem progressi ad vicum Maronsa pervenerunt; ubi turmae Persarum, extremi agminis praesidio relictos adortae, manum conseruerunt, et cum alios milites tum Brettanionem turmae ducem viriliter dimicantem interfecerunt. captae sunt et naves, quae longe a tergo exercitus in hostem inciderant. hinc vicos quosdam cursim praetergressi Tummaram venerunt,

μαραν ἦλθον, ἔνθα μεταμέλεια πάντας εἰσῆλθε τῆς τῶν πλοίων ἐμπρήσεως· τά τε γὰρ ὑποζύγια πρὸς τὴν τῶν ἐπιτηδείων κομιδὴν οὐκ ἐπήρκει, τοσαύτην ὁδὸν καὶ πᾶσαν διὰ πολεμίας ταλαιπωρούμενα, καὶ οἱ Πέρσαι τὰ γεννήματα συλλέγοντες ὅσα οἷοί τε ἦσαν, καὶ τοῖς ὀχυρωτάτοις ἐναποκλείσαντες τόποις, τῆς ἀπὸ τούτων χρείας τὸ Ῥωμαϊκὸν ἀφῄρουντο στρατόπεδον. ἐν δὲ τούτοις ὅμως οὖσιν αὐτοῖς ἐπεφάνη Περσικὰ τάγματα, καὶ μάχης γενομένης ἐκράτουν τῷ πλείονι Ῥωμαῖοι, πολλοὺς ἅμα τῶν Περσῶν ἀνελόντες.

Τῇ δὲ μετὰ ταῦτα ἡμέρᾳ περὶ πλήθουσαν ἀγορὰν οἱ Πέρσαι συνταχθέντες εἰς πλῆθος τοῖς οὐραγοῖς τοῦ Ῥωμαίων στρατεύματος ἀδοκήτοις ἐπέπεσον. οἱ δὲ ἀσύντακτοι τέως ὄντες καὶ τῷ αἰφνιδίῳ τῆς ἐφόδου συνταραχθέντες ὅμως ἀντεπιέναι προεθυμοῦντο, τοῦ βασιλέως ἧπερ εἰώθει περιιόντος καὶ εἰς θάρσος τὰς τάξεις ἐγείροντος. (29) ἐπεὶ δὲ εἰς χεῖρας ἅπαντες ἦλθον ἀλλήλοις, ἐπιὼν τοὺς ταξιάρχους καὶ λοχαγούς, ἀναμεμιγμένος δὲ τῷ πλήθει, πλήττεται ξίφει παρ᾽ αὐτὴν τῆς μάχης τὴν ἀκμήν, καὶ ἐπιτεθεὶς ἀσπίδι φοράδην ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἄγεται, μέχρι τε νυκτὸς μέσης ἀρκέσας ἀπέθανεν, οὐ πόρρω τὴν Περσῶν ἡγεμονίαν ἀπωλείας καταστήσας ἐσχάτης. ἔτι δὲ τῆς τελευτῆς τοῦ βασιλέως οὔσης ἀδήλου, τῶν Ῥωμαίων ὁ στρατὸς ἐπὶ τοσοῦτον ἐκράτησεν ὥστε πεντήκοντα μὲν τῶν ἐν μεγίστῃ δυνάμει σατράπας πεσεῖν, καὶ ἐπὶ τούτοις ἄπειρον πλῆθος. ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ βασιλέως

2 τὴν add S. 15 ἀγείραντος LP.

ubi concrematarum navium cunctos paenituit: quippe iumenta vehendo commeatui non sufficiebant, tanti iam itineris aerumnis in hostili solo confecta; et Persae quoscunque poterant fructus colligentes, eorum intra munitissima loca conclusorum usu Romanos prohibebant. hoc tamen rerum statu Persicis legionibus conspectis, initaque pugna, longe Romani superiores evadebant, multis Persis interfectis.

Postridie eius diei, quo tempore forum frequentissimum erat, conglobati Persae nec opinantes eos qui agmen extremum Romanorum cogebant adorti sunt. illi quamvis nondum ordines instruxissent et impressione subita perturbati essent, tamen vicissim in hostem pergebant alacriter, principe more suo circumeunte et legiones ad virtutem excitante. (29) cum ad manus undique ventum esset et imperator partim turmarum duces ac tribunos obiret, partim promiscue conferta in turba militum versaretur, in ipso ardore proelii gladio feritur, scutoque impositus ad tentorium deportatur; ubi vita mediam ad noctem usque producta mortuus est, Persarum imperio propemodum ab eo iam ad extremum exitium redacto. interea vero dum principis obitus ignoratur, usque adeo exercitus Romanus superior hostibus exstitit, ut quinquaginta maximae potestatis satrapae cum infinita multitudine caderent. at ubi mors imperatoris innotuit, iamque mi-

καταφανὴς ἐγένετο τελευτὴ καὶ ἀνέστρεψαν ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἔνθα νεκρὸς ἔκειτο, ἔτι μὲν ἔνιοι Ῥωμαίων ἐμάχοντο καὶ τῶν πολεμίων ἐκράτουν, λόχοι δέ τινες ἀπὸ φρουρίου Περσικοῦ τοῖς ὑπὸ Ὁρμίσδην τεταγμένοις ἐπιθέμενοι κατέστησαν εἰς χεῖρας. μάχης δὲ καρτερᾶς γενομένης ἔπεσεν Ἀνατόλιος ὁ τῶν περὶ τὴν αὐλὴν ἡγούμενος τάξεων, ὃν καλοῦσι Ῥωμαῖοι μάγιστρον· καὶ Σαλούστιος ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος, ἐκπεσὼν τοῦ ἵππου, μικροῦ κατεσφάγη τῶν πολεμίων ἐπικειμένων, εἰ μὴ τῶν ὑπηρετῶν τις ἀποβὰς τοῦ ἵππου δέδωκεν αὐτῷ ῥαστώνην φυγῆς, συναποκλινάντων αὐτῷ καὶ τῶν ἀμφὶ τὸν βασιλέα δύο ταγμάτων, οὓς σκουταρίους προσαγορεύουσιν. ἐκ δὲ τῶν εἰς φυγὴν τετραμμένων ἄνδρες ἑξήκοντα μόνοι, σφῶν καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἀξιώματος μεμνημένοι παραβαλλόμενοί τε ἄχρι θανάτου, τοῦ φρουρίου γεγόνασιν ἐγκρατεῖς ἀφ' οὗ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπεξελθόντες οἱ Πέρσαι πλεονεκτεῖν ἔδοξαν· καὶ τρεῖς ἑξῆς ἡμέρας τῶν πολεμίων ἐφεδρευόντων, οὐκ ὀλίγου μέρους τοῖς πολιορκοῦσιν ἐπιθεμένου, περιεσώθησαν.

30. Τότε τοίνυν τῶν ἐν τέλει πάντων ἅμα τῷ στρατοπέδῳ συνειλεγμένων βουλὴ προετίθετο τίνι δέοι παραδοθῆναι τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν, ὡς οὐχ οἵου τε ὄντος δίχα τοῦ πάντων ἡγησομένου τοὺς ἐπικειμένους ἐν μέσῃ τῇ πολεμίᾳ κινδύνους διαφυγεῖν.

5 Ammiano *Anatolius officiorum magister*: libri hoc loco Ἀντώνιος. et ipse Zosimus eum vocat (cap. seq. p. 167, 1) Ἀνατώλιον; quare correxi contextus nomen. cf. Prosopogr. C. Th. 9 rectius ἔδωκεν. *S.* 10 σχολαρίους Gothofredus ad leg. 8 de ann. civ. nam duae memorantur scholae, *scutariorum* scilicet et *clibanariorum*, quae stipando imperatori institutae erant. *R.*

lites reversi essent ad tentorium in quo cadaver iacebat, pugnabant adhuc quidem nonnulli Romani atque hostem superabant: sed cohortes quaedam e castello Persico, parentes Hormisdae imperio milites adortae, manum cum eis conserebant acri occepto proelio Anatolius cecidit, ordinum palatinorum dux, quem Romani magistrum officiorum vocant. et Salustius praefectus praetorii cum ex equo decidisset, imminentibus hostibus fere fuisset trucidatus, nisi quidam ex apparitoribus equo descendens fugae capessendae facultatem ei praebuisset, recedentibus una cum ipso et iis ordinibus duobus, qui stipare imperatorem consueverunt ac Scutarii dicuntur. ceterum ex his qui terga dederant, sexaginta duntaxat milites, tum sua tum Romani nominis dignitate ad animum revocata, et ad mortem usque discrimini semet obiicientes, eo castello potiti sunt de quo Romanos adorti Persae superiores exstitisse visi fuerant. cumque continuo deinceps triduo circumsiderentur ab hostibus, non exigua parte copiarum obsessores aggressa salvi evaserunt.

30. Tum vero cunctis optimatibus una cum exercitu collectis, consultatum est cuinam rerum summa committenda esset, quod fieri nullo modo posset ut ex imminentibus medio in hostico periculis principe destituti eva-

Iovianus. καὶ ψήφῳ κοινῇ βασιλεὺς Ἰοβιανὸς ἀναδείκνυται, Βαρρωνιανοῦ τοῦ τῶν δομεστίκων ἡγουμένου τάγματος παῖς.

Τὰ μὲν οὖν ἄχρι τῆς Ἰουλιανοῦ τελευτῆς τόνδε πέπρακται τὸν τρόπον, Ἰοβιανὸς δὲ τὴν ἁλουργίδα ἐνδὺς καὶ τὸ διάδημα περιθέμενος εἴχετο τῆς ἐπὶ τάδε πορείας. ἐπεὶ δὲ εἰς Σοῦμα τὸ φρούριον ἦλθεν, ἐπιπεσοῦσα ἡ Περσῶν ἵππος τοῖς ἀμφ' αὐτόν, ἐλέφαντάς τε οὐκ ὀλίγους ἐπαγαγοῦσα, τοὺς κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας ἐκάκουν. ἐτετάχατο δὲ ἐν τούτῳ Ἰοβιανοὶ καὶ Ἑρκουλιανοί. ταγμάτων δὲ ταῦτα ὀνόματα, παρὰ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ καταστάντα, φερόντων τὰς τούτων ἐπωνυμίας· ὁ μὲν γὰρ Διὸς ὁ δὲ Ἡρακλέους ἐπώνυμον εἶχε. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὑπὸ τῆς τῶν ἐλεφάντων ἀλκῆς ἐβιάζοντο, καὶ πολλοὶ φεύγοντες ἔπεσον. ἐπελαυνόντων δὲ αὐτοῖς τῶν Περσῶν πρὸς τῇ ἵππῳ καὶ τοὺς ἐλέφαντας, ἦλθον εἴς τι χωρίον ἄναντες, ἐν ᾧ τοὺς τῶν Ῥωμαίων σκευοφόρους ἔτυχεν εἶναι. τούτων δὲ συνεπιλαβόντων αὐτοῖς τοῦ κινδύνου καὶ ἐξ ὑπερδεξίου τοὺς Πέρσας ἀκοντιζόντων, ἐτρώθησάν τινες τῶν ἐλεφάντων, καὶ ᾗπερ ἦν ἔθος αὐτοῖς, ἔφυγον ὀδυνώμενοι μετὰ βρυχηθμοῦ καὶ τὴν ἵππον ἅπασαν συνετάραξαν, ὥστε τῇ φυγῇ καὶ ἐλέφαντας ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν κατασφαγῆναι καὶ πολλοὺς ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ πεσεῖν. ἀπέθανον δὲ καὶ Ῥωμαίων τρεῖς λοχαγοὶ γενναίως ἀγωνισάμενοι, Ἰουλιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς καὶ Μακρόβιος. διερευνώμενοι δὲ τοὺς κειμένους, καὶ ἐν τούτοις

5 Ammiano *Sumere*. 21 Ammiano *Maximus*.

derent. ideoque suffragio communi Iovianus imperator designatur, Varroniani domesticorum tribuni filius.

Et quae quidem ad obitum usque Iuliani acciderunt, in hunc gesta fuere modum. Iovianus induta purpura sumptoque diademate, contentis itineribus domum pergebat. ad Suma castellum ubi venisset, equitatus Persicus in Romanos irruptione facta, nec paucis adductis elephantis, dextrum cornu infestabat, in quo Ioviani et Herculiani constituti erant. eae sunt a Diocletiano et Maximiano profectae legionum appellationes, habentium cognomina principum illorum, quorum alter Iovis alter Herculis cognomentum usurpavit. ac initio quidem vim roboris elephantorum non sustinebant, et multi fugientes cadebant. verum ubi pariter et equitatum et elephantos Persae in nostros concitabant, ventum est ad acclivem quendam locum, in quo Romanorum forte calones erant. his in periculi societatem venientibus telaque in Persas de sublimi iacientibus elephanti quidam vulnerati sunt; qui more suo fugam dolore perciti cum barritu capessebant, et equitatum omnem conturbabant, ita quidem ut tam in hac fuga elephanti a militibus interficerentur quam in ipso proelio complures ex hostibus caderent. perierunt et Romani legionum tribuni tres, dum fortiter dimicant, Iulianus Maximianus et Macrobius. cumque humi iacentes perquirerent, et inter eos Anatolii

εὑρόντες τὸ Ἀνατολίου σῶμα, ταφῆς ἠξίωσαν ἧς ὁ καιρὸς ἐδίδου, πολεμίων πανταχόθεν ἐπικειμένων. ἡμέρας δὲ τέσσαρας προελθόντες καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐνοχλούμενοι, διωκόντων μὲν ἐπὰν ὁδεύοντας ἴδοιεν, φευγόντων δὲ ὁπότε αὐτοῖς ἀντεπίοιεν Ῥωμαῖοι, γενομένης τινὸς εὐρυχωρίας αὐτοῖς τὸν Τίγριν περαιωθῆναι διέγνωσαν. ἀσκοὺς τοίνυν ἀλλήλοις συνδήσαντες καὶ ζεύγματα τρόπον τινὰ διὰ τούτων κατασκευάσαντες ἐποχούμενοί τε τούτοις διέβησαν. ὡς δὲ τῆς ἀντιπέρας ἐκράτησαν ὄχθης, τότε δὴ καὶ οἱ στρατηγοὶ σὺν τοῖς λειπομένοις ἐπ᾽ ἀδείας ἐπεραιώθησαν. οὐδὲ οὕτω δὲ τῶν Περσῶν ἀποστάντων ἀλλὰ σὺν πολλῷ πλήθει κατὰ πᾶν τῆς ὁδοῦ μέρος ἐπικειμένων, ἐν πᾶσιν ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι κινδύνοις, ὑπό τε τῶν περιεστώτων κακῶν καὶ προσέτι ἐνδείᾳ τροφῆς πιεζόμενοι.

31. *Καίπερ οὖν ἐν τούτοις ὄντι τῷ στρατοπέδῳ περὶ φιλίας ὅμως ἐποιοῦντο λόγους οἱ Πέρσαι, σουρήναν τε καὶ ἄλλους τῶν ἐν δυνάμει παρ᾽ αὐτοῖς ὄντων ἐκπέμψαντες. Ἰοβιανοῦ δὲ τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης προσδεξαμένου λόγους, στείλαντός τε Σαλούστιον τὸν τῆς αὐλῆς ὕπαρχον καὶ Ἀρινθαῖον σὺν τούτῳ, λόγων περὶ τούτου γενομένων αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους ἐγίνοντο μὲν τριακοντούτεις σπονδαί, συνεδόκει δὲ Ῥωμαίους τοῦ τε Βαβδικηνῶν ἔθνους ἐκστῆναι τοῖς Πέρσαις, ἔτι δὲ Καρδουήνων καὶ Ῥημήνων καὶ Ζαληνῶν τε πρὸς τούτοις καὶ ἐπὶ πᾶσι περὶ αὐτὰ φρουρίων,*

16 *οἱ ἐν δυνάμει* **optimates** Ammiano. 20 Ammiano *Zabdicena.* 21 Ammiano *Corduena.* Ammiano *Rehimena.* 22 *περ ἰ*] *τῶν περὶ S.*

cadaver repperissent, id ea sepultura cohonestarunt quam tempori ratio concedebat, hostibus undique urgentibus. dies progressi quattuor et ab hostibus undique vexati, persequentibus, si Romanos proficisci viderent, fugientibus, quoties iidem ipsos invaderent, ubi latius spatium nacti fuissent, Tigrim transmittere decreverunt. itaque colligatis utribus, cum ex iis iuga quasi quaedam confecissent, his ipsis invecti transiecerunt. posteaquam adversa ripa milites potiti fuissent, etiam duces cum reliquis secure transmiserunt. verum ubi ne sic quidem abscederent Persae, sed magna cum multitudine hominum ab omni parte, qua eundum erat, imminerent, nullo non in periculo Romani versabantur, qui et a malis circumstantibus et praeterea commeatus inopia premerentur.

31. Licet igitur haec esset exercitus condicio, nihilo tamen minus Persae de pace tractabant, surena et aliis apud eos potestate praeditis ad Romanos ablegatis. hanc pacis mentionem cum Iovianus admitteret, ac Salustium praefectum praetorii cum Arinthaeo misisset, institutis inter hos de pace colloquiis mutuis annorum quidem triginta factae sunt indutiae, sed utrinque consensum ut Romani Babdicenorum gentem Persis cederent, itemque Carduenorum et Rhemenorum et praeterea Zalenorum, ac postremo,

ὄντων τὸν ἀριθμὸν πεντεκαίδεκα, μετὰ τῶν οἰκητόρων καὶ κτημάτων καὶ ζῴων καὶ πάσης ἀποσκευῆς, Νίσιβιν δὲ παραδοῦναι δίχα τῶν ἐνοικούντων· ἐδόκει γὰρ τούτους, ἔνθα ἂν δόξειε Ῥωμαίοις, μετοικισθῆναι. προσαφείλοντο δὲ καὶ Ἀρμενίας τὸ πολὺ μέρος οἱ Πέρσαι, βραχύ τι ταύτης Ῥωμαίοις ἔχειν ἐνδόντες. ἐπὶ τούτοις αἱ σπονδαὶ γεγονυῖαι καὶ γραμματείοις ἑκατέρωθεν ἐπισφραγισθεῖσαι δεδώκασι Ῥωμαίοις εὐρυχωρίαν τῆς οἴκαδε ἐπανόδου, κατὰ μηδὲν τὰ Περσῶν διαφθείρουσιν ὅρια, μήτε αὐτοῖς ὑπὸ Περσικῆς ἐπιβουλευομένοις ἐνέδρας.

32. Εἰς τοῦτο τῆς ἱστορίας ἀφιγμένῳ τὸ μέρος ἐπὶ τοὺς ἀνωτάτω μοι χρόνους ἐπῆλθεν ἀναδραμεῖν, καὶ ζητῆσαι εἴ ποτε Ῥωμαῖοι τῶν αὐτοῖς τι κτηθέντων ἑτέροις ὑπέστησαν παραδοῦναι, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἔχειν τῶν ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν ἅπαξ γενομένων ἠνέσχοντο. Λευκίου γὰρ Λουκούλλου Τιγράνην καθελόντος καὶ Μιθριδάτην, περιποιήσαντός τε πρώτου τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ τὰ μέχρις Ἀρμενίας τῆς ἐνδοτάτω καὶ Νίσιβιν ἐπὶ τούτοις καὶ τὰ πρόσοικα φρούρια ταύτῃ, Πομπήϊος Μάγνος τοῖς τούτου κατορθώμασι τέλος ἐπιτιθεὶς διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γινομένης εἰρήνης τὴν τούτων Ῥωμαίοις ἐβεβαίωσε κτῆσιν. ἐπεὶ δὲ Περσῶν αὖθις κινηθέντων ἐχειροτόνησεν ἡ γερουσία Κράσσον αὐτοκράτορα στρατηγόν, ὁ δὲ εἰς χεῖρας ἐλθὼν αἰσχρὰν ἄχρι τοῦδε Ῥωμαίοις κατέλιπε δόξαν, ἁλοὺς τε ἐν τῇ μάχῃ καὶ παρὰ Πέρσαις ἀποθα-

18 congruentius γενομένης. S. 20 libri αὐτοκράτορα καὶ στρατηγόν.

quae in his essent castella, numero quindecim, una cum incolis et praediis et iumentis et omni apparatu, Nisibim vero sine incolis traderent: hos enim placuit, quocunque Romanis visum esset, commigrare. praeterea Persae magnam Armeniae partem adimebant, perpusillum quiddam in ea Romanis possidendum relinquentes. his condicionibus initum foedus, et instrumentis utrinque consignatum, facultatem Romanis domum redeundi praebuit, ita quidem ut Persarum finibus nullum ab illis detrimentum inferretur, nec vicissim Persicae Romanis insidiae tenderentur.

32. Posteaquam ad hanc historiae partem perveni, ad superiora mihi tempora recurrere subit et indagare num ab se parta Romani unquam aliis ut traderent imperare sibi potuerint, aut ut haberent alii quicquam eorum quae semel in ipsorum dicionem venissent passi fuerint. nam cum L. Lucullus regno Tigranem Mithridatemque deiecisset, ac primus imperio Romano sitas ad intimam usque Armeniam regiones ipsamque praeterea Nisibim acquisivisset una cum finitimis eidem castellis, Pompeius Magnus, rebus ab hoc praeclare gestis finem imponens, per constitutam ab se pacem Romanis horum possessionem stabilivit. postea vero quam Persis rursum commotis praetorem summa cum potestate Crassum senatus creasset, atque is cum hoste congressus foedam in hunc usque diem Romanis infamiam reliquisset, in ipso proelio captus et apud Persas exstinctus, copiarum dux fa-

νῶν, τότε παραλαβὼν τὴν στρατηγίαν Ἀντώνιος, καὶ τῷ Κλεοπάτρας ἐχόμενος ἔρωτι, τοῖς περὶ τὸν πόλεμον ἐκμελῶς καὶ ὀλιγώρως προσέσχε· καὶ ἀπήλλαξε μὲν κἀκεῖνος ἀνάξια πεπραχὼς τοῦ Ῥωμαίων ὀνόματος, Ῥωμαῖοι δὲ οὐδὲ τούτων αὐτοῖς τῶν ἐλαττωμάτων συμβάντων ἐκπεπτώκασι τούτων τῶν τόπων τινός. μεταστάντος δὲ αὐτοῖς εἰς μοναρχίαν τοῦ πολιτεύματος, καὶ τοῦ Σεβαστοῦ στήσαντος ὅρια τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ Τίγριν τε καὶ Εὐφράτην, οὐδὲ οὕτω τῆς χώρας ταύτης ἀπέστησαν. χρόνοις δὲ πολλοῖς ὕστερον Γορδιανοῦ τοῦ βασιλέως Πέρσαις ἐπιστρατεύσαντος καὶ ἐν μέσῃ τῇ πολεμίᾳ πεσόντος, οὐδὲ μετὰ ταύτην τὴν νίκην οἱ Πέρσαι παρεσπάσαντό τι τῶν ἤδη Ῥωμαίοις ὑπηκόων γεγενημένων, καὶ ταῦτα Φιλίππου διαδεξαμένου τὴν ἀρχὴν καὶ εἰρήνην αἰσχίστην πρὸς Πέρσας θεμένου. μετ' οὐ πολὺ δὲ τῇ ἑῴᾳ τοῦ Περσικοῦ πυρὸς ἐπιβρίσαντος, ἁλούσης δὲ κατὰ κράτος τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ μέχρι τῶν Κιλικείων πυλῶν τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος διαβάντος, Οὐαλεριανὸς αὐτοῖς ἐπιστρατεύσας ὁ βασιλεύς, καὶ ὑπὸ τὰς Περσῶν γενόμενος χεῖρας, οὐδὲ οὕτω Πέρσαις ἄδειαν δέδωκεν ὑφ' ἑαυτοῖς τὰ χωρία ταῦτα ποιήσασθαι. μόνη δὲ ἡ Ἰουλιανοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τελευτὴ πρὸς τὴν τούτων ἀπώλειαν ἤρκεσεν, ὥστε ἄχρι τοῦδε μηδὲν δυνηθῆναι τούτων τοὺς Ῥωμαίων βασιλέας ἀναλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ προσαπολέσαι κατὰ βραχὺ τὰ πλείονα τῶν ἐθνῶν, τὰ μὲν αὐτόνομα γεγονότα, τὰ δὲ βαρβάροις ἐκδεδομένα, τὰ δὲ εἰς ἐρημίαν πολλὴν περιστάντα.

7 libri τίγρην τε καὶ: an Τίγρητα καὶ? 14 ἐπιβρύσαντος vulgo.

ctus Antonius et amore Cleopatrae captus, negligenter rebus ad bellum administrandum pertinentibus et segniter intentus erat, ita quidem ut et ille discesserit admissis quibusdam indignis Romano nomine. nec tamen Romani, licet eis hi casus adversi accidissent, ullam ex hisce provinciis amiserunt. re vero publica ipsorum in unius dominatum commutata, cum Augustus limites imperio Romano statuisset Tigrim et Euphraten, ne sic quidem hac regione cesserunt. longo secundum haec interiecto tempore, cum Gordianus imperator bello Persas adortus esset ac medio in hostico cecidisset, ne post hanc quidem victoriam Persae quicquam eorum quae Romanae dicioni subiecta fuissent avulserunt; idque Philippo successionem imperii consecuto, qui turpissimam cum Persis pacem fecit. non multo post, cum ignis Persicus Orientem invadendo permeasset, ac magna illa capta per vim fuisset Antiochia, copiaeque Persicae Cilicum ad portas usque penetrassent, Valerianus imperator in eos expeditione suscepta, Persarum in potestatem redactus, ne sic quidem concessit Persis ut istaec loca sui iuris efficerent. sola mors imperatoris Iuliani ad horum amissionem suffecit, adeo quidem ut hucusque nihil horum imperatores Romani recuperare potuerint, sed paulatim etiam plures gentes amiserint; quarum aliae semet in libertatem vindica-

ταῦτα μὲν οὖν τῆς συγγραφῆς προϊούσης ἐπὶ τῶν πραγμάτων δειχθήσεται.

33. Τῆς δὲ πρὸς Πέρσας γενομένης εἰρήνης ὃν διεξήλθομεν τρόπον, Ἰοβιανὸς ὁ βασιλεὺς μετὰ ἀδείας ἐπανιὼν ἅμα τῷ στρατοπέδῳ καὶ πολλαῖς περιπεσὼν δυσχωρίαις καὶ τόποις ἀνύδροις, πολλούς τε τῆς στρατιᾶς ἀποβαλὼν ἐν τῇ διὰ τῆς πολεμίας παρόδῳ, Μαυρίκιον μὲν τῶν λοχαγῶν ἕνα τροφὴν ἐκ Νισίβιος ἀγαγεῖν ἐκέλευε τῷ στρατοπέδῳ, ἀπαντῆσαι δὲ μετὰ ταύτης ὡς ἂν οἷός τε ᾖ πορρωτάτω, κατὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν ἄλλους ἐξέπεμπε, τὴν Ἰουλιανοῦ τελευτὴν καὶ τὴν ἀνάρρησιν τὴν οἰκείαν ἀπαγγελοῦντας. μόλις δὲ σὺν πολλῇ κακοπαθείᾳ τῇ Νισίβει πλησιάσας ἐπιστῆναι μὲν οὐκ ἤθελε τῇ πόλει τοῖς πολεμίοις ἐκδεδομένῃ, καταλύσας δὲ ἔν τινι πρὸ τῆς πύλης ὑπαίθρῳ τῇ ὑστεραίᾳ στεφάνους ἅμα καὶ ἱκεσίας ἐδέχετο, πάντων ὅσοι κατὰ τὴν πόλιν ἦσαν ἐκλιπαρούντων μὴ προέσθαι σφᾶς μηδὲ εἰς πεῖραν καταστῆσαι βαρβάρων ἠθῶν, τοσαύτη ἐτῶν ἑκατοντάς, τοῖς Ῥωμαίων νόμοις ἐντεθραμμένους. αἰσχρὸν δὲ καὶ ἄλλως εἶναι Κωνστάντιον μὲν τρεῖς Περσικοὺς πολέμους ἀναδεξάμενον καὶ ἐν πᾶσιν ἐλαττωθέντα Νισίβιος ἀντιλαβέσθαι, καὶ πολιορκουμένην αὐτὴν καὶ εἰς ἔσχατον ἐλθοῦσαν κινδύνου διὰ πάσης περισῶσαι σπουδῆς, αὐτὸν δὲ μηδεμιᾶς τοιαύτης ἐπικειμένης ἀνάγκης τοῖς πολεμίοις τὴν πόλιν ἐκδοῦναι καὶ δεῖξαι Ῥωμαίοις ἡμέραν ἣν οὔπω τεθέανται, περιιδεῖν ἀναγκαζομένοις πόλιν τοσαύτην καὶ χώραν

5 δυσχερείαις P. 16 τοσαύτας ἐτῶν ἑκατοντάδας *H* cum *S*.

runt, aliae barbaris se dediderunt, aliae magnam ad solitudinem redactae sunt. et haec quidem a nobis in historiae progressu de rebus ipsis ostendentur.

33. Pace cum Persis eo quo diximus modo constituta, Iovianus imperator secure cum exercitu revertens, et in aspera et inaquosa loca multa delatus, compluribus in hostilis soli transitu militibus amissis, unum ex tribunis Mauricium Nisibi commeatum exercitui apportare iussit, et cum eo quam longissime posset militibus obviam venire. misit et alios in Italiam, qui Iuliani obitum et designationem ipsius nuntiarent. ubi vix magno labore atque aerumna propius Nisibim accessisset, oppidum quidem hosti deditum ingredi recusabat, sed in quadam ante portam area sub dio divertens postridie coronas et supplicationes recipiebat, oppidanis omnibus obsecrantibus ne se desereret, neve barbaros mores experiri cogeret eos qui tot iam saeculis Romanis legibus innutriti fuissent. foedum et ceteroquin esse, Constantium tribus susceptis bellis Persicis, in omnibus superatum, Nisibi tamen praesidio fuisse, atque illam obsessam et extremum in discrimen adductam omni studio incolumem servasse: ipsum nulla tali necessitate urgente civitatem hosti dedere, ac eum diem Romanis conspiciendum praebere quem necdum antehac viderint; qui tantum ut oppidum tantaque regio tradatur hostibus,

πολεμίοις ἐκδεδομένην. ἐπεὶ δὲ τούτων ὁ βασιλεὺς ἀκούων τὰ συντεθειμένα προΐσχετο, Σαβῖνος τοῦ βουλευτικοῦ προεστὼς καταλόγου προσετίθει τοῖς παρὰ τοῦ πλήθους εἰς ἱκεσίαν προσενεχθεῖσιν ὡς οὔτε δαπάνης εἰς τὴν πρὸς Πέρσας δεήσονται μάχην οὔτε ἐπικουρίας ἐπεισάκτου, δυνήσονται δὲ αὐτοὶ σώμασιν οἰκείοις καὶ δαπανήμασι τὸν ἐπαχθησόμενον αὐτοῖς ἀποκρούσασθαι πόλεμον, κρατήσαντές τε ἔσονται πάλιν ὑπήκοοι Ῥωμαίοις, τὰ προσταττόμενα πληροῦντες ὃν τρόπον καὶ πρότερον. τοῦ δὲ εἰπόντος οὐδὲν οἷόν τε τῶν συντεθειμένων παραβαθῆναι, πολλάκις οἱ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐδεήθησαν ἱκετεύοντες μὴ στερηθῆναι τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τοῦ προτειχίσματος. (34) ἐπεὶ δὲ ἤνυον πλέον οὐδέν, ἀναχωρήσαντος σὺν ὀργῇ τοῦ βασιλέως καὶ Περσῶν παραλαβεῖν κατὰ τὰς σπονδὰς ἐθελόντων τά τε ἔθνη καὶ τὰ φρούρια καὶ τὴν πόλιν, οἱ μὲν τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν φρουρίων οἰκήτορες, εἰ μὴ λάθρᾳ φυγεῖν ἠδυνήθησαν, ἐνέδοσαν τοῖς Πέρσαις πράττειν εἰς αὐτοὺς ὅ τι βούλοιντο, Νισιβηνοὶ δὲ ἀνακωχῆς εἰς τὸ μεταστῆναι τυχόντες, οἱ μὲν πολλοὶ καὶ σχεδὸν ἅπαντες εἰς τὴν Ἀμίδαν ἀπανέστησαν, ὀλίγοι δὲ ἑτέρας κατῴκησαν πόλεις. πάντα δὲ ἦν οἰμωγῆς καὶ θρήνων μεστά, πόλεως ἑκάστης ἐκκεῖσθαι ταῖς Περσῶν ἐφόδοις, Νισίβιος δοθείσης αὐτοῖς, οἰομένων. Καρρηνοῖς δὲ τοσοῦτον ἐγένετο πένθος τῆς Ἰουλιανοῦ τελευτῆς μηνυθείσης ὥστε τὸν ἀπαγγείλαντα καταλεῦσαι σωρόν τε λίθων μέγιστον ἐπ'

3 προυνενεχθεῖσιν interpres. 16 Νισιβινοὶ vulgo.

permittere cogantur. cum haec audiens imperator pacta conventa praetexeret, Sabinus, ordinis decurionum princeps, ad ea quae a populo supplicandi causa prolata fuerant, nec opus esse sibi sumptu ad bellum Persicum, adiecit, nec auxiliis externis, sed ipsos posse corporibus suis et impensis inferendum sibi bellum propulsare; quo in bello si victoria potiti fuissent, rursus se Romanorum subditos futuros, eodemque modo facturos imperata quo prius. illo subiiciente pacta conventa violari non posse, multoties oppidani supplices orabant ne Romanum imperium hoc propugnaculo spoliaretur. (34) verum ubi nihil proficerent amplius, imperatore cum iracundia quadam abscedente, ac Persis secundum pacis leges et ipsas gentes et castella et urbem occupare volentibus, nonnullae quidem gentes et castellorum incolae, nisi clam aufugere potuissent, potestatem faciebant Persis secum quicquid vellent agendi; Nisibini autem, indutiis ad migrandum impetratis, maiori ex parte, ac propemodum omnes, Amidam discessere; pauci ad inhabitandum alia se contulerunt oppida. cuncta vero lamentis et ululatibus erant plena, quod civitas quaelibet, Nisibi tradita, Persarum se grassationibus expositam putaret. Carrheni vero tantum percepere dolorem morte Iuliani nuntiata, ut eum qui nuntium hunc attulerat lapidibus obruerent, ingentemque lapidum

αὐτῷ ἀνεγεῖραι. τοσαύτην ἴσχυσεν ἀνδρὸς ἑνὸς τελευτὴ τοῖς κοινοῖς πράγμασιν ἐμποιῆσαι μεταβολήν.

Ἰοβιανοῦ δὲ σπουδῇ τὰς πόλεις διαδραμόντος, οἷα δὴ πένθει καὶ στυγνότητι τῶν πόλεων ἐχομένων καὶ ἱλαρὸν οὐδὲν ἢ χάριεν ἐνδείξασθαι, καθάπερ ἦν ἔθος τοῖς αὐτόθι δήμοις, ὑφισταμένων, παρεγένοντο μὲν τῶν στρατιωτῶν ὅσοι τὴν δορυφορίαν εἶχον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἅμα τῷ βασιλεῖ, εἵπετο δὲ καὶ ὁ στρατὸς ἅπας τῷ Ἰουλιανοῦ σώματι. καὶ τοῦτο μὲν εἰς Κιλικίαν ἀπενεχθὲν ἔν τινι Ταρσοῦ προαστείῳ βασιλικῇ ταφῇ παρεδίδοτο, καὶ ἐπίγραμμα προσεγράφετο τῷ τάφῳ τοιόνδε.

Ἰουλιανὸς μετὰ Τίγριν ἀγάρροον ἐνθάδε κεῖται,
ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής.

(35) ἐχόμενος δὲ τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς Ἰοβιανὸς ἄλλα τε διετίθει, καὶ τοῖς ἐν Παιονίᾳ στρατοπέδοις Λουκιλλιανόν, ὄντα κηδεστὴν αὐτῷ, καὶ Προκόπιον καὶ Οὐαλεντινιανόν, ὃς μετὰ ταῦτα γέγονε βασιλεύς, ἐξαπέστειλε, τήν τε Ἰουλιανοῦ τελευτὴν ἀπαγγελοῦντας, καὶ ὅτι περ εἴη μετ' αὐτὸν αὐτοκράτωρ προβεβλημένος. ἀλλ' οἱ ἐν τῷ Σιρμίῳ Βατάβοι, πρὸς φυλακὴν ἀπολελειμμένοι τῆς πόλεως, ἅμα τῇ ἀκοῇ τὸν μὲν Λουκιλλιανὸν ὡς τηλικούτων κακῶν ἄγγελον διεχρήσαντο, ἐν οὐδενὶ τὸ πρὸς τὸν

10 Inscriptionem hanc sepulchralem varie exhibent. versus ultimus Homeri est, Il. γ 279. Zonaras 13 13: *Κύδνῳ ἐπ' ἀργυρόεντι ἀπ' Εὐφρατάο ῥοάων Πέρσιδος ἐκ γαίης ἀτελευτήτῳ ἐπὶ ἔργῳ κινήσας στρατιὴν τόδε Ἰουλιανὸς λάχε σῆμα, ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής.* iisdem verbis Cedrenus *R.* 11 *ἀγόρροον* LP. 15 *Οὐαλεντιανὸν* P.

acervum super eum excitarent. tantam unius viri mors publicis in rebus mutationem efficere potuit.

Ceterum Ioviano celeriter oppida percurrente, quod ea luctus atque maeror occupassent, nec laeti iucundive quicquam exhibere pro istorum more populorum possent, quotquot erant satellitio imperatoris deputati milites, Antiochiam cum imperatore profecti sunt, universo exercitu Iuliani cadaver comitante; quod in Ciliciam deportatum quodam in suburbio Tarsi regiae sepulturae mandatum fuit, ad tumulum huiusmodi epigrammate adscripto:

Tigride Iulianus iacet hic post fata relicto,
rex pariter bonus et bellator acerrimus idem.

(35) Iovianus summo intentus imperio cum alia disponebat, tum ad exercitus in Pannonia Lucillianum socerum suum et Procopium et Valentinianum, qui secundum haec factus est imperator, ablegavit, ut et Iuliani mortem eis nuntiarent et se post illum principem lectum exponerent. sed apud Sirmium Batavi, qui ad oppidi praesidium relicti fuerant, cum primum haec audivissent, Lucillianum veluti tantorum malorum nuntium interfece-

βασιλέα θέμενοι κῆδος, Προκόπιον δὲ τῆς πρὸς Ἰουλιανὸν συγγενείας αἰδοῖ διαφῆκαν ἀθῷον· Οὐαλεντινιανὸς δὲ διαδρὰς τὸν ἐξ ἐκείνων διέφυγε θάνατον. ἐξορμήσαντι δὲ τῆς Ἀντιοχείας Ἰοβιανῷ καὶ ἐχομένῳ τῆς ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν ὁδοῦ νόσος αἰφνιδίως ἐνσκήψασα τῆς Βιθυνίας ἐν Δαδαστάνοις ἐπήγειρε τοῦ βίου a. 364 *τὸ τέλος αὐτῷ, μῆνας μὲν ὀκτὼ βασιλεύσαντι, διαθεῖναι δέ τι τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐς δέον οὐ δυνηθέντι.*

36. *Βουλῆς δὲ ὑπὲρ τοῦ τίνα δέοι προστῆναι τοῦ πολιτεύματος προτεθείσης, πολλοὶ μὲν καὶ περὶ πολλῶν ἐγίνοντο λόγοι τῷ στρατοπέδῳ καὶ τοῖς τὰς ἡγεμονίας ἔχουσι, πάντων δὲ ἡ ψῆφος εἰς ἕνα συνῄει Σαλούστιον τῆς αὐλῆς ὕπαρχον. τοῦ δὲ τὸ γῆρας προϊσχομένου καὶ διὰ τοῦτο φήσαντος οὐχ οἷός τε ἔσεσθαι πεπονηκόσιν ἀρκέσειν τοῖς πράγμασι, τὸν παῖδα γοῦν ᾔτησαν εἰς τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν ἐλθεῖν. τοῦ δὲ καὶ νέον εἶναι καὶ οὐδὲ ἄλλως ἐπιτήδειον πρὸς τοσαύτης ἀρχῆς ὄγκον εἰπόντος, τῆς τοῦ πάντων ἀμείνονος τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν ἀνδρὸς αἱρέσεως τότε διήμαρτον, ἤνεγκαν δὲ τὴν ψῆφον ἐπὶ Οὐαλεντινιανόν, ὃς ἐκ μὲν* Valentinianus. *Κιβάλεως ὥρμητο (πόλις δὲ αὕτη Παιονική), πολέμων δὲ μετασχὼν οὐκ ὀλίγων παιδεύσεως οὐδεμιᾶς μετεσχήκει. μετεπέμποντο δὲ αὐτὸν ὅμως οὐ παρόντα, καὶ ἡμερῶν οὐ πολλῶν ἐτρίβετο χρόνος ἐν ἀναρχίᾳ τοῦ πολιτεύματος ὄντος. ἐπεὶ δὲ κατέλαβε τὸ στρατόπεδον ἐν Νικαίᾳ πόλει τῆς Βιθυνίας, ἐκεῖσε παραλαβὼν τὴν βασιλείαν εἴχετο τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω πορείας.*

2 *Οὐαλεντιανὸς* P. 5 fortasse rectius *ἐπήγαγε*. S. 8 *δέοι*] libri *δέον*. 11 *τῆς*] *τὸν τῆς?*

runt, affinitatis imperatoriae nulla ratione habita: Procopium, cognationis cum Iuliano reverentia tacti, dimiserunt illaesum. Valentinianus autem fuga elapsus morti ab eis imminenti semet eripuit. cum autem Iovianus Antiochia discessisset, Cpolim pergens, subitus eum morbus in Dadastanis Bithyniae corripiens vitae finem attulit, cum octo menses imperasset, nec publicis in rebus quicquam ex usu constituere potuisset.

36. Consultatione proposita quisnam rei publicae praeficiendus esset, varii quidem et de variis sermones tam ab exercitu quam a ducibus habebantur, sed omnium suffragia in unum Sallustium praefectum praetorii concurrebant. illo senectutem praetendente ac propterea rebus laborantibus se sufffecturum negante, filium summae rerum praefici postulabant. at cum iuvenem esse nec alioquin ad tanti imperii molem satis idoneum diceret, in hoc quidem tempore quo minus praestantissimum sui saeculi virum eligerent aberrarunt. hinc in Valentinianum collata suffragia; qui Cibali oriundus erat (id oppidum est Pannoniae), vir bellis haud paucis exercitus, at eruditionis omnis expers. nihilo minus absentem arcessebant; nec multi dies abiere, dum res publica principe carebat. cum autem ad exercitum Nicaeae, quae urbs est Bithyniae, venisset, inito ibidem imperio coeptum iter prosequebatur.

Δ.

Τὰ μὲν οὖν ἄχρι τῆς Ἰοβιανοῦ τελευτῆς, μεθ᾽ ὃν Οὐαλεντινιανὸς ᾑρέθη τῶν Ῥωμαϊκῶν προεστάναι πραγμάτων, ἐν τῇ πρὸ ταύτης ἀνείληπται βίβλῳ. νόσου δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐνσκηψάσης αὐτῷ καὶ τὸ φύσει πρὸς ὀργὴν τοῦ ἀνδρὸς ἕτοιμον εἰς ὠμότητα μείζονα καὶ παραφορὰν ἄκραν ἀναστησάσης, ὑποψία μὲν αὐτὸν εἰσῄει ψευδὴς ὡς ἔκ τινος γοητείας ὑπὸ τῶν Ἰουλιανοῦ φίλων αὐτῷ σκευωρηθείσης νοσοίη, κατηγορίαι δὲ κατά τινων ἦσαν ἐπιφανῶν, ἃς ἀγχινοίᾳ τε καὶ φρονήσει διέλυεν ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος· ἦν δὲ ἔτι Σαλούστιος. ἐνδούσης δὲ αὐτῷ τῆς νόσου, τῆς Νικαίας ἀπαναστὰς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν παρεγένετο. τοῦ δὲ στρατοπέδου καὶ τῶν ἄλλων πρὸς αὐτὸν ἐπιτηδείως ἐχόντων ἑλέσθαι κοινωνὸν τῆς βασιλείας παρακαλούντων, ὅπως εἴ τις τοῖς πράγμασι συμβαίη περίστασις, ἔχοιεν τὸν ἀντιληψόμενον καὶ μὴ ταὐτὰ πάθοιεν οἷς ἐπὶ τῆς Ἰουλιανοῦ πεπόνθασι τελευτῆς, πείθεται τῇ παραινέσει, καὶ στρέψας ἐν αὑτῷ γνώμην ἐκ πάντων ὧν ἔλαβε κατὰ νοῦν Οὐάλεντα τὸν ἀδελφὸν αἱρεῖται, πιστότατον αὑτῷ πάντων ἡγησάμενος ἔσεσθαι. τοῦτον γοῦν ἀναδείκνυσι κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς.

Valentinianus et Valens. a. 364

1 τῆς] libri τῆς περὶ. 3 malim περιείληπται *R.* 9 aliis *Salutius.* fortasse *Νικομηδείας R.*

IV.

Quae igitur gesta fuerunt ad obitum usque Ioviani, post quem Valentinianus lectus fuit uti rebus Romanis praeesset, libro superiori complexi sumus. cum autem morbus in itinere Valentinianum invasisset, atque hominem ad iram natura proclivem maiorem ad crudelitatem et extremam insaniam impulisset, suspicionem falsam concipiebat quasi ex veneficio quodam, Iuliani amicorum fraude parato, aegrotaret. et accusationes adversus quosdam illustres instituebantur; quas sagacitate prudentiaque sua praefectus praetorii discutiebat. eo munere Salustius adhuc fungebatur. cum morbus remisisset, Nicaea relicta Cpolim accessit. exercitu ceterisque necessariis hortantibus, imperii consortem sibi deligeret, ut, si quis casus accideret, non deesset qui rebus opem ferret; nec eadem perpeterentur quae morte Iuliani perpessi fuissent, huic admonitioni obtemperat, animoque secum hinc inde versato, de cunctis quos mente conceperat Valentem fratrem deligit, ratus hunc omnium sibi fidissimum fore. illum igitur imperii consortem appellat.

2. Ἀμφοτέρων δὲ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὄντων, οἱ τοῖς Ἰουλιανῷ γνωρίμοις ἐπιβουλεύοντες οὐ διέλειπον πρό τε τῶν βασιλείων κατασπείροντες λόγους ὡς ἐπιβουλεύοιεν οὗτοι τοῖς βασιλεῦσι, καὶ τὸ ἄλογον πλῆθος εἰς τοιαύτας ἐρεθίζοντες ἐκβοήσεις. οἱ δὲ βασιλεῖς καὶ ἄλλως πρὸς τοὺς Ἰουλιανοῦ γνωρίμους ἀπεχθῶς ἔχοντες, τότε δὴ μᾶλλον εἰς τὸ κατ᾽ αὐτῶν ἐξανίσταντο μῖσος, καὶ κρίσεις ἐπενόουν λόγον οὐδαμόθεν ἐχούσας. ἐμνησικάκει δὲ Οὐαλεντινιανὸς Μαξίμῳ κατ᾽ ἐξαίρετον τῷ φιλοσόφῳ, διαβολήν τινα κατὰ νοῦν ἔχων, ἣν ἔτυχεν ἐπὶ τῶν Ἰουλιανοῦ χρόνων κατ᾽ αὐτοῦ ποιησάμενος ὡς διὰ τὴν τῶν Χριστιανῶν θρησκείαν περὶ τοὺς θείους θεσμοὺς ἀσεβήσαντος. ἀλλὰ τούτων ἀφείλκυσεν αὐτοὺς τέως ἡ περὶ τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ κηδεμονία τε καὶ φροντίς. ἐτράπησαν τοίνυν ἐπὶ τὸ διανεῖμαι τὰ ἔθνη τοῖς ἄρχουσι, καὶ τίνας δέοι τῆς βασιλικῆς αὐλῆς ἐπιτραπῆναι τὴν φυλακήν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες, ὅσοι παρὰ Ἰουλιανοῦ διοικήσεις ἐθνῶν ἢ ἄλλας ἀρχὰς ἔτυχον ἐπιτετραμμένοι, παρελύοντο τούτων· ἐν οἷς καὶ Σαλούστιος ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος ἦν. μόνου δὲ Ἀρινθαίου καὶ Βίκτωρος αἷς εἶχον πρότερον στρατιωτικαῖς ἀρχαῖς ἐπιμεινάντων ἡγεμονίαις, παρῄεσαν ἐπὶ τὰς ἀρχάς, ὡς ἔτυχον, οἱ τούτων ἐπιθυμοῦντες τυχεῖν, ἑνὸς τούτου δόξαντος γίνεσθαι κατὰ λόγον· εἰ γάρ τις αὐτῶν ἐπὶ δικαίαις μέμψεσιν ἥλω, δίκην ὑπέσχε, συγγνώμης οὐδεμιᾶς ἀξιούμενος.

2 Leunclavius mavult βασιλέων. 17 Ἀρινθέου LP. 18 στρατιωτικῆς ἀρχῆς Leunclavius. mihi ἀρχαῖς expungendum videtur.

2. Cum autem uterque Cpoli degeret, qui Iuliani familiaribus insidiabantur, non intermittebant tum coram imperatoribus sermones serere quasi principibus illi struerent insidias, tum brutam plebem concitare, ut eiusmodi voces iactaret. imperatores autem, qui ceteroqui Iuliani familiaribus infesti essent, tunc etiam magis ad illos odio persequendos insurgunt, ac lites excogitant nulla ratione subnixas. et gravissime Valentinianus Maximo philosopho succensebat, criminationis cuiusdam memor, qua Iuliani temporibus Valentinianum detulerat, quasi propter religionem Christianam ille sacros in ritus impie deliquisset. sed ab his eos id temporis civilium militariumque rerum cura revocabat. quapropter ad distribuendas praesidibus provincias se convertebant, et quibus aulae imperatoriae custodia committenda esset. itaque ceteri omnes, quibuscunque a Iuliano provinciarum administrationes aliive magistratus crediti fuerant, abdicabantur; quorum in numero praefectus etiam praetorii Salustius erat: solo autem Arintheo et Victore, quae prius habebant ceu duces imperia militaria, retinentibus, ad magistratus reliquos fortuito perveniebant qui eos affectabant, cum quidem unum hoc ex rationis praescripto fieri videretur. nam si quis eorum iustis querelis convictus fuisset, nullam impetrans veniam poenas luebat.

3. Τούτων αὐτοῖς οὕτω διακειμένων, ἐδόκει τῷ Οὐαλεντινιανῷ, διελομένῳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὴν ἀρχήν, ἐπιτρέψαι μὲν αὐτῷ τὴν ἑῴαν ἄχρις Αἰγύπτου καὶ Βιθυνίας καὶ Θρᾴκης, λαβόντα δὲ τὰς ἐν Ἰλλυριοῖς πόλεις αὐτὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν διαβῆναι καὶ τὰς ἐν ταύτῃ πόλεις ἔχειν ὑφ' ἑαυτῷ μετὰ τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν Ἰβηρίας τε καὶ τῆς Βρεττανικῆς νήσου καὶ Λιβύης ἁπάσης. τῆς τοίνυν ἀρχῆς οὕτω διαιρεθείσης, ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἐμβριθέστερον τῇ ἀρχῇ προσελθὼν ἄρχοντάς τε ἐν κόσμῳ προῆγεν, καὶ περὶ τὰς εἰσπράξεις τῶν εἰσφορῶν καὶ τὰς ἐκ τούτων χορηγουμένας στρατιωτικὰς σιτήσεις ἀκριβέστατος ἦν. ἐπεὶ δὲ καὶ νόμων εἰσφορὰς ἐγνώκει ποιήσασθαι, ἀφ' ἑστίας ὥσπερ ἀρξάμενος τὰς νυκτερινὰς ἐκώλυε θυσίας ἐπιτελεῖσθαι, τοῖς μυσαρῶς μὲν οὖν πραττομένοις ἐμποδὼν διὰ τοῦ τοιοῦδε νόμου γενέσθαι βουλόμενος· ἐπεὶ δὲ Πραιτεξτάτος ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχήν, ἀνὴρ ἐν πάσαις διαπρέπων ταῖς ἀρεταῖς, τοῦτον ἔφη τὸν νόμον ἀβίωτον τοῖς Ἕλλησι καταστήσειν τὸν βίον, εἰ μέλλοιεν κωλύεσθαι τὰ συνέχοντα τὸ ἀνθρώπειον γένος ἁγιώτατα μυστήρια κατὰ θεσμὸν ἐκτελεῖν, ἐπέτρεψεν ἀργοῦντος τοῦ νόμου πράττεσθαι πάντα κατὰ τὰ ἐξ ἀρχῆς πάτρια. τῶν δὲ ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον βαρβάρων, ἕως μὲν Ἰουλιανὸς περιῆν, τὸ Ῥωμαίων ὄνομα δεδιότων, ἀγαπώντων τε εἰ μηδεὶς αὐτοῖς κατὰ χώραν μένουσιν ἐνοχλοίη, τῆς τούτου τελευτῆς ἀγγελθείσης ἀπανέστησαν αὐτίκα τῶν οἰκείων ἠθῶν καὶ πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων παρεσκευάζοντο

10 ἀκριβέστερος L. 19 post πράττεσθαι cum R omisi δέ.

3. His ita constitutis, visum est Valentiniano, diviso cum fratre imperio, curae quidem illius Orientem ad Aegyptum usque Bithyniamque ac Thraciam permittere, se vero sortitum Illyricas urbes in Italiam transire atque urbes in ea sitas, una cum transalpinis nationibus et Hispania et insula Britannia totaque Africa, iuri suo reservare. diviso in hunc modum imperio, Valentinianus occepta severius gubernatione magistratus recte atque ordine constituebat, et in exactionibus tributorum ac militaribus annonis quae inde suppeditabantur, rigidissimus erat. et quia legum quoque promulgationes instituere decreverat, exorsus ab ipso lare, quod aiunt, nocturna sacra fieri prohibuit; qua lege coercere volebat ea quae scelerate designarentur. sed cum Praetextatus, qui proconsule Graeciam administrabat, vir omni virtute praestans, hanc legem diceret vitam iniucundam et acerbam victu Graecis parituram, si futurum esset ut mysteria sanctissima, quae genus humanum continerent, prohiberentur, peragi ea rite, vi legis suae cessante, permisit, ita tamen ut omnia secundum patritas consuetudines, quales ab initio fuissent, perficerentur. transrhenani vero barbari, qui quam diu Iulianus superstes erat, nomen Romanum metuebant, et sat habebant si nemo quid eis in solo suo quiescentibus exhiberet molestiae, morte Iuliani nuntiata suis continuo sedibus egressi ad gerendum contra Romanos bellum sese parabant. quo

πόλεμον. οὗπερ αἰσθόμενος Οὐαλεντινιανὸς διέταττεν, ὡς προσῆκον ἦν, τὰ στρατόπεδα, πεζά τε καὶ ἱππικὰ καὶ ψιλά, καὶ τῶν ἐπικειμένων τῷ Ῥήνῳ πόλεων ἐποιεῖτο τὴν δέουσαν φυλακήν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐκ ἔξω παντάπασιν ὢν πολεμικῆς πείρας Οὐαλεντινιανὸς διετύπου.

4. Οὐάλεντα δὲ πολλαὶ πανταχόθεν περιίσταντο ταραχαί, a. 365
πρότερον μὲν ἀπράγμονα τρίψαντα βίον, ἄφνω δὲ βασιλείαν προσλαβόντα καὶ τὸν τῶν πραγμάτων ὄγκον οὐ φέροντα. οἵ τε γὰρ Πέρσαι τῇ διὰ τῶν ἐπὶ Ἰοβιανοῦ σπονδῶν ἐπαρθέντες πλεονεξίᾳ, καὶ τὰς ἐφόδους ἐπ' ἀδείας ποιούμενοι Νισίβιος ὑπ' αὐτοῖς γενομένης, εἷλκον πρὸς ἑαυτοὺς τὸν βασιλέα, τὰς τῆς ἑῴας συνταράσσοντες πόλεις· καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξορμήσαντος συμβέβηκεν ἡ κατὰ Προκόπιον ἐπανάστασις. τούτῳ γὰρ Ἰουλιανὸς ὡς γένει συναπτομένῳ μέρος τι τῆς δυνάμεως ἐμπιστεύσας, ἐκέλευσεν ἅμα Σεβαστιανῷ διὰ τῆς Ἀδιαβηνῆς χωροῦντι ἀπαντῆσαί οἱ δι' ἑτέρας ὁδοῦ κατὰ τῶν πολεμίων ἰόντι, δοὺς αὐτῷ καὶ βασιλικὴν στολὴν ἔχειν δι' αἰτίαν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἠγνοημένην. ἐπεὶ δὲ ὁ δαίμων εἰς ἕτερόν τι τὴν τῶν πραγμάτων ἤγαγε τύχην καὶ μετὰ τὴν Ἰουλιανοῦ τελευτὴν Ἰοβιανὸς εἰς τὸν βασίλειον ἀνεβέβηκε θρόνον, δραμὼν εὐθὺς ὁ Προκόπιος τὴν δεδομένην αὐτῷ βασιλικὴν ἐσθῆτα Ἰοβιανῷ παρέδωκεν, ὑπὸ τίνος τε εἴη λαβὼν ὡμολόγει, καὶ ἐξελιπάρει τὸν βασιλέα τῆς τε στρατείας αὐτὸν ἀνεῖναι καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συγχωρῆσαι βιῶναι, γεωργίᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ τῶν

10 τὰς add P. 14 συναπτόμενος P.

Valentinianus animadverso copias et pedestres et equestres et armaturae levis, uti par erat, disponebat, sitaque ad Rhenum oppida necessario praesidio muniebat. atque haec Valentinianus, rei bellicae non omnino rudis, in hunc modum ordinabat.

4. Valentem vero multae perturbationes undique circumstabant, qui desidem prius egisset vitam et subito consecutus imperium fuisset, ne rerum molem sustineret. nam et Persae, quod potior ipsorum esset condicio per indutias sub Ioviano factas, animis elati summaque cum licentia, Nisibi suam in potestatem redacta, grassantes, Orientis oppida conturbando imperatorem ad se trahebant; et cum is egressus Cpoli fuisset, auctore Procopio suscitata rebellio contigit. huic enim Iulianus ut sanguine sibi iuncto, parte copiarum credita, mandarat ut cum Sebastiano per Adiabenen itinere facto sibi per aliam viam in hostem eunti occurreret, concesso eidem ut amictum imperatorium haberet ob causam ceteris omnibus ignotam. postea vero quam deus alio rerum fortunam transtulerat, ac post obitum Iuliani Iovianus imperatorium illud solium conscenderat, confestim advolavit Procopius, ac datam sibi vestem imperatoriam Ioviano tradidit, et quamobrem hanc accepisset fassus est, enixe rogans imperatorem ut militari se sacramento liberaret, et agriculturae et rei familiaris studio incumbentem in otio vivere permitteret.

οἰκείων ἐγκαρτεροῦντα. καὶ τούτου τυχὼν ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, ἣ Καππαδοκίας ἐστίν, ἅμα γυναικὶ καὶ τέκνοις ἐχώρει, ταύτην οἰκεῖν ἐγνωκὼς οἷα ἐν αὐτῇ τὰ τίμια κτήματα ἔχων. (5) διατρίβοντος δὲ αὐτοῦ κατ' αὐτὴν αἱρεθέντες αὐτοκράτορες Οὐαλεντινιανὸς καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ καὶ πρότερον ὑπόπτως πρὸς αὐτὸν ἔχοντες ἔστελλον παραχρῆμα τοὺς συλληψομένους, ὁ δὲ παρεδίδου τούτοις ἑαυτὸν καὶ ἄγειν ἐπέτρεπεν ὅποι βούλοιντο, πρότερον τῇ γυναικὶ διαλεχθῆναι καὶ τὰ τέκνα θεάσασθαι συγχωρούμενον. ἐπεὶ οὖν ἐνδεδώκασιν, ἑστίασιν αὐτοῖς παρεσκεύαζε, καὶ οἰνωθέντας ἰδὼν ἅμα τοῖς οἰκείοις ἅπασιν ἐπὶ τὸν Εὔξεινον ἔδραμε πόντον, ἐκεῖθέν τε νεὼς ἐπιβὰς ἐπὶ τὴν Ταυριανὴν διῄει χερρόνησον. χρόνον δέ τινα διατρίψας αὐτόθι καὶ τοὺς οἰκήτορας θεασάμενος οὐδεμίαν ἐν αὐτοῖς ἔχοντας πίστιν, δεδιὼς μή ποτε τοῖς ἐπὶ ζήτησιν ἀφικνουμένοις αὐτοῦ παραδοθείη, παραπλέουσαν ἰδὼν ὁλκάδα καὶ ταύτῃ παραδοὺς ἑαυτὸν καὶ τοὺς οἰκείους τὴν Κωνσταντινούπολιν καταλαμβάνει νυκτὸς ἔτι οὔσης. καταλύσας δὲ πρός τινα τῶν ἐκ προλαβούσης συνηθείας ὄντων αὐτῷ γνωρίμων, κατασκεψάμενός τε ὅπως ἔχει τὰ τῆς πόλεως μετὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἀποδημίαν, ἐπιθέσθαι τυραννίδι διενοεῖτο, ταύτην ἀρχὴν ποιησάμενος τῆς ἐπιθέσεως. ἦν τις εὐνοῦχος Εὐγένιος ὄνομα, τῆς βασιλικῆς ἄρτι ἐκβεβλημένος αὐλῆς, ὑγιῶς δὲ πρὸς τοὺς κρατοῦντας οὐκ ἔχων. τοῦτον οἰκειωσάμενος ὁ Προκόπιος, ἐπειδὴ καὶ κύριον εὗρεν ὄντα πλούτου παμπόλλου, φράζει τέως

2 γυναικὶ *R*: libri γυναιξί. 13 ἐπιζητήσασιν libri: corr *S*.

quo impetrato Caesaream, quae Cappadociae urbs est, una cum uxore et liberis est profectus, quod istic habitare decrevisset, ubi et praedia magni pretii possidebat. (5) hic eo commorante, Valentinianus et Valens imperatores lecti, prius etiam suspectum habentes, confestim mittunt qui hominem comprehenderent. ille se his dedere, potestatemque facere perducendi quo vellent; saltem petere prius ut cum uxore colloqui liberosque suos videre sibi permitterent. quo concesso epulum eis parat, et obrutos vino conspicatus cum omnibus suis ad Pontum Euxinum cursu contendit. inde navim ingressus ad Taurianam Cherronesum pergit; ubi commoratus ad aliquod tempus, et animadverso nullam in incolis esse fidem, veritus ne aliquando adventantibus iis qui se istic perquirerent dederetur, onerariam praeternavigantem videns eique se cum suis committens Cpolim noctu pervenit. cumque divertisset ad quendam ex consuetudine pristina sibi familiarem, et statum urbis post imperatoris profectionem considerasset, regnum affectare cogitabat, hoc eius invasionis initio facto. erat eunuchus quidam, cui nomen Eugenius, ex aula imperatoria non ita pridem eiectus, qui parum bene affectus erga principes esset. hoc sibi familiariter conciliato Procopius, quem et magnas opes possidere compererat, quinam esset et quamobrem advenis-

τίς εἴη καὶ κατὰ τίνα ἥκοι χρείαν καὶ ὅπως δέοι τοῖς πράγμασιν ἐπιθέσθαι. τοῦ δὲ κοινωνεῖν ἅπασι τοῖς ἐγχειρουμένοις ὁμολογήσαντος, καὶ ἔνθα [δ'] ἂν δεήσειε χρήματα χορηγεῖν, προοίμιον ἐποιήσαντο τῆς πράξεως τὸ διαφθεῖραι χρήμασι τὴν ἐν τῇ πόλει καθεσταμένην φρουράν, ἣν τάγματα στρατιωτῶν δύο ἐπλήρου. δούλους δὲ πρὸς τούτοις ὁπλίσαντες, καὶ σὺν οὐ πολλῷ πόνῳ πλῆθος οὐκ ὀλίγον συναγαγόντες οἷα πολλῶν ἐν τούτοις ἑαυτοὺς ἑκόντας ἐπιδιδόντων, νυκτὸς ἀωρὶ τὸ πλῆθος ἐπαφέντες τῇ πόλει συνετάραξαν ἅπαντας· καὶ οἴκοθεν ἕκαστοι προϊόντες ἐθεῶντο Προκόπιον ὥσπερ ἀπὸ σκηνῆς βασιλέα σχεδιασθέντα. (6) θορύβου δὲ μεγίστου τὴν πόλιν ἅπασαν ἔχοντος, οὐδενός τε ὄντος ἐν ἑαυτῷ τῶν φρονεῖν τὰ δέοντα δυναμένων διὰ τὸ τῆς ἐγχειρήσεως ἀπροσδόκητον, ἔτι τοὺς πολλοὺς ὁ Προκόπιος λανθάνειν ἐδόκει, βεβαιώσειν ἑαυτῷ τὸ κράτος, εἰ λάθοι τέως, οἰόμενος. καὶ συλλαβὼν Καισάριον, ὃν ἔτυχον οἱ βασιλεῖς πόλεως ὕπαρχον καταστήσαντες, ἔτι δὲ καὶ Νεβρίδιον, ᾧ τῆς αὐλῆς μετὰ Σαλούστιον παρέδωκαν τὴν ἀρχήν, γράφειν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα τοῖς ὑπηκόοις ἠνάγκαζεν. ἐφύλαττε δὲ ἰδίᾳ ἕκαστον, τὸ μὴ κοινωνῆσαι σκέμματος αὐτοῖς ἀποκλείων. τούτων δὲ αὐτῷ βεβουλευμένων εἰς τὰ βασίλεια πρόῄει λαμπρός, ἀνελθὼν δὲ εἰς τὸ πρὸ τῆς αὐλῆς βῆμα, καὶ πληρώσας ἐλπίδων καὶ ἁδρῶν ὑποσχέσεων ἅπαντας, εἰσῄει

5 *καθεσταμένην* S pro librorum *καθισταμένην*. 12 *ἐν ἑαυτοῦ?*
13 *ἐδόκει* eodem sensu dictum quo *ἐγνώκει constituit*, ut saepissime. *H.*
16 *Νευρίδιον* P.

set, quove pacto res aggredi oporteret, indicat. illo pollicito se venturum in societatem omnium quae tentarentur, atque etiam pecunias, ubi usus posceret, suppeditaturum, ab hoc exorsi sunt principio, ut constitutum in urbe praesidium, quod duobus militum numeris constabat, pecunia corrumperent. praeter hos servis armatis, nec magno labore non exigua multitudine coacta, pluribus ad huiusmodi sponte sua semet offerentibus, intempesta nocte copiis in urbem immissis universos perturbarunt, quod quisque suis ex aedibus egressi Procopium, veluti regem scenicum, subito factum conspicerent. (6) cum urbs tota maximo in tumultu versaretur, nec apud se quisquam illorum esset qui poterant intelligere quid opus esset facto propter conatus huiusce casum inexspectatum, complures adhuc latere se Procopius existimans, imperium sibi se constabiliturum, modo res eatenus occulta foret, existimabat. cumque Caesarium, quem imperatores praefectum urbis constituerant, itemque Nebridium, quem post Salustium praefectum praetorii fecerant, apprehendisset, hos, quaecunque sibi viderentur, ad subditos scribere coegit. et seorsum custodiebat singulos, a communicandis consiliis eos excludens. his ita deliberatis ad praetorium splendide processit; adscensoque tribunali quod ante praetorium est, cum spe omnes largisque promissis implesset, praetorium ingressus est, cetera procuraturus. et quoniam recens imperatores inter se partiti fuerant exercitus, ad milites, qui

τῶν λοιπῶν ἐπιμελησόμενος. τῶν βασιλέων τοίνυν ἄρτι τὰ στρατόπεδα διελομένων, ᾠήθη δεῖν ὁ Προκόπιος ἔτι τοῖς στρατιώταις οὖσιν ἀτάκτοις, κατὰ κέλευσίν τινα τῶν βασιλέων τόπους ἐκ τόπων ἀμείβουσιν, ἐπιπέμψαι τινάς, οἳ δυνήσονται πάντας οὓς ἂν οἷοί τε ὦσιν ὡς αὐτὸν μεταστῆσαι. καὶ τοῦτο ῥᾳδίως ἠνύετο, χρημάτων αὐτοῖς τε καὶ τοῖς τούτων ἡγουμένοις διαδοθέντων· συνῄει τε πλῆθος οὐκ εὐκαταφρόνητον αὐτῷ, καὶ πρὸς ἐπίθεσιν ἀνέδην παρεσκευάζετο. πέμπει μὲν οὖν εἰς τὴν Βιθυνίαν μετὰ δυνάμεως Μάρκελλον ἐπὶ συλλήψει Σερηνιανοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ βασιλικῶν ἱππέων, ἐκ καραδοκίας τοῦ διαφθεῖραι. συμφυγόντων δὲ αὐτῶν εἰς τὴν Κύζικον, τὴν μὲν πόλιν εἷλε Μάρκελλος ναυμαχίᾳ καὶ πεζῇ δυνάμει κρατήσας, Σερηνιανὸν δὲ διαφυγόντα καὶ εἰς τὴν Λυδίαν ἀναχωρήσαντα συλλαβὼν διεχρήσατο. (7) τούτῳ τῷ προτερήματι Προκόπιος ἐπαρθεὶς δυνάμεις τε κατὰ βραχὺ περιεποιεῖτο καὶ ἦν ἤδη κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν ἀξιόμαχος τοῖς βασιλεῦσι· Ῥωμαίων τε γὰρ τάγματα καὶ βαρβάρων αὐτῷ πλῆθος προσετίθετο. πρὸς τοῦτο δὲ αὐτοὺς ἐπεσπάσατο τῆς Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως συγγενείας τὸ κλέος καὶ τὸ συνεστρατεῦσθαι καθ᾽ ἅπαντας τοὺς διαπονηθέντας ἐκείνῳ πολέμους. ἤδη δὲ τῶν ἐπιφανῶν τινὰς ἔστελλε πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον Σκυθῶν ἐπικράτειαν· ὁ δὲ μυρίους ἀκμάζοντας ἔπεμπε συμμάχους αὐτῷ. καὶ ἄλλα δὲ βάρβαρα ἔθνη συνῄει μεθέξοντα τῆς ἐγχειρήσεως. λαβὼν δὲ εἰς ἔννοιαν ὡς οὐ πρὸς ἄμφω δή οἱ τοὺς

19 κατὰ πάντας L et P margo.

nullo adhuc ordine, iussu imperatorum, hinc inde vagabantur, mittendos quosdam censuit Procopius, qui quoscunque possent ad se traducerent. quod sane perfacile confiebat, pecuniis in eos eorumque duces distributis. adeoque copiae non contemnendae ad eum confluebant; ac palam ad invadendum hostem se parabat. itaque Marcellum cum exercitu in Bithyniam ablegat, ad comprehendendum Serenianum et imperatorios equites, quos ille secum habebat, sperans eos se deleturum. at cum illi fuga Cyzicum se recepissent, oppidum illud Marcellus navali proelio copiisque terrestribus superior occupavit. Serenianum fuga elapsum et in Lydiam digressum apprehendit et occidit. (7) hoc elatus successu victoriaque Procopius paulatim et copias sibi adiungebat et iam opinione multorum bello cum principibus gerendo par erat: nam et Romanae legiones et copiae barbarorum ad eum confluebant. praeterea cognationis cum imperatore Iuliano splendor homines in partes ipsius trahebat, et quod omnibus in bellis, quae ille gesserat, expeditionum socius fuisset. quin et illustres quosdam viros ad Scytharum transistrianorum principem ablegabat, qui decem ei milia robustorum militum in belli societatem misit. itidem ad eum et aliae nationes barbarae se conferebant, ut expeditionis participes essent. cum autem ei non cum ambobus imperatoribus simul esse dimicandum ad animum accidisset, praestare

βασιλέας ἀγωνιστέον, ἄμεινον ἔκρινεν εἶναι τῷ πλησιάζοντι διαμάχεσθαι τέως, εἶτα σκέψασθαι τὸ πρακτέον.

Ἀλλὰ Προκόπιος μὲν ἐν τούτοις ἦν, ὁ δὲ βασιλεὺς Οὐάλης τὴν ἐπανάστασιν ἐν τῇ κατὰ Φρυγίαν Γαλατίᾳ πυθόμενος κατεπλάγη μὲν ἅμα τῇ ἀκοῇ καὶ ἐπίμπλατο ταραχῆς, Ἀρβιτίωνος δὲ θαρρεῖν κελεύσαντος ἔταττε μὲν ὡς εἰς πόλεμον τὰς οὔσας δυνάμεις, ἔστελλε δὲ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοὺς ἀπαγγελοῦντας ὅσοις ὁ Προκόπιος ἐνεχείρησεν. ἀλλὰ Οὐαλεντινιανὸς μὲν ἀπέγνω μὴ βοηθεῖν ἀνδρὶ πρὸς φυλακὴν οὐκ ἀρκέσαντι τῆς αὐτῷ παραδεδομένης ἀρχῆς, ὁ δὲ Οὐάλης εἰς μάχην παρεσκευάζετο, τὴν στρατηγίαν Ἀρβιτίωνος εἰς τὸν κατὰ Προκοπίου προχειρισάμενος πόλεμον. μελλόντων δὲ ὅσον οὐδέπω τῶν στρατοπέδων εἰς χεῖρας ἰέναι, κατεστρατήγει τὴν τούτου προπέτειαν Ἀρβιτίων, ὑπαγόμενος ὅτι πλείστους τῶν συστρατευομένων, καὶ παρὰ τούτων ὅσα Προκόπιος ἐβουλεύετο προμανθάνων. (8) ἐπεὶ δὲ ἤλαυνον ἐπ' a. 366 ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ Προκόπιος, συναντῶσί πως σφίσιν εἰς Θυάτειρα τὰ στρατεύματα. μικροῦ δὲ ἐδέησεν ἡ Προκοπίου μερὶς ὑπερτέρα γενομένη τὴν τῶν πραγμάτων εἰς αὐτὸν μεταθεῖναι ῥοπήν, τοῦ Ὁρμίσδου τοῦ Πέρσου παιδὸς (ὁμώνυμος δὲ ἦν τῷ πατρὶ) δόξαντος ἐν τῇ μάχῃ πλεονεκτεῖν. ἀλλὰ Γομάριος τῶν Προκοπίου στρατηγῶν ἅτερος, κοινωνῶν τῆς πράξεως ἅπασιν

5 Ammiano *Arbetio.* 15 ἐβουλεύετο Leunclavius: libri ἐβούλετο. 20 *Gomoarius* Ammiano. Γομάριος etiam Anonymo Bianconii.

iudicabat ut id temporis duntaxat adversus proximum pugnaret, ac deinde quid porro agendum esset dispiceret.

Ac Procopius quidem haec agebat. Valens autem imperator, accepto rebellionis huius ad Phrygiae Galatiam nuntio, territus ad eius famam totus perturbationis plenus erat. sed cum eum Arbitio bono esse animo iussisset, ad bellum instruebat eas copias quae ad manum erant, simulque mittebat ad fratrem qui nuntiarent quantas res Procopius molitus fuisset. Valentinianus ei, qui ad defensionem et custodiam imperii sibi traditi satis idoneus non fuisset, minime ferendum auxilium censebat. Valens ad pugnam se comparabat, cum gerendo contra Procopium bello ducem Arbitionem cum imperio praefecisset. ubi iam modo non manus conserturi essent exercitus, imperatoria quadam sollertia temeritatem Procopii circumveniebat Arbitio, quamplurimos ex iis qui ei militabant ad se pelliciens, et ex his Procopii consilia praecognoscens. (8) cum vero copias imperator atque Procopius contra se in vicem ducerent, accidit ut ad Thyatira sibi occurrerent exercitus; et paulum abfuit quin Procopii pars victoria potita rerum summam in ipsum transferret, cum Hormisda, Persae illius filius, patri cognominis, eo proelio visus fuisset hostibus existere superior. sed Gomarius alter ducum Procopii, particeps facinoris eorum om-

ὅσοι Προκοπίῳ συστρατευόμενοι τὰ βασιλέως ἐφρόνουν, ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ τὴν Αὐγούστου προσηγορίαν ἀναβοήσας ἅπαντας τοὺς σὺν αὐτῷ τὴν αὐτὴν ἀφιέναι φωνὴν ἔκ τινος ἐποίει συνθήματος, οὗ δὴ γενομένου μετεχώρουν ἅπαντες οἱ Προκοπίου στρατιῶται πρὸς Οὐάλεντα. ὁ δὲ μετὰ τὴν νίκην ταῖς Σάρδεσιν ἐπιδημήσας κἀκεῖθεν ἐπὶ Φρυγίαν ἐλάσας, εὑρὼν δὲ τὸν Προκόπιον ἐν Νακολείᾳ τῇ πόλει, κἀνταῦθα πάλιν Ἀγίλωνος τοῦ Προκοπίου στρατηγοῦ τὸ πρᾶγμα πρὸς τὸ τῷ βασιλεῖ λυσιτελοῦν διαθέντος, ἐνίκα κατὰ κράτος ὁ Οὐάλης, ὥστε καὶ αὐτοῦ κυριεῦσαι τοῦ τυραννήσαντος, οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον καὶ Μάρκελλον συλλαβεῖν. τούτους μὲν οὖν διεχρήσατο, εὑρὼν δὲ βασιλικήν τινα παρὰ Μαρκέλλῳ στολὴν ὑπὸ Προκοπίου δεδομένην αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα κινηθείς, ἐπεξῄει πικρῶς ἅπασι, διερευνώμενος οὐ τοὺς συμπράξαντας τῇ τυραννίδι μόνον ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς βουλῆς κοινωνήσαντας ἢ ὅλως ἀκούσαντάς τι καὶ μὴ παραχρῆμα τὸ μελετώμενον ἀπαγγείλαντας. πολὺς δὲ ἦν κατὰ πάντων σὺν οὐδεμιᾷ κρίσει δικαίᾳ χωρῶν, καὶ παρανάλωμα τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς οἵ τε τοῦ νεωτερισμοῦ μετασχόντες καὶ οἱ κατὰ μηδὲν αἴτιοι διὰ συγγένειαν ἢ φιλίαν ἐγίνοντο.

9. Τῶν δὲ κατὰ τὴν Οὐάλεντι νενεμημένην ἐπικράτειαν ὄντων ἐν τούτοις, ὁ βασιλεὺς Οὐαλεντινιανὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσι διατρίβων μεγίστων καὶ ἀπροσδοκήτων ἐπειρᾶτο

1 ὅσοι *S*: οἷς οἱ P, οἱ L. 7 Ἄπλωνος libri: correxi ex Ammiano et Anonymo Bianconii.

nium qui Procopio militantes rebus imperatoris studebant, in ipso proelio clara voce pronuntiato Augusti nomine, fecit ut omnes sui milites eandem vocem, tessera quadam data, emitterent. quod ubi accidisset, omnes Procopii milites ad Valentem transibant. is post victoriam Sardes ingressus et illinc profectus in Phrygiam, reperto in oppido Nacolia Procopio, cum rursus ibi Procopii dux Haplo rem ita composuisset ut imperatori expediebat, vi summa Valens victoria potitus est, ita quidem ut perduellem ipsum in potestatem suam redigeret, nec multo post Marcellum quoque comprehenderet; quos ambos interfecit. cum autem amictum quendam imperatorium apud Marcellum invenisset, quem Procopius ei dederat, maximopere propterea commotus in omnes acerbe grassabatur, non eos modo perquirens qui facto perduellionem adiuverant, verum etiam qui consilii participes fuerant, vel omnino inaudierant aliquid nec quod institueretur continuo detulerant. nec ullo prorsus adhibito iusto iudicio, graviter in universos desaeviebant, adeo quidem ut ab imperatoris ira tam rerum novarum participes quam omnis expertes culpae, propter cognationem vel amicitiam, absumerentur.

9. Cum rerum in attributo Valenti imperio status hic esset, imperator Valentinianus apud gentes transalpinas degens maxima pariter et inopinata

κινδύνων. τὸ γὰρ Γερμανικὸν ἅπαν, ὧν ἐπεπόνθει κατὰ τοὺς χρόνους ἐν οἷς Ἰουλιανὸς τὴν τοῦ Καίσαρος εἶχεν ἀρχὴν μεμνημένον, ἅμα τῷ γνῶναι τὴν αὐτοῦ τελευτὴν τὸ ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς ἐμπεπηγὸς δέος ἀποσεισάμενοι καὶ τὸ φύσει προσπεφυκὸς αὐτοῖς θάρσος ἀναλαβόντες ὁμόσε πάντες τοῖς ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν ἐπῄεσαν χωρίοις. ὑπαντήσαντος δὲ αὐτοῖς τοῦ βασιλέως μάχη συνίστατο καρτερά, καὶ ἐνίκων οἱ βάρβαροι, τὸ Ῥωμαίων προτροπάδην διώξαντες στράτευμα. Οὐαλεντινιανὸς δὲ οὐ φυγῇ διέγνω τὸν κίνδυνον ἀποκλῖναι, ἀλλ᾽ ἐνεγκὼν τὴν τύχην διηρευνᾶτο τοὺς τῶν ἐλαττωμάτων αἰτίους, οἵτινες ἦσαν οἱ τῆς φυγῆς ἄρξαντες. ἀναζητήσας δὲ σὺν ἀκριβείᾳ, καὶ τὸ τάγμα τῶν Βατάβων αἰτιασάμενος, ἐκέλευσε τὸ στρατόπεδον ἅπαν ἀναλαβὸν τὴν πανοπλίαν συνελθεῖν ὡς ἀκουσόμενον λόγων ὄφελος ἅπασι φερόντων κοινόν. τότε δὴ λόγοις ἐχρήσατο τοῖς τῆς φυγῆς ἄρξασιν αἰσχύνην εἰς ἅπαντα τὸν βίον ἐπάγουσι, καὶ τοὺς Βατάβους προσέταττεν, ἀποθεμένους τὰ ὅπλα, τοῖς τίμημα προσφέρουσιν οἷα δραπέτας οἰκέτας ἐπ᾽ ἐξαγωγῇ δημοσίᾳ πωλεῖσθαι. τότε τοίνυν ἅπαντες ἐπὶ γῆν ἀνατετραμμένοι πρηνεῖς ἐλιπάρουν πάσης ἐλευθερῶσαι τὸ στρατόπεδον τοιαύτης αἰσχύνης, ἄνδρες ὑπισχνούμενοι φανήσεσθαι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος ἄξιοι. τοῦ δὲ ἐντεῦθεν ἤδη τοῦτο ἔργῳ δειχθῆναι κελεύσαντος, τῆς γῆς ἀναστήσαντες ἑαυτούς, ὁπλισάμενοί τε ὃν ἔδει τρόπον, ἀνεμαχέσαντο, καὶ

5 malim ὁμοῦ. quanquam infra quoque (5 42) novo quodam modo ponitur ὁμόσε. 6 libri ἐπίεσαν. 9 διερευνᾶτο libri. 20 Ῥωμαίων L.

pericula experiebatur. quippe tota Germanorum natio, revocatis ad animum iis quae perpessa temporibus illis fuisset quibus Iulianus Caesaris auctoritatem habuerat, simul atque de morte ipsius accepissent, excusso metu qui animis eorum infixus erat, et innata genti audacia resumpta, pariter universi subiecta Romano imperio loca invadebant. quibus imperatore obviam profecto proelium acre coeptum est; quo barbari Romanum exercitum vincebant et citato cursu persequebantur. Valentinianus minime fuga periculum declinare statuit, sed hoc casu aequo animo tolerato detrimenti accepti auctores perquirit, a quibus scilicet initium fugae factum fuerat. quaestione peraccurate instituta cum legionem Batavorum ream peregisset, iussit ut universus exercitus sumptis armis conveniret, velut audituris militibus ea verba quae publice cunctis essent usui futura. secundum haec verbis usus est quae auctoribus fugae pudorem infamiamque per omnem vitam irrogarent: iussit Batavos, armis exutos, pretium offerentibus veluti mancipia fugitiva, ut alio abducerentur, publice distrahi. tum vero proni ad terram prolapsi omnes, ut exercitum penitus eiusmodi dedecore liberaret, obsecrabant; simulque futurum pollicebantur ut viros se praestarent nomine Romano dignos. quod cum ille deinceps ipsa re declarari iussisset, ubi de terra surrexissent ac semet ex usu armassent, pugnam redintegrabant, et extra vallum pro-

τοῦ χάρακος προελθόντες τοσαύτην περὶ τὸν πόλεμον ἐπεδείξαντο προθυμίαν ὥστε ἐξ ἀπείρου πλήθους ὀλίγους εἰς τὰ οἰκεῖα τῶν βαρβάρων διασωθῆναι. ἡ μὲν οὖν πρὸς τὸ Γερμανικὸν ἅπαν μάχη ταύτης ἔτυχε τότε τῆς τελευτῆς.

a. 367 10. Οὐάλης δὲ ὁ βασιλεὺς πολλοὺς μετὰ τὴν Προκοπίου τελευτὴν ἀνελών, πλειόνων δὲ τὰς οὐσίας εἰς τὸ δημόσιον ἐνεγκών, ἀνεκόπτετο τῆς ἐπὶ Πέρσας ἐλάσεως, μοίρας τῶν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον Σκυθῶν τὰ Ῥωμαίων ὅρια ταραττούσης. ἐφ᾽ οὓς δύναμιν ἀρκοῦσαν ἐκπέμψας τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω πορείας ἀνεῖχε, καὶ τὰ ὅπλα παραδοῦναι συναναγκάσας διένειμε ταῖς παρὰ τὸν Ἴστρον αὐτοῦ πόλεσιν, ἐν ἀδέσμῳ φρουρεῖσθαι παρακελευσάμενος φυλακῇ. οὗτοι δὲ ἦσαν οὓς ὁ τῶν Σκυθῶν ἡγούμενος ἔτυχε Προκοπίῳ συμμάχους ἐκπέμψας. ἐπεὶ οὖν τούτους ἀφεθῆναι παρὰ τοῦ βασιλέως ἀπῄτει κατὰ πρεσβείαν τοῦ τότε κρατοῦντος αὐτοὺς φήσας ἐκπεπομφέναι, πρὸς οὐδὲν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς Οὐάλης ὑπήκουε· μήτε γὰρ πρὸς αὐτὸν τούτους ἐστάλθαι ἔλεγε, μήτε φιλίους ὄντας ἀλλὰ πολεμίους ἁλῶναι. αὕτη τὸν Σκυθικὸν πόλεμον ἀνερρίπισεν ἡ αἰτία. διανοουμένους δὲ αὐτοὺς ἐπιέναι τοῖς Ῥωμαίων ὁρίοις αἰσθόμενος ὁ βασιλεύς, καὶ πρὸς αὐτὸ ἤδη συνειλεγμένους ἅπαντας σὺν ὀξύτητι πάσῃ, τὸ μὲν στρατόπεδον τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἴστρου συμπαρατείνας, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τῆς Μαρκιανουπόλεως, ἣ μεγίστη τῶν ἐν Θρᾴκῃ πόλεών ἐστι, διατρίβων, τῆς τε τῶν στρατιωτῶν ἐν ὅπλοις ἀσκήσεως ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο καὶ μάλιστα τοῦ

10 legere etiam queas *ταῖς περὶ τὸν Ἴστρον*, ut infra p. 191 4 *S.*

gressi tam eo se bello strenue gesserunt, ut de barbarorum infinita multitudine pauci domum incolumes redierint. ac bellum quidem adversus totam nationem Germanicam huiusmodi tunc exitum habuit.

10. Imperator autem Valens, multis post obitum Procopii capite plexis et plurium bonis in fiscum relatis, in expeditione Persica praepediebatur parte quadam transistrianorum Scytharum fines Romanos turbante. adversus quos satis amplis emissis copiis, quo minus ulterius progrederentur, inhibuit, et arma tradere coactos in oppida sua, propter Istrum sita, distribuit, cum mandato ut in custodia vinculorum experte asservarentur. erant autem hi quos Procopio Scytharum princeps ad belli societatem miserat. cum igitur ille dimitti hos ab imperatore peteret, quos rogatum se per legatos ab eo qui tum rerum potiebatur misisse dicebat, nulla in re Valens imperator ei morem gerebat: nam nec ad se missos illos aiebat, nec ut amicos sed hostes captos. haec causa bellum Scythicum suscitavit. cum autem sensisset imperator hostem de finibus Romanis invadendis cogitare, atque hanc ob causam universos iam magna celeritate collectos, exercitum propter Istri ripam porrigens et ipse Marcianopoli degens, quae urbium Thraciae maxima est, tum ut in armis exercerentur milites studiose curabat, tum vel maxime ne ulla eis annona deesset. praefectum quidem praetorii declarabat

μηδεμίαν αὐτοῖς ἐπιλεῖψαι τροφήν. ὕπαρχον μὲν οὖν τῆς αὐλῆς Αὐξόνιον ἀπεδείκνυ, Σαλούστιον ταύτης διὰ τὸ γῆρας ἀφείς, ἤδη δεύτερον ταύτην μεταχειρισάμενον τὴν ἀρχήν· Αὐξόνιος δέ, καίπερ ἐνεστῶτος οὕτω μεγάλου πολέμου, περί τε τὴν τῶν εἰσφορῶν εἴσπραξιν δίκαιος ἦν, οὐδένα βαρύνεσθαι παρὰ τὸ καθῆκον καὶ ὀφειλόμενον ἀνεχόμενος, καὶ ὁλκάδων πλήθει τὴν στρατιωτικὴν σίτησιν διὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Ἴστρου παραδιδούς, κἀντεῦθεν διὰ τῶν ποταμίων πλοίων ταῖς ἐπικειμέναις τῷ ποταμῷ πόλεσιν ἐναποτιθέμενος, ὥστε ἐξ ἑτοίμου γενέσθαι τῷ στρατοπέδῳ τὴν χορηγίαν. (11) τούτων δὲ οὕτω χειμῶνος a. 369 ὄντος ἔτι διῳκημένων, ἔαρος ἀρχομένου τῆς Μαρκιανουπόλεως ὁ βασιλεὺς ἀναστὰς ἅμα τοῖς εἰς τὸν Ἴστρον φυλάττουσι στρατιώταις περαιωθεὶς ἐν τῇ πολεμίᾳ τοῖς βαρβάροις ἐπῄει. τῶν δὲ στῆναι πρὸς μάχην σταδίαν οὐ θαρρησάντων, ἐγκεκρυμμένων δὲ τοῖς ἕλεσι καὶ ἐκ τούτων λαθραίας ποιουμένων ἐπιδρομάς, τοῖς μὲν στρατιώταις κατὰ χώραν ἐπέταττε μένειν, ὅσον δὲ ἦν οἰκετικὸν συναγαγών, καὶ ὅσον μέντοι τὴν τῆς ἀποσκευῆς ἐπετέτραπτο φυλακήν, ῥητόν τι χρυσίον ὑπισχνεῖτο δωρεῖσθαι τῷ βαρβάρου φέροντι κεφαλήν. εὐθὺς οὖν ἅπαντες ἐπηρμένοι τῇ τοῦ κέρδους ἐλπίδι, ταῖς ὕλαις καὶ τοῖς ἕλεσιν εἰσδυόμενοι τούς τε προσπίπτοντας ἀναιροῦντες, ἐπιδεικνύντες τε τῶν κατασφαττομένων τὰς κεφαλὰς τὸ ταχθὲν ἐκομίζοντο. πολλοῦ δὲ πλήθους τοῦτον τὸν τρόπον ἀπολομένου, περὶ σπονδῶν οἱ λελειμμένοι τοῦ

2 *Αὐξόνιον* etiam Philostorgius habet, *Ἐξόνιον* (i. e. *Αἰξόνιον*, *Αὐξ-*) Eunapius. diversus fuit Ausonius, quem reponebat *S.* vid. Prosopograph. cod. Th. *R.* 12 *εἰς* nescio an abundet. 22 *ταχθὲν* Leunclavius: libri *τάχος*.

Auxonium, Salustio propter senectutem hoc munere liberato, qui iam secundo magistratum hunc gesserat. Auxonius vero, licet adeo magnum bellum immineret, tamen et in exigendis tributis iustus erat, neminem ultra quam par esset ac debiti posceret ratio gravari permittens; et onerariarum magna copia militarem annonam per Pontum Euxinum ad Istri curans ostia, fluvialibus inde navigiis vectam in oppida propter amnem sita recondebat, ita quidem ut esset unde suppeditari ea militibus expedite posset. (11) his in hunc modum adhuc durante hieme procuratis, inito vere Marcianopoli solvens imperator, una cum praesidiariis ad Istrum militibus in hosticum transvectus, barbaros adoritur. illis vero pugna stataria congredi non ausis, sed intra paludes abditis et ex iis clandestinos incursus molientibus, milites suo loco manere iussit, et omni calonum turba collecta cum iis quibus erat impedimentorum commissa custodia, certam auri summam ei se daturum pollicetur qui barbari caput attulisset. mox igitur omnes erecti spe lucri, silvas atque paludes ingressi, obvios quosque perimunt, et interfectorum capita monstrantes pecuniam constitutam auferunt. hoc modo cum ingens multi-

βασιλέως ἐδέοντο. τοῦ δὲ οὐκ ἀποσεισαμένου τὴν αἴτησιν, ἐγίνοντο σπονδαὶ μὴ καταισχύνουσαι τὴν Ῥωμαίων ἀξίωσιν· ἐδόκει γὰρ Ῥωμαίους μὲν ἔχειν μετὰ πάσης ἀσφαλείας ὅσα πρότερον εἶχον, βαρβάροις τε ἀπέγνωστο μὴ περαιοῦσθαι μηδὲ ὅλως ποτὲ τοῖς Ῥωμαίων ἐπιβαίνειν ὁρίοις. ταύτην ποιησάμενος τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀφικνεῖται, τελευτήσαντος δὲ τοῦ τῆς αὐλῆς ὑπάρχου Μοδέστῳ ταύτην παραδίδωσι τὴν ἀρχήν. καὶ ταῦτα οὕτω διοικησάμενος ἐπὶ τὸν κατὰ Περσῶν ἠπείγετο πόλεμον.

12. *Ὄντος δὲ ἐν παρασκευαῖς αὐτοῦ, Οὐαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς τὰ περὶ τοὺς Γερμανοὺς εὖ διαθέμενος ᾠήθη δεῖν καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον ἀσφαλείας τῶν Κελτικῶν ἐθνῶν ποιήσασθαι πρόνοιαν. νεολαίαν οὖν ὅτι πλείστην ἀθροίσας ἔκ τε τῶν προσοικούντων τῷ Ῥήνῳ βαρβάρων καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς ὑπὸ Ῥωμαίους ἔθνεσι γεωργῶν, τοῖς στρατιωτικοῖς ἐγκαταλέξας τάγμασιν οὕτως αὐτοὺς ἐξήσκησε τὰ πολέμια ὥστε φόβῳ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα τῶν στρατιωτῶν μελέτης καὶ πείρας ἐννέα τοὺς πάντας ἐνιαυτοὺς μηδένα τῶν ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίους πόλεσιν ἐνοχλῆσαι. κατὰ τόνδε τὸν χρόνον Οὐαλεντινιανός, διά τινα πλημμελήματα τὴν Βρεττανικὴν νῆσον οἰκεῖν κελευσθείς, ἐπιθέμενος τυραννίδι συναπέθετο ταύτῃ τὸν βίον. Οὐαλεντινιανῷ δὲ τῷ βασιλεῖ νόσος ἐνέσκηψεν, ἥτις αὐτὸν παρὰ βραχὺ τοῦ βίου μετέστησεν. ἐπεὶ*

18 *Ῥωμαίους S:* libri *Ῥωμαίων.* 19 Ammiano *Valentinus*; nonnulli tamen eius codices, et Hieronymus hoc nomen, ut Zosimus, scriptum exhibent. *R.*

tudo periisset, reliqui pacem ab imperatore petebant supplices. id postulatum ille cum non reiecisset, pax facta fuit, quae nullum maiestati Romanae dedecus attulit: nam utrinque placuit ut omnino Romani secure possiderent ea, quaecunque prius erant in eorum potestate; barbarisque fuit interdictum ne transiicerent neve prorsus unquam Romanos intra fines irruerent. hac pace facta Cpolim proficiscitur. et quia praefectus praetorii diem suum in terris supremum clauserat, Modesto magistratum hunc tradit; atque his in hunc modum administratis ad bellum contra Persas gerendum properat.

12. In eius apparatu dum occupatur, Valentinianus imperator, rebus Germanicis recte constitutis, in futurum quoque tempus securitati Celticarum nationum prospicere se debere arbitratus est. quapropter maxima iuvenum multitudine tum de barbaris Rheni accolis tum de subiectarum imperio Romano gentium agricolis collecta numerisque militaribus adscripta, sic eos bellicis in rebus exercuit, ut horum militum exercitationis et experientiae metu totos novem annos nemo transrhenanorum subiecta Romanis oppida vexarit. in hoc tempore Valentinianus quidam, delictorum quorundam nomine relegatus in insulam Britanniam, tyrannide affectata vitam cum eadem amisit. imperator autem Valentinianus morbo correptus est, quo vita pro-

δὲ ταύτην διέφυγε, συνελθόντες οἱ περὶ τὰ βασίλεια λόγον αὐτὸν
ποιήσασθαι παρεκάλουν τοῦ διαδεξομένου τὴν βασιλείαν, ὡς ἂν
μή τινος αὐτῷ συμβαίνοντος σφαλείη τὰ τῆς πολιτείας. πεισθεὶς
δὲ τούτοις ὁ βασιλεὺς τοῖς λόγοις ἀνεῖπε τὸν παῖδα Γρατιανὸν βα- a. 367
σιλέα καὶ κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς, ὄντα νέον ἔτι καὶ οὔπω πρὸς ἥβην
ἐλθόντα τελείαν.

13. Τῶν δὲ κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐν τούτοις ὄντων, Οὐάλης
ὁ βασιλεύς, ἐφ' ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ὥρμητο, κατὰ Περσῶν ἐπὶ τὴν a. 372
ἑῴαν ἐστέλλετο, προϊών τε σχολαίως ἐβοήθει τὰ δέοντα πρεσ-
βευομέναις ταῖς πόλεσι, καὶ ἄλλα πολλὰ κατὰ τὸ προσῆκον ᾠκο-
νόμει, τοῖς δίκαια αἰτοῦσι ῥᾳδίως φιλοτιμούμενος τὰ αἰτούμενα.
παρελθὼν δὲ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μετὰ πάσης ἀσφαλείας τὰ τοῦ
πολέμου διῴκει, τὸν μὲν χειμῶνα διατρίβων ἐν τοῖς αὐτόθι βασι-
λείοις, ἦρος δὲ ἐπὶ τὴν Ἱερὰν πόλιν ἀπιὼν κἀκεῖθεν τὰ στρατό-
πεδα τοῖς Πέρσαις ἐπάγων, καὶ αὖθις ἐνισταμένου τοῦ χειμῶνος
ἐπανιὼν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. ἡ μὲν οὖν πρὸς Πέρσας οὕτως ἐτρί-
βετο μάχη, τοῦ δὲ βασιλέως κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ὄντος παρα-
δόξων ἐξανίστατο πραγμάτων ὑπόθεσις ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. ἦν
τις Θεόδωρος τοῖς βασιλικοῖς ὑπογραφεῦσιν ἐναριθμούμενος. a. 374
τοῦτον εὖ μὲν γεγονότα τε καὶ τραφέντα, νέον δὲ ἔτι καὶ τῷ τῆς
ἡλικίας θερμῷ ῥᾳδίως κολάκων θωπείαις ἐπὶ τὰ χείρονα σαλευό-
μενον περιστάντες τοιοῦτοί τινες ἀναπείθουσιν ὡς περιττοί τινές
εἰσιν ἐν παιδείᾳ καὶ τεκμήρασθαι τὸ μέλλον ἔκ τινος κατωρθωμέ-
νης αὐτοῖς μαντείας δεινοί. πυνθανόμενοι δὲ τίς μετὰ Οὐάλεντα

pemodum excessit. et cum liberatus esset, congressi proceres aulici successorem ut designaret imperii cohortabantur, ne, si quid humanitus ipsi accidisset, detrimentum res publica caperet. hac oratione permotus imperator Gratianum filium imperatorem principatusque consortem dixit, iuvenem adhuc nec plenos pubertatis annos ingressum.

13. Cum hic rerum ad Occidentem status esset, Valens imperator contra Persas in Orientem, quo tendebat initio, se parat; ac lente progressus, oppidis legatos ad se mittentibus, ubi posceret usus, opitulatur, aliaque multa rite administrat, aequa petentibus facile postulata concedens. Antiochiam cum pervenisset, omnino caute res bellicas administrat. et hieme quidem in Antiochena regia commoratus Hierapolim verno tempore proficiscitur, atque inde contra Persas ducens exercitus instante rursus hieme revertitur Antiochiam. ac bellum quidem Persicum in hunc modum extrahebatur. cum autem Antiochiae degeret imperator, ex huiusmodi causa rerum inusitatarum materies coepit. erat Theodorus quidam inter notarios imperatoris adscriptus. hunc nobili quidem genere prognatum et educatum bene, sed iuvenem adhuc, qui ex aetatis fervore non difficulter assentatorum adulationibus ad peiora impelleretur, adorti eius generis homines excellere se litteris et ex divinatione quadam ab se praeclare percepta futura coniiciendi se peritos esse persuadent. inquirentes quis post Valentem im-

βασιλεύσειεν, ἔστησαν τρίποδα τὸ μέλλον αὐτοῖς διά τινος σημαίνοντα τελετῆς· φανῆναι δὲ ἐν τῷ τρίποδι γεγραμμένα θῆτα καὶ εἶ καὶ οὖ καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ δέλτα, ταῦτα δὲ μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντα δηλοῦν ὡς Θεόδωρος τὴν βασιλείαν μετὰ Οὐάλεντα διαδέξεται. τούτοις ἐπαρθεὶς τοῖς ὕθλοις, ὑπό τε τῆς ἄγαν ἐπιθυμίας ἀγύρταις συνεχῶς καὶ γόησιν ἐντυγχάνων καὶ περὶ τοῦ πρακτέου κοινούμενος, βασιλεῖ κατάφωρος γίνεται. καὶ αὐτὸς μὲν ἀξίαν ἐδίδου τῆς ἐγχειρήσεως δίκην, (14) συνέβαινε δὲ ἐπὶ τούτῳ καὶ ἕτερον. Φορτουνατιανός, τῇ τῶν βασιλικῶν ἐφεστὼς ταμιείων φροντίδι, τῶν ὑφ᾽ ἑαυτὸν στρατευομένων τινὰ γοητείας γραφὴν φεύγοντα κρίνων ὑπέβαλεν αἰκισμοῖς· τοῦ δὲ τῇ τῶν βασάνων ἀνάγκῃ καὶ ἄλλους ἐξονομάσαντος ὡς συνεπισταμένους αὐτῷ, τὰ μὲν τῆς ἐξετάσεως εἰς Μόδεστον, ὃς τῆς αὐλῆς ὕπαρχος ἦν, μετεφέρετο οἷα προσώπων ἀχθέντων εἰς μέσον τῇ ἀρχῇ τοῦ δικάσαντος πρότερον οὐχ ὑποκειμένων, ἡ δὲ κρίσις διὰ πάντων ἐχώρει. πρὸς δὲ ὀργὴν ἄμετρον ὁ βασιλεὺς ἀναστὰς ὑπόπτως εἶχε πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐπὶ φιλοσοφίᾳ διαβοήτους ἢ ἄλλως λόγοις ἐντεθραμμένους καὶ προσέτι τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τιμωμένων τινάς· καὶ οὗτοι γὰρ ὡς ἐπιβουλεύοντες τῷ βασιλεῖ προσηγγέλλοντο. καὶ δὴ ἐπέμποντο πανταχόθεν οἰμωγαὶ καὶ ἁπάντων κοινὸς ὀδυρμός· ἦν γὰρ πλήρη τὰ μὲν δεσμωτήρια τῶν μάτην οἰκούντων αὐτά, διὰ δὲ τῶν ὁδῶν ἐφέρετο πλήθη πλείονα τῶν ἐν ταῖς πόλεσι καταλελειμμένων. αἱ δὲ τὰς φυλακὰς τῶν μάτην ἀγομένων ἐπιτετραμ-

4 ἀφιέναι δηλοῦντα ὡς P. 17 ἄλλους LP.

peraturus esset, tripodem statuisse, qui ritu quodam arcano significaret eis quod futurum esset. in tripode scriptas litteras *Θ* et *E* et *O* et praeter has *Δ* apparuisse; quae quidem modo non vocem exprimentes indicent Theodorum in imperio Valenti successurum. his ille nugis elatus, dum prae cupiditate nimia circulatores et maleficos frequenter adit et cum eis quod agendum erat communicat, imperatori proditur et dignas conatu poenas luit. (14) secundum hoc et aliud accidit. Fortunatianus, comes rei privatae, quendam ex militantibus sub se veneficii reum, de causa cognoscens, verberibus subiicit. cum ille tormentis coactus et alios nominatim indicasset tanquam sibi conscios, causae quidem cognitio ad Modestum praefectum praetorii transfertur, quod in medium personae productae fuissent, qui illius imperio qui prius ius dixerat non suberant; iudicium vero in universos exercetur, et princeps ad iram immodicam concitatus omnes philosophiae nomine celebres vel alias excultos litteris et praeterea quosdam honoratos in aula suspectos habet: nam et illi velut insidiatores principi deferebantur. undique ploratus et lamentatio communis omnibus emittitur. erant enim pleni carceres illorum qui praeter meritum in eis degebant; et per itinera maiores hominum copiae trahebantur quam in oppidis essent relictae. cohortes au-

μέναι φυλαὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν φυλαττομένων οὐκ ἀρκεῖν ὡμολόγουν, δεδιέναι τε μή πού γε πολλῷ πλείους ὄντες ἐκβιάσαιντο φυγὴν ἑαυτοῖς. καὶ οἱ μὲν συκοφάνται δίχα παντὸς ἀνεχώρουν κινδύνου, κατηγορεῖν ἀναγκαζόμενοι μόνον, οἱ δὲ κρινόμενοι νῦν μὲν ἐτιμῶντο θανάτου δίχα νομίμων ἐλέγχων, οἱ δὲ τὰς οὐσίας ἀπώλλυον, παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην συγγένειαν ἐσχάτῃ τύχῃ καταλιπόντες· ἦν γὰρ τὸ σπουδαζόμενον ἐκ πολυτρόπων ἀσεβημάτων συλλογὴν τῷ δημοσίῳ πολλῶν γενέσθαι χρημάτων. (15) πρῶτος μὲν οὖν τῶν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ γνωρίμων ἀνῄρητο Μάξιμος, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ἐκ Φρυγίας Ἱλάριος ὡς δὴ χρησμόν τινα λοξὸν εἰς τὸ σαφέστερον ἑρμηνεύσας, καὶ Σιμωνίδης ἐπὶ τούτῳ καὶ Πατρίκιος ὁ Λυδὸς καὶ ὁ ἐκ Καρίας Ἀνδρόνικος. ἦσαν δὲ οὗτοι πάντες εἰς ἄκρον παιδείας ἐληλυθότες καὶ φθόνῳ μᾶλλον ἢ ψήφῳ δικαίᾳ κατακριθέντες. οὕτω δὲ ὁμοῦ πάντα συνεταράττετο ὥστε καὶ τῶν προστυχόντων τὰς οἰκίας ἐπεισιέναι μετὰ πλήθους ἀνέδην τοὺς συκοφάντας, καὶ τοὺς ἀπαντῶντας ἁρπάζειν, ἐκδιδόναι δὲ τοῖς φονεύειν ἅπαντας καὶ δίχα κρίσεως τεταγμένοις. τῶν δὲ ἀτοπημάτων ἦν κολοφὼν Φῆστος, ὃν εἰς πᾶσαν εἰδὼς ὠμότητα πρόχειρον ὄντα τῆς Ἀσίας ἀνθύπατον ὁ βασιλεὺς ἔστειλεν, ὡς ἂν μηδεὶς τῶν περὶ λόγους ἐσπουδακότων ἀπολειφθείη. καὶ εἰς ἔργον ᾔει τὸ βούλευμα· πάντας γὰρ ὁ Φῆστος ἀναζητήσας, οὓς μὲν εὗρεν ἀκρίτως ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ὑπερόριον ἑαυ-

3 φυγὴν S: libri φυγεῖν. 18 εἰς πάντα εἰδὼς ὠμότητος P.

tem, quibus erat eorum mandata custodia quotquot in carceres absque causa ducebantur, non se sufficere fatebantur asservandis iis qui custodiebantur, seque vereri dicebant ne longe numero plures vi sibi viam ad fugam aperirent. et calumniatores quidem absque omni periculo discedebant, accusare duntaxat coacti; rei vero partim morte multabantur absque legitimis probationibus, partim facultates amittebant, liberis et coniugibus ceterisque cognatis extremae fortunae relictis. hoc enim agebatur, ut per nefarias rationes multiplices magnam fiscus pecuniae copiam colligeret. (15) primus ex nobilibus philosophis interfectus est Maximus. et post illum oriundus e Phrygia Hilarius, qui ambiguum quoddam oraculum clarius fuisset interpretatus. secundum hunc Simonides et Patricius Lydus et Andronicus e Caria; qui omnes ad summum doctrinae fastigium pervenerant, et potius invidia quam iusto calculo damnati fuerunt. adeo vero plena confusionis erant omnia, ut libere delatores cum multitudine quorumvis semet offerentium domos ingrederentur, et obvios raperent atque illis traderent qui etiam inaudita causa quoslibet necare iussi fuerant. et horum flagitiorum quidam quasi colophon erat Festus, quem ad omne crudelitatis genus promptum miserat imperator, ut Asiam proconsule administraret, ne quis eruditione doctrinae praeditus superaret, sed initum consilium reipsa succederet. nam cum omnes indagasset Festus, quos quidem repperisset, nulla cognitione ad-

τοῖς φυγὴν ἠνάγκασεν ἐπιθεῖναι. καὶ ἡ μὲν ἐκ τῆς κατὰ Θεόδωρον αἰτίας συμβᾶσα ταῖς πόλεσι συμφορὰ ταύτην ἔσχε τὴν τελευτήν.

16. Οὐαλεντινιανὸς δὲ δόξας πως τὸν πρὸς τοὺς Γερμανοὺς πόλεμον διατιθέναι μετρίως, βαρύτατος ἦν ταῖς ἀπαιτήσεσι τῶν εἰσφορῶν σφοδρότερον ἐπικείμενος καὶ ὑπὲρ τὸ σύνηθες ταύτας εἰσπράττων. ἐποιεῖτο δὲ τούτου πρόφασιν τῆς στρατιωτικῆς δαπάνης τὸ πλῆθος, ὅπερ ἠνάγκασεν αὐτὸν ἐκδαπανῆσαι τὰ τῷ δημοσίῳ φυλαττόμενα χρήματα. εἰς μῖσος τοίνυν ἅπαντας ἐπὶ τούτῳ κινήσας ἔτι μεῖζον ἢ πρότερον ἐπικραίνετο, καὶ οὔτε τοὺς ἄρχοντας ἤθελεν ἐξετάζειν εἰ κέρδους ἀπέχονται, τοῖς τε ἐκ τοῦ ζῆν ἀμέμπτως ἔχουσι δόξαν ἐφθόνει, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἕτερός τις ἦν παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἐπιτηδευθέντα τρόπον αὐτῷ τῆς βασιλείας. διὰ ταῦτα καὶ Λίβυες, οὐκ ἐνεγκόντες τὴν Ῥωμανοῦ πλεονεξίαν τοῦ τὴν στρατιωτικὴν ἔχοντος ἐν Μαυρουσίοις ἀρχήν, Φίρμῳ τὴν ἁλουργίδα δόντες ἀνέδειξαν βασιλέα. ὅπερ ἀπαγγελθὲν εἰκότως Οὐαλεντινιανὸν συνετάραξε· καὶ παραχρῆμα τάγματά τινα στρατιωτικὰ τὴν ἐν Παιονίᾳ καὶ Μυσίᾳ τῇ ἄνω καταλιπόντα φυλακὴν ἐπὶ Λιβύην ἐκπλεῦσαι προσέταξε. τούτου δὴ γενομένου Σαυρομάται καὶ Κουάδοι, καὶ πρότερον ὄντες ἔγκοτοι τῷ τὴν ἐν τούτοις ἐπιτετραμμένῳ τοῖς τόποις φυλακὴν (ἦν δὲ Κελέστιος), μετὰ τὴν τῶν στρατιωτῶν εἰς Λιβύην ἀποδημίαν ἐπέθεντο Παίοσί

15 alii eum vocant *Comitem Africae*; vide Prosopograph. cod. Th.
20 ἔγκ LP, relicto pro postremis quattuor literis spatio vacuo. *S.*
21 *Κελέστιος* Ammiano *Marcellianus.*

hibita interficiebat, reliquos exsilio semet ipsos multare cogebat. et calamitas quidem ea quae culpa Theodori civitatibus accidit, hunc habuit finem.

16. Valentinianus vero, qui visus fuisset bellum adversus Germanos mediocriter administrasse, gravissimus subditis erat, tributorum exactiones acrius urgens eaque ultra consuetum morem extorquens. praetexebat autem militaris annonae magnitudinem, quae ipsum pecuniam fisco servatam coegisset expendere. quapropter odio cunctorum in se concitato, acerbior etiam quam prius erat; ac neque magistratus examinare volebat an a captandis lucris abstinerent, et gloriam ex inculpata vita nactis invidebat. denique fere alius erat et diversus ab iis moribus quos initio regni prae se tulerat. eam ob causam et Afri, non ferentes avaritiam Romani, qui apud Mauros magistri militum officio fungebatur, amictum purpura Firmum imperatorem crearunt; cuius rei nuntius allatus haud abs re Valentinianum perturbavit. ideoque confestim numeros quosdam militum, relicta Pannoniae Moesiaeque superioris custodia, in Africam navigare iussit. quo facto Sarmatae et Quadi, iam pridem illi cui credita erat horum locorum custodia (et erat is Coelestius) infensi, post militum profectionem in Africam Pannonios

τε καὶ Μυσοῖς· τοῦ γὰρ Κελεστίου τὸν τούτων ἄρχοντα πίστεσιν ἐνόρκοις παραγαγόντος, ἀνελόντος τε δόλῳ τῆς τραπέζης ἔτι προκειμένης, εἰκότως οἱ βάρβαροι τῆς ἐφόδου ταύτην ἔχοντες πρόφασιν τοὺς περὶ τὸν Ἴστρον ἐληΐζοντο, πᾶν, εἴ τι τῶν πόλεων ἦν ἐκτός, διαρπάζοντες. ἀλλὰ Παίονες μὲν εἰς ἁρπαγὴν τοῖς βαρβάροις προέκειντο, τῶν στρατιωτῶν ἐκμελῶς πρὸς τὸ φυλάττειν τὰς πόλεις ἐχόντων καὶ τοῖς ἐνδοτέρω τοῦ ποταμοῦ τόποις οὐχ ἧττον ἢ οἱ βάρβαροι παρενοχλούντων· Μυσία δὲ οὐδενὸς ἐπειράθη κακοῦ, Θεοδοσίου τοῦ τὴν στρατιωτικὴν ἀρχὴν ἔχοντος ἀνδρείως στάντος καὶ τοὺς ἐπιόντας ἀποδιώξαντος, ὅθεν ἐκ ταύτης τῆς νίκης δόξαν κτησάμενος ἔτυχε μετὰ ταῦτα τῆς βασιλείας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς οἰκείοις ἀφηγηθήσεται χρόνοις· (17) Οὐαλεντινιανὸς δὲ τὴν ἀκοὴν τῶν ἀπαγγελθέντων οὐκ ἐνεγκών, ἐκ Κελτῶν ὁρμήσας ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίδα διέβαινε, βουλευόμενος περὶ τοῦ πρὸς Κουάδους καὶ Σαυρομάτας πολέμου. Μεροβαύδην δέ, στρατιωτικῶν ἔργων ἐμπειρίαν ἔχειν παρὰ τοὺς ἄλλους δοκοῦντα, παντὸς τοῦ στρατοπέδου προΐστησι. τοῦ δὲ χειμῶνος παρὰ τὸ εἰωθὸς ἐκταθέντος, ἔστελλον πρὸς αὐτὸν οἱ Κουάδοι πρεσβείας λόγους ὑπὲρ τὸ μέτριον φέροντας, ἐφ᾽ οἷς Οὐαλεντινιανὸς ἀγανακτήσας, καὶ ὑπὸ τῆς ἄγαν ὀργῆς παραφορᾶς οὐ πόρρω γενόμενος, αἵματος κάτωθεν ἀναχθέντος ἐπὶ τὸ στόμα συσχόντος τε τὰς τῆς φωνῆς ἀρτηρίας ἐξέλιπεν, ἐν μὲν Ἰλλυριοῖς a. 375

7 τρόποις LP. 12 c. 24. 19 malim πρεσβείαν λόγους ὑπὲρ τὸ μέτριον φέρουσαν.

et Moesos invadunt. nam quod ipsorum principem Coelestius interposita fide, sacramento confirmata, circumvenerat eumque fraude necaverat, necdum remota mensa, non abs re barbari, hanc expeditionis nacti occasionem, in vicinos Istro grassabantur, quicquid esset extra oppida, diripientes. itaque Pannonii barbarorum praedationibus erant expositi, dum milites segniter oppida defenderent et cis amnem posita loca non minus quam barbari vexarent. Moesia vero propterea nihil mali perpessa fuit, quod magister militum Theodosius viriliter obstitisset et invadentes fuga sibi consulere coegisset. unde factum ut ex hac victoria gloriam consecutus ad imperium deinceps pervenerit. sed haec suis temporibus et locis exponentur. (17) Valentinianus autem, quae nuntiata fuissent audire non sustinens, e Celtis profectus in Illyricum transiit, de bello Quadis et Sarmatis inferendo deliberans. Merobaudem, qui rei militaris peritiam supra ceteros habere videretur, toti exercitui praeficit. hieme praeter morem durante longius, Quadi per legatos ei verba quaedam modum excedentia denuntiant; ob quae indignatus Valentinianus, praeque nimia iracundia propemodum redactus ad insaniam, sanguine in os delapso, qui vocis arterias obstruebat, exstinctus est, cum

ἐννέα μῆνας, ἐλλειπουσῶν ὀλίγων ἡμερῶν, διατρίψας, εἰς δωδέκατον δὲ ἐνιαυτὸν τῆς βασιλείας προελθών.

18. Τούτου τελευτήσαντος ἐμπεσὼν τῷ Σιρμίῳ σκηπτὸς τὰ βασίλεια κατέφλεξε καὶ τὴν ἀγοράν, ἔδοξέ τε τοῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν δεινοῖς οὐκ αἴσιον τοῖς κοινοῖς πράγμασιν εἶναι τὸ τέρας. καὶ σεισμοὶ δὲ ἔν τισι συνηνέχθησαν τόποις. ἐσείσθη δὲ καὶ Valens. a. 375 Κρήτη σφοδρότερον, καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ὥστε καὶ τὰς πολλὰς διαρρυῆναι τῶν πόλεων, πλὴν τῆς Ἀθηναίων πόλεως καὶ τῆς Ἀττικῆς. ταύτην δὲ καὶ περισωθῆναί φασιν ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Νεστόριος ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἱεροφαντεῖν τεταγμένος ὄναρ ἐθεάσατο παρακελευόμενον χρῆναι τὸν Ἀχιλλέα τὸν ἥρωα δημοσίαις τιμᾶσθαι τιμαῖς· ἔσεσθαι γὰρ τοῦτο τῇ πόλει σωτήριον. ἐπεὶ δὲ ἐκοινώσατο τοῖς ἐν τέλει τὴν ὄψιν, οἱ δὲ ληρεῖν αὐτὸν οἷα δὴ ὑπέργηρων ὄντα νομίσαντες ἐν οὐδενὶ τὸ ῥηθὲν ἐποιήσαντο, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν λογισάμενος τὸ πρακτέον καὶ ταῖς θεοειδέσιν ἐννοίαις παιδαγωγούμενος, εἰκόνα τοῦ ἥρωος ἐν οἴκῳ μικρῷ δημιουργήσας ὑπέθηκε τῷ ἐν παρθενῶνι καθιδρυμένῳ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγάλματι, τελῶν δὲ τῇ θεῷ τὰ συνήθη κατὰ ταὐτὸν καὶ τῷ ἥρωϊ τὰ ἐγνωσμένα οἱ κατὰ θεσμὸν ἔπραττε. τούτῳ τε τῷ τρόπῳ τῆς τοῦ ἐνυπνίου συμβουλῆς ἔργῳ πληρωθείσης, ἐπιβρίσαντος τοῦ σεισμοῦ μόνους Ἀθηναίους περισωθῆναι συνέβη, μετασχούσης τῶν τοῦ ἥρωος εὐεργεσιῶν καὶ πάσης τῆς Ἀττικῆς.

5 πέρας LP. 17 οἶκος μικρὸς est parvum sacellum, οἴκημα, ναΐσκος, armarium. *H.* 21 ἐπιβρύσαντος L.

in Illyrico menses novem, paucis diebus demptis, commoratus fuisset et imperii duodecimum annum attigisset.

18. Eo defuncto fulmen e caelo Sirmii delapsum regiam cum foro concremavit, visumque fuit iis quorum acria de rebus huiusmodi iudicia sunt, parum prosperum publicis rebus hoc portentum esse. terrae motus quoque nonnullis in locis acciderunt, Creta vehementius succussa cum Peloponneso reliquaque Graecia, ita ut oppida complura collaberentur, exceptis Athenis et Attica regione, quam ex huiusmodi causa conservatam perhibent. Nestorius id temporis sacrorum antistes constitutus somnium vidit, quod publicis honoribus Achillem heroa iuberet affici: hoc enim urbi salutare futurum. cum autem visum hoc cum magistratibus communicasset, atque illi rati eum delirare, qui iam senex decrepitus esset, nihili quod dictum fuerat fecissent, ipse secum ratiocinatus quid agendum esset, divinisque cogitationibus edoctus, imaginem herois exigua forma fabricatam sub Minervae simulacro, quod in virgineo conclavi collocatum est, posuit. quoties autem peragerct consueta huic deae sacra, pariter et illa quae sciret heroi debita rite faciebat. atque hoc modo cum ipsa re somnii consilio satisfactum esset, terrae motu passim grassato solos Athenienses salvos evadere contigit, hisce beneficiis

ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές ἐστι, μαθεῖν ἔξεστι δι' ὧν ὁ φιλόσοφος Συριανὸς διεξῆλθεν, ὕμνον εἰς τοῦτον τὸν ἥρωα γράφων. ἀλλὰ ταῦτα οὐκ ἀνάρμοστα τοῖς προκειμένοις ὄντα παρέθηκα.

19. Οὐαλεντινιανοῦ δὲ τελευτήσαντος ὁρῶντες οἱ ταξίαρχοι Μεροβαύδης καὶ Ἐκίτιος Οὐάλεντα καὶ Γρατιανὸν πόρρω που διατρίβοντας (ὁ μὲν γὰρ ἔτι κατὰ τὴν ἑῴαν ἦν, ὁ δὲ ἐν τοῖς ἑσπερίοις Γαλάταις παρὰ τοῦ πατρὸς ἀπολελειμμένος), ὑφορώμενοι μή ποτε συμβῇ τοὺς ὑπὲρ τὸν Ἴστρον βαρβάρους ἀνάρχοις ἐπιπεσεῖν τοῖς πράγμασι, παῖδα Οὐαλεντινιανοῦ νέον, ἐκ γαμετῆς αὐτῷ τεχθέντα τῆς πρότερον Μαγνεντίῳ συνοικησάσης, οὐ πόρρω που μετὰ τῆς μητρὸς ὄντα μεταπεμψάμενοι παράγουσι μετὰ τῆς ἁλουργίδος εἰς τὰ βασίλεια, πέμπτον ἄγοντα μόλις ἐνιαυτόν. διελομένων δὲ πρὸς ἑαυτοὺς Γρατιανοῦ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου τὴν βασιλείαν, ὡς ἐδόκει τοῖς περὶ αὐτοὺς τὰ πράγματα κρίνουσιν (αὐτοὶ γὰρ οἱ βασιλεῖς οὐκ ἦσαν κύριοι διὰ τὴν ἡλικίαν), Γρατιανῷ μὲν τὰ Κελτικὰ φῦλα καὶ Ἰβηρία πᾶσα καὶ ἡ Βρεττανικὴ νῆσος ἀπεκληροῦτο, Οὐαλεντινιανὸν δὲ ἐδόκει τὴν Ἰταλίαν τε καὶ Ἰλλυριοὺς καὶ τὴν ὅλην ἔχειν Λιβύην.

Valens, Gratianus et Valentinianus II.

20. Οὐάλεντα δὲ τὸν βασιλέα πολλαὶ πολλαχόθεν περιειστήκεσαν πολέμων ἐπιφοραί. καὶ πρῶτον μὲν Ἴσαυροι (καλοῦσι δὲ αὐτοὺς οἱ μὲν Πισίδας, οἱ δὲ Σολύμους, ἄλλοι δὲ Κίλικας ὀρείους· τὸ δὲ ἀκριβέστερον, ἡνίκα εἰς τοὺς περὶ αὐτῶν ἀφικώ-

a. 376

5 Ἐκίτιος] Ammian. *Aequitius*. 22 ὀρίους LP: corr Leunclavius.

heroïs tota pariter Attica fruente. hoc autem verum esse, licet ex iis cognoscere quae Syrianus philosophus, hymnum in hunc heroa scribens, commemoravit. et haec quidem a propositis rebus haud aliena libuit adiicere.

19. Ceterum exstincto Valentiniano, cum legionum tribuni Merobaudes et Equitius Valentem et Gratianum viderunt in locis procul remotis degere, quod alter adhuc esset in Oriente, alter apud occidentales Gallos a patre relictus fuisset, veriti ne quando usu veniret ut transistriani barbari rebus principe destitutis irruerent, arcessitum minorem Valentiniani filium, natum ei de coniuge quae Magnentii prius uxor fuerat, nec procul inde cum matre degentem in regiam purpura vestitum producunt, cum vix quintum aetatis annum ageret. dividentibus imperium inter se Gratiano et Valentiniano minore, prout iis videbatur qui apud eos res moderabantur (nam principes ipsi propter aetatem sui iuris non erant); Gratiano quidem Celticae nationes et Hispania tota cum insula Brittannia attribuebantur, Valentinianum vero placuit Italiam et Illyrios et totam Africam possidere.

20. Ceterum Valentem imperatorem plures e pluribus locis irruentes bellorum fluctus circumstabant. primum Isauri (quos alii Pisidas, alii Solymos, alii Cilices montanos vocant: nos quidem accuratius de his aliquid indicabimus, ubi ad eum locum pervenerimus de iis ut dicendum sit) oppida

μεθα λόγους, δηλώσομεν) τὰς ἐν Λυκίᾳ καὶ Παμφυλίᾳ πόλεις ἐπόρθουν, τειχῶν μὲν κρατεῖν οὐ δυνάμενοι, τὰ δὲ ἐν τοῖς ὑπαίθροις ἅπαντα διαρπάζοντες. ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς ἔτι κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διατρίβων ἔστελλεν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἀρκοῦσαν, ὡς ᾤετο, δύναμιν, οἱ μὲν Ἴσαυροι μετὰ τῆς λείας ἁπάσης εἰς τὰ τραχύτατα συνέφευγον τῶν ὀρῶν, οὔτε διῶξαι τῶν στρατιωτῶν δι᾽ ἐκμέλειαν δυναμένων, οὔτε ἄλλως τὰ συμβάντα ταῖς πόλεσι δυστυχήματα θεραπεῦσαι. τούτων δὲ ὄντων ἐν τούτοις, φῦλόν τι βάρβαρον τοῖς ὑπὲρ τὸν Ἴστρον Σκυθικοῖς ἔθνεσιν ἐπανέστη, πρότερον μὲν οὐκ ἐγνωσμένον, τότε δὲ ἐξαίφνης ἀναφανέν. Οὔννους δὲ τούτους ἐκάλουν, εἴτε βασιλείους αὐτοὺς ὀνομάζειν προσήκει Σκύθας, εἴτε οὓς Ἡρόδοτός φησι παροικεῖν τὸν Ἴστρον σιμοὺς καὶ ἀσθενέας ἀνθρώπους, εἴτε ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην διέβησαν· καὶ τοῦτο γὰρ εὗρον ἱστορημένον, ὡς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ταναΐδος καταφερομένης ἰλύος ὁ Κιμμέριος ἀπογαιωθεὶς Βόσπορος ἐνέδωκεν αὐτοῖς ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὴν Εὐρώπην πεζῇ διαβῆναι. παρελθόντες δὲ ὅμως τοῖς ἵπποις καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶ καὶ οἷς ἐπεφέροντο, τοῖς ὑπὲρ τὸν Ἴστρον κατῳκημένοις ἐπῄεσαν Σκύθαις, μάχην μὲν σταδίαν οὔτε δυνάμενοι τὸ παράπαν οὔτε εἰδότες ἐπαγαγεῖν (πῶς γὰρ οἱ μήτε εἰς γῆν πῆξαι τοὺς πόδας οἷοί τε ὄντες ἑδραίως, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν ἵππων καὶ διαιτώμενοι καὶ καθεύδοντες), περιελάσεσι δὲ καὶ ἐκδρομαῖς καὶ εὐκαίροις ἀναχωρήσεσιν, ἐκ τῶν ἵππων κατατοξεύοντες, ἄπειρον τῶν Σκυθῶν εἰργά-

20 μηδὲ?

Lyciae Pamphyliaeque vastabant, cum moenibus potiri non possent, sed omnia sub dio sita diriperent. imperatore vero, qui adhuc haerebat Antiochiae, satis magnas, ut ipse putabat, in eos mittente copias, Isauri cum universa praeda in montes asperrimos confugiebant, militibus ob segnitiem nec persequi eos valentibus, nec alia ratione casibus oppidorum adversis mederi. cum haec ab illis ita gererentur, natio quaedam barbara transistrianas gentes Scythicas est adorta, prius illa quidem incognita, sed quae subito tum temporis emersit. eos appellabant Hunnos, sive adeo regii Scythae nuncupandi sunt, sive quos ait Herodotus Istri accolas esse, homines simos et imbelles, sive denique in Europam ex Asia transiecere. nam et hoc memoriae proditum in historiis repperi, e limo, quem Tanais devehit, Cimmerium Bosporum ad terrae formam redactum facultatem eis praebuisse terrestri ex Asia in Europam itinere transeundi. utut sese res habeat, profecti cum equis et uxoribus et liberis et iis rebus quas secum vehebant, habitantes super Istrum Scythas invaserunt. ac stataria quidem pugna prorsus neque poterant neque norant hostem aggredi (quo enim id pacto? qui ne in terram quidem firmiter pedes defigere poterant, sed in equis et haerebant interdiu et somnum capiebant) sed partim circumequitando, partim excurrendo, partim opportune retrocedendo et ex equis iaculando, immensam

σαντο φόνον. τοῦτο συνεχῶς ποιοῦντες εἰς τοῦτο τὸ Σκυθικὸν περιέστησαν τύχης ὥστε τοὺς περιλελειμμένους, ὧν εἶχον ἐκστάντας οἰκήσεων, ἐκδοῦναι μὲν τοῖς Οὔννοις ταύτας οἰκεῖν, αὐτοὶ δὲ φεύγοντες ἐπὶ τὴν ἀντιπέρας ὄχθην διαβῆναι τοῦ Ἴστρου, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες ἱκετεύειν δεχθῆναι παρὰ βασιλέως, ὑπισχνεῖσθαί τε πληρώσειν ἔργον αὐτῷ συμμάχων πιστῶν καὶ βεβαίων. τῶν δὲ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἴστρου πόλεις φρουρεῖν τεταγμένων εἰς τὴν τοῦ βασιλεύοντος γνώμην ἀναβαλλομένων τὰ περὶ τούτου, δέχεσθαι τούτους Οὐάλης ἐπέτρεπε πρότερον ἀποθεμένους τὰ ὅπλα. τῶν δὲ ταξιάρχων, καὶ ὅσοι στρατιωτῶν ἡγεμονίαν εἶχον, διαβάντων μὲν ἐφ' ᾧτε ὅπλων δίχα τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τὰ Ῥωμαίων ὅρια διαπέμψαι, μηδενὸς δὲ γενομένου ἑτέρου πλὴν γυναικῶν εὐπροσώπων ἐπιλογῆς καὶ παίδων ὡραίων εἰς αἰσχρότητα θήρας ἢ οἰκετῶν ἢ γεωργῶν κτήσεως, οἷς τισὶ μόνοις προσσχόντες τῶν ἄλλων ὅσα πρὸς κοινὸν ὄφελος ἔφερον ὑπερεῖδον, ὥστε ἀμέλει μετὰ τῶν ὅπλων ἔλαθον οἱ πλείους περαιωθέντες. καὶ ἅμα τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους γῆς ἐπιβάντες οὔτε ἱκεσιῶν οὔτε ὅρκων ἐμνήσθησαν, ἀλλ' ἥ Θρᾴκη τε ἅπασα καὶ ἡ Παιονία καὶ τὰ μέχρι Μακεδονίας καὶ Θετταλίας ἐπληροῦντο βαρβάρων τὰ προσπεσόντα ληϊζομένων. (21) κινδύνου δὲ τοῖς ταύτῃ πράγμασιν ἐπικειμένου μεγίστου, δραμόντες ἐπὶ βασιλέα το συμβὰν ἀπαγγέλλουσιν. a. 377
ὁ δὲ τὰ πρὸς Πέρσας ὡς ἐνῆν διαθέμενος, ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας

11 ἐφ' ὅτε L. 18 Παιονία] forsan Μυσία. R.

Scytharum caedem edebant. quod cum frequenter facerent, nationem Scythicam ad eam fortunam redegerunt, ut superstites domiciliis suis relictis Hunnis ea traderent incolenda, ipsi fugam capessentes in adversam Istri ripam transiicerent, erectisque manibus supplices ab imperatore se recipi peterent, simulque pollicerentur officio se fidorum et constantium sociorum functuros. eam rem cum praesidiis oppidorum ad Istrum praefecti eo usque differrent, dum de voluntate principis cognitum fuisset, Valens uti reciperentur armis prius depositis permisit. itaque tribuni legionum militumque duces transiiciebant illi quidem, ut absque armis barbaros in fines Romanos deducerent: verum nihil agebant aliud quam quod elegantis formae mulieres deligerent, et pueros formosos ad usum obscenum venarentur, aut calones agricolasve compararent; quibus solis intenti cetera publicam ad utilitatem spectantia negligebant. unde fiebat ut complures clam cum armis transvecti ignorarentur; qui simul atque solum Romanum ingressi fuissent, neque precum illarum supplicum neque sacramentorum recordabantur, sed universam Thraciam cum Pannonia et pertinentibus ad Macedoniam et Thessaliam usque regionibus complevere barbari, quaevis oblata sibi diripientes. (21) cum autem rebus eorum locorum maximum immineret periculum, principem adeuntes quid accidisset nuntiant. ille negotiis Persicis, quemadmodum sane

διαδραμὼν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἧει, κἀντεῦθεν ἐπὶ Θρᾴκης ἐχώρει, τὸν πρὸς τοὺς αὐτομόλους Σκύθας ἀγωνισόμενος πόλεμον. ἐξιόντι δὲ τῷ στρατοπέδῳ καὶ αὐτῷ δὲ τῷ βασιλεῖ τέρας ὤφθη τοιόνδε. ἀνθρώπου τι σκῆνος ἐφάνη κατὰ τὴν ὁδὸν κείμενον, τὸ μὲν ἄλλο ἅπαν ἀκίνητον καὶ ἀπὸ κεφαλῆς μεμαστιγωμένῳ ἄχρι ποδῶν ἐοικός, μόνους δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνεῳγμένους ἔχον, ἐμβλέποντας τοῖς πλησιάζουσιν. ἐπεὶ δὲ τοῖς ἐρωτῶσι τίς τε εἴη καὶ πόθεν, ἢ παρὰ τίνος ταῦτα πάθοι, παντάπασιν οὐδὲν ἀπεκρίνατο, τερατῶδες εἶναι νομίσαντες ἐπέδειξαν καὶ τῷ βασιλεῖ παριόντι. τοῦ δὲ τὰς αὐτὰς πεύσεις προσαγαγόντος οὐδὲν ἧττον ἄφωνος ἦν, οὔτε ζῆν νομισθεὶς διὰ τὸ πᾶν τὸ σῶμα ἀκίνητος εἶναι, οὔτε τεθνάναι τελέως, ἐπειδὴ ἐρρῶσθαι τὸ βλέμμα ἐδόκει. καὶ γέγονεν ἀφανὲς ἄφνω τὸ τέρας. τῶν οὖν περιεστώτων περὶ τὸ πρακτέον ἀπορουμένων συνέβαλλον οἱ τὰ τοιαῦτα ἐξηγεῖσθαι δεινοὶ τὴν ἐσομένην προμηνύειν τῆς πολιτείας κατάστασιν, ὅτι τε πληττόμενα καὶ μαστιγούμενα διατελέσει τὰ πράγματα, ψυχορραγοῦσιν ἐοικότα, μέχρις ἂν τῇ τῶν ἀρχόντων καὶ ἐπιτροπευόντων κακίᾳ τελέως φθαρείη. τοῦτο μὲν οὖν, ἐπιόντων ἡμῶν τὰ καθ' ἕκαστα, σὺν ἀληθείᾳ φανήσεται προαγορευθέν· (22) ὁ δὲ βασιλεὺς Οὐάλης ληϊζομένους ἤδη τὴν Θρᾴκην πᾶσαν τοὺς Σκύθας θεώμενος, ἔγνω τοὺς ἐκ τῆς ἑῴας σὺν αὐτῷ παραγενομένους καὶ μάχεσθαι μεθ' ἵππων ἐμπειροτάτους τῇ τῶν Σκυθῶν ἵππῳ πρό-

5 ἀκίνητον R pro vulgato εὐκίνητον. 10 παρόντι P. 18 ταχέως L margo.

poterat, compositis, Antiochia cursim iter emensus Cpolim abit, atque inde pergit in Thraciam, bellum adversus Scythas illos transfugas gesturus. egressus autem exercitus et ipse princeps huiusmodi portentum conspexere. corpus quoddam hominis in via iacens visum fuit, cetera quidem prorsus immobile, verberibusque caeso a capite ad pedes usque consimile, verum oculos tantum apertos habens, qui propius accedentes intuerentur. cum autem interrogantibus quis esset et unde, tum a quo istaec perpessus fuisset, nihil omnino responderet, prodigiosum quiddam rati etiam praetereunti principi commonstrant. cum is de rebus iisdem interrogasset, nihilominus mutus erat, nec existimatus vivere, quod universum corpus expers esset motus, nec integre mortuus, quando incolumes oculi esse viderentur. tandem subito portentum hoc evanuit. itaque cum ii qui circumstabant, quid agendum esset ambigerent, homines in exponendis talibus ingeniosi statum rei publicae futurum portendi dicebant, quodque duratura esset rerum caesarum et flagris confectarum facies, animam exhalantibus similis, donec magistratuum et administrantium improbitate prorsus interiisset. atque haec nobis singula perlustrantibus vere praedictum apparebit. (22) Valens autem imperator, qui iam Scythas universam Thraciam depopulari cerneret, statuit eos quos ex Oriente secum adduxerat, ex equis pugnandi peritissimos, in equitatum Scy-

τερον ἐπιπέμψαι. λαβόντες οὖν παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ σύνθημα κατ' ὀλίγους τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πυλῶν ἐξῄεσαν, καὶ τοὺς ἐκλείποντας Σκυθῶν τοῖς κοντοῖς περονῶντες πολλῶν ἡμέρας ἑκάστης ἔφερον κεφαλάς. ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν ἵππων ταχυτὴς καὶ ἡ τῶν κοντῶν ἐπιφορὰ δύσμαχος εἶναι τοῖς Σκύθαις ἐδόκει, καταστρατηγῆσαι τὸ Σαρρακηνικὸν διενοήθησαν φῦλον. ἐνέδραν τινὰ κοίλοις ἐναποκρύψαντες τόποις τρεῖς ἑνὶ Σκύθας ἐπιέναι συνεῖδον Σαρρακηνῷ. καὶ ταύτης διαμαρτόντες τῆς πείρας, τῶν Σαρρακηνῶν διὰ τὸ τῶν σφετέρων ἵππων ταχὺ καὶ εὐάγωγον κατ' ἐξουσίαν ἀποφευγόντων, ἡνίκα ἂν πλῆθος ἐπιὸν ἴδοιεν, ἐπελαυνόντων δὲ σχολαίοις καὶ τοῖς κοντοῖς ἀναιρούντων, τοσοῦτος ἐγένετο Σκυθῶν φόνος ὥστε ἀπαγορεύσαντας αὐτοὺς ἐθελῆσαι περαιωθῆναι τὸν Ἴστρον καὶ σφᾶς ἐκδοῦναι τοῖς Οὔννοις μᾶλλον ἢ ὑπὸ Σαρρακηνῶν πανωλεθρίᾳ διαφθαρῆναι. καταλιπόντων δὲ αὐτῶν τοὺς περὶ Κωνσταντίνου τὴν πόλιν τόπους καὶ πορρωτέρω προελθόντων, γέγονεν εὐρυχωρία τῷ βασιλεῖ παραγαγεῖν εἰς τὸ πρόσω τὸ στράτευμα.

Σκοπουμένου δὲ αὐτοῦ τίνι δέοι τρόπῳ διαθεῖναι τὸν πόλεμον πλήθους ἐπικειμένου τοσούτου βαρβάρων, καὶ ἅμα τῇ τῶν ἀρχόντων βαρυνομένου κακίᾳ, καὶ παραλῦσαι μὲν αὐτοὺς διὰ τὸν περιέχοντα τὰ πράγματα σάλον ὀκνοῦντος, ἀποροῦντος δὲ τίσι τὰς ἡγεμονίας παραδοῦναι προσήκει μηδενὸς ἀξιόχρεω φαινομέ-

1 *σύνθεμα* LP. 2 *ἐπεξῄεσαν* P. rectius *ὑπεξῄεσαν*. S.
10 *ἂν*] *δ' ἂν* LP. cf. *ἔνθα δ' ἂν* p. 179 3.

thicum prius immittere. quapropter accepta illi a principe tessera exiguo numero alii post alios extra Cpolis portas egrediebantur, et remotos a suis Scythas contis transfigentes multorum capita quotidie afferebant. et quoniam equorum celeritas ictusque contorum Scythis perquam difficulter posse superari videbantur, astu nationem Sarracenicam circumvenire statuerunt. itaque depressis in locis abditis insidiis, tres Scythas unum Sarracenum adoriri placuit; qui sane dolus eis non successit, Sarracenis ob equorum suorum velocitatem et agilitatem pro lubitu aufugientibus, quoties multitudinem aliquam adventare cernerent. iidem si tardiores adactis equis invaderent eosque contis interimerent, tanta Scytharum caedes edebatur, ut Istrum re desperata transmittere mallent et Hunnis se potius dedere, quam a Sarracenis ad internecionem deleri. cumque vicina Cpoli loca deseruissent et ulterius essent progressi, spatium imperatori datum est copias suas longius promovendi.

Considerante autem ipso quo pacto bellum hoc gerendum esset tanta multitudine barbarorum imminente, cum pariter et improbitas magistratuum ei molestiam exhiberet, quibus imperium abrogare verebatnr propter eam tempestatem qua tum res agitabantur, et quinam praeficiendi muneribus essent, quibus parem et idoneum videre erat neminem, ambigeret, Sebastia-

νου, καταλιπὼν Σεβαστιανὸς τὴν ἑσπέραν οἷα τῶν αὐτόθι βασιλέων διὰ νεότητα φρονεῖν ταὐτὰ πρὸς ἑαυτοὺς οὐκ ἀνεχομένων, ἀλλὰ ἐκδόντων ἑαυτοὺς εὐνούχων ἐπὶ τῷ κοιτῶνι τεταγμένων διαβολαῖς, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν παρεγένετο. (23) τοῦτο μαθὼν Οὐάλης, καὶ τὰς ἐν πολέμοις καὶ τῇ πάσῃ πολιτείᾳ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὰς ἐπιστάμενος, αἱρεῖται στρατηγὸν αὐτὸν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ παντὸς πιστεύει πολέμου. ὁ δὲ πρὸς τὸ ἐκδεδιῃτημένον καὶ παντάπασιν ἐκμελὲς τῶν ταξιάρχων καὶ στρατιωτῶν ἀφορῶν, καὶ ὡς εἰς φυγὴν μόνον εἰσὶ γεγυμνασμένοι καὶ γυναικώδεις καὶ ἀθλίας εὐχάς, δισχιλίους ᾔτησεν, οὓς ἂν ἕλοιτο, δοθῆναι στρατιώτας αὐτῷ· πλήθους γὰρ ἡγεῖσθαι χαύνως ἠγμένων ἀνθρώπων μὴ ῥᾴδιον εἶναι, παιδαγωγῆσαι δὲ ὀλίγους καὶ εἰς τὸ ἀρρενωπὸν ἐκ τοῦ θήλεος ἀναγαγεῖν οὐ σφόδρα δύσκολον εἶναι, καὶ ἄλλως δὲ λυσιτελὲς μᾶλλον ἐν ὀλίγοις ἢ παντὶ κινδυνεύειν τῷ πλήθει. πείθει ταῦτα λέγων τὸν βασιλέα, καὶ λαβὼν αἵρεσιν οὐκ ἐκ τῶν ἐντεθραμμένων δειλίᾳ καὶ πρὸς τὸ φεύγειν γεγυμνασμένων οὓς ᾔτησεν εἵλετο, νεωστὶ δέ τινας ἐναριθμηθέντας τῷ στρατοπέδῳ καὶ σώματος ἀνατρέχοντας εὐφυΐᾳ καὶ προσέτι γε τῷ φύσει τεκμαίρεσθαι δυναμένῳ φαινομένους εἰς ὅπερ ἠρέθησαν ἱκανούς. αὐτόθεν οὖν ἑκάστου τῆς φύσεως ἐπειρᾶτο, καὶ τῇ συνεχεῖ γυμνασίᾳ τὸ ἐνδέον ἐπλήρου, πειθομένους μὲν ἐπαινῶν καὶ δωρεαῖς ἀμειβόμενος, ἀπειθοῦσι δὲ σφοδρὸς καὶ ἀπαραίτητος εἶναι δοκῶν.

2 ταὐτὰ R: libri ταῦτα. 19 ἠρέθησαν S: ἠρέθισαν L, ἠρεθίσαι P.

nus Occidente relicto, quod istic qui erant imperatores, ob imbecillitatem aetatis inter se concordes esse non possent, sed eunuchorum cubiculis praefectorum calumniis totos se traderent, Cpolim venit. (23) ea re cognita Valens, qui huius viri tam in bellis quam administranda universa re publica virtutes norat, Sebastianum praetorem copiarum eligit, eiusque fidei totius belli gerendi munus committit. is ad mollitiem summamque socordiam tribunorum atque militum respiciens, et quod ad fugam et muliebria miseraque vota duntaxat exercitati essent, duo milia militum, quos ipse deligeret, sibi dari petiit. existimabat enim non esse facile multitudini hominum praeesse, qui dissolute gubernati fuissent; at instituere paucos et a moribus effeminatis ad viriles traducere non admodum esse difficile. magis et alioquin expedire, si fiat in paucis potius quam in universa multitudine periculum. haec dicens imperatori persuadet; electionemque nactus non eos sibi sumit qui essent innutriti formidini et ad capessendam fugam exercitati, sed quosdam recens adscriptos exercitui, corporisque dotibus egregiis a natura praeditos, et qui praeterea coniectandi perito viderentur, ad quodcunque facinus incitarentur, idonei futuri. confestim igitur cuiusque naturam explorat, et exercitatione frequenti quod deerat supplet, dicto audientes collaudans ac muneribus afficiens, in alios inobedientes ita se gerens ut acerbus et inexorabi-

οὕτω δὲ τοὺς σὺν αὐτῷ πρὸς πᾶσαν πολεμικὴν ἐπιστήμην ἀσκήσας τὰς μὲν τειχήρεις κατελάμβανε πόλεις, τῆς ἀσφαλείας ὅτι μάλιστα τοῦ στρατοπέδου ποιούμενος λόγον, ἐνέδραις δὲ συνεχέσι τοῖς προνομεύουσι τῶν βαρβάρων ἐπῄει, καὶ νῦν μὲν τῷ πλήθει τῶν λαφύρων εὑρίσκων βαρυνομένους ἀνῄρει, τῆς λείας γενόμενος κύριος, νῦν δὲ μεθύοντας, ἄλλους δὲ τῷ ποταμῷ λουομένους ἀπέσφαζεν. ὡς δὲ τὸ πολὺ τῶν βαρβάρων τοῖς τοιούτοις στρατηγήμασιν ἐδαπάνησε μέρος, καὶ τὸ λειπόμενον δέει τοῦ στρατηγοῦ τοῦ προνομεύειν ἀπέσχετο, φθόνος ἐξανίσταται κατ᾽ αὐτοῦ μέγιστος. οὗτος δὲ ἔτικτε μῖσος, ἐντεῦθέν τε διαβολαὶ πρὸς τὸν βασιλέα, τῶν τοῦ ἄρχειν ἐκπεπτωκότων τοὺς κατὰ τὴν αὐλὴν εὐνούχους παρορμώντων εἰς τοῦτο. οὕτω δὴ τοῦ βασιλέως εἰς ἄλογον ὑποψίαν παρατραπέντος, Σεβαστιανὸς μὲν ἐδήλου κατὰ χώραν μένειν τῷ βασιλεῖ καὶ μὴ περαιτέρω προβαίνειν· οὐδὲ γὰρ εἶναι ῥᾷστον πλήθει τοσούτῳ πόλεμον ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐπάγειν, ἀλλ᾽ ἐκ περιδρομῆς καὶ λαθραίαις ἐπιθέσεσι τρίβειν τὸν χρόνον, ἕως ἂν σπάνει τῶν ἐπιτηδείων ἀπειπόντες ἢ παραδοῖεν αὑτούς, ἢ τῶν ὑπὸ Ῥωμαίους χωρίων ἀναχωρήσαιεν, τοῖς Οὔννοις ἐκδιδόντες τὸ καθ᾽ ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ τοῖς ἐκ τοῦ λιμοῦ συμβαίνειν εἰωθόσιν οἰκτροτάτοις ὀλέθροις. (24) ἀλλ᾽ ἐκείνου ταῦτα παραινοῦντος, a. 378
οἱ τἀναντία σπουδάζοντες ἐξιέναι μᾶλλον τὸν βασιλέα πανστρατιᾷ παρεκάλουν ἐπὶ τὸν πόλεμον ὡς ἤδη τῶν βαρβάρων ὡς ἐπίπαν ἀπολωλότων καὶ ἀκονιτὶ τοῦ βασιλέως τῇ νίκῃ παρισταμένου.

18 Ῥωμαίων L. 19 πολέμου L.

lis esse videretur. hoc modo suis ad omnem disciplinam bellicam exercitis in oppida moenibus cincta se recipit, eius inprimis ratione habita, ut in tuto esset exercitus. simul continuis insidiis barbaros pabulatum egressos adoritur, ac modo copia spoliorum onustos inveniens, praeda suam in potestatem redacta trucidat, modo temulentos, quosdam et lavantes in flumine, iugulat. cum magnam barbarorum partem huiusmodi stratagematis delevisset, ac reliqui metu ducis a pabulando se continerent, maxima quaedam adversus eum invidia nata est. ea vero peperit odium; unde criminationes erga principem oriebantur, ab iis profectae quibus erant abrogata imperia, quique spadones aulicos ad hoc incitabant. cum hoc modo imperator ad absurdam suspicionem improbe fuisset impulsus, Sebastianus ei significat ut suo loco maneret nec ulterius progrederetur: non enim in proclivi esse tanta cum multitudine aperto Marte congredi, sed per circuitus et clandestinis aggressionibus tantisper extrahendum esse tempus, donec inopia commeatus desperatis rebus vel se dederent, vel ex dicione populi Romani abirent atque Hunnis se potius permitterent quam miserrimis cladibus, quae famem comitari soleant. (24) verum haec illo monente, qui contrariarum partium erant imperatorem hortantur, ad bellum potius universo cum exercitu egrederetur, quasi barbaris iam maiori ex parte deletis sine labore princeps ad victoriam accessu-

κρατησάσης δὲ τῆς χείρονος γνώμης, ἐπειδὴ πρὸς τὸ χεῖρον ἦγεν ἡ τύχη τὰ πράγματα, τὸν στρατὸν ἅπαντα σὺν οὐδενὶ κόσμῳ πρὸς τὴν μάχην ἐξῆγεν ὁ βασιλεύς. οἷς ἀπαντήσαντες ἀπροφασίστως οἱ βάρβαροι, καὶ παρὰ πολὺ τῇ μάχῃ κρατήσαντες, μικροῦ μὲν ἅπαντας πανωλεθρίᾳ διέφθειραν· σὺν ὀλίγοις δὲ πεφευγότος εἴς τινα κώμην τοῦ βασιλέως, οὐκ οὖσαν τειχήρη, περιθέντες ὕλην πανταχόθεν τῇ κώμῃ καὶ πῦρ ἐνέντες τοὺς ἐν αὐτῇ συμφυγόντας μετὰ τῶν ἐνοικούντων ἐνέπρησαν, ὡς μηδὲ τῷ τοῦ βασιλέως σώματι δυνηθῆναί τινα παντάπασιν ἐπιστῆναι.

Τῶν δὲ πραγμάτων ἐπὶ λεπτοτάτης ἑστώτων ἐλπίδος, Βίκτωρ ὁ τοῦ Ῥωμαίων ἡγούμενος ἱππικοῦ, τὸν κίνδυνον ἅμα τισὶν ἱππεῦσι διαφυγών, ἐπὶ Μακεδονίαν τε καὶ Θεσσαλίαν ἐλάσας κἀκεῖθεν ἐπὶ Μυσοὺς καὶ Παίονας ἀναδραμών, αὐτόθι διατρίβοντι τῷ Γρατιανῷ τὸ συμβὰν ἀπαγγέλλει καὶ τὴν τοῦ στρατοπέδου καὶ τοῦ βασιλέως ἀπώλειαν. ὁ δὲ οὐ σφόδρα μὲν λυπηρῶς τὴν τοῦ θείου τελευτὴν ἤνεγκεν (ἦν γάρ τις ὑποψία πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς), ὁρῶν δὲ αὐτὸν οὐκ ἀρκοῦντα πρὸς τὴν διοίκησιν, Θρᾴκης μὲν ὑπὸ τῶν ἐφεστώτων ταύτῃ βαρβάρων κατεχομένης καὶ τῶν περὶ Μυσίαν καὶ Παιονίαν τόπων ὑπὸ τῶν ταύτῃ βαρβάρων ἐνοχλουμένων, τῶν δὲ περὶ τὸν Ῥῆνον ἐθνῶν ἀκωλύτως ταῖς πόλεσιν ἐπιόντων, αἱρεῖται τῆς βασιλείας κοινωνὸν Θεοδόσιον, ἐκ μὲν τῆς ἐν Ἰβηρίᾳ Καλλαικίας, πόλεως δὲ Καύκας ὁρμώμενον, ὄντα δὲ οὐκ ἀπόλεμον οὐδὲ ἀρχῆς στρατιωτικῆς ἄπειρον.

Gratianus et Valentinianus II.

Gratianus, Valentinianus II et Theodosius a. 379

22 Καλλεγίας LP. δὲ add P.

rus esset. cum autem sententia deterior vicisset fortuna res in peius agente, copias universas imperator ad pugnam nullo producit ordine; quibus ubi barbari absque tergiversatione occurrissent ac proelio longe superiores essent, propemodum universos ad internecionem deleverunt. imperatore vero fuga cum paucis in vicum quendam elapso nullis cinctum moenibus, ab omni parte vico materie circumdato igneque immisso, quotquot eo confugerant, una cum incolis concremarunt, ita ut ne ad corpus quidem imperatoris omnino quisquam pervenire posset.

Rebus ad spem minutissimam redactis dux equitatus Romani Victor, e periculo cum nonnullis equitibus elapsus, cum in Macedoniam Thessaliamque contendisset atque inde ad Moesos et Pannonios excurrisset, Gratiano in iis locis commoranti rem, uti accidisset, nuntiat, itemque tam exercitus quam imperatoris interitum. ille non admodum maesto patrui caedem animo tulit, quod inter eos suspicio quaedam intercederet. sed quia videbat se rebus administrandis non sufficere, Thracia quidem a barbaris, qui eam invaserant, occupata, Moesiae vero Pannoniaeque locis ab haerentibus ibidem barbaris vexatis, Rhenanis denique nationibus urbes citra cuiusquam impedimentum infestantibus, imperii consortem Theodosium deligit, oriundum ex oppido Hispanicae Callaeciae Cauca, hominem bellicosum et imperii militaris haud

ἐπιστήσας δὲ τοῖς κατὰ Θρᾴκην αὐτὸν καὶ τὴν ἑῴαν πράγμασιν αὐτὸς ἐπὶ Γαλάτας τοὺς ἑσπερίους ἐχώρει, τὰ αὐτόθι διαθήσων, εἰ οἷός τε γένοιτο.

25. *Θεοδοσίου δὲ τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην διατρίβοντος, πολλοὶ πανταχόθεν κατὰ κοινὰς καὶ ἰδίας συρρέοντες χρείας τῶν προσηκόντων τυγχάνοντες ἀπηλλάττοντο. πλήθους δὲ πολλοῦ τῶν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον Σκυθῶν, Γότθων λέγω καὶ Ταϊ-* a. 380
φάλων καὶ ὅσα τούτοις ἦν ὁμοδίαιτα πρότερον ἔθνη, περαιωθέντων καὶ ταῖς ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν οὔσαις πόλεσιν ἐνοχλεῖν ἀναγκαζομένων διὰ τὸ πλῆθος Οὔννων τὰ παρ᾽ αὐτῶν οἰκούμενα κατασχεῖν, ὁ μὲν βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐς πόλεμον πανστρατιᾷ παρεσκευάζετο· πάσης δὲ τῆς Θρᾴκης ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἐθνῶν ἤδη κατειλημμένης, καὶ τῶν ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῶν πόλεων καὶ τῶν αὐτόθι φρουρίων οὐδὲ ἐπὶ βραχὺ θαρρούντων ἔξω τῶν τειχῶν προελθεῖν, μήτι γε καὶ ἐν τοῖς ὑπαίθροις εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, Μοδάρης ὢν μὲν ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν Σκυθῶν γένους, οὐ πρὸ πολλοῦ δὲ πρὸς Ῥωμαίους αὐτομολήσας καὶ δι᾽ ἣν ἐπεδείξατο πίστιν στρατιωτικῆς προβεβλημένος ἀρχῆς, ἐπί τινος ἀναβιβάσας λόφου τοὺς στρατιώτας, ὁμαλοῦ μὲν καὶ γεώδους, ἐκτεινομένου δὲ εἰς μῆκος καὶ πεδία μέγιστα ὑποκείμενα ἔχοντος, ἔλαθε μὲν τοὺς βαρβάρους τοῦτο πεποιηκώς, ἐπεὶ δὲ διὰ τῶν κατασκόπων ἔγνω πάντας ἐν τοῖς ὑποκειμένοις τῷ λόφῳ πεδίοις τοὺς πολεμίους ἀποχρησαμένους τῇ κατὰ τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς ἀτειχίστους κώμας εὐ-

23 *ἀτείχους* P, ea forma qua *εὔτειχος* et *εὔξιφος* apud Apollonium grammaticum. *S.*

ignarum. hoc Thraciae rebus et Orienti praefecto ipse ad occidentales Gallos tendit, ut eorum locorum res, si posset, componeret.

25. Dum imperator hic Theodosius Thessalonicae commoratur, multi propter publicas et privatas necessitates illuc undique confluentes, impetratis ab eo quae par erat, discedebant. cum autem ingentes copiae transistrianorum Scytharum, Gothorum inquam et Taifalorum et aliarum gentium, quae prius inter hos vivere solebant, flumen transiecissent, et oppidis Romanae dicionis propterea graves esse cogerentur, quod Hunnorum multitudo terras ab ipsis habitatas occupasset, Theodosius imperator ad bellum gerendum universis se cum copiis parabat. tota vero ab iis nationibus quas diximus occupata Thracia, et oppidorum in illis locis castellorumque praesidiariis ne paulum quidem extra munitiones progredi audentibus, nedum ut apertis in locis manus consererent, Modares, e regio Scytharum genere oriundus, qui non multo ante transfugerat ad Romanos et propter fidelem Romanis navatam operam magisterium militum fuerat adeptus, cum milites in collem quendam duxisset, planum quidem illum et arvo similem, sed qui porrigeretur in longum et amplissimos campos sibi subiectos haberet, ibidem, barbaris id ab eo factum ignorantibus, haerebat. cum autem per exploratores intellexisset universos in campis colli subiectis hostes, abusos annona quam in agris et

ρεθείσῃ τροφῇ κεῖσθαι μεθύοντας, ἡσυχῇ παραγγέλλει τοὺς στρατιώτας ξίφη μόνα καὶ ἀσπίδας ἐπικομιζομένους, μείζονος δὲ ἢ βαρυτέρας ὑπεριδόντας ὁπλίσεως καὶ τοὺς συνασπισμοὺς τοὺς συνήθεις ἐάσαντας, ἐπελθεῖν τοῖς βαρβάροις ἤδη τῇ τρυφῇ παρειμένοις· οὗπερ γεγενημένου βραχύ τι τῆς ἡμέρας ἐπιθέμενοι τοῖς βαρβάροις οἱ στρατιῶται πάντας κατέσφαξαν, τοὺς μὲν οὐδὲ αἰσθανομένους, τοὺς δὲ ἅμα τῇ αἰσθήσει τρωθέντας, καὶ ἄλλους ἄλλοις θανάτου τρόποις ἀναιρεθέντας. ἐπεὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν οὐδὲν ὑπελείφθη, τοὺς μὲν πεσόντας ἐσκύλευον, ἐπὶ δὲ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας ὁρμήσαντες ἁμάξας μὲν εἷλον τετρακισχιλίας, αἰχμαλώτους δὲ ὅσους ἦν εἰκὸς ἐπὶ τοσούτων ἁμαξῶν φέρεσθαι, δίχα τῶν βάδην ταύταις ἀκολουθούντων καὶ ἐξ ἀμοιβῆς, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, τὰς ἀναπαύσεις ἐπ' αὐτῶν ποιουμένων. οὕτω τοῖς ἀπὸ τῆς τύχης πορισθεῖσι τοῦ στρατοῦ χρησαμένου, τὰ μὲν τῆς Θρᾴκης, εἰς ἔσχατον ἀπωλείας ἐλάσειν κινδυνεύσαντα, τέως ἦν ἐν ἡσυχίᾳ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τῶν ἐν ταύτῃ βαρβάρων ἀπολομένων.

26. Τὰ δὲ κατὰ τὴν ἑῴαν οὐ πόρρω γέγονε παντελοῦς ἀπωλείας ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. τῶν Οὔννων, ὃν τρόπον διεξῆλθον, τοῖς ὑπὲρ τὸν Ἴστρον κατῳκημένοις ἔθνεσιν ἐπελθόντων, οὐκ ἐνεγκόντες οἱ Σκύθαι τὰς τούτων ἐφόδους Οὐάλεντος τηνικαῦτα βασιλεύοντος ἐδεήθησαν κατὰ τὴν Θρᾴκην δέξασθαι αὐτούς, συμμάχων τε καὶ ὑπηκόων πληρώσοντας χρείαν, ὑπηρετησομέ-

10 τετρακισχιλίους vulgo.

vicis non munitis reppererant, vino iacere obrutos, tacite militibus imperat ut gladios duntaxat et scuta ferentes, armis maioribus gravioribusve posthabitis consuetisque scutorum condensationibus omissis, barbaros iam luxu solutos invaderent. quod ubi factum esset, perexiguo diei tempore barbaros adorti milites universos interfecerunt, cum quosdam nihil sentientes, quosdam inter sentiendum vulnerassent, et aliis alios mortis generibus interemissent. cum nulli iam viri superessent, mortuos spoliant, et mulieres ac pueros aggressi quattuor plaustrorum milia capiunt cum tot mancipiis quot erat consentaneum tot vehi curribus, praeter eos qui pedites plaustra comitabantur ac per vices, ut fieri consuevit, in plaustris quiescendo se recreabant. ita cum iis quae fors fortuna obtulerat usus esset exercitus, res Thraciae, in extremo periculo exitii constitutae, tum quidem in tranquillo erant, barbaris in ea praeter omnem spem deletis.

26. Orientis autem res ex huiusmodi causa parum aberat quin prorsus interirent. Hunnis eo modo quo diximus transistrianas gentes aggressis, cum impressiones illorum Scythae sustinere non possent, Valentem id temporis rerum potientem obsecrarunt ut se per Thraciam reciperet, sociorum et subditorum facturos officium, et obsecuturos in rebus omnibus quas prin-

νους δὲ πᾶσιν οἷς ἂν ὁ βασιλεὺς ἐπιτάξειε. τούτοις ὑπαχθεὶς τοῖς λόγοις ὁ Οὐάλης δέχεται μὲν αὐτούς, οἰηθεὶς δὲ τῆς αὐτῶν πίστεως ἐχέγγυον ἀσφάλειαν ἔχειν εἰ τοὺς αὐτῶν παῖδας εἰς ἥβην a. 378 οὔπω προελθόντας ἐν ἑτέρᾳ που διαιτᾶσθαι παρασκευάσειε χώρᾳ, πλῆθος πολύ τι παιδαρίων εἰς τὴν ἑῴαν ἐκπέμψας Ἰούλιον ἐπέστησε τῇ τούτων ἀνατροφῇ τε καὶ φυλακῇ, τὴν ἀγχίνοιαν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς ἑκάτερον ἀρκεῖν ἡγησάμενος. ὁ δὲ ταῖς πόλεσιν αὐτοὺς ἐγκατένειμεν, ὥστε μὴ βάρβαρον νεολαίαν, εἰς πλῆθος συνειλεγμένην τοσοῦτον, εὐρυχωρίαν ἔχειν τοῦ νεωτερίζειν τι καὶ ἔξω τῶν οἰκείων συμφρονῆσαι. τούτοις ἐνδιαιτωμένοις ταῖς πόλεσι καὶ ἤδη ταῖς ἡλικίαις ἀκμάζουσι τὰ κατὰ τὴν Θρᾴκην συμβάντα τοῖς αὐτῶν ὁμοφύλοις ἠγγέλθη· δυσχεράναντες δὲ πρὸς τὴν ἀκοὴν ἀλλήλοις τε ὡμίλουν ὅσοι κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν ἔτυχον ὄντες, καὶ τοῖς ἑτέρας πόλεις οἰκοῦσι λαθραίως ἐδήλουν, τῇ κατὰ τῶν πόλεων ἐπιθέσει τιμωρῆσαι τοῖς σφῶν πατράσι καὶ ὁμοφύλοις διανοούμενοι. ταύτης αἰσθόμενος ὁ Ἰούλιος τῆς τῶν βαρβάρων ὁρμῆς, καὶ ἀπορῶν μὲν ὅ τι πράξειε, δεδιὼς δὲ τὴν τῶν βαρβάρων ἐφ᾽ ὅπερ ἂν ὁρμήσωσι πρόχειρον ἐπιχείρησιν, τῷ μὲν βασιλεῖ Θεοδοσίῳ δῆλον καταστῆσαι τὸ μελετώμενον οὐκ ἔγνω, καὶ ἐν τοῖς περὶ Μακεδονίαν ἐνδιατρίβοντι τόποις, καὶ προσέτι γε ὡς μὴ παρ᾽ αὐτοῦ παρὰ Οὐάλεντος δὲ ταύτην ἐπιτραπεὶς τὴν φροντίδα, καὶ οὔπω σχεδὸν τῷ τότε βασιλεύοντι γνωριζόμενος· τῇ δὲ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν γερουσίᾳ γράψας ἐν παραβύστῳ,

5 Libanio Ἴουλλος. 9 *συνειλεγμένων* libri: corr *S*. *εὐρυχωρίας* libri: corr idem.

ceps imperasset. his verbis persuasus Valens suscipit ille quidem eos, sed ratus ipsorum se fidei nomine cautionem habiturum idoneam, si liberos eorum necdum puberes in alia regione curaret educari, magnam puerulorum multitudinem in Orientem mittit, eorumque praeficit educationi et custodiae Iulium, quod eius viri sagacitatem et industriam utrique suffecturam officio putaret. Iulius eos in oppida distribuit, ne barbara iuventus, tanto collecta numero, amplum haberet moliendi res novas spatium et a suis remota conspiraret. his intra civitates degentibus et aetatis iam maturitatem assecutis eae res nuntiabantur, quae res in Thracia popularibus suis accidissent. qua fama permoleste cognita, quotquot in eodem erant oppido, inter se congrediuntur, et alias urbes inhabitantibus clanculum significant cogitare se, Romanas urbes adoriendo parentes ac populares suos ulcisci. Iulius hoc instituto barbarorum animadverso inops consilii quid potissimum ageret, simulque barbarorum conatus expeditos veritus, quocunque se convertissent, Theodosio quidem imperatori, quid ageretur, minime statuit aperiendum, partim quod is in Macedoniae locis haereret, partim quod a Valente fuisset haec ei commissa procuratio, non a Theodosio tunc rerum domino, cui prope necdum innotuerat: scriptis autem secreto ad senatum Cpolitanum literis et

καὶ παρὰ ταύτης ἐπιτραπεὶς ὅ τι ἂν λυσιτελεῖν ἡγήσαιτο πρᾶξαι, τοιῷδέ τινι τρόπῳ τὸν ἐπηρτημένον ταῖς πόλεσιν ἀποσείεται κίνδυνον. καλέσας ὡς ἑαυτὸν ἅπαντας ὅσοι ταγμάτων ἔτυχον στρατιωτικῶν προεστῶτες, καὶ ὅρκοις καταλαβών, ἣν εἶχε γνώμην αὐτοῖς ἐκοινώσατο. οἱ δὲ ἅπερ ἔδει πράττειν ἀκηκοότες, λόγους ἐνέσπειραν τοῖς ἐν ἑκάστῃ πόλει βαρβάροις, ὡς ὁ βασιλεὺς ἁδραῖς σφόδρα δωρεαῖς αὐτοὺς ἀμείψασθαι βούλοιτο καὶ διαδοῦναι πᾶσιν οὐ χρήματα μόνον ἀλλὰ καὶ γῆν, ὡς ἂν εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ Ῥωμαίων εὔνοιαν ἐπιδοῖεν. ἐπὶ τούτοις τε ἐκέλευον εἰς τὰς μητροπόλεις ἀγείρεσθαι, ῥητῆς αὐτοῖς εἰς τοῦτο δοθείσης ἡμέρας. ταύταις ἐπαρθέντες οἱ βάρβαροι ταῖς ἐλπίσιν ἐχάλασαν μέν τι τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς κατὰ τῶν πόλεων ἀπωλείας, ἀναμείναντες δὲ τὴν κυρίαν, οὗπερ ἦν τεταγμένον ἑκάστοις ἰέναι, συνέρρεον. εἰδότες δὲ καὶ οἱ στρατιῶται τὸ σύνθημα, καταλαβόντες τὰ ταῖς ἀγοραῖς ἐπικείμενα τέγη τοὺς βαρβάρους εἰσιόντας λίθοις καὶ βέλεσι κατηκόντισαν, ἕως ἅπαντας πανωλεθρίᾳ διαφθείραντες τὰς ἐν τῇ ἑῴᾳ πόλεις τῶν ἐπικειμένων ἠλευθέρωσαν φόβων.

27. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἑῴαν καὶ Θρᾴκην συμπεσόντα ἐλαττώματα τῇ τῶν στρατηγῶν ἀγχινοίᾳ ταύτην ἔσχε τὴν τελευτήν. ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐνδιαιτώμενος ἔτι τῇ Θεσσαλονίκῃ τοῖς μὲν ἐντυγχάνουσιν ἐδόκει πως εὐπρόσιτος εἶναι, τρυφὴν δὲ καὶ ἐκμέλειαν τῆς βασιλείας προοίμια ποιησάμενος τὰς μὲν προεστώσας ἀρχὰς συνετάραξε, τοὺς δὲ τῶν στρατιωτικῶν ἡγουμένους

4 ὅρκους libri: corr *S.* 8 ὧ LP.

ab eo accepta potestate agendi quicquid expediturum rei publicae putaret, tali quodam modo periculum urbibus imminens avertit. arcessitis ad se omnibus ordinum militarium praefectis et sacramentis exactis, consilium quod instituisset cum eis communicat. illi, perceptis iis quae essent peragenda, rumores inter cuiuslibet urbis barbaros didunt, imperatorem largis admodum muneribus eos afficere velle, nec pecuniam duntaxat verum etiam agros distributurum in omnes, ut eos ad suam et populi Romani amicitiam pelliceret. ideoque iubebant ut certo ad hoc eis die statuto intra metropoles convenirent, per has elati spes barbari nonnihil de iracundia deque struendo urbibus exitio remittunt, et exspectato die praestituto, quo singuli venire iussi fuerant, confluunt. cum autem milites quoque datam sibi tesseram non ignorarent, occupatis tectis quae versus forum quodlibet spectabant, ingressos barbaros lapidibus et telis tantisper petunt, donec universis ad internecionem deletis urbes orientales imminenti formidine liberassent.

27. Et damna quidem, quae per Orientem et Thraciam acciderant, exitum huiusmodi, sagacitate ducum, habuerunt. imperator autem Theodosius, adhuc Thessalonicae degens, adeuntibus ille quidem facilis accessu videbatur, sed a voluptate negligentiaque exorsus imperium officia praepositorum rei publicae magistratuum conturbavit, et rerum militarium duces nu-

πλείονας ἢ πρότερον εἰργάσατο· ἑνὸς γὰρ ὄντος ἱππάρχου καὶ ἐπὶ τῶν πεζῶν ἑνὸς τεταγμένου, πλείοσιν ἢ πέντε ταύτας διένειμε τὰς ἀρχάς, τούτῳ τε καὶ τὸ δημόσιον σιτήσεσιν ἐβάρυνε πλείοσιν (οὐκέτι γὰρ δύο στρατηγοῖς μόνοις ἀλλὰ πέντε καὶ πλείοσιν, ὅσα ἕκαστος τῶν δύο πρότερον εἶχεν, ἐχορηγοῦντο) καὶ τοὺς στρατιώτας τοσούτων ἀρχόντων ἐκδέδωκε πλεονεξίᾳ· τούτων γὰρ ἕκαστος οὐκ αὐτὸ μέρος, ἀλλὰ ὁλόκληρον, ὡς ἂν εἰ δύο μόνων ὄντων, ἐκ τῆς περὶ τὰ στρατιωτικὰ σιτηρέσια καπηλείας ἀθροίζειν ἐβούλετο κέρδος. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰλάρχας καὶ λοχαγοὺς καὶ ταξιάρχους εἰς πλῆθος ἤγαγε τοσοῦτον ὥστε διπλασίους ἢ πρότερον εἶχε λελεῖφθαι, τοὺς δὲ στρατιώτας τῶν ἐκ τοῦ δημοσίου δεδομένων αὐτοῖς ἔχειν οὐδέν.

28. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς τοῦτο κατέστησεν ἡ τοῦ βασιλέως ἐκμέλεια καὶ ἡ ἄλογος τῶν χρημάτων ἐπιθυμία, τοσαύτην δὲ ἐπεισήγαγε τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ δαπάνην ὥστε διὰ πλῆθος τῶν ἐδεσμάτων καὶ τῆς περὶ ταῦτα πολυτελείας τάγματα πολυάνθρωπα καταστῆναι μαγείρων τε καὶ οἰνοχόων καὶ τῶν ἄλλων, οὓς εἴ τις ἐξαριθμήσασθαι βουληθείη, συγγραφῆς αὐτῷ πολυστίχου δεήσει. περὶ γὰρ τοῦ πλήθους τῶν περὶ τὴν βασιλικὴν θεραπείαν εὐνούχων, καὶ ὡς οἱ πλεῖστοι τούτων, ὅσοι μάλιστα τῶν ἄλλων ὥρᾳ διέφερον, ἄρχοντάς τε οὓς ἠβούλοντο παρῆγον εἰς μέσον καὶ τῆς βασιλείας ἁπάσης τὴν ἐπικράτειαν ἔσχον, τὴν τοῦ βασιλεύοντος

1 εἰργάσατο *S:* libri ἐργασάμενος. ἱππάρχου Leunclavius: libri ὑπάρχου. 4 ὅσα L margo: ὅσοις P. 7 οὐ κατὰ μέρος? 21 τε οὓς *R:* τέως LP.

mero plures quam antea fuissent, instituit. quippe cum unus esset equitum magister et unus itidem peditum praefectus, pluribus quam quinque magistratus hosce distribuit, et hoc ipso fiscum pluribus annonis gravavit: non enim amplius duobus tantummodo ducibus, sed quinque vel pluribus etiam, quaecunque duum illorum quilibet ante habuisset, praebebantur. simul tot magistratuum avaritiae milites exposuit: nam quilibet eorum non partem sed solidum, ac si duo tantum essent, cauponariam quandam ex militaribus annonis factitando colligere lucrum volebat. nec his contentus etiam praefectos alarum turmarumque duces et tribunos tantopere adauxit, uti duplo plures quam prius essent post se reliquerit, et milites interim nihil eorum quae ipsis ex fisco praebebantur acciperent.

28. Sed huc quidem imperatoris negligentia et enormi avaritia res rediit. tanti vero sumptus in mensam imperatoris erogandi primus auctor exstitit, ut propter ciborum multitudinem et in his apparandis lautitiem populosae coquorum et pocillatorum et aliorum cohortes instituerentur; quas si quis enumerare voluerit, prolixae scriptionis indigebit. nam de multitudine inservientium principi spadonum, quodque complures horum, praesertim qui ceteris forma praestabant, tam praesides in medium producerent eos quos ipsi vellent, quam quod totum imperium in sua potestate haberent, et quo-

εἰς ὅπερ ἐβούλοντο μεταφέροντες γνώμην, τί δεῖ λέγοντα μηκύνειν ἐπὶ πλέον τὸν λόγον, δέον τὰ τῆς ἐξ ἐκείνου τῶν πραγμάτων ἀπωλείας αἴτια διελθεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἔτυχε, καὶ περὶ τοὺς ἀναξίους, τὰ δημόσια δαπανῶν πλειόνων εἰκότως ἐδεῖτο χρημάτων, καὶ τὰς τῶν ἐπαρχιῶν ἡγεμονίας ὠνίους προυτίθει τοῖς προσιοῦσι, δόξῃ μὲν ἢ βίῳ σπουδαίῳ παντάπασιν οὐ προσέχων, ἐπιτήδειον δὲ κρίνων τὸν [ἀγρὸν ἢ] ἀργύριον προσάγοντα πλεῖον. καὶ ἦν ἰδεῖν ἀργυραμοιβοὺς καὶ ὀβολοστάτας καὶ ἄλλους ἐπ' ἀγορᾶς τὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων αἴσχρότατα μετιόντας ἐπιφερομένους τὰ τῶν ἀρχῶν σύμβολα καὶ τοῖς πλείονα ἔχουσι χρήματα τὰς ἐπαρχίας παραδιδόντας. (29) οὔσης οὖν ἤδη τοιαύτης τῆς ἀμφὶ τὴν πολιτείαν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐναλλαγῆς, τὸ μὲν στρατιωτικὸν ἐν ὀλίγῳ μεμείωτο χρόνῳ καὶ εἰς τὸ μηδὲν περιίστατο, τὰς δὲ πόλεις ἐπιλελοίπει τὰ χρήματα, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἐπιτεθέντων εἰσφορῶν, ὑπερβαινόντων τὸ μέτρον, τὰ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀρχόντων ἐκενοῦτο πλεονεξίαν· τοὺς γὰρ μὴ θεραπεύοντας τὴν αὐτῶν ἀπληστίαν τοῖς ἐκ συκοφαντίας πράγμασι περιέβαλλον, μόνον οὐχὶ βοῶντες ὡς ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς δεδώκασιν ἀνάγκη πᾶσα συναγαγεῖν. ἐκ τού-

7 ἀγρὸν ἢ enatum ex ἀργύριον. 13 ἀπολελοίπει vulgo. 14 ante τὰ μὲν desideratur aut relativum ὧν, aut copulativa καί, aut aliud huiusmodi. *Sylb.* nihil hic mutat Godofredus meus, vir in media Graecia plura edoctus, quam quidem Sylburgius. vid. eum in Comm. ad l. 6. Theod. Cod. ad leg. Iul. repetund. *Ritter.* loco commatis post χρήματα aliam distinctionem posui, qua coniectura Sylburgiana magis fit superflua. *R.* φόρων *S*, ne discreparet genus participii. at discrepat etiam p. 89 16: τῶν μεινάντων πεντηκοντόρων, et l. 5 c. 26: τῶν πόλεων ἀπεγνωκότων. cf. Phot. Biblioth. p. 1 b 27, 222 b 38, 231 a 8, 258 b 20, 277 b 3, 450 b 13. Thiersch. de lingua Zaconum p. 536.

cunque lubitum esset, animum principis flecterent, de his, inquam, quid opus est orationem instituere prolixiorem? quando rerum interitus, exinde secuti, causae nobis indicandae veniunt. cum enim temere atque etiam in indignos fisci bona profunderet, ideoque non abs re pluribus pecuniis egeret, provinciarum praefecturas quibusvis accedentibus venales exponebat, nulla prorsus existimationis aut honestae vitae ratione habita, sed eum iudicans idoneum qui auri vel argenti maiorem summam afferret. adeoque videre erat argentarios et nummularios et alios, professiones in foro foedissimas obeuntes, magistratuum insignia ferre, maioremque pecuniae vim habentibus provincias tradere. (29) cum talis in re publica iam coepisset, vergens in deterius, mutatio, militares quidem copiae perexiguum intra tempus deminuebantur et in nihilum adeo redigebantur, urbes vero pecunia destituebat, quae partim per imposita tributa modum excedentia, partim per avaritiam magistratuum exhauriebatur. hi enim eos qui animos ipsorum inexplebiles sibi non conciliabant, omni cultu calumniis opprimebant, tantum non clamantes omnia sibi, quae pro magistratu numerassent, necessario colli-

τον τοιγαροῦν οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες πενίᾳ τε καὶ ἀρχόντων κακίᾳ τρυχόμενοι δυστυχῆ καὶ οἴκτιστον ἔτριβον βίον, ἱκετεύοντες τὸν θεὸν καὶ δεόμενοι τῶν τοσούτων αὐτοῖς ἀπαλλαγὴν εὕρασθαι συμφορῶν· ἔτι γὰρ ἦν αὐτοῖς ἄδεια τοῦ φοιτᾶν εἰς τὰ ἱερὰ καὶ τὰ θεῖα κατὰ τοὺς πατρίους θεσμοὺς ἐκμειλίττεσθαι.

30. Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος παρὰ πολὺ ἐλαττωθὲν τὸ στρατιωτικὸν θεασάμενος, ἐφῆκε τῶν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον βαρβάρων τοῖς βουλομένοις ὡς αὐτὸν ἰέναι, τοὺς αὐτομόλους ἐντάττειν τοῖς στρατιωτικοῖς τάγμασιν ὑπισχνούμενος. οἱ δὲ τὸ σύνθημα τοῦτο δεξάμενοι ᾔεσάν τε ὡς αὐτὸν καὶ ἀνεμίγνυντο τοῖς στρατιώταις, γνώμην ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες, εἰ πλείους γένοιντο, ῥᾷον ἐπιθέσθαι τοῖς πράγμασι καὶ κρατήσειν ἁπάντων. ἰδὼν δὲ τὸ πλῆθος τῶν αὐτομόλων ὁ βασιλεὺς ἤδη τὸ τῶν αὐτόθι στρατιωτῶν ὑπεραῖρον, ἐν νῷ τε βαλόμενος ὡς καθέξει τις αὐτοὺς ἕτερόν τι παρὰ τὰ συντεθειμένα φρονήσαντας, ἄμεινον ᾠήθη μέρος τι τούτων τοῖς στρατευομένοις κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἀναμῖξαι, μέρος δὲ τῶν τὰ ἐκεῖσε τάγματα πληρούντων ὡς ἑαυτὸν ἀγαγεῖν. οὗ δὴ γενομένου, καὶ τῶν μὲν ἐπ᾽ ἐκεῖνα τῶν δὲ ἐπὶ τάδε κατὰ τὸ βασιλέως σύνθημα προϊόντων, οἱ μὲν Αἰγύπτιοι τὴν πάροδον ἡσυχῇ ποιούμενοι διὰ τῶν πόλεων τὰ ἐν χρείᾳ τιμῆς δικαίας ὠνοῦντο, οἱ βάρβαροι δὲ σὺν οὐδενὶ κόσμῳ τῇ παρόδῳ χρώμενοι τὰ ἐπ᾽ ἀγορᾶς ὡς ἐβούλοντο διετίθεσαν. ἐπεὶ δὲ συνέδραμον εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, ἣ

14 βαλλόμενος vulgo. 22 Φιλαδελφίαν et mox Φιλαδελφίᾳ P.

genda esse. hinc igitur oppidorum incolae, qui tam paupertate quam magistratuum improbitate affligerentur, infelicem maximeque miserabilem vitam agebant, deumque suppliciter orabant ut talibus tantisque calamitatibus liberarentur. etenim adhuc facultatem habebant adeundi fana patriisque ritibus numina placandi.

30. Cum autem Theodosius imperator admodum deminutos exercitus animadvertisset, transistrianis barbaris ad se veniendi, quicunque vellent, potestatem fecit, pollicitus se transfugas militum numeris adscripturum. eam illi pactionem accipientes adito Theodosio inter milites referebantur, cum quidem opinarentur, si numerus ipsorum excresceret, facile se rem publicam aggressuros et omnia suam in potestatem redacturos. conspicatus vero multitudinem transfugarum imperator, quae iam suorum militum numerum excederet, simulque revocans ad animum quo pacto quis eos cohibiturus esset, si praeter pacta conventa moliti quid fuissent, praestare ratus est ut partem horum aliquam in Aegypto militantibus admisceret, ac vicissim partem plenis Aegypti legionibus detractam ad se traduceret. quod cum factum esset, his quidem illuc istis autem huc iter facientibus, uti princeps imperaverat, Aegyptii sane per oppida sine tumultu transeuntes iusto res necessarias pretio sibi comparabant, barbari autem nullum habentes in transitu sui modum, cum iis quae venibant in foro, pro animi libidine agebant. posteaquam utri-

μία τῆς Λυδίας ἐστίν, οἱ μὲν Αἰγύπτιοι πολλῷ τῶν βαρβάρων ὄντες ἐλάττους εἴχοντο τῆς στρατηγικῆς εὐταξίας, οἱ δὲ βάρβαροι πλήθει τούτους ὑπεραίροντες ἔχειν τι πλέον ἠξίουν. καὶ ἐπειδὴ τῶν ἐπ' ἀγορᾶς τις ὧν ἀπέδοτο δοθῆναι τιμὴν ᾔτησεν, ὁ δὲ βάρβαρος τὸ ξίφος ἐπήγαγεν, εἶτα ἀναβοήσαντος ἐπλήττετο καὶ ἄλλος βοηθῆσαι βουλόμενος, ἐλεήσαντες οἱ Αἰγύπτιοι τὸ γινόμενον ἐπιεικῶς τοῖς βαρβάροις ἀπέχεσθαι παρῄνουν τῶν τοιούτων ἀτοπημάτων· μὴ γὰρ εἶναι τοῦτο ἔργον ἀνθρώπων κατὰ Ῥωμαίων νόμους ζῆν ἐθελόντων. οἱ δὲ κατ' ἐκείνων ἐχρῶντο τοῖς ξίφεσιν, ἕως ἐνδόντες οἱ Αἰγύπτιοι τῷ θυμῷ συνέπεσόν τε αὐτοῖς καὶ πλείους ἢ διακοσίους ἀνεῖλον, τοὺς μὲν πλήξαντες, τοὺς δὲ εἰς τοὺς ὑπονόμους φυγεῖν ἀναγκάσαντες κἀκεῖσε τὸν βίον ἀπολιπεῖν. ἐν μὲν οὖν τῇ Φιλαδελφείᾳ ταῦτα πράξαντες ἐπὶ τοῖς βαρβάροις Αἰγύπτιοι, καὶ πείσαντες σωφρονεῖν ὡς τῶν ἀντιστησομένων αὐτοῖς οὐκ ἐπιλειψόντων, αὐτοὶ μὲν εἴχοντο τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω πορείας, οἱ δὲ βάρβαροι ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, οὗ τεταγμένον ἦν αὐτοῖς, προῄεσαν. ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν Ὁρμίσδης ὁ Πέρσης· ἦν δὲ Ὁρμίσδου παῖς τοῦ κοινωνήσαντος εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον Ἰουλιανῷ τῷ αὐτοκράτορι.

31. Τῶν δὲ Αἰγυπτίων εἰς Μακεδονίαν ἀφικομένων καὶ τοῖς αὐτόθι τάγμασι συναφθέντων, τάξις μὲν ἦν τοῖς στρατεύμασιν οὐδεμία, οὐδὲ Ῥωμαίου διάκρισις ἢ βαρβάρου, πάντες δὲ

2 fortasse rectius στρατιωτικῆς εὐταξίας. vel στρατηγικῆς erit *a ducibus praescripta*, ut Leunclavius accipit. *S.* 21 συναφέντων L.

que Philadelphiae convenissent, quod oppidum est Lydiae, longo numero barbaris inferiores Aegyptii praescriptum sibi a ducibus ordinem observabant: barbari vero, qui hos multitudine superarent, amplius aliquid sibi iuris usurpabant. cumque forte quidam ex iis qui erant in foro venditarum ab se rerum pretium posceret, barbarus autem gladio feriret, atque hinc illo exclamante vulneraretur et alter, priori laturus opem, miserti eius quod accideret Aegyptii modeste barbaros hortabantur, ab iniquis huiusmodi facinoribus abstinerent: non enim hoc decére viros qui secundum leges Romanas vivere decrevissent. tum illi gladios suos adversus hos stringere, donec et Aegyptii laxato iracundiae freno cum eis congrederentur et plures quam ducentos interimerent, aliis caesis, aliis in cloacas fugere ac vitam in eis relinquere coactis. cum haec Aegyptii Philadelphiae patrassent in barbaros, et modestiores ut essent, non defuturis scilicet qui eis resisterent, persuasissent, ipsi quidem ulterius iter suum prosequebantur, barbari vero versus Aegyptum, quo ire iussi fuerant, progrediebantur. et habebant hi ducem Hormisdam, natione Persam, Hormisdae illius filium, qui cum Iuliano imperatore bello contra Persas interfuit.

31. Adventantibus in Macedoniam Aegyptiis, et iam legionibus eorum locorum adscriptis, nullus erat in castris ordo, nullum Romani vel barbari

ἀναμὶξ ἀνεστρέφοντο, μηδὲ ἀπογραφῆς ἔτι τῶν ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς ἀριθμοῖς ἀναφερομένων φυλαττομένης. ἐφεῖτο δὲ τοῖς αὐτομόλοις, ἤδη τοῖς τάγμασιν ἐγγραφεῖσιν, εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανιέναι καὶ ἑτέρους ἐκπέμπειν ἀνθ' ἑαυτῶν, καὶ ὁπηνίκα ἂν αὐτοῖς δοκοίη, πάλιν ὑπὸ Ῥωμαίους στρατεύεσθαι. τοιαύτην ὁρῶντες οἱ βάρβαροι κρατοῦσαν ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς τάγμασι ταραχὴν (οἵ τε γὰρ αὐτόμολοι πάντα ἐσήμαινον αὐτοῖς καὶ ἡ τῆς ἐπιμιξίας εὐρυχωρία) καιρὸν ἔχειν ᾠήθησαν ἐπιθέσθαι τοῖς πράγμασιν ἐν ἀμελείᾳ τοσαύτῃ κειμένοις. καὶ σὺν οὐδενὶ πόνῳ τὸν ποταμὸν διαβάντες καὶ μέχρι Μακεδονίας ἐλθόντες (ἐκώλυε γὰρ οὐδὲ εἷς, ἐνδιδόντων αὐτοῖς μάλιστα τῶν αὐτομόλων ἀκώλυτον, ἐφ' ἅπερ ἐβούλοντο, τὴν διάβασιν) ἐπειδὴ καὶ τὸν βασιλέα μετὰ παντὸς αὐτοῖς ἀπαντήσαντα τοῦ στρατεύματος ᾔσθοντο, νυκτὸς οὔσης ἤδη βαθείας πῦρ ἀνακαιόμενον πολὺ θεασάμενοι, τεκμαιρόμενοί τε ὡς περὶ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εἴη τὸ φαινόμενον πῦρ, ἅμα δὲ καὶ παρὰ τῶν προσιόντων αὐτοῖς αὐτομόλων οὕτως ἔχειν τοῦτο μαθόντες, δρόμον ἀφῆκαν ἐπὶ τὴν τοῦ βασιλέως σκηνήν, ὑπὸ τοῦ πυρὸς ὁδηγούμενοι. συναραμένων δὲ καὶ τῶν αὐτομόλων αὐτοῖς, μόνοι Ῥωμαῖοι, καὶ τῶν αὐτομόλων ὅσοι παρῆσαν, ἀντέστησαν. ὀλίγοι δὲ πρὸς πολλῷ πλέονας οὐκ ἀρκέσαντες ἔδωκαν μὲν τῷ βασιλεῖ φυγῆς εὐρυχωρίαν, αὐτοὶ δὲ ἅπαντες ἔπεσον ἀνδρείως μαχόμενοι καὶ τῶν βαρβάρων πλῆθος ἄπειρον

7 pro articulo ἡ non male fortasse reposuerimus verbum ἦν. *S.*
13 congruentius *ἀπαντήσοντα. S.*

discrimen, sed inter se cuncti promiscue versabantur, cum ne descriptionis quidem eorum qui militum in numeros referebantur ulla ratio haberetur. quin etiam licitum transfugis erat ut adscripti iam legionibus in patriam reverterentur, aliosque suo loco mitterent, atque ubi videretur ipsis, iterum sub Romanis militarent. eiusmodi confusionem cum in ordinibus militaribus regnare viderent barbari, quibus omnia transfugae renuntiabant, accedente mutuae consuetudinis licentia, idoneum se tempus ad invadendas res tam negligenter administratas nactos existimabant. ideoque flumine nullo labore transmisso ad Macedoniam usque progressi (nullus enim prohibebat, ac transfugae praesertim liberum eis concedebant, quocunque pergere vellent, transitum) ubi principem quoque cum copiis universis occurrere sibi sentiebant, nocte iam profunda magnum ignem accensum conspicati, coniecturamque facientes ignem illum, qui luceret, propter imperatorem et imperatorios esse stipatores, cognito denique de transfugis ad eos accedentibus ita se rem habere, cursu principis ad tentorium, ignem quasi ducem viae secuti, contenderunt. simul autem et transfugis ad eorum se partes adiungentibus, soli Romani cum iis transfugis qui adhuc eis aderant resistebant. cumque pauci contra multo plures non sufficerent, imperatori quidem aufugiendi satis amplum concessere spatium, ipsi vero fortiter dimicantes, infinita barbarorum

ἀνελόντες. εἰ μὲν οὖν ἐπεξῆλθον οἱ βάρβαροι τῷ προτερήματι καὶ τοὺς ἅμα τῷ βασιλεῖ φεύγοντας ἐδίωξαν, πάντως αὐτοβοεὶ πάντων ἂν ἐκράτησαν. ἐπεὶ δὲ ἀρκεσθέντες τῇ νίκῃ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἐγένοντο κύριοι φυλάττοντος οὐδενός, αὐτοὶ μὲν ἀφῆκαν τὰς πόλεις, ἄχαρι πράξαντες εἰς αὐτὰς οὐδὲ ἕν, ἐλπίδι τοῦ φόρον τινὰ ἐξ αὐτῶν κομιεῖσθαι· (32) μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ὡς ἐπὶ τούτοις τὴν ἀναχώρησιν ποιησάμενοι τὰ οἰκεῖα κατέλαβον, φυλακαῖς μὲν τὰ φρούρια καὶ τὰς τειχήρεις ἠσφαλίζετο πόλεις, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἤλαυνε, γράμματα πρὸς Γρατιανὸν στείλας τὸν βασιλέα, δι' ὧν τὰ συμβεβηκότα ἐδήλου, καὶ ὡς δέοι τοῖς πράγμασιν εἰς ἔσχατον ἥκουσι κακοῦ μετὰ πάσης ἀμύνειν ταχυτῆτος. καὶ τοὺς γραμματηφόρους ἐπὶ τούτοις ἐξέπεμπεν, αὐτὸς δέ, ὡς οὐδενὸς λυπηροῦ ταῖς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεσι καὶ Θεσσαλίᾳ συμβεβηκότος, ἐφίστη τοὺς τῶν δημοσίων πράκτορας φόρων εἰσπράξοντας τὸ τελούμενον εἰς πᾶσαν ἀκρίβειαν. καὶ ἦν ἰδεῖν, ὃ διὰ τὴν τῶν βαρβάρων φιλανθρωπίαν περιλελειμμένον ἦν, ἐκφορούμενον· οὐ γὰρ χρήματα μόνον ἀλλὰ καὶ γυναικεῖος κόσμος καὶ ἐσθὴς πᾶσα, μέχρι καὶ αὐτῆς ὡς εἰπεῖν τῆς τὴν αἰδῶ σκεπούσης, ὑπὲρ τῶν τεταγμένων ἐδίδοτο φόρων. καὶ ἦν πᾶσα πόλις καὶ πᾶς ἀγρὸς οἰμωγῆς καὶ θρήνων ἀνάμεστος, τοὺς βαρβάρους ἁπάντων ἀνακαλούντων καὶ τὴν ἐξ ἐκείνων ἐπισπωμένων βοήθειαν.

33. Καὶ τὰ μὲν Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων ἐν τούτοις ἦν, ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος λαμπρὸς καὶ ὥσπερ ἐπὶ νίκῃ σεμνῇ θριαμ-

multitudine trucidata, ceciderunt universi. enimvero si usi victoria barbari et aufugientes cum imperatore mox fuissent insecuti, primo statim clamore cunctos omnino in potestatem redegissent. sed quoniam victoria contenti Macedoniae Thessaliaeque, nemine praesidiis has defendente, domini facti fuerant, liberas reliquere civitates, nec in eas, spe tributum aliquod ab eis accipiendi, durius quicquam statuerunt. (32) imperator autem, cum intellexisset has ob causas eos discessione facta patriam repetiisse, praesidiis castella cum oppidis, quotquot moenibus erant cincta, munit; ipse Cpolim abit, missis ad Gratianum imperatorem litteris, quibus significabat ea quae accidissent, quodque rebus ad extremum discrimen adductis quam celerrime succurrendum esset. cum hoc nomine tabellarios ablegasset, ipse, quasi nihil triste Macedonicis ac Thessalicis oppidis accidisset, publicorum tributorum exactores instituit, qui omnino rigide pensiones tributarias exigerent. erat videre totum hoc, quod humanitate barbarorum relictum fuerat, in censum erogari. non enim pecunia duntaxat, verum et mundus muliebris et omnis vestitus, usque ad illam fere vestem qua pudenda teguntur, indictorum nomine tributorum conferebatur; et omne oppidum, omnis villa ploratu ac lamentis erat plena, barbaros inclamantibus universis et eorum opem poscentibus

33. Atque in hoc statu Thessalorum Macedonumque res erant, imperator autem Theodosius splendide, quasique triumphum ob gloriosam victo-

βον ἐκτελῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰσῄει, τῶν μὲν κοινῶν ἀτυχημάτων οὐδένα ποιούμενος λόγον, συνεκτείνων δὲ τῷ τῆς πόλεως μεγέθει τὴν τῆς τρυφῆς ἀμετρίαν. ὁ δὲ βασιλεὺς Γρατιανὸς οὐ μετρίως ἐπὶ τοῖς ἀγγελθεῖσι συνταραχθεὶς στρατιὰν ἀρκοῦσαν ἐξέπεμψε, Βαύδωνι τῷ στρατηγῷ ταύτην παραδούς, ᾧ καὶ Ἀρβογάστην συνέπεμψεν· ἄμφω δὲ ἦσαν Φράγκοι τὸ γένος, εὖνοί τε σφόδρα Ῥωμαίοις καὶ χρημάτων ὡς μάλιστα ἀδωρότατοι καὶ περὶ τὰ πολέμια φρονήσει καὶ ἀλκῇ διαφέροντες. τούτων ἅμα τῇ στρατιᾷ τοῖς κατὰ Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν ἐπιστάντων χωρίοις, οἱ τὰ τῇδε νεμόμενοι Σκύθαι ἐκ προοιμίου τοῦ φρονήματος τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς προαιρέσεως συναισθόμενοι, παραχρῆμα τῶν τόπων ἐκστάντες ἐπὶ τὴν Θρᾴκην ἐπαλινδρόμουν πεπορθημένην ὑπ' αὐτῶν πρότερον· καὶ ὅ τι πράξαιεν ἀποροῦντες ἐπὶ τὴν ὁμοίαν τῇ πρότερον ἐφέροντο πεῖραν καὶ τοῖς αὐτοῖς παράγειν τὸν βασιλέα Θεοδόσιον ἐπεχείρουν· αὐτομόλους γὰρ ἔπεμπον ὡς αὐτὸν ἐλαχίστους, εὔνοιαν καὶ συμμαχίαν καὶ πᾶν τὸ προσταττόμενον ὑπισχνουμένους. καὶ ἐπειδὴ ταῦτα λέγουσι πιστεύσας ἐδέχετο καὶ οὐδὲ ἡ πρώτη πεῖρα δέδωκεν αὐτῷ τὸ λυσιτελοῦν ἰδεῖν, ἐπηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τούτοις ἕτεροι, καὶ πάντας προσίετο· καὶ πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτομόλοις τὰ πράγματα ἦν διὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἠλιθιότητα. ταύτην δὲ ἔτρεφεν ἡ τῆς τρυφῆς ἄσκησις ἐν αὐτῷ. πάντα γὰρ ὅσα πρὸς ἠθῶν ἀρκεῖ καὶ βίου διαφθοράν, ἐπὶ τῆς τούτου βασιλείας τοσαύτην ἐπίδοσιν ἔσχεν ὥστε πάντας σχε-

5 Symmachus et alii *Bauthoni;*

riam peragens, Cpolim ingreditur, nullam publicorum casuum rationem habens, et cum urbis magnitudine deliciarum ac voluptatis immodicum usum porrigens. at imperator Gratianus harum rerum nuntio non parum perturbatus satis magnas copias ablegat, Baudoni duci traditas; cum quo et Arbogastem mittit. erant autem ambo natione Franci amicissimis in Romanos animis, ab avaritia donisque captandis prorsus immunes, in bellicis rebus prudentia pariter ac robore praestantes. postquam hi cum exercitu in Macedoniam Thessaliamque pervenissent, qui res istic agebant ferebant Scythae, mox ab exordio cognita horum audacia et instituto, locis iis relictis in Thraciam recurrunt prius ab eis vastatam; et quid agerent ambigentes, ad dolum malum priori similem se convertunt, et iisdem artibus imperatorem Theodosium circumvenire conantur. condicionis enim vilissimae transfugas ad eum mittunt, qui et benevolentiam et societatem et facturos se quicquid imperasset pollicerentur. cum haec dicentibus fidem adhibens eos susciperet, iamque ne priori quidem experimento consecutus fuisset ut quod esset ex re cerneret, secuti sunt hos et alii, quos omnes ille recipiebat. iamque res adeo rursus in potestate transfugarum propter stoliditatem principis erant. eam stoliditatem in ipso deliciarum et voluptatis usus alebat. nam omnia, quaecunque corrumpendis moribus et vitae plurimum valent, hoc imperante

δόν, ὅσοι τὰ τοῦ βασιλέως ἐζήλουν ἐπιτηδεύματα, τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν ἐν τούτοις ὁρίζεσθαι. μῖμοί τε γὰρ γελοίων καὶ οἱ κακῶς ἀπολούμενοι ὀρχησταί, καὶ πᾶν ὅ τι πρὸς αἰσχρότητα καὶ τὴν ἄτοπον ταύτην καὶ ἐκμελῆ συντελεῖ μουσικήν, ἠσκήθη τε ἐπὶ τούτου, καὶ μετὰ ταῦτα, διὰ τὸ τὴν ἐκείνων ἄνοιαν ζηλώσαντας εἶναι, εἰς τοσαύτην κατενεχθέντος διαφθορὰν τοῦ πολιτεύματος. ἔτι τε καὶ τὰ τῶν θεῶν ἕδη κατὰ πᾶσαν ἐπολιόρκει πόλιν καὶ χώραν, κίνδυνός τε πᾶσιν ἐπέκειτο τοῖς νομίζουσιν εἶναι θεοὺς ἢ ὅλως εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπουσι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ φαινόμενα προσκυνοῦσι.

34. Θεοδοσίου τοίνυν ὄντος ἐν τούτοις, Γρατιανὸς ὁ βασιλεὺς ἐκπέμπει τοῖς κατὰ τὸ Ἰλλυριῶν κλῖμα στρατιωτικοῖς τάγμασι στρατηγὸν Βιταλιανόν, ἄνδρα πεπονηκόσι τοῖς πράγμασι κατ᾽ οὐδὲν ἀρκέσαι δυνάμενον. τούτου δὲ ἡγουμένου δύο μοῖραι τῶν ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον Γερμανικῶν ἐθνῶν, ἡ μὲν ἡγεμόνι Φριτιγέρνῳ χρωμένη ἡ δὲ ὑπὸ Ἄλλοθον καὶ Σάφρακα τεταγμένη, τοῖς Κελτικοῖς ἔθνεσιν ἐπικείμεναι κατέστησαν εἰς ἀνάγκην τὸν βασιλέα Γρατιανὸν ἐνδοῦναι σφίσιν, ἀπολιπούσαις τὰ ἐν Κελτοῖς, διὰ τοῦ Ἴστρου Παιονίαν καὶ τὴν ἄνω Μυσίαν καταλαβεῖν· ἦν γὰρ αὐτῷ λόγος τε καὶ σπουδὴ τέως ἀπαλλαγῆναι τῆς συνεχοῦς τούτων ἐφόδου. διαπλεύσαντες οὖν ἐπὶ τούτοις τὸν Ἴστρον, διανοούμενοί τε

1 ἐζήτουν libri: corr Leunclavius. 5 διὰ τὸ om P. hiat locus. 7 ἕδη S: libri εἴδη. 16 Ammiano *Alotheus*, Iornandae *Alatheus*, Saphraxeidem *Safrach*.

principe tantum incrementi ceperunt, ut propemodum omnes, qui studia principis aemulabantur, in his beatitatem humanam constituerent. erant enim mimi ridiculorum, et qui male pereant, saltatores, et quicquid ad obscenitatem et flagitiosam hanc dissolutamque musicam pertinet, tam sub ipso quam deinceps exercitum fuit; ac tantam ad corruptelam praecipitavit ideo res publica, quod essent qui horum dementiam aemularentur. praeterea deum quoque sacraria per omnes urbes et agros oppugnabantur; adeoque periculum cunctis imminebat, qui deos esse putabant vel in caelum omnino suspiciebant et quae in eo conspiciuntur adorabant.

34. Cum haec Theodosius ageret, Gratianus imperator ad legiones Illyrici ducem mittit Vitalianum, hominem qui rebus fatiscentibus nequaquam sufficere posset. hoc ducis munus administrante, duo Germanicarum trans Rhenum nationum agmina, quorum alterum ducem Fritigernum habebat, alterum sub Allotho et Safrace militabat, dum Celticas gentes premunt, Gratianum imperatorem eo compulerunt ut ipsis, modo regiones Celticas reliquissent, Istro transiecto Pannoniae Moesiaeque superioris adeundae potestatem faceret. hoc enim studiose agebat, ut horum irruptione continua liberaretur. cum igitur ob haec illi navigatione per Istrum instituta transire

διὰ Παιονίας ἐπὶ τὴν Ἤπειρον διαβῆναι, περαιωθῆναι δὲ τὸν Ἀχελῷον καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐπιθέσθαι, τροφὰς πορίσασθαι ᾠήθησαν πρότερον, Ἀθανάριχόν τε παντὸς τοῦ βασιλείου a. 381 τῶν Σκυθῶν ἄρχοντα γένους ἐκποδὼν ποιήσασθαι πρὸς τὸ μηδένα κατὰ νώτου τὸν κωλύσοντα τὴν αὐτῶν ἐπιχείρησιν ἔχειν. ἐπιθέμενοι τοίνυν αὐτῷ σὺν οὐδενὶ πόνῳ τῶν τόπων ἐν οἷς ἦν ἀπανέστησαν. ὁ δὲ ὡς Θεοδόσιον ἔδραμεν ἀρτίως ἀπαλλαγέντα νόσου τὸν βίον αὐτῷ καταστησάσης εἰς ἀμφίβολον. ὁ δὲ φιλοφρόνως μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ βαρβάρων ἐδέξατο, πόρρω που τῆς Κωνσταντινουπόλεως προελθών, καὶ παραχρῆμα τελευτήσαντα ταφῇ βασιλικῇ περιέστειλε. τοσαύτη δὲ ἦν ἡ περὶ τὴν ταφὴν πολυτέλεια ὥστε τοὺς βαρβάρους ἅπαντας καταπλαγέντας τῇ ταύτης ὑπερβολῇ, τοὺς μὲν Σκύθας ἐπανελθεῖν οἴκαδε καὶ μηκέτι Ῥωμαίοις παρενοχλεῖν, τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ βασιλέως θαυμάσαντας, ὅσοι δὲ ἅμα τῷ τελευτήσαντι παρεγένοντο, τῇ τῆς ὄχθης φυλακῇ προσεγκαρτερήσαντας ἐπὶ πολὺ κωλῦσαι τὰς κατὰ Ῥωμαίων ἐφόδους. ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ ἄλλα προσεγίνετο τῷ Θεοδοσίῳ τύχης πλεονεκτήματα· Σκύρους γὰρ καὶ Καρποδάκας Οὔννοις ἀναμεμιγμένους ἠμύνατο, καὶ ἐλαττωθέντας τῇ μάχῃ περαιωθῆναι τὸν Ἴστρον καὶ τὰ οἰκεῖα καταλαβεῖν συνηνάγκασεν. ἐκ τούτου τοιγαροῦν ἀναθαρρῆσαι τοὺς στρατιώτας συνέβη, καὶ ἔδοξέ πως βραχὺ γοῦν ἐκ τῶν προλαβόντων δυστυχημάτων . . . ἀνενεγκεῖν, ἀνιέναι τε καὶ

3 ᾠήθησαν δεῖν πρότερον? Ὀθενάριχον LP sed Ἀθανάριχον agnoscit etiam Suidas. *S.*

per Pannoniam in Epirum, et Acheloo transmisso Graecas aggredi civitates cogitarent, prius commeatus sibi copiam parandam et Athanarichum, totius regii Scytharum generis principem, longe removendum arbitrabantur, ne quem haberent a tergo, qui conatum ipsorum impediret. hunc igitur adorti, nullo labore locis iis in quibus erat expulerunt. at is celeriter ad Theodosium se contulit, non ita pridem morbo liberatum, qui spem de vita dubiam fecerat. Theodosius hominem cum barbaris comitibus amanter excipit, spatium non exiguum extra Cpolim obviam ei progressus. cumque non multo post exstinctus fuisset, regia sepultura mortuum terrae mandavit. et tantam sane magnificentiam adhibuit, ut tam superbo funere barbaris omnibus obstupefactis Scythae domum redirent nec Romanos amplius infestarent, bonitatem principis admirati; quotquot autem cum rege vita defuncto venerant, custodiendae ripae fluminis intenti, diu, quominus incursionibus Romani vexarentur, impedirent. eo tempore Theodosio quidam alii quoque prosperi casus accidere. nam Scyros et Carpodacas permistos Hunnis propulsavit, et proelio superatos Istrum transiicere suasque sedes repetere compulit. hinc igitur animosi rursus esse milites, paulumque videri de rebus adversis superiorum

γεωργοῖς τὴν ἐκ τῆς γῆς ἐπιμέλειαν καὶ ὑποζυγίοις καὶ θρέμμασι νομὴν ἄφοβον.

a. 383 35. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Θεοδόσιος οὕτω πως ἔδοξεν ἰᾶσθαι τὰ ἐλαττώματα· Πρόμωτος δὲ ὁ στρατηγὸς τῶν κατὰ Θρᾴκην πεζῶν Οἰδοθέῳ, δύναμιν συναγαγόντι πλείστην οὐ μόνον ἐκ τῶν Ἴστρῳ προσοίκων ἐθνῶν ἀλλὰ καὶ τῶν πορρωτάτω που καὶ ἀγνώστων, καὶ ἐπελθόντι στρατιᾷ καὶ περαιουμένῳ τὸν ποταμόν, ἀπαντήσας πεζῇ τε καὶ ποταμίαις ναυσὶ τοσοῦτον εἰργάσατο φόνον ὥστε καὶ τὸν ποταμὸν πλησθῆναι νεκρῶν καὶ τοὺς ἐν γῇ πεσόντας μὴ ῥᾳδίως ἀριθμηθῆναι. τῶν δὲ κατὰ Θρᾴκην ἐν τούτοις ὄντων, οὐ μέτριαί τινες, οὐδὲ οἷαι διαφέρειν εὐκόλως, τὸν Γρατιανὸν περιίσταντο τύχαι. τοῖς γὰρ περὶ τὴν αὐλὴν τὰ τῶν αὐτοκρατόρων ἤθη διαφθείρειν εἰωθόσι πειθόμενος, Ἀλανούς τινας αὐτομόλους δεξάμενος καὶ στρατιαῖς ἐγκαταλέξας δωρεαῖς τε ἁδραῖς ἐτίμα καὶ θαρρεῖν ἠξίου τὰ πάντων ἀναγκαιότατα, στρατιωτῶν λόγον οὐδένα ποιούμενος. τοῦτο τοῖς στρατιώταις κατὰ τοῦ βασιλέως ἔτεκε μῖσος, ὅπερ ὑποτυφόμενον κατὰ βραχὺ καὶ αὐξανόμενον εἰς νεωτέρων πραγμάτων ἐκίνησε τοὺς στρατιώτας ἐπιθυμίαν, τούς τε ἄλλους καὶ κατ᾽ ἐξαίρετον τοὺς ταῖς Βρεττανικαῖς νήσοις ἐνιδρυμένους οἷα τῶν ἄλλων ἁπάντων πλέον αὐθαδείᾳ καὶ θυμῷ νικωμένους. ἐκίνει δὲ πρὸς τοῦτο πλέον αὐτοὺς Μάξιμος Ἴβηρ τὸ γένος, Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν Βρεττανίαν συστρα-

4 Philostorgio *Πρόμοτος.* 5 Claudiano *Odotheus.* 16 οὐδένα om P.

temporum recipere . . . et agricolis exercendarum operarum suarum, iumentis ac pecoribus liberi pastus copia redire.

35. Ac Theodosius quidem imperator in hunc modum acceptis detrimentis mederi visus est. Promotus autem, dux copiarum in Thracia pedestrium, Oedotheo, qui maximum exercitum, non de Istri duntaxat accolis verum etiam de remotissimis et ignotis gentibus collegerat, iamque cum militibus suis aderat et amnem transmittebat, cum terrestribus copiis et navigiis fluvialibus occurrens, tantam caedem edidit ut et ipsum flumen plenum cadaveribus esset et in terra caesi non facile numerari possent. cum hoc essent in statu res Thraciae, non mediocres nec digestu faciles Gratianum casus circumstabant. nam iis obtemperans qui principum mores in aulis corrumpere solent, Alanos quosdam transfugas susceptos et militum numeris adscriptos muneribus largis cohonestabat, tantique faciebat ut eis maximi res momenti crederet, nulla ratione suorum militum habita. pariebat hoc imperatori apud milites odium; quod paulatim succensum et auctum ad rerum novarum libidinem perpulit cum alios milites tum vel maxime Britannicis in insulis constitutos, ut qui magis contumaciae et iracundiae quam ceteri omnes indulgerent. incitabat etiam magis eos Maximus, Hispanus natione, qui Theodosii principis in Britannia commilito fuerat. is permoleste ferens Theodo-

τευσάμενος. οὗτος δυσανασχετῶν ὅτι Θεοδόσιος ἠξίωτο βασιλείας, αὐτὸς δὲ οὐδὲ εἰς ἀρχὴν ἔντιμον ἔτυχε προελθών, ἀνήγειρε πλέον εἰς τὸ κατὰ τοῦ βασιλέως ἔχθος τοὺς στρατιώτας. οἱ δὲ ῥᾳδίως ἐξαναστάντες ἀνεῖπον βασιλέα τὸν Μάξιμον, καὶ περιθέντες τὴν ἁλουργίδα καὶ τὸ διάδημα, παραχρῆμα τὸν Ὠκεανὸν ναυσὶ διαβάντες ταῖς τοῦ Ῥήνου προσωρμίσθησαν ἐκβολαῖς. τῶν δὲ ἐν Γερμανίᾳ καὶ τοῖς μετὰ ταύτην στρατοπέδων ἀσμενέστατα τῇ ἀναρρήσει θεμένων, ἀντικαθίστατο Γρατιανὸς εἰς μάχην αὐτῷ, μέρος οὐ μικρὸν ἔτι τοῦ στρατοπέδου συναγωνιζόμενον ἔχων. ὡς δὲ συνῆλθον αἱ δυνάμεις ἀλλήλαις, ἀκροβολισμοὶ μὲν ἐπὶ πέντε μόνας ἡμέρας ἐγίνοντο, θεασάμενος δὲ ὁ Γρατιανὸς πρότερον μὲν τὴν Μαυρουσίαν ἅπασαν ἵππον ἀποχωρήσασαν καὶ Μάξιμον ἀναβοήσαντας Αὔγουστον, εἶτα καὶ τοὺς ἄλλους κατὰ βραχὺ τῇ μερίδι Μαξίμου θεμένους, ἀπογνοὺς ταῖς ἐλπίσι, τριακοσίους ἱππέας ἀναλαβὼν σὺν αὐτοῖς ἔφυγε προτροπάδην ἐπὶ τὰς Ἄλπεις. εὑρὼν δὲ ταύτας ἀφυλάκτους ἐπὶ Ῥαιτίας ἐχώρει καὶ Νωρικὸν Παιονίας τε καὶ τὴν ἄνω Μυσίαν. οὐκ ἀμελήσας δὲ τῆς αὐτοῦ φυγῆς Μάξιμος τὸν ἵππαρχον Ἀνδραγάθιον, ὁρμώμενον μὲν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου, δοκοῦντα δὲ εὔνουν εἶναι, μετὰ καρτερωτάτων ἵππων ἐκπέμπει διώξοντα. ὁ δὲ συντόνῳ ὁρμῇ διώκων, καταλαβών τε διαβαίνειν ἐθέλοντα τὴν ἐν τῇ Σιγιδούνῳ γέφυραν, κατασφάζει, οὕτω τε βεβαιοτέραν Μαξίμῳ τὴν βασιλείαν πεποίηκεν. Valentinianus II. et Theodosius.

7 Leunclavius post ταύτην supplet τόποις. 16 οὐκ ἀφυλάκτους S, εὐφυλάκτους R. 18 ὕπαρχον P.

sium quidem habitum fuisse dignum imperio, se vero nullum ad honorificum magistratum pervenisse. magis etiam milites ad imperatoris odium irritabat. illi facile ad seditionem impulsi Maximum imperatorem appellant, ac tradita illi cum diademate purpura, confestimque transmisso navibus oceano, ad ostia Rheni appulerunt exercitibus autem qui erant in Germania ceterisque secundum hanc regionibus, summa cum benevolentia designationem hanc approbantibus, obiiciebat ei se Gratianus proelio congressurus, quod non exigua pars exercitus adhuc ab ipso staret. ubi copiae propius ad se in vicem accessissent, ad quinque dies inter se velitationibus utebantur. conspicatus autem Gratianus primo Mauros equites universos discessionem fecisse ac Maximum Augustum conclamasse, deinde ceteros etiam paulatim ad Maximi partes transire, desperatis rebus, sumptisque secum trecentis equitibus, pleno cursu cum eis versus Alpes aufugit. eas cum nullo munitas praesidio repperisset, versus Raetias et Noricum et Pannonias et Moesiam superiorem tendit. hac illius fuga non neglecta Maximus magistrum equitum Andragathium, oriundum Ponto Euxino, qui esse peramico in ipsum animo videretur, cum equis laborem tolerantibus ad eum persequendum mittit. is impetu continuo Gratianum persequens, cum Sigiduni pontem transiturum assecutus esset, occidit, atque hoc modo stabilius imperium Maximo reddidit.

36. Ἄξιον δὲ τῶν ἱστορουμένων τι μὴ παραλιπεῖν τῆς παρούσης ἀφηγήσεως οὐκ ἀλλότριον. ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ῥώμην ἱερατικοῖς τέλεσιν ἔφερον οἱ ποντίφικες τὰ πρῶτα. τούτους γεφυραίους ἄν τις καλέσειεν, εἰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ἡ προσηγορία μετενεχθείη. ταύτης δὲ ἔτυχον τῆς ἐπικλήσεως ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. τῶν ἀνθρώπων οὐδέπω τὴν διὰ τῶν ἀγαλμάτων ἐπισταμένων τιμήν, ἐν Θεσσαλίᾳ πρῶτον ἐδημιουργήθη θεῶν δείκηλα. ἑδῶν δὲ οὐκ ὄντων (ἄγνωστος γὰρ ἦν καὶ τούτων ἡ χρεία) τὰ τῶν θεῶν ἐκτυπώματα τῇ κατὰ τὸν Πηνειὸν γεφύρᾳ καθίδρυσαν, τοὺς ἱερᾶσθαι τοῖς θεοῖς λαχόντας ἐκ τῆς πρώτης καθιδρύσεως γεφυραίους ἐξονομάσαντες. τοῦτο παραλαβόντες ἀφ' Ἑλλήνων Ῥωμαῖοι τοὺς πρώτην τὴν παρ' αὐτοῖς ἱερατικὴν ἔχοντας τάξιν ποντίφικας προσηγόρευσαν· οἷς συναριθμεῖσθαι τοὺς βασιλέας διὰ τὸ τῆς ἀξίας ὑπερέχον ἐνομοθέτησαν. καὶ ἔτυχε τούτου Νομᾶς Πομπίλιος πρῶτος, καὶ πάντες ἑξῆς, οἵ τε λεγόμενοι ῥῆγες καὶ μετ' ἐκείνους Ὀκταβιανός τε αὐτὸς καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον τὴν Ῥωμαίων διαδεξάμενοι μοναρχίαν· ἅμα γὰρ τῷ παραλαβεῖν ἕκαστον τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν ἡ ἱερατικὴ στολὴ παρὰ τῶν ποντιφίκων αὐτῷ προσεφέρετο, καὶ παραχρῆμα ποντίφιξ μάξιμος ἀνεγράφετο, ὅπερ ἐστὶν ἀρχιερεὺς μέγιστος. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες αὐτοκράτορες ἀσμενέστατα φαίνονται δεξάμενοι τὴν τιμὴν καὶ τῇ ἐπιγραφῇ χρησάμενοι ταύτῃ, ἐπειδὴ εἰς Κωνσταντῖνον ἦλθεν ἡ βασι-

12 πρώτην τὴν] immo τὴν πρώτην. 22 legendum videtur καὶ δὴ καὶ Κωνσταντῖνος, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν ἦλθεν ἡ βασιλεία. S.

36. Fuerit autem pretium operae quiddam memoriae proditum non omitti, quod a narratione praesenti non sit alienum. in collegiis sacerdotum Romae pontifices primas tenebant; quos, si vox istaec Graecam in linguam transferatur, gephyraeos a pontibus dicere liceat. hanc autem appellationem huiusmodi quadam ex causa nacti sunt. cum necdum homines cultum qui per imagines exhibetur intelligerent, prima in Thessalia deum simulacra facta sunt. cumque ne sacraria quidem adhuc essent (nam et illorum incognitus erat usus), effigies divinas in Penei fluminis ponte statuebant, indito illis vocabulo, qui deum praefecti sacris essent, ut a prima simulacrorum collocatione Gephyraei, quasi si pontanos dicas, nuncuparentur. hoc a Graecis accepto, Romani eos qui sacerdotum in collegiis apud ipsos locum principem obtinerent pontifices appellarunt; simulque sanxerunt ut eorum in numero reges etiam propter dignitatis excellentiam censerentur. primus quidem Numa Pompilius hunc honorem adeptus est, omnesque deinceps qui reges appellati sunt; ac post illos Octavianus ipse, quique post eum Romano imperio successerunt. simul enim atque summum imperium quisque consequebatur, amictus ei sacerdotalis offerebatur a pontificibus, et continuo in catalogum pontificum maximorum referebatur. ac ceteri quidem principes universi lubentissimis animis hunc honorem accepisse et hoc usi titulo videntur, atque Constantinus etiam, potitus imperio, licet is a recta sacris in rebus via

λεία, καὶ ταῦτα τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ τῆς περὶ τὰ θεῖα τραπεὶς καὶ τὴν Χριστιανῶν ἑλόμενος πίστιν, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἑξῆς οἱ ἄλλοι καὶ Οὐαλεντινιανός τε καὶ Οὐάλης. τῶν οὖν ποντιφίκων κατὰ τὸ σύνηθες προσαγαγόντων Γρατιανῷ τὴν στολὴν ἀπεσείσατο τὴν αἴτησιν, ἀθέμιτον εἶναι Χριστιανῷ τὸ σχῆμα νομίσας. τοῖς τε ἱερεῦσι τῆς στολῆς ἀναδοθείσης φασὶ τὸν πρῶτον ἐν αὐτοῖς τεταγμένον εἰπεῖν "εἰ μὴ βούλεται ποντίφιξ ὁ βασιλεὺς ὀνομάζεσθαι, τάχιστα γενήσεται ποντίφιξ μάξιμος."

37. Ἡ μὲν οὖν Γρατιανοῦ βασιλεία τοιαύτην ἔσχε τὴν τελευτήν, Μάξιμος δὲ τὴν βασιλείαν ἔχειν ἐν ἐχυρῷ πιστευσάμενος ἔστειλε πρὸς Θεοδόσιον βασιλέα πρεσβείαν οὐ συγγνώμην αἰτοῦσαν ἐφ' οἷς εἰς Γρατιανὸν ἔπραξεν, ἀλλά τι καὶ βαρύτητος ἐν ἑαυτῇ φέρουσαν. ἦν δὲ ὁ πρὸς τοῦτο σταλεὶς ὁ τοὺς βασιλικοὺς φυλάττειν ἐπιτεταγμένος κοιτῶνας, οὐκ εὐνοῦχός τις ὢν (οὐδὲ γὰρ εὐνούχους ὁ Μάξιμος ἐπιστῆσαι τῇ τῆς αὐλῆς ἠνέσχετο φυλακῇ), πρεσβύτης δὲ τῶν ἐκ νεότητος αὐτῷ προσεδρευσάντων. ᾔτει δὲ τὸν Θεοδόσιον ἡ πρεσβεία σπονδὰς καὶ ὁμόνοιαν καὶ ὁμαιχμίαν κατὰ παντὸς πολεμίου Ῥωμαίοις, ἢ ἀπειθοῦντι δυσμένειαν καὶ μάχην προήγγελλε. Θεοδόσιος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐδέχετό τε βασιλέα Μάξιμον εἶναι, καὶ εἰκόνων αὐτῷ κοινωνεῖν καὶ βασιλέως προσηγορίας (a. 384) ἠξίου, λάθρᾳ μὲν τὸν κατ' αὐτοῦ πραγματευόμενος πόλε-

8 duplex inest sensus. primum enim significat Gratianum, quia nomen pontificis maximi dedignatus sit, brevi re ipsa fore pontificem maximum suoque sanguine pontem infecturum; deinde, quia ipse pontifex esse detrectaverit, brevi Maximum pro eo et imperatorem futurum et pontificem. *S.*

deflexerit et fidem Christianorum amplexus sit; itemque post illum reliqui ordine secuti, et Valentinianus et Valens. cum ergo pontifices ex more talem Gratiano amictum attulissent, aversatus est id quod petebant, ratus non esse fas illiusmodi habitu Christianum uti. cumque stola flaminibus reddita fuisset, aiunt eum qui dignitate princeps inter eos erat dixisse "si princeps non vult appellari pontifex, admodum brevi pontifex maximus fiet."

37. Igitur Gratiani principatus exitum huiusmodi habuit. Maximus autem, qui possidere se iam tuto crederet imperium, legatos ad Theodosium imperatorem misit, non qui veniam admissorum adversus Gratianum peterent, sed praeterea grave quiddam secum perferrent. et erat is qui missus hoc nomine fuit augustalium cubiculorum praepositus, non spado quispiam (nec enim Maximus ferre poterat ut praetorii custodiae spadones praeficerentur) sed vir aetate gravis, ex illorum numero qui a prima aetate cum eo versati fuerant. postulabat autem legatus hic a Theodosio foedus et concordiam et adversus quemque Romanorum hostem belli societatem; vel si postulatis non fuisset assensus, inimicitias et bellum denuntiabat. hic vero admittere Theodosius ut Maximus imperator esset, simulque dignum ducere qui secum statuarum et imperatorii nominis esset particeps: verum clam in eum bellum

μον, παντὶ δὲ θωπείας εἴδει καὶ θεραπείας αὐτὸν καταστρατηγῶν, ὥστε καὶ Κυνηγίῳ τῷ τῆς αὐλῆς ὑπάρχῳ πεμπομένῳ κατὰ τὴν Αἴγυπτον, προστεταγμένῳ τε πᾶσι τὴν εἰς τὰ θεῖα θρησκείαν ἀπαγορεῦσαι καὶ κλεῖθρα τοῖς τεμένεσιν ἐπιθεῖναι, τὴν Μαξίμου εἰκόνα δεῖξαι τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἐπέταξεν, ἀναθεῖναί τε δημοσίᾳ ταύτην, καὶ ὅτι συμβασιλεύσειν ἔλαχεν αὐτῷ προφωνῆσαι τῷ δήμῳ. Κυνήγιος μὲν οὖν καὶ ἐν τούτῳ τὸ προσταχθὲν ἐπλήρου καὶ τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν ἱερῶν καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπέκλεισε τὰς εἰσόδους, θυσίας τε εἶρξε τὰς ἐξ αἰῶνος νενομισμένας καὶ πᾶσαν πάτριον ἁγιστείαν.

a 336 38. Τὰ μὲν οὖν ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦδε τῇ Ῥωμαίων ἐπικρατείᾳ συμβάντα δείξει τῶν πραγμάτων ἡ κατὰ μέρος ἀφήγησις. ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἔθνος τι Σκυθικὸν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον ἐφάνη πᾶσιν ἄγνωστον τοῖς ἐκεῖσε νομάσιν· ἐκάλουν δὲ Γροθίγγους αὐτοὺς οἱ ταύτῃ βάρβαροι. πλῆθος τοίνυν ὄντες καὶ ὡπλισμένοι κατὰ τὸ δέον, καὶ προσέτι γε ῥώμῃ διαφέροντες, ῥᾷστα διαδραμόντες τοὺς ἐν μέσῳ βαρβάρους παρ' αὐτὴν ἐληλύθασι τοῦ Ἴστρου τὴν ὄχθην, καὶ τὴν διάβασιν αὐτοῖς ᾔτουν ἐπιτραπῆναι τοῦ ποταμοῦ. Πρόμωτος δὲ τὴν τῶν ἐκεῖσε στρατοπέδων ἐπιτετραμμένος ἀρχήν, συμπαρατείνας ἐπὶ μήκιστον τῇ ἠιόνι τοῦ ποταμοῦ τὰ στρατόπεδα τὴν πάροδον τοῖς βαρβάροις ἀπέκλειε. ταῦτα δὲ πράττων καὶ ἐφ' ἑτέραν ὁδὸν ἦλθε τοιάνδε. συγκαλέσας τῶν

14 Προθίγγους libri: corr Salmasius.

moliri et omni assentationis ac observantiae genere hominem circumvenire, adeo quidem ut etiam daret in mandatis Cynegio, praefecto praetorii, cum eum ablegaret in Aegyptum et omnibus numinum religione per ipsum interdici ac fana claudi praecepisset, ut imaginem Maximi conspiciendam Alexandrinis exhiberet, publice poneret et consortem hunc imperii factum esse habita ad populum oratione declararet. qua quidem in re Cynegius, quod imperatum fuerat, praestitit; aditusque templorum per Orientem et universam Aegyptum et ipsam Alexandriam occlusit, sacrificiaque ab omni aevo usitata cum omni patrito cultu prohibuit.

38. Quae autem ab eo tempore hucusque Romano imperio acciderint, ipsarum rerum commemoratio particulatim instituta monstrabit. sub eadem haec tempora natio quaedam Scythica trans Istrum prodiit, omnibus istic incolis ignota; quos eorum locorum barbari Grothingos appellant. hi cum multitudine abundarent et armis necessariis instructi essent, praetereaque robore corporis excellerent, nullo negotio peragratis interiectorum barbarorum terris ad ipsam usque ripam Istri pervenerunt et fluminis transmittendi copiam sibi concedi postularunt. Promotus autem militum in iis locis magister, exercitibus ad ripam fluminis, qua fieri poterat, longissime porrectis, a transitu barbaros arcebat. et haec agens aliam quoque viam huiusmodi repperit. convocatis nonnullis qui linguam eorum callebant, et quibus maxime

αἰσθανομένων τῆς ἐκείνων διαλέκτου τινάς, οἷς μάλιστα ἐγνώκει τὰ τοιαῦτα θαρρεῖν, ἐπὶ προδοσίᾳ καθεῖναι λόγους τοῖς βαρβάροις τούτοις ἀφίησιν. οἱ δὲ ὑπὲρ τοῦ δοθῆναι τὸν Ῥωμαίων στρατηγὸν μετὰ τοῦ στρατεύματος ἁδρὸν ἀπῄτουν μισθόν. τῶν δὲ βαρβάρων πρὸς τὸ τοῦ μισθοῦ πλῆθος ἀρκεῖν οὐ φησάντων, πίστιν τοῖς οἰκείοις λόγοις ἐμποιοῦντες οἱ ἐσταλμένοι παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῖς ἐξ ἀρχῆς προταθεῖσιν ἐπέμενον, σμικρῦναι κατά τι τὸ κέρδος οὐκ ἀνεχόμενοι. συνδραμόντων δὲ εἴς τι ποσὸν ἀμφοτέρων, ἐγίνοντο μὲν ἐν παραβύστῳ περὶ προδοσίας συνθῆκαι, καὶ συνεδόκει μέρος μέν τι τοῦ μισθοῦ παραχρῆμα κομίσασθαι τοὺς προδότας, τὸ δὲ λειπόμενον τῷ καιρῷ φυλάξαι τῆς νίκης. ἐπεὶ δὲ καὶ ὅπως ἀρθῆναι τὰ σημεῖα ἔδει καὶ τὸν καιρὸν ἔταξαν καθ᾽ ὃν ἐχρῆν τὰς προδοσίας εἰς ἔργον ἐλθεῖν, ἀπαγγέλλουσι τῷ στρατηγῷ τὸ συγκείμενον, καὶ ὡς νυκτὸς ἐπιγενομένης οἱ βάρβαροι μέλλοιεν ἔργου τε ἅπτεσθαι καὶ τὴν διάβασιν κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ποιεῖσθαι στρατεύματος. οἱ μὲν οὖν βάρβαροι τὸ τῆς δυνάμεως ἀκμαιότατον πλήθει μονοξύλων ἐμβιβάσαντες ἔταξαν πρῶτον διαβῆναι καὶ τοῖς στρατιώταις ἔτι καθεύδουσιν ἐπελθεῖν, εἶτα ἐπὶ τούτοις τοὺς ἐν ἰσχύϊ μέσην ἔχοντας τάξιν, ὡς ἂν τοῖς πρώτοις ἤδη τῆς ἐπιθέσεως ἀρξαμένοις συνεπιλάβοιντο, καὶ οὕτως ἑξῆς τὴν ἄχρηστον ἅπασαν ἡλικίαν, ἐπὶ κατωρθωμένοις ἤδη πράγμασιν ὡραΐζεσθαι μέλλουσαν. (39) ὁ δὲ στρατηγὸς Πρόμωτος ἐκ τῶν ἐπὶ προδοσίᾳ σταλέντων ἅπαντα ταῦτα προδιδαχθεὶς πρὸς τὰ τοῖς βαρβάροις σκε-

2 καθεῖλε LP.

decrevisset in talibus fidere, hos ipsos dimittit, ut de proditione barbaris hisce mentionem iniicerent. ingens hi praemium petunt a barbaris, si tradi sibi ducem Romanum cum exercitu vellent. cum barbari dicerent eius praemii magnitudinem suas superare facultates, vicissim qui missi a duce fuerant, quo verbis suis fidem facerent, iis insistebant quae ab initio proposuissent, nec sibi de lucro quicquam decidi permittebant. posteaquam utrinque de certa quadam summa convenisset, clam de proditione paciscuntur; et utrisque visum est debere partem aliquam praemii statim proditores accipere, reliquo ad victoriae tempus reservato. ubi iam constitutum fuisset quo pacto signa danda et quo esset exsequenda tempore proditio, duci rem, uti composita fuisset, nuntiant, et quod, ubi nox advenisset, facinus barbari aggressuri essent et adversus exercitum Romanum transiecturi. partem igitur exercitus sui robustissimam, lintribus impositam plurimis, primo loco transiicere barbari iusserunt et milites adhuc dormientes adoriri; deinde alios, qui ratione roboris medium velut ordinem obtinebant, ut primis aggressionem exorsis opem ferrent; atque ita tandem reliquam omnem aetatem inutilem, quae se rebus iam praeclare confectis esset ostentatura. (39) de quibus omnibus iam ante dux copiarum Promotus ab iis qui nomine proditionis ablegati fuerant edoctus ad occurrendum consiliis barbarorum se parat, navibus ita con-

φθέντα παρεσκευάζετο, τὰς ναῦς ἀντιπρῴρους στήσας ἀλλήλαις, καὶ τὸ μὲν βάθος πλοίοις τρισὶ πληρώσας, φροντίσας δὲ μήκους ὅτι μάλιστα πλείονος ἐπὶ σταδίους εἴκοσι τοῦ ποταμοῦ τὴν ἠϊόνα κατέλαβε, τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τοῦτο τὴν διάβασιν ἀποκλείων, τοῖς δὲ λοιποῖς ἁπάντων μονοξύλοις ἤδη διαβαίνειν ἐπιχειροῦσι, καὶ οἷς ἐνετύγχανε καταδύων. ἀσελήνου δὲ τῆς νυκτὸς οὔσης ἀγνοοῦντες οἱ βάρβαροι τὴν τῶν Ῥωμαίων παρασκευὴν ἔργου τε ἥπτοντο καὶ σιγῇ καὶ ἡσυχίᾳ πολλῇ τοῖς μονοξύλοις ἐνέβαινον, ἀγνοεῖν πάντῃ τὰ βεβουλευμένα τοὺς Ῥωμαίους ἡγούμενοι. τῶν δὲ σημείων ἀρθέντων οἱ τὴν προδοσίαν μηχανησάμενοι, τῷ στρατηγῷ προμηνύσαντες ἕκαστα καὶ ἁρμοσάμενοι τῇ τῶν πολεμίων παρασκευῇ, ταῖς τε ναυσὶ μεγάλαις οὔσαις καὶ εἰρεσίᾳ καρτερωτάτῃ χρωμέναις ἐπέπλεον καὶ τὰ προστυγχάνοντα πάντα κατέδυον, οὐδενὸς τῶν ἀποπιπτόντων διὰ τὸ τῆς πανοπλίας βάρος οἵου τε γενομένου σωθῆναι. τὰ δὲ τοὺς ταῖς ναυσὶ περιπλέοντας διαφυγόντα μονόξυλα, καὶ τοῖς εἰς μῆκος ἡγμένοις πλοίοις περιπεσόντα, παντὶ τῷ προσπεσόντι βαλλόμενα σὺν αὐτοῖς ἀπώλετο τοῖς ἀνδράσιν, οὐδενὸς ὑπερβῆναι τὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων διάφραγμα δυνηθέντος. φόνου δὲ πολλοῦ γενομένου καὶ οἷος οὔπω πρότερον ἐν ναυμαχίᾳ συνέβη, σωμάτων μὲν ὁ ποταμὸς ἐπληροῦτο καὶ ὅπλων ὅσα φύσιν εἶχεν ὑπὲρ τοῦ ὕδατος αἰωρεῖσθαι, εἰ δέ πού τινες οἷοί τε γεγόνασι διαβῆναι νηχόμενοι, τοῖς περὶ τὴν ἠϊόνα τοῦ ποταμοῦ παροῖς ἐμπεσόντες ἀπώλοντο. τοῦ δὲ ἀκμάζοντος παντὸς ἐν τοῖς

16 ἡγμένοις S: libri συγμένοις. 23 παροῦσι Leunclavius, πλοίοις S.

stitutis ut obversas in vicem sibi proras haberent. latitudinem aciei navalis efficit eam quae navigiis tribus constaret: longitudinis autem maioris inprimis habita ratione, ad viginti usque stadia ripam fluminis occupat; qua quidem re adversos a transiectu excludebat; et reliquis occurrens qui lintribus transmittere conarentur, in quoscunque delatus esset, eos submergebat. cumque nox esset illunis, ignorantes apparatum Romanorum barbari, facinus ipsum exordiebantur, magno cum silentio lintres ingressi, ratique Romanos consilia sua prorsus latere. signis autem datis, cum proditionis auctores de singulis ducem praemonuissent ac propius ad hostilem apparatum accessissent, navibus magnis et remigio validissimo utentibus invehebantur, obviaque cuncta submergebant, cum nemo desilientium propter armorum pondus evadere posset. lintres autem illi, quicunque vitaverant Romanos navibus circumvectos, cum in porrectas in longitudinem naves incidissent, quibusvis offerentibus sese telis petiti cum ipsis viris interibant, adeo quidem ut navium Romanarum septum illud nemo transire potuerit. ingenti edita caede, qualis antea necdum ullo navali proelio patrata fuit, cadaveribus amnis compleri et armis, quorum quidem esset ea natura ut aquae innatarent. quodsi qui natando transiicere potuissent, in eos qui ad ripam fluminis aderant delati peribant. hoc modo cum flos ipse barbarici exercitus omnino exstinctus

βαρβάροις διαφθαρέντος, ἐπὶ τὴν λείαν ἐχώρουν οἱ στρατιῶται, παιδάρια μὲν ἀπάγοντες καὶ γύναια, καὶ τῆς ἀποσκευῆς γενόμενοι κύριοι. τότε δὴ καὶ ὁ στρατηγὸς Πρόμωτος οὐ πόρρω που τὸν βασιλέα Θεοδόσιον ὄντα μετακαλέσας ἐποιεῖτο μάρτυρα τοῦ κατορθώματος. ὁ δὲ τῶν αἰχμαλώτων τὸ πλῆθος καὶ τὸν ὄγκον τῶν λαφύρων τεθεαμένος ἀνῆκέ τε τοὺς αἰχμαλώτους ἀδέτους καὶ δωρεαῖς ἐφιλοφρονεῖτο, διὰ τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας εἰς τὸ αὐτομολῆσαι προτρέπων, καὶ ἄλλως εἰς τὸν κατὰ Μαξίμου συνοίσοντάς οἱ πόλεμον. ὁ μὲν οὖν Πρόμωτος ἐπέμενε τῇ τῆς Θρᾴκης ἐφεστὼς φυλακῇ καὶ πρὸς τὸν εἰρημένον πόλεμον ἐν παραβύστῳ γινόμενος εὐτρεπής· ἕτερον δέ τι παραπλήσιον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ συμβὰν ἄξιον ἀφηγήσασθαι.

40. Πόλις ἔστιν ἐν τῇ κατὰ Θρᾴκην Σκυθίᾳ Τομεὺς ὀνομαζομένη. τῶν ἐνιδρυμένων ταύτῃ στρατιωτῶν ἡγεῖτο Γερόντιος, ἀνὴρ καὶ ῥώμῃ σώματος καὶ πρὸς πᾶσαν πολεμικὴν χρείαν ἀρκῶν. ἦσαν δὲ πρὸ ταύτης τῆς πόλεως ὑπὸ βασιλέως ἀριστίνδην ἐνστάντες βάρβαροι, τῇ τε τῶν σωμάτων ἀνατρέχοντες εὐφυΐᾳ καὶ ἀνδρίᾳ πολὺ τῶν ἄλλων διαφέροντες. οὗτοι καὶ σιτήσεων ὑπὲρ τοὺς στρατιώτας καὶ ἄλλων παρὰ βασιλέως ἠξιωμένοι δωρεῶν οὐκ εὐνοίᾳ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀμείβεσθαι διενοοῦντο τιμὰς ἀλλὰ τῇ εἰς τὸν ἄρχοντα ὑπεροψίᾳ καὶ τῇ περὶ τοὺς στρατιώτας καταφρονήσει. ταύτης αὐτῶν αἰσθανόμενος τῆς προαιρέσεως ὁ Γερόντιος, καὶ ὡς ἐγχειρῆσαι

15 post *σώματος* omissum videtur *προέχων* aut simile quoddam participium. *S.* 16 *ἐκστάντες* P. 17 *πολὺ* *S*: libri *πολλῇ*.

fuisset, ad praedam se milites convertebant, pueros et mulierculas abducentes et apparatu barbarorum potiti. tunc etiam dux copiarum Promotus arcessitum imperatorem Theodosium, qui non procul aberat, rei fortiter gestae testem fecit. ille multitudinem captivorum et spoliorum molem conspicatus captivos vinculis liberatos dimisit et muneribus demulsit, hac eos humanitate pelliciens ut ad se sponte transirent; quod etiam ceteroqui eorum opera futura ipsi esset utilis ad bellum contra Maximum gerendum. ac Promotus quidem mansit in officio, Thraciae custodiendae praefectus, et ad bellum quod diximus secreto paratus. fuerit autem operae pretium et aliud quiddam simile, quod eodem tempore accidit, narrari.

40. Est oppidum in ea Scythia quae Thracia continetur, quod Tomos vocant. huius oppidi militibus praesidiariis cum potestate praeerat Gerontius, vir robore corporis excellens et ad usum belli quemvis idoneus. erant autem extra oppidum barbari quidam a principe delectu praestantissimorum habito collocati, qui et corporum dotibus egregiis natura praediti erant et virilibus animis ceteros superabant. hi supra milites reliquos et annonis et aliis muneribus ab imperatore donati non honores illos sibi habitos benevolentia compensare cogitabant, sed despectu praesidis et militum Romanorum contemptu. hac eorum voluntate cognita Gerontius, et quod in oppidum

διανοοῦνται τῇ πόλει καὶ συνταράξαι τὰ καθεστῶτα, κοινοῦται τῶν στρατιωτῶν τοῖς φρονήσει μάλιστα διαφέρουσιν, ἐπεξελθεῖν τῇ τῶν βαρβάρων ἀσελγείᾳ καὶ ὕβρει βουλόμενος. ὡς δὲ διὰ δειλίαν ἑώρα ὀκνοῦντας καὶ αὐτὸ τὸ κίνημα τῶν βαρβάρων δεδιότας, ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα καὶ τῶν ὑπασπιστῶν σφόδρα εὐαριθμήτους παντὶ τῷ τῶν βαρβάρων ἀντετάττετο πλήθει, καὶ τὰς πύλας ἀναπετάσας ἀπήντα, τῶν στρατιωτῶν ἢ καθευδόντων ἔτι καὶ τῷ ὄκνῳ πεπεδημένων, ἢ πρὸς τὸ τεῖχος ἀναδραμόντων καὶ τὰ γινόμενα θεωμένων. τοῖς δὲ βαρβάροις ἐπῄει γελᾶν τὴν τοῦ Γεροντίου παραφροσύνην, καὶ θανατᾶν οἰόμενοι τὸν ἄνθρωπον ἔπεμπον αὐτῷ τοὺς ἐν ἑαυτοῖς ἀλκῇ διαφέροντας. ὁ δὲ τῷ πρῶτον ἐπελθόντι συμπλακεὶς καὶ τὴν ἀσπίδα συντόμως χειρίσας ἐμάχετο καρτερῶς, ἄχρις ὅτε τῶν ὑπασπιστῶν τις, ἰδὼν συμπεπλεγμένους αὐτοὺς ἀλλήλοις, ἀπέκοψε τῷ ξίφει τοῦ βαρβάρου τὸν ὦμον καὶ τοῦ ἵππου κατήγαγε. καταπλαγέντων δὲ τῶν βαρβάρων τὸ τοῦ ἀνδρὸς ἀνδρεῖόν τε ἅμα καὶ θαρραλέον, ἅμα τε ὁ Γερόντιος ἄλλοις τῶν πολεμίων ἐπῄει, καὶ θεωροῦντες οἱ ἐκ τοῦ τείχους τὰ πραττόμενα παρὰ τοῦ σφῶν στρατηγοῦντος ἀνεμνήσθησαν τοῦ Ῥωμαίων ὀνόματος, καὶ ἐπεξελθόντες ἤδη καταπεπληγμένους τοὺς ἐκπεσόντας κατέσφαξαν· τοὺς δὲ ἀποδράντας ἐδέχετο παρὰ Χριστιανῶν τιμώμενον οἰκοδόμημα, νομιζόμενον ἄσυλον. ὁ μὲν οὖν Γερόντιος τῶν ἐπηρτημένων τὴν Σκυθίαν ἐλευθερώσας κινδύνων, καὶ τῶν

10 *ἐπέπεμπον?* 19 *καταπεπλεγμένους* libri: corr S. 20 *ἀποδράσαντας* P.

aliquid molituri essent statumque rerum conturbaturi, consilium suum cum prudentissimis quibusque militibus, petulantiam et iniurias barbarorum punire volens, communicat. cum autem eos ob metum cunctabundos cerneret, qui vel ipsum barbarorum incessum timerent, sumptis armis et admodum paucis satellitibus adversus universam barbarorum multitudinem semet obiecturus instruit, apertisque portis prodit, militibus vel adhuc dormientibus et metu ceu compage quadam vinctis, vel in muros accurrentibus et quae gererentur spectantibus. barbaris autem ridere Gerontii dementiam subiit; et quod hominem cupidum mortis existimarent, quosdam robore praestantes adversus eum mittunt. Gerontius cum eo congressus qui primus irruerat, cum manu parmam celeriter prehendisset, fortiter dimicat, donec quidam ex satellitibus, conspicatus eos lucta manu implicatos, humerum barbari gladio abscidisset et hominem equo deturbasset. obstupefactis autem barbaris ob viri fortitudinem et audaciam, simul Gerontius alios ex hostibus adoritur; et qui erant in muris, conspicientes ea quae ab ipsorum duce gererentur, Romani nominis ad animos revocata memoria, barbaros aggrediuntur et erumpentium terrore perculsos occidunt. qui aufugerant, in aedificium se recipiebant quod a Christianis habetur in honore proque asylo ducitur. ac Gerontius quidem ab imminentibus periculis liberata Scythia, et barbaris hanc aggressis eximia

ἐπαναστάντων αὐτῇ βαρβάρων ἀνδρίας ὑπερβολῇ καὶ μεγαλοψυχίᾳ κρατήσας, τὰς παρὰ τοῦ βασιλεύοντος ἀμοιβὰς προσεδέχετο· Θεοδόσιος δὲ ὁ βασιλεὺς οὐ μετρίως ἀγανακτήσας ὅτι βάρβαροι τοσαύτης ἠξιωμένοι παρ' αὐτοῦ τιμῆς ἀνῃρέθησαν, εἰ καὶ τοῖς πράγμασιν ἔτυχον λυμηνάμενοι, συναρπάζει τε τὸν Γερόντιον παραχρῆμα καὶ λόγον τῆς ὑπὲρ Ῥωμαίων ἀριστείας ἀπῄτει. τοῦ δὲ καὶ τὴν κατὰ Ῥωμαίων αὐτῶν ἐπανάστασιν ἀπελέγχοντος, διεξιόντος τε τὰς ἁρπαγὰς καὶ τὴν τῶν οἰκητόρων ἀπώλειαν, τούτων μὲν οὐδενὶ προσεῖχεν ὁ βασιλεύς, ἐνίστατο δὲ τῷ μὴ διὰ τὸ κοινῇ λυσιτελὲς ἀλλ' ἐπιθυμίᾳ τῶν παρὰ βασιλέως αὐτοῖς δεδωρημένων, ὡς ἂν μὴ ἐλεγχθείη ταῦτα κερδάνας, ἐκποδὼν αὐτοὺς ἐθελῆσαι ποιῆσαι. τοῦ δὲ καὶ ταῦτα τῷ δημοσίῳ λέγοντος πεπομφέναι μετὰ τὴν ἐκείνων ἀναίρεσιν (ἦν δὲ περιαυχένια χρυσᾶ παρὰ βασιλέως αὐτοῖς δεδομένα πρὸς κόσμον), μόλις ἣν εἶχε διανείμας τοῖς εὐνούχοις οὐσίαν οἷός τε γέγονε τῶν περιεστώτων ἐξαιρεθῆναι κινδύνων, ἄξια τῆς εἰς Ῥωμαίους εὐνοίας ἐκτίσας τὰ ἐπίχειρα.

41. Τῶν δὲ ὑπὸ τὴν Θεοδοσίου βασιλείαν οὕτω διεφθαρμένων, καὶ σπουδαίου μὲν οὐδενὸς εἰς ἀρετὴν φέροντος ἐπαινουμένου, παντὸς δὲ τρυφῆς καὶ ἀκολασίας εἴδους κατὰ πῆχυν (τὸ λεγόμενον) ἐφ' ἑκάστης ἐπιδιδόντος, οἱ τὴν ἐν Συρίᾳ μεγάλην Ἀντιόχειαν οἰκοῦντες, οὐ φέροντες τὴν ἐπὶ τοῖς δημοσίοις φόροις ὁσημέραι παρὰ τῶν πρακτόρων ἐπινοουμένην προσθήκην, εἰς στάσιν ἀνέστησαν, καὶ τοὺς ἀνδριάντας αὐτοῦ τε τοῦ βασιλέως καὶ a. 387

16 ἐπιχείρια L.

fortitudine ac magnanimitate victis, ab imperatore praemia quaedam exspectabat. Theodosius autem non mediocriter iratus ob interemptos barbaros, quos ipse tanto dignatus esset honore, quantumvis exitio rei publicae fuissent, confestim Gerontium corripit et ab eo rationem rei pro Romanis strenue gestae poscit. illo rebellionis eos adversus Romanos arguente, simulque rapinas et incolarum exitium commemorante, horum nullo moveri princeps, sed in eo persistere, Gerontium non utilitatis publicae causa sed ob libidinem adipiscendi barbaris ab imperatore donata, ne lucris istis potitus convinci posset, illos e medio tollere voluisse. Gerontio respondente se ista quoque post ipsorum caedem fisco misisse (erant autem aurei torques, ad ornatum eis a principe donati) vix facultatibus, quas habebat, in eunuchos distributis eripere se periculis imminentibus potuit, dignis scilicet fide in rem publicam Romanam sua praemiis persolutis.

41. Cum essent in imperio Theodosiano res in hunc modum perditae, ac nihil egregium, quod ad virtutem tenderet, laudaretur, sed omne deliciarum et luxuriae genus ulnatim, ceu proverbio dici solet, quotidie sumeret incrementum, magnae illius Antiochiae Syriacae cives, non ferentes publicorum cumulationes tributorum, quae singulos in dies ab exactoribus excogitabantur seditionem moverunt, et tam ipsius principis quam Augustae statuis

τῆς τούτῳ συνοικούσης αἰσχρῶς καθελόντες φωνὰς ἀφῆκαν τῶν μὲν πραττομένων οὐκ ἀναξίας, οὐκ ἔξω μέντοι στωμυλίας καὶ τῆς συνήθους αὐτοῖς ἀστειότητος. ἐπεὶ δὲ τοῖς παρ' αὐτῶν γεγενημένοις ὁ βασιλεὺς κινηθεὶς ἠπείλει τῷ πταίσματι δίκην ἀξίαν ἐπιθεῖναι, δέει τῆς βασιλέως ὀργῆς ἐδόκει τῇ βουλῇ πρέσβεις ἐκπέμπειν, ὑπὲρ ὧν ὁ δῆμος ἔπραξεν ἀπολογησομένους. αἱροῦνται τοίνυν Λιβάνιόν τε τὸν σοφιστήν, οὗ τὸ κλέος ἐκ τῶν καταλελειμμένων ὑπ' αὐτοῦ κηρύττεται λόγων, καὶ Ἱλάριον γένους τε λαμπρότητι καὶ παντὶ παιδείας εἴδει προήκοντα. καὶ ὁ μὲν σοφιστὴς τὸν περὶ τῆς στάσεως αὐτῷ τε βασιλεῖ καὶ τῇ γερουσίᾳ λόγον εἰπὼν ἴσχυσε τὸν βασιλέα μεταστῆσαι τῆς κατὰ Ἀντιοχέων ὀργῆς, ὥστε ἀμέλει τούτῳ καὶ τὸν περὶ τῶν διαλλαγῶν ἐπιθεῖναι, τελέως τοῦ βασιλέως τὸ πρὸς τὴν πόλιν ἔχθος ἀποθεμένου· Ἱλάριος δὲ διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀρετῆς ἐπαίνων ἀξιωθεὶς ἄρχειν παρὰ βασιλέως ἐτάττετο Παλαιστίνης ἁπάσης.

42. Τῶν δὲ κατὰ τὴν ἑῴαν καὶ Θρᾴκην καὶ Ἰλλυρίδα ὄντων ἐν τούτοις, Μάξιμος οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν οἰόμενος αὐτῷ τὰ πράγματα φέρεσθαι μόνων ἄρχοντι τῶν ὑπὸ Γρατιανῷ πρότερον τεταγμένων ἐθνῶν, διενοεῖτο παραλῦσαι τὸν νέον Οὐαλεντινιανὸν τῆς βασιλείας, εἰ μὲν δύναιτο, πάσης, εἰ δὲ τούτου διαμάρτοι, μέρος γοῦν αὐτῆς, ὅσον ἂν οἷός τε γένοιτο, οἰκειώσασθαι. καὶ ταύτῃ κεκρατημένος τῇ γνώμῃ διαβῆναι τὰς Ἄλπεις καὶ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν χωρῆσαι παρεσκευάζετο. θεωρῶν δὲ ὡς διὰ στενῆς ὁδοῦ

16 Ἰλλυριῶν libri. 20 τούτου *S*: libri τοῦτο.

foede deiectis voces iactarunt, non illas quidem iis indignas quae gerebantur, sed cum dicacitate tamen et ipsis familiari urbanitate coniunctas. cumque princeps ob ea commotus, quae ab ipsis designata fuerant, merito supplicio se delictum hoc puniturum minaretur, metu irae principis visum est ordini decurionum legatos mittere qui a plebe commissa purgarent. itaque Libanium professorem, cuius famam libri ab eo relicti praedicant, et Hilarium, splendore familiae atque omni eruditionis genere praestantem, deligunt. ac professor ille quidem oratione coram imperatore ac senatu de seditione pronuntiata tantum efficere potuit, ut a concepta adversus Antiochenos ira principem revocaret; obiterque factum est ut ei princeps alteram quoque de reconciliatione orationem iniungeret, inimicitiis adversus urbem prorsus depositis. Hilarius autem, eximiae virtutis causa laudatus, ab imperatore toti Palaestinae cum imperio praefectus est.

42. Cum res Orientis et Thraciae et Illyrici hoc essent in statu, Maximus, qui non ex dignitate res sibi succedere putabat, si solis imperaret iis nationibus quae Gratiano prius paruerant, de Valentiniano regno deiiciendo cogitabat, toto quidem illo, si posset, sin ea spe frustraretur, de parte illius aliqua saltim acquirenda, quantam sane occupare posset. hac opinione victus ad transeundas Alpes et adeundam Italiam se parat. cum autem videret per

καὶ τραχυτάτων καὶ ἀβάτων ὀρῶν ἀνάγκη ποιήσασθαι τὴν ὁδοιπορίαν, διαδέχεται δὲ ταῦτα τέλματα καὶ ἕλη ὁδοιπόροις σχολαίτερον διοῦσιν, οὐχ ὅτι στρατιᾷ τοσαύτῃ διέξοδον ἐνδιδόντα, τὸ πρακτέον εἰς ἀμείνονα βουλὴν ἀνετίθετο. τοῦ δὲ Οὐαλεντινιανοῦ πρεσβείαις ἐκ τῆς Ἀκυληΐας χρωμένου καὶ περὶ βεβαιοτέρας εἰρήνης ἀσφάλειαν αὐτῷ δοθῆναι παρακαλοῦντος, ἐτίθετο ταῖς αἰτήσεσι Μάξιμος, δεῖξαι τοῦτο καὶ αὐτὸς ὅτι μάλιστα ποιούμενος. πέμπει οὖν Δομνῖνον ἐπὶ τούτῳ Οὐαλεντινιανός, Σύρον μὲν ὄντα τὸ γένος, ἐκ δὲ τοῦ βελτίονος αὐτῷ γνώριμον ὄντα· παραδυναστεύων γὰρ αὐτῷ πίστει καὶ πραγμάτων ἐμπειρίᾳ προέχειν τῶν ἄλλων ἐδόκει· καὶ ἄλλως ὅσα ὁ βασιλεὺς οὐδενὸς εἰδότος ἄλλου πράττειν ἐβούλετο, τούτῳ κατ' ἐξαίρετον ἐγνώκει θαρρεῖν. ἐλθὼν οὖν ὡς τὸν Μάξιμον ὁ Δομνῖνος, καὶ ὅσα τῆς πρεσβείας ἦν ἀπαγγείλας, ἠξιοῦτο θεραπείας καὶ φιλοφροσύνης παντοίας· τιμῆς τε γὰρ αὐτὸν ὁ Μάξιμος ὑπερβαλλούσης ἠξίου, καὶ ὄγκου δωρεῶν ἐπλήρου τοσούτου ὥστε Δομνῖνον μηδένα τοιοῦτον ἔσεσθαι τῷ βασιλεῖ Οὐαλεντινιανῷ φίλον ὑπονοῆσαι. τοσοῦτον δὲ ἴσχυεν ὁ Μάξιμος τὸν Δομνῖνον παραγαγεῖν ὥστε καὶ μέρος ἧς εἶχε στρατιᾶς συμπαραπέμψαι, συνοῖσον εἰς ἐπικουρίαν τῷ βασιλεῖ κατὰ τῶν ἐπικειμένων τοῖς ὑπ' αὐτὸν Παίοσι βαρβάρων. ἐπὶ τούτοις ἀναχωρήσαντος τοῦ Δομνίνου, καὶ ὡραϊζομένου τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῶν δωρεῶν καὶ τῇ τῶν δεδομένων αὐτῷ συμμάχων δορυφορίᾳ, τὴν ἀπὸ τῶν Ἄλπεων φέρουσαν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ὁδὸν ἔλαθε

4 δὲ om LP. 7 δεῖξαι] Leunclavius δέξασθαι. 16 τοσούτου vel τοσούτων S: libri τοσοῦτον. 23 Ἰταλίαν] libri ἰδίαν.

viam angustam et asperrimos inviosque montes iter necessario faciundum esse, quos deinde lacus et paludes excipiunt, per quas duntaxat viatoribus otiose tardeque transeuntibus, non tantis copiis, exitus patet, quid agendum esset ad consilium melius differebat. cum autem Valentinianus legatos Aquileia mitteret, deque pace firmiori sibi caveri peteret, postulatis assentitur Maximus, eam rem se quoque lubentissime accipere simulans. itaque Domninum Valentinianus hanc ob causam ablegat, natione Syrum et notae melioris familiarem. quippe maxima secundum ipsum potestate praeditus fide pariter et usu rerum praestare ceteris videbatur; et quicquid alioqui princeps alio nemine conscio facere volebat, huic inprimis credendum statuerat. itaque cum venisset ad Maximum Domninus, capitibus legationis omnibus expositis, omni cum observantia comitateque exceptus est. nam et dignabatur eum honore Maximus eximio, et tanta munerum mole satiabat ut imperatorem Valentinianum nullum huic parem habiturum amicum Domninus existimaret. ac poterat usque adeo Domninum decipere Maximus, ut etiam partem exercitus sui cum eo mitteret, quae imperatori contra barbaros subiectis ipsi Pannoniis imminentes esset auxilio. posteaquam haec consecutus Domninus abiisset, ac sibi placeret ob copiam magnitudinemque munerum, quae acceperat, et concessorum sibi sociorum satellitium, viam ab Alpibus domum ducentem imprudens

τῷ Μαξίμῳ ῥᾴονα κατάστήσας. ὅπερ ὁ Μάξιμος προϊδόμενος, καὶ ἐπὶ τούτῳ πάντα κατασκευάσας, ἐπηκολούθησε πανστρατιᾷ, μεθ᾽ ἡσυχίας προπέμψας κατὰ τὴν ὁδὸν φύλακας, οἳ πᾶσαν ἐποιοῦντο φροντίδα τοῦ μηδένα παραδραμόντα τὴν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν Μαξίμου διάβασιν τοῖς ἀμφὶ Δομνῖνον ἀγγεῖλαι. καὶ ἦν ἡ τοιαύτη φυλακὴ λίαν εὔκολος· οὐδὲ γὰρ ἦν οἷόν τε λαθεῖν τοὺς διὰ τοῦ στενωτάτου τῶν Ἄλπεων ἰόντας. ὅτε τοίνυν ἔγνω τοὺς ἀμφὶ τὸν Δομνῖνον τὰ στενώτατα τῶν Ἄλπεων καὶ τὰ τῶν ὀρῶν ἄβατα διελθόντας, ἤδη δὲ καὶ τὰ μετὰ τὰς Ἄλπεις, ὅσα ἦν ἑλώδη καὶ δυσχέρειαν ἐμποιοῦντα στρατοπέδῳ πολέμιον στῖφος ἐναντιωσόμενον ἐν δυσχωρίαις εὑρήσειν ἐλπίζοντι, τότε δὴ σὺν παντὶ τάχει τὴν Ἰταλίαν, οὐδενὸς ἐμποδὼν ὄντος, καταλαβὼν τῇ Ἀκυληΐᾳ προσάγει.

43. Οὐαλεντινιανοῦ δὲ τῷ αἰφνιδίῳ καὶ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα καταπλαγέντος, δέος εἰσῄει τοὺς ἀμφ᾽ αὐτὸν μὴ καὶ ζωγρίαν ἑλὼν ὁ Μάξιμος διαχρήσηται. τότε δὴ νεὼς ἐπιβὰς ἐπὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἀπῇρε. συναπέπλει δὲ αὐτῷ καὶ ἡ μήτηρ Ἰουστῖνα, Μαγνεντίῳ μέν, ὡς εἴρηταί μοι, πρότερον συνοικήσασα, μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου καθαίρεσιν Οὐαλεντινιανῷ τῷ βασιλεῖ διὰ κάλλους ὑπερβολὴν συναφθεῖσα, καὶ τὴν θυγατέρα Γάλλαν ἐπαγομένη. διαπλεύσαντες δὲ τὰ τοσαῦτα πελάγη καὶ τῇ Θεσσαλονίκῃ προσορμισθέντες πρεσβείᾳ πρὸς Θεοδόσιον ἐχρῶντο τὸν βασιλέα, νῦν γοῦν αὐτὸν τῇ κατὰ παντὸς τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ γένους ἀσελγείᾳ

15 **καταπλαγέντος S**: vulgo **καταστάντος**.

Maximo faciliorem reddidit. quod Maximus futurum prospiciens, eaque de causa cunctis apparatis rebus, universis cum copiis subsecutus est, tacite praemissis in itinere custodibus, qui omnem curam adhibebant ne cursu quis praetergressus Maximi transitum in Italiam Domnini comitibus nuntiaret. ac huiusmodi custodia perfacilis erat. nec enim latere poterant qui parte Alpium artissima proficiscebantur. cum igitur intelligeret Domninum cum suis copiis, qua sunt angustissimae, inviosque montes penetrasse, cum iis praeterea locis, quae trans Alpes erant palustria et difficultatem obiiciebant militum copiis, quibus ne hostile agmen offenderent timendum erat, omni cum celeritate Italiam, nemine praepediente, ingressus Aquileiam copias ducit.

43. Valentiniano tam repentino casu extra spem omnem constituto, formidare coeperunt eius familiares ne Maximus eum vivum in potestatem redactum occideret. quapropter navem ingressus Thessalonicam abiit, socia navigationis Iustina matre; quae Magnentium prius maritum habuerat, ut ante diximus, et illo sublato propter eximiam formae venustatem Valentiniano principi iuncta matrimonio fuerat. haec Gallam quoque filiam secum abducebat. cum tot emensi maria Thessalonicam appulissent, legatione ad imperatorem Theodosium missa rogant ut saltim nunc insolentiam adversus omnem Valentiniani familiam exercitam vindicaret. Theodosius ad ipsam

τιμωρῆσαι παρακαλοῦντες. ὁ δὲ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀκοὴν ἐκπλαγεὶς λήθην μέν τινα τῆς ἄγαν ἐποιεῖτο τρυφῆς καὶ τῇ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐνεδίδου μανίᾳ, βουλῆς δὲ προτεθείσης ἐδόκει τὴν Θεσσαλονίκην αὐτὸν ἅμα τισὶ τῶν ἀπὸ τῆς γερουσίας καταλαβεῖν. οὗ δὴ γενομένου τελεία περὶ τοῦ πρακτέου προετίθετο γνώμη, καὶ κοινῷ δόγματι συνεδόκει τοῖς Μαξίμῳ πεπλημμελημένοις ἐπεξελθεῖν· μὴ γὰρ εἶναι βιωτὸν ἀνθρώπῳ Γρατιανὸν μὲν ἀνελόντι καὶ τὴν βασιλείαν οἰκειωσαμένῳ τὴν τούτου, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο προεχώρησεν, ὁδῷ προελθόντι καὶ τῆς λελειμμένης ἀρχῆς τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου παρελομένῳ. (44) τούτοις δυσαρεστήσας ὁ Θεοδόσιος διά τε τὴν ἔμφυτον μαλακίαν καὶ τὴν τῆς προλαβούσης διαίτης ἐκμέλειαν ὤκνει πρὸς τὸν πόλεμον, τὰ ἐκ τῶν ἐμφυλίων κακὰ φέρων εἰς μέσον, καὶ ὡς ἀνάγκη πᾶσα τὰ κοινὰ πλήττεσθαι καιρίαις πληγαῖς ἀμφοτέρωθεν· ὅθεν ἔφασκε δεῖν πρότερον διακηρυκεύεσθαι, καὶ εἰ μὲν ἕλοιτο Οὐαλεντινιανῷ Μάξιμος ἀποδοῦναι τὴν βασιλείαν καὶ ἄγειν τὴν ἡσυχίαν, κατὰ τὸ πρότερον σχῆμα τὴν ἀρχὴν εἰς ἅπαντας διῃρῆσθαι, πλεονεξίᾳ δὲ κρατούμενον αὐτὸν καταπολεμήσειν ἀπροφασίστως. τούτοις ἀντιφθέγγεσθαι μὲν οὐδεὶς τῶν ἀπὸ τῆς γερουσίας ἐθάρρει, δοκοῦσί πως κοινῇ τῇ πολιτείᾳ λυσιτελεῖν· Ἰουστῖνα δὲ οὔτε πραγμάτων ἄπειρος οὖσα οὔτε πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος εὕρεσιν ἄπορος, ἐπισταμένη τὸ Θεοδοσίου περὶ τὰς ἐρωτικὰς ἐπιθυμίας ἐπιρρεπές, ἐφιστᾷ τε τὴν θυγατέρα Γάλλαν ἐξαισίῳ διαπρέπουσαν κάλλει, καὶ τῶν γονάτων ἐπι-

12 ὀκνεῖ vulgo.

rei famam obstupefactus luxus illius nimii obliviscitur, et paulum de insano voluptatum studio remittit. habito deinde consilio visum ut ipse cum nonnullis e senatu Thessalonicam se conferret. hoc ubi factum fuit, de integro consultatur quid agendum esset; communique decreto placuit ut a Maximo patrata facinora punirentur: non enim illi homini vitam amplius concedendam, qui et Gratianum occidisset eiusque regnum usurpasset, et hunc successum adeptus via quasi quadam progressus fuisset ac fratrem illius relicto sibi principatu exuisset. (44) offensus his Theodosius, ob insitam a natura mollitiem et hactenus actae vitae socordiam, ad bellum hoc segniorem se praebet, afferens in medium ea mala quae de bellis civilibus proveniunt; simulque ostendens necessario rem publicam in his utrinque letales plagas accipere. quapropter aiebat prius legatos esse mittendos: ac si quidem Valentiniano Maximus imperium restituere mallet et quietem amplecti, secundum formam pristinam in omnes imperium dividendum esse, sin ab avaritia se vinci pateretur, citra tergiversationem ullam bello persequendum. adversus haec nemo quidem e senatu proferre quicquam audebat, quod aliquo modo rei publicae conducibilia viderentur. Iustina vero, nec rerum usu destituta nec inops consilii ad inveniendum id quod expediret, cum Theodosii pronum ad amores animum nosset, Gallam filiam suam, eximia forma praestantem,

λαβομένη τοῦ βασιλέως ἱκέτευε μήτε τὸν Γρατιανοῦ τοῦ δεδωκότος οἱ τὴν βασιλείαν θάνατον περιιδεῖν ἀτιμώρητον, μήτε σφᾶς εἰκῇ κειμένους ἐᾶσαι, πάσης ἐκπεπτωκότας ἐλπίδος. καὶ ταῦτα λέγουσα τὴν κόρην ὀδυρομένην ἐδείκνυ καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀποκλαίουσαν τύχην. τούτων ἀκούσας ὁ Θεοδόσιος, καὶ ἅμα τῇ θέᾳ τοῦ τῆς κόρης κάλλους ἁλούς, παρέφαινε μὲν καὶ τῷ βλέμματι τὴν ἐπὶ τῷ κάλλει τῆς κόρης πληγήν, ἀνεβάλλετο δὲ τὸ πρακτέον, χρηστὰς ἔχειν αὐταῖς ὑποφαίνων ἐλπίδας. ὡς δὲ πλέον ἐπεσμύχετο τῇ τῆς κόρης ἐπιθυμίᾳ, τὴν Ἰουστῖναν μετελθὼν ᾔτει τὴν θυγατέρα πρὸς γάμον οἷα Πλακίλλης τῆς πρότερον αὐτῷ γημαμένης ἀπαλλαγείσης. οὐκ ἄλλως δὲ ἔφασκε δώσειν, εἰ μὴ τὸν κατὰ Μαξίμου ἀράμενος τῇ τε Γρατιανοῦ τιμωρήσειεν ἀναιρέσει καὶ Οὐαλεντινιανῷ πάλιν ἀποδοίη τὴν τοῦ πατρὸς βασιλείαν. ἐπὶ τούτοις ἔτυχέ τε τοῦ γάμου καὶ ταῖς τοῦ πολέμου παρασκευαῖς ὅλον ἑαυτὸν ἐνεδίδου, καὶ συνελαυνόμενος ὑπὸ τῆς γυναικὸς τό τε στρατιωτικὸν ἐφιλοφρονεῖτο σιτήσεων ἐπιδόσεσι, καὶ τὴν ἄλλην ἐκμέλειαν ὑπὸ τῆς χρείας ἀναγκαζόμενος ἐπηνώρθου, διαθεῖναί τε τὰ μετὰ τὴν ἀποδημίαν τὴν αὐτοῦ δεησόμενα προνοίας ἐγνώκει.

a. 388 45. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ Κυνήγιος ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος ἐπανιὼν ἐξ Αἰγύπτου κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ἔτυχε τεθνεώς, ὅν τινα δέοι προστήσασθαι τῆς αὐλῆς ὕπαρχον ἀνεζήτει, καὶ πολλοὺς πολλάκις ἀνασκοπήσας εὗρε τὸ τελευταῖον ἄνδρα πρὸς τοῦτο ἁρμό-

8 ὑπεσμύχετο Hemsterhus. ad Lucian. t. 1 p. 352. 10 aliis *Flacilla* aut *Placidia*. 11 post τὸν κατὰ Μαξίμου deest πόλεμον, aut simile quodpiam nomen. *S.* 17 τὰ] libri καὶ.

coram eo statuit, et genua principis amplexa suppliciter obsecrat ne Gratiani, qui largitus ei fuisset imperium, caedem inultam relinqueret, neve se neglectos iacere sineret, omni spe destitutos. quae proferens puellam illacrumantem et fortunam suam deplorantem ei commonstrat. his Theodosius auditis, simulque puellae pulchritudinis intuitu captus, etiam vultu acceptum ex puellae forma vulnus satis ille quidem prodebat, sed differebat tamen id quod esset agendum, significans ei uti spes bonas animis conciperent. cum autem puellae desiderio magis in dies ureretur, conventa Iustina filiam eius in matrimonium sibi dari petit: nam Placilla, quae cum eo prius fuerat nupta, diem suum obierat. ea vero se non aliter ait hanc ei daturam, nisi bello contra Maximum suscepto Gratiani caedem ultus esset et Valentiniano patritum imperium restituisset. his ille condicionibus et impetrat nuptias et apparando bello totus incumbit. quin et impulsus a muliere militum animos auctis annonarum stipendiis demulcet, et reliquam segnitiem sic usu exigente corrigit ut etiam ea sibi disponenda statueret, quae post abitum ipsius aliquam flagitatura providentiam essent.

45. Ob eam causam mortuo in itinere Cynegio, praefecto praetorii, cum ex Aegypto reverteretur, quemnam praefectum praetorii constitueret dispiciebat. cumque multos multoties considerasset, tandem virum ad hoc

διον. μετακαλέσας τοίνυν ἐκ τῆς Ἀκυληΐας Τατιανόν, ἤδη μὲν ἄλλας ἐπὶ Οὐάλεντος ἐγκεχειρισμένον ἀρχάς, ἄνδρα δὲ ἐν πᾶσι σπουδαῖον, ἀναδείκνυσι τῆς αὐλῆς ὕπαρχον ἐν τῇ πατρίδι, καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς σύμβολα πέμψας αὐτῷ τὸν παῖδα τὸν αὐτοῦ Πρόκλον τῆς πόλεως ὕπαρχον κατέστησεν. ἀλλ' ἐν τούτῳ μὲν εὖ διεγένετο, τὰς μεγίστας ἀρχὰς ἀνδράσι τοιούτοις ἐκδεδωκὼς οἳ καὶ παρὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἀποδημίαν τὰ τῶν ὑπηκόων ἄριστα δυνήσονται διαθεῖναι· τοῖς δὲ στρατιώταις, ἱππεῦσι μὲν Πρόμωτον, πεζοῖς δὲ Τιμάσιον ἐπέστησεν. ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν ἔξοδον οὐδὲν ἐλλείπειν ἐδόκει, λόγος ἐνέπεσε ταῖς βασιλέως ἀκοαῖς ὡς οἱ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς τέλεσιν ἀναμεμιγμένοι βάρβαροι δωρεῶν ὑποσχέσει μεγάλων παρὰ Μαξίμου περὶ προδοσίας ἐδέξαντο λόγους, αἰσθόμενοι δὲ ὡς περίπυστον γέγονε, περὶ τὰ τέλματα καὶ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ λίμνας συνέφυγον, τοῖς αὐτόθι δάσεσιν ἑαυτοὺς ἀποκρύπτοντες· ἐν οἷς διωκόμενοι καὶ διὰ πάσης ἀναζητούμενοι μηχανῆς κατὰ τὸ πολὺ διεφθάρησαν μέρος, ὥστε τὸν βασιλέα τούτου τοῦ δέους ἀπαλλαγέντα σπουδῇ πάσῃ καὶ πανστρατιᾷ κατὰ Μαξίμου χωρῆσαι. Ἰουστῖναν μὲν οὖν ἅμα τῷ παιδὶ καὶ τῇ θυγατρὶ ναυσὶν ἐμβαλὼν καὶ τοῖς ἀσφαλῶς παραπέμπουσιν παραδοὺς εἰς τὴν Ῥώμην ἐξέπεμπεν (ἐπεπιστεύκει γὰρ ὡς ἀσμενέστατα Ῥωμαῖοι δέξονται τούτους, ἀλλοτριούμενοι Μαξίμου ταῖς γνώμαις), αὐτὸς δὲ ἅμα τῷ στρατῷ διὰ Παιονίας τῆς ἄνω καὶ τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν ἐπὶ τὴν Ἀκυληΐαν αὐτὴν ἐλάσαι διενοεῖτο καὶ ἐπελθεῖν ἀπαρασκεύῳ τῷ πολεμίῳ.

4 allis *Proculus*. 13 περὶ] ἐπὶ?

idoneum repperit. arcessitum igitur Aquileia Tatianum, qui et alios sub Valente magistratus gesserat et erat in omnibus virtute singulari praeditus, praetorii praefectum in patria declarat; et missis ad eum magistratus insignibus filio ipsius Proculo praeturam urbanam tradit. enimvero praeclare se hic gessit, amplissimis magistratibus eiusmodi viris commissis, qui etiam post abitum principis optime res subditorum administrare possent. militum vero copiis equestribus Promotum, pedestribus Timasium praeficit. cum autem nihil ad profectionem amplius deesse videretur, ad aures imperatoris rumor est allatus, permistos Romanis legionibus barbaros magnis muneribus promissis a Maximo de proditione sollicitatos. animadvertentes autem illi eius rei famam iam emanasse, versus paludes et lacus in Macedonia confugiunt, et in eorum locorum saltibus semet occultant; in quibus cum eos alii persequerentur et quavis arte perquirerent, maiori ex parte perierunt, adeo quidem ut imperator hoc metu liberatus omni studio et omnibus cum copiis contra Maximum pergeret. Iustinam quidem cum filio et filia navibus impositam et tuto deducturis traditam Romam ablegat, persuasus Romanos lubentissimis animis hos excepturos, quorum a Maximo voluntates essent alienae. ipse cum exercitu per superiorem Pannoniam et Apenninos montes Aquileiam contendere et imparatum hostem aggredi cogitabat.

46. Ταύτῃ τῇ πορείᾳ χρωμένου Θεοδοσίου, πυθόμενος Μάξιμος ὡς ἡ Οὐαλεντινιανοῦ μήτηρ ἅμα τοῖς παισὶν διαβαίνειν μέλλοι τὸν Ἰόνιον κόλπον, ταχυναυτοῦντα πλοῖα συναγαγὼν καὶ Ἀνδραγαθίῳ παραδοὺς ἐπὶ τὴν τούτων ἔστελλε θήραν. ὁ δὲ περιπλεύσας ἁπανταχοῦ καὶ τῆς πείρας διαμαρτὼν (ἔφθησαν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν Ἰόνιον περαιωθῆναι πορθμόν), δύναμιν ἀρκοῦσαν συναγαγὼν πάντα περιέπλει τὰ ἐκεῖσε, ναυτικῇ δυνάμει Θεοδόσιον οἰόμενος ἐπιθήσεσθαι. ὄντος δὲ ἐν τούτοις Ἀνδραγαθίου, διελθὼν Παιονίαν καὶ τὰς ἐν τοῖς Ἀπεννίνοις ὄρεσι πύλας ὁ Θεοδόσιος ἀπροσδοκήτοις ἅμα καὶ ἀφυλάκτοις τοῖς ἀμφὶ τὸν Μάξιμον ἐπιτίθεται. μέρους δέ τινος τοῦ στρατοπέδου σὺν ὀξυτάτῃ ῥύμῃ τοῖς τῆς Ἀκυληΐας τείχεσι προσπεσόντος καὶ βιασαμένου τὴν διὰ τῶν πυλῶν εἴσοδον (ἀντιστῆναι γὰρ αὐτοῖς οὐχ οἷοί τε γεγόνασιν οἱ φυλάττοντες ὄντες ὀλίγοι) Μάξιμος μὲν ἐκ τοῦ βασιλείου κατήγετο θρόνου, χρήματα διανέμειν τοῖς ὑπ' αὐτὸν στρατιώταις ἀρξάμενος, γυμνωθεὶς δὲ τοῦ βασιλικοῦ σχήματος Θεοδοσίῳ προσήγετο. ὁ δὲ βραχέα τῶν κατὰ τῆς πολιτείας αὐτῷ πεπλημμελημένων ἐν ὀνείδους μέρει διεξελθὼν τῷ δημίῳ παρέδωκε, τὴν ὀφειλομένην ἐκτίσοντα δίκην. Μαξίμῳ μὲν οὖν τοῦτο τοῦ βίου καὶ τῆς τυραννίδος ἐγένετο τέλος, ἅμα τῷ κατὰ Οὐαλεντινιανοῦ προτερήματι πᾶσαν ἕξειν ἀκονιτὶ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν ὀνειροπολήσαντι· (47) Θεοδόσιος δὲ ὁ βασιλεὺς ἀκηκοὼς ὅτι διαβαίνων τὰς Ἄλπεις ὁ Μάξιμος Βίκτωρα τὸν υἱὸν ἀπέλιπεν αὐτόθι τῇ

15 post θρόνου in LP. legitur οὖ. 21 τῶν] τὴν?

46. Dum hoc Theodosius iter tenet, audiens Maximus Valentiniani matrem cum liberis sinum Ionium transiecturam, collectis velocibus et expeditis navigiis, ac iisdem Andragathio traditis, hominem ad illos velut indagine capiendos dimittit. is in omnem partem navigiis circumvectus propositum tenere non potuit, quod illi iam ante fretum Ionium transmisissent. inde satis magnis copiis coactis omnia passim in iis locis circumnavigabat, quod Theodosium exercitu navali bellum facturum existimaret. at Theodosius, his rebus intento Andragathio, per Pannoniam portasque montium Apenninorum progressus nec opinantes et incautos Maximianos adoritur. cumque pars quaedam exercitus impetu celerrimo ad Aquileiae muros accessisset, aditumque vi sibi per portas aperuisset (quippe non poterant eis custodes, perquam pauci numero, resistere), Maximus imperatorio solio deturbatur, cum pecuniam in milites suos partiri coepisset. habitu imperatorio exutus ad Theodosium deducitur. is paucis, quaecunque contra rem publicam deliquisset, velut exprobrationis loco recensitis, hominem carnifici tradit, meritam poenam luiturum hunc Maximus vitae pariter ac tyrannidis exitum habuit, qui astu superato Valentiniano citra laborem omni se potiturum imperio Romano somniaverat. (47) quia vero Theodosius imperator audierat Maximum transeuntem Alpes filium Victorem, dignitate Caesaris ornatum,

τοῦ Καίσαρος ἀξίᾳ τετιμημένον, Ἀρβογάστην ἔστειλε παραχρῆμα τὸν στρατηγόν, ὃς παρέλυσέ τε τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπέκτεινε τὸ μειράκιον. τούτων ἀπαγγελθέντων Ἀνδραγαθίῳ τὰ περὶ τὸν Ἰόνιον διερευνωμένῳ πορθμόν, ὅτι μυρίοις περιπεσεῖται κακοῖς ἐπιστάμενος, οὐκ ἀναμείνας τοὺς ἐπιθησομένους αὐτὸς ἑαυτῷ τὴν τιμωρίαν ἐπέθηκεν, καθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν τὸ σῶμα καὶ ταύτῃ μᾶλλον ἐκδοῦναι τὰ καθ' ἑαυτὸν ἢ τοῖς ἐχθίστοις ἑλόμενος.

Τὴν μὲν οὖν βασιλείαν πᾶσαν Οὐαλεντινιανῷ παρέδωκεν, ὅσην ἔτυχεν ἔχων ὁ τούτου πατήρ, καὶ τοῦτο περὶ τοὺς εὐεργέτας καθῆκον ἔδοξεν εἶναι· τῶν δὲ ὑπὸ Μαξίμῳ στρατευσαμένων ὅσον ἦν ἐπίλεκτον μετὰ τῶν οἰκείων ἀναλαβών, ἀφῆκε μὲν ἐκεῖνον τὰ περὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ Κελτοὺς καὶ ὅσα τῆς ἐπικρατείας ἦν τῆς αὐτοῦ διαθήσοντα. συνῆν δὲ καὶ ἡ μήτηρ αὐτῷ, τὸ ἐλλεῖπον ἐν φρονήσει διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας, καθ' ὅσον γυναικὶ δυνατὸν ἦν, ἐκπληροῦσα.

48. Αὐτὸς δὲ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐπανελθὼν οὐ τὴν τυχοῦσαν εὗρεν ἐν τοῖς Μακεδόνων πράγμασι ταραχήν. ὅσοι γὰρ τῶν βαρβάρων ἐν τοῖς ἕλεσι καὶ ταῖς περὶ τὰς λίμνας ὕλαις ἑαυτοὺς ἀποκρύψαντες ἐκ τῆς προτέρας τῶν Ῥωμαίων ἐφόδου περιεσώθησαν, τῆς περὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἀσχολίας Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως λαβόμενοι τὰ Μακεδόνων καὶ Θεσσαλῶν ἐληΐζοντο, μηδενὸς αὐτοῖς ἐναντιωθέντος. ἐπεὶ δὲ τὰ τῆς νίκης αὐτοῖς καὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ βασιλέως ἠγγέλθη, τοῖς ἕλεσιν αὖθις

apud transalpinas gentes reliquisse, confestim Arbogastem magistrum militum mittit, qui et imperio deiecit adulescentulum et interfecit. his Andragathio nuntiatis, qui navibus fretum Ionium scrutabatur, quod infinita se perpessurum mala sciret, non exspectato hostium adventu ipse sibi supplicium intulit, praecipitato in mare corpore, cui se credere quam inimicissimis mallet.

Theodosius autem universum imperium Valentiniano tradidit, quantum quidem ipsius olim pater habuerat; quod sane visum est ex officio erga bene meritos fieri. ex iis vero qui Maximo militaverant, quicquid selectum erat, inter suos rettulit; ac Valentiniano permisit ut res Italicas Celticas et alias imperii sui disponeret; cui quidem et mater aderat, quae quicquid ob aetatis imbecillitatem filii prudentiae deesset, quantum a muliere praestari poterat, supplebat.

48. Ipse Thessalonicam reversus non levem in rebus Macedonum perturbationem repperit. quotquot enim barbari, intra paludes et vicinas stagnis silvas abditi, de priore Romanorum impressione salvi evaserant, occupationem Theodosii principis in bello civili occasionis nacti loco, in Macedonum Thessalorumque fortunas nemine resistente grassabantur. postea vero quam fama victoriae reditusque principis ad eos perlata fuisset, rursus in paludes

ἑαυτοὺς ἐναπέκρυψαν, αὐτόθεν τε λαθραίως ἐπανιστάμενοι, τα ἐν ποσί τε ἄγοντες καὶ φέροντες, ἡμέρας ἐπιφαινομένης ἐπὶ τοὺς συνήθεις τόπους ἐχώρουν, ὥστε περιῆν τῷ βασιλεῖ λογίζεσθαι φάσματα μᾶλλον ἢ ἀνθρώπους εἶναι τοὺς ἐπιόντας. ἀπορῶν τοίνυν ἐκοινώσατο μὲν οὐδενὶ τὸ πρακτέον, ἀναλαβὼν δὲ ἄχρι πέντε ἱππέων τὸν ἀριθμόν, καὶ ἑκάστῳ τρεῖς ἵππους ἢ τέσσαρας ἕλκειν ἀπὸ ῥυτῆρος εἰπών, ὥστε ἐπειδὰν ὁ τὸν ἱππέα φέρων ἵππος ἀπείποι τῷ πόνῳ, μεταβαίνειν ἐπὶ τὸν ἕτερον, τούτῳ τε τῷ τρόπῳ πρὸς πᾶσαν ἀρκέσαι τοὺς ἵππους κακοπάθειαν ἧς κατὰ νοῦν ἔλαβεν ἐγχειρήσεως, οὐδενὶ τῶν θεωμένων ὅτι βασιλεὺς εἴη διδοὺς ὑποπτεύειν, περιενόστει τοὺς ἀγρούς, καὶ εἴ που τροφῆς ἅμα τοῖς σὺν αὐτῷ δεηθείη, παρὰ τῶν ἀγροίκων αἰτῶν, ἐνέτυχε καταλύματι βραχεῖ παρὰ γραὸς οἰκουμένῳ, καὶ στέγης αὐτῷ μεταδοθῆναι καὶ ποτοῦ παρεκάλει. τῆς δὲ γραὸς φιλοφρόνως αὐτὸν ὑποδεξαμένης, οἴνου τε καὶ τῶν ἄλλων ὅσα ἔτυχεν ἔχουσα μεταδούσης, ἐπειδὴ νὺξ ἐγένετο, αὐτόθι καθεύδειν ἐδεῖτο. τῆς δὲ πρεσβύτιδος καὶ πρὸς τοῦτο ἐνδούσης, κείμενος ὁ βασιλεὺς ἔν τινι μέρει τῆς καταλύσεως ἄνθρωπον ἐθεάσατο φθεγγόμενον μὲν οὐδὲ ἕν, ἐοικότα δὲ λανθάνειν ἐθέλοντι. καὶ τοῦτο θαυμάσας ὡς αὑτὸν ἐκάλει τὴν γραῦν, καὶ ἐπυνθάνετο τίς εἴη καὶ πόθεν. τῆς δὲ ἀγνοεῖν εἰπούσης, καὶ κατὰ ποίαν ἀφίκετο χρείαν, τοῦτο δὲ εἰδέναι φασκούσης ὅτι γε ἀφ᾽ οὗ Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς ἐπαν-

1 mallet fortasse aliquis ἀπανιστάμενοι, sed ἐπανιστάμενοι sincera est scriptura; id est, *insurgentes adversus viatores*, seu adorientes, ἐπιθέμενοι. *S.*

semet abdebant, et hinc clanculum egressi, cum primum dies illuxisset, obvia quaevis agebant ferebant, atque ita deinde ad loca consueta se recipiebant, adeo quidem ut de cetero principis animum subiret cogitatio, spectra potius quam homines hos invasores esse. quapropter anceps animi, cum nemine re communicata quam moliebatur, equitibus numero quinque secum sumptis, eorum quemque tres aut quattuor equos loro ducere iussit, ut ubi sessorem gestans equus defatigatus esset, in alium se reciperet, eoque modo quemvis ad laborem perferendum in eo conatu, quem animo concepisset, equi sufficerent. nemini vero se adspicienti quicquam suspicionis praebens, quasi esset imperator, agros circumibat; et sicubi cibo cum suis indigeret, a rusticis eum petebat. tandem perexiguum ad deversorium venit, in quo degebat anus quaedam; a qua tecto recipi potumque sibi praeberi postulat. cum anus eum comiter suscepisset, vinumque cum aliis quae forte tum habebat impertiisset, quandoquidem nox appetebat, ibidem ut dormiret orat. hoc etiam ab anu impetrato, princeps in parte deversorii quadam cubans hominem conspicit, qui nihil omnino loquebatur et latitare volenti similis erat. quod admiratus anum ad se vocat, et ille quis esset, aut unde, quaerit. ea respondere se tum hoc, tum cuius rei causa venisset, ignorare: verum hoc se scire fateri, ex quo tempore Theodosium imperatorem cum exer-

εἶναι μετὰ τῆς στρατιᾶς ἠγγέλθη, καταλύσας παρ' αὐτῇ καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς τροφῆς τιμὴν ἑκάστης ἡμέρας ἀποδιδούς, τὴν ἡμέραν ἅπασαν τῆς οἰκίας ἐξιών, ὅποι βούλεταί τε περινοστῶν, νυκτὸς ἐπαγομένης ἐπανιὼν ὥσπερ ἐκ κόπου τροφῆς τε μεταλαμβάνει καὶ κεῖται κατὰ τὸ νῦν ὁρώμενον σχῆμα, ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκούσας, τεκμαιρόμενός τε ὡς οὐ προσήκει τοὺς τῆς πρεσβύτιδος λόγους ἀνεξετάστους καταλιπεῖν, συναρπάσας τὸν ἄνθρωπον ὅστις εἴη λέγειν ἀπῄτει. τοῦ δὲ οὐδὲν ἀνασχομένου παντάπασιν ἀποκρίνασθαι βάσανοι διὰ μαστίγων ἐπῆγοντο. τοῦ δὲ μηδὲ τῇ διὰ τούτων ἐνδόντος ἀνάγκῃ, ξίφεσιν ἀμύττειν αὐτῷ τὸ σῶμα τοῖς ἱππεῦσιν ἐνεκελεύετο, προσθεὶς ὅτι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος εἴη. καὶ ὃς τῶν ἐν τοῖς ἕλεσι κρυπτομένων βαρβάρων εἶναι κατάσκοπος ἔλεγεν, ἀπαγγέλλειν τε αὐτοῖς ὅποι εἴη καὶ ποίοις ἐπιέναι τόποις ἢ ἀνδράσι προσήκει. τούτου μὲν οὖν παραχρῆμα ἀπέτεμε τὴν κεφαλήν, ἐλάσας δὲ πρὸς τὸ στρατόπεδον οὐ πόρρωθεν αὐλιζόμενον ἄγει τε αὐτοὺς ἔνθα ἔγνω τοὺς βαρβάρους ἐνδιαιτᾶσθαι, σὺν αὐτοῖς τε ἐπιπεσὼν ἡβηδὸν πάντας διέφθειρε, τοὺς μὲν τοῖς ἕλεσι κρυπτομένους ἐξάγων, τοὺς δὲ καὶ ἐν τοῖς ὕδασιν ἀποσφάττων, ὥστε φόνον τῶν βαρβάρων γενέσθαι πολύν.

49. *Ὁ δὲ στρατηγὸς Τιμάσιος, τοῦ βασιλέως ἀγασθεὶς τὴν ἀνδρίαν, ἀσίτοις οὖσι τοῖς στρατιώταις καὶ οὐκέτι πρὸς τοὺς ἐν τοῖς τέλμασι πόνους ἀρκεῖν δυναμένοις τροφῆς ἠξίου συγχωρη-*

2 *ἐκστάσης* LP. 12 *ὃς* om LP.

citu reversum esse nuntiatum fuerit, hunc hominem apud se devertere, ac singulos in dies persoluto victus pretio, diem totum domo egressum, et quocunque lubitum sit circumeuntem, adventante nocte reverti velut a labore, cibumque sumere, atque illum in modum cubare, veluti iam conspiceretur. his auditis imperator, qui haec anus indicia minime relinquenda coniiceret inexplorata, correptum hominem dicere iubet quisnam esset. illo nihil omnino proloqui auso, quaestiones flagris admotis instituebantur. cum ne huic quidem adhibitae vi cederet, equitibus imperat, gladiis corpus eius pungerent, adiecto se Theodosium imperatorem esse. tum ille barbarorum in paludibus abditorum exploratorem se dicere, quibus renuntiaret ubinam locorum esset, et quae regiones quive homines essent invadendi. confestim huic abscissum caput; et profectus ad exercitum princeps, qui non longe ab eo loco in castris erat, milites eo deducit ubi degere barbaros cognoverat; cumque suis in illos irruens omnes cuiusvis aetatis interficit, ac partim in paludibus abditos extrahit, partim in ipsis aquis iugulat, ita quidem ut ingens barbarorum caedes ederetur.

49. Dux vero Timasius, imperatoris fortitudinem admiratus, ut militibus adhuc ieiunis, qui non amplius sufficere laboribus illis per paludes exantlandis possent, sumendi cibi spatium concederetur rogat. cum im-

θῆναι μεταλαβεῖν. τοῦ δὲ ἐνδόντος ἡ μὲν σάλπιγξ ἠχοῦσα τὸ ἀνακλητικὸν ἀφίστη τοὺς στρατιώτας τοῦ ἔργου καὶ τῆς κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπιφορᾶς, ἀναχωρήσαντες δὲ ἐπὶ τὴν εὐωχίαν καὶ ταύτης ἐμφορηθέντες, οἴνῳ τε καὶ πόνῳ συνειλημμένοι, βαθύτατον ἐκάθευδον ὕπνον. ὅπερ αἰσθόμενοι τῶν βαρβάρων οἱ περιλελειμμένοι ὅπλα τε ἀνέλαβον, καὶ προσπεσόντες ὕπνῳ καὶ μέθῃ τοῖς στρατιώταις κεκρατημένοις κατεκέντουν δόρασί τε καὶ ξίφεσι καὶ παντὶ τῷ πρὸς φόνον ἀρκοῦντι. συνανῄρητο δ᾽ ἂν ἁπάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτός, εἰ μή τινες τῶν οὔπω θοίνης μεταλαβόντων ἔδραμον ἐπὶ τὴν τοῦ βασιλέως σκηνήν, τὸ συμβὰν ἐξαγγέλλοντες· ἐφ᾽ οἷς αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ταραχθέντες φυγῇ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον ἔγνωσαν ἀποδρᾶναι. φεύγουσι δὲ αὐτοῖς ὑπαντήσας Πρόμωτος (ἔτυχε γὰρ ὑπὸ τοῦ βασιλέως μετάπεμπτος γεγονὼς) τὸν μὲν βασιλέα περισώζειν αὐτόν τε καὶ τοὺς αὐτῷ συνόντας ἠξίου· τῶν γὰρ βαρβάρων αὐτῷ μελήσειν, ἀξίαν τῆς αὐτῶν ἀπονοίας ἐπιθήσοντι δίκην. καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἐπῄει, καὶ εὑρὼν ἔτι τοῖς καθεύδουσιν ἐγκειμένους ἐπῆλθε μετὰ πάσης ὀξύτητος, καὶ τοσούτους ἀνεῖλεν ὥστε ἢ οὐδένα ἢ σφόδρα ὀλίγους εἰς τὰ ἕλη συμφυγόντας περισωθῆναι.

50. Τὰ μὲν οὖν συνενεχθέντα τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ μετὰ τὴν Μαξίμου καθαίρεσιν ἐπανιόντι τοιάδε πως ἦν· εἰς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανελθὼν ἐπὶ μὲν τῷ κατὰ Μαξίμου τροπαίῳ μέγα ἐφρόνει, τοῖς δὲ ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς τέλμασι βαρβάρων εἰς αὐτόν τε καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν γεγονόσι συνεσταλμένος πολέμοις

perator annuisset, signo tuba receptui dato milites ab opere barbarorumque persecutione desistunt. secessum ad epulas; quibus satiati, iamque a vino et labore victi, altum plane dormiunt; quo barbari superstites animadverso arma capiunt, et occupatos a somno temulentiaque adorti milites hastis et gladiis et instrumento quovis ad caedem idoneo confodiunt. interfectusque cum copiis universis fuisset et ipse princeps, si non ex iis quidam, qui necdum pransi fuerant, ad imperatoris tentorium accurrissent, et quod acciderat nuntiassent quamobrem turbatus imperator, et ii quos secum habebat, fuga periculum imminens evitare statuunt. Promotus autem fugientibus obviam factus (arcessitus enim a principe fuerat) ab imperatore petit ut sibi suorumque saluti consuleret: quippe barbaros sibi curae futuros, qui merito contumaciam ipsorum supplicio castigaturus esset. simul haec dicens barbaros invadit. cumque repperisset in militem adhuc dormientem irruentes, adortus est eos impetu velocissimo, et tot interemit ut vel nemo vel admodum pauci, qui se rursus in paludes receperunt, incolumes evaserint.

50. Quae igitur imperatori Theodosio contigere post interemptum Maximum redeunti, talia fere fuerunt. reversus autem Cpolim ob partam quidem adversus Maximum victoriam magnos gerebat spiritus, ob ea vero quae barbari latitantes in paludibus in ipsum et in omnem exercitum patra-

μὲν ἀπειπεῖν ἐγνώκει καὶ μάχαις, ἐπιτρέψας δὲ τὰ περὶ ταῦτα Προμώτῳ αὐτὸς τῆς προτέρας ἀνεμιμνήσκετο διαίτης, πολυτελῆ δεῖπνα δειπνῶν καὶ πολυπραγμονῶν ἐν ταῖς ἡδοναῖς καὶ τοῖς θεάτροις καὶ ἱπποδρομίαις ἐναβρυνόμενος, ὥστε ἔπεισί μοι θαυμάζειν τούτου τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἐφ' ἑκάτερα τοῦ βίου ῥοπήν. φύσει γὰρ ὢν ἐκμελής, ῥαθυμίᾳ τε πάσῃ καὶ οἷς προεῖπον ἐκκείμενος, λυπηροῦ μὲν αὐτὸν οὐδενὸς ἢ δέος ἐπάγοντος ἐνοχλοῦντος ἐνεδίδου τῇ φύσει, καθιστάμενος δὲ εἰς ἀνάγκην σαλεύειν κατά τι τὰ καθεστῶτα προσδοκωμένην ἀπετίθετο μὲν τὴν ῥαθυμίαν, καὶ τῇ τρυφῇ χαίρειν εἰπὼν εἰς τὸ ἀνδρωδέστερον καὶ ἐπίπονον καὶ τληπαθὲς ἀνεχώρει. τοιοῦτος ἐξ αὐτῆς ἀποδεδειγμένος τῆς πείρας, ἐπειδὴ πάσης ἦν ἀπηλλαγμένος φροντίδος, ταῖς αὐτῷ φύσει προσούσαις ἐκμελείαις ἐδούλευε.

51. Τῶν δὲ τὰς ἀρχὰς ἐπιτετραμμένων ἐν τιμῇ κατ' ἐξαίρετον ἤγετο Ῥουφῖνος, Κελτὸς τὸ γένος, μάγιστρος τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων καταστάς· τούτῳ γὰρ πάντα ὁ βασιλεὺς κατεθάρρει, τῶν ἄλλων ὀλιγωρῶν. ὅπερ ἐκίνει Τιμάσιον καὶ Πρόμωτον μετὰ τοσούτους ὑπὲρ τῆς πολιτείας κινδύνους ἐν δευτέρᾳ τάξει κειμένους. ἐφ' οἷς ὁ Ῥουφῖνος ὡραϊζόμενος καὶ ἀναβεβηκὼς τῷ φρονήματι σκέμματος κοινοῦ προκειμένου θρασύτερόν τι ῥῆμα εἰς τὸν Πρόμωτον ἀπέρριψεν. ὁ δὲ οὐκ ἐνεγκὼν ἐπήγαγε τῷ προσώ-

1 ἐπιτρέψας τὰ περὶ τούτων Προμώτῳ· αὐτὸς δὲ τῆς Suidas 2 p. 174 Kust. 3 τοῖς om P. 4 ὥστε — ἀνδρός] θαυμάζω δὲ τούτου Suidas. 7 ἢ δέους ἐπάγοντος ἢ ἐνοχλ. Suidas. 8 et 10 ἐς idem. 14 ἀρχὰς μετιόντων κατ' ἐξαίρετον ἐν τιμῇ Suidas. 16 βουλῇ id.

verant maestior factus, bellis ac pugnis valedicere decrevit. cumque Promoto curam horum commisisset, ipse priorem vivendi rationem ad animum revocans cenas magnificas cenabat, et in exquirendis voluptatibus curiosus erat, et theatris atque circensibus semet oblectabat. adeoque mihi principis huius vitam in partem utramque proclivem mirari subit. nam cum natura segnis esset omnique secordiae et indicatis antea vitiis deditus, si nihil ei triste, nihil formidabile molestiam exhiberet, naturae frena laxabat: sin urgeret aliqua necessitas, quae statum rerum quassatura timeretur, ignaviam deponebat, et deliciis valere iussis ad virilem animum ac laborum molestiarumque tolerantiam redibat. cum ipso rerum usu docente talis esset, omni sollicitudine liberatus inditis a natura ignavi ingenii vitiis serviebat.

51. Ex iis autem quibus erant commissi magistratus, honoratissimo apud eum loco Rufinus habebatur, natione Celta, palatinorum ordinum magister. huic enim princeps omnia credere, nec reliquos magni aestimare; quod animos Timasii et Promoti nonnihil pungebat, qui post tot exhausta pro re publica pericula posteriore loco censerentur. Rufinus autem, hoc nomine sibi placens et elatus animo, quoddam in consilio publico verbum paulo ferocius in Promotum iactat. id ille non ferens ori manum impegit

πῳ τὴν χεῖρα καὶ ἔπληξεν. ὁ δὲ εἰσελθὼν καὶ τῷ βασιλεῖ τὸ πρόσωπον δείξας τοσοῦτον ἐξανέστησεν εἰς ὀργὴν ὥστε εἰπεῖν, εἰ μὴ τὸν κατὰ Ῥουφίνου φθόνον ἀπόθοιντο, ταχέως αὐτὸν ὄψονται βασιλεύοντα. ταῦτα ὁ Ῥουφῖνος ἀκηκοώς, ἐπειδὴ καὶ ἄλλως ἦν ἅπασιν ἔγκοτος διὰ φιλοπρωτείας ὑπερβολήν, ἀναπείθει τὸν βασιλέα κελεῦσαι τῶν βασιλείων ἔξω που διατρίβειν Προμώτῳ καὶ τῇ περὶ τὰ πολέμια μελέτῃ τοὺς στρατιώτας ἀσκεῖν. καὶ ἐπειδὴ τοῦτο κατέπραξε, καθίζει λόχον αὐτῷ βαρβάρων ποιουμένῳ τὴν ἐπὶ Θρᾴκην ὁδοιπορίαν. οἱ δὲ τὸ σύνθημα δεξάμενοι, μηδὲν προϊδομένῳ τοιοῦτον ἐπιθέμενοι, κατασφάζουσιν ἄνδρα πλούτου μὲν κρείττονα γεγονότα, χρησάμενον δὲ τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς βασιλεῦσιν εἰλικρινῶς, ἄξια δὲ τῆς προαιρέσεως ἐπίχειρα κομισάμενον, ὅτι τοῖς οὕτως ἐκμελῶς καὶ ἀσεβῶς τὰ κοινὰ πράγματα διαθεῖσιν ὑπηρετήσατο.

52. Ταύτης διαβοήτου τῆς πράξεως ἐν ἅπασι γενομένης καὶ ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασιν οὔσης, παντός τε σωφρονοῦντος ἐπὶ τοῖς τοσούτοις ἀτοπήμασι σχετλιάζοντος, αὐτὸς μὲν Ῥουφῖνος ὥσπερ τι σεμνὸν ἐργασάμενος ὕπατος ἀνεδείκνυτο, Τατιανῷ δὲ καὶ τῷ τούτου παιδὶ Πρόκλῳ, Ῥουφίνῳ προσκεκρουκόσι δι᾽ οὐδὲν ἕτερον ἢ ὅτι τὰς ὑπάρχους ἔχοντες ἐξουσίας, ὁ μὲν τῆς αὐλῆς ὁ δὲ τῆς πόλεως, ἀδωρότατα καὶ ὡς ἔνι μάλιστα δεόντως αὐτὰς διετίθεσαν, ἐπήγετο πράγματα λόγον οὐκ ἔχοντα. καὶ ἵνα εἰς ἔργον ἀχθείη τὰ κατ᾽ αὐτῶν βουλευόμενα, πρότερον ἀπετίθετο Τατιανὸς τὴν ἀρχὴν καὶ ἤγετο εἰς κρίσιν, ὑπάρχου τῆς αὐλῆς

eumque percussit. Rufinus ad principem ingressus, ostensa facie, tantam eum ad iram impulit ut diceret, ni conceptam adversus Rufinum invidiam deponerent, brevi principem visuros. his Rufinus auditis, qui ceteroquin etiam infestus aliis esset ob nimium primatus et ambitionis studium, persuadet imperatori, Promotum extra aulam alicubi commorari iuberet et ad rei bellicae studium milites exercere. quod cum obtinuisset, barbaros in insidiis collocat, dum Promotus in Thraciam proficiscitur. illi, accepto mandato, nihil tale prospicientem aggressi trucidant, virum qui et opes consumpserat, et erga rem publicam ipsosque principes sincere se gesserat. merita vero praemia consilii voluntatisque suae tulit, qui tam secorditer et impie publicas res administrantibus operam suam locasset.

52. Huius facinoris fama ubique didita, cum esset in ore omnibus et modestissimus quisque tanta scelera periniquo ferret animo, Rufinus, quasi qui facinus honestum patrasset, consul designatur. hinc Tatiano eiusque filio Proculo, qui Rufinum alia nulla de causa offenderant quam quod praefecturas gerentes, ille praetorianam hic urbanam, eas incorruptissimi a muneribus, et quam maxime fieri posset, ex officii ratione administraverant, negotia nulla iusta de causa facessuntur. atque uti perfici possent quae in eos agitabantur consilia, prius magistratu Tatianus abdicatur et in ius duci-

ἀποδεδειγμένου Ῥουφίνου. καὶ τῷ μὲν φαινομένῳ κοινωνεῖν ἐτάχθησαν ἕτεροι Ῥουφίνῳ τῆς κρίσεως, ἐκεῖνος δὲ μόνος εἶχε τῆς ψήφου τὸ κῦρος. ἐπεὶ δὲ Πρόκλος αἰσθόμενος τῆς ἐπιβουλῆς..., ὑφορώμενος ὁ Ῥουφῖνος τὸ δραστήριον τοῦ ἀνδρός, καὶ δεδιὼς μὴ νεώτερόν τι φρονήσας συνταράξῃ τινὶ τὰ κατ' αὐτὸν μηχανῇ, μετελθὼν ἀπάτῃ τὸν πατέρα καὶ ὅρκοις, καὶ τὸν βασιλέα πείσας ὑποφῆναι καὶ αὐτῷ καὶ τῷ παιδὶ μεγίστας ἐλπίδας, τούτῳ τε τῷ τρόπῳ μεταγαγὼν ἐκ τῆς ἀληθοῦς ὑπονοίας εἰς ματαίους ὀνείρους, ἀναπείθει Τατιανὸν γράμμασι τὸν παῖδα μετακαλέσασθαι. Πρόκλον μὲν οὖν ἅμα τῷ φανῆναι συναρπασθέντα τὸ δεσμωτήριον δέχεται, Τατιανοῦ δὲ τῇ τῆς πατρίδος οἰκήσει παραδοθέντος ἀκροάσεις συνεχεῖς ἐπὶ τῇ τοῦ Πρόκλου συνῄεσαν κρίσει, καὶ τελευτῶντες οἱ δικασταὶ κατὰ τὸ Ῥουφίνῳ συγκείμενον ἀπάγεσθαι τοῦτον ἐν Συκαῖς τῷ προαστείῳ τὴν ἐπὶ θανάτῳ προσέταττον. οὗπερ αἰσθόμενος ὁ βασιλεὺς ἔστελλε μὲν δῆθεν τὸν ἀνακαλεσόμενον ἐκ τοῦ τραχήλου τὸ ξίφος· ὁ δὲ συνθήματι Ῥουφίνου πειθόμενος, σχολαίτερον ἀπιών, ἔφθασεν ἤδη πεσοῦσαν τὴν κεφαλήν.

53. Ἐν δὲ τῷ ταῦτα πράττεσθαι Οὐαλεντινιανὸς ὁ βασι- a. 392
λεὺς ἀγγέλλεται τελευτήσας. ὁ δὲ τῆς τελευτῆς τρόπος ἐγένετο τοιόσδε. Ἀρβογάστης ἐκ τοῦ Φράγκων ὁρμώμενος ἔθνους, Βαύδωνι δὲ ὑποστρατηγεῖν ὑπὸ Γρατιανοῦ βασιλεύοντος τεταγμένος, ἐκείνου τελευτήσαντος τῷ δραστηρίῳ τεθαρρηκὼς τὴν στρατιωτι-

3 post ἐπιβουλῆς deest φυγῇ διεσώθη vel simile quidpiam. S.
17 ἔφθασεν i. e. κατέλαβεν. cf. p. 73 2: φθάσαι τὸν σταθμόν, p 84 2: φθάσαι τοῦτον.

tur, Rufino praefecto praetorio designato. ac in speciem quidem constituti sunt et alii, qui cum Rufino in societatem huius iudicii venirent; sed auctoritatem sententiae ferendae solus ille habebat. quia vero Proculus animadversis insidiis fuga sibi consuluerat, et suspectam Rufinus habebat industriam viri, metuebatque ne quid novi molitus arte quadam res suas conturbaret, Tatianum patrem fraude praestitisque iuramentis circumventum, ipso etiam imperatore persuaso ut tam patri quam filio spes maximas faceret, eoque modo de vera suspicione traductum ad vana somnia, tandem impellit ut filium per litteras revocaret. itaque Proculum, simul atque comparuisset, correptum carcer excipit; et Tatiano patriam incolere iusso, frequenter ad cognoscendam Proculi causam coitur. tandem iudices, ut inter ipsos et Rufinum convenerat, Proculum morte multandum Sycas, quod suburbii nomen est, abduci iubent. id princeps animadvertens misit qui gladium scilicet a cervicibus eius revocaret. at is, Rufini mandato parens, tardius abiit, et ubi iam caput abscissum fuerat advenit.

53. Cum haec agerentur, imperator Valentinianus e vivis excessisse nuntiatur, hoc quodam modo interfectus. Arbogastes oriundus e gente Francorum, quem secundum a Baudone duce locum Gratianus imperator obtinere iusserat, illo rebus humanis exempto, fretus industria sua, citra principis

κὴν εἰς ἀρχὴν ἑαυτὸν περιέστησε βασιλέως οὐ δεδωκότος, κατάλληλος δὲ τοῖς ὑποτεταγμένοις στρατιώταις ὀφθεὶς διά τε ἀνδρίαν καὶ πολεμικὴν ἐπιστήμην καὶ χρημάτων ὑπεροψίαν ἐπὶ μέγα προῆλθε δυνάμεως, καὶ τοσοῦτος ἦν ὥστε καὶ πρὸς τὸν βασιλέα παρρησιάζεσθαι, καὶ ὅσα μὴ καλῶς αὐτῷ μηδὲ προσηκόντως ἔχειν ἐδόκει κωλύειν. πρὸς ταῦτα δυσανασχετῶν ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἀντέτεινε μὲν πολλάκις, ἤνυε δὲ οὐδέν· ὠχύρωτο γὰρ ὁ Ἀρβογάστης τῇ τῶν στρατιωτῶν ἁπάντων εὐνοίᾳ. ὑποτετάχθαι δὲ τούτῳ περαιτέρω μὴ φέρων, ἐπειδὴ καθήμενος ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου τὸν Ἀρβογάστην ἐθεάσατο προσιόντα, δριμύτερον ὑποβλέπων δέδωκεν αὐτῷ γράμματα τῆς ἀρχῆς παραλύοντα. ὁ δὲ ἀναγνοὺς "οὔτε δέδωκάς μοι" φησί "τὴν ἀρχὴν οὔτε ἀφελέσθαι δυνήσῃ." καὶ ταῦτα εἰπών, διαρρήξας τε τὸ γραμμάτιον καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἀφείς, ἀπιὼν ᾤχετο. τότε δὴ λοιπὸν οὐκ ἐν ἀπορρήτῳ τὰ τῆς ὑποψίας ἐτρέφετο, φανερὰ δὲ παρὰ πᾶσι τὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς ἐγίνετο δυσμενείας. καὶ ὁ μὲν Οὐαλεντινιανὸς συνεχέσι πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον γράμμασιν ἐχρῆτο, τὴν κατὰ τῆς βασιλείας ἀλαζονείαν τἀνδρὸς ἐξαγγέλλων, καὶ βοηθεῖν παρεκάλει, δραμεῖσθαι πρὸς αὐτόν, εἰ μὴ τάχιστα τοῦτο ποιήσειεν, ἐπομνύμενος· Ἀρβογάστῃ δὲ τὸ πρακτέον ἀνασκοποῦντι γνώμη τις ἐπῄει τοιαύτη. (54) ἦν τις ἐν τοῖς βασιλείοις ἀναστρεφόμενος Εὐγένιος ὄνομα, παιδείᾳ προήκων ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ ῥητορικὸν ἐπανελέσθαι βίον καὶ προεστάναι διδασκαλείου. πρὸς τοῦτον

15 παρὰ om P. 23 προστάναι P, vitio ambiguo; nam vel προεστάναι legendum vel προστῆναι. *S.*

auctoritatem magisterium militum in se transtulerat. visus autem subditis sibi militibus idoneus ob fortitudinem reique bellicae scientiam et pecuniae contemptum, magnam ad potentiam pervenit. adeoque tantus erat ut etiam adversus principem liberior esset, et quaecunque non recte, nec uti par erat, fieri putabat, prohiberet. ea Valentinianus permoleste ferens opponit se quidem illi saepius, sed nihil proficit: nam Arbogastes omnium militum benevolentia munitus erat. tandem Valentinianus haud ferens amplius ut huic subiectus esset, cum augusto in solio sedens accedentem videret Arbogastem, torvis oculis hominem adspiciens, libellum porrigit quo ei magistratum abrogabat. hoc ille perlecto "nec dedisti mihi potestatem" ait "nec eripere poteris." quibus prolatis discerptoque libello et in terram abiecto discedit. ex eo tempore non clanculum suspiciones alebantur, sed omnibus eorum inimicitiae patebant. ac Valentinianus quidem crebris ad imperatorem Theodosium litteris utebatur, quibus eum de huius viri adversus maiestatem principis arrogantia certiorem reddebat, simulque petebat ut opem sibi ferret, iureiurando affirmans se ad ipsum advolaturum, ni quam primum hoc fecisset. Arbogasti vero, consideranti quid agendum esset, huiusmodi quoddam consilium ad animum accidit. (54) versabatur in aula quidam cui nomen Eugenius, tanta eruditione doctrinae praestans ut et oratoriam profiteretur et

ὁ Ῥιχομήρης οἷα σφόδρα χαρίεντα καὶ ἀστεῖον ἔχων οἰκείως Ἀρβογάστῃ συνίστησιν, ἔχειν ἐν τοῖς συνήθεσι καὶ φίλοις αἰτήσας ὡς οὐκ ἐσόμενον ἄχρηστον, εἴ ποτε πρᾶγμα φιλίας ἀληθοῦς δεόμενον ἀνακύψειε. Ῥιχομήρους τοιγαροῦν ὡς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον ἐκδημήσαντος, ἡ συνεχὴς συνουσία φίλον Ἀρβογάστῃ τὸν Εὐγένιον ἐς τὰ μάλιστα πεποίηκε, καὶ οὐδὲν ἦν ὃ μὴ ἐθάρρει τῶν σπουδαίων αὐτῷ. τότε δὴ τὸν Εὐγένιον τοῦτον λαβὼν κατὰ νοῦν, καὶ ὅτι διὰ παιδείας ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ βίου σεμνότητα πρὸς ἀγαθὴν βασιλείαν ἁρμοδιώτατος ἔσται, κοινοῦται μὲν αὐτῷ τὰ βεβουλευμένα, δυσαρεστοῦντα δὲ τοῖς λεγομένοις ἰδὼν ἐπέμενε θεραπεύων καὶ μὴ ἀποσείσασθαι τὰ δωρούμενα παρὰ τῆς τύχης αἰτῶν. ἐπεὶ δὲ ἔπεισεν, ἄμεινον ἔχειν ᾠήθη Οὐαλεντινιανὸν ἐκποδὼν πρότερον καταστῆσαι καὶ οὕτως Εὐγενίῳ παραδοῦναι τὴν μοναρχίαν. τῷ βασιλεῖ τοίνυν ἐν Βιέννῃ Κελτικῇ πόλει τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ καὶ περὶ τὸ ταύτης τεῖχος ἅμα τισὶ τῶν στρατιωτῶν παιδιαῖς ἐνασχολουμένῳ καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἔχοντι κατὰ νοῦν ἐμπεσὼν παίει καιρίαν καὶ διαφθείρει. πάντων δὲ σιωπῇ τὸ τολμηθὲν ἐνεγκόντων διά τε τοῦ ἀνδρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἐν πολέμοις ἀνδρίαν, καὶ προσέτι γε ὅτι πολλὴν αὐτῷ διὰ τὸ χρημάτων ὑπερορᾶν οἱ στρατιῶται συνεισέφερον εὔνοιαν, ἀναδείκνυσιν Εὐγένιον βασιλέα, πᾶσιν ἐπ᾽ αὐτῷ χρηστὰς ἔχειν δεδωκὼς ἐλπίδας διὰ τὰ τῷ ἀνδρὶ προσόντα πλεονεκτήματα.

Theodosius.

scholam aperiret. hunc Richomeris, ut hominem perelegantem et urbanum familiariter complectens, Arbogasti commendat; et ab eo petit ut inter familiares et amicos illum habeat, quippe non futurum inutilem, si quando negotium aliquod emergat, quod officium verae amicitiae poscat. igitur ubi Richomeris ad imperatorem Theodosium profectus fuisset, assidua consuetudo amicissimum Arbogasti Eugenium reddidit; adeoque nihil erat rei seriae quod illi non crederet. in hoc vero tempore, cum ei ad animum hic Eugenius accidisset, qui propter eximiam doctrinam et vitae gravitatem ad bonum imperium futurus esset aptissimus, cum eo quae secum ipse deliberasset communicat. sed cum illum offendi per ea quae proponerentur videret, hominem demulcere pergit et hortari ne reiiceret ea quae a fortuna offerrentur. ubi persuasisset, praestare ratus est ut prius e medio Valentinianum tolleret atque ita rerum summam Eugenio traderet. quapropter imperatorem, qui apud oppidum Galliae Viennam commorabatur et propter muros eius ludicra cum quibusdam militibus exercebat, nihil tale cogitantem adortus letaliter vulnerat et interficit. cum omnes taciti facinus admissum ferrent ob viri dignitatem et fortitudinem bellicam, ac praeterea, quod hominem magna benevolentia milites prosequerentur, qui pecuniam contemneret, Eugenium imperatorem declarat, omnibus de hoc viro propter eius insignes dotes spes bonas concipere iussis.

55. Τούτων τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ συναγγελθέντων συνετάραξεν ἡ τούτου γαμετὴ Γάλλα τὰ βασίλεια, τὸν ἀδελφὸν ὀλοφυρομένη. πολλῇ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς λύπῃ τε ἅμα καὶ φροντίδι κατείχετο, κοινωνοῦ μὲν τῆς ἀρχῆς ἐκπεσὼν καὶ νέου καὶ ἀγχιστείᾳ συναπτομένου, περιπεσὼν δὲ ἀνδράσιν ἀλλοτρίως τε πρὸς αὐτὸν ἔχουσι καὶ ἄλλως οὖσιν ἀμάχοις διά τε τὴν Ἀρβογάστου θρασύτητι μεμιγμένην ἀνδρίαν καὶ τὰς Εὐγενίῳ πρεπούσας μετὰ παιδεύσεως ἀρετάς. καίπερ οὖν ταῦτα λέγων τε καὶ ἀνακινῶν τῷ λογισμῷ πολλάκις, ἀναρρῖψαι τὸν ὑπὲρ πάντων ὁμοῦ τῶν πραγμάτων κύβον ἐγνώκει, παντοίαις παρασκευαῖς εἰς τὸν πόλεμον χρώμενος. καὶ τὰ μὲν ἱππικὰ τάγματα Ῥιχομήρει καταπιστεῦσαι διενοεῖτο, τῆς ἀνδραγαθίας τἀνδρὸς ἐκ πολλῶν ἤδη πολέμων πεπειραμένος, ἑτέρους δὲ τοῖς ἄλλοις τέλεσιν ἐπιστῆσαι τοὺς ἡγουμένους· Ῥιχομήρους δὲ κατὰ καιρὸν τῆς περὶ ταῦτα βουλῆς νόσῳ τελευτήσαντος, εἰκότως ἐφ᾽ ἑτέρας ἡγεμόνων αἱρέσεις ἐτράπετο. γνώμης οὖν ἔτι περὶ τούτου ταῖς τοῦ βασιλέως ἐννοίαις ὑποκειμένης, ἀπηγγέλλετο πρεσβεία παρὰ Εὐγενίου, πυνθανομένη τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου πότερον τίθεται τῷ βασιλεύειν αὐτὸν ἢ ἀποτίθεται τὴν ἀνάρρησιν. ὁ δὲ τῇ πρεσβείᾳ διακονούμενος ἦν Ῥουφῖνος Ἀθηναῖος, Ἀρβογάστου μήτε γράμματα κομίσας μήτε ἄλλην αὐτοῦ τινὰ ποιησάμενος μνήμην. τοῦ δὲ βασιλέως εἰς τὸ διασκέψασθαι καὶ προσηκόντως ἀποκρίνασθαι τοῖς

7 rectius fortasse legeremus ἐμπρεπούσας vel προσούσας, ut p. 235 12 et 239 22 *S.* 8 alibi ἀνακυκλῶν. *S.* p. 137 6: πᾶσαν γνώμην ἀνακυκλοῦντι. *R.*

55. His omnibus Theodosio principi eodem tempore nuntiatis, coniux eius Galla fratrem deplorans universam turbavit aulam. simul et ipse princeps magno maerore curaque conficiebatur, qui consortem imperii florentem aetate, vinculoque iunctum affinitatis, amisisset, et in homines ab se alienos et ceteroquin invictos, cum ob mistam audaciae fortitudinem Arbogastis, tum insignes Eugenii cum doctrina coniunctas virtutes, incidisset. quamvis igitur haec diceret et cum animo saepius versaret, aleam tamen de summa rerum simul iacere decrevit, omnis generis apparatus ad bellum gerendum instituens. et turmas quidem equestres Richomeri committere cogitabat, pluribus iam bellis eius viri fortitudinem expertus; itidemque ceteris legionibus alios duces praeficere. cum autem Richomeres huius ipsius consultationis tempore morbo exstinctus esset, non abs re semet ad alios duces deligendos convertit. dum ergo de hoc sententia principis intra cogitationes ipsius adhuc haeret, adesse missam ab Eugenio legationem nuntiatur, quae de Theodosio principe quaereret, utrum assentiri vellet ut Eugenius imperio frueretur, an declarationem eius ut irritam reiiceret. ea legatione Rufinus Atheniensis fungebatur, qui nec litteras Arbogastis secum attulit nec ullam aliam eius mentionem fecit. cum princeps in deliberando lega-

πρέσβεσιν ἀναβαλλομένου, καὶ ἕτερόν τι τοιόνδε συνέπεσε πραχθῆναι.

56. Ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν βασιλείαν Θεοδόσιος βαρβάρους τινὰς εἰς φιλίαν καὶ ὁμαιχμίαν ἐδέξατο, καὶ ἐλπίσιν αὐτοὺς καὶ δωρεαῖς ἄλλαις τιμήσας· εἶχε δὲ καὶ ἐν θεραπείᾳ πάσῃ, καὶ τοὺς ἑκάστης φυλῆς ἡγουμένους καὶ τραπέζης ἠξίου κοινῆς. οὗτοι διέστησαν ταῖς γνώμαις ἔριδος αὐτοῖς κινηθείσης· οἱ μὲν γὰρ ἔφασκον ἄμεινον εἶναι καταφρονῆσαι τῶν ὅρκων, οὓς ἔτυχον δεδωκότες ὅτε Ῥωμαίοις ἑαυτοὺς ἐνεδίδοσαν, οἱ δὲ τοὐναντίον κατὰ μηδένα τρόπον ἐναντιωθῆναι τοῖς συγκειμένοις. ἦν δὲ ὁ μὲν πατῆσαι τὴν πίστιν ἐθέλων καὶ πρὸς τοῦτο τοὺς ὁμοφύλους παρακαλῶν Πρίουλφος, Φραουῖτος δὲ ὁ τοῖς ὀμωμοσμένοις ἐμμεῖναι φιλονεικῶν. καὶ ἐπὶ πολὺ μὲν ταύτην ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἔριν ἐλάνθανον· ἐπεὶ δὲ τραπέζης ἠξιωμένοι βασιλικῆς, ἐκτεινομένου τοῦ πότου, παρετράπησαν εἰς ὀργὴν ἐξενεχθέντες καὶ ἣν εἶχον ἐξέφηναν γνώμην, ὁ μὲν βασιλεὺς τῆς ἑκάστου προαιρέσεως αἰσθόμενος διέλυσε τὴν ἑστίασιν, ἀναχωρήσαντες δὲ τῶν βασιλείων εἰς τοσοῦτον ἐξέστησαν, ἕως οὐκ ἐνεγκὼν ὁ Φραούστιος εἵλκυσε τὸ ξίφος καὶ τὸν Πρίουλφον παίσας ἀνεῖλεν. ὡς δὲ ἐπελθεῖν οἱ τούτου στρατιῶται τῷ Φραουστίῳ διενοήθησαν, ἐν μέσῳ

5 pro ἄλλαις non absurde reponi potest ἁδραῖς. *S.* 12 Eunapio Ἐρίουλφος Φραουῖτον vocavi cum Heynio qui in libris h. l. Φραούστιος est, infra (5 20 et 21) Φραΐουτος vel Φραΐουττος vel Φράουττος. idem apud Eunapium Φράβιτος, apud Suidam Φράβιθος, apud Socratem Φραυῖτος, apud Philostorgium Φραυῖτας, apud Sozomenum Φλαβίτας, teste *R.* 15 καὶ om P. 18 post τῶν βασιλείων *S* desiderat ἐκεῖνοι vel simile relativum.

tisque dando convenienti responso cunctaretur, accidit ut etiam aliud quiddam huiusmodi fieret.

56. Ubi primum Theodosius imperium fuerat consecutus, barbaros quosdam ad amicitiam bellorumque societatem admiserat, spe pariter et muneribus delinitos. itidem et cuiusque nationis duces omni studio prosequebatur et mensae adhibebat. hos inter exorta contentione ad animorum discidia ventum est. nam alii praestare dicebant ut sacramenta flocci facerent, quae id temporis quo Romanorum se potestati permisissent praestiterant. e contrario alii nullo modo quicquam adversus pacta conventa faciundum aiebant. et qui datam fidem pedibus proculcari volebat, ac suae nationis homines hortabatur ut id facerent, Priulfus erat: Fraustius vero, qui iuramentis praestitis insistendum contendebat. diu quidem certe non constabat has inter eos rixas esse. cum autem aliquando mensae principis adhibiti, compotatione producta longius, ad iras abrepti mutuas prorupissent animique sui quisque sententiam aperuisset, imperator voluntate cuiusque cognita finem epulo imposuit. illi vero cum e praetorio discessissent, animis tantopere moti sunt ut tandem haec non ferens Fraustius educto gladio Priulfum caesum interficeret. cum autem milites illius aggredi Fraustium cogitarent,

στάντες οἱ βασιλικοὶ δορυφόροι περαιτέρω προελθεῖν τὴν στάσιν ἐκώλυσαν.

57. *Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς ἀκηκοὼς ἤνεγκέ τε μετρίως καὶ ἐν αὐτοῖς δαπανᾶσθαι δυσμεναίνοντας συνεχώρησε, τοὺς δὲ πρέσβεις δώροις τε καὶ λόγοις ἐπαγαγὼν τὸ μέτριον ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν δοκοῦσιν ἔπεμπεν ἐπ᾽ οἶκον, καὶ μετὰ τὴν ἐκείνων ἀποδημίαν τῶν τοῦ πολέμου παρασκευῶν εἴχετο. κεφάλαιον δὲ τῆς παρασκευῆς, ὥσπερ οὖν ἔστιν, οἰόμενος εἶναι τὴν τῶν στρατηγῶν αἵρεσιν, τῶν μὲν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων ἔταξεν ἡγεῖσθαι Τιμάσιον καὶ ἐπὶ τούτῳ Στελίχωνα (συνῴκει δὲ οὗτος Σερήνῃ Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως ἀδελφοῦ θυγατρί), τοὺς δὲ συμμαχοῦντας αὐτῷ βαρβάρους ὑπὸ Γαΐνῃ ἔταξε καὶ Σαούλ. ἐκοινώνει δὲ τῆς ἀρχῆς αὐτοῖς καὶ Βακούριος, ἕλκων μὲν ἐξ Ἀρμενίας τὸ γένος, ἔξω δὲ πάσης κακοηθείας ἀνὴρ μετὰ τοῦ καὶ τὰ πολεμικὰ πεπαιδεῦσθαι. ἡ μὲν οὖν ἀρχαιρεσία τοῦτον αὐτῷ διετέθη τὸν τρόπον, ἤδη δὲ*
a. 394 *αὐτῷ πρὸς τὴν ἔξοδον ἐπειγομένῳ συμβέβηκε Γάλλαν τὴν γαμετὴν ἐν ταῖς ὠδῖσιν αὐταῖς τελευτῆσαι, σὺν τῷ βρέφει καὶ τὸν βίον ἀποθεμένην. ταύτην μὲν οὖν κατὰ τὸν Ὁμηρικὸν νόμον ὁ βασιλεὺς ἐπ᾽ ἤματι δακρύσας ἀπεχώρει σὺν τῷ στρατῷ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον διαθήσων, ἀπολιπὼν Ἀρκάδιον τὸν υἱόν, ἤδη πρὸ τούτου βασιλέα καθεσταμένον. ἐπεὶ δὲ νέος ἦν ἔτι, τὸ λεῖπον εἰς φρόνησιν αὐτῷ διὰ τὴν νεότητα θεραπεύων ἀπέλιπεν αὐτόθι*

5 *παραγαγών?* 11 *ἀδελφῆς* LP: sed *ἀδελφοῦ* cum Leunclavio legendum esse docent sequentia lib. 5 4. *S.* 21 *καθεσταμένον* *S*: libri *καθιστάμενον.*

stantes in medio satellites principis tumultum hunc progredi longius haud permiserunt.

57. Haec tamen imperator audita modice tulit, et inimicitiarum auctores mutuis se vulneribus conficere passus est. legatos autem muneribus deceptos et verbis, quae moderationis et humanitatis plena viderentur, domum remisit, post eorum abitum apparatui rerum bellicarum intentus. eius autem caput esse ratus, ut est, delectum praetorum, Romanis quidem exercitibus ducem Timasium et secundum hunc Stelichonem praefecit; et erat hic Serenae, principis Theodosii fratris filiae, maritus. foederatos autem barbaros Gainae et Saulo parere iussit. horum potestatis particeps erat et Bacurius, oriundus ex Armenia, vir omnis expers improbitatis et rebus praeterea bellicis exercitus. hoc modo delectis ab eo ducibus, cum iam ad profectionem properaret, coniugem ipsius Gallam parturientem mori contigit, infantis onere cum vita deposito. huic Homerico more diurnis imperator persolutis lacrumis, cum exercitu bellum gesturus discedit, Arcadio filio relicto, qui iam ante fuerat imperator declaratus. et quoniam adhuc iuvenis erat, remedio quasi quodam id supplens quod per aetatem ad prudentiam ei

Ῥουφῖνον, ἅμα τε τῆς αὐλῆς ὕπαρχον ὄντα καὶ ἐς πᾶν ὁτιοῦν ἕτερον τῆς ἑαυτοῦ κυριεύοντα γνώμης, πράττοντά τε ὅσα βασιλεῖ δίδωσιν ἡ τῆς ὑπεροχῆς ἐξουσία.

58. Ταῦτά τε διαθείς, καὶ τὸν νεώτερον τῶν παίδων Ὀνώριον ἅμα ἑαυτῷ συναπαγαγών, τὰ ἐν μέσῳ πάντα διέδραμεν ἔθνη, καὶ τῆς διὰ τῶν Ἄλπεων παρόδου κρατήσας παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῖς πολεμίοις ἐπέστη. καὶ τὸν μὲν Εὐγένιον τῷ παραλόγῳ κατέπληξεν· οἰηθεὶς δὲ ἄμεινον εἶναι τὸ βάρβαρα τάγματα τοῖς ἐναντίοις καθεῖναι καὶ τούτοις πρότερον διακινδυνεύειν, Γαΐνην ἔταξε σὺν τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἔθνεσιν ἐπελθεῖν, ἑπομένων αὐτῷ καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, ὅσοι τῶν βαρβαρικῶν ἔλαχον ἐξηγεῖσθαι ταγμάτων, ἱππέων τε ὁμοῦ καὶ ἱπποτοξοτῶν καὶ πεζῶν. ἀντεπεξελθόντος δὲ Εὐγενίου παντὶ τῷ στρατεύματι καὶ συμπεσόντων ἀλλήλοις τῶν στρατοπέδων, ἡλίου μὲν ἔκλειψιν ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς μάχης συνέβη γενέσθαι τοιαύτην ὥστε νύκτα εἶναι μᾶλλον ἐπὶ πλείονα νομίζεσθαι χρόνον, νυκτομαχοῦντα δὲ τρόπον τινὰ τὰ στρατεύματα τοσοῦτον ἐργάσασθαι φόνον ὥστε κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τὸ μὲν πολὺ μέρος τῶν Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ συμμαχούντων ἀποθανεῖν, καὶ τὸν στρατηγὸν Βακούριον ἀνδρειότατα τῶν σφετέρων προκινδυνεύσαντα, τοὺς δὲ ἄλλους παραλόγως ἅμα τοῖς περιλειφθεῖσι διαφυγεῖν. ἐπεὶ οὖν νυκτὸς γενομένης ἐφ' ἑαυτῶν ἐγίνετο τὰ στρατόπεδα, ὁ μὲν Εὐγένιος ἐπαρθεὶς τῷ προτερήματι δῶρά τε διένειμε τοῖς ἠριστευκόσι καὶ ἐνεδίδου

13 quam transposui, καὶ libri ante παντί.

deerat, Rufinum ibidem relinquit, qui simul et aulae praefectus esset, et ex animi sui arbitratu in quasvis res alias dominatum haberet, adeoque ageret omnia quaecunque principi potestas eminentiae tribuit.

58. His constitutis et Honorio minore filio secum abducto, sitas in medio nationes omnes cursim transiit, et Alpium aditu praeter omnem spem potitus ad hostes accessit, inopinato adventu Eugenio territo. ceterum praestare ratus ut legiones barbaras in adversos immitteret iisque primum periclitaretur, Gainem cum nationibus sibi subditis hostem aggredi iussit, sequentibus hunc aliis etiam ducibus, quicunque barbaricis ordinibus, equitibus inquam et sagittariis equestribus et peditatui, praeerant. adversus hos cum suos quoque produxisset Eugenius, omnibusque copiis congressi iam essent exercitus, ipso proelii tempore talis defectus solis accidit, ut maiore temporis spatio nox esse potius quam dies existimaretur. cumque nocturnam quodammodo pugnam exercitus pugnarent, tanta strages hominum edita fuit, ut eo die maior pars foederatorum Theodosii principis interficeretur, una cum Bacurio duce, qui ante suos fortissime se periculis obiecit; ceteri praeter opinionem fuga cum residuis evaderent. igitur ubi noctis interventu se collegissent exercitus, elatus ob victoriam Eugenius dona distribuebat in eos qui supra ceteros strenue se gesserant, et cenandi potestatem faciebat, quasi

δειπνεῖν, ὡς δὴ μηδενὸς ἔτι μετὰ τοσοῦτον ἐλάττωμα πολέμου γενησομένου· τῶν δὲ ἐπὶ τὸ ἑστιᾶσθαι τραπέντων, ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος ὄρθρον ἤδη μέλλοντα θεασάμενος ἐπέπεσε σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι κειμένοις ἔτι τοῖς πολεμίοις, καὶ οὐδενὸς ὧν ἔπασχον αἰσθανομένους ἀπέσφαττε. προελθὼν δὲ καὶ μέχρι τῆς Εὐγενίου σκηνῆς καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπιθέμενος ἀνεῖλε τοὺς πλείονας. ἔνιοι δὲ τῇ καταπλήξει διεγερθέντες καὶ ὁρμήσαντες εἰς φυγὴν ἥλωσαν· ἐν οἷς καὶ αὐτὸς Εὐγένιος ἦν, ὃν συναρπάσαντες καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφελόμενοι κοντῷ τε διαπείραντες μακροτάτῳ πᾶν περιέφερον τὸ στρατόπεδον, δεικνύντες τοῖς ἔτι τἀκείνου φρονοῦσιν ὡς προσήκει Ῥωμαίους ὄντας ὡς τὸν βασιλέα ταῖς γνώμαις ἐπανελθεῖν, ἐκποδὼν μάλιστα τοῦ τυράννου γεγενημένου. πάντες μὲν οὖν ὡς εἰπεῖν οἱ μετὰ τὴν νίκην ὑπολειφθέντες ἐπὶ τὸν βασιλέα δραμόντες τοῦτόν τε Αὔγουστον ἀνεβόησαν καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις ἠξίουν ἔχειν συγγνώμην, καὶ ὁ βασιλεὺς ῥᾷον ἐπένευεν· Ἀρβογάστης δὲ τυχεῖν ὑπὸ Θεοδοσίου φιλανθρωπίας οὐκ ἀξιώσας ἐπὶ τὰ τραχύτατα συνέφυγε τῶν ὀρῶν, αἰσθόμενος δὲ ὡς πάντα περινοστοῦσι τόπον οἱ τοῦτον ἐπιζητοῦντες ἑαυτὸν ὑπέσχε τῷ ξίφει, τὸν ἑκούσιον θάνατον τῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν συλλήψεως προτιμήσας.

59. Τῶν δὲ πραγμάτων ὧδε τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ προχωρησάντων, ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἀναδείκνυσι βασιλέα, Στελίχωνα στρατηγόν τε ἀποφήνας ἅμα τῶν αὐτόθι

10 τἀκείνου S pro vulgato κἀκείνου.

nullum amplius post tantam cladem acceptam proelium futurum esset. his autem ad epulas conversis, Theodosius imperator auroram appetentem conspicatus universis cum copiis in hostes adhuc humi iacentes irruit, et nihil eorum quae perpeterentur sentientes occidit. cumque progressus esset ad Eugenii tentorium, quotquot propter hunc aderant, adortus complures interemit, nonnullis, quos ipse terror excitaverat, dum fugam moliuntur, captis; inter quos et Eugenius erat. huic arrepto caput abscissum, hasta longissima praefixum, totis castris circumlatum fuit, ut iis ostenderetur qui adhuc a partibus illius stabant, par esse, quando Romani haberi vellent, ut animis ad imperatorem suum, praesertim tyranno iam de medio sublato, redirent. quapropter omnes fere post victoriam superstites, ad imperatorem cursu delati, Augustum inclamant et admissorum veniam poscunt; quibus eorum precibus imperator haud gravatim annuit. Arbogastes autem, qui Theodosii humanitatem experiri non cuperet, in montes asperrimos confugit, et animadvertens omnia loca perlustrari ab iis qui eum quaererent, ipse sibi manus intulit, praestare ratus ut voluntariam mortem potius oppeteret quam ut ab hostibus caperetur.

59. Cum hoc modo res Theodosio principi successissent, Romam ingressus Honorius filium imperatorem declarat, Stelichone legionum in iis

ταγμάτων καὶ ἐπίτροπον καταλιπὼν τῷ παιδί. συγκαλέσας δὲ τὴν γερουσίαν τοῖς ἄνωθεν παραδεδομένοις ἐμμένουσαν πατρίοις καὶ οὐχ ἑλομένην ἔτι συνενεχθῆναι τοῖς ἐπὶ τὴν τῶν θεῶν ἀποκλίνασι καταφρόνησιν, λόγους προῆγε, παρακαλῶν ἀφιέναι μὲν ἣν πρότερον μετῄεσαν, ὥς αὐτὸς ἔλεγε, πλάνην, ἑλέσθαι δὲ τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν, ἧς ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγή. μηδενὸς δὲ τῇ παρακλήσει πεισθέντος, μηδὲ ἑλομένου τῶν ἀφ᾽ οὗπερ ἡ πόλις ᾠκίσθη παραδεδομένων αὐτοῖς πατρίων ἀναχωρῆσαι καὶ προτιμῆσαι τούτων ἄλογον συγκατάθεσιν (ἐκεῖνα μὲν γὰρ φυλάξαντας ἤδη διακοσίοις καὶ χιλίοις σχεδὸν ἔτεσιν ἀπόρθητον τὴν πόλιν οἰκεῖν, ἕτερα δὲ ἀντὶ τούτων ἀλλαξαμένους τὸ ἐκβησόμενον ἀγνοεῖν), τότε δὴ ὁ Θεοδόσιος βαρύνεσθαι τὸ δημόσιον ἔλεγε τῇ περὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰς θυσίας δαπάνῃ, βούλεσθαί τε ταῦτα περιελεῖν, οὔτε τὸ πραττόμενον ἐπαινοῦντα, καὶ ἄλλως τῆς στρατιωτικῆς χρείας πλειόνων δεομένης χρημάτων. τῶν δὲ ἀπὸ τῆς γερουσίας μὴ κατὰ θεσμὸν εἰπόντων πράττεσθαι τὰ τελούμενα μὴ δημοσίου τοῦ δαπανήματος ὄντος, διὰ τοῦτό τε τοῦ θυηπολικοῦ θεσμοῦ λήξαντος καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς πατρίου παραδόσεως ἦν ἐν ἀμελείᾳ κειμένων, ἡ Ῥωμαίων ἐπικράτεια κατὰ μέρος ἐλαττωθεῖσα βαρβάρων οἰκητήριον γέγονεν, ἢ καὶ τέλεον ἐκπεσοῦσα τῶν οἰκητόρων εἰς τοῦτο κατέστη σχήματος ὥστε μηδὲ

3 ἐπὶ] libri cum Suida 2 p. 174 med. περὶ. 4 προσῆγε L margo et Suidas. 5 μετῄεσαν, ὡς αὐτὸς ἔλεγε] εἵλοντο Suidas. 9 ἄλογον συγκατάθεσιν] τὰ Χριστιανῶν Suidas. 17 τε om Suidas.

locis duce creato et eodem filio suo tutore relicto. ceterum advocato senatu, qui patritis avitisque ritibus inhaerebat, nec adhuc permoveri poterat ut iis assentiretur qui ad contemptum deorum deflexerant, orationem habuit, qua eos hortabatur ut missum facerent errorem (sic enim appellabat) quem hactenus secuti fuissent, et Christianorum fidem amplecterentur, quae liberationem ab omni delicto et impietate polliceatur. sed cum huic exhortationi nemo pareret, nec a patritis ritibus, quos inde usque ab origine urbis accepissent, discedere vellent et his expertem rationis assensum praeferre (cum dicerent, illis observatis, se iam mile ducentis propemodum annis urbem invictam incoluisse; cum quibus, si commutarent alia, quid eventurum esset ignorarent), tum vero Theodosius fiscum sumptu gravari qui in sacra et hostias fieret, seque ista velle abolere dixit; qui neque probaret id quod ageretur, et alioqui sciret penuriam militarem maiores pecunias poscere. cum senatus respondisset non rite fieri sacrificia, nisi de publico fierent impensae; nihiloque minus ob haec sacrorum lex abolita cessarit, aliaque neglecta iaceant, quaecunque a maioribus tradita fuerunt, deminutum particulatim Romanum imperium barbarorum domicilium factum est, aut potius incolis prorsus amissis ad eam redactum est formam, ut ne loca quidem, in quibus

τοὺς τόπους ἐν οἷς γεγόνασιν αἱ πόλεις ἐπιγινώσκειν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοῦτο τύχης κατενεχθέντα δείξει σαφῶς ἡ κατὰ μέρος τῶν πραγμάτων ἀφήγησις· ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἔθνη καὶ Ἴβηρας καὶ Κελτοὺς καὶ προσέτι γε Λιβύην ἅπασαν a. 395 Ὁνωρίῳ τῷ παιδὶ παραδούς, αὐτὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανιὼν ἐτελεύτησε νόσῳ, καὶ τὸ τούτου σῶμα ταριχευθὲν τοῖς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει βασιλικοῖς τάφοις ἐναπετέθη.

E.

Arcadius et Honorius.

Τῆς δὲ τῶν ὅλων ἀρχῆς εἰς Ἀρκάδιον καὶ Ὁνώριον περιστάσης ἄχρι μὲν ὀνόματος ἐδόκουν ἔχειν τὸ κράτος, ἡ δὲ πᾶσα τῆς ἀρχῆς δύναμις ἦν κατὰ μὲν τὴν ἑῴαν παρὰ Ῥουφίνῳ, κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ἐν τῇ Στελίχωνος γνώμῃ. δίκαι τε πᾶσαι παρ' αὐτοῖς κατ' ἐξουσίαν ἐκρίνοντο, καὶ ἀπῄει κεκρατηκὼς ὁ χρημάτων τὴν ψῆφον ὠνούμενος ἢ ἄλλως οἰκειότητι τὴν τοῦ δικάζοντος ἐπισπώμενος εὔνοιαν. κτήματα δὲ ὅσα τοὺς κυρίους ἐν τοῖς ἁπάντων ἐποίει στόμασιν εὐδαίμονας ὀνομάζεσθαι, μετῄει πρὸς τούτους, τῶν μὲν δωρεαῖς θεραπευόντων καὶ τούτῳ τὸ συκοφαντεῖσθαι διαφευγόντων, ἑτέρων δὲ τὰ οἰκεῖα προϊεμένων ὑπὲρ τοῦ τυχεῖν ἀρχῆς ἢ ἄλλον τινὰ πρίασθαι τῶν πόλεων ὄλεθρον. παντὸς δὲ εἴδους

13 ἢ ἄλλως] πολλῶν ἢ Suidas 3 p. 268. 16 διαφυγόντων idem.

urbes sitae fuerunt, agnoscantur. sed haec ad istam condicionem devenisse, particulatim instituta rerum narratio clare monstrabit. ceterum Theodosius imperator, Italiae populis et Hispanis et Celtis et universa praeter haec Africa Honorio filio suo traditis, dum Cpolim reversurus est, morbo vitam finiit; eiusque corpus pollinctum sepulcris imperatoriis, quae Cpoli sunt, illatum fuit.

V.

Posteaquam summum imperium ad Arcadium et Honorium pervenisset, nomine quidem tenus id obtinere videbantur, sed reapse totius principatus potestas per Orientem penes Rufinum, per Occidentem in arbitrio Stelichonis erat. itidem lites omnes apud eos magna licentia determinabantur; et victor abibat qui pecunia sententiam redimebat, vel alioqui iudicis benevolentiam necessitudine quadam ad se trahebat. praedia vero, quorum domini omnium ore tanquam beati praedicabantur, ad hos ipsos perveniebant, aliis quidem muneribus eos demulcentibus eaque via calumnias evitantibus, aliis vero sponte res suas dimittentibus, ut magistratum aliquem consequerentur vel aliam quandam urbium perniciem sibi compararent. cumque per urbes omne

πονηρίας ταῖς πόλεσιν ἐπιπολάζοντος, ὁ μὲν ἁπανταχόθεν πλοῦτος εἰς τὴν Ῥουφίνου καὶ Στελίχωνος οἰκίαν εἰσέρρει, ἡ δὲ πενία κατὰ πάντα τόπον ἐπενέμετο τὰς τῶν πάλαι πλουτούντων οἰκίας. ᾐσθάνοντο δὲ τῶν γινομένων οἱ βασιλεῖς οὐδενός, ἀλλὰ ἔγραφον μόνον ὅσα Ῥουφῖνος ἐπέταττε καὶ Στελίχων. ἐπεὶ δὲ ἄπλετος ἦν αὐτοῖς πλοῦτος συνειλεγμένος, ἤδη καὶ τὴν βασιλείαν ἑαυτῷ μνᾶσθαι Ῥουφῖνος ὠνειροπόλει, διανοούμενος, ἣν εἶχε θυγατέρα γάμων ὡραίαν, κατεγγυῆσαι τῷ βασιλεῖ, ὅπερ εἰσδύσεως πρόφασιν εἶχε. καὶ δὴ καθίησι περὶ τούτου λόγους ἐν παραβύστῳ διά τινων ἐπὶ τῇ βασιλικῇ θεραπείᾳ τεταγμένων, αὐτὸς μὲν οἰόμενος μηδένα παντάπασι τὴν σκέψιν εἰδέναι, τῆς δὲ φήμης ἄχρι τοῦ δήμου τὸ μελετώμενον ἐνεγκούσης· ἐκ γὰρ τοῦ τῆς ὑπεροψίας ὄγκου καὶ τῆς ὁσημέραι προστιθεμένης ἀλαζονείας τὴν τούτου ἔννοιαν ἅπαντες ἐτεκμαίροντο, καὶ τὸ κατ' αὐτοῦ κοινὸν ηὐξάνετο μῖσος. ὁ δέ, ὥσπερ τὰ μετριώτερα πλημμελήματα μείζοσιν ἀτοπήμασιν ἐξεπίτηδες ἀποκρύψαι βουλόμενος, ἕτερον ἐτόλμησε τοιόνδε.

2. Φλωρεντίῳ τῆς αὐλῆς ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσιν ὑπάρχῳ γενομένῳ κατὰ τοὺς χρόνους ἐν οἷς Ἰουλιανὸς ὁ μέγας τὴν τοῦ Καίσαρος εἶχε τιμήν, Λουκιανὸς ἦν υἱός. οὗτος ἐχρῆτο προστάτῃ Ῥουφίνῳ, τὰ τιμιώτατα τῶν ὄντων αὐτῷ κτημάτων εἰς ἐκεῖνον μετενεγκών· ἐφ' οἷς ὁμολογῶν χάριτας ὁ Ῥουφῖνος τῷ

2 ἡ δὲ Suidas: editur καὶ ἡ. 4 ἄγραφον νόμον LP: corr e Suida R. 5 ἄπλετος L margo: Suidas ἄσπετος, P ἄπληστος. 11 τοῦ δήμου add P. 13 τὴν ἐπὶ τούτου LP.

genus improbitatis increvisset, quicquid ubique divitiarum erat, in Rufini Stelichonisque domum confluebat, et omnibus in locis paupertas eorum domos exhauriebat, qui locupletes olim fuerant. neque principes sentiebant quicquam eorum quae gerebantur: sed quaecunque Rufinus imperasset aut Stelicho, statim scribebant. et quoniam immensas opes illi congesserant, iam Rufinus de imperio quoque sibi parando somniabat, cum de tradenda in matrimonium principi filia nubili cogitaret atque hanc adeundi principatus occasionem haberet. adeoque de hoc per quosdam inservientes principi secreto mentionem iniicit, cum ipse quidem existimaret nemini omnino quicquam de hoc consilio constare, fama vero passim id quod moliebatur ad ipsam plebem usque divulgaret: nam ex ipso tumore superbiae et crescente in dies arrogantia, quid haberet in animo, coniiciebant omnes, et odium commune adversus eum augescebat. ipse vero, quasi si delicta modica maioribus de industria facinoribus occultare vellet, aliud quiddam huiusmodi ausus est.

2. Florentius, qui apud transalpinas gentes praefectus praetorii fuerat id temporis quo magnus ille Iulianus dignitatem Caesaris obtinebat, filium habuit Lucianum. hic Rufino patrono utebatur. et praediis suis maximi pretii iam ei cesserat. quo nomine se iuveni Rufinus obligatum nunquam non

νεανίσκῳ διετέλεσεν, ἐπαίνους αὐτοῦ παρὰ τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ διεξιών. ὁ δὲ κόμητα τῆς ἑῴας πεποίηκεν· αὕτη δὲ ἡ ἀρχὴ βούλεται τὸν προβεβλημένον αὐτῆς ἐφεστάναι πᾶσι τοῖς τὰς τῆς ἑῴας ἐπαρχίας ἰθύνουσι καὶ ἐπὶ τοῖς οὐ κατὰ τὸ δέον πραττομένοις εὐθύνειν. ὁ Λουκιανὸς τοίνυν πᾶσαν ἀρχικὴν ἀρετὴν εἰς τοὺς ἀρχομένους ἐπιδεικνύμενος ἐπὶ δικαιοσύνῃ καὶ σωφροσύνῃ καὶ πᾶσι τοῖς ἄρχοντα κοσμεῖν δυναμένοις διαβόητος ἦν, οὔτε προσώπων διαφορὰν οὔτε ἕτερόν τι κατὰ νοῦν ἔχων, πλὴν ὧν ὁ νόμος ὑπηγόρευεν. ὥστε ἀμέλει καὶ τὸν τοῦ βασιλέως θεῖον Εὐχέριον, αἰτοῦντά τι παρὰ τὸ προσῆκον, ἀποσεισάμενος εἰς τοσοῦτον ἐκίνησεν ὥστε πρὸς τὸν βασιλέα διαβαλεῖν. ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς αἴτιον εἶπεν εἶναι Ῥουφῖνον ἀνδρὶ τοιούτῳ τοσαύτην ἀρχὴν δεδωκότα, λαβὼν πρόφασιν ὁ Ῥουφῖνος, καὶ ἐφ' οἷς ἐμέμψατο ὁ βασιλεὺς δῆθεν ἀγανακτῶν, οὐδενὶ τὴν γνώμην ἣν εἶχεν ἐκφήνας, ἅμα σφόδρα ὀλίγοις ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἵεται, νυκτός τε βαθείας ἐπιδημήσας τῇ πόλει τὸν Λουκιανὸν συναρπάσας εἰς εὐθύνας ἄγει, κατηγοροῦντος παντάπασιν οὐδενός. σφαίραις δὲ μολιβδίναις αὐτὸν κατὰ τοῦ τένοντος ἐνεκελεύετο παίεσθαι, καὶ διαλιπόντα παραχρῆμα φέρεσθαι φορείῳ κεκαλυμμένον ἐποίει, διδοὺς ἅπασιν ὑπονοεῖν ὡς οὐ τεθνηκὼς εἴη, τεύξεται δὲ πάντως φιλανθρωπίας.

1 Θεοδοσίῳ LP: editi Ἀρκαδίῳ. mox libri ἑσπέρας pro ἑῴας. 2 ἐβούλετο Suidas 2 p. 458. 3 τῆς om L cum Suida. 4 τὸ add Suidas. ἰθύνειν Suidas. 5 ἀρχικὴν om LP. ἄρχοντας Suidas. 8 ὑπηγόρευσεν Suidas. 9 Eucherius Arcadii propatruus, de quo Pagius in Crit. ad a. 382 et diss. Hypat. proleg. n. 27, 28. *R.* 17 Ammian. 29 1 *pondera plumbea.* Constantin. l. 2 c. de exactor. *plumbatarum verbera aut pondera.*

profitebatur, et laudes eius apud imperatorem Theodosium commemorabat. is vero comitem Orientis fecit; cuius magistratus ea potestas est, ut qui eum gerit, omnibus provincias Orientis administrantibus praesit, et quaecunque non aguntur uti par erat, corrigat. itaque Lucianus omnem erga subditos dignam praeside virtutem declarans, ob iustitiam temperantiam ceterasque dotes omnes, quae magistratum ornare possunt, sane quam celebris erat; nec vel personarum discrimen vel aliud quicquam in animo eius haerebat, extra ea quae lex dictaret, ita quidem ut aliquando imperatoris etiam patruum Eucherium, petentem aliquid praeter rationem decori, re non impetrata reiectum, tantopere commoverit ut is hominem apud imperatorem calumnia gravaret. cumque princeps in Rufinum culpam conferret, qui tali viro tantam potestatem dedisset, Rufinus arrepta occasione, quasique principis reprehensionem moleste ferens, nemini consilio suo patefacto cum paucis admodum Antiochiam proficiscitur, et intempesta nocte civitatem ingressus comprehensum Lucianum, nemine prorsus accusante, causam dicere cogit. plumbeis autem pilis in cervicem ei verbera dari iubet; cumque defecisset, mox opertum lectica vehi curat, omnibus eam praebens opinionem, quasi vita necdum amissa quandam omnino humanitatem experturus esset.

καὶ ἡ μὲν πόλις ἐπὶ τῷ παραλόγῳ τοῦ δράματος ἐδυσχέραινεν· ὁ δὲ τιθασσεύων τὸν δῆμον βασιλικὴν ᾠκοδόμει στοάν, ἧς οὐδὲ ἓν ἡ πόλις ἔχει διαπρεπέστερον οἰκοδόμημα.

3. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὰ περὶ τὴν τοῦ βασιλέως κηδείαν ἐπραγματεύετο, σπεύδων ὅσον οὐδέπω τὴν θυγατέρα τούτῳ συνάψαι. τύχης δέ τινος ἕτερόν τι παρὰ τὸ προσδοκώμενον ἐκείνῳ πρυτανευούσης, διήμαρτε τῆς ἐλπίδος ὁ Ῥουφῖνος ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. ἤστην δύο παῖδε Προμώτῳ, Θεοδοσίου περιόντος ἔτι τοῖς αὐτοῦ παισὶ συναναστρεφόμενοι· τούτων δ' ἅτερος εἶχε παρ' ἑαυτῷ παρθένον κάλλει λάμπουσαν ἐξαισίῳ. ταύτην Εὐτρόπιος, εἷς τῶν περὶ τὴν βασιλικὴν θεραπείαν εὐνούχων, ἀγαγέσθαι παρῄνει τῷ βασιλεῖ, τὰ περὶ τοῦ κάλλους διεξιών. ἐπεὶ δὲ τοὺς λόγους ἡδέως ἑώρα δεχόμενον, ἔδειξε τῆς κόρης εἰκόνα, ταύτῃ τε πρὸς μείζονα τὸν Ἀρκάδιον ἐγείρας ἐπιθυμίαν ἔπεισε τὸν ταύτης γάμον ἑλέσθαι, Ῥουφίνου μηδὲν ἐπισταμένου τῶν πραττομένων, οἰομένου δὲ ὅσον οὐδέπω τὴν αὐτοῦ θυγατέρα τῷ βασιλεῖ συνοικήσειν, κοινωνήσειν τε αὐτῷ μετ' οὐ πολὺ τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς. ὡς δὲ τὴν ἐπὶ τῷ γάμῳ πρᾶξιν ἐθεάσατο κατωρθωμένην ὁ εὐνοῦχος αὐτῷ, χορεύειν τῷ δήμῳ καὶ στεφανηφορεῖν ὡς ἐπὶ βασιλικοῖς ἐκέλευε γάμοις, ἐσθῆτα δὲ βασιλεῖ πρέπουσαν καὶ κόσμον ἐκ τῶν βασιλείων λαβών, ταύτην τε φέρειν δοὺς βασιλικοῖς ὑπηρέταις, ἦγε διὰ μέσης τῆς πόλεως ἡγου-

9 *συνανατρεφόμενοι* Leunclavius. 10 *παρθένον*] nomine *Eudoxiam*.

et urbe quidem ipsa facinus insolens aegerrime ferente, Rufinus plebem demulcens regiam porticum exstruxit, qua nullum habet urbs aedificium splendidius.

3. His peractis Cpolim reversus, impetrandae affinitatis imperatoriae negotium aggreditur, magisque quam unquam alias principi filiam in matrimonium collocare studet. sed cum casus quidam aliud ei quippiam praeter exspectationem procuraret, ex huiusmodi causa spe Rufinus excidit. erant duo Promoti filii, qui adhuc superstite Theodosio cum liberis eius educabantur. horum alter apud se virginem habebat eximia pulchritudine spectabilem. hanc Eutropius, unus ex inservientibus imperatori eunuchis, ut uxorem princeps duceret, venustate puellae praedicata cohortatur. cumque videret principem, quae diceret, non illubenter admittere, monstrata puellae imagine perque hanc Arcadio maius ad desiderium incitato, huius uti nuptias amplecteretur, persuasit, Rufino eorum ignaro quae tractarentur, et existimante tantum non propediem filiam suam principi nupturam, seque non multo post illius in summo imperio consortem futurum. eunuchus autem conspicatus iam confectum ab se nuptiarum negotium, tripudiare populum et sertis uti, velut in nuptiis principis fieri consuesset, iubet. cumque vestem, quae principem deceret, et mundum e regia sumpsisset, eaque gestanda ministris imperatoris dedisset, populo praeeunte per urbem mediam incedit. ratis au-

μένου τοῦ δήμου. πάντων δὲ τῇ Ῥουφίνου ταῦτα δοθήσεσθαι θυγατρὶ . . . καὶ συμπαρατρεχόντων τοῖς φορεῦσιν, ἐπειδὴ προϊόντες ἐγένοντο τῆς Προμώτου πλησίον οἰκίας, εἰσῄεσάν τε μετὰ τῶν ἕδνων καὶ ἀποδόντες τῇ παρὰ τῷ Προμώτου παιδὶ τρεφομένῃ παρθένῳ τὴν τῷ βασιλεῖ συνοικεῖν μέλλουσαν ἔδειξαν. οὕτως ὁ Ῥουφῖνος τῆς ἐλπίδος ἀποκρουσθείς, ἐπειδὴ συνοικοῦσαν ἄλλην ἑώρα, τὸ λειπόμενον ἐσκόπει, πῶς ἂν καὶ τὸν Εὐτρόπιον ἐκποδὼν ποιήσειε. καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τὴν Ἀρκαδίου βασιλείαν ἐν τούτοις ἦν.

a. 398 4. Στελίχων δὲ τῆς κατὰ τὴν ἑσπέραν βασιλείας ἐπιτροπεύων ἐκδίδωσι πρὸς γάμον Ὀνωρίῳ τῷ βασιλεῖ τὴν ἀπὸ Σερήνας οὖσαν αὐτῷ θυγατέρα· Σερήνα δὲ ἦν παῖς Ὀνωρίου, ὃς Θεοδοσίῳ τῷ τῶν βασιλευόντων πατρὶ γέγονεν ἀδελφός. ὀχυρώσας δὲ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα κηδείᾳ τὴν δύναμιν, καὶ ἄλλως ἅπαν σχεδὸν τὸ Ῥωμαίων στρατόπεδον ὑπήκοον εἶχε· τελευτήσαντος γὰρ μετὰ τὴν Εὐγενίου καθαίρεσιν ἐν Ἰταλίᾳ Θεοδοσίου στρατηγὸς ὢν τοῦ παντὸς στρατεύματος ὁ Στελίχων, εἴ τι δυνατὸν αὐτοῦ καὶ πολεμικώτατον ἦν, τοῦτο κατέσχε, τὸ δὲ ἀπεσκληκὸς καὶ ἀπόβλητον χωρεῖν ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἠφίει. καὶ ταῦτα διαθείς, ἔχων τε πρὸς Ῥουφῖνον ἐγκότως οἷα δύναμιν αὐτῷ ἀντίρροπον κατὰ τὴν ἑῴαν ἔχειν βουλόμενον, ὡς Ἀρκάδιον ἰέναι διενοεῖτο, διαθεῖναι κατ' ἐξουσίαν καὶ τὰ κατ' ἐκεῖνον ἐθέλων· ἔλεγε γὰρ ἐπιτετράφθαι

2 post θυγατρὶ deest νομιζόντων vel simile quodpiam participium. *S.* 12 θυγατέρα] *Mariam.* vid. c. 12. 17 pro πολεμικώτατον aptius fortasse legemus πολέμοις ἁρμόδιον. *S.*

tem omnibus haec Rufini filiae datum iri, et illos comitantibus qui ea ferebant, ubi progrediendo propius ad Promoti domum accessissent, cum donis hanc sponsaliciis intrant, eisque puellae virgini traditis quae apud filium Promoti educabatur, quaenam principis futura coniux esset ostenderunt. hoc modo Rufinus spe sua deiectus, qui aliam cum principe nuptam cerneret, quod reliquum erat dispiciebat, qua via Eutropium quoque de medio tolleret. et Arcadiani quidem imperii res in hoc statu erant.

4. Stelicho vero, qui regni occidentalis curam gerebat, Honorio principi filiam, quam susceperat ex Serena, matrimonio copulat. et istaec Serena filia erat Honorii, qui Theodosii principum parentis frater fuit. communita vero per imperatoris affinitatem potentia, ceteroquin etiam propemodum universas Romanorum copias sibi subiectas habebat. nam cum post deiectum imperio Eugenium Theodosius in Italia rebus humanis excessisset, Stelicho, qui dux totius exercitus erat, robustissimos et bellicosissimos quosque milites sibi retinuerat, viribus exhaustos et reiiculos in Orientem ablegans. his ita constitutis, cum Rufino succenseret, qui potestatem suae parem per Orientem habere vellet, ad Arcadium proficisci cogitabat, cupiens et illius res pro lubitu suo disponere. quippe dicebat ab Theodosio

παρὰ Θεοδοσίου τελευτᾶν μέλλοντος τὰ κατ' ἄμφω τοὺς βασιλέας a. 395
ἔχειν ἐν πάσῃ φροντίδι. (5) τούτων ὁ Ῥουφῖνος αἰσθόμενος ἐκ πάσης ἐβουλεύετο μηχανῆς ἐκποδὼν γενέσθαι τὴν Στελίχωνος ἐπὶ τὴν ἑῴαν ὁρμήν, καταλῦσαι δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ἀσθενεστέραν τὴν οὖσαν Ἀρκαδίῳ στρατιωτικὴν δύναμιν καταστῆσαι. ταῦτα δὴ πάντα πραγματευόμενος ἄνδρας εὗρε πρὸς ταῦτα πονηροτέρους ἤπερ ἐβούλετο, οἷς χρησάμενος μεγάλων ἦρξε τῇ Ῥωμαίων ἐπικρατείᾳ κακῶν. τὸ δὲ ὅπως ἐρῶ. Μουσώνιος, Ἕλλην ἀνὴρ καὶ παιδείας ἥκων εἰς ἄκρον, τριῶν ἐγένετο παίδων πατήρ, οἷς ὀνόματα ἦν Μουσώνιος καὶ Ἀντίοχος καὶ Ἀξίοχος. ἀλλὰ Μουσώνιος μὲν καὶ Ἀξίοχος παιδείᾳ καὶ καλοκἀγαθίᾳ τὰς τοῦ πατρὸς ἐπεθύμουν παραδραμεῖν ἀρετάς, Ἀντίοχος δὲ πᾶσιν ἐνηβρύνετο τοῖς ἐναντίοις, αὐτὸς πονηρίας ὄργανον ὤν. τοῦτον ἁρμόδιον οἷς ἐβούλετο Ῥουφῖνος εὑρὼν ἀνθύπατον καθίστησι τῆς Ἑλλάδος, ἕτοιμον ἐθέλων τοῖς ἐπιοῦσι βαρβάροις ποιῆσαι τὴν αὐτῆς ἀπώλειαν, καὶ Γεροντίῳ τὴν ἐν Θερμοπύλαις παραδοὺς φυλακήν, ὑπηρετησομένῳ ταῖς αὐτοῦ κατὰ τῆς πολιτείας ἐννοίαις. ταῦτα Ῥουφῖνος πονηρευσάμενος, ἐπειδὴ στασιάζοντα καὶ ἀλλοτριώσαντα τῶν νόμων ἑαυτὸν ἐθεώρησεν Ἀλάριχον (ἠγανάκτει γὰρ ὅτι μὴ στρατιωτικῶν ἡγεῖτο δυνάμεων ἀλλὰ μόνους εἶχε τοὺς βαρβάρους, οὓς Θεοδόσιος ἔτυχεν αὐτῷ παραδοὺς ὅτε σὺν αὐτῷ τὴν Εὐγενίου τυραννίδα καθεῖλε), τότε τοίνυν ἐσήμαινε δι' ἀπορρήτων αὐτῷ προσωτέρω τοὺς σὺν αὐτῷ βαρβάρους ἢ ἄλλως σύγκλυ-

16 καὶ om P.

morituro sibi datum in mandatis ut omni cura principem utrumque complecteretur. (5) haec Rufinus animadvertens, quavis arte moliebatur ut profectionem Stelichonis in Orientem averteret, nihiloque minus Arcadii copias militares dissiparet ac debiliores redderet. quae omnia sollerter agere instituens, homines nequiores ad ista perficienda repperit quam cuperet; quorum usus opera magnorum imperio Romano malorum auctor exstitit. et quonam id pacto, dicam. Musonius homo Graecus, qui summum doctrinae fastigium attigit, tres habuit filios, Musonium Antiochum et Axiochum. Musonius et Axiochus eruditione pariter et integritate virtutes paternas superare contendebant, Antiochus omnibus diversis studiis oblectabatur et instrumentum improbitatis erat. hunc Rufinus idoneum instituto suo repertum pro consule rebus Graeciae praeficit, dum facilem irruentibus barbaris Graeciae vastationem efficere nititur, simulque Gerontio praesidium ad Thermopylas tradit, qui et ipse consiliis eius adversus rem publicam subserviturus esset. his a Rufino per summam nequitiam designatis, posteaquam seditiosum esse legibusque semet eximere vidit Alarichum, qui permoleste ferret militum se copiis haud praefici, sed eos duntaxat habere barbaros quos ei tradiderat Theodosius quo tempore cum illo tyrannidem Eugenianam everterat, secreto ei significat ut, quos secum haberet barbaros aliosve collecticios di-

δας ὄντας ἐξαγαγεῖν, ὡς ἑτοίμων ἁπάντων εἰς ἅλωσιν ἐσομένων. ἐπὶ τούτοις Ἀλάριχος τῶν Θρᾴκης ἀπανίστατο τόπων, καὶ ἐπὶ Μακεδονίαν προῄει καὶ Θεσσαλίαν, πάντα καταστρεφόμενος τὰ ἐν μέσῳ. γενόμενος δὲ Θερμοπυλῶν πλησίον ἔπεμπε λάθρᾳ πρὸς Ἀντίοχον τὸν ἀνθύπατον καὶ Γερόντιον τὸν ἐφεστηκότα τῇ Θερμοπυλῶν φυλακῇ τοὺς τὴν ἔφοδον ἀγγελοῦντας. καὶ ὁ μὲν ἀπε-
a. 396 χώρει μετὰ τῶν φυλάκων, ἐνδιδοὺς ἐλευθέραν καὶ ἀκώλυτον τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα πάροδον τοῖς βαρβάροις· οἱ δὲ ἐπὶ λείαν ἕτοιμον τῶν ἀγρῶν καὶ παντελῆ τῶν πόλεων ἀπώλειαν ἐχώρουν, τοὺς μὲν ἄνδρας ἡβηδὸν ἀποσφάττοντες, παιδάρια δὲ καὶ γυναῖκας ἀγεληδὸν ἅμα τῷ πλούτῳ παντὶ ληϊζόμενοι. καὶ ἡ μὲν Βοιωτία πᾶσα, καὶ ὅσα μετὰ τὴν ἀπὸ Θερμοπυλῶν εἴσοδον Ἑλληνικὰ ἔθνη διῆλθον οἱ βάρβαροι, ἔκειντο τὴν ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ νῦν καταστροφὴν διδόντα τοῖς θεωμένοις ὁρᾶν, μόνων Θηβαίων διὰ τὸ τῆς πόλεως ὀχυρὸν περισωθέντων, καὶ ὅτι σπεύδων τὰς Ἀθήνας ἑλεῖν Ἀλάριχος οὐκ ἐπέμενε τῇ τούτων πολιορκίᾳ. Θηβαίων τοίνυν διὰ τοῦτο ἐκπεφευγότων ἐπὶ τὰς Ἀθήνας ἐχώρει, ῥᾷστα τὴν πόλιν οἰόμενος ἑλεῖν διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἔνδον φυλαχθῆναι οὐ δυναμένην, καὶ προσέτι τοῦ Πειραιῶς ἐχομένου σπάνει τῶν ἐπιτηδείων μετ᾽ οὐ πολὺ πολιορκουμένους ἐνδώσειν. ἀλλ᾽ ὁ μὲν Ἀλάριχος ἐν ταύταις ἦν ταῖς ἐλπίσιν, ἔμελλε δὲ ἡ τῆς πόλεως ἀρχαιότης καὶ ἐν οὕτω δυσσεβέσι κακοῖς θείαν τινὰ πρόνοιαν ὑπὲρ ἑαυτῆς ἐπισπάσασθαι καὶ μένειν ἀπόρθητος. (6) ἄξιον δὲ μηδὲ τὴν αἰ-

versarum gentium milites, ulterius duceret, omnibus absque labore potiturus. his fretus Alarichus e Thracia discedit et in Macedoniam Thessaliamque progreditur, interiectis omnibus excidio datis. propius autem ad Thermopylas delatus clam ad proconsulem Antiochum mittit, et ad Gerontium Thermopylarum custodiae praefectum, qui suum eis adventum nuntiarent. Gerontius cum praesidiariis abscedit, transitumque liberum omni absque impedimento barbaris in Graeciam relinquit. illi vero ad agros nullo negotio diripiendos et delendas penitus urbes progrediuntur, quicquid virilis sexus esset aetatisque puberis, interimunt; pueros et mulierculas gregatim una cum opibus universis ceu partam praedam abigunt. ac Boeotia quidem universa ceterique Graecorum populi, quoscunque post suum de Thermopylis ingressum transiere barbari, prostrati iacebant, ac vastitatem ab illo tempore suam nunc quoque spectantium oculis exhibent, solis Thebanis partim ob urbis munitionem conservatis, partim quod Alarichus Athenas capere properans earum obsidioni non inhaesisset. cum igitur ob hanc causam Thebani discrimen evasissent, Athenas contendit, facillime se urbem occupaturum ratus, quod propter amplitudinem interiorem custodiri non posset; quodque praeterea in potestate Piraeeum haberet, non multo post inopia commeatus obsessos deditionem facturos putabat. et Alarichus quidem has spes fovebat. verum urbis antiquitas etiam in tam impiis malis divinam quandam providentiam evocatura pro se ac mansura vastationis expers erat. (6) operae

τίαν δι' ἣν ἡ πόλις περιεσώθη, θεοπρεπῆ τινὰ οὖσαν καὶ εἰς εὐσέβειαν τοὺς ἀκούοντας ἐπικαλουμένην, σιωπῇ διελθεῖν. ἐπιὼν Ἀλάριχος πανστρατιᾷ τῇ πόλει τὸ μὲν τεῖχος ἑώρα περινοστοῦσαν τὴν πρόμαχον Ἀθηνᾶν, ὡς ἔστιν αὐτὴν ὁρᾶν ἐν τοῖς ἀγάλμασιν, ὡπλισμένην καὶ οἷον τοῖς ἐπιοῦσιν ἐνίστασθαι μέλλουσαν, τοῖς δὲ τείχεσι προεστῶτα τὸν Ἀχιλλέα τὸν ἥρω τοιοῦτον οἷον αὐτὸν τοῖς Τρωσὶν ἔδειξεν Ὅμηρος, ὅτε κατ' ὀργὴν τῷ θανάτῳ τοῦ Πατρόκλου τιμωρῶν ἐπολέμει. ταύτην ὁ Ἀλάριχος τὴν ὄψιν οὐκ ἐνεγκὼν πάσης μὲν ἀπέστη κατὰ τῆς πόλεως ἐγχειρήσεως, ἐπεκηρυκεύετο δέ. καὶ προσδεξαμένων τοὺς λόγους, ὅρκους τε λαβόντων καὶ δόντων, εἰσῄει σὺν ὀλίγοις Ἀλάριχος εἰς τὰς Ἀθήνας. τυχὼν δὲ φιλοφροσύνης ἁπάσης, λουσάμενός τε καὶ κοινωνήσας ἑστιάσεως τοῖς ἐν τῇ πόλει λογάσι, καὶ προσέτι γε δῶρα λαβών, ἀνεχώρει τήν τε πόλιν ἀβλαβῆ καὶ τὴν Ἀττικὴν πᾶσαν καταλιπών. καὶ ἡ μὲν Ἀθηναίων πόλις ἐν τῷ κατὰ τὴν Οὐάλεντος βασιλείαν γενομένῳ σεισμῷ, πᾶσαν κατασείσαντος τὴν Ἑλλάδα, μόνη περιεσώθη κατὰ τὸν εἰρημένον μοι τρόπον ἐν τῷ προλαβόντι βιβλίῳ, καὶ νῦν εἰς ἔσχατον ἐλθοῦσα κινδύνου διέφυγεν· Ἀλάριχος δὲ τὴν Ἀττικὴν πᾶσαν ἀπόρθητον ἀπολιπὼν δέει τῶν φανέντων φασμάτων ἐπὶ τὴν Μεγαρίδα παρῄει, καὶ ταύτην ἑλὼν ἐξ ἐπιδρομῆς τῆς ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐλάσεως εἴχετο, μηδεμιᾶς πειρώμενος

5 particula οἷον forsan e sequentibus huc irrepsit. *S.* 7 Il. υ 164. 15 ἔν τε τῷ? 16 κατασείσαντος] subauditur τοῦ θεοῦ, ut in impersonalibus ἀστράπτει, βροντᾷ, ὕει et similibus. *S.* 17 p. 192 9.

vero pretium fuerit ne causam quidem ob quam urbs servata fuit, sane divinam et excitantem auditores ad pietatem, silentio praeteriri. cum ad urbem Alarichus universis cum copiis accederet, murum quidem circumlustrantem vidit propugnatricem Minervam, ea specie qua inter simulacra conspicitur, armatam scilicet quasique iam adeuntes invasuram, ante moenia vero stantem Achillem heroa, talem omnino qualem Troianis Homerus exhibuit, cum ira stimulante Patrocli necem ulturus in eos pugnaret. hoc spectrum non ferens Alarichus, omni adversus urbem conatu intermisso, pacem per praecones civibus offert; quorum illi cum orationem probassent, sacramentis ultro citroque praestitis cum paucis Athenas Alarichus ingressus est. exceptus omni genere comitatis, posteaquam et lavisset et cum selectissimis in urbe viris fuisset epulatus et praeterea muneribus cultus, urbe pariter et Attica tota sine ullo maleficio cessit. ac civitas quidem Atheniensis tum eo terrae motu, qui Valente principe contigit et universam succussit Graeciam, sola mansit incolumis, quemadmodum praecedente libro diximus; tum hoc tempore in extremum adducta discrimen evasit. Alarichus vero cum Atticam totam, nulla foedatam vastitate, metu spectrorum quae apparuerant reliquisset, in Megaridem transit; et oppido primo impetu capto versus Pel -

ἀντιστάσεως. ἐνδόντος δὲ αὐτῷ Γεροντίου τὸν Ἰσθμὸν διαβῆναι, πάντα λοιπὸν ἦν αὐτῷ δίχα πόνου καὶ μάχης ἁλώσιμα, τῶν πόλεων διὰ τὴν ἀσφάλειαν ἣν ὁ Ἰσθμὸς παρεῖχεν αὐταῖς ἀτειχίστων οὐσῶν. εὐθέως οὖν ἡ Κόρινθος πρώτη κατὰ κράτος ἡλίσκετο καὶ τὰ πρόσοικα ταύτῃ πολίχνια καὶ ἐπὶ ταύτῃ τὸ Ἄργος καὶ ὅσα ἦν αὐτῆς τε καὶ Λακεδαίμονος ἐν μέσῳ χωρία. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Σπάρτη συναπήγετο τῇ κοινῇ τῆς Ἑλλάδος ἁλώσει, μήτε ὅπλοις ἔτι μήτε ἀνδράσι μαχίμοις τετειχισμένη διὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων πλεονεξίαν, ἀλλ᾽ ἄρχουσιν ἐκδεδομένη προδόταις καὶ τῇ τῶν κρατούντων ἡδονῇ προθύμως ὑπηρετουμένοις εἰς ἅπαντα τὰ πρὸς κοινὸν ὄλεθρον φέροντα.

7. Ῥουφῖνος μὲν οὖν, ἀγγελθέντος αὐτῷ τοῦ περὶ τὴν Ἑλλάδα πάθους, ἐπίδοσιν ἐλάμβανεν ἧς εἶχε περὶ τὴν βασιλείαν ἐπιθυμίας· συνταραττομένου γὰρ τοῦ πολιτεύματος οὐδὲν ἐμποδὼν ᾤετο αὐτῷ φανήσεσθαι πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπιχείρησιν· Στελίχων δὲ ναυσὶ στρατιώτας ἐμβιβάσας τοῖς κατὰ τὴν Ἀχαΐαν δυστυχήμασιν ὥρμητο βοηθεῖν, καὶ τῇ Πελοποννήσῳ προσσχὼν εἰς Φολόην συμφυγεῖν τοὺς βαρβάρους ἠνάγκασε. καὶ ῥᾷστα διέφθειρεν ἂν αὐτοὺς σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, εἰ μὴ τρυφῇ καὶ μίμοις γελοίων ἥκιστά τε αἰσχυνομέναις γυναιξὶν ἐκδοὺς ἑαυτὸν ἀφῆκε τοὺς στρατιώτας ὅσα καταλελοίπασιν οἱ βάρβαροι ἁρπάζειν, τοῦ τε δοῦναι τοῖς πολεμίοις εὐρυχωρίαν ἀναχωρήσασι τῆς Πελοποννήσου μετὰ πάσης τῆς λείας εἰς τὴν Ἤπειρον διαβῆναι καὶ τὰς ἐν

21 τοῦ τε] ὥστε?

ponnesum properat, invento nemine qui resisteret. cumque Gerontius Isthmi transeundi copiam ei fecisset, omnes ab eo deinceps urbes capi citra laborem et pugnam poterant, quod nullis essent munitae moenibus, velut Isthmi praesidio securae. confestim ergo prima Corinthus cum finitimis oppidis vi capitur, et secundum hanc Argos una cum iis locis quae inter hanc et Lacedaemonem interiacent. ipsa quoque in societatem captae Graeciae Sparta venit, nec armis amplius nec idoneis ad pugnam viris munita propter Romanorum avaritiam, sed iis exposita magistratibus, qui et proditores essent et illorum libidini qui rerum potirentur percupide in omnibus, ad perniciem publicam spectantibus, inservirent.

7. Nuntiata Rufino Graeciae calamitate, cupiditas imperii, qua flagrabat, incrementum sumere: nam conturbata re publica nihil impedimento sibi futurum in eiusmodi conatu existimabat. at Stelicho, militibus in naves impositis, ad opem adversis Achaiae rebus ferendam proficiscitur. cumque in Peloponnesum appulisset, barbaros in Pholoen fugere coëgit; et facillime commeatus eos inopia delevisset, nisi deliciis et mimis ridiculorum et parum verecundis mulierculis se dedisset, ac militibus quaecunque barbari reliquerant diripiendi potestatem fecisset, hostibusque spatium concedendi, ut e Peloponneso cum omni praeda regressi in Epirum transirent et in urbes eius

ταύτῃ λῄσασθαι πόλεις. ὅπερ αὐτοὺς ὁ Στελίχων πεποιηκότας ἰδὼν ἄπρακτος ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἀπέπλευσε, μείζονα καὶ χαλεπώτερα τοῖς Ἕλλησι κακὰ δι' ὧν ἐπήγετο στρατιωτῶν ἐπιθείς. ἐπεὶ δὲ παρεγένετο, παραχρῆμα θάνατον ἔγνω Ῥουφίνῳ κατασκευάσαι τρόπῳ τοιῷδε. πρὸς τὸν βασιλέα ποιεῖται λόγους Ὁνώριον ὡς προσήκει τέλη τινὰ στρατιωτικὰ στεῖλαι πρὸς Ἀρκάδιον τὸν ἀδελφόν, ἐπαμυνοῦντα τοῖς ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῇ τούτου κεκακωμένοις ἔθνεσι. καὶ ὅπερ ἐγνώκει πράττειν ἐπιτραπεὶς ἔταττε τοὺς ἐπὶ τοῦτο σταλησομένους, Γαΐνην δὲ αὐτοῖς ἐπιστήσας ἡγεμόνα, ὅσα ἐπὶ Ῥουφίνου διενοεῖτο ἐξεῖπε. τῶν δὲ στρατιωτῶν ἤδη πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὄντων, φθάσας ὁ Γαΐνης ἀπήγγειλεν Ἀρκαδίῳ τῷ βασιλεῖ τὴν αὐτῶν παρουσίαν, καὶ ὡς παραγένοιντο τοῖς πράγμασι πεπονηκόσιν ἐφιέμενοι βοηθεῖν. τοῦ δὲ βασιλέως ἡσθέντος ἐπὶ τῇ τούτων ἀφίξει, ὑπαντῆσαι τοῖς στρατιώταις εἰσιέναι μέλλουσι παρεκάλεσε τὸν βασιλέα Γαΐνης· ταύτης γὰρ τῆς τιμῆς ἠξιῶσθαι τοὺς στρατιώτας ἔλεγε σύνηθες εἶναι. πεισθέντος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ πρὸ τῆς πόλεως ὑπαντήσαντος, ἐπειδὴ προσκυνήσαντες τῆς προσηκούσης ἠξιώθησαν παρὰ τοῦ βασιλέως φιλοφροσύνης, δόντος Γαΐνου τὸ σύνθημα πάντες ὁμοῦ τὸν Ῥου- a. 395
φῖνον ἀπολαβόντες ἐν μέσῳ τοῖς ξίφεσι παίουσι· καὶ ὁ μὲν ἀφῄρητο τῆς δεξιᾶς, ὁ δὲ τὴν ἑτέραν ἔκοπτεν, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ τραχήλου χωρίσας ἀπῄει, παιᾶνας ᾄδων ἐπινικίους. ἐς τοσοῦτον

8 ἐξέταττε *H*, coll. 5 21 1: ἐξέτασσε τοὺς βαρβάρους.

grassarentur. quod eos fecisse conspicatus Stelicho rebus infectis in Italiam navigat, cum maiora gravioraque Graecis intulisset mala per eos milites quos secum adduxerat. in Italiam cum appulisset, confestim Rufino necem struere modo quodam tali decrevit. ad Honorium principem refert quasdam militum cohortes ad Arcadium fratrem mittendas esse, quae afflictas misere sub eius imperio nationes tuerentur. cumque iussus esset id exsequi quod decrevisset, milites ad hanc rem perficiendam mittendos ordinat. quibus ubi Gainam ducem praefecisset, quae suae de Rufino cogitationes essent exponit. ubi prope iam a Cpoli milites aberant, antegressus Gainas Arcadio principi militum adventum nuntiat, eos adesse studio rebus laborantibus succurrendi commemorans. imperatore propter eorum adventum laetitia perfuso, Gainas hortatur ut ingressuris urbem militibus ipse princeps obviam prodiret: aiebat enim ex more militibus honorem hunc haberi. cum obsecutus imperator ante urbem eis occurrisset, ac milites eum venerati vicissim a principe perbenigne fuissent excepti, data ab Gaina tessera simul universi Rufinum in medio interceptum gladiis feriunt; et hic quidem adimebat ei dextram, ille manum alteram praecidebat, alius capite discedebat a cervice revulso, consuetas victoriis ovationes accinens. usque adeo vero ludibriis interemptum afficie-

δὲ ἐπετώθασαν ὥστε τὴν χεῖρα πανταχῇ τῆς πόλεως περιάγειν, αἰτεῖν τε ἀργύριον δοῦναι τῷ ἀπλήστῳ τοὺς προστυγχάνοντας.

8. Ῥουφῖνος μὲν οὖν ἰδίᾳ τε πολλοῖς κακῶν ἀφορήτων γενόμενος αἴτιος καὶ τῇ πολιτείᾳ λυμηνάμενος ἁπάσῃ δίκην ἐξέτισε τῶν πεπονηρευμένων ἀξίαν, Εὐτρόπιος δὲ πρὸς πάντα Στελίχωνι συνεργήσας τὰ κατὰ τούτου βεβουλευμένα τῶν ἐν τῇ αὐλῇ πραττομένων κύριος ἦν. καὶ τὴν μὲν Ῥουφίνου περιουσίαν κατὰ τὸ πλέον ἐσφετερίζετο, καὶ ἑτέρους ἐνδιδοὺς ἐκ ταύτης οἰκειοῦσθαι τὰ ὁπωσοῦν ἄξια τῆς αὐτοῦ κτήσεως νομιζόμενα· τῆς δὲ Ῥουφίνου γαμετῆς σὺν τῇ θυγατρὶ τῇ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίᾳ προσδραμούσης δέει τοῦ μὴ συναπολέσθαι τῷ ἀνδρί, πίστιν δοὺς ὁ Εὐτρόπιος ἐφῆκεν αὐταῖς εἰς τὴν κατὰ Ἱεροσόλυμα πόλιν ἐκπλεῦσαι, πάλαι μὲν οἰκητήριον Ἰουδαίων οὖσαν, ἀπὸ δὲ τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας ὑπὸ Χριστιανῶν τιμωμένην οἰκοδομήμασιν. ἐκεῖναι μὲν οὖν αὐτόθι τὸν λειπόμενον τοῦ βίου διέτριψαν χρόνον· Εὐτρόπιος δὲ πάντας, ὧν εἴη τις λόγος, ἐκποδὼν καταστῆσαι
a. 396 βουλόμενος, ὡς ἂν μηδεὶς ἕτερος πλὴν αὐτοῦ βασιλεῖ παραδυναστεύῃ, καὶ ἐπὶ Τιμασίῳ στρατιωτικῶν ἡγησαμένῳ ταγμάτων ἀπὸ τῶν Οὐάλεντος καὶ πολλῶν μετασχόντι πολέμων ἐπιβουλὴν ἵστησιν, οὐδεμιᾶς αἰτίας ὑπούσης. ἦν δὲ ἡ συκοφαντία τοιάδε. (9) Βάργος ἐκ τῆς ἐν Συρίᾳ Λαοδικείας ὁρμώμενος, ἀλλᾶντας ὠνίους ἐπ' ἀγορᾷ προτιθείς, ἐπί τισιν ἁλοὺς ἀτοπήμασιν ἀπὸ

9 *αὐτῶν* L margo. 16 *εἴη H*, *ἦν S*, *εἶ* LP. 18 *ἀπὸ τῶν Οὐάλεντος*] subaudiendum *χρόνων*. *S.* 22 usitatius *ἐπ' ἀγορᾶς*. sed cf. 5 11.

bant, ut et manum eius ubique per urbem circumgestarent, et ab occurrentibus peterent, insatiabili stipem darent.

8. Ac Rufinus quidem, qui compluribus intolerabilium malorum privatim auctor exstiterat et universae rei publicae detrimentum attulerat, dignas admissis facinoribus diris poenas luit. Eutropius autem, opera Stelichoni navata in omnibus quae contra Rufinum ille machinatus fuerat, iam iis quae agerentur in aula plena cum potestate praeerat. ac Rufini quidem facultates sibi maiori ex parte vindicat, cum aliis quoque concessisset, ut ex iis ea sibi sumerent quae possideri ab eis posse quoquo modo viderentur. uxori vero filiaeque Rufini, ad ecclesiam Christianorum metu confugientibus, ne cum illo perirent, Eutropius fide data permisit ut Hierosolymorum ad urbem navigarent, quae olim Iudaeorum domicilium fuit, sed ab imperio Constantini a Christianis ornari aedificiis coepit. hic illae reliquum vitae tempus exegerunt. ceterum Eutropius omnes, qui essent alicuius auctoritatis, submovere volens, ne quis alius praeter ipsum potestate imperatori proximus esset, etiam Timasio, qui a Valentis usque temporibus dignitatem magistri militum habuerat et pluribus interfuerat bellis, nulla iusta de causa insidias struit. erat autem huiusmodi calumnia. (9) Bargus oriundus Laodicea, quod oppidum est Syriae, lucanicarum in foro institor, in flagitiis quibus-

τῆς Λαοδικείας εἰς τὰς Σάρδεις ἦλθε φυγάς, εἶτα κἀκεῖσε φανεὶς οἷος ἦν, ἐπὶ πονηρίᾳ διεβεβόητο. τοῦτον ὁ Τιμάσιος ταῖς Σάρδεσιν ἐπιδημήσας, στωμύλον ἰδὼν δεινόν τε κολακείᾳ ῥᾳδίως ὑπαγαγέσθαι τοὺς προστυγχάνοντας, ᾠκειώσατό τε καὶ παραχρῆμα στρατιωτικοῦ τέλους ἔταξεν ἄρχειν· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἑαυτῷ συναπήγαγεν. οὐκ ἐπαινούντων δὲ τῶν ἐν τέλει τὸ γεγονὸς (ἔτυχε γὰρ πρότερον ὁ Βάργος διά τινα πονηρεύματα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβῆς ἀποκεκλεισμένος) ὄργανον ἐπιτήδειον Εὐτρόπιος εἰς τὴν κατὰ Τιμασίου συκοφαντίαν τὸν ἄνδρα τοῦτον εὑρὼν ἵστησι κατήγορον αὐτῷ, γραμμάτια δεικνύντα ψευδῆ, βασιλείας ἐπιθυμίαν ἐπιφέροντα Τιμασίῳ. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς προυκάθητο δικαστής, Εὐτρόπιος δὲ παρεστώς, ἐπειδὴ καὶ τὴν ἡγεμονίαν πάντων τῶν βασιλικῶν εἶχε κοιτώνων, τῆς πάσης ψήφου κύριος ἦν. πάντων δὲ δυσανασχετούντων ἐφ' οἷς ἀλλαντοπώλης ἄνθρωπος τὸν ἐν ἀρχαῖς καὶ ἀξίαις διαπρέψαντα τοσαύταις ἵστατο κρίνων, ἀνεχώρει μὲν τῆς κρίσεως ὁ βασιλεύς, ἐπέτρεπε δὲ ταύτην Σατορνίνῳ καὶ Προκοπίῳ. τούτοιν δὲ ὁ μὲν εἰς βαθὺ γῆρας ἦν προελθὼν καὶ μεγάλαις τετιμημένος ἀξίαις, οὐκ ἔξω δὲ κολακείας, ἀλλ' εἰωθὼς ἐν ταῖς κρίσεσι τὰς τῶν βασιλεῖ παραδυναστευόντων θεραπεύειν ὁρμάς τε καὶ γνώμας· ὁ δὲ Προκόπιος τοῦ μὲν βασιλέως ἐγγόνει

11 γραμμάτεια P. 16 κρίνων h. l. de delatore s. accusatore, qui in iudicium adduxit: εἰς κρίσιν ὑπάγων. *H.* 18 μὲν εἰς εἰς P. 21 Προκόπιος ab Ammiano (26 14) *Petronius patricius*, Valentis socer vocatur: etiam in l. 7 c. Th. *de filiis militarium*. ergo in nomine fortassis error est apud Zosimum. *Valesius.* Tille-

dam deprehensus Laodicea Sardes profugerat; ubi cum talem se gereret qualis erat, malitia nobilitatur. hunc Timasius, qui Sardes venerat, cum facetum videret, ac mirum artificem quibusvis hominibus, in quos incideret, assentando facile sibi conciliandis, in familiaritatem admittit et confestim cohorti militum praeficit. nec illo contentus etiam Cpolim secum abducit. hoc factum non probantibus iis qui erant in magistratu, quod Bargo iam ante propter admissa quaedam improba facinora fuisset interdictum ne Cpoli degeret, Eutropius, homine reperto quo ad struendam Timasio calumniam uteretur, velut instrumento idoneo, summittit hunc accusatorem Timasio, libellos falsos praeferentem, qui affectati crimen imperii Timasio impingerent. imperator iudicis officio fungens praesidebat; Eutropius adstans, qui cubiculis augustalibus in universum praepositus esset, ferendae sententiae penes se potestatem habebat. cum moleste ferrent omnes institorem farciminum tot muneribus atque dignitatibus illustri viro crimen intentare, princeps relicto iudicio id ipsum Saturnino et Procopio committit. horum alter provectioris aetatis erat magnisque perfunctus honoribus, non tamen adulationis expers, sed qui consuesset in iudiciis eorum qui secundum principem summam potentiam obtinebant studiis et animis obsequi. Procopius autem

Οὐάλεντος κηδεστής, σκαιὸς δέ τις ὢν καὶ ἀνάγωγος ἔν τισιν ἐδόκει τἀληθῆ μετὰ παρρησίας ἐκφαίνειν. ὥστε ἀμέλει καὶ τότε συνενεχθεὶς εἰς τὴν κατὰ Τιμασίου ψῆφον τῷ Σατουρνίνῳ τοῦτο προσέθηκεν, ὡς οὐκ ἔδει Τιμασίου Βάργον εἶναι κατήγορον, οὐδὲ τὸν τοσαύταις ἀρχαῖς διαπρέψαντα καὶ ἀξίαις εὐτελοῦς ἀνθρώπου καὶ ἀνασεσυρμένου συκοφαντίαις ἁλῶναι, καὶ ὅπερ ἦν ἀτοπώτατον, εὐεργέτην ὑπὸ τοῦ παθόντος εὖ πράγματα πάσχειν. ὤνησε δὲ οὐδὲν ταύτῃ χρησάμενος τῇ παρρησίᾳ Προκόπιος, ἀλλ' ἡ μὲν Σατουρνίνου ψῆφος ἐκράτει σφόδρα ἐπαινεθεῖσα, Τιμάσιος δὲ τῇ Ὀάσεως οἰκήσει παραδοθεὶς ἀπηλαύνετο, φυλακῆς αὐτὸν δημοσίας παραπεμπούσης. τόπος δὲ ἦν οὗτος λυπρότατος καὶ οὐδενὶ τῶν αὐτῷ παραδιδομένων ἀναχωρεῖν ἐνδιδούς· ἥ τε γὰρ ἐν μέσῳ γῆ ψαμμώδης οὖσα καὶ παντάπασιν ἔρημος καὶ ἀοίκητος ἀφαιρεῖται τῆς γνώσεως τοὺς ἐπὶ τὴν Ὄασιν ἀπιόντας, τῶν ἀνέμων τοῖς ἴχνεσι τὴν ψάμμον ἐπιφερόντων, καὶ τῷ μήτε φυτὸν μήτε οἴκησιν εἶναι, γνώρισμα εἰς εἰκασίαν τι καταλιπεῖν τοῖς ὁδοιποροῦσι δυνάμενα. φήμη δὲ ὅμως εἰς ἅπαντας ἧκε παρὰ Συαγρίου τοῦ παιδὸς ἡρπάσθαι Τιμάσιον λέγουσα, διαφυγόντος τοὺς ἐσταλμένους εἰς ἀναζήτησιν αὐτοῦ καὶ διά τινων ἁρπάσαντος τὸν πατέρα λῃστῶν. ἀλλ' εἴτε ἀληθῆ ταῦτα ἦν εἴτε Εὐτροπίῳ χαριζόμενοι ταῦτα ἐν τῷ πλήθει διέσπειραν, οὐκ ἔγνω τις τὸ σαφές, πλὴν ὅτι περ οὔτε Τιμάσιος οὔτε Σύαγριος ἐξ ἐκείνου πεφήνασιν.

mont. t. 5 p. 137 rectius κηδεστής interpretatur non *socer* sed *gener*, accedente auctoritate Chrysostomi Ep. ad Rom. de voce κηδεστής vid. Spanh. ad Iuliani or. 1 p. 287. *R.*

Valentis imperatoris gener fuerat, homo ferox et intractabilis, qui veritatem in nonnullis profiteri libere videretur, adeo quidem ut hoc tempore, in condemnando quidem Timasio cum Saturnino consentiens, illud tamen adiecit, non debuisse Bargum accusatorem dari Timasio, nec virum tot gestis magistratibus dignitatibusque clarum vilis homuncionis et prorsus impuri calumniis opprimi, et (quod esset absurdissimum) bene merito fieri negotium ab eo qui beneficiis affectus esset. non tamen hac usus libertate Procopius quicquam profecit, sed admodum laudata Saturnini sententia vicit. Timasius autem ad inhabitandum Oasim damnatus expellitur, huc eum deducente satellitio publico. is erat locus insigniter sterilis; e quo nemo posset evadere, qui eo deportaretur. nam quod aliunde huc euntibus interiectum solum occurrit, arenosum, vastum prorsus et inhabitatum, notitiam pergentibus in Oasim omnem adimit, tum quod venti vestigiis arenam ingerant, tum etiam quod nec arbor ulla nec domicilium sit, quae indicium aliquod iter facientibus ad coniecturam relinquere possint. fama tamen ad omnes emanavit, a Syagrio filio Timasium ereptum fuisse, qui ad inquirendum se missos evasisset operaque praedonum quorundam patrem rapuisset. sed sive adeo vera istaec erant sive per quosdam Eutropio gratificantes in vulgus spargebantur, nemo quidem certe rem accurate cognoscere potuit, extra quam quod neque Timasius neque Syagrius ex eo tempore conspecti fuerunt.

10. Ὁ δὲ Βάργος, ὡς ἔξω πάσης ὑποψίας καταστήσας Εὐτρόπιον οὐκέτι τὴν Τιμασίου δυσμένειαν ὑφορώμενον, ἠξιοῦτο στρατιωτικοῦ τέλους ἀρχῆς χρήματα φέρειν αὐτῷ κομψὰ δυναμένης, καὶ ἀνεχώρει μειζόνων ἐλπίσι δωρεῶν βουκολούμενος· ἠγνόει γὰρ ὡς Εὐτρόπιος τοιοῦτον αὐτὸν φανέντα περὶ Τιμάσιον τὸν εὐεργέτην καὶ περὶ αὐτὸν ὅμοιον φανήσεσθαι προσεδόκησεν. ἐκδημήσαντος γοῦν τῆς ἀρχῆς ἕνεκα Βάργου, τὴν τούτῳ συνοικοῦσαν γυναῖκα διά τινας αἰτίας ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν ἔχουσαν πείθουσι γραμματεῖα προδοῦναι τῷ βασιλεῖ κατηγορίας φέροντα πλείστας εἰς τὰ μέγιστά τε τῶν ἐγκλημάτων τὸν Βάργον ἀγούσας. ὅπερ ἀκηκοὼς Εὐτρόπιος εὐθὺς ἦγεν εἰς κρίσιν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἁλόντα παρεδίδου τιμωρίᾳ πρεπούσῃ, μεθ' ἣν ἅπαντες θαυμάζοντες ἅμα καὶ ἀνυμνοῦντες τὸν τῆς Ἀδραστείας ὀφθαλμὸν διετέλεσαν, ὃν οὐχ οἷόν τέ τινα τῶν ἠσεβηκότων κατά τι λαθεῖν.

Μεθύων δὲ ἤδη τῷ πλούτῳ καὶ ὑπὲρ τὰ νέφη τῇ φαντασίᾳ φέρεσθαι δοκῶν ὁ Εὐτρόπιος ἐν ἅπασι σχεδὸν τοῖς ἔθνεσιν εἶχε τοὺς τὰ πραττόμενα πολυπραγμονοῦντας, καὶ ὅπως ἕκαστος ἔχοι τύχης· καὶ οὐδὲν ἦν καθάπαξ ὃ μὴ χρημάτων αὐτῷ κέρδος ἐπῆγεν. ἄγει τοίνυν αὐτὸν καὶ κατὰ Ἀβουνδαντίου φθόνος τε ὁμοῦ καὶ πλεονεξία. ἦν δὲ Ἀβουνδάντιος ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Θρᾴκῃ Σκυθίας, ἐκ δὲ τῶν Γρατιανοῦ στρατευσάμενος χρόνων καὶ ἐπὶ Θεοδοσίου τιμῶν μεγίστων ἐπιβάς, ἤδη δὲ καὶ στρατηγὸς καὶ ὕπατος

1 ὡς add P. 9 γράμματα προσδοῦναι Leunclavius. 18 οὐδὲν R: libri οὐδὲ.

10. Bargus vero, qui omnis periculi metu liberasset Eutropium non iam inimicitias Timasii suspectas amplius habentem, militum cohortis praefectura donatur, ex qua lucrum habere commedum posset; maiorumque munerum spe deceptus abiit. ignorabat enim Eutropium sibi de eo qui talem erga bene meritum Timasium se gessisset, non nisi consimilem animum erga se quoque pollicitum. cum igitur muneris sui causa Bargus domo profectus esset, iunctam ei matrimonio mulierem, quae esset infesto propter causas quasdam in illum animo, libellos quosdam offerre principi persuadent; quibus accusationes plurimae continerentur et criminum gravissimorum Bargus insimularetur. his auditis hominem Eutropius confestim in ius duci iubet, et convictum merito supplicio punit; quo facto non cessabant omnes oculum Adrastiae tum admirari tum celebrare, quem fieri nequeat ut quisquam nefaria patrantium ullo modo fallat.

Eutropius autem iam opibus ebrius, supraque nubes imaginatione sua se ferri existimans, apud omnes prope nationes habebat qui curiose scrutarentur, quicquid ageretur et quae esset cuiusque fortuna; nec omnino quicquam erat quod ei pecuniae lucrum non ferret. igitur eum adversus Abundantium quoque invidia pariter et avaritia concitat. erat autem Abundantius oriundus e Scythia, Thraciae parte, qui inde usque a Gratiani temporibus militaverat, ac sub Theodosio maximos honores adeptus etiam praetor atque

ἀποδεδειγμένος. ἐπειδὴ καὶ τοῦτον Εὐτρόπιος ἠβουλήθη τῆς οὐσίας τε ὁμοῦ καὶ πάσης τιμῆς ἐκπεσεῖν, ἔγραφε μὲν ταῦτα ὁ βασιλεύς, ἀπηλαύνετο δὲ Ἀβουνδάντιος τῶν βασιλείων, οἴκησιν τὴν ἐν Φοινίκῃ Σιδῶνα λαχὼν καὶ ἐν ταύτῃ τὸν λοιπὸν χρόνον βεβιωκώς.

a. 397 11. Εὐτρόπιος τοίνυν ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει παντάπασιν ἔχων οὐδένα τὸν ἀντιβλέπειν τολμῶντα, μόνον δὲ Στελίχωνα τῶν κατὰ τὴν ἑσπέραν κυριεύοντα πραγμάτων κατὰ νοῦν ἔχων, ἀνελεῖν αὐτῷ διενοεῖτο τὴν ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν ἄφιξιν. ἀναπείθει δὴ τὸν βασιλέα, τέως συναγαγόντα τὴν γερουσίαν, κοινῷ δόγματι τῆς βασιλείας πολέμιον αὐτὸν προσειπεῖν. οὗ δὴ γενομένου Γίλδωνα παραχρῆμα πάσης ἔχοντα τῆς ὑπὸ Καρχηδόνα Λιβύης τὴν ἡγεμονίαν οἰκειωσάμενος, ἀφίστησι διὰ τούτου τὴν χώραν τῆς Ὁνωρίου βασιλείας καὶ τῇ Ἀρκαδίου προστίθησιν. ἐπὶ τούτῳ δυσχεραίνοντι καὶ λίαν ἀπορουμένῳ Στελίχωνι συνήρατο τὸ ἀπὸ τῆς τύχης αὐτόματον. ἀδελφὸν γὰρ ἔχων ὁ Γίλδων ᾧ Μασκέλδηλος ἦν ὄνομα, καὶ τούτῳ διὰ βαρβαρικὴν μανίαν ἐπιβουλεύσας ἠνάγκασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς Στελίχωνα πλεῦσαι καὶ ὅσα παρὰ τἀδελφοῦ πέπονθεν ἐξειπεῖν. ὁ δὲ δυνάμεις ἁδρὰς αὐτῷ παραδοὺς καὶ πλοῖα χορηγήσας ἀρκοῦντα, πολεμήσοντα τῷ Γίλδωνι παραπέμπει. οὗτος ἀναβὰς ἔνθα διατρίβοντα τὸν ἀδελφὸν ἠκηκόει, καὶ ἀπαρασκεύῳ μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐπιπεσών, μάχης

1 *ἐπεὶ δὲ?* 8 *τῶν S, τὸν* LP. 11 *προειπεῖν?* 12 *Γίλδωνα*] uterque codex *α* pro *λ* in hoc nomine habet. *S.* 16 Ammianus *Mascizel*, alii *Mazescel* et *Mascelzel.* 21 *ἀναβάς* aut *ἐπιστάς H,* cum legeretur *ἀναστάς.*

consul designatus fuerat. posteaquam hunc quoque voluit Eutropius facultates et dignitatem omnem amittere, saltim id scripto mandat imperator; et mox aula pellitur Abundantius, oppidum Phoeniciae Sidonem habitare iussus, ubi reliquum vitae tempus transegit.

11. Cum ergo iam neminem Cpoli prorsus haberet Eutropius qui eum vel obtueri auderet, solum Stelichonem, arbitratu suo res Occidentis tractantem, animo versans, quo minus ille Cpolim accederet, aditum ei praecludere cogitat. quare principi persuadet ut convocato senatu Stelichonem hostem imperii decreto publico declararet. quo facto mox sibi Gildonem, totius ad Carthaginem pertinentis Africae ducem, adiungit, et eius opera provinciam Honorii principis imperio subtractam Arcadianae dicioni adiicit. eam rem permoleste ferenti nec mediocriter animi dubio Stelichoni quidam se fortuitus casus obtulit. quippe cum Gildo fratrem, quem habebat nomine Masceldelum, furore quodam barbarico appeteret insidiis, ad eam hunc necessitatem redegit ut in Italiam ad Stelichonem navigaret, quaeque perpessus a fratre fuisset ei exponeret. is amplis illi copiis traditis suppeditatoque navium idoneo numero, bellum adversus Gildonem gesturum ablegat. posteaquam ad eum locum pervenisset ubi commorari fratrem inaudiverat, atque in

καρτερᾶς γενομένης τοσοῦτον ἐκράτησεν ὥστε Γίλδωνα τὸν βίον a. 398 ἀπολιπεῖν ἀπαγξάμενον· τοῦτο γὰρ εἵλετο μᾶλλον ἢ ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι. καὶ ὁ μὲν Γίλδωνος ἀδελφὸς ἀποδοὺς τῇ Ὀνωρίου βασιλείᾳ Λιβύην εἰς Ἰταλίαν ἐπανῄει νενικηκώς· Στελίχων δὲ νεμεσήσας ἐπὶ τῷ κατορθώματι θεραπεύειν ὅμως προσεποιεῖτο, χρηστὰς ὑποφαίνων ἐλπίδας. ἐπεὶ δὲ προϊὼν ἐπί τι προάστειον ἐπὶ ποταμοῦ γεφύρας ἐγένετο, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων εἵπετο καὶ ὁ Μασκέλδηλος αὐτῷ, σύνθημα πρὸς τούτου δεδομένον αὐτοῖς οἱ δορυφόροι πληροῦντες ὠθοῦσι κατὰ τοῦ ποταμοῦ. καὶ ὁ μὲν Στελίχων ἐγέλα, τὸ δὲ ῥεῦμα συναρπάσαν ἀποπνίγει τὸν ἄνθρωπον.

12. Ἐντεῦθεν ἡ μὲν Εὐτροπίου δυσμένεια καὶ Στελίχωνος ἀνεκαλύπτετο καὶ ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασιν ἦν· ἀλλοτρίως δὲ πρὸς ἑαυτοὺς ἔχοντες ἐπὶ πάσης ἀδείας τοῖς τῶν ἀρχομένων κακοῖς ἐνετρύφων, ὁ μὲν ἤδη τὴν θυγατέρα Μαρίαν Ὀνωρίῳ τῷ βασιλεῖ γαμετὴν δεδωκώς, ὁ δὲ κυριεύων Ἀρκαδίου καθάπερ βοσκήματος. εἴτε γὰρ κτῆμα περίβλεπτον ἦν τινὶ τῶν ὑπηκόων, εἰς θατέρου τούτων μετετίθετο δεσποτείαν, καὶ χρυσὸς δὲ καὶ ἄργυρος ἅπας ἐκ τῶν πρότερον ἐχόντων εἰς αὐτοὺς ἔρρει· πολὺς γὰρ ἦν ὁ τῶν ἁπανταχοῦ συκοφαντούντων ἑσμός, οἷς ἐπετέτακτο τοιαῦτα καταμηνύειν.

13. Τῆς δὲ βασιλείας ἑκατέρωθεν οὔσης ἐν τούτοις, ἅπαν- a. 399 τες μὲν οἱ τὴν γερουσίαν πληροῦντες ἐπὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἐδυσ-

illum imparatum cum exercitu irruisset, acri proelio commisso usque adeo victor exstitit ut Gildo sibi mortem, laqueo fracta gula, conscisceret. hoc enim perpeti maluit quam in hostium potestatem venire. Gildonis vero frater, Africa Honorii regno restituta, victor in Italiam reversus est; cui Stelicho licet ob rem bene gestam invideret, tamen bonas spes faciens colere se hominem simulat. cum autem aliquando quoddam ad suburbanum prodiret et in pontem fluminis pervenisset, atque illum cum aliis Masceldelus quoque comitaretur, satellites ab eo dato signo satisfacientes hominem in flumen detrudunt. ibi Stelicho ridere, Masceldelus fluminis abreptus impetu suffocari.

12. Hinc iam inimicitiae Stelichonis et Eutropii in apertum erumpere et in ore omnibus esse. atque his odiis animorum mutuis insistentes omni cum licentia subditorum malis insultant, cum iam Stelicho Mariam filiam Honorio principi dedisset uxorem, et Eutropius in Arcadium veluti pecudem quandam imperium exerceret. nam sive praedium aliquod insigne subditorum quisquam haberet, ad horum alterius dominium transibat; sive quid auri et argenti esset, id omne pristinis a possessoribus ad ipsos confluebat. quippe magnum erat agmen hominum ubique calumnias struentium, quibus horum deferendorum cura commissa fuerat.

13 Cum esset utrinque hic imperii status, omnes ordinis senatorii proceres afflictam miseramque rerum condicionem indigne ferebant, praesertim

σχέραινον κακουχίᾳ, οὐχ ἥκιστα δὲ Γαΐνης, οὔτε τῆς πρεσβυτέρῳ πρεπούσης στρατηγῷ τιμῆς ἀξιούμενος, οὔτε δωρεαῖς ἀπληστίαν ἐμπλῆσαι βαρβαρικὴν δυνάμενος. ἀπέκναιε δὲ πλέον αὐτὸν εἰς τὴν Εὐτροπίου οἰκίαν χρήματα πάντα εἰσρέοντα. ἐπὶ τούτοις ἀχθόμενος κοινωνὸν ποιεῖται Τριβίγιλδον τῆς σκέψεως. ἦν δὲ οὗτος ἀνὴρ φιλοκίνδυνος καὶ πρὸς πᾶσαν ἀπόνοιαν ἑτοιμότατος, ἦρχε δὲ οὐ Ῥωμαϊκῶν ἰλῶν ἀλλὰ βαρβάρων ἐνιδρυμένων τῇ Φρυγίᾳ, παρὰ βασιλέως τὴν τούτων λαβὼν ἐπιμέλειαν. οὗτος ἐπὶ τὴν Φρυγίαν ἐθέλειν ἐκδημῆσαι προσποιούμενος, ὅπως ἂν ἐπισκέψαιτο τοὺς ὑπ᾽ αὐτῷ τεταγμένους βαρβάρους, ἐπὶ τούτῳ τε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξορμήσας ἐχώρει. παραλαβὼν δὲ τοὺς βαρβάρους ὧν τὴν ἡγεμονίαν εἶχεν, ἅπαντα ἐπῄει τὰ ἐν μέσῳ, φόνου μὲν ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν ἢ παιδίων οὐκ ἀπεχόμενος, τὰ δὲ ἐν ποσὶ ληϊζόμενος· ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοσοῦτο πλῆθος συνήγαγεν οἰκετῶν καὶ ἄλλως ἀπερριμμένων ἀνθρώπων ὥστε εἰς ἔσχατον κινδύνου τὴν Ἀσίαν ἅπασαν ἀπαγαγεῖν. ἥ τε γὰρ Λυδία πάσης ἐνεπέπληστο ταραχῆς, πάντων ὡς εἰπεῖν ἐπὶ τὰ θαλάσσια φυγόντων καὶ ἅμα τοῖς σφετέροις ἅπασιν ἐπὶ τὰς νήσους ἢ ἄλλοθί ποι διαπλεόντων· καὶ ἡ πάραλος δὲ Ἀσία τὸν κίνδυνον ὅσον οὐδέπω θεωρήσειν ἐπιστησόμενον αὐτῇ προσεδόκα. (14) ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ταῦτα τῷ βασιλεύοντι συνηγγέλθη, λόγον μὲν οὐδένα τῆς κοινῆς ἐποιεῖτο

1 πρεσβυτέρῳ om P. 3 pro δυνάμενος sententia duo requirere videtur, δυναμένοις θεραπευόμενος *S.* 5 in LP aliquoties vel Τριβίγιλδος vel Τριβίλγιδος scribitur. *S.* Claudianus *Targibilus;* fortasse metri causa. *R.* 14 ante ἐν ὀλίγῳ desideratur copula καί, vel τε post eas ipsas voces. *S.* nisi malis καὶ ante φόνου.

Gainas, qui nec convenientem duci provectioris aetatis honorem consequeretur, nec muneribus ob insatiabilem animi barbari libidinem expleri posset; quem denique magis etiam ureret, quod omnes in Eutropii domum pecuniae derivarentur. has ob causas indignatus socium sibi consilii Tribigildum adiungit. is periculis obeundis praesenti vir erat animo, et quodvis ad facinus audendum promptissimus. nec alis equestribus Romanis sed barbaris, in Phrygia collocatis, praeerat, quarum erat illi a principe data cura. hic in Phrygiam proficisci se velle simulat, ut militantes sub se barbaros inspiceret; eoque nomine Cpoli digressus abit. cumque barbaros secum sumpsisset, quorum dux erat, quicquid esset in itinere medio situm invadit; nec virorum aut mulierum aut puerorum caedibus abstinens, et obvia quaeque diripiens, perexiguo tempore tantam coëgit multitudinem calonum aliarumque vilium personarum, ut Asiam totam in extremum discrimen adduceret. nam et plena tumultus Lydia penitus erat, fere omnibus ad loca maritima confugientibus et cum suis universis ad insulas aliove navigantibus, et Asia mari finitima periculum iam imminens, quantum alias unquam, se conspecturam videbatur. (14) haec ubi nuntiata principi fuissent, nullam ille publicae calamita-

συμφορᾶς (οὐδὲ γὰρ οἷός τε ἦν συνιδεῖν τὸ πρακτέον ἐσχάτως ἀνόητος ὤν), Εὐτροπίῳ δὲ τὴν πᾶσαν ἔδωκε τῆς βασιλείας οἰκονομίαν. ὁ δὲ Γαΐνην αἱρεῖται καὶ Λέοντα στρατηγούς, τὸν μὲν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκπέμψων ἐπελευσόμενον τοῖς κατέχουσι ταύτην βαρβάροις ἢ ἄλλως μιγάσιν ἀνθρώποις, Γαΐνην δὲ διὰ τῆς Θρᾴκης καὶ τῶν τοῦ Ἑλλησπόντου στενῶν ἀπαντήσοντα τοῖς πολεμίοις, εἰ καὶ τοῖς τόποις ἐκείνοις ἐνοχλοῦντας θεάσαιτο. Λέων μὲν οὖν ὁ τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν συμβεβηκόσι βοηθῆσαι ταχθεὶς ἀρετῆς μὲν οὐδ᾽ ἡστινοσοῦν μετειλήφει στρατηγικῆς, οὐδ᾽ ἄλλου τινὸς ἀξίου πρὸς τοῦτο τύχης αὐτὸν ἀγαγεῖν, πλὴν ὅτι πρὸς Εὐτρόπιον εἶχεν οἰκείως· Γαΐνης δὲ τὴν ἐπὶ Θρᾴκην ἐστέλλετο, κωλύσων τὴν δι᾽ Ἑλλησπόντου τῶν ἅμα Τριβιγίλδῳ διάβασιν, ναυμαχήσων τε αὐτοῖς, εἰ καὶ τούτου γένοιτο χρεία. ταύτῃ διαταχθέντες οἱ στρατηγοὶ τὰς δυνάμεις ἀπῆγον, οἷπερ ἕκαστος ἔλαχε. Γαΐνης δέ, ἃ συνέκειτο πρὸς Τριβίγιλδον αὐτῷ λαβὼν κατὰ νοῦν, καὶ ὡς ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς ἀντιλαβέσθαι κελεύων τῆς ἐγχειρήσεως, ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἄγειν Τριβιγίλδῳ τὴν στρατιὰν ἐκέλευεν. εἰ μὲν οὖν ἅπερ ἐφρόνει κατὰ τῆς πολιτείας ἐταμιεύσατο καὶ ἡσυχῇ μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ βαρβάρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτυχεν ἐξορμήσας, πάντως ἂν ἐξέβαινεν αὐτῷ τὸ βεβουλευμένον εἰς τέλος, καὶ ἥ τε Ἀσία πᾶσα κατείληπτο καὶ συναπολέσθαι ταύτῃ τὴν ἑῴαν οὐδὲν ἦν τὸ κωλῦον. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τῇ Ῥωμαίων ἐπικρατείᾳ φυλάττεσθαι τὰς πόλεις ἐβούλετο τέως ἡ τύχη, Γαΐνης μὲν τῷ προσόντι φύσει

tis rationem habere (nec enim perspicere poterat quid agendum esset, extreme stolidus homo) sed Eutropio totam administrationem imperii tradere. is et Gainam et Leonem duces eligit, hunc ablegaturus in Asiam, ut obtinentes eam barbaros vel alioqui promiscue collecticios adoriretur, Gainam per Thraciam et Hellesponti dimissurus angustias, hostibus ibidem occursurum, si et istaec loca vexari ab eis conspexisset. ac Leo sane, qui rebus Asiaticis opem ferre iussus fuit, nulla prorsus imperatoria virtute praeditus erat, nec alia dote quapiam quae ad hanc fortunam eum provehere mereretur. uno excepto, quod Eutropio familiaris esset. Gainas in Thraciam mittebatur, quo minus per Hellespontum Tribigildi milites transiicerent prohibiturus; ac navali quoque proelio cum eis congressurus, si quidem usus ita posceret. in hunc modum ordinati duces eo copias abducunt quo sortitus quisque fuerat. Gainas iis ad animum revocatis de quibus inter ipsum et Tribigildum convenerat, quodque iam tempus appetiisset quo coeptum exsequi conatum deberet, Tribigildo suas ut copias ad Hellespontum duceret imperat. enimvero si quae contra rem publicam mente conceperat occultasset, ac pacate cum barbaris suis Cpoli fuisset egressus, omnino successurum erat ei quod ceperat consilium, Asiaque tota fuisset occupata; nec quo minus ea perdita simul et Oriens periret, quicquam erat omnino quod prohiberet. sed quando adhuc urbes illas imperio Romano fortuna salvas esse volebat, a natura barbaris

θερμῷ καὶ μανιώδει τοῖς βαρβάροις ἐξενεχθεὶς ἀπεχώρει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅλην ὡς εἰπεῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πολέμου παραλαβών, οὔπω δὲ σχεδὸν εἰς τὴν Ἡράκλειαν ἀφιγμένος τῷ Τριβιγίλδῳ τὰ πρακτέον ἐσήμαινεν. ὁ δὲ ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον οὐκ ἔγνω χωρεῖν δέει τοῦ μὴ περιπεσεῖν ταῖς αὐτόθι καθεσταμέναις δυνάμεσι, πᾶσαν δὲ καταστρεψάμενος τὴν Φρυγίαν προσέβαλλε καὶ Πισίδαις, καὶ κωλύματος οὐδενὸς πειραθεὶς ἀπῄει πάντα πορθῶν. τούτων δὲ ἀπαγγελλομένων ὁ μὲν Γαΐνης οὐδένα τῶν πολεμουμένων ἐποιεῖτο λόγον, οἷα δὴ κατὰ νοῦν ἔχων ὅσα πρὸς αὐτὸν Τριβιγίλδῳ συνέκειτο, (15) Λέων δὲ τοῖς περὶ τὸν Ἑλλήσποντον διέτριβε τόποις, οὔτε συμπεσεῖν ἐς μάχην Τριβιγίλδῳ θαρρῶν, καὶ ἅμα δεδιέναι φάσκων μή ποτε δι' ἑτέρας ὁδοῦ μέρος τι τῆς στρατιᾶς ἐκπέμψας Τριβίγιλδος τὰ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον λάθῃ χωρία καταστρεψάμενος. συνέβαινε τοίνυν, ὄντος οὐδενὸς ἐμποδίου τῷ Τριβιγίλδῳ, πᾶσαν μὲν κατὰ κράτος ἁλίσκεσθαι πόλιν, ἀναιρεῖσθαί τε πάντας τοὺς οἰκήτορας ἅμα τοῖς στρατιώταις, βάρβαρον δὲ σύμμαχον Ῥωμαίων εἶναι οὐδένα· τοῖς γὰρ ὁμοφύλοις ἐν ταῖς συμβολαῖς ἀναμιγνύμενοι κατὰ τῶν Ῥωμαίοις ὑπηκόων ἐχώρουν. ὁ δὲ Γαΐνης ἐπὶ ταῖς Ῥωμαίων ἄχθεσθαι δοκῶν συμφοραῖς, θαυμάζειν προσεποιεῖτο τὰ Τριβιγίλδου στρατηγήματα, καὶ ἀνανταγώνιστον ἔλεγεν εἶναι φρονήσει καὶ ἀγχινοίᾳ μᾶλλον ἢ δυνάμει πλεονεκτοῦντα. περαιωθεὶς δὲ εἰς τὴν Ἀσίαν

4 ἐπὶ μὲν τὸν? 11 cum praepositione legi potest ἐνδιέτριβε, nisi eam articulo τοῖς praeponere aut cum eodem subaudire malis. *S*. 20 προσεποιεῖτο Leunclavius: ὅπως ἐποίει LP.

insito calore furoreque Gainas abreptus Cpoli discedit, universa propemodum belli potestate accepta. cumque vix Heracleam pervenisset, Tribigildo quid agendum esset significat. ille vero minime versus Hellespontum progredi statuit, veritus ne in constitutas istic copias incideret; sed vastata penitus Phrygia Pisidas adortus est; nec ullum expertus impedimentum, cuncta populatus abiit. quae res cum nuntiarentur, nullam Gainas eorum qui bello premebantur rationem habere, memor eorum de quibus ipsi cum Tribigildo convenisset. (15) interim Leo sitis ad Hellespontum locis immoratur, qui nec proelio congredi cum Tribigildo auderet, simulque vereri se diceret ne forte Tribigildus per aliam viam parte quadam copiarum emissa ex improviso agros ad Hellespontum depopularetur. quapropter accidit ut nulla re Tribigildum impediente quaevis oppida per vim caperentur, omnes illorum incolae cum ipsis militibus interficerentur, nemo denique barbarus a Romanorum partibus staret. nam ad suae nationis homines in ipsis semet aggregando conflictibus, adversus Romanorum subditos pedem inferebant. Gainas autem, qui Romanorum calamitates indigno videretur animo ferre, mirari se Tribigildi stratagemata simulat, quem prudentia diceret insuperabilem et sagacitate potius quam viribus hostem vincere. cum transiecisset in

ἐπεξῄει μὲν οὐδενί, περιεώρα δὲ τὴν τῶν πόλεων καὶ τῆς χώρας ἀπώλειαν, ἐπακολουθῶν μόνον· καὶ τὰ γινόμενα τρόπον τινὰ θεωρῶν ἐκαραδόκει τὴν ἐπὶ τὴν ἑῴαν τοῦ Τριβιγίλδου διάβασιν, ἐκπέμπων μὲν αὐτῷ λάθρᾳ δυνάμεις συνεπιλαμβανομένας οἷς ἐπεχείρει, μήπω δὲ τὴν ἑαυτοῦ περὶ τὰ πράγματα γνώμην ἐπιδείξας. εἰ μὲν οὖν ἐπελθὼν τὴν Φρυγίαν ὁ Τριβίγιλδος μὴ τὴν ἐπὶ Πισιδίαν ἀλλ' εὐθὺς ἐπὶ Λυδίαν ἐχώρησεν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσε ταύτης ἀκονιτὶ κατὰ κράτος αἱρεθείσης συναπολέσθαι καὶ τὴν Ἰωνίαν αὐτῇ, κἀκεῖθεν αὐτὸν ἐπὶ τὰς νήσους σκάφεσι διαβάντα, καὶ ναυτικὸν ὅσον ἐβούλετο πορισάμενον, ἅπασάν τε τὴν ἑῴαν διαδραμεῖν καὶ μέχρις Αἰγύπτου πάντα λῄσασθαι, μηδεμιᾶς ἀξιομάχου δυνάμεως οὔσης. ἐπεὶ δὲ ταῦτα μὲν οὐκ ἔλαβε κατὰ νοῦν, ἔγνω δὲ τῇ Παμφυλίᾳ Πισίδαις ὁμορούσῃ τὰς δυνάμεις ἐπαγαγεῖν, ὁδοῖς μὲν ἔτυχε δυσεμβάτοις καὶ ἱππασίᾳ παντάπασιν ἀπροσίτοις, στρατοπέδου δὲ οὐδενὸς ἐναντιουμένου Οὐαλεντῖνός τις τὴν Σέλγην οἰκῶν (πολίχνη δ' αὕτη Παμφυλίας ἐστίν, ἐπὶ λόφου κειμένη) παιδείας μετρίως ἡμμένος καὶ πείρας οὐκ ἔξω τυγχάνων πολεμικῆς, συναγαγὼν οἰκετῶν πλῆθος καὶ γεωργῶν, ταῖς πρὸς τοὺς γειτνιῶντας λῃστὰς συνεχέσι μάχαις γεγυμνασμένους, εἰς τοὺς ὑπερκειμένους τῶν παρόδων ἔστησε λόφους, ὡς ἂν θεωροῦντες ἅπαντας τοὺς διὰ τῆς ὁδοῦ πορευομένους αὐτοὶ μὴ φαίνοιντο, κἂν εἰ ἡμέρας οὔσης οἱ ἐναντίοι διαβαίνοιεν. (16) τοῦ δὲ Τριβιγίλ-

3 ἐπὶ τὴν ἑῴαν] res postulare videtur ἐπὶ τὴν Εὐρώπην. R. 5 γνώμην om LP. 6 τὴν Φρυγ.] ἐπὶ τὴν Φρυγ. L. 14 ἐνέτυχε vel περιέτυχε mavult S.

Asiam, neminem aggreditur, sed urbium et agrorum excidio neglecto, tantumque sul sequens hostem et quodammodo spectator eorum quae gererentur, Tribigildi in Orientem progressum exspectat, clam copias ad eum mittens auxilio futuras ad ea quae moliretur; necdum sua de rebus institutis patefacta sententia. quodsi Tribigildus Phrygiam ingressus non Pisidiam versus sed in Lydiam protinus contendisset, nihil fuisset impedimento quo minus ea nullo labore per vim capta simul et Ionia periisset; unde navigiis transvectus in insulas, comparata classe quantam quidem vellet, universum percurrisset Orientem, et nullis idoneis copiis resistentibus ad Aegyptum usque cuncta diripuisset. at enim quod haec ad animum ei non accidisset, copiasque ducere statuisset in Pamphyliam finitimam Pisidis, in itinera multum impedita et equitatui prorsus inaccessa incidit. cum nullus eis obsisteret exercitus, Valentinus quidam, Selgae municeps, quod Pamphyliae oppidulum est in colle situm, homo mediocriter eruditus et rei bellicae non omnino rudis, mancipiorum et agricolarum multitudine collecta, quotquot erant exerciti pugnis adversus vicinos praedones continuis, in colles constituit, iis imminentes locis per quae transeundum erat, ut adspicientes universos iter istuc facientes ipsi prorsus a nemine conspicerentur, licet hostes interdiu transirent.

δου διὰ τῆς ὁμαλωτέρας ὁδοῦ μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ βαρβάρων ἐπὶ τὰ κάτω μέρη τῆς Παμφυλίας ἐλάσαντος, ἐλθόντος τε ἔτι νυκτὸς οὔσης εἰς τοὺς ὑποκειμένους τῇ Σέλγῃ τόπους, ἐβάλλοντο σφενδόναις οἱ βάρβαροι συνεχέσιν, ἀφιεμένων πετρῶν χειροπλήθων καὶ ἔτι μειζόνων· ἦν γὰρ ἐξ ὑπερδεξίων ῥᾳδία καὶ ἡ τῶν ἁδροτέρων ἄφεσις λίθων. ἀποφυγῆς δὲ οὐκ οὔσης — ἦν γὰρ κατὰ μὲν τὸ ἕτερον τῆς ὁδοῦ μέρος λίμνη βαθεῖα καὶ τέλματα, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον ἄνοδος στενή, δυοῖν μόλις ἀνδράσι πάροδον ἐνδιδοῦσα· κυκλοειδῆ δὲ τὴν ἄνοδον οὖσαν οἱ ἐπιχώριοι καλοῦσι κοχλίαν, τῇ θέσει τοῦ ζῴου παρεμφερῶς. τοῦτον ἐφύλαττε τὸν τόπον Φλωρέντιός τις, συμμάχους ἔχων εἰς τὸ κωλῦσαι τοὺς πειρωμένους διαβαίνειν ἀρκοῦντας. ἐν τούτοις ἀπειλημμένοι τοῖς τόποις οἱ βάρβαροι καὶ τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῶν λίθων βαλλόμενοι κατὰ τὸ πολὺ διεφθείροντο μέρος· κατὰ στενοχωρουμένων γὰρ αὐτῶν οἱ λίθοι πίπτοντες οὐ διημάρτανον φόνου. πολλῆς τοίνυν ἐχούσης αὐτοὺς ἀπορίας, οἱ μὲν πλείους εἰς τὴν λίμνην ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ἵππων ἀφῆκαν, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν πετρῶν φεύγοντες θάνατον ἐν τοῖς τέλμασι διεφθάρησαν, Τριβίγιλδος δὲ ἅμα τριακοσίοις ἀναβὰς ἐπὶ τὸν κοχλίαν, καὶ χρήμασιν ὅτι πλείστοις τὸν Φλωρέντιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ φύλακας ὑπελθών, ὠνεῖται τὴν πάροδον· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διαφυγὼν τοὺς λοιποὺς ἅπαντας περιεῖδεν ἄρδην ἀπολουμένους.

14 **καταστενοχωρουμένων** vulgo.

(16) posteaquam Tribigildus itinere magis plano ad inferiora Pamphyliae loca cum barbaris suis adequitasset ac noctu ad subiecta Selgae loca pervenisset, continuis barbari fundarum ictibus petebantur, excussis eius magnitudinis lapidibus qui manus implerent, atque etiam maioribus. quippe de locis superioribus etiam lapidum paulo maiorum iactus facilis erat. cum autem nullum esset effugium (nam ex altera viae parte stagnum profundum et paludes erant, ex altera quidem artus adscensus, qui transitus vix duobus viris praebebat; adscensum hunc, qui erat orbicularis, ob similitudinem animalis incolae cochleam vocant; hunc vero locum Florentius quidam cum praesidio tenebat, cum tot militiae socios secum haberet, quot quidem ad impediendos eos qui transire conarentur sufficerent) intercepti hisce locis barbari, et copia magnitudineque saxorum obruti, maiori ex parte peribant. nam quod in angustum cogerentur, decidentes in eos lapides aberrare non poterant quin aliquos occiderent. itaque consilii vehementer inopes in stagnum se complures una cum equis demiserunt; dumque mortem vitant, quae a saxis immineret, in paludibus exstincti sunt. Tribigildus autem cum trecentis conscensa cochlea, maximaque pecunia corrupto Florentio, cum militibus praesidiariis transitum redimit; eoque modo cum evasisset, reliquos omnes funditus deleri passus est.

Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον οἰηθεὶς ὁ Τριβίγιλδος τὸν ἐπαχθέντα παρὰ Οὐαλεντίνου κίνδυνον αὐτῷ διαπεφευγέναι, τῶν πρότερον οὐκ ἐλάττοσι καθίστατο κινδύνοις περιπετής. ἅπαντες γὰρ ὡς εἰπεῖν οἱ τῶν πόλεων οἰκήτορες, τοῖς παρατυχοῦσιν ἐξοπλισάμενοι, συνέκλεισαν αὐτὸν ἅμα τοῖς συμφυγοῦσι τριακοσίοις ἐν μέσῳ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ καὶ τοῦ Εὐρυμέδοντος, ὧν ὁ μὲν ἐπέκεινα διαβαίνει τῆς Σίδης, ὁ δὲ παραρρεῖ τῇ Ἀσπένδῳ. στενοχωρούμενος δὲ καὶ ἀπορῶν ὅ τι πράξειε, πρὸς τὸν Γαΐνην διεπρεσβεύετο. ὁ δὲ δυσχεραίνων ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν, οὔπω δὲ ἣν εἶχε περὶ τὴν ἐπανάστασιν γνώμην ἐμφαίνων, Λέοντα τὸν ὑποστρατηγοῦντα βοηθήσοντα τοῖς κατὰ Παμφυλίαν ἐξέπεμπεν, ἐπιθησόμενον τοῖς ἀμφὶ Τριβίγιλδον ἅμα Οὐαλεντίνῳ καὶ οὐ συγχωρήσοντα τοὺς ποταμοὺς διαβῆναι. ὁ δὲ ἀνειμένος ὢν φύσει καὶ τρυφῇ πάσῃ τὸν βίον ἐκδεδωκὼς ὅμως ἐποίει τὸ κελευόμενον. (17) ὁ δὲ Γαΐνης δεδιὼς μή ποτε πανταχόθεν ὁ Τριβίγιλδος πολιορκούμενος, οὐκ ἔχων ἀξιόμαχον δύναμιν, ἄρδην ἀπόλοιτο, τῶν συνόντων αὐτῷ βαρβάρων λόχους ἄλλους ἐπ᾽ ἄλλοις ἔπεμπε τοῖς Ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις, ὅπως αὐτά τε κατὰ βραχὺ διαφθείροιντο καὶ Τριβιγίλδῳ φυγῆς εὐρυχωρία δοθείη. συνέπιπτον τοίνυν οἱ παρὰ Γαΐνου δεδομένοι Λέοντι πρὸς βοήθειαν βάρβαροι Ῥωμαίων καὶ παντί, καὶ τὴν μὲν χώραν ἐληΐζοντο, τοὺς δὲ στρατιώτας ἀνῄρουν. καὶ οὐκ ἀνῆκαν ἅπαντα ἐπιόντες, ἕως ὅτε τὴν ὑπὸ Λέοντι

7 παραρρεῖ] διαρρεῖ libri. 10 frequentius dicit ἐκφαίνειν. *R.* 17 ἐπέπεμπε? 20 καὶ in P expuncta est, et forsan in τῷ mutanda. *S.*

Ratus hac ratione Tribigildus eo se liberatum periculo quod Valentinus ipsi creaverat, in alia prioribus non minora praeceps actus est. nam universi propemodum oppidorum incolae, correptis armis obviis, eum cum trecentis illis fugae sociis intra Melanem et Eurymedontem amnes concluserunt. quorum alter supra Sidam labitur, alter Aspendum interfluit. in artum coactus, et quid ageret nesciens, suos ad Gainam mittit. is permoleste quidem ferens ea quae accidissent, quod tamen necdum animi sui de rebellione sententiam aperiret, Leonem secundum ab se ducem mittit, qui Pamphyliis opem ferret, et cum Valentino Tribigildi copias adoriretur, nec amnes ab eis transiri permitteret. Leo, quamvis natura vecors et omni luxuriae deditus, tamen quod imperatum erat fecit. (17) Gainas autem veritus ne forte, dum Tribigildus ab omni parte oppugnatur, qui pares adversariis copias non haberet, ad internecionem deleretur, barbarorum, quos secum habebat, cohortes alias super alias in castra Romana mittit, ut ea paulatim absumerentur et commodum Tribigildus fugiendi spatium consequeretur. itaque barbari, quos Leoni Gainas in auxilium miserat, in quosvis Romanos irruunt, regionem depopulantur, milites interficiunt; nec omnia desinunt invadere, donec exercitum Leo-

σὺν αὐτῷ τῷ στρατηγῷ κατεδαπάνησαν δύναμιν καὶ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν τὴν χώραν ἔρημον πεποιήκασιν, ὥστε καὶ τὸ τῷ Γαΐνῃ σπουδαζόμενον εἰς ἔργον ἐκβῆναι· διαφυγὼν γὰρ ἐκ τῆς Παμφυλίας ὁ Τριβίγιλδος χαλεπωτέρας τῶν προτέρων ταῖς ἐν Φρυγίᾳ πόλεσιν ἐπέθηκε συμφοράς. ὁ δὲ Γαΐνης ἐξαίρων εἰς ὕψος τὰ τούτου τῷ βασιλεῖ κατορθώματα, τοσοῦτον ἐνέθηκεν αὐτοῦ φόβον τῇ γερουσίᾳ καὶ τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν ἅπασιν, ὥστε ἠπείλει καὶ τοῖς καθ' Ἑλλήσποντον αὐτὸν ἐπελεύσεσθαι τόποις καὶ ὅσον οὐδέπω πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιήσειν, εἰ μὴ τὰ σπουδαζόμενα τῷ πολεμίῳ τῆς παρὰ τοῦ βασιλέως ἀξιωθείη προνοίας. ταῦτα δὲ ὁ Γαΐνης ἐμηχανᾶτο λανθάνειν τε αὐτὸν ἐθέλων ὅπως ἐφρόνει, καὶ διὰ τῶν εἰς Τριβίγιλδον ἀναφερομένων τοῖς αὐτῷ κατὰ νοῦν οὖσιν ἔργον ἐπιθεῖναι βουλόμενος· ἀπέκναιε γὰρ αὐτὸν οὐ τὸ παρορᾶσθαι τοσοῦτον ὅσον Εὐτρόπιος εἰς ἀκρότατον ἥκων ἤδη δυνάμεως, ὥστε καὶ εἰς ὑπάτους ἀναρρηθῆναι καὶ τῷ χρόνῳ φέρεσθαι τὴν τούτου προσηγορίαν καὶ τιμηθῆναι τῇ τῶν πατρικίων ἀξίᾳ. ταῦτα μάλιστα τὸν Γαΐνην ἐκίνησεν εἰς τὴν τῶν κοινῶν ἐπανάστασιν. παρασκευαζόμενος δὲ τῇ γνώμῃ πρὸς τοῦτο πρότερον Εὐτροπίῳ θάνατον ἔγνω βουλεῦσαι· καὶ κατὰ τὴν Φρυγίαν ἔτι διατρίβων ἐκπέμπει πρὸς βασιλέα λέγων ὡς ἀπειρήκοι τῇ περὶ τὰ πολέμια Τριβιγίλδου δεινότητι, καὶ ἄλλως οὐχ οἷόν τε φέρειν τὴν τούτου μανίαν οὐδὲ τὴν Ἀσίαν τῶν ἐπικειμένων αὐτῇ κινδύνων ἐλευθερωθῆναι, πλὴν εἰ μὴ ταῖς αἰτήσεσιν αὐτοῦ βασιλεὺς ἐνδοῦναι πεισθείη. τὰ δὲ τῶν αἰτήσεων εἶναι τὸν τῶν πάντων κακῶν αἰτιώ-

nis cum ipso duce prorsus absumpsissent, totamque propemodum regionem vastam et desertam reddidissent; quo factum ut, quod studiose Gainas expetebat, reapse contingeret. quippe cum e Pamphylia Tribigildus evasisset, graviores quam antea calamitates Phrygiae civitatibus intulit. Gainas autem mirifice principi facinora Tribigildi extollere tantumque metum illius senatui pariter et aulicis universis iniicere, ut etiam venturum ad Hellespontum diceret, tantumque non sursum deorsum acturum omnia, ni princeps hostis postulata respicere dignatus esset. haec autem arte Gainas agebat, qui principem ignorare vellet animi sui sententiam; et per ea quae in Tribigildum conferrentur animi sui cogitata perficere cuperet. non enim tantopere contemptus urebat hominem quantum Eutropius ad summum iam potentiae fastigium elatus, adeo quidem ut etiam inter consules designaretur, et annus nomen eius ferret, et patriciorum denique ipse dignitatem adeptus esset. haec maxime Gainam ad invadendam rem publicam permoverunt; quam ad rem cum animo iam paratus esset, prius Eutropio mortem moliri statuit. itaque cum adhuc in Phrygia degeret, mittit ad imperatorem qui diceret se iam propter insignem Tribigildi bellicis in rebus sollertiam animum despondisse, nec ceteroquin furorem huius sustineri posse vel Asiam ab urgentibus eam periculis liberari, nisi postulatis eius assentiri princeps animum induxisset. postulata vero haec erant, ut malorum omnium maximus auctor Eu-

τατον Εὐτρόπιον ἐκδοθῆναί οἱ πρὸς τὸ πράττειν εἰς αὐτὸν ὅ τι βούλοιτο. (18) ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος ἀκηκοὼς ἅμα τε εἰσκαλεῖ τὸν Εὐτρόπιον καὶ τῆς ἀξίας παραλύσας ἀφῆκεν. ὁ δὲ δρομαῖος ἐπὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐχώρησεν ἐκκλησίαν, ἔχουσαν ἐξ ἐκείνου τὸ ἄσυλον. ἐπεὶ δὲ πολὺς ἦν ὁ Γαΐνης οὐκ ἄλλως ἀνήσειν λέγων τὸν Τριβίγιλδον, εἰ μὴ Εὐτρόπιος ἐκποδὼν γένοιτο, καὶ παρὰ τὸν ἐπὶ τῷ ἀσύλῳ τῶν ἐκκλησιῶν τεθέντα νόμον ἐξαρπάσαντες αὐτὸν εἰς τὴν Κύπρον ἐκπέμπουσιν, ὑπὸ φυλακὴν ἀκριβῆ καταστήσαντες. ἐπικειμένου δὲ Γαΐνου καὶ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ τὸν Ἀρκάδιον συνελαύνοντος, σοφιζόμενοι τὸν ὅρκον οἱ τὰ περὶ βασιλέα διατιθέντες ὃν ἔτυχεν Εὐτρόπιος εἰληφὼς ἡνίκα τῆς ἐκκλησίας ἐξείλκετο, μετάπεμπτον μὲν ἐκ τῆς Κύπρου ποιοῦνται, ὥσπερ δὲ ὀμωμοκότες ὄντι κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν αὐτῷ θάνατον μὴ ἐπάγειν, εἰς Χαλκηδόνα πέμψαντες ἀποσφάττουσιν. Εὐτροπίῳ μὲν οὖν ἡ τύχη κατ' ἀμφότερα παραλόγως ἐχρήσατο, πρὸς ὕψος ἄρασα τοσοῦτον ὅσον οὐδὲ εἷς πώποτε τῶν εὐνούχων ἀνεβιβάσθη, θάνατόν τε ἐπαγαγοῦσα διὰ τὸ μῖσος ὃ πρὸς αὐτὸν οἱ τῇ πολιτείᾳ πολεμοῦντες ἔλεγον ἔχειν.

Ὁ δὲ Γαΐνης ἤδη πᾶσιν ὢν πρόδηλος ὡς εἰς νεωτερισμὸν φέρεται, λανθάνειν ὅμως ἐνόμιζε· καὶ Τριβιγίλδου γνώμης κύριος ὢν οἷα καὶ δυνάμει προέχων καὶ ἀξιώσει, τὸ τούτου πρόσωπον ὑποδυόμενος σπονδὰς πρὸς τὸν βασιλέα ποιεῖται, καὶ ὅρκους ὑπο-

5 οὐ καλῶς LP. **20 φέρηται vulgo.**

tropius sibi dederetur, in quem ipse statueret quicquid vellet. (18) his auditis Arcadius et arcessit Eutropium et abrogata dignitate dimittit. Eutropius se cursu Christianorum ad ecclesiam confert, quae ab illo ius asyli habebat. quia vero Gainas instabat, Tribigildum aliter de suo quicquam remissurum impetu negans, nisi de medio tolleretur Eutropius, etiam contra legem, qua ius asyli sancitum est ecclesiis, hominem inde abreptum in Cyprum relegant, accuratae custodiae traditum. urgente vero Gaina et ad caedem eius Arcadium impellente, tandem illi qui res imperatoris administrabant, iusiurandum Eutropio praestitum, cum extraheretur ex ecclesia, per cavillationem eludentes, eum e Cypro revocant; quasique iurassent non se morte multaturos ipsum dum Cpoli esset, Chalcedonem missum interficiunt. et Eutropio quidem in utramque partem insolito fortuna modo quodam est usa. nam et tantum ad culmen eum evexit quantum nullus eunuchorum umquam attigit, et neci dedit propter odium, quo se illum persequi hostes rei publicae dicerent.

Ceterum Gainas, quem iam manifesto constaret universis ad res novas tendere, tamen id clam adhuc esse putabat. cumque sua in potestate Tribigildi animum haberet, quod potentia pariter et auctoritate praestaret, personam eius gerens pacem cum principe facit, ac praestitis ultro citroque sa-

σχὼν καὶ λαβὼν διὰ Φρυγίας ἀνέστρεψε καὶ Λυδίας. εἵπετο δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Τριβίγιλδος, διὰ τῆς ἄνω Λυδίας ἄγων τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους, ὥστε μηδὲ θεάσασθαι τὰς Σάρδεις, ἣ τῆς Λυδίας ἐστὶ μητρόπολις. ἐπεὶ δὲ εἰς Θυάτειρα συνέμιξαν ἀλλήλοις, μετέμελε τῷ Τριβιγίλδῳ τὰς Σάρδεις ἀπορθήτους ἀφέντι ῥᾴδιον ὂν τὴν πόλιν ἑλεῖν πάσης ἔρημον οὖσαν ἐπικουρίας. ἀναστρέφειν οὖν ἔγνω σὺν τῷ Γαΐνῃ καὶ τὴν πόλιν κατὰ κράτος ἑλεῖν· κἂν εἰς ἔργον αὐτοῖς ἡ γνώμη προῆλθεν, εἰ μὴ γενόμενος ὄμβρος ἐξαίσιος, καὶ τήν τε γῆν ἐπικλύσας καὶ τοὺς ποταμοὺς καταστήσας ἀπόρους, ταύτην αὐτῶν ἐνέκοψε τὴν ὁρμήν. διελόμενοι δὲ τὴν ὁδὸν ἦγον τὰς δυνάμεις ὁ μὲν Γαΐνης ἐπὶ τὴν Βιθυνίαν, ἅτερος δὲ ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον, τὰ ἐν ποσὶ πάντα τοῖς ἑπομένοις σφίσι βαρβάροις ἐκδόντες εἰς ἁρπαγήν. ὡς δὲ ὁ μὲν τὴν Χαλκηδόνα κατέλαβεν ὁ δὲ τὰ περὶ τὴν Λάμψακον εἶχε, τὴν μὲν Κωνσταντινούπολιν καὶ αὐτὴν τὴν Ῥωμαίων ἐπικράτειαν ἔσχατος περιίστατο κίνδυνος, ὁ δὲ Γαΐνης αὐτὸν ᾔτει τὸν βασιλέα πρὸς ἑαυτὸν ἥκειν· οὐ γὰρ ἂν ἑτέρῳ παρὰ τοῦτόν τινι διαλέξασθαι. καὶ πρὸς τοῦτο δὴ τοῦ βασιλέως ἐνδόντος, ἐγίνετο μὲν ἡ σύνοδος ἔν
a. 400 τινι πρὸ τῆς Χαλκηδόνος τόπῳ, καθ' ὃν ὁσίας Εὐφημίας μαρτύριον ᾠκοδόμητο, τιμῆς διὰ τὴν περὶ τὸν Χριστὸν θρησκείαν ἀξιωθείσης, ἐδόκει τε τὸν Γαΐνην καὶ Τριβίγιλδον ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὴν Εὐρώπην περαιωθῆναι, κομιζομένους ἐκδότους ἐπὶ θανάτῳ τοὺς ἐξέχοντας τοῦ πολιτεύματος ἄνδρας· οὗτοι δὲ ἦσαν Αὐρη-

3 αὐτῷ S, αὐτῶν LP. 10 αὐτῶν S: libri αὐτῷ.

cramentis per Phrygiam Lydiamque revertitur. eum Tribigildus a tergo sequitur, milites suos per Lydiam superiorem ita ducens, ut Sardes ne intueretur quidem, quae Lydiae metropolis est. posteaquam ad urbem Thyatira se coniunxissent, Tribigildum paenitebat Sardes ab se non fuisse datas excidio, qui urbem ab omni destitutam auxilio perfacile capere potuisset. itaque cum Gaina reverti statuit et urbem vi expugnare. hoc decretum reapse fuerant exsecuturi, nisi delapsa ingens pluvia terram inundasset, fluminaque tantopere auxisset ut transiri non possent. quo factum ut hic ipsorum interrumperetur impetus. diviso hinc itinere copias ductitant, Gainas in Bithyniam, alter versus Hellespontum, rebus omnibus, quae semet offerrent, barbarorum comitantium direptioni concessis. posteaquam ille Chalcedonem pervenerat, hic Lampsaco finitima tenebat, extremo in periculo tum Cpolis tum ipsum imperium Romanum versabatur. Gainas postulare ut se princeps ipse conveniret: nec enim se cum alio quoquam praeter ipsum collocuturum. cum princeps in hoc quoque fuisset assensus, coitum est in quodam ante Chalcedonem loco, ubi Euphemiae religiosae martyris aedes exstructa stabat; quae propter cultum Christo praestitum honore afficitur. placuit Gainam et Tribigildum ex Asia in Europam transvehi, eisque ad mortem viros in re publica eminentissimos dedi. hi erant Aurelianus, qui eius anni consu-

λιανὸς ὁ τὴν ὕπατον ἔχων ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει τιμὴν καὶ Σατορνῖνος ἐναριθμηθεὶς ἤδη τοῖς ὑπάτοις καὶ Ἰωάννης ἐπὶ τούτοις, τὰ ἀπόρρητα πάντα παρὰ τοῦ βασιλέως τεθαρρημένος, ὃν ἔλεγον οἱ πολλοὶ καὶ τοῦ Ἀρκαδίου παιδὸς εἶναι πατέρα. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν τυραννικὴν αἴτησιν ἀπεπλήρου, Γαΐνης δὲ τοὺς ἄνδρας παραλαβών, καὶ τὸ ξίφος αὐτοῖς ἄχρι ψαῦσαι μόνον τοῦ σώματος ἐπιθείς, ἠρκέσθη τούτους ζημιωθῆναι φυγῇ. περαιωθεὶς δὲ ἐπὶ τὴν Θρᾴκην, ἀκολουθῆσαί οἱ Τριβιγίλδῳ κελεύσας, ἀπέλιπε τὴν Ἀσίαν ἀναπνεύσασάν πως καὶ τῶν περιστάντων ἀπαλλαγεῖσαν κινδύνων. ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει διατρίβων τοὺς μὲν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους στρατιώτας ἄλλους ἀλλαχῇ διέσπειρεν, ὥστε καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ αὐλῇ δορυφόρων γυμνῶσαι τὴν πόλιν, τοῖς δὲ βαρβάροις ἐδίδου λάθρα συνθήματα, παρεγγυῶν, ἐπειδὰν ἴδοιεν ἐξελθόντα τῆς πόλεως, ἐπιθέσθαι αὐτῇ παραχρῆμα τῆς ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν οὔσῃ βοηθείας ἐρήμῳ, καὶ τὴν πᾶσαν ἐπικράτειαν αὐτῷ παραδοῦναι. (19) ταῦτα τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκήψας πρᾶξαι βαρβάροις ἐξῄει τῆς πόλεως, μαλακῶς ἔχειν εἰπὼν αὐτῷ τὸ σῶμα τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ πόνοις, δεῖσθαί τε ῥᾳστώνης, ἧς οὐκ ἂν τύχῃ μὴ παραδοὺς ἑαυτὸν φροντίδας οὐκ ἐχούσῃ διατριβῇ. καταλιπὼν οὖν ἐν τῇ πόλει βαρβάρους πολλῷ τῷ μέτρῳ τὸν ἀριθμὸν ὑπεραίροντας τῶν ἐπὶ φυλακῇ τῆς αὐλῆς τεταγμένων, εἴς τι προάστειον ἀνεχώρει τεσσαράκοντα σταδίοις τῆς πόλεως διεστώς, αὐτόθεν προσδεχόμενος ἐπιθήσεσθαι, τῶν

22 τεσσαράκοντα veri fidem excedere non immerito fortasse videatur. S.

latum gerebat, et Saturninus consularis, et praeter hos Ioannes, cui princeps omnia sua arcana crediderat et quem plerique perhibebant eius filii, quem Arcadius habebat, patrem esse. huic quoque postulato princeps, licet tyrannico, satisfecit. cumque viros illos Gainas accepisset eisque gladium admovisset, eatenus tamen ut cutem tantummodo stringeret, satis habuit eos exilio dumtaxat poenas luere. cum transiecisset in Thraciam, iusso se subsequi Tribigildo, Asiam reliquit respirantem aliquo modo periculisque circumstantibus liberatam. Cpoli degens constitutos suis sub signis milites alios alio dispersit, adeo quidem ut ipsis etiam praetorianis satellitibus urbem nudaret. barbaros vero clam datis signis hortatur ut ubi milites egressos urbe conspexissent, confestim eam militum ope destitutam invaderent et potestatem universam sibi traderent. (19) haec mandata de iis quae fieri vellet, cum barbaris suis dedisset, ex urbe proficiscitur, quod ex belli laboribus aegrum sibi corpus esse diceret ac requietis indigere; qua frui non posset, ni se vitae curis solutae tradidisset. quapropter relictis in urbe barbaris, qui militum praetorianorum numerum longe superabant, quoddam in suburbanum secedit, quadraginta stadiis ab urbe remotum, unde urbis invadendae occa-

ἐν ταύτῃ βαρβάρων κατὰ τὰ συγκείμενα πρώτων ἐπιτιθεμένων. ἀλλ' ἐν ταύταις ἦν ὁ Γαΐνης ταῖς ἐλπίσι· καὶ εἰ μὴ θερμότητι φερόμενος βαρβαρικῇ τὸν ἁρμόδιον καιρὸν προκατείληφεν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσεν ἐπὶ τοῖς βαρβάροις γενέσθαι τὴν πόλιν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀναμείνας τὸ σύνθημα τῷ τείχει προσήγαγε, καταπλαγέντες οἱ φύλακες ἀνεβόησαν, θορύβου δὲ πᾶσιν ἐγγενομένου θρῆνος ἐξηκούετο γυναικῶν, οἰμωγὴ δὲ ἦν παμμιγὴς ὡς ἤδη τῆς πόλεως ἐχομένης, ἕως συνδραμόντες ἅπαντες κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει βαρβάρων συνέστησαν, τούτους τε ἀνελόντες ξίφεσί τε καὶ λίθοις καὶ πᾶσι τοῖς εἰς χεῖρας ἐλθοῦσιν ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀνέδραμον, ἅμα δὲ τοῖς φύλαξι τοὺς ἀμφὶ τὸν Γαΐνην ἀκοντίζοντες παντὶ τῷ προσπίπτοντι τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν ὁρμῆς ἀνεχαίτισαν.

Ἀλλὰ τῆς πόλεως τρόπῳ τοιῷδε τὸν κίνδυνον διαφυγούσης, οἱ βάρβαροι τῶν ἔνδον ἀπειλημμένοι, πλέον ἢ ἑπτακισχίλιοι, τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαν, ἣ πλησίον ἐστὶ τῶν βασιλείων, κατέλαβον, ταύτης τὸ ἄσυλον αὐτοῖς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ περιποιοῦντες· οὓς ὁ βασιλεὺς κἀνταῦθα διαφθείρεσθαι παρεκελεύετο, μηδὲ ἀρκέσαι τὸν τόπον αὐτοῖς εἰς ἀποφυγὴν τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν ὧν ἐτόλμησαν δίκης. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ταῦτα ἐκέλευεν, ἐθάρρει δὲ οὐδὲ εἷς χεῖρας ἐπαγαγεῖν καὶ τῶν ἀσύλων αὐτοὺς ἐξελκύσαι δέει τοῦ τινὸς ἀντιστάσεως ὑπ' αὐτῶν πειραθῆναι. ἐδόκει τοίνυν τὴν ὑπερκειμένην τῆς τραπέζης τοῦ λεγομένου θυσιαστηρίου στέγην

14 ante τῶν ἔνδον desideratur ὑπό, παρὰ vel similis praepositio. S. ego οἱ malim quam τῶν. 16 ταύτῃ P.

sionem exspectat. ubi primum haerentes in ea barbari, ceu convenerat, impetum in illam fecissent. in hac spe Gainas erat; ac nisi barbarico fervore impulsus idoneum tempus anticipasset, nihil fuisset impedimento quo minus urbem barbari suam in potestatem redegissent. iam vero, cum non exspectato signo suos ad murum adduxisset, territi custodes exclamant cumque tumultus in omnibus exstitisset, mulierum ploratus audiri cum eiulatu promiscuo velut urbe iam capta, donec concursu facto cuncti se contra barbaros, qui erant in urbe, coniunxissent. posteaquam hos gladiis lapidibus et quibusvis in manus oblatis armis interfecissent, in muros cursu redeunt, et una cum praesidiariis tela in militem Gainae emittentes, re quavis obvia, quo minus in urbem erumperent, avertunt.

In hunc modum urbe periculo liberata, intercepti ab urbanis barbari, numero plures quam septem milia, Christianorum ecclesiam palatio proximam occuparunt, asylum hoc saluti suae tuendae quaerentes. eos imperator hoc ipso in loco iubet interfici; quem eis ad evitandam facinorum admissorum iustissimam poenam non satis idoneum esse vellet. haec praecipiente principe, nemo tamen eis inferre manum audebat et ex asylis ipsos extrahere; quod vererentur, ne barbari defensionem pararent. quapropter visum est demoliri tectum, quod mensae sacrarii (sic enim vocant) impositum est; ut

γυμνωθεῖσαν ἐνδοῦναι τοῖς εἰς τοῦτο τεταγμένοις, καὶ ξύλα πεπυρωμένα κατὰ τούτων ἀφιέναι, καὶ τοῦτο συνεχέστερον ποιοῦσιν ἄρδην ἅπαντας καταφλέξαι. καὶ τοῦτο γενόμενον τοὺς μὲν βαρβάρους ἀνεῖλεν, ἔδοξε δὲ παρὰ τοῖς σφόδρα χριστιανίζουσι μέγα μύσος ἐν μέσῃ τετολμῆσθαι τῇ πόλει.

Γαΐνης μὲν οὖν τῆς οὕτω μεγίστης ἐγχειρήσεως ἀποσφαλεὶς ἤδη προφανῶς τὸν κατὰ τῆς πολιτείας ἀνεῤῥίπιζε πόλεμον, ἐπιὼν δὲ τοῖς ἐν Θρᾴκῃ χωρίοις τὰς μὲν πόλεις ἑώρα καὶ τείχεσι πεφραγμένας καὶ τὴν παρὰ τῶν ἀρχόντων καὶ οἰκητόρων ἐχούσας φυλακήν· ἤδη γὰρ ἐκ τῶν προλαβουσῶν ἐφόδων οὐκ ἀμελέτητοι πολέμων γεγονότες παντὶ σθένει πρὸς τὸ πολεμεῖν ὥρμηντο. καὶ Γαΐνης οὐδὲν ἕτερον ἔξω τειχῶν περιλελειμμένον θεώμενος πλὴν πόαν (ἐμέλησε γὰρ ἅπασι συγκομίσαι καρπούς τε παντοίους καὶ ζῷα καὶ παντοίαν ἀποσκευὴν) ἔγνω τὴν Θρᾴκην ἀπολιπὼν δραμεῖν ἐπὶ τὴν Χεῤῥόνησον καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν παλινδρομῆσαι διὰ τῶν τοῦ Ἑλλησπόντου στενῶν. (20) ὄντος δὲ ἐν τούτοις αὐτοῦ, κοινῇ ψήφῳ βασιλεύς τε καὶ ἡ γερουσία στρατηγὸν ἐπὶ τῷ κατὰ Γαΐνην αἱροῦνται πολέμῳ Φραουῖτον, ἄνδρα βάρβαρον μὲν τὸ γένος, Ἕλληνα δὲ ἄλλως οὐ τρόπῳ μόνον ἀλλὰ καὶ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ περὶ τὰ θεῖα θρησκείᾳ. τούτῳ τοίνυν ἤδη πολλαῖς διαπρέψαντι στρατηγίαις, καὶ τὴν ἑῴαν ἅπασαν ἀπὸ Κιλικίας ἄχρι Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης τῆς ἀπὸ τῶν λῃστῶν λύμης ἐλευθερώσαντι, παραδεδώκασι τὰς δυνάμεις. ὁ δὲ ταύτας παραλαβὼν ἀντικαθίστατο τῷ Γαΐνῃ,

19 καὶ τῇ προαιρέσει add P.

quibus hoc datum esset negotii, ligna in eos accensa deiicerent, idque continuo factitantes ad internecionem omnes exurerent. hoc ubi factum fuisset, barbari quidem interempti sunt: sed visum est iis qui valde christianissabant, magnum in urbe media piaculum esse commissum.

Gainas cum ausu longe gravissimo excidisset, aperte iam bellum adversus rem publicam concitat. et Thraciae quidem agros adortus, muris oppida munita, magistratuum et incolarum praesidio teneri videbat: nam ex superiorum temporum incursionibus ad bella condocefacti totis viribus ad proeliandum erumpebant. itaque Gainas, qui nihil praeter gramen extra muros relictum cerneret, quod omnes adhibita cura varios fructus et iumenta et omnis generis penum coëgissent, Thracia relicta in Cherrhonesum contendere statuit et per Hellesponti angustias in Asiam recurrere. (20) dum hoc ille molitur, communi suffragio princeps atque senatus bello contra Gainam gerendo Fraiutum ducem deligunt, natione quidem illum barbarum, sed cetera Graecum, non indole dumtaxat et moribus verum etiam instituto animi et numinum cultu. huic ergo multis iam praeturis illustri, quique totum Orientem, inde a Cilicia usque ad Phoenicen et Palaestinam, a latronum lue repurgaverat, exercitus tradunt. quibus acceptis Gainae se Fraiutus opponit,

τὴν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου κωλύων τῶν βαρβάρων ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διάβασιν. παρασκευαζομένου δὲ Γαΐνου πρὸς μάχην, ἀργούντων οὐκ ἠνείχετο τῶν στρατιωτῶν ὁ Φραουΐτος, ἀλλὰ μελέταις συνεχέσιν ἐξήσκει, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τοῖς γυμνασίοις ἐπέρρωσεν ὥστε ἀντὶ τῆς πρὸ τούτου ῥᾳστώνης τε καὶ ἐκμελείας, ἐφ᾽ οἷς ὁ Γαΐνης μέλλειν ἐδόκει πρὸς τὸν πόλεμον δυσχεραίνειν. Φραουΐτος μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐν τούτοις ἦν, νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν τό τε στρατόπεδον τὸ οἰκεῖον ἐπισκοπῶν καὶ τὰς τῶν ἐναντίων ἀποθεωρῶν ἐγχειρήσεις. ἐπεμέλειτο δὲ καὶ τοῦ ναυτικοῦ· πλοῖα γὰρ ἦν αὐτῷ πρὸς ναυμαχίαν ἀρκοῦντα, Λίβερνα ταῦτα καλούμενα, ἀπό τινος πόλεως ἐν Ἰταλίᾳ κειμένης ὀνομασθέντα, καθ᾽ ἣν ἐξ ἀρχῆς τούτων τῶν πλοίων τὸ εἶδος ἐναυπηγήθη. δοκοῦσι δέ πως τὰ πλοῖα ταῦτα ταχυναυτεῖσθαι πεντηκοντόρων οὐχ ἧττον, κατὰ πολὺ τῶν τριηρικῶν ἐλαττούμενα, πλείστοις ἔτεσι τῆς τούτων ἐκλιπούσης δημιουργίας, εἰ καὶ Πολύβιος ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθεσθαί πως ἔδοξε τῶν ἑξηρικῶν πλοίων τὰ μέτρα, οἷς φαίνονται πολλάκις Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνιοι πολεμήσαντες πρὸς ἀλλήλους. (21) ὁ δὲ Γαΐνης βιασάμενος τὴν διὰ τοῦ Μακροῦ τείχους ἐπὶ τὴν Χερρόνησον εἴσοδον, ἐξέτασσε τοὺς βαρβάρους παρὰ πᾶσαν τὴν Θρᾳκίαν ὀφρὺν τὴν ἀντιπαρατείνουσαν τοῖς ἀπὸ τοῦ Παρίου μέχρι Λαμψάκου καὶ Ἀβύδου καὶ τῶν ποιούντων τὴν στενὴν θάλασσαν τόπων. ὁ μὲν οὖν Ῥωμαίων στρατηγὸς ταῖς ναυσὶ περιέπλει τὰ κατὰ τὴν

2 malim cum articulo πρὸς τὴν μάχην. *S.* 10 Λίβερνα scil. πλοῖα, rectius Λίβυρνα. Plutarchus Λιβυρνικὰ vocat et Λιβυρνίδας. *S.* 16 πολλάκις [κεχρῆσθαι] Ῥωμαῖοι *S.*

barbarorum transiectionem in Asiam per Hellespontum impediens. interea vero, dum Gainas ad proelium se parat, Fraiutus ferre non potuit ut otiosi milites essent, sed continuis eos exercitiis instruxit. adeo denique iam milites exercitationibus confirmaverat, ut ignavia desidiaque superiorum temporum deposita permoleste ferrent Gainam bello gerendo cunctari. his rebus in Asia Fraiutus intentus erat, cum interdiu noctuque tum sua perlustraret castra, tum speculando conatus hostiles exploraret. classem quoque non negligebat. quippe navium habebat eum numerum qui committendo navali proelio sufficeret. eas Liburnas vocant, ab oppido quodam in Italia sito sic nominatas, quo in oppido naves ad eam formam initio fabricatae fuerunt. videntur autem hae naves non minus esse veloces quam illae sint quae quinquaginta remis aguntur, sed multum a triremibus superari; ac longo iam tempore confici desierunt, quanquam scriptor historiae Polybius hexericarum quoque navium rationes exposuit; quibus saepe Romani et Carthaginienses, cum inter se bella gererent, usi fuisse videntur. (21) ceterum Gainas, vi per Longum murum Cherrhonesum patefacto aditu, barbaros propter universum Thraciae littus illud eminentius constituit, quod ex adverso semet extendit, et obiicit incipientibus a Pario locis, ad Lampsacum et Abydum et ad illa usque loca quae mare istuc angustum efficiunt. dux militum Romanorum,

Ἀσίαν χωρία, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν τὰ ἐγχειρήματα τῶν βαρβάρων ἀποσκοπῶν· ὁ δὲ Γαΐνης ἀπορίᾳ τῶν ἐπιτηδείων ἐπὶ τῇ τριβῇ δυσανασχετῶν, ἐκ τῆς κατὰ Χερρόνησον ὕλης ξύλα τεμὼν καὶ ταῦτα συγκολλήσας ἀλλήλοις πρὸς πᾶσαν ἀκρίβειαν, ἐπιτήδειά τε πρὸς ὑποδοχὴν ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων ἀποτελέσας, ἐνεβίβασε τούτοις μετὰ τῶν ἵππων τοὺς ἄνδρας καὶ ἀφῆκε φέρεσθαι κατὰ ῥοῦν· οὔτε γὰρ κώπαις ἰθύνεσθαι οἷά τε ἦν οὔτε ἄλλως κυβερνητῶν ἀνέχεσθαι τέχνης, σὺν οὐδεμιᾷ τέχνῃ βαρβαρικῇ δὲ ἐπινοίᾳ σχεδιασθέντα. μείνας δὲ αὐτὸς ἐπὶ τῆς χέρσου κοινωνήσειν ὅσον οὐδέπω τῆς νίκης ἤλπισεν, ὡς οὐδαμοῦ τῶν Ῥωμαίων αὐτοῖς ἀξιομάχων φανησομένων. τοῦτο οὐκ ἔλαθε τὴν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων ἀγχίνοιαν, ἀλλὰ τὸ ἐγχειρούμενον τεκμηράμενος βραχὺ τῆς γῆς ποιεῖ προελθεῖν τὰς ναῦς, ὡς δὲ εἶδε τὰς τῶν βαρβάρων σχεδίας πρὸς τὸ τῷ ῥεύματι δοκοῦν φερομένας, αὐτὸς πρότερον ἐπεφέρετο τῷ κατὰ πρώτην τάξιν ἀπαντήσαντι ξύλῳ· πλοῖον δὲ χαλκέμβολον ἔχων ἐξ ὑπερδεξίων ἐπῄει, καὶ ὠθῶν ἅμα καὶ βελῶν ἀφέσει τοὺς ἐμπλέοντας βάλλων αὔτανδρον καταδύει. θεασάμενοι δὲ τὸν στρατηγὸν οἱ τῶν ἄλλων νεῶν ἐπιβάται καὶ μιμησάμενοι τοὺς μὲν κατεκέντησαν, τοὺς δὲ τῶν ξύλων ἐκπεσόντων εἶχεν ἡ θάλασσα, μηδενὸς ὡς εἰπεῖν διαφυγεῖν τὸν θάνατον δυνηθέντος. ἐπὶ τούτῳ βαρυνόμενος ὁ Γαΐνης τῷ ἐλαττώματι καὶ ἀπορῶν ἐπὶ τοσούτων συμμάχων ἀποβολῇ, ὀλίγον

14 τὸ om LP. 16 addendam ἐξ vidit S. 19 κατηκόντισαν Th. Smithius. 20 ἐκπεσόντας S.

navibus haec Asiatica loca circumvectus, interdiu noctuque barbarorum conatus speculatur. Gainas autem propter inopiam commeatus moram longiorem moleste ferens, tignis e silva in Cherrhoneso caesis et inter se peraccurate compactis ac redditis ad homines et equos vehendos idoneis, milites una cum equis imposuit et fluxu secundo ferri permisit. nam neque remis dirigi poterant, nec alio quo modo gubernatorum artem admittebant, quod arte nulla, sed barbarica tantum sollertia, opere tumultuario facta fuissent. interim Gainas in littore subsistens omnino se nunc victoria potiturum sperabat, quasi nullo modo pares suis hoc proelio Romani se praestituri essent. hoc sagax ille dux Romanorum non ignorabat, sed coniectura de ipsius conatu facta iubet ut naves a terra paulum proveherentur. cum autem barbarorum rates agi videret quo fluxus eas impelleret, ipse primus occurrentem in prima serie ratem invadit. cumque navim aheneo rostro munitam haberet, rebus omnibus superior irruit, simulque ratem adversam propellens et telis emissis victores petens una cum ipsis eam viris demergit. intuiti vero ducem ceterarum navium vectores et factum eius imitati telis adversos confecere, cum alii ratibus littori illisis a mari abriperentur, ac nemo propemodum mortem effugere posset. Gainas hoc tam gravi afflictus detrimento, totque militiae sociis amissis, ad inopiam consilii redactus, motis e Cherrho-

ἀναχωρήσας τῶν ἐν Χερρονήσῳ τόπων ἐπὶ τὴν ἔξω Θρᾴκην ἀπέτρεχε. Φραουῖτος δὲ διώκειν τέως οὐκ ἔγνω φεύγοντα τὸν Γαΐνην, ἀλλὰ κατὰ χώραν τὴν δύναμιν ἀνελάμβανεν, τῷ δεδομένῳ παρὰ τῆς τύχης ἀρκούμενος προτερήματι. πάντων δὲ ὡς εἰπεῖν αἰτίας ἐπιφερόντων Φραουίτῳ, ὅτι διῶξαι φεύγοντα Γαΐνην οὐκ ἠθέλησε, φεισαμένῳ δὲ ὡς ὁμοφύλων αὐτοῦ τε Γαΐνου καὶ τῶν ἅμα τούτῳ διαφυγόντων, οὐδὲν τοιοῦτον ἑαυτῷ συνεπιστάμενος ἐπανῄει πρὸς τὸν βασιλέα, μέγα φρονῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ μετὰ παρρησίας τοῖς παρ' αὐτοῦ τιμωμένοις ταύτην ἀνατιθείς· οὐδὲ γὰρ ᾐσχύνετο καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀκούοντος ὁμολογεῖν ὅτι σέβοιτο καὶ τιμῴη θεοὺς κατὰ τὰ πάτρια καὶ οὐκ ἀνέξεται κατὰ τοῦτο τοῖς ἀπὸ τοῦ πλήθους ἀκολουθῆσαι. Φραουῖτον μὲν οὖν ἀποδεξάμενος ὁ βασιλεὺς ὕπατον εἶναι κατέστησε· Γαΐνης δὲ τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως μέρος ἀποβαλὼν ᾗπερ εἴρηται, μετὰ τῶν λειπομένων ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἀπέτρεχε, πεπορθημένην δὴ τὴν Θρᾴκην ἐκ τῶν προλαβουσῶν ἐφόδων εὑρών, τὰ δὲ ἐν ποσὶ ληϊζόμενος. δεδιὼς δὲ μή ποτε στρατόπεδον ἕτερον Ῥωμαϊκὸν ἐπακολουθῆσαν ἐπίθοιτο τοῖς σὺν αὐτῷ βαρβάροις οὐ πολλοῖς οὖσιν, οὐκ ἔξω τε ὑποψίας ἔχων τοὺς ἑπομένους αὐτῷ Ῥωμαίους, ἐκείνους μὲν οὐ προϊδομένους τὸ βούλευμα πάντας ἀπέκτεινεν, ἅμα δὲ τοῖς βαρβάροις ἐπεραιώθη τὸν Ἴστρον, εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπανελθεῖν διανοούμενος, αὐτόθι δὲ τοῦ λοιποῦ βιοτεύειν.

15 mutilatus esse videtur locus. si tamen pro *δὴ* reponatur *μέν*, aliquo modo structura cohaerere poterit. *S.* non minus aptum *ἤδη*.

neso nonnihil castris ad sitam extra Cherrhonesum Thraciam procurrit. Fraiutus in hoc tempore fugientem Gainam minime persequendum statuit, sed illo ipso in loco suas ad se copias recipit, ea victoria contentus quam fortuna dedisset. cum nemo non Fraiutum accusaret, quod fugientem Gainam noluisset persequi, sed tam ipsi Gainae quam barbaris fuga cum eo dilapsis, velut ex eadem natione secum ortis, pepercisset, rei nullius eiusmodi sibi conscius ad principem revertitur, magnos animos ob partam victoriam gerens, eamque libere diis illis acceptam referens quos coleret. nec enim pudebat eum ipso quoque principe audiente fateri, se ritu patrio deos venerari et colere, minimeque suo posse animo imperare ut hac in parte vulgi opinionem sectaretur. imperator exceptum Fraiutum consulem designat. Gainas vero magna copiarum amissa parte, ceu dictum est, cum reliquis ad Istrum cursu properat; et quia vastatam superioribus irruptionibus Thraciam repperisset, quicquid obvium esset, diripit. veritus autem ne forte secutus alius quispiam Romanus exercitus barbaros suos, qui pauci erant, adoriretur, simulque suspectos, qui eum comitabantur, Romanos habens, illos quidem consilium eiusmodi non prospicientes universos occidit, cum barbaris vero transiecit Istrum, ad sua reverti atque ibi deinceps vivere cogitans.

22. Ἀλλ' ὁ μὲν Γαΐνης ἐν τούτοις ἦν· Οὔλδης δὲ ὁ τὴν Οὔννων ἔχων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡγεμονίαν, οὐκ ἀσφαλὲς ἡγησάμενος εἶναι βαρβάρῳ στρατόπεδον οἰκεῖον ἔχοντι συγχωρῆσαι πέραν τοῦ Ἴστρου τὴν οἴκησιν ἔχειν, ἅμα δὲ καὶ τῷ Ῥωμαίων οἰόμενος βασιλεῖ χαριεῖσθαι τοῦτον ἀποδιώκων, εἰς μάχην αὐτῷ καταστῆναι παρεσκευάζετο καὶ συναγαγὼν τὴν δύναμιν ἀντετάττετο. καὶ Γαΐνης δὲ οὔτε πρὸς Ῥωμαίους ἐπανελθεῖν ἔτι δυνάμενος οὔτε ἄλλως τὴν ἀπειλουμένην ἔφοδον διαφυγεῖν, ὁπλίσας τοὺς σὺν αὐτῷ τοῖς Οὔννοις ἀπήντα. συμπλακέντων δὲ τῶν στρατοπέδων οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἀλλήλοις, ἀντέσχε μὲν εἴς τινας μάχας ἡ Γαΐνου μερίς, ἐπειδὴ δὲ πολλοί τε ἐξ αὐτῶν ἔπεσον, ἀνῃρέθη καὶ αὐτὸς Γαΐνης, καρτερῶς καὶ γενναίως ἀγωνισάμενος.

Τοῦ πολέμου τῇ Γαΐνου τελευτῇ πέρας λαβόντος, Οὔλδης ὁ τῶν Οὔννων ἡγούμενος τὴν τούτου κεφαλὴν Ἀρκαδίῳ τῷ βασιλεῖ πέμψας δωρεῶν ἠξιοῦτο καὶ ἐπὶ τούτοις σπονδὰς πρὸς Ῥωμαίους ἐτίθετο. τῶν δὲ πραγμάτων σὺν οὐδενὶ λόγῳ φερομένων οἷα τοῦ βασιλέως φρονήσεως ἐστερημένου, τὰ ἐν τῇ Θρᾴκῃ συνεταράττετο· φυγάδες γὰρ οἰκέται καὶ ἄλλως τὰς τάξεις ἀπολιπόντες, Οὔννους ἑαυτοὺς εἰπόντες εἶναι, τὰ ἐν τοῖς ὑπαίθροις διήρ- a. 401 παζον, ἕως ὁ Φραουῖτος ἐπιστρατεύσας, καὶ ὅσοις ἄλλοις ἐνέτυχεν ἀνελών, ἔξω φόβου πεποίηκε τοὺς οἰκήτορας

1 Orosius *Uldin*, Iordanes *Huldin*. 11 τε post πολλοί vel expungi poterit ut otiosa, vel in τινὲς converti; nisi forte comma quodpiam hic omissum est. *S*. 22 in P vacant tantum duo versus cum

22. Dum haec Gainas agit, Uldes Hunnorum eo tempore princeps, non tutum arbitratus esse homini barbaro, suas habenti copias, permittere trans Istrum ut domicilium haberet; praetereaque ratus imperatori se Romanorum rem gratam facturum, si hunc expelleret; ad pugnam cum eo committendam se parat. et coactis copiis aciem adversus hostem instruit. itidem Gainas, qui nec ad Romanos amplius reverti, nec alia via quem minaretur Uldes impetum effugere posset, suis armatis in Hunnos tendit. cum manus non semel sed multoties conseruissent exercitus, strenue Gainae miles aliquot proeliis restitit; tandem compluribus caesis etiam Gainas ipse fortiter et animose pugnans, interfectus est.

Bello Gainae morte finito, Uldes Hunnorum princeps capite ipsius ad Arcadium misso muneribus cultus est, et secundum haec foedus cum Romanis iniit. cum autem res temere fluctuarent, imperatore prudentia destituto, Thracia rursum perturbatur. quippe fugitiva mancipia, cum aliis qui ordines suos deseruerant, cum se Hunnos esse perhiberent, quicquid in agris erat sub dio, diripiunt, donec Fraiutus expeditione suscepta, tum his tum aliis, quoscunque nactus esset, interfectis, eorum locorum colonos extra metum posuit

(23) λίαν ἔγνωκε διαβῆναι, δεδιότες μή ποτε κακῶς διατεθεῖεν τούτῳ περιπεσόντες, ἀπέβησαν τῆς νεὼς ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἤπειρον τόποις, καὶ περὶ τῆς σφῶν βουλευόμενοι σωτηρίας (ἐποίει γὰρ αὐτοῖς ταύτην ἐπισφαλῆ τὸ τοῦ πλημμελήματος ὑπερβάλλον) καιρὸν δεδώκασι τοῖς παρ᾽ αὐτῶν φυλαττομένοις φυγῆς. ἕτεροι δέ φασιν ὡς χρημάτων αὐτοῖς τὴν ἄφεσιν ἐφιλοτιμήσαντο. οἱ δέ, ὅπως ποτὲ διέφυγον, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανελθόντες παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τῷ τε βασιλεῖ καὶ τῇ γερουσίᾳ καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐφάνησαν. ἐντεῦθεν ηὐξήθη τῇ συνοικούσῃ τῷ βασιλεῖ τὸ κατὰ Ἰωάννου τοῦ τῶν Χριστιανῶν ἐπισκόπου μῖσος, χαλεπαινούσης πρότερον μὲν αὐτῷ κωμῳδεῖν εἰωθότι κατὰ τὰς συνόδους αὐτὴν ἐν ταῖς πρὸς τὸ πλῆθος ὁμιλίαις· τότε δέ, μετὰ τὴν Ἰωάννου καὶ τῶν ἄλλων ἐπάνοδον, εἰς τὴν κατ᾽ αὐτοῦ δυσμένειαν ἐμφανῶς ἐξανέστη. πράττουσα δὲ πάντα κατ᾽ ἐξουσίαν ἐκίνει τοὺς πανταχόθεν ἐπισκόπους πρὸς τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν, ὧν ἦν πρῶτος καὶ κορυφαῖος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Θεόφιλος, ὁ πρῶτος ἀρξάμενος τῆς κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἐξ αἰῶνος πατρίων ἐπιβουλῆς. προτεθείσης δὲ κρίσεως, ὁρῶν ὁ Ἰωάννης οὐκ ἐξ ἴσης αὐτῷ τὰ πράγματα προβαίνοντα ψήφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἑκὼν ἀνεχώρει. τοῦ δὲ πλήθους ἐπὶ τούτῳ συνταραχθέντος (ἦν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἄλογον ὄχλον ὑπαγαγέσθαι δεινὸς) θορύβου μὲν ἦν πλήρης ἡ πόλις, ἀπείληπτο δὲ ἡ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία ὑπὸ τῶν λεγομένων μοναχῶν. οὗτοι δὲ γάμοις τοῖς κατὰ νόμον ἀπαγορεύ-

dimidio: plura tamen hic deesse satis est perspicuum. *S.* in codice bibliothecae Coislinianae inter *οἰκήτορας* et *λίαν* duae paginae vacuae relictae sunt. *R.*

(23) veriti ne male tractarentur. posteaquam in hoc incidissent, in Epiri locis e navi sunt egressi. dumque de salute sua deliberarent, quam nimia delicti magnitudo reddebat dubiam, fugae spatium concesserunt iis quos custodiebant. alii data pecunia dimissos fuisse narrant. illi vero, quocunque tandem modo evasere, Cpolim praeter omnem spem reversi, principi, senatui, reliquis omnibus se conspiciendos exhibuerunt. hinc auctum fuit odium Augustae contra Ioannem Christianorum episcopum, quae prius etiam illi succenseret, quod eam publicis in congressibus, quoties ad plebem dissereret, perstringere consuesset. in hoc quidem tempore, post Ioannis aliorumque reditum, palam in eum infesto animo esse coepit. cumque cuncta ex animi libidine gereret, omnium locorum episcopos ad deiiciendum loco suo Ioannem concitat; inter quos primus et summus erat Alexandrinae urbis in Aegypto antistes Theophilus, qui primus sacra patritosque ritus aeternos oppugnare coepit. disceptatione proposita, cum videret Ioannes haud aequo iudicio causam suam tractari, Cpoli sponte sua discessit. ob eam rem perturbata plebe, quando vir hic imperitae plebis animos admirabili quadam arte sibi subiicere poterat, plena tumultus urbs erat; iamque adeo fuerat intercepta Christianorum ab iis ecclesia qui monachi vocantur. hi legitimis nu-

ουσι, συστήματα δὲ πολυάνθρωπα κατὰ πόλεις καὶ κώμας πληροῦσιν ἀνθρώπων ἀγάμων, οὔτε πρὸς πόλεμον οὔτε πρὸς ἄλλην τινὰ χρείαν ἀναγκαίαν τῇ πολιτείᾳ, πλὴν ὅτι προϊόντες ὁδῷ μέχρι τοῦ νῦν ἐξ ἐκείνου τὸ πολὺ μέρος τῆς γῆς ᾠκειώσαντο, προφάσει τοῦ μεταδιδόναι πάντων πτωχοῖς πάντας ὡς εἰπεῖν πτωχοὺς καταστήσαντες. οὗτοι δὲ τὰς ἐκκλησίας ἀπολαβόντες ἐκώλυον τὰ πλήθη ταῖς συνήθεσιν εὐχαῖς προσιέναι. πρὸς ὃ δυσχεραίνοντες δημοτικοί τε ὁμοῦ καὶ στρατιῶται τὴν τῶν μοναχῶν ᾔτουν ἀνακόψαι θρασύτητα. δοθέντος δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τοῦτο συνθήματος ἐχώρουν ἀνέδην καὶ σὺν οὐδεμιᾷ κρίσει πάντας ἀπέσφαττον, ἕως τὴν μὲν ἐκκλησίαν ἐπλήρωσαν νεκρῶν, τοὺς δὲ ἀποδράντας διώξαντες κατεκέντησαν ἅπαντας ὅσοι φαιαῖς ἔτυχον ἐσθῆσιν ἠμφιεσμένοι· οἷς συναπολέσθαι συνέβη πολλοὺς ἢ διὰ πένθος ἢ διά τινα ἑτέραν περιπέτειαν ἐν ἱματίοις εὑρεθέντας τοιούτοις. Ἰωάννης δὲ αὖθις ἐπανελθὼν τῶν αὐτῶν ἐπειρᾶτο, τοὺς ὁμοίους ἀνακινῶν ἐν τῇ πόλει θορύβους.

24. Τὸ δὲ τῶν συκοφαντῶν ὡς οὔπω πρότερον ἐπιπολάσαν καὶ τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν εὐνούχους ἀεὶ περιέπον, εἴ πού τις τῶν πλουσίων ἀπέθανεν, ὡς οὐκ ὄντων παίδων ἢ συγγενῶν ἐμήνυον τὰς οὐσίας, καὶ τοῦ βασιλέως ἐφέρετο γράμματα τοῦδε τὴν

2 ἀγάμων καὶ οὔτε editi. 3 post ἀναγκαίαν Leunclavius inserendum censet ὠφελίμων, ἐπιτηδείων vel simile quid. sed auctor fortasse ἀναγκαίων scripsit, ut significetur *neque ad bellum neque ad alium quempiam usum rei publicae necessariis*. S. 5 πάντας L margo: vulgo iterum πάντων.

ptiis abstinent, et tam in urbibus quam vicis populosa collegia complent hominibus non maritatis, nec ad bellum nec alium rei publicae necessarium usum idoneis, nisi quod via quadam progressi ab eo tempore in hunc usque diem magnam agrorum partem ad se transtulerunt, et sub praetextu, quasi cum pauperibus omnia communicent, omnes, prope dixerim, ad inopiam redegerunt. hi cum ecclesias occupassent, quominus plebs ad consuetas preces accederet prohibent. quod aegre ferentes tam plebeii quam milites, ut monachorum audacia retunderetur, petunt. dato eis ad hoc signo plena cum licentia prodeunt, et nullo iudicio cunctos iugulant, donec cadaveribus ecclesiam implessent, et fuga dilapsos persecuti confixissent omnes, quicunque pullis induti vestibus erant. quos inter plures perire contigit, qui vel luctus causa vel ob alium qnendam casum in huiusmodi vestitu reperti fuissent. ceterum Ioannes iam reversus eadem tentabat, consimiles in urbe tumultus excitans.

24. Cum autem calumniatorum natio magis quam antehac unquam excrevisset et eunuchos palatinos perpetuo stiparet, si quis opulentus vita decessisset, eius facultates nuntiabat, quasi nulli liberi vel cognati exstarent. hinc rescripta principis afferebantur, quibus Titii patrimonium Sempronio

οὐσίαν τῷδε παραδοθῆναι κελεύοντα, καὶ παρεδίδοντο τοῖς ᾐτηκόσιν οἱ κλῆροι παίδων ἑστώτων καὶ τοὺς πατέρας μετὰ οἰμωγῆς ἀνακαλουμένων. καὶ ἁπλῶς οὐδὲν ἦν ὃ μὴ θρήνων ἐπλήρου τὰς πόλεις, παντὶ τῶν οἰκητόρων ἄλογον ζημίαν ἐπάγον· τοῦ γὰρ βασιλεύοντος ἐσχάτως ἀνοηταίνοντος, ἡ τούτῳ συνοικοῦσα πέρα τῆς φύσεως αὐθαδιζομένη, πανταχόθεν τε εὐνούχων ἀπληστίᾳ καὶ τῶν περὶ αὐτὴν γυναικῶν, αἳ μάλιστα ταύτης ἐκράτουν, ἐκδεδομένη, πᾶσιν ἀβίωτον καθίστη τὸν βίον, ὥστε θανάτου τοῖς μέτρια φρονοῦσιν οὐδὲν ἦν αἱρετώτερον. ὡς οὐκ ἀρκούντων δὲ τούτων, ἐπηνέχθη τῇ Κωνσταντινουπόλει πάσης ὑπερβολῆς ἐπέκεινα κίνδυνος ἔκ τινος τοιαύτης αἰτίας. Ἰωάννης, ἧπερ εἴρηταί μοι, μετὰ τὴν φυγὴν ἐπανελθὼν καὶ τοῖς συνήθεσιν ἱεροῖς σοβῶν κατὰ τῆς βασιλίδος τὸ πλῆθος, ἐπειδὴ καὶ τοῦ θρόνου τῆς ἐπισκοπῆς ἑώρα καὶ τῆς πόλεως ἑαυτὸν ἐξωθούμενον, αὐτὸς μὲν
a. 404 ἀπέλιπε τὴν πόλιν νεὼς ἐπιβάς, οἱ δὲ τούτῳ σπουδάζοντες, μηδένα μετὰ τοῦτον ἐπίσκοπον γενέσθαι τῇ πόλει πραγματευόμενοι, πυρὶ τὴν πόλιν ἔγνωσαν ἀπολέσαι. λάθρα τοίνυν φλόγα τῇ ἐκκλησίᾳ νυκτὸς ἐμβαλόντες, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἔξω καταστήσαντες ἑαυτούς, καὶ τούτῳ λαθόντες οἵ τινές ποτε εἶεν, ἡμέρας γενομένης ἐσχάτως ἤδη τὴν πόλιν ἅπασιν ἔδειξαν κινδυνεύουσαν· ἥ τε γὰρ ἐκκλησία κατεφλέγετο πᾶσα, συνεδαπανᾶτο δὲ ταύτῃ καὶ τὰ ἐχόμενα τῶν οἰκοδομημάτων, καὶ μάλιστα ὅσοις τὸ πῦρ ἐπῆγεν ἡ τοῦ γενομένου πνεύματος καταιγίς. ἐνέπεσε δὲ τὸ πῦρ καὶ εἰς τὸν εἰωθότα δέχεσθαι τὴν γερουσίαν οἶκον, πρὸ τῶν βασιλείων ὄντα,

dari iubebatur. simul haereditates illis cedebant qui oblatis principi precibus eas obtinuerant, adstantibus interim liberis, et parentes cum gemitu implorantibus. ad summam nihil agebatur, quod oppida lamentis non impleret et cuivis municipi detrimentum nefarium non inferret. nam cum princeps extreme stolidus esset, coniux eius supra sexum arrogans et undique tam eunuchorum quam familiarium sibi muliercularum, quae maxime huic imperabant, insatiabili avaritiae exposita, vitam omnibus acerbam victu reddebat, adeo quidem ut modestis hominibus morte nihil esset optabilius. et quasi si haec non sufficerent, Cpoli periculum quovis gravissimo maius ex huiusmodi quadam causa creatum fuit. Ioannes, uti diximus, post exilium reversus et consuetis sacris plebem adversus Augustam commovens, cum et episcopatus solio et urbe se videret expelli, navi conscensa ab urbe discessit. at quotquot huius studiosi erant, dum hoc agunt ut post eum nullus in urbe designaretur episcopus, urbem igni perdendam statuunt. clam igitur ecclesiae flamma per noctem iniecta, circaque diluculum extra eam progressi, cum hoc ipso quinam essent ignoraretur, orto die cunctis urbem extremo versantem in periculo spectandam exhibent. nam et ecclesia tota conflagrabat, et aedificia contigua cum ea simul absumebantur, praesertim quibus oborti venti procella flammam inferebat. irruit ignis et illam in domum, in qua senatus haberi solebat. ea domus ante palatium sita erat, ad omnem elegantiam et magni-

εἰς πᾶν κάλλος καὶ φιλοτιμίαν ἐξησκημένον· ἀγάλμασι γὰρ κεκαλλώπιστο τεχνιτῶν τὸ ἀξιοπρεπὲς ἐξ αὐτῆς τῆς θέας παρεχομένοις, καὶ μαρμάρων χροιαῖς αἳ κατὰ τοὺς νῦν οὐ μεταλλεύονται χρόνους. φασὶ δὲ ὡς καὶ τὰ δείκηλα τὰ ἐν τῷ Ἑλικῶνι τὴν ἀρχὴν καθιδρυθέντα ταῖς Μούσαις, μέρος καὶ αὐτὰ τῆς κατὰ πάντων ἱεροσυλίας ἐν τοῖς Κωνσταντίνου γενόμενα χρόνοις, ἀνατεθέντα τούτῳ τῷ τόπῳ τῇ διὰ τοῦ πυρὸς ὑπήχθη διαφθορᾷ, σαφέστερόν πως τὴν καθέξουσαν ἅπαντας ἀμουσίαν μηνύοντα. θαύματος δέ τινος τηνικαῦτα γενομένου ἄξιον οὐ παραδραμεῖν σιωπῇ. τοῦτο τῆς γερουσίας τὸ τέμενος, οὗπερ ἕνεκα ταῦτα διέξειμι, Διὸς καὶ Ἀθηνᾶς ἀγάλματα πρὸ τῶν θυρῶν εἶχεν, ἐπί τινων βάσεων λιθίνων ἑστῶτα, καθ' ὃ καὶ νῦν ἔστιν αὐτὰ θεάσασθαι σχῆμα· φασὶ δὲ τὸ μὲν τοῦ Διὸς εἶναι τοῦ Δωδωναίου, τὸ δὲ τὸ ἐν τῇ Λίνδῳ πάλαι καθιδρυμένον. τοῦ πυρὸς τοίνυν ἐπινεμηθέντος ἅπαν τὸ τέμενος, ὁ μὲν ἐπικείμενος τῷ τέγει μόλιβδος ἔρρει τηκόμενος κατὰ τῶν ἀγαλμάτων, ἐφέροντο δὲ καὶ οἱ ἐκ τῆς οἰκοδομίας λίθοι κατὰ τούτων, ἀντέχειν τῇ τοῦ πυρὸς φύσει μὴ δυνηθέντες. εἰς χώματος δὲ σχῆμα τοῦ παντὸς κάλλους μεταβληθέντος, ἡ μὲν κοινὴ δόξα καὶ ταῦτα ἐτόπαζε κόνιν καὶ αὐτὰ γενέσθαι, καθαιρόμενος δὲ ὁ τόπος καὶ πρὸς ἀνανέωσιν γενόμενος εὐτρεπὴς ἔδειξε τὰ τῶν θεῶν τούτων ἀγάλματα μόνα κρείττονα τῆς παντελοῦς ἐκείνης γεγονότα φθορᾶς· ὅπερ ἅπασι τοῖς χαριεστέροις ἀμείνους ἐπὶ τῇ

9 οὐ] οὐ προσήκει P. 13 τῇ S: libri τῷ.

ficentiam elaborata. nam simulacris artificum elaborata erat, ipso adspectu maiestatem praeferentibus, et colorem marmorum, quae hisce temporibus non eruuntur. ac perhibent eas etiam imagines, quae in Helicone Musis olim collocatae, Constantini temporibus in res omnes perpetrati sacrilegii vim expertae cum ceteris fuerant, huic loco dedicatas igni tum periisse. quo casu sane quam perspicue portendebatur a Musis alienatio, quae omnes esset occupatura. par est autem, miraculum quoddam, quod id temporis accidit, minime silentio praeteriri. templum istud senatus, cuius haec causa commemoro, simulacra Iovis et Minervae ante fores habebat, in lapideis quibusdam basibus stantia, qua quidem forma nunc etiam conspiciuntur. aiunt autem Iovis alterum Dodonaei simulacrum esse, alterum, quod Lindi quondam consecratum fuerit. igitur ubi templum universum ab igne fuisset absumptum, simul et impositum tecto plumbum liquefactum in haec simulacra destillabat, et in eadem aedificii quoque lapides ferebantur, si qui naturae ignis resistere non potuissent. cum autem universa istaec aedificii venustas abiisset in rudera, vulgi quidem opinio erat haec etiam simulacra in pulverem esse redacta. sed repurgato paratoque ad instaurationem loco sola deorum istaec simulacra conspecta sunt, quae universum hunc interitum evasissent. quod quidem effecit ut omnes paulo politiores de urbe spes animis meliores conci-

πόλει δέδωκεν ἔχειν ἐλπίδας, ὡς δὴ τῶν θεῶν τούτων ἔχεσθαι τῆς ὑπὲρ αὐτῆς ἀεὶ βουλομένων προνοίας. ἀλλὰ ταῦτα μέν, ὅπῃ τῷ θείῳ δοκεῖ, πάντα προΐτω.

25. Πάντων δὲ δυσχεραινόντων ἐπὶ τῇ τῆς πόλεως συμφορᾷ καὶ αἰτίαν οὐκ ἄλλην ἢ τὴν τοῦ ὄνου λεγομένην σκιὰν εὑρισκόντων, ἐγίνοντο μὲν οἱ περὶ τὸν βασιλέα τῆς τῶν ἐφθαρμένων ἀνανεώσεως, ἠγγέλθη δὲ τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν ὡς τὸ τῶν Ἰσαύρων πλῆθος, ὑπερκείμενον Παμφυλίας καὶ Κιλικίας, ἐν τοῖς ἀβάτοις τοῦ Ταύρου καὶ τραχυτάτοις ὄρεσιν ἀεὶ βιοτεῦον, εἰς τάγματα διανεμηθὲν λῃστικὰ τὴν ὑποκειμένην ἐπέρχεται χώραν, πόλεσι μὲν τετειχισμέναις προσάγειν οὔπω δυνάμενοι, κώμας δὲ ἀτειχίστους καὶ πάντα τὰ ἐν ποσὶν ἐπέτρεχον. ἐποίει δὲ ῥᾳδίας αὐτοῖς τὰς ἐπιδρομὰς ἡ προλαβοῦσα τῆς χώρας ἐκείνης ἅλωσις, ἣν ἡ Τριβιγίλδου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ βαρβάρων πεποίηκεν ἐπανάστασις. τούτων ἀπαγγελθέντων Ἀρβαζάκιος ἐκπέμπεται στρατηγὸς ὡς δὴ τοῖς ἐν Παμφυλίᾳ πράγμασι πονοῦσιν ἐπικουρήσων. δύναμιν δὲ ἀρκοῦσαν λαβών, καὶ τοὺς λῃστεύοντας ἐν τοῖς ὄρεσι συμφυγόντας ἐπιδιώξας, κώμας τε αὐτῶν εἷλε πολλὰς καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγον ἀπέσφαξε πλῆθος. ῥᾷστά τε ἂν τέλεον ἐκράτησεν αὐτῶν καὶ τελείαν τοῖς οἰκοῦσι τὰς πόλεις ἀσφάλειαν ἐνεποίησεν, εἰ μὴ τρυφῇ καὶ ἀτόποις ἐγκείμενος ἡδοναῖς ἐχάλασε μὲν πολὺ τῆς σφοδρότητος, χρήμασι δὲ τὰς χεῖρας ὑποσχὼν τῆς κοινῆς ὠφελείας τὸ

2 βουλομένων *R*, cum legeretur βουλευομένων. 6 εἴχοντο *S.* 8 pro πλῆθος non minus apte legeris ἔθνος. *S.* 15 Marcellinus in Chron. *Narbozaïcus*, Iordanes *Arbazius*. Suidas v. Ἀρβαζάκιος eius elogium ex Eunapio repetiit. *R.*

perent, quasi scilicet hi dii statuerent eam semper sua providentia complecti. sed haec quidem omnia, prout numini visum fuerit, ita eveniant.

25. Universis autem permoleste casum urbis ferentibus, nec aliam causam eius quam asini, quod dicitur, umbram invenientibus, familiares principis de vastatis aedificiis instaurandis cogitabant. sed allatus est palatinis nuntius, magnam Isaurorum multitudinem, quae supra Pamphyliam Ciliciamque posita semper in asperrimis et inaccessis Tauri montibus degit, in latronum manipulos divisam regionem subiectam invadere. ac oppida quidem munita tentare non poterant, vicos autem moenibus destitutos et obvia quaevis irruendo vexabant; quos incursus id ipsis faciliores reddebat, quod istaec regio paulo ante fuisset ab hostibus capta, Tribigildo cum barbaris suis rebellionem molito. his nuntiatis Arbazacius dux mittitur, qui laborantibus Pamphyliae rebus succurreret. is ubi copias idoneas accepisset et latrones fuga dilapsos intra montes persecutus fuisset, complures eorum villas cepit et virorum multitudinem non exiguam interfecit; adeoque prorsus eos in potestatem facillime redegisset, et incolis oppidorum securitatem solidam parasset, nisi deliciis et foedis voluptatibus deditus multum de vigore suo remisis-

πλουτεῖν ἔμπροσθεν ἐποιήσατο. τῆς μὲν οὖν προδοσίας ἕνεκα ταύτης μετάπεμπτος εἰς τὰ βασίλεια γενόμενος εἰς κρίσιν προσεδοκᾶτο καθίστασθαι· μέρος δὲ ὧν εἰλήφει παρὰ τῶν Ἰσαύρων τῇ βασιλίδι προσαγαγὼν τήν τε κρίσιν διέφυγε καὶ τὸν πλοῦτον περὶ τὴν ἐνθάδε τρυφὴν ἐδαπάνα. τὰ μὲν οὖν Ἰσαύρων ἐν λαθραίαις ἦν ἔτι λῃστείαις, οὔπω πρὸς φανερὰν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν πλησιαζόντων ἐθνῶν ἀναστάντα.

a. 405

26. . . . ἀνεχώρησεν, ᾗ προείρηταί μοι, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἄλλης ὁπόσην ὁ Ἀχελῷος ποταμὸς διαρρεῖ, διατρίβων ἐν ταῖς Ἠπείροις, ἣν οἰκοῦσι Μολοττοί τε καὶ Θεσπρωτοὶ καὶ ὅσοι τὰ μέχρις Ἐπιδάμνου καὶ Ταυλαντίων οἰκοῦσι χωρία, τὸ παρὰ Στελίχωνος ἀνέμενε σύνθημα τοιόνδε πως ὄν. τοὺς τὴν Ἀρκαδίου βασιλείαν οἰκονομοῦντας ὁρῶν ὁ Στελίχων ἀλλοτρίως πρὸς αὐτὸν ἔχοντας διενοεῖτο, κοινωνῷ χρησάμενος Ἀλαρίχῳ, τῇ Ὁνωρίου βασιλείᾳ τὰ ἐν Ἰλλυριοῖς ἔθνη πάντα προσθεῖναι, συνθήκας τε περὶ τούτου πρὸς αὐτὸν ποιησάμενος εἰς ἔργον ἄγειν ὅσον οὐδέπω τὴν ἐπιχείρησιν προσεδόκα. προσδεχομένου δὲ Ἀλαρίχου τῷ παραγγέλματι πειθαρχήσειν, Ῥοδογάϊσος ἐκ τῶν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον καὶ τὸν Ῥῆνον Κελτικῶν τε καὶ Γερμανικῶν ἐθνῶν εἰς τεσσαράκοντα συναγαγὼν μυριάδας εἰς τὴν Ἰταλίαν ὥρμητο διαβῆναι. οὗ προσαγγελθέντος ἡ μὲν πρώτη πάντας κατέπληξεν

1 ἐποιήσατο *S*: libri ποιησάμενος. 8 ἀνεχώρησεν] Ἀλάριχος δὲ ἐπειδὴ ἀνεχώρησεν Leunclavius. lib. 5 c. 7. 10 Ἠπείροις] sic quoque 5 29 ter; 48. erat iam hac aetate Epirus vetus et nova. *H.* ἣν singulare relativum respicit generale χώραν. alioqui plurali numero legendum esset ἅς. *S.* 12 ἀνέμεσι LP. 18 aliis *Radagaisus* vel *Radagasus*.

set, ac pecuniae manus porrigens bono publico divitias praetulisset. quapropter ob hanc praevaricationem ad aulam revocatus, nihil exspectabat aliud quam uti iudicio sisteretur. sed parte illorum quae ab Isauris acceperat Augustae oblata, tum examen effugit, tum opes istas in voluptates urbanas impendit. enimvero molitiones Isaurorum adhuc intra clandestina se latrocinia continebant, necdum illis aperte gentes proximas aggressis.

26. Ceterum Alarichus, ubi, ceu dictum a nobis est, excessisset e Peloponneso et reliqua regione, quam Achelous amnis interfluit, in Epiris haerens, quam regionem incolunt Molossi Thesproti et alii, quotquot sita usque ad Epidamnum et Taulantios inhabitant loca, rem cum Stelichone compositam exspectabat, quae huiusmodi erat. cum Stelicho videret eos qui Arcadianum imperium administrabant animis erga se infestis esse, adiuncto sibi Alaricho socio cunctas in Illyriis nationes Honorii regno cogitabat adiicere. qua de re cum Alaricho pactus occasionem exspectabat, uti reapse quam primum hunc conatum exsequeretur. dum Alarichus in hoc intentus esset ut imperatis obtemperaret, Rodogaisus ex transistrianis et transrhenanis Celticisque Germanicisque nationibus collectis hominum quadringentis milibus ad transeundum in Italiam se parat. qua re nuntiata cunctos mirifice prima fama

ἀκοή· τῶν δὲ πόλεων ταῖς ἐλπίσιν ἀπεγνωκότων, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Ῥώμης εἰς ἔσχατον κινδύνου συνταραχθείσης, ἀναλαβὼν ὁ Στελίχων ἅπαν τὸ ἐν τῷ Τικήνῳ τῆς Λιγυστικῆς ἐνιδρυμένον στρατόπεδον (ἦν δὲ εἰς ἀριθμοὺς συνειλεγμένον τριάκοντα) καὶ ὅσον οἷός τε γέγονε συμμαχικὸν ἐξ Ἀλανῶν καὶ Οὔννων περιποιήσασθαι, τὴν ἔφοδον τῶν πολεμίων οὐκ ἀναμείνας αὐτὸς ἐπεραιώθη τὸν Ἴστρον ἅμα παντὶ τῷ στρατεύματι, καὶ τοῖς βαρβάροις ἀπροσδοκήτοις ἐπιπεσὼν ἅπαν τὸ πολέμιον πανωλεθρίᾳ διέφθειρεν, ὥστε μηδένα σχεδὸν ἐκ τούτων περισωθῆναι, πλὴν ἐλαχίστους ὅσους αὐτὸς τῇ Ῥωμαίων προσέθηκε συμμαχίᾳ. ἐπὶ ταύτῃ μέγα φρονῶν ὁ Στελίχων εἰκότως τῇ νίκῃ, μετὰ τοῦ στρατοπέδου παρὰ πάντων ὡς εἰπεῖν στεφανούμενος ἐπανῄει, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τῶν προσδοκηθέντων κινδύνων τὴν Ἰταλίαν ἐλευθερώσας.

27. Ἐν δὲ τῇ Ῥαβέννῃ (μητρόπολις δὲ Φλαμινίας, πόλις ἀρχαία, Θεσσαλῶν ἀποικία, Ῥήνη κληθεῖσα διὰ τὸ πανταχόθεν ὕδασι περιρρεῖσθαι, καὶ οὐχ ὡς Ὀλυμπιόδωρος ὁ Θηβαῖός φησι, διὰ τὸ Ῥῶμον, ὃς ἀδελφὸς γέγονε Ῥωμύλῳ, τῆς πόλεως ταύτης οἰκιστὴν γεγονέναι· Κουαδράτῳ γάρ, οἶμαι, θετέον, ἐν τῇ κατὰ τὸν βασιλέα Μάρκον ἱστορίᾳ τοῦτο περὶ τῆς πόλεως ταύτης διεξελθόντι) ἐν τῇ Ῥαβέννῃ τοίνυν ταύτῃ παρεσκευασμένῳ Στελίχωνι ταῖς Ἰλλυριῶν πόλεσι μετὰ στρατεύματος ἐπιστῆναι, καὶ σὺν Ἀλαρίχῳ παρασπάσασθαι μὲν αὐτὰς Ἀρκαδίου περιποιήσασθαι δὲ τῇ

3 Λιβυστικῆς LP. 15 Ῥύνη P. 18 Κουαστράτῳ LP. οἶμαι θετέον Hemsterhusius (Thom. Mag. ed. Bernard. p. 444): antea οἱ μεθετέον. κατὰ τὸν βασ. recte legi (non μετὰ) docent in Veri et Cassii vita Capitolinus c. 7 et Gallicanus c. 1. *S.*

percussit. cumque desperassent urbes et ipsa Roma iam in extremo periculo turbata esset, Stelicho, sumptis secum universis copiis, Ticino Liguriae impositis (erant autem numeri militum triginta) cum aliis sociorum auxiliis, quae ab Alanis et Hunnis impetrare potuerat, hostium adventu non exspectato, cum omni exercitu Istrum ipse transiecit, et barbaros nec opinantes aggressus universas hostium copias ad internecionem caecidit, adeo quidem ut horum prope nullus incolumis evaderet, exceptis paucissimis, quos ipse Romanis auxiliis adscripsit. ob hanc victoriam Stelicho non abs re magnos animos gerens, cum exercitu ab omnibus propemodum coronatus redibat, cum praeter omnem spem formidatis periculis Italiam liberasset.

27. Hinc ad Ravennam (ea metropolis est Flaminiae, prisca sane civitas, colonia Thessalorum, Rhene dicta, quod eam aquae ab omni parte circumfluant; non autem propterea, velut Olympiodorus ille Thebanus ait, quod Remus Romuli frater huius urbis conditor fuerit: nam Quadrato, ut opinor, assentiendum est, qui de hac urbe in historia Marci principis id commemoravit) ad Ravennam igitur hanc Stelichone iam parato ad Illyricas urbes cum exercitu adeundas et Alarichi auxilio ab Arcadio quidem averten-

Ὁνωρίου βασιλείᾳ, δύο κωλύματα συνέβη παρεμπεσεῖν, φήμη τε ὡς Ἀλάριχος τεθνεὼς εἴη διαδραμοῦσα, καὶ ἐκ τῆς Ῥώμης Ὁνωρίου γράμματα τοῦ βασιλέως ἀποδοθέντα, δι᾽ ὧν ἐδηλοῦτο ὡς Κωνσταντῖνος ἐπιθέμενος εἴη τυραννίδι καὶ ἐκ τῆς Βρεττανικῆς a. 407 νήσου περαιωθεὶς ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσι παραγένοιτο, τὰ βασιλέως ἐν ταῖς πόλεσι πράττων. ἀλλ᾽ ὁ μὲν περὶ τῆς Ἀλαρίχου τελευτῆς λόγος ἀμφίβολος ἔδοξεν εἶναι, πρίν τινας παραγεγονότας ὅ τι περ εἴη δηλῶσαι· τὰ δὲ περὶ τῆς ἀναρρήσεως Κωνσταντίνου λεγόμενα παρὰ πᾶσιν ἐκράτει. διὰ ταῦτα τῆς ἐπὶ Ἰλλυριοὺς ὁρμῆς ὁ Στελίχων ἀνακοπεὶς εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο, κοινολογήσασθαι περὶ τοῦ πρακτέου βουλόμενος.

28. Τριβέντος δὲ τοῦ φθινοπώρου καὶ τοῦ χειμῶνος ἐπιλαβόντος a. 408 ὕπατοι μὲν ἀνεδείχθησαν Βάσσος καὶ Φίλιππος, ὁ δὲ βασιλεὺς Ὁνώριος, ἀπὸ πολλοῦ Μαρίας αὐτῷ τελευτησάσης τῆς γαμετῆς, τὴν ταύτης ἀδελφὴν Θερμαντίαν ᾔτει οἱ δοθῆναι πρὸς γάμον. ἀλλ᾽ ὁ μὲν Στελίχων . . ἐνδώσειν πρὸς τοῦτο, Σερῆνα δὲ ἐνέκειτο, πραχθῆναι βουλομένη τὸν γάμον τοιᾶσδε ἕνεκα αἰτίας. τοῦ γάμου πρὸς τὴν Μαρίαν Ὁνωρίου ἐνισταμένου, γάμων ὥραν οὔπω τὴν κόρην ἄγουσαν ἡ μήτηρ ὁρῶσα, καὶ οὔτε ἀναβάλλεσθαι τὸν γάμον ἀνεχομένη, καὶ τὸ παρ᾽ ἡλικίαν εἰς μῖξιν ἐκδοῦναι φύσεως ἀδικίαν καὶ οὐδὲν ἕτερον εἶναι . ., γυναικὶ τὰ τοιαῦτα θερα-

1 congruentius φήμην — διαδραμοῦσαν. *S.* 15 Θερμαντίαν *R* : vulgo Ἑρματίαν. 16 post Στελίχων desideratur οὐκ ἐδόκει, οὐκ ἔμελλε, vel simile quidpiam. *S.* 21 post εἶναι Leunclavius supplet νομίζουσα. *S.*

das, Honorii vero regno adiiciendas, impedimenta duo contigit intervenire, famam scilicet hinc inde de Alarichi morte sparsam, et literas Honorii principis, allatas Roma, quibus in literis perscriptum erat Constantinum perduellem iam ex insula Britannia transvectum ad transalpinas gentes accessisse, ac se pro imperatore in civitatibus gerere. verum de Alarichi morte rumor incertus esse visus fuit, donec quidam intervenissent et ipsam, ut erat, rem nuntiassent. quae autem de Constantini designatione perhibebantur, apud omnes fidem invenere. quapropter in Illyricana praepeditus expeditione Stelicho Romam proficiscitur, uti cum aliis de rebus agendis consultaret.

28. Exacto auctumno, cum hiems coepisset, Bassus et Philippus consules designati sunt. imperator autem Honorius, Maria coniuge iam pridem rebus humanis exempta, sororem eius Thermantiam sibi matrimonio iungi petebat. in hoc Stelicho quidem haud assensurus videbatur, sed urgebat Serena, quae hasce nuptias ob huiusmodi causam conciliari vellet. cum Honorius matrimonium cum Maria contraheret, mater eius Serena, quae puellam necdum nubilem aetatem attigisse cerneret, ac neque sibi posset imperare ut nuptiae differrentur, et immaturam maritali consuetudini tradere nihil arbitraretur esse aliud quam iniuriam naturae facere, nacta mulierem quae

πεύειν ἐπισταμένη περιτυχοῦσα πράττει διὰ ταύτης τὸ συνεῖναι μὲν τὴν θυγατέρα τῷ βασιλεῖ καὶ ὁμόλεκτρον εἶναι, τὸν δὲ μήτε ἐθέλειν μήτε δύνασθαι τὰ τῷ γάμῳ προσήκοντα πράττειν. ἐν τούτῳ τῆς κόρης ἀπείρου γάμων ἀποθανούσης, εἰκότως ἡ Σερήνα βασιλείου γονῆς ἐπιθυμοῦσα δέει τοῦ μὴ τὴν τοσαύτην αὐτῇ δυναστείαν ἐλαττωθῆναι, τῇ δευτέρᾳ θυγατρὶ συνάψαι τὸν Ὁνώριον ἔσπευδεν. οὗ δὴ γενομένου τελευτᾷ μὲν ἡ κόρη μετ᾽ οὐ πολύ, ταὐτὰ τῇ προτέρᾳ παθοῦσα.

29. *Στελίχων δέ, ἀγγείλαντός αὐτῷ τινὸς ὡς τὰς Ἠπείρους Ἀλάριχος καταλιπών, ὑπερβάς τε τὰ διείργοντα στενὰ τὴν ἀπὸ Παιονίας ἐπὶ Οὐενετοὺς διάβασιν, τὰς σκηνὰς εἰς Ἤμωνα πόλιν ἐπήξατο, μεταξὺ Παιονίας τῆς ἀνωτάτω καὶ Νωρικοῦ κειμένην, — ἄξιον δὲ μὴ παραδραμεῖν ὅσα τῆς πόλεώς ἐστι ταύτης, καὶ ὅπως τὴν ἀρχὴν ἔτυχεν οἰκισμοῦ. τοὺς Ἀργοναύτας φασὶν ὑπὸ τοῦ Αἰήτου διωκομένους ταῖς εἰς τὸν Πόντον ἐκβολαῖς τοῦ Ἴστρου προσορμισθῆναι, κρῖναί τε καλῶς ἔχειν διὰ τούτου πρὸς ἀντίον τὸν ῥοῦν ἀναχθῆναι καὶ μέχρι τοσούτου διαπλεῦσαι τὸν ποταμὸν εἰρεσίᾳ καὶ πνεύματος ἐπιτηδείου φορᾷ, μέχρις ἂν τῇ θαλάσσῃ πλησιαίτεροι γένοιντο. πράξαντες δὲ ὅπερ ἔγνωσαν, ἐπειδὴ κατὰ τοῦτον ἐγένοντο τὸν τόπον, μνήμην καταλιπόντες τῆς σφετέρας ἀφίξεως τὸν τῆς πόλεως οἰκισμόν, μηχαναῖς ἐπιθέντες τὴν Ἀργὼ καὶ τετρακοσίων σταδίων ὁδὸν ἄχρι θαλάσσης ἑλκύσαντες οὕτω ταῖς Θεσσαλῶν ἀκταῖς προσωρμίσθησαν, ὡς ὁ ποιητὴς ἱστορεῖ*

rebus huiusmodi remedium afferre sciret, eius opera perficit ut filia cum principe quidem viveret ac tori consors eiusdem esset, verum ille nec vellet nec posset ea quae matrimonium requireret implere. interim puella virgine mortua, non abs re Serena, quae sobolis imperatoriae consequendae percupida esset, ob metum, ne quid sibi de tanta potentia decederet, id operam dabat ut Honorium alteri filiae copularet. quo facto puella vitam cum morte commutat, cum paulo post idem ei quod priori accidisset.

29. Ad Stelichonem vero nuntium quidam pertulit, Alarichum relictis Epiris, et superatis angustiis quae a Pannonia transitum ad Venetos impediunt, apud Emonem oppidum castra locasse, quod inter Pannoniam supremam et Noricum situm est. atque hoc loco par est, minime silentio praeteriri quae ad oppidum hoc pertinent, et quonam modo condi ab initio coeperit. aiunt Argonautas, cum eos Aeetas persequeretur, ad Istri appulisse ostia, quibus in Pontum ille semet exonerat; recteque se facturos existimasse, si adverso flumine veherentur, ac tantisper in hoc amne remigiis et idonei venti adiumento navigarent, donec ad mare propius accessissent. cum id consilium fuissent exsecuti iamque ad locum hunc pervenissent, ipsa structura oppidi huius ad memoriam adventus in istam regionem sui relicta, et Argo machinis imposita perque stadiorum quadringentorum spatium usque ad mare tracta, Thessalorum littoribus appulerunt, sicuti Pisander poëta memoriae prodidit,

Πείσανδρος ὁ τῇ τῶν ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν ἐπιγραφῇ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν ἱστορίαν περιλαβών. ἐκ δὲ τῆς Ἥμωνος προελθὼν καὶ τὸν Ἄκυλιν περαιωθεὶς ποταμὸν τῷ Νωρικῷ προσέβαλεν, ἤδη τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν ἔξω γενόμενος. ὁρίζει δὲ ταῦτα τὰς Παιονίας ἐσχατιάς, στενωτάτην ὁδὸν διδόντα τοῖς ἐπὶ τὸ Νωρικὸν ἔθνος διαβαίνειν ἐθέλουσι, καὶ πρὸς ἣν ὀλίγοι φύλακες ἤρκουν, εἰ καὶ πλῆθος τὴν πάροδον ἐβιάζετο. διαβὰς δὲ ὅμως ὁ Ἀλάριχος ἐκ τοῦ Νωρικοῦ πρὸς Στελίχωνα πρεσβείαν ἐκπέμπει, χρήματα αἰτῶν ὑπέρ τε τῆς ἐν ταῖς Ἠπείροις τριβῆς, ἣν ἔλεγεν αὐτῷ Στελίχωνι πεισθέντι γενέσθαι, καὶ τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸ Νωρικὸν εἰσβολῆς. ὁ δὲ Στελίχων τὴν πρεσβείαν δεξάμενος καὶ ἐν τῇ Ῥαβέννῃ τοὺς πρέσβεις ἐάσας εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο, κοινώσασθαι τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ γερουσίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου βουλόμενος. συνελθούσης δὲ τῆς γερουσίας εἰς τὰ βασίλεια καὶ βουλῆς περὶ τοῦ πολεμεῖν ἢ μὴ προτεθείσης, ἡ μὲν τῶν πλειόνων εἰς τὸ πολεμεῖν ἐφέρετο γνώμη, μόνος δὲ Στελίχων σὺν ὀλίγοις, ὅσοι φόβῳ συγκατετίθεντο, τὴν ἐναντίαν ἐχώρουν, εἰρήνην πρὸς Ἀλάριχον ποιεῖσθαι ψηφιζόμενοι. τῶν δὲ τὸν πόλεμον αἱρουμένων ἀπαιτούντων Στελίχωνα λέγειν ἀνθ᾽ ὅτου μὴ πολεμεῖν μᾶλλον ἀλλὰ εἰρήνην ἄγειν αἱρεῖται, καὶ ταύτην ἐπ᾽ αἰσχύνῃ τοῦ Ῥωμαίων ἀξιώματος ἀνέχεται χρημάτων ὠνήσασθαι, "διὰ γὰρ τὸ τῷ βασιλεῖ συνοῖσον" ἔφη "τοσοῦτον ἐν ταῖς Ἠπείροις διέτριψε χρόνον," ὡς ἂν

1 ἡραϊκῶν θεογαμιῶν Fabricius in Bibl. Gr. defendit vulgatam *Ruhnkenius*, et interpretatur *heroum nuptias cum deabus*. vid. ad Virgilii t. 4 p. 236. *Heynius*. *R.*

qui Heroicarum divarumque nuptiarum titulo totam hanc propemodum historiam complexus est. Emone vero progressus Alarichus, et Aquili flumine transiecto, iam superatis Apenninis montibus ad Noricum accessit. hi montes extremos Pannoniae limites finiunt, et iis qui ad Noricam gentem transire volunt artissimam viam praebent; cui custodiendae praesidiarii pauci sufficiunt, etiamsi magna multitudo vi transire conetur. Alarichus tamen his transitis e Norico legatos ad Stelichonem mittit, pecuniam poscens tum eius morae nomine, qua se suasu Stelichonis aiebat in Epiris haesisse, tum huius in Italiam et Noricum profectionis causa. Stelicho hac legatione accepta, relictis Ravennae legatis, Romam abit, cum imperatore ac senatu de eo quod agendum esset consilia collaturus. posteaquam senatus in palatio convenisset, proposita consultatione bellum gerendum esset nec ne, complurium quidem eo sententia tendebat ut bello res decerneretur. solus Stelicho cum paucis, qui ei metu adducti assentiebantur, contrariam in sententiam ibant et faciundae cum Alaricho pacis auctores erant. hic cum ii qui paci bellum praeferebant, a Stelichone sibi dici peterent quamobrem non bellum potius gerere quam pacem colere mallet, eamque cum dedecore Romanae maiestatis pecunia redimere sustineret, "quoniam" inquit "ob commodum principis Alarichus in Epiris tam diu haesit, ut coniuncta mecum opera, bello principi

ἅμα οἱ τῷ τῆς ἑῴας βασιλεύοντι πολεμήσας Ἰλλυριοὺς ἐκείνης παρέληται τῆς ἀρχῆς καὶ τῇ Ὀνωρίου προσθείη. τοῦτο δ' ἂν εἰς ἔργον ἤδη προῆλθεν, εἰ μὴ τοῦ βασιλέως Ὀνωρίου φθάσαντα γράμματα τὴν ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἔλασιν αὐτοῦ διεκώλυσεν, ἣν ἐκδεχόμενον Ἀλάριχον αὐτόθι χρόνον δαπανῆσαι πολύν. καὶ ταῦτα λέγων ὁ Στελίχων ἅμα καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐδείκνυ, καὶ τὴν Σερήναν αἰτίαν ἔλεγεν εἶναι τὴν ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων ὁμόνοιαν ἀδιάφθορον φυλάττεσθαι βουλομένην. πᾶσι τοίνυν δόξαντος δίκαια λέγειν Στελίχωνος, ἐδόκει τῇ γερουσίᾳ χρυσίου τετρακισχιλίας ὑπὲρ τῆς εἰρήνης Ἀλαρίχῳ δίδοσθαι λίτρας, τῶν πλειόνων οὐ κατὰ προαίρεσιν ἀλλὰ Στελίχωνος φόβῳ τοῦτο ψηφισαμένων, ὥστε ἀμέλει Λαμπάδιος γένους καὶ ἀξιώματος εὖ ἔχων, τῇ πατρίῳ φωνῇ τοῦτο ὑποφθεγξάμενος "non est ista pax sed pactio servitutis," ὃ δηλοῖ δουλείαν μᾶλλον ἤπερ εἰρήνην εἶναι τὸ πραττόμενον, ἅμα τῷ διαλυθῆναι τὸν σύλλογον, δέει τοῦ μὴ παθεῖν τι διὰ τὴν παρρησίαν, εἴς τινα πλησιάζουσαν τῶν Χριστιανῶν ἀπέφευγεν ἐκκλησίαν.

30. Ὁ μὲν οὖν Στελίχων τὴν πρὸς Ἀλάριχον εἰρήνην τοιῷδε τρόπῳ καταπραξάμενος ἐπὶ τὴν ἔξοδον ὥρμητο, τοῖς αὐτῷ δόξασιν ἔργον ἐπιθήσων· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐθέλειν ἔφασκεν ἐκ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν Ῥάβενναν παραγενέσθαι θεάσασθαί τε τὸ στρατόπεδον καὶ φιλοφρονήσασθαι, πολεμίου μάλιστα τοιούτου τῆς Ἰταλίας ἐντὸς διαβάντος. ἔλεγε δὲ ταῦτα οὐκ οἴκοθεν κινούμενος, ἀλλὰ συμβουλῇ Σερήνας πειθόμενος· ἐβούλετο γὰρ αὐτὸν

15 τῷ St libri τοῦ, Photii more.

Orientis illato, Illyrios ab eius averteret imperio regnoque Honorii adiiceret." et quidem hoc reapse iam successurum fuisse aiebat, si non Honorii principis literae prius allatae suam profectionem versus Orientem impedivissent; in cuius exspectatione tantum temporis Alarichus istic consumpserit. atque haec dicens Stelicho simul et epistolam principis ostendit, et culpam in Serenam confert, quae amborum principum concordiam sartam tectam servari voluisset. quapropter omnibus aequa dicere viso Stelichone, senatui placuit Alaricho quattuor librarum milia auri pacis nomine solvi, cum plures id senatusconsultum non sponte sed metu Stelichonis fecissent. adeoque Lampadius, genere dignitateque praestans, cum verbum hoc lingua patria protulisset "non est ista pax sed pactio servitutis," dimisso senatu, ne quid sibi propter hanc libertatem accideret veritus, ad proximam quandam Christianorum ecclesiam aufugit.

30. In hunc modum Stelicho confecta cum Alaricho pace ad profectionem semet accingit, ut quae secum decrevisset exsequeretur. imperator autem velle se Roma Ravennam abire dicebat visendi exercitus et benigne compellandi causa, praesertim posteaquam talis ac tantus hostis in Italiam transiisset. ea vero non impulsus a se ipso, sed consilio Serenae obtempe-

ἀσφαλεστέραν πόλιν οἰκεῖν, ἵνα εἰ τὴν εἰρήνην πατήσας Ἀλάριχος ἐπέλθῃ τῇ Ῥώμῃ, μὴ κυριεύσῃ καὶ τοῦ βασιλέως· ἦν γὰρ αὐτῇ σπουδὴ περισώζεσθαι τοῦτον, ὡς καὶ αὐτῆς τὴν ἀσφάλειαν διὰ τῆς ἐκείνου σωτηρίας ἐχούσης. τῆς δὲ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὴν Ῥάβενναν ὁρμῆς ἀποθυμίου τῷ Στελίχωνι φανείσης, ἐπενοεῖτο πολλὰ ταύτης κωλύματα. τοῦ δὲ βασιλέως οὐκ ἐνδιδόντος ἀλλ' ἐχομένου τῆς ὁδοιπορίας, Σάρος βάρβαρος μὲν τὸ γένος, ἐν δὲ τῇ Ῥαβέννῃ στίφους βαρβάρων ἡγούμενος, γνώμῃ Στελίχωνος ἐκίνει πρὸ τῆς πόλεως θορύβους, οὐχ ὡς τῷ ὄντι συνταράξαι τὰ καθεστῶτα βουλόμενος, ἀλλ' ὡς ἂν ἐκφοβήσοι τὸν βασιλέα καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὴν Ῥάβενναν ἀποστρέψειε. τοῦ δὲ οὐκ ἀποστάντος ἧς εἶχε γνώμης, Ἰουστινιανὸς ἐν τῷ τῶν συνηγόρων κατὰ τὴν Ῥώμην ἐπιτηδεύματι διαπρέψας, αἱρεθεὶς δὲ παρὰ Στελίχωνος πάρεδρός τε ὁμοῦ καὶ σύμβουλος, ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀγχινοίας φαίνεται τὰ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ τεκμαιρόμενος, καὶ ὡς ἀλλοτρίως ἔχοντες πρὸς Στελίχωνα οἱ ἐν τῷ Τικήνῳ στρατιῶται τοῦ βασιλέως ἐπιδημήσαντος εἰς τὸν ἔσχατον αὐτὸν καταστήσουσι κίνδυνον. διετέλει τε παραινῶν ἐκστῆναι τὸν βασιλέα τῆς τοιαύτης ὁρμῆς. ὁρῶν δὲ ἀπειθοῦντα τοῖς Στελίχωνος λόγοις ἀπιὼν ᾤχετο, δέει τοῦ μὴ διὰ τὴν οἰκειότητα συγκατενεχθῆναι τῇ Στελίχωνος τύχῃ.

31. Φήμης δὲ πρότερον εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθούσης ὡς Ἀρκάδιος ὁ βασιλεὺς τελευτήσειε, κυρωθείσης τε μετὰ τὴν Ὀνωρίου Honorius et Theodosius II.

2 congruentius ἐπέλθοι. S.

rans aiebat. haec enim ipsum in urbe tutiori degere volebat, ut, si pace violata Romam Alarichus invaderet, non etiam principem in potestatem suam redigeret. hunc enim studiose conservatum cupiebat, velut a cuius salute ipsius etiam incolumitas penderet. cum autem hoc imperatoris iter parum Stelichoni probaretur, multa eius impediendi causa excogitat. verum illo non cedente sed iter urgente, Sarus, natione barbarus et Ravennae praefectus agmini barbaro, de sententia Stelichonis ante urbem tumultus excitat, non quod reapse de turbandis rebus quicquam haberet in animo, sed ut imperatori metum incuteret et eum ab instituto itinere diverteret. cum ne sic quidem a sententia princeps dimoveretur, Iustinianus, advocatorum professione Romae clarus et a Stelichone lectus assessor atque consiliarius, acri sagacitate ingenii, quid illud imperatoris iter sibi vellet, assecutus e certis indiciis videtur; et quod ii milites qui Ticini erant, alienis a Stelichone animis, ubi princeps eo venisset, hominem in extremum discrimen essent adducturi. quamobrem hortari non desiit ut ab hoc instituto principem revocaret. sed cum videret hunc iis quae diceret Stelicho non obtemperantem, veritus ne propter familiaritatem pessum cum fortuna Stelichonis iret, ab eo discessit.

31. Fuerat iam ante Romam perlatus de morte imperatoris Arcadii rumor, et post abitum Honorii principis ad urbem Ravennam, confirmatus.

τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Ῥάβενναν ἄφιξιν, ἐπειδὴ Στελίχων μὲν εἰς τὴν Ῥάβενναν ἦν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπέστη Βονωνίᾳ τῇ πόλει, μιᾷ τῆς Αἰμιλίας οὔσῃ, διεστηκυίᾳ δὲ τοῖς καλουμένοις μιλίοις ἑβδομήκοντα τῆς Ῥαβέννης, μετάπεμπτος γίνεται Στελίχων οἷα στρατιωτῶν κατὰ τὴν ὁδὸν πρὸς ἀλλήλους στασιασάντων, ἐφ᾽ ᾧ σωφρονισμὸν αὐτοῖς ἐπαχθῆναι. Στελίχωνος δὲ συναγαγόντος τοὺς στασιάσαντας, καὶ οὐχ ὅτι σωφρονισθῆναι μόνον αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς κελεύσειεν εἰπόντος, ἀλλ᾽ ὅτι κατὰ δεκάδα τὸν αἰτιώτατον ἕνα θανάτῳ ζημιωθῆναι προσετέτακτο, τοσοῦτον αὐτοῖς ἐνέθηκε φόβον ὥστε δάκρυα πάντας ἀφιέντας εἰς ἔλεον τὸν στρατηγὸν ἐπισπάσασθαι καὶ ὑποσχέσθαι τὴν τοῦ βασιλέως εὐμένειαν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔσφηλεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς τῆς ὑποσχέσεως, εἰς τὴν περὶ τῶν κοινῶν ἐτράπησαν σκέψιν· ὅ τε γὰρ Στελίχων εἰς τὴν ἑῴαν ἐβούλετο διαβῆναι καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἀρκαδίου παῖδα Θεοδόσιον διαθεῖναι, νέον ὄντα καὶ κηδεμονίας δεόμενον, ὅ τε βασιλεὺς Ὁνώριος αὐτὸς στέλλεσθαι τὴν ὁδὸν ταύτην διενοεῖτο, καὶ ὅσα πρὸς ἀσφάλειαν τῆς τοῦ νέου βασιλείας οἰκονομῆσαι. δυσαρεστήσας ἐπὶ τούτῳ Στελίχων τὸν ὄγκον τῶν περὶ τὴν ὁδὸν ἐσομένων δαπανημάτων ἄγων εἰς μέσον ἀποτρέπει τὸν βασιλέα ταύτης τῆς ἐγχειρήσεως. ἔλεγε δὲ μηδὲ τὴν ἐπανάστασιν Κωνσταντίνου συγχωρεῖν αὐτῷ τῆς περὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥώμην αὐτὴν ἀποστῆναι φροντίδος, ἤδη Κωνσταντίνου τοῦ τυράννου τὴν Γαλατίαν πᾶσαν διαδραμόντος καὶ ἐν τῇ Ἀρελάτῳ διατρίβοντος. προσεῖναι δὲ τού-

6 δὲ add *H.*

inde cum esset Ravennae Stelicho, princeps autem venisset Bononiam, quae urbs est Aemiliae, spatio septuaginta miliarium, ut vocant, a Ravenna remota, arcessitus fuit ab eo Stelicho, quod in itinere milites inter se tumultuati fuissent, ut eos castigatos compesceret. Stelicho, convocatis militibus seditiosis, cum non modo iussisse diceret imperatorem ut castigarentur, sed etiam praecepisse ut decumatione facta nocentissimus quisque morte multaretur, tantam eis trepidationem incussit ut omnes profusis lacrumis ducem ad eam misericordiam flecterent, ut principis clementiam eis polliceretur. cumque princeps, quod ille promiserat, ratum habuisset, ad consultationem de publicis rebus animum adiecerunt. nam et Stelicho cupiebat in Orientem proficisci resque Theodosii constituere, qui Arcadii filius erat, adhuc adolescens ac tutelae indigus, et ipse princeps Honorius idem illud iter suscipere cogitabat, et quae stabiliendo pupilli huius imperio facerent ordinare. quod cum Stelichoni displicuisset, in medium producta sumptuum in itinere faciundorum mole principem ab hoc consilio deterret. praeterea ne licere quidem ei per Constantini rebellionem ait ut ab Italiae atque ipsius Romae cura longius abscederet, quando iam perduellis ille Constantinus universam Galliam percurrisset et Arelate degeret. ad ista, quae tamen ad requirendam prae-

τοις, καίπερ οὖσιν ἱκανοῖς εἰς τὸ δεῖσθαι τῆς τοῦ βασιλέως παρουσίας τε καὶ προνοίας; καὶ τὴν Ἀλαρίχου μετὰ τοσούτου στρατοπέδου βαρβάρων ἐπιδημίαν, ἀνθρώπου βαρβάρου καὶ ἀπίστου καὶ ἐπειδὰν εὕροι τὴν Ἰταλίαν βοηθείας ἔρημον ἐπελευσομένου. γνώμην δὲ ἀρίστην εἶναι καὶ τῇ πολιτείᾳ λυσιτελοῦσαν Ἀλάριχον μὲν ἐπιστρατεῦσαι τῷ τυράννῳ, τῶν τε σὺν αὐτῷ βαρβάρων ἄγοντα μέρος καὶ τέλη Ῥωμαϊκὰ καὶ ἡγεμόνας, οἳ κοινωνήσουσιν αὐτῷ τοῦ πολέμου, τὴν ἑῴαν δὲ αὐτὸς καταλήψεσθαι βασιλέως κελεύοντος καὶ γράμματα περὶ τοῦ πρακτέου διδόντος. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς μὲν ὀρθῶς ἅπαντα εἰρῆσθαι τῷ Στελίχωνι κρίνας, τά τε γράμματα δοὺς πρὸς τὸν τῆς ἑῴας βασιλέα καὶ πρὸς Ἀλάριχον τῆς Βονωνίας ἐξήλαυνε· Στελίχων δὲ κατὰ χώραν ἔμενε τέως, οὔτε ἐπὶ τὴν ἑῴαν προϊὼν οὔτε ἕτερόν τι τῶν βεβουλευμένων ἄγων εἰς ἔργον, ἀλλ' οὔτε μέρος τῶν ἐν τῷ Τικήνῳ στρατιωτῶν εἰς τὴν Ῥάβενναν ἢ ἑτέρωθί που μετατιθείς, ὡς ἂν μὴ τῷ βασιλεῖ κατὰ πάροδον ὑπαντήσαντες εἴς τινα κατ' αὐτοῦ τὸν βασιλέα κινήσειαν πρᾶξιν.

32. Ἀλλὰ Στελίχων μὲν οὐδὲν συνεπιστάμενος ἀπηχὲς ἢ κατὰ τοῦ βασιλέως ἢ κατὰ τῶν στρατιωτῶν βεβουλευμένον ἐν τούτοις ἦν· Ὀλύμπιος δέ τις, ὁρμώμενος μὲν ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου, λαμπρᾶς δὲ στρατείας ἐν τοῖς βασιλείοις ἠξιωμένος, ἐν δὲ τῇ φαινομένῃ τῶν Χριστιανῶν εὐλαβείᾳ πολλὴν ἀποκρύπτων ἐν

12 οὐ τὴν L. rectius οὔτε τήν, subaudito cum articulo substantivo ὁδόν. S. 16 ἀπαντήσαντες L.

sentiam providentiamque principis omnino sufficerent, Alarichi quoque tantis cum barbarorum copiis adventum accedere, barbari sane hominis et infidi, qui si reperiat Italiam ope destitutam, prorsus eam invasurus sit. id vero consilium esse optimum et inprimis utile rei publicae, ut in perduellem Alarichus expeditionem susciperet, abducta secum parte barbarorum quos haberet, adiunctisque Romanis legionibus, et earum ducibus quae in huiusce belli societatem cum eo venirent: Orientem ipse Stelicho iubente principe, deque rebus iis quae peragendae istic essent literas dante, adiret. imperator, qui omnia recte ab Stelichone dicta iudicaret, datis ad Orientis imperatorem et Alarichum literis Bononia discessit. interim manet istic Stelicho, nec iter illud orientale suscipiens, nec aliud quicquam eorum quae deliberata fuerant reapse perficiens. quin ne militum quidem eorum partem qui Ticini commorabantur, Ravennam aliumve quendam in locum traducit, ne forte in transitu principis adeundi copiam nacti, eum ad moliendum aliquid adversus ipsum Stelichonem impellerent.

32. Ac Stelicho quidem nullius indigni vel adversus imperatorem vel milites consilii sibi conscius haec agebat. Olympius vero quidam, oriundus a Ponto Euxino, splendida quadam militia palatina donatus, qui sub specie pietatis Christianae magnam intra se malitiam tegeret, atque hominem se

ἑαυτῷ πονηρίαν, ἐντυγχάνειν εἰωθὼς δι' ἐπιεικείας προσποίησιν τῷ βασιλεῖ πολλὰ κατὰ τὸν ποιητὴν θυμοφθόρα τοῦ Στελίχωνος κατέχεε ῥήματα, καὶ ὡς διὰ τοῦτο τὴν ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐπιδημίαν ἐπραγματεύσατο, ὡς ἂν ἐπιβουλεύσας ἀναίρεσιν Θεοδοσίῳ τῷ νέῳ Εὐχερίῳ τῷ παιδὶ τὴν βασιλείαν παραδοίη. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εὐρυχωρίας αὐτῷ οὔσης κατὰ τὴν ὁδὸν κατέχεε τοῦ βασιλέως· ἤδη δὲ αὐτοῦ ὄντος κατὰ τὸ Τίκηνον, τοὺς νοσοῦντας ἐπισκεπτόμενος τῶν στρατιωτῶν Ὀλύμπιος (ἦν γὰρ αὐτῷ καὶ τοῦτο τῆς ἐπικεκαλυμμένης μετριότητος τὸ κεφάλαιον) τοιουτώδεις κἀκείνοις ἐνέσπειρεν ἐπῳδάς. τετάρτης δὲ μόνης ἡμέρας ἐξ οὗπερ ἐπεδήμησεν ὁ βασιλεὺς τῷ Τικήνῳ διελθούσης, μετακληθέντων εἰς τὰ βασίλεια τῶν στρατιωτῶν ἐφαίνετό τε αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς καὶ εἰς τὸν κατὰ Κωνσταντίνου τοῦ τυράννου παρεθάρσυνε πόλεμον. περὶ δὲ Στελίχωνος οὐδενὸς κινηθέντος ἐφαίνετο νεύων τοῖς στρατιώταις Ὀλύμπιος καὶ ὥσπερ ἀναμιμνήσκων ὧν ἔτυχεν αὐτοῖς ἐν παραβύστῳ διαλεχθείς· οἱ δὲ τρόπον τινὰ παράφοροι γεγονότες Λιμένιόν τε τὸν ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσιν ὄντα τῆς αὐλῆς ὕπαρχον ἀποσφάττουσι, καὶ ἅμα τούτῳ Χαριοβαύδην τὸν στρατηγὸν τῶν ἐκεῖσε ταγμάτων· ἔτυχον γὰρ διαφυγόντες τὸν τύραννον καὶ ὑπαντήσαντες κατὰ τὸ Τίκηνον τῷ βασιλεῖ. ἐπισφάττονται δὲ τούτοις Βιγκέντιός τε καὶ Σάλβιος, ὁ μὲν τῶν ἱππέων ἡγούμενος, ὁ δὲ τῶν δομεστίκων τάγματος προεστώς. ἐπεὶ δὲ τῆς στάσεως αὐξηθείσης ὅ τε βασιλεὺς ἀνεχώρησεν ἐπὶ τὰ βασίλεια καὶ τῶν

21 Βικέντιος LP.

frugi modestumque simulans cum principe colloqui frequenter soleret, multa, ut cum poëta loquar, animum labefactantia verba contra Stelichonem effutiebat, quod eam nimirum ob causam iter illud in Orientem sibi mandari curasset, ut Theodosio minori morte per insidias structa regnum Eucherio filio suo traderet. atque haec, oblato sibi spatio et opportunitate, cum iter facerent, ad principem effundebat. qui cum Ticini iam esset, Olympius milites adversa valetudine laborantes invisens (nam et hoc ei tectae illius modestiae caput erat) consimilia quaedam inspergebat et iis incantamenta. ubi dies duntaxat quartus ex quo Ticinum imperator ingressus fuerat praeteriisset, arcessitis ad praetorium militibus se conspiciendum princeps exhibet, et ad bellum adversus Constantinum perduellem gerendum eos incitat. cum de Stelichone motus nullus exstitisset, militibus innuere palam visus est Olympius, et eos illorum quasi commonefacere de quibus secreto cum ipsis collocutus fuisset. tum illi quodam modo ad furorem redacti Limenium, apud transalpinas gentes praefectum praetorii, cum Chariobaudo, militum in iisdem locis magistro, iugulant: nam hi forte tyranni manus effugerant et Ticinum ad imperatorem accesserant. secundum hos iugulantur et Vincentius et Salvius, alter equitum magister, alter scholae domesticorum comes. aucta seditione cum princeps ad praetorium secessisset ac magistratus quidam elabi

ἀρχόντων ἔνιοι διαφυγεῖν ἠδυνήθησαν, ἐπὶ τὴν πόλιν ἅπασαν οἱ στρατιῶται διασπαρέντες ὅσους ἐδυνήθησαν τῶν ἀρχόντων ἀνεῖλον, ἐξελκύσαντες τῶν οἰκοδομημάτων ἐν οἷς ἔτυχον ἀποδράντες, τὰ δὲ τῆς πόλεως διήρπασαν χρήματα. προϊόντος δὲ εἰς ἀνήκεστον τοῦ κακοῦ, χιτώνιον ὁ βασιλεὺς περιβαλόμενος χλαμύδος δίχα καὶ διαδήματος, φανείς τε ἐν μέσῃ τῇ πόλει, σὺν πολλῷ πόνῳ μόλις οἷός τε γέγονε τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀναστεῖλαι μανίαν. ἀνῃρέθησαν δὲ τῶν ἀρχόντων ὅσοι μετὰ τὴν φυγὴν ἥλωσαν, ὅ τε τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων μάγιστρος Ναιμόριος καὶ Πατρώνιος ὁ τῶν θησαυρῶν προεστὼς καὶ ὁ τῶν ἀνηκόντων ἰδίᾳ τῷ βασιλεῖ ταμιείων προβεβλημένος, καὶ ἐπὶ τούτοις Σάλβιος ὁ τὰ βασιλεῖ δοκοῦντα τεταγμένος ὑπαγορεύειν, ὃν κοαίστωρα καλεῖν οἱ ἀπὸ Κωνσταντίνου δεδώκασι χρόνοι· τούτῳ γὰρ οὐδὲ τὸ τῶν ποδῶν ἀντιλαβέσθαι τοῦ βασιλέως ἤρκεσε πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ θανάτου. τῆς δὲ στάσεως ἄχρι δείλης ὀψίας ἐπιμεινάσης, καὶ τοῦ βασιλέως μή τι καὶ εἰς αὐτὸν γένοιτο δείσαντος καὶ διὰ τοῦτο ὑποχωρήσαντος, εὑρόντες ἐν μέσῳ Λογγινιανόν, ὃς τῆς κατὰ τὴν Ἰταλίαν αὐλῆς ὕπαρχος ἦν, ἀναιροῦσι καὶ τοῦτον. ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν ἀρχῶν προβεβλημένοι τῆς τῶν στρατιωτῶν ἔργον γεγόνασιν ἀπονοίας· ἀπώλετο δὲ καὶ τῶν παρατυχόντων πλῆθος ὅσον ἀριθμῷ μὴ ῥᾴδιον εἶναι περιλαβεῖν.

33. Ταῦτα προσαγγελθέντα Στελίχωνι κατὰ Βονωνίαν ὄντι, πόλιν οὖσαν, ὡς εἴρηται, τῆς Αἰμιλίας, οὐ μετρίως αὐτὸν

5 περιβαλλόμενος vulgo. 13 οὐδὲ] οὔτε vulgo.

fuga potuissent, sparsi per urbem universam milites magistratus, quoscunque poterant, occidunt, iis extractos aedibus in quas confugerant; et urbanas pariter opes diripiunt. ubi malum eo iam serperet ut medicinam ei facere non liceret, tuniculam sibi princeps iniiciens, absque paludamento ac diademate, mediaque in urbe conspectus, vix magno labore militum furorem compescere potuit. interfecti sunt et illi magistratus, quicunque post fugam capti fuerunt, Naemorius, ordinum palatinorum magister, et Patronius fisci praefectus et rerum privatarum sive patrimonii principis comes, secundum hos et Salvius, cuius erat officium dictare quae principi viderentur: quaestorem a Constantini temporibus appellarunt. hic ne principis quidem ipsius pedes amplexus impetrare potuit ut mortem effugeret. cum ad vesperam usque seditio durasset, ac veritus imperator ne quid etiam in se committeretur, hanc ipsam ob causam secessisset, Longinianum interim repertum, qui erat praefectus praetorii Italiae, necant. atque hi sane magistratuum muneribus fungentes ab insano milite sunt interfecti. periit et illorum qui obiter intervenerant tanta multitudo, quantam numero complecti non facile fuerit.

33. Haec ad Stelichonem perlata, qui Bononiae tum erat (urbem esse diximus Aemiliae), non mediocriter eum turbarunt. itaque convocatis omni-

ἐτάραξε. καλέσας τε ἅπαντας ὅσοι συνῆσαν αὐτῷ βαρβάρων συμμάχων ἡγούμενοι, βουλὴν περὶ τοῦ πρακτέου προυτίθει. καὶ κοινῇ πᾶσι καλῶς ἔχειν ἐδόκει τοῦ μὲν βασιλέως ἀναιρεθέντος (ἔτι γὰρ τοῦτο ἀμφίβολον ἦν) πάντας ὁμοῦ τοὺς συμμαχοῦντας Ῥωμαίοις βαρβάρους κοινῇ τοῖς στρατιώταις ἐπιπεσεῖν καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας διὰ τούτου καταστῆσαι σωφρονεστέρους, εἰ δὲ ὁ μὲν βασιλεὺς φανείη περισωθείς, ἀνῃρημένοι δὲ οἱ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες, τηνικαῦτα τοὺς τῆς στάσεως αἰτίους ὑπαχθῆναι τῇ δίκῃ. τὰ μὲν οὖν Στελίχωνι καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ βαρβάροις βεβουλευμένα τοιαῦτα ἦν· ἐπεὶ δὲ ἔγνωσαν ἀπηχὲς οὐδὲν εἰς τὴν βασιλείαν γενόμενον, οὐκέτι πρὸς τὸν κατὰ τοῦ στρατοπέδου σωφρονισμὸν ἐδόκει Στελίχωνι χωρεῖν ἀλλ' ἐπὶ τῆς Ῥαβέννης ἀναχωρεῖν· τό τε τῶν στρατιωτῶν πλῆθος ἐλάμβανε κατὰ νοῦν, καὶ προσέτι γε τὴν τοῦ βασιλέως περὶ αὐτὸν γνώμην οὐχ ἑώρα βεβαίως ἑστῶσαν, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπαφεῖναι Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ βαρβάρους οὔτε ὅσιον οὔτε ἀσφαλὲς ᾤετο εἶναι.

34. Ἐπὶ τούτοις ἀπορουμένου Στελίχωνος, οἱ σὺν αὐτῷ βάρβαροι τὰ πρότερον αὐτοῖς ἐσκεμμένα κρατεῖν ἐθέλοντες ἀφέλκειν μὲν αὐτὸν ὧν μετὰ ταῦτα ἔκρινεν ἐπεχείρουν· ὡς δὲ οὐκ ἔπειθον, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἔν τισι χωρίοις ἔκριναν ἐπιμεῖναι, μέχρις ἂν ἣν εἶχεν ὁ βασιλεὺς περὶ Στελίχωνος γνώμην σαφέστερον ἐπιδείξειε, Σάρος δὲ καὶ σώματος ῥώμῃ καὶ ἀξιώσει τῶν ἄλλων συμμάχων προέχων, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων βαρβάρων ἀν-

12 τό τε γὰρ τῶν?

bus, quos secum habebat, barbarorum foederatorum ducibus, quid agendum esset deliberandum proponit. visum omnibus communi sententia, recte se facturos, si principe necato (nam de hoc adhuc ambigebatur) pariter universi Romanis confoederati barbari coniunctis viribus in Romanos milites irruerent et hoc facto ceteros omnes ad modestiam revocarent, sin principem salvum esse constaret, interfectis magistratibus, tum vero seditionis auctores suppliciis afficiendos esse. huiusmodi quiddam a Stelichone ac barbaris, quos penes se habebat, re deliberata, decernitur. postea vero quam cognovissent nihil indignum in personam principis admissum, non amplius Stelicho castigandi exercitus causa procedendum, sed Ravennam abeundum statuit. nam et militum multitudinem ad animum revocabat, et praeterea principis animum erga se non videbat esse stabilem: barbaros denique Romanum in militem immittere neque pium neque tutum esse putabat.

34. Dum ob haec anxius haesitat Stelicho, quotquot aderant barbari, qui rata esse cuperent quae prius ab eis adhibita deliberatione decreta fuerant, abducere quidem illum ab iis conantur quae deinceps faciunda iudicabat: sed ubi persuadere non poterant, ceteri omnes quibusdam in locis haerendum statuunt, donec princeps animi sui de Stelichone sententiam magis perspicue declarasset. Sarus autem, qui et robore corporis et dignitate ceteris foederatis praestaret, opera militantium sub imperio suo barbarorum

ἑλὼν καθεύδοντας ἅπαντας οἳ Στελίχωνι προσεδρεύοντες ἔτυχον Οὖννοι, καὶ τῆς ἑπομένης αὐτῷ πάσης ἀποσκευῆς γενόμενος ἐγκρατὴς ἐπὶ τὴν τούτου σκηνὴν ἐχώρει, καθ' ἣν διατρίβων ἀπεσκόπει τὰ συμβησόμενα. Στελίχων μὲν οὖν καὶ τῶν σὺν αὐτῷ βαρβάρων διαστάντων ἐπὶ τὴν Ῥάβενναν ἀπιὼν παρεγγύα ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς βαρβάρων ἔτυχον οὖσαι γυναῖκες καὶ παῖδες, μηδένα δέχεσθαι βαρβάρων αὐταῖς προσιόντα· τῆς δὲ τοῦ βασιλέως γνώμης ἤδη κύριος Ὀλύμπιος γεγονὼς τοῖς ἐν τῇ Ῥαβέννῃ στρατιώταις ἔστελλε βασιλικὰ γράμματα κελεύοντα συλληφθέντα Στελίχωνα τέως ἐν ἀδέσμῳ παρ' αὐτῶν ἔχεσθαι φυλακῇ. τοῦτο μαθὼν ὁ Στελίχων ἐκκλησίαν τινὰ τῶν Χριστιανῶν πλησίον οὖσαν νυκτὸς οὔσης ἔτι κατέλαβεν. ὅπερ οἱ συνόντες αὐτῷ βάρβαροι καὶ ἄλλως οἰκεῖοι τεθεαμένοι, μετὰ οἰκετῶν ὡπλισμένοι τὸ ἐσόμενον ἀπεσκόπουν. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἦν ἤδη, παρελθόντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ στρατιῶται, καὶ ὅρκοις πιστωσάμενοι τοῦ ἐπισκόπου παρόντος ὡς οὐκ ἀνελεῖν αὐτὸν ἀλλὰ φυλάξαι μόνον παρὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν, ἐπειδὴ τῆς ἐκκλησίας ὑπεξελθὼν ὑπὸ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἦν φυλακήν, ἀπεδίδοτο δεύτερα γράμματα παρὰ τοῦ κεκομικότος τὰ πρότερα, θανάτου τιμώμενα τὰ κατὰ τῆς πολιτείας ἡμαρτημένα Στελίχωνι. Εὐχερίου δὲ τοῦ τούτου παιδὸς ἐν τῷ ταῦτα γενέσθαι πεφευγότος καὶ εἰς τὴν Ῥώμην ἀναχωρήσαντος, ἤγετο Στελίχων ἐπὶ τὸν θάνατον. τῶν δὲ περὶ αὐτὸν βαρβάρων καὶ οἰκετῶν καὶ ἄλλως οἰκείων (ἦσαν γὰρ πλῆθος οὐ

5 παρηγγύα? 19 πρότερα] δεύτερα LP.

necatis per quietem omnibus Hunnis, qui Stelichonis assidui satellites erant, omnibusque sequentibus illum potitus impedimentis, ad tentorium eius pergit, in quo tum degens quod futurum esset speculabatur. itaque Stelicho, barbaris etiam dissidentibus inter se, quos secum habebat, Ravennam petens civitates hortatur, in quibus forte barbarorum coniuges et liberi erant, ne quem barbarum ad se venientem intromitterent. Olympius vero, iam principis animo suam in potestatem redacto, literas ad milites Ravennates imperatorias mittit, quae Stelichonem apprehensum in libera custodia detineri iuberent. ea re cognita vicinam quandam Christianorum ecclesiam intempesta nocte ingressus est Stelicho. quod conspicati barbari qui cum eo erant, aliique familiares, armati cum servis suis quid futurum esset dispiciunt. posteaquam illuxisset, ingressi sunt ecclesiam milites, et episcopo praesente iureiurando Stelichoni confirmarunt non imperatum esse sibi a principe ut eum necarent, sed tantum ut custodirent. cum vero egressus extra ecclesiam sub custodia militum esse coepisset, alterae reddebantur ab eo qui priores attulerat literae, in quibus Stelichonis in rem publicam delictis poena capitis irrogabatur. Eucherio Stelichonis filio fuga, cum haec fierent, versus urbem Romam elapso; ad mortem Stelicho ducitur. cumque barbari, quotquot ipsi aderant, et famuli et alias necessarii, quorum erat multitudo non

μέτριον) ἀφελέσθαι τῆς σφαγῆς αὐτὸν ὁρμησάντων, σὺν ἀπειλῇ πάσῃ καὶ φόβῳ ταύτης αὐτοὺς Στελίχων ἀποστήσας τῆς ἐγχειρήσεως τρόπον τινὰ αὐτὸς τὸν τράχηλον ὑπέσχε τῷ ξίφει, πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν ἐν ἐκείνῳ δυναστευσάντων τῷ χρόνῳ γεγονὼς μετριώτερος. Θεοδοσίου γὰρ τοῦ πρεσβυτέρου συνοικῶν ἀδελφιδῇ καὶ ἀμφοῖν αὐτοῦ τοῖν παίδοιν τὰς βασιλείας ἐπιτραπείς, τρεῖς δὲ πρὸς τοῖς εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς ἐστρατηγηκὼς οὐκ ἐφάνη ποτὲ στρατιώταις ἐπὶ χρήμασιν ἄρχοντας ἐπιστήσας ἢ στρατιωτικὴν σίτησιν εἰς οἰκεῖον παρελόμενος κέρδος. πατὴρ δὲ παιδὸς ἑνὸς γεγονὼς ἔστησεν αὐτῷ τὴν ἀξίαν ἄχρι τοῦ λεγομένου νοταρίων τριβούνου, μηδεμίαν αὐτῷ περιποιήσας ἀρχήν. ὡς δὲ μηδὲ τὸν χρόνον ἀγνοῆσαι τοὺς φιλομαθοῦντας τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, Βάσσου μὲν ἦν ὑπατεία καὶ Φιλίππου, καθ᾽ ἣν καὶ Ἀρκάδιος ὁ βασιλεὺς ἔτυχε τῆς εἱμαρμένης, τῇ δὲ πρὸ δέκα καλανδῶν Σεπτεμβρίων ἡμέρᾳ.

35. Στελίχωνος τελευτήσαντος τὰ ἐν τοῖς βασιλείοις ἅπαντα κατὰ τὴν Ὀλυμπίου διετίθετο βούλησιν, καὶ αὐτὸς μὲν τὴν τοῦ μαγίστρου ἀρχὴν παρελάμβανε, τὰς δὲ ἄλλας διένειμεν ὁ βασιλεὺς οἷς Ὀλύμπιος ἐμαρτύρει. πανταχόθεν δὲ τῶν Στελίχωνος οἰκείων ἢ ἄλλως τὰ τούτου φρονεῖν δοκούντων διερευνωμένων, εἰς κρίσιν ἤγοντο Δευτέριος ὁ τῆς φυλακῆς τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος προεστὼς καὶ Πέτρος ὁ τοῦ τάγματος τῶν ὑπογραφέων ἡγούμενος, καὶ δημοσίαν ὑποστάντες ἐξέτασιν ἠναγκάζοντό τι περὶ Στελίχωνος λέγειν. ὡς δὲ οὔτε καθ᾽ ἑαυτῶν οὔτε κατ᾽ ἐκείνου

3 ὑπέσχετο libri. 11 περιποιήσας *H*: libri περιποιῆσαι.

modica, neci eum eripere citato impetu statuissent, variis Stelicho minis et terrore proposito ab hoc eos conatu revocavit, et quodam modo cervicem ipsemet gladio praebuit, vir omnium, quotquot id temporis magna cum potestate fuerunt, modestissimus. licet enim filiae fratris Theodosii maioris matrimonio iunctus esset, amborumque Theodosii filiorum regna ei credita fuissent, et annos tres et viginti militum ducis munus gessisset, nunquam tamen animadversum est eum militibus interveniente pecunia magistratus praefecisse vel annonam militarem in lucrum suum vertisse. cumque pater filii duntaxat unius esset, hanc ei dignitatis metam statuit, ut ad officium Tribuni notariorum (quem vocant) provecto nullam aliam potestatem acquireret. ut autem homines studiosi tempus etiam mortis ipsius non ignorent, sciant eam accidisse a. d. 10 kal. Septembres, Bassi Philippique consulatu; quibus consulibus et Arcadius imperator fato functus est.

35. Stelichone exstincto universae res palatinae arbitratu Olympii administrabantur. et Olympius quidem ipse magistri potestatem accipiebat: cetera princeps in eos distribuebat quos Olympius testimonio suo commendasset. cum autem undique perquirerentur Stelichonis familiares vel qui ceteroqui partes eius secuti viderentur, in ius tum Deuterius augustalis cubiculi praepositus, tum Petrus scholae notariorum tribunus, ducuntur, et publicae quaestioni subiecti de Stelichone quid dicere coguntur. sed cum nihil

διδάσκειν εἶχον οὐδέν, διαμαρτὼν ὁ Ὀλύμπιος τῆς σπουδῆς ῥοπάλοις παίεσθαι αὐτοὺς παρεσκεύαζεν ἄχρι θανάτου. πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὥς τι συνεπισταμένων Στελίχωνι πρὸς δίκην ἀχθέντων, εἰπεῖν τε μετὰ βασάνων ἀναγκασθέντων εἴ τινα τούτῳ συνίσασι βασιλείας ἐπιθυμίαν, ὡς οὐδεὶς ἔφη τι τοιοῦτον εἰδέναι, τῆς μὲν τοιαύτης ἐγχειρήσεως οἱ ταῦτα πολυπραγμονοῦντες ἀπέστησαν, ὁ δὲ βασιλεὺς Ὁνώριος τὴν μὲν γαμετὴν Θερμαντίαν παραλυθεῖσαν τοῦ βασιλείου θρόνου τῇ μητρὶ προσέταττε παραδίδοσθαι, μηδὲν διὰ τοῦτο ὑφορωμένην, τὸν δὲ Στελίχωνος υἱὸν Εὐχέριον ἀνιχνευθέντα πανταχόθεν ἀναιρεθῆναι. καὶ τοῦτον ἔν τινι τῶν κατὰ τὴν Ῥώμην ἐκκλησιῶν πεφευγότα εὑρόντες διὰ τὴν τοῦ τόπου τιμὴν εἴασαν· ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ Ἡλιοκράτης ἄρχειν ἐπιτεταγμένος τοῦ ταμιείου, γράμμα βασιλικὸν ἐπικομιζόμενος, ὅπερ ἐβούλετο πάντων ὅσοι κατὰ τοὺς Στελίχωνος χρόνους ἔτυχόν τινος ἀρχῆς δημοσίας γίνεσθαι τὰς οὐσίας, ἔργον ἐπετίθετο τῷ ταμιείῳ χρημάτων. ὥσπερ δὲ τούτων οὐκ ἀρκούντων ἐμπλῆσαι τὸν τότε συνέχοντα δαίμονα, ταῖς τῶν ἀλιτηρίων σειραῖς καὶ ἐν ἐρημίᾳ τοῦ θείου πάντα συνταράττοντα τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἕτερόν τι προσετέθη τοῖς προλαβοῦσι τοιοῦτον. οἱ ταῖς πόλεσιν ἐνιδρυμένοι στρατιῶται, τῆς Στελίχωνος εἰς αὐτοὺς τελευτῆς ἐνεχθείσης, ταῖς καθ' ἑκάστην πόλιν οὔσαις γυναιξὶ καὶ παισὶ βαρβάρων ἐπέθεντο, καὶ ὥσπερ ἐκ συνθήματος πανωλεθρίᾳ διαφθείραντες, ὅσα ἦν

4 *τούτων* LP: corr *S*. 15 post *ἐπετίθετο* (vel *ἐπετίθει τούτῳ*) verba aliquot exciderunt. 17 *τῆς τῶν ἀλιτηρίων σειρᾶς* P.

haberent quod vel adversus se ipsos vel in illum deponerent, nullo studii sui fructu potitus Olympius ad mortem usque fustibus eos caedi curavit. aliis quoque compluribus, velut alicuius rei Stelichoni consciis, in ius ductis et per adhibitas quaestiones dicere coactis, an compertum haberent Stelichonem imperium affectasse, cum nemo quicquam tale se scire diceret, ab huiusmodi conatu homines in rebus talibus indagandis curiosi destiterunt. imperator autem Honorius uxorem Thermantiam, augustali deiectam solio, matri suae reddi iussit, nulla tamen iccirco suspicione gravatam, et filium Stelichonis Eucherium pervestigatum undique iugulari. quem ubi fuga quandam in ecclesiam Romae delatum repperissent, ob loci reverentiam missum fecerunt. in eadem urbe Roma Heliocrates fisco praefectus, literas principis afferens, quae literae iubebant omnium, quicunque Stelichonis temporibus aliquem magistratum impetrassent, facultates publicari, congerendis in fiscum pecuniis occupatus erat. et quasi non sufficerent haec ad exsatiandum malum genium, qui tunc et nefariorum catenis constringebat et in solitudine numinis conturbabat universas res humanas, etiam aliud quiddam tale superioribus adiectum fuit. qui erant in oppidis collocati milites, cum de morte Stelichonis ad eos nuntius allatus fuisset, in barbarorum uxores atque liberos per singulas urbes grassantur, eisque veluti signo dato ad internecionem de-

αὐτοῖς ἐν οὐσίᾳ διήρπασαν. ὅπερ ἀκηκοότες οἱ τοῖς ἀνῃρημένοις προσήκοντες καὶ πανταχόθεν ἐς ταὐτὸ συνελθόντες, σχετλιάσαντες ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ Ῥωμαίων κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ πίστεως ἀσεβείᾳ πάντες ἔγνωσαν Ἀλαρίχῳ προσθέσθαι καὶ τοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης αὐτῷ κοινωνῆσαι πολέμου· καὶ συναχθεῖσαι πρὸς τοῦτο πλείους ὀλίγῳ τριῶν μυριάδες, ἐφ᾽ ὅπερ ἐδόκει συνέθεον.

36. Ἀλάριχος δὲ οὐδὲ παρὰ τούτων ἐρεθιζόμενος ᾑρεῖτο τὸν πόλεμον, ἀλλὰ ἔτι τὴν εἰρήνην ἔμπροσθεν ἐποιεῖτο, τῶν ἐπὶ Στελίχωνος σπονδῶν μεμνημένος. στείλας δὲ πρέσβεις ἐπὶ χρήμασιν οὐ πολλοῖς εἰρήνην ᾔτει γενέσθαι, λαβεῖν τε ὁμήρους Ἀέτιον καὶ Ἰάσονα, τὸν μὲν Ἰοβίου γενόμενον παῖδα τὸν δὲ Γαυδεντίου, δοῦναι δὲ καὶ αὐτὸς τῶν παρ᾽ αὐτῷ τινὰς εὖ γεγονότας, καὶ ἐπὶ τούτοις ἄγειν τὴν ἡσυχίαν, μεταστῆσαί τε εἰς Παιονίαν ἐκ τοῦ Νωρικοῦ τὸ στράτευμα. ἐπὶ τούτοις Ἀλαρίχου τὴν εἰρήνην αἰτοῦντος, ὁ βασιλεὺς ἀπεσείετο τὰ αἰτούμενα. καίτοι γε δυοῖν ἐχρῆν θάτερα πράξαντα τὸ παρὸν εὖ διαθεῖναι· ἢ γὰρ ἀναβαλέσθαι τὸν πόλεμον ἔδει, σπονδὰς ποιησάμενον ἐπὶ μετρίοις τισὶ χρήμασιν, ἢ πολεμεῖν αἱρούμενον πάντα συναγαγεῖν ὅσα στρατιωτῶν τάγματα ἦν, καὶ ταῖς παρόδοις τῶν πολεμίων ἐγκαταστῆσαι, καὶ ἀποκλεῖσαι τὸν βάρβαρον τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω πορείας, ἡγεμόνα τε καταστῆσαι καὶ στρατηγὸν τοῦ πολέμου παντὸς Σάρον, ὄντα μὲν καθ᾽ ἑαυτὸν ἀξιόλογον καταπλῆξαι τοὺς πολεμίους διά τε ἀνδρίαν καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν, ἔχοντα δὲ καὶ βαρβάρων πλῆ-

2 ἐν ταὐτῷ P. 16 congruentius θάτερον. S.

letis, quascunque facultates habebant, diripiunt. quod cum inaudissent occisorum propinqui et ex locis omnibus confluxissent, commoti graviter ob violatam a Romanis tam impie fidem deo teste datam, Alaricho se omnes adiungere statuunt et belli cum eo societatem adversus Romam coire. quo nomine collecta hominum triginta vel paulo amplius milia prompte, quocunque videretur, concurrunt.

36. Alarichus autem ne per hos quidem incitatus bellum suscipit, sed pacem adhuc bello praefert, indutiarum memor, quae Stelichone vivo factae fuerant. missis autem legatis, interveniente pecunia non magna pacem fieri postulat, et obsides dari Aëtium et Iasonem, illum Iovii, hunc Gaudentii filium. simul ait se quoque nonnullos ex suis nobiles daturum obsides, atque his condicionibus pacem culturum, et e Norico in Pannoniam copias abducturum. quibus legibus petente pacem Alaricho, imperator eius postulata reiicit. atqui de duobus alterum facere debuit, et recte rebus praesentibus consulere: nam vel differendum erat bellum, indutiis modica pecunia quadam impetratis, vel, si bellum gerere malebat, omnes cogendae militum legiones, quae usquam essent, et qua transeundum hostibus erat, constituendae, quo barbarus ab ulteriore progressu excluderetur. deligendus item dux et imperator belli totius Sarus, qui et per se idoneus erat ad incutiendum hosti terrorem ob fortitudinem ac bellicae rei peritiam, et apud se barbarorum mul-

θος ἀρκοῦν εἰς ἀντίστασιν. ἀλλ' οὔτε τὴν εἰρήνην δεξάμενος οὔτε τὴν Σάρου φιλίαν ἐπισπασάμενος οὔτε τὸ Ῥωμαϊκὸν συναγαγὼν στρατόπεδον, τῶν δὲ Ὀλυμπίου τὰς ἐλπίδας ἀναρτήσας εὐχῶν, τοσούτων αἴτιος ἐγένετο τῷ πολιτεύματι συμφορῶν. στρατηγούς τε γὰρ ἐπέστησε τῷ στρατεύματι καταφρόνησιν ἐμποιῆσαι τοῖς πολεμίοις ἀρκοῦντας, Τουρπιλλίωνα μὲν τοῖς ἱππεῦσιν, Οὐαράνην δὲ τοῖς πεζοῖς ἐπιστήσας καὶ τῇ τῶν δομεστίκων ἴλῃ Βιγελάντιον, καὶ τὰ λοιπὰ τούτοις ὁμολογοῦντα, ὧν ἕνεκα ταῖς ἐλπίσι πάντες ἀπεγνωκότες ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχειν ἐδόκουν τὴν τῆς Ἰταλίας ἀπώλειαν.

37. Ἀλλὰ τούτων οὕτω διῳκημένων ἐπὶ τὴν κατὰ τῆς Ῥώμης ἔφοδον Ἀλάριχος ὡρμήθη, γελάσας τὴν Ὀνωρίου παρασκευήν. ἐπεὶ δὲ μεγίστοις οὕτω πράγμασιν οὐκ ἐκ τοῦ ἴσου μόνον ἀλλὰ καὶ ἐκ μείζονος ὑπεροχῆς ἐγχειρῆσαι διενοεῖτο, μεταπέμπεται τὸν τῆς γαμετῆς ἀδελφὸν Ἀτάουλφον ἐκ τῆς ἀνωτάτω Παιονίας, ὡς ἂν αὐτῷ κοινωνήσοι τῆς πράξεως Οὔννων καὶ Γότθων πλῆθος οὐκ εὐκαταφρόνητον ἔχων. οὐκ ἀναμείνας δὲ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν, ἀλλ' εἰς τὸ πρόσω προελθὼν Ἀκυληΐαν μὲν παρατρέχει καὶ τὰς ἑξῆς πόλεις ἐπέκεινα τοῦ Ἠριδανοῦ ποταμοῦ κειμένας (φημὶ δὴ Κογκορδίαν καὶ Ἄλτινον καὶ ἐπὶ ταύτῃ Κρέμωνα), καὶ περαιωθεὶς τὸν ποταμόν, ὥσπερ ἐν πανηγύρει, πολεμίου μηδενὸς ἀπαντήσαντος εἴς τι τῆς Βονωνίας ὁρμητήριον ἦλθεν, ὃ καλοῦσιν Οἰκουβαρίαν. ἐντεῦθεν Αἰμιλίαν ἅπασαν παρ-

15 *Olympiodoro et Philostorgio* Ἀδαοῦλφος, *Iornandae* Athaulphus.

titudinem satis ad resistendum idoneam habebat. enimvero nec pacem amplexus nec amicitia Sari conciliata nec Romanis exercitibus collectis, sed in Olympii votis omni spe collocata, tantarum rei publicae calamitatum auctor exstitit. nam duces exercitui dedit eos qui sui contemptum in animis hostium excitare possent, equitatui Turpillione, pedestribus copiis Varane praefecto, itidemque domesticorum alae Vigilantio; quibus erant et reliqua consentanea. quapropter omnes desperabundi iam in oculis Italiae exitium habere sibi videbantur.

37. His in hunc modum ordinatis, Alarichus apparatu Honorii deriso Romanam expeditionem occepit. et quoniam res adeo maximas non tantum apparatu pari sed etiam maiore cogitabat aggredi, Ataulphum, coniugis suae fratrem, ex Pannonia superiore arcessit, ut eum rei gerendae sibi socium adiungeret; qui Hunnorum Gothorumque copias haud aspernandas haberet. verum illius adventu non exspectato ulterius progressus, Aquileiam et urbes ordine trans Eridanum flumen sitas cursu praeterit, Concordiam inquam et Altinum et secundum hanc Cremonam. cumque flumen transiecisset, velut in festa quadam celebritate, hoste nullo prorsus occurrente, quoddam ad castellum Bononiae venit, quod Oecubariam vocant. hinc Aemilia tota pera-

αμείψας καὶ καταλιπὼν τὴν Ῥάβενναν εἰς Ἀρίμινον ἀφίκετο, πόλιν τῆς Φλαμινίας μεγάλην. εἶτα καὶ ταύτην παραδραμὼν καὶ τὰς ἄλλας ὅσαι τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἦσαν, εἰς τὸ Πίκηνον παρεγένετο· τοῦτο δὲ ἔθνος ἐστὶν ἐν ἐσχάτῳ που τοῦ Ἰονίου κείμενον κόλπου. ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὁρμήσας πάντα τὰ ἐν ποσὶν ἐλῄζετο φρούριά τε καὶ πόλεις, ὥστε εἰ μὴ πρὸ τῆς τῶν βαρβάρων εἰς τούτους τοὺς τόπους ἀφίξεως διαδράντες ἔφθησαν Ἀρσάκιός τε καὶ Τερέντιος οἱ εὐνοῦχοι, καὶ τὸν Στελίχωνος υἱὸν Εὐχέριον εἰς τὴν Ῥώμην εἰσήγαγον κατὰ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως ἀποθανούμενον, καὶ ἔργον οἷς βασιλεὺς ἐκέλευσεν ἐπετέθη, πάντως ἂν ὁ νέος εἰς χεῖρας ἐλθὼν Ἀλαρίχου περιεσώθη. πληρώσαντες δὲ ἐπί τε τούτῳ τὸ προσταχθὲν οἱ εὐνοῦχοι καὶ Θερμαντίαν τὴν Ὀνωρίου γαμετὴν τῇ μητρὶ παραδόντες, οὐ δυνηθέντες ἐπανελθεῖν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ πρὸς τὸν βασιλέα, νεὼς ἐπιβάντες ὡς ἐπὶ Κελτοὺς καὶ Γαλάτας ἀπέπλευσαν, ᾗ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐνεδήμει. ὄφελος δὲ μέγα τῆς πολιτείας ὁ βασιλεὺς ἡγησάμενος εἰ τοὺς εὐνούχους ἀποδόντας Θερμαντίαν τῇ μητρὶ καὶ ἀνελόντας Εὐχέριον ὑπὲρ τούτων ἀμείψαιτο τῶν ἀνδραγαθημάτων, Τερέντιον μὲν ἔταξεν ἄρχειν τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, Ἀρσακίῳ δὲ τὴν μετὰ τοῦτον ἔδωκε τάξιν. ἀνελὼν δὲ Βαθανάριον τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ Λιβύῃ στρατιωτῶν . ., Στελίχωνος ἀδελφῆς ἄνδρα γενόμενον, Ἡρακλειανῷ παρέδωκε τὴν ἀρχήν, αὐτόχειρι Στελίχωνος ὄντι καὶ ταύτην ἔπαθλον τὴν τιμὴν δεξαμένῳ.

7 ἔφθασαν P. 12 τούτων vulgo. 21 στρατιωτῶν] στρατιωτῶν ἡγούμενον Leunclavius.

grata relictaque Ravenna Ariminum accessit, urbem Flaminiae magnam. deinde hac quoque cursu praeterita cum ceteris, quae sunt eiusdem provinciae, in Picenum venit. ea gens in extremo sinu Ionio sita est. hinc Romam versus promotis castris obvia castella cuncta cum oppidis diripit, adeo quidem ut nisi ante adventum in haec loca barbarorum Arsacius et Terentius eunuchi cursu evasissent et filium Stelichonis Eucherium Romam adduxissent, mandatu principis interficiendum, ibique principis imperium reapse fuissent exsecuti, omnino in Alarichi manus pervenisset adolescens et salvus evasisset. cum autem et in his eunuchi fecissent quod iussi fuerant, et Thermantiam Honorii coniugem matri reddidissent, quod eadem via reverti ad imperatorem non possent, navi conscensa versus Celtas et Gallos profecti sunt, ubi princeps etiam degebat. magno vero commodo rei publicae futurum ratus imperator, si hos eunuchos, qui Thermantiam matri reddiderant et Eucherium interfecerant, pro tam fortibus factis remuneraretur, Terentium augustalis cubiculi praepositum fecit et Arsacio proximum ab eo locum dedit. itidem, occiso Bathanario comite Africae, quocum nupta Stelichonis soror erat, eam provinciam Heracliano tradidit, qui manu sua Stelichonem interfecit; eiusque facinoris praemium honorem hunc tulit.

38. Ἤδη δὲ Ἀλαρίχου περὶ τὴν Ῥώμην ὄντος καὶ καταστήσαντος εἰς τὴν πολιορκίαν τοὺς ἔνδον, ἐν ὑποψίᾳ ἔλαβε τὴν Σερήναν ἡ γερουσία οἷα τοὺς βαρβάρους κατὰ τῆς πόλεως ἀγαγοῦσαν, καὶ ἐδόκει κοινῇ τε γερουσίᾳ πάσῃ καὶ Πλακιδίᾳ τῇ ὁμοπατρίᾳ τοῦ βασιλέως ἀδελφῇ ταύτην ἀναιρεθῆναι τῶν περιεστώτων κακῶν οὖσαν αἰτίαν· καὶ Ἀλάριχον γὰρ αὐτὸν Σερήνας ἐκποδὼν γενομένης ἀναχωρήσειν τῆς πόλεως οἷα μηδενὸς ὄντος ἔτι τοῦ προδώσειν τὴν πόλιν ἐλπιζομένου. ἦν μὲν οὖν ἡ ὑποψία τῷ ὄντι ψευδής (οὐδὲν γὰρ ἡ Σερήνα τοιοῦτον ἔλαβε κατὰ νοῦν), δίκην δὲ τῶν εἰς τὰ θεῖα δέδωκε δυσσεβημάτων ἀξίαν, ὡς αὐτίκα μάλα ἔρχομαι λέξων. ὅτε Θεοδόσιος ὁ πρεσβύτης, τὴν Εὐγενίου καθελὼν τυραννίδα, τὴν Ῥώμην κατέλαβε καὶ τῆς ἱερᾶς ἁγιστείας ἐνεποίησε πᾶσιν ὀλιγωρίαν, τὴν δημοσίαν δαπάνην τοῖς ἱεροῖς χορηγεῖν ἀρνησάμενος, ἀπηλαύνοντο μὲν ἱερεῖς καὶ ἱέρειαι, κατελιμπάνετο δὲ πάσης ἱερουργίας τὰ τεμένη. τότε τοίνυν ἐπεγγελῶσα τούτοις ἡ Σερήνα τὸ μητρῷον ἰδεῖν ἐβουλήθη, θεασαμένη δὲ τῷ τῆς Ῥέας ἀγάλματι περικείμενον ἐπὶ τοῦ τραχήλου κόσμον τῆς θείας ἐκείνης ἄξιον ἁγιστείας, περιελοῦσα τοῦ ἀγάλματος τῷ ἑαυτῆς ἐπέθηκε τραχήλῳ· καὶ ἐπειδὴ πρεσβῦτις ἐκ τῶν Ἑστιακῶν περιλελειμμένη παρθένων ὠνείδισεν αὐτῇ κατὰ πρόσωπον τὴν ἀσέβειαν, περιύβρισέ τε καὶ ἀπελαύνεσθαι διὰ τῶν ἑπομένων ἐκέλευσεν. ἡ δὲ κατιοῦσα, πᾶν ὅ τι ταύτης ἄξιον τῆς ἀσεβείας, ἐλθεῖν

4 ὁμοπατρίᾳ L margo: vulgo ὁμομητρίᾳ. eodem patre Theodosio, sed diversis matribus nati erant, Honorius a Flaccilla, Placidia a Galla. *H.* 19 Ἑστιάδων usitatius.

38. Cum iam Alarichus prope Romam esset et inclusos obsidione cinxisset, Serenam senatus suspectam habere coepit, quasi quae barbaros adversus urbem attraxisset. censuitque pariter et universus senatus et Placidia, principis uterina soror, Serenam esse necandam, quae praesentium malorum auctor exsisteret. nam et Alarichum ipsum Serena de medio sublata discessurum ab urbe, quod nemo superaturus esset, a quo ille sibi proditum iri urbem sperare posset. erat autem haec quidem suspicio reapse falsa: nam nihil huiusmodi Serenae ad animum acciderat. verum meritas violatarum rerum divinarum poenas luebat, velut hoc ipso iam loco narrare lubet. quo tempore Theodosius maior oppressa Eugenii tyrannide Romam venit et contemptum sacri cultus in animis omnium excitavit, publicum sumptum ad sacrificia se suppeditaturum infitiatus, expellebantur utriusque sexus sacerdotes, et fana sacrificiis omnibus destituta iacebant. tunc igitur his illudens Serena Matris deum aedem videre voluit. conspicata vero mundum collo simulacri Rheae circumiectum, illo divino cultu dignum, hunc ipsum simulacro ademptum collo suo adhibuit. cumque vetula quaedam, ex virginibus reliqua Vestalibus, hanc impietatem in os ei exprobrasset, tam contumeliis illi gravibus illusit quam abigi per comites eam pedissequos iussit. tum ea descendens, quicquid illa dignum impietate foret, ut et ipsi Serenae et ma-

αὐτῇ Σερήνᾳ καὶ ἀνδρὶ καὶ τέκνοις ἠράσατο. ἐπεὶ δὲ οὐδενὸς τούτων ποιησαμένη λόγον ἀνεχώρει τοῦ τεμένους ἐγκαλλωπιζομένη τῷ κόσμῳ, πολλάκις μὲν ἐπεφοίτησεν ὄναρ αὐτῇ καὶ ὕπαρ τὸν ἑπόμενον θάνατον προμηνύον, ἐθεάσαντο δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὰ παραπλήσια. καὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν ἡ τοὺς ἀσεβεῖς μετιοῦσα δίκη δρᾶσαι τὸ οἰκεῖον, ὥστε οὐδὲ μαθοῦσα τὸ ἐσόμενον ἐφυλάξατο, ὑπέσχε δὲ τῇ ἀγχόνῃ τὸν τράχηλον ᾧ τὸν τῆς θεοῦ κόσμον ἔτυχε περιθεῖσα. λέγεται δὲ καὶ Στελίχωνα δι' ἑτέραν οὐ πόρρω ταύτης ἀσέβειαν τῆς δίκης τὰ ἀπόρρητα μὴ διαφυγεῖν· καὶ οὗτος γὰρ θύρας ἐν τῷ τῆς Ῥώμης Καπιτωλίῳ χρυσίῳ πολὺν ἕλκοντι σταθμὸν ἠμφιεσμένας ἀπολεπίσαι προστάξαι, τοὺς δὲ τοῦτο πληρῶσαι ταχθέντας εὑρεῖν ἔν τινι μέρει τῶν θυρῶν γεγραμμένον misero regi servantur, ὅπερ ἐστίν "ἀθλίῳ τυράννῳ φυλάττονται." καὶ εἰς ἔργον ἐξέβη τὸ γεγραμμένον· ἀθλίως γὰρ καὶ ἐλεεινῶς τὸν βίον ἀπέλιπεν.

39. Ἀλλ' οὐδὲ ἡ Σερήνας ἀπώλεια τῆς πολιορκίας ἀπέστησεν Ἀλάριχον, ἀλλ' αὐτὸς μὲν κύκλῳ περιεῖχε τὰς πύλας ἁπάσας, καταλαβὼν δὲ τὸν Θύμβριν ποταμὸν τὴν διὰ τοῦ λιμένος τῶν ἐπιτηδείων ἐκώλυε χορηγίαν. ὅπερ οἱ Ῥωμαῖοι θεασάμενοι διακαρτερεῖν ἔγνωσαν, οἷα ὡς εἰπεῖν ἑκάστης ἡμέρας ἐκ τῆς Ῥαβέννης ἐλεύσεσθαι τῇ πόλει προσδοκῶντες ἐπικουρίαν. ὡς δὲ οὐδενὸς ἀφικνουμένου τῆς ἐλπίδος ἀπεσφάλησαν, ἐδόκει τὸ μέτρον ἐλαττωθῆναι τοῦ σίτου καὶ τὸ ἥμισυ πέττεσθαι μόνον τοῦ προτε-

8 an Στελίχων?

rito eius et liberis eveniret, imprecatur. illa vero nullius horum ratione habita, cum mundo isto sibi placens e fano exisset, saepenumero quiddam ei se tum quiescenti tum vigilanti offerebat, quod mortem imminentem ei denuntiaret. alii quoque complures similia conspexerunt. et quidem persecutrix impiorum Vindicta tantopere suo satisfecit officio, ut etiam eo Serena cognito quod de se futurum esset, non tamen sibi caveret, sed laqueo cervices illas praeberet elidendas quibus divae mundum iniecerat. fertur et Stelicho propter aliam quandam non absimilem huic impietatem arcana Vindictae supplicia non effugisse. nam et is mandasse perhibetur ut fores Capitolii Romani, quae auro magni ponderis erant obductae, laminis istis aureis spoliarentur; eos autem qui hoc facere iussi fuissent, in parte quadam forium perscriptum repperisse "misero regi servantur." atque huic scripturae respondit eventus: nam misere simul et miserabiliter vitam finiit.

39. Ceterum ne Serenae quidem interitus Alarichum ab obsidione submovit, sed portas universas undique circumsedit, et occupato Tiberi flumine subministrationem commeatus e portu impediebat. quod conspicati Romani obdurare statuerunt, veluti qui propemodum in singulos dies Ravenna venturum urbi subsidium exspectarent. cum autem nemine succurrente spes eos destituisset, visum est annonae mensuram esse diminuendam, dimidiamque

ρον ἑκάστης ἡμέρας δαπανωμένου, εἶτα τῆς ἐνδείας ἐπιτεινομένης τὸ τρίτον. καὶ ἐπειδὴ μηδεμία τῆς τοῦ κακοῦ θεραπείας ἦν μηχανή, τὰ δὲ τῇ γαστρὶ βοηθοῦντα πάντα ἐπέλιπε, λιμῷ κατὰ τὸ εἰκὸς ἐπῄει λοιμὸς καὶ πάντα ἦν νεκρῶν σωμάτων μεστά. τῆς δὲ πόλεως ἔξω θάπτεσθαι τῶν σωμάτων οὐ δυναμένων (πᾶσαν γὰρ ἔξοδον ἐφύλαττον οἱ πολέμιοι) τάφος ἦν ἡ πόλις τῶν τεθνεώτων, ὥστε καὶ ἄλλως εἶναι τὸ χωρίον ἀοίκητον, ἀρκεῖν τε, εἰ καὶ μὴ τροφῆς ἦν σπάνις, εἰς σωμάτων διαφθορὰν τὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναδιδομένην ὀσμήν. ἐπήρκουν δὲ πολλοῖς εἰς τὸ μεταδιδόναι τῶν ἀναγκαίων Λαῖτα ἡ Γρατιανοῦ βασιλεύσαντος γαμετὴ καὶ Πισσαμένη ἡ μήτηρ ταύτης· τοῦ γὰρ δημοσίου βασιλικῆς αὐταῖς τραπέζης ἐπιδιδόντος παρασκευήν, ἀπὸ Θεοδοσίου ταύτην ἐχούσαις τὴν δωρεάν, οὐκ ὀλίγοι διὰ τὴν τῶν γυναικῶν φιλανθρωπίαν τὸν λιμὸν ἐκ τῆς αὐτῶν οἰκίας παρεμυθοῦντο.

40. Ὡς δὲ εἰς ἔσχατον τοῦ κακοῦ προϊόντος καὶ εἰς ἀλληλοφαγίαν ἐλθεῖν ἐκινδύνευσαν, τῶν ἄλλων ἁπάντων ὅσα ἐξάγιστα εἶναι τοις ἀνθρώποις ἐδόκει πεπειραμένοι, πρεσβείαν ἔγνωσαν στεῖλαι πρὸς τὸν πολέμιον, ἀπαγγελοῦσαν ὅτι καὶ πρὸς εἰρήνην εἰσὶν ἕτοιμοι τὸ μέτριον ἐχουσαν καὶ πρὸς πόλεμον ἑτοιμότεροι, τοῦ Ῥωμαίων δήμου καὶ ἀναλαβόντος ὅπλα καὶ τῇ συνεχεῖ περὶ ταῦτα μελέτῃ μηκέτι πρὸς τὸ πολεμεῖν ἀποκνοῦντος. αἱρεθέντος δὲ πρεσβευτοῦ Βασιλείου, τὸ μὲν γένος ἕλκοντος ἐξ Ἰβήρων, ἐπάρ-

3 ἀπέλιπε vulgo. 5 ἅπτεσθαι L. 11 ἡ om libri.

duntaxat partem eius coquendam quod antea singulos in dies erogaretur; hinc augescente penuria tertiam. et quia nullum excogitari potuit mali sanandi remedium, iamque cuncta ventris inediae succurrentia defecerant, famem, ceu consentaneum erat, pestis excipiebat, et omnia plena cadaveribus erant. cumque non possent extra urbem sepeliri cadavera, quod omnes ex urbe vias hostes obsiderent, urbs ipsa mortuorum sepulcrum erat, adeo quidem ut esset alioquin etiam in urbe solitudo; ac si maxime nulla fuisset alimentorum penuria, vel exhalans e cadaveribus foetor ad inficienda corrumpendaque corpora suffecisset compluribus autem cibum diu sane suppeditabant Laeta, Gratiani quondam principis coniux, eiusque mater Pissamena. quippe quod ex liberalitate Theodosii fiscus eis apparatum mensae regiae praeberet, non pauci, quae harum mulierum erat humanitas, ex earum domo famem solabantur.

40. Cum autem malo ad extremum progresso periculum esset, ne tandem eo redigerentur ut mutuo se vorarent, tentatis omnibus aliis quae hominibus etiam abominabilia videntur esse, legationem mittendam ad hostem statuunt, quae denuntiarent obsessos et ad pacem paratos esse, modo condiciones ea mediocres haberet, et ad proelium paratiores, posteaquam populus Romanus et arma sumpsisset in manus et ex eorum tractatione continua non amplius pugnare formidaret. delecto ad hanc legationem Basilio, qui genere Hispanus erat praesidisque provinciae dignitatem adeptus, comitem

χου δὲ ἀξίᾳ τετιμημένου, συνεξῄει τούτῳ καὶ Ἰωάννης τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων, οὓς τριβούνους καλοῦσιν, ἄρχων γεγενημένος, οἷα γνώριμος Ἀλαρίχῳ καὶ πρόξενος. οἱ γὰρ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἠπίστουν εἰ αὐτὸς Ἀλάριχος ἔτι πάρεστι καὶ αὐτὸς ὁ τὴν Ῥώμην εἴη πολιορκῶν· ἐκ γὰρ τῆς προλαβούσης ἐβουκολοῦντο φήμης, ὡς ἕτερος εἴη τῶν τὰ Στελίχωνος φρονούντων αὐτὸν ἐπαγαγὼν τῇ πόλει. οἱ δὲ πρέσβεις ὡς αὐτὸν ἀφικόμενοι κατεδύοντο μὲν ἐπὶ τῇ χρόνον τοσοῦτον κατασχούσῃ τοὺς Ῥωμαίους ἀγνοίᾳ, τὰ δὲ τῆς γερουσίας ἀπήγγελλον. ὧν Ἀλάριχος ἀκούσας, καὶ ὅτι μεταχειριζόμενος ὁ δῆμος ὅπλα παρεσκεύασται πολεμεῖν, "δασύτερος ὢν ὁ χόρτος" ἔφη "τέμνεσθαι ῥᾷον ἢ ἀραιότερος", καὶ τοῦτο φθεγξάμενος πλατὺν τῶν πρέσβεων κατέχεε γέλωτα. ἐπειδὴ δὲ εἰς τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης ἐληλύθασι λόγους, ἐχρῆτο ῥήμασιν ἐπέκεινα πάσης ἀλαζονείας βαρβαρικῆς· ἔλεγε γὰρ οὐκ ἄλλως ἀποστήσεσθαι τῆς πολιορκίας, εἰ μὴ τὸν χρυσὸν ἅπαντα, ὅσον ἡ πόλις ἔχοι, καὶ τὸν ἄργυρον λάβοι, καὶ πρὸς τούτοις ὅσα ἐν ἐπίπλοις εὕροι κατὰ τὴν πόλιν καὶ ἔτι τοὺς βαρβάρους οἰκέτας. εἰπόντος δὲ τῶν πρέσβεων ἑνὸς "εἰ ταῦτα λάβοις, τί λοιπὸν ἔτι τοῖς ἐν τῇ πόλει καταλιμπάνεις"; "τὰς ψυχὰς" ἀπεκρίνατο. ταύτην οἱ πρέσβεις δεξάμενοι τὴν ἀπόφασιν ᾔτησαν τοῖς ἐν τῇ πόλει κοινώσασθαι τὸ πρακτέον. ἐνδοσίμου δὲ τυχόντες τοὺς ἐν τῇ πρεσβείᾳ γενομένους ἀπήγγειλαν λόγους. τότε δὴ πεισθέντες Ἀλάριχον εἶναι τὸν πολεμοῦντα, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς ἀνθρωπίνην ἰσχὺν φέρουσιν

2 fortasse singulari numero legendum ὃν τριβοῦνον καλοῦσιν. S.

ei se Ioannes adiunxit, praepositus aliquando notariis principis, quos tribunos vocant, velut Alaricho notus et partium conciliator. non enim certo Romanis constabat, an adhuc ipsemet Alarichus adesset et an ipse Romam obsideret: quippe nonnihil eos sparsa prius fama solabatur, hunc alium esse qui Stelichonis partibus faveret et ipsum ad urbem adduxisset. cum ad Alarichum legati venissent, puduit eos ignorantiae, in qua tam diu populus Romanus haesisset; pariterque mandata senatus exponunt. quibus Alarichus auditis, ac praesertim quod populus arma tractans ad pugnam paratus esset, "spissius" inquit "foenum rariore facilius secatur." quod verbum prolocutus ingenti sublato cachinno legatos irrisit. cum autem ad colloquia de pace ventum esset, verbis omnem barbaricam insolentiam superantibus utebatur. aiebat enim non aliter se finem obsidionis facturum, nisi et aurum omne, quod esset in urbe, et argentum omne accepisset, praeterea quicquid repperisset in urbe supellectilis, itemque mancipia barbara. hic cum dixisset alter legatorum, si quidem haec abstulisset, quid eis tandem relinqueret qui essent in urbe? "animos" respondit. hoc legati accepto responso, ut cum obsessis sibi colloqui liceret de eo quod agendum esset, petunt. impetratis indutiis, quae hac legatione fuissent ultro citroque dicta, nuntiant. tum vero persuasi Romani Alarichum esse qui bello vexaret urbem, ac desperatis

ἀπογνόντες, ἀνεμιμνήσκοντο τῆς ἐπιφοιτώσης πάλαι τῇ πόλει κατὰ τὰς στάσεις ἐπικουρίας, καὶ ὡς παραβάντες τὰ πάτρια ταύτης ἔρημοι κατελείφθησαν.

41. Περὶ δὲ ταῦτα οὖσιν αὐτοῖς Πομπηϊανὸς ὁ τῆς πόλεως ὕπαρχος ἐνέτυχέ τισιν ἐκ Τουσκίας εἰς τὴν Ῥώμην ἀφικομένοις, οἳ πόλιν ἔλεγόν τινα Νεβηΐαν ὄνομα τῶν περιστάντων ἐλευθερῶσαι κινδύνων, καὶ τῇ πρὸς τὸ θεῖον εὐχῇ καὶ κατὰ τὰ πάτρια θεραπείᾳ βροντῶν ἐξαισίων καὶ πρηστήρων ἐπιγενομένων τοὺς ἐπικειμένους βαρβάρους ἀποδιῶξαι. τούτοις διαλεχθεὶς ἔπεισεν ὅσα ἐκ τῶν ἱερατικῶν ὄφελος. ἐπεὶ δὲ τὴν κρατοῦσαν κατὰ νοῦν ἐλάμβανε δόξαν, ἀσφαλέστερον ἐθέλων πρᾶξαι τὸ σπουδαζόμενον ἀνατίθεται πάντα τῷ τῆς πόλεως ἐπισκόπῳ· ἦν δὲ Ἰννοκέντιος. ὁ δὲ τὴν τῆς πόλεως σωτηρίαν ἔμπροσθεν τῆς οἰκείας ποιησάμενος δόξης λάθρᾳ ἐφῆκεν αὐτοῖς ποιεῖν ἅπερ ἴσασιν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἄλλως ἔφασαν τῇ πόλει τὰ γενόμενα συντελέσειν, εἰ μὴ δημοσίᾳ τὰ νομιζόμενα πραχθείη, τῆς γερουσίας εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀναβαινούσης, αὐτόθι τε καὶ ἐν ταῖς τῆς πόλεως ἀγοραῖς ὅσα προσήκει πραττούσης, οὐκ ἐθάρρησεν οὐδεὶς τῆς κατὰ τὸ πάτριον μετασχεῖν ἁγιστείας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς Τουσκίας παρῆκαν, ἐτράπησαν δὲ εἰς τὸ θεραπεῦσαι τὸν βάρβαρον καθ' ὅσον ἂν οἷοί τε γένωνται. πέμπουσι τοίνυν καὶ αὖθις τοὺς πρέσβεις, καὶ λόγων ἑκατέρωθεν πλείστων γεγενημένων ἐδόκει δοθῆναι παρὰ τῆς πό-

6 forsan *Nepet*. *S*. 7 ἀρχῇ LP. 9 Leunclavius ἐποίησε. posset etiam ἔπραξε legi. *S*. ἐπείσθη *R*. 14 ἅπασιν ἴσασιν LP.

omnibus quae vires humanas spectarent, ad animos revocant eam opem quam in seditionibus olim urbs fuisset experta, quodque patritis ritibus violatis hanc amisissent.

41. Dum haec ipsi secum expendunt, Pompeianus praefectus urbis forte in quosdam incidit, qui Romam e Tuscia venerant, et oppidum quoddam aiebant, cui nomen Neveia, praesentibus se liberasse periculis, perque nuncupata numini vota cultumque patritum, tonitruis et fulgetris immanibus elicitis, barbaros imminentes abegisse cum his collocutus, quaecunque de Pontificum libris fieri expediret, fecit. quia vero ad animum accidebat ei quae tunc invaluerat opinio, quo tutius id perageret quod in votis habebat, omnia cum urbis episcopo communicat. is erat Innocentius, qui quidem opinioni suae salutem urbis anteponens clam permisit eis, ut facerent quaecunque scirent. cum illi non aliter haec urbi conductura dicerent, nisi publice consueta sacrificia fierent, senatu in Capitolium adscendente atque tum ibi tum quolibet in urbis foro, rite debita sacra peragente, nemo interesse caerimoniis ritu patrio celebrandis ausus fuit, sed hominibus illis e Tuscia valere iussis ad permulcendum omni studio barbarum se convertunt. itaque rursus ad eum legatos mittunt, et utrinque plurimis in medium prolatis placuit ab

λεως πεντακισχιλίας μὲν χρυσίου λίτρας, τρισμυρίας τε πρὸς ταύταις ἀργυρίου, σηρικοὺς δὲ τετρακισχιλίους χιτῶνας, ἔτι δὲ κοκκοβαφῆ τρισχίλια δέρματα καὶ πέπερι σταθμὸν ἕλκον τρισχιλίων λιτρῶν. οὐκ ὄντων δὲ τῇ πόλει δημοσίων χρημάτων, πᾶσα ἦν ἀνάγκη τοῖς ἀπὸ τῆς γερουσίας, ὅσοι τὰς οὐσίας εἶχον, ἐκ καταγραφῆς ταύτην ὑποστῆναι τὴν εἰσφοράν. ἐπιτραπεὶς δὲ Παλλάδιος τῇ δυνάμει τῆς ἑκάστου περιουσίας τὸ δοθησόμενον συμμετρῆσαι, καὶ ἀδυνατήσας εἰς ὁλόκληρον ἅπαντα συναθροῖσαι, ἢ τῶν κεκτημένων μέρος τι τῶν ὄντων ἀποκρυψάντων ἢ καὶ ἄλλως πως εἰς πενίαν τῆς πόλεως ἐλθούσης διὰ τὰς ἐπαλλήλους τῶν κρατούντων πλεονεξίας, ἐπὶ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν ὁ τὰ ἀνθρώπινα λαχὼν ἀλιτήριος δαίμων τὰ πράγματα πράττοντας ἤγαγε. τὸ γὰρ ἐλλεῖπον ἀναπληρῶσαι διὰ τοῦ κόσμου τοῦ περικειμένου τοῖς ἀγάλμασιν ἔγνωσαν, ὅπερ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ τὰ τελεταῖς ἁγίαις καθιδρυθέντα καὶ τοῦ καθήκοντος κόσμου τυχόντα διὰ τὸ φυλάξαι τῇ πόλει τὴν εὐδαιμονίαν ἀΐδιον, ἐλαττωθείσης κατά τι τῆς τελετῆς ἄψυχα εἶναι καὶ ἀνενέργητα. ἐπεὶ δὲ πανταχόθεν ἔδει τὰ φέροντα πρὸς ἀπώλειαν τῆς πόλεως συνδραμεῖν, οὐκ ἀπεκόσμησαν τὰ ἀγάλματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐχώνευσάν τινα τῶν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένων, ὧν ἦν καὶ τὸ τῆς ἀνδρίας, ἣν καλοῦσι Ῥωμαῖοι οὐιρτούτεμ· οὗπερ διαφθαρέντος, ὅσα τῆς ἀνδρίας ἦν καὶ ἀρετῆς παρὰ Ῥωμαίοις ἀπέσβη, τοῦτο τῶν περὶ τὰ

3 ἔχον L. 12 τὰ] τοὺς τὰ? 21 ὅπερ διαφθαρέντες LP. 22 τοῦ τε LP.

urbe solvi quinque milia pondo auri, argenti triginta milia, vellerum coccineorum tria milia, piperis tria librarum milia. quod autem nullas urbs in fisco pecunias haberet, omnino necessitas flagitabat ut ii senatores, quotquot habebant patrimonia, collationem hanc ex descriptione susciperent. cumque Palladio datum hoc negotii fuisset ut, quod solvendum erat, ex singulorum patrimonii facultate metiretur, isque nequivisset in solidum omnia cogere, vel quod ipsi possessores partem aliquam bonorum occultassent, vel quod esset urbs alioqui propter imperatorum continuas et avaras exactiones ad paupertatem redacta, sceleratus ille genius, qui tunc sortitus res humanas erat, ad ipsum colophona malorum praefectos hisce negotiis impulit. nam quod deerat mundo supplere statuunt, quo erant exornata deum simulacra. quod sane nihil aliud erat quam simulacra sacris ritibus ac caerimoniis dedicata mundoque decenti exornata, propterea quod urbi felicitatem perpetuam conservassent, his ipsis caerimoniis nonnihil deminutis esse inanima prorsus et inefficacia. quod denique cuncta, quae tenderent ad interitum urbis, undique concurrere oporteret, non ornamenta duntaxat sua simulacris ademerunt, verum etiam nonnulla ex auro et argento facta conflarunt. quorum erat in numero Fortitudinis quoque simulacrum, quam Romani Virtutem vocant. quo sane abolito, quicquid fortitudinis atque virtutis apud Ro-

θεῖα καὶ τὰς πατρίους ἁγιστείας ἐσχολακότων ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου προφητευσάντων.

42. Τὰ μὲν οὖν χρήματα τοῦτον συνεκομίσθη τὸν τρόπον, ἐδόκει δὲ πρὸς τὸν βασιλέα πρεσβείαν σταλῆναι κοινωσομένην αὐτῷ περὶ τῆς ἐσομένης εἰρήνης, καὶ ὡς οὐ τὰ χρήματα μόνον Ἀλάριχος ἀλλὰ καὶ παῖδας τῶν εὖ γεγονότων ὁμήρους ἐθέλοι λαβεῖν ἐφ' ᾧ τε δὴ μὴ μόνον εἰρήνην ἀλλὰ καὶ ὁμαιχμίαν πρὸς τὸν βασιλέα ποιήσασθαι, χωρήσειν τε ὁμόσε Ῥωμαίοις κατὰ παντὸς ἐναντία τούτοις φρονεῖν βουλομένου. ἐπεὶ δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ τὴν εἰρήνην ἐπὶ τούτοις ἐδόκει γενέσθαι, τὰ μὲν χρήματα τοῖς βαρβάροις ἐδόθη, τριῶν δὲ ἀγορὰν ἡμερῶν τοῖς ἀπὸ τῆς πόλεως Ἀλάριχος ἀνῆκεν, ἄδειαν ἐξόδου διά τινων πυλῶν αὐτοῖς δεδωκώς, ἐπιτρέψας δὲ καὶ τὸν ἐκ τοῦ λιμένος ἀνάγεσθαι σῖτον. ἀναπνευσάντων δὲ τῶν πολιτῶν, ἀποδομένων τε ὅσα ἦν αὐτοῖς περιττά, καὶ τὰ ἐνδέοντα πριαμένων ἢ ἐξ ἀμοιβῆς ἄλλων πραγμάτων πορισαμένων, ἀνεχώρουν τῆς Ῥώμης οἱ βάρβαροι, καὶ τὰς σκηνὰς ἔν τισι περὶ τὴν Τουσκίαν ἐπήγνυντο τόποις. καὶ οἱ μὲν οἰκέται σχεδὸν ἅπαντες, οἳ κατὰ τὴν Ῥώμην ἦσαν, ἑκάστης ὡς εἰπεῖν ἡμέρας ἀναχωροῦντες τῆς πόλεως ἀνεμίγνυντο τοῖς βαρβάροις, εἰς τεσσάρων μυριάδων πλῆθος συνειλεγμένοι· ἀλιώμενοι δέ τινες τῶν βαρβάρων τοῖς ἐπὶ τὸν λιμένα κατιοῦσι καὶ ἀνακομίζουσί τι τῶν ἐπιτηδείων ἐπῄεσαν, ὅπερ μαθὼν Ἀλάριχος ὡς μὴ

5 χρήσιμα LP. 20 συνειλεγμένοι Leunclavius: libri συνειλεγμένοις. ἀλώμενοι idem pro vulgato ἀλιώμενοι.

manos superabat, exstinctum fuit; id quod ex eo tempore futurum homines rebus divinis et ritibus patriis exerciti praedixerunt.

42. Collectis igitur in hunc modum pecuniis, visum est ad imperatorem mittendam esse legationem, quae cum eo de pace futura conferret, ac significaret Alarichum non solum pecunias verum etiam nobilium filios obsides accipere velle, et hoc modo non tantum pacem sed et belli societatem cum imperatore initurum, et cum Romanis in aciem proditurum adversus quemvis qui esse hostili vellet in eos animo. cum principi quoque videretur pacem hisce condicionibus esse componendam, pecunia barbaris numerata fuit. et Alarichus triduo forum permisit urbanis, exeundi licentia per quasdam portas eis concessa, cum etiam e portu subvehendae annonae potestatem fecisset. posteaquam cives respirassent, omnibusque reliquis sibi venditis coëmissent necessaria vel ex permutatione rerum aliarum acquisivissent, Roma barbari discesserunt et castra quibusdam in locis circa Tusciam metati sunt. ac mancipia quidem propemodum omnia, quae Romae erant, in singulos fere dies ex urbe aufugientia barbaris semet aggregabant, ita quidem ut collecta servorum multitudo ad quadraginta milia excresceret. dum vero barbari quidam hinc inde vagantur, Romanos ad portum devectos et commeatus aliquid subvehentes adorti sunt. hoc ubi comperisset Alarichus,

κατὰ γνώμην αὐτοῦ γινόμενον ἐκκόπτειν ἐσπούδαζε. δοκούσης δὲ εἶναι τῶν κακῶν μετρίας ἀνακωχῆς, ἐν μὲν τῇ Ῥαβέννῃ πρόεισιν ὁ βασιλεὺς Ὁνώριος ὕπατος, ὀκτάκις ἤδη τῆς τιμῆς ταύτης τυχών, κατὰ δὲ τὴν ἑῴαν Θεοδόσιος τὸ τρίτον ὁ βασιλεύς.

a. 409 43. Ἐπὶ τούτῳ τε Κωνσταντῖνος ὁ τύραννος εὐνούχους πρὸς Ὁνώριον ἔστελλε, συγγνώμην αἰτῶν ἕνεκα τοῦ τὴν βασιλείαν ἀνασχέσθαι λαβεῖν· μηδὲ γὰρ ἐκ προαιρέσεως ἑλέσθαι ταύτην, ἀλλὰ ἀνάγκης αὐτῷ παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἐπαχθείσης. ταύτης ἀκηκοὼς ὁ βασιλεὺς τῆς αἰτήσεως, θεωρῶν τε ὡς οὐ ῥᾴδιον αὐτῷ τῶν σὺν Ἀλαρίχῳ βαρβάρων οὐ πόρρω ὄντων περὶ πολέμων ἑτέρων διανοεῖσθαι, καὶ προσέτι γε λόγον ποιούμενος συγγενῶν οἰκείων παρὰ τοῦ τυράννου κατεχομένων (οὗτοι δὲ ἦσαν Βερηνιανὸς καὶ Διδύμιος), ἐνδίδωσι ταῖς αἰτήσεσιν, ἐκπέμπει δὲ αὐτῷ καὶ βασιλικὴν ἐσθῆτα. τῶν μὲν οὖν συγγενῶν ἕνεκα ματαίαν εἶχε φροντίδα, πρὸ ταύτης τῆς πρεσβείας ἀποσφαγέντων, τοὺς δὲ εὐνούχους ἐπὶ τούτοις ἀπέπεμπεν.

44. Οὔπω δὲ τῆς πρὸς Ἀλάριχον βεβαιωθείσης εἰρήνης οἷα τοῦ βασιλέως οὔτε τοὺς ὁμήρους παραδόντος οὔτε τὰ αἰτούμενα πάντα πληρώσαντος, ἐπέμποντο παρὰ τῆς γερουσίας εἰς τὴν Ῥάβενναν πρέσβεις Κεκιλιανὸς καὶ Ἄτταλος καὶ Μαξιμιανός, οἳ πάντα ἀποδυρόμενοι τὰ συμβάντα τῇ Ῥώμῃ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολωλότων ἐκτραγῳδήσαντες ἤνυσαν πλέον οὐδέν, Ὀλυμπίου

12 Paulo Diacono *Veridianus.*

veluti non sua voluntate factum, singulari studio vindicatum prohibuit. mediocre iam laxamentum hoc malorum esse videbatur, quo tempore Honorius imperator Ravennae consulatum inibat, octies honorem hunc consecutus, in Oriente Theodosius Augustus, iam tertium consul.

43. Secundum haec mittit Constantinus tyrannus eunuchos ad Honorium, veniam poscens quod imperium delatum accepisset: non enim id se sponte sua rapuisse, sed a militibus adhibita vi fuisse coactum. hoc postulatum ubi princeps audivisset, animadvertens haud facile se, quam diu militantes Alaricho barbari longius remoti non essent, de bellis aliis cogitare posse, praetereaque rationem propinquorum habens qui a tyranno in vinculis detinebantur (erant autem ii Verenianus et Didymius), non postulato duntaxat assensus est, sed et imperatoriam vestem ei misit. ac propinquorum quidem causa frustra sollicitus erat, qui ante legationem hanc iugulati fuerant. his actis eunuchos dimittit.

44. Ceterum pace cum Alaricho nondum confirmata, quod imperator nec obsides dedisset nec postulatis omnibus satisfecisset, ab senatu legati Ravennam mittuntur, Caecilianus Attalus et Maximianus; qui deploratis rebus adversis quae urbi accidissent, et eorum multitudine qui periissent tragicum in morem amplificata, nihil his rebus perfecerunt, Olympio cuncta

συνταράσσοντος πάντα καὶ τοῖς καλῶς ἔχειν δοκοῦσιν ἐμποδὼν γινομένου. ταύτῃ τοι τοὺς πρέσβεις ἐάσας ἀπράκτους ἐφ' οἷς ἐληλύθασι, παραλύσας Θεόδωρον τῆς τῶν ὑπάρχων ἀρχῆς Κεκιλιανῷ ταύτην παρέδωκεν, Ἄτταλον δὲ προεστάναι τῶν θησαυρῶν ἔταξεν. ἔργον δὲ οὐδὲν ἕτερον ἔχοντος τοῦ Ὀλυμπίου ἢ τὸ πανταχόθεν τοὺς Στελίχωνι συνεπίστασθαί τι λεγομένους ἰχνεύειν, ἤχθησαν εἰς κρίσιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συκοφαντίᾳ Μαρκελλιανὸς καὶ Σαλώνιος, ὄντες ἀδελφοὶ καὶ ἐν τῷ τάγματι τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων ἀναφερόμενοι· καὶ τούτους γὰρ Ὀλύμπιος τῷ τῆς αὐλῆς παρέδωκεν ὑπάρχῳ, καὶ αἰκισμοῦ παντὸς εἴδει τὸ σῶμα ξανθέντες τῶν Ὀλυμπίῳ σπουδαζομένων εἶπον οὐδέν.

45. *Τῶν δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην ἐν οὐδεμιᾷ τύχῃ βελτίονι καταστάντων, ἔδοξε τῷ βασιλεῖ πέντε τῶν ἀπὸ Δαλματίας στρατιωτικὰ τάγματα, τῆς οἰκείας μεταστάντα καθέδρας, ἐπὶ φυλακῇ τῆς Ῥώμης ἐλθεῖν. τὰ δὲ τάγματα ταῦτα ἐπλήρουν ἄνδρες ἑξακισχίλιοι, τόλμῃ καὶ ῥώμῃ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος κεφάλαιον ὄντες. ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν Οὐάλης πρὸς πάντα κίνδυνον ἑτοιμότατος, ὃς οὐκ ἀξιώσας δι' ὁδῶν ἃς οὐκ ἐφύλαττον οἱ πολέμιοι διελθεῖν, καραδοκήσαντος Ἀλαρίχου τὴν πάροδον ἐπιπεσόντος τε σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι πάντας ὑπὸ ταῖς τῶν πολεμίων πεποίηκε γενέσθαι χερσί, καὶ μόλις διέφυγον ἄνδρες ἑκατόν, ἐν οἷς καὶ ὁ τούτων*

1 *γενομένου* vulgo. 3 *τῶν ὑπάρχων*] plur. an ergo praefectura praetorii et urbis? *Reinesius.* rescribendum est *τοῦ ὑπάρχου*; Theodorus hoc anno 409 praefectus praetorio fuit. v. Gothofred. in Prosopograph. c. Th. Pagi Crit. Bar. ad h. a. *praefectura urbana* singul. num. vertere iubet; et Leunclavius ita verterat. *R.* 10 *παντὶ?* *ἤδη* LP. 21 *ἐν* om LP.

perturbante, atque impediente quae recta viderentur. itaque dimissis ita legatis ut eas res, quarum causa venerant, non impetrarent, Theodoro praefectura praetorii deiecto, Caeciliano eam tradidit, et Attalum fisco praeesse iussit. cum autem Olympius nihil aliud agendum sibi proponeret quam ut eos undique pervestigaret qui aliquid de Stelichone scire perhiberentur, ob huiusmodi calumniam in ius ducti sunt Marcellianus et Salonius fratres, inter notarios principis militantes; quos Olympius praefecto praetorii tradidit. cumque nullo non genere verberum caesa fuissent eorum corpora, nihil tamen illorum proferebant quae Olympius cognoscere gestiret.

45. Rebus urbanis Romae nihilo melius quam antea constitutis, visum est principi quinque Dalmaticos militum ordines, de suis excitos sedibus, ad urbis custodiam arcessere. in his ordinibus erant hominum sex milia, qui tum audacia tum robore corporum exercitus Romani velut ipse vertex erant. eorum dux Valens, ad obeundum quodvis periculum promptissimus, cum indignum arbitraretur ea per itinera proficisci quae ab hoste non obsiderentur, Alaricho transitum eius exspectante suisque cum copiis universis irruente, cunctos hosce milites in hostium manus coniecit. vix centum fuga dilapsi

ἡγούμενος ἦν· οὗτος γὰρ ἅμα Ἀττάλῳ τῷ ὑπὸ τῆς γερουσίας σταλέντι πρὸς τὸν βασιλέα οἷός τε γέγονεν εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθὼν διασωθῆναι. κακῶν δὲ μειζόνων ἀεὶ τοῖς οὖσι προστιθεμένων, ἐπιστὰς Ἄτταλος τῇ Ῥώμῃ παραλύει τῆς φροντίδος Ἡλιοκράτην, ἣν ὁ βασιλεὺς ἦν αὐτῷ παραδοὺς Ὀλυμπίῳ πειθόμενος. ἐτέτακτο γὰρ τὰς οὐσίας τῶν δεδευμένων διὰ τὴν Στελίχωνος οὐσίαν διερευνῆσαι καὶ ταύτας τοῦ δημοσίου ποιεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ μέτρια φρονῶν τὸ τοῖς δυστυχοῦσιν ἐπεμβαίνειν ἐν ἀσεβείας ἐτίθετο μέρει, καὶ οὔτε πρὸς ἀκρίβειαν τὰ πράγματα ἀνεζήτει, πολλοῖς δὲ καὶ ἀποκρύπτειν ἃ δύναιντο λάθρᾳ ἐδήλου, φαῦλός τις εἶναι διὰ τοῦτο δόξας εἰς τὴν Ῥάβενναν ἤγετο, τῆς περὶ τοὺς ἀτυχήσαντας φιλανθρωπίας ἕνεκα δίκην ἐκτίσων. καὶ πάντως ἂν ἐτιμήθη θανάτου διὰ τὴν τότε κρατοῦσαν ὠμότητα, εἰ μή τινα τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαν ἔτυχε τηνικαῦτα καταλαβών. Μαξιμιλλιανὸς δὲ τοῖς πολεμίοις περιπεσὼν ἀπεδόθη Μαρινιανῷ τῷ πατρὶ τρισμυρίων ὑπὲρ αὐτοῦ δοθέντων χρυσῶν· ὡς γὰρ ἀναβαλομένου τὴν εἰρήνην τοῦ βασιλέως καὶ μὴ πληρώσαντος τὰ συγκείμενα οὐκ ἦν ἔτι τοῖς Ῥωμαίοις ἡ τῆς πόλεως ἔξοδος ἐλευθέρα. ἀλλὰ τῆς μὲν εἰρήνης ἕνεκα καὶ αὖθις ὡς βασιλέα πέμπει πρέσβεις ἡ γερουσία, καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου τοῖς πρέσβεσι συναπάραντος· ἦσαν δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ βαρβάρων τινὲς ὑπ' Ἀλαρίχου σταλέντες, ὡς

6 τῶν δεδημευμένων διὰ τὴν Στ. οἰκείωσιν Leunclavius, τῶν δεδεμένων διὰ τὴν Στ. γνῶσιν. S. 8 ἐπεμβαίνειν] libri ἐνεπεμβαίνειν. 14 sunt qui *Maximianum* malint. *S.* aut enim h. l. Μαξιμιανὸς legendum, aut c. 44 ineunte Μαξιμιλλιανός. 17 συγκείμενα] συγκείμενα τοῖς ἁλισκομένοις τῶν εὖ γεγονότων P.

sunt; quorum in numero et ipse dux erat: nam is cum Attalo, qui ab senatu missus ad principem fuerat, in urbem profectus incolumis evasit. cum autem praesentibus malis alia maiora semper accederent, Romam ingressus Attalus Heliocratem ea cura liberat, quae illi a principe fuerat auctore Olympio commissa. quippe datum hoc illi erat negotii, ut eorum bona qui propter familiaritatem Stelichonis proscripti fuissent indagaret, eaque in fiscum redigeret. quia vero moderati vir ingenii sane quam impium duceret insultare miseris, ac neque res strictius inquireret, et multis etiam clanculum significaret ut quaecunque possent occultarent, visus iccirco nullius esse pretii Ravennam abducitur, ob humanitatem miseris praestitam poenas luiturus; omninoque morte multatus ob grassantem id temporis immanitatem fuisset, nisi forte quandam in ecclesiam Christianorum se recepisset. Maximillianus autem cum in hostium manus incidisset, Martiniano patri venditus est, triginta milibus aureorum pro eo solutis. cum enim pacem princeps differret et pactis conventis haud satisfaceret, non amplius Romanis extra urbem prodire liberum erat. senatus quidem pacis causa legatos iterum ad principem mittit, cum quibus et Romanus episcopus proficiscitur. aderant iisdem et barbari quidam ab Alaricho missi, ut eos ab hostibus infesta ha-

ἂν περισώζοιεν αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐνοχλούντων ταῖς ὁδοῖς πολεμίων. ἀλλὰ τούτων ἐς τὸν βασιλέα κεχωρηκότων, Ἀτάουλφος γενόμενος ὑπ' Ἀλαρίχου μετάπεμπτος, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω διεξῆλθον, ἐπεραιώθη τὰς Ἄλπεις τὰς ἀπὸ Παιονίας ἐπὶ Οὐενετίαν φερούσας. ὅπερ ὁ βασιλεὺς ἀκηκοώς, μὴ πολλήν τε δύναμιν εἶναι αὐτῷ, τοὺς στρατιώτας πάντας, ἱππέας τε καὶ πεζούς, ὅσοι κατὰ τὰς πόλεις ἦσαν, ἀπαντῆσαι τούτῳ διέταξεν ἅμα τοῖς σφῶν ἡγεμόσιν. Ὀλυμπίῳ δὲ τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων ἡγουμένῳ τοὺς ἐν τῇ Ῥαβέννῃ δέδωκεν Οὔννους, τριακοσίους ὄντας τὸν ἀριθμόν, οἵτινες ἐπειδὴ τοὺς ἐληλυθότας .... Πείσας αὐτὴν ὀνομάζουσιν, ἐπιθέμενοι καὶ συμπεσόντες ἀναιροῦσι μὲν τῶν Γότθων ἑκατὸν καὶ χιλίους, ἑπτακαίδεκα δὲ μόνοι πεσόντες εἰς τὴν Ῥάβενναν ἐσώθησαν.

46. Ὀλύμπιον δὲ οἱ περὶ τὴν αὐλὴν εὐνοῦχοι πρὸς τὸν βασιλέα διαβαλόντες ὡς αἴτιον τῶν οὐ δεξιῶς συμβεβηκότων τῷ πολιτεύματι, παραλυθῆναι τῆς ἀρχῆς πεποιήκασιν. ὁ δὲ μὴ καὶ ἕτερόν τι πάθοι δεδιώς, φυγῇ χρησάμενος τὴν Δαλματίαν κατελάμβανεν. ὁ δὲ βασιλεὺς ὕπαρχον μὲν τὸν Ἄτταλον εἰς τὴν Ῥώμην ἐκπέμπει, πολὺν δὲ ποιούμενος λόγον τοῦ μὴ λαθεῖν τι τῶν εἰς τὸ ταμιεῖον ἐλθόντων, ἐκπέμπει Δημήτριον ἣν εἶχεν Ἄτταλος φροντίδα πληρώσοντα καὶ διερευνησόμενον τὰς οὐσίας [ὅσαι] τοῦ δημοσίου γεγόνασι. πολλὰ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ ἄλλα καινοτομήσας, καὶ τοὺς μὲν πρότερον καταδυναστεύοντας ἐκβαλών, ἄλλοις δὲ τὰς ἀρχὰς παραδούς, ἔταξε καὶ Γενέριδον τῶν ἐν Δαλ-

2 Τάουλφος LP. 3 ἐν τοῖς ἀνωτέρω] c. 37. 20 ὅσαι om libri. 21 γεγόνασι om L. δὲ om P.

bentibus itinera tutarentur. cum ad imperatorem hi profecti essent, arcessitus ab Alaricho Ataulphus, quemadmodum supra commemoravi, Alpes transiit, quae a Pannonia Venetiam versus se porrigunt. quo comperto, quodque copias non magnas haberet, imperator ei milites universos, equites atque pedites, quotquot in urbibus erant, cum ducibus suis occurrere iussit. Olympio, qui dux erat palatinorum ordinum, Hunnos ad Ravennam numero trecentos dedit. hi cum eos qui venerant . . . . quam Pisas appellant, adorti, consertisque manibus 1100 Gotthos interfecerunt, et 17 duntaxat amissis Ravennam incolumes pervenere.

46. Cum autem eunuchi palatini Olympium apud principem insimulassent velut auctorem eorum casuum qui rei publicae adversi accidissent, tantum effecerunt ut ei magistratus abrogaretur. ille veritus ne quid aliud sibi gravius accideret, fuga se in Dalmatiam contulit. imperator Attalum urbi praefectum Romam mittit; nimioque sollicitus opere, ne quid rerum ad fiscum pertinentium occultaretur, Demetrium ablegat, qui Attali munus obiret et fiscalia bona perscrutaretur. cumque multa tum in creandis magistratibus tum aliis rebus innovasset, et eiectis iis qui prius cum potestate fuerant, aliis magistratus traderet, Generidum quoque Dalmaticis militibus uni-

ματίᾳ πάντων ἡγεῖσθαι, ὄντα στρατηγὸν καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι Παιονίαν τε τὴν ἄνω καὶ Νωρικοὺς καὶ Ῥαιτοὺς ἐφύλαττον, καὶ ὅσα αὐτῶν μέχρι τῶν Ἄλπεων. ἦν δὲ ὁ Γενέριδος βάρβαρος μὲν τὸ γένος, τὸν δὲ τρόπον εἰς πᾶν ἀρετῆς εἶδος εὖ πεφυκώς, χρημάτων τε ἀδωρότατος. οὗτος ἔτι τοῖς πατρῴοις ἐμμένων καὶ τῆς εἰς θεοὺς θρησκείας ἐκστῆναι οὐκ ἀνεχόμενος, ἐπειδὴ νόμος εἰσήχθη τοῖς οὐκ οὖσι Χριστιανοῖς ζώνην ἐν τοῖς βασιλείοις ἔχειν ἀπαγορεύων, τούτου τοῦ νόμου τεθέντος ἀρχῆς ἐν τῇ Ῥώμῃ στρατιωτικῆς προεστὼς ὁ Γενέριδος ἔμεινεν ἐπ' οἴκου, τὴν ζώνην ἀποθέμενος. ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς οἷα δὴ τοῖς ἄρχουσι συναριθμούμενον ἀπῄτει προϊέναι κατὰ τὴν οἰκείαν τάξιν εἰς τὰ βασίλεια, νόμον ἔφησεν εἶναι κωλύοντα ζώνην αὐτὸν ἔχειν ἢ ὅλως τοῖς ἄρχουσι καταλέγεσθαι τοὺς τὴν τῶν Χριστιανῶν μὴ τιμῶντας θρησκείαν. τοῦ δὲ βασιλέως εἰπόντος ὡς ἐπὶ μὲν τοῖς ἄλλοις ἅπασι τὸν νόμον κρατεῖν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ οὐκέτι τοσαῦτα τῆς πολιτείας προκινδυνεύσαντος, ταύτης οὐκ ἀνέχεσθαι τῆς τιμῆς εἶπεν, εἰς ὕβριν πάντων φερούσης τῶν ὅσοι τῆς στρατείας διὰ τὸν νόμον διήμαρτον. καὶ οὐκ ἄλλως ἀντελάβετο τῆς ἀρχῆς, ἕως ὁ βασιλεὺς αἰδοῖ τε ἅμα καὶ χρείᾳ συνωθούμενος ἔπαυσεν ἐπὶ πᾶσι τὸν νόμον, ἀποδοὺς ἑκάστῳ τῆς αὐτοῦ ὄντι δόξης ἄρχειν τε καὶ στρατεύεσθαι. ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενος τῆς μεγαλοφροσύνης Γενέριδος συνεχέσι

3 ὁ νέριδος P. 14 ὡς inclusa locum habere non potest, nisi mutatione in sequentibus facta legamus ὁ νόμος κρατεῖ. *S.* cf. ὡς ἐπὶ p 41 10 et 57 21, ὡς ἐς p. 91 19. 15 exspectabam ἐπ' αὐτῷ δέ: sequitur tamen προκινδυνεύσαντος. *H.* 16 ἀνέχεται LP.

versis praefecit, eundemque ceterorum etiam, quicunque per Pannoniam superiorem et Noricos et Raetos et quicquid horum est usque ad Alpes, in praesidiis erant, ducem constituit. atque hic Generidus erat ille quidem barbarus, sed indole ad quodvis genus virtutis praeclara praeditus et alienissimus ab avaritia. qui cum patritis ritibus adhuc inhaereret nec a cultu deum se pateretur abduci, lex promulgata fuit, quae in aula cingulo vetaret eos uti qui Christiani non essent. ea lege lata Generidus, qui cum potestate militibus Romae tum praeerat, cingulo deposito domi se continuit. cum autem princeps ab eo peteret ut, quando in magistratuum numero esset, ordine locoque suo ad palatium accederet, legem esse respondit, quae cingulum habere se vetaret, aut inter magistratus ulla ratione censeri qui religionem christianam non venerarentur. hic ubi subiecisset princeps eam quidem legem, ad alios quod attineret, ratam esse, sed ipsum illa non teneri, qui tantum pro re publica discriminum adiisset, respondit se honorem illum non accipere, qui ad omnium tenderet iniuriam, quotquot militia propter hanc legem spoliati fuissent. nec munus suum obiit, donec imperator pudore pariter et necessitate compulsus legem hanc in omnibus irritam esse iussit, concesso cuivis ut opinionem suam retinens et magistratu fungeretur et militaret. ab hac exorsus magnanimitate Generidus continuis laboribus milites exercet;

τοὺς στρατιώτας ἐπαίδευε γυμνασίαις, ἐπιδιδούς τε τὰς σιτήσεις αὐτοῖς παραιρεῖσθαι τούτων οὐδενὶ κατὰ τὸ σύνηθες ἐνεδίδου, καὶ αὐτός, ἐξ ὧν αὐτῷ τὸ δημόσιον ἐδίδου, τὰ πρέποντα τοῖς πλέον πονοῦσι φιλοτιμούμενος. καὶ τοιοῦτος φανεὶς τοῖς τε πλησιάζουσι βαρβάροις ἐπίφοβος ἦν, καὶ πᾶσαν ἀσφάλειαν τοῖς ἔθνεσιν, ὅσα φυλάττειν ἔλαχεν, ἐνεποίει.

47. Κατὰ δὲ τὴν Ῥάβενναν εἰς στάσιν ἀναστάντες οἱ στρατιῶται τὸν ταύτης λιμένα καταλαμβάνουσι, σὺν οὐδενὶ κόσμῳ βοῶντες καὶ τὸν βασιλέα φανῆναι σφίσιν αἰτοῦντες. τοῦ δὲ φόβῳ τῆς στάσεως ἀποκρυβέντος, προελθὼν εἰς μέσον Ἰόβιος ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος, ἅμα καὶ τῇ τοῦ πατρικίου τετιμημένος ἀξίᾳ, ποιούμενος ἀγνοεῖν τὴν αἰτίαν τῆς στάσεως (καίτοι γε αὐτὸς ἐλέγετο αἴτιος ταύτης εἶναι, κοινωνὸν ἔχων Ἑλλέβιχον εἰς τοῦτο τὸν τῶν ἱππέων ἡγούμενον δομεστίκων) ἀπῄτει λόγον αὐτοὺς ἀνθ' ὅτου πρὸς τοῦτο ἐξήχθησαν. ὡς δὲ παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἤκουεν ὡς πᾶσα ἀνάγκη Τουρπιλλίωνα καὶ Βιγελάντιον αὐτοῖς ἐκδοθῆναι τοὺς στρατηγοὺς καὶ μετὰ τούτων Τερέντιον τὸν τῶν βασιλικῶν προεστῶτα κοιτώνων καὶ Ἀρσάκιον τὸν μετὰ τοῦτον τῇ τάξει καλούμενον, δείσαντος δὴ τοῦ βασιλέως τὴν τῶν στρατιωτῶν ἐπανάστασιν, κατὰ μὲν τῶν στρατηγῶν ἀειφυγίας ἐκφέρεται ψῆφος καὶ ἐμβληθέντες πλοίῳ παρὰ τῶν ἀπαγόντων ἀναιροῦνται (τοῦτο γὰρ ἦν αὐτοῖς κελεύσας Ἰόβιος· ἐδεδίει γὰρ μή ποτε ἐπανελθόντες καὶ τὴν κατὰ σφῶν γνόντες ἐπιβουλὴν εἰς

5 διαβαρβάροις P. an πλησιάζουσιν ἰδίᾳ βαρβάροις? 12 προσποιούμενος L. 14 δομεστίκων Leunclavius pro vulgato δομέστικον.

et annonas eis suppeditans, nemini permittit ut de his aliquid more consueto detraheret. quin et ipse de iis quae fiscus ei praestabat, labores ceteris maiores sustinentibus convenientia praemia largitur. talem cum se gereret, et formidini barbaris finitimis erat, et nationibus iis praesidio quas tueri iussus fuerat.

47. Ceterum Ravennae milites seditione mota portum eius occupant, et confuso clamore sublato, ut imperator ipsos adiret, postulant. at illo metu seditionis occultato, progressus in medium Iovius, qui et praetorii praefectus erat et patricii dignitate cohonestatus, ignorare se causam seditionis simulans, quanquam huius auctor ipsemet esse perhiberetur, socium nactus ad eam Ellebichum, qui comes equitum domesticorum erat, causam a militibus poscit, quamobrem ad hoc facinus prorupissent. cumque de militibus audiret omnino sibi Turpillionem et Vigilantium duces, una cum Terentio Augustalium cubiculorum praeposito, et proximo secundum hunc Arsacio, dedendos esse, principe militum defectionem verito, duces isti exilio perpetuo multantur, et in navim coniecti ab iis necantur qui eos avehebant. hoc enim Iovius eis imperaverat: quippe metuebat ne forte reversi, cognitis iis insidiis quae adversus ipsos structae fuissent, principem ad sumendum de

τὴν κατ᾽ αὐτοῦ τὸν βασιλέα προκαλέσοιντο τιμωρίαν), Τερέντιος δὲ εἰς τὴν ἑῴαν ἐκπέμπεται, καὶ Ἀρσάκιος τὴν Μεδιολανὸν οἰκεῖν ἐκληρώσατο.

48. Καταστήσας δὲ ὁ βασιλεὺς Εὐσέβιον μὲν ἀντὶ Τερεντίου φύλακα τοῦ κοιτῶνος, Οὐάλεντι δὲ τὴν ἀρχὴν ἣν εἶχε Τουρπιλλίων παραδούς, καὶ μετὰ Βιγελάντιον Ἀλλόβιχον ἵππαρχον καταστήσας, τὴν μὲν τῶν στρατιωτῶν παύειν πως ἔδοξε στάσιν, Ἰόβιος δὲ ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος, πᾶσαν εἰς αὐτὸν τὴν παρὰ βασιλεῖ δύναμιν περιστήσας, ἔγνω πρέσβεις ἐκπέμψαι πρὸς Ἀλάριχον, ἄχρι τῆς Ῥαβέννης αὐτὸν παραγενέσθαι παρακαλοῦντας ὡς δὴ τῆς εἰρήνης αὐτόθι γενησομένης. πεισθέντος δὲ τοῖς τοῦ βασιλέως καὶ τοῖς Ἰοβίου γράμμασιν Ἀλαρίχου, παραγενομένου τε εἰς τὴν Ἀρίμινον Ῥαβέννης ἀφεστῶσαν μιλίοις τριάκοντα, συνδραμὼν κατὰ ταύτην Ἰόβιος, ἅτε ἐν ταῖς Ἠπείροις πρόξενος καὶ φίλος Ἀλαρίχῳ γεγενημένος, τοὺς περὶ τῶν συνθηκῶν ἐποιήσατο λόγους. ἀπῄτει δὲ Ἀλάριχος χρυσίον μὲν ἔτους ἑκάστου δίδοσθαί τι ῥητὸν καὶ σίτου τι χορηγεῖσθαι μέτρον, οἰκεῖν δὲ αὐτὸν ἅμα τοῖς σὺν αὐτῷ πᾶσι Βενετίας ἄμφω καὶ Νωρικοὺς καὶ Δαλματίαν. ταῦτα ἐναντίον Ἀλαρίχου γράψας Ἰόβιος ἐκπέμπει τῷ βασιλεῖ, δοὺς καὶ ἴδια πρὸς αὐτὸν γράμματα παραινοῦντα καταστῆσαι δυνάμεως ἑκατέρας στρατηγὸν Ἀλάριχον, ὥστε ταύ-

2 τὴν μετὰ δολιανὸν LP. 6 Ἀλλέβιχος P. Olympiodorus Ἀλλόβιχος, Sozomenus Ἀλάβιχος, cod. Theod. (l. 1 de calumniatorib.) *Hellebicus*, Chrysostomus Ἑλλέβιχος. ἵππαρχον Valesius ad Sozom. 9 7: vulgo ὕπαρχον. 8 Olympiodorus modo Ἰωβιανός, modo Ἰώβιος. cod. Theod. (l. 7 de denuntiationib.) *Iovius*. *R.* 18 pro Βενετίας haud scio an rectius legerimus Παιονίας. *S.* erat tamen Venetia inferior et superior, ut vel e Notit. utriusque imp. constat. *H.*

se supplicium concitarent. Terentius in Orientem relegatur, Arsacius Mediolani se continere iubetur.

48. Hinc imperator in Terentii locum Eusebio cubiculi praeposito creato, Turpillionis potestate Valenti tradita, post Vigilantium Allobicho praefectura mandata, quodammodo seditionem militarem sedare visus est. Iovius autem praefectus praetorii, cum omnem apud imperatorem potentiam in se transtulisset, legatos ad Alarichum mittere decrevit, qui eum hortarentur ut ad ipsam usque Ravennam accederet, quod istic pacem facturi essent. Alaricho principis et Iovii literis assenso, et Ariminum profecto, quae Ravenna triginta miliaribus abest, celeriter eo Iovius quoque se contulit; et quod in Epiris Alarichi hospes et amicus factus fuisset, de foedere pangendo tractat. Alarichi haec postulata erant, ut in annos singulos auri certa summa solveretur, et annonae mensura quaedam suppeditaretur; ut item ipse cum suis omnibus utramque Venetiam et Noricos et Dalmatiam incoleret. haec Iovius Alaricho praesente perscripta mittit ad imperatorem, datis ad eundem seorsum quoque literis, quibus eum cohortabatur, Alarichum utrius-

της αὐτὸν τυχόντα τῆς θεραπείας χαλάσαι τι τῆς βαρύτητος τῶν συνθηκῶν καὶ ἐπὶ φορητοῖς καὶ μετρίοις ποιήσασθαι τὰς σπονδάς. ταύτην δεξάμενος ὁ βασιλεὺς τὴν ἐπιστολὴν καταγινώσκει μὲν τῆς Ἰοβίου προπετείας, γράμμασι δὲ ἐχρῆτο πρὸς αὐτὸν δι' ὧν ἐδήλου χρυσίου μὲν καὶ σίτου μέτρον αὐτὸν ὁρίσαι προσήκειν οἷα τῆς αὐλῆς ὕπαρχον ὄντα καὶ τὴν τῶν δημοσίων φόρων ἐπιστάμενον δύναμιν, ἀξίαν δὲ ἢ στρατηγίαν μή ποτε Ἀλαρίχῳ δώσειν ἤ τισι τῶν τῷ γένει προσηκόντων. (49) *ταύτην δεξάμενος ὁ Ἰόβιος τὴν ἐπιστολὴν οὐ καθ' ἑαυτὸν ἀνελίξας ἀνέγνω ταύτην ἀλλὰ εἰς ἐπήκοον Ἀλαρίχου. καὶ τὰ μὲν ἄλλα μετρίως ἤνεγκεν· ὡς δὲ ἀρνηθεῖσαν εἶδεν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ γένει τὴν τῆς στρατηγίας ἀρχήν, ἀναστὰς εἰς ὀργὴν αὐτόθεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν τοὺς σὺν αὐτῷ βαρβάρους ἐκέλευσεν ὡς αὐτίκα τὴν εἰς αὐτὸν καὶ τὸ γένος ἅπαν ἀμυνούμενος ὕβριν. Ἰόβιος δὲ ἀπορηθεὶς ἐπὶ τῷ παραλόγῳ τῶν τοῦ βασιλέως γραμμάτων εἰς τὴν Ῥάβενναν ἐπανήει. βουλόμενος δὲ τῆς μέμψεως αὐτὸν ἀπολῦσαι κατέλαβεν ὅρκοις Ὀνώριον, ἦ μὴν εἰρήνην μή ποτ' ἔσεσθαι πρὸς Ἀλάριχον, ἀλλ' ἄχρι παντὸς πολεμήσειν. ὤμνυ δὲ καὶ αὐτὸς ὅρκον τῆς βασιλείας ἁψάμενος κεφαλῆς, καὶ τοὺς ἄλλους οἳ τὰς ἀρχὰς εἶχον ταὐτὸν ποιῆσαι παρασκευάσας.*

50. *Τούτων πραχθέντων ὁ βασιλεὺς ὡς δὴ πολεμήσων Ἀλαρίχῳ μυρίους εἰς συμμαχίαν Οὔννους ἐπεκαλεῖτο· τροφὴν δὲ τούτοις ἕτοιμον εἶναι παριοῦσι βουλόμενος, σῖτον καὶ πρόβατα καὶ*

20 ποῆσαι L.

que militiae magistrum constitueret, ut hoc modo delinitus de condicionum asperitate nonnihil remitteret, ac tolerabilibus moderatisque legibus pacem faceret. imperator, his acceptis literis, Iovii temeritatem damnat, et vicissim missis ad eum literis significat, auri quidem et annonae modum ut ipse statueret aequum esse, qui et praefectus esset praetorii et publicorum tributorum copiam facultatemque perspectam haberet, at dignitatem aut ducis officium nunquam se vel Alaricho vel eius gentilibus concessurum. (49) hanc epistolam cum Iovius accepisset, non seorsum apertam sed audiente Alaricho legit. is cetera quidem moderate tulit, verum ubi negatum sibi gentique suae militiae magisterium vidit, mox ira percitus Romam contendere barbaros suos iussit, quasi confestim factam sibi totique genti suae iniuriam ulturus. Iovius autem ob inexspectatas hasce literas imperatoris ad inopiam consilii redactus, Ravennam rediit. cumque se omni culpa liberare vellet, Honorium sacramentis obstrinxit, quibus sancte polliceretur nunquam se pacem cum Alaricho facturum, sed bellum perpetuo gesturum. simul et ipse principis tacto capite iusiurandum praestat, et a ceteris, quotquot erant cum potestate, consimile quiddam exigit.

50. His actis imperator, qui Alaricho bellum facturus esset, decem milia Hunnorum in societatem arcessit; et quod eis adventantibus annonas

βόας τοὺς ἀπὸ τῆς Δαλματίας εἰσφέρειν ἐκέλευεν. ἔπεμπε δὲ τοὺς κατασκοπήσοντας ὅπως τὴν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὁδὸν Ἀλάριχος ποιεῖται, καὶ πανταχόθεν τὰς δυνάμεις συνήθροιζεν. Ἀλάριχος δὲ εἰς μετάμελον ἐλθὼν ἐπὶ τῇ κατὰ τῆς Ῥώμης ὁρμῇ, τοὺς κατὰ πόλιν ἐπισκόπους ἐξέπεμπε πρεσβευσομένους ἅμα καὶ παραινοῦντας τῷ βασιλεῖ μὴ περιιδεῖν τὴν ἀπὸ πλειόνων ἢ χιλίων ἐνιαυτῶν τοῦ πολλοῦ τῆς γῆς βασιλεύουσαν μέρους ἐκδιδομένην βαρβάροις εἰς πόρθησιν, μηδὲ οἰκοδομημάτων μεγέθη τηλικαῦτα διαφθειρόμενα πολεμίῳ πυρί, θέσθαι δὲ τὴν εἰρήνην ἐπὶ μετρίαις σφόδρα συνθήκαις. οὔτε γὰρ ἀρχῆς ἢ ἀξίας δεῖσθαι τὸν βάρβαρον, οὔτε τὰς πρότερον ἐπαρχίας ἔτι πρὸς οἴκησιν βούλεσθαι καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος λαβεῖν, ἀλλὰ μόνους ἄμφω Νωρικούς, ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς που τοῦ Ἴστρου κειμένους, συνεχεῖς τε ὑφισταμένους ἐφόδους καὶ εὐτελῆ φόρον τῷ δημοσίῳ εἰσφέροντας, καὶ σῖτον ἐπὶ τούτοις ἔτους ἑκάστου τοσοῦτον ὅσον ἀρκεῖν ὁ βασιλεὺς οἰηθείη. συγχωρεῖν δὲ καὶ τὸ χρυσίον, εἶναί τε φιλίαν καὶ ὁμαιχμίαν αὐτῷ καὶ Ῥωμαίοις κατὰ παντὸς αἴροντος ὅπλα καὶ πρὸς πόλεμον κατὰ τῆς βασιλείας ἐγειρομένου. (51) ταῦτα ἐπιεικῶς καὶ σωφρόνως Ἀλαρίχου προτεινομένου, καὶ πάντων ὁμοῦ τὴν τοῦ ἀνδρὸς μετριότητα θαυμαζόντων, Ἰόβιος καὶ οἱ τῷ βασιλεῖ παραδυναστεύοντες ἀνήνυτα ἔφασκον τὰ αἰτούμενα εἶναι, πάντων ὅσοι τὰς ἀρχὰς εἶχον ὀμωμοκότων μὴ ποιεῖσθαι πρὸς Ἀλάριχον εἰρήνην.

10 ἢ om libri. cf. *ἀξίαν δὲ ἢ στρατηγίαν* p. 315 7.

paratas esse vellet, frumentum et pecora et boves e Dalmatia adduci iussit. misit et quosdam exploraturos quonam modo Romam Alarichus iter suum institueret. copias quoque suas ex omnibus locis evocat. Alarichus autem, quod eum susceptae adversus Romam expeditionis paenituisset, episcopos urbium ablegat, qui simul et legatione fungerentur, et auctores Honorio essent ne culpa sua sineret eam urbem, quae iam a pluribus quam mile annis magnae parti orbis terrarum imperasset, barbaris vastandam dedi, nec tantas aedificiorum moles hostili flamma deleri, sed potius moderatis admodum condicionibus pacem componeret. nec enim opus esse sibi dignitate potestatis, nec se iam postulatas prius provincias ad constituendas in eis sedes petere, sed ambos tantum Noricos, ad extremas Istri partes sitos, et qui continuis incursionibus vexentur tenueque fisco tributum inferant. praeter haec annonae tantum in annos singulos adiiceret, quantum ipse princeps satis esse putaret. quin et ab auri se postulato discedere, ac velle ut amicitia sit belique societas inter se ac Romanos adversus quemvis qui arma sumeret et ad gerendum adversus rem publicam bellum se commoveret. (51) cum haec Alarichus leniter ac modeste proponeret, omnesque simul hominis moderationem admirarentur, Iovius et alii, penes quos secundum principem potestas omnis erat, haec postulata concedi propterea posse negabant, quod omnes magistratus iureiurando se obstrinxissent, cum Alaricho se pacem

εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὸν θεὸν τετυχήκει δεδομένος ὅρκος, ἦν ἂν ὡς εἰκὸς παριδεῖν ἐνδιδόντας τῇ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἐπὶ τῇ ἀσεβείᾳ συγγνώμην· ἐπεὶ δὲ κατὰ τῆς τοῦ βασιλέως ὀμωμόκεσαν κεφαλῆς, οὐκ εἶναι θεμιτὸν αὐτοῖς εἰς τὸν τοσοῦτον ὅρκον ἐξαμαρτεῖν. τοσοῦτον ἐφύλαττεν ὁ νοῦς τῶν τότε τὴν πολιτείαν οἰκονομούντων, θεοῦ προνοίας ἐστερημένων.

Z.

Ἀλάριχος μὲν οὖν ἐπὶ ταῖς οὕτω μετρίαις αἰτήσεσι περιυβρισθεὶς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἤλαυνε πανστρατιᾷ, τῇ κατ' αὐτῆς πολιορκίᾳ προσκαρτερήσων. ἐν τούτῳ δὲ παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ τυραννήσαντος ἐν Κελτοῖς ἀφίκετο πρὸς Ὁνώριον κατὰ πρεσβείαν Ἰόβιος, παιδείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς διαπρέπων, βεβαιωθῆναι τὴν πρότερον ὁμολογηθεῖσαν εἰρήνην, καὶ ἅμα συγγνώμην ἕνεκα τῆς ἀναιρέσεως Διδυμίου καὶ Βερηνιανοῦ τῶν συγγενῶν Ὁνωρίου τοῦ βασιλέως αἰτῶν· ἀπελογεῖτο γὰρ λέγων ὡς οὐ κατὰ προαίρεσιν ἀνῄρηνται Κωνσταντίνου. συντεταραγμένον δὲ τὸν Ὁνώριον θεασάμενος, εὔλογον ἔφασκεν εἶναι ταῖς περὶ τὴν Ἰταλίαν ἐνασχολουμένῳ φροντίσιν ἐνδοῦναι· συγχωρούμενος δὲ πρὸς Κωνσταντῖνον

5 ἐφλύαττεν Toupius Emend. in Suidam P. 3 p. 165 quo nescio an non peius ἐτύφλωττεν. 9 περὶ LP. 14 ὡς om LP. 17 Κωνστάντιον LP.

nullam facturos. quippe si deo praestitum fuisset iusiurandum, fortasse negligi posse, permittendo benignitati divinae facinoris impii condonationem: sed quando per caput imperatoris iurassent, non iam ei fas esse contra tam grave iusiurandum delinquere. usque adeo perversa mens illorum erat, qui dei cura destituti rem publicam id temporis administrabant.

VI.

Alarichus ergo cum tam aequa postulata proposuisset, indignum in modum ludibrio habitus universis cum copiis Romam ducit, constanter in urbis obsidione perstiturus. eo tempore venit ad Honorium legatus a Constantino, qui apud Celtas tyrannidem invaserat, Iovius, vir eruditione doctrinae ceterisque virtutibus excellens, qui constitutam prius pacem, ratam haberi, praetereaque veniam ob interfectos imperatoris Honorii propinquos, Didymium et Verenianum, posceret: sic enim hoc factum purgabat ut eos Constantini voluntate necatos infitiaretur. postquam Honorium gravius commotum vidit, recte facturum ait, si curis Italicis occupatus aliquid concederet. quodsi potestas sibi fieret ad Constantinum abeundi et casus Italiae nun-

ἐκδημῆσαι καὶ τὰ συνέχοντα τὴν Ἰταλίαν ἀγγεῖλαι, μετ' οὐ πολὺ καὶ αὐτὸν ἥξειν ἅμα παντὶ τῷ ἐν Κελτοῖς καὶ ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ ἐν τῇ Βρεττανικῇ νήσῳ στρατεύματι ταῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Ῥώμην βοηθήσοντα περιστάσεσι. καὶ ὁ μὲν Ἰόβιος ἐπὶ τούτοις ἀναχωρεῖν ἐπετράπη· τὰ δὲ ἐν Κελτοῖς οὔπω τῆς προσηκούσης ἀφηγήσεως ἀξιωθέντα δίκαιον ἄνωθεν, ὡς ἕκαστα ἐπράχθη, διεξελθεῖν.

a. 407 2. Ἔτι βασιλεύοντος Ἀρκαδίου, καὶ ὑπάτων ὄντων Ὀνωρίου τὸ ἕβδομον καὶ Θεοδοσίου τὸ δεύτερον, οἱ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ στρατευόμενοι στασιάσαντες ἀνάγουσι Μάρκον ἐπὶ τὸν βασίλειον θρόνον, καὶ ὡς κρατοῦντι τῶν αὐτόθι πραγμάτων ἐπείθοντο. ἀνελόντες δὲ τοῦτον ὡς οὐχ ὁμολογοῦντα τοῖς αὐτῶν ἤθεσιν, ἄγουσι Γρατιανὸν εἰς μέσον, καὶ ἁλουργίδα καὶ στέφανον ἐπιθέντες ἐδορυφόρουν ὡς βασιλέα. δυσαρεστήσαντες δὲ καὶ τούτῳ τέσσαρσιν ὕστερον μησὶ παραλύσαντες ἀναιροῦσι, Κωνσταντίνῳ παραδόντες τὴν βασιλείαν. ὁ δὲ Ἰουστινιανὸν καὶ Νεβιογάστην ἄρχειν τῶν ἐν Κελτοῖς τάξας στρατιωτῶν ἐπεραιώθη, τὴν Βρεττανίαν καταλιπών· ἐλθὼν δὲ εἰς Βονωνίαν (πρώτη δὲ αὕτη πρὸς τῇ θαλάσσῃ κεῖται, Γερμανίας οὖσα πόλις τῆς κάτω) καὶ ἐν ταύτῃ διατρίψας ἡμέρας τινάς, πάντα τε οἰκειωσάμενος τὰ στρατεύματα μέχρι τῶν Ἄλπεων ὄντα τῶν ὁριζουσῶν Γαλατίαν καὶ Ἰταλίαν, ἀσφαλῶς ἔχεσθαι τῆς βασιλείας ἐδόκει. κατὰ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Σάρον τὸν στρατηγὸν ἐκπέμπει μετὰ στρατεύματος κατὰ Κωνσταντίνου Στελίχων. ὁ δὲ Ἰουστινιανῷ τῷ στρα-

3 *στρατιώταις* LP. 15 Olympiodoro *Ἰουστῖνος*. *Νεβιογάστιον* LP, *Νεοβιγάστην* Olympiodorus. cf. *Ἀρβογάστην*. 18 fortasse *Γαλατίας*. *R.* *ἄνω* LP, errore manifesto. *S.*

tiandi, non multo post rediturum cum omnibus Celticis et Hispanicis et Britannicis copiis, ac rebus Italicis et urbanis opem laturum. his condicionibus abeundi copiam nactus est Iovius. ceterum Celticae res, necdum uti par erat expositas, aequum fuerit inde usque a superioribus annis, quo pacto sigillatim gestae fuerint, commemorari.

2. Quo tempore Arcadius adhuc imperabat, Honorio 7 et Theodosio iterum coss. milites Britannici seditione concitata Marcum in regio solio collocant, eique tanquam rerum in iis locis potienti se subiiciunt. eo deinde necato veluti moribus eorum non respondenti, Gratianum in medium producunt, et purpura coronaque ornatum ceu principem solito satellitio comitantur. verum et huic improbato post menses quattuor imperium abrogant et vitam eripiunt, Constantino rerum summa tradita. is ubi Iustinianum et Nevigasten Celticis militibus praefecisset, Britannia relicta transmisit: cumque Bononiam venisset (ea prima mari adiacet, inferioris Germaniae civitas) et in ea dies aliquot fuisset commoratus, omnesque sibi exercitus ad Alpes usque Galliam et Italiam disterminantes conciliasset, imperium tuto iam possidere videbatur. eodem tempore Sarum Stelicho ducem cum exercitu contra Constantinum ablegat. is Iustiniano duci cum copiis suis obviam profe-

τηγῷ μετὰ τῆς δυνάμεως τῆς σὺν αὐτῷ ἀπαντήσας αὐτόν τε ἀναιρεῖ καὶ τῶν στρατιωτῶν τὴν πλείονα μοῖραν· καὶ λείας πολλῆς γενόμενος κύριος, ἐπειδὴ Κωνσταντῖνον αὐτὸν ἔγνω πόλιν καταλαβόντα Βαλεντίαν, ἀρκοῦσαν αὐτῷ πρὸς ἀσφάλειαν, εἰς πολιορκίαν κατέστησε. Νεβιογάστου δὲ τοῦ λειπομένου στρατηγοῦ λόγους τῷ Σάρῳ περὶ φιλίας προσάγοντος ἐδέχετο μὲν ὡς φίλον τὸν a. 408 ἄνδρα, δοὺς δὲ καὶ λαβὼν ὅρκους ἀναιρεῖ παραχρῆμα, μηδένα τῶν ὅρκων ποιησάμενος λόγον. Κωνσταντίνου δὲ στρατηγὸν καταστήσαντος Ἐδόβιγχον Φράγκον ὄντα τὸ γένος, Γερόντιον δὲ ἀπὸ τῆς Βρεττανίας ὁρμώμενον, δείσας ὁ Σάρος τὴν τῶν στρατηγῶν τούτων περὶ τὰ πολέμια πεῖραν ὁμοῦ καὶ ἀνδρίαν ἀνεχώρησε τῆς Βαλεντίας, ἑπτὰ πολιορκήσας ταύτην ἡμέρας. καταδραμόντων δὲ αὐτὸν τῶν Κωνσταντίνου στρατηγῶν μετὰ μεγίστης δυναστείας, σὺν πολλῷ διεσώθη πόνῳ, τὴν λείαν ἅπασαν δωρησάμενος τοῖς περὶ τὰς Ἄλπεις ἀπαντήσασιν αὐτῷ Βακαύδαις, ὅπως εὐρυχωρίας παρ' αὐτῶν τύχῃ τῆς ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν παρόδου. Σάρου τοίνυν οὕτως εἰς τὴν Ἰταλίαν διασωθέντος, συναγαγὼν ὁ Κωνσταντῖνος τὴν δύναμιν ἅπασαν ἔγνω φυλακὰς ἀρκούσας ἐγκαταστῆσαι ταῖς Ἄλπεσιν. ἦσαν δὲ αὗται τρεῖς, αἱ τὰς ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ Κελτῶν κἀκεῖθεν ἐπέκεινα [τὰς] ὁδοὺς ἀποκλείουσαι, Κοττίαι Ποινίναι Μαριτίμαι. ταῦτα δὲ δι' αἰτίαν τοιάνδε τῆς εἰρημένης μοι προνοίας ἠξίωσεν. (3) ἐν τοῖς προλαβοῦσι χρόνοις, ἕκτον ἤδη a. 406 τὴν ὕπατον ἔχοντος ἀρχὴν Ἀρκαδίου καὶ Πρόβου, Βανδίλοι Συή-

9 Ἐδόβιχος Sozomeno. pro δὲ rectius legetur τε. *S.* 16 ἐπὶ] περὶ libri. 20 Κοττία, Ποινίνα P. 23 Σύμβοις LP: corr *S.*

ctus eum cum maiore exercitus parte interfecit; et ingenti praeda potitus, quod intellexisset Constantinum se recepisse Valentiam, urbem ad defensionem eius satis idoneam, hanc ipsam obsidere instituit. alter dux copiarum Nevigastes, cum Saro de pace colloquens, amice quidem ab eo fuit exceptus, sed ultro citroque praestitis sacramentis confestim occisus, religione iurisiurandi ab Saro violata. cum autem Constantinus Edobinchum, natione Francum, et oriundum e Britannia Gerontium duces his suffecisset, Sarus horum ducum in re militari experientiam et fortitudinem veritus a Valentia discessit, quam septem diebus obsederat. cumque Constantini duces in eum maximis viribus proruissent, multo labore salvus evasit, universa praeda Bacaudis, quae ad Alpes illi occurrerant, concessa, ut ab eis adeundae Italiae facultatem impetraret. cum Sarus hoc modo in Italiam pervenisset incolumis, Constantinus universis collectis copiis Alpes idoneo praesidio munire decrevit. eae tres omnino sunt, quae in Italiam a Celtis atque inde ulterius ducentia claudunt itinera. videlicet Cottiae Poeninae Maritimae. haec uti faceret ea cura quam diximus, causa quaedam erat huiusmodi. (3) superioribus annis, Arcadio 6 et Probo coss., Vandali Suevis et Alanis

βοις καὶ Ἀλανοῖς ἑαυτοὺς ἀναμίξαντες τούτους ὑπερβάντες τοὺς τόπους τοῖς ὑπὲρ Ἄλπεις ἔθνεσιν ἐλυμήναντο, καὶ πολὺν ἐργασάμενοι φόνον ἐπίφοβοι καὶ τοῖς ἐν Βρεττανίαις στρατοπέδοις ἐγέ-
a. 407 νοντο, συνηνάγκασαν δέ, δέει τοῦ μὴ κἀπὶ σφᾶς προελθεῖν, εἰς τὴν τῶν τυράννων ὁρμῆσαι χειροτονίαν, Μάρκου λέγω καὶ Γρατιανοῦ καὶ ἐπὶ τούτοις Κωνσταντίνου· πρὸς ὃν μάχης καρτερᾶς γενομένης ἐνίκων μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ πολὺ τῶν βαρβάρων κατασφάξαντες μέρος, τοῖς δὲ φεύγουσιν οὐκ ἐπεξελθόντες (ἦ γὰρ ἂν ἅπαντας πανωλεθρίᾳ διέφθειραν) ἐνέδωκαν αὐτοῖς ἀνακτησαμένοις τὴν ἧτταν καὶ βαρβάρων πλῆθος συναγαγοῦσιν αὖθις ἀξιομάχους γενέσθαι. διὰ ταῦτα τοίνυν τούτοις τοῖς τόποις φύλακας ἐγκατέστησε Κωνσταντῖνος, ὡς ἂν μὴ τὴν εἰς Γαλατίαν ἀνειμένην ἔχοιεν πάροδον. ἐγκατέστησε δὲ καὶ τῷ Ῥήνῳ πᾶσαν ἀσφάλειαν, ἐκ τῶν Ἰουλιανοῦ βασιλέως χρόνων ῥαθυμηθεῖσαν.

a. 408 4. Οὕτω τὰ κατὰ τὴν Γαλατίαν πᾶσαν οἰκονομήσας, Κώνσταντι τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων τὸ τοῦ Καίσαρος σχῆμα περιθεὶς ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν ἐκπέμπει, καὶ τῶν αὐτόθι πάντων ἐθνῶν ἐγκρατὴς γενέσθαι βουλόμενος, ὥστε καὶ τὴν ἀρχὴν αὐξῆσαι καὶ ἅμα τὴν τῶν Ὀνωρίου συγγενῶν αὐτόθι δυναστείαν ἐκκόψαι· δέος γὰρ αὐτὸν εἰσῄει μή ποτε δύναμιν συναγαγόντες τῶν αὐτόθι στρατιωτῶν αὐτοὶ μὲν αὐτῷ διαβάντες τὴν Πυρήνην ἐπέλθοιεν, ἀπὸ δὲ τῆς Ἰταλίας ὁ βασιλεὺς Ὀνώριος ἐπιπέμψας αὐτῷ τὰ στρατό-

2 ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις R. 3 malim Βρεττανίᾳ. cf. c. 5 Ἰβηρίᾳ. 4 κἀπὶ] libri καί. 21 Τυρρήνην P.

permisti superatis hisce locis nationes transalpinas vastarunt, editaque ingenti caede Britanniarum etiam exercitibus formidabiles exstiterunt. quos quidem eo perpulerunt, ut veriti ne progrederentur ulterius, ad tyrannos eligendos se converterent, Marcum inquam et Gratianum et secundum hos Constantinum. adversus quem acri commisso proelio victoria quidem Romani potiti sunt, maiore barbarorum parte iugulata; sed quod fugientes insecuti non essent (omnes enim ad internecionem usque cecidissent), facultatem eis concesserunt ut resarcita clade quam acceperant, et collecta barbarorum multitudine, rursus hosti pares evaderent. propter has ergo causas praesidiarios in hisce locis Constantinus collocavit, ne isti liberum in Galliam aditum haberent. Rhenum quoque praesidio munivit idoneo, quod a Iuliani principis temporibus neglectum fuerat.

4. Hoc modo rebus in universa Gallia constitutis, Constantem, filiorum natu maximum, habitu Caesaris ornatum in Hispaniam ablegat. nam et istic universas in potestatem redigere nationes cupiebat, tum ut imperii limites prolataret, tum etiam ut Honorii propinquorum potentiam in iis locis exscinderet. metuebat enim ne quando coactis militum in ea regione copiis ipsi monte Pyrene superato se adorirentur, et imperator Honorius, ex Italia mis-

πεδα τῆς τυραννίδος, κύκλῳ πανταχόθεν περιλαβών, παραλύσειεν. ἐπὶ τούτοις ὁ Κώνστας εἰς τὴν Ἰβηρίαν διέβη, στρατηγὸν μὲν Τερέντιον ἔχων, Ἀπολλινάριον δὲ τῆς αὐλῆς ὕπαρχον. τῶν δὲ ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων ἄρχοντάς τε πολιτικοὺς ἅμα καὶ στρατιωτικοὺς καταστήσας, ἄγει διὰ τούτων ἐπ' ἐκείνους οἳ γένει τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ προσήκοντες τὰ τῆς Ἰβηρίας συνεταράττοντο πράγματα, πρότερον μὲν πρὸς αὐτὸν Κώνσταντα διὰ τῶν ἐν τῇ Λυσιτανίᾳ στρατοπέδων ἀράμενοι πόλεμον, ἐπεὶ δὲ πλεονεκτεῖσθαι συνῄσθοντο, πλῆθος οἰκετῶν καὶ γεωργῶν ἐπιστρατεύσαντες καὶ παρὰ βραχὺ καταστήσαντες αὐτὸν εἰς μέγιστον κίνδυνον. ἀλλὰ κἀνταῦθα τῆς ἐλπίδος διαμαρτόντες Κώσταντι σὺν ταῖς σφῶν γυναιξὶν ἦσαν ἐν φυλακῇ· ὅπερ ἀκηκοότες οἱ τούτων ἀδελφοὶ Θεοδόσιός τε καὶ Λαγώδιος, ὁ μὲν εἰς τὴν Ἰταλίαν διέφυγεν, ὁ δὲ εἰς τὴν ἑῴαν διασωθεὶς ἀνεχώρησε.

5. Ταῦτα κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ὁ Κώνστας διαπραξάμενος ἐπανῆλθε πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ Κωνσταντῖνον, ἐπαγόμενος Βερηνιανὸν καὶ Διδύμιον, καταλιπών τε αὐτόθι τὸν στρατηγὸν Γερόντιον, ἅμα τοῖς ἀπὸ Γαλατίας στρατιώταις, φύλακα τῆς ἀπὸ Κελτῶν ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν παρόδου, καίτοι γε τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ στρατοπέδων ἐμπιστευθῆναι κατὰ τὸ σύνηθες τὴν φυλακὴν αἰτησάντων, καὶ μὴ ξένοις ἐπιτραπῆναι τὴν τῆς χώρας ἀσφάλειαν. Βερηνιανὸς μὲν οὖν καὶ Διδύμιος ὡς Κωνσταντῖνον ἀχθέντες ἀνῃρέθησαν παραχρῆμα, Κώνστας δὲ αὖθις ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς

3 an Γερόντιον? cf. c. 5. 5 ἐπ' om LP. 6 forsan divise legendum συνετάραττον τότε. S. 12 Sozomeno Θεοδοσίωλος. 17 δὲ P. 19 Ἰβηρίαις P.

sis exercitibus undique circumdato sibi tyrannidem abrogaret. itaque Constans in Hispaniam transiit, cum ducem Terentium et Apollinarem praefectum praetorii haberet, ac palatinis etiam ordinibus magistratus tam civiles quam militares dedisset. atque his ductoribus copias in eos movet, qui generis affinitate Theodosium principem contingentes Hispanas res conturbabant. illi, primo per Lusitanicos exercitus suscepto adversus Constantem bello, cum ab illo se vinci viderent, cum servorum et agricolarum multitudine hostem aggressi parum abfuit quin eum in gravissimum discrimen adducerent. sed hic quoque spe sua frustrati a Constante cum uxoribus in custodiam dati sunt. qua re fratribus eorum Theodosio Lagodioque nuntiata, in Italiam profugit alter, alter in Orientem salvus evasit.

5. His rebus Constans in Hispania gestis ad patrem Constantinum reversus est, adducto secum Vereniano et Didymio, relictoque istic duce Gerontio, qui cum Gallicis militibus iter illud quod e Celtis in Hispaniam ducit custodiret, quanquam exercitus Hispanici hanc custodiam sibi pro more credi, nec regionis tutelam extraneis committi, petiissent. ceterum Verenianus et Didymius ad Constantinum perducti mox interfecti sunt. inde rur-

τὴν Ἰβηρίαν ἐκπέμπεται, Ἰοῦστον ἐπαγόμενος στρατηγόν. ἐφ᾽ ᾧ Γερόντιος ἀχθόμενος, καὶ τοὺς αὐτόθι περιποιησάμενος στρατιώτας, ἐπανίστησι Κωνσταντίνῳ τοὺς ἐν Κελτοῖς βαρβάρους. πρὸς οὓς οὐκ ἀντισχὼν ὁ Κωνσταντῖνος ἅτε δὴ τοῦ πλείονος τῆς δυνάμεως μέρους ὄντος ἐν Ἰβηρίᾳ, πάντα κατ᾽ ἐξουσίαν ἐπιόντες οἱ ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον βάρβαροι κατέστησαν εἰς ἀνάγκην τούς τε τὴν Βρεττανικὴν νῆσον οἰκοῦντας καὶ τῶν ἐν Κελτοῖς ἐθνῶν ἔνια τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἀποστῆναι καὶ καθ᾽ ἑαυτὸν βιοτεύειν, οὐκέτι τοῖς τούτων ὑπακούοντα νόμοις. οἵ τε οὖν ἐκ τῆς Βρεττανίας ὅπλα ἐνδύντες καὶ σφῶν αὐτῶν προκινδυνεύσαντες ἠλευθέρωσαν τῶν ἐπικειμένων βαρβάρων τὰς πόλεις, καὶ ὁ Ἀρμόριχος ἅπας καὶ ἕτεραι Γαλατῶν ἐπαρχίαι, Βρεττανοὺς μιμησάμεναι, κατὰ τὸν ἴσον σφᾶς ἠλευθέρωσαν τρόπον, ἐκβάλλουσαι μὲν τοὺς Ῥωμαίους ἄρχοντας, οἰκεῖον δὲ κατ᾽ ἐξουσίαν πολίτευμα καθιστᾶσαι.

6. Καὶ ἡ μὲν Βρεττανίας καὶ τῶν ἐν Κελτοῖς ἐθνῶν ἀπόστασις, καθ᾽ ὃν ἐτυράννει χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος, ἐγένετο, τῶν βαρβάρων ἐπαναβάντων τῇ ἐκείνου περὶ τὴν ἀρχὴν ἐκμελείᾳ· κατὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν Ἀλάριχος οὐ τυχὼν ἐφ᾽ οἷς ᾔτει τῆς εἰρήνης,
a. 409 οὐδὲ ὁμήρους λαβών, αὖθις ἐπῄει τῇ Ῥώμῃ, κατὰ κράτος αἱρεῖν αὐτὴν ἀπειλῶν, εἰ μὴ συμφρονήσαντες αὐτῷ κατὰ τοῦ βασιλέως Ὁνωρίου χωρήσαιεν. καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὴν αἴτησιν ὤκνουν, τὴν μὲν πόλιν ἐπολιόρκει, τὸν δὲ λιμένα καταλαβὼν καὶ ἡμέρας τινὰς ἐγκαρτερήσας τῇ τούτου πολιορκίᾳ τελευτῶν κύριος τούτου κατέ-

8 convenientius καθ᾽ ἑαυτὰ vel καθ᾽ ἑαυτούς. S. 9 ὑπακούοντα S: libri ἐπακούοντα. 12 μιμησάμενοι P. 14 καθίστασθαι LP.

sus in Hispaniam Constans a patre mittitur, ac Iustum ducem secum adducit. quare offensus Gerontius, conciliatis sibi eorum locorum militibus, barbaros in regione Celtarum adversus Constantinum ad defectionem impellit. quibus cum Constantinus non restitisset, quod maior copiarum ipsius pars esset in Hispania, cuncta pro lubitu invadentes transrhenani barbari eo tum incolas insulae Britanniae tum quasdam Celticas nationes redegerunt, ut ab imperio Romano deficerent et Romanorum legibus non amplius obedientes arbitratu suo viverent. itaque Britanni, sumptis armis et quovis adito pro salute sua discrimine, civitates suas a barbaris imminentibus liberarunt. itidem totus ille tractus Armorichus ceteraeque Gallorum provinciae, Britannos imitatae, consimili se modo liberarunt, eiectis magistratibus Romanis et sua quadam re publica pro arbitrio constituta.

6. Haec Britanniae Celticarumque gentium defectio, quo tempore Constantinus iste regnum usurpabat, accidit, cum ipsius in imperio secordia moti barbari hasce grassationes instituissent. in Italia vero Alarichus, pace condicionibus iis quas proposuerat non impetrata, nec obsidibus acceptis, Romam rursus invadit, minatus eam se per vim expugnaturum, nisi cives Romani coniunctis secum animis adversus Honorium Augustum expeditionem suscepissent. illis ad hoc postulatum cunctantibus urbem obsidet, et ad portum profectus, aliquot diebus in eius expugnatione consumptis, tandem eo

στη. πᾶσαν δὲ αὐτόθι τὴν τῆς πόλεως τροφὴν ἀποκειμένην εὑρὼν δαπανήσειν αὐτὴν ἠπείλει περὶ τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον, εἰ μὴ θᾶττον οἱ Ῥωμαῖοι τὰ προτεινόμενα πράξαιεν. συνελθοῦσα τοίνυν ἡ γερουσία πᾶσα καὶ περὶ τοῦ πρακτέου βουλευσαμένη πᾶσιν ἐνέδωκεν οἷς Ἀλάριχος ἐκέλευσεν· οὐδὲ γὰρ ἦν ἀποφυγὴ θανάτου μηδεμιᾶς τροφῆς διὰ τοῦ λιμένος τῇ πόλει χορηγουμένης. (7) κατὰ ταῦτα δεξάμενοι τὴν Ἀλαρίχου πρεσβείαν ἐκάλουν αὐτὸν πρὸ τῆς πόλεως· καὶ κατὰ τὸ κελευόμενον Ἄτταλον, ὄντα ὕπαρχον τῆς πόλεως, εἰς τὸν βασίλειον ἀναβιβάζουσι θρόνον, ἁλουργίδα καὶ στέφανον περιθέντες. ὁ δὲ παραχρῆμα Λαμπάδιον μὲν τῆς αὐλῆς ἀναδείκνυσιν ὕπαρχον, Μαρκιανὸν δὲ τῆς πόλεως ἔταξεν ἄρχειν· τὰς δὲ τῶν δυνάμεων στρατηγίας αὐτῷ τε Ἀλαρίχῳ καὶ Οὐάλεντι παραδέδωκεν (οὗτος δὲ ἦν ὁ πρότερον τῶν κατὰ Δαλματίαν ταγμάτων ἡγούμενος), καὶ τοῖς ἄλλοις ἑξῆς τὰς ἀρχὰς ἐνεχείρισεν. ἀναζεύξας δὲ μετὰ τῆς βασιλικῆς δορυφορίας ἐχώρει πρὸς τὰ βασίλεια, πολλῶν αὐτῷ γενομένων οὐκ ἐπιτηδείων συμβόλων. τῇ δὲ ἑξῆς παρελθὼν εἰς τὴν γερουσίαν λόγον ἀλαζονείας γέμοντα διεξῄει, τήν τε γῆν ἅπασαν Ῥωμαίοις περιποιήσειν μεγαλαυχούμενος καὶ ἄλλα τούτων ὑπέρτερα, ἐφ' οἷς ἴσως νεμεσήσειν αὐτῷ τὸ θεῖον ἔμελλε καὶ μετ' οὐ πολὺ καθαιρήσειν.

Οἱ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ῥώμην ἦσαν ἐν εὐφροσύνῃ πολλῇ, τῶν τε ἄλλων ἀρχόντων οἰκονομῆσαι καλῶς ἐπισταμένων τετυχηκότες καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ Τερτύλλου ὑπάτῳ τιμῇ σφόδρα εὐφραινόμενοι. μόνον δὲ τὸν τῶν λεγομένων Ἀνικίων οἶκον ἐλύπει τὰ κοινῇ

13 οὗτος] vid. lib. 5 c. 48 et Olympiodor. ap. Phot. p. 181. *R.*
18 τε *S*: libri γε. 23 ὑπάτῳ *S*: libri ὑπάτον.

potitus est. ubi cum omnem urbis annonam reconditam invenisset, eam se minatus est in exercitum suum expensurum, ni celeriter iis Romani quae proponebat satisfecissent. itaque senatus universus convenit, et instituta deliberatione quid potissimum agendum esset, tandem omnibus assensus est quae Alarichus imperaverat. nec enim mortis ullum erat effugium, posteaquam urbi nulla e portu annona suppeditabatur. (7) secundum haec exceptis Alarichi legatis ad urbem eum arcessunt, ac veluti iussi fuerant, Attalum, praefectum urbis, sublimem in augusto solio, purpura coronaque cinctum collocant. is extemplo Lampadium praefectum praetorii declarat, et Marcianum praefectum urbis constituit. militares praefecturas tum ipsi Alaricho tum Valenti tradit. et Valens is erat qui Dalmaticis antea legionibus praefuerat. itidem aliis alias ordine potestates tribuit. hinc regio cum satellitio pergit ad palatium, cum omina multa parum fausta se offerrent. postridie senatum ingressus orationem singularis arrogantiae plenam habuit, qua se Romanis universum orbem terrarum acquisiturum, et his etiam alia maiora magnifice iactitat; propter quae numen ei forte succensurum erat, hominemque non multo post eversurum.

Romani magna exsultare laetitia, qui et alios magistratus rei publicae recte gerendae peritos nacti fuissent, et insignem ex Tertulli consulis honore voluptatem caperent. solam illorum familiam qui Anicii dicuntur, quae

δοκοῦντα πᾶσι λυσιτελεῖν, ἐπειδὴ μόνοι τὸν πάντων ὡς εἰπεῖν ἔχοντες πλοῦτον ἐπὶ ταῖς κοιναῖς ἐδυσχέραινον εὐπραγίαις.

Ἀλαρίχου δὲ συμβουλεύσαντος ὀρθῶς Ἀττάλῳ πέμψαι μετρίαν δύναμιν ἐπὶ Λιβύην καὶ Καρχηδόνα, διὰ ταύτης τε παραλῦσαι τῆς ἀρχῆς Ἡρακλειανόν, ὡς ἂν μὴ καὶ ἐξ αὐτοῦ τὰ Ὁνωρίου φρονοῦντος κώλυμά τι τοῖς ἐγχειρουμένοις συμβαίη, ταῖς τοιαύταις παραινέσεσιν Ἄτταλος οὐκ ἐτίθετο, ταῖς δὲ ἐπὶ τοῖς μάντεσιν ἐλπίσιν ἑαυτὸν ἐκδιδούς, καὶ ἀμαχητὶ περιποιήσεσθαι Καρχηδόνα καὶ τὰ περὶ Λιβύην ἅπαντα πεπεισμένος, Δρούμαν μὲν οὐκ ἐκπέμπει μεθ᾽ ἧς εἶχε βαρβάρων δυνάμεως ῥᾷστα δυνησόμενον Ἡρακλειανὸν τῆς ἀρχῆς ἐκβαλεῖν, ἐν δευτέρῳ δὲ τὴν Ἀλαρίχου βουλὴν ποιησάμενος Κώνσταντι παραδίδωσι τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ στρατιωτῶν τὴν ἡγεμονίαν, οὐδεμίαν αὐτῷ δύναμιν ἀξιό-
a. 410 μαχον συνεκπέμψας. ἀλλὰ τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ ἐν ἀδήλῳ κειμένων, ἐπιστρατεύει τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν Ῥάβενναν ὄντι. (8) τοῦ δὲ συνταραχθέντος τῷ δέει καὶ πρέσβεις ἐκπέμψαντος καὶ κοινὴν ἀμφοτέροις γενέσθαι τὴν βασιλείαν αἰτοῦντος, Ἰόβιος ὁ τῆς αὐλῆς ὕπαρχος παρὰ Ἀττάλου καθεσταμένος οὐδὲ ὄνομα καταλείψειν ἔφη Ὁνωρίῳ βασιλείας Ἄτταλον, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὁλόκληρον ἕξειν τὸ σῶμα, νῆσόν τε αὐτῷ δώσειν καὶ οἴκησιν, πρὸς τῷ καὶ μέρος αὐτῷ τι τοῦ σώματος καταστήσειν πεπηρωμένον. ἐκπλαγέντων δὲ πάντων ἐπὶ τῇ τῶν λόγων ἀλαζονείᾳ, καὶ τοῦ βασιλέως Ὁνω-

8 περιποιήσασθαι LP. 12 Κώνσταντι R: vulgo Κωνσταντίνῳ. cf. Sozom. 9 8, et Zosimus infra c. 9. 18 καθιστάμενος libri: corr S. 19 ἔφη om PL. ἀλλ᾽ — σῶμα] haec male abundant collata ad illa quae inferuntur, πρὸς τῷ — πεπηρωμένον. concinnius certe ita scripsisset: οὔτε ὄνομα — Ἄτταλον, νῆσόν τε κτλ. 20 fortasse legendum δώσειν εἰς οἴκησιν. S. πρὸς τὸ LP.

publice videbantur universis conducere, mordebant, quod fere inter omnes hi soli magnas opes possidentes felicitatem publicam permoleste ferrent.

Cum autem Alarichus Attalo recte consuleret, ut idoneas copias in Africam et Carthaginem mitteret, earumque opera Heracliano abrogaret imperium, ne per illum quoque, partes Honorii sectantem, aliquod impedimentum rebus institutis obiiceretur, nihili admonitiones eiusmodi fecit Attalus; adeoque spes eas amplexus quas vates ei facerent, ac sine certamine se Carthagine totaque potiturum Africa persuasus, non Drumam mittit, qui cum barbarorum copiis quas ducebat facillime potuisset Heraclianum potestate deiicere, sed Alarichi consilio posthabito cuidam Constanti in Africanos milites imperium tradit, nec firmas tamen cum eo copias mittit. interea vero, cum adhuc in dubio res Africanae essent, expeditionem adversus imperatorem, qui Ravennae se continebat, suscipit. (8) is metu perterritus cum missis legatis imperii societatem offerret, Iovius, ab Attalo praefectus praetorii constitutus, ne nomen quidem imperatoris Honorio relicturum ait Attalum, nec integrum corpus, sed in insulam relegaturum, et praeterea partem aliquam corporis mutilaturum. universis hac orationis arrogantia territis, et

ρίου πρὸς φυγὴν ὄντος ἑτοίμου καὶ ἐπὶ τούτῳ πλῆθος πλοίων οὐ μέτριον εἰς τὸν τῆς Ῥαβέννης λιμένα συναγαγόντος, ἓξ τάγματα στρατιωτῶν προσωρμίσθησαν, πάλαι μὲν ἔτι περιόντος Στελίχωνος προσδοκώμενα, τότε δὲ πρὸς συμμαχίαν ἐκ τῆς ἑῴας παραγενόμενα, μυριάδες ἀριθμὸν ὄντα τέσσαρες. ἀνενεγκὼν δὲ ὥσπερ ἐκ κάρου βαθέος Ὁνώριος τοῖς μὲν ἐκ τῆς ἑῴας ἀφιγμένοις τὴν τῶν τειχῶν ἐπίστευε φυλακήν, ἐγνώκει δὲ τέως ἐπιμεῖναι τῇ Ῥαβέννῃ, μέχρις ἂν ἀκριβέστερον τὰ κατὰ τὴν Λιβύην αὐτῷ δηλωθείη, καὶ εἰ μὲν Ἡρακλειανὸς ὑπέρτερος γένοιτο, τῶν αὐτόθι πραγμάτων ὄντων ἐν ἀσφαλεῖ παντὶ τῷ στρατεύματι πολεμεῖν Ἀττάλῳ καὶ Ἀλαρίχῳ, τῶν δὲ εἰς τὴν Λιβύην παρ' αὐτοῦ πεμφθέντων ἐλαττωθέντων ταῖς οὔσαις αὐτῷ ναυσὶ πρὸς Θεοδόσιον εἰς τὴν ἑῴαν ἐκπλεῦσαι καὶ τῶν ἑσπερίων βασιλείας ἐκστῆναι.

9. Καὶ Ὁνώριος μὲν ἐν τούτοις ἦν, Ἰόβιος δὲ κατὰ πρεσβείαν, ὡς διεξῆλθον ἤδη, πρὸς Ὁνώριον ἐκπεμφθεὶς εἰς ἔννοιαν ἔρχεται προδοσίας, Ὁνωρίου διά τινων αὐτὸν ὑπελθόντος. καὶ πρὸς μὲν τὴν γερουσίαν παραιτεῖται πληρῶσαι τὴν πρεσβείαν, ἀφεὶς πρὸς αὐτὴν ἀπρεπῆ τινὰ ῥήματα, καὶ ὡς προσήκει, τῶν ἐν Λιβύῃ σταλέντων διαμαρτόντων, εἰς τὸν κατὰ Ἡρακλειανοῦ πόλεμον βαρβάρους ἐκπέμψαι· σαλεύεσθαι γὰρ αὐτῶν τὴν ἐκεῖθεν

5 τεσσάρων LP. pro δὲ aptius legemus δή. S. 13 rectius τῆς τῶν ἑσπερίων βασιλείας, vel τῆς ἑσπερίου βασιλείας. S. 18 post ῥήματα in ms libris sequebantur duo haec commata, κινηθέντος δὲ πρὸς ὀργὴν Ἀττάλου, καὶ δι' ἑτέρων τὸ πρακτέον μηνύσαντος, quae transposita esse recte vidit Leunclavius. S. 20 post βαρβάρους P habet χρῆναι. cui haud dissimilia p. 192 11: παρακελευόμενον χρῆναι τιμᾶσθαι. p. 126 19: ἄμεινον κρίνας πολεμητέα εἶναι. p. 173 12: οἷός τε ἔσεσθαι ἀρκέσειν. p. 122 12: ἀρκέσειν οὐκ ᾤετο δυνήσεσθαι βοηθήσειν. αὐτῶν L margo: αὐτῷ P.

Honorio principe iam ad capessendam fugam parato, qui eo nomine non exiguam navium copiam in portum Ravennatem coëgerat, sex militum cohortes appulere, quae quidem adhuc superstite Stelichone iam olim exspectabantur, sed tunc primum ex Oriente ad belli societatem venerunt. in his erant hominum quattuor milia. quapropter velut excitatus e gravi sopore Honorius iis moenium custodiam credit qui ex Oriente venerant; atque interim Ravennae manendum statuit, donec certiora de rebus Africanis accepisset. ac si quidem superior evaderet Heraclianus, rebus istic in tuto consistentibus, universo cum exercitu Attalo et Alaricho bellum inferendum: sin missi ab se in Africam vincerentur, in Orientem ad Theodosium cum iis abeundum navibus quas haberet, et occidentalium nationum imperio cedendum.

9. Hic rerum Honorii status erat. Iovius autem, qui legatus ad Honorium, velut antea commemorabam, missus fuerat, de proditione, ab Honorio quorundam opera corruptus, cogitare coepit. itaque ad senatum negat, obiturum se amplius legationem, indecora quaedam ad eum verba prolocutus; et quod omnino, quandoquidem conatus eorum qui fuerant in Africam missi successu caruisset, barbaros ad gerendum adversus Heraclianum bellum mitti oporteret: quippe Constante interfecto spes ipsorum ab ea parte

ἐλπίδα Κώνσταντος ἀναιρεθέντος. κινηθέντος δὲ πρὸς ὀργὴν Ἀττάλου καὶ δι' ἑτέρων τὸ πρακτέον μηνύσαντος, πέμπονται κατὰ τὴν Λιβύην ἕτεροι μετὰ χρημάτων τοῖς αὐτόθι βοηθήσοντες πράγμασιν. ὅπερ μαθὼν Ἀλάριχος, καὶ ἀπαρεσθεὶς τῷ γενομένῳ, τοῖς κατὰ τὸν Ἄτταλον ἀπεγνώκει, φρενοβλαβείᾳ καὶ σὺν οὐδενὶ κόσμῳ τοῖς ἀλυσιτελέσι ῥᾳδίως ἐπιχειροῦντα. ταῦτα δὲ λαβὼν κατὰ νοῦν ἀναχωρεῖν ἔκρινε τῆς Ῥαβέννης, καίτοι γε ἐνστῆναι τῇ ταύτης πολιορκίᾳ διανοούμενος ἄχρις ἁλώσεως· Ἰόβιος γὰρ αὐτῷ τοῦτο παρῄνει, ὃς ἐπειδὴ τῶν ἐν Λιβύῃ διαμαρτεῖν ἔγνω τὸν ὑπὸ Ἀττάλου σταλέντα, τέλεον εἰς τὸ τὰ Ὀνωρίου πράττειν ἐτράπη, κακηγορῶν τε Ἄτταλον Ἀλαρίχῳ διετέλει, πείθειν σπουδάζων ὡς, ἐπειδὰν κρατήσειε τῆς βασιλείας, αὐτῷ πρῶτον ἐπιβουλεύσει καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ γένους ἀγχιστείαν προσήκουσιν. (10) Ἀλαρίχου δὲ τέως ἐμμένειν τοῖς πρὸς Ἄτταλον ὅρκοις ἐθέλοντος, ἀναιρεῖται μὲν Οὐάλης ὁ τῆς ἵππου στρατηγός, εἰς προδοσίας ἐμπεσὼν ὑποψίαν, ἐπῄει δὲ ταῖς Αἰμιλίας πόλεσιν Ἀλάριχος ἁπάσαις, ὅσαι τὴν Ἀττάλου βασιλείαν ἑτοίμως δέξασθαι παρῃτήσαντο. καὶ τὰς μὲν ἄλλας σὺν οὐδενὶ παρεστήσατο πόνῳ, Βονωνίαν δὲ πολιορκήσας, ἀνασχομένην ἡμέραις πολλαῖς οὐ δυνηθεὶς ἑλεῖν, ἐπὶ Λίγυας ἐχώρει, κἀκείνους Ἄτταλον δέξασθαι βασιλέα συναναγκάζων. Ὀνωρίου δὲ γράμμασι πρὸς τὰς ἐν Βρεττανίᾳ χρησαμένου πόλεις φυλάττεσθαι παραγγέλλουσι, δωρεαῖς τε ἀμειψαμένου τοὺς στρατιώτας ἐκ τῶν παρὰ Ἡρακλειανοῦ

1 *Κωνσταντίου* L margo. 12 *ἐπιβουλεῦσαι* LP. 21 fortasse rectius *συναναγκάσων*. *S.* scribendum est *Βρεττιανῇ*. *R.*

fluctuare. cum autem commotus ad iram Attalus per alios indicasset quid esset agendum, mittuntur in Africam cum pecuniis alii, ut rebus eorum locorum opem ferrent. quo Alarichus cognito, graviter ac moleste rem ferens, de rebus Attali desperare coepit, qui stoliditate quadam animi nullaque nixus ratione res inutiles temere moliretur. itaque posteaquam haec illi ad animum accidissent, licet antea Ravennae obsidionem eo usque urgere cogitaverat donec eam cepisset, tamen inde discedendum statuit. nam hoc uti faceret Iovius hortabatur; qui cum intellexisset missi ab Attalo ducis irritos in Africa conatus fuisse, prorsus ad favendum Honorii causae se convertit, et Attalum maledictis apud Alarichum incessere non desiit, totus in hoc incumbens, ut ei persuaderet Attalum stabilito imperio primum Alaricho ipsi et omnibus ei generis propinquitate iunctis insidias structurum. (10) cum autem Alarichus adhuc in fide Attalo data perstaret, Valens equitum magister occisus est, proditionis insimulatus; et Alarichus ipse cunctas urbes Aemiliae cum copiis adiit, quotquot imperium Attali prompte accipere recusassent. et alias quidem nullo labore redegit in dicionem: Bononiam obsessam et hostem compluribus diebus sustinentem capere non potuit. itaque versus Ligures pergit, ut illos etiam Attalum imperatorem agnoscere cogeret. Honorius autem, literis ad civitates Britannicas scriptis, quibus eos hortabatur ut rebus suis consulerent, itidemque militibus ex ea pecunia quam Heraclianus miserat con-

πεμφθέντων χρημάτων, ὁ μὲν Ὀνώριος ἦν ἐν ῥᾳστώνῃ πάσῃ, τὴν τῶν ἁπανταχοῦ στρατιωτῶν ἐπισπασάμενος εὔνοιαν· (11) Ἡρακλειανοῦ δὲ τοὺς ἐν Λιβύῃ πάντας λιμένας φυλακῇ παντοίᾳ καταλαβόντος, καὶ μήτε σίτου μήτε ἐλαίου μήτε ἄλλου τινὸς τῶν ἐπιτηδείων εἰς τὸν τῆς Ῥώμης κομιζομένου λιμένα, λιμὸς ἐνέσκηψε τῇ πόλει χαλεπώτερος τοῦ προτέρου, τῶν ἐπ' ἀγορᾷ τὰ ὤνια προτιθέντων, ὅσα ἦν αὐτοῖς, ἀποκρυπτόντων ἐλπίδι τοῦ τὰ πάντων οἰκειώσεσθαι χρήματα, τῆς κατ' ἐξουσίαν ὁριζομένης τιμῆς αὐτοῖς διδομένης. εἰς τοῦτό τε ἦλθεν ἡ πόλις στενοχωρίας ὥστε ἐλπίσαντας καὶ ἀνθρωπίνων ἅπτεσθαι σωμάτων τοιαύτην φωνὴν ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ἀφεῖναι pretium pone carni humanae, *τοῦτο δέ ἐστιν "ὅρισον τῷ ἀνθρωπείῳ κρέει τιμήν."*

12. *Ἐπὶ τούτοις Ἄτταλος καταλαβὼν τὴν Ῥώμην συνάγει τὴν γερουσίαν, καὶ βουλῆς προτεθείσης ἅπαντες μὲν ὡς εἰπεῖν ἐδοκίμαζον καὶ βαρβάρους χρῆναι μετὰ τῶν στρατιωτῶν εἰς τὴν Λιβύην ἐκπέμψαι, παραδοῦναί τε Δρούμᾳ τὴν τούτων ἡγεμονίαν, ἀνδρὶ πλεῖστα ἤδη πίστεως καὶ εὐνοίας ἐπιδειξαντι δείγματα, μόνος δὲ Ἄτταλος σὺν ὀλίγοις τῇ τῶν πολλῶν οὐκ ἐτίθετο γνώμῃ, βαρβάρων οὐδένα τῷ στρατοπέδῳ συνεκπέμψαι βουλόμενος. ἐντεῦθεν Ἀλάριχος εἰς τὴν Ἀττάλου καθαίρεσιν εἶδεν, Ἰοβίου πρὸ πολλοῦ ταῖς συνεχέσι διαβολαῖς ἑτοιμότερον εἰς τοῦτο κατασκευάσαντος. καὶ τὸ βούλευμα εἰς ἔργον ἄγων, πρὸ τῆς Ἀριμίνου, καθ' ἣν τότε διέτριβεν, ἐξαγαγὼν τὸν Ἄτταλον, περιελὼν τὸ διάδημα καὶ τῆς ἁλουργίδος ἐκδύσας ταῦτα μὲν ἔπεμψεν Ὀνωρίῳ*

8 **οἰκειώσασθαι LP.**

giario praemii loco distributo, in omni degebat otio, militumque sibi benevolentiam ab omni parte conciliabat. (11) Heraclianus vero cum omnes in Africa portus occupatos multiplici praesidio teneret, neque iam frumentum vel oleum vel aliae res ullae ad victum necessariae in portum Romanum inveherentur, fames in urbe gravior quam prius exstitit, dardanariis ea spe quicquid habebant supprimentibus, ut omnium pecunias ad se averterent, eo potiti pretio quod ipsi arbitratu suo statuerent. adeoque redacta fuit urbs ad angustias, ut ab iis, qui sperarent hominum quoque corpora degustatum iri, vox huiusmodi Circensibus ludis emitteretur: "pretium pone carni humanae."

12. Has ob causas Romam profectus Attalus senatum advocat; et consultatione proposita universis propemodum ea sententia probata fuit, ut et barbari cum Romanis militibus in Africam mitterentur, eorumque praefectura Drumae traderetur, illi nimirum viro qui documenta iam plurima fidei benevolentiaeque suae edidisset. solus Attalus cum paucis iudicio plurium non assentiebatur, qui neminem barbarorum cum Romano exercitu mitti vellet. hinc iam Alarichus ad abrogandum Attalo imperium spectare, cum multo ante Iovius cum continuis criminationibus ad hoc impulisset. itaque reapse consilium suum exsequens, extra urbem Ariminum, in qua tunc commorabatur, productum Attalum diademate spoliat et exuit purpura; atque his ad

τῷ βασιλεῖ, τὸν δὲ Ἄτταλον ταῖς πάντων ὄψεσιν ἰδιώτην ἀπέδειξε, κατασχὼν παρ' ἑαυτῷ μετὰ τοῦ παιδὸς Ἀμπελίου, μέχρις ἂν πρὸς Ὀνώριον εἰρήνης γενομένης ἀσφάλειαν αὐτοῖς τοῦ βίου περιποιήσειεν. ἔμεινε δὲ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως ἀδελφὴ Πλακιδία παρ' αὐτῷ, ὁμήρου μὲν τρόπον τινὰ τάξιν ἐπέχουσα, πάσης δὲ ἀπολαύουσα τιμῆς καὶ βασιλικῆς θεραπείας.

13. *Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐν τούτοις ἦν· Κωνσταντῖνος δὲ τῷ παιδὶ Κώνστᾳ τὸ διάδημα περιθεὶς καὶ ἀντὶ τοῦ Καίσαρος βασιλέα πεποιηκώς, Ἀπολλινάριον παραλύσας τῆς ἀρχῆς ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ ὕπαρχον ἀπέδειξεν. Ἀλαρίχου δὲ ἐπὶ τὴν Ῥάβενναν ὡρμηκότος ὡς δὴ βεβαίως αὐτῷ πρὸς Ὀνώριον ἐσομένης εἰρήνης, ἕτερόν τι παρ' ἐλπίδα ἐμπόδιον εὗρεν ἡ τύχη, πρὸς τὰ συμβησόμενα τοῖς τῆς πολιτείας πράγμασιν ὁδῷ προϊοῦσα. Σάρου μετὰ βαρβάρων εὐαριθμήτων ἐν τῷ Πικήνῳ διατρίβοντος καὶ μήτε Ὀνωρίῳ τῷ βασιλεῖ μήτε Ἀλαρίχῳ προσθεμένου, δυσμενῶς ἔχων πρὸς αὐτὸν Ἀτάουλφος ἔκ τινος προλαβούσης ἀλλοτριότητος ἐπέρχεται πανστρατιᾷ τοῖς τόποις ἐν οἷς τὸν Σάρον συνέβαινεν εἶναι. ταύτης αἰσθόμενος τῆς ἐφόδου, πρὸς μάχην τε ἀρκέσειν οὐκ οἰηθεὶς μόνων αὐτῷ τριακοσίων συνόντων ἀνδρῶν, ἔγνω δραμεῖν πρὸς Ὀνώριον καὶ κοινωνῆσαι τοῦ πρὸς Ἀλάριχον πολέμου.*

8 *Κωνστᾶ* P, sine iota subscripto, lineola superimposita; quae fortasse partim proprii partim abbreviati nominis est index. cum enim supra fere semper huic nomini perittosyllabam flexionem tribuerit, fortassis etiam hic *Κώνσταντι* scripsit. alioqui Dorica hic esset flexio pro communi. S. fortasse *Κώνσταντι διάδημα.* 13 *συμβαινόμενα* vulgo.

Honorium principem missis, Attalum in omnium oculis ad privatam vitae condicionem redegit, apud se tamen cum Ampelio filio retentum, donec pace cum Honorio constituta vitae incolumitatem eis impetrasset. Placidia quoque, soror imperatoris, cum Alaricho erat, vicem illa quidem obsidis modo quodam implens, ita tamen ut omni honore cultuque regio frueretur.

13. Ac Italicarum sane rerum haec id temporis erat condicio. Constantinus autem cum diademate Constantem filium cinxisset proque Caesare dixisset Augustum, Apollinari abrogata potestate, alterum eius loco praefectum praetorii designavit. interim Alaricho cum copiis Ravennam profecto, veluti qui firmam certamque cum Honorio pacem facturus esset, aliud quoddam fortuna repperit impedimentum ad ea quae status publici rebus essent eventura, via quasi quadam progrediens. quippe dum Sarus, nec imperatoris Honorii nec Alarichi se partibus adiungens, cum exiguis barbarorum copiis in Piceno commoratur, Ataulphus, qui esset infesto in eum animo propter quasdam obortas ante hoc tempus inimicitias, ad ea loca cum copiis universis accedit quibus in locis tum forte Sarus erat. illum adventantem cum Sarus animadverteret, non satis ad committendam pugnam instructum se ratus, qui homines secum trecentos duntaxat haberet, ad Honorium profugere statuit et cum eo belli adversus Alarichum societatem coire.

I. F. REITEMEIERI

COMMENTARIUS HISTORICUS

CUM C. G. HEYNII ANNOTATIONIBUS.

I. F. REITEMEIERI

COMMENTARIUS HISTORICUS

CUM C. G. HEYNII ANNOTATIONIBUS.

INTRODUCTIO (lib. 1 c. 1—5).

Exordium historiae suae, paulo altius pro instituti ratione repetitum, si quidem potentiae, qua Romani pollebant, non originem sed occasum explicaturus erat, Zosimus capit ab exponenda principatus inter gentes priores, Persas Graecos et Macedones, vicissitudine, antequam summa rerum ab alia ex alia gente ad Romanos perlata esset. quae quidem res quamvis in Polybii, cuius ex imitatione manifeste sunt adumbratae, magis quam in hanc historiam cadere videantur, possunt tamen brevitate et gravitate se commendare sua.

p. 7 v. 4. *ἑξακοσίοις ἔτεσι.* quoniam medium inter urbem conditam et Cannensem cladem spatium, ex computo Polybii, 534 annorum numerum explet, Casaubono (ad Polyb. 1 c. 1) emendari *πεντακοσίοις* placebat. qua tamen emendatione, cum quingenti anni non magis quam sexcenti numero Polybii respondeant, facile carebimus; neque voluit Zosimus numerum aliter, ut videtur, quam rotunde ponere.

ib. v. 9. *οὐδὲ ὅλοις τρισὶ καὶ πεντήκοντα.* sumpta sunt haec ex Polybio, qui initio belli Punici secundi et parta de Perseo Macedonum rege victoria tanquam terminis inclusit illud tempus (*χρόνον πεντηκοντακαιτριετῆ* Polyb. 3 4), quo Romani summa rerum inter gentes potiti sunt. Polyb. 1 1: *τίς γὰρ οὕτως ὑπάρχει φαῦλος ἢ ῥάθυμος ἀνθρώπων, ὃς οὐκ ἂν βούλοιτο γνῶναι πῶς καὶ τίνι γένει πολιτείας κρατηθέντα σχεδὸν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην οὐχ ὅλοις πεντήκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν ὑπὸ*

μίαν ἀρχὴν ἔπεσε τὴν Ῥωμαίων; itaque non aberrare Zosimus a mente Polybii videtur, sive veram eam dixerit populorum servitutem, sive, quemadmodum Casaubonus interpretatur, impropriam.

II. IMPERATORES AUGUSTUM EXCIPIENTES USQUE AD CLAUDIUM II (l. 1 c. 5—41).

Quae in his capitibus breviter et ad rem accommodate tradita sunt, Zosimo maxime suppeditarunt Dexippi cum Synopsis historiae, Claudii regno finita, tum Scythica, quae Syncello quoque usui fuerunt. errores qui hac in parte occurrunt, et obscuritas quae nonnulla loca obsidet, vel sola Herodiani, optimi horum temporum scriptoris, historia tolli potest.

p. 12 v. 12. pantomimi oblectamentum, quod versos hominum ad libidinem animos molles reddidit et effeminatos (cf. Zosim. 4 33, 5 7), hactenus recte potest horum temporum haberi inventum, quod Pylades et Bathyllus saltationem diversum a comoedia atque tragoedia adeoque proprium aliquod dramatis genus constituerunt. cf. Salmasius ad Vopisci Carinum c. 19. *R.* ex bono auctore habet Zosimus, quod *pantomimorum* studia commemorat inter praecipuas corrumpendorum morum caussas. non enim mollium modo hominum contubernium cum senatoribus et principibus viris (v. Lips. ad Tac. Ann. 1 77) ortaeque inde factiones et seditiones, verum multo magis ipsa pantomimorum argumenta flagitiosa et turpia (v. Lucian. de Saltat.) omne corruptelae genus inferre debuere. *H.*

p. 12 v. 17. memoratu dignum et illud est, quod *Athenodori* Stoici consiliis Augustus ad moderatum imperii usum revocatus esse traditur. v. hac de re notam Fabric. ad Dion. 52 36 p. 689. *H.*

p. 14 v. 15. perperam traditur Iuliano iam interempto senatus de imperio Severo tradendo deliberasse. aderat enim Severus cum exercitu ex Illyrico ad urbem. cf. Herodian. 2 40 sqq. *H.*

ib. Severi vitam multi inter veteres scripserunt. de eo inprimis cf. Herodian. 2 9—4 2, de Commdo idem 1 17, et de Didio Iuliano 2 6—12.

p. 15 v. 7. *Severus omnem Arabiam subegisse* si non indocte, certe parum caute narratur a Zosimo; peccavit eodem modo Herodianus 3 28. nam accipienda haec erant de Arabia inter Euphratem et Tigrim sita, in qua urbs Atra frustra a Severo oppugnata. v. Dio 75 10. cf. Fabric. p. 1264 et 1144. Arabes ultra Euphratem loca iam olim insederant. Strabo quoque *καὶ τὰ — τῆς πέραν τοῦ Εὐφράτου πολλῆς, ἣν Ἄραβες κατέχουσι.* 16 pr. item p. 1084 A. cf. 1093 B. *H.*

p. 15 v. 13. Papinianus, testante Dione, post Getam necatus est, de quo imperatore et Antonino cf. Herodian. 3 10—4 13.

p. 16 v. 2. Dione teste, interfector, cui Martialis nomen erat, caede perpetrata turbae immixtus, cruento gladio agnitus poenam meritam luit; Herodiano auctore, fuga evadere frustra conatus a persequentibus caesus est.

ib. v. 3. in Oriente a militibus, non Romae ex senatus sententia, imperio Macrinus admotus est; quoniam postmodum militum suffragiis etiam auctoritas senatus accesserat, id fraudi fortasse Zosimo fuit, ut locum perperam designaret. de Macrino vid. Herodian. 4 12—5 4.

ib. v. 4. eum, Elagabalum vulgo dictum, non eodem anno quo Macrinum, summae rerum milites praefecerunt, sed posteaquam severae disciplinae impatientes, alienatis ab eo animis, Macrinum e medio sustulerant.

ib. v. 13. Ἀντωνίνου. id nomen est Elagabali ad dignitatem imperatoriam evecti, de quo vid. Herodian. 5 3—8 et de eius successore Alexandro cf. idem 5 7—6 9.

ib. v. 15. μάγοις τε καὶ ἀγύρταις ἐσχολακώς. non de novis sacris, sed proprie haec esse accipienda docet Lamprid. c. 8: *omne denique magorum genus aderat illi operabaturque quotidie.* cf. eadem verba de Caracalla Herodian. 4 22. *H.*

p. 17 v. 7. de Ulpiano quae scimus, sunt fere omnia Zosimi et Lampridii; Herodianus etsi aequalis nullam eius mentionem fecit. *Paullum et Ulpianum in magno honore habuit, quos praefectos ab Elagabalo dicunt factos, alii ab ipso* (Alexandro). Ael. Lampridius in vita Alexandri c. 25.

ib. v. 16. Uranii cuiusdam, qui affectato Edessae in Osrhoëne imperio, ab Alexandro oppressus fuit, apud Syncellum ad a. 211 mentio iniecta est.

ib. v. 17. de *Alexandro Severo* pro studio aut odio in eum admodum diversa et inter se repugnantia narrari satis constat. cf. Lamprid. c. 62 63. forte illa τῷ τε σώματι καὶ κατὰ φύσιν λογισμοῖς ἀλλοιότερος ἦν etc. ducta sunt ex aliquo Maximini amatorum, quos ille narrat in invidiam Alexandri commenticia iactantes, quasi Alexander curis occultis et anxietate animi vultum coloremque totiusque corporis habitum mutaverit, ut pallore et macie insignis esset. alium sensum non video. avaritiae morbus matrem, non Alexandrum vexabat, ap. Herodian. 6 4, cui potior in Alexandri rebus fides, et e quo omnino res eius, nimis negligenter a Zosimo narratae, cognoscendae sunt. *H.*

ib. v. 20. quae in Alexandrum ab Zosimo congeritur avaritiae criminatio, quamvis apud alios non ipsius imperatoris, sed matris Mammaeae ea sit reprehensio, a Iuliano quoque (in Caesar.) in eum effunditur, nec ipse Herodianus diffitetur, im-

peratorem ex matris avaritia invidiam apud milites sibi conflasse.

p. 18 v. 11. de Alexandri morte cf. Herodian. 6 9.

p. 19 v. 4. quae ad Gordianorum historiam spectant, quandoquidem a Zosimo parum curate exposita sunt, lege sis melius exposita ab Herodiano 7 5 et Iul. Capitolino Vit. Gordiani c. 7. Gordianum senem, Africae proconsulem, invitum ad imperium raptum, re Romam nuntiata, senatus Maximini tyrannidem iamdudum exosus cum filio imperatorem dixit.

p. 20 v. 4. maior est auctoritas penes Herodianum et Capitolinum, qui non fluctibus maris Gordianum filium, sed proelio, quod in Africa commissum fuit, periisse, patrem autem audita filii morte, desperatis rebus, laqueo vitam finiisse tradunt. Salmasius (ad Capitolinum p. 189) errorem Zosimi ortum ex eo putat quod, Capitolino teste, Gordiani copiae, antequam concursum sit, tempestatis vi dissipatae fuerint; et Spanhemius, ut Zosimum cum ceteris conciliet, varia lectione, quam Boivinus in codice Parisiensi invenit, exhibente *πειν* (non *πιεῖν*, ut Spanhemius scripsit) in subsidium vocata et pro solito scribarum compendio accepta, emendat *πολεμεῖν*, adeo ut Gordianus tempestate pugnae (nam ea esset *βία χειμῶνος*, dictione poetica) oppressus dicatur. *R.* *τῶν δὲ βίᾳ χειμῶνος ἀπολομένων.* de pugna accipi haec possunt nullo modo: poetica illa et a nostri scriptoris consuetudine prorsus aliena. inciderat Zosimus in scriptores, qui Gordianos in traiectu ex Africa periisse traderent; et fuisse eam famam discimus e Zonara Ann. 12 p. 622 D ed. Par. *H.*

Quot Gordiani fuerint, res fuit inter viros doctos controversa, aliis tres, aliis quattuor fuisse contendentibus. scripta in eam rem vulgata sunt: *Histoire des quatre Gordiens prouvée et illustrée par les médailles* Paris 1695, 8; cuius libelli auctor etiam scribere iubet in hoc loco Zosimi *Γορδιανοῦ* pro *Γορδιανῷ* vel *τοῦ* pro *τῶν*, ut suae scilicet hypothesi subserviat. *Historia trium Gordianorum*, Daventriae 1697, a cuius auctore (*Gisb. Cupero*) emendatio illa improbatur. *Lettre touchant l'histoire des quatre Gordiens, prouvée par les médailles* (par Mr. *Galland*) Par. 1696. tandem *pro quattuor Gordianorum historia vindiciae* (auct. *Du Bos*) Paris. 1700, 8.

ib. v. 5. Capitolin. Vit. Gordian. c. 2: *Gordianus tertius natus est, ut plures afferunt, ex filia Gordiani, ut unus aut duo (nam amplius invenire non potui) ex filio, qui in Africa periit.*

ib. v. 10. Zosimus Gordianum Balbino et Maximino vivis imperium tenuisse narrat; at credendum est aliis, quibuscum fides potior et ratio stat; Gordiano tum demum commissum fuit imperium, cum praetoriani milites, constitutos a senatu imperatores aversati, Maximum et Balbinum trucidassent.

p. 20 v. 14. auctore Capitolino (vita Gord. c. 23) Sabinianus (nam ita rectius ab eo vocatur) *per praesidem Mauritaniae oppressus est*, sed addente eodem Capitolino, *ita ut ad eum tradendum Carthaginem omnes venirent, et crimen confitentes et veniam sceleribus postulantes.* quoniam ipsi Carthaginienses fuerunt ii qui rebellarant, non recte rebelles, observante Tillemontio, *Carthaginem venisse* dixeris. tolletur vero iste inter Capitolinum et Zosimum dissensus, modo pro *Carthaginem* rescribatur in illo loco *Carthagine.*

ib. v. 18. Τιμησικλέους. Iul. Capitolinus (Gordian. c. 23) *Misitheum* eum vocat, virum doctrina insignem.

p. 21 v. 5. Ἀντιόχου, qui etiam Seleucus Callinicus vocatur. adde Bernegg. in Iustin. 41 4 3. *Cellar.*

ib. de *Parthici regni initiis* meliores auctores inspiciendi erant. perperam e Cellario ad Syncelli fidem adscriptum est, Antiochum et Seleucum Callinicum esse unum eundemque. ultum ivit iniuriam fratri illatam Arsaces sub Antiocho 2, qui Theos dictus, et regni fundamenta iecit sub a. 248 ante C. n., frustra posthaec (annis 238 236) armis tentatus a Seleuco Callinico, qui Antiocho successerat. inspici potest vel opus Guthrianum vol. 2 et 3. *H.*

ib. v. 12. fraude Philippi Timesiclem circumventum periisse plerosque tradere auctor est Iul. Capitolinus Gord. c. 28.

p. 22 v. 4. de morte Gordiani vid. Iul. Capitolin. in vita Gord. c. 29—30. cum Herodiani historia in primis regni Gordiani annis finem habeat, ea quae deinceps ante Constantini tempora gesta sunt, ex Zosimo maxime et scriptoribus historiae Augustae petenda sunt.

ib. v. 15. non tentanda erat vox ἤδη [ἔθνη malebat Reitemeierus.] *Carpi iam tum* vicina Istri loca populari coepere; mox effusi in fines Romanorum vastationes fecere maximas. barbari hi, qui Carpathios montes insedisse videntur, inter Sarmaticos populos commemorantur primum, si bene memini, a Petro Patricio in Exc. Legat., Alexandri Severi tempore, stipendia postulantes a Romanis, sed repressi a Menophilo duce Moesiae; quo mortuo Moesiam diripuere, eversa civitate Istrica. Iul. Capit. in Max. et Balb. c. 16. eos *nunc* aggressus Philippus fudit. mox alia cum iis gesta bella sub Decio, sub Claudio, sub Aureliano, qui et Carpicus a senatu dictus. Vopisc. c. 30. tandem sub a. 295 a Diocletiano, deditione facta, in Moesiam secundam traducti agros accepere. *H.*

p. 23 v. 18. Zonara 12 20 auctore Decius a Philippo coactus est ad praefecturam suscipiendam stricto gladio. num haec est Thessalica persuasio? Cicero ad Atticum 9 13 ea voce utitur ad persuasionem, quae cum necessitate coniuncta est, designandam.

p. 23 v. 18. nulla alia haec est persuasio quam quae *cum minis* fit. occurrit quoque in Suida in *πειθανάγκη*, sed nulla interpretatione addita, et in Eunapio, in Chrysanthio p. 190 Commel.: *οἱ πεμφθέντες στρατιῶται μετὰ τιμῆς τὴν Θετταλικὴν ἐπῆγον πειθανάγκην. H.*

p. 24 v. 14. variante syntaxi, filium quoque trucidatum esse dicit, nempe non ad Veronam proelio, uti pater, sed Romae, post acceptum de patris clade nuntium, apud castra Praetoria, quod Aurelius Victor notavit atque Eutropius. *Cellar.*

ib. auctoribus Aurelio Victore et Zonara filium fecerat Philippus imperii consortem.

p. 25 v. 1 — 15. commissum fuit proelium cum Scythis ad forum Trebonii; videtur itaque nomen Tanais, etsi constanter in hoc capite a Zosimo ponatur, pro Danubio, qui incurrentibus Thraciam transeundus erat, errore aliquo scriptus esse; quae etiam sententia Gibbonii est (*History of the Rom. Empire* t. 1 c. 7 not. 44). cf. Georgius Syncellus, qui Dexippi verba refert p. 299 B ed. Venet.

Scythae, quorum ad Istrum sedes fuit (3 2, 4 20), sunt *Gothi;* iidem a Zosimo aliis locis his nominibus declarantur, *Gothi, Borani, Urugundi,* et *Carpi* (1 27, 1 31), *Prothingi* (4 38). nec minus Zosimo Bastarnae sunt *Σκυθικὸν ἔθνος* (1 71), *Taiphali* (2 31, 4 25). ipse tamen Zosimus veras gentium origines parum recte tenuisse videtur, quandoquidem 1 24 *Gothos* cum *Herulis* et *Peucinis* a Scythis diversos perhibet. Scythae sive Gothi (Getae nusquam a Zosimo vocantur) apud eum distincti sunt in *ἔθνη* et *γένη*. ii qui in numero *τῶν ἐθνῶν* ponuntur, sunt quos iam diximus, *Bastarnae* (1 71), *Prothingi* (4 38) et *Scythae quidam* (4 7). in censum eorum qui *γένη* constituunt, referuntur *Scythae regii,* quorum plures principes fuisse videntur: nam Athanarichus omni imperasse Scytharum regiorum nationi dicitur (4 34. cf. 4 20 et 4 7); porro *Taiphali* (2 31), *Borani, Carpi, Gothi, Urugundi* (1 31).

ib. v. 15. de morte Decii variant auctores. cum Zosimo conspirat Ammianus 31 13.

ib. v. 21. accipiebant Gothi, iam antea Romanis foederati, annua munera, quae cum iusto tempore non solverentur, Moesiam Philippo regnante vastare coeperunt. cf. Iornandes de reb. Get. c. 16.

p. 26 v. 9. Hostilianum, qui cum Gallo Augustus creatus erat, peste periisse scribit Aurel. Vict. Caes. 30 et Epit. 30.

ib. v. 17. de ea peste cf. Eutrop. 9 5 et Iornandes 19.

p. 28 v. 14. cum Zosimo, praeter Aurelium Vict. Caes. 31 causam mortis morbo tribuentem, reliqui omnes conspirant.

ib. v. 17. *iure meritorum et quasi ex totius orbis una sen-*

tentia, ait Trebell. Pollio in Valerian. 1. mox *Scythae* sunt Gothi et Carpi.

p. 29 v. 1. eadem fere Syncellus tradit p. 303 D ed. Ven. et Zonaras Ann. 12 23.

ib. v. 7. primum a senatu Gallienus Caesar (Victor uterque 23), postea Augustus (Eutrop. 9 6) dictus est.

ib. v. 21. foedus matrimonio confirmatum fuit; nam Gallienus duxit barbari illius regis filiam. v. Victor uterque et Trebell. Pollio in Gallieno. *Cellar.*

p. 30 v. 20. Pityus oppidum opulentissimum in intimo tractu littoris Pontici post Colchidem. Plin. 6 5. vere ergo Strabo lib. 2 vocat *τὸν Πιτυοῦντα τὸν μέγαν.* *Cellar.*

p. 33 v. 4. *Ἀγχίαλον.* huius urbis a barbaris oppugnatae Iornandes quoque (de reb. Get. 20) mentionem iniecit.

ib. v. 18. tradentibus Philostorgio et Treb. Pollione (in Gallien. 4) barbari, incursione facta, non in Bithyniam modo sed in Cappadociam quoque effusi praedati sunt. add. Syncell. p. 304 B.

p. 34 v. 13. de Syriae et Asiae vastatione ex Persarum incursatione nimis parce agit Zosimus. *Antiochia* tum capta: controversia tamen est de anno, sitne capta a. 258 ante Valeriani expeditionem, an post eius captivitatem, quo Ammianus 22 5 revocare videtur, qui Gallieni temporibus evenisse ait. sequitur hoc *Gibbon* V. C. parum tamen probabile est post cladem illam Valeriani tam secure egisse Antiochenos, ut ludis scenicis assidentes opprimerentur a Persis; nec Ammianus de capta tantum Antiochia narrat, sed omnino Persarum vastationes una cum reditu ad sua; tum ille obiter rem modo attigit. at in nostro Zosimo locus est huc advocandus, inf. 3 32, ubi Antiochiae calamitas diserte ante Valeriani profectionem memoratur. Eunapii locus est in Aedesio p. 50 l. 19, qui eandem urbis cladem respicit, eamque et ipse ad Valeriani tempora revocat, si accuratius expendas. narratur ibi Eustathius philosophus legatus ad Saporem missus. *H.*

p. 35 v. 1. discrepant Treb. Pollio et alii, qui Valerianum tradunt *ductu cuiusdam sui ducis captum esse;* in eo tamen conspirant omnes, quod imperator hostibus in manum venit fraude circumventus.

p. 36 v. 3. *Cecrops* hic idem esse videtur qui *Cecropius* apud Trebell. in Gallieno 14, dux Dalmatarum, idem inter interfectores Gallieni. de eo mox 1 40 noster loqui videtur. *Antoninum* vero alibi memoratum non memini. *H.*

ib. v. 4. iusto brevius et obscure historiam Aurioli Zosimus exposuit. secundum Trebellium Pollionem (Trig. Tyr. c. 11) Gallienus expugnare Auriolum frustra annisus pacem cum eo fecit, quo liberius posset contra Postumium proficisci.

p. 36 v. 4. vid. Trebell. Pollio in Trig. Tyr. et Zonaras 12 24.

ib. v. 10. de morte Salonini, ut ex Treb. Pollione (Trig. Tyr. c. 3) palam fit, diversa inter homines increbuit fama.

ib. v. 13. *Silvanus* hic, cuius curae Saloninus datus erat, apud Zonaram 12 24 p. 632 est *Albanus.* at ipsi Postumo concreditum Saloninum narrat Trebell. 30 tyr. 2. verum error ex eo natus, quod pater eius, Gallienus, a Valeriano traditus fuerat Postumii tutelae, ut ex epistola Valeriani intelligo ap. Vopisc. Aurel. 8. *H.*

ib. v. 16. ex Dexippo, quem noster expressit, petitus apud Syncellum (p. 304 D) locus extat rem illustrans. quos Zosimus Scythas appellat, eos Syncellus sive Dexippus Aerulos, hoc est Herulos, vocat.

ib. v. 19. quae de Odenatho Zosimus obscure enarravit, ea Syncellus et clarius et copiosius exposuit. cf. Treb. Pollio (Trig. Tyr. c. 11).

ib. v. 20. Odenathus, teste Syncello, Orientis creatus erat dux; iuxta Trebellium vero (Gallien. c. 11) regno affectato, omnia quae perfecit, quasi Gallieni partes ageret, ei nuntiari fecit; deinde cum ab imperatore Augustus dictus esset, filium ad eandem evexit dignitatem.

p. 37 v. 9. contra Scythas profecturus morte occubuit, ut a Syncello traditum l. c. auctore vero Treb. Pollione (Trig. Tyr. c. 13) una cum filio occisus est.

ib. v. 16. de Postumo sive Postumio in Gallia tyrannidem occupante iam supra (c. 38) egit. erroneum est, ut Tillemontius demonstrat (t. 2 p. 357), quod is hoc tempore tanquam superstes commemoratur, qui iam ante fuerat occisus quam ad eum deiiciendum a Gallieno arma mota. *R.* turbata haec sunt quae a Zosimo narrantur, nec tam in Postumo quam in rerum narratarum ordine. de *Gallieni* temporibus extremis agitur: caesus is a. 268 m. Martio prope Mediolanum, adversus *Aureolum* profectus. sed is non tum demum novas res molitus erat: nam anno iam 260 ab exercitu Illyrici Augustus erat renuntiatus. *Postumus* imperium arripuerat in Galliis a. 259, isque cum filio fuit caesus ad Moguntiacum sub a. 268 initia, fraude *L. Aeliani,* qui et Laelianus et Lollianus appellatur: sed numi audiendi sunt. Zosimus adeo defectionum initia et novissima in unum miscuit. vestigia tamen similis perplexae narrationis occurrunt apud Trebell. add. Zonar. p. 634 C. *Marcianus,* qui statim memoratur, diversus utique est a Macriano Augusto in Oriente dicto. cf. Trebell. in Gallieno 13 14. *H.*

p. 38 v. 1. iniectum Claudio crimen, quia is successor fuit occisi imperatoris, non sine causa videtur; neque id diluet Treb. Pollio (in Claudio c. 1), studio Constantini, originem suam ex Claudia gente ducentis, suspectus scriptor.

p. 38 v. 10. de Gallieni caede discrepant inter se scriptores, Trebell. Pollio 14, Sext. Aurel. Caes. 33.

III. IMPERATORES A CLAUDIO USQUE AD CONSTANTIUM REGNANTES (l. 1 c. 41—71).

Historia imperatorum ante Claudium epitomatoris more breviter perstricta, sequentium temporum res iam latius, de Eunapii libris depromptas, tradere instituit. deficientibus aliis libris unde huius possit intervalli historia peti, quae de ea nobis innotuerunt, ea fere omnia Zosimo debentur, sine quo in hac nobis parte plane caecutiendum foret.

ib. v. 19. Casaubonus ad Treb. Pollionem in Claudio c. 6 *Πευκίνους* emendat, satis apte: nam *Peucini* vocantur insulae Peucae, ad ostium Danubii adiacentis, habitatores, quibus incursantibus comites fuerunt Trutungi Heruli et alii populi Germanicae ac Sarmaticae originis.

p. 39 v. 1. Casaubonus auctoritate Treb. Pollionis (c. 8, etiam Ammiani 31 5) recte emendare videtur *ἐς* vel *ὡς δισχίλια*. cum barbarorum numerum eundem tradant, scilicet 320000, necesse est unamquamque navem, si omnes aequali inter se magnitudine fuerunt, portasse 150 homines ex ratione Pollionis, Zosimi vero 50 modo.

ib. v. 19. Pelagonia pars Macedoniae. vid. Strabo 8 extr. *Cellar.* fuit in hac urbs *Doberus* iam apud Thucydidem obvia. Athenas eodem tempore afflictas narrat Zonaras 12 26.

p. 40 v. 2. pugna quae hic narratur, facta est ad Naissum in Moesia superiore, quod ipse Zosimus subiicit c. 45. *H.*

ib. v. 5. de eo bello Scythico cf. Treb. Pollio in Claudio c. 6—10.

p. 41 v. 3. Babyloni Aegyptiae. Strabo l. 17 de Aegypto: *Βαβυλὼν φρούριον ἐρυμνόν, ἀποστάντων ἐνταῦθα Βαβυλωνίων τινῶν. Cellar.*

ib. v. 17. *prope duo milia militum a paucis barbaris, et iis qui fugerent, interempti sunt.* Treb. Pollio Claud. c. 11.

p. 43 v. 3. finitimi iis fuerunt Marcomanni et Iuthungi, quorum incursantium fines Romanos mentio facta apud Dexippum et Vopiscum. fuerunt ad trecenta milia hominum.

ib. v. 7. *ἐν ταῖς περὶ τὸν Ἴστρον ἐσχατιαῖς* (*ubi ambo Norici erant*, Zosim. 5 50). Dexippo auctore Iuthungi, cum urbibus ad Istrum vexatis Italiae imminent, fusi fugatique ab Aureliano et traiecto Istro a Romanis fuga afflicti, pars ceciderunt, reliqui ab imperatore pacem petierunt, teste Aurel. Victore (c. 35).

p. 43 v. 12. ἀτείχιστος πρότερον. non satis accurate id dictum: nam ab Aureliano non primum facti urbis muri, sed tantum ampliati sunt. Vopisc. Aurel. 21 et alii.

ib. v. 16. ex Vopisco (vita Aureliani c. 39) Daciam discimus provinciam transistrianam, ex quo Traianus eam occupaverat, a Romanis servatam, nunc ab Aureliano, desperante posse eam retineri et defendi, derelictam et barbarorum factam esse. quae res Zosimo, imperii decrementa et provinciarum amissiones scripturo, non plane omittenda erat.

p. 45 v. 11. vid. Valesius ad Marcellin. 14 5 et Godofred. ad l. ult. C. Th. de infirm. h. quae sub tyrann. *Ritter.*

ib. v. 17. Δάφνης τοῦ προαστείου. de eo late Godofred. ad l. 2 C. Th. de aquaeduct. et Casaub. ad Script. Histor. Aug. et Morellus ad Strabonem 16. *Ritter.*

p. 46 v. 17. memorabile est, quod qui *ex Palaestina* missi sunt, *praeter* arma cetera *clavas et fustes* secum afferunt. *H.*

p. 49 v. 18. εἰς κρίσιν ἤγαγε Ζηνοβίαν. quod Zenobia in iudicium adduci potuit, quae res per se ad nostros sensus valde mira est, maxime pertinuisse putandum ad pervicaciam in renuenda deditione et ad superbas literas, quas ad Aurelianum scripserat. v. Vopisc. 26 27. *H.*

ib. v. 22. Longinum philosophum, quo magistro Zenobia in literis Graecis usa fuerat, Aurelianus ideo dicitur occidisse, quod superbior illa epistola Zenobiae ad Aurelianum (quam Vopiscus c. 27 exhibet) ipsius diceretur dictata consilio, quamvis Syro esset sermone contexta. Vopisc. Aurel. c. 30. *Cellar.*

p. 50 v. 15. Strabo 14 prope finem, in Cilicia Σαρπηδονίας Ἀρτέμιδος, Dianae Sarpedoniae templum et oraculum memorat. *Cellar.*

ib. v. 17. *Seleucides aves* etiam Plin. commemorat 10 s. 39. et apponit *Casii montis incolas:* unde patet *Seleuciae Pieriae,* non Ciliciae h. l. agi. *H.*

p. 51 v. 11. templum Veneris Aphacitidis in Libano monte Constantinus Magnus diruit. Euseb. in Vita l. 3 c. 53. Socrat. 1 18 (14 Lat.). *Cellar.*

p. 52 v. 17. narrationum de Zenobiae morte, quarum diversitatem Zosimus et Zonaras observarunt, veriorem putamus esse eam quam exhibent Vopiscus (Aurel. c. 34) aliique, scilicet Zenobiam eiusque liberos Romae in triumpho esse ductos.

p. 53 v. 7. Vopisco (in Aurel. c. 31) maior fides est. *Sandarionem* (Zosim. Marcellinum) inquit, *quem in praesidio illic Aurelianus posuerat, cum sexcentis sagittariis occiderunt, Achilleo* (Zosim. Antiocho) *cuidam parenti Zenobiae parantes imperium.* e medio sustulisse Palmyreni Sandarionem ut aversantem res novas et defectionem videntur.

p. 53 v. 12. de urbe Palmyra direpta epistola imperatoris apud Vopiscum (Aurel. 31) exstat.

ib. v. 14. Firmus sive Firmius quidam in Aegypto rerum novandarum auctor fuerat. vid. Vopisc. Aurelian. c. 32. idem in vita Firmi.

ib. v. 19. *Τέτρικον — μετὰ τὴν ἀξίαν μετῆλθε.* id subobscure dictum. Tetricus non supplicio affectus, sed ubi in triumpho ductus fuerat, Lucaniae correct. praefectus ab imperatore est.

ib. v. 21. *Aurelianus monetam restituit*, teste Zosimo. mirum videri potest, quod eius rei nullum nec in numis argumentum nec memoria deprehenditur. sed referendum est ad seditionem a monetariis motam, qui numos arroserant. Aurel. Vict. Caes. 34 6, add. Vopisc. c. 38, Eutrop. 9 14. *H.*

p. 54 v. 2. singulis panis siligineus datus. carnis quoque usum Aurelianus populo instituit. Victor epit. 35 ibi Salmasius.

ib. v. 6. *Ἔρως* Vopisco (Aurel. c. 36) *Mnestheus* vocatur, notarius secretorum. caesus est imperator manu Muscaporis.

ib. v. 20. de Tacito cf. Vopiscus in vita Taciti.

p. 55 v. 9. *διώξαντες.* ad avertendam ultionem caedis Maximi. Zonaras 12 28.

ib. v. 12. de Floriano, qui non senatus sed suo arbitrio imperium iuvaserat, v. Vopiscus in Floriano et Probo.

p. 56 v. 14. de Probo v. eius vita a Vopisco conscripta.

p. 57 v. 5. observante Scaligero ad Eusebium, Zosimi Saturninum Maurum facientis, contra auctoritatem Vopisci oriundum eum e Gallia dicentis, hallucinatio inde orta videtur, quod Saturninus Africam a Mauris occupatam liberaverat. Vopiscus c. 10.

ib v. 23. frumentariam hanc pluviam narrat etiam Zonaras, sed addita dubitandi formula, *εἴ τισι τοῦτο πιστεύοιτο.* *Cellar.*

p. 58 v. 8. in *Logionibus* haerebunt mecum alii lectores. videntur iidem esse, qui *Lygii* magis vulgato nomine, numerandi adeo, auctore Zosimo, inter Germanicos populos. memoravit eos iam Tacitus Germ. 43, quo tempore ad Vistulam sedes habebant. progressi inde versus Pannoniae fines, fuere inter eos populos, qui Vannium regno inter Marum et Cusum flum. expulerunt. Tacit. Ann. 12 29. nunc incursarunt Pannoniam, a Probo repressi. iterum Suevos in Moesia infestarunt sub Diocletiano. Dio 67 5 ubi v. Fabric. *H.*

ib. v. 14. cum Burgundis, quorum hic mentio modo a Zosimo iniecta est, Diocletianus conflixit. Mamertin. Panegyr. c. 5.

p. 59 v. 11. *Λύδιος.* appellat eundem Vopiscus (in Probo c. 16) Palfurium.

p. 61 v. 15. de Isauris cf. idem l. c.

ib. v. 17. *πόλεμον προκόπτοντα.* Vopiscus (Probo c. 17) praeter urbem Ptolemaidem *Copton* etiam, quam *barbaricum servitium* eripuerat, Romano imperio redditam a Probo esse tradit. *barbaricum* illud *servitium* esse barbaros quos Blemmyas Zosimus dixit, mox ipse Vopiscus declarat; idem in reliquis etiam cum Zosimo conspirabit, si ingeniosam Salmasii (ad Vopisc. c. 17) coniecturam admitti placet, qui transpositis et mutatis verbis ita legit: *τῆς κατὰ Θ. Πτ. ἀποστάσης βασιλέως, πόλεμον δὲ πρὸς Κόπτον ἀραμένης, ἐπὶ βραχὺν χρόνον αὐτήν τε καὶ τοὺς συμμαχήσαντας αὐτῇ Βλεμμύας παρεστήσατο Πρόβος διὰ τῶν τότε στρατηγησάντων.* malit praeterea verba *ἐπὶ βραχὺν χρόνον* in *ἐν βραχεῖ χρόνῳ* mutare.

ib. v. 19. Vopiscus l. c. *centum milia Bastarnarum in solo Romano constituta. hi fidem omnes servarunt. sed cum et ex aliis gentibus plerosque pariter transtulisset, id est ex Gepidis Gautunnis et Vandalis, illi omnes fidem fregerunt* (c. 18).

ib. v. 22. ut a quibus locis *Franci* progressi sint teneatur, consulendus est Eumenii Paneg. Constantio Caes. dictus c. 18 3. nimirum a Ponto correptis navibus Graeciam Asiamque populati ad Siciliam et sic porro versus Occidentem processere. *H.*

IV. LUDI SAECULARES (l. 2 c. 1—8).

Quae de origine et ratione ludorum saecularium Zosimus tradidit, eo magis nobis grata esse possunt, quo non modo diligentius et disertius verum adeo copiosius egit Zosimus de re, de qua ceteri scriptores parce et summatim dixerunt in iis quae nobis supersunt. quae de origine eorum Valerius Maximus 2 4 scripsit, exactius cum Zosimo conveniunt quam pro vetustate rei sperandum erat, adeo ut ex fonte eodem aut non multum diverso uterque scriptor sua hausisse videatur.

p. 63 v. 2. nolim tentare *τὸ μέσον* [cum R et Heumanno, quorum hic *εἰς τόσον* malebat, ille *τὸ ὅλον*]. tempus enim interiectum inter ludos saeculares explet vitam hominis, quanta esse potest longissima. ceterum mirari licet Romanos ipsos suorum sacrorum origines tam parum recte tenuisse, ut ludos Terentinos et Apollinares cum iisdem confunderent. *H.*

ib. v. 6. *ἐν τῷ Σαβ.* Valer. Maxim. l. c. *Valesius, vir locuples, vitae rusticae — habitabat in villa sua propter vicum Sabinae regionis Eretum.*

ib. v. 7. de luco, qui fulmine tactus sit, Valerius M. tacet. sunt et pauca alia, levia tamen, quibus a nostro dissentit.

ib. v. 14. Valer. Max. *aquam calidam* (Valesius) *iis a foro petens, genibus nixus, lares familiares, ut puerorum periculum in ipsius caput transferant, oravit. orta deinde vox est* etc.

quae vox, ut ex verborum et sensus ratione coniecturare licet, non ex luco, unde apud Zosimum venisse dicitur, sed ab ara audita est.

p. 64 v. 11. dum id agit editor ut Maximi verbis Zosimea accommodet, ad emendationem delabitur, inserendo οὐ. sed uterque sibi relinquendus est: ita nihil desiderabimus. ignem utique secum portaverat *sacra facturus:* ὑπὸ καύματι de aestu *febris,* non de siti accipiam. ut itaque vim febris calida leniret, calefacturus est aquam; id quod defectu ligni in lintre facere non poterat. sunt vero plura in quibus discrepat Maximi et Zosimi narratio: prior illa maiorem spirat antiquitatis superstitionem, inprimis in illo quod Valesius *solum videt fumare et aquam impositam calescere;* quo probabile fit veterem famam ad locum campi Martii spectasse igni subterraneo ardentem; eiusmodi sane loca religionem habebant. sic mons Soracte, Amsancti vallis. *H.*

ib. v. 14. eam rem Valerius, nulla pastorum mentione facta, paulo diverse exponit. *Valesius enim audita voce pueros ad ripam Tiberis protinus detulit, ac lintre ostium petens nocte concubia ad Martium campum appulit. sitientibusque aegris succurrere cupiens, igne in navigio non suppetente, ex gubernatore cognoscit haud procul apparere fumum. et ab eo iussus aggredi Tarentum (id ei loco nomen est)* etc.

ib. v. 19. eadem Valer. Max. plenius exponit. *cupide arrepto calice, aquam flumine haustam, eo unde fumus erat obortus, iam laetior pertulit, divinitus dati remedii quasi vestigia quaedam in propinquo nactum se existimans; inque solo magis fumante quam ullas ignis habente reliquias, dum tenacius omen apprehendit, contractis levibus et quae fors obtulerat nutrimentis, pertinaci spiritu flammam evomuit, calefactamque aquam pueris bibendam dedit.*

p. 65 v. 1. paulo clarius Valer. Max. ea tradit. *qua potata, salutari quiete sopiti, diutina vi morbi repente sunt liberati, patrique indicaverunt vidisse se in somnis, nescio a quo deorum, spongia sua corpora pertergi et praecipi ut ad Ditis patris et Proserpinae aram, a qua fuerat potio ipsis allata, furvae hostiae immolarentur lectisterniaque et ludi nocturni fierent.*

ib. v. 7. Valerius Maximus; *is, quod eo loci nullam aram viderat, desiderari credens ut a se construeretur, aram empturus in urbem perrexit, relictis qui fundamentorum constituendorum gratia terram ad solidum foderent. hi domini imperium exsequentes cum ad viginti pedum altitudinem humo egesta pervenissent, animadverterant aram Diti patri Proserpinaeque inscriptam. hoc postquam Valesius nuntiante servo accepit, omisso emendae arae proposito hostias nigras immolavit.*

p. 66 v. 6. lectionem Onufrii Panvinii (de ludis saecular.) πυροφόρον πεδίον, *igniferum campum,* confirmat Valerius Maxi-

mus, cui campus ille vocatur *fumans solum.* inscriptio apud eundem Panvinium a Politiano ad antiquitatis formam ita redacta est: *P. Valesius Volusi F. Poplicola igniferum campum Diti patri aeternai q. Proserpinai consecravei, ludos q. eisdem dieis populi Romani salutis ergo fecei.*

p. 66 v. 12. *alteri* hi *ludi saeculares* anno Varr. 353 assignati recte se habent, nam M. Potitus quartum consul erat inter Trib. mil. cons. pot. eodem spectant, quae Livius memorat lib. 5 13 ad an. 355, qui ipsi 356 est. mox v. 19 ἀνενεώσατο (ut legendum) Octavianus ludos, L. Marcio Censorino, C. Calvisio Sabino coss. a. 715. at qui praecesserant ludi, facti erant L. Marcio Censorino, Man. Manilio coss. a. 605, quo anno bellum tertium adversus Carthaginienses susceptum. cf. Eutrop. 4 10 ubi v. Hearne. *H.*

ib. v. 20. observat ad hunc locum Sylburgius, cum Panvinianis verbis congruere ea quae ad oram codicis Leunclaviani manu aliena adscripta sint; secutum esse Panvinium eos codices a quibus ista verba προτελ. μὲν et τότε — Σαβίνου pariter atque a codicibus iam collatis aberant. quinam autem sint illi codices, quando auctor loci in Panvinii libro Latine versi, sive sit Panvinius ipse sive Politianus, nusquam eius rei mentionem fecit, Sylburgio non liquere potuit. comparatis iis quae Valerius Max. de ludis saecularibus tradidit, manifestum fit a Panvinio plurima ex Valerio Maximo esse concinnata.

p. 67 v. 2. *Ateius Capito* adhibitus tanquam ICtus iuris pontificii peritissimus, de quo libros ediderat. v. Gell. 4 6. Macrob. Sat. 3 10. Claudius ludos saeculares celebravit U. C. 800. Domitianus 841. Severus 957. C. N. 204. *H.*

ib. v. 15. eandem praeconis formulam recitat Herodianus 3 8 extr. cuius rei ratio est intervallum inter hos ludos 110 annorum, quod cum Claudius anticipasset, risui fuerunt eiusdem praecones. Sueton. c. 21. *Cellar.*

p. 71 v. 9. si fides Phlegonti Tralliano de Mirabilibus c. 4, ad Latinos ipsos pertinuit oraculum. de Latinis enim, Romanorum sociis, fide mutata crebra moventibus bella Sibylla cecinit, his ludis institutis fore ut defectionis poenam luentes in Romanorum redigerentur potestatem.

ib. v. 19. imp. Diocletianus et Maximianus VIII Coss. fuere a. U. C. 1057 a. C. 304. imp. autem Constantinus III. et imp. Licinius III. a. U. C. 1066 a. C. 313. *H.*

p. 72 v. 3. celebrandis ludis saecularibus certum tempus non videtur priscis temporibus fuisse destinatum, quoniam eos tantum calamitate rem publicam urgente, placandae deorum irae gratia, instituebant. in celebrandorum igitur ludorum tempore scriptores, mentionem eius rei satis incertae iniicientes, aliquantum variant, dum alii, iique maxima muniti auctoritate, celebra-

tionis annum centesimum decimum quemque prodiderunt, alii, in quibus Valerius Antias, Varro, Livius et Augustinus, centesimum quemque. Zosimo non centum, ut perperam Panvinius scribit, sed centum ac decem annorum intercessisse inter ludorum celebrationes singulas spatium scribenti (h. l. et c. 6) adstipulantur commentarii 15 virorum apud Censorinum, Horatius carmine saeculari, et Acro in commentario ad idem carmen. quid inter eos sit discriminis, ex hac tabula intelligi poterit, ex Censorino (de die natali c. 17) aliisque scriptoribus confecta. priore loco tempora in 15 virorum commentariis notata adscripta sint, altero tempora ab Antiate et aliis tradita.

1) 295 u. c. M. Valerio, Sp. Verginio coss.
   b) 245 a Valerio Poplicola, ut *Antias* tradit.
2) 408 M. Valerio Corvino iterum et C. Poetilio coss.
   b) 305 Antias.
3) 518 P. Cornelio Lentulo et C. Licinio Varrone coss.
   b) P. Claudio Pulchro, C. Iunio Pullo coss. *Antias* et *Livius*.
   c) in tabulis Capitolinis ita huius temporis ludi designantur: *ludi saeculares tert.* M'. Aemilio. M'. F. M. Livio. M. F. M. N. Salinatore Mag. x vir.
4) 628 M. Manilio Lepido et L. Aurelio Oreste coss.
   b) 605 L. Marcio Censorino, M. Manilio coss. *Antias, Varro, Livius*.
   c) 608 Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Achaico coss. *Piso, Gellius, Cassius, Hemina,* qui illo tempore vixit.
5) 737 C. Furnio, C. Iunio Silano coss. celebrati sunt ab Augusto et Agrippa, et carmen saeculare ab Horatio compositum fuit.
   b) L. Censorino et M. Manilio coss. *Zosimus*.
6) 800 Tib. Claudio Caesare 4 et L. Vitellio coss. celebratio facta non iusto sed praecepto tempore, ita ut non maius quam 63 annorum interpositum spatium esset.
7) 841 Domitiano 14 et L. Minucio Rufo coss. neque his ludis suum et iustum tempus fuit: nam praeterlapsi modo erant post ludos ab Augusto institutos 104 anni.
8) 957 Cilone 2 et Libone coss., imperatore Severo. ludi saeculares, quanquam neglectos eos post Severi aetatem fuisse Zosimus scribit, nondum in desuetudinem abierunt: celebratio enim eorum memorata est, tempore legitimo neglecto.
9) 1000 u. c. Philippo patre 3 et filio 3 coss. apud Eutrop. 9 3, Cassiodor. et Euseb. Chron. et item in numis. quod Panvinio tradente in numo aliquo legitur, *Gallienus Aug.*, ab altera *saeculares Aug.*, id neque cum temporis ratione congruum est neque alicuius scriptoris testimonio auctoritatem accipit.

10) Honorio Aug. 6 cons. ducentis annis quam a Severo instituti fuerunt. Claudian. Panegyr. in 6 cons. Honorii.
de ludis saecularibus *Panvinius* librum singularem vulgavit, et P. *Taffinus* de anno et ludis saecularibus. ex numis eam rem illustravit *Spanhemius* de praest. num. t. 2 p. 123—131. eidem explicandae operam dederunt commentatores in Horatii carmen saeculare, Vossius de Sibyll. Orac. c. 9 et Politianus Miscell. 1 58.

p. 72 v. 5. ludos saeculares neglectos fuisse similiter conqueritur Victor Caes. c. 28: *nostra quoque aetate, post mille centesimus consule Philippo excessit, nullis, uti solet, solennibus frequentatus: adeo in dies cura minima Romanae urbis.*

V. CONSTANTINUS (l. 2 c. 8—39).

Historiam Constantini delineanti Zosimo praeivit Eunapius: huic vero qui et quales fuerint duces, etsi auctore Sozomeno 1 3 illius aevi non fuerit historicorum penuria, ignoratur tamen omnino, ut ne coniectando quidem eos reperire liceat, siquidem, praeter Praxagoram, gentilium historiographorum, quibus haud dubie solis Eunapius fidem habuit, nullum aliud ad nostram memoriam duravit nomen. quam presse Eunapium secutus sit Zosimus, id, cum nullum superstes sit fragmentum Eunapii huc faciens, comparando intelligere et diiudicare iam non licet: ex Photio tamen, qui utramque legerat historiam, satis constat Zosimum modestiorem in Constantinum, non eadem atque Eunapius acerbitate eum et vehementia exagitasse. ne tamen fidem Zosimi in hac historiarum parte maxime suspectam possimus rite et subtiliter explorare, id vetant cum alia, tum ceterorum scriptorum qui de Constantino scripserunt auctoritas levis ac dubia, tum narrationum brevitas et consilii diversitas. habemus Eutropium, Victorem utrumque, anonymum Valesii, Orosium, Zonaram, non historicorum sed epitomatorum numero censendos, et Eusebium, Lactantium, Philostorgium, Socratem, Sozomenum, Theodoretum, Evagrium, Christianorum, non rei publicae Romanae res tradentes; praeterea nobis sunt Panegyrici, Iulianus, Libanius, ad alia quidem utiles, a consilio tamen historiae componendae abhorrentes. in tam parum laeta historicorum nobilium segete, clarum ac perspicuum est ex iis scriptis quae temporum supersunt iniuriae exiguam utilitatem ad fidem Zosimi diiudicandam redundare; quam si in aliis ferendam dixeris iniquam sortem, minime tamen temporibus Constantini, rerum memorandarum copia fecundis et narrationis diversitate et fidei malae suspicione vexatis, accidisse vellemus.

ib. v. 7. *Diocletianus* privatus vixit annis octo inde ab a. 305, vitam finiit eodem a. 313, quem modo adscripsimus. nullo

igitur modo τρισὶν ἐνιαυτοῖς defendi potest, nisi Zosimus peccavit in numero annorum, ut istos coss. Constantinum III et Licinium III anno 310 assignaret. sed probabilius fit librarium γ pro η scripsisse, cum ad depositum imperium c. 7 Zosimus respexisset. *H.*

p. 72 v. 10. etiam Africam et Pannoniam auctore anonymo Valesii. Severo occiso Maxentius, provincias eius suae facturus formulae, imagines iussit suas, uti mos erat, in Africa circumferri et exponi. vid. c. 14 init.

ib. v. 13. Zosimi aliorumque testimonium, ex illegitimo Constantinum esse natum consortio, elevare et scriptorum contrarium tradentium auctoritatem stabilire studuit Tillemontius, qua tamen nihil ultra effectum cernimus quam ut probabile factum sit nuptias postea celebratas matri eius legitimae ius coniugis dedisse.

p. 73 v. 2. incisos equorum a Constantino fugiente nervos esse, etiamsi fabulae similis videatur res et apta ad movendam fugae suspicionem, non modo tradit Zosimus (id quod opinatus est *Gibbon.* t. 1 c. 14 not. 13, irridens Zosimi narratiunculam ut ab eo fictam) sed etiam Aurelius Victor et anonymus Valesii.

ib. v. 8. militibus a patre commendatum fuisse Constantinum, tum alii tum Eumenius aperte tradit Paneg. c. 7: *manifeste enim patris sententia electus es imperator,* et c. 8: *illico enim atque ille terris fuerat exemptus, universus in te consentit exercitus: te enim mentes oculique signarunt.* Constantino a patre ipso commissum et traditum imperium ait anonymus Bianconii in chron. p. 117.

ib. laudat eum quoque Praxagoras, qui praeter alia scripta vitam Constantini composuit, quam excerptam exhibet Photius cod. 62. *Ritter.*

ib. v. 10. cf. *Tillemont.* t. 4 p. 619. improbata hac militum electione a Galerio et negato imperatoris nomine, Constantinus ad Caesaris depulsus dignitatem postea auctore Maximiano Herculio titulum Augusti sumpsit.

p. 74 v. 16. Eutropius ex eoque Hieronymus in Chron. Eusebii et Aurel. Vict. Ravennae interfectum Severum scribunt; Epit. Victoris *Romae ad tres tabernas* exstinctum. Zosimus lucem aliquam afferre videtur: Severum desertum a suis Ravennam, urbem munitam, confugisse, inde Herculii blanditiis pertractum ut Romam veniret, in itinere in insidias incidisse eo loco qui *ad Tres Tabernas* dicitur. at *Tres Tabernae* Fori Appii ultra urbem sunt Terracinam euntibus: Severus autem Ravenna decedens prius in Terracinae tractum pervenit quam Romam? ego autem non dubito illas tres Tabernas in agro Ravennate fuisse, neque aliter posse colligi ex verbis Zosimi. alterum autem Victo-

rem deceptum ὁμωνυμίᾳ loci putasse eas esse Tres Tabernas, quae sunt ad Forum Appii. Scaliger ad Euseb. n. 23. *Cellar.*

p. 76 v. 3. nactus est Licinius uno die utramque dignitatem, Caesaris et Augusti, nullo temporis inter eas aditas intercedente intervallo, contra vulgarem constantemque consuetudinem, qua non simul sed diversis ac distantibus conferri temporibus solebant. contra Lactantii vero Eusebii et Orosii auctoritatem, anonymus Valesii affirmat tunc demum Licinium a Galerio dictum Augustum esse, cum ex Italia, ubi ipsi comes fuerat in expeditione adversus Maxentium, redux fuisset.

ib. v. 6. inita inter se amicitia Maximinus et Licinius provincias, quarum nonnullas ille iam praeoccupaverat, ita sunt partiti ut angustiae Chalcedonenses pro terminis essent. Euseb. 9 6, Lactant. 45 39.

ib. v. 10. unde istos Maximianus habuerit milites, non liquet. *R.* sunt Constantini milites, quos ille ad defectionem pellexit. *H.*

ib. v. 13. Tarsi obiit Maximinus (c. 17), non Maximianus Herculius, quem errorem, eadem nominum similitudine deceptus, Socrates erravit. detectis insidiis quas genero suo Constantino Herculius paraverat, ubi Massiliam fuga evaserat, laqueo finiit vitam. ita tradunt Lactantius, Eusebius, et qui sunt minoris auctoritatis scriptores.

ib. v. 14. quantum hic sit ordo temporum perturbatus, intelligi poterit ex mox annotatis.

ib. v. 16. vide hanc in rem disputata ad l. 4 C. Th. Ne quid publ. laetit. et ibi alia loca. etiam hoc libro c. 9 supr. de imagin. Constantini. *Ritter.*

ib. v. 17. discimus ex hoc loco non modo Galerium, cuius supra iam memorata fuit mors, adhuc in vivis fuisse, quod milites studio eius egisse dicuntur, sed etiam Africam Severo interempto dicionis fuisse eiusdem Galerii. in proximis ante capitibus multae res perturbate et sine accurata temporum notatione sunt positae, quas, si suo ordine collocandae essent, ita disponi oporteret. anno 306 Constantino ad patrem in Britanniam profecto, imperioque ei a militibus imposito, Maxentius invidia flagrans et ambitione ad res novas stimulatus regnum Romae occupat (18). anno insequenti (307) cum ad eum tyrannide deiiciendum Severus Caesar in Italiam iussu Galerii profectus, re male gesta, moenibus Ravennae se defensaret, a Maximiano fide data deceptus occubuit. quo facto Maximianus amore regni incensus, relicto Maxentio filio, ad Diocletianum se confert et ad capessendam iterum rem publicam eum concitat. quo aversante imperii molem, Maximianus ad Constantinum in Gallia degentem se recepit (c. 10), Galerio interim suscipiente adversus Maxen-

tium expeditionem, quae non magis ei quam ante Severo ex votis successit (c. 10 p. 74 v. 20). Maximianus reversus ad filium abalienandis ab eo militum animis comparare sibi eius regnum frustra tentat (c. 11 p. 76 v. 7). Licinius a Galerio in consortium regni vocatur (c. 11 p. 76 v. 3). Maxentius a vi et impetu adversariorum satis tutus Africam suo regno adiungit (c. 12 p. 76 v. 15 sqq.), quam Alexander ibi copiis praefectus mutata fide dicioni eius subtrahit (c. 12 p. 77 v. 14). intercedente morte Maximiani Herculii anno 310 (c. 11 p. 76 v. 13) et Galerii anno sequente 311 (c. 11 p. 76 v. 5) Maxentius quidem, defectione Alexandri oppressa, Africam recuperat (c. 14), ipse autem anno 312 a Constantino victus est (c. 15. 16). Constantinus victor anno 313, Licinio in matrimonium data sorore, ad Gallias redit (c. 17 p. 81 v. 17). Diocletianus diem obit supremum (c. 8 p. 72 v. 7), et eodem anno Maximinus, cum a Licinio proelio victus fugeret (c. 17 p. 82 v. 4). anno 314 bellum inter Constantinum et Licinium oritur (c. 18 sqq.).

p. 76 v. 20. ἱκαναῖς δυνάμεσι non tentandum *). *Maxentii* copias eas esse per se intelligitur, et ex ipso facto patet eas *satis validas* fuisse. rerum autem ordo sic procedit. Afri et Carthaginienses detrectarunt Maxentii imperium, fide et benevolentia in Galerium obstricti. Alexandriam occupare voluere, eo utique consilio ut suarum partium praesidium illud haberent; re frustra tentata, quod urbs forte a Maxentii copiis tenebatur, spe sua deiecti Carthaginem rediere. Alexander praefecti Africae vicem a Galerio mandatam habuisse videtur; quem cum Maxentius primo opprimere voluisset, consilio deposito mox ab eo postulavit ut fidei saltem obsidem sibi daret filium. at Alexander perfide omnia agi a Maxentio intelligens, recusavit dare. *H.*

ib. v. 21. quae Zosimus tradit, obscura sunt et forsan hoc modo extricari et illustrari possunt. milites qui Carthagine essent, aut partem eorum, cum studio Galerii imagines Maxentii haud admisissent, iram eius veritos Alexandriam, quae Galerio parebat, se conferre voluisse, repulsos autem in itinere a Maxentii copiis, sive eae modo traiecerant sive manserant in fide, redisse Carthaginem, unde exierant.

p. 77 v. 17. Τύχης ναός. vid. Valesius ad Marcellin. 16 10. *Ritter.*

p. 79 v. 10. dissident Zosimus Eumeniusque de numero peditum equitumque. hic centum milia armatorum a Maxentio et quartam modo eorum partem a Constantino ductam ad bellum tradit: Zosimus etiamsi invidiae non minus quam Eumenius adulationis suspectus credi possit, fide tamen praestare debet,

---

*) ἐναντίαις malebat *R.*

quod probabiliorem numerum eumque diligentia et cura maiori tradidit.

p. 79 v. 20. hanc fraudem, cui neque structurae pontis ratio satis apta videtur neque scriptores aequales testimoniis suis fidem faciunt, posteriores aetate historici rumore aliquo incerto accepto tradere videntur.

p. 81 v. 14. sugillationis et calumniae crimen hoc loco in Nazarium imperatoris laudatorem, potius quam in Zosimum, quem eius vulgo perhibent obtrectatorem, conferri potest. ille in panegyrico (c. 6) omnes, ait, qui labefactare statum eius poterant, *cum stirpe deleti* sunt.

ib. v. 15. ex Aurelio Victore (c. 40) intelligimus *sublatas penitus esse legiones praetorianas, simul arma atque usum indumenti militaris,* ut adeo numeris legionum aliarum non sint adscriptae.

p. 82 v. 1. ἐπὶ Κελτούς. ad repellendas Francorum Germanorumque incursiones. Panegyr. 6.

ib. v. 5. collectis in Oriente copiis Maximinus sive Maximianus (confundunt enim etiam alii scriptores haec nomina) Tarso in Aegyptum cum profecturus esset, hausto ante veneno periit. Lactant. persec. 49.

ib. v. 13. anonymo Valesii auctore, Constantinus habuit peditum (nam equitum numerus non traditur) viginti milia.

p. 84 v. 22. iam ante pugnam alteram de pace ad Constantinum Licinius miserat, audieratque in condicionibus etiam ferri deiectionem Valentis a dignitate Caesaris. Anonym. Vales. Ritterus addit Petr. Patricium in Exc. Leg.

p. 85 v. 1. post Cibalense proelium itaque Constantinus Macedoniam obtinuit. vid. l. 4 de extraord. in Comment. *Ritter.*

ib. v. 6. Crispo Constantino et Licinio non eodem, quo pax inita anno Caesaris dignitas data est, sed tribus demum post eam annis (a. 317). cf. Tillemont.

ib. v. 7. ἐκ παλλακῆς. idem confirmant Victor et Zonaras, aliter tamen de ea re sentit Du Cange fam. Byzant. p. 46. cf. Spanhem. ad Iulian. Orat. 1 p. 64.

ib. v. 9. ἐν Ἀρελάτῳ. vid. l. 5 cod. Th. de appell. nat. h. *Ritter.*

ib. v. 13. cum Sarmatis saepius Constantinus conflixit; cf. Optatianus c. 23. *R. Sarmatae* seu verius Gothici generis populi (nam Carpi et Getae memorantur ab Optatiano), neglectos limites superarunt, Thraciam Moesiamque populati. referenda res ad a. 321, cuius anni numi sunt cum elogio: *Sarmatia devicta.* sed ludi Gothici acti anno sequente m. Februario, unde huic anno adscri-

bitur ea calamitas a Tillemontio et Gothofr. Cod. Theod. Chronol. h. a. *H.*

p. 85 v. 16. haec Gothis tribuit auctor incertus de vita Constantini ad calcem Ammiani Valesiani. vid. ibi Valesius. huc pertinere videntur Constantini numi cum inscriptione: Victor Goth. *Ritter.*

p. 86 v. 17. tradente anonymo Valesii, Licinius aegre ferens Constantinum, cum bello Gothos persequeretur, iter per ipsius fecisse terras, foedere rupto bellum movet.

p. 88 v. 2. occulte transiisse flumen videntur milites et aptum insidiando cepisse locum: nam si in citeriore ripa locati in insidiis fuissent, vix pateret quae eis adoriendi hostem alteram ripam insidentem fuisset facultas.

ib. v. 20. bello maritimo Crispus etsi non praefuerit, ut anonymus Valesii tradit, saltem interfuisse videtur.

p. 89 v. 2. *Ἄβαντος Amandus* est. v. Exc. Vales. de Constantino p. 660 ad calc. Ammian. *H.*

ib. v. 21. non satis perspicua est *pugnae navalis* narratio. *Hellesponti* aquas rapido cursu versus Aegaeum ferri nota res est: Austri itaque impetu exorto eas repressas valde furere necesse est. Amandi classis Asiae littus, *Αἰάντιον* (potius *Αἰάντειον*) *λιμένα*, obtinebat, Rhoeteo promontorio Troadis subiectum; arbitror a tumulo Aiacis dictum. cf. Strabo 13 p. 890 A. stationem parum tutam fuisse hoc ipsum arguit, quod Austro ingruente littori allisae et inflictae sunt naves. ex Zosimi narratione tempestatis vi tota clades illata. quod *Gibbon.* t. 1 p. 446 Crispum classe in hostem invectum narrat, de suo adiecisse videtur: nec enim plura suppeditat anonym. Vales. l. c. *H.*

p. 91 v. 3. *Καίσαρα.* Augustum eum vocant anonymus Valesii et numi.

p. 92 v. 1. computo facto secundum numerum militum supra traditum, Licinium proelio centum milia amisisse necesse est; anonymus vero Valesii quartam eorum tantum partem cecidisse narrat.

ib. v. 3. *Χαλκηδόνιοι.* vid. Comm. ad l. 4 de extraord. sive sordid. et l. 1 de veteran. ibique Pagium. *Ritter.*

ib. v. 9. de more dierum natalium apud Persas celebrandorum vid. Herodot. 1 p. 60 ed. Wesseling. Athenaeus 4 p. 143 F.

ib. v. 12. crudelem foedumque Persarum morem excoriandi homines vivos observat Ammianus 23 6. d'Orville ad Charitonem p. 127.

p. 93 v. 12. de Hormisda eiusque ad Constantinum adventu quae Zonaras (13 5) tradit, diversa sunt ab eis quae Zosimus habet, verum non minus fabulae prae se ferentia speciem.

p. 94 v. 2. contra fidem datam occisum Licinium esse pauci negant, in quibus Eusebius ob veri quidem cognoscendi opportunitatem probabilis testis, ob studium tamen imperatoris suspectae fidei.

ib. v. 7. cf. Zonaras 13 1 et Comm. ad l. 1 c. Th. de paganis.

ib. v. 8. haruspicibus fidem ab imperatore habitam esse quaedam leges ab eo datae testantur. vid. l. 1 cod. Th. de pag. sacrif., anno 321 lata; cf. ibi Comm. Gothofred. instituendae vero haruspicinae in locis publicis copiam fecit superstitiosis. vid. l. 1 et 3 cod. Th. de maleficis.

ib. v. 11. vide ad hunc locum insignem Codini de Origg. p. 34 ed. reg. Chrysostom. Homil. 15 ad Philipp. p. 318 mira de Fausta, nimirum illam nudam expositam fuisse feris a Constantino. vide ibid. notas Bern. de Montfaucon. *Ritter.* suspicatur Gibbonius, loco quodam Monodiae motus, Faustam, quam veteres scriptores ad unum omnes ab Constantino necatam dicunt, non esse caesam, sed fuga vitasse et imperatoris iram et vitae periculum.

p. 95 v. 1. in excutiendo hoc loco memorabili et fidei Zosimi infestissimo ne disputatio nostra aut evagetur aut implicetur, rerum summa ad duo capita revocabitur, primum verane sint an falsa quae de Constantini conversione ad Christianum cultum Zosimus dixit, deinde, si ea intelligantur esse commenticia, ut putant, num is in culpa versetur calumniae sugillationisque an ignorationis et incuriae. caedis factae reum fuisse Constantinum, et cognita occisorum innocentia paenituisse ipsum facti, non modo probabilitatis rationibus sed scriptorum etiam veterum testimoniis confirmatur. eundem vero conscium sibi tantorum criminum agitatum ita esse conscientiae stimulis, ut expiandi criminis et cruciatuum animi tollendorum causa, deposito metu ne indicium confessionis suae scelerum in vulgus emanaret, adierit flamines et lustrationis ope abluere maculam voluerit, id dubium et fictum in laudem sacrorum gentilium videri potest. maior insuper suspicio inest iis quae subiiciuntur, flamines illos, neque dignitatis eius qui petebat lustrationem neque periculi sibi ob eam non datam imminentis ratione habita, criminibus tam atrocibus, quae expiari cuperet, expiationem denegasse, neglexisseque occasionem retinendi firmandique imperatoris fidem in sacrorum gentilium cultu. ea etsi satis habere et fidem elevandam momenti videantur, tamen occurri iis potest rationibus et argumentis satis validis et firmis. primum cum ea animi furiis agitati natura sit ut angorem conscientiae tollere et delere memoriam flagitii avide appetat, res mira atque fide indigna non est, si Constantinus, cui mens erat superstitione contacta, ad sacra gentilium, nondum prorsus ab eo contemptui habita, sedandi doloris causa con-

fugit, atque confitendo flagitiosa facta maiestatemque submittendo flaminum praeceptis lustrationis ab iis petiit caerimonias. deinde sacerdotes quos adiit, responsum ei quamvis imprudens, iustum tamen et de iure ritibusque lustrationis dederunt. nam qui criminibus atrocioribus, veluti parricidio sacrilegio, pollutos haberent animos, iis nullus erat expiationis modus, cum ex vetusto more seu potius ex mente prudentum hominum, qui priscis temporibus legum vi institutorumque commodis ad humanitatem a fera immanique vita barbaras gentes deduxerant, tum ex ipsius Platonis sententia, quam seriorum aetatum homines, studio philosophiae Platonicae dediti, non adscivisse modo sed severiore etiam aliqua interpretatione ita explicuisse videntur, ut criminum quae expiari possent numero imminuto, pauciora tantum lustratione tolli censerent (cf. Spanhem. ad Iulian. p. 259). quid igitur de Sozomeno 1 3 dicam, qui ut lustrationis a Constantino postulatae et cum eo non communicatae famam inter gentiles celebrem refutet, Herculem quamvis caedis noxa contaminatum, lustrationis tamen copia facta expiatum fuisse obiicit, eaque re convinci gentiles mendacii putat? quod quidem exemplum vix quicquam potest ad convellendam Zosimi fidem habere momenti, cum non modo de lustrationis usu homines priscorum et seriorum temporum diversa senserint, verum etiam res ipsa et causa nimis dispar sit. ceterum si verum esset quod idem Sozomenus addit, famam increbuisse inter gentiles, Constantinum petiisse a Sopatro philosopho ut lustrarentur crimina a se commissa, constaret ratio aliqua probabilis denegatae expiationis: ex praeceptis enim philosophiae Platonicae dare lustrationem piaculi illius atrocis Sopater non potuit. at si nobis largiantur propugnatores Constantini et petitam ab eo lustrationem et denegatam a flaminibus esse, non aeque tamen faciles erunt in admittendis iis quae de religione Christiana cum imperatore communicata Zosimus dixit, et falsum quid inque imperatoris invidiam fictum esse contendent, quod Constantinus Aegyptio quodam auctore, qui ei innotuerat per mulierculas regias, spe facta novis sacris adsciscendis aboleri qualiacunque crimina, Christo dedisse fidem fertur: in Constantino tamen, homine modo facinoroso modo superstitioso, non mirabimur, si non veris cultus Christianorum divini rationibus, sed casu aliquo fortuito et causa non satis honesta ad eum amplectendum fuit adductus, aut, si iam ante in eum inclinato erat animo, totum se Christianis addixit. potuit doctrina illa vulgata inter ethnicos, amplectenti fidem Christi omnis peccatorum generis veniam fieri, ita esse efficax ad aegrum imperatoris animum levandum, ut cognita ea a Christianis sibi peteret auxilium speratum, aut saltem propensior in eos quam ante erat fieret. neque magis ab omni probabilitate alienum aut per se falsum potest dici, quod Aegyptius quidam Constantino ample-

ctendi fidem Christianorum auctor exstitisse narratur. obscurum vero est quinam fuerit ille Aegyptius, num in Aegypto natus homo, an magus quidam qui ex Hispania venerat, id quod Baronio (t. 4 p. 38) visum, qui significationi illi vocis *Αἰγύπτιος* ex locis Act. 21, Ioseph. Antiq. 20 6, de bello Iudaico 2 12, Porphyrii Vita Plotini, patrocinatur.

Ad fidem Zosimi et impugnandam et vindicandam haec fere sunt ex re ipsa arcessita. est vero aliud argumentum extrinsecus petitum, quod si probatum fuerit, narrationis fides omnino prostrata erit. proditum enim est memoriae ab Christianis Constantinum non piaculo in uxorem et filium admisso, sed multis ante annis proficiscentem adversus Maxentium, signo caelesti, sive vere illo sive, ut alii tradunt, per somnum viso, commotum ac divinitus monitum, sacris maiorum missis ad Christianos eorumque religionem accessisse. quae quamvis multorum auctoritate nitantur et testimoniis, non officient tamen scriptoris nostri existimationi ac fidei, quoniam, si ad verbum accipiuntur, ipsa miraculi ostentatione elevantur: quando autem detractis iis quae miraculi prae se ferunt speciem, statuere licet imperatorem tempore illo quo divino eum signo ad sacra Christianorum adoptanda impulsum credunt, quacunque de causa ad rem Christianam magis inclinatum fuisse et Romanorum odia in Christianos coërcuisse, ne sic quidem quicquam in ista narratione inest quod obesse Zosimo eiusque fidem convellere possit. non enim subito religionem mutavit imperator, sed sensim a caerimoniis maiorum defecit, ita ut primum in Christianorum plebem mitigatus ab iniuriis eam tueretur atque imponeret persecutionibus finem, deinde, cum Christianis factus magis amicus non amplius inter utriusque religionis cultores staret medius desertor sacrorum gentilium fieret et palam, quid de religionibus sentiret, legibus promulgatis declararet. ita lentus ille et occultus imperatoris ad cultum Christi divinum transitus variis hominum sententiis et narrationibus locum dare potuit, ut alii maturius alii paulo serius Constantinum Christianorum numero accenserent. quae igitur Zosimi potest esse reprehensio, si postquam legibus pro Christianis latis de Constantini ad religionem Christianam accessu publice constare coepit, eo tempore eum defecisse a ritibus priscis scribit, id quod ab anno 324, Licinio e medio sublato ipsoque Constantino solo orbis Romani domino constituto, factum esse constat (vid. Moshemii Inst. H. Eccl. saec. 4). ita non est quod mendacii eum aut falsi arguamus. verum alia eum premit difficultas, quae non ita facili excutietur negotio. etenim cum non victo Licinio, quod a. 324 factum, sed commissa Faustae et Crispi caede adeoque a. 326 expiationem imperator petiisse et negata ea ad Christianos transiisse dicatur, manifestum est mutationem illam sacrorum nimis sero a Zosimo tradi, cum anno

iam superiore 325 Constantinus rebus Christianorum ordinandis inprimis in concilio Nicaeensi operam dederit. concidet igitur aut vacillabit fides eorum quae Zosimus hoc loco tradidit, nisi ea ita accipi et explicari velimus, ut statuamus Constantinum, iamdudum ab aliquo Christiano ad ipsius religionem pellectum, ubi necessariis necatis animus eius excruciaretur, quasi desperatis rebus, conscientiae doloribus sedandis opem a patriis ritibus petiisse, spe lustrationis autem adipiscendae destitutum Christianorum fidei totum se in posterum dedidisse.

Utcunque autem se habet narratio ea, sive errore animi orta sive calumnia etiam conficta, pro commento tamen Zosimi non habenda erat. increbuit enim ea, ut ex Sozomeni loco quodam huc transcribendo discimus inter homines gentiles iam ante aetatem Zosimi. *οὐκ ἀγνοῶ δέ* (inquit Sozomenus 1 3) *ὡς Ἕλληνες λέγουσι Κωνσταντῖνον ἀνελόντα τινὰς τῶν ἐγγυτάτω γένους καὶ θανάτῳ Κρίσπου τοῦ ἑαυτοῦ παιδὸς συμπράξαντα μεταμεληθῆναι καὶ περὶ καθαρμοῦ κοινώσασθαι Σωπάτρῳ τῷ φιλοσόφῳ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ προεστῶτι τῆς Πλωτίνου διαδοχῆς, τὸν δὲ ἀποφήνασθαι μηδένα καθαρμὸν εἶναι τῶν τοιούτων ἁμαρτημάτων, ἀδημονοῦντα δὲ τὸν βασιλέα ἐπὶ τῇ ἀπαγορεύσει περιτυχεῖν ἐπισκόποις, οἳ μετανοίᾳ καὶ βαπτίσματι ὑπέσχοντο πάσης αὐτὸν ἁμαρτίας καθαίρειν, ἡσθῆναί τε τούτοις κατὰ σκοπὸν εἰρηκόσι καὶ θαυμάσαι τὸ δόγμα καὶ Χριστιανὸν γενέσθαι καὶ τοὺς ἀρχομένους ἐπὶ τοῦτο ἀγαγεῖν.* in Caesaribus Iuliani locus est simile quid indicans, in quo Constantinus ad Luxuriem ducitur, *ἵνα καὶ τὸν υἱὸν εὑρὼν ἀναστρεφόμενον καὶ προσαγορεύοντα πᾶσιν "ὅστις φθορεύς, ὅστις μιαιφόνος, ὅστις ἐναγὴς καὶ βδελυρός, ἴτω θαρρῶν· ἀποφανῶ γὰρ αὐτὸν τούτῳ τῷ ὕδατι λούσας αὐτίκα καθαρόν. κἂν πάλιν ἔνοχος τοῖς αὐτοῖς γένηται, δώσω τὸ στῆθος πλήξαντι καὶ τὴν κεφαλὴν πατάξαντι καθαρῷ γενέσθαι"* (cf. Zosim. 4 59). haec autem ex Zosimo sumpta esse nequeunt utpote scriptore multo seriore: intercedit etiam diversitas narrationis. Zosimus quidem flamines aditos lustrationis causa et Aegyptium quendam imperatori religionis novae adsciscendae auctorem exstitisse scribit, Sozomenus vero episcopos nominat et pro flaminibus Sopatrum philosophum. itaque in Zosimum haec una reprehensio cadit, quod rem non satis diligenter exploratam, quamvis specie veram pro vera repetiit.

p. 95 v. 13. in animo habere videtur ludos Capitolinos, in quibus triplex certamen erat, musicum equestre gymnicum.

ib. v. 17. mutatae sedis causas produnt scriptores diversas, plerasque improbabiles, veluti caeli salubris desiderium, delectationis studium, oraculi admonitionem, aut ambitionem, quae fortasse verissima est: quam autem ipse causam urbis novae condendae sibi fuisse refert (l. 7 de navicular. c. Theod.), deo iubente id factum, ea haud dubie minime vera putanda est. po-

tuere tamen acerba in imperatorem iactata, secundum alias causas potiores, eum impellere ut aliam sibi sedem quaereret. audisse eum male apud Romanos vel Libanii locus or. 1 p. 12 ed. Morelli indicio esse potest: (Constantinus) εὐδοκιμῶν τῷ τῶν Ῥωμαίων δῆμον ἐνεγκεῖν ἀγροικισάμενόν τι ῥῆμα· τὰ μὲν γὰρ εὖ ποιῶν ἤνεγκεν.

p. 96 v. 2. si fides Zonarae est 13 3, sedem suam imperator Sardicam Sigeum vel Chalcedonem facturus, cognitis Byzantii opportunitatibus et commodis, mutato consilio Byzantium urbem imperii sedem fecit.

ib. v. 3. de situ et regione circumiacente urbis Byzantii cf. Polyb. 38—44, et de urbe Herodian. 3 init.

ib. v. 8. Severus balneum Zeuxippi exstruxit, de quo vid. l. 52 c. Th. de oper. public. et ibi citatos. *Ritter.* cf. Zosimi 1 8 et Suidas v. *Severus.*

ib. v. 13. vid. l. ult. de calcis coctor. Sylb. ad oram edit. suae *Νεώριον*, ubi porta νεωρίου, nunc Hebraea. *Ritter.*

ib. v. 17. quod forum Zonaras vulgo πλακωτὸν vocari dicit, quippe quod esset πλαξὶ λιθίνοις κατεστρωμένον. *Edit. Oxon.*

ib. v. 18. στοαῖς διστεγέσι. vid. l. 52 de oper. publ. *Ritter.*

ib. v. 19. Proeconnesio marmore. *Προικόννησος* insula Propontidis πόλιν ἔχουσα καὶ μέταλλον μέγα λευκοῦ λίθου σφόδρα ἐπαινούμενον. Strabo 13. adde Plin. 5 extr. qui etiam Proconnesum scribit sine diphthongo. *Cellar.*

ib. v. 21. vid. l. 11. 12 cod. Th. de ann. civ. *Ritter.*

p. 97 v. 2. vide ad illustrationem huius capitis Codinum de originibus Constant. init. *Ritter.*

ib. v. 14. vid. Comm. ad l. 1 de oper. publ. *Ritter.*

ib. v. 19. fortunae simulacrum. vid. Spanhem. ad Iuliani Orat. 1 p. 31. Themist. Orat. 3 p. 42. Codin. Orig. Constant. p. 24. 162.

ib. v. 20. indicante Anonymo Bianconii p. 128 viris dignitate ac nobilitate conspicuis, quos Roma et aliis locis ad novam urbem imperator evocaverat, aedificia magna sunt exstructa.

ib. v. 21. quanquam copias non eduxit Constantinus, fuga tamen et castrorum vallo quaesisse salutem a Zosimo traditur, cuius narrationis, aliorum testimoniis quoque adversantis, obscuritatem aliquo dispellit modo interpretatio Ritteri (ad *Guthrii Hist. Univ.* t. 5 p. 1 p. 5 not. f), qui non proelium sed nocturnum impetum a barbaris factum et partem praetorianorum (τῆς δυνάμεως) caesam fuisse putat.

p. 98 v. 4. vid. l. 1 de excusat. artific. *Ritter.*

ib. v. 5. haec imperatoris liberalitas publica observata quoque est ab aliis. in his Socrates 2 13 octo myriades σίτου distributas quotidie fuisse scribit, quod de pane, non de modio

interpretandum videtur. auctore Anonymo Bianconii p. 127 non modo panis distributus est, quem *palatinum*, hoc est in palatio confectum, vocabant, sed etiam viritim caro vinum et animalia. *R.* de perniciosa hac Constantini largitione, qua desidiosam et seditiosam plebeculam aluit, cf. Eunap. Vit. Soph. p. 41 in Aedesio. *H.*

p. 98 v. 7. διελύετο. cf. Themist. or. 3 p. 47.

ib. v. 13. de praefectura praet. atque eius circa annonam cura vid. Constantini Porphyrogen. Themat. l. 1 Them. 2. *Ritter.*

ib. ἀρχὴ δευτέρα. vid. Eunap. in Proaeres. p. 150. adde Comm. ad l. 3 ad legem Corn. de sicar. num. 9. *Ritter.*

p. 99 v. 7. vid. Comm. ad l. 9 cod. Th. extraord. *Ritter.*

ib. v. 11. suppeditat hic locus Zosimi cum Notitia Dignitatum utriusque imperii omnia quae de praefectorum praetorio magistratu per Constantinum mutato nobis ex antiquitate innotuerunt. primum Augustus constituendo duos ex ordine equestri praefectos, qui rei militaris curam haberent, hunc magistratum in rem publicam introduxit. sequentes imperatores ad Commodum usque, servato Augusti instituto, etiam numerum praefectorum praet. servarunt, donec Commodus, ut rei publicae curis liberatus voluptatibus suis magis posset vacare, tres constituit praefectos, quibus rei tum militaris tum civilis cura commissa est. postea pro tempore et necessitate modo pauciores modo plures creati sunt, donec Constantinus iis penitus novandis animum adiecit. vid. Guther. de Offic. Dom. Aug. et Pancirollus in Comm. ad Notit. imperii, ex quo provinciarum nomina accuratius indicata et ordine disposita huc transferre et cum Zosimeis comparare haud pigebit.

I. *Praefectus praetorio per Orientem* praeerat quinque dioecesibus. *I. Orientis* erant provinciae XV: 1. Palaestina, 2. Phoenice, 3. Syria, 4. Cilicia, 5. Cyprus, 6. Arabia, 7. Isauria, 8. Palaestina salutaris, 9. Palaestina secunda, 10. Phoenice Libani, 11. Euphratensis, 12. Syria salutaris, 13. Osrhoene, 14. Mesopotamia, 15. Cilicia secunda. *II. Aegypti* VI: 1. Libya superior, 2. Libya inferior, 3. Thebais, 4. Aegyptus, 5. Arcadia, 6. Augustanica. *III. Asianae* X: 1. Pamphylia, 2. Hellespontus, 3. Lydia, 4. Pisidia, 5. Lycaonia, 6. Phrygia Pacatiana, 7. Phrygia salutaris, 8. Lycia, 9. Caria, 10. insulae. *IV. Ponticae* XI: 1. Galatia, 2. Bithynia, 3. Honorias, 4. Cappadocia prima, 5. Cappadocia secunda, 6. Paphlagonia, 7. Pontus Polemoniacus, 8. Hellespontus, 9. Armenia prima, 10. Armenia secunda, 11. Galatia salutaris. *V. Thraciae* VI: 1. Europa, 2. Thracia, 3. Haemi montis Rhodope, 4. Moesia secunda, 5. Scythia, 6. officium viri illustris.

Sub imperio praef. praet. Orientis erant 1) praeconsul Asiae cum praesidibus II. 2) comes Orientis cum XV pr. 3) praefectus Augustalis cum XL. 4) tres vicarii, a) Asianae cum III praesidibus, b) Ponticae cum XI, c) Thraciae cum VI. erant igitur cum proconsule Asiae XLIX rectores provinciarum.

II. *Praefectus praetorio Illyrici Orientalis* habebat dioeceses II, *I. Macedoniam,* cuius provinciae erant VI: 1. Achaia, 2. Macedonia, 3. Thessalia, 4. Creta, 5. Epirus vetus, 6. Epirus nova et pars Macedoniae salutaris. *II. Daciam,* provinciae eius V: 1. Dacia mediterranea, 2. Dacia ripensis, 3. Moesia prima et secunda, 4. Dardania, 5. Praevalitana et pars Macedoniae.

Praefecto pr. Illyrici suberant 1) proconsul Achaiae, 2) vicarii duo, Macedoniae cum VI provinciis et Daciae cum V.

III. *Praefectus praetorio Italiae,* ad quem pertinebant dioeceses III, *I. Italia,* cuius provinciae erant XVII: 1. Venetia, 2. Aemilia, 3. Liguria, 4. Flaminia et Picenum annonarium, 5. Tuscia et Umbria, 6. Picenum suburbicarium, 7. Campania, 8. Sicilia, 9. Apulia et Calabria, 10. Lucania et Bruttii, 11. Alpes Cottiae, 12. Rhaetia prima, 13. Rhaetia secunda, 14. Samnium, 15. Valeria, 16. Sardinia, 17. Corsica. *II. Illyrici* provinciae VI: 1. Pannonia secunda, 2. Savia, 3. Dalmatia, 4. Pannonia prima, 5. Noricum mediterraneum, 6. Noricum Ripense. *III. Africae* provinciae VI: 1. Byzacium, 2. Numidia, 3. Mauritania Sitifensis, 4. Mauritania Caesariensis, 5. Tripolis, 6. Africa cum proconsule.

IV. *Praefectus praetorio Galliarum,* qui regebat dioeceses III, *I. Hispaniam,* cuius provinciae VII: 1. Baetica, 2. Lusitania, 3. Gallaecia, 4. Tarraconensis, 5. Carthaginensis, 6. Tingitana, 7. Baleares. *II. Galliam,* provinciae erant XVII: 1. Viennensis, 2. Lugdunensis prima, 3. Germania prima, 4. Germania secunda, 5. Belgica prima, 6. Belgica secunda, 7. Alpes maritimae, 8. Alpes Penninae et Graiae, 9. Maxima Sequanorum, 10. Aquitania prima, 11. Aquitania secunda, 12. Novem populi, 13. Narbonensis prima, 14. Narbonensis secunda, 15. Lugdunensis secunda, 16. Lugdunensis tertia, 17. Lugdunensis Senonia. *III. Britannias,* provinciae erant V: 1. Maxima Caesariensis, 2. Valentia, 3. Britannia prima, 4. Britannia secunda, 5. Flavia Caesariensis.

p. 99 v. 15. qui olim tanquam imperatorum ad exercitum missi *legati* militibus praeerant consulares, sub Alexandri regno non amplius constituti sunt, dum *magistri militum* in eorum suc-

cedebant locum, qui non binis modo legionibus sed pluribus imperarent (Veget. 2 9) tum ordinando militi tum puniendo. abrogato praefectis praet. imperio militari, potestas magistrorum militum aucta est, et sub Theodosio creati sunt numero quini, quod barbaris undique irruentibus haud parem se imperator esse videbat. cf. Notit. imp. p. 104 8.

p. 100 v. 1. tributorum solvendorum quae fuerit ratio a Iustiniano instituta, eam in Novella 128 expositam habemus. postulabatur a provinciis singulis annuum tributum, quo continebatur praeter foeni collationem quinquagesima tritici, quadragesima hordei, et vini lardique vicesima; porro singulae chlamydes in viginti aut triginta iugera, nisi aureum pro singulis vestibus dare vellent; deinde indicta summa auri. in horum redituum publicorum numero sunt etiam capitatio vectigalia portoria salinae.

ib. v. 15. Diocletianus quanquam non primus fuit qui finium imperii adversus hostium incursiones tutandorum castellis munimentisque curam haberet, eam tamen superioribus imperatoribus intentiorem adhibuisse et omni finium parti prospexisse videtur; id quod Suidas, fortasse ex Eunapii auctoritate, satis diserte dixit, voc. *ἐσχατιά: ὁ Διοκλητιανὸς λόγον ποιούμενος τῶν πραγμάτων, ᾠήθη δεῖν καὶ δυνάμεσιν ἀρκούσαις, ἑκάστην ἐσχατιὰν ὀχυρῶσαι καὶ φρούρια ποιῆσαι.* cf. Eumenii Paneg. pro scholis Augustoduni, sub finem.

ib. v. 21. in propatulo est Zosimi sententiam esse, Constantinum non omnes omnino copias limitaneas, sed partem modo earum a limitibus abduxisse; quare iniqui sunt qui, quod aliunde fines imperii non omni praesidio militum fuisse nudatos constat, Zosimo quasi dicenti contrarium derogare fidem audent. illud vero rectius monent, non omnem Constantino limitum curam omissam, sed pluribus ab eo locis castra posita fuisse. Victor. Caes. 41, Procop. de aed. 7 4. quamvis autem finium praesidio institutis iis provisum sit, non ideo falsa sunt quae de copiis a limitibus deportatis Zosimus scripsit; quare nec opus erit ad firmandam fidem eius commemorare quae ex Anonymo Valesii Spanhemius (ad Iulianum p. 63) affert, Gothos, cum Constantinus Thessalonicae esset, per *neglectos limites* erupisse et vastata Thracia ac Moesia praedas agere coepisse. neque id tam Constantini ipsius incuria quam militum socordia et ignavia factum videtur, quia ipse imperator lege (l. 1 c. Th. de re militari) iis militibus, qui facultatem barbaris depraedationis dederint, supplicii periculum minitatus est. castellis adversus barbarorum in fines Romanos impetus exstruendis et firmandis operam dare potuit imperator, et nihilominus deportare inde copiarum partem in regiones mediterraneas atque per urbes dispergere. copias abductas fuisse palatinas docet Godofred. Parat. c. Th. de

re milit. 7 l. 18 tit. 1, et 8 l. 10 tit. 1. alteram vero Zosimi querimoniam, milites a limitibus deductos urbibus, in quibus essent, molestos fuisse et disciplinam otio et luxuria corruptam, Libanius (assid. p. 108) confirmare videtur, qui milites tradit in urbibus et agris dissolute vixisse. quantae fuerint copiarum Romanarum sub Constantini filiis corruptelae, testis maxime idoneus docet Ammianus 22 4: *quibus tam maculosis accessere flagitia disciplinae castrensis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores, et non saxum erat, ut antehac, armato cubile, sed pluma et flexiles lectuli et graviora gladiis pocula; testa enim bibere iam pudebat, et quaerebantur aedes marmoreae, cum scriptum sit in antiquitatibus Spartanum militem coërcitum acriter, quod procinctus tempore ausus sit videri sibi sub tecto. adeo autem ferox erat in suos illis temporibus miles et rapax, ignavus vero in hostes et fractus, ut per ambitionem otiumque opibus partas auri et lapillorum varietates discernerent scientissime.* Valente regnante res militaris haud meliore condicione fuit: nam Themistius (or. 10 p. 136 ed. Harduini) haec tradit: (Valens) *τῶν φρουρίων τὰ μὲν ᾠκοδόμησεν ἐκ καινῆς, τὰ δὲ ἀνέστησε κατατετριμμένα, τοῖς δὲ προσέθηκε τὸ ἐνδέον ὕψους μὲν ᾗ χθαμαλώτερον ἦν, πάχους δὲ ὅπου τούτου προσέδει, ὕδατος δὲ ἀφθονίαν ᾗ ταύτῃ πρότερον ἐπιέζετο, τροφῶν δὲ θησαυροὺς ἁπανταχοῦ καὶ λιμένας τῆς γειτνιώσης θαλάσσης καὶ στρατιώτας ἐκ καταλόγου καὶ φρουροὺς τὸν ἀριθμὸν οὐ ψευδομένους καὶ ὅπλα καὶ βέλη καὶ μηχανήματα, ἅπαντα εἰς τὸ ἔσχατον ἐξητασμένα· τέως μὲν γὰρ ἐκ τῆς περὶ τὰς φρουρὰς ὀλιγωρήσεως ἐπεπιστεύκεσαν οἱ πολέμιοι ἐπ' αὐτοῖς ἀτέχνως κεῖσθαι καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνην, ὁρῶντες τοὺς μὲν στρατιώτας οὐ μόνον ἀνόπλους, ἀλλὰ καὶ ἀχίτωνας τοὺς πολλοὺς καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι καταπεπτωκότας, φρουράρχας δὲ καὶ τῶν ἀνδραπόδων καπήλους, οἷς τοῦτο μόνον ἔργον προσέκειτο, πλεῖστα μὲν ὠνήσασθαι, πλεῖστα δὲ καὶ ἀπεμπολῆσαι, τῶν φυλακῶν δὲ ἐλαττοῦσθαι τὸν ἀριθμόν, ὅπως ἂν γένοιτο κέρδος αὐτοῖς ἡ μισθοφορὰ τῶν ἐκλειπόντων, ταῦτα δὲ τὰ φρούρια κατερρυηκότα, γυμνὰ καὶ ἀνθρώπων καὶ ὅπλων.*

p. 101 v. 7. non una, ut Zosimi videntur innuere verba, Caesar uterque factus est, sed decennio interposito, Constantius a. 323 sive 324, Constans a. 333. cf. Tillemont. t. 4 p. 645 et 657.

p. 102 v. 5. Erythraeam, ab urbe Phrygiae nomen sortitam, eandem credit Gallaeus (ad Oracul. Sibyll. diss. 1 c. 6 p. 113) cum Cumana Sibylla, diversam autem a Phaënno, cui posteriori adstipulatur Tzetzes Chil. 9. is Phaënam appellat, quam alii *Φαεννώ* et Pausanias *Φαεννίδα*, regis cuiusdam Chaonii filiam, quae olim fatidica fuerat. *R.* lectionem *Φαελλώ* corruptam esse dubitare non licebit. nota satis est *Φαεννώ*, vel ut Pausanias, *Φαεννίς*. ex quo etiam constat *Phaenno* vixisse

Antiocho post captum Demetrium in regno Syriae constituto, id quod de Antiocho Sidete erit accipiendum, Demetrio a Parthis capto ante C. n. 141. convenit fere tempus h. l. a Zosimo notatum. nam Nicomedes Philopator patri successit Prusiae 2 Venatori ante C. n. 149, cuius insidias sibi factas ultus est filius auxilio Attali Philadelphi, regis Pergamenorum. exposuit rem docte Freinshem. Supplem. Livii lib. 50. alio tamen loco Pausanias ipse sua vineta caedit, c. 15 p. 833, ubi Gallorum in Asiam traiectum a Phaennide *aetate una, antequam res gereretur*, praedictam narrat, carmine quoque apposito: atqui factus ille traiectus sub annum ante C. n. 275 Nicomede Bithyniae rege conciliante. ad illa tamen tempora versus ab ipso laudatos respicere dubitari nequit. ut adeo in hoc quoque vate factum videas, ut nomini claro tribuerentur alia, aetate et auctoritate diversa. ceterum vss. c. 37 ex diversis diversorum temporum vaticiniis in unum congestis, iisque varie interpolatis, constare videntur. priores oraculum Nicomedi datum exhibent: est is *rex Thracum*, h. Bithynorum stirpis Thracicae. consilia ille agitabat in Byzantium: sed suo cum exitio, verum in his verss. priora ad antiquiorem Nicomedem spectare suspicor. in seqq. *lupi* sunt Romani. *H.*

p. 104 v. 1. apud Iulianum (in Caesar. p. 335), qui acerbe Constantinum exagitat, Mercurio, quaerenti ex eo quae fuerint sibi bona exoptabilia et expetita, respondet imperator: πολλὰ κτησάμενον πολλὰ χαρίσασθαι, ταῖς τε ἐπιθυμίαις ταῖς ἑαυτοῦ καὶ ταῖς τῶν φίλων ὑπουργοῦντα. Ammianus 16 8: *proximorum fauces aperuit primus omnium Constantinus.*

ib. v. 6. quae de chrysargyro aliisque tributis per Constantinum impositis Zosimus dixit, cum ea ipsius sola fide nitantur, semper eam cavillandi facultas suppetet, praesertim cum in ea re ab erroribus sibi non satis auctor caverit. iam impugnavit eius auctoritatem Evagrius (Hist. Eccl. 3 39—42), licet ipse meliora non doceat. non immerito tamen Zosimus notam subit, primum quod meretricibus etiam chrysargyrum solvendum fuisse tradit: nam tributum πορνικόν, a mulierculis pudicitiam prostituentibus conferendum, cum collatione lustrali, ex qua chrysargyrum ortum est, confuderunt tum Zosimus tum alii, Zonaras Cedrenus et ipse Evagrius in nostrum insurgens. deinde chrysargyrum non quadriennio quoque sed quinquennio petendum fuit, quem quidem dissensum ingeniosa aliqua interpretatione Pagius (in diss. hypatica) ita tollere allaboravit, ut aut Constantinum intervallo solutionis tributi coangustato quinquennale mutasse tempus statuat, aut τετραετηρικὸν lustrum eadem qua olympias intelligitur ratione interpretetur; quae quamvis quattuor modo annorum spatium comprehendat, lustrum tamen vocatur. denique manifeste Zosimus labitur, auctorem istius

tributi Constantinum prodens, quia iam Severi imperatoris aetate illud occurrit. quid igitur fuit quod innovaret Constantinus in tributorum ratione? forsan maior eius fuit in iis exigendis severitas, et cives gravius quam unquam antea vexati sunt. saltem Libanius (or. contra Florentinum p. 427) huic opinioni patrocinatur. *λεγέσθω τοίνυν καὶ τὸ τἆλλα πάντα νενικηκός· τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ ἀφόρητος φόρος, ἄργυρος καὶ χρυσός, φρίττειν προσιούσας ποιῶν τὰς δεινὰς πεντηρίδας. ὄνομα μὲν γὰρ εὐπρεπὲς ἀπὸ τῶν ἐμπόρων τῷ πόρῳ τούτῳ, τῇ θαλάττῃ δὲ ἐκείνων εἰς διάδοσιν χρωμένων, οἷς μόλις ἄρτον προσφέρουσιν αἱ χεῖρες, ἀπόλλυνται, διαφεύγει δὲ οὐδὲ νευρορράφος, οὓς ἐγὼ πολλάκις εἶδον τὴν σμίλην εἰς οὐρανὸν αἴροντας, ὀμνύντας μὲν ἐν τῇ αὐτῇ τὰ πάντα εἶναι σφίσιν· οὐ μὴν τοῦτό γε αὐτοὺς ἀπαλλάττει τῶν ἐγκωμίων καὶ ὑλακτούντων καὶ μόνον οὐ δακόντων. οὗτος ὁ καιρὸς πλείω τὴν δουλείαν καθίστησιν, ἐκβάλλων ἐλευθερίας τοὺς ἀπὸ τῶν γονέων πωλουμένους, οὐχ ἵνα αὐτοῖς δέξηται τὴν τιμὴν τὸ κιβώτιον, ἀλλ' ἵνα αὐτὴν ἴδωσιν εἰς τὴν τοῦ κατεπείγοντος δεξιὰν ἐρχομένην.*

p. 105 v. 2. *follis* erat vel summa et collectio pecuniae vel certa aliqua pecunia constituta. *follis maioris pretii* aequabat tres libras et semis, minus duobus denariis argenti, vel 17½ solidos; *follis minoris pretii* comprehendebat tres nummos, *follis minimi pretii* duo minuta denarii. vid. Baron. Annal. t. 3 p. 235. cf. Comm. ad l. 5 c. Th. de praetor.

VI. CONSTANTIUS (l. 2 c. 39—55).

Idem auctor et dux, qui in vita Constantini, hic Zosimi fuit. in scriptoribus, qui res Constantii cum Zosimo tradiderunt, praestat Ammianus auctoritate. laborant in hac parte pauca modo loca aut malae fidei suspicione aut omissae diligentiae vitiis; eminet prae ceteris scriptoribus industria et cura Zosimi in rebus Magnentii tradendis, quas, si ultima excipias, aliquanto uberius quam reliqui scriptores explicuit.

p. 105 v. 13. quibus ante provinciis praefuerat Constantius Chlorus, eae Constantino obtigerunt, Gallia Hispania et Britannia (Victor. ep. 41), Constantio Oriens, id est, Asia Syria et Aegyptus (Euseb. Constant. 4 51, Eunap. Aedes.), Constanti Illyricum Italia et Africa (Euseb. l. c. cf. Constant. Porphyrog. Them. lib. 2 them. 9).

ib. v. 17. *Καρχηδόνα.* vid. Comm. l. 18 c. Th. de bon. praesc. *Ritter.*

ib. v. 19. ad Iulii Dalmatii, qui anno 335 Caesar dictus erat, imperium pertinebat Thracia cum parte Illyrici, scilicet Macedonia et Achaia (Anonym. Vales. cf. Prosopogr. cod. Th.). Iulius Constantius, Constantini magni frater, non provinciis et imperio, sed dignitate patricii et nobilissimi erat ornatus.

p. 105 v. 20. Flavius Claudius Annaballianus, Dalmatii Caesaris frater, postquam ab anno 335 datum sibi a Constantino Ponti et Armeniae regnum per duos annos tenuerat, morte violenta periit.

ib. v. 21. *νωβελισσίμου*. Godofr. ad l. ult. de lustr. collat. *Ritter.*

p. 106 v. 1. quae in Pannonia facta est, testante Iuliano (Iulian. Or. 1 p. 33), inter filios Constantini nova regni partitio, etsi eam cum Tillemontio (t. 4 p. 666) diversam ab ea quam pater fecerat credere velimus, fortasse tamen in provinciis modo occisorum Annaballiani et Dalmatii distribuendis versabatur.

ib. v. 6. vid. Prosopogr. cod. Th. et Godofr. ad Libanii Orationes, qui omnes a Constantio occisos memorat. *Ritter.* cf. Iuliani Epist. ad Atheniens. p. 270. foeda Constantii in sanguinem necessariorum crudelitas et iuris divini humanique contemptus testibus locupletissimis confirmata, Zosimique adeo testimonium extra dubitationem positum est.

ib. v. 7. Optatus cos. fuit a. 334, sed sine dubio alius ab hoc, quia Zosimus consularem honorem non tacuisset. *Ritter.*

ib. v. 8. vid. Pancirolli ad Notit. imp. t. 7 p. 1345 Thes. Graev.

ib. v. 12. Eunapio auctore (in Aedes. p. 34 ed. Commelin.) Sopater in regia Constantini, a quo magno habitus est honore, inimicorum fraude periit, qui apud imperatorem stimulati invidia factum artibus eius esse insimularant, ut deficiente austro naves frumentariae ex Aegypto venientes portum intrare non possent. de Ablabio praef. Pr., quem Eunapius omnium malorum auctorem edit, vid. Prosopogr. cod. Th.

ib. v. 15. Eusebius (Vit. Constant. 4 68) fraudem imperatoris tacens, milites ait vociferatos nolle se cuiusquam nisi filiorum Constantini imperium.

p. 107 v. 3. cuius Constantius criminis a Zosimo arguitur, id fratris fuit, ut ceteri scriptores testantur omnes, in quibus Zonaras, qui et copiosius rem et ad fidem propius tradidit, Constantinum simultatum auctorem primumque aggressorem dicit. cupidus enim regni alieni, provincias fratris occupandi spe, fines eius hostiliter ingressus est, verum re male gesta adversus Constantis duces ipse insidiis circumventus ac trucidatus est. Zosimus quidem, nominis fortasse similitudine deceptus et in errorem inductus, Constanti tribuit noxam cuius insimulandus Constantinus erat, nec ille adeo in falsi crimen cum Rittero (ad Guthrium t. 5 p. 15) vocandus.

ib. v. 6. Aurel. Victor: *quarum gentium obsides, pretio quaesitos, pueros venustiores, quod cultius habuerat, libidine einsmodi arsisse pro certo habetur.* cf. Zonaras 13 6. Ammian. 16 7.

p. 107 v. 12. vid. Comm. leg. 1 de immun. concess. quae huic Marcellino inscribitur. *Ritter*.

p. 108 v. 9. *Μαγνέντιον*. vid. Comm. ad l. 5 c. Th. de paganis. *Ritter*.

ib. v. 13. Constantis necem, narrationibus, ut ex Zonara 13 6 patet, per scriptores variatam diverseque traditam, num Gaiso perpetraverit, locus Libanii (or. 6 p. 110 ed. Bongiovannii) dubium facit.

ib. v. 16. in occupatis per Magnentium provinciis Africa quoque apud Eutropium et Socratem numeratur.

ib. v. 20. Socrates Hist. Eccles. 2 32 (quem ad verbum sequitur Sozomenus 4 7) Mursam vocat *φρούριον τῶν Γαλλιῶν*, Galliae castellum. Stephanus Byzantinus *Μύρσα πόλις Ἰωνίας, κτίσμα Ἀδριανοῦ*. ex Zosimo Stephanus corrigendus et *Παιωνίας* pro *Ἰωνίας* scribendum: Socrates autem falsus est, ut itidem ex nostro clarum. nec audiendi qui aliam Galliae, aliam Panoniae Mursam statuunt. haec *Scaligeri* verba adnotavit *Cellarius*.

ib. v. 19. quanquam in declaranda per Vetranionem imperii ratione dissentire scriptores videntur, dum Zosimus militum eum suffragiis imperatorem factum tradit, Iulianus (or. 1 p. 47) per Constantium ipsum, ut haberet scilicet quem Magnentii incursioni opponeret, et Philostorgius per Constantiam sororem imperatoris diademate misso, dissensus tamen ille nullus erit, dummodo primum a Vetranione vere affectatum imperium statuamus, postea autem cum tyrannidem iam occupatam teneret, per Constantium, ne cum duobus sibi tyrannis societate coniunctis dimicandum foret, potestatem eius ad speciem fuisse confirmatam. cui quidem rei ipse fraudis exitus et Vetranionis deiectio ab imperio satis respondet.

ib. v. 23. laxamentum tamen Constantio dedit, quod Sapori ad Massagetas, incursantes Persarum fines, bellum vertendum erat, Zonar. 13 p. 11.

p. 109 v. 6. Aurelio Vict. c. 42 teste, Nepotianus, qui prave apud eum Potentianus scribitur, occupata tyrannide armatam gladiatorum manum habuit, et caede multa in cives edita urbem ipsam tenuit.

p. 110 v. 1. frequentes inter Magnentium Vetranionem et Constantium legationes, a Zosimo confuse et perturbate traditas, Tillemontius studiose explicat.

ib. v. 3. *εἰς ταὐτό*. ad Naissum, Hieronymo in Chronico teste. *Cellar*.

ib. v. 8. monente ad Guthrium Rittero, non generis dignitas, sed auctoritas, quod imperii gesti annis praeiret, priorem dicendi locum dedit.

ib. v. 15. fidem habebimus maiorem Iuliano (or. 1 p. 30 ibi Spanh.), qui non militum vi et impetu Vetranionem deie-

ctum et purpura spoliatum dicit, sed insignibus imperii depositis sponte regno cessisse, cum clamore militum, ipsius nomine non audito, imperator solus Constantius salutatus esset. fraude Constantium usum esse, cuius Zosimus eum insimulat, manifestum fit tum ex ipsius rei natura tum testimoniis Aurelii c. 42. nam Iulianus et Themistius, qui facundiae, quae in Constantio fuit, mutata militum studia tribuunt, panegyricum agunt.

p. 110 v. 18. *κατὰ Βιθυνίαν.* Prusae nempe. Zonaras. *Cellar.*

ib. *χρόνον.* Zonaras ἓξ ἐνιαυτούς. *Cellar.*

p. 111 v. 11. Decentium vocat Victor epit. c. 42 *consanguineum,* alii fratrem *Magnentii.*

ib. v. 12. haec verba *ἐν Παιονίαις* aut parum accurate a Zosimo sunt posita, aut *de finibus Pannoniae,* non de Pannoniae mediterraneis intelligenda. nam capitis sequentis demum initio in Pannoniam contendisse Magnentius dicitur. *R.* turbata haec Zosimi est narratio etiam locorum situ. si ad Mursam iam perventum erat, Siscia Magnentio a tergo esse debuit; eum itaque retro cessisse necesse est, misso nuntio, qui simularet se Sisciae campos petere, ut in iis confligeret. in medio itinere Adrariae angustiae fuisse debent. *H.*

p. 112 v. 5. *Ποτεκίου*] corrigendum erat *Πετοβίου.* est *Petobio* s. Petovio et Poetovio, nobilis urbs ad Dravum, nunc *Pettau* Styriae, cuius campi etiamnum nobiles sunt. de Cio Moesiae inferioris urbe cogitare non licet. *H.*

ib. v. 13. *Φίλιππον.* vid. Prosopogr. cod. Theodos. *Ritter.*

p. 113 v. 7. transalpinae provinciae a Zosimo dicuntur Gallia Hispania et Britannia, quas omnes concedere tyranno, etsi Zonaras 12 8 Galliam tantum nominat, literis per Philippum ad eum missis Constantium voluisse facile credimus, quia Galliam possidens non modo reliquis provinciis transalpinis gravis esse accola, sed eos minore etiam negotio invadere atque occupare quam imperator tueri poterat.

p. 115 v. 21. *Τιτιανός.* vide alium in Prosopographia. *Ritter.*

p. 116 v. 9. *Σισκίαν.* Iulianus or. 1. 2. transierat ante Silvanus, relicto Magnentio, ad Constantii partes.

p. 117 v. 23. de pugna ad Mursam cf. Iulian. or. 2, Zonar. 14 9.

p. 118 v. 20. pertinaciam Magnentii in pugnando Zonaras quoque testatur, Iulianus vero (or. 1 et 2) oratorum, uti par est credere, adulatorio more, fugam tyranni primo iam concursu captam increpat.

ib. v. 22. *τάγμα τῶν Ἀβούλκων.* occurrunt numeri Abulcorum etiam in Notitia dignit. utr. imp. in Gallia et Britannia. sed nihil aliunde de iis constat. *H.*

p. 120 v. 7. ut sartam praestemus ultimam partem narrationis de Magnentio, a Zosimo nimis leviter traditam, ex Iuliano (or. 1 et 2) haec addi consultum est visum. anno 351 proelio ad Mursam victus Magnentius cum fuga Italiam petiisset, Constantio non instante, anno insequenti Italiam reliquit, et Alpibus munitis Aquileiae voluptatibus deditus vixit. postquam vero nuntiatum erat a Constantii copiis, quae vere ineunte adversus eum tendere coeperant, captum esse in Alpibus castellum, excitus ex hac urbe signis cum hoste collatis ad urbem Patavinum primum fortuna secunda conflixit, mox autem inclinato in adversarios proelii eventu fusus et fugatus in Galliam evasit, ubi crudeliter in incolas saeviit. classis interim Constantii missa ad occupandam Africam et Carthaginem, alia in Siciliam et Hispaniam. anno 353 proelio ad Alpes Cottias commisso per duces Constantii superatus Magnentius, Lugduni, quo se receperat fuga, cum milites eum, ut memoriae proditum est a Victore et Eutropio, hosti per proditionem tradere molirentur, spe omni abscissa mortem sibi conscivit.

ib. v. 8. illustrabis totam seriem historicam et alia huc pertinentia ex Comm. l. 2 c. Th. de indulg. crim. et legg. ib. cit. 5 de pag. 5 de infirm. his, quae sub tyrannis. *Ritter.*

ib. v. 10. de Laetis Marcellin. 16 11 p. 148, ibique Valesius. adde etiam Comm. ad l. 9 de censitor. *Ritter.* add. Eumen. Paneg. Constant. c. extr. ubi *Laetus postliminio restitutus,* iam emendatum a Valesio, neglectum esse in edit. nupera aegre ferimus.

ib. v. 15. nunc quidem non exstant, quod sciam, scriptores vetusti, in quibus praeclare facta Magnentii celebrata sint; ut adeo inde colligendum sit quaedam ad hanc historiam pertinentia scripta iniquitate temporum intercepta esse. intelligimus quoque ex h. l. Zosimum sive Eunapium scriptorum, quos secuti sint, auctoritatem non temere sed iudicio probasse.

p. 121 v. 9. Ammian. 14 35: *principem locum, si qua patuisset copia, affectabat.* imprudenter crudeliterque facta Galli neque Ammianus tacet neque Iulianus ipse diffitetur, quamvis excusando fratrem mitigare atque amoliri ab eo culpam studeat; quare Zosimus, etsi a studio et favore in fratrem Iuliani forte vacuus, a reprehensione tamen incuriae et neglectus vix liberari potest. ceterum admodum probabile fit ab delatoribus et sycophantis, qui Constantio ut adularentur crimina in Gallum cumulabant, multa in maius esse aucta.

ib. v. 11. Hallucinari Zosimus videtur, qui Galli Caesaris caedem Dynamio adscribat. Silvanum enim, non Gallum is calumnia perculit. *Valesius.* omissas a Zosimo res novas per Silvanum motas apud Ammianum 15 5 legesis.

p. 121 v. 16. Mediolanum ad imperatorem arcessitus Gallus, cum adhuc in itinere esset et Petobionem oppidum Noricorum venisset, a Barbatione comite domesticorum Polam ad Istriam ductus, causa non audita, abscissa cervice necatur.

VII. CONSTANTIUS ET IULIANUS (l. 3 c. 1—30).

Huius libri priora capita Constantii et Iuliani historiam et temporis et rerum vinculo cum superioribus coniunctam comprehendunt, utramque factorum memorandorum copia refertam, quamvis praeclare facta Iuliani uberius et curiosius memorata sint, cum in hac parte tum in altera, quae a capite undecimo res ab eo post mortem Constantii in imperio gestas continet. res autem ipsae ibi traditae et ab Eunapio sumptae, quamvis minor eos premat suspicio malae fidei et sugillationis aut studii laudisque oratione exaggeratae fictaeve, tamen ad historiam Iuliani illustrandam minus habent utilitatis quam quae ad historiam Constantini, siquidem et Iuliani ipsius scripta et inprimis Ammiani habemus, nobilis historiographi et inter aequales excellentissimi ac pro sua aetate admirabilis. ex quibus et ex Libanio ad Zosimi errores tollendos, et supplenda quae ab eo omissa sunt, derivari possunt plurima; his ipsis autem scriptoribus ex Zosimo supplendis vicissim nonnulla, pauca tamen inserviunt, veluti iter Iuliani et alia in expeditione eius Persica, copiosius aliquantum ab eo exposita, quae forte illa sunt quae ipse c. 2 ab aliis omissa exponere velle profitetur. sed v. ad c. 1.

p. 122 v. 4. Iulianus et Libanius urbes 45 captas direptasque esse testantur, hic in oratione consulari ad Iulianum, ille in epistola ad Athenienses: *πέντε που καὶ τεσσαράκοντά ἐστι τείχη δίχα τῶν πύργων καὶ τῶν ἐλασσόνων φρουρίων.* cf. Ammian. 16 3.

ib. v. 11. in Ammiano nusquam rei ullius memorabilis a Gallo in Persas gestae mentio iniecta est.

p. 123 v. 10. *τεθνήξεται.* vid. Ammian. 15 8 et praeter Eunapii scripta Iuliani ad Athenienses epistola.

ib. v. 18. pluribus eam rem explicant Ammianus 21 16, Iulianus orat. 7.

ib. v. 19. Iulianus ipse (ep. ad Athen.) missum se esse a Constantio in Galliam conqueritur *οὐκ ἄρχοντα μᾶλλον τῶν ἐκεῖσε στρατοπέδων ἢ τοῖς ἐκεῖσε στρατηγοῖς ὑπακούσαντα.*

ib. v. 22. ea res a Zosimo iusto brevius exposita est. anno 357 Constantius, Iuliano dicto ante Caesare, cum colloquii causa cum principibus Quadorum et Sarmatarum ad Istrum profectus amicitiam et societatem iunxisset, Chaonios et Iazyges, impetu eorum repulso, dissipavit (Iulian. ep. ad Athen. Themist. or. 4).

idem fudit anno insequenti Quados Sarmatas et Limigantes (Ammian. 17 12).

p. 124 v. 8. ex hoc loco scriptorum, qui Iuliani laudes oratione soluta et ligata celebratas reliquerint, aliquanto laetiorem aetate illa fuisse proventum discimus quam vulgo constat. innotuit enim neque poetarum, si Callistum quendam a Socrate 3 21 aequalem aetate Iuliano poetam laudatoremque eius dictum excipias, neque historicorum a Zosimo hic memoratorum ullus, qui virtutibus Iuliani praeconio exornandis operam dederit.

ib. v. 15. locus qui in manibus est, argumento esse potest, sicut alia quibus ipse usus est scripta interiere, sic nunc exstare scripta quae ab eo ignorata sunt, licet eorum notitiam ad Zosimum perferre et aetas et argumentum potuisset, veluti historias Ammiani Marcellini, quae si ei notae fuissent, non dixisset se narraturum et quasi in supplementum additurum esse ea quae ab aliis omissa sint, si quidem Ammianus omnia a Zosimo narrata non modo attingit sed etiam longe copiosius exponit. quoniam Zosimus exactissimus est in exponenda expeditione Persica, in iis quae ab aliis omissa esse putavit censeri ab eo videtur bellum Persicum, uti et res in Gallia gestae et quae Cpoli instituta fuerunt.

p. 125 v. 4. idem Iulianus habet ep. ad Athen. *τριακοσίους ἑξήκοντά μοι δοὺς στρατιώτας εἰς τὸ τῶν Κελτῶν ἔθνος ἀνατετραμμένον ἔστειλε.* Libanius minus exacte in or. ad Iulianum: *σὺν ὁπλίταις ἐλάττοσιν ἢ τριακοσίοις.* in oratione funebri *trecentos* tantum milites, eosque nullius pretii, nominat. Ammianus 15 22 generatim *comitatu parvo suscepto* in Galliam eum profectum scribit.

ib. v. 13. *sexaginta milia* occisorum, nisi vitiosa lectio sit, omnem superant fidem, neque scriptores summae auctoritatis plus quam sex milia caesorum numerant. Ammianus 16 34: *ex Alemannis* sex milia *corporum numerata sunt in campo constrata,* et Libanius proxime ad eundem accedens numerum, *ἐνεκαλύπτετο μὲν τὸ πεδίον ὀκτάκις χιλίοις νεκροῖς.* ii qui Zosimi omnino fidem et auctoritatem sollicitant, in fraude manifesta eum hic deprehensum putant, et *μυριάδων* mutari prohibent, quoniam Zosimus levissimae auctoritatis scriptor tum comparando Iuliani et Alexandri victoriam, tum adiiciendo voculas *ἄπειρον πλῆθος,* satis animi consilium nudaverit, et laudibus ethnici imperatoris supra omnem modum celebrandis sese addixerit. horum argumentorum vim vanam esse videbimus, dummodo adverterimus non in numero caesorum sed in eo comparationis verti cardinem, quod sicut Alexander, ita Iulianus, parvo exercitu ingentem hostium multitudinem vicerit. subiunxit Zosimus fuga et flumine *totidem* quam proelio periisse; adeo ut bis sexaginta milia ab eo dicantur interfecta. quae Zosimo tribuere

velle pudor sit. non itaque me piget esse sententiae eorum quibus librarios incusare et pro μυριάδων rescribere χιλιάδων placuit; qualem verborum permutationem scribarum oscitantia ortam alio etiam Zosimi loco (6 8) deprehendemus.

Quasdam res memorabiles Iuliani brevitatis consilio a Zosimo praeteritas paucis hic commemorare ac subiicere non incommodum videtur. anno 355 Iulianus Caesaris loco ac dignitate positus postquam Viennae in Gallia hiemem transegerat, progressus inde Augustodunum aliasque urbes, in itinere barbaros qui eum invaserant fortiter repulit, ac primum virtutis bellicae specimen edidit. anno insequenti (357) in Marcelli, qui ob ignaviam aut fraudem revocatus erat, locum successit Severus, ut penes ipsum summa rerum gerendarum esset, donec Constantius Eusebiae uxoris cohortatione et consilio victus Iuliano ipsi, qui nomen potius quam dignitatem Caesaris habuerat, omnem belli curam et administrationem commisit. spe igitur facta haud dubiae in posterum gloriae bellicae, Iulianus quidem rem praeclare adversus barbaros gessit, qui Lugdunum obsidione premebant, et urbem hostibus pulsis liberavit. Barbatio autem, Rhenum transiturus, adversam expertus fortunam a barbaris cladem accepit. vid. Iulianus ep. ad Athen., Ammian. 16, Liban. or. 12.

p. 126 v. 19. haud dilucide explicuit Zosimus Iuliani in Germanos expeditiones susceptas; accuratius Ammianus (17 10 et 18) et Iulianus ipse ep. ad Athenienses. ter bellum ab eo barbaris illatum, et traiecto Rheno in ipsorum terris gestum.

ib. v. 23. pariter Iulianus apud Suidam in χρῆμα ait: πρὸς τὴν Ἑρκυνίων ὕλην ἐθέομεν. *Cellar.*

p. 127 v. 2. lapsus errore Zosimus nomen reguli capti, et tempus quo captus fuit, perturbate tradidit. is qui proelio ad Argentoratum victus captusque rex fuit a. C. 357, nomen non Vadomarii sed Chnodomarii habuit, et a Iuliano ad Constantium, cuius auspiciis bellum gerebat, missus est (Ammian. 16 12, Iulian. ep. ad Athen., Eunap. de Legat. et Peter Patricius Corp. Scr. Byz. p. 20). Badomarius tandem, aliquot annis interiectis, a. C. 360 in manum Iuliano iam imperatori venit et in Hispaniam abductus est (cf. Zos. 3 9 et Eunap.).

ib. v. 20. habebant Caesares notarios aliquot, ab Augusto tamen attributos, ut docet Zosimus in rebus Iuliani Caesaris et Ammiani 17. longe autem differunt *notarii* ab *exceptoribus*. nam notarii sunt βασιλικοὶ ὑπογραφεῖς, ut passim Zosimus appellat, qui in Consistorio acta excipiebant; et ita semper apud Marcellinum sumuntur. at vero exceptores sunt ταχυγράφοι, qui notis scribebant acta praesidum. *Valesius.*

p. 128 v. 18. erant viginti milia captivorum. Iulian. ep. ad Athen. δισμυρίους ἀπήτησα παρὰ τῶν βαρβάρων ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον ὄντας αἰχμαλώτους.

p. 129 v. 4. *ὅπερ ἐστὶν ἔθνος Γαλατικὸν* prorsus delenda sunt, tanquam ineptum glossema; cuius simile aliud est inf. 3 9 de Parisiis: *Γερμανίας δὲ αὔτη πολίχνη.* insidebant illa aetate loca circa Rheni ostia Salii. at Chamavi tum ad Rhenum progressi commeatum ex Britannia advehi solitum intercipiebant: Eunap. Exc. Legatt. nec enim Iulianus nunc novam rem excogitasse, sed transvectionem annonae iam ante usitatam restituisse videri debet. v. Ammian. 18 2 pr. et ibi Vales. add. Ritter. ad Guthr. hist. p. 5 t. 1 p. 51. cf. paulo post c. 6 1 et 3, ubi pro *Quadis Chamavos* legendos esse dubitari nequit. exstant adhuc Eunapii verba in Excerpt. Legatt. sub ipsum init. *H.*

ib. v. 7. Iulian. ep. ad Athen. *ἑξακοσίων νηῶν ἀνήγαγον στόλον.*

ib. v. 8. hanc Britannicae annonae transvectionem Iulianus multo quam ante faciliorem reddidit. ipse ad Athen. vocat *τῇ σιτοπομπίᾳ παρασχεῖν ἀσφαλῆ κομιδήν.* praedicat rem quoque Libanius in Orat. funebri. *Valesius.*

ib. v. 20. *Σαλουστίου.* cf. Iulian. ep. ad Athen., Liban. or. 12.

p. 130 v. 1. *Ἰουλιανοῦ ἀφέντος.* in consolatoria orat. 8 Iuliani plane aliud legitur. vide Pagium in Critic. ad 362. *Ritter.*

ib. v. 8. Iulianus or. 1 p. 34 D ed. Spanhem. *Φράγκοι καὶ Σάξονες τῶν ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον καὶ τὴν ἑσπερίαν θάλατταν ἐθνῶν τὰ μαχιμώτατα.* cf. idem p. 56 B.

ib. v. 10. non Quadi Danubii accolae, sed *Chamavi* Saxonum gens intelligendi hoc loco sunt, postulante et situs natura et ceterorum scriptorum testimonio (vid. Ammian. 17 8.). nec ipsius Zosimi sed librariorum culpa haec nomina inter se confusa videntur, quoniam ille ipse non ad Rhenum sed ad Istrum Quadorum gentem memoravit 3 3. observante Rittero in notis marginalibus hic locus illustratur *in der diplomatischen Nachlese von Schoettgen*, p. 5 p. 6.

ib. v. 17. *Σαλίων.* Marcellin. 17 8 pauca ibidem Valesius, plura Eccardus ad leg. Sal. *Ritter.*

p. 131 v. 18. *Τριβέροις.* vid. Comm. ad l. 11 de Med. et Prof. late. *Ritter.*

ib. v. 21. *τοῦ Καίσαρος.* haeret in his editor Oxoniensis, quia non videt ante Iuliani in Galliam adventum haec accidisse.

p. 133 v. 2. de Chariettone etiam Eunapius: *Χαριέττων μὲν οὖν καὶ πρὸ τούτου φανερός τις ὢν καὶ ἀνυπόστατος, τῷ τε πλεονάζοντι τοῦ δραστηρίου φοβῶν, ἀνεῖχεν ἀπὸ λῃστείας ἅπαντας.* Eunapii verba refert Suidas in *ἀνεῖχε*, suppresso nomine. *Valesius.*

p. 133 v. 8. *τοῦ βασιλέως υἱόν.* Ammianus Iulianus et Libanius de hac re tacent, et Eunapius tantum (in fragmentis) eandem tradidit. quae in hac narratione turbata sint, iam supra (c. 49) notatum est. etiam seqq. videbis copiosius apud eundem Eunapium exposita.

ib. v. 17. *Salii* inter 18 auxilia Palatina magistri militum praesentalis in Oriente connumerabantur. vid. *Pancirolli* ad Not. imp. p. 1836 in Thes. Graev. t. 7.

p. 134 v. 5. ne, quod Petav. ad Iulian. or. 1 p. 28 et Spanh. ad e. l. censent, tertia haec *Nisibis* obsidio a. 359 conficta sit non vereor. saepius obsessa urbs, sub Constantio quidem 338, 346, 350, quae postrema omnium maxime celebrata est oppugnatio. nova Persarum excursione hoc quoque anno hostilem impetum sustinuit. Zonaras 13 9 extr. etiam Nisibi frustra tentata Amidam a Persis tentatam esse testatur. peccavit Zosimus in eo quod locum e Iuliani orat. (p. 28 sq.) ad hunc annum retulit; reliqua tamen non statim respui possunt, quia a Zosimo solo narrantur. quin ille hoc potissimum habet propositum, ut interponat ea quae vulgo parum nota essent. cf. inf. ad 4 7. Lucillianum iam sup. 2 45 adversus Persas missum vidimus, et legatum ad Saporem a. 358 ap. Ammian. 17 extr. idem infra in Zosimo 3 13 male *Λουκιανός* scribitur. cf. Ammian. 23 3 f. Add. 3 14 3 coll. Ammian. 24 1 p. 390. nescio an idem sit Ioviani socer 3 35 1. *H.*

ib. v. 10. nempe oratione prima, quae est de laudibus Constantii. ter autem obsessam esse Nisibim Rufus affirmat. duae prae ceteris insignes obsidiones fuerunt. prior statim post Constantini obitum contigit (337), cuius meminit Hieronymus in *additis ad Eusebium* et Theophanes, quae duobus fere mensibus tenuit. posterior absente Constantio et in Occidentem contra tyrannos profecto, anno 350, quam Iulianus orat. 1 p. 49 et Theodoretus H. Eccl. 1 30 describunt, meminit vero Zosimus. has duas obsidiones in unam conflavit Theodoretus, et Zosimi praeterea errorem secutus est in eo quod posterioris ac celeberrimae tempus pluribus annis tardius consignavit. nam obsidio, quam Iulianus exponit ac quam Zosimus et Theodoretus in animo habuerunt, anno 350 tribuenda est, antequam non modo Iulianus, sed ne Gallus quidem, eius frater, Caesar esset. *Petavius.* accuratissime hocce bellum Persicum explicat Ammianus 20 18—22. anno 358 legationes cum inter Constantium et Saporem commeassent, hic anno sequenti bello coorto Amidam et anno tertio (360) Singaram et Bezabdam expugnavit.

ib. v. 16. Iulianus ep. ad Athenienses: *πείθουσι οὗτοι* (Pentadius, Paulus, Gaudentius, Florentinus) *τὸν Κωνστάντιον ἀφελέσθαι με τῶν στρατοπέδων ἁπάντων, ἴσως τι καὶ ὑπὸ τῆς ζηλοτυπίας τῶν κατορθωμάτων κνιζόμενον.*

p. 135 v. 9. quoniam Parisii non Germaniae urbs fuit, vox *Γερμανίας* suspecta Cellario visa, ab editore Oxoniensi, Galliam Celticam eo nomine comprehensam interpretante, probata est.

ib. v. 14. unum modo libellum memorat et Ammianus 20 7 et Iulianus ipse ep. ad Athen. *ἐν τούτῳ θόρυβος πολὺς ἦν περὶ πάντας τοὺς ἰδιώτας καὶ στρατιώτας, καὶ γράφει τις ἀνώνυμος εἰς τὴν ἀστυγείτονά μοι πόλιν, πρὸς τοὺς Πετουλάντας τουτουσὶ καὶ Κελτούς.*

p. 136 v. 3. Iulianus cum vespere clamore militum imperator salutatus prodire nollet, et quae ei offerebatur dignitatem detrectaret, postero die, militum postulationi et imperio potius quam precibus obsecutus, diademate capiti eius imposito summam potestatem accepit.

ib. v. 4. plane ut Ammianus 20 9: *impositus scuto pedestri et sublatus eminus populo* (*al. nullo*) *silente Augustus renuntiatur.* ritum hunc ex optimo scriptore hausit Nicephorus Callist. lib. 11 de Valentiniano. *Cellar.*

ib. v. 6. *διάδημα.* tumultuarium ex torque militis pro tempore factum. vid. Iulianus ep. ad Athen., Ammian. 20 9, maxime Zonaras in Iuliano. *Cellar.* cum Iulianus Augustus esset appellatus, ii qui adhuc Constantii partibus addicti et Iuliano, quem viderant summae rerum impositum, infesti erant, animos militum abalienando, ut exitium ei pararent operam dabant; re autem cognita ita exarsit omnium ira, ut ab iis impetum et furorem multitudinis Iulianus vix sua auctoritate prohibere posset.

ib. v. 10. secundum Ammianum 20 8 Iulianus ad imperatorem misit epistolas, quibus adiunxit unam privatim datam, qua cum acerbitate eum increpuerat. ipse Iulianus (ep. ad Athen. p. 285 6) communi legionum nomine datas literas insuper memorat: *ἅπαντα τὰ παρ' ἐμοὶ τάγματα πρὸς αὐτὸν ἔπεμψεν ἐπιστολάς, ἱκετεύοντα περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἡμῖν ὁμονοίας.*

ib. v. 8. Iulianus l. c. *ἐγὼ δὲ τοὺς μὲν ὅρκους αὐτοῦ, τὸ τῆς παροιμίας, οἶμαι δεῖν εἰς τέφραν γράφειν· οὕτως εἰσὶ πιστοί.*

ib. v. 15. quantopere in occultis et ad paucorum modo hominum notitiam adductis rebus variet fama, vel hic locus argumento erit. Zosimus, cui nullus eorum qui supersunt scriptorum adstipulatur, Iuliano non modo imperatoris sed Caesaris quoque dignitatem a Constantio abrogatam scribit; Ammianus 20 23 etsi cum Victore (c. 65) in eo conspiret, ut narret Constantium ei imperasse ut reversus in statum nomenque pristinum intra Caesaris se contineret potestatem, non magis tamen quam Zosimus rem veram attigit. Iulianus enim, optimus rerum suarum testis, in epistola ad Athenienses scribit Constantium misso Epicteto fidem de salute Iuliano dedisse, nulla dignitatis sive deponendae sive retinendae facta mentione, *ὡς οὐκ ἀφαιρησόμενος τοῦ ζῆν, ὑπέρ τε τῆς τιμῆς οὐδὲν μνημονεύει.* Iulianum non

affectasse regnum sua sponte, sed milites eum coëgisse ut imperium occuparet, etsi rebellem eum et benefactorum immemorem criminentur Christiani, Ammianus 20 9 et Libanius or. 12 testatum reliquerunt.

p. 136 v. 19. quae Iulianus de religione Christiana senserit, ipse in epist. ad Athen. declarat. simulato eius religionis cultu, iam pridem eum ab ea descivisse et sacris se addixisse maiorum auctor est Ammianus 21 4 et Eunapius in vita Maximi p. 94. idem docet animum eius, cum Maximum, Priscum aliosque Aedesii discipulos audivisset, ad superstitiosam religionem inclinatum defecisse. quo autem tempore sacra gentilium propalam colendo Christianum se fingere desierit, id, uti fas est suspicari, inconstanter a scriptoribus memoriae proditum.

p. 137 v. 5. Iulian. l. c. *ἀλλ' ᾐσχυνόμην δεινῶς καὶ κατεδυόμην, εἰ δόξαιμι μὴ πιστῶς ἄχρι τέλους ὑπακοῦσαι Κωνσταντίῳ.*

ib. v. 16. Iuliano in Orientem profecturo barbari, sive opportunum tempus se nactos rati impune praedandi, sive, quod Iulianus (ep. ad Athen.) prodit, a Constantio contra ipsum pretio sollicitati, foedere violato fines Romanos infestarunt. regem quidem barbarorum, Vadomarium, fraude composita captum Iulianus in Hispaniam misit; bello vero per duces cum rebellantibus gesto haud prosperam expertus fortunam, ipse adversus hostes profectus renovatam cum nonnullis amicitiam iunxit.

p. 138 v. 8. accuratius descriptum iter illud apud Mamertinum in Panegyrico habemus.

ib. v. 16. graviter in iis literis in Constantium invectus est (Ammian.). Italia sine sanguine in deditionem concessit (Liban. or. 12); in Siciliam copiae missae (Ammian.). num Africa iam tum occupata sit, in obscuro reliquerunt scriptores.

ib. v. 9. nondum ergo tum institutum erat, ut alter consulum Romae alter Cpoli crearetur, quod primum sancivisse Iulianum, lege in seq. c. 11. *Reinesius.* de Florentio et Tauro videsis Ammian. 21 6, 22 3.

p. 139 v. 1. exstat adhuc Epistola Iuliani ad Athenienses, egregium historiae istius temporis monumentum. pauca etiam ex epistola ad Corinthios supersunt in epist. 13 Iuliani. cf. Liban. or. 7 t. 2 ed. Morell.

ib. v. 4. ab Eunapio in Exc. de Leg. additur, quod multae ad eum legationes missae et coronae oblatae fuerint.

ib. v. 13. Constantius, quem tempore illo bellum cum Persis in Oriente tenebat, simulac adversis avocatum Saporem auspiciis copias abduxisse audisset, collecto fere omni robore adversus Iulianum iter ingressus, morbo in finibus Ciliciae obiit. Ammian.

p. 139 v. 21. *γερουσίαν ἔχειν.* si ea verba in hanc sententiam dicta sunt, a Iuliano demum ius senatus urbi Cpoli datum esse, in errore Zosimus versatur manifesto, quoniam id longe ante a Constantino factum erat (Mamertin. Paneg. 24, Sozom. 3 3, Ammian. 22 9 ibi *Valesius*). sed verba non minus eam vim habere possunt, amplificatam senatorum a Iuliano dignitatem esse, aut novum eius ordinem institutum; saltem senatum secundi ordinis ibi fuisse in Valesii Anonymo legimus. cf. Godofr. ad l. 3 c. Th. de senatoribus. *Ritterus.* ad hunc locum laudat Comm. ad l. 3 Corn. de sicar. num. 9 et ibi Chron. Alexandr. l. 50. de decurionib. et Comm. ad l. un. de iure Ital.

p. 140 v. 2. *βιβλιοθήκην.* cf. Themist. 68, 13 p. 309.

ib. v. 6. de Victore vid. Prosopogr. c. Th.

ib. v. 7. itineris rationem summa et cura et fide descriptam habemus in Ammiano lib. 22.

ib. v. 17. *Misopogonem* dicit, satyram in Antiochenos, qui ob barbam ei irriserant, compositam, in qua, ut Ammianus 22 14 sentit, probra civitatis infensa mente dinumerat, additque veritati complura.

ib. v. 21. Libanius de varia senatorum fortuna passim disserens, a Constantino ait condicionem eorum cum in aliis civitatibus tum in ea quam ipse condiderat, deteriorem factam, et in bello Persico eos gravia perpessos mala, cum ad necessitatem vendendi bona redacti fuissent, sub Iuliano, cuius studium adiuvandi senatum eiusque dignitatem restaurandi maxime laudat, magnopere fuisse restitutos. eo autem mortuo pristina eos fortuna et condicio mala excepit, quia lex salutaris, quam in eorum gratiam sanxerat, *πάντας, ὧν οἱ πάπποι βουλευταί, δεῖν ἐν τῇ βουλῇ τετάχθαι, κἂν ὦσι θυγατριδαῖ*, in desuetudinem abiit.

ib. vid. l. 51 c. Th. de decurionib. cf. Comm. l. 54 eod. tit. *Ritter.*

p. 141 v. 5. Iuliani in Persiam iter ab Ammiano, qui expeditioni ipsi interfuit, et a Zosimo exactissime delineatum scripto utilissimo *d'Anvillius* illustrat, *l'Euphrate et le Tigre,* à Paris 1780, 4.

ib. v. 6. causam ecclesiastici scriptores exponunt, ut Socrates 3 16—18, Sozomen. 5 18. *Cellar.* Iulianus cum simulacrum Apollinis, quod in suburbio Antiochiae erat, adiisset interrogassetque nonnulla, responsum non accepit.

ib. v. 7. Hierapoli scribebat Iulianus ad Libanium ep. 27, in qua de exercitu navibus commeatu loquitur. *Reinesius.*

ib. v. 12. Batnae oppidum Euphrati vicinum, Macedonum opus. Ammian. 14 9 a Iuliano (epist. 27) cum Daphne Antiochiae et Tempe Thessalicis propter amoenitatem collatum. *Cellar.*

p. 141 v. 12. vid. Comm. ad l. 79 c. Th. de decurionib. et Vales. ad Marcell. l. 24 init. *Ritter.*

ib. v. 13. aut praeteriisse Edessam aut citato cursu percurrisse imperatorem ut credamus, postulat auctoritas Ammiani 23 3, qui Batnis eum dicit propero cursu venisse Carras, nulla Edessae mentione facta; et Theodoretus (3 2) cum Sozomeno (6 1) diserte hanc urbem ab eo non tactam tradit.

ib. huc tit. cod. Th. de auro coron. et quaedam ex Comm. ad l. 15 de legatis, et insignis Marcellini locus 28 6. vide etiam Comm. ad l. 1 de auro coron. *Ritter.*

ib. v. 16. idem Ammian. 23 3.

p. 142 v. 7. Ammian. 23 3: *triginta milia* lectorum militum. Liban. or. funebr. *μυριάδας ὁπλιτῶν δύο.*

ib. v. 13. Carrae, quod oppidum antiquum, Crassi et Romani exercitus aerumnis insigne ab Ammiano 23 3 dicitur, urbs municipalis Mesopotamiae fuit; quod in finibus Assyriae sita h. l. traditur, latius dictum est.

ib. v. 18. *Καλλινίκου.* vid. Comm. ad l. 9 de Iudaeis. *Ritter.*

ib. v. 23. discrepant auctores de navium numero. Ammianus (23 3) onerarias naves numerat mille, quinquaginta bellatrices totidemque ad pontium comparandorum usum. Zonaras (13 13) cum Zosimo fere conspirans septingentas habet triremes, quadringentas onerarias.

p. 143 v. 9. cf. Ammian. 23 5.

p. 144 v. 7. *Ζαυθά.* Ammian. 23 5: *profecti exinde Zaitham venimus locum, qui olea arbor interpretatur. hic Gordiani imperatoris longe conspicuum vidimus tumulum* etc. sed non eo in loco, verum Duris Gordiani templum fuisse Zosimus memorat. verior autem mihi videtur Zosimi quam Ammiani narratio: nam Eutropius et Rufus Festus Gordiani tumulum 20 milibus a Circesio castro abesse testantur; Zaitha autem non plus quam 60 stadia a Circesio abest, quae septem tantum miliaria conficiunt. *Valesius.* Capitolinus in vita Gordiani c. 34: *Gordiani sepulchrum milites apud Circeium castrum fecerunt in finibus Persidis.* iterum dissensus ex eo ortus, quod alii latius alii subtilius locorum vicinias metiuntur.

p. 146 v. 10. Ammianus: *Surena post regem apud Persas promeritae dignitatis.*

ib. v. 17. *Malechus Podosaces nomine, phylarchus Saracenorum Assanitarum, famosi nominis latro.* Ammian.

p. 148 v. 5. paullo aliter haec tradit Ammianus (24 2), qui de copiis hostem a tergo adortis nihil habet. *equites cum iumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati transnarunt.*

p. 149 v. 17. Ammian. 24 2. machina poliorcetica, helepolis dicta.

p. 150 v. 7. *duo milia* dediticiorum. Ammian.

p. 151 v. 18. auctore Ammiano 24 3 unus tantum tribunorum pugna ceciderat, reliqui duo, ut desides ignavi exauctorati, decem vero milites ex iis qui turpem fugam ceperant, severitate veterum legum capitali addicti sunt supplicio.

p. 152 v. 11. *ex utribus et coriaceis navibus itidemque consectis palmarum trabibus ponticulos constravit.* Ammian. l. c.

p. 153 v. 2. *Maogamalcha urbs magna atque validis circumdata moenibus* ab Ammiano 24 4 vocatur.

ib. v. 17. *confugerant eo salutis causa duarum civitatum incolae.* Ammian.

ib. v. 22. *equestres turmae divisae per globos.* Ammian.

p. 155 v. 5. vid. Prosopogr. c. Th. et Fastos Relandi ad a. 362. *Ritter.*

p. 156 v. 13. Ammian. l. c. *evolat Exsuperius de victorum numero miles, post quem Magnus tribunus et Iovianus notarius.*

ib. v. 18. Ammian. *vigiles ex usu moris gentici iustitiam felicitatemque regis sui canoris vocibus extollentes.*

p. 158 v. 8. Zosimi verba (inquit Salmasius Exerc. Plin. f. 1226) ita legenda sunt: *χώχης, νῦν δὲ* etc. et Scaliger ad Eusebium n. 2298, apud Zosimum, inquit, lib. 3. *Ζωχάσης ἀντὶ τοῦ Κώχης* legitur mendose, ut videtur. rationes quibus tanti viri innisi sunt, ad Eutropium dedimus. quae contra obiiciat Valesius ex contextu Ammiani 24 18 et 21 et Stephano Byzant. in *χώχη*, notavimus ad Sext. Rufum. *Cellar.*

ib. v. 14. eam rem, quam Zosimus confudit, Ammianus curatius exponit 24 5: *antegressus cum procursatoribus princeps, et civitatem desertam* (Cochen s. Seleuciam) *collustrans, a Caro* (ita lego cum Lindenbrogio) *principe quondam excisam, corpora vidit suffixa patibulis multa necessitudinum eius quem prodidisse civitatem Pirisaboram rettulimus supra.* non igitur cognatorum eius qui Cochen, ubi exercitus erat, sed proditoris qui hoc bello Pirisaboram Romanorum fecerat, suffixa in patibulis corpora Iulianus vidit.

ib. v. 20. vivus exustus est. Ammian. 24 5.

p. 159 v. 5. ventum ante erat ad castellum quoddam munitissimum, cui cum paucis obequitans Iulianus vix vitae discrimen effugit. Ammian. 24 5.

ib. v. 21. *παραδείσου βασιλικοῦ.* cf. Ammian. l. c.

p. 160 v. 1. Ammian. 24 6: *sublato vexillo, ut iussum est, evolant e conspectu quinque subito naves.*

ib. v. 14. Ammian. l. c. *adusque diei finem a lucis ortu decernens.*

p. 161 v. 2. Ammian. l. c. *Persarum caesis plus minusve duobus milibus et quingentis, Romanorum septuaginta modo.*

ib. v. 8. si de Constantino aut Theodosio Zosimus haec dixisset, grave apud multos calumniae et obtrectationis iudicium subiisset: non enim tertio, sed primo die ipse Iulianus flumen traiecit, Ammiano teste. at Zosimus primum Iulianum ait naves milites conscendere iussisse (c. 25) et duabus navibus, quas praemiserat, crematis iam *omnes* transiisse flumen (c. 25). secundo post proelium die τὸ στράτευμα traiecit (c. 26), et tertio demum imperator ipse cum δορυφορίᾳ. hanc δορυφορίαν Gibbon. (Hist. Rom. t. 2 p. 445 not. 73), eundem errorem et dissensum Zosimi ac Ammiani observans, interpretatur protectores, quasdam scholas domesticorum, fortasse Iovianos et Herculianos.

ib. v. 15. Ammian. l. c. exuri cunctas iusserat naves, praeter *minores duodecim;* fraude autem perfugarum cognita, cum flammas exstinxissent, *duodecim* tantum naves, aut secundum Libanium *quindecim* servatae sunt. *R.* in Iuliano equidem non tam consilium comburendarum navium reprehendam, quam ignorationem locorum; quae omnino in Romanorum in Parthos expeditionibus saepe mirationem facit. *H.*

ib. v. 17. ἀνακυπτούσαις χρείαις. Ammian. l. c. *pangendis pontibus.*

ib. v. 18. non perrexisse Iulianum in itinere, quemadmodum Zosimus innuit, sed consilio ad necessitatem rei accommodato reversum esse, ex Ammiano patet (vid. *Gibbon.* Hist. Rom. t. 2 p. 452 not. 87). quamvis autem ea viae mutatae omissio ideo a Zosimo videatur facta, ut occultando quae imprudenter Iulianus egerat laudem eius integram atque illibatam conservet, tamen sine fraude eum et ex ignoratione hoc tacuisse suspicamur, si quidem Libanius idem omisit et Zosimus a Ioviano demum reditum factum tradidit (c. 30).

p. 163 v. 21. apud Ammianum, qui de navibus captis tacet, licet reliqua cum copia tradat, Vetranio audit, legionem Ziannorum regens.

p. 164 v. 14. Iulianus, ut quam primum suis in extremo agmine laborantibus succurreret, loricae oblitus, arrepto tantum inter tumultum scuto, cursu in aciem properaverat.

ib. v. 17. quale telum fuerit quo vulneratus Iulianus sit, haud constanter scriptores tradunt, nominantes δόρυ ἱππέως, ἀκόντιον, αἰχμήν, *equestrem hastam, contum.* maioris momenti est quaestio illa, a quonam telum istud missum fuerit: ab hoste plerique scribunt, a milite Romano alii. at diserte Libanius Christianos auctores caedis accusat. quae criminatio, si, quod multi contendunt, Zosimus calumniandi studio se dedidisset, ad cavillandos Christianos quam maxime idonea erat.

p. 165 v. 5. vid. Prosopogr. c. Th. Valesius ad Marcellin. 25 3. *Ritter*.

VIII. IOVIANUS (l. 3 c. 30—36).

Ioviani historia, ex Eunapio deprompta, explicatur breviter, dilucide et fide integra. errores passim obvios ex aliis scriptoribus emendare et omissa supplere licet; Zosimo vero quod proprium sit et ab aliis non notatum, vix quicquam memorare licet.

p. 166 v. 2. Ammiano 25 5 auctore Iovianus erat domesticorum ordinis primus, Varroniani notissimi comitis filius. congregatis ad designandum imperatorem principibus, cum Salustius omnium suffragiis ad summam rerum vocatus morbos et senectutem dignitatis detrectandae causas praetenderet, Iovianus novis suffragiis imperator electus est. ceterum potior habenda est auctoritas Ammiani, qui Salustium non, ut Zosimus tradit, Ioviano, sed Iuliano mortuo ad imperium postulatum esse scribit.

ib. v. 5. maturius quam hic traditur, exercitus cum Iuliano, fines Corduenes petituro, ad Tigrim redire coeperat. vid. supra notata ad p. 161 18.

p. 167 v. 8. tum demum Tigrim Romani transmiserunt, cum pax iam composita fuisset. Eunapio et Zosimo, collocantibus eum Romanorum transitum ante pacem conclusam, id forsan fraudi fuit, quod quingenti Galli, foedere nondum facto, fluminis transitum nando tentasse dicuntur (Ammian. c. 6); Persarum rex metuens ne Romani, quorum priore victoria virtutem cognoverat, transitu per vim facto e manibus sibi elaberentur, pacem iis flumine nondum traiecto offerre consultius duxit.

ib. v. 14. vid. hic Gregor. Nazianz. or. 4. *Ritter*.

ib. v. 20. provinciae, quibus postulante Persarum rege Romanis cedendum erat, fuerunt eae quas Maximianus olim Persis bello ereptas imperio Romano adiunxerat, et quarum nomina diversa produntur apud Ammianum, Arzanena, Moxoena, Zabdicena, Rehimena et Corduena, cum castellis quindecim, porro Nisibis et Singara, cuius urbis in Zosimo mentio nulla, et castra Maurorum, munimentum perquam opportunum.

p. 168 v. 4. convenerat ne Arsaci, amico et fido semper Romanis, contra Persas auxilium ferretur. quo factum est, ait Ammianus, *ut Armeniae maximum latus Medis conterminans et Artaxata inter dissensiones et turbamenta raperent Parthi*.

ib. v. 6. pax inita est triginta annorum. Ammian.

ib. v. 11. imperii imminuti et occidentis ortum causamque explorandi studium deprehendas etiam in Eutropio, Ammiano (25 31), Sexto Rufo Festo. quanta cuiusque in eo argumento

et explicando peritia ac diligentia fuerit, a Valesio et Lindenbrogio ad Ammianum cum varietate sententiarum disputatur.

p. 168 v. 22. teste Plutarcho non proelio captus est Crassus, sed colloquii specie ad foedus percutiendum deceptus, ab hostibus contra fidem interceptus ac interfectus est.

p. 170 v. 7. *missus est,* ait Ammianus 25 8, *dux Mesopotamiae Cassianus et tribunus Mauritius.*

p. 171 v. 2. Ammianus l. c. *Sabinus fortuna et genere inter municipes clarus.*

ib. v. 12. exasperatus erat imperator, cum corona, quae ei offerebatur a civibus, vixdum accepta Silvanus quidam causidicus audacius exclamavisset: ita, imperator, a civitatibus residuis coroneris.

p. 172 v. 14. emendanda haec sunt ex Ammiano 25 8. *Procopius* alter, notarius (non Iuliani cognatus, ut perperam scriptum a Zosimo est, quam Procopiorum confusionem iam Gronovius in Obs. l. 1 c. 26 p. 107 annotavit), et *Memorides,* militaris tribunus, Valentiniano comite in Illyricum et Galliam missi, iussu imperatoris *Lucillianum,* socerum eius apud Sirmium otio degentem, oblatis magisterii equitum et peditum codicillis, cohortati sunt ut Mediolanum properaret et dubias ibi res firmaret. orta interim militum seditione Lucillianus peremptus est. Ammian. c. 10.

p. 173 v. 4. causam repentinae mortis, quamvis de morbo taceat, non unam tamen prodit Ammianus l. c., odorem cubiculi recenti calce illiti, succensionem pruinarum immensam, et cruditatem ciborum, quam veriorem putat.

ib. v. 6. quos Socrates et Philostorgius numerant menses, ille *septem,* hic *decem,* ii minus accurate numerati sunt quam quos cum Sozomeno (6 6) Zosimus indicat: nam Iovianus postquam Iunio mense ad summam rerum evectus erat, Februario anni insequentis obiit.

ib. v. 11. monuimus iam supra ad p. 166 2 lapsum hic esse sive Zosimum sive Eunapium. nam hunc Zosimo ducem fuisse, locus in Suida docet voc. *Σαλούστιος,* qui Eunapii esse videtur.

ib. v. 22. Valentinianus, teste Eunapio, ubi ad Nicaeam imperator dictus fuerat, coronas a legatis urbium sibi oblatas benigne et benivole accepit.

IX. VALENTINIANUS I ET VALENS (l. 4 c. 1—24).

Quandoquidem ea quae ad Valentiniani Valentisque historiam spectant, fere omnia, copiosius quoque, exposita sunt ab Ammiano, Zosimus, quamvis in hac historiarum parte nulli neque odii neque studii suspicioni opportunus sit, ad eam illustran-

dam non magnam habere potest utilitatem. contra ex eodem Ammiano, assumpto quoque Libanio et Themistio, si quid in Zosimo reperiatur minus bene traditum, redargui potest. Eunapii loca supersunt, quae ad haec tempora pertinent; quae tamen vix alium usum praestant quam ad comparandum utrumque et stili diversitatem cognoscendam.

p. 174 v. 3. neque Valentinianus solus neque in via, sed Cpoli una cum fratre febri correptus fuit, secundum Ammianum 25 4.

ib. v. 5. memoriae Iuliani principis amicisque eius, tanquam clandestinis praestigiis laesi, invidiam imperatores movebant.

ib. v. 9. Ammiani codex regius Salustium appellat; etiam Eunapius in Maximo *Σαλούστιον*. hic sub Iuliano praef. praet. Galliarum fuerat, itemque sub Ioviano: divisione vero imperii inter Valentinianum et Valentem facta praef. praet. fuit per Orientem, donec Nebridius in eius locum suffectus est. *Valesius.*

ib. paucos tantum dies Nicaeae commoratus Valentinianus citato inde itinere Nicomediam profectus est. in Zosimo igitur, qui abitum imperatoris ab urbe Nicaea iam fine libri praecedentis annotavit, pro *Νικαίας* tentare possis *Νικομηδείας*.

ib. v. 16. pluribus ea ab Ammiano (25 4) exposita sunt.

p. 175 v. 17. observatum est a Tillemontio (t. 5 p. 21) plures alios honorem et dignitatem pristinam retinuisse.

p. 176 v. 2. cf. Ammian. 25 5.

ib. v. 5. *τὰς ἐν ταύτῃ πόλεις.* vid. Comm. ad l. 11 de lustr. vid. etiam not. c. ad leg. 22 c. Th. de episcop. *Ritter.*

ib. v. 12. eam rem illustrat et confirmat l. 7 c. Th. de malefic. *ne quis deinceps nocturnis temporibus nefarias preces aut magicos apparatus aut sacrificia funesta* (haec ergo putanda sunt *τὰ μυσαρῶς πραττόμενα*) *celebrare conetur, detectum atque convictum competenti animadversione mactari perenni auctoritate censemus.* cf. l. 5 c. de pagan.

ib. v. 14. *Πραιτεξτᾶτος.* hunc eundem putat *Idsinga* (in Var. Iur. Civ. p. 8) cum eo quem memorat Macrobius Sat. 1 4 recte; id quod iam ante notaverat Gothofr. in Prosopograph. *Ritter.*

ib. v. 18. vana est opera Tillemontii (t. 5 p. 9) libertatem religionibus a Valentiniano concessam addubitantis et impugnantis. nam testantur eam et Ammianus 30 9 et ipsius imperatoris leges l. 1 c. Th. de malefic. *neque ipsam haruspicinam aut aliam praeterea concessam a maioribus religionem genus esse arbitror criminis. testes sunt leges a me in exordio imperii mei latae, quibus unicuique, quod animo imbuisset, colendi libera facultas tributa est.*

p. 176 v. 22. legatis Alemannorum missis ad comitatum, ut quae eis vulgo praebebantur munera acciperent, cum minuta et vilia essent attributa, indigne id ferentes, et repudiatis abiectisque muneribus furore acti, abierunt et suos ad bellum acerrimum accenderunt. Ammian. 26 5.

p. 177 v. 3. Ammian. 30 7: *utrobique Rhenum celsioribus castris munivit atque castellis.*

ib. v. 17. Zosimo adstipulatur Ammianus 26 6: Iulianum, postquam Procopio propinquo suo ante aras, arbitris remotis, paludamentum tradiderat, hoc mandasse, ut morte ipsius in bello Parthico cognita fidentius imperium occuparet; cuius rei fama obscurior aliqua sine capite emanavit.

ib. cum in iis quae de Procopii vita in latebris acta et occupatae tyrannidis ratione narrata sunt, sint plurima, ut in rebus occultis et procul ab hominum sensu et notitia actis, partim miranda et incredibilia partim in diversum modum vulgata, Ammiani narratio, cum propter scriptoris auctoritatem et fidem tum ob rerum ipsarum probabilitatem, ceteris omnino est anteferenda, lib. 26 6.

p. 179 v. 5. Divitenses et Tungaricanos iuniores Cpoli in itinere morantes per quosdam ex iisdem numeris notos sollicitabat. Ammian. l. c.

ib. v. 8. ἑκόντας. odio potissimum Petronii patricii, soceri Valentis, hominis avari et crudelis. Ammian.

ib. v. 10. Procopii amictum theatralem describit Ammianus: *stetit subtabidus* (excitum putares ab inferis) *nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta ut regius minister indutus, a calce in pubem, in paedagogiani pueri speciem, purpureis opertus tegminibus pedum; hastatusque purpureum itidem pannulum laeva manu gestabat, ut in theatrali scena simulacrum quoddam insigne per aulaeum vel mimicam cavillationem subito putares emersum.* Ammian.

ib. v. 15. Καισάριον. vid. l. 8 de iure fisc. et Prosopogr. *Ritter.*

ib. v. 17. Iulium comitem per Thraciam copiis militaribus praefectum et ad rebellionem opprimendam idoneum Cpolim ea arte ad se produxit. Ammian. 26 7.

ib. v. 20. est observatio Valesii ad Ammianum, hoc esse tribunal illud purpureis gradibus structum, quod iuxta curiam locatum erat in regione secunda.

p. 180 v. 13. διεχρήσατο. melius hic Ammianus 26 8 et 10. capta Cyzico, quam urbem Serenianus comes domesticorum tenuerat, ceteris venia data, ipse iussu Procopii in vinculis Nicaeam in custodiam ductus a praetore Marcello, qui ei urbi praeerat, Procopii morte cognita, media nocte improvisa caede perimitur.

p. 180 v. 14. ad hos Procopii successus referendus Eunapii locus Vit. Soph. p. 105 sq. mox *Scythae* ad Istrum *Gothi* sunt, et quidem ex Visigothis. cf. Theodoret. 4 11. *H.*

ib. v. 21. Athanarichum, *παντὸς τοῦ βασιλείου τῶν Σκυθῶν ἄρχοντα* (Zosim. 4 34) et ab Ammiano (27 5) *Thervingorum iudicem* appellatum, per *regem Scytharum*, cum hoc loco tum in Excerptis Eunapii, quem noster sequitur, designari credimus, quandoquidem eius maximum inter gentes Scytharum nomen esset, et quattuor eius imperio parerent reges (Eutrop. 18 2. cf. Ammian. l. c.). neque tamen solus fuit qui Procopio auxilia misit (Ammian. 26 10).

ib. Gothorum *tria milia* auxilio missa. Ammian. l. c.

p. 181 v. 5. eo usque iam desponderat animum, ut augustos amictus abiicere cogitaret. Ammian. 27 7.

ib. eo tempore quo seditio Procopii nuntiata est, Arbetio apud imperatorem non praesto fuisse videtur, quia Valens eum iamdudum in otio viventem ad se ut veniret hortatus erat, ut in suas partes pertracto viro magno iam natu et dignitate honoribusque conspicuo, Procopii, filiam ostendendo Constantii multos ad se trahentis, artes everteret.

ib. v. 9. Zosimo auctoritatem Ammiani praeferimus, dicentis Valentinianum perlato ad eum rebellionis incerto rumore, quoniam de vita fratris in dubio haerebat, contendisse quidem in Orientem, ut fratri succurreret, iniecto autem metu ne Galliae per ipsius et exercitus profectionem praesidio nudae barbari imminentes hostilia susciperent, priore consilio misso in Occidente se continuisse.

ib. v. 13. narrationi obscura lux ex Ammiano affunditur 26 9: *Gomoarius ubi compertum habuit quanta Arbetio apud milites valeret auctoritate, ad castra imperatoris, opportunitate intervalli proximi, captivi colore transibat, veluti accursu multitudinis visae subito circumseptus.*

ib. v. 17. teste Ammiano 26 9 a Thyatiris Sardes progressus Valens in Phrygiam contendit, ubi, cum ad Nacoliam dimicaretur, non Gomoarius (nam is ante iam Valentis amplexus erat partes, c. 7), sed Agilo dux, quem Haplonem Zosimus vocat, repentino rem prodidit excursu.

ib. v. 19. *Hormisdae, maturo iuveni et regiae stirpis soboli, tanta fuit potestas proconsulis commissa, ut more veterum res cum civiles tum militares administraret.* Ammian. 26 8.

p. 182 v. 9. ipse cum fugae sociis, qui vinculis eum ligatum ad imperatorem duxerant, cervice abscissa obtruncatus est. Ammian.

ib. v. 10. *Protector Marcellus urbis Nicaeae praesidium agens, casu Procopii cognito interfectoque Sereniano, confestim Chalcedonem profectus funestum imperium invasit. correptus*

enim ab iis quos Valens miserat, vitae habuit exitum miserabilem. Ammian. 26 10.

p. 182 v. 14. ἀλλὰ καὶ τοὺς] vid. Comm. ad l. 3 ad leg. Corn. de sicar. n. 7. *Ritter.*

ib. v. 16. rhetores quidem, Themistius (orat. 1 93 B) et Libanius (vit. p. 56, or. 15 p. 413), a Zosimo discedunt, Ammianus autem, horrendas crudelissimasque quaestiones habitas describens, cum eo facit fidemque ei conciliat.

p. 183 v. 1 — 184 v. 3. constitui nonnulla hic possunt accuratius ex Ammiano 27 1 et 2. adversus Alemannos Gallorum fines incursionibus infestantes Charietto per utramque Germaniam comes, cum Severiano itidem comite, proelio commisso rem male gesserat. *post Chariettonis interitum Erulorum Batavorumque vexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebro sublatum altius ostendebant, post certamina receptum est magna.* posteriora ad ea pertinere videntur quae a Zosimo p. 183 9 sqq. exposita sunt, et quanquam Ammianus exauctorationem Batavorum taceat, cum eo tamen in concordiam possunt redigi. id vero perperam traditum, ut ex sequentibus patebit, quod Valentinianum ipsum proelio eventus haud prosperi interfuisse narrat. ea clade audita Dagalaiphus, ut rem restitueret, Parisiis eo missus est; quo cunctante et varia causante, Iovianus equitum magister eius vice bello praefectus, cum barbaros incautos adortus esset, stragem eorum dedit ingentem, in qua sex milia interfecta barbarorum, rex ab Ascariis ad hostium castra diripienda per iter aliud missis captus et, duce Romanorum inscio, patibulo suffixus est. *et post haec redeunti Parisios post claritudinem recte gestorum imperator laetus occurrit, eumque postea consulem designavit.* (generatim cum Ammiano Zosimus in eo convenit, quod cum barbaris bis conflictum sit, primum male, mox prospere.)

p. 184 v. 7 — 186 v. 2. *Bellum Scythicum* primum, quod cum Gothis a Valente gestum, ex Ammiano 27 5 illustrandum est. Gothi, qui societatis iure violato Procopio miserant auxilia, cum Victori iussu imperatoris causam violati foederis sciscitanti respondissent ea quae vana iudicabantur, bellum iis iniuriae ulciscendae causa a Romanis illatum. Romanorum dux prope Daphnen munimentum castra metatus est et ponte facto Istrum impune traiecit. insequenti anno cum transitum Danubii inundatio prohiberet, nulla re gesta Marcianopolim in hiberna discessit. (eodem refero verba Zosimi p. 184 18 sqq., quamvis difficultatem transeundi inundatione amnis obiectam taceat.) tertio anno (369) amnis transmissus esset, adversus Gruthungos, bellicosam gentem, arma mota, et postquam Athanarichus levibus proeliis fusus erat, Romanorum dux Victor Marcianopolim repetit, et ibi cum legatis barbarorum pacem petentibus foedus renovavit. innuit quidem Zosimus (c. 11) eandem incursionem, exponit

autem paulo aliter c. 11 *leviora certamina* apud Ammianum. quae de Ausonio dicta (c. 10), ea in Ammiano non occurrunt.

p. 184 v. 12. exstant in Exc. Legat. Eunapii verba, unde haec petita sunt. *H.*

ib. v. 21. *Μαρκιανοῦ πόλεως.* vid. not. ad l. 1 de equor. collat. *Ritter.*

p. 185 v. 4. ad praef. pr. enim summa rei tributariae pertinebat, qui et quadrimenstruos breves ideo conficiebat, de quibus vid. tit. c. Th. et l. 173 de decur. hic etiam dicendum de portubus expeditionalibus, de quibus vid. l. 2 c. Th. de naufrag. in Comm. *Ritter.*

p. 186 v. 2. convenerunt Valens et Athanarichus colloquii causa, in ipso flumine Istro navibus vecti. ei rei interfuit Themistius, qui (orat. 10) imperatorem ob initam tunc cum Gothis pacem magnis laudibus extollit. cf. Ammian. l. c.

ib. convenit etiam tributorum, antea barbaris solutorum, cessare pensionem.

ib. v. 7. de *Modesto* vid. Prosopogr. c. Th.

ib. v. 15. cf. Ammian. 30 7.

ib. v. 19. Valentinianus seu *Valentinus quidam* gravis quondam noxae damnatus et in *Britanniam actus,* priusquam coepta perageret, a Theodosio, ad barbarorum ibi incursiones avertendas misso, comprehensus et supplicio affectus est. Ammian. 28 3.

p. 187 v. 4. Gratianus non accepta ante, ut mos antiquus erat, Caesaris dignitate imperator dictus est.

ib. v. 5. Ammianus: *adulto iam primum.* aetate octo annorum fuit.

ib. v. 14. data lex ibi 19 de episc. vid. et l. 63 de decur. *Ritter.*

ib. v. 16. Persis Armeniam invadere avidis imperator Arintheo duce copias opposuerat. Persae opportunum exsequendi consilii tempus nacti, cum Romanos quietos et a dimicatione abstinentes hostiliter adorti essent, magna clade fusi fugatique sunt. Ammian. 27 12. cf. Themist. or. 11.

ib. v. 19. Theodori secundum inter notarios gradum tenentis mores adumbrat Ammian. 29 1.

ib. v. 22. variae et discrepantes res traduntur. cf. Ammian. 29 1. de praestigiis non magis convenit inter scriptores. Ammianus l. c. rem de mensula explicat et simul *τραπεζομαντικήν* describit. quod ad reliquos attinet, in tripode conspirat cum Zosimo Sozomenus 6 35, cuius verba annotasse sufficiat, qui gentiles philosophos fere omnes eo tempore capitis periculum adiisse narrat contagione criminis ex magicis artibus ducti. quod

spectat ad c. 14. *Ritterus* hic laudat l. 8 c. Th. de malef. et mathem.

p. 188 v. 10. *Palladius ut veneficus et Heliodorus fatorum per genituras interpres ad Fortunatianum comitem rerum privatarum conducti et ab eo praetorianae praefecturae iudicio traditi.* Ammian.

ib. v. 17. Palladius iste veneficus, clades alias super alias cumulando, detulerat quosdam veneficiorum notitia pollutos, alios ut appetitoribus imminuendae maiestatis conscios. Ammian. l. c. *Ritterus* addit l. 3 c. Th. de fisc. debitoribus. *R.* infamis haec *Valentis quaestio in veneficos et magos* maioris ad res humanas momenti fuit quam vulgo intelligitur. saevitum enim est in philosophos et philosophorum bibliothecas tanta cum rabie, ut ab hoc inde tempore (a. 374) gentilium philosophorum omne fere nomen exstinctum sit, regnet vero, per Orientem maxime, Christiana philosophia et religio. miror haec non animadversa Gibbono 5 6. *H.*

p. 189 v. 5. vid. l. 3 de fisc. debitor. et ibi Godofr. *Ritter.*

ib. v. 10. Maximus, cuius haud exigua laus apud Eunapium (in vita Maximi) et Ammianum (29 1), oraculi cuiusdam versus audisse et reticuisse insimulatus, Ephesum in patriam reductus et capite ibi truncatus est. vid. Eunap. in Maximo p. 109. cf. in Chrysanthio p. 190.

ib. *Patricius* et *Hilarius* vaticinandi periti, et *Simonides* philosophus et moribus severis iuvenis, illi gladio, hic flammis, exstincti sunt. Ammian. l. c. Suidas h. v.

ib. v. 18. Festus, ignoti sanguinis homo, de quo v. Ammian. 29 2 et Eunapius in Maximo. cf. Suidas v. Φῆστος et Prosopogr. c. Th. *Ritterus* laudat insuper not. d. ad l. 3 c. Th. ad leg. Corn. de falso, ex Ammiano Eunapio Libanio et Suida. itemque praefat. ad t. 2 eiusd. c. in fine.

ib. v. 20. ea aetas, praeterquam vitis bonisque hominum, literis etiam perniciosa fuit, multis codicibus igni traditis. vid. Ammian. 29 1 et 2.

p. 190 v. 5. hanc Valentiniani severitatem pluribus describit Ammianus 30 5 et 7. tributa aucta, et si qui solvendis iis non essent, in carcerem perpetuo conditi sunt, unde tantus optimatibus terror iniectus est ut alii extrema metuentes peregre abirent, alii vitae iam pertaesi suspendio sibi mortem consciscerent.

ib. v. 11. *potiorum ducum,* Ammianus l. c. inquit, *flagitia progredi sinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obsurdescens, unde Britannici strepitus, Africanae clades et vastitas emersit Illyrici.*

ib. v. 12. Ammian. l. c. *invidia medullitus urebatur — bene vestitos oderat et eruditos et opulentos et nobiles; et fortibus detrahebat, ut solus videretur bonis artibus eminere.*

p. 190 v. 14. de Romano late Marcellinus. vid. Socrat. 5 16, Sozomen. 7 15, qui alium Romanum memorant, Aegypti comitem, ab hoc diversum. vid. Prosopogr. *Ritter.*

ib. v. 15. rebellionem Firmi, filii cuiusdam inter nationes Mauricas reguli potentissimi, qui cum fratris Zammae a se caesi vindictam a Romano comite timeret, desciverat et gentes Maurorum ad res concitaverat novas, compressit Theodosius magister equitum adversus eum missus. Ammianus 29 5 regem eum appellat, Zosimus et Augustinus imperatorem; in numis Augusti nomine exhibetur. vid. Valesius ad Ammian. l. c.

ib. v. 21. secundum Ammianum (29 6) *Marcellianus* (Zosimi Celestius) *castra praesidiaria trans Istrum aedificare iussus,* regem Quadorum id indigne ferentium, hospitali iure violato, post epulas digredientem occiderat. ea caedes ad iram barbaros ita excivit ut incursando fines Romanos late omnia agerent ferrent.

p. 191 v. 9. vide Ammianum 29 6, qui Theodosii virtutes et de Sarmatis liberis victorias partas laudat et explicat.

ib. v. 14. cum Macriano Alemannorum rege Valentinianus, qui Germanorum fines saepe populando ingressus erat, pacem conclusit. Ammian. 30 2, 29 4.

ib. v. 15. persequendo hosti dum ipse imperator, Istro transmisso, instabat, Merobaudem cum copiis, quibus praefectus erat, vastatum hostium agros misit. Ammian. 30 5.

ib. v. 19. legati Quadorum, in latrones ab optimatibus gentis populati culpa agri versa, de castellis quae in finibus Quadorum Romani exstruxerant conquerebantur. Ammian. l. c.

ib. v. 21. vid. Ammian. 30 6.

p. 192 v. 5. *οὐκ αἴσιον.* vid. Fabrottum ad l. 1 c. Th. de pagan. et Gothofr. *Ritter.*

ib. v. 10. *ἱεροφαντεῖν.* vid. Comm. ad l. 14 c. Th. de pagan. *Ritter.*

p. 193 v. 1. vid. Suidas h. v. recensens Syriani scripta, in quibus tamen carmen hoc loco memoratum omittitur.

ib. v. 8. Merobaudi suspicio erat fore ut Gallicanus quoque miles fidem mutaret. cf. Ammian. 30 10.

ib. v. 9. *γαμετῆς.* scil. *Iustinae,* quae centesimo lapide ab exercitu in villa cum filio degebat. Ammian.

ib. v. 12. Quadrimum eum Ammianus (30 10 ibi Valesius) dixit.

ib. v. 13. cf. Eunapius in Exc. de Legat. p. 19 c. de ea regni inter Valentinianum et Gratianum facta descriptione vid. Tillemont. t. 5 p. 707 not. 3.

ib. v. 18. Roma cum Africa in commune tenebatur. vid. Comm. ad l. 11 de lustral. collat. in f. et Comm. l. 6 de sicar. *Ritter.*

p. 193 v. 20. vid. de Isauris Comm. l. ult. cod. Th. de quaest. et Commentatores ad Marcellinum. sed graeca illustrabit partim Chrysostomus in epp. partim Strabo. *Ritter.*

ib. v. 21. Pisidas eosdem esse qui *Solymi*, Stephanus Byzantinus in utroque nomine auctor est, οἱ Πισίδαι, inquiens, πρότερον Σόλυμοι, et alibi Σόλυμοι οἱ νῦν Πισίδαι. Plinius quoque 5 27 consentit. at Isauros hos ipsos esse qui Pisidae vel Solymi dicuntur, nemo forsan praeter Zosimum dixerit, nisi quis laxe interpretetur nomina, quo modo Florus 3 6 *Isaurum* arcem Ciliciae arcem appellat. *Cellar.* eandem Isaurorum incursionem Ammianus etiam 27 9 indicare videtur.

p. 194 v. 8. quos *Hunni* primos adorti sunt, fuere *Gothi orientales* (Ostrogothi), quibus victis fugatisque Gothorum occidentalium rex Athanaricus ad Danastrim occurrit, cum vero eorum impetum male sustineret, ad montium praerupta confugit, mandato Gothis dato, ut suis quisque rebus consuleret; atque ex his Visigothis fuere illi, qui sedes in altera Istri ripa concedendas petierunt; Zosimus Eunapii aliorumque exemplo Scythos eos appellat. cf. 4 25. de Hunnis consule Hist. Guthrian. t. 15 p. 1 p. 187 sqq. ubi doctiss. vir *Gebhardi* sobrie et circumspecte attingit opinionem Desguignii V. C. ab extremis Sinarum finibus Hunnos repetentis, quam parum exploratam admisit et historiae suae intexuit V. Cl. *Gibbon* vol. 2 p. 574 sqq. *H.*

ib. v. 10. in pervestiganda sede unde Hunni egressi, et per quas terras cursu suo vagati sint priusquam Romanos fines accesserant, studium collocarunt viri doctissimi, *Desguignes* in *Histoire des Huns*, probabilibus quidem ad speciem argumentis, minime vero validis et certis e Sinae confiniis eos excitos in Europam transiisse credens; *Belius dissertatione de vera origine et epocha Hunnorum Avarum et Hungarorum in Pannonia* 1757. inter veteres Ammianus 31 2 ceteris accuratius de eis egit. vide Histor. catholicam Guthrianam t. 15 p. 1 p. 187 sqq.

ib. v. 11. vid. 4 7.

ib. v. 12. Herodotum si attentius legisset Zosimus Eunapiusve, ea quae hic tricatur abessent. de Hunnis enim, ut Wesselingii quoque affirmare auctoritate licet, nusquam quicquam Herodotus dixit, de Sigunnis autem, quo nomine Zosimus, ut res docet, deceptus est, nonnulla, sed longe diversa nec ad gentem aliquam sed ad equos spectantia tradidit. de populis enim ultra Istrum colentibus cum egisset declarassetque unam ibi gentem esse, cuius nomen Sigunnae sit, de equis eorum haec subiicit: τοὺς δὲ ἵππους αὐτῶν εἶναι λασίους ἅπαν τὸ σῶμα, ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βάθος τῶν τριχῶν· μικροὺς δὲ καὶ σιμοὺς καὶ ἀδυνάτους ἄνδρας φέρειν. itaque de Hunnis sunt ea prave accepta quae ad Sigunnarum equos pertinent.

p. 194 v. 20. mores Hunnorum uberius ab Ammiano l. c. explicati sunt.

p. 195 v. 5. in hoc loco quaedam ex Eunapii fragmentis (de Legationib. p. 19) ad illustrandum Zosimum peti possunt. saltem ille narrat ad Valentis animum non exiguos stimulos admovisse simultatem in nepotes ex fratre, qui regnum inter se partiti erant avunculo non appellato; receptis itaque barbaris vires se imperii non parum auxisse ille sibi persuaserat. Ammianus memoriae prodidit, amicorum fortunam imperatoris efferentium, quod ex ultimis terris tot tirocinia traheret augeretque militari provincialium militiae vacationem redimentium tributo thesauros regios, adulatoria oratione effectum esse ut barbaris transeundi venia fieret.

ib. v. 10. eadem in Eunapii fragmentis p. 14 exstant.

ib. v. 18. in provinciarum direptarum numero Pannoniae neque ab Ammiano neque ab Eunapio, qui Thraciam tantum Macedoniam et Thessaliam populatas dicit, mentio facta est; quare deleto eo nomine inferre nomen *Μυσίας* placet, provinciae cum ceteris devastatis situ propioris, tum ab Ammiano in vastatarum et direptarum numero positae. *per omnes latitudines,* Ammianus inquit, *Thraciae barbari vastabundi pandebantur impune, ab ipsis tractibus quos praetermeat Ister, adusque Rhodopen et fretum quod immensa disterminat maria, rapinis et caedibus sanguineque et incendiis et liberorum corporum corruptelis omnia foedissime permiscentes. — consumptis per Scythiae regiones et Moesiae omnibus quae mandi poterant, barbari magnis motibus erumpere ardebant.*

ib. v. 20. in hac narratione seditionis barbaricae Zosimus, et qui ei auctor est in illa re Eunapius, in reprehensionem saltem incuriae vel negligentiae incurrunt: nam servilis, ut Gibbonius iudicat, adulationis certe Zosimus, qui ad vituperandos imperatores quam ad adulandum iis pronioris est ingenii, non insimulandi videntur, dum de Romanorum ducum iniuriis flagitiisque nihil satis graviter memorant. nam si Ammianum legimus, indignamur barbaros Romanorum avaritia foeda redactos ad eam ciborum inopiam ut canum pretio libertas venderetur, adeoque ad necessitatem rebellandi compulsos.

Iniuriam faciunt *Zosimo* cum hoc loco tum passim alibi viri docti, et in his cl. editor, quod modo incuriae, modo adulationis eum insimulant, ubi aliquid omisit, quod narratum ab eo desiderabant. atqui brevitatis studio multa omittere debuit. hoc vero in loco multo minus in suspicionem erat adducendus, cum iam v. 13 de Romanorum avaritia et libidine gravissime esset conquestus. et attigerat haec eadem Eunapius, quem sequitur. quod nonnullis in locis exspatiatur Zosimus, hoc ipse aliquo in loco ea se de causa facere ait, quia alii scri-

ptores eadem omiserant. videtur adeo interdum aliquid persequi latiore oratione, cum is ab aliis aut omissum aut parum diligenter narratum repperisset. aliis in locis hoc spectasse videtur, ut brevitatis taedium temperaret interpositis inter summarie exposita partim digressionibus partim factis mirabilibus copiosius expositis. iudicium in homine haud raro desidero; fidem haud facile; etsi iudicium scriptoris vel sic pro ea aetate haud vulgare agnosco, comparatione cum Christianis scriptoribus facta. itaque quoties, eiusdem rei consiliis ab alio scriptore propositis aliis, Zosimus diversum aut novum consilium aut causam affert, non statim malae fidei aut erroris est accusandus, sed cum ceteris est componendus et altera ratio alteri attemperanda: v. c. sup. c. 7. *H.*

p. 196 v. 1. ἐπὶ Θρᾴκης. cf. Eunap. in Exc. de Leg. p. 14.

p. 197 v. 6. e *Saracenis* nunc inter copias Romanas haberi videmus equestres turmas. Arabes ita appellatos satis constat, et quidem ab initio tribus certas Nomadum. prima eorum memoratio fit sub Marco imp. v. Ammian. 14 4. cf. ibi Vales. add. p. 392. cf. 23 4 p. 368 *scenitas Arabes, quos Saracenos posteritas appellavit.* in Arracenis Plinii 6 32 alii eos latere putarunt. Romanas turmas ab iis fusas legimus sub Commodo a. 192. *H.*

ib. v. 14. ab Ammiano 31 16 copiosius et distinctis temporibus haec narrantur.

p. 198 v. 1. diversa sed ad fidem propiora Ammianus 31 11 tradit, qui Sebastianum non sine voluntate Gratiani sed iussu eius, quoniam Valens ab eo ducem providum illum et prudentem petierat, Italia relicta ad Orientem venisse et peditibus, quibus Traianus ante imperasset, praefectum fuisse scribit. apud Suidam h. v. magna eius laus exstat. fuit in eo ingens vitae durities et laborum patientia, comitas erga milites, et in rapinis eorum coërcendis ac continenda disciplina summa severitas; victum sibi petebat nunquam delicatum, et quemadmodum pericula non aversabatur, ita maxime mollitiem fugiebat; προσκεκρουκὼς δέ (ita Suidas similia fere dictis Zosimi fortasse ex Eunapio afferre pergit) διὰ γνώμης ὀρθότητα τοῖς κατακομισταῖς εὐνούχοις τῶν βασιλέων, εὔκολος ὢν διὰ πενίαν καὶ κοῦφος εἰς μετανάστασιν, διεδέχθη τῆς στρατηγίας. Gothos quosdam ad Hebrum fudit.

p. 199 v. 13. incerta et ambigua est existimatio de prudentia Sebastiani. Ammianus enim Valentem invidia flagrantem virtutis et victoriae Gratiani de Lentiensibus partae, ac simul literis Sebastiani, quae a se in barbaros gesta erant dictis exaggerantis, impulsum, non exspectato ex Occidente auxilio, contra aliorum consilia rem committere fortunae properasse.

p. 200 v. 8. ex iuvene, qui periculum evaserat, imperatorem in casa agresti a barbaris incensa flammis absumptum Romanis compertum fuit. aliis opinio fuit in proelio Valentem vulnere saucium cecidisse; adeo incerta fuit fama de eius morte. Ammian. 31 13.

ib. v. 15. huc pertinet locus ex Ioanne Antiocheno in Excerpt. Vales. p. 847. *Ritter.*

p. 201 v. 1. Illyricum, quod dicionis Theodosii, Sozomeno 7 4 teste, factum, ex sententia Tillemontii (t. 5 p. 716 not. 14) non omne, sed pars modo eius orientalis sub ius iudiciumque Theodosii successit.

X. GRATIANUS, VALENTINIANUS II ET THEODOSIUS (l. 4 c. 25—59).

Eunapii sunt quae his capitibus comprehenduntur, a ceteris scriptoribus partim omissa, partim negligentius et strictius posita, a suspicione tamen calumniationis in imperatores Christianos haud vacua. Ammiani, qui ad Theodosii initia substitit, auxilio et copia carendum nobis est; ex iis autem qui novi accedunt scriptores, nullus est, qui virtutes Ammiani exaequet. utilitatem tamen afferunt ad Zosimum illustrandum Themistius Libanius et Pacatus inter rhetores et sophistas, porro Chrysostomus, Ambrosius, tum Claudianus Synesius et Symmachus, quibus fides modo stabiliri modo labefactari potest.

p. 201 v. 4. ex morbo, quo in hac urbe implicabatur, mora iniecta. Sozom. 7 4. Socrat. 5 6.

ib. v. 5. inter legatos civitatum ad imperatorem missos Themistius fuit, cui rem suam urbs Cpolis mandaverat. vid. orat. Themistii 10. cf. Godofr. ad l. 7 c. Th. de legatis.

ib. v. 15. quae nobis de hoc bello et parta per Modarem victoria innotuerunt, ea fere redeunt ad Zosimi locum hunc. Tillemontius a Modare ad Theodosium victoriae illius gloriam transferre studet.

p. 202 v. 18. secundum Ammianum (31 16), apud quem Gothorum in Asia per Iulium caesorum mentio fit, quamvis summatim, accurate tamen et suo loco facta, barbari non longe post Valentis casum, sed medio tempore inter eius mortem et Theodosii imperium susceptum ad internecionem deleti sunt (cf. Tillemont. t. 5 p. 714 not. 11). itaque Theodosio rem nuntiare Iulius non potuit, quemadmodum a Zosimo (p. 203 16 sqq.) memoriae proditum est.

p. 203 v. 5. *Magister militiae* ab Ammiano vocatur.

p. 204 v. 3. Ammianus: *datis tectioribus literis ad eorum rectores Romanos omnes.*

p. 204 v. 7. Ammianus: *exspectatione promissi stipendii securos ad suburbana productos.*

ib. v. 17. Ammianus: *quo consilio prudenti sine strepitu vel mora completo, orientales provinciae discriminibus ereptae sunt magnis.*

ib. v. 21. facilem accessum ad Theodosium fuisse testatur etiam Themist. or. 15 p. 190, Pacat. Paneg. c. 17 et 21.

p. 205 v. 1. *Magistrorum militum*, duobus a Constantino institutis, numerum filii ipsius auxerunt. nam quattuor per regnum eorum apud Ammianum (16 7 ibi Valesius) occurrunt. in Occidente perpetuo bini fuerant, in Oriente ad quinos. in Notitia utriusque imperii magistrorum militum nomina et dignitates ita indicantur: I. *Magister militum in praesenti*, qui legiones palatinas VI habebat, vexillationes palatinas equitum V, vexillationes comitatenses equit. VII, auxilia palatina XVIII. II. *Magister militum in praesenti*, qui legiones palatinas VI, vexillationes comitatenses VI, legiones palatinas VI, auxilia palatina XVII. III. *Magister militum per Orientem*, qui vexillationes comitatenses VI, legiones comitatenses IX, pseudo-comitatenses X. IV. *Magister militum per Thracias*, qui legiones comitatenses XXI, vexillationes palatinas equitum III, vexillationes comitatenses equit. IV. V. *Magister militum per Illyricum*, qui legiones comitatenses VIII, legiones pseudo-comitatenses IX, legionem palatinam I, auxilia palatina VI. vid. Pancirolli ad Not. Dign. utriusque imperii in Thes. Graev. t. 7.

ib. v. 15. δαπάνην. vid. c. 33.

p. 206 v. 5. ut ab imperatore crimen magistratuum pretio venditorum amoliantur, ad Symmachum l. 3 ep. 81 provocant, qui in magistratibus constituendis severum eius iudicium laudat. ea vero cum in epistola ad Rufinum, cui fratrem commendatum cupiebat, scripta sint, non magis fidem habent quam quae ex Pacati Panegyrico c. 17 laudantur, quaeque pro lubitu etiam in contraria trahi posse videntur. maior est fides penes Chrysostomum (or. 16 ad pop. Antiochenum t. 2 p. 164 ed. Bened.), qui cum Zosimo conspirat: *ἐκεῖναι μὲν γὰρ αἱ ἀρχαὶ οὐ πάντων εἰσὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀποδείξεις· χρημάτων γάρ εἰσιν ὠνηταὶ καὶ φίλων κολακείαις γίνονται.* cf. tit. c. Th. ad leg. Iul. de ambitu.

ib. v. 8. cf. l. 13 c. Th. de suscept. et ibi Comm. provinciis numulariorum quaestui committendis cum iam a superioribus datum sit imperatoribus exemplum (nam Valentinianum Ammianus 30 9 laudat, *quod provincias venales non habuerit*), ea res nova atque insolens haberi non debet.

ib. v. 12. copiarum admodum exiguum numerum sub Theodosio fuisse, etsi Themistius a Theodosio maiores copias quam unquam habuerit orbis Romanus habitas fuisse pronuntiat,

non sine fide traditum habebitur, dummodo utriusque testimonium de diversis temporibus intelligatur. multitudinem enim militum postmodum magnopere auctam fuisse vel ipse Zosimus (c. 30) exponit accuratissime.

p. 206 v. 14. huc pertinet locus Libanii (orat. ad Antiochenos p. 18 ed. Morell.), in quo fortunam divitum olim familiarum deplorat, quae ita ipsius aetate opibus erant destitutae ut ad penuriam omnium rerum egestatemque redactae essent.

p. 207 v. 4. vid. Comm. ad l. 7 c. Th. de pagan. habuerunt enim gentiles sub Theodosio annis 379 et 380 adhuc potestatem adeundi templa, quae adempta iis a. 381. vid. infra c. 33 in fin. *Ritter.*

ib. v. 6. etiam Synesius (de regno p. 21 seqq.) auctor est, adscriptam militum numeris a Theodosio barbarorum colluviem esse, civesque vacationis a militia commodum pretio sibi comparasse; quae quidem collatio alendo barbaro militi, quandoquidem ad stipendiorum necessitates ne religione quidem sacrisque templorum imperator abstinuit (Zosim. 4 59), haud suffecisse videtur. quicquid postea hostibus oppositum roboris, barbarorum magis quam Romanorum fuit. in bellis adversus Maximum et Eugenium tyrannos, Gothorum plus quam viginti milia stipendia fecerunt (Iornandes de reb. Get. c. 28. cf. Zosim. 4 45 et 57); Cpolim ingens barbarorum multitudo deducta (Themist. or. 18), et Pannoniae urbes, *populationibus iamdudum evacuatae, a militantibus sub Theodosio Scythis impletae sunt* (Pacat. Paneg. c. 32).

p. 209 v. 10. in explicando eo bello quo barbari per tres annos provincias populando Romanas vexarunt, Zosimus copiosus quidem, sed non satis diligens fuit; quippe tempora, quibus quaelibet res gesta sit, notare et incursiones suo ordine memorare neglexit. inde factum est ut ex omni narratione eius nihil amplius liquido constet, quam quod Theodosius, antequam Gratiani auxilio adiutus esset, modo victor modo victus fuit, ope vero Gratiani barbaros fusos finibus expulit; quibus rebus nec ceteri refragantur scriptores.

p. 210 v. 4. sine praesidio et tutela urbem Thessalonicam et regionem circumiacentem fuisse Ambrosius testatur ep. 22.

ib. v. 24. *θρίαμβον ἐκτελῶν.* haec etsi invidiose, ut quibusdam visum, in imperatorem Christianum dicta non sint, certe tamen cum temporum ratione haud convenienter exposita sunt. ab aliis enim (Philostorg. 9 19) memoriae proditum est, profligato iam bello, de barbaris ad Sirmium superatis triumphatum esse.

p. 211 v. 2. *συνεκτείνων δὲ τῷ τῆς πόλεως μεγέθει τὴν τῆς τροφῆς ἀμετρίαν*, h. e. *tanto maiore luxu nunc usus, quo maior esset urbs, in quam se contulerat:* sc. cum in exigua urbe exi-

guae profusionis opportunitates et copiae sunt. non probo acumen scriptoris; hunc tamen in sensum verba esse dicta manifestum fit. nec paullo ante θρίαμβον ἐκτελῶν de vero triumpho accipiendum est; agitur de ingressu in urbem Cpolim Novemb. a. 380. itaque nec tempora permutasse Zosimus videri debet. omnino illius, aut potius scriptoris, quem ille sequitur, auctoritatem in Theodosii rebus nolim equidem prorsus elevandam ac spernendam habere. quae enim de corruptelis aulae et imperii memorantur, cum rerum conditione nimium conveniunt, quae aut tum fuit aut sub filiis Honorio et Arcadio insecuta est. quorum enim malorum hic excrevit seges, iacta erant semina iam superioribus Theodosii temporibus. quo magis miror acutissimum virum, Gibbonum, tanta in eum indulgentia uti. *H.*

p. 211 v. 18. cum detrimento rei publicae imperator Gothos, postquam nomen eorum delere frustra tentarat, oblata per Saturninum ultro pace in fines imperii recepit, agrosque eis in Moesia et Dacia ripensi assignavit. Synesius de regno p. 25.

ib. v. 21. vitae luxuriis ac voluptatibus deditae notam a Theodosio neque Victor, legem memorans ministeria lasciva psaltriasque comissationibus adhiberi prohibentem, neque Pacatus, mensae imperialis impensas dicens imminutas iussu imperatoris esse, amovebunt, neque contra Zosimi (c. 28, c. 41, c. 50) et Philostorgii (11 2) luxuriem Theodosii reprehendentium auctoritatem continentiae laudem vindicabunt. quanta enim in laude Panegyrici, aut in lege aliorum luxuriis modum statuente, inesse potest vis ad abstinentiam imperatoris et alienum a libidinibus et voluptuosa vita animum demonstrandum?

p. 212 v. 7. τὰ θεῶν ἔδη (ut pro εἴδη legendum esse diximus). primum sacrificia fieri et intrari templa adorandi numinis causa interdictum; mox haruspicia etiam institui prohibitum. templa sine iussu imperatoris demolitus est plebis et militum a monachis concitatus furor (Liban. or. pro templ. gent. non exscind.).

ib. v. 14. res ea eget luce ex aliis scriptoribus affundenda. Gothi ducibus Fritigerno Allotho et Saphrace, quos Germanorum Zosimus ductores nimis lato vocabulo facit, cum post Valentis obitum a Cpoli ad usque Alpes Iulias praedando vagati, a Theodosio anno 379 repulsi, et traiecto Istro ad suos redire coacti essent, eo aegrotante divisa bifariam multitudine flumen iterum transierunt, ita ut Fritigernus ad Thessaliam Epirum et Achaiam praedandam digrederetur, reliqui cum Alatheo et Saphrace Pannoniam peterent. Gratianus, cognita re, e Galliis, quo tumultus Vandalici causa erat cum copiis profectus, motus hostiles, demulcendo animos muneribus potius quam armorum vi cogendo, sedavit, factamque pacem Theodosius, postquam convaluerat,

ratam habuit. Iornandes de reb. Get. c. 27. cf. Sozomen. 8 4, Socrat. 5 6, Idat. ad a. 379.

p. 212 v. 18. Moesiam et Pannoniam si cum Tillemontio (t. 5 p. 729 not. 8) aut Valentiniani aut Theodosii fuisse credere velimus, non idcirco tamen alterutrius potestati eas subtractas a Gratiano et barbaris in dicionem traditas statuere licet; sed transeundi modo per illas ad Istrum traiiciendum, quo maturius ab eorum vexationibus liberaretur, copiam eis esse factam. Zosimus quidem illas provincias Gratiani dicere videtur (c. 30).

p. 213 v. 3. cf. Ammianus 27 5.

ib. v. 18. *Σκύρους.* de *Scirris* loquitur, qui ab extremis Vistulae ripis processerant. *Carpodacas* probabile fit, esse Carpos Daciam incolentes. *H.*

p. 214 v. 4. hanc barbarorum, qui *Odotheo* duce Istrum traiecerant, internecionem a. 383 factam pro eadem haberi video cum altera in a. 386 referenda, quo Honorius primo Consul fuit, c. 38 memorata. sane utriusque auctor Promotus, et ratio utriusque haud absimilis, inprimis si Claudianum audimus, etiam in altera hac Odotheum et Greuthingos commemorantem, de 4 cos. Honor. 623 sqq. potuit tamen Odotheüs bis Istri transitum tentare et bis cladem accipere. altera tamen clades a. 386 multo illustrior est, cum et Theodosius de ea triumphum egerit et Columnae Theodosianae argumentum ad eam referatur. mox v. 21 *νικωμένους* non erat tentandum*): nihil frequentius, quam *νικᾶσθαι θυμῷ*, *ὀργῇ*, et aliis animi affectibus *ἡττᾶσθαι*. *H.*

ib. v. 13. id etiam imperatorem apud milites in contemptum adduxit, quod ludicra levia et inania potiora quam rei militaris curam habebat. cf. Ammian. 31 10.

ib. v. 21. nihil in his quod a probabilitate abhorreat aut fidem Zosimi labefactare possit. interim Sulpicius Severus (Dialog. 2 7) et Orosius (7 34), consilio et culpa seditionis a Maximo aversa, non cupiditate regni eum ad tyrannidem occupandam stimulatum, sed vi militum adactum fuisse narrant.

ib. v. 22. Hispanum natione fuisse diserte notat Zosimus, ut errent qui Britannum faciunt. Socrates quidem (5 11) *Μάξιμος ἐκ τῶν περὶ τὰς Βρεττανίας μερῶν ἐπανέστη τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ*, sed ex his verbis non intelligitur eum ex Britannia oriundum esse, sed inde rem Romanam invasisse. *Barthius.* observatum est idem a Tillemontio. *Ritterus* addit Maximorum familiam Romae fuisse, in quibus erat is qui Valentinianum A. occidit, et senator de quo Procop. Goth. 1 25 et luculenter Vandal. 1 4.

p. 215 v. 21. Lugduni in Gallia, non Singiduni in Moesia imperatorem a suis desertum et ab hostibus captum caesumque esse docet cum aliis inprimis Ambrosius, cui cum rei ex pro-

*) Reitemeierus volebat *κινουμένους*.

pinquo verius comperiendae copia fuerit, fides habenda potissimum. neque Zosimi verbis emendatio, quam proposuit *de la Bastie* (Mem. de l'Acad. des Inscr. t. 15 p. 81), ut ἐν Λουγδούνῳ pro Σιγιδούνῳ scribatur, etsi pronus in istis nominibus lapsus et a scribarum oscitantia haud alienus videtur, ullam afferre potest medelam, quia fuga per Rhaetiam Noricum Pannoniam et Moesiam facta manifeste repugnet.

p. 216 v. 1. vid. ad hoc caput leg. 7 c. Th. de ins. his quae sub tyrannis. *Ritter.* plura in hoc capite indocte *de Pontificum origine* et sacerdotio tradita sunt; intacta a cl. interprete relicta, quia, puto, in oculos incurrunt. ceterum *de Pontificatu maximo imperatorum* multa sunt disputata. v. Pagi ad a. 312. Bosii Diss. in t. 5 Thes. Graev. et al. praeter numum in notis ad v. 22 e Spanhemio notatum exstat unus et alter cum epigraphe P. M. ap. Bandur. Numism. t. 2 p. 246, 247 add. p. 298 col. 2. *H.*

ib. v. 11. aliam etymologiam tradunt Dionysius Halicarnasseus 2 132 et Varro de l. l. 4, ex eo pontifices dictos esse, *quod ab iis sublicius pons et factus primum et restitutus saepe, cum sacra et uls et cis Tiberim non mediocriter fierent.* itaque si verbum verbo reddendum est, pontifices sunt γεφυροποιοί. *Sylburg.* unde Zosimus vana haec et absurda de pontificum origine hauserit, nemo dixerit. simulacra prima in Thessalia fuisse confecta, hominum fortasse exstitit opinio seriorum aetatum. ex Thessalia sane migrasse narrantur Pelasgi, qui inter Aborigines sedes obtinuerant. Gephyraeos novit antiquitas (v. Herodot.), sed ab his a Zosimo nominatis haud dubie alienos.

ib. v. 22. et Constantinum, iam tum vere Christianum, et Valentinianum cum Valente pontificis mox titulo usos esse ex inscriptionibus constat apud Gruterum et alios. *Cellar.* in numo Constantini istum titulum vidit Spanhemius Diss. num. t. 2 p. 415.

p. 217 v. 4. inique hoc ab nonnullis in dubium vocatum; quorum dubitationibus dispellendis operam dederunt I. A. *Bosius* diatriba de pontificatu max. imperatorum R. Christian. (in Thes. Graev. t. 5) et *de la Bastie* du souverain pontificat des empereurs Romains (Mem. de l'Acad. des Inscr. t. 15 p. 75 seqq.).

ib. v. 11. spectat haec Theodosii simulata in Maximum observantia ad a. 384, ut adeo *Cynegii* profectio in Aegyptum non multo serior esse possit. data est ad eum l. 9 c. Th. de Paganis a. 385, qua extispicina interdicitur. ex Zosimo insuper discitur, ei mandatum fuisse, ut templa per Orientem, Aegyptum et Alexandriam occluderet. *H.*

ib. v. 21. teste Pacato (Panegyr. c. 43) Maximus cum arte simul suae rei consultum vellet, omnia quae ageret auctoritate geri Theodosii fraudulenter militibus persuasit, quo facto videtur non milites modo, ut in fide manerent et ad bellum enixius operam navarent, sed historicos etiam decepisse, ut ei a

Theodosio ius regni factum crederent, cui rei imperator ipse, imaginum honore sibi Maximum aequando, multum adiecerat fidei.

p. 218 v. 2. l. 9 c. Th. de paganis haec illustrabit. *Ritter.* de Cynegio vid. Prosopogr. c. Th.

ib. v. 5. vid. Comm. l. un. de his qui ad statuas confugiunt. *Ritter.*

ib. v. 14. observante Lindenbrogio ad Ammianum 27 11 Prothingi apud alios audiunt Gruthingi, Greuthingi, Gothunni, Gautunni, Trutungi, Vithungi. in tanta scripturae huius nominis diversitate si quis aut *Προθίγγους* retinere, aut, ut ad vulgare nomen magis Zosimi scriptura attemperetur, cum Salmasio (ad Vopisci Probum c. 18) *Γροθίγγους* emendare malit, neutiquam male agere videtur. etsi enim hoc, quod Zosimus eam gentem esse ait antea plane incognitam, in Grothingos, gentem longe ante notam, non quadrat, poterit tamen erroris ratio facile declarari. initio enim capitis 35, ubi gentis, cuius nomen non editum est, incursio in fines Romanos facta memoratur, barbari eam fecisse dicuntur non modo qui Istri accolae erant, sed alii quoque, quorum sedes longinquae erant et ignotae. commixtionem eam barbarorum et cognitorum et obscurorum Zosimo fuisse fraudi suspicamur, ut Grothingorum, gentis Gothicae satis notae, nomen barbaris nondum auditis et incursionis sociis attribueret. *R.* *Προθίγγους* expungendos et *Γροθόγγους* esse refingendos dubitari nequit. sunt *Greuthingi,* qui ex Ostrogothis fuere. quod omnibus cis Istrum habitantibus barbaris, qui et ipsi Gothi erant, nomen antea inauditum fuisse dicitur, pro horum temporum fama dictum videtur. sane si Greuthingi iidem sunt qui Iuthungi Gothunni et multis aliis modis scribuntur, iam Claudii II illi et mox Aureliani temporibus in notitiam venerant. *H.*

p. 219 v. 22. ne nimis obscura sit narratio cladis huius Greuthingis in Istro illatae, monendum est navibus secundum litus inter se colligatis, triplici earum ordine facto, interclusisse Promotum traiicientes barbaros ab litoris aditu. ad eosdem spectant p. 220 16 *τὰ εἰς μῆκος συνηγμένα πλοῖα:* nam ita legendum esse pro putido *συγμένοις* nolim dubitare. observandum porro *τοῖς δὲ λοιποῖς ἁπαντῶν* esse pro *σὺν τοῖς λ. cum alia parte navium occurrit* hostibus. sic et mox *ταῖς τε ναυσὶ μεγάλαις* pro *σὺν τ.* porro *τοὺς ταῖς ναυσὶ περιπλέοντας διαφυγόντα*, leg. *παραπλέοντας:* nam sunt triremes, quae remigio concitatae erant. quae vero sequuntur, ad alterum Istri litus spectare debent, unde discesserant, quod nando cum petiisset pars, periere *τοῖς περὶ τὴν ἠϊόνα τοῦ ποταμοῦ παροῖς ἐμπεσόντες.* quid in *τοῖς παλτοῖς* lateat, non assequor. exspectabam cautes, scopulos acutos, qui-

bus affliguntur. an excidit vox: *τοῖς περὶ τὴν ἠϊόνα τοῦ ποταμοῦ παρατείνουσι σκοπέλοις?* *H.*

p. 221 v. 4. si Claudiano poetae fides sit (de 4 cons. Honorii 633), Theodosium proelii periculum ipsum adiisse credendum est. sed poetam adulationis et historicum invidiae suspicio premit. de Gruthungis Theodosius cum Arcadio filio triumphum egit (Idat. et Marcellin. Chron. ad a. 386), et hic patri in huius victoriae memoriam Cpoli columnam posuit. vid. *Cyllius* topogr. Cpol. 4 7. monente *Rittero* bello Grothingico data l. 22 de annon. et trib. l. 113 de decur. ubi Godofredus et huius belli meminerit.

ib. v. 13. Scythia haec Thraciae provincia fuit, quod etiam ex Festi Rufi breviario c. 9 et Notit. imp. Orient. constat. *Cellar.* cf. inf. 5 10 fin.

p. 222 v. 20. vid. l. 1 c. Th. de his qui ad eccles. confug. *Ritter.* in hac de Gerontio narratione ab historiae, quae res imperii Romani exponere debebat, dignitate tam aliena, Zosimi iudicium et artem admodum desidero. in antecedentibus nonnulla vix satis assequor. *H.*

p. 223 v. 21. seditionem Antiochenorum a duobus oratoribus, Libanio et Io. Chrysostomo, qui tempore turbarum motarum utrique in urbe praesentes erant, expositam habemus. subiiciente *Rittero* ad hunc locum pertinent ea quae ex Io. Antiocheno in Excerpt. Vales. p. 851 de Theodosio Iun. recensentur, cum de maiore intelligenda sint; videntur ea ex Chrysostomi homiliis de Statuis desumpta, in quarum una plane eadem occurrit imperatoris sententia. cf. l. un. ff. quis imper. maledixit.

p. 224 v. 7. missum esse aliquem Cpolim, qui iram imperatoris leniret, nuspiam in oratione Libanii (or. 14 p. 389) legimus, sed Hellebichum et Caesarium in seditionis auctores inquirere iussos venisse Antiochiam et causa cognita noxios in vincula duxisse, quibus delicti mox ab imperatore data venia est. ceterum hic locus argumento erit orationem illam Libanii, quam alii in declamationum numero ponendam existimant, a Zosimo pro vera tamen et genuina fuisse habitam; etsi tam diversa a Libanio tradit, ut eam ne inspexisse quidem videatur.

ib. v. 13. vid. Comm. ad l. 3 de prostasia et not. d ad l. 55 de decur. *Ritter.* cf. Boissonad. Eunap. 1 p. 555 med.

ib. v. 15. provinciarum, in quas divisa Palaestina erat, prima consularis, secunda et tertia praesidiales fuerunt. vid. Notit. imperii tit. 7 p. 1626 Thes. Graev.

p. 226 v. 18. *ὥς εἴρηταί μοι πρότερον.* v. supr. 4 19 in. *H.*

p. 227 v. 12. reprehendunt Zosimum, quod mores contrarios in eodem homine tradat; etenim Theodosium, cum adversus tyrannum occulte bellum pararet, ambitiosum et alacrem, hic autem, in vindictae sumendae opportunitate, ignavum et ut

labores bellique pericula aversantem perhiberi. potest ita res se habere, ut Zosimus iusto iniquior in Theodosium sit, potest etiam excusari illa contradictio partim morum in Theodosio vicissitudine, infra exposita, tum mutato rerum statu; quippe cum Italia amissa esset, ei in belli civilis graviore mole periclitandum erat. legatio ad Theodosium missa, expositis iis quae a Maximo mandata erant, reversa domum neque spem neque repulsam tulit.

p. 228 v. 13. firmat Zosimi fidem testimonium Claudiani; et Tillemontius nihil agit, qui a Theodosio amoris flagrantis vim quasi maculam pietatis in eo celebratae amovere et abstergere studet, et levi subnixus argumento, ad annum priorem nuptias eius refert.

ib. v. 20. τεθνεώς. anno 388. vid. Idatius et Gothofr. ad l. 9 de pagan. *Ritter.*

ib. atqui exstant ad Cynegium pr. pr. lex 23 c. Th. de suscept. praepos. et arcariis coss. Timasio et Promoto, 4 Kal. Decembris, et l. 5 c. Th. *tributa in ipsis speciebus inferenda esse* 15 Kal. Ian. iisdem coss. unde quia ad Tatianum iisdem coss. lex 17 c. Th. de haeret. 3 Non. Maii, lex 9 *de falsa moneta* 5 Kal. Iulii, lex 5 *de quaestion.* 8 Id. Sept., et l. 120 *de decurionib.* 16 Kal. Ian. datae sunt, etiamnum vivo Cynegio lectum fuisse praef. pr. Tatianum colligitur. quid? quod anno praecedente Theodosio II et Cynegio coss. ad eundem sit lex 2 c. Th. *de Fabricensibus,* 15 Kal. Nov. et coss. Honorio N. P. et Euodio, anno 386 l. 16 c. Th. de accusat. et inscript. *Reinesius.* haec observatio Reinesii male se habet et confusa sunt tempora. vid. etiam Comm. ad l. 16 c. Th. de haeret. *Ritter.*

p. 229 v. 1. vid. l. 15 de quaest., l. 119 de decur., l. 19 de extraord., et inprimis Comm. ad l. 2 c. Th. de his qui super religion. de hoc Tatiano Lycia oriundo agit integra lex 9 c. Th. de indulg. crim., quomodo quidem interpretatus est Gothofr. sed quem hallucinatum esse scribit et probat Pagi. *Ritter.*

ib. v. 2. nempe comes S. L. quando data est ad eum lex 1 c. Th. de Fabricens. et l. 8 de fals. mon. *Reinesius.*

ib. v. 3. τῇ πατρίδι. indubitate haec ad Aquileiam spectant. quoniam autem Tatiano patria non Aquileia sed aut Lycia aut Thessalonica fuit, pro Ἀκυληΐας visum est Pagio melius rescribi Θεσσαλονίκης. equidem vocem Λυκίας ut permutationi cum Ἀκυληΐας faciendae propiorem substitui malim. cf. Tillemont. t. 5 p. 761 not. 50.

ib. v. 4. de Proclo vid. l. 9 c. de annon. civ. *Ritter.* cf. Prosopogr. c. Th.

p. 230 v. 7. Theodosium ipsum mari Italiam petiturum esse hosti opinio fuit. Oros. 7 35.

ib. v. 11. pugna ad Aemonam Pannoniae facta, Maximo,

qui victus fuga evadere et Aquileiae moenibus se tutari quaerebat, Theodosius instabat. cf. Pacatus Paneg. c. 30 seqq. Oros. 7 35, et Socrates 5 14 ex quibus historia huius belli suppleri potest.

p. 230 v. 22. huc pertinent fragmenta historici veteris, quae servat liber 2 Gregorii Turonensis. *Ritter.*

ib. 23. apud Victor. ep. et in numis et inscriptionibus Augusti nomen gerit.

p. 231 v. 3. his addi potest, quod in Sicilia superatae sunt copiae Maximi (Ambros. ep. 17), et quod victoria sua Theodosius moderate usus est (Paneg. Pacati l. c.). de morte Andragathii cf. Claudian. in 4 cons. Honorii. Oros. 7 35, Socrat. 5 14.

ib. v. 11. rebus Occidentis pacatis ordinatisque Theodosius, postquam tres annos erat Mediolani commoratus, in Orientem reversus est.

ib. v. 13. eo ipso tempore Iustina morte decessit. Rufin. 2 17. cf. Sozom. 7 14.

ib. v. 21. *Μακεδόνων.* vid. l. 2 c. Th. ad leg. Corn. de sicar. *Ritter.*

p. 236 v. 15. cadunt igitur haec gesta in a. 391: nam consul Rufinus a. 392. mox p. 237 14 *τὴν ἐπὶ θανάτῳ* subint. *ὁδόν, πορείαν.* et quod sequitur, *σχολαίτερον ἀπιὼν ἔφθασεν ἤδη πεσοῦσαν τὴν κεφαλήν*, transitive dictum puto *ἔφθασε* pro *ἐποίησε φθάνειν πεσοῦσαν.*

p. 236 v. 18. sequentia illustrant leges 1 de peculat. et l. 12 et 13 de bon. proscr. et 9 de indulgent. crimin. vide ibi comm. Godofr. adde l. un. de possessione ab eo qui bis, ibique not. b. *Ritter.*

ib. v. 24. ob Lyciam male administratam vel in Lycia aliquid delictum in ius tractum fuisse apparet e lege 9 c. Th. de indulg. crim. impp. Arcadio et Honorio, coss. iisdem. *Reinesius.* legem dictam aliter interpretatur Iac. Godofredus commentar. in Theod. cod. nempe Lyciam infamatam fuisse propter damnatum civem Lycium, Tatianum, cuius summa culpa fuerit, ut ipsius legis verba habent, *temporalis offensio deterrimi iudicis inimici,* id est Rufini. *Cellar.*

p. 237 v. 11. Aquileiae scilicet, ut ex cap. 45 apparuit; sed anno 392 coss. Arcadio et Rufino usque ad mensem Iulium fuit in officio. exstat enim l. 127 c. Th. de decurionib. ab impp. Theodos. Arcad. et Honorio data, coss. Arcadio A. II et Rufino, prid. Kal. Iul. Cpol. *Reinesius.* sed vid. not. ad p. 229 3.

ib. v. 14. suburbium hoc *Peram* (quasi *Περαίαν* seu *πέρας κόλπου*) et *Galatam* vocant. est vero trans sinum qui *Κέρας* dicitur. *Leunclavius.*

p. 238 v. 1. in describendis Arbogastis moribus scriptores

in diversa abeunt. Suidas h. v. eum laudibus effert, Orosius 7 35 et Socrates 5 25 reprehendunt; quem dissensum morum bonorum pravorumque consortio in uno eodemque homine haud infrequenter observato attribuere oportet.

p. 238 v. 5. ὅσα μὴ καλῶς. cf. Sozom. 7 22.

ib. v. 11. γράμματα, quae Libanius γραμματεῖα, Sozomenus et Synesius διατάγματα, Ammianus *literas* vocat, sunt codicilli, iis quibus magistratus aut provincia conferretur ab imperatoribus dati.

ib. v. 22. auctor Hist. Miscellae 13 11: *grammaticus quidam nomine Eugenius, literarum Latinarum doctor, relinquens scholas in palatio militabat, eratque imperatoris Valentiniani antigraphus et propter eloquentiam a multis honoratus. Cellar.* a Socrate etiam appellatur Eugenius ἀντιγραφεὺς τοῦ βασιλέως.

p. 239 v. 1. de *Richomere* cf. Prosopogr. c. Th.

ib. v. 17. cum ea res non in hominum oculis facta, cumque, ne scelus emanaret, occultata esset, varia inde fama diversaeque narrationes ortae sunt. Socrates 5 25 et Sozomenus 7 22 ab eunuchis imperatorem dormientem, spiritus via interclusa, interemptum tradunt; Philostorgius 9 1, Orosius 7 35 et Rufinus 2 31, licet in nonnullis rebus discrepent, in eo tamen consentiunt, Valentiniano suffocatione interfecto, quasi ipse sibi manus intulisset, famam in vulgus sparsam esse. cf. Godofred. ad Philostorgium l. c.

p. 241 v. 3. quae de rixa et caede principum barbarorum in imperatoris aula Eunapius scripserat, in Excerptis de Legat. servata adhuc exstant.

ib. v. 6. Eunapius l. c. ὅμως καὶ ὁ βασιλεὺς τιμῶν οὐκ ἔληγεν, ἀλλ' ὁμοτραπέζους εἶχε καὶ ὁμοσκήνους καὶ πολύ τι φιλόδωρον εἰς αὐτοὺς ἦν.

p. 242 v. 10. Eugenio tyrannide deiecto totius exercitus dux factus est Stilicho. vid. Zosim. 5 4.

ib. Σερήνῃ. uxor Stilichonis. vid. Olympiodor. ap. Photium.

ib. v. 12. de Gaina Palladius p. 52 t. 13 opp. Chrysost. *Ritter.*

ib. v. 14. in laude Bacurii cum Zosimo convenit Rufinus (2 33), ex Iberia vero eum oriundum scribit.

ib. v. 19. ἐπ' ἤματι. vid. l. 4 c. Th. de haeret. et ibi comm. *Ritter.*

p. 243 v. 5. Honorium a patre ut socium belli in Italiam ductum esse, etsi Marcellinus in Chronico cum Zosimo tradat, id tamen et pluribus validioribusque testimoniis Claudiani (in 3 consul. Honorii 78 seqq.), Rufini (2 c. ult.), Sozomeni (4 c. ult.) et Philostorgii (11 2) refutatur, qui serius nec nisi pugna cum Eugenio facta eum arcessitum testantur.

p. 243 v. 13. cum primo die adversa fortuna ad noctem usque dimicatum esset, nocte subsecuta Theodosius parte barbarorum cum Arbogaste ad occupanda idonea loca missorum ad se deficiente, mox pugna facta turbine fortuito adiutus victoriam reportat. vid. Ambrosius (ep. 62), Claudianus (in 3 cons. Honor. 63 seqq. et in 4 cons. Honor. 69 seqq.), Orosius (7 35).

ib. v. 14. sunt in his nonnulla ab aliorum fide aliena et propterea in invidiam auctoris versa. de defectu solis alii tacent, sed tempestatem narrant; quae ingenti ventorum vi coorta, nec vero primo sed altero die, ubi secundum confligebatur, hostes Theodosii ita vexavit ac turbavit ut facile ipse superior evaderet. solis autem eclipsis iam priore anno, quemadmodum a Marcellino adnotatum est, ingens fuit; anno 394 vero, quo bellum illud gestum, paulum modo et ut in Asia sentiri posset, sol defecit die 16 Aprilis hora vespertina, sequente anno 395 toto orbe ad centrum usque die 16 Aprilis hora matutina. vid. *Chronologie des Eclipses par Mr. Pingré,* à Paris 1766 fol.

p. 244 v. 12. ad hoc caput pertinet lex 9 c. Th. de infirm. his, quae sub tyrann. l. 11. 12 eius tit. et l. 9 de desertor. inprimis sequentia capita hinc lucem accipiunt. *Ritter.* non omnia congruunt quae de proeliis commissis et victoria parta tradiderunt Ambrosius (div. 3), Sozomenus (7 24), Socrates (5 25), Orosius (7 35), Theodoretus (5 24), Rufinus (2 33).

p. 245 v. 3. ad h. l. cf. lib. 5 38 p. 301 11 seqq. paulo ante senatus non in animum inducit *συνενεχθῆναι τοῖς περὶ τὴν τῶν θεῶν ἀποκλίνασι καταφρόνησιν;* nec aliter Suidas in Θεοδόσιος. ut adeo sit dictum *ἀποκλίνειν περὶ τὴν καταφρόνησιν*, quod debebat esse *εἰς* vel *ἐπὶ τὴν καταφρόνησιν τῶν θεῶν.* in seqq. aliqua luxatio verbis insidet: non enim cohaerent *τῶν δὲ ἀπὸ τῆς γερουσίας — εἰπόντων — ἡ Ῥωμαίων ἐπικράτεια — γέγονε*, etsi nec aliter Suidas legit. ut medela fiat, tollendum arbitror *δὲ* ab initio, ut verba *τῶν ἀπὸ τῆς γερουσίας* iungantur cum superioribus; et mox interpungendum post *ὄντος*, ut sententiarum ordo sit: *τότε δὴ ὁ Θεοδόσιος τὸ δ. ἔλεγε — χρημάτων, τῶν ἀπὸ τῆς γερουσίας μὴ κατὰ θεσμὸν εἰπόντων πράττεσθαι τὰ τελούμενα, μὴ δημοσίου τοῦ δαπανήματος ὄντος. διὰ τοῦτό τε* (l. *δὲ*) *τοῦ θυηπολικοῦ θεσμοῦ λήξαντος* (sunt verba scriptoris, non senatus) *καὶ τῶν α.* *H.*

p. 245 v. 4. non immerito mireris nullam a Zosimo factam esse memorationem de restituenda ara Victoriae in senatu Romae, quae res ad a. 384 spectat, libello a Symmacho praef. urb. Valentiniano oblato. v. eius Epistol. lib. 10 54.

p. 246 v. 5. non Romae sed Mediolani Honorius imperator factus est. vid. Pagi Crit. Baron. ad a. 395.

ib. v. 6. vertendum est *ἐπανιών* non *dum revertitur,* sed *dum reversurus erat* (ut lib. 2 c. 17 p. 82 5), quia non modo ceteri

scriptores, sed Zosimus ipse (p. 250 16) in Italia (et quidem Mediolani) Theodosium e vita excessisse scribit.

XI. DE ARCADIO ET HONORIO (l. 5 c. 1—25).

Libro quinto ingredimur historiam a Zosimo non perfunctorie et viae muniendae ad alia tantum causa, ut superior historia scripta fuit, sed pro consilio incepti primario summo cum studio ac cura dispositam et explicatam, in qua Eunapianae historiae postrema persecutus est, tanquam scriptoris qui res suae aetatis et sub oculis suis gestas scriberet. a suspicione in quam ob religionis studium tum Eunapius tum Zosimus a Christianis adductus fuit, in his historiis, quae iniquitati et sugillationi isti nullam opportunitatem praebent, immunis uterque esse debet. in rebus ipsis exponendis Eunapius, quantum ex Zosimo iudicare licet (nam ex ipsius historia nihil in fragmentis servatum est quod huc pertineat, et praeter locum in vita Maximi — vid. Comm. Hist. c. 5 — quaedam modo in Suida inde supersunt), ita versatus est ut historiam Orientis, quippe ad notitiam propiorem, accuratius enarraret, veluti nuptias Eudoxiae c. 3, Alarichi in Graeciam incursionem c. 5—8, caedem Rufini c. 7, Timasii Bargi, Abundantii c. 8—11, inprimis rebellionem Tribigildi c. 13—19 et Gainis c. 19—23, et concitatos ob Ioannem episcopum tumultus c. 23. 24. res vero in occidentali regno gestas parum diligenter tradidit, alias perturbate et confuse, ut rebellionem Gildonis c. 11, exposuit, alias male omisit, in quibus praeter res in Gallia et Britannia gestas praecipue Alarichi prima in Italiam descensio (vid. comm. ad c. 26 init.) ponenda est. alia omissione factum est ut inde ab anno 398 Zosimus historiam Occidentis omnino non attingeret, et per 12 annos tantum res in Oriente gestas explicaret. supplendis emendandisque iis quae desunt aut minus recte exposita sunt, possunt ad caput usque 19 maxime Claudiani carmina inservire, quae omnem fere huius temporis historiam Occidentis continent; praeterea ecclesiasticae historiae auctores Theodoretus, Socrates, Sozomenus, Philostorgius; passim quoque Orosius, Iornandes, Hieronymus, Frigeridus apud Gregorium Turonensem, Ioannes Antiochenus in Excerptis Valesianis et chronographi. rarior usus est Symmachi, Synesii, Chrysostomi et codicis Theodosiani.

p. 246 v. 8. vid. Comm. ad l. 3 ad legem Corn. de sicar. num. 11. adde Pagium in Critic. ad a. 395 init. t. 2, et Suidam ex Eunapio voc. Ῥουφῖνος. *Ritter.*

p. 247 v. 2. Rufini avaritiam notat quoque Symmachus (6 ep. 15), a quo praedo vocatur annosus. cf. Ioannes Antiochenus in Exc. Vales. p. 848.

p. 248 v. 2. comes Orientis, cui Antiochiae sedes erat, quindecim praeerat provinciis, consularibus quinque, Palaestinae, Phoeniciae, Syriae, Ciliciae, Cypro; praesidialibus octo, Palaestinae salutari, Palaestinae secundae, Phoeniciae Libani, Euphratensi, Syriae salutari, Osrhoënae, Mesopotamiae, Ciliciae secundae; duabus perfectissimorum, Arabiae et Isauriae. pertinebat ad eum cognitio appellationum ex his provinciis, correctio rectorum, et cura classis Seleuciae dictae. Notit. Imp. in Thes. Graev. t. 7 p. 1618.

ib. v. 3. de *comite Orientis* v. vel Gothofr. Notit. Dignitat. c. Th. p. 23 sq. *H.*

ib. v. 17. vid. de plumbatis multa apud Godofr. ad tit. de decur. et inprimis in Comm. ad l. 2 de quaestionibus. Ernesti de usu glossar. est diss. de plumbatis. *Ritter.*

p. 249 v. 10. Eudoxiam Baudonis, Franci genere, sub Gratiano ducis inclyti, filiam (Philostorgius 12 3), quam alii Gratiani filiam faciunt, ut Nicephorus testatur. Baronius a. 395, eumque secuti alii, Promoti neptem credidere ex Zosimi verbis male intellectis. Zosimus enim non ait eam unius ex Promoti filiis filiam fuisse, verum virginem apud unum ex filiis Promoti educatam. *Iac. Godofred.*

p. 249 v. 17. vid. Claudianus de Nuptiis Honorii et Mariae v. 24 ibi Barth.

p. 250 v. 12. cf. sup. 4 57.

ib. v. 22. cf. c. 34. Claudianus in Rufino 2 4:

iamque tuis, Stilicho, Romana potentia curis
et rerum commissus apex; tibi credita fratrum
utraque maiestas geminaeque exercitus aulae.

cf. idem in 3 cons. Honor. 152.

p. 251 v. 2. vid. hic Comment. ad l. 3 ad leg. Corn. de sicar. n. 10 adde Symmachum ep. 6. 14. *Ritter.*

ib. v. 8. vid. Ammianus 27 9 ibi Valesius.

ib. v. 22. Zosimi mens ea esse videtur, Alarichum Romanis gravem fuisse priusquam a Rufino instigatus ad res novas movendas esset. Thraciam ab eo fuisse vastatam et direptam etiam Claudianus scribit (cf. Zosim. p. 252 2). quod vero Rufinus a Claudiano, Sozomeno (8 1) et Socrate (6 1) Hunnis, ut Orientem incursionibus vexarent, auctor exstitisse dicitur, id forsan minus Rufini culpa quam consuetudine horum barbarorum factum, in provincias Romanas sese effundentium. cf. Tillemont. t. 5 p. 425.

p. 252 v. 4. hoc loco poetae adeo diligentia historicum superat, et Zosimi narratio ex Claudiano supplenda corrigendaque est. — adversus Gothos, Rufini, ut credebatur, incitatu Moesiam ac Thraciam infestantes, cum Stilicho cum copiis profectus in Dalmatiam venisset, ab Arcadio iussus est non modo

copias, quas Theodosius expeditione in Eugenium suscepta in Italiam deportaverat, sibi remittere, sed ipse etiam consilio belli misso domum reverti. huic imperio obsecutus Stilicho milites, quo vellet imperator, ablegavit, et cum eis simul Gainam ducem misit, composito cum eo caedis consilio, ut Rufinum e medio tolleret. ea omnia unius anni spatio gesta sunt (395). inter haec cum Gothorum dux Alarichus arte Rufini excitus in Graeciam sine certamine descendisset eamque omni miseriae genere afflixisset, Stilicho re audita anno insequenti (396) cum copiis eo approperat expellitque virtute hostem, sed imprudentia seu socordia inclusum ex angustiis dimittit. a vero itaque Zosimus aberrat, quod copias non bis diversis temporibus sed semel tantum contra Alarichum ductas, et non Arcadii iussu sed, ut videtur, Stilichonis voluntate ultro remissas in Orientem tradit.

ib. in vita Maximi (p. 93 ed. Commelin.) Eunapius, huius irruptionis mentione iniecta, monachos ut viae per fauces Thermopylarum ferentis monstratores incusare videtur: *τοιαύτας αὐτῷ τὰς πύλας ἀπέδειξε τῆς Ἑλλάδος ἥ τε τῶν τὰ φαιὰ ἱμάτια ἐχόντων ἀκωλύτως προσπαρεισελθόντων ἀσέβεια καὶ ὁ τῶν ἱεροφαντικῶν θεσμῶν παραρραγεὶς νόμος καὶ σύνδεσμος.* Zosimus ea aut non reperisse in Eunapii historia, aut quae ipse de Rufini fraude scripsit, iis veriora iudicasse et auctorem suum emendasse videtur.

ib. v. 8. teste Socrate (7 10) barbarorum circa Peneum fluvium a Thessalis fere tria milia sunt caesa.

p. 253 v. 1. sacra Graeciae abolita et Eleusinia cessasse ea Alarichi impressione, auctor ipse Eunapius est (in vita Maximi l. c.). Claudianus in Rufin. 2 191: *nec fera Cecropias traxissent vincula matres,* cum Hieronymo ep. 3 conspirat, qui Athenienses cum Corinthiis et Lacedaemoniis eadem perpessos esse ait. quae quidem testimonia cum Zosimo, qui stetisse Athenas incolumes et a barbarorum rapinis intactas scribit, ita ad consensum redigi possunt, ut Attica tantum regio, salvis Athenis ipsis, hostilem iniuriam experta esse credatur. Philostorgius vero (12 2) Alarichum intrasse Athenas dicens ad Zosimi verba ita explicandus erit, ut hostium dux non cum copiis, et foedere ante composito, urbem ingressus sit. cf. mox c. 6 v. 11 seqq.

ib. v. 6. cum Christiani isto aevo nihil fere, quod memorabile esset, sine miraculo factum iactarent, tolerandum sane erat in gentilibus, si et illi sua *miracula* venditarent. *Athenen* quidem urbem tuitam esse nemo miretur, sed quid *Achilles* Atheniensium rebus se immiscuerit, non statim in aperto est, nisi memineris ea quae 4 18 de Nestorio hierophanta memorata sunt; induxerat ille somno monitus huius herois religionem. *H.*

p. 254 v. 7. *ἡ Σπάρτη συναπήγετο τῇ κοινῇ τῆς Ἑλλάδος ἁλώσει* potest videri argute dictum esse quasi *tota Graecia, capta*

etiam Sparta, in captivitatem abducta sit. sed videtur noster ἀπάγεσθαι usurpare pro *ferri, rapi, corripi.* ita fere inf. 13 6: εἰς ἔσχατον κινδύνου τὴν Ἀσίαν ἅπασαν ἀπαγαγεῖν, *in extremum discrimen adducere.*

p. 254 v. 15. cf. Claudian. in Rufini 2 293 sq. et Orosius 7 37.

ib. v. 18. Plin. 4 6: *montes in Arcadia Pholoe cum oppido* etc. *Cellar.*

ib. auctore Claudiano neglectae barbaros ad internecionem delendi opportunitatis culpa ad Stilichonem non pertinet, quoniam Arcadii imperio impeditus evadendi barbaris occasionem dedisse dicitur. verum ut haec sunt poetae laudibus Stilichonis studiosi et ob eandem causam suspecti, ita Zosimi, cuius in Stilichonis historia fides integerrima est, auctoritas potior erit.

p. 255 v. 6. ea copiarum in Orientem deportatio iam ante facta erat quam in Graeciam adversus Alarichum Stilicho exierat, et Rufini caedem (a. 395) serius quam facta est memorat noster. vide not. ad p. 252 4. cf. Socrat. 6 1 et Philostorg. 11 3. — Stilichoni haerenti in Gallia ac vacanti rebus cum barbaris componendis, quarum in Claudiano, nusquam in Zosimo mentio facta, nuntiati sunt Alarichi motus. vid. Claudian. de Stilich. 1 172 seqq. in 4 consul. Honorii 459 seqq.

ib. v. 20. de caede Rufini cf. Claudian. in Rufini 2 4 36.

ib. eandem rem commemorarunt Claudianus l. c. Philostorgius 11 3, et Hieronymus ep. 3, qui posterior ad verbum fere cum Zosimo conspirat: *Rufini caput pilo Cpolim gestatum est; et abscissa manus dextra, et dedecus insatiabilis avaritiae, ostiatim stipem mendicavit.*

p. 256 v. 6. vid. Comm. ad l. 3 cod. Th. ad legem Corn. de sicar. n. 11 it. l. 14 de bonis proscript. *Ritter.*

ib. v. 7. publicata bona Rufini esse et ex Symmacho (6 ep. 15) et lege 14 c. Theod. constat, qua lege bona illius, spretis eorum quos Rufini avaritia spoliaverat quique bona erepta repetebant postulationibus, fisco vindicata sunt. ad quam quidem legem si Zosimi verba explicanda essent, emendatio Tillemontii (t. 5 p. 429 2) pro ἄξια rescribi iubentis ἀνάξια, haud parum adiuvaretur. sensus tunc foret satis ad rem accommodatus: Eutropium, quae vilia in bonis Rufini essent, iis qui sua repeterent reliquisse, ea autem quae pretii alicuius essent, fisco seu potius sibi ipsi vindicasse. vox ἑτέρους tunc ad eos qui bona erepta sibi reddi peterent referenda erit. huc pertinet etiam locus Suidae v. Εὐτρόπιος, de Eunapio depromptus. *R.* αὐτῶν recipiendum erat: τὰ ὁπωσοῦν ἄξια τῆς αὐτῶν κτήσεως νομιζόμενα, *quae sibi quisque quocunque modo digna, cur possidenda expeteret, existimaret,* seu maioris seu minoris pretii res. Tillemontii interpretatio et lectio a sermonis ratione aliena est. ἐνδιδοὺς καὶ ἑτέ-

ρους — ut et alii praeter se. ceterum *Eutropius* Rufino non successit hactenus, ut pr. pr. Orientis fieret, nam in Rufini locum successit Caesarius. Eutropius factus est praepositus sacri cubiculi, anno vero 399 consul est renuntiatus. cf. inf. c. 17. *H.*

p. 256 v. 10. vid. de fuga ad eccles. l. 1 c. Th. de his qui ad ecclesiam confugiunt. *Ritter.*

ib. ad illas forte pertinent l. 15 c. Th. de bonis proscript. *Ritter.*

ib. v. 16. vid. l. 3 c. Th. ad leg. Corn. de sicar. n. 11. *Ritter.*

ib. v. 18. Suidas h. v: *γαυρός τε ὢν ἀνὴρ καὶ ἀγέρωχος καὶ στρατείαις ὡμιληκώς.* cf. Prosopogr. c. Th.

ib. supra (4 45) dicit Zosimus Cynegio in itinere mortuo Tatianum factum praef. pr. et Timasium pedestribus copiis praefectum fuisse per Orientem a Theodosio. coss. Honorio N. P. et Evodio est l. 5 c. Th. de sentent. ex periculo recit. impp. Valentin. Theodos. et Arcadio ad Timasium comit. et mag. equitum, h. e. anno Chr. 386. *Reinesius.*

ib. v. 20. vid. Sozomen. 8 7. *Ritter.*

p. 257 v. 12. hunc locum male urget Gutherius de off. domus Aug. lib. 1 c. 27 p. m. 137, quando consultationes ab Arcadio eversas putat, ideo refutatus a Gothofr. ad tit. de relationibus. *Ritter.*

p. 258 v. 10. dissensum inter Hieronymum, qui non Oasi sed Assae Timasium in exilio fuisse scribit, et Zosimum Sozomenumque, hac tollere interpretatione Tillemontius (t. 5 p. 773 not. 7) conatur, ut primum Assae illum exulem degisse, et postea exilii sede mutata Oasin deportatum fuisse statuat. fuit *Ὄασις* (*Alvahat* apud Arabas) duplex, maior et minor. vid. cel. *Michaelis* ad Abulfedae descr. Aegypti (p. 21 — 33), ubi veterum scriptorum de Oasi loquentium locis collectis addi potest locus Olympiodori (ap. Photium cod. 80), qui laudando regionis amoenitatem ac fertilitatem longe diversam ac Zosimus descriptionem eius dedit. Photio autem teste multa fabulosa de Oasi Olympiodorus scripsit. ad hunc locum *Ritterus* laudat l. un. c. Th. de Nili agger. et ibi Gothofr. et indicat Cuiacium de relegatione in Oasim et Gypsum observationem singularem habere. *R.* ad *Oasin* offenderunt viri docti, in his Reinesius apud Cellar. ad h. l. quod in Hieronymo *Assae* corrupte legebatur; sed v. loca laudd. in Prosopogr. c. Th. et a Rittero ad Guthr. t. 5 p. 186. porro Timasium ex exilio revocatum somniarunt, loco Suidae in *Τιμάσιος* male accepto, qui de tempore, quo in aulam arcessitus est, agit. *H.*

ib. de Timasii morte cf. Sozom. 8 7.

p. 259 v. 11. de Eutropio eiusque improbitate locus est ex Ioanne Antiocheno in Exc. Vales. p. 848. *Ritter.*

p. 259 v. 20. de Abundantio vid. l. 3 de Salgamo, l. 18 de erogat. mil. annon., l. 128 de decur. *Ritter.* cf. Claudian. in Eutrop. 1 154 seqq. v. Prosopogr. c. Th. h. v.

p. 260 v. 4. primum Pityunte exul fuit (Hieronymus ep. 3), postea Eutropio mortuo Sidonem ductus est, quemadmodum Tillemontius (t. 5 p. 435) rem explicat.

ib. v. 10. vid. comm. ad l. 3 c. Th. ad leg. Corn. de sicar. num. 9. *Ritter.*

ib. v. 11. cf. Claudian. de Stilich. 1. publicabantur Stilichonis bona, quae Cpoli habebat.

ib. v. 13. cf. Claudian. de bello Gildonico 230—324, in Eutrop. 1, de Stilich. 1, et Orosius 7 36. Gildo Firmi tyranni frater (4 16), quem ad imperium adspirantem ipse oppresserat, comes Africae constitutus erat. add. Symmach. 4 ep. 3.

ib. v. 19. parvam tantum manum in Africam ad bellum fuisse deportatam, tradunt Claudian. de Stilich. 1 314, Orosius 7 36. *Ritterus* laudat Comm. ad l. 3 ad leg. Corn. de sicar. n. 10.

p. 261 v. 2. Gildo postquam fugam maritimam frustra tentaverat, captus et in carcerem ductus mortem sibi manu sua acceleravit. Claudian. de Stilich. 1 357. Orosius l. c.

ib. v. 12. vid. Comm. ad l. 3 ad leg. Corn. de sicar. circa fin. nam maxime probabile est hanc legem datam ideo, quia Eutropius capiti suo suorumque metuebat a Stilichone. huc Claudianus l. 2 in Eutrop. v. 500 facit. *Ritter.*

ib. v. 16. eandem rem observat etiam Ioannes Antiochenus in Excerpt. Valesianis p. 851. notat, indicante *Rittero,* hanc invidiosissimam vocem Gothofr. Comm. ad l. 3 ad leg. Corn. de sicar. n. 11.

p. 262 v. 5. copiose quidem haec, multa tamen parum perspicue, Zosimus enarrat. cf. Claudian. in Eutrop. 2, Sozom. 8 4, Socrat. 6 6, Philostorg. 6 6.

p. 263 v. 2. hoc urget Gothofr. comm. ad l. 3 ad leg. Corn. de sicar. n. 11. *Ritter.*

p. 265 v. 15. Selgen (Laconum est colonia) *Πισιδίας πόλιν* dicit Stephanus Byzant., nec Strabo aliter lib. 12, nec lib. 5 5 Ptolemaeus; *δισμυριανδρόν ποτε* fuisse Strabo addit, i. e. 20 milia habuisse civium. confines autem sunt Pisidia et Pamphylia, ut noster etiam docet infra v. 17. *Cellar.*

p. 267 v. 8. *Gainas* ad speciem et simulate haec agere putandus: nondum enim animi consilia aperuerat. ne tamen *Tribigildis* omnino opprimeretur, mittit barbarorum turmas ad Leontem cum mandatis arcanis. mox v. 20. *Ῥωμαίων παντί,* etiam sublato *καί*, sanum vix est, nec fidem praestabo coniecturae: *στρατῷ παντί. H.*

ib. v. 17. non Tribigildo, ut Tillemontius t. 5 p. 453 pu-

tat, sed Leonti a Gaina ea auxilia missa sunt, ut verba Zosimi aperte docent. loci vero obscuritatem hac interpretatione dispelli credimus. audito Tribigildi periculo Gainas, ut via sibi esset succurrendi illi et occultandi quam animo agitabat fraudem, Leontem hortatur ut cum exercitu, cui ipse praeerat, et auxiliis barbarorum, quae ei mittebat, adversus hostem proficiscatur. barbari Leontem comitantes ut auxiliares copiae, castris eius relictis, quemadmodum res composita fuerat, ad Tribigildum transfugiunt, et eo duce Romanos ipsos, quos modo fuga deseruerant, hostiliter adoriuntur (c. 16 p. 266 6 c. 17 in.). facta est eiusmodi desertio paulo ante, quemadmodum Zosimus ipse tradit (c. 15), in media pugna, et testante Claudiano similis proditio barbarorum in fraudem Leontis excogitata erat. Tribigildus simulata fuga cum Leontem, superbientem de victoria, in socordiam rerumque negligentiam adduxisset, subito eum adortus in fugam Romanos agit, qua Leo ipse in paludes delatus misere periit.

p. 268 v. 14. Eutropius consul et patricius. vid. Claudian. in Eutrop. 1 init., Philostorg. 11 4, Sozom. 8 7: ὑπάτου καὶ πατρὸς βασιλέως ἀξίᾳ ἐτιμήθη.

p. 269 v. 2. huc pertinet integra lex 4 c. Th. de poen. ibi adi Comm. *Ritter*.

ib. v. 3. de causis dignitatis Eutropio ereptae auctores discrepant. vid. Chrysostomus in Eutropium t. 3 p. 381 seqq., Sozomen. 8 7, Socrat. 6 5, Philostorg. 6 6.

ib. v. 5. haec verba ἐξ ἐκείνου Leunclavius vertens *ab illo* de Eutropio intelligit, Reinesius interpretatur *ab illo tempore*, quae posterior quidem explicatio cum usu loquendi Zosimeo convenit (e. g. p. 208 2, 258 22, 307 1), verum non magis quam prior locum habere potest, quoniam ante Eutropium ecclesiis iam asyli ius fuisse vel ipse Zosimus docebit, Eutropium dicens abreptum ex ecclesia contra τὸν ἐπὶ τῷ ἀσύλῳ τῶν ἐκκλησιῶν τεθέντα νόμον. Sozomenus (8 7: cf. cod. Th. t. 3 p. 113, 119, 391) ius asyli per Eutropium abrogatum et a Theodosio iuniore demum ecclesiis alia lege restitutum esse scribit. quae cum ita sint, verba illa ita mihi videntur interpretanda: *ex illo tempore* (ἐξ ἐκείνου), *quo una cum religione Christiana invecta in rem publicam etiam asyla institui coeperunt.* quam interpretationem confirmare loco simili Zosimi possumus, l. 5 c. 23 p. 279 4, ubi monachos ad nullum rei publicae usum esse dixit, πλὴν ὅτι προϊόντες ὁδῷ, μέχρι τοῦ νῦν ἐξ ἐκείνου τὸ πολὺ μέρος τῆς γῆς ᾠκειώσαντο. verba ἐξ ἐκείνου ad nihil praecedens possunt referri, et alium non admittunt sensum quam *ab initio vitae monasticae.*

ib. v. 7. gloriatur Chrysostomus (t. 4 p. 481 seqq. t. 3 p. 667 seqq.) Eutropium in asylo, quamdiu ipse illud non reliquerit, a se servatum, et asyli ius adversus violatores vindicatum esse.

p. 269 v. 8. Arcadii ad Aurelianum praef. pr. ea de re mandatum exstat in c. Theod. de poenis l. 17, his verbis: *adhibitis fidis custodibus ad Cyprum insulam perducatur, in qua tua sublimitas relegatum esse cognoscat. Cellar.*

ib. v. 12. pariter Philostorgius (11 6) *μεταπεμπτὸς ἀπὸ Κύπρου γίνεται*, et post *τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται*. *Cellar.*

p. 270 v. 19. epitheton *ὁσίας* ab aliena manu hic illatum esse videri potest: nam ad mentem Zosimi pagani hominis notionem venerationis habere nequit, neque cum usu loquendi convenit. Sozomenus, et qui de eo templo plurima disserit Evagrius (2 3), id nusquam usurpant, et posterior Euphemiam *παναγίαν* modo dixit.

p. 271 v. 4. Socrates 6 6 et Sozomenus 8 4 *Saturnini* tantum et *Aureliani* mentionem faciunt.

ib. v. 12. *δορυφόρων*. vid. Comm. ad l. 3 c. Th. ad Leg. Corn. de sicar. n. 8. *Ritter.*

ib. v. 17. de rebellione Gainae vid. Socrates 6 6, Sozomenus 8 4, Theodoretus 5 32 seq.; cf. Philostorgius 11 8.

ib. v. 20. traditae a Socrate et Sozomeno causae, cur Gainas urbem egressus sit, minus probabiles sunt quam ea quae a Zosimo proditur.

p. 272 v. 5. testibus Socrate et Sozomeno nefandum barbarorum consilium armis, quae urbe exeuntes occulte secum ferrent, animadversis nudatum fuit.

p. 273 v. 16. vid. Comm. ad l. 3 c. Th. ad Leg. Corn. de sicar. n. 9. *Ritter.*

ib. v. 18. Philostorg. l. c. de Fraiuto ait: *Γότθος μὲν τὸ γένος, Ἕλλην δὲ τὴν δόξαν. Cellar.*

ib. v. 22. latrones hosce fuisse Hunnos, *Ritteri* (in marg. not.) sententia est, cui adstipulantes nominat Gothofredum in Comm. ad l. 34 c. Th. de oper. publ. et Pagium ad a. 395 init. tomi 2.

p. 274 v. 12. memorabile est, quod rerum imperii ea subsecuta erat attenuatio, ut ne *triremes* quidem tum aedificari possent. qui recens est a Polybii lectione, poterit forte meminisse locum ubi ille *de hexeribus* agit. in bello cum Poenis quinqueremibus erant contenti Romani. v. Polyb. 1 20 et 63. *H.*

p. 275 v. 14. cogitandum est de rapidissimo undarum cursu in freto Hellesponti. cf. sup. ad p. 89 21. *H.*

p. 276 v. 9. *τοῖς παρ' αὐτοῦ τιμωμένοις*; ergo *οἱ τιμώμενοι* absolute, pro *οἱ θεοί*? *H.*

ib. v. 13. fuere coss. a. 401 *Vincentius* et *Fravitta*, seu, ut verius legitur, *Fravvittus*. unde apud nostrum emendandum videtur *Φραούϊτος*, ut apud Socratem 6 6 *Φραῦιτος*. *H.*

p. 277 v. 12. adstipulatur Zosimo Philostorgius l. c. Gainam ab Hunnis victum caesumque esse, Socrates vero et Sozo-

menus victores fuisse Romanos tradunt, et sedem victoriae in Thracia collocant.

p. 277 v. 18. eiusmodi alia in principem hunc verba inimica vide in Comm. ad l. 3 cod. Theod. ad Leg. Corn. de sicar. *Ritter.*

ib. v. 20. Sozomeno 8 25 et Philostorgio 11 8 auctoribus, Thracia ab Hunnis, qui Istrum traiecerant, vastata fuit.

p. 278 v. 2. agebatur in loco lacunoso *de exulibus Saturnino et Aureliano* cf. sup. p. 271 init. sic et Tillemont. in Arcadio art. 18 et nota 25. quid autem eorum reditus ad Eudoxiae odium in Ioannem Chrysostomum inflammandum attulerit, non satis constat. suspectum sane hunc Augusta habebat ob gratiam qua apud Gainam erat. *H.*

ib. v. 8. vid. c. 20 init. et ibi videbis etiam iungi *τὸν βασιλέα καὶ τὴν γερουσίαν.* *Ritter.*

ib. v. 16. l. 11 de Pagan. et ibi Gothofred. ac l. 37 de Episcop. et ibi Comm. *Ritter.* spectat res ad Theodosii I tempora, a. 389 initio facto a Bacchi templo. v. loca Sozomeni et aliorum ap. Tillemont. in Theodosio art. 52 sqq. Ioannes exulat a. 404. memorabilis est locus qui sequitur *de monachis.* *H.*

ib. v. 23. vid. Liban. orat. pro templis p. 475 ed. Trotz. et ibi loca a Godofred. collecta et inprimis elegantem Eunapii locum in vit. Sophist. et Comm. ad l. 1 de monach. *Ritter.*

p. 279 v. 3. *ἀναγκαίαν.* Gothofr. ad l. 63 c. Th. de decur. *Ritter.*

ib. v. 14. excitatae ob Ioannem turbae largius expositae sunt a Socrate 6 15—21 et Sozómeno 8 16—18, qui monachorum quidem caedem nusquam commemorant, Severianum episcopum autem, ut populi furorem mitigaret comprimeretque seditionem, frustra dedisse operam scribunt. cf. Zonaras 13 20.

ib. v. 18. *εὐνούχους.* vid. Comm. ad l. 34 c. Th. de petitionibus. *Ritter.*

p. 280 v. 8. *ἀβίωτον.* Ernesti de usu glossar. p. 35. *Ritter.*

ib. v. 11. de hisce secundis Ioannis turbis vid. Sozomenus 8 19—23. pluribus et ob diversas causas incendii culpa attributa fuit. Socrates 6 18, Chron. Pasch. p. 307. Ioanni successit in episcopatu Arsacius. circa annum 404, quo Cpolis his tumultibus vexata fuit, terminabatur *Eunapii* historia. Photius cod. 77.

ib. v. 17. *φλόγα.* vid. Comm. ad l. 44 c. Th. de oper. publ. *Ritter.* magnum hoc Ioannitarum flagitium incendii urbi parati; a quo alii eos liberare voluere. paulo ante *τοῖς συνήθεσιν ἱεροῖς* de *sacris sermonibus* est accipiendum, quibus turbulentus homo plebem exasperabat. *H.*

ib. v. 21. Palladius in Dialog. p. 10 t. 13 Op. Chrysost. add. p. 37. *Ritter.*

p. 280 v. 24. vid. l. 3 ad Leg. Corn. de sicar. n. 9. de Palatio habes leg. 47 c. Th. de opp. publ. *Ritter.*

p. 281 v. 4. in Helicone monte duplicis ordinis Musarum *ἀγάλματα* fuerunt, *πρῶτα*, *antiqua,* Cephisodoti opus, et comptiora etiam trium artificum, quorum singuli tres statuas effinxerunt. Pausan. Boeotic. f. 304 Gr. *Cellar.*

ib. v. 13. fuit autem Lindus urbs Rhodi insulae. de templo ita Strabo lib. 4: *ἱερὸν δέ ἐστιν Ἀθηνᾶς Λινδίας αὐτόθι ἐπιφανές, τῶν Δαναΐδων ἵδρυμα. Cellar.* nulla fides haberi potest indoctis horum et sequentium temporum hominibus iactantibus passim nobilia antiquitatis monumenta. agam ea de re diligentius in commentatione inserta t. 3 miscelli operis *Antiquar. Aufsätze.* Minervam Lindiam adhuc sec. 11 superstitem commemorat Cedren. p. 322 B. eam cum Iove ex aere factam fuisse suspicor, quia *ἀγάλματα* dicta, et miraculum hoc ipsum facit, quod ignis vi liquefacta non sunt. *H.*

p. 282 v. 5. *τὴν τοῦ ὄνου λεγομένην σκιάν.* h. l. causam nullam aut probabilem aut satis gravem repertam. alias plerumque de re nihili dicitur, de qua litigatur. v. Suid. h. v. *H.*

ib. v. 7. cf. c. 17. *Ritter.*

ib. v. 9. vid. hic Comm. ad l. ult. cod. Theod. de quaest. *Ritter.*

ib. v. 15. *Ἀρβαζάκιος.* paulo aliter effertur nomen apud Synesium ep. 134, quae huc etiam pertinet. *Ritter.*

p. 283 v. 1. huc pertinet Suidas v. *Ἀρβαζάκιος*, qui eius avaritiam notat.

ib. v. 5. de Isaurorum incursione vid. Sozomenus 8 25 et Philostorgius 11 8.

XII. DE HONORIO (l. 5 c. 26 — l. 6 c. 13).

In postrema hac historiae suae parte Zosimus, postquam in superioribus maxime Eunapium ducem habuit, Olympiodori nunc, scriptoris aequalis, diserti et fide dignissimi, vestigiis insistit, eiusque *Sylvam* (*Ὕλην*) ita sequitur, quantum scilicet comparatione epitomae a Photio confectae et historiae Zosimeae intelligitur, ut rationem et ordinem eundem servet, et ubi res naturali vinculo haud coniunctae explicandae sunt, a rerum serie cum eo deflectat, veluti in historia Constantini tyranni, quae paulo quidem seriore, commodo tamen loco integra et aliis haud interrupta enarratur. iudicio Zosimum suo esse usum nec temere auctoritatem ducis sui secutum, argumento erunt loca in quibus ab Olympiodoro discedit, et alia, quae vel in breviario Photii paulo prolixius sunt explicata, docebunt quantum sit in Zosimo brevitatis studium, quod vel obscuritatem nonnullis videtur affudisse locis (e. g. p. 294 22 sqq., 300 5 sqq., 324 15 sqq.). quae

de rerum causis iisque quae inde sequantur, ac de virtutibus vitiisque imperatorum rebusque praefectorum civilibus aut militaribus iudicata in hac parte legimus, Olympiodori potius esse quam ab Zosimo animi acie inventa suspicamur, eamque ob causam ea quae de Stilichonis virtutibus ac vitiis ab omni iniquitate alienus iudicavit, non Eunapio, qui ut impium in maiorum sacra hominem eum exagitaverat, sed Olympiodoro duce scripsit. qui cum Zosimo hic comparari scriptores adhiberique ad eius emendationem possint, ii et paucissimi sunt et minimi momenti. Orosius quidem, nisi iusto parcior ac brevior in rebus enarrandis fuisset indulsissetque minus ingenio superstitioso, ut aequalis aetate adeoque maxime auctoritate pollens, utilissimus ad hunc usum foret. suppeditant nonnulla quae huc faciunt, praeter Sozomenum et Philostorgium et chronographos Marcellinum et Prosperum, Iornandes et Procopius, hic in ultimis, ille in prioribus, denique Augustinus aequalis ac Frigeridus Turonensis. ultimo loco monebimus hiatum esse quodammodo historiae rerum quae inter annum 404 et 407 gestae erant. cum enim Eunapius historiae suae finem anno 404 fecerit, Olympiodorus autem suam a. 407 exorsus sit, relictum ab iis est spatium, quod nisi aliunde sartum Zosimus praestitit ac rebus in illo temporis intervallo gestis explevit, ipsius historiam imperfectam reddere debuit. quantum comparando potest coniici, ex Olympiodoro, qui exordium historiae suae paulo altius duxisse videtur, ea quae iis annis sunt inclusa sumpta sunt et translata. factum tamen vel sic ut male omitteret res nonnullas admodum notabiles, inprimis Alarichi primam in Italiam exscensionem.'

p. 283 v. 8. desiderantur hic ea quae ad priorem Alarichi in Italiam eruptionem pertinent. anno 400 Alarichus, cum superatis Alpibus in Italiam descendisset, proeliis commissis ad Pollentiam ac Veronam a Stilichone ita victus fugatusque est, ut post annos tres quam Italiam hostiliter invasisset, eam terram relinquere ac redire cis Alpes cogeretur (Claudianus de bello Getico; cf. *Tillemont.* t. 5 p. 522—532. *Gibbon.* t. 3 p. 145—155). eundem Alarichum postea Stilicho ad suas partes tractum magistrum militiae in Illyrico constituit (Sozomen. 8 25. cf. *Buat Histoire ancienne des peuples de l'Europe* t. 7 p. 69 seqq.).

ib. v. 15. exactius haec apud Olympiodorum sunt tradita. *Στελιχὼν* (Illyricum recuperare ut occidentalis regni partem cupiens) *μετεκαλέσατο ἐπὶ τὸ φυλάξαι Ὀνωρίῳ τὸ Ἰλλυρικόν· τῇ γὰρ αὐτοῦ ἦν παρὰ Θεοδοσίου τοῦ πατρὸς ἐκνενεμημένον βασιλείᾳ.*

ib. accepit Alarichus vivo Stilichone *μισθὸν τῆς ἐκστρατείας μ' κεντηνάρια.* Olympiodor.

ib. v. 18. de Rodogaisi, qui quinquennio iam ante Alarichi fuerat in vastatione Italiae socius, incursu, Zosimus iusto brevius, Orosius 7 37 paulo fusius, verum non satis exacte scripsit.

p. 283 v. 20. Orosius (7 37) et Iornandes (de success. regn. c. 95) numerant *plus quam ducenta milia*, in quibus fuerunt mille et ducenti optimates (κεφαλιῶται).

p. 284 v. 2. Romam appropinquabat hostis. cf. Augustin. serm. 105 c. 10 et de civ. dei 5 23.

ib. v. 3. ἐν τῷ Τικήνῳ τῆς Λιγυστικῆς. olim Ticinum Insubrium in Transpadana erat. at hoc tempore *secunda provincia Liguria, in qua Mediolanum est et Ticinus, quae alio nomine Papia* (Pavia) *appellatur.* Paull. Diac. Langob. 2 15. *H.*

ib. v. 7. Rodogaisum extra Italiam ad Istrum a Stilichone deletum esse, omnium unus Zosimus tradit, quem ut cum reliquis scriptoribus in concordiam redigat, ita Leunclavius emendat, ut pro Ἴστρον scribat Ἄρνον, Italiae fluvium. Tillemontius (t. 5 p. 807 not. 21) monet, euntibus a Ticino Florentiam, ad quam hostis superatus est, Arnum transeundum non fuisse. dubites an Ἠριδανός, *Padus*, scribendus sit, qui a Ticino adversus hostem procedenti traiiciendus erat; eum Ataulphus quoque descensurus in Italiam traiecit.

ib. v. 8. διέφθειρεν. *iusto proelio.* Orosius miraculum augens, in montibus Faesulanis barbaros periisse fame scribit.

ib. v. 10. *cum duodecim milibus optimatum,* Olympiodorus. testibus Augustino et Orosio, ingens barbarorum multitudo capta et maxima ex parte vili pretio vendita est; Rodogaisus ipse comprehensus inter captivos affectus supplicio est.

ib. v. 14. de *Ravennae* origine locus hic non fugit sagacissimum indagatorem, Cluver. Ital. ant. qui videndus p. 301 sqq. Asinius *Quadratus,* auctor historiae χιλιετηρίδος, ab u. c. ad annum millesimum deductae. *H.*

ib. v. 15. vid. diss. de Zosimo, et Photius p. 180, Fabricius t. 6 p. 237.

ib. v. 18. est *Asinius Quadratus,* historicus Romanus. vid. praeter Vossium Casaubonus ad Capitolini Verum c. 7. *Cellar.*

p. 285 v. 15. cf. Olympiodorus.

p. 286 v. 11. Italiae extremam urbem *Emonam* faciunt Herodianus 8 1, Capitolinus in Maximin. c. 21, unde a Valesio (in Ammian. 28 10) notatur Zosimus, quod inter Pannoniam et Noricum ponat. at Casaubonus in d. l. Capitolini, *Emona,* inquit, *Pannoniae superioris urbs, in finibus eius sita, qua in Noricum ibatur et Italiam. Cellar.* Emonae data lex 2 c. Th. de auro coron. ubi consule not. e. *Ritter.* locus de *Emona* (nunc Labacum Carniolae esse putatur) notabilis est, non tam iudicio Zosimi, cum fabulam poetae apponit, quam propter *Pisandri* poetae deperditi mentionem factam; qui meo quidem qualicunque iudicio *Larandensis* est (v. ad Virg. t. 2 p. 231, t. 4 p. 235), at Valkenar. Diatr. p. 24, adstipulante Ruhnkenio, *eundem* cum *Rhodio* habet, cuius *Heraclea* nobile fuit epos. huius tamen non

nisi duo libri memorantur, alterius usque ad 26. iam si alteruter *universas historias, quae mediis omnibus saeculis usque ad aetatem ipsius Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegisse et unum corpus effecisse* dicitur; si porro alteruter *ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν* nomine inscripsit opus, *πᾶσαν ὡς εἰπεῖν ἱστορίαν περιλαβών*, quo *reditus Argonautarum*, res ab Herculis fabulis prorsus seiuncta erat expositus, ut h. l. ex Zosimo discimus, iudicent alii de utro noster Zosimus sit accipiendus. de fabula ipsa cf. alia loca ap. Cluver. Ital. ant. 1 c. 21. *H.*

p. 286 v. 21. ex Olympiodoro desumpta huius transvectionis historia videtur tam a Zosimo quam ab Sozomeno 1 6. eiusdem rei etiam apud Plinium 3 18 mentio iniecta.

p. 287 v. 1. vid. Suidas v. *Πίσανδρος*, ibi Küster. Macrobius Sat. 5 2. Heyne ad Virgil. Aen. 2 exc. p. 232 seqq. t. 4 p. 285.

ib. v. 7. cf. Orosius 7 38, qui aeque ac Philostorgius 12 2 Stilichonem proditionis arguit; Sozomenus 8 25 et 9 4, Socrates 7 10.

p. 288 v. 10. *Centenarios* 40 Olympiodor. p. 146 ed. Venet. cf. l. 2 c. Th. si quis pecunias conflav. *Ritter.*

ib. v. 12. hic idem videtur cui inscribitur l. 11 c. Iustin. de vectigal. publ. vid. not. b ad l. 2 c. Th. de his quae ex publ. alius Lampadius enim ille cui dicta lex inscribitur, quae ad Orientem pertinet. *Ritter.*

ib. v. 14. verba probabile fit ab auctore Graece fuisse scripta, ut et inf. c. 38 et 6 11. sic c. 41 *Οὐιρτούτεμ* scriptum. digna vero oratio Curio aliquo vel Fabricio: *non est ista pax, sed pactio servitutis. H.*

p. 290 v. 6. de *Constantino* repete animo sup. 5 27. multis de eo Tillemont. in Honorio art. 26 sq. idem est *τύραννος* c. 32. *H.*

p. 291 v. 18. de Stilichonis exitio cf. Sozomenus 9 4, Orosius 7 38, Philostorgius 11 3 et 12 2, qui in plerisque consentiunt. culpam a Stilichone amovet et nullius nefarie facti eum sibi fuisse conscium Olympiodorus tradit, testis omnium maxime idoneus. Sozomenus regni orientalis in filii gratiam affectati suspicionem fuisse scribit. alia in eum crimina congerunt leges cod. Th. (l. 1 lib. 7 tit. 16, l. 22 lib. 9 tit. 13), quae Stilichonem *praedonem publicum* vocant, et qui *ad ditandam inquietandamque barbariem* thesauris usus sit. quae quidem criminationes cum inimicos ipsius auctores habeant, non magis fide dignae sunt quam quae Philostorgius et Orosius, aut fama Stilichoni iniqua in errorem inducti, aut partim studio eorum qui eum dignitatibus deiecerant, partim odio eius ob religionis dissidia permoti, ei crimini dant, quod barbaros, a quorum iniuriis eum semper Italiam protexisse constat, cupiditate regni ad se pretio

pellexerit (cf. Gibbon t. 3 p. 185) et Vandalos Alanos et Suevos ad incursandam Galliam instigaverit. quod crimen si vere ad Stilichonem pertinuisset, barbari haud dubie ad consilia eius fraudulenta adiuvanda incursationes suas praedationesque accommodassent; quorum tamen nihil factum videmus. effusi isti barbari sunt in Romanorum provincias non eodem quo mortuus Arcadius est anno, et quo primum Stilichonem regno imminuisse tradunt, sed biennio ante quam Arcadii mors res Orientis invadendi opportunitatem dederat.

p. 291 v. 20. Olympio, quem Olympiodorus *ἀνοσιουργὸν* vocat, Stilicho auctor fortunae honorumque exstiterat.

p. 292 v. 16. vid. Prosopogr. c. Th. *Ritter.*

p. 293 v. 8. secundum Sozomenum et Orosium trucidati sunt ii qui rerum novarum, quas moliri Stilicho credebatur, conscii dicebantur.

ib. v. 12. antiquius et nomen hoc et officium quaestorum videtur, si ad Suetonii verba attendimus, Aug. 65, Neron. 15, Tit. 6. *Cellar.* quaestor, qui principum vice orationes in senatu recitare solebat, a Symmacho 1 ep. 17 *precum arbiter* et *legum conditor* appellatur; vid. Iuretus ad Symm. l. c. *Ritterus* hic laudat *Alemannum* ad Procopii Anecdota.

ib. v. 17. vid. l. 10 de censitor. *Ritter.* add. Prosopogr.

p. 294 v. 13. h. reputavit apud se *quanta esset multitudo* militum, nimis magna quam ut castigari posset. *H.*

ib. v. 22. postquam barbari audierant Romanas copias in *Stilichonem* seditionem movisse, cum Stilicho eos adversus illas ducere recusaret, ipsi alienantur ab eo. *Sarus* vero etiam in eius interitum imminet: Hunnis, quibus Stilicho fidissimis utebatur, necatis, et impedimentis direptis, Stilichonem armis aggredi parat; at ille fuga elabitur. hic est rerum ordo. *H.*

p. 295 v. 22. Heracliani manu occisus est Eucherius; vid. Zosim. p. 300 extr. et Olympiodorus. in nonnullis hic discedit Philostorgius 12 2, ad quem vid. Comm. Godofred.

p. 296 v. 10. ceterum in *Stilichone* exemplum habemus quam parum tuta res sit nominis immortalitas: fieri enim potest ut obscurissimorum hominum artibus et calumniis iniquissima fama homines magni ingenii et virtutis, maximis rebus gestis, post fata quoque opprimat. poetae adulatoris, scriptorum propter sacrorum diversitatem odiis, et nequissimi hominis Olympii calumniatione factum, ut hominis, cuius similem illa aetas non vidit, fama omni foeditate deturpata sit. *H.*

ib. notariorum tria erant genera. primi et praecipui sunt *tribuni* et *notarii principis*, de quibus Zosimus infra p. 304 sq. *Ἰωάννης τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων, οὓς τριβούνους καλοῦσιν, ἄρχων γεγενημένος.* hi et *tribuni notariorum* dicuntur, ut h. l. et in Chron. Marcell. Patricio et Hypatro coss. secundi sunt *tri-*

buni et notarii praetoriani, de quibus l. 13 et 14 cod. de palatinis S. L. tertii *domestici* et *notarii*, ut est in l. 2 et 3 c. Th. de primicer. et notar. *Valesius.*

p. 296 v. 15. vid. l. 42 c. Th. de haeret. *Ritter.*

ib. v. 17. τοῦ μαγίστρου, scil. τῶν ὀφφικίων. sic Olympiodorus. cf. Philostorg. 12 1: μάγιστρος τῶν ὀφφικίων γέγονεν. Zosim. 2 25.

p. 297 v. 5. vid. l. ult. cod. Th. de abolit. in fin. Comm. *Ritter.*

ib. v. 15. exstant in cod. Theod. (t. 4 p. 347 seqq.) leges, quibus Stilichonis Eucherii et satellitum eius bona fisci facta sunt.

p. 298 v. 9. Olympiodorus auctor est Alarichum partim caede Stilichonis partim violato a Romanis foedere commotum urbem Romam obsedisse. cf. Sozomen. 9 6.

ib. v. 11. vid. l. 3 cod. Th. de aquar. collat. et Frigeridum apud Gregor. Turonensem lib. 2 c. 8. add. l. 1 c. Th. de terris limit. et ibi Godofred. *Ritter.* de *Iovio* P. P. (cf. inf. c. 47) et de *Gaudentio*, Comite, mox Vicario Africae cf. Prosopogr. cod. Theod. add. Tillemont. (art. 34 et *Notes sur Honoré* n. 12). *H.*

ib. v. 21. apud Olympiodorum Sarus audit ἡρωϊκὸς καὶ ἀνταγώνιστος ἐν μάχαις.

p. 299 v. 3. τῶν Ὀλυμπίου — εὐχῶν, erat enim homo simulatae pietatis, qui dolo et scelere clam grassando precibus numen demereretur. cf. sup. c. 32. add. Tillemont. in Honorio art. 31. *H.*

ib. v. 11 seqq. soli fere Zosimo debemus ea quae ab Alaricho ante Romam obsessam gesta traduntur. de obsidione urbis Sozomenus 9 6 pauca scripsit.

ib. v. 15. Olympiodorus: Ἀδάουλφος ὁ τῆς γυναικὸς ἀδελφός. Sozom. 9 8. Philostorg. 12 4.

ib. v. 23. Οἰκουβαρίαν, castellum in Bononiensi agro: cuius nulla alia memoria exstat, ne quidem apud Cluver. Ital. ant. *H.*

p. 300 v. 3. vid. l. 7 c. Th. de indulg. deb. *Ritter.*

ib. v. 8. Tharsacii meminit l. 6 c. Th. de patrocin. vicor. *Ritter.*

p. 300 v. 18. iam antea Romam confugerat Eucherius et in asylo salutem sibi quaesiverat (c. 34), ubi cum detectus esset ab iis qui ad pervestigandum eum ab imperatore erant missi, a vi tutus mansit (c. 35). quo igitur modo nunc ad hanc urbem ab Arsacio et Terentio Eucherius ductus potest dici? necesse scilicet est alio subsequente imperatoris iussu venisse, qui abstractum eum accirent ad imperatorem; unde illi aut iam condemnatum reum reduxerunt Romam, aut ubi periculum ab ho-

stibus imminens animadverterunt, ne cum Eucherio interciperentur, mutata via Romam repetierunt; quod si ita esset, pro *εἰσήγαγον* scripserim *ἀνήγαγον*. teste Philostorgio, Eucherius, cui a barbaris Romam pergentibus ad asylum in urbe aufugiendi copia facta erat, imperatoris iussu inde abstractus est; quae quidem narratio etsi minus videatur similis vero, in eo tamen cum Zosimo conspirat, quod Eucherius Romae fuit et inde abreptus est. *R.* cogitandum est, Eucherium extra urbem in loco aliquo munito custodiae datum, sub hoc ipsum tempus per eadem loca, per quae Alarichus incedebat, in urbem adductum fuisse, ut capite plecteretur. *H.*

p. 300 v. 20. vid. l. 18 c. Th. de bon. proscript. *Ritter.*

p. 301 v. 1. vide Olympiodorum init. et Procopium de bello Vandal. 1 2. *Ritter.*

ib. v. 3. *Σερήναν.* cf. Olympiodor.

ib. v. 11. *Εὐγενίου.* vid. l. 19 de pagan. in Comm. Gothofred. *Ritter.*

ib. v. 14. ex hoc loco Lipsius Vest. c. 14 probat, Vestales virgines, saepe ante concussas sub Valentiniano, Theodosio, tamen animam traxisse ad ultimum Theodosii senioris aevum, tum vero exstinctas prorsus esse. *Cellar.*

p. 302 v. 5. locus elegans ad illustrationem eorum quae de servo poenae dicuntur. *Ritter.*

ib. v. 7. suffocatam Serenam esse Olympiodori testimonio confirmatur.

ib. v. 10. *χρυσίῳ.* vid. Lipsius de Magn. Rom. 3 5 extr. *Cellar.*

p. 303 v. 5. ex l. 6 c. Th. de sepulcr. viol. debebant sepeliri extra urbem cadavera. *Ritter.*

ib. v. 15. Olympiodorus inquit: *ἀλληλοφαγία τῶν ἐνοικούντων ἐγίνετο*, et Hieronymus (t. 1 p. 121) homines fame eo impulsos esse ut a carne humana vescenda non abstinerent; quam ob causam *ἐκινδύνευσαν* non interpretandum videtur *periculum eius rei fuisse*, sed *vere eo redactos esse* ut cibo illo abominabili uterentur.

ib. v. 22. *Βασιλείου.* forte hic est cui inscribitur lex 4 c. Th. de immun. concess. *Ritter.*

p. 304 v. 1. *Ἰωάννης.* vid. l. 2 de Primicer. et notar. adde loca alia ex Comm. *Ritter.*

ib. v. 4. videntur Romani nuntiatum accepisse, Alarichum ab obsidenda urbe discessisse, cura obsidionis mandata alii homini ex Stilichonis partibus, qui ipsi obsidendae urbis auctor fuerat. nam sunt verba *εἰ αὐτὸς Ἀλάριχος ἔτι πάρεστι.* Alari-

chum copias adversus Romam duxisse non ignorabant, sed an adhuc (ἔτι) in castris versaretur, dubitabant. *H.*

p. 305 v. 4. vid. hic leg. 12 c. Th. de Mathem. in Comm. adde not. b leg. 1 de pagan. *Ritter.*

ib. v. 6. *Νεβηΐαν.* Sozomenus 9 6 *Λαρνίαν* vocat. Io. Langius (ad Nicephorum 35 13) mavult in Sozomeno *Ναρνίαν,* Ortelio in Thes. Geogr. approbante.

ib. v. 10. *ἐπεὶ δὲ τὴν κρατοῦσαν κατὰ νοῦν ἐλάμβανε δόξαν,* h. e. quandoquidem Pompeianus Christianus erat. *H.*

ib. v. 12. *Ἰννοκέντιος.* vid. Comm. ad l. 17 c. Th. de Iudaeis. *Ritter.* cf. inf. c. 45. *H.*

ib. v. 14. Sozomen. l. c. de Pompeiano: *τοῖς ἑλληνίζουσι τῆς συγκλήτου θύειν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ναοῖς.*

p. 306 v. 1. observatu dignae sunt res, quas Alarichus sibi stipulatus est tanquam maxime exoptabiles, *vestes sericas* 4000, *coria coccineo colore tincta* 3000, *piperis librarum* 3000. etiam *proportio auri ad argentum* memorabilis, 5000 librae auri et 30000 argenti. potest tandem hinc de opibus et divitiis urbis iudicium fieri: quodsi barbari monetam ex his metallis procuderunt, quanta inter eos succedere debuit rerum conversio! nam confici hinc poterat ex auro quidem summa 225000 aureorum (duo aurei fere aureum Ludovicium nostrum aequant), ex argento vero 300000 denarii (circa 50000 thaleror.). *H.*

ib. v. 6. *Palladius* P. P. a. 410. v. Prosopogr. cod. Theod. et Tillemont. l. c. nota 31 p. 813. *H.*

ib. v. 18. *ἀπεκόσμησαν.* vid. l. 19 de pagan. *Ritter.*

p. 307 v. 10. cf. Sozomen. l. c. Hieronym. ep. 2 16.

p. 308 v. 5. de Constantini legatione ad Honorium cf. Olympiodor. *Ritterus* adire iubet Comm. ad l. ult. c. Th. de malefic. et mathem., et de numero legatorum diverso, quae sunt observata a Gothofredo ad l. 3 de legat.

ib. v. 22. cf. Sozomen. 9 7. inimici quoque Alarichi, quo minus pax iniretur, impedimento fuerunt.

p. 309 v. 3. de Theodoro vid. Prosopogr. c. Th. *Ritter.*

ib. vid. hic l. 22 cod. Th. de bonor. proscr. *Ritter.*

ib. v. 14. *καθέδρα* h. l. de stativis, quae notio proxime accedit ad illam Thucydideam, ut sit, mora. v. Duk. ad 2 19. *H.*

p. 310 v. 6. vid. hic lex 22 c. Th. de bonor. proscript. Comm. *Ritter.* non dubito *δεδημευμένων* esse legendum, quod postulat sup. c. 35. sed alterum *διὰ τὴν Στελίχωνος οὐσίαν,* ubi ultima vox ex superiore versu *οὐσίας* nata est, vix expedias, cum plura substitui possint; proximum foret *συνουσίαν.* nam

familiaritas, studium, affectatio Stilichonis illud est de quo agitur. *H.*

p. 310 v. 20. τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου. Innocentii 1. cf. Sozomen. 9 7 et sup. 41. *H.*

p. 311 v. 13. cf. Olympiodor. *Ritterus* addit l. 42 c. Th. de haeret. Olympius, recuperata imperatoris gratia, cum iterum pristinos adeptus esset honores, secundum eis mox exutus et a Constantio interfectus est. Olympiodor.

p. 312 v. 6. magistratibus palatinis exclusi erant ii qui gentilium sacris adhuc adhaererent: l. 21 cod. Th. de pagan. sacrif. et templ. *qui profano pagani ritus errore seu crimine polluuntur, hoc est gentiles, nec ad militiam admittantur.* cf. l. 42 c. Th. de haeret.

ib. v. 19. cf. l. 51 cod. Theod. de haeret. ibi Comm.

p. 313 v. 13. ad Hellebichum comitem et magistrum utriusque militiae est l. 1 c. Th. de calumniator. Merobaude 2 et Saturnino coss. i. e. anno Chr. 380, unde huius partem fuisse vero simile est. *Reinesius.*

p. 314 v. 5. ad hunc Valentem comitem domesticorum et Olympium magistrum officiorum est lex 42 cod. Th. de haeret. impp. Honor. et Theod. coss. Basso et Philippo. *Reinesius.* ab hoc Valente diversus fuisse videtur is qui ex Dalmatia copias duxerat. cf. Olymp.

ib. v. 21. stratagema politicum, quo usi sunt Augusti huius aevi ad deliniendos barbaros, qua de re monui in praef. ad t. 2 c. Th. *Ritter.*

p. 315 v. 5. χρυσίου. vide supra lib. 4 c. 10 et formulam p. p. ap. Cassiodorum. *Ritter.*

ib. v. 8. de legatione Iovii ad Alarichum cf. Sozomen. 9 7.

ib. v. 16. βουλόμενος δὲ τῆς μέμψεως — scilicet, veritus ne imperator aut suspicaretur ipsum studere Alaricho, aut rescisceret eius imprudentiam. *H.*

ib. v. 19. vid. de ritu iurisiurandi quae post Bignonium ad Marculfi form. collegit etiam Aierus de iurament. et Gothofred. locum hunc citat t. 1 p. 155 c. Th. *Ritter.* cf. *Massieu* de iuramentis veterum in *Mém. de l'Acad. des Inscr.* t. 1 p. 208.

p. 317 v. 3. flagitiosissimis his temporibus nihil tamen flagitiosius dictum factumve arbitror quam hoc, iusiurandum *per imperatoris caput* factum sanctius et religiosius habitum iureiurando *per numen* facto. recteque adeo Zosimus subiicit adeo perversam eorum qui tum rempublicam administrabant mentem, destitutosque eos fuisse numinis cura et respectu. *H.*

ib. v. 7 — p. 322 v. 15. de Constantino tyranno cf. Sozomenus 9 11 et 12, Orosius 7 40.

p. 317 v. 10. cf. Olympiodor.

ib. *Iovius* hic ignotus, qualis fuerit. v. Tillemont. in Honorio art. 38. *H.*

p. 318 v. 7. coss. Honorius 7, Theodosius 2, anno 407.

ib. v. 9. Marci nulla mentione facta, Gratianum primo loco Orosius nominat.

ib. v. 17. situm huius urbis rectius Olympiodorus indicat: *παραθαλασσίαν οὖσαν καὶ πρώτην ἐν τοῖς τῶν Γαλατῶν ὅροις κειμένην* (qua re ex eo Zosimus emendandus est, substituto *Γαλατίας* pro *Γερμανίας*)· *ἔνθα διατρίψας καὶ ὅλον τὸν Γάλλον καὶ Ἀκυτανὸν στρατιώτην διαποιησάμενος, κρατεῖ πάντων μερῶν τῆς Γαλλίας μέχρι τῶν Ἄλπεων τῶν μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Γαλλίας.* cf. Sozomen. *R.* si Germania inferior Galliam Belgicam complexa est, quidni Bononia ad eam spectare debuit? *Γαλατίας* autem locum non habet, quia nulla Gallia superior vel inferior habetur. — mox p. 319 4 *πολιορκίαν κατέστησε*, scil. Constantinum. ita fere loquuntur scriptores, ut Dio, Plutarch. al. vertitur: *hanc ipsam obsidere instituit,* ac si esset, *κατέστη.* Constantini res diligenter persequutus est Tillemont. t. 5. *H.*

p. 319 v. 15. Bacaudae, manus agrestium et latronum in Galliis, postquam magistratuum Romanorum iniuriis incitati in libertatem se vindicaverant, Romanis diu fuerunt infesti. Eutrop. 9 13. *R.* de *Bagaudis* v. interpp. ad Mamertin. paneg. Maximiani 4 3 et ad Eutrop. 9 13. *H.*

ib. v. 20. Alpes Cottiae provincia Italiae erant sub praef. pr. Italiae; Alpes Maritimae Penninae et Graiae ad Galliarum provincias pertinebant.

ib. v. 23. coss. Arcadius 6, Probus a. 406. cf. Orosius 7 40, Frigeridus apud Gregor. Tur. 2 9. simile veri est barbaros eos, ubi Rodogaisi in exscensione in Italiam socii fuissent, re male gesta reversos per fines Romanos in Galliam irrupisse. cf. Gibbon. t. 3 p. 169 not. 86.

p. 320 v. 14. *ῥαθυμηθεῖσαν.* id si de plerisque imperatoribus dictum sit, a vero non aberit, etsi fuit unus et alter a quo cura finium non omnino fuit omissa. et ipse Zosimus 4 3 Valentinianum ob munitos praesidio fines Rhenanos laudat.

ib. v. 16. *τὸ τοῦ Καίσαρος σχῆμα.* cf. Olympiodor. Orosius 7 40, Sozomenus 9 11. Iulianus, eius frater, Nobilissimi dignitate ornabatur. Olympiodor.

p. 321 v. 5. de hoc bello vid. Sozomenus 9 12, Orosius 7 40, penes quem ut aequalem et Hispanum maior in his rebus auctoritas est. is cognatis Theodosii primum servos et rusticos, postremo copias Lusitaniae opem in bello tulisse narrat. cf. Olympiodorus.

p. 321 v. 20. cf. Sozomenus.

p. 322 v. 1. cf. Frigeridus ap. Gregor. Tur. 2 9.

ib. v. 2. cf. Sozomenus 9 13; cf. Sidonius 5 ep. 9, Orosius 7 42.

ib. cf. Olympiodor. ipse cum militibus et barbaris adversus Constantinum profectus est. Sozom. Frigerid.

ib. v. 4. barbarorum viribus impar Constans ex Hispaniae finibus eiectus est.

ib. v. 6. transrhenanis istis barbaris nomina sunt Vandalis, Alanis, Suevis c. 3. cf. Sozom. l. c.

ib. v. 7. metus a barbaris iniectus, ne mari traiecto Britanniam peterent ac vastarent, fidem mutare et deficere Britannos a Romanis coëgit (c. 3). barbaros, qui aditu montium Pyrenaeorum negligenter custodito impressionem in Italiam fecerant (Sozomen. 9 12, Frigerid. 2 2, Orosius 7 40), adiunxit sibi Gerontius, cum tyranno infensus Constantem ibi bello fatigaret. Olympiodor.

ib. v. 9. ab hoc inde tempore barbari populi Britannias, Gallias et Hispanias imperio Romano avulsas occuparunt. *H.*

ib. v. 22 — p. 328 v. 7. de Roma per Alarichum obsessa et Attalo vid. Sozomenus 7 8, Orosius 7 42, Philostorgius 12 3.

p. 323 v. 8. de hoc Attalo vide multa ap. Godofr. ad leg. 11 c. Th. de indulg. crim. et Pagium in Crit. Baron. ad a. 410. *Ritter.*

ib. v. 17. eandem arrogantiam Attali et vanitatem pro viribus maiora pollicendi observavit Sozomenus 9 8 et 9: *τὰ πάτρια τῇ συγκλήτῳ φυλάξειν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ πᾶσαν τὴν πρὸς ἕω ἀρχομένην ὑπήκοον Ἰταλοῖς ποιῆσαι.*

ib. v. 24. gentem nobilissimam sacris Romanis deditam et nunc imperio in gentilem hominem delato maerentem. Ammianus 16 9: *quorum ad avorum aemulationem posteritas tendens satiari nunquam potuit cum possessione multo maiore.* cf. Cassiodor. 10 ep. 11, Tillemont. t. 5 p. 43, Gibbon. t. 3 p. 197. *Ritterus* lectores amandat ad Alemannum ad Procop. Anecdota.

p. 324 v. 3. cf. Sozom. 9 8.

ib. v. 5. *Heraclianus* comes Africae inde ab a. 408, consul renuntiatus a. 413, sed ab Honorio defectionem moliens eodem anno. v. de eo Tillemont. in Honorio art. 50. *H.*

ib. v. 11. de expeditione Alarichi adversus Honorium cf. Olympiodorus et Sozomenus 9 8.

ib. v. 17. legationis ac proditionis Iovii, a Zosimo turbata, sic se habebat ratio. Iovius ab imperatore ante ad Alarichum tentandae pacis causa missus, et condicionibus repudiatis redire

haud consultum esse ratus, apud hostem manserat, cum ab Attalo nunc pacis interpres ad Honorium venisset, iis quae ad eum mandata habebat, in quibus hoc erat, imperatori in insula exuli vitam incolumem fore, id quoque de suo adiecit, postulari ut corpus mutiletur. legati cum Iovio venerant Valens, *στρατηγὸς ἑκατέρας δυνάμεως*, Potamius quaestor, et Iulianus, primicerius notariorum. Iovii, qui Attali patricius vocatur, dignitatem et officium iussu Honorii nactus Eusebius, praepositus in conspectu imperatoris ab Allobicho trucidatus est. Olympiodorus. cf. Sozom. 9 8. *R.* hic nonnulla excidisse suspicor. discas hoc quoque, si compares c. 9 pr. ubi Iovium legatione ad Honorium missum ait, *ὡς διεξῆλθον ἤδη*. atqui h. l. legatos ab Honorio ad Attalum missos commemorat, quibus Iovius, qui tum Attali praefectus praet. erat, respondit. necesse adeo est Iovium vicissim mox legatum ad Honorium missum esse. in hac legatione iterum admittit in animum proditionem Attali, tentatus ab Honorio, *Ὀνωρίου διά τινων αὐτὸν ὑπελθόντος*, c. 9, moxque palam ad eius partes transit. *H.*

p. 325 v. 5. emendationi Leunclavii legentis *χιλιάδων* fidem praebet et ratio ipsa, quoniam *μυριάδες* omnem modum excederent, et testimonium Sozomeni 9 8, qui quattuor milia eorum fuisse militum scribit, scilicet *ἓξ ἀριθμούς*, quos Zosimus *ἓξ τάγματα* appellat.

ib. v. 13. cf. Sozom. 9 8.

p. 326 v. 1. *Constans* est is qui c. 7 in Africam missus fuerat, *καὶ δι' ἑτέρων τὸ πρακτέον μηνύσαντος*. male accepit interpres: *cum Attalus per alios indicasset, quid esset agendum.* immo vero Attalus *declaravit, per alios quam per barbaros*, h. e. Gothos, rem in Africa esse gerendam. *H.*

ib. v. 8. depulsus est Alarichus ab urbis Ravennae obsidione, quemadmodum tradit Philostorgius 12 3.

ib. v. 15. *Valens*, de quo sup. c. 7 et iam ante, 5 45 *ταῖς Αἰμιλίαις πόλεσιν*. s. *Αἰμιλίας*, quae cum regione Flaminia veterem Galliam togatam constituit. v. ad Notit. Imp. Occ. c. 58. praeerant iis duo Consulares. *Λίγγυας* pro *Λίγυας* etiam alii dixere *Ligures*. v. ad Virgil. Aen. 7 p. 102 t. 3. *H.*

ib. v. 21. aliena est Britannia ab hoc loco; nec intelligas quid imperatori ad bellum Italiae Britanni longinqui utilitatis afferre, aut quo unquam modo is urbes provinciae, Romanae dicioni iam subductae suique iuris factae, cohortari potuerit. expugnante Alaricho superioris Italiae urbes, curae esse Honorio debebat ut inferioris partis civitates et cohortando pretioque sibi conciliando in fide confirmaret. itaque ad Italiae urbes ea res spectat, nec paenitet nos emendasse *Βρεττιανῇ*, praeeunte Godo-

fredo (Comm. ad l. 1 c. Th. de indulg. debit. t. 4 p. 212), qui, quamvis minor sit literarum cum *Βρεττανία* similitudo, scribere *Βρετίᾳ* praecipit; *Βρεττίαν* Graeci appellant, qui antiquis *Bruttii* erant. Olympiodori verbis idem irrepserat vitium quod in Zosimo est, et ab editore iam in margine notatum t. 1 p. 145 m. Scriptt. Byz.

p. 327 v. 4. vid. l. 34 de navicular. *Ritter*.

ib. v. 6. contra hos est etiam Athalarici edictum apud Cassiodorum. *Ritter*.

ib. v. 10. Sozomenus 9 8: *ὑπονοηθῆναι δέ τινας καὶ ἀνθρωπίνων ἀπογεύεσθαι κρεῶν*.

ib. v. 19. Alarichi consilium, ut quingenti barbari in Africam ad Heraclianum opprimendum recuperandamque provinciam deportarentur, aspernati sunt et Attalus et senatus, barbarorum fidei haud credendam eam esse censentes.

ib. v. 20. Olympiodorus: *μὴ πειθόμενος Ἄτταλος Ἀλαρίχῳ, σπουδῇ μάλιστα Ἰωβίου, ὃς ἦν τὴν Ὀνωρίου πρεσβείαν προδεδωκώς, καθαιρεῖται τῆς βασιλείας*.

ib. v. 22. *πρὸ τῆς Ἀριμίνου*. Philostorgius (12 3) Portu (apud Romam); cf. Sozomenus. discrepant auctores de causis, quibus commotus Alarichus dignitate et imperio adempto Attalum ad privatam condicionem descendere iusserit. cum Zosimo conspirat Sozomenus 9 9.

p. 328 v. 4. cf. Olympiodorus. Placidia Romae per Alarichum capta est.

ib. v. 9. *βασιλέα*. cf. Olympiodor.

ib. de *Apollinari*, Sidonii Apollinaris avo, cf. Tillemont. Honor. art. 27. substitutus ipsi praef. praet. Decimius Rusticus. cum copiae superioribus annis in Hispanias missae aegre ferrent alios barbaros sibi submitti, *Gerontius* earum opera usus novas res molitus Maximum filium Caesarem renuntiat a. 409. exciderunt haec cum reliquis a Zosimo sub finem huius libri expositis. *H*.

ib. v. 14. Olympiodorus: *πλήθους ὀλίγου ἐπάρχοντα*. habuit ad ducentos aut trecentos barbaros, ut mox Zosimus *τριακοσίους*, item Sozomenus 10 9.

ib. vid. l. 7 cod. Th. de indulg. debit. *Ritter*.

ib. v. 15. Sozomenus l. c. paulo aliter: *ὕποπτος ὢν Ἀλαρίχῳ διὰ προτέραν ἔχθραν*. eodem teste Sarus, posthabito foedere et societatis iure, quod Gothis adversus Romanos intercedebat, quosdam barbarorum interfecerat. ob hanc caedem iratus Alarichus, et secundum Olympiodorum exasperatus quod Sa-

rus, qui ad Honorium confugerat, ab eo in fidem receptus erat, Romam tertio ire pergit, eodem a. 410, urbemque vi expugnatam militibus per triduum diripiendam tradit. Oros. 7 39. v. Chronolog. cod. Theod. ad a. 411.

p. 328 v. 20. de reliquis ex Photio statui potest, quo loco Zosimi ultima persequitur: Alaricho versus Ravennam profecto, ut cum Honorio in amicitiam rediret: *ἀλλὰ Σάρος Γότθος καὶ αὐτός, διάφορος ὢν Ἀλαρίχῳ, ἔχων τε ὑπ' αὐτὸν ἄχρι τριακοσίων, καὶ προστεθεὶς Ὀνωρίῳ καὶ συμπολεμεῖν αὐτῷ κατὰ Ἀλαρίχου διατεινόμενος, ἐμποδὼν ἔστη.* *H.*

INDEX GRAMMATICUS.

INDEX HISTORICUS.

LIPSIAE,

EX OFFICINA B. G. TEUBNERI.